

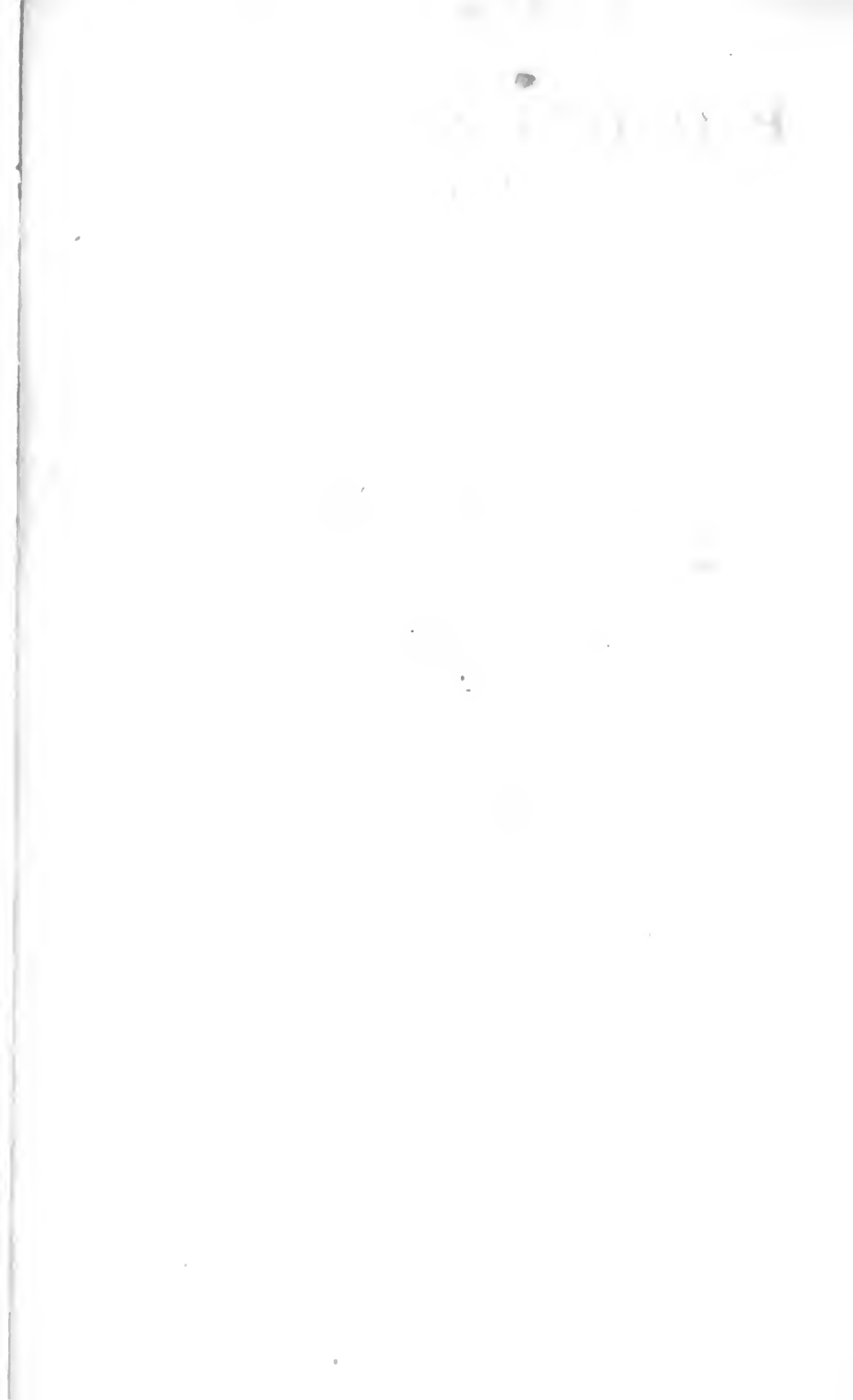

Digitized by the Internet Archive
in 2008 with funding from
Microsoft Corporation

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA.

VOL. IV.

P. OVIDII NASONIS

OPERA OMNIA

EX EDITIONE BURMANNIANA

CUM NOTIS ET INTERPRETATIONE

IN USUM DELPHINI

VARIIS LECTIONIBUS

NOTIS VARIORUM

NOTITIA LITERARIA

RECENSU EDITIONUM ET CODICUM

ET

INDICE LOCUPLETISSIMO

ACCURATE RECENSITA.

7531

VOLUMEN QUARTUM.

T

LONDINI:

CURANTE ET IMPRIMENTE A. J. VALPY, A. M.

1821.

1871-1872
1873-1874

50787

PA
C125
V24
v.110

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER I.

ARGUMENTUM.

ARGUMENTI expositio et dedicatio 1-26. Digestio anni per Romulum et Numam 27-44. Discrimen dierum 45-62. Kal. Jan. invocatio Jani et bona vota 63-74. Consules munus ineunt, comitante populo 75-88. Jani mythologia. Interrogatus apparet Ovidio cum insignibus 89-99. et ipse res suas explicat, ac primum quidem originem suam atque figuram 100-114. tum officia et inde orta nomina 115-132. causam quoque figuræ 133-144. Hinc expedit nonnulla, quæ ad Kalendas Jan. pertinent, cur novus annus media bruma, non vere, incipiat 145-164. cur eo die causæ forenses agantur 165-170. cur sibi primo sacra fiant 171-174. cur læta verba dicantur 175-182. cur munuscula dentur 183-226, cur nummi antiqui navem habeant et formam bifrontem 227-254. cur ipse in uno templo statuum habeat 255-277. cur tempore belli reseretur ipsius templum 278-288. Hinc, misso Jano, poëta incipit e Fastis haurire. Dedicatio duorum templorum, Æsculapii et Jovis 289-294. De exortu et occasu siderum dicturus laudes Astronomorum præmittit 295-310. Occasus Cancræ et Lyræ 311-316. Agonalium nomen et ratio 317-334. Digressio ad nomina victimæ et hostiæ, ad sacra prisca et initia victimarum cæsarum; quibus Aristæi fabula intexta 335-456. Delphini ortus 457.8. Media hyems 459.60. Carmentalia, ubi multa de Carmenta, Evandro, Herculis adventu, et Caci nece 461-586. Sacra Jovis 587.8. Octavianus Augusti nomine ornatus, ejus nominis vis exponitur 590-616. Iterum Carmentalia, quibus Porrima et Postverta placantur 617-636. Concordiæ templum a Tiberio restitutum, in quo et Liviæ quædam opera 637-650. Sol ingreditur Aquarium; Lyra occidit, item Leo 651-656. Sacra Sementiva, requies, festa, preces rusticorum, pacis salus 657-704. Castoris et Pollucis templum a Tiberio dedicatum 705-708. Pacis ara excitata, vota pro pace et domo Cæsarea 709-fm.

TEMPORA cum causis Latium digesta per annum,
 Lapsaque sub terras, ortaue signa, canam.
 Excipe pacato, Cæsar Germanice, vultu
 Hoc opus : et timidæ dirige navis iter.

Dicam tempora distributa per annum Latinum, cum rationibus eorum, et sidera condita sub tellurem, et quæ apparent. Cæsar Germanice, admitte hoc opus facie

~~~~~

1 Pembrocii liber et duo alii per orbem.—2 Pal. *Mersaque* : et in nonnullis

NOTÆ

Fastorum] Eo nomine a potiori hi libri appellantur, in quibus dierum omnium ratio expenditur ; quia, scilicet, plures fasti, quibus ius fari et dicere licitum, quam nefasti. Festa autem et fabulas festorum hoc opere descripsit Naso. Aliquot astrorum ortus et occasus pro temporum ratione observanda assignavit. Vicem denique præstiterint fasti ejus quod vocamus nos Kalendarium. Duodecim libros pro mensium ratione et numero scripserat Poëta : sed iniquo fato sex perierunt.

1 *Tempora*] Ea ex Nasone si propius inspicias, aliud esse non invenio quam res ipsas, prout certo quodam subsistendi ordine inter se comprehenduntur, atque duratione sua, quæ per prius simul et posterius intelligitur, motu præsertim cæli et astrorum, æstimantur.

Causis] Propter quas, scilicet, hæc aut illa eum in ordinem relata, tunc temporis instituta, vel quoquo modo distributa aut observata.

Latium] Qui duodecim fuit mensium : per Lunæ præsertim et Solis motum intellectus.

2 *Lapsaque*] Torserunt se hic multum, quod rerum ordinem turbasse videatur Poëta, cum prius oriri quam occidere res sit necesse. At enim omissa subtilitate omni, optime ordinem servasse illum dico, qui prius de

illis astris mentionem fecerit quæ omnino nobis sunt priora. Quoquo enim modo spectaverimus, nullas illa quæ lapsa sunt prius nobis conspicua fuisse negaverit : tum præterea eadem prius fuisse quæ laterent quam cuiquam apparerent nemini fuerit dubium. Videtur deinde Poëta numeri majoris lapsorum astrorum habere rationem.

Signa] Ordines dicit stellarum, quibus animalium, aliarum etiam rerum, figuras affinxerunt. De illorum autem ortu atque occasu consulendi qui de sphaera tractant. Namque elevatio Poli cum ortus atque occasus variet, plurimaque subtilioris disquisitionis pro accurata illorum cogitatione requirantur, loci non est hujus ea rimari. Istud unum saltem non omitendum, ortus et occasus astrorum cum Horizontis tum Solis ratione diversis modis assignari atque nominari. Priori respectu *Cosmicus* ortus vel occasus appellatur alicujus astri, cum oriente Sole astrum illud ascendit supra vel descendit infra Horizontem : posteriori *Heliacus*, quando illud idem astrum vel satis a Sole distat ut ex ejus fulgore sese expedire, adeoque apparere, possit, vel contra ita illi est vicinum ut splendore ejus quasi deleatur. *Acronycum* insuper ortum vel occasum ab *æpos extremus* et *νύξ* nox dixerunt, cum Sole infra

Officiique levem non aversatus honorem, 5
 In tibi devoto munere dexter ades.
 Sacra recognoscas Annalibus eruta priscis;
 Et quo sit merito quæque notata dies.
 Invenies illic et festa domestica vobis:
 Sæpe tibi Pater est, sæpe legendus Avus. 10

serena, et dirige viam cymbæ pavidæ. Et non dedignatus tenuem honorem officii mei, ecce adesto propitius dono tibi consecrato. Recoles sacra desumpta ex antiquis Annalibus; et quo merito singuli dies sint signati. Reperies quoque ibi festa vobis domestica. Pater est tibi sæpe legendus, sæpe Avus. Tu etiam cum fratre Druso

sign. cano.—5 *Officiique* Fulvii Ursini liber omnium veterrimus ac optimus, literis Longobardicis seu Saxonice exaratus, qui in Vaticana extat bibliotheca, alii etiam nonnulli ex melioribus: recte. *Heins. Vulg. Officioque.* Tum unus *F. brevem:* et mox nonnulli *adversatus;* quatuor cum *Fr. pro var. lect. dedignatus;* unus *aspernatus.*—6 *Vulg. edebatur Huic t. d. numine d. Cod. Fulv. Ursin. En...munere:* in nonnullis Naugerius reperit *Huic...munere:* *Heins. corr. In...munere.*—7 *Fr. pro var. lect. Sacr. recognoscas A.* In excerpt. *Voss. A. edita pr. unus Mor. pro var. lect. oblita. Pro priscis duo Codd. primis. In Be. erat A. eruta libris.*—8 *Gottorph. Med. et V. quæq. notanda d. Thuan. et alius sacrata; F. vocata.*—9 *Jun. ut pro et. Deinde*

NOTÆ

horizontem descendente, atque adeo in primo noctis termino, sidera aut cadunt aut exoriuntur.

3 *Pacato*] Non irato, sicuti Amatorios poëtæ libellos Augustus viderat; sed leni et benevolo.

Germanice] Hic Drusi Claudii Neronis fuit filius, cujus Tiberius patruus fuit natura, deinde, Augusti jussu, pater per adoptionem. Augusto opus suum inscripserat Naso, uti apparet ex II. Tristium; verum editionem libri et poëtæ sententiam impedivit indignissima ejus relegatio.

4 *Timidæ*] Hac metaphora ingenii sui moderatorem expetit Germanicum, non sine apta cautione, et cauta adulatione.

5 *Officii*] Mei, quod ex sacro tibi opere quoque modo apparet.

6 *In*] Omuino pro *En, In* reponendum esse, clariss. Heinsio admonente, crediderim.

7 *Recognoscas*] Doctissimus quippe

fuit Germanicus.

Annalibus] Tum maximis illis, qui et Pontificales libri dicebantur, in quos, presse quidem, res omnes singulorum annorum mandabat literis Pontifex maximus, ut testatur Cicero, tum quibusvis aliis, et vetustorum Poëtarum monumentis.

8 *Merito*] Meritorum præmio, exposuerunt. Non ita accipio: sed media significatione vocem illam Naso usurpasse videtur, ut, sive candidus sive ater sit dies, ejus rei causam sit declaraturus.

9 *Domestica*] Domui Cæsareæ pro meritis instituta. Atque hinc maxime captatur Germanici attentio et benevolentia.

10 *Pater*] Seu Drusus, verus Germanici pater; seu potius Tiberius, pater per adoptionem.

Arus] Augustus, scilicet, per adoptionem; is siquidem Tiberium sibi assumsit.

Quæque ferunt illi pictos signantia Fastos,
 Tu quoque cum Druso præmia fratre feres.

Cæsaris arma canant alii; nos Cæsaris aras,

Et quoscumque sacris addidit ille dies.

Annue conanti per laudes ire tuorum :

15

Deque meo pavidos excute corde metus.

Da mihi te placidum; dederis in carmina vires.

Ingenium vultu statque caditque tuo.

Pagina iudicium docti subitura movetur

Principis, ut Clario missa legenda Deo.

20

Quæ sit enim culti facundia sensimus oris,

Civica pro trepidis cum tulit arma reis.

Scimus et, ad nostras cum se tulit impetus artes,

Ingenii currant flumina quanta tui.

reportabis laudes radiantés fastos pictos, quas illi ferunt. Alii celebrent arma Cæsaris; nos altaria Cæsaris; et quoscumque dies ille adiecit sacris. Fave nitenti discurrere per laudes tuorum; et profliga timorem pavidum ex corde meo. Præbe te mihi lenem; præbueris vires ad versus scribendos: ingenium valet et languet vultu tuo. Libellus venturus sub censuram Principis cruditi angitur, tanquam missus legendus Deo Clario. Percepimus enim quæ sit eloquentia facundi oris, cum movit arma civica pro reis timidis. Norimus quoque quanta torrentia tui ingenii fluant

//////////

duo libri signa dom.—11 Pro pictos Fulv. Ursin. dedit festos; et mox Fastus; et sic nonnulli alii.—13 Thuan. et Mor. arm. canunt al. Scaliger conj. C. aram.—14 Sa. ill. Decos.—15 Thuan. et Mor. duo ire Decorum.—16 Unus Mor. mea...mente.—17 Aliqui dedecisque. Et Arund. Be. et duo alii in carmine r.—18 Heins. malebat Ing. nutu st.—20 Fr. pro var. lect. et margo Gryphii C. musa leg.—21 Unus docti pro culti; et alius fac. legimus or.—23 Heins. conj. Sensimus, ad nostr. Mox duo libri imp. aures.—24 Unus liber Ing. narrat fl.

NOTE

11 *Pictos*] Minio, scilicet.

Signantia] Id est, quæ in Tabulas publicas seu Fastos memoriæ et honoris causa relata sunt. Præter enim Pontificales libros alii fuerunt duo, Fastorum nomine, in quorum altero varia dierum iura inscripta, solennia Decorum, ludii, feriæ, &c. altero Magistratum prope omnium nomina continentur.

12 *Druso*] Hic Tiberii fuit filius, adeoque Germanici frater adoptivus.

13 *Aras*] Quæ Augusto ob merita dedicatæ sunt, intelligo.

14 *Sacris*] Cum seu ob victorias, seu alios prosperos eventus, festos esse voluerit.

18 *Vultu*] Prout per illum favorem tuum aut iram intellexero.

19 *Pagina*] Hic liber mens.

Movetur] Commovetur atque tremat.

20 *Clario*] Hoc est, Apollini, cui Claros urbs Ioniæ in minore Asia dicata, ubi templum et oraculum habuit; quod et Germanicum invisisse testatur Tacitus.

21 *Quæ sit*] Germanici benevolen-

Si licet, et fas est, vates rege vatis habenas : 25

Auspice te felix totus ut annus eat.

TEMPORA digereret cum conditor Urbis, in anno

Constituit menses quinque bis esse suo.

Scilicet arma magis, quam sidera, Romule, noras :

Curaque finitimos vincere major erat. 30

Est tamen et ratio, Cæsar, quæ moverit illum :

Erroremque suum quo tueatur habet.

Quod satis est, utero matris dum prodeat infans,

Hoc anno statuit temporis esse satis.

cum ardor se vertit ad nostras artes. Si conceditur et fas est, tu Poëta flecte lora Poëtæ, ut totus annus currat latus te duce.—Cum adificator Urbis distribueret tempora, statuit menses decem esse in suo anno. Nimirum, Romule, magis peritus eras bellorum quam astrorum: et majus erat votum superare vicinos. Est tamen etiam causa, Cæsar, quæ impulerit illum: et habet quo defendat errorem suum. Quod est satis, donec puerulus prorumpat ex ventre matris, hoc decrevit esse satis temporis

//////////

—25 Plurimi *Scilicet et*. Nonnulli ut pro *et*.—26 *Auspice te latus* Fr. a manu prima: quod, nisi sequeretur *totus*, non repudiarem. Si vero hæc lectio sit proba et vera, an non Celeberrimo Bentleio hic locus objici jure posset? qui ad Hor. Od. I. 7. nunquam *Auspiciem* hoc sensu hominem, sed semper Deum dici, sine ulla dubitatione asseverat. Plerumque ita capi fateor, et ita etiam Noster infra IV. 830. et alibi: sed omnino et semper ita sumi vix posse affirmari puto. Quid enim faciet *auspici clamori, victoriæ*, et similibus, de quibus Gevart. Elect. I. 12. Vel an hic quoque præferendæ lectiones variantium codicum, *auspicio ut felix*, quod probatur Cl. Bentleio; vel *aspicito*, vel *aspice te felix*? vel an servata vulgari lectione Germanicus Deus et numen habendus? quod si voluit Poëta, vs. 6. *numine* etiam retineri posset, quo ut adesset devoto sibi, Naso precaretur. *Burm.*—27 *In annum*; et versu sequente, *suos* optimus Vaticanus: *in annum* et suum unus Heinsii et prima editio Veneta.—32 Voss. *qua pro quo*; et unus Med. *quo tucat. habe*; venuste, ju-

NOTE

tiam ab Oratoriæ et Poëticæ facultatis laude non imperite captat.

22 *Civica*] Defensiones intellige, seu orationes ad reos tuendos a Germanico paratas.

23 *Nostras*] Poëticas, scilicet.

24 *Flumina*] Elegans metaphora sibi quid velit frustra credo indicaverim.

25 *Si licet*] Verecunde admodum et caute locutus.

26 *Auspice*] Istud vero maxime ingeniosum, quasi non sibi, sed omni generi humano aut publicæ faustitati

consulere Naso videatur. Atque istud omne in Germanici laudem, ut suum faciat Poëta.

27 *Conditor*] Romulus, scilicet.

28 *Quinque bis*] Deceptum esse hac in parte Ovidium Plutarchus aliique crediderunt; neque temere, uti quidem opinor.

32 *Habet*] Has vero rationes Naso, non Romulus, confinxit.

33 *Quod satis*] Decem enim mensibus Lunaribus seu novem Solaribus perfectus in utero formatur infans. Verum nugatoria ad anni spatium

Per totidem menses a funere conjugis uxor 35

Sustinet in vidua tristia signa domo.

Hoc igitur vidit trabeati cura Quirini,

Cum rudibus populis annua jura daret.

Martis erat primus mensis, Venerisque secundus :

Hæc generis princeps, ipsius ille pater. 40

Tertius a Senibus, Juvenum de nomine quartus :

Quæ sequitur, numero turba notata fuit.

At Numa nec Janum, nec avitas præterit umbras ;

Mensibus antiquis appositique duos.

in annum. *Conjux tolerat per totidem menses lugubria indicia in domo orba a morte mariti. Mens ergo Romuli trabeati istud advertit, eum diceret jura annua populis agrestibus. Primus mensis erat Martis, et secundus Veneris : hæc mater progeniei, ille pater ipsius. Tertius fuit dictus a Senibus, quartus de nomine Juvenum ; agmen mensium quod sequitur fuit signatum numero. At Numa neque omisit Janum, neque Mænes avitos ; et addidit duos menses antiquis.*—*Ne tamen nescias jura*

//////////

dice Heins.—37 *Hoc* Heins. dedit ex multis scriptis et editis pro vulg. *Hæc*, ut vitetur ambiguitas.—41 *Olim cdebatur ant. addidit ille du.* Heins. recepit *apposuitque* ex duobus F. uno Med. et Gottonph. multi habent *præposuitq.* et

NOTÆ

constituendum illa est ratio.

36 *Sustinet*] Quod ex tempore desumptum volunt, quo in utero latet infans.

Signa] Vestes puta lugubres, enpressos, quæ mortuorum domibus affigebantur.

37 *Trabeati*] Scilicet Romulus, qui et Quirinus post fata appellatus, trabea, ut regem decuit, fuit ornatus. Quanquam ejusmodi fuerit jucundum esset cernere.

38 *Anna*] Quæ ad anni rationem spectarent.

39 *Martis*] Utpote qui non modo Romulum genuisset, sed imperii Romani fundamenta posuisset.

Veneris] Dietum nempe volunt *Aprilē*, quasi *Aphrilem*, ab *ἀφρός* quod est *spuma*, unde nata Venus, quæ ideo *Aphrodite* appellata. Verum ad plaudendum Cæsaribus, qui ex Venere per Iulū atque Ænean natales suos

repetebant, conficta ea videtur etymologia ; quam alii ab *aperiendo* aut ab *apro* potius desumserunt, ut videtur suo loco.

40 *Generis*] Romani, scilicet, propter Cæsares. Quare Martialis ad Vulcanum : ‘ Parce, sumus Martis turba, sed et Veneris.’

41 *Tertius*] Mensi Maio a majoribus, sicuti Junio a junioribus, honoris gratia, nomen impositum dicit, postquam Romulus populum in majores et juniores divisisset.

42 *Numero*] *Quintilis* nempe quintus mensis appellatus ; *Sextilis* sextus ; septimus *September*, &c. Quanquam postea Quintilis ab Julio Cæsare *Julius*, Sextilis ab Augusto *Augustus* dictus est.

43 *Numa*] Qui secundus Romanorum rex fuit.

Janum] Hunc bifrontem Deum seu antiquissimum Italiæ regem, cui

NE tamen ignores variorum jura dierum: 45
 Non habet officii Lucifer omnis idem.
 Ille Nefastus erit, per quem tria verba silentur:
 Fastus erit, per quem lege licebit agi.
 Nen toto perstare die sua jura putaris;
 Qui jam Fastus erit, mane Nefastus erat. 50
 Nam simul exta Deo data sunt, licet omnia fari;
 Verbaque honoratus libera Prætor habet.
 Est quoque, quo populum jus est includere septis:
 Est quoque, qui nono semper ab orbe redit.

variorum dierum: omnis dies non habet idem curæ. Ille dies erit Nefastus, per quem tres voces supprimuntur: Fastus erit per quem licebit agi lege. Neve credideris sua jura permanere toto die, qui jam erit Fastus, erat Nefastus mane. Nam statim atque viscera oblata sunt Deo, fas est omnia dicere, et Prætor honoratus habet voces liberas. Est etiam, quo jus est retinere populum septis; est etiam qui

unus Mor. postposuitq.—46 Officii ex veterrimo Pat. pr. Med. et aliis quibusdam: vulg. officium.—49 Neu Burm. dedit ex F. et pluribus aliis pro vulg. Nec. Deinde Jun. et multi alii præstare. Voss. et Pet. jur. putares; duo alii putetis.—51 Med. unus domo pro Deo: Burm. conj. foco.—54 P. et tres alii

NOTÆ

Numa Jannarium dicavit, neque prætermittet Naso: adeoque de eo plura jam proferre nihil est opus.

Acitas] Avorum animas, quibus sacrificia fieri Februario mense Numa instituit. De quibus secundo horum Fastorum.

46 *Lucifer*] Stella est, quæ cum Solem antecedit Lucifer, cum sequitur Vesper, appellatur: atque hic pro die ipso ponitur.

47 *Tria*] Do, Dico, Addico; id est, Do leges, Dico jus, Damno: vel, Do bonorum possessionem, Dico jus, Addico id de quo quæritur: quæ quidem verba a Præatore jus dicturo proferebantur.

48 *Lege agi*] Poterit Prætor secundum leges et instituta jus dicere.

49 *Toto perstare*] Intercisi vocabantur illi dies quibus, mane, verbi gratia, cumque fieret sacrificium, jus

fari nefas; perfecto autem illo fas erat.

51 *Extâ*] Viscera seu interiora vitalia dicit, quæ maxime extant, et Diis offerebantur.

52 *Libera habet*] Potest jus dicere.

53 *Quo populum*] De diebus comitialibus agit, quibus comitia habebantur, atque creandorum Magistratum, et ferendorum suffragiorum causa populus conveniebat.

Septis] Septa dicebantur in Campo Martio locus ubi populus includebatur, suffragiorum gratia quando convocabatur.

54 *Ab orbe nono*] A nono Solis circuitu. Nundinales autem dies tangit, ad hoc institutos, ut postquam diebus octo in agris rustici opus fecissent, nono die, ad mercatum, legesque accipiendas, Romani venirent, urbanas rusticasque res ordiatur.

Vindicat Ausonias Junonis cura Kalendas :

55

Idibus alba Jovi grandior agna cadit.

Nonarum tutela Deo caret. Omnibus istis

(Ne fallare cave) proximus Ater erit.

Omen ab eventu est : illis nam Roma diebus

Damna sub adverso tristia Marte tulit.

60

redit semper a die nono. Cura Junonis asserit Kalendas Latinas: Idibus agna candida major mactatur Jovi. Nonæ carent Deo asserente. Vide ne decipiaris, proximus omnibus istis erit infelix. Præsagium est ab eventu: nam diebus illis Roma passa est clades miseras sub infesto Marte. Isti sparsa per totos fastos semel

////////

orb. venit.—55 Heins. malebat *A. Junonia cur.*—56 F. I. *illa J.* Heins. conj. *icta.* Quidam *J. gratior agn.* Dein Ursini et quatuor alii ex melioribus *cadet.*—58 Multi Codd. et Edd. etiam aliquæ (*Ne fallare*) *dies prox.*—59 Cant. et unus Heins. *Nomen* pro *Omen.*—60 Excerpt. Voss. septem Codd. et Ed.

NOTÆ

55 *Ausonias*] Latinas sen Romanas ; Græcis namque nullæ fuerunt.

Junonis cura] Cujus Kalendarum die curam habebant ; quæque adeo Kalendaris a Kalendis dicta. Majores autem, ut inquit Plutarchus, annum Jovis, menses Junonis esse existimant. Quippe hanc Dianam et Lunam esse crediderunt, ex ejus exortu initium mensium servaverunt. Atque, ut ex Macrobio discimus, priscis temporibus Pontifici minori hæc provincia delegabatur ; ut novæ Lunæ primum observaret aspectum, visamque Regi sacrificio nuntiaret. Sacrificio deinde a Rege et minore Pontifice celebrato, idem Pontifex, *calata*, hoc est vocata, in Capitolium plebe, quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent pronuntiabat : et quintanas quidem, dicto quinquies verbo *καλῶ*, hoc est, *roco*, septimanas, repetito septies, prædicabat. Hinc vero diem, qui ex his qui kalarentur primus esset, placuit Kalendas vocari. Nonas quod attinet, immo et Idus, si quis earum rationem perspectam habere cupit, ex duobus sequentibus versibus id facile consequetur : ‘ Sex Maius Nonas, October, Julius, et Mars ;

Quatuor at reliqui ; dabit Idus quilibet Octo.’

56 *Idibus*] Idus appellabantur dies, qui mensem prope in duas partes dividebant ; atque in decimum tertium aut decimum quintum illius, pro vario Nonarum numero, incidebant. Vox a Thuseis derivata, qui *idurare* pro *dividere*, et quod nunc obtinet *dividere*, dicebant.

Agna] Idulis illa, sacra Idulia ab Idibus nuncupata sunt.

57 *Nonarum*] Nonæ inde dictæ quod ab eo die ad Idus novem sunt dies. Quatuor vero aut sex a Kalendis proximæ ad eas Nonas ita spectabant, ut quintus vel septimus Nonarum nomine appellaretur ; ceteri per numeros ; sic, verbi gratia, ‘ quarto Nonas,’ id est, ante Nonas significarentur ; nisi quod nunquam ‘ secundo,’ sed ‘ pridie Nonas’ dicerent, siquidem præcederet, non dies sequeretur.

Tutela Deo] Hypallage, pro, Nonæ carent tutela Dei, quia Nonis nulli sacrificatur.

58 *Proximus*] Qui sequitur Kalendas, Nonas, et Idus. Postriduum ideo dicti sunt, qui et ‘ Atri,’ atque ‘ Alliensis’ propter infelicem pugnā ad Alliam

Hæc mihi dicta semel, totis hærentia Fastis,
 (Ne seriem rerum scindere cogar) erunt. ✓
 Ecce tibi faustum, Germanice, nuntiat annum,
 Inque meo primus carmine Janus adest.
 Jane biceps, anni tacite labentis origo, 65
 Solus de Superis qui tua terga vides ;
 Dexter ades Ducibus ; quorum secûra labore
 Otia terra ferax, otia pontus agit.
 Dexter ades Patribusque tuis, Populoque Quirini :
 Et resera nutu candida templa tuo. 70

narrata a me fuerint, ne cogar abrumpere ordinem rerum.—Ecce Janus prædicat tibi annum latum, Germanice, et est primus in meo poemate. Jane bifrons, initium anni per silentium fluentis, qui solus de cælestibus aspicias tua terga, fave ducibus, quorum labore tellus fertilis tuto agitat pacem, mare agitat pacem. Fave et Patribus tuis, et Populo Quirini: et aperi alba templa tuo numine. Dies læta

Gryph. sub averso: unus Cod. immenso. Deinde unus V. grandia M.—61 Mihi est ex plerisque vett. pro vulg. tibi.—62 Ursini lib. rer. condere cog. duo alii findere; et V. fundere. Pro erunt etiam eunt in uno Cod.—64 Primus ex melioribus recepit Heins. pro vulg. primum. Mox sex libri J. erit.—65 Quidam J. bifrons: utrumque, iudice Burm. exemplis vindicari possunt. Mox Pol. et Arnnd. labent. imago.—68 Agit ex septem vett. placet Heins. præ vulg. habet.—69 Pro tuis Burm. conj. tui. Deinde in Pet. et tribus aliis ducibusq. Q.—

NOTÆ

flumen: quibus nec quoquam exire, nec rem ullam novam ordiri, nec Jovem, nec Janum, nec quenquam Superum præfari fas putabant.

59 *Ab eventu*] Ab eo quod his diebus accidit, et ab aruspiciibus Senatus jussu observatum; postridie Idus Quintiles contra Senones, verbi gratia, dimicaturum Q. Sulpitium sacrificasse, quod male cessit: item ad Cremeram, multisque aliis locis, infelicitèr dimicatum.

61 *Totis hærentia*] Quia singulis mensibus hæc recurrunt, de quibus adeoque Fastorum libri agunt.

63 *Faustum*] Antiquissimo eoque laudatissimo more, quia bona omnia Jannarii Kalendis vovere, et bona omina captare consueverant, Germanico faustum annum nuntiare Janum, cui primus mensis sacer, dicit Poëta.

64 *Primus*] Quia, scilicet, et Jupiter est et Sol, diei et anni pater, a quo adeoque incipiendum, siquidem et ideo primum mensem illi consecraverunt. Quanquam de Jano, qui nullus fuit, quæcumque dicta, si Arnobio credimus, falsa sunt, et Mosi imposita larva.

65 *Biceps*] Biceps seu bifrons ideo pingebatur, vel quod Græcus inter Italos pristinae linguae usum ac vitæ rationem mutaverit; vel quod et præterita seiverit rex prudens, et futura providerit; vel quod homines agrestes mansuefecerit.

66 *Vides*] Quia, scilicet, bifrons.

67 *Ducibus*] Cæsaribus, Augusto, Tiberio, Germanico.

69 *Patribus*] Senatui.

Populo Quirini] Populo Romano.

70 *Nutu*] Quia janui præsidebat;

Prospera lux oritur : linguisque animisque favete ;

Nunc dicenda bono sunt bona verba die.

Lite vacent aures ; insanaque protinus absint

Jurgia : differ opus, livida lingua, tuum. /

Cernis, odoratis ut luceat ignibus æther ;

75

Et sonet accensis spica Cilissa focis ?

Flamma nitore suo templorum verberat aurum,

Et tremulum summa spargit in æde jubar.

Vestibus intactis Tarpeias itur in arces :

Et populus festo concolor ipse suo est.

80

Jamque novi præeunt fasces ; nova purpura fulget :

Et nova conspicuum pondera sentit ebur.

oritur ; favete linguis et animis. Nunc faustæ voces sunt proferendæ fausto die. Aures careant jurgiis ; et rixæ furiosæ continuo tollantur : lingua invida, differ opus tuum. Videsne quomodo aër splendeat flammis odoratis : et spica Cilissa crepitet altaribus incensis ? Flamma irradiat splendore suo aurum templorum, et spargit fulgorem tremulum in supremo templo. Conceditur in arces Tarpeias vestimentis novis, et ipse populus est concolor suo festo. Jamque novi fasces antecedunt, nova

////////

70 Pro candida Heins. volebat condita.—71 Arund. Voss. et Hamburg. *Proxima lux* ; V. et alius *Postera*. Dein unus V. Ma. et Ursini liber *linguis anim.* omisso *que*.—72 Excerpt. Voss. *Hæc die*. et plurimi Codd. et Edd. *bona*.—73 Arund. *vac. omnes ; insanaq.* Et Jun. *resanaque*. V. *longius abs.*—74 *Lingua ex melioribus ; ceteri turba*.—76 P. *Personet ucc.* Deinde nonnulli *spic. Falisca* ; unus *Calisca* : Heins. olim conjecerat *Lybissa*. Tum Be. *rogis*.—77 V. et F. *templ. verberet aur.* unde Heins. in seq. vs. *spargat* : ubi F. habet *sparget*, et Fr. *sparsit*, at *spargit* pro var. lect. *quinque libri surgit* ; et Voss. *tendit*.—79 Plurimi *ad pro in.*—81 Fr. *fasc. præ.* inverso ordine.—82 Excerpt. D. et

NOTÆ

quamobrem et clavem dextra, ex nonnullorum sententia, gerebat.

Templa] Non sua, quæ aperta belli indicium erant ; sed aliorum Deorum, quibus primum in Italia templa posuisse scripsit Xenophon.

71 *Prospera*] Novo Magistratu, votis et omnibus lætis, muneribus, &c.

73 *Lite vacent*] Scilicet tam bonus dies litium et jurgiorum debuit habere quietem, ut loquitur Cicero.

74 *Opus*] Quod in contestandis litibus est situm.

75 *Odoratis*] Thure aliisque odoribus in Deorum honorem accensis.

76 *Spica*] De nardo intellige, qui

non modo in Syria, sed et in Cilicia Syriæ juncta, nascitur. Inepte enim de croco nonnulli exposuerunt.

77 *Verberat*] Irradiat.

78 *Tremulum*] Ex flammæ agitatione.

79 *Intactis*] Novis, atque anno novo concoloribus.

Tarpeias] In Capitolinum montem, ubi templum Jovis ; cui a Tarpeia virgine Vestali, ibi ab iisdem Sabinis obruta quibus arcem prodiderat, illud datum nomen.

Itur] Solenni enim officio a Senatu et populo in Capitolium Consules Magistratum inituri Kalendis Janua-

Colla rudes operum præbent ferienda juvenci,
 Quos aluit campis herba Falisca suis.
 Jupiter, arce sua totum cum spectet in orbem ; 85
 Nil nisi Romanum, quod tueatur, habet.
 Salve, læta dies, meliorque revertere semper,
 A populo rerum digna potente coli.
 Quem tamen esse Deum te dicam, Jane biformis ?
 Nam tibi par nullum Græcia numen habet. 90
 Ede simul causam, cur de cœlestibus unus,
 Sitque quod a tergo, sitque quod ante, vides.
 Hæc ego cum sumtis agitare mentem tabellis ;
 Lucidior visa est, quam fuit ante, domus.
 Tum sacer, ancipiti mirandus imagine, Janus 95
 Bina repens oculis obtulit ora meis.

purpura splendet ; et ebur nitens sentit nova onera. Tauri inexperti jugum, quos herba Falisca nutrit in campis suis, offerunt cervices percutiendas. Cum Jupiter prospiciat in totum orbem ex arce sua, nihil habet quod secret nisi Romanum. Salve, fausta dies, et redi semper lætior, digna coli a populo domino rerum. Quem tamen Deum dicam te esse, Jane bifrons ? Nam Græcia nullum habet Deum tibi similem. Da simul rationem, quamobrem solus de superis cernis quod sit a tergo, et quod sit ante. Cum ego hæc volverem animo tabellis assumtis, domus visa est splendidior quam fuit prius. Tum sacer Janus mirandus forma duplici subito

quatuor Codd. nov. perspicuum pond.—83 Pet. rud. tauri p. f. securi: multi etiam alii securi.—84 In nonnullis camp. terra F.—85 Unus liber et Excerpt. D. cum spectat; Voss. conspexit.—87 Ex vet. Heins. profert læta: vulg. festa.—92 Alii Idque q. a terg. est, idque: Heinsius volebat fitque in utroque loco.—93 Gryph. Hoc ego. Mox Thuan. agit. in ment.—94 Excerpt. Voss. Pol. et Erfurt. ant. dies, quod nec absurdum putat Burm.—96 Multi scripti re-

NOTÆ

riis deducebantur.

81 *Fasces*] Duodecim illi, scilicet, qui Consulibus præferebantur.

Purpura] Per purpuram togas pictas seu trabecas intellige, Consulium præsertim.

82 *Nova*] Quia novi Consules sellam curulem eburneam premebant.

Ebur] Pro sella curuli eburnea, seu ebore decorata, posuit.

83 *Rudes*] Jugo nunquam pressi.

Præbent] Non enim rite immolabatur si ab ara hostia refugeret.

84 *Quos aluit*] Jam diximus in

superioribus, apud Faliscos, qui olim Hetruriæ populi fuerunt, fluvium fuisse quendam, cujus potata aqua candidos boves efficeret. Singuli vero hujusmodi a singulis Consulibus Jovi in Capitolio immolabantur.

85 *Arce*] Æthere, scilicet, illi assignato. Dicta vero hæc sunt ob majestatem et Imperii Romani magnitudinem.

87 *Dies*] Diem per respectum ad homines Deosque salvare jubet.

88 *Populo*] Romano, scilicet, gentium domino.

Obstupui; sensique metu riguisse capillos:

Et gelidum subito frigore pectus erat.

Ille tenens dextra baculum, clavemque sinistra,

Edidit hos nobis ore priore sonos: 100

Disce, metu posito, vates operose dierum,

Quod petis: et voces percipe mente meas.

Me Chaos antiqui (nam res sum prisca) vocabant.

Aspice, quam longi temporis acta canam.

Lucidus hic aër, et, quæ tria corpora restant, 105

Ignis, aquæ, tellus, unus acervus erant.

Ut semel hæc rerum secessit lite suarum,

Inque novas abiit massa soluta domos;

exhibuit vultus binos oculis meis. Obstupui, et adverti comam stetisse horrore, et pectus erat rigidum repentino frigore. Ille tractans baculum dextra, et clavem sinistra, reddidit nobis has voces ore anteriore: Vates laboriose dierum, accipe, timore omisso, quod quaris, et assequere animo verba mea. Prisci appellabant me Chaos, nam sum res antiqua. Vide quam remoti temporis dicam facta. Hic aër splendidus, et tria corpora quæ supersunt, Ignis, Aqua, Terra, erant unus cumulus. Postquam hæc massa divisa discordia rerum suarum disgregata est, et secessit in

~~~~~

pente pro repens.—97 Ex melioribus Heins. profert Obstupui; vulg. Extimui: Excerpt. Voss. Excrucior. Be. cum duobus aliis meos pro metu.—99 Fr. bac. dextr. inverso ordine: et mox unus lib. clavemque.—102 In Hamburg. et rines; quod non displicet Heins. Tum vulg. legebatur concipe; sed plurimi vet. habent percipe.—103 Voss. C. antiquum. Deinde vulg. legebatur nam sum res: Strozzeæ sum nam res; et Excerpt. Voss. qui vel quæ sum res.—104 Mor. unus et septem alii Accipe, quam.—105 Excerpt. Voss. tr. nomina rest.—106 Olim edebatur aqua et tellus; Heins. ex Pet. et tribus aliis reposuit aquæ, et delevit et: quidam etiam aqua tellus. In Fr. et quibusdam aliis

NOTE

90 *Græcia*] Fabularum et Deorum inventrix.

95 *Ancipiti*] Duplici et bifronti.

96 *Repens*] Subito atque repente se Jannus Poëta obtulit.

97 *Riguisse*] Naturale est, ut ex metu aut horrore capilli rigeant.

99 *Baculum, clavemque*] Apposite sane janitori et omnium portarum et viarum custodi, ad vim repellendam, et claudendas et reserandas fores. Quanquam alii in dextra clavem non imperite, si res ipsas spectes, reposuerunt. Admonuimus enim jam Moscm per ista omnia larvatum.

100 *Priore*] Ut melius Poëta audiret, quam si eo, quod a tergo erat, locutus esset.

101 *Operose*] Multo vero studio et magna opera hanc dierum rationem scripsit Naso.

103 *Antiqui*] Hæc namque manifeste ab Hesiodo, atque aliis deinde, ex Mosis ipsius verbis conficta.

Prisca] Quippe quæ ante digestum orbem extitit.

105 *Tria*] Ignis, scilicet, Terra, et Aqua, cum Aëre, unum quid erant, 'rudis indigestaque moles.'

107 *Lite*] 'Quia corpore in uno

Flamma petit altum; propior locus aëra cepit:

Sederunt medio terra fretumque solo. 110

Tunc ego, qui fueram globus, et sine imagine moles,

In faciem redii dignaque membra Deo.

Nunc quoque, confusæ quondam nota parva figuræ,

Ante quod est in me, postque videtur idem.

Accipe, quæsitiæ quæ causa sit altera formæ; 115

Hanc simul ut noris, officiumque meum.

Quicquid ubique vides, cælum, mare, nubila, terras,

Omnia sunt nostra clausa patentque manu.

Me penes est unum vasti custodia mundi:

Et jus vertendi cardinis omne meum est. 120

noras domos; ignis abiit in sublime, locus propior excepit aërem; tellus et mare occupaverunt sedem mediam. Tunc ego qui fueram globus, et massa sine forma, mutatus sum in vultus et artus dignos Deo. Nunc etiam, quod est parvum indicium formæ confusæ, quod est ante et post in me apparet idem. Disce quæ alia sit causa figuræ petitiæ: ut simul noveris eum et officium meum. Quicquid cernis ubique, cælum, mare, aërem, terram, omnia clauduntur et reserantur nostra manu. Custodia mundi est in mei unius potestate; et jus omne poli vertendi est meum.

acerv. erat.—109 Cælum flamma petit in vulgatis legebatur; at hic pro Cælum plerique habebant Altum; nisi quod Ursini liber et Pet. veterrimus cum decem aliis Fl. pet. alt. scil. petit contracte pro petiit.—110 Ex melioribus Heins. recepit solo pro vulg. loco.—113 Olim edebatur conf. quoniam n. p. figura est: Cod. Ursini, Gottorph. et unus V. quondam: deinde pro parva Voss. prima: unde Burm. conj. priva figuræ. Denique vulg. est libri plerique non agnoscunt.—115 In uno vet. Cod. Neapolis invenit quæ sit caus. altera form.—117 Excerpt. Voss. sidera pro nubila.—119 Ed. Neapolit. vast. concordia mund. ut in Hamburg. Med. V. et aliis: in ceteris custodia.—121 Unus

NOTÆ

frigida pugnabant calidis, humentia siccis,' &c. ut dictum in *Metamorph.* 'Quam Deus et melior litem Natura diremit:' Nasoni nostro si fidem habeas, qui melius multo illic quam hic Janus rem ipsam aperuit.

108 *Noras*] Quippe, 'Ignea convexi vis et sine pondere cæli Emicnit, summaque locum sibi legit in arce,' &c. Vide in *Metam.*

111 *Qui fueram*] Ridicule admodum de se prædicat iste Deus. Verum ex cæcorum hominum, ne dicam opinione, sed inepta insulsi- tate loquitur.

114 *Ante quod*] Quasi dicat non totum fuisse distinctum, qui idem anterior et posterior sit.

115 *Quæsitiæ*] Dixerat Naso: 'Ede simul causam cur de cælestibus,' &c.

116 *Officium*] Potestas est et nomen.

117 *Nubila*] Pro aëre posuit.

118 *Clausæ*] Quamobrem clavem gestat Janus.

120 *Cardinis*] Pro cælo, cui cardines affinxerunt, seu polos, in quibus vertetur.

Cum libuit Pacem placidis emittere tectis ;

Libera perpetuas ambulat illa vias.

Sanguine letifero totus miscebitur orbis,

Ni teneant rigidae condita bella serae.

Præsideo foribus coeli cum mitibus Horis :

125

It, redit officio Jupiter ipse meo.

Inde vocor Janus. Cui cum Cereale sacerdos

Imponit libum, mixtaque farra sali,

Nomina ridebis : modo namque Patulcius idem,

Et modo sacrificio Clusius ore vocor.

130

Quando placuit emittere Pacem templis tranquillis, illa libera incedit per vias continuas. Totus mundus spargetur cruore mortifero, nisi firmæ seræ reprimant clausa bella. Imperium habeo in claustra cali cum lenibus Horis : ipse Jupiter meat atque remeat officio meo. Inde appello Janus : cui cum Sacerdos admovent libum, et farra mixta sali, ridebis nomina ; namque idem nunc dicor Patulcius, nunc Clusius ore Sacerdotis. Nimirum

Pat. plac. immittere, et Pol. et quatuor emittere terris : H. immittere rebus, quod placebat Heins. Tectis pro vulg. textis, ut alibi, etiam hic reposuit Burm. —122 Perpetuas est ex libr. Ursini, et alio quodam : vulg. per tutas ; tres libri per totas. —123 Mor. Sang. lucifero, quod pro luctifero accipiebat Heins. —126 Sic Heins. ex Voss. et septem aliis : vulg. Et red. off. J. itque m. —127 Be. mihi pro cui. —128 Heins. conj. Seponit lib. vel Apposuit, vel Jam posuit : liber Strozæ Imposuit. Dein pro sale, quod plurimi scripti et editi habent, Burm. reposuit sali. —130 Quidam etiam Clausius. —131 Plurimi

NOTE

121 Tectis] Templis. Ad morem alludit claudendi pace, vel aperiendi bello, Jani templum. Qui quidem mos ex eo tractus, quod cum adversus Sabinos Romulus pugnaret, calidæ aquæ vis magna ex eo loco ubi deinde Jani ædes eruperit, quæ hostes fugaverit.

125 Foribus] Per Janum, inquit Macrobius, volunt Solem demonstrari, et ideo bifrontem, quasi utriusque januæ cælestis, ortus et occasus, potentem.

Mitibus] Vel quia in genere lenissime omnes flunt ; vel quia matutinæ et vespertinæ ceteris magis temperata.

Horis] Non Poëtica modo, sed et Physice, dictum istud.

126 Jupiter] Pro luce ipsa, seu die,

posuit.

127 Inde] Sunt tamen qui potius a Jano januæ nomen derivent ; cui ideo introitus et exitus ædium consecrati, quod eo regnante omnium domus religione ac sanctitate munitæ sint. Cicero ab Eundo Jani, quasi Eani, nomen derivavit. Alii a Chao deduxerunt. Quidam a Javan, quod Japheti filio nomen fuit. Alii alia comminiscuntur.

Cereale] Quia Ceres frugum Dea. 'Janual' vero illud Libum appellabatur quod Jano tantummodo libabatur : de quo Festus, quem vide.

128 Mixta] Mola dicebatur farrostium et sale sparsum.

129 Patulcius] A patendo.

130 Clusius] A claudendo : uti ab ipso Jano mox dicitur.

Scilicet alterno voluit rudis illa vetustas

Nomine diversas significare vices.

Vis mea narrata est: causam nunc disce figuræ.

Jam tamen hanc aliqua tu quoque parte vides.

Omnis habet geminas, hinc atque hinc, janua frontes: 135

E quibus hæc populum spectat; at illa Larem.

Utque, sedens vester primi prope limina tecti,

Janitor egressus introitusque videt;

Sic ego prospicio, cœlestis janitor aulæ,

Etas partes Hesperiasque simul. 140

Ora vides Hecates in tres vergentia partes,

Servet ut in ternas compita secta vias.

Et mihi, ne flexu cervicis tempora perdam,

Cernere non moto corpore bina licet.

illa antiquitas imperita voluit indicare vices diversas nomine alterno. Potestas mea declarata est: nunc accipe rationem formæ. Cernis tamen tu etiam hanc parte aliqua. Omnis janua habet duas frontes hinc atque hinc; e quibus hæc respicit populum, at illa domum. Atque ut vester janitor sedens ad limina primæ domus aspicit exitus et ingressus; ita ego janitor regie cœlestis simul video partes que ad ortum et quæ ad occasum spectant. Cernis vultus Hecates flexos in tres partes, ut custodiat trivium divisa in ternas vias. Possum quoque videre bina corpore non

Scil. æterno, et voluit rud. duo vocit: Heins. malebat alternas; et vs. seq. diverso.—134 Lib. Strozzeæ aliq. parte videre potes.—136 Tres libri hæc populos; et Gottorph. spectet: dein in quibusdam et, pro at.—137 Gottorph. Utq. solet rest. Quidam etiam libri rest. vestri prop.—139 Meliores perspicio, teste Heins. at Buim. vulgatam censet servandam; duabus enim frontibus simul duas partes Janum prospicere.—141 Excerpt. Voss. in terras ignea partes: unus tres urgentia p. alius versantia; et vulg. vertentia; qua ex libris melioribus Heins. reposuit urgentia. Deinde Excerpt. Kloekhovii tres... portas; et unus Mor. formas.—142 Maz. ubi pro ut.—144 V. mot. carline bin. Pet. et Sa.

NOTÆ

132 Vices] Aperiendi et claudendi. Cautio vero fuit maxima superstitiosæ antiquitati, ne quid officiorum aut nominum divinorum in sacris suis præmitterent.

134 Aliqua] Multa namque jam eo spectantia vidimus.

136 Larem] Pro domo, aut iis quæ sunt domi, posuit.

140 Etas] Quæ ad Auroram et Orientem spectant.

Hesperias] Quæ ad Hesperum stel-

lam, seu Occidentem, pertinent.

141 Ora] Ab exemplo ostendit sibi quamobrem sit frons duplex.

Hecates] Hæc plurimis aliis nominibus insignita Cereris filia, Plutonis conjux, in Inferis Proserpina, in nemoribus Diana, in cœlo Luna appellatur.

Tres] Quia tripitem esse finxerunt hanc, quæ a matre in trivio exposita, triviis præesse credita, atque in iis culta.

- Dixerat: et vultu, si plura requirere vellem, 145
 Se mihi difficilem non fore, fassus erat.
 Sumsi animum, gratesque Deo non territus egi:
 Verbaque sum spectans pauca locutus humum.
 Dic, age, frigoris quare novus incipit annus,
 Qui melius per ver incipiendus erat? 150
 Omnia tunc florent: tunc est nova temporis ætas:
 Et nova de gravido palmite gemma tumet.
 Et modo formatis amicitur vitibus arbos,
 Prodit et in summum seminis herba solum:
 Et tepidum volucres concentibus aëra mulcent, 155
 Ludit et in pratis luxuriatque pecus.
 Tum blandi soles: ignotaque prodit hirundo,
 Et luteum celsa sub trabe fingit opus.
 Tum patitur cultus ager, et renovatur aratro.
 Hæc anni novitas jure vocanda fuit. 160

moto, ne teram tempus flexu colli. Absolverat; et indicaverat vultu, se non futurum mihi durum, si vellem petere plura. Colligi animos, et intrepidus egi gratias Deo, et protuli paucos voces respiciens terram. Aperi, quaso, quamobrem nunc novus annus, qui melius erat incipiendus per ver, inchoatur frigoris? Omnia tunc florent: tunc ætas temporis est nova; et gemma seu oculus recens tumet de gravido palmite. Et arbor restitur vitibus nunc formatis; et herba seminis protrahitur in extremam terram; et aves delinunt aërem tepidum concentibus, et pecus saltat et luxuriat in pratis. Tum Soles lenes, atque hirundo nova prodit, et fingit opus luteum sub tigno sublimi. Tum ager colitur, et renovatur aratro: hæc merito fuit appellanda novitas anni. Petiveram multis: ille non

plura lic.—146 *Fassus* cum melioribus Heins. præfert vulg. *pactus*. Fr. *Diffic.* *mihi. se mutato ordine.*—148 Excerpt. Voss. Be. et decem alii *Verbaq. spectans*; unus *despectans*.—153 *Amicitur* vitibus recepit Heins. ex Ursini libr. Maz. et septem aliis; vulg. *operitur frondibus*; et quatuor *amicitur frondibus*, quod neque displicet Heins. *Arbos* etiam, ut alibi, reposuit idem ex quinque melioribus et pr. Ed.—154 Jun. *Graminis* pro *seminis*.—155 Mor. unus et Jun. *aër. complent*; alius *nascunt*.—158 Pet. et multi alii exhibent *quod fingit*, quod Heins. impense aridet: olim edebatur *figit*: quidam etiam *nectit*, ut Amor. i. 14. 'Cum leve deserta sub trabe nectit opus.'—159 Non

NOTÆ

148 *Spectans*] Quia fulgidus et radiatus Jani vultus quem humana acies ferre non posset: deinde venerationis causa.

150 *Melius*] Quia, scilicet, verno tempore omnia revirescunt, et quasi renovantur.

153 *Amicitur*] Notum vero quo-

modo ulmois aut populis adjungantur vites.

154 *Seminis herba*] Quæ ex semine progeminat.

157 *Ignota*] Vel quia unde redeat nescimus vel quia nova et per hyemem remota.

158 *Luteum*] Nidum ex luto.

Quæsieram multis : non multis ille moratus,
 Contulit in versus sic sua verba duos.
 Bruma novi prima est, veterisque novissima Solis :
 Principium capiunt Phœbus et annus idem.
 Post ea mirabar, cur non sine litibus esset 165
 Prima dies. Causam percipe, Janus ait.
 Tempora commisi nascentia rebus agendis,
 Totus ab auspicio ne foret annus iners.
 Quisque suas artes ob idem delibat agendo :
 Nec plus quam solitum testificatur opus. 170
 Mox ego ; Cur, quamvis aliorum numina placem,
 Jane, tibi primo thura merumque fero ?
 Ut per me possis aditum, qui limina servo,
 Ad quoscumque velim prorsus, habere Deos.

detinuit me multis : comprehendit sic suam orationem duobus versibus. Solstitium est initium novi Solis, et extremum antiqui : Sol et annus sumunt idem initium. Mirabar deinde, quamobrem prima dies non esset sine certaminibus. Rationem discere, inquit Janus. Assignari tempora orientia rebus agendis, ne totus annus esset desidiosus ab auspicio. Quisque ideo attingit suas artes agendo ; nec amplius quam proficitur opus consuetum. Continuo ego petivi ; Quamobrem, Jane, tametsi studeam placare numina aliorum Deorum, offero tibi primo thura et vinum ? Ut per me, qui custodio fores, possis consequi accessum ad Deos quoscumque velim prorsus.

agnosco hic numeros Ovidianos. Forte scribendum, *Tunc cultum patietur ager renoratus aratro*. Heins. Pro *aratro* Jun. et unus Heins. *arando*.—160 Voss. et sex alii *Hæc anno nov.*—165 Heins. malebat *Postea scitabar*.—169 Multi ex scriptis *art. ibidem del. alii obid, obide, inibi*, et similia : legit Heins. *obit et del.* vel *obiter del.* et Burm. *suas partes obiter del.* nam *partes* erat in Excerpt. Kloekhovii ; et *obiter* in Bullialdi Cod. Mox Jun. *prælibat*.—172 *Primo* ex melioribus ; vulg. *primum*. Deinde Strozze lib. *thur. precemque*.—174 *Velim* Heins. recepit ex lib. Fulv. Ursin. pro vulg. *roles* : Maz.

NOTÆ

159 <i>Patitur cultus</i>] Colitur. *	167 <i>Tempora nascentia</i>] Anni principium.
163 <i>Bruma</i>] Solstitium; hybernium.	168 <i>Neforet</i>] Qui enim per inertiam primo anni die auspicatus esset, pergere ita deinceps videretur.
164 <i>Phæbus</i>] Non abs re sane ; siquidem tenebrarum et quasi mortis tempus a Sole diminuitur, lucisque et vitæ ab eodem accessu suo augeatur.	170 <i>Nec plus</i>] Id unum quæsitum, ut bono omine artem suam quisque proficeretur.
165 <i>Non sine</i>] Auspicii enim gratia, non lucri, generis omnis opus Kalendis Januariis instaurabant, et suæ artis professionem aperiebant ; causidici etiam litium suarum aliquid agitabant.	171 <i>Placem</i>] Placare studeam votis atque sacrificiis.
	173 <i>Ut possis</i>] Annon hac in parte

At cur læta tuis dicuntur verba Kalendis, 175

Et damus alternas, accipimusque preces ?

Tum Deus incumbens baculo, quem dextra gerebat,

Omina principiis, inquit, inesse solent.

Ad primam vocem timidas advertitis aures :

Et visam primum consulit augur avem. 180

Templa patent auresque Deum : nec lingua caducas

Concipit ulla preces, dictaque pondus habent.

Desierat paucis : nec longa silentia feci ;

Sed tetigi verbis ultima verba meis :

Quid vult palma sibi, rugosaque carica, dixi, 185

Et data sub niveo candida mella favo ?

At quamobrem voces faustæ proferuntur tuis Calendis ; et exhibemus atque accipimus preces alternas. Tum Deus innitens scipioni, quem ferebat dextra ; Præsagia, inquit, consueverunt inesse exordiis. Advertitis aures pavidas ad primam vocem ; et augur consulit alitem primum visam. Templa et aures Deorum sunt apertæ ; neque ulla lingua concipit vota infirma : et dicta sunt efficacia. Absolverat paucis ; neque diu tacui ; sed tetigi novissimas voces verbis meis : Quid, dixi, significat palma, et carica rugosa, et mella alba oblata sub candido favo ? Præsagium, inquit, est

etiam vilis.—176 Erfurt. *suscipimusque prece*. Pet. unus *accipimusq. notas*.—177 Heins. volebat *incumb.* baculum, quod d. ger. Ex potioribus scriptis gerebat repositum est ; vulg. tenebat : V. optimus, et Excerpt. Klockhovii *regebat* ; Voas. *tegebat*.—178 Scripti et editi quidam *Omnia princ.*—179 Ursini. *Ad primam vocem tim. convertitis aur.* lib. Ma. *advertitis*. Ciofan. Ponam mei libri scripturam veterem : *tim. convertitis aur.* in alio, *advertitis*. Neapol. *Tim. advertitis aur.* scripti nostri fere omnes : malim, *adverteris*, vel, *advertimur* : nam *advertimus* in nonnullis extat Codd. Heins. Vulg. edebatur *advertimus*.—180 Ceteri *Et pr. vis.* mutato ordine.—182 Jnn. *Accipit ull.* et quidam editi *illa pr.*—183 Ex Maz. Heins. recepit *paucis* ; vulg. *Janus*. Mox F. tres, et Med. *silent. cepi*.—185 V. *rugosaq. cortice, dix.*—186 *Candida* reposuit Heins.

NOTE

Moses insigniter depictus, qui Dei ad populum Israeliticum, tum populi ad Deum, vox fuit ?

177 *Incumbens*] Quasi ad rem arduam sese componens : neque temere. Namque ut dimidium facti, qui cæpit, habet, si Horatio nostro credimus, ita certe difficile omnia prope ut par est auspiciari : et quod dicit Janus serio animadvertendum.

179 *Vocem*] Cum auribus oscinum avium captatur augurium.

Timidas] Quia incerti bonumne an

malum futurum omen.

180 *Avem*] Quando ex præpetum avium volatu auspicia captabant.

181 *Patent*] Jano duce, scilicet.

Caducas] Irritas, quæ ad numinis surdas aures non perveniunt. 'Caducea auspicia' dixerunt veteres, si quid, virga, verbi gratia, manu in templo excideret.

181 *Ultima*] Quæ protulerat Janus, scilicet.

185 *Palma*] Palmarum fructus. *Des dattics*.

Omen, ait, causa est, ut res sapor ille sequatur,

Et peragat cœptum dulcis ut annus iter.

Dulcia cur dentur video: stîpis adjice causam,

Pars mihi de festo ne labet ulla tuo. 190

Risit; et, O quam te fallunt tua sæcula, dixit,

Qui stipe mel sumpta dulcius esse putes!

Vix ego Saturno quenquam regnante videbam,

Cujus non animo dulcia luera forent.

Tempore crevit amor, qui nunc est summus, habendi. 195

Vix ultra, quo jam progrediatur, habet.

Pluris opes nunc sunt, quam prisci temporis annis;

Dum populus pauper, dum nova Roma fuit:

Dum casa Martigenam capiebat parva Quirinum,

Et dabat exiguum fluminis ulva torum. 200

ratio; ut sapor ille contingat rebus, et ut dulcis annus absolcat iter institutum. Cerno quamobrem dulcia offerantur; adde causam nummi, ne pars ulla mihi ercidat de festo tuo. Risit; atque inquit, O quam tua ætas tibi est parum perspecta, qui credas mel esse suavius nummo accepto! Vix ego aspicebam quenquam Saturno regnum obtinente, ejus ingenio quesius non esset gratus. Desiderium habendi auctum est cum tempore, quod nunc est extremum. Vix habet quo jam procedat longius. Divitiæ nunc sunt cariores, quam annis veteris temporis, dum populus fuit egenus, dum Roma fuit nova; dum exile tugurium tenebat Quirinum Marte genitum, et ulva fluvii præbebat tenuem lectum. Vix Jupiter totus stabat in tem-

ex Voss. Arund. et aliis nonnullis pro vulg. *caudita*.—188 Maz. *Et pergat capt*.—192 *Putes* ex Ursini lib. et quinque aliis dedit Heims. pro vulg. *putas*.—196 Voss. *Vix summum quo*. Id quo est in tribus V. et Ma. vulg. *qua*.—200 *Pro ulva* in tribus scriptis extat *herba*; et in Jun. Thuan. et sex aliis

NOTÆ

Carica] Genus est fici, ejus in Caria copia fuit maxima. Pro quibusvis autem aridis, adeoque rugosis, hic ponuntur.

187 *Res sapor*] Hypallage. Id est, ut Res omnes per totum annum, sicut sapor dulcium illorum, sint dulces. Anilis superstitio. Quanquam non male fecit, qui absque ea de renovandis suis et in melius effingendis rebus, novo anno, cogitaverit.

189 *Stîpis*] Stîps nummus est signatus, Festo auctore.

191 *Fallunt*] Quia Nasonis quoque temporibus auri sacra fames pleros-

que exerechat.

192 *Putes*] Non enim in dulcibus stipem recensuerat Naso.

193 *Saturno*] Qui Deus antiquissimus, cælo pulsus, apud Janum regem in Italia latuit, a quo et in regni societatem vocatus fuit.

194 *Non animo*] Adeoque ab omni ævo lucrum dulces; quod nimis intelligere videbatur Naso, qui nequidem suo id esse putabat. Verum enimvero hic locus est.

197 *Pluris*] In majori sunt pretio.

199 *Martigenam*] Marte satum Romulum, seu Quirinum, Romanorum

Jupiter angusta vix totus stabat in æde ;

Inque Jovis dextra fictile fulmen erat.

Frondibus ornabant, quæ nunc Capitolia gemmis :

Pascebatque suas ipse Senator oves.

Nec pudor, in stipula placidam cepisse quietem, 205

Nec fœnum capiti supposuisse, fuit.

Jura dabat populis posito modo Consul aratro ;

Et levis argenti lamina crimen erat.

At postquam Fortuna loci caput extulit hujus,

Et tetigit summos vertice Roma Deos ; 210

Creverunt et opes, et opum furiosa cupido :

Et, cum possideant plurima, plura volunt.

plo arcto, et fulmen fictile erat in dextra Jovis. Decorabant ramis Capitolia, quæ nunc gemmis ; et ipse senator pascebat suas pecudes. Neque puduit leniter requiescere in culmo, et submisisse fœnum capiti. Consul dicebat jura populis, aratro modo relicto ; et tenuis lamina argenti erat crimen. At postquam fortuna hujus loci extulit caput, et Roma attigit vertice summos Deos, divitiæ etiam auctæ sunt, et insanum desiderium habendi : et cum habeant plurima, cupiunt plura. Conten-

////////

alga : Burm. vulgatam retinendam censet, quia *alga* marina, *ultra* fluviorum est et paludum.—201 *A. J. exigua vix* ; et ita quatuor alii. Deinde *V. vix captus st.* et *Pat. tectus*, quod non displicebat Heins.—202 Heins. malebat *Inq. Dei dextr.*—205 Jun. *placitam* pro *placidam*. Tres etiam libri *captare quiet.* Excerpt. *D. accepisse* ; Voss. *sumsisse*.—206 *Nec* est ex quibusdam vett. libris, et Aldin. Ed. vulg. *Et*. Mox Burmanno placet quod in nonnullis extat *suppos. suo*.—207 *Plurimi* Codd. *dab. populo*. Deinde opt. *A. missus modo C.* Voss. cum Arund. et sex aliis *misso m. C.* in vulgatis plerumque extat *Prætor pro Consul.* Ursini Cod. Heins. et Burm. sequuntur.—209 *Loco cap. ex. alto* Voss. pro var. lect. *F.* et *Marg. Gryphii* : sed *fortuna loci* est Fortuna Populi Romani, de qua passim scriptores : sic ‘fortuna locorum’ Metam. iv. 565. *Burm.*—210 *Summos* ex melioribus recepit Heins. pro vulg. *summo*.—211 Sex libri *fur. libido*.—212 *Volunt* ex Ursini Cod. Voss.

NOTE

regem, jam sæpe diximus.

200 *Ulca*] Palustris herba nullius valoris.

201 *Vix stabat*] Propter ædis humilitatem.

202 *Fictile*] Quia ex figulinis antiquissima illa petebantur Deorum simulacra.

208 *Lamina*] Rudis et infabricata est materia metalli, crassior quam bractea.

Crimen] Censoria enim nota damna-

bantur qui argenti quinque pondo possiderent. Scribit adeoque Val. Maximus, Cornelium Rufinum perinde ac malo exemplo luxuriosum a Fabricio Censore Senatu motum, quod vasa argentea decem pondo comparasset.

209 *Fortuna*] Fatum urbis Romæ, et ipsius Reipublicæ status.

212 *Et, cum*] Crescit adeoque avarus sicut hydropicus, ut loquitur Horatius, et mox inculcabit ipse Naso.

Quærere ut absument, absumenta requirere certant :

Atque ipsæ vitiis sunt alimenta vices. ✓

Sic, quibus intumuit suffusa venter ab unda, 215

Quo plus sunt potæ, plus sitiuntur aquæ.

In pretio pretium nunc est : dat census honores,

Census amicitias : pauper ubique jacet.

Tu tamen auspiciū si sit stipis utile quæris,

Curque juvent nostras æra vetusta manus. 220

Æra dabant olim ; melius nunc omen in auro est :

Victaque concedit prisca moneta novæ.

Nos quoque templa juvant, quamvis antiqua probemus,

Aurea : majestas convenit ista Deo.

Laudamus veteres, sed nostris utimur annis : 225

Mos tamen est æque dignus uterque coli.

dunt cumulare, ut disperdant, et cogere de novo disperdita : atque ipsæ vices sunt pabulum vitiis. Ita, quibus alvus distenta est ab aqua suffusa, quo plus aquæ sunt sumtæ plus desiderantur. Hodie nummus est carus. Pecunia donat honores ; pecunia facit amicitias ; pauper ubique proteritur. Tu interca petis num augurium nummi sit utile ; et quamobrem æra antiqua placeant nostris manibus. Æra faciebant olim præsagium ; nunc potius est in auro ; et nummus antiquus superatus dat locum recenti. Ædes etiam aureæ nobis placent, quanquam laudemus veteres. Iste splendor convenit Deo. Probamus annos præteritos, verum utimur nostris. Utraque tamen consuetudo est pariter digna observari. Absolverat documenta. Ego

Arund. et tribus aliis placet Heins. præ vulg. *petunt* ; unus etiam V. *rogant*. Barthius ad Claud. in Rufin. 1. 188. sic emendat : *Ut, quo poss. pluria, plura petunt.*—213 Unus liber *req. tentant.*—217 Arund. *dant* pro *dat.*—219 *Ausp. si sit stip.* Barm. dedit ex vet. libris ; nonnulli etiam eum vulg. *cur sit* : Heins. malebat *si cur.*—220 Pet. Arund. et Pol. *restras* pro *nostras.*—221 V. *tamen* pro *nunc* : et nonnulli omittunt *est.*—222 Ex Ursin. et optimo A. Voss. Arund. et duobus aliis Heins. recepit *concedit* pro vulg. *concessit* ; Thuan. etiam *successit* ; et duo libri *recessit.*—223 Duo scripti *antiq. probamus.*—224 Plu-

NOTE

214 *Vices*] Vicissitudines quærendi et absumentum alunt in expletam cupiditatem.

217 *In pretio*] Quasi dicat pecuniam solam magni pendere.

220 *Æra*] Quæ prius quam argentum aurumve signata. Primus vero Janus, si Macrobio credis, Servius rex, si Plinio, æra signasse dicitur,

pro quibus antea rudi ære eoque penso Romæ utebantur.

222 *Concedit*] Quia, scilicet, ærea minoris pretii quam argentea, vel aurea.

225 *Utimur*] Loquitur Janus ex hominum ingenio, ut corruptionis majorem potestatem insinnet, quæ etiam Deos quasi a vero abstrahat.

Finierat monitus. Placidis ita rursus, ut ante,
 Clavigerum verbis alloquor ipse Deum :
 Multa quidem didici ; sed cur navalis in ære
 Altera signata est, altera forma biceps ? 230
 Nescere me duplici posses in imagine, dixit,
 Ni vetus ipsa dies extenuaret opus.
 Causa ratis superest : Thuscum rate venit in amnem
 Ante pererrato falceifer orbe Deus.
 Hac ego Saturnum memini tellure receptum : 235
 Cœlitibus regnis ab Jove pulsus erat.
 Inde diu genti mansit Saturnia nomen :
 Dicta quoque est Latium terra, latente Deo.
 At bona posteritas puppin servavit in ære ;
 Hospitis adventum testificata Dei. 240

denuo verba facio ad Deum clavigerum lenibus verbis ut prius : Equidem plurimum elocutus : cerum quonobrem altera figura cœlata est navalis in ære, altera biceps ? Posses, inquit, noscere me in duplici effigie ; nisi ipsum tempus trivisset antiquum opus. Causa natis restat : Deus falceifer navi appulit in fluvium Thuscum orbe prius perlustrato. Recordor Saturnum receptum hac terra. Pulsus erat regnis cœlestibus a Jove. Inde nomen Saturnia mansit diu genti : tellus appellata est etiam Latium, a Deo latente. At bona posteritas servavit navem in ære, per-

rimi Codd. ista : vulg. ipsa.—227 Quinque scripti *Fin. monitis*, ut vs. 183. 'Desierat paucis ;' sed quia *placidis* sequitur, propterea vitandæ ambiguitatis causa præstare vulgatam censet Burm.—228 Opt. A. et unus Mor. *Clar. dietis*.—230 Mallet Heins. *in ære Altera signato est* : Pol. et Voss. Excerpt. A. *formata est*.—231 Multi scripti et editi *ut pro in*.—232 *Extenuaret* ex melioribus Heins. dedit pro vulg. *extenuasset* : Be. *attenuasset*.—236 Alii a *Jove* ; Mor. cum *J.*—238 Quatuor scripti, pr. Ed. et Gryph. *Dict. fuit L.*—241

NOTÆ

228 *Clavigerum*] Janum, scilicet.

229 *Navalis*] Quamobrem in antiquis numismatibus ex altera parte Janus biceps, ex altera navis esset, nunc Naso querit.

231 *Me*] Janus, scilicet, ex bicipiti forma cognoscebatur.

232 *Opus*] Figuram in ære expressam.

233 *Thuscum*] Qui Thybris est.

234 *Pererrato*] Cum Jovem fugeret, cui insidias struxerat.

Falceifer] Saturnus est, per quem

tempus volunt significari.

235 *Receptum*] Ab ipso quidem Jano, ut supra dictum.

237 *Genti*] Italiæ enim non modo a latendo *Latium* dicta est pars illa in qua latuit Saturnus ; sed uti terræ, nationi etiam *Saturniæ* ab eodem nomen remansit.

240 *Hospitis*] Potius est, ut per navem, vel arcam Noæ, vel fiscellam illam scirpeam pice ac bitumine oblitam credas significari in qua Moses est expositus. Diximus namque jam

Ipse solum colui, cūjus placidissima lævum
 Radit arenosi Thybridis unda latus.
 Hic, ubi nunc Roma est, incædua sylva virebat :
 Tantaque res paucis pascua bubus erat.
 Arx mea collis erat, quem cultrix nomine nostro 245
 Nuncupat hæc ætas, Janiculumque vocat.
 Tunc ego regnabam, patiens cum terra Deorum
 .Esset, et humanis numina mixta locis.
 Nondum Justitiam facinus mortale fugarat :
 (Ultima de Superis illa reliquit humum,) 250
 Proque metu populum sine vi pudor ipse regebat :
 Nullus erat, justis reddere jura, labor.
 Nil mihi cum bello : pacem postesque tuebar :
 Et clavem ostendens, Hæc, ait, arma gero.

hibens testimonium accessui Dei hospitii. Ego obtinui terram, cujus aqua lenissima Thybridis arenosi alluit ripam sinistram. Hic, ubi Roma nunc est, nemus intactam frondebat; et res tanta erat pascua paucis bobus. Arx mea erat tumulus, quem hæc ætas pia appellat nomine nostro, et dicit Janiculum. Ego tunc imperium tenebam, cum tellus ferret Deos, et numina mixta sedibus humanis. Flagitia hominum nondum pepulerant Justitiam. Illa postrema ex celestibus deseruit terram. Atque ipsa recrudia loco timoris ducebat populum sine vi. Nullus erat labor jus dicere justis. Nihil erat mihi cum bello. Servabam pacem et janua: atque exhibens

Multi scripti *sol. coluit, cuj.*—242 Pembrocii lib. et tres alii *Rasit aren.*—243 *Incædua* Heins. corr. ex Naugeriano, Ursini et A. vulg. *nunc ardua.*—244 Alii *bobus* pro *bubus.*—245 Olim legebatur *Ara mea est collis, quam vulgus nomine nostro: nonnulli libri Arx in ea est collis; vel Arx in ea est colli: exaratum nempe fuerat Arx mea collis est; unde Heins. reponit Arx mea collis is est, quem.* Multi porro vett. *Ara mea est colli, vel collis; Arund. Ara mea colli erat.* Pro *vulgus*, quod Edd. habent, Heins. censebat *vulgo* scribendum; sed duo F. opt. notæ cum Erfurt. *cultrix*, quod tandem idem amplectitur.—248 Excerpt. Voss. *vincta* pro *mixta*: et Marcell. ad Hor. Art. Poët. *juncta joci.*—250 V. opt. rel. *opus.*—252 Mor. *Thuscis* pro *justis.*—253 Edd.

NOTÆ

supra per Janum Mosem intelligi debere. Verum in tanta sua caritate passim historias et fabulas permiscerunt Ethnici. Ceterum diversissima habet Plutarchus; quem vide si tanti est, 40. Problem.

244 *Paucis*] Pauperes quippe coloni paucis bobus tenuitatem suam suble-
 vabant.

246 *Janiculum*] Janiculus non collis modo fuit, quem postea Roma ædificiis suis nobilem fecit; sed et olim oppidulum habuit a concordibus Jano Saturnoque conditum.

247 *Patens*] Prinsquam sceleribus suis homines Deos fugassent.

249 *Justitiam*] Astræam appellavit hanc Deam in Metam.

Presserat ora Deus. Tunc sic nostra ora resolvo, 255
 Voce mea voces eliciente Dei.
 Cum tot sint Jani, cur stas sacratus in uno,
 Hic ubi juncta foris templa duobus habes?
 Ille manu mulcens propexam ad pectora barbam,
 Protinus Œbalii retulit arma Titi: 260
 Utque levis custos, armillis capta Sabinis,
 Ad summæ Tatium duxerit arcis iter.
 Inde, velut nunc est, per quem descenditis, inquit,
 Arduus in valles et Fora clivus erat.

clavem, Hæc, inquit, arma gero. Deus clauserat os suum: Tunc sic aperio nostrum, mea voce educente voces Dei. Cum tot sint Jani, quamobrem stas sacratus in uno, hic ubi habes adem proximam duobus foris? Ille fugens barbam promissam ad pectus, continuo memoravit arma Titi Œbalii: et quemadmodum custos levis amore correpta armillarum Sabinarum duxerit Tatium ad viam ultimæ arcis. Inde, ait, erat collis asper, sicuti nunc est, per quem descenditis in valles et fora. Atque jam

quædam ut Aldi posterior, Vascos. Vivian. et marg. Gryph. portasque.—255 Sic *nostr. or. res.* Heins. dedit ex tribus opt. F. et Arund. pro vulg. *sic ego nostr. resolvi.* Idem etiam conj. *sic ora ego nostra resolvo.*—257 Sic velt. et Ursin. liber; plurimæ etiam Edd. *cur sic sacr. in uno es:* Heins. mallet *cur, dic, sacratus in uno es?* Duo quoque Codd. in *imo.*—259 Alter Maz. *mulc. promissam;* duo alii *perperam;* Fr. *prolixam ad pect.* In libro Ursini in *pectore;* conj. Heins. in *pectora.*—260 Voss. habet *Titi* pro var. lect. omnes fere alii cum vulgatis *Tati:* at Gottendorph. *senis,* quod nec displicet Heins.—261. 262 Olim legebatur *capta, Sabinos A. s. tacitos;* vel *capta Sabinos, A. s. tacitos:* nostram lectionem Dan. Heins. protulit ex vet. Cod. quo usus est Scaliger; et quidem multi scripti *armillis...Sabinis.*—263 Excerpt. Klockhovii *per quæ desc.* et Excerpt. Voss. *descendimus.*—264 Vulg. *per fora:* Ursini liber et quatuor alii *et fora.* Voss. et Arund. *ad fora:* utrumque vulga-

NOTÆ

257 *Jani]* Hoc est, Jani statuæ et templa.

258 *Foris]* Romano et Boario, aut Boario et Piscario; in eo loco, scilicet, unde calida illa aqua exiit adversus Tatium, de qua supra: quem locum *Lautolas* a lavando Varro dictum asserit.

260 *Œbali]* Œbalius sen Laconicus dicitur Pater rex Sabinorum, quia cum Aboriginibus Sabinis Laconum nonnulli profugi sese miscuerant. Laconia vero *Œbalia* ab Œbalo rege

dicta.

Arma] Quæ adversus Romanos Tatius intulit, et Jani calida aqua modo memorata depulit.

261 *Levis custos]* Tarpeia, ejus Tarpeii filia, qui Romanæ arcis præerat; quæ quidem puella armillarum consequendarum gratia quas sinistris Sabinii gerebant, reque adeo parvi momenti, Capitolium rem magnam hostibus prodidit.

262 *Arcis]* Capitoli, scilicet.

Et jam contigerat portam, Saturnia cujus 265
 Demserat appositas insidiosa seras.
 Cum tanto veritus committere numine pugnam,
 Ipse meæ movi callidus artis opus.
 Oraque, qua pollens ope sum, fontana reclusi;
 Sumque repentinas ejaculatus aquas. 270
 Ante tamen gelidis subjeci sulfura venis,
 Clauderet ut Tatio fervidus humor iter.
 Cujus ut utilitas pulsus percepta Sabinis;
 Quæque fuit, toto reddita forma loco est;
 Ara mihi posita est, parvo conjuncta sacello: 275
 Hæc adolet flammis cum strue farra suis.

perreerat ad portam, cujus Saturnia insidiosa sustulerat seras affixas. Ego astutus metuens venire in certamen cum tanta Dea, movi opus artis meæ. Atque aperui scaturigines potentia qua polleo, et emisi aquas subitaneas. Submisi tamen prius sulfura venis frigidis, ut aqua calida obstrueret aditum Tatio. Cujus aquæ postquam auxilium cognitum est Sabinis prohibitis, et facies quæ fuit, restituta est loco securo, altare mihi constitutum est additum exiguu sacello: hoc consumit ignibus

////////

tæ lectioni præstat. Heins.—265 *Contigerat* Heins. dedit ex Ursin. et Pet. pro vulg. *contigerant*. Mox Voss. *S. custos*, alius *Juno*; Gott. *civis*, Pet. *conjur*: Heins. *mallet posti*.—266 *Appositas* Heins. præfert vulg. *oppositas*, et sic unus V. et P. Olim etiam legebatur *invidiosa*: plurimi autem scripti *insidiosa*, quod et Neapol. placet: unus Mor. *ingeniosa*.—268 Thuan. Mor. et F. *calliditatis opem*: multi etiam *artis opem*; et vulg. *opes*. Heins. placet *opus*, et probatur a Burm.—271 *Olim* legebatur tam. *madidis sulj.* at quidam codices *calidis*; pro quo Heins. *gelidis* reposuit: Burm. conj. *mediis*.—273 *Percepta* est ex libris scriptis et Aldinis Edd. vulg. *comperta*; Maz. et alius *præcepta*.—274 *Quæque fuit* Heins. dedit ex opt. A. ceteri *Quæ fuerat*. Deinde est deest Be.—275 Heins. *mallet Ponitur ara mihi parv*.—276 Ced. Strozzeæ *Hanc adolent fl.* Heins. conj. *Hac adolent*. Dein idem putat posse legi in pro cum. Duo V. *cum sale*. Mox Excerpt. Voss. et duo alii *str. thura su*.

NOTE

265 *Portam*] Viminalem, scilicet, quæ et *Janualis* ab eventu dicta est. Verum Tabulis opus est Topographicis, si quis ista accurate cupit perspicere.

Saturnia] Possessivum posuit pro Patronymico. Juno nempe de qua hic agitur filia Saturni, Romanis, scilicet, a Trojanis, usque infensa, cum maxime Carthaginî suæ excidio fore eos audivisset.

267 *Tanto*] Junone, scilicet, quæ ad iram et vindictam maxime proua.

Committere] Juno vero portam aperuerat.

268 *Movi opus*] Romanis opem tuli, opus movendo meæ artis.

Artis] Quæ in aperiendo sicut et claudendo sita.

269 *Ora*] Scaturigines.

271 *Sulfura*] Quorum calore ferveresceret aqua.

274 *Reddita forma*] Sabinis pulsus et exhausta aqua.

275 *Sacello*] Ædiculæ, Jano dicatæ.

276 *Adolet*] Urit.

At cur pace lates, motisque recluderis armis?

Nec mora; quæsitæ reddita causa mihi.

Ut populo reditus pateant ad bella profecto,

Tota patet demta janua nostra sera.

280

Pace fores obdo, ne qua discedere possit:

Cæsareoque diu nomine clausus ero.

Dixit; et, attollens oculos diversa tuentes,

Aspexit toto quicquid in orbe fuit.

Pax erat; et vestri, Germanice, causa triumphæ

285

Tradiderat famulas jam tibi Rhænus aquas.

Jane, fac æternos, Pacem Pacisque ministros:

Neve suum, præsta, deserat auctor opus.

suis furra cum strue. At quamobrem clauderis tempore pacis, et recluderis armis concussis? Atque sine cunctatione, ratio veluta mihi petiti. Tota nostra porta aperta est sublato obice, ut reditus pateant populo profecto ad bella. Pace claudio januas, ne qua possit dilabi: et diu ero obsecratus nomine Cæsareo. Absolvit; atque erigens oculos aspicientes diversa, intuitus est quicquid fuit in universo mundo. Pax erat, et Rhænus causa vestri triumphæ, Germanice, jam tibi obtulerat aquas serras. Jane, fac Pacem, et ministros Pacis æternos: atque præsta ne auctor

Burm. conj. *fereta*.—281 *Jnn. Pac. seras obd.* Marcil. etiam, ad Hor. Epist. 1. 1. 255. legit *disced. possim*.—282 *Fr. numire pro nomine*.—283 *Plurimi vett. dir. videntes*.—284 *Excerpt. Voss. Prospexit tot*.—286 *Famulas lib. vett. domitas vulg.*—287 *Alii cum Fr. fac pro face.* Deinde Ursin. *Pacisq. magistros*: Heins. conj. *sequestrem*, vel *sequestrum*.—288 *Fr. des. actor op.*—

NOTE

Strue] Libi est genus, auctore Festo.

277 *Lates*] Quando clauditur templum tunni.

Motis] Is vero qui belli suscepit administrationem, sacerarium Martis ingressus, primum ancilia commovebat, deinde hastam ipsius simulacri, dicens, 'Mars vigila.'

282 *Clausus*] Regnante Numa clausum primo Jani templum fuerat; secundo post primum bellum Punicum; tertio, pace terra marique parta, post bellum Actiacum Augustus obsecrav. Sed apertum postea, et clausum sæpius, ut ex Dione in primis apparet.

283 *Diversa*] Anteriora quippe et posteriora.

284 *Quicquid*] In Germanici gratiam dictum istud, qui anno Urbis 769. de Chersones, Chattis, et Angrivariis triumphavit. Procul namque dubio et multo ante Germanico decretum istum triumphum intellexerat Naso. Quanquam non ideo clausum templum Jani; siquidem non omnia bella extincta fuerant.

286 *Rhenus*] Per Rhenum populos ejus accolæ intellige, quorum voluntate Germanicus victor utebatur.

287 *Ministros*] Tibricum et Germanicum omnino intelligas postulat et res et temporum ratio: ceterum

Quod tamen ex ipsis licuit mihi discere Fastis,
 Sacraverē Patres hac duo templa die. 290
 Accepit Phœbo Nymphaque Coronide natum
 Insula, dividua quam premit amnis aqua.
 Jupiter in parte est. Cepit locus unus utrumque:
 Junctaque sunt magno templa nepotis avo.
 Quid vetat et stellas, ut quæque oriturque caditque, 295
 Dicere? promissi pars sit et ista mei.
 Felices animos, quibus hæc cognoscere primis,
 Inque domos superas scandere cura fuit!
 Credibile est illos pariter vitiisque locisque
 Altius humanis exeruisse caput. 300

destituit opus suum. Patres consecrarunt hac die duas ædes, quod tamen licuit mihi cognoscere ex ipsis Fastis. Insula, quam fluvius lambit aqua divisa, accepit genitum Phæbo et Nympha Coronide. Jupiter est in parte. Unus locus cepit utrumque: et delubra nepotis sunt proxima magno avo.—Quid prohibet indicare stellas, prout quæque oritur et occidit? Ista quoque sit pars officii mei. Beatas mentes, quibus primis sedit in ingenio intelligere hæc, et ascendere in sedes caelestes! Credere est illas simul extulisse cervicem excelsius et vitiis et sedibus humanis. Non

289 Plurimi ex istis. Duo tibi pro mihi. Nonnulli etiam dicere F.—295 Meliores, teste Heins. Quid pro vulg. Quis.—296 Plurimi propositi pro promissi. Vulg. etiam legebatur pars fuit illa mei: Voss. et Arund. pars sit et ipsa, et Ursin. ista.—297 Voss. Arund. duo F. cum nno V. animos, quod placet Heins. vel animas; nam seq. vs. illas legitur in Ursini libr. et tribus aliis: vulg. anime. Dein multi primum pro primis; et F. et Maz. promptum, quod non displicebat Heins.—299 Quidam ritiisq. jociisque.—302 Fr. Officiumque

NOTÆ

Nasonis votum ad Augustum spectare etiam, quo superstite adhuc decretus illis triumphus, ex Annalibus facile est probare.

288 Neve] Ne qui Pacis auctor fuit, moriendo Pacem destituit.

289 Fastis] Annalibus et veteribus dierum monumentis.

290 Hac] Kalendis, scilicet, Januariis.

Duo] Jovi alterum, alterum Æsculapio.

291 Natum] Æsculapius est, Apolline ex Coronide nympha, Pilegiæ, vel, ut alii tradunt, Lencippi filia, genitus.

292 Insula] Illam intelligit quam

Tybris facit.

Dividua] Scilicet insulæ objectu dividitur aqua.

293 In parte] Quia in eadem insula illi dicantur templum.

294 Nepotis] Æsculapius Apollinis filius Jovis quidem nepos fuit, siquidem Apollo Jovem patrem habuit.

296 Promissi] Dixit ab initio: 'Lapsaque sub terras, ortaque signa, caavam.'

297 Hæc] Cælestia, scilicet, longe ab omni ambitione aliisque pravis terræ cupiditatibus.

298 Scandere] Hoc est, studiose cælestia scrutari.

Non Venus et vinum sublimia pectora fregit ;
 Officiumve fori, militiæve labor.
 Nec levis ambitio, perfusaque gloria fugo,
 Magnarumve fames sollicitavit opum.
 Admovere oculis distantia sidera nostris ; 305
 Ætheraque ingenio supposuere suo.
 Sic petitur cœlum : non ut ferat Ossan Olympus,
 Summaque Peliacus sidera tangat apex.
 Nos quoque sub ducibus cœlum metabimur illis,
 Ponemusque suos ad stata signa dies. 310
 ERGO ubi nox aderit venturis tertia Nonis,
 Sparsaque cœlesti rore madebit humus ;
 Octipedis frustra quæruntur brachia Cancri :
 Præceps occiduas ille subivit aquas.

Venus et Bacchus, aut officium fori, et labor belli, corrumpit corda elata. Neque vana ambitio, et gloria illita fugo, et desiderium magnarum divitiarum illas movit. Admoverunt oculis nostris astra remota, et submisserunt cælum ingenio suo. Eo modo scanditur æther: non ut Olympus sustineat Ossan, et vertex Pelii tangat suprema sidera. Nos etiam metiemur cælum sub illis ducibus, et assignabimus suos dies ad constituta signa.—Adcoque postquam nox tertia aderit Nonis futuris, et terra erit humida strata rore cœlesti, brachia Cancri octipedis nequicquam quærentur: ille præceps mersus est in aquas occiduas.—Nonæ advenierint: nimbi

////////

for.—304 Fr. que pro re. Tum Voss. pr. A. et sex alii furor pro fames.—305 R. Adduxere ocul. et P. terris pro nostris.—308 Pet. Inaque P.—309 Voss. A. et sex alii cal. meditabimur ill. Excerpt. Voss. numerabimus; Fr. metibimur.—310 Stata ex opt. et vett. placet Neapol. et Heins. præ vulg. vagu.—312 Tres libri ror. madescit hum. unde Heins. conj. madescet.—313

NOTE

301 *Venus*] Cuius vero bonæ rei sit capax, quem Venus damnosa, aut vinum violens torquet; ambitiosæ lites, seu bellorum strepitus obtundunt?

303 *Fugo*] Eoque maxime fallaci.

305 *Admovere*] Quia cognitioni nostræ subjecerunt.

306 *Supposuere*] Quia Cœli rationem, &c. investigaverunt.

307 *Sic*] Perscrutando cœlestia.

Ossan] Quos Thessaliæ montes gigantes ad oppugnandum cælum dicuntur construxisse, ut sæpe inculcatum.

308 *Peliacus*] Vertex Pelii Thessaliæ montis altissimi.

309 *Ducibus*] Philosophis, scilicet, et Astronomis.

310 *Ponemus*] Id est, singulis signis, quæ suo et fixo tempore oriuntur et occidunt, quæ sunt suis circulis affixa, quorum vertigine vertuntur, proprios dies assignabimus.

311 *Tertia*] Tertio Nonas Januarias Cancer occidit, inquit Columella; hoc est tertio Januarii. Atque hoc intelligendum de occasu Cosmico, qui fit pæne jam Sole oriente. Ceterum spectat ad Astronomos subtilis ha-

INSTITERINT Nonæ: missi tibi nubibus atris 315
 Signa dabunt imbres, exoriente Lyra.
 QUATUOR adde dies ductis ex ordine Nonis ;
 Janus Agonali luce piandus erit.
 Nominis esse potes succinctus causa minister,
 Hostia cœlitibus quo feriente cadit. 320
 Qui calido strictos tincturus sanguine cultros,
 Semper, Agone? rogas; nec nisi jussus agis.

impulsi nubibus fuscis facient tibi indicia, Lyra exoriente.—*Adjice quatuor dies Nonis digestis ex ordine, Janus erit placandus die Agonali. Sacerdos succincte, quo percutiente victima procumbit Diis, potes esse causa nominis. Qui infecturus cultros cruore calido petis semper, Agone? neque agis nisi monitus. Nonnulli pu-*

~~~~~
 Heins. ex scriptis plurimis reponit *quærentur* pro vulg. *quarentur*: et in seq. vs. *subivit* pro *subibit*.—315 Alii *obstiterint* imbres. Mox veteres plerique, nisi si tibi. alii, nisi si de, vel, missi de nubibus: quomodo et Mazarin. Nage-rius et Neapolis recte ex suis libris, *Institerint Nonæ: missi tibi nubibus atris Signa dabunt imbres exoriente Lyra*: quomodo et quinque ex nostris, cum Petaviano; qui tamen, nisi sic ibi nubibus: at Ursini codex, *Institerint Nonæ: nisi sit tibi nubibus aër*. Scribendum forte, si sit *subnubilus aër*. Rem. Am. 599. 'Limes erat tenuis longa subnubilus umbra.' Heins.—316 Nonnulli pro *imbres* habent *Nonæ*: et Fr. cum aliis *Nonæ sign. dabunt*.—317 V. et octo alii *dictis* pro *ductis*: P. Arund. et duodecim alii *ductos*; Pet. *dictos*: Voss. *ductas ex ord. noctes*.—319 Fr. cum vulg. *potest*: Heins. corr. *potes*.—322 Olim

NOTE

rumce rerum disquisitio.

312 *Madebit*] Ex rore matutino.

313 *Frustra*] Quia occiderint.

Cancrī] Hunc Junonis beneficio in sidera relatum volunt, qui Herculis pedem momordit in Lernæ palude cum adversus hydræm certaret, atque ab eo est protritrus. Ejus formam in cœlo si cupis spectare, compara tibi Hyginum: frustra namque huc alios auctores transcripserimus.

314 *Aquas*] In mare enim mergi videntur astra quando occidunt.

316 *Signa dabunt*] Indicio erunt instare Nonas, quibus et Lyra exoritur, et tempestates simul. Atque Lyram quod attinet, quæ et 'fidicula' dicta, Nonis oriri intelligas Heliacæ, et emergere Solis abscessu.

Lyra] Hæc esse creditur qua Manes olim sibi conciliasse Orpheus dicitur.

317 *Ductis*] Id est, quatuor adde dies, non retrogradiendo sicuti numerare consueverant, sed ex ordine post exactas Nonas procedendo; adeoque quinto Idus, seu nono Januarii, 'Janus Agonali,' &c.

318 *Agonali*] Festo die, quo Agonia, seu hostia κατ' ἐξοχήν, aut princeps gregis, Principe civitatis interrogato, immolatur.

Piandus] Hostia placandus.

319 *Succinctus*] Ut ad opus expeditior esset.

Causa] Varias hujus nominis 'Agonalis' causas seu rationes recenset; et primam quidem ex sacrificii Regis solenni voce petitam, qui principem seu populum civitatis ita interrogabat, 'Agone?' seu, ferione hostiam? Quæ quidem ratio Varrovi placuit.

Minister] Sacerdos ipse, seu Rex

Pars, quia non veniant pecudes, sed agantur, ab actu
 Nomen Agonalem credit habere diem.
 Pars putat hoc festum prisceis Agnalia dictum ; 325
 Una sit ut proprio litera demta loco.
 An, quia prævisos in aqua timet hostia cultros,
 A pecoris lux est ista notata metu ?
 Pars etiam, fieri solitis ætate priorum
 Nomina de ludis Graia tulisse diem. 330
 Et pecus antiquus dicebat Agonia sermo :
 Veraque iudicio est ultima causa meo.
 Utque ea nunc certa est ; ita Rex placare sacrorum
 Numina lanigeræ conjuge debet ovis.
 Victima, quæ dextra cecidit victrice, vocatur. 335
 Hostibus amotis hostia nomen habet.

tant diem Agonalem habere nomen ab actu, quia oves non accedant sed agantur. Pars credunt hoc festum appellatum Agnalia a veteribus, ut una litera sit sublata proprio loco. An, quia victimam metuit cultros prævisos in aqua, hæc dies est signata a metu pecoris? Alii quoque arbitrantur diem habuisse nomina Græca de ludis solitis celebrari tempore majorum. Atque lingua vetus appellabat hostiam Agonium: et ultima ratio est vera mea sententia. Et sicuti ea nunc certa est, ita Rex sacrorum tenetur placare Deos marito oris lanigeræ. Victima appellatur, quæ procubuit dextra victricis. Hostia habet nomen ab hostibus depulsi-

*****

edebatur S. agat ne rogat, nec nisi j. agit. Primo Agone Heins. rectum censet, quod opt. A. Læti Cod. et duo F. præstantiores exhibent. Deinde pro rogat Pet. Ursin. Voss. Arund. et septem alii *rogas*; unus Pat. *roges*. Deinde Fr. Arund. unus Mor. et duo alii *ne pro nec*. Meliores etiam *agat* vel *aget*. Heins. ex hisce vestigiis ita refingit vs. *Agone, roges, nec nisi j. agas.*—325 Jun. A. *dici.*—326 Jun. *Unaque sit prop.* et Mor. *primo pro proprio.*—328 Multi *ipsa* pro *ista*. Maz. *ista vocata met.*—329 *Pars* Heins. placet cum Maz. Læti, quatuor F. et aliis nonnullis præ vulg. *Fas.*—330 Plurimi inter quos opt. A. et unus Pat. *grata* pro *Graia.*—331 *Pecus* est ex Ursin. opt. A. et sex aliis cum pr. Ed. vulg. *prius*. Alii *dic. Agiminiu serm.*—333 Ursin. et decem alii exhibent *nunc*; sed multi vett. cum vulg. Edd. *non*. Deinde Fr. *plac. Deorum*; Strozza *sacerdos.*—336 Heins. dedit *amotis* et Ursin. et Pat. *Hec-*

NOTÆ

sacrificulus.

326 *Una*] O, scilicet. Sed subtilior quam verior videtur hæc Etymologia; quia non agna, sed aries, atque is princeps gregis, eo die mactabatur.

327 *Timet*] Ἀγωνίω enim Græcorum est *timeo*, seu metu *angor*, Latinarum.

330 *Graia*] Ἀγών enim Græcis est

certamen, primusque dicitur Heracles ‘Agonales’ ludos in Elide instituisse.

333 *Rex sacrorum*] Sacrificulus fuit, Pontifici subiectus, quem post exactos reges, Consule Bruto, creavere, ideo quod quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, et necubi illorum desiderium esset.

335 *Victima*] Ansa sumta ex iis

Ante, Deos homini quod conciliare valeret,

Far erat, et puri lucida mica salis.

Nondum pertulerat lacrymatas cortice myrrhas

Acta per æquoreas hospita navis aquas. 340

Thura nec Euphrates, nec miserat India costum,

Nec fuerant rubri cognita fila croci.

Ara dabat fumos, herbis contenta Sabinis,

Et non exiguo laurus adusta sono.

Si quis erat, factis prati de flore coronis, 345

Qui posset violas addere, dives erat.

Far, et granum splendidum salis nitidi olim erat, quod posset facere Deos propitios homini. Navis peregrina adducta per aquas marinas nondum advexerat myrrhas stillatus ex cortice. Neque Euphrates miserat thura, neque India costum, neque fila rubri croci fuerant cognita. Altare contentum graminibus Sabinis, et laurus adusta non levi crepitu faciebat fumos. Si quis esset qui posset adjicere violas sertis

//////////

toris Trevisani; ceteri a domitis.—338 R. et liquidi luc.—339 Mor. Nond. contulerat; et idem cum Thuan. et duobus aliis lacrymatana c. myrrham. Excerpt. Voss. arbore myrrhas.—343 Excerpt. Voss. et in Cod. Sa. pro var. lect. herb. contacta S. at Sa. a pr. man. et quinque alii contenta.—345 Pro factis unus vet. fractis; alius plexis: Burm. conj. pactis, ut Plin. XXI. 1. ‘pactilis corona;’ nisi et ibi plectilis legendum sit. Unus etiam Cod. horti pro prati.—

NOTÆ

quæ de Agonalibus dixit, multa de sacrificiis veterum intrudit.

Victrice] Ejus manu qui hostem ipse vicisset.

336 *Hostia]* Ab *hostibus* non male crediderim hostiam dici: ceterum cum ab his qui in hostem pergerent, tum illis qui eum vicissent, cujusvis tamen Sacerdotis manu, cædebantur.

337 *Ante]* Prinsquam in tantum acta esset Romani Imperii majestas.

338 *Far]* Mola ipsa, quæ ex molito farre et sale.

339 *Nondum]* Jani, scil. temporibus agrestes et semiferi homines quid myrrha thusve esset parum curabant. Neque satis constat quo primum tempore in Italiam advecta hujuscemodi odoramenta.

Lacrymatas] Ad locum alludit qui est Metam. x. ubi Myrrhæ, Cyuaræ

patris amore correptæ, fabula tota narratur: quo ne pigeat recurrere.

341 *Euphrates]* Qui Mesopotamiæ fluvius maximus in sinum Persicum influens, ab Oriente felicem Arabiam, unde thus petitur, claudens, merces et Sabæa aromata in alias gentes transmisit.

Costum] Frutex est cujus radix gustu fervens, odore eximio, primo statim introitu annis Indi in Patale insula, itemque in Arabia, nascens.

342 *Nec fuerant]* Quia e Cilicia nondum advectum, neque per Italiam cultum.

343 *Sabinis]* Herba est ad cupressi similitudinem fruticans. *De la sa-ronière.*

344 *Non exiguo]* Quia folia ejus in igne crepitant.

Hic, qui nunc aperit percussi viscera tauri,
 In sacris nullum culter habebat opus.
 Prima Ceres avidæ gavisa est sanguine porcæ,
 Ulta suas merita cæde nocentis opes, 350
 Nam sata, vere novo, teneris lactentia succis,
 Eruta setigeræ comperit ore suis.
 Sus dederat pœnas. Exemplo territus hujus
 Palmite debueras abstinuisse, caper.
 Quem spectans aliquis dentes in vite prementem, 355
 Talia non tacito dicta dolore dedit:
 Rode, caper, vitem: tamen hinc, cum stabis ad aram,
 In tua quod spargi cornua possit, erit.
 Verba fides sequitur: noxæ tibi deditus hostis
 Spargitur affuso cornua, Bacche, mero. 360

compositis de flore prati, erat opulentus. Hic culter, qui nunc fodit præcordia tauri percussi, nullum habebat opus in sacris. Prima Ceres latata est cruore suis aridæ, ulta divitias suas morte nocentis. Nam invenit vere novo segetes lactentes in mollibus sulcis intersas rostro porcæ setiferæ. Porca persolverat pœnas: caper tremefacte, exemplo hujus debueras abstinuisse palmit. Quem aliquis cernens figentem dentes in vite, protulit talia verba dolore minime secreto: Rode vitem, caper, tamen erit illi viti quod possit fundi in tua cornua, quando stabis ad altare. Fides sequitur dicta; hostis proelixis in damna tua, Bacche, habet cornua sparsa mero

//////////

350 Unus Liber *Ult. suis*: et Voss. et Pet. *merito*.—351 Heins. ex melioribus libris monet *sulcis pro succis* esse legendum: Burm. vero præfert *succis*; nec spernit lect. Cod. Jun. *primis lact. succis*.—352 Voss. et tres alii *setig. concipit or.*—356 *Dicta dolore refert* Læti et tres alii: *dicta veteres plerique*; recte: nam *verba dare* alio significatu dicitur: *digna dedit* Arund. et sex alii. Heins.—357 Pet. et alii quatuor *hic pro hinc*: Heins. cum uno F. præfert *huic*.—359 Olim edebatur *noxæ tibi debitus host*. at opt. vett. *noxæ...deditus*: nonnulli etiam *noxæ et tibi*.—360 Vulg. *Spargit et effuso*: correxit Neapol.

NOTE

348 *Nullum*] Donis quippe, non victimis, Deorum favorem sibi conciliare nitebantur.

349 *Porcæ*] *Sus* vero a Græco ὄρς, σὺς, vel θύς, quod antiquius fuit, a verbo θύειν, quod est immolare, ideo deductum vocabulum, quod, ut Varro ait, a suillo genere pecoris immolandi initium suntum videtur: cuius vestigia, quod initiis Cereris porci immolantur, et quod initiis pacis fœdus cum feritur, porcus occiditur, &c.

350 *Merita*] Quia Cereris inventum

fruges rostro invertit, adeoque perdit.

351 *Lactentia*] Videntur vero telluræ segetes terræ humorem eodem modo sugere quo infantes matrum siccant ubera.

353 *Dederat*] Neque vero tam imperite Ethnicis quæ cuique Deo maxime contraria pecora credebant impigre mactabant. Immo et inde haud quaquam temere aliquid in usus tuos expisceris.

354 *Debueras*] Quia, scilicet. Baccho

Culpa sui nocuit: nocuit quoque culpa capellæ.

Quid bos, quid placidæ commeruistis oves?

Flebat Aristæus, quod apes cum stirpe necatas

Viderat inceptos destituisse favos.

Cœrula quem gēnitrix ægre solata dolentem, 365

Addidit hæc dictis ultima verba suis:

Siste, puer, lacrymas: Proteus tua damna levabit;

Quoque modo repares, quæ periere, dabit.

Decipiat ne te versis tamen ille figuris,

Impediant geminas vincula firma manus. 370

Pervenit ad vatem juvenis: resolutaque somno

Alligat æquorei brachia capta Senis.

affuso. Noxa obfuit porcæ, noxa etiam obfuit capellæ. Quid, taure, quidre mites oves commeruistis? Aristæus lacrymabatur, quod adverterat apes extinctas cum prole reliquisse favos inceptos. Quem dolentem mater carulea vix consolata, adiecit has novissimas voces sermonibus suis: Puer, omitte fletus: Proteus minuet tua damna, et docebit quo modo restituas quæ perierunt. Attamen validi laquei ligent ambas manus, ne ille tibi imponat mutatis figuris. Adolescens pervenit ad vatem, atque constringit lucertos senis marini solutos sopore. Ille mutabilis vertit

qui dedit *Spargitur affuso: R. infuso; P. a fuso.* Dein pro *cornua* Heins. in priore notarum ed. ad Epist. XIII. 113. citat tanquam legeret *tempora*; quod tamen in nullo Cod. extat.—363 Fr. *cum prole necat.*—364 Excerpt. Voss. et sex alii *incept. deseruisse far.*—368 Unus P. *Quoq. modum rep.*—369 Quædam Edd. *variis pro versis.*—370 Excerpt. Kioekhovii *vinc. dura man.* Unus etiam Cod. *geminos vinc. firma pedes.*—371 Pr. Venet. Ed. et unus Heins.

NOTÆ

ob injurias suas mox jugulabitur.

358 *Quod*] Vinum, scil. de more præterquam in sacris Cereris.

359 *Verba*] Id est, verba re ipsa comprobata sunt.

Noxæ] Id est, traditus tibi pro peccato: namque, ut inquit Festus, 'Cum lex jubet noxæ dedere, pro peccato dedi jubet.'

Hostis] Caper, scil. qui vites rosit.

360 *Spargitur*] Adeoque postmodum Baccho mactatur.

363 *Aristæus*] Hujus Apollinis et Cyrenes filii quam hic Naso perstringit fabulam prolixè habes apud Maronem, sub finem Georgicorum: quo voluptatis causa recurrere ne pigeat.

Eadem discēs opera, quamobrem ab ipso primo mactati boves: quod nunc enarrare incipit noster.

Stirpe] Omni sobole.

365 *Cœrula*] Quia aquarum nympha, Cyrene Penei amnis filia.

367 *Proteus*] Hic Oceani et Tethyos, vel Neptuni et Phœniceas, filius, in omnes formas se vertere peritus, vates fuit qui nosset omnia.

368 *Quæ periere*] Apes, scil.

369 *Decipiat*] Namque effugisse Proteum credidisset, qui eum sub eadem forma nusquam conspicietur.

370 *Manus*] Protei, scil. qui, ut ait Maro, prius vinculis capiendus,

Ille sua faciem transformis adulterat arte :

Mox domitus vinclis in sua membra redit.

Oraque cœrulea tollens rorantia barba, 375

Qua, dixit, repares arte, requiris, apes ?

Obrue mactati corpus tellure juvenci :

Quod petis a nobis, obrutus ille dabit.

Jussa facit pastor. Fervent examina putri

De bove : mille animas una necata dedit. 380

Poscit ovem fatum. Verbenas improba carpsit,

Quas pia Dis ruris ferre solebat anus.

Quid tuti superest; animam cum ponat in aris

Lanigerumque pecus, ruricolæque boves ?

Placat equo Persis radiis Hyperiona cinctum, 385

Ne detur celeri victima tarda Deo.

rultus sua arte : mox coactus funibus induit denuo suos artus. Atque attollens os stillans, barba cœrulea, Petis, inquit, quomodo repares apes ? Defodito corpus tauri perempti : ille defossus præbebit quod petis a nobis. Pastor exequitur jussa. Examina pullulant et prorumpunt de tauro putrido : una anima interfecta genuit mille. Fatum vocat ovem : improba vellit verbenas, quas pia anus solebat ferre Diis ruris. Quid restat securi, cum ovis lanigera, et tauri ruricolæ deponant animam in altari- bus ? Persis equo placat Hyperionem vallatum radiis, ne victima lenta præbea-

Cod. *reductaque somn.*—372 Jun. *capt. Dei.*—373 Heins. ex uno Pat. corr. *sua pro suam.* In P. et Excerpt. Voss. *suam speciem.* Tum vulg. habebant *transformat et alterat art.* at idem reposuit ex Ursin. et Pet. opt. libris *trans- formis adulterat.* In P. etiam *apte* pro var. lect. *τῇ arte.*—374 Arund. et Voss. *sua terga red.*—381 Ex Ursini Libro Heins. dedit *Poscit ovem fatum* pro vulg. *Parit oris pratum :* in nonnullis vett. *Pascit ;* Pet. *Pascit oris prato ;* opt. A. *Pascit oves pratum.*—383 Duo libri *Quid thuri sup.* quinque ruri. Excerpt. Voss. in *uram.*—385 Quatuor libri *II. contum.*—386 Fr. a man. pr.

NOTE

neque sine vi ulla dat præcepta.

371 *Juvenis*] Aristæus, scil.

372 *Senis*] Protei, scil. dormientis : namque aliter quomodo alligasset ?

373 *Transformis*] Proteus, qui omnes formas induere arte, qua forte pollebat, magica didicerat.

374 *Sua membra*] Primam et propriam formam sumpsit.

376 *Qaa*] Quam bene istud et ex coacto ingenio expressit.

378 *Dabit*] Magno vero consensu antiqui ex putrefactis boum visceri-

bus præsertim nasci apes tradiderunt.

379 *Pastor*] Aristæus.

Examina] Magno numero et festino impetu apes prorumpunt.

380 *Una*] Juvenci.

381 *Poscit*] Nunc, venusta certe transitione, ad ovium fabulam, cur mactentur, transit Naso.

Verbenas] Cujus herbæ usus multus in sacris.

Improba] Temeraria.

382 *Dis ruris*] Baccho puta, Cereri,

Quod semel est triplici pro virgine cæsa Dianæ,

Nunc quoque pro nulla virgine cerva cadit.

Extæ canum vidi Triviæ libare Sapæos ;

Et quicumque tuas accolit, Hæme, nives.

390

Cæditur et rigido Custodi ruris asellus.

Causa pudenda quidem est, huic tamen apta Deo.

Festa corymbiferi celebrabas Græcia Bacchi,

Tertia quæ solito tempore bruma refert.

ter Deo cito. Quia cerva est semel mactata Dianæ triplici pro puella, nunc etiam mactatur pro nulla puella. Vidi Sapæos et quisquis positus est ad tuas nives, Hæme, facere Triviæ visceribus canum. Asellus mactatur etiam rigido custodi ruris. Causa quidem est turpis, sed tamen conveniens huic Deo. Græcia celebrabas festa Bacchi corymbiferi, quæ tertia bruma refert tempore consueto. Dii etiam

////////

vict. pigra D.—387 Ex melioribus Heins. profert *Quod* ; plurimi *Quæ*. Mox duo libri *gemina* pro *triplici* : Cod. Ursin. *gemina* : Heins. conj. *sem.* *Ægææ* pr. vel *Eubææ* pro *Euboicæ*.—388 Multos esse locos, et nostri poætæ et aliorum, quibus *cadit* tueri liceat, Burm. monet Met. vii. 162. Fast. vi. 160. Trist. i. ix. 43. et passim : plurimi scripti *datur*.—389 Quinque libri *Ext. canis* : R. etiam *vi-deo* ; et Excerpt. Klockhov. *mactare Sup.*—390 Fr. *Herme, niv.*—392 *Huic* dedit Heins. ex melioribus pro *vulg. sed.*—393 Codd. vett. *Fest. racemiferi*.

NOTÆ

aliisque.

385 *Equo*] Soli quippe celerrimo numini gratum fore citum equum Persæ autumant.

Hyperiona] Dicunt nonnulli Titanis et Terræ fuisse filium, Solisque patrem : alia itemque alii non multæ frugis. Verum pro Sole ipso sæpius sumitur.

387 *Triplici*] Quia trivialis, triceps, et triplici nomine in cælis, sylvis, et Inferis appellata, ut supra dictum.

Virgine] Iphigenia, scilicet, Agamemnonis filia, Dianæ aris ideo admovenda, quod ipse, inscius, illius cervam occidisset ; pro qua tamen puella Deorum miseratione alia cerva supposita. Fabulas vero hujusmodi identidem prolixè repetere non foret tædiosum modo, sed et inutile ; cum ubique prostant elegantes libelli qui has omnes enucleant.

388 *Nulla*] Nulla quippe Iphigenia jam redimenda.

389 *Canum*] Non abs re sane, siquidem illorum latratu phantasmata quæ ab Diana, seu Hecate, aut Proserpina immittuntur, ex istorum hominum opinione contra ejus voluntatem dissolvuntur.

Vidi] Quo tempore credas exul per Thracum fines iter habuit, uti dictum in Tristibus.

Supæos] Thraciæ fuerunt populus, qui et Sinties, Sinti, et Saii aliquando dicti, habitantes in littore circa Abderam.

390 *Hæme*] Hæmus mons est Thraciæ nivosus. Verum dubium non est quin de Zerintho, quam urbem et antrum Hecates facit Stephanus, Lycophron ‘Canis antrum’ dixit, cogitaverit Naso. Namque et ipsum illac transiisse in Tristibus vidimus ; et ibi solitos præcipue canes Hecate immolari testis Suidas.

391 *Rigido*] Priapo, scilicet, Veneris et Bacchi filio, cujus ridiculi et

Di quoque cultores gelidi venere Lycei, 395
 Et quicumque joci non alienus erat :
 Panes, et in Venerem Satyrorum prona juvenus ;
 Quæque colunt amnes, solaque rura, Deæ.
 Venerat et senior pando Silenus asello,
 Quique rubro pavidas inguine terret aves. 400
 Dulcia qui dignum nemus in convivia nacti
 Gramine vestitis accubuere toris.
 Vina dabat Liber : tulerat sibi quisque coronam.
 Miscendas parce rivus agebat aquas.

cultores frigidi Lycei, et quisquis non erat alienus joci, convenerunt. Panes, et juvenus Satyrorum proclivis in Venerem, et Deæ quæ frequentant fluvios et rura deserta venerant. Aderat quoque Silenus senior incurvo asello, et qui incutit timorem avibus paridis rubro inguine. Qui nacti sylvam aptam in grata convivia accubuerunt lectis vestitis gramine. Bacchus præbebat merum ; singuli tulerant sibi sarta.

Deinde pro vulg. *celebrabat* Pet. et O. exhibent *celebrabas*; at unus F. *celebrabant*.—395 Plurimæ Edd. *Di quoq. cult. in idem v. Lycei*. Ursini et Petavii liber cum multis aliis, *Lycei*. Mazarin. optimus cum tribus aliis vere, ut puto, *gelidi Lycei*: sic Met. i. 217. ‘Gelidi pineta Lycei’ dixit, et v. 608. ‘Gelidum Erimanthon.’ Virgilius Ecl. x. 15. ‘Gelidi flevērunt saxa Lycei.’ Sequens distichon rectius huic præponatur. Heins. *Nemoris v. Lycei* Be. et duo alii.—396 In antiquis legebatur *joci*; nonnullæ autem Edd. *loci*: Ursini Cod. et Naugerianus cum aliis quibusdam *mero*; et idem Ursin. *locis* pro var. lect. quod Pet. quoque et sex alii agnoscunt: at Heins. *mallet joci*.—400 Olim legebatur *Qui rubroque aridas ing.* Heins. scribit cum plerisque *Quiq. rubro, vel ruber, pavidas*; Ursin. enim et tres alii habent *ruber*: Pet. *Quiq. rubro lividas*: P. unns, et Excerpt. Kloëkhov. *Quiq. rubens aridas*; et sic Fr. nisi quod τὸ n in *rubens* est a man. sec. Heins. etiam putat posse legi *ruber... inguina*.—402 Unus Mor. et alius *vest. incubere tor. duo concubere*; P. et Excerpt. Voss. *occubere*.—404 *Parce* Burm. dedit ex Voss. Arund. Excerpt.

NOTE

fascino suo turpissimi Dei in hortorum limine statua nudis ponebatur.

393 *Festa*] Fabulam occipit narrare, ex qua sacri antecedentis origo cognoscatur.

Corymbiferi] Corymbus fructus est hedera, ex qua Baccho coronæ necebantur.

394 *Tertia*] Tertio enim quoque anno, brumali tempore, Trieterica Baccho majori solennitate quam alia ejus festa, in expeditionis Indicæ memoriam triennio peractæ, celebrabantur. Qua in re, si tamen aliorum

veriorum sententiam sequi amas, annua fuisse hæc Bacchi sacra ne dubites. Trieteris enim nihil aliud fuit quam tres anni quadrimestres, seu duo semestres.

395 *Lycei*] Qui mons fuit Arcadiæ Pani Deo sacer.

397 *Panes*] Fauni, Sylvani, de quibus toties.

Satyrorum] Qui Bacchi comites, Faunis similes.

399 *Silenus*] Bacchi fuit nutritius, pædagogus, et comes assiduus, semper ebrius, quem tamen Satyri tanquam

Naidēs effusis aliæ sine pectinis usu, 405
 Pars aderant positis arte manuque comis.
 Illa super suras tunicam collecta ministrat:
 Altera dissuto pectus aperta sinu.
 Exerit hæc humerum: vestem trahit illa per herbas.
 Impediunt teneros vincula nulla pedes. 410
 Hinc aliæ Satyris incendia mitia præbent:
 Pars tibi, qui pinu tempora nexa geris.
 Te quoque, inextinctæ Silene libidinis, urunt.
 Nequitia est, quæ te non sinit esse senem.
 At ruber, hortorum decus et tutela, Priapus 415
 Omnibus ex illis Lotide captus erat.
 Hanc cupit, hanc optat: sola suspirat in illa:
 Signaque dat nutu, sollicitatque notis.

Rivus rehebat aquas miscendas parce. Naidēs convenerant pars comis sparsis sine usu pectinis, aliæ crinibus fictis arte et manu. Illa ministrat habens tunicam collectam super suras; altera habens pectus nudum veste soluta. Hæc profert humerum: illa ducit vestem per gramina. Nullus calceus vincit molles pedes. Hinc aliæ movent lenes ardores Satyris; pars tibi, qui habes tempora vincta pinu. Incendunt te quoque, Silene, libidinis inextinctæ. Lascivia est quæ non patitur te esse senem. At Priapus ruber honos et custos hortorum erat captus amore Lotidis ex illis omnibus. Cupit hunc, hunc optat, suspirat in illa sola; et facit indicia nutu, et sollicitat

Pol. et duobus aliis: olim enim edebatur *large*.—405 Fr. et alii *Naïades*.—406 *Aderant* ex scriptis et edd. melioribus; ceteri *aderat*. Dein vett. libri habent *positis*, non *comitis* ut sæpe editum.—407 Duo vett. *tun. succincta min.*—409 Maz. et septem alii *hæc humeros*. Meliores *mox vestem* pro vulg. *vestes*.—411 Quatuor Codd. et Scholiast. Rumpfi *incend. mutua præb.*—413 Be. et sex alii *urgent* pro *urunt*.—415 Excerpt. Kloekhov. *At rudis hort.* Tum *decus* ex Pet. et Ursini lib. placet Heins. præ vulg. *Deus*.—416 Be. *ill. Lochide capt.*—417 Plurimi vett. et quædam Edd. *solum...illam*.—418 Cod. *Læti nictu* pro *nutu*. Mox unus Heins. Maz. et

NOTÆ

patrem observabant.

402 *Gramine vestitis*] Toris gramineis: non enim tapetibus strata humus erat.

404 *Parce*] Utpote in Bacchi convivio.

405 *Naidēs*] Quas Deas supra dixit colere amnes.

Effusis] Crinibus passis et impexis.

406 *Positis*] Compositis.

408 *Dissuto*] Ob dissutam vestem.

410 *Vincula*] Pro calceis.

411 *Hinc*] Ex eo quod ita lascivientes nymphæ, et prope nudæ.

Incendia] Amorem.

412 *Qui pinu*] Pana indicat: nam pinn coronatur.

414 *Nequitia*] Lascivia, blanditiæ, gestus protervi, &c.

Esse] Pro, videri.

416 *Lotide*] Lotidos amore, quæ nympha in Loton arborem Deorum

Fastus inest pulchris, sequiturque superbia formam.

Irrisum vultu despicit illa suo.

420

Nox erat : et, vino somnum faciente, jacebant

Corpora, diversis victa sopore locis.

Lotis in herbosa, sub acernis ultima ramis,

Sicut erat lusu fessa, quievit humo.

Surgit amans : animamque tenens, vestigia furtim

425

Suspense digitis fert taciturna gradu.

Ut tetigit niveæ secreta cubilia Nymphæ ;

Ipsa sui flatus ne sonet aura, cavet.

Et jam finitima corpus librabat in herba :

Illam tamen multi plena soporis erat.

430

Gaudet : et, a pedibus tracto velamine, vota

Ad sua felici cœperat ire via.

Ecce rudens raucis Sileni vector asellus

Intempestivos edidit ore sonos.

Territa consurgens Nymphæ manibusque Priapum

435

Rejicit, et fugiens concitat omne nemus.

*signis. Superbia inest formosis, et fastus comitatur pulchritudinem. Illa contemnit
irrisum vultu suo. Nox erat ; et corpora oppressa somno, mero inducente somnum,
prostrata erant diversis locis. Lotis lassu sicut erat lusu requievit ultima sub
frondibus acernis in terra graminca. Amans surgit, et comprimens spiritum fert
clanculum pedes tacitos suspense gradu. Postquam pervenit ad occulta cubilia Nym-
phæ candidæ, caret ne ventus sui halitus strepitum edat. Atque jam librabat
corpus in gramine proximo, illa tamen erat plena plurimi somni. Latatur, et vin-
culis detractis pedibus cœperat ire ad sua vota via felici. Ecce asellus Sileni rudens
emisit sonum intempesticum ore raucis. Nympha exsurgens tremefacta est, et re-
pulit Priapum manibus, et fugiens concitat omnem sylvam. At Deus nimium etiam*

~~~~~

quatuor alii sollicitatq. manu.—419 Heins. conj. in. pulchræ, seq.—420 Non-
nulli Codd. rull. decipit ill. Mor. etiam ill. Deum ; alius senem.—422 Sex
libri diversis vincta sop. Ursini Cod. iuncta ; Heins. putat pro tacta ; aut
iuncta sopora : Fr. a man. pr. Semisepulta loc.—424 Olim legebatur Sic, ut e. l.
lassa. 'Scriptum extat in aliis cussis Sicut erat lusu lassu, cum sale.' Nea-
pol. Aldin. posterior, et decem scripti habent ludo fessa.—427 Unus P. niv.
captata cub. Duo alii secreta silentia N. Maz. cubicula ; Arund. et Voss. cuna-
bula.—428 Ipsa ex melioribus profert Heins. alii Ipse.—429 Be. corp. librarat
in.—432 Duo libri sua fallaci cap. unus etiam fallaci c. i. gradu.—434 Ex-
cerpt. Voss. or. modos, ut alibi sæpe.—435 Ex Ursini libro, et uno Pat.
Heins. dedit consurgens ; vulg. consurgit.—436 Be. et septem alii et sur-

NOTÆ

miseratione conversa.

Animam tenens] Spiritum, aut oris

423 *Ultima*] Postquam ceteri ob-
dormivissent.

halitus, comprimens.

426 *Digitis*] Pedum, scilicet.

425 *Amans*] Priapus, scilicet.

429 *Librabat*] Leviter in herba iuxta

At Deus, obscœna nimium quoque parte paratus,

Omnibus ad Lunæ lumina risus erat.

Morte dedit pœnas auctor clamoris: et hinc est

Hellespontiaco victima grata Deo. 440

Intactæ fueratis aves, solatia ruris,

Assuetum sylvis, innocuumque genus;

Quæ facitis nidos, quæ plumis ova fovetis,

Et facili dulces editis ore modos.

Sed nihil ista juvant, quia linguæ crimen habetis, 445

Dique putant mentes vos aperire suas.

Nec tamen id falsum: nam, Dis ut proxima quæque,

Nunc penna veras, nunc datis ore notas.

Tuta diu volucrum proles, tum denique cæsa est:

Juveruntque Deos indicis exta sui. 450

Ergo sæpe suo conjux abducta marito

Uritur in calidis alba columba focis.

paratus parte turpi erat ludibrio omnibus ad lumina Lunæ. Auctor clamoris exsolvit pœnas cæde; et inde est victima grata Deo Hellespontiaco. Aves oblectamenta ruris, genus assuetum sylvis et innoxium, fueratis illibatæ; quæ struitis nidos, quæ foveitis ova plumis, et emittitis dulces modos ore docto. Verum ista nihil prosunt, quia habetis crimen linguæ, et Diī credunt vos detegere cogitationes suas. Neque tamen id vanum; nam ut quæque est familiaris Diis, facitis indicia certa nunc penna nunc lingua. Soboles alitum diu secuta tum denique mactata est; et viscera sui indicis placuerunt Diis. Ergo alba columba conjux frequenter avulsa

////////

gens conc. Et sex libri exhibent concutit; tres suscitāt; duo territāt.—440 P. et Pet. vict. sacra D. Unus etiam Med. grata mari.—442 Tert. Mor. Assiduum sylv.—443 Tres libri dant quæ plum. alii et.—444 Unus Cod. Quæ facil. Mox modos Pat. et multi alii; vulg. sonos.—445 Fr. nil pro nihil.—447 Vulg. hoc falsum; Duo libri id falso; id falsum Heins. dedit ex Ursin. aliisque nonnullis. Unus liber quæq. est.—448 In quibusdam penn. vetitis, nunc.—449 Tres scripti diu volucris prol. et mox tunc pro tum.—451 Be. conj. adjuncta mar. sex alii adducta.—452 Maz. Ur. ignitis alb. et sex

NOTE

nympham deponebat.

436 *Concitāt*] Omnes a somno excitat.

440 *Hellespontiaco*] Priapo, scilicet, Lampsaceno, a Lampsaco urbe, quæ est in littore Hellesponti, in ora Asiatica. Hellespontum autem ab Helle Phryxi sorore, quæ in illud mare decidit, appellatum esse sæpe

diximus.

441 *Intactæ*] Nunc ad avium eadem declarandam pergit Poëta.

448 *Nunc*] Præpetes, scil. volatu, oscines garritu futura prænnuntiare ex angurali disciplina credebantur.

449 *Tum denique*] Cum futurorum fecerunt iudicia.

450 *Juverunt*] Quia Diis mactatæ.

Nec defensa juvant Capitolia, quo minus anser

Det jecur in lances, Inachi lauta, tuas.

Nocte Deæ Nocti cristatus cæditur ales, 455

Quod tepidum vigili provocat ore diem.

Interea Delphin clarum super æquora sidus

Tollitur, et patriis exerit ora vadis.

POSTERA lux hyemem medio discrimine signat :

Æquaque præteritæ, quæ superabit, erit. 460

suo marito absumitur aris incensis. Neque Capitolia protecta prosunt, quo minus anser præbeat jecur in patinas tuas, Inachi lauta. Ales cristatus jugulatur nocte Deæ Nocti, quia ciet calidum diem ore exporrecto. Interea Delphin sidus lucidum tollitur super maria ; et extrahit os ex gurgitibus patriis.—Dies sequens signat hyemem discrimine medio, et quæ supererit erit æqualis anteactæ.—Aurora prox-

////////

scripti blanda pro alba. Denique Heins. conj. *Idaliis*, aut in *Canidiis* ; et Francius *inritis*.—454 Alii *I. vacca*, tuas : Ursin. *bacca* ; alius *Baccha* : unus F. et Cod. *Læti Diva*. Be. *Inache sancte* ; Excerpt. Klockhov. et plurimi scripti *Inache laute* : Heins. placet *Inachi lauta*.—455 Alii *D. Noctis crist.* Dein provocat ex melioribus Heins. recepit pro vulg. *provocat*.—457 *Æquora* scripti præstan-

NOTÆ

Indicis] Avis quæ Deorum mentem aperit.

452 *Focis*] In Veneris aris tota adurebatur.

453 *Defensa*] Primos anseres Gallorum in Capitolium ascensum persensisse, et clangore vigiles excitasse, notius est quam ut prolixè hic inculcetur.

454 *Inachi*] Rex fuit Argivorum Inachus, quem in fluvium ejus nominis mutatum fuisse volunt. Hujus vero filia fuit Io, seu Isis, cujus sacerdotes anserinis ac bubulis carnibus vesci apud Ægyptios tradit Herodotus.

Lauta] Lautam dicit ex Romanorum opinione, qui anseres, præsertim vero eorum jecora, inter lautissima cibaria habebant.

455 *Nocti*] Quæ quidem Poëtis Dea est.

Cristatus] Gallus, qui cantu suo noctis silentium turbat, et quasi diem provocat.

457 *Interca*] Atque adeo Agonali

luce, seu quinto Idus : quanquam Cæsari apud Plinium pridie Nonas exoritur Delphin. Sed ita intelligas, Cæsari matutinum pridie Nonas, huic quinto Idus cum occidit Sol, eum ab oriente surgere.

458 *Patriis*] Delphinus, scilicet, piscis patriam habuit mare. Illam autem fuisse dicunt nonnulli qui ex Siculo mari Arionem citharædum in Tænarum transvexit. Alii a Neptuno inter sidera collocatum eum volunt, qui Amphitritem nuptias cum ipso detrectantem allexerit, et mitem ad Neptunum produxerit.

459 *Postera*] Quarto Idus Januar. decimo adeoque hujus mensis die Naso, pridie Nonas Columella, et tabulæ Ptolemæi, hoc est Januarii quarto, mediam hyemem faciunt. Quomodo computaverint non satis assequor, nisi quod ex bruma ipsa seu Solstitio hyemali hyemis media mihi videretur debere dijudicari. Sed Æquinoctiorum nunquam fere non

PROXIMA prospiciet Tithono nupta relicto

Arcadiæ sacrum pontificale Deæ.

Te quoque lux eadem, Turni soror, æde recepit;

Hic ubi Virginea Campus obitur aqua.

Unde petam causas horum, moremque sacrorum? 465

Dirigat in medio quis mea vela freto?

Ipsa mone, quæ nomen habes a carmine ductum,

Propositoque fave, ne tuus erret honos.

ima Tithono relicto prospiciet sacrum pontificale Deæ Arcadiæ. Dies eadem recepit te quoque templo, soror Turni, hic ubi Campus obitur aqua Virginea. Unde petam causas et ritus horum sacrorum? quis dirigat mea lintea in medio mari? Ipsa doce, quæ habes nomen derivatum a carmine, atque fave instituto, ne tua gloria

tiores, teste Heins. ceteri *athera*.—461 Pr. V. et unus Pat. cum Aldin. post. Ed. *Prox. respiciet T.* Excerpt. D. *perspiciet*. Arund. Voss. et multii alii *conspiciet*. Olim etiam edebatur *T. Auroræ relicto*. Heins. dedit *nupta* ex Ursin. Pet. Maz. et tribus aliis libris: sic etiam Fr.—465 Plurimi *moresque*.—466 Multi scripti et editi *Diriget in*; nonnulli *Dirigit*: Gottorph. *Porriget*.—467 Heins. mallet

NOTÆ

turbata ratio. Quare ista aliis peritioribus æstimanda relinquo.

461 *Proxima*] Tertio Idus, undecimoadeoque Januarii. Sed ne deinceps in leviculis istis immoremur; paranda erit tabula, ex qua vetus Romanorum nostraque dies computandi ratio uno intuitu perspicatur.

Tithono] Hunc Laomedontis filium ab Aurora in cælum sublatum, et pro marito amatum, jam sæpius vidimus.

Nupta] Aurora, pro die ipso posita passim.

Relicto] Cum Auroræ sit officium diem aperire.

462 *Arcadiæ*] De Carmenta sermo est; quæ Evandri mater, mulier fatidica, ideoque a Romanis culta, relicta Arcadia, ubi ille regnabat, et conscensa navi, in Italiam cum ipso, qui regno pulsus fuerat, venit. A Carminibus quibus responsa comprehendebat appellatam voluit, cum magis Themis, itemque Nicostrata diceretur. Aram ei ad Carmentalem portam sub Capitolio dedicasse Ro-

manos scribit Dionysius. Templum præterea habuisse in foro Romano a matronis dedicatum docet Plutarchus.

Pontificale] Quod a Pontifice, et majori quam aliorum Sacerdotum veneratione, celebrabatur. Carmentalia autem dicit, quæ feriæ fuerunt stativæ, quæque universi populi eodem tempore recurrabant.

463 *Turni soror*] Inturnam dicit; Turni enim Rutulorum regis soror fuit, Danni filia, quam Jupiter pro erepta virginitate immortalitate donavit.

Æde] Hoc fuit templum in Campo Martio, prope ductum aquæ Virginis.

464 *Virginea*] Hanc aquam virgineam appellaverunt ideo quod quærentibus aquam militibus virguncula quædam puella venas monstravit, quas secuti qui foderant vim aquæ ingentem invenerunt.

466 *Freto*] Non abs re freto materiam certe difficilem Naso comparat.

467 *Quæ nomen*] Carmentam seu Carmentim dicit: quanquam alii quasi

Orta prior Luna (de se si creditur ipsi)

A magno tellus Arcade nomen habet.

470

Hic fuit Evander: qui, quanquam clarus utroque,

Nobilior sacrae sanguine matris erat.

Quae, simul aethereos animo conceperat ignes,

Ore dabat vero carmina plena Dei.

Dixerat haec nato motus instare, sibi que,

475

Multaque praeterea, tempore nacta fidem.

Nam juvenis, vera nimium cum matre, fugatus

Describit Arcadium Parrhasiumque larem.

minuatur. Terra orta prior Luna (si fides habetur ipsi de se) habet nomen a magno Arcade. Evander ibi fuit, qui tametsi erat illustris utroque sanguine, erat tamen clarior sanguine matris. Quae statim atque conceperat caelestes flammam animo, efferebat vero ore carmina plena Dei. Ea quae nacta erat multam fidem tempore anteacto, dixerat motus instare sibi et filio. Nam adolescens pulsus cum matre nimium vera reliquit Arcadium et domum Parrhasiam. Cui lacrymanti mater

//////////

Dica, vel Nympha mone. Fr. et Mor. Ipsa more. Idem Cod. et quidam alii carm. dictum.—468 Alii err. honor.—469 V. prius pro prior. Meus liber reponi suadet, de se, si creditur ulli: vetus alius ipsi. Neapol. Credimus ipsis septem libri: creditur illi, duo: sed Heinsii unus, de se sic creditur ulli, quare rectius legatur ex libro Neapolis, de se si creditur ulli. Vid. 1. Ex Pont. viii. 13. Burn.—471 Quaedam Edd. Hinc fa. Heins. dedit Hic ex melioribus.—473 Fr. pro var. lect. ather. concepit mente furores. Unus etiam Med. anim. collegerat ign.—474 Sic Heins. dedit ex Maz. Voss. Arund. et tribus aliis: vulg. Ore d. pleno c. vera D. Alter Maz. pro var. lect. d. pleno carmine vera D.—475 Fr. a man. pr. hae rates mot.—476 In codice A. quae deest. Tum alter P. praeterito. Heins. conj. Multam praeterito temp.—477 Fr. nim. ver.—478 Arcadium ex Strozze Cod. placet Heins. pra-

NOTÆ

carentem mente interpretati sunt, quod, scilicet, Apollinis numine correpta vaticinaretur.

169 *Orta prior*] Antelunares ob religionis neglectum per convivium appellati fuerant Arcades. Probrum illud in laudem verterunt, antiquiorem sidere isto gentem suam gloriantes. At Censorinus trimestrem annum primo habuisse illos dicit, et ob id Proselenos appellatos, seu Antelunares; cum prius annum habuerint quam is in Græcia ad Lunæ cursum constitueretur.

470 *Arcade*] Jovis fuit filius ex Caillisto, qui Arcadiæ Peloponnesi

regioni intimæ nomen dedisse dicitur.

471 *Utroque*] Mercurii faciunt filium Evandrum plerique; a quibus dissentire videtur Naso.

473 *Ignes*] Afflatus aut instinctus divinos intellige.

475 *Motus*] Seditiones, per quas regno pelleretur. Ob patrem, per imprudentiam tamen, interfectum, fugatum volunt nonnulli: alia tamen alii.

476 *Nacta*] Eventu quippe confirmata omnia quæ Carmentis prædixerat.

477 *Nimum*] Quia melius fuisset regno non pulsos fuisse, falsa que fuis-

Cui genitrix flenti, Fortuna viriliter, inquit,
 (Siste, puer, lacrymas,) ista ferenda tibi est. 480
 Sic erat in fatis: nec te tua culpa fugavit,
 Sed Deus: offenso pulsus es urbe Deo.
 Non meriti pœnam pateris, sed Numinis iram.
 Est aliquid magnis crimen abesse malis.
 Conscia mens ut cuique sua est, ita concipit intra 485
 Pectora pro facto spemque metumque suo.
 Nec tamen ut primus mœre mala talia passus:
 Obruit ingentes ista procella viros.
 Passus idem, Tyriis qui quondam pulsus ab oris,
 Cadmus, in Aonia constitit exul humo. 490

dixit, Puer reprime fletus, sors ista ferenda est tibi cordate. Ita erat in fatis, neque tuum facinus te expulit, sed Deus: fugatus es Deo adverso. Non fers penam flagitii, sed iram numinis. Est aliquid scelus abesse ingentibus malis. Prout animus est conscius cuique, ita concipit intra pectus spem vel metum pro facto suo. Neque tamen fleas, quasi primus tuleris hujusmodi mala: ista procella occupavit viros maximos. Cadmus, qui olim fugatus ab oris Tyriis exul consedit in terra

vulg. Arcadium. Fr. quoque Parrhasiumq. nemus.—480 Puer Heins. reposuit ex vett. Edd. et quinque scriptis; alii precor.—482 Tres libri Nec tamen offens. totidem Sed tamen. Dein in quibusdam D. infenso puls. at Burm. præfert vulg. Octo etiam libri puls. et orbe D. In Be. distichon turbatis verbis legebatur Sic Deus offenso, nec t. t. c. f. Sic erat in fatis, pulsus es orbe Deo.—483 Be. Non meritis pœn.—484 Unus Heins. aliq. magni crim.—486 Burm. malebat spemve metumve.—487 P. a man. pr. ut reris primus mal. et mœres plurimi cum quibusdam Edd. Tum male tal. editi et scripti nonnulli.—488 Pr. V. ing. leta pr. unde Heins. conj. lata. Unus etiam Bonon. pr. domos.—489 Fr. idem est, T.—491 Alii scribunt Pagasæus, vel Pegasus, vel

NOTÆ

sent Carmentis vaticinia.

478 *Parrhasium*] Arcadia alio nomine Parrhasia dicta est: adeoque per 'larem Parrhasium' domum Evandri patriam intellige.

479 *Viriliter*] O mirum consilium, et subinde animo revolvendum quamdiu in hoc exilio agimus! fortitudo enim, non lacrymæ prosunt.

481 *Sic erat*] Cuilibet ergo suum onus ferendum; nam adversus fata quis sana mente tergiversetur?

482 *Urbe*] Pallantio, scil.

483 *Numinis iram*] Prolixa istud

Delph. et Var. Clas.

indiget oratione, ut a scelere vindicetur. Cavesis saltem ex prima specie interpreteris.

484 *Aliquid*] Immo quantum est.

485 *Concipit*] Atque ea est lex naturæ, seu Dei potius in natura, adversus quam frustra quisquam caviletur. Eo redeunt denique vel ipsi etiam scelestissimi, suique fiunt tortores. Quod quidem suadeo altissima mente, quisquis es, mediteris.

490 *Cadmus*] Fabulam habes ejus in Metam.

Aonia] Bœotia.

Ovid.

Passus idem Tydeus, et idem Pagaseus Iason :

Et quos præterea longa referre mora est.

Omne solum forti patria est ; ut piscibus æquor :

Ut volucri, vacuo quicquid in orbe patet.

Nec fera tempestas toto tamen horret in anno : 495

Et tibi (crede mihi) tempora veris erunt.

Vocibus Evander firmata mente parentis

Nave secat fluctus, Hesperiamque tenet.

Jamque ratem doctæ monitu Carmentis in amnem

Egerat, et Thuscis obvius ibat aquis. 500

Fluminis illa latus, cui sunt vada juncta Terenti,

Aspicit, et sparsas per loca sola casas.

Aonia, passus est idem. Tydeus passus est idem, atque idem Jason Pagaseus, et quos longum esset tempus insuper memorare. Omnis terra est patria viro corduto, ut mare piscibus, ut quicquid patet in aëre aliti. Neque horrida tempestas sævit tamen toto anno; crede mihi, tempora veris erunt etiam tibi. Evander animo confirmato sermonibus matris sulcat aquas lintre, et adcehitur in Hesperium. Jamque impulerat navem in fluvium jussu doctæ Carmentis, et ferebatur in aquas Thuscas. Illa cernit latus amnis, cui sunt juncta vada Terenti, et tuguria sparsa per loca sola.

Pegasus.—495 *Horret* Heins. reponit ex Ursin. et Maz. et quinque aliis pro vulg. *errat.*—496 *Unus V. En tibi.*—497 *Firmata* Heins. recepit ex melioribus; plurimi *et firmus*; et Fr. cum multis aliis *et firma.*—498 Plurimi scripti et editi exhibent *Hesperiamque*; vulg. *Italiamque*: Mor. *Ausoniamque.*—500 Pro *Egerat* multi ex melioribus *Vexerat*; Heins. conj. pro *Rexerat.*—501 Excerpt. Kloekhov. *cujus pro cui sunt.* Deinde editi et scripti fere omnes *junct. Tarenti*; at meliores pauci *Terenti*, approbante Heins.—502 Heins.

NOTÆ

491 *Tydeus*] Qui Ænci Calydoniæ regis filius, cum Alcatum Lycøthenque nepotes, vel, ut alii volunt, imprudens Menalippum fratrem, occidisset, ad Adrastum regem profugit.

Pagaseus] Thessalicus, a Pagasia Thessaliæ urbe.

Iason] Qui Æsonis filius a Pelia in Colchos honorifico exilio missus est; deinde, Medææ dolis sublato Pelia eodem, ad Creontem Corinthiorum regem divertit, secumque vitæ reliquum tempus Corinthi egit, sed de eo plura alibi.

493 *Patria*] Quia ubique ex tenui secum Deoque vivere didicit.

495 *Fera*] ‘Non semper imbres

nubibus hispidos Manant in agros, aut mare Caspium Vexant inæquales procellæ Usque,’ &c. inquit Horat.

496 *Tempora*] ‘Informes’ quippe ‘hyemes reducit Jupiter, idem Summovet. Non, si male nunc, et olim Sic erit,’ ut ait idem ille et vere Horat. Neque dissimilia Maro, aliique prope omnes, ex ingenio naturæ, scilicet.

498 *Hesperiam*] Italiam. Regnante Fanno, ante annos circiter 60. quam Æneas in Italiam deferretur, Evandrum eodem appulsum testatur Dionysius Halicarn.

500 *Obvius ibat*] Navigabat adversum fluvium Tiberinum, qui ex He-

Utque erat, immissis puppim stetit ante capillis ;
 Continuitque manum torva regentis iter.
 Et procul in dextram tendens sua brachia ripam, 505
 Pinea non sano ter pede texta ferit.
 Neve daret saltum properans insisterè terræ,
 Vix est Evandri vixque retenta manu.
 Dique petitorum, dixit, salvete locorum ;
 Tuque novos cœlo terra datura Deos : 510
 Fluminaque, et Fontes, quibus utitur hospita tellus,
 Et Nemora, et Sylvæ, Naiadumque chori :
 Este bonis avibus visi natoque mihique ;
 Ripaque felici tacta sit ista pede.
 Fallor ? an hi fient ingentia mœnia colles ? 515
 Juraque ab hac terra cetera terra petet ?

Atque ut erat coma disjecta stetit ante puppim, et sæva cohibuit dextram dirigentis iter. Atque procul tendens sua brachia in ripam dextram, ter percudit texta pinea pede furenti. Et ægre atque ægre cohibita est manu Evandri, ne festinans inniti terræ, desiliret. Diique, inquit, locorum quæsitorem, salvete, tuque tellus præbitura cœlo novos Deos ; et fluvii, et fontes, quibus tellus hospita utitur, et Dæ sylvarum, atque chori Naiadum, estote visi filio mihique latis auspiciis, et ista ripa sit tacta fausto pede. Decipior ? an hi clivi fient muri excelsi ? et cetera terra petet jura

//////////

recepit sparsas ex scriptis plerisque ; ceteri solas.—503 Pro immissis Mor. incultis, vel hirsutis ; Be. intonsis.—504 Excerpt. Kloekhov. Continuatque : et Fr. a man. pr. Excerpt. D. et quinque alii manu ; duo manus.—505 Marg. Bersm. et Gryph. sua lumina rip.—506 Be. habet cum pro ter.—507 Terræ ex vett. Heins. dedit pro vulg. ripæ ; nam ripam jam præcesserat.—508 Heins. malebat Evandra. Tum unus ejusdem dira retent. Heins. totum vs. sic legere volebat ; Vix, Evandre, tua vixq. r. m. est.—512 Et Nemora, et Sylvæ est a corr. Heins. nam vulg. habebant Et nemorum Nymphæ : sed pro Nymphæ omnes fere meliores scripti Sylvæ : Heins. etiam conjecerat Et nemorum Divæ. Petavii Cod. alteram Heins. emendationem firmat.—514 Burm. placet lectio P. sec. Istaque f. ripa sit icta pede.—516 Liber Ursin. cet. turba pet. et

NOTÆ

truria seu Tuscia labitur.

501 Terenti] Locus fuit in campo Martio, si Festo credimus ; quem vide, si tanti est.

502 Casas] Pastorum et Aboriginum tuguria.

503 Immissis] Sparsis, de more furentium, aut spiritu quopiam divino correptorum.

504 Torva] Ferox et furens, divino spiritu plena.

Regentis] Illius qui ad gubernaculum sedebat ; quem ad ripam tendere aut eo navim dirigere volebat.

506 Non sano] Quia numine correpta.

Texta] Navis ipsius tabulata.

510 Deos] Spectat istud præsertim ad Cæsares : quauquam neque Romulus excludendus.

511 Hospita] Quæ nos excipiet.

513 Bonis avibus] Felici augurio.

Montibus his olim totus promittitur orbis.

Quis tantum fati credat habere locum?

Et jam Dardaniæ tangent hæc littora pinus.

Hic quoque causa novi scæmina Martis erit.

520

Care nepos, Palla, funesta quid induis arma?

Indue: non humili vindice cæsus eris.

Victa tamen vinces, eversaque Troja resurges:

Obruet hostiles ista ruina domos.

Urite victrices Neptunia Pergama flammæ:

525

Num minus hic toto est altior orbe cinis?

*ab hac terra? Totus orbis promittitur olim his collibus. Quis credat locum habere tantum fati? Atque jam naves Dardaniæ admovebuntur huic ripæ. Hic etiam scæmina erit causa novi belli. Palla, dilecte nepos, quamobrem capis arma exili-
alia? Cape: non interficietis tenui ultore. Troja victa vinces tamen, et prostrata
excitaberis. Istud excidium obruet domos hostiles. Flammæ victrices incendite
Pergama Neptunia. Num hic cinis minus est altior toto orbe? Jam pius Æneas*

////////

Zulichemianus vetustissimus petent. Unus Mor. terr. feret.—518 Heins. conj. *Q. t. hunc f.* vel *Q. t. huic f. e. inesse loco.* Burm. nihil mutare volebat.—519 Heins. conj. *Dardanides.*—520 Heins. conj. *His quoq.*—525 Maz. unus Heins. et sex alii *N. mœnia fl.*—526 Fr. cum vulg. *Nunc minor*; multi scripti *Non minor*; alii *Num minor*; Ursin. et duo alii *Non minus*; Zulich. *Nec minus*; tres *Num minus*, quod

NOTÆ

515 *Fallor*] Sine omni periculo vaticinari potest, siquidem illud vaticinari est re ipsa quæ comprobata sunt proferre. Nasonis enim quam Carmentis credideris magis istud esse de domina urbe vaticinium.

Hi colles] Septem illos celebres dicit in quibus posita regina Urbium Roma, Palatinum, Capitolinum, Aventinum, Colium, Esquilinum, Viminalem, Quirinalem, quos prospectabat Carmentis.

518 *Tantum*] Ut possit gentibus imperare, qui nunc incultus et solus locus est.

519 *Jam*] Post 60. annos enim eodem Æneas appulit.

Dardaniæ] Trojanæ.

Pinus] Pro navibus.

520 *Quoque*] Ad Helenam istud spectat, quæ belli Trojani fuit causa.

Scæmina] Lavinia, scilicet, Latini

filia, cujus causa gravissimum, Turnum inter atque Æneam, bellum intercessit. De quibus Maro.

521 *Palla*] Hunc Æneæ suppetias ferentem Turnus occidit.

522 *Humili*] Turnum, quippe, Palantis maxime causa Æneas peremit.

523 *Victa*] A Græcis eversa.

524 *Hostiles*] Romani quippe a Trojanis derivati Græciam totam imperio suo subjecerunt.

525 *Urite*] In Græcos specie quadam ironiæ invehitur.

Neptunia] A Neptuno Phæboque exstructa.

526 *Cinis*] Per cinerem, quæcumque incendio Trojano superfuerunt, atque adeo heroës, intellige, a quibus nova mœnia excitata, quæ in orbem totum imperium suum protulerunt.

Jam pius Æneas sacra, et sacra altera patrem,

Afferet. Iliacos excipe, Vesta, Deos.

Tempus erit, cum vos, orbemque tuebitur idem :

Et fient ipso sacra colente Deo :

530

Et penes Augustos patriæ tutela manebit.

Hanc fas imperii fræna tenere domum.

Inde nepos natusque Dei (licet ipse recuset)

Pondera cœlesti mente paterna feret.

Utque ego perpetuis olim sacrabor in aris,

535

Sic Augusta novum Julia numen erit.

advehet sacra, et patrem sacra altera. Vesta, excipe Deos Iliacos. Tempus erit, cum idem descendet vos atque orbem; et sacra celebrabuntur ipso Deo colente: et tutela patriæ manebit penes Augustos. Fas hanc domum tenere habenas imperii. Inde nepos et filius Dei, quamvis ipse recuset, feret onera paterna mente cœlesti. Atque ut ego sacrabor olim in altaribus æternis; ita Julia Augusta erit nova dea.

//////////

Heins. placet. Be. *Nunc minor in tot.*—527 Unus V. *sacra altera et altera patr.*—528 Unus V. *Auferet*, quod neque Heins. displicet: Burm. etiam putat posse *Efferet* legi. Deum multi scripti et editi *I. accipe*, V. et Excerpt. Voss. *accipe veste D.*—529 Post. Aldin. *quo pro cum.*—530 Duo libri *sacr. colenda D.*—531 Neapoli placet lectio sui Cod. *Cum pen.* et ita unus Bonon. Mox unus Med. *tutcl. manebis*, vennste, judice Heins.—532 Unus Med. *jura pro fræna.*—533 In Cod. Neapol. *Ind. satusque neposq. D.* Mox Pat. *usque pro*

NOTÆ

527 *Sacra*] Ignem æternum, scil. cum Palladio, aliisque Diis, de quibus qui fuerint non satis constat.

Alter] Patrem Æneæ Anchisen dicit, quem Deum fecit, et pro Deo coluit; ut ex Marone liquet.

528 *Vesta*] Per Vestam, templum Vestæ dicatum intellige, a Numa primo positum, ut plurimis placet, multisque cærimoniiis venerabile factum.

529 *Idem*] Ad Julium Cæsarem refertur istud vaticinium, qui et Imperium et Pontificatum, ipse quoque Diis ascriptus, obtinuit.

531 *Augustos*] Augustum Cæsarem, ejusque posteros.

533 *Nepos*] Germanicum intellige, Augusti nepotem, ideo quod a Tiberio adoptatus, quem Tiberium filium suum Augustus idem adoptione fe-

cerat.

Natusque] Tiberius est, qui improba mente quasi coactus et querens miseram et onerosam sibi injungi servitutem, imperium denique recepit.

534 *Pondera*] Imperii administrationem.

536 *Augusta*] Liviam dicit, Augusti uxorem, cui Juliæ nomen datum, quod in Juliam domum concessisset. Illi vero, ut est assentatorum ingenium, divinitas attributa; atque consecratam a Clandio nepote tradunt Suetonius et Dio. Siquidem vero ista omnia accipere non potuerit Naso, qui multo ante obiit, ab ipso hæc, captandæ benevolentia causa, antecoccupata, sagacitate quadam dixeris.

Talibus ut nostros dictis descendit in annos,
 Substitit in medios præscia lingua sonos.
 Puppibus egressus Latia stetit exul in herba.
 Felix, exilium cui locus ille fuit ! 540
 Nec mora longa fuit : stabant nova tecta : nec alter
 Montibus Ausoniis Arcade major erat.
 Ecce boves illuc Erytheidas applicat heros,
 Emensus longi claviger orbis iter.
 Dumque huic hospitium domus est Tegeæa, vagantur 545
 Incustoditæ lata per arva boves.
 Mane erat : excussus somno Tirynthius hospes
 De numero tauros sentit abesse duos.

Descendit in nostros agros huiusmodi auspiciis ; lingua præscia substitit in medias voces. Profugus egressus navibus stetit in gramine Latino. Beatus, cui ille locus fuit exilium ! Neque tempus fuit longum ; nova ædificia constructa erant ; neque alius erat major Arcade in collibus Ausoniis. Ecce heros claviger peragrato itinere vasti orbis advehit illuc vaccas Erytheides. Et dum domus Tegeæa est huic hospitium, juvenæ incustoditæ errant per amænos campos. Mane erat : hospes Tirynthius excitatus a somno advertit duos boves deesse numero. Lustrans nulla videt

////////

ipæ ; et Excerpt. Voss. ipse recuses.—537 Talibus auspiciis Arund. et tres alii. At Ursini, Zulich. Maz. Nanger. Voss. et tres alii, Talibus auspiciis nostros descendit ad agros : dicta hic pro Vaticiniis sumsit. Vide notas in Epist. v. 33. [Not. Varior.] Heins. Nos vulgatam reduximus, in qua sensus melior, et quam Fr. et optimus quisque agnoscit : descendit enim ab Ænea ad Augusti et Tiberii tempora : ad annos etiam Arund. et unus Voss. Burm.—538 Sligtenhorstius malebat in mediis...sonis : Excerpt. Klockhov. et Fr. medio...sono.—539 Margo Gryphii et Mycilli exul arena.—540 Thuan. Fel. erili cui.—541 Heins. mallet long. subit, quia jam præcessit fuit ; nisi illic mavis suum.—543 Scaliger Erytheidas legebat. Dein pro applicat Heins. malit appulit : unus Pat. applicat oras ; et Heins. conj. oræ ; i. e. illuc oræ.—545 Alii Tegeæa, vel Tegæa.—546 Ursin. Maz. Zulich. et quatuor alii Incust. lata per.—547 Sæpe edebatur T. heros : Neapolis ex veterrimo Cod. restituit hospes : Pet. habet auctor, unde Heins. faciebat actor.—548 Heins. ex

NOTE

538 *Substitit*] Atque adeo omnia quæ mente agitabat Deo plena, non profudit. Scilicet e re non fuit Poëtæ, neque ex facili, plura aperire.

539 *Exul*] Evander, scil.

540 *Ille*] Pro se loquitur Naso, qui libentissime in illas oras concessisset.

541 *Nova tecta*] Novis sedibus Palantium, a veteri urbe quam reliquerant, nomen imposuerunt.

542 *Arcade*] Evandro, scil. qui ex Arcadia profugerat.

543 *Erytheidas*] Quas ex Erythia insula in freto Gaditano, ubi Geryon regnasse dicitur, Herentem abduxisse fabulati sunt.

544 *Claviger*] Scilicet clavam suam et pellem leoninam habuit Hercules, peregre præsertim.

545 *Tegeæa*] Arcadica Evandri, qui hospitio Herculem exceperit. Fuit enim

Nulla videt taciti quærens vestigia furti :
 Traxerat aversos Cacus in antra feros ; 550
 Cacus, Aventinæ timor atque infamia sylvæ,
 Non leve finitimis hospitibusque malum.
 Dira viro facies ; vires pro corpore ; corpus
 Grande : pater monstri Mulciber hujus erat.
 Proque domo longis spelunca recessibus ingens, 555
 Abdita, vix ipsis invenienda feris.
 Ora super postes affixaque brachia pendent,
 Squalidaque humanis ossibus albet humus.
 Servata male parte boum Jove natus abibas :
 Mugitum rauco furta dedere sono. 560
 Accipio revocamen, ait ; vocemque secutus
 Impia per sylvas ultor ad antra venit.

indicia secreti furti : Cacus traxerat in speluncam feroces aversos, Cacus, inquam, formido atque dedecus nemoris Aventini, malum non parvum vicinis atque advenis. Vultus horridus homini, vires pro corpore ; corpus ingens, Mulciber erat parens hujus monstri. Atque vastum antrum productis recessibus secretum, vix invenientum ipsis feris, illi erat pro domo. Vultus et brachia affixa pendent super postes, et terra squalens alba est ossibus humanis. Fili Jovis, discedebas, parte boum male custodita ; rapinæ mugierunt voce rauca. Audio revocamen, inquit, et secutus sonum vindex pervenit per sylvas ad speluncam impiam. Ille præcluserat aditum im-

melioribus reposuit sentit pro vulg. sensit.—549 Alter P. Null. videns querit taciti : Fr. etiam quærens tac. inverso ordine.—550 Be. et multi alii Trax. aversos C. Mox alii Codd. antr. bores, quod Burm. arridet, quia feris mox repetitur.—551 F. A. tremor atq.—553 Nonnulli Dura vir. et Voss. Mira.—554 Alii Mulcifer.—556 Ursin. Cod. Obdita, vix : et duo libri ullis pro ipsis.—559 Heins. pro vulg. abibat ex Pet. reposuit abibas : ut Jove natus pro nate dixerit.—561 Revocamen Heins. dedit ex Pet. Nauger. Ursin. Arund. et multis aliis ; vulg. Accipio, revocamur, ait, quod et ferri posse Heins. censet. Mox Fr. vocesque.—562 Ultor ex vett. libris : vulg. victor.—563 Jun.

NOTÆ

Tegea urbs Arcadica.

547 *Tirynthius*] Hercules, cui a Tirynthe, aut Tiryntho, Argis vicino oppido, ubi nutritus, illud datum nomen.

550 *Aversos*] Per caudam boves in speluncam suam traxerat Cacus.

Cacus] Latro pessimus, cui a re ipsa datum nomen ; κακός enim Græce malus dicitur. Vulcani filium fecerunt poëtae, historici vero Evandri servum nequissimum.

551 *Aventinæ*] Formidandum se in

Aventini montis sylvâ grassationibus et latrociniiis Cacus effecerat.

554 *Mulciber*] Vulcanus, ferrum mulcere et subigere Diis paratus, ut alibi dictum.

557 *Ora*] Capita et brachia humana in tropæi modum ex postibus pendebant istius nebulonis.

560 *Furta*] Boves furto abductæ.

561 *Revocamen*] De mugitu loquitur boum. At certe mire ex Herculis ingenio expressit, qui deceptus placida mente non discedebat.

Ille aditum fracti præstruxerat objice montis :

Vix juga movissent quinque bis illud opus.

Nititur hic humeris (cælum quoque sederat illis) 565

Et vastum motu collabefactat onus.

Quod simul evulsum est, fragor æthera terruit ipsum ;

Ictaque subsedit pondere molis humus.

Prima movet Cacus collata prælia dextra ;

Remque ferox saxis stipitibusque gerit. 570

Quis ubi nil agitur ; patrias male fortis ad artes

Confugit, et flammas ore sonante vomit.

Quas quoties profflat, spirare Typhoëa credas,

Et rapidum Ætnæo fulgur ab igne jaci.

pedimento montis avulsi: vix decem juga movissent illud pondus. Hic contendit humeris (cælum etiam positum fuerat super illos) atque impellendo devolvit ingentem molem. Quæ statim atque sublata est, fragor concussit ipsum cælum, et terra percussa subsedit gravitate ponderis. Cacus movet prima certamina dextra consorta, et saxis rem gerit lapidibus et sudibus. Quibus postquam nihil promoveatur, parum validus recurrit ad artes paternas, et eructat ignes ore strepente. Quos quoties efflat, arbitreris Typhaum spirare, et fulgur rapidum mitti a foco Ætnæo. Alei-

~~~~~

adit. strati pr. ob. saxi: nonnulli etiam perstruxerat.—564 Pro vulg. onus Burm. *recepit opus ex Pembrocii libro, Thuan. et Maz. quia seq. onus,* et quia hæc pars montis, quasi *opus*, vallum et munimentum antri erat.—565 *Arund. hic humero; et mox illi pro illis. Francius legebat N. h. humeris, (c. quæ s.) illis. Hoc distichon deerat Hugeniano Cod. et in Maz. fuit ascriptum margini.—567 Plurimæ Edd. sim. eversum est: at evulsum in quibusdam vett. Codd. legitur; unde Neapolis malit avulsum. Tò est a nonnullis abest Codd. unde Heins. scribendum putat Quo simul avulso, vel averso. Dein Sa. pro var. lect. ath. verberat ips. tres alii, et postr. Ed. Aldin. concutit.—568 Quidam ex melioribus Jactaque; tres Laxaque; duo Lasaque; unus Mor. Actaque. Dein malebat Francius subsedit. Mox castigationes scripti, teste Heins. habent molis; at vulg. legebatur mollis.—569 P. C. collecta præli. Thuan. collataque.—570 Hugenii Excerpt. Remq. ferus sax. et Arund. feram. Mox pro gerit Excerpt. Kloëkhov. movet.—571 Excerpt. Kloëkhov. ad arees. —572 Effugit, et. Be. ore tonante vom.—573 Alii quot. perflut, spir. unus Mor.*

NOTE

562 *Impia]* Propter impium Cacus.

564 *Juga]* Decem jugatorum hominum paria.

565 *Cælum]* Dictum in Metam. pro Atlante cervicem cælo supposuisse Herculem.

567 *Fragor]* Ex impulsæ molis seu saxi motu.

568 *Subsedit]* Subsistere videtur,

cujus partes hinc inde disjiciuntur: nisi mavis hyperbolen hic esse.

571 *Male]* Quippe cum fortiori res erat.

573 *Typhoëa]* Quem Gigantem Ætnæa suppositum, unde flammas eructat, in Metam. vidimus.

574 *Ætnæo]* Qui ex Ætna Siciliæ monte prorumpit.

Occupat Alcides, adductaque clava trinodis 575
 Ter quater adversi sedit in ore viri.
 Ille cadit, mixtosque vomit cum sanguine fumos,
 Et lato moriens pectore plangit humum.
 Immolat ex illis taurum tibi, Jupiter, unum
 Victor, et Evandrum ruricolasque vocat : 580
 Constituitque sibi, quæ Maxima dicitur, aram,
 Hic ubi pars Urbis de bove nomen habet.
 Nec tacet Evandri mater, prope tempus adesse,
 Hercule quo tellus sit satis usa suo.
 At felix vates, ut Dis gratissima vixit, 585
 Possidet hunc Jani sic Dea mense diem.
 IDIBUS in magni castus Jovis æde sacerdos
 Seminaris flammis viscera libat ovis :

des invadit, et clava trinodis adducta impacta est ter quater in os viri adversi. Ille procumbit, et vomit fumos confusos cum sanguine, et moriens verberat terram vasto pectore. Victor immolat tibi unum taurum ex illis, Jupiter, atque invitat Evandrum et ruricolas. Atque posuit sibi altare, quod dicitur Maximum, hic ubi pars Urbis habet nomen de bove. Neque mater Evandri premit silentio prope tempus adesse, quo terra sit satis usa suo Hercule. At beata vates, ut vixit gratissima Diis, ita Dea habet hunc diem in mense Jani. — Idibus sacerdos castus adolet ignibus exta ovis seminaris in templo excelsi

constat ; Excerpt. Kloekhov. efflat.—576 Fr. quat. adversi sed. nonnulli etiam libri adverso ; Pet. adversus. Mox Arund. Fr. et tres alii in ora vir.—577 Mixtosq.. fumos est ex quatuor V. at in plurimis codd. cum vulg. Edd. mixtasq.. flammis : in Maz. et octo aliis mixtoque, i. e. mixto sanguine.—578 V. et tres alii pect. tangit hum. Pol. et duo præterea pulsat.—579 Fr. ill. tauro-rum J.—581 In Arund. et Voss. cum quatuor aliis Instituitque.—585 In voc. vates unus Mor. pro var. lect. mater. In nonnullis gratiss. dixit ; Burm. putat ex Met. xiv. 123. 'Dis gratissima, dixit.'—586 Sex Codd. Poss. hanc J. Tum unus V. sic D. facta di. Be. hanc J. s. quoque m. diem.—588

NOTÆ

575 *Alcides*] Hercules, cui a robore illud Græce datum nomen.

Adducta] De more illorum qui gravem ictum inferre parant.

576 *Ter quater*] Manu Herculis satis fuit.

579 *Illis*] Qui surrepti fuerant.

581 *Constituit*] Non ita habent historici, sed ab Evandro, a Carmenta docto, Herculi dicatam aram Maximam scribunt. Vide Dionysium et Livium.

582 *Pars urbis*] In foro boario ; cui ab immolato Herculis manibus bove datum nomen volunt : nisi quod nonnulli ab ænea bovis statua quæ ibi fuit accersunt.

583 *Mater*] Evandrum ipsum divinationem matris Herculi aperuisse refert Dionysius.

584 *Quo tellus*] Adeoque ille, monstrosus ex terra sublatis, ad Superos sit excessurus.

586 *Hunc*] Tertium Idus, scil. quo

Redditaque est omnis populo provincia nostro ;

Et tuus Augusto nomine dictus avus.

590

Perlege dispositas generosa per atria ceras ;

Contigerunt nulli nomina tanta viro.

Africa victorem de se vocat : alter Isauras,

Aut Cretum domitas testificatur opes.

Jovis. Atque omnis provincia est reddita populo nostro, et avus tuus appellatus nomine Augusto. Evolve ceras digestas per atria nobilia; nemini obtigerunt tam præclara nomina. Africa appellat victorem de se; alius testatur opes Isauras, aut

//////////

Burm. præstare censet *Sem. flamma visc.* certe *flammas* in duobus est.—591 In uno V. et Ursin. *disp. cinerosa per*; et sic in Fr. a man. pr. duo *numerosa*; totidem *annosa*: Glossa Rumpfii *onerosa*; Burm. conj. pro *operosa*.—592 Alii *Contigerint*; vulg. Edd. *Contigerant*: Heins. dedit *Contigerunt* ex Pet. veterrimo: Excerpt. Klockhov. etiam cum Fr. *Contingant*, et Be. *Congregant*, mendose.—593 Non displicet Neapoli lectio editionis quæ habet *Isaurum*, nam *Cretum* sequitur; sic etiam Sa. et quatuor alii Codd. P. et Mor. *Isauros*; unus *Isauram*; et Fr. a man. pr. *Isaura*.—594 Fr. *Aut regum*

NOTÆ

Carmentalia celebrabantur.

588 *Seminaris*] Vervecis.

Flammis libat] Sacrificat.

589 *Reddita*] Anno quippe ab Urbe condita 726. Augustus cum omnium gratiam superiore anno beneficiis suis demeruisset, oratione ad tempus accommodata, sese jam imperio abdicare in Senatu, et illud reddere populo Romano proposuit. Ea vero ratione factum, ut communibus precibus eum omnes ad illud retinendum coegerint. Qua re, cum imperium stabilivisset, provincias Imperii ita partitur, ut pacatiores populo, quo Proconsules mitterentur, traderet; reliquas vero quæ forte rebellarent sibi servaret: factumque hac arte, ut et Senatui arma sustulerit, et ad se milites omnes, vinque adeo, perduxerit. Atque hinc cujusmodi fuerit ista redditio satis patet.

590 *Tuus*] Germanicum alloquitur.

Augusto] Augusti cognomen sacrum atque venerandum Octavio Cæsari Idibus datum testatur Naso. Quan-

quam Censorinus in 16. Kalend. Februar. rejicit. Orosius ad 8. Idus retrahit. Nugæ, quæ ad nos nihil spectant.

591 *Generosa*] Virorum generosorum et nobilium, qui in atriis majorum imagines in decus gentis servabant.

Ceras] Clypeos intellige, seu imagines olim ex cera, quarum beneficio præclarorum virorum memoriam per singulas gentes servabant.

593 *Africa*] Ut magis Augusti augustum et venerandum cognomen extollat, alia præstantissimorum virorum profert, longe tamen inferiora. Africam quod attinet, majori atque minori Scipioni, a quibus victa, Africani nomen dedit.

Isauras] Isaurorum Asiæ populorum ad Taurum montem; qui P. Servilio, a quo domiti, cognomen fecerunt Isaurici.

594 *Cretum*] A Cretensibus vero, aut devicta Creta insula, Q. Metellus Creticus dictus est.

Hunc Numidæ faciunt, illum Messana superbum ; 595

Ille Numantina traxit ab urbe notam.

Et mortem et nomen Druso Germania fecit.

Me miserum, virtus quam brevis illa fuit !

Si petat a victis, tot sumat nomina Cæsar,

Quot numero gentes maximus orbis habet. 600

Ex uno quidam celebres, aut Torquis ademtae,

Aut Corvi titulos auxiliaris habent.

Magne, tuum nomen rerum mensura tuarum est :

Sed qui te vicit, nomine major erat.

Creticas subactus: Numidæ dant fastus huic, Messana illi; ille habuit splendorem ab urbe Numantina. Germania dedit mortem et famam Druso. Me infelicem, quam brevis illa virtus fuit! Si Cæsar sumat nomina a domitis, tot obtineat quot vastissimus orbis habet nationes. Quidam celebrati ex uno, vel propter armillam sublatam, vel habent nomen Corri opiferi. Magne, nomen tuum est mensura factorum tuorum: sed qui superavit te, erat major nomine. Neque est gradus ullus

dom.—595 Fr. Messena.—599 Sumat Heins. recepit ex melioribus pro vulg. sumet.—601 Ursini liber pro var. lect. et quinque alii cum Arund. exhibent ademtae; nonnulli cum Fr. adempti: plures, teste Heins. adeptæ vel adepti.—603 Fr. rer. est mens.—604 Sic, teste Ciofan. in optimis libris scriptis. At

NOTÆ

595 *Numidæ]* Hi vero Africæ populi, qui sub Jugurtha militabant, a Cæcilio Metello fusi fugatique, Numidici titulum viro fecerunt.

Messana] Hæc Siciliæ urbs Valerio Maximo Messanæ primo, mox Messalæ, a vulgo permutata litera, cognomen fecit.

596 *Numantina]* A Numantia, Celtiberorum in Hispania urbe nobilissima, Scipioni Æmiliano Numantini etiam cognomen ex triumpho datum.

597 *Druso]* Qui Tiberii frater, et pater Germanici hujus cui Fastos suos Naso consecravit, cum inter Salam fluvium et Rhenum adversus Germanos fortiter certasset, victor mortem, equo super crus collapse, oppetiit, et Germanicus post fata appellatus fuit.

598 *Me miserum]* Siquidem ad Drusi filium verba faciebat Naso, non abs re tanti viri recordatione cum commiseratione locutus. Namque

Paterculo si qua fides, tot tantarumque virtutum fuit ille adolescens, quot et quantas natura mortalis percipit, vel industria perficit.

601 *Uno]* Viro superato, puta, ant factio quopiam, &c.

Torquis] Manlius quidem a torque aureo quem Gallo cuidam Romani nominis contemptore detraxit, postquam certamine singulari in bello vicisset et occidisset, Torquati nomen assumsit.

602 *Corri]* Unum quendam repente advolasse et super Maximi Valerii tribuni galeam insedissee scribunt, cum adversus Gallorum ducem, qui agrum Pontinum occupaverant, ad singulare certamen descendisset. Neque id modo, sed in adversarii ejus os atque oculos unguibus et rostro dicitur involasse, manus laniasse, et denique usque obturbasse, donec plane victus fuerit. Eam ob causam

Nec gradus est ultra Fabios cognominis ullus : 605
 Illa domus meritis Maxima dicta suis.
 Sed tamen humanis celebrantur honoribus omnes :
 Hic socium summo cum Jove nomen habet.
 Sancta vocant augusta Patres : augusta vocantur
 Templâ, sacerdotum rite dicata manu. 610
 Hujus et augurium depêdet origine verbi,
 Et quodcumque sua Jupiter auget ope.

cognominis ultra Fabios: illa domus appellata Maxima suis meritis. Verum tamen omnes tolluntur laudibus humanis; hic habet nomen socium cum supremo Jove. Patres vocant sancta Augusta: templâ rite sacrata manu sacerdotum dicuntur Augusta. Augurium etiam, et quicquid Jupiter auget auxilio suo, fluât ab

//////////

Cod. Ursini, Voss, Zulich, et multi alii *te quoque maj.* quare fuit cum Heins. legendum censeret *se quoque maj.*—605 Ex melioribus omnibus reposuit Heins. *ultra Fabios*; vulg. legebatur *F. supra*; Fr. *supra F.*—608 *Magno* pro *summo* quatuor Codd. Plurimi etiam *J. numen hab.*—609 Fr. *Sanct. patr. aug. sancta* mutato ordine.—610 Fr. *Templ. sacerdotis rit.*—611 In plurimis vett. Codd. et in pr. Venet. Ed. *dep. originis Urbi*; et sic vulgatæ habent: *origine verbi* autem Ciosan. recepit ex Statii libro et aliis

NOTÆ

cognomen habuit Corvinus.

603 *Magne*] Pompeium compellat, qui a magnis rebus gestis Magni nomen reportavit.

604 *Qui te*] Julius Cæsar, scil. qui rei militaris experientia, virtute, et felicitate Pompeio major.

605 *Ultra*] Maximi enim a Q. Fabio Rutiliano illud nomen acceperunt, de quo sic Livius: 'Fabius, simul concordia causa, simul ne humillimorum in manu comitia essent, omnem forensem turbam exeretam in quatuor tribus conjecit, urbanasque eas appellavit: adeoque eam rem acceptam gratis animis ferunt, ut Maximi cognomen, quod tot victoriis non pepererat, hac ordinum temperatione pareret.'

610 *Sacerdotum*] Pontificum; Senatus Populique jussu et auctoritate.

Rite] Secundum consuetudinem, per auguria præsertim, precibus insuper, aliisque adhibitis quæ ad con-

secrationem spectarent: de quibus alibi.

611 *Origine*] Non melius credo hujus loci sensum possim reddere quam si Tranquilli utar vocibus. Ita enim ille in Aug. cap. 7. 'Loca religiosa, et in quibus augurato quid consecratur, augusta dicuntur ab anctu, vel ab avium gestu gustare.' Quanquam enim ab *auctu* augurium deduci non crediderim, non minus ideo quid sibi voluerit Naso noster intelligitur, qui modo scopum suum assequeretur, data opera etiam nonnunquam, aut saltem conscius errabat, vel errasse videri non verebatur. Scilicet hæ voces, *Augustus* et *Augurium*, si mentem Poëtæ spectes, ab avium gestu, et anctu deducuntur; ut quæ augurio confirmata augusta et aucta sint, et quæ augusta, aucta, augurio, avibus, vel potius Deorum nutu confirmata esse intelligantur.

Augeat imperium nostri Ducis, angeat annos :

Protegat et vestras querna corona fores.

Auspiciousque Deis tanti cognominis hæres

615

Omine suscipiat, quo pater, orbis onus.

RESPICIET Titan aetas ubi tertius Idus,

Fient Parrhasiæ sacra relata Deæ.

origine hujus vocis. Augeat imperium nostri Ducis, angeat annos; et corona querna tueatur vestras januas: atque hæres tanti cognominis suscipiat curam mundi Deis auspiciis, omine quo pater.—Postquam Sol tertius respiciet Idus præteritus, sacra iterata Deæ Parrhasiæ celebrabuntur. Nam olim carpenta ferebant

quibusdam.—614 Heins. cum vett. *vestras* scribit; vulg. *nostras*; unus V. *meritas*. Quidam conj. *notas*.—615 Unus Heins. *Auspiciusq. D.*—616 Edd. Heinsiorum *Om. suscipiat*; Arund. *suscipias*; eleganter, judice Burm. Deinde plurimi habent *pat. orbis on.* et sic vulg. scribebatur.—618 Nonnulli

NOTÆ

613 *Nostri ducis*] De Tiberio au magis de Augusto agat facit ut dubites quod Augusti tempore scripti hi Fasti, qui deinde correcti. De Augusto tamen sequentia faciunt ut exponam: quanquam alii aliter.

614 *Querna*] De ea supra in Tristibus; ubi vide; nam subinde eadem repetere et tædiosum, et prævum forte. Non abs re tamen fuerit, quod ad hunc locum maxime spectat, observare, callidissime sibi Poëtam prospexisse, qui de corona querna et civica OB CIVES SERVATOS dari solita, militum virtutis, et Principum clementiæ insigni clarissimo, mentionem in loco tam notabili injecerit. Namque eodem die quo Augusti cognomine decoratus Octavianus a Senatu, eodem, inquam, illi corona querna concessa, quasi a genere humano; ut tacite idem hic quod in Tristibus videatur Naso inculcare: ‘Adjice servatis unum, Pater optime, civem, Qui procul extremo solus in orbe jacet.’ Neu genio hic nos indulgere credideris, momenti tanti et tantæ observationis digna visa est ea corona, ut nummi plures ex ea cusi, quidam cum corona ex hac fronde, et

hiscæ literis, OB CIVES SERVATOS; quidam cum aquila tenente unguibus quercum, et duobus arbusculis, (lauris, scilicet,) a latere; alii cum orbe et iisdem ramulis, sed hacce inscriptione, PAX ORBIS TERRARUM. S. P. Q. R. Quod nisi jam nimius essem, non pauca certe protulissem, ex quibus bene merendo et servando, melius multo quam sævitia et multis satellitibus, imperium suum tutari et proferre Principem demonstratum ivissem. Satis jam fuerit meminisse, quod illa corona, de qua modo, ad portam Palatinam in monumentum æternum excubias agebat.

615 *Auspiciis*] Faventibus.

Hæres] De Tiberio intellige, neque de alio.

616 *Suscipiat*] Quasi rem arduam timeat; volentibus tamen omnibus bonis tandem in se recipiat. Imperium abdicantem vidimus supra Augustum; et majori simulatione illud idem incipientem deinde habebimus Tiberium.

Quo pater] Felicissimo, et cunctis volentibus.

617 *Titan*] Sol, Hyperione Titane ortus.

Nam prius Ausonias matres carpenta vehebant :

(Hæc quoque ab Evandri dicta parente reor :)

620

Mox honor eripitur, matronaque destinat omnis

Ingratos nulla prole novare viros.

Neve daret partus, ictu temeraria cæco

Visceribus crescens excutiebat onus.

Corripuisse Patres ausas immitia nuptas,

625

Jus tamen exemptum restituuisse, ferunt.

Binaque nunc pariter Tegeææ sacra parenti

Pro pueris fieri virginibusque jubent.

matres Ausonias; atque ea quoque puto appellata a matre Evandri. Paulo post decus tollitur, et omnis matrona decernit nulla sobole augere maritos immemores. Et ne emitteret fœtus, audax deturbabat ex præcordiis pondus crescens ictu cæco. Aiunt Patres objurgasse uxores non veritas admittere sæva facinora, et tamen restituuisse jus sublatum. Atque jubent bina sacra nunc pariter fieri matri Tegeææ

libri sacr. relicta D.—621 V. Par honor erip.—622 Nonnulli vett. prol. juvare rir. Be. juvare mares; Maz. juvare manus; Mor. juvare Deos.—623 Duo libri temer. certo; Be. tecto, sed hoc, judice Burm. est ex gloss.—626 Tres V. et Statii cum plurimis aliis exemptum; alii exceptum, amissum, exertum, vel ablatum: vulg. edebatur ereptum: Fr. admissum, quod corrector voluit amissum,

NOTE

Tertius] Decimo quinto Januarii, seu 18. Kalend. Februarias, ita tamen ut Idum diem comprehendas.

618 *Parrhasiæ]* Arcadicæ Carmen-tæ; quanquam non ipsi, sed sororibus duabus, quæ etiam Carmentes dictæ sunt, relata sacra. Prosæ seu Porrimæ alteri, alteri Postvortæ, a recti perversique partus et potestate et nomine datum nomen, ut refert Agellius. Illam præterita, hanc futura, vim noscendi habuisse testatur Macrobius.

619 *Nam]* Causam sacri Carmen-tibus relati nunc profert.

Matres] Datus nuptis hic honos paulo post captos Veios. Decima enim urbis et agri capti, quam eo bello voverat Camillus, cum Apollini esset assignanda, neque in ærario copia extaret, matronæ, cætibus ad eam rem habitis, communi decreto aurum et omnia ornamenta sua in

ærarium contulerunt. Grata ea res ut quæ maxime unquam fuit Senatui: honoremque ob eam munificentiam ferunt matronis habitum, ut pilento ad sacra ludosque, carpentis festo profestoque, uterentur.

620 *Hæc]* Carpenta a Carmenta dicit traxisse originem. Nugæ. Crediderim potius a carpendis seu scindendis lignis e quibus constabant deductum nomen: quomodo et Gallice a carpendo tignarios fabros dicimus *des charpentiers*.

622 *Nulla prole]* Neque mascula neque femina. Sobolem non propagare.

623 *Temeraria]* Namque et sibi eo pacto mortem intentabant.

624 *Onus]* Fœtum dicit, seu embryonem.

625 *Corripuisse]* Increpasse.

626 *Jus]* Ut carpentis matronæ vererentur.

Scortea non illi fas est inferre sacello,
 Ne violent puros exanimata focos. 630
 Si quis amas ritus veteres, assiste precanti :
 Nomina percipies non tibi nota prius.
 Porrima placantur Postvertaque, sive sorores,
 Sive fugæ comites, Mænali Nympha, tuæ.
 Altera, quod porro fuerat, cecinisse putatur : 635
 Altera versurum postmodo quicquid erat.
 CANDIDA, te niveo posuit lux proxima templo,
 Qua fert sublimes alta Moneta gradus :

pro pueris et puellis. Nefas est inferre scortea illi ædiculæ, ne exanimata temerent pura altaria. Si quis amas ritus antiquos, adesto oranti, audies nomina tibi non prius perspecta. Porrima et Postverta, seu tuæ sorores, Nympha Mænali, seu comites exilii piantur: altera creditur aperuisse quod porro fuerat, altera quicquid erat brevi venturum.—Dies sequens constituit te in æde alba seu marmorea, Concordia candida, qua excelsa Moneta fert gradus sublimes: nunc facile prospicies

//////////

et explicavit per ereptum.—629 Duo libri ulli pro illi. Mox tres est intrare sac.—630 Verrimus Zulich. *Ne tenent*, quod Heins. putat pro *temerent*. Dein *exanimata* in plurimis Codd. et sic vulg. editum: at in tribus V. et Statii *exta cremata*: in uno libro *extenuata*; et Voss. *exceromata*: Fr. *examinata*; et pro var. lect. *contaminata*.—631 Fr. *ret. rit.* inverso ordine.—633 In Fr. *Porr. pacantur*: multi etiam *placatur*; et *Postvertaque*: Be. *placatur Porvertaque*.—634 Alii *Mænala Nympha* vel *Diva*.—636 Zulich. et Maz. *versurum*; alii cum

NOTÆ

627 *Tegeææ*] Arcadiæ Carmenti, a Tegea Arcadiæ oppido, ut supra.

628 *Pueris*] Quos prius in utero necabant.

629 *Scortea*] Id est, quæ ex corio aut pellibus facta.

Illi] Non modo illi, ut ex Varrone liquet, sed et aliquot aliis. ‘In aliquot sacris ac sacellis scriptum habemus,’ inquit, ‘ne quid scortemum adhibeatur, ideo ne morticinum quid adsit.’ Atque ex hac superstitione nefas fuit veteribus mortuæ pecudis corio calecos aut soleas fieri flaminicis, quoniam sua morte extincta omnia funesta sunt. Festum vide.

631 *Precanti*] Sacerdoti, scilicet.

632 *Non tibi*] Namque et a Nasones solo Porrimæ nomine, quæ ab

aliis Prosa, Prorsa, et Anteverta dicitur, hanc Deam cognoveris; si modo satis quævivimus.

634 *Mænali*] Carmentam dicit, a Mænalo Arcadiæ monte.

635 *Porro*] Quod longe ante fuerat. Sed veriolem paulo ante ex Gellio protulimus etymologiam; ex qua insuper cur Carmentibus aræ statutæ sint, periculi, scil. deprecandi causa, quod ex pravo mulierum partu immineat, aperte colligitur.

637 *Candida*] Namque pura et sancta nisi est, Concordia dici non meretur.

Lux proxima] Decimo septimo Kalendas Febr.

638 *Qua fert*] Locum assignat in quo templum Concordiæ dicatum, in-

Nunc bene prospicies Latiam, Concordia, turbam :

Nunc te sacratae restituere manus. 640

Furius (antiquum) populi superator Hetrusci

Voverat, et voti solverat ante fidem.

Causa, quod a Patribus sumtis secesserat armis

Vulgus; et ipsa suas Roma timebat opes.

Causa recens melior : passos Germania crines 645

Porrigit auspiciis, Dux venerande, tuis.

agmina Latina: nunc manus sacratae restituerunt te. Furius olim victor populi Hetrusci voverat, et antea exsolverat fidem voti. Causa, quod plebs secesserat a Patribus armis captis; et Roma ipsa metuebat suas vires. Causa nova potior. Germania porrigit comas sparsas tuis auspiciis, Dux venerande. Delibasti dona

~~~~~

vulg. et Fr. *venturum*.—639 Fr. *Hinc* pro *Nunc*. Mox pro vulg. *prospicias* multi Codd. *prospicies*, vel *prospiciens*.—640 Pro *Nunc* quatuor libri *Hic*; unus *Hinc*. Alii *sacr. constituere man.* Heins. totum distichon ita refingit : *Ut bene prospicias Latiae Concordia turbae Hic te sacr. rest. nunc*.—641 Heins. placet *antiquum*, quod Neapolis ex suo Cod. dedit, et quod Heins. in duobus suis invenit : vulg. edebatur *Fur. antiquus pop.* alii etiam *antiqui* vel *antiquo*.—642 Duo libri *vot. fecerat ille fid.* complures etiam alii, ut et vulg. exhibent *ille* : Heins. rescribit *ante* ex Ursin. Naugerii, Zulich. Maz. tribus F. et uno Pat.—643 Quatuor ex melioribus *sunt. decesserat arm.* Heins. conj. *desciverat*.—645 Vulgo *legebatur mel. sparsos* G. ex scriptis novem Heins. protulit *passos* : Pet. et quatuor alii *pansos*.—646 Pro *Porrigit* multi ex scriptis *Corrigit*, alii

NOTÆ

ter forum, scil. et Capitolium, regione Urbis octava, prope ædem Junonis Monetae.

Fert sublimes] Hypallage. Hoc est, qua via sublimibus gradibus centum ad Junonem Monetam itur.

Moneta] De Junone ista, Moneta, quam a monendo dictam volunt, videbimus in sexto.

639 *Nunc bene*] Postquam restitutum templum tuum a Tiberio atque Livia, Concordia vindicibus.

640 *Sacrata*] Tiberii atque Liviae : neque hic Pontificibus locum dederis.

641 *Furius*] M. Furius Camillus, qui Veientes vicit.

Antiquum] Olim. Anno quippe ab Urbe condita 367. de Hetruscis triumphavit; et aliquot post annos Concordiae ædem vovit.

643 *A Patribus*] Romæ enim, ut ait

Livius, 'cum plebs ære alieno oppressa esset, a concionibus abstinebat, et Patricii ita totam Rempublicam occupabant.' Verum querelam eam quæ ab Urbis conditæ anno 379. decennio toto flagravat, victoque Senatu composita est, ex Livio ipso melius intelliges.

644 *Ipsa*] Istuc ipsum queruntur Livius et Sallustius; posterior quidem his verbis inter cetera : 'Qui labores, pericula, dubias atque asperas res facile toleraverant, iis otium, divitiæ, optandæ aliis, oneri miseræque fuere,' &c.

645 *Germania*] Eam regionem atque Pannoniam armis perstraverant Tiberius atque Germanicus annis proxime superioribus. Quare et Urbis anno 762. utrique decretus triumphus. Non abs re igitur Germaniæ

Inde triumphatæ libasti munera gentis ;
 Templaque fecisti, quam colis ipse, Deæ.
 Hæc tua constituit Genitrix et rebus et ara,
 Sola toro magni digna reperta Jovis. 650
 HÆC ubi transierint ; Capricorno, Phœbe, relicto,
 Per juvenis cures signa gerentis aquam.
 SEPTIMUS hinc Oriens cum se demiserit undis,
 Fulgebit toto jam Lyra nulla polo.
 SIDERE ab hoc, ignis venienti nocte Leonis 655
 Qui micat in medio pectore, mersus erit.

nationis triumphatæ, et posuisti ædem Deæ, quam ipse revereris. Mater tua, sola inventa digna lecto magni Jovis, eam constituit et rebus et altari.—Postquam ea præterierint, ibis, Phæbe, per sidus juvenis ferentis aquam, Capricorno relicto.—Cum septimus hinc exor̄iens se condiderit Oceano, jam nulla Lyra lucebit toto cælo.—Post hoc signum, nocte sequenti stella Leonis quæ splendet in medio pec-

Colligit. Helm. Corripit.—648 Quæ colis multi codices : tres, quæ colis ipsa ; Maz. quam colis ipsa ; Zulich. quæ colit ipsa ; forte, quam colat ipsa, nempe Germania. Heins.—649 Hanc tua Maz. et Arund. et alius ; ut intelligat Concordiam : et forte Livia constituit aram in æde Concordiæ, quam rebus ipsis Augusto exhibuit, ut jam suspicatus est Antonius Fanensis : Nec tua Excerpt. Kloekhovii. Burm.—650 Pr. V. reperta Dei.—651 Pr. Edd. et duo scripti ubi transieris ; totidem transierit : Heins. legit Nox ubi transierit ; putat etiam Lux posse scribi.—652 Olim edebatur sign. regentis aquas ; Heins. emend. gerentis aquam.—653 Arund. et Voss. se dimerserit und. Thuan. commiserit.—654 Be. et Sa. Fulgebat tot. At multi ex scriptis nullo pro toto : Heins. conj.

NOTÆ

passi crines, et ipsa territa : neque sine causa Concordiæ dedicatum templum.

646 *Dux venerande*] Apostrophe est ad Tiberium.

647 *Libasti*] Libanda Diis obtulisti : non enim placet quod de prandio huc inculcant mille mensis, et congiario viritim ex manubiis hostium dato.

Gentis] Germanicæ, scil. de qua triumphavit Tiberius.

649 *Hæc*] Fuit adeoque Livia adjutrix in Concordiæ restituendo templo.

Rebus] Iis, scilicet, quæ ad sacra peragenda aliaque necessaria erant, exhibitis.

Delph. et Var. Clas.

Ara] Aram dedicavit Livia in templo Concordiæ.

650 *Jovis*] Augusti : namque miseros istos nihil puduit, homines Deo pares facere, et sibi illisque pariter illudere.

651 *Hæc*] Concordiæ festa.

Capricorno] Signum est in Zodiaco, quod Sol 16. Kalend. Febr. cum in Aquarium ingreditur, fere deserit.

652 *Juvenis*] Ganymedem volunt esse nonnulli, quem inter sidera collocatum Aquarium dicunt.

653 *Oriens*] Sol, scil. Decimum indicat Kalendas Febr. seu Januarii 23. diem.

Se demiserit] Postquam occiderit.

654 *Nulla*] Quia occiderit beliaec.

6 B

Ovid.

TER quater evolvi signantes tempora Fastos ;

Nec Sementiva est ulla reperta dies :

Cum mihi, sensit enim, Lux hæc indicitur, inquit,

Musa : quid a Fastis non stata sacra petis ?

660

Utque dies incerta sacro, sic tempora certa,

Seminibus jactis est ubi foetus ager.

State coronati plenum ad præsepe juvenci :

Cum tepido vestrum verè redibit opus.

Rusticus emeritum palo suspendat aratrum :

665

Omne reformidat frigida vulnus humus.

tore occiderit.—*Perlegi ter quater Fastos notantes tempora, neque ulla dies est inventa Sementiva ; cum Musa dixit mihi, namque advertit, Dies hæc indicitur : quamobrem quaris in Fastis sacra non stata ? Et quemadmodum dies incerta sacro, ita tempora certa ; cum ager est gravidus seminibus sparsis. Tauri sertis redimiti state ad stabulum plenum ; labor vester renovebitur cum vere tepido. Agricola affigat palo aratrum emeritum : terra frigida metuit omnem plagam. Villice,*

furro, vel pullo, vel fulvo.—657 Sæpe etiam legitur *Fastus* pro *Fastos*, ut supra.—658 In vulg. scribitur *Sementina*. Codd. variant : *Sementinæ* Arund. Læti et quinque alii : *Sementiva* septem. Ursini, Pet. et decem alii *Sementita* : Voss. *Sementitia*. Sed apud Varron. 1. 2. bis '*Sementivæ feriæ*.' occurrunt, quæ Festo sunt *Sementinæ* ; et illic in duobus Codd. Leid. *Sementivæ*.—659 Fr. *hæc inciditur, inq. ubi ei est a correctore ; sed in marg. indicitur.*—660 P. alter *a sacris* ; Excerpt. Kloekhov. in *Fastis*.—661 Heins. protulit *sacro* ex Pet. Maz. et uno Mor. vulg. *sacris* : Ursini Cod. aliique nonnulli *sacra est* ; nonnulli *sacri est*, et Fr. *sacri*, omisso *est*. Deinde idem dedit *tempora certa* ex melioribus pro vulg. *tempore certo*.—662 Pro *jactis* multi ex vett. *latis*, non improbane Burm.—661 Francius volebat *Dum tepid.*—665 Ursini liber, et unus Pat. *Villicus emer. Tum Be. et P. alter paulo suspendit* : multi etiam alii *suspendit*.—666 Heins. profert *frigida* ex Ursin. Zulich. Maz. et

NOTE

655 *Sidere ab hoc*] Post occasum Lyræ ; nono adeoque Kalend. Febr.

Ignis] Stella splendida.

Leonis] Qui sidus est in Zodiaco.

656 *Mersus erit*] Cosmice occiderit. Quanquam Columella sexto tantum Kalend. Febr. immergi scribit.

657 *Signant*] In quibus signata et descripta sunt tempora, et quæcumque in iis fiunt.

658 *Sementiva*] *Sementinæ feriæ*, a semente dictæ ; ideo institutæ, quasi ex iis fruges grandescere possent. His feriis Deæ duæ *Seria* et *Sementina* præpositæ. Sacra vero in æde

Telluris Cereri et Telluri fiebant, ut ex Varrone apparet.

Ulla] Quia, scil. feriæ 'conceptivæ' erant ; id est quæ quotannis a Sacerdotibus concipiebantur in dies certos, vel etiam incertos : cum 'stativæ' universi populi communes, certis et constitutis diebus ac mensibus, et in Fastis statis observationibus annotatæ.

659 *Indicitur*] Celerius quidem vel serius, pro temporis ratione ; jacto enim semine dies indiciebatur.

662 *Fatus*] Gravidus.

663 *Coronati*] Moris enim fuit, ut

Villice, da requiem terræ, semente peracta :

Da requiem, terram qui coluere, viris.

Pagus agat festum : pagum lustrate, coloni ;

Et date paganis annua liba focis.

670

Placentur matres frugum, Tellusque, Ceresque,

Farre suo, gravidæ visceribusque suis.

Officium commune Ceres et Terra tuentur ;

Hæc præbet causam frugibus, illa locum.

Consortes operum, per quas correcta vetustas,

675

Quernaque glans victa est utiliore cibo ;

Frugibus immensis avidos satiate colonos,

Ut capiant cultus præmia digna sui.

præbe requiem terræ, semente absoluta ; præbe quietem viris, qui subegerunt eam. Vicus celebret festum ; agricolæ, piate pagum ; et præbete liba solennia aris paganis. Terra et Ceres matres frugum placentur farre suo, et extis porcæ prægnantis. Ceres et Tellus funguntur eodem officio. Altera dat causam frugibus, altera locum. Sociæ operum, per quas antiquitas emendata, et glans querna superatu est cibo meliore, cumulate agricolæ avidos innumeris, ut consequantur fructus dig-

decem aliis ; vulg. frigore.—668 *Terræ* tres libri : *terræ, quam coluere* V. pr. *terræ, et qui* Excerpt. Kloeckhov.—670 *Duo libri ann. festa foc.* Burm. conj. *ferta*, vel *fercta* ut supra v. 276.—671 *Fr. frug. matr.* inverso ordine.—672 Heins. offendit durus concursus suo, suis ; mallet igitur *Farr. pio.*—675 *Ple-rique scripti Cons. superis*, vel *superum* ; duo etiam *operis* : *Carrio* Emend. 11. 10. *legebat superi* ; et sic Excerpt. Voss. *Plurimi etiam libri quas correpta vetust.*—677 *Ex castigatioribus* Heins. recepit *Frugibus* ; alii cum vulg. *Fruc-*

NOTÆ

boves, feriis, serto fuso per cornua, labore vacarent. Vide Tibull. lib. 11. Eleg. prima.

664 *Redibit*] Quia tum proscinduntur arva.

665 *Emeritum*] Metaph. a militibus, qui cum militiæ debitum tempus dederunt, vacationem habent.

666 *Humus*] Non humus quidem, quæ mitior fit cum sentit gelu ; sed ideo dixit, quod per hyemem fruges germinare non possint.

668 *Du*] Is ergo totius rei rusticæ curam gerebat qui villicus dicebatur.

669 *Pagus*] De Paganalibus intelligi debere hunc locum arbitror.

Lustrate] Accensis forte stipulæ acervis, ut in Parilibus ; vel solenni

pompa circummeundo.

670 *Focis*] Habebat quippe foculum suum quilibet pagus ex Servii Tullii institutione.

672 *Suo*] Quod ipsæ præbuerunt Tellus et Ceres.

Suis] Utpote satis Cererisque mun-neribus maxime infestæ ; ut dictum supra.

674 *Hæc*] Non refertur istud pronomen ad proximam, sed pro altera positum. Ceres namque jacet semina, et totam frugum rationem homines perdocuit.

675 *Vetustas*] Quæ glandibus victitasse dicitur.

676 *Utiliore*] Scilicet utilior panis et jucundior glandibus.

Vos date perpetuos teneris sementibus auctus :

Nec nova per gelidas herba sit usta nives. 680

Cum serimus, cœlum ventis aperite serenis :

Cum latet, ætherea spargite semen aqua.

Neve graves cultis Cerealia dona cavete

Agmine læsuro depopulentur aves.

Vos quoque subjectis, formicæ, parcite granis : 685

Post messem prædæ copia major erit.

Interea crescat scabræ rubiginis expers,

Nec vitio cœli palleat ægra seges :

Et neque deficiat macie, neque pinguior æquo

Divitiis pereat luxuriosa suis. 690

Et careant lolis, oculos vitiantibus, agri ;

Nec sterilis culto surgat avena solo.

nos sui laboris. Vos date incrementa continua teneris sementibus ; neque herba nova sit usta per frigidas nives. Cum spargimus semina, aperite cœlum ventis serenis : cum tegitur, diffundite pluriam caelestem in semina. Atque prospicite ne alites importunæ cultis deprudentur munera Cerealia turba infesta. Vos etiam, formicæ, abstinete granis suppositis terræ : copia prædæ erit amplior a messe. Interea seges augeatur libera ab omni rubigine aspera, neque palleat languens vitio cœli. Et neque pereat macie, neque latior quam par est, luxuriosa perdatur suis divitiis. Atque agri destituantur lolis creantibus molestiam oculis ; neque avena

//////////

tibus. Mox Zulich. pro var. lect. arid. augete col.—681 Fr. apr. serenum : unus Heins. secundis.—683 Alii Codd. C. rura, culta.—685 Gottorph. quoq. suppositis : Fr. form. subject. inverso ordine.—687 Fr. cresc. messis rub. et scabræ pro var. lect. Pet. Robiginis, ut Dea Robigo intelligatur.—688 Liber Ursin. et Ma. pall. ulla seg. Fr. a pr. man. usta, quod amplexus fuisset Heins. nisi præcessisset hoc verbum v. 680. Conj. etiam ula. Tum pro seges duo

NOTÆ

677 *Satiatē*] Ad Deas ipsas orationem convertit Poëta.

678 *Cultus*] Laboris, quem in subiigendis et serendis agris posuerunt.

681 *Ventis*] A quibus dispergantur nubes.

683 *Dona*] Semina ipsa.

685 *Vos*] Apostrophe ad formicas.

687 *Scabræ rubiginis*] Asperæ rubiginis, *de la ruelle* : quæ ex Solis ardore oritur, cum in madefactos culmos incidit.

688 *Vitio*] Aeris intemperie. ‘ Arbore nunc aquas Culpaute, nunc tor-

rentia agros Sidera, nunc hyemes iniquas :’ siquidem vera sententia est Flacci.

689 *Macie*] Ex tenuitate et sterilitate.

690 *Luxuriosa*] Maronis legibus compescenda etiam et frugum et arborum luxuries : idemque ratio et experientia snadent.

691 *Lolium*] Æra : *de l’ivraie* : quod quidem vilissimum triticum non oculis modo, sed caput et totum corpus gravat.

692 *Sterilis avena*] ‘ Ægilops’ a Pli-

Triticeos foetus, passuraque farra bis ignem,
Hordeaque ingenti ^{favore} reddat ager.

Hoc ego pro vobis, hoc vos optate, coloni :

695

Efficiantque ratas utraque Diva preces.

Bella diu tenere viros : erat aptior ensis

✓ Vomere : cedebat taurus arator equo.

Sarcula cessabant : versique in pila ligones,

Factaque de ratri pondere cassis erat.

700

Gratia Dis, domuique tuæ : religata catenis

Jampridem nostro sub pede bella jacent.

Sub juga bos veniat ; sub terras semen aratas.

Pax Cererem nutrit : pacis alumna Ceres.

AT quæ venturas præcedet sexta Kalendas,

705

Hac sunt Ledaïs templa dicata Deis.

sterilis crescat in agro subacto. Arvum restituit factus triticeos, et frumentum passurum bis ignem, atque hordeum maximo favore. Agricola, ego istud voveo pro vobis, vos vovete hoc ; atque utraque Dea reddant preces firmas. Bella tenuerunt diu viros : gladius erat aptior vomere ; bos arator cedebat equo. Sarcula quiescebant, et ligones mutati in pila, atque galea erat facta de mole ratri. Gratia Diis, et domui tuæ ; bella vincata catenis jam diu jacent sub pede nostro. Taurus veniat sub juga, semen sub terras subactas. Pax alit Cererem : Ceres alumna pacis.—At dies sexta, quæ præcedet Kalendas futuras, templa sunt dicata Deis

//////////

libri Ceres.—695 Alii habent *hac pro hoc* in utroque loco.—696 Heins. dedit *Efficiantque* ex melioribus pro vulg. *Efficiatque*.—697 Unus Heins. *diu deluere vir*. unde ille faciebat *decuere*.—700 Heins. *malit cass. erant*.—702 Ex Arund. et multis aliis Heins. *recepit nostro : ceteri vestro*.—704 Maz. et tres alii *C. mittit : pac.*—705 *Præcedet* meliores ; alii *præcedit*.—706 Unus Heins. *sunt Ledaicis* ; unde Heins. conj. *Ledaicis*. Francius volebat *Hac s. Ledaïs t. d. die*.

NOTÆ

nio dicitur, avenæ similis, nullo tamen grano.

693 *Bis*] Primo namque veteres far torrebant ; deinde sub mola in farinam redactum et subactum, in furnum mittebant.

697 *Bella diu*] In domus Augustæ laudem, per quam toti orbi pax data, ista subjiciuntur.

698 *Cedebat*] Quia passim bella fervebant.

699 *Pila*] Quod antiquum teli genus fuit apud Romanos.

Ligones] Quibus terra foditur.

701 *Tuæ*] Germanicum alloquitur Naso.

704 *Pax*] Belli namque temporibus quomodo procedere possit res rustica?

Alumna] Quæ adeoque ceteris alimentis præbet, a Pace accipit.

705 *Venturas*] Februarias, scilicet, vigesimo quinto adeoque Januarii.

706 *Ledaïs*] Leda ex Jove natis. Castorem dicit et Pollucem.

Fratribus illa Deis fratres de gente Deorum

Circa Juturnæ composuere lacus.

IPSUM nos carmen deducit Pacis ad aram.

Hæc erit a mensis fine secunda dies.

710

Frondibus Actiacis comtos redimita capillos,

Pax ades; et toto mitis in orbe mane.

Dum desunt hostes, desit quoque causa triumphi.

Tu ducibus bello gloria major eris.

Sola gerat miles, quibus arma coërceat, arma:

715

Canteturque fera, nil nisi pompa, tuba.

Horreat Æneadas et primus et ultimus orbis:

Si qua parum Romam terra timebit, amet.

Ledæis. Fratres de stirpe Deorum statuerunt illa Diis fratribus circa stagna Juturnæ.—*Ipsam carmen deducit nos ad altare Pacis.* Hæc dies erit secunda ab exitu mensis. Pax ades, habens crines coronatos frondibus Actiacis; et alma mane in toto orbe. Dum desunt hostes, causa etiam triumphi desit. Tu eris gloria major ducibus quam bellum. Miles tractet sola arma quibus reprimat arma: et nihil canatur rauca tuba nisi pompa. Prima et ultima pars mundi reformidet Æneadas: si qua tellus parum metuat Romam, eam diligat. Sacerdotes præ-

//////////

—707 *Deis* ex scriptis plerisque placet Heins. præ vulg. *dies*.—709 Fr. habet *ros* pro *nos*. Dein plures alii *carm. deduxit*: Be. *produxit*. Mox *aram* est ex V. tribus et Ursini; vulg. enim legebatur *aras*.—711 Alii *Actæis*: plurimi etiam *canos* pro *comtos*: et Fr. *redimite capill.*—713 *Desunt* ex optimis scriptis et editis restituit Burm. pro vulg. *desint*.—714 Maz. *bell. gratia maj.* Alii etiam *maj. ades*.—715 Excerpt. Klockhov. *mil. quæ bella coërc.* Mox in quibusdam libris excusis legitur *quib. arm. coërc. hostes*.—718 Mor. *turba* pro

NOTE

707 *Illa*] Templâ, scil.

Fratres] Drusus et Tiberius, ex gente Deorum sen Cæsarum.

708 *Circa Juturnæ*] In regione Urbis octava fuit hoc templum, quod Tiberius suo et fratris nomine dedicavit.

709 *Carmen*] Carminis ratio Fastos digerens.

Aram] Quo in loco fuerit hæc ara non constat. Magnificentissimum templum postea Vespasianus Paci absolvit, quod a Claudio inceptum.

710 *Hæc*] Sacra ergo ad Pacis aram 30. Januarii peragebantur.

711 *Actiacis*] Pacis oleam insigne

esse omnes sciunt, quo munere Athenas atque adeo Atticam regionem Pallas ditavit. At vero Poëta, Augustæ domui favens, non *Actæis*, sed *Actiacis*, frondibus Pacem vult coronandam, ad victoriam illam celebratam alludens quam ad Actium promontorium Epiri Augustus de Antonio reportavit: quare neque multo post Janum, signum Pacis, clausit.

714 *Tu*] Scilicet, Pacem tueri omni triumpho est majus. Quod utinam possent omnes satis intelligere.

715 *Arma coërceat*] Vi, namque publice vim licet repellere; justum bellum quibus necessarium; et pia

Thura, sacerdotes, pacalibus addite flammis ;
 Albaque percussa victima fronte cadat. 720
 Utque domus, quæ præstat eam, cum Pace perennet,
 Ad pia propensos vota rogate Deos.
 Sed jam prima mei pars est exacta laboris ;
 Cumque suo finem mense libellus habet.

bete thura aris pacalibus ; et victima candida mactetur cervice icta. Et orate Deos faventes piis votis, ut domus quæ tuetur Pacem perstet cum ea. Verum jam pars prior mei laboris est absoluta ; et libellus habet finem cum suo mense.

//////////

terra. Nonnulli etiam timebat, am.—719 Mor. et Arund. sacerd. placalibus add. Voss. et quatuor alii placatis ; Be. placatisque : duo placatis ponite ; unus urite. —720 Plurimi Albaq. perfusa vict. Be. profusa.—721 Fr. cum undecim aliis quæ præstat eam : sed in Hamburg. erat Utq. d. pacem quæ præstat, pace per.—723 P. prim. mihi pars. Mox Sa. P. et octo alii est exhausta lab. unus transacta.

NOTE

arma quibus nisi in armis spes nulla dens.
 reliquitur. 719 *Pacalibus*] Qui in Pacis ara
 716 *Fera*] Cujus horrendo sonitu accensi.
 ad fera bella animi incenduntur. 720 *Alba*] Quæque adeo læta om-
Pompa] Quæ ad ludos et festa nia portendat.
 spectat. 721 *Domus*] Augusta, scil.
 717 *Æneadas*] Romanos, ab Ænea 722 *Propensos*] Nemini dubium
 in Latium invectos, aut ab ipso pro- esse potest, quin ad Pacem sit pro-
 genitos. pensus qui vere Deus sit.
Primus et ultimus] Oriens et Occi-

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER II.

ARGUMENTUM.

PRÆFATIO et dedicatio 1-18. De Februis, unde mensis dictus 19-34. De vi purgaminum vulgo credita 35-46. De ordine Februarii antiquo et facta mutatione 47-54. Kalendarum Febr. memorabilia: Junonis Sospitæ templum dedicatum; laudes Cæsaris; celebritas in luco asyli; sacra Jovis; tempestatis ratio 55-72. Lyrae et medii Leonis occasus 73-78. Delphini occasus et inde Arionis fabula, ejus Delphinus inter sidera fulget 79-118. Augustus Pater patriæ dictus. Hinc laudes ejus et comparatio cum Romulo 119-144. Aquarii ortus et mollior aura 145-148. Initium veris 149-152. Arctophylax oritur, ejus fabula narratur 153-192. Fauni sacra, et Fabiorum in bello Veientino interitus 193-242. Corvus, Anguis, et Crater oriuntur, quorum origo refertur 243-266. Lupercalium origo et ritus, quibus Herculis et Omphales fabula inserta; tum Romuli et Remi expositio atque conservatio 267-452. Tempestatis inconstantia 453-456. Ingressus solis in Pisces, atque horum origo 457-474. Quirinalia et Romuli apothēosis; festum item Stultorum et Dæ Fornacis 475-532. Feralia ad placandos Manes 533-570. Sacra Mutæ aut Tacitæ magica 571-616. Caristia 617-638. Terminalia 639-684. Regis fuga, et plures Tarquinii res 685-852. Hirundinis reditus 853-856. Equiria 857-fin.

JANUS habet finem. Cum carmine crescit et annus.
Alter ut hinc mensis, sic liber alter eat.

Janus habet finem. Annus augetur cum versibus. Sicut alter mensis hinc

1 Heins. cum Zulich. Voss. et aliis nonnullis malit *crescit*; ceteri *crescat*.

Nunc primum velis, Elegi, majoribus itis :

Exiguum (memini) nuper eratis opus.

Certe ego vos habui faciles in amore ministros ; 5

Cum lusit numeris prima iuventa suis.

Idem sacra cano, signataque tempora Fastis.

Ecquis ad hæc illinc crederet esse viam ?

Hæc mea militia est : ferimus, quæ possumus, arma :

Dextraque non omni munere nostra vacat. 10

Si mihi non valido torquentur pila lacerto ;

Nec bellatoris terga premuntur equi ;

Nec galea tegimur, nec acuto cingimur ense ;

(His habilis telis quilibet esse potest :)

At tua prosequimur studioso pectore, Cæsar, 15

Nomina : per titulos ingredimurque tuos.

Ergo ades, et placido paulum mea munera vultu

Respice ; pacando si quid ab hoste vacas.

procedit, ita et alter liber currat. Elegi, nunc primum itis velis majoribus: recordor eratis nuper opus parvum. Certe ego habui vos faciles ministros in amore, cum iuventus iniens lusit suis numeris. Idem canto sacra, et tempora notata Fastis. Ecquis arbitraretur esse locum ab illis ad ista? Hæc est mea militia: ferimus arma quæ possumus; et manus nostra non cessat ab omni officio. Si pila non vibrantur a me forti brachio; neque dorsum equi bellatoris urgetur; neque tegimur casside; neque cingimur gladio acuto; (quivis potest esse peritus his armis:) at, Cæsar, prosequimur tua nomina corde tibi addicto; et ferimur per laudes tuas. Ergo ades, et respice mea dona vultu aliquantum sereno, si aliquod est otium ab

~~~~~

—2 *Hinc* ex corr. Heins. vett. plerique *hic*; vulg. *it.*—3 Liber Ursini *Jam* pro *Nunc*. Dein Maz. et sex alii *maj. ite.*—5 *Certe* Heins. recepit ex duobus codd. pro vulg. *Ipsæ*. Mox R. in *amor. magistros.*—6 Mor. unus *Dum lus.*—8 *Ecquis* est in vett. aliquot; et sic quidem in vulg. plurimi *Et quis*; Be. et Fr. cum Arund. et multis aliis *Sed quis*. Maz. etiam *Sed quid ad hanc ill.*—9 *Ferimus* est ex plurimis scriptis; ceteri cum vulg. *gerimus.*—10 Be. *omn. numine nost.* Et P. cum sex aliis *nost. caret.*—11 Unus V. *non solido torq.* quod non temere repudiandum Burm. censet.—15 Donza pater volebat *tui persequimur stud.*—17 Be. et duo alii *mea carmina vult.*—18 Tres libri *Accipe*;

NOTÆ

1 *Janus*] Jano dicatus mensis.

3 *Majoribus*] Quid sibi velit sequens Pentameter exponit: ne alio quæras.

4 *Exiguum*] Scilicet exiguum fuit quod vix bene inceptum. De Fastorum libro primo loquitur.

5 *Ministros*] Quia Elegis amatoria consignavit.

8 *Ecquis*] Certe quidem parum inter se conveniunt.

9 *Hæc*] Ars, scilicet, Poëtica; et versus scribere.

14 *Quilibet*] Atque adeo Poëtæ opus præstantius. Neque certe temere dixit.

18 *Si quid*] Namque tunc temporis

FEBRUA Romani dixere piamina patres :

Nunc quoque dant verbo plurima signa fidem. 20

Pontifices ab Rege petunt et Flamine lanas,

Quis veteri lingua Februa nomen erat.

Quæque capit lictor domibus purgamina certis,

Torrída cum mica farra, vocantur idem.

Nomen idem ramo; qui cæsus ab arbore pura, 25

Casta sacerdotum tempora fronde tegit.

hoste domando.—*Patres Romani appellaverunt piamina Februa: nunc etiam plurima indicia faciunt fidem voci. Pontifices petunt ab Rege et flamine lanas quibus nomen erat Februa lingua antiqua. Atque purgamina, quæ lictor Flaminus sumit ex certis domibus, farra tosta cum mica salis, appellantur eodem nomine. Idem nomen ramo, qui recisus ab arbore pura, velat foliis tempora casta Sacerdotum.*

////////

pac. Ursini *Aspice.* Dein Fr. *pacato si.* In nonnullis *ab orbe vacat:* Ed. Gryphii etiam et Myeilli *ab orbe vacas:* Fr. *ab hoste vacat.*—19 *Quinque libri scripti cum Fr. dix. piacula patr.*—20 *Decem libri Huic quoq.*—21 *Alii a Reg.*—22 *Veteri ex decem libris Heins. reposuit pro vulg. veterum; nonnulli etiam vetere, vel veteri, in ling.* Dein Bonon. *nom. erant.*—23 *Pr. Med. purg. cernis;* Voss. Maz. et alius *Med. ternis;* Sa. pro var. lect. *acernis:* Heins. conj. *tersis.*—24 *Torrída habent pr. Edd. cum Ursini, Voss. et multis aliis Codd. unus V. Turgida; septem alii, Ma. Fratris et Ursin. Turbida.*—

NOTÆ

in Germania cum sævis hostibus manus conserebat. Annales inspicere tantum, et ita esse ipse cognosces.

19 *Februa*] Nunc ad rem ipsam Naso, postquam Germanici benevolentiam captavit.

Piamina] ‘Februa’ dicta sunt purgamenta lingua Sabina, ut docet Varro: dictusque est inde *Februarius* secundus mensis, seu ultimus secundum veterem computationem, quod eo populus sacrificiis expiatoriis purgaretur.

21 *Rege*] De eo jam supra de quo tamen repetam quæ docet Livius his verbis: ‘Regibus exactis, et parta libertate, rerum divinarum deinde habita cura, et quia quædam publica sacra per ipsos reges factitata erant, necubi regum desiderium esset, Regem sacrificulum creant: id Sacerdotium Pontifici subjecere, ne additus nomini honos, aliquid libertati, cujus tunc

prima erat cura, officeret.’

Flamine] Dialis, qui Jovi institutus.

Lanas] Quarum usus in expiationibus. In Lupercalibus enim, verbi gratia, ut docet Plutarchus, cum per Lupercos capellæ mactarentur, gemini adolescentes præclari sanguinolento gladio faciem fœdabant; alii illico enim lana lacte madida accurrebant, atque sanguinem abstergebant.

22 *Quis*] Immo, si Festo fides, quæcumque purgamenti causa in quibusque sacrificiis adhibetur ‘februa’ appellantur.

23 *Lictor*] Flaminium intellige, hoc est, cum de quo Festus, qui flamini Dialis, sacrorum causa, præsto erat.

Certis] *Tersis* legendum esse contendit clariss. Hemsius; cui, ut et illustrissimo Neapoli, plurimum in his debere nos candide confitemur. De domo autem Flaminii hic agi, quæ

Ipse ego Flaminicam poscentem februa vidi :

Februa poscenti pinea virga data est.

Denique quodcumque est, quo pectora nostra piamur,

Hoc apud intonsos nomen habebat avos.

30

Mensis ab his dictus : secta quia pelle Luperci

Omne solum lustrant, idque piamen habent.

Ipse ego vidi Flaminicam petentem februa ; virga pinea data est petenti februa. Denique quicquid est, quo corda nostra purificantur, obtinebat illud nomen apud avos intonsos. Mensis appellatus ab his ; quia Luperci circumeunt omne solum pelle secta, atque credunt eam expiationem. Vel quia tempora sunt pura, tumulis

27 In Fr. et quibusdam aliis scribitur *Flaminiam*, et sic edidit Bersm. Be. et Arund. *Flamineam*.—28 Pro *pineae* Heins. legebat *spinea* ; in Hamburg. erat *laurea*.—29 F. *Deniq. quicquid id est*. Deinde pr. Med. et unus Bonon. quo corpora n. piamur, quod Heins. rectum putat : in vulg. edebatur corpora n. piamur : Ursini lib. pectora n. pictur ; Voss. et sex alii pientur ; et tres cum Fr. piamur.—31 Vulg. legebatur dict. *sancta quia*, vel *quod, pell.* ex suo vet. Neapolis *secta* profert ; quod et est in Fr. pro var. lect. dum habet a pr. man. *secta*. Dein pro *quia* plurimi habent *quod* ; V. *quo* ; Med. *qua* ; duo

NOTE

‘flaminia’ dicebatur, ille prior dicit.

24 *Mica*] Salis, scilicet.

Idem] Februa, scilicet.

25 *Pura*] Quis ambigat quin arbor pura sit ipsissima pinus ? nam panlo post dicit, ‘februa poscenti pinea virga data est.’ Verba hæc sunt nobiliss. Neapolis, viri certe et doctissimi et accuratissimi.

27 *Flaminicam*] Flaminis conjugem, quam et ‘flaminam’ dixerunt. Verum *flaminiam* habent multi codices ; quod si retineas, de Sacerdotula quapiam intelligendum, quæ Diali præmini-straret. Quin et Joseph. Scaliger mavult *flaminia*, quasi ab ædibus flaminis : quod quidem libentissime amplecterer si per Mss. liceret.

28 *Pinca*] Clariss. Heinsius legit *spinea*, eo inductus quod omnibus spinarum generibus nozarum depellendarum vim insitam veteres crediderint : de qua et noster in sexto.

30 *Intonsos*] Primum enim tonsorem, eumque Siculum, in Urbem duxit Scipio.

31 *Mensis ab*] Februarius mensis ab his febris dictus.

Luperci] Panis Sacerdotes, sectis caprorum coriis nudi, nisi siquæ pelles pudenda tegerent, per omnia discurrentes, et omnia lustrantes : de quibus, et Lupercalibus ipsis, audiendus omnino Servius in 8 Æneidos. ‘Sub monte,’ inquit, ‘Palatino est quædam spelunca, in qua de capro luebatur, id est, sacrificabatur : unde ‘Lupercal’ dictum nonnulli putant. Alii quod illic lupa Remum et Romulum nutre-rit. Alii, quod est verius, locum esse hunc sacratum Panis Deo Arcadiæ, cui etiam mons Lycæus in Arcadia est consecratus. Et dictus ‘Lycæus,’ quod lupos non sinat in oves sævire. Ergo ideo et Evander Deo gentis suæ sacravit locum, et nominavit ‘Lupercal,’ quod præsidio ipsius numinis lupi a pecudibus arcerentur.’ Ex quibus vix dubium sit ab Evandro in Latium invecta ridicula et nefaria illa sacra in Panis Lycæi honorem : ut sicuti a λῦκος, λύκαια, ita a lupo ‘Lu-

Aut quia placatis sunt tempora pura sepulcris,

Tunc cum ferales præterierent dies.

Omne nefas, omnemque mali purgamina causam

35

Credebant nostri tollere posse senes.

Græcia principium moris fuit: illa nocentes

Impia lustratos ponere facta putat.

Actoriden Pelens, ipsum quoque Pelæa Phoci

Cæde per Hæmonias solvit Acæstus aquas.

40

Vectam frenatis per inane draconibus Ægeus

Credulus immerita Phasida iuvat ope.

placatis, tunc cum dies ferales præterierunt. Nostri avi arbitrabantur piacula posse delere omne nefas atque omnem causam mali. Græcia fuit initium consuetudinis: illa credit fontes lustratos absolvi factis impiis. Pelens expurgavit Actoriden, Acæstus absolvit etiam nece Phoci Pelæum ipsum per aquas Hæmonias. Ægeus facilis liberavit auxilium immerito Phasida latum per aërem draconibus fræ-

//////////

quoque.—33 Fr. et Arund. *quia pacatis sunt.* Mox unus Mor. *temp. pulchra sepulcr.*—35 *Purgamina* Heins. dedit ex melioribus pro vulg. *purgamine.*—37 *Fuit* ex pr. Edd. et novem suis, et decem scriptis Ciotan. Heins. *placet* præ vulg. *dedit.*—38 Maz. cum uno Med. ex melioribus et V. *putant* pro *putat.*—39 Fr. *Auctor inest Pelens,* et pro var. lect. *Auctor idem.* Dein unus Pat. *quoq. P. fratris.*—40 Zulich. *Hæmonidas:* et *lavit* pro *solvit* unus Heins. —42 *Iuvat* Heins. protulit ex præstantioribus; vulg. *forit:* duo *solvit;* Arund.

NCTÆ

perci' et 'Lupercalia' dicta sint. Atque ista omnia ex eo licet confirmare quod Panis imago (utpote lepidissima) coleretur nuda, ac solum pellis caprinæ amictu tecta, quomodo ejus Sacerdotes Lupercalibus discurrere soliti.

32 *Idque*] Hanc lustrationem.

Piamen habent] Credunt esse expiationem.

33 *Placatis*] Feralia enim, hoc est, sacra pro mortuis, Februario mense peragebantur; ut in sequentibus patebit.

Pura] Nisi vero mortuis justo soluta essent, circa sepulcra errare Manes, a quibus aëris intemperiem et pestilentias oriri, arbitrabantur.

34 *Ferales*] De his in sequentibus.

37 *Græcia*] Ad Romanos quidem a Græcis omnis prope Decorum cultus

derivatus. At certe si altius repetas, ad Patres usque ascendere tenearis.

39 *Actoriden*] Exempla eorum proferunt qui, patris cadibus, expurgati. Actoriden quod attinet, seu Patroclum, Actoris nepotem, et Menæti filium, Clysonymo seu Æane interfecto, ad Pelæum in Phthiam venit, ubi expurgatus, et cum Achille educatus. *Pelæa*] Qui Achillis pater, Æaci filius.

Phoci] Qui Pelæi frater.

40 *Hæmonias*] Thessalicas; ab Hæmo monte, proximo, aut Hæmone Deucalionis filio sic dictas.

Acæstus] Hic Pelæi filius in Magnesia Thessaliae annexa regnasse dicitur.

41 *Inane*] Aërem.

Draconibus] Quos currui suo junxisse Medeam fabulati sunt.

Amphiaraides Naupactoo Acheloo,

Solve nefas, dixit: solvit et ille nefas.

Ah nimium faciles, qui tristia crimina cædis 45

Fluminea tolli posse putetis aqua!

Sed tamen (antiqui ne nescius ordinis erres)

Primus, ut est, Jani mensis et ante fuit.

Qui sequitur Janum, veteris fuit ultimus anni.

Tu quoque sacrorum, Termine, finis eras. 50

Primus enim Jani mensis, quia janua prima est.

Qui sacer est imis Manibus, imus erat.

nat. Amphiaraides dixit Acheloo Naupactoo, Libera me a scelere; et ille liberavit a scelere. Ah nimium indulgentes, qui arbitramini horrenda crimina necis posse dilui aqua fluviali! Sed tamen ne decipiaris ignarus veteris seriei, mensis Jani fuit etiam primus ante, ut est: qui sequitur Janum fuit ultimus anni veteris. Tu etiam, Termine, eras finis sacrorum. Primus enim mensis Jani, quia janua prima est. Qui dicatus est Umbris inferis erat imus. Decemviri creduntur junxisse

vorit.—43 Fr. Amphiaraiades nam Pactolo A. Ex Pet. Voss. et multis aliis Naupactoo, ceteri Naupacteo.—46 Putetis Heins. dedit ex Maz. et Zulich. pro vulg. putatis.—48 Læti Cod. Pr. adhuc J. In nonnullis etiam mens. ita

NOTÆ

[*Ægeus*] Athenarum rex.

42 [*Credulus*] Qui Medææ scelera et dolos non perspexit: sed ei fidem habuit, eamque uxorem duxit.

[*Phasida*] Medeam ipsam intelligit, cui a Phasi Colchorum fluvio, unde ea orta, illud datum nomen.

43 [*Amphiaraiades*] Alcmaeon Amphiarai auguris Argivi filius, de quo jam sæpius, qui quidem Alcmaeon patris jussu matrem occidit.

[*Naupactoo*] Achelous fluvius, qui Acarnanes ab Ætolis dividit, 'Naupactous' a Naupacto Ætolicæ urbe dicitur.

44 [*Nefas*] Quod in occidenda matre Eriphyle patratum.

45 [*Faciles*] Illos carpit Naso, qui aquæ aspersione deleri posse scelera crediderunt.

48 [*Ante*] Postquam tamen a Numa restituta temporum ratio: namque a

Martio mense inchoatus Romuli annus.

49 [*Qui sequitur*] Februarius, scilicet.

[*Veteris fuit*] Naso solus, quod sciam, istud docuit: multumque adeo vereor ne hac in parte deceptus sit, quomodo et supra decem tantum menses a Romulo numeratos asseruit. Ultimum adeoque crediderim dici debere anni mensem ipsum Februarium, quod ultimus ex veteri et Romulea computandi ratione post Januarium, non post Decembrem, recenseretur. Verum quod dubitanter dico fucum nemini pepererit.

50 [*Termine*] De eo, cui ultima anni sacra Februario mense faciebant, in sequentibus videbimus.

52 [*Imis*] Inferis.

[*Imus*] Ultimus.

Postmodo creduntur spatio distantia longo

Tempora bis quini continuasse Viri.

PRINCIPIO mensis, Phrygiæ contermina Matri,

55

Sospita delubris dicitur aucta novis.

Nunc ubi sint illis, quæris, sacrata Kalendis,

Templa Deæ? longo procubuerunt die.

Cetera ne simili caderent labefacta ruina

Cavit sacrati provida cura Ducis:

60

Sub quo delubris sentitur nulla senectus.

Nec satis est homines, obligat ille Deos.

Templorum positor, templorum sancte repostor,

Sit Superis, opto, mutua cura tui.

postea tempora distantia longo intervallo.—Principio mensis Sospita juncta Matri Phrygiæ dicitur ditata novis templis. Petis ubi nunc sint templa dicata Deæ illis Kalendis? Ceciderunt longo tempore. Cura sedula Ducis sacrati sub quo nulla vetustas sentitur templis, prospexit ne cetera soluta ruerent simili ruina. Neque satis est deinceps mortales, ille demeretur Deos. Edificator adium, sancte restitutor delubrorum, cupio, ut sit Diis cura tui reciprocæ. Dii præbeant

~~~~~

ant.—51 Meliores enim; ceteri erant.—54 Unus Cod. quin. constituisse V.—55 Unus Heins. conterm. Matris.—56 In Fr. acta, et aucta pro var. lect. Tres Codd. etiam aucta suis.—57 Sic vulg. nisi quod quær. ill. inverso ordine. Ursin. Pat. et plurimi Codd. enim pr. Edd. ub. sunt ill. quæ sunt sacr. Voss. et sex alii ub. sint ill. quæris, sacr. et sic Maz. Zulich. et decem alii, nisi quod sunt pro sint. Heins. conj. N. ub. sunt illis, quæso, sacr. &c. Be. N. ub. sunt, quæris, quæ sunt sacr.—58 Plurimi longa pro longo.—59 Arund. sim jaceant lab. Pat. ruerent.—61 Sa. et quinque alii null. vetustas.—62 Be. hom. alligat ill. et Fr. ipse; multi etiam Codd. illa.—63 Ex optimis Heins. dedit repostor; alii

NOTE

54 *Bisquini*] Decemviri. Ceterum de hac re cum incertus loquatur Naso, aliquid latere hic minus ab ipso intellectum suspicor.

55 *Principio*] Kalendis ipsis Februariis.

Phrygiæ] Ea Cybele est, quam Idæam ab Ida Phrygiæ monte, Dindymenen, aliisque insuper nominibus a locis ubi ea culta, appellaverunt.

Contermina] Adeoque in Palatio, ubi Cybele templum habuit.

56 *Sospita*] De Junone Sospita, cui Cn. Cornelius templum vovit sub initium belli Insubrici, non potest intelligi hic locus; siquidem illud

templum in foro Olitorio fuit regione xi. istud vero in Palatio regione x. Adeoque certi ubi nihil videmus, aliorum ultro facimus iudicium.

58 *Longo die*] Vetustate.

60 *Ducis*] Augustum intellige, quo vivente Fastos scripsit, uti dictum sæpe: quanquam addita et mutata nonnulla in Tiberii et Germanici gratiam.

61 *Nulla*] Quia ita restaurata ut nova viderentur.

63 *Positor*] Quin etiam, ut habet Suetonius, 'Principes viros sæpe hortatus est, ut profacultate quisque, vel monumentis novis, vel refectis et

Dent tibi cœlestes, quot tu cœlestibus, annos : 65

Proque tua maneant in statione domo.

Tum quoque vicini lucus celebratur Asyli ;

Qua petit æquoreas advena Thybris aquas.

Ad penetrale Numæ, Capitolinumque Tonantem,

Inque Jovis summa cæditur arce bidens. — 70

Sæpe graves pluvias adopertus nubibus Auster

Concitat, aut posita sub nive terra latet.

PROXIMUS Hesperias Titan abiturus in undas,

Gemmea purpureis cum juga demit equis ;

tibi tot annos, quot tu iis præbes: atque excubent pro tua domo. Tum etiam frequentatur lucus Asyli propinqui, qua Thybris hospes subit aquas marinas. Ovis mactatur ad penetrale Numæ, et Capitolinum Tonantem, et in supremâ arce Jovis. Sæpe Notus tectus nubibus ciet densas pluvias, vel terra abscondita est sub nive superstrata.—Cum proximus Titan descendurus in fluctus occiduos, tollit juga

//////////

reptor, vel refector.—65 Quot ex R. alii quos. Fr. quos das cæl. et unus V. æquos cæl.—67 Nunc quoq. Mox vulg. scribebatur celebr. Arerni: Heins. dedit Asyli ex Ursin. Arund. Maz. Zulich. Nauger. et decem aliis: conj. porro Helerni. Sed vid. Heins. notam in Not. Var.—70 Multi libri J. summi cæl.—71 Auster reposuit Heins. ex Zulich. Maz. et sex aliis pro vulg. æther.—74

NOTÆ

excultis, Urbem adornarent: multaque a multis exstructa sunt.'

65 *Cœlestibus*] Quia illorum templa reparabat Cæsar hoc dicit.

66 *Mancant in statione*] Excubent, vigilant.

67 *Tum*] Kalendis Februarii.

Celebratur] Quia solenni pompa ad asylum ibatur, sen lucum, qui interviam Salariam et Tiberim fuit, quo victi a Gallis fugientes e prælio Romani se receperunt. Quanquam de eo ne hunc locum exponamus istud facit, quod Sextilibus Kalendis Lucaria, sen festa in hoc loco celebrari solita, peragerentur.

68 *Advena*] Scilicet ex Apennino atque Hetruria Romam, deinde in mare, devolvitur Thybris.

69 *Penetrale Numæ*] Hoc est, Templum Vestale, quod ad Numæ Pompilii regiam fuit.

Capitolinum] In templo quod ab Augusto Jovi Tonanti excitatum in Capitolio, ut Suetonius docet; nequaquam cum Jovis Opt. Max. alio templo, quod Capitolinum dixerunt, seu arcem Capitolinam, ullo modo confundendum.

70 *Bidens*] Eo nomine appellatur ovis circa bimatum, inter octodentes duos habens eminentiores; ejus generis aptissimas ad sacrificia existimabant.

71 *Sæpe*] Eadem prope de Kalendis Febr. habes a Columella.

73 *Proximus*] Secundo Februarii, inquit, occidit Lyra.

Hesperias] Occiduas.

74 *Gemmea*] Quia radiis suis Sol cornucens, omniaque illustrat, gemmata et nitida fecit Naso equorum ipsius juga.

- Illa nocte aliquis, tollens ad sidera vultum, 75
 Dicet, Ubi est hodie, quæ Lyra fulsit heri?
 Dumque Lyræ quæret; mediæ quoque terga Leonis
 In liquidas subito mersa notabit aquas.
 QUEM modo cœlatum stellis Delphina videbas,
 Is fugiet visus nocte sequente tuos. 80
 Seu fuit occultis felix in amoribus index:
 Lesbida cum domino seu tulit ille lyræ.
 Quod mare non novit, quæ nescit Ariona tellus?
 Carmine currentes ille tenebat aquas.
 Sæpe, sequens agnam, lupus est hac voce retentus: 85
 Sæpe avidum fugiens restitit agna lupum:

gemma equis purpureis, illa nocte quispiam tollens os ad astra dicet, Ubi est hodie Lyra, quæ micuit heri? Et dum quæret Lyræ, observabit etiam terga Leonis mediæ repente condita in undas fluidas.—Nocte sequente Delphin, quem cernebas modo distinctum stellis, is subtractus erit oculis tuis. Sive fuit felix index in amoribus secretis; sive ille vexit lyræ Lesbiam cum domino. Quod mare ignorat, quæ terra nescit Arionem? Ille sistebat aquas fluentes versibus. Sæpe lupus sequens agnam repressus est hoc sono: sæpe agna vitans lupum famelicum constitit. Sæpe canes atque le-

Unus R. pro var. lect. *Ignæa purp.* Deinde Fr. *jug. demet eq.*—75 Plurimi *sid. vultus.*—76 *Here* Vaticanus, ut Amor. i. viii. 23. hic tamen *heri* retineo, ne rhythmicum sonum faciant *hodie* et *here*. Burm.—77 Alii *Lyr. quærit.*—78 Nonnulli *mers. videt aq.*—79 Pet. a man. pr. *cal. stellas D.*—80 P. Thuan. et Mor. *Effugiet vis.*—82 Strozza liber et quinque alii *Lesbiacæ domin.*—84 P. et V. *Carm. torrentes ill.*—85 Heins. conj. *huc*; et sic unus V. vulg. *a.*—86 V. Gottorph. et tres alii *fug. respicit agn.* alter V. *re-*

NOTÆ

77 *Mediæ*] Non enim tota simul aut oriuntur aut occidunt sidera, quorum vel stellæ longe sparse, vel hoc aut illo modo dispositæ.

78 *Subito*] Quia Lyræ cum occasus esset vespertinus, Leonis vero matutinus, qui jam ante media sui parte occidisset, sub oculis spectantis, reliqua mergebatur.

79 *Calatum*] Novem quippe stellis distinguitur Delphin.

80 *Fugiet*] Quia Heliacæ occiderit. *Sequente*] Tertio adeoque Novas Febr.

81 *Seu fuit*] Causas tangit Naso, ob quas in cælum translatus creditur

Delphinus. Eas vero ex Hygino ne pigeat repetere: namque ineptum foret libros libris sine fine suffarcinare.

Index] Qui, ut jam supra meminimus, Neptuni erga Amphitriten amores et callide aperuit, et felices suadendo reddidit.

82 *Lesbida*] Arionis Metymna, Lesbii insulæ urbe, oriundi; quem exceptum tergo, cum in mare desiliisset, Delphinus dicitur ad Tænarum promontorium detulisse.

Domino] Arione, scilicet, insigni illo citharædo, cujus commendationem ab ipso Nasone habes in sequentibus.

Sæpe canes leporesque umbra cubuere sub una;
 Et stetit in saxo proxima cerva leæ.
 Et sine lite loquax cum Palladis alite cornix
 Sedit; et accipitri juncta columba fuit. 90
 Cynthia sæpe tuis fertur, vocalis Arion,
 Tanquam fraternis obstupuisse modis.
 Nomen Arionium Siculas impleverat urbes;
 Captaque erat lyricis Ausonis ora sonis.
 Inde domum repetens puppim conscendit Arion; 95
 Atque ita quæsitâ arte ferebat opes.
 Forsitan, infelix, ventos undamque timebas;
 At tibi nave tua tutius æquor erat.
 Namque gubernator destrecto constitit ense,
 Ceteraque armata conscia turba manu. 100

pores consederunt sub eadem umbra; et cerva juncta leæne infestæ constitit. Atque cornix garrula sedit cum ave Palladis sine rixa, et columba proxima fuit accipitri. Arion sonore, Cynthia dicitur sæpe obstupuisse tuis modis tanquam fraternis. Nomen Arionium impleverat urbes Siculas; et littus Italum admirabatur voces lyricas. Inde rediens domum Arion ingreditur navem, atque vehebat divitias sic partas arte. Forte, miser, metuebas ventos et fluctus. At mare erat tibi tutius nave tua. Namque nauclerus gladio nudato, et ceterum agmen conscium constitit manu armata.

sput.—87 *Cubuere* Heins. dedit ex Zulich. Arund. Maz. et quatuor aliis; plurimi *jacuere*; Mor. *latuere*.—88 *Sa. Astitit in sax.* P. pro *in saxo* dedit *infestæ*; quod Heins. omnino placet.—89 *Med. alit. corvus.*—93 Nonnulli codd. *S. compleverat urb.* Plurimi *implev. undas*; in quibusdam *oras*; Heins. conj. *aures*.—94 Arund. Jun. et alius *obstup. sonis.*—96 Burm. mallet *Et sibi quæs.*—97 *Undamq.* ex melioribus profert Burm. vulg. *undasq.*—98 V. et duo alii *Hac tibi.* Mox *mitius* pro *tutius* unus R.—99 V. *Jamque* quod Burm. rectius putat. Dein plurimi edunt *distrecto*.—100 Multi Codd. *armat. est*

NOTÆ

87 *Cubuere*] Dulci sono, scilicet, decepti, uti loquitur Horatius noster.

89 *Sine lite*] Quanquam inter noctuam atque cornicem plurimæ sint; ut videre est apud Ælianium.

91 *Cynthia*] Diana, a Cynthio monte in Delo insula.

Vocalis] Vocis et lyræ sono omnia demulcens.

92 *Fraternis*] Apollinis, scilicet, citharæ inventoris.

Delph. et Var. Clas.

94 *Ausonis*] Italiam jam sæpe Ausoniam ab Ausonibus populis vel Ausone Ulyssis filio dictam fuisse repetivimus.

95 *Inde*] Tarento quippe ultimo profectus.

96 *Arte*] Citharædica, scilicet.

97 *Infelix*] Apostrophe est ad Arionem ipsum, qui infeliciter sese prædonibus credidit.

98 *Nave*] Pro nautis posnit.

Ovid.

6 C

Quid tibi cum gladio? dubiam rege, navita, pinum:

Non sunt hæc digitis arma tenenda tuis.

Ille metu vacuus, Mortem non deprecor, inquit:

Sed liceat sumta pauca referre lyra.

Dant veniam, ridentque moram. Capit ille coronam, 105

Quæ possit crines, Phœbe, decere tuos.

Induerat Tyrio bis tinctam murice pallam:

Reddidit icta suos pollice chorda sonos.

Flebilibus veluti numeris canentia dura

Trajectus penna tempora cantat odor.

110

Protinus in medias ornatus desilit undas.

Spargitur impulsa cœrula puppis aqua.

Inde (fide majus) tergo Delphina recurvo

Se memorant oneri supposuisse novo.

Quid tibi cum ense? Nauta, gubernat navem incertam. Hæc arma non sunt tractanda digitis tuis. Ille expertus timoris, Ego, ait, non refugio mortem: sed concedatur repetere pauca lyra sumta. Concedunt, atque irrident spatium. Ille induit coronam, quæ possit convenire tuis capillis, Apollo. Sumserat pallam bis infectam murice Tyrio; fides impulsæ pollice emisserunt suos sonos. Sicut cycnus habens tempora fixa dura penna canit modis lugubribus. Continuo ornatus immittit se in medias aquas. Puppis impulsa spargitur aqua cœrulea. Inde (vix credibile est) aiunt Delphinum se summisisse novo ponderi tergo pando. Ille innixus

//////////

consc. Heins. volebat *Ceteraq. armatæ c. t. manus.*—101 *Pinum* ex libro Læti, et uno F. Heins. placet præ vulg. *puppin*, vel, ut alii scribunt, *puppen*.—102 Fr. *hæc sunt*, inverso ordine. Quinque libri *arm. ferenda tu*, unde Heins. conj. *terenda*.—103 *Vacuus* Heins. dedit ex uno Mor. qua notatum erat pro var. lect. alii *paridus*.—104 Duo Codd. cum Maz. *Si lic.* quod Burm. non displicet, si præced. vs. quoque *deprecor* legas.—105 Unus Heins. *rapit* pro *capit*.—106 Fr. *Quæ possit crin.*—107 Fr. cum quibusdam impressis *Induit et* T. Heins. non displicet *Induitur*. Dein *bis tinctam* Heins. ex castigatioribus suadet; nam quidam legunt *depictam*. Mox pro *pallam* quidam Codd. *lanam*; at Heins. putat vulg. præstare: Neapol. Cod. *vestem*.—108 R. et duo alii *Reddit et ict.* unus F. *Reddit tacta su.*—109 Fr. *num. vel.* inverso ordine. Dein tres scripti *candentia dur.* quod Heins. rectum putat.—110 In Zulich. Maz. a man. pr. et uno F. ac Med. *Threicius penn.*—111 Fr. *med. oneratus des.*—

NOTÆ

101 *Quid tibi*] Increpatio est gubernatoris.

103 *Ille*] Arion.

108 *Chorda*] Fides citharæ alligatæ.

110 *Penna*] Testatur Marsus se in Ionia cycnos vidisse seniores fronte penna quadam trajecta duriuscula: quod et observavit Pomponius in

extrema Germania. Suspicebam tamen per pennam pennatum telum forte esse intelligendum.

Cantat] Fabulæ et poetarum figmenta.

112 *Spargitur*] Maris aspergine roratur ex Arionis saltu.

Cærula] Ex maris cœruleo colore.

Ille sedens citharamque tenet, pretiumque vehendi 115
 Cantat, et æquoreas carmine mulcet aquas.
 Di pia facta vident: astris Delphina recepit
 Jupiter; et stellas jussit habere novem.
 NUNC mihi mille sonos, quoque est memoratus Achilles,
 Vellem, Mæonide, pectus inesse tuum. 120
 Dum canimus sacras alterno pectine Nonas,
 Maximus hinc Fastis accumulatur honos.

et tenet lyram, et canit mercedem pro vectura, et lenit aquas marinas carmine. Dii aspiciunt pia facta. Jupiter admisit Delphinum sideribus, et imperavit obtinere novem stellas.—Nunc optarem habere mille voces, et pectus tuum, Mæonide, quo Achilles est cantatus. Dum cantamus sacras Nonas plectro alterno, gloria maxima

115 Vulg. *Ille sedet, citharamque tenet*: at *sedens* et *tenens* libri meliores, vel, *sedens tenet*, quod malo: mimesis est Virgiliani illius *Aeneidos* x. 218. 'Ille sedens clavumque regit velisque ministrat.' *Citharam* quitiens nonnulli: et pro *vehendi, ferendi*. Forte, *citharamque ferit, vel terit*. Heins.—116 *Pectine* Vaticanus: sed tunc mox pro *alterno pectine, carmine*, ut multi codices habent, legendum: ibidem, *alterno pectore* excerpta Douzæ. *Burm.*—119 Cant. V. et duo alii *son. quibus est*. Tum Fr. *moderatus A. et memoratus* pro var. lect.—121 In voc. *alterno* Fr. pro var. lect. *æterno*: cum D. Excerpt. etiam *pectore N.*—122 *Hinc* ex tribus scriptis; alii *hic*, et plurimi *his*. Heins. dedit *Fastis* ex scriptis pro vulg. *factis*. Sex vett. etiam *adcelebratur*; Heins. conj. pro

NOTE

114 *Novo*] Non tam frequenter enim istud evenit delphini ut tergo suo homines excipiant: quanquam et factum istud esse vere nonnulli testantur.

115 *Pretium vehendi*] Mercedem quæ erga delphinum pro vectura tenebatur.

116 *Mulcet*] Ut ad navigandum faciles essent. Fuernnt vero; namque ad Tænarum Laconia promontorium denique appulit: atque hinc Periandrum Corinthiorum regem adiit; qui et conquisitos perfidos nautas digno supplicio pro scelere affecit.

119 *Nunc*] Rem magnam aggressus Poëta, diemque dicturus quo 'Patriæ Pater' Augustus appellatus est, ingenium Homericum optat, quo, ut digna erat, rem ipsam posset decantare.

Sonos] Voces.

120 *Mæonide*] Apostrophe est ad Homerum. Quanquam enim, ut est in hoc versu, 'Smyrna, Rhodos, Colophon, Salamis, Chios, Argos, Athenæ,' suum esse Homerum contenderint, vulgo a Mæonia Asia minoris regiuncula, vel Mæone patre, eo nomine dictus creditur.

Pectus] Pro ingenio aut furore poëtico posuit.

121 *Sacras*] Quia publico consensu consecrata, propter auctos Augusti titulos: cum prius tutela Deo carere Nonas dixerit. Lege Suetonium ii. 58.

Pectine] Plectro, quo tanguntur chordæ. Alternum vero dicit propter Elegos.

122 *Fastis*] In quos necesse est cum Augusti laudem tum sacra ejus causa instituta referre.

Deficit ingenium, majoraque viribus urgent.

Hæc mihi præcipuo est ore canenda dies.

Quid volui demens Elegis imponere tantum 125

Ponderis? heroi res erat ista pedis.

Sancte Pater Patriæ, tibi Plebs, tibi Curia nomen

Hoc dedit; hoc dedimus nos tibi nomen Eques.

Res tamen ante dedit. Sero quoque vera tulisti

Nomina: jam pridem tu Pater orbis eras. 130

Hoc tu per terras, quod in æthere Jupiter alto,

Nomen habes. Hominum tu pater, ille Deum.

Romule, concedas: facit hic tua magna tuendo

Mœnia: tu dederas transilienda Remo.

Te Tatius, parvique Cures, Cæninaque sensit: 135

Hoc Duce Romanum est Solis utrumque latus.

hinc additur Fastis. Ingenium deficit, et majora viribus me premunt. Hæc dies est mihi cantanda ore præcipuo. Quid rovi, amens, imponere tantum oneris Elegis? Res ista erat pedis heroici. Sancte Pater Patriæ, Populus, Curia imposuit tibi hoc nomen; nos Equites imposuimus tibi hoc nomen. Res tamen prius imposuit: sero etiam obtinuisti vera nomina: jamdiu eras Pater orbis. Tu habes in terris nomen, quod Jupiter habet in excelso calo. Tu es pater hominum, ille Deorum. Romule, concedas. Hic facit tua mœnia magna defendendo; tu dederas ea transilienda Remo. Tatius, et parvi Cures, et Cænina te sensit. Hoc Duce, utrumque

acceleratur. Alii quoque honor.—126 Arund. Cant. et duo alii Pond. heroici res. Mox Voss. erit ist.—130 Pr. Edd. et plurimi ex scriptis P. urbis er.—133 Alii R. concedes. Quatuor scripti dedit hic. P. et quatuor alii hic tibi magn.—134 Tu ex Ursin. et Ma. Ciofani profert: alii quæ.—135 Tres scripti Te Tatii: sic Fr. qui etiam habet Cæninaque: vel Cænninaque Mor. Serminaq. alter ejusdem mechinag. P. Cortinaq.—136 Est non habet Strozze

NOTE

125 *Elegis*] Qui pede uno truncati Pentametri ratione minus sunt gravi argumento idonei.

126 *Heroi*] Heroici seu Hexametri versus.

127 *Plebs*] Omnes repentino maximoque consensu Augusto sanctum illud cognomen detulerunt; quod ipse quidem non sine lacrymis accepit.

Curia] Senatus.

128 *Eques*] Equester ordo: ex quo fuit Naso.

129 *Res*] Quia beneficiis et amore omnium Pater eras priusquam illud

tibi cognomen imponeretur.

130 *Pater orbis*] Callidissima adulatione Augusti titulos anget Naso.

133 *Concedas*] Augusti laudibus deccedas. Ad illud vero alludit forte quod factum cum 'Pater Patriæ' appellatus est. Fuerunt namque qui Romulum, titulo sane longe inferiori, appellandum, censerent.

Tuendo] Defendendo et protegendo. De eo, ni fallor, cogitabat Naso, quod fratrem Remum Romulus occidisset.

134 *Dederas*] Adeoque parva fuerunt.

Tu breve nescio quid victæ telluris habebas :

Quodcumque est alto sub Jove, Cæsâr habet.

Tu rapis, hic castas duce se jubet esse maritas.

Tu recipis luco, summovet ille nefas. 140

Vis tibi grata fuit : florent sub Cæsare leges.

Tu Domini nomen, Principis ille tenet.

Te Remus incusat ; veniam dedit hostibus ille.

Cœlestem fecit te Pater ; ille Patrem.

JAM puer Idæus media tenus eminet alvo : 145

Et liquidas mixto nectare fundit aquas.

latus Solis est Romanum. Tu habebas nescio quid exiguum terræ subactæ : Cæsar obtinet quicquid est sub Jove excelso. Tu rapis, hic imperat nuptas esse pudicas se Duce. Tu recipis flagitium luco, ille arcet. Vis fuit tibi accepta ; leges florent sub Cæsare. Tu habes nomen Domini, ille Principis. Remus arguit te ; ille perpercit hostibus. Pater fecit te Deum ; ille Patrem.—Jam puer Idæus apparet usque ad medium ventrem : et fundit aquas misto necture. Ecce etiam, si quis con-

~~~~~

liber : Heins. conj. *D. Roma tuum S.*—138 Thuan. et alius *lato* pro *alto* ; unde Heins. conj. *Latio*.—139 Fr. *is* pro *hic* : et tres Heins. libri *sub* pro *duce*. At unus R. *cast. Consul jub.*—140 Alii *luc. repulit ill.*—143 Maz. R.

NOTÆ

135 *Tatius*] Regulus Sabinorum.

Cures] Sabinorum oppidulum.

Cænina] Latii etiam oppidum.

136 *Hoc*] Augusto, scilicet.

Utrumque] Oriens atque Occidens.

137 *Nescio quid*] Per contemptum dicit. Vix enim ad decimum octavum lapidem protulit imperium suum ab Urbe Romulus.

138 *Quodcumque*] Pedetentim tamen, Naso ; nisi te furor abripit.

139 *Rapis*] Sabinarum raptum exprobrat Romulo elegantissima Antithesi, quæque maxime ad Augusti laudem facit.

Jubet] Namque ad coercendos adulteros antea paratam Juliam legem instauravit, et novas sanxit.

140 *Luco*] Asylum in eo fecit Romulus, quo scelesti undique ad novæ Urbis constitutionem se receperunt.

Summovet] Quia ab Augusto repres- si, fugati, aut occisi scelesti.

142 *Domini*] Quod ut maledictum et opprobrium Augustus semper exhorruit, teste Suetonio. At enim hodie audacia sua et superbia fretos nebulones quotidie videas, qui nihil quicquam industria sua cum parare velint, in omnes bonos dominium affectant. Quod genus sacrilegum utinam aliquis denique ad triremes in æternum alligaverit.

143 *Incusat*] Quia nequidem in fratrem lenis.

Hostibus] Exempla ejus rei pete ex Tranquillo.

144 *Pater*] Mars ; cuius Romulus creditus filius.

Patrem] Julium Cæsarem ; quem pro Deo coli voluit Augustus adoptione ejus filius.

145 *Puer*] Ganymedes, scilicet, de quo jam supra, ab Ida Phrygiæ monte dictus Idæus. Hunc vero Trois filium in Aquarium mutatum nihil opus est

En etiam, si quis Borean horrere solebat,

Gaudeat: a Zephyris mollior aura venit.

QUINTUS ab æquoreis nitidum jubar extulit undis

Lucifer, et primi tempora veris eunt.

150

Ne fallare tamen; restant tibi frigora, restant:

Magnaue discedens signa relinquit hyems.

TERTIA NOX veniat: Custodem protinus Ursæ

Aspicias geminos exeruisse pedes.

Inter Hamadryadas, jaculatricemque Dianam,

155

Callisto sacri pars fuit una Chori.

sueverat timere Borean, latetur: lenior spiritus oritur a Zephyris.—Quintus Lucifer emisit purum splendorem a fluctibus marinis, et tempora primi veris currunt. Ne tamen erres; supersunt tibi frigora, supersunt; atque bruma fugiens relinquit magna indicia sui.—Nox tertia adsit, continuo videbis custodem Ursæ extulisse ambos pedes. Callisto fuit pars una turbæ sacre inter Hamadryadas et

////////

accusat; ven.—148 Plurimi Z. mitior aur.—149 Duo Heins. nit. caput ext. Zulich. et Maz. caput exerit und. Voss. etiam Arund. et septem alii jubar exerit.—150 Eunt ex tribus scriptis pro vulg. erunt recepit Heins. qui etiam totum distichon ita refingere volebat: Quintus ubi aq. nit. jubar exerit und. Cynthia, en pr. temp. ver. eunt.—151 Læti Cod. et quatuor alii fall. cave; rest.—152 Excerpt. D. et P. Multaque. Nonnulli etiam sign. relinquit, vel reliquit hy.—153 Veniat ex melioribus reponit Heins. pro vulg. veniet; Bonou. et alius aderit; unde Heins. conj. adsit.—156 Be. cum quibusdam Edd.

NOTE

denuo admonere.

Eminet] Dimidia sui parte ortus est.

146 *Fundit*] Ad id alludit quod non modo Jovi præbet pocula Ganymedes, sed ita dispositæ sunt stellæ, quæ illud sidus constituunt, ut pars maxima earum quasi effusio aquarum videantur.

147 *Borcan*] Qui a Septemtrione ventus frigidissimus aërem perflat hyemali tempore.

148 *Zephyris*] Mitiores et calidiores sunt ab occasu spirantes venti.

149 *Quintus*] A Nonis, scilicet, illo tamen die comprehenso: adeoque quinto Idus, seu, ut numeramus nos, nono Februarii. Quamquam enim Plinius ad ternum diem post Nonas retrahit, et auctor incertus ad octavum Idus constituit, nihilominus ta-

men a Nasonis mente aberravit Bersmannus. Tabulam inspicere aut Kalendarium huic operi præfixum, et tute rem ipsam dijudicabis.

150 *Lucifer*] Luciferum seu Phosphorum, aut Veneris stellam, quæ Solis ortum præcedit, pro die ipso, ut sæpe alibi, posuit.

153 *Tertia*] Tertio Idus adeoque, seu undecimo Februarii.

Custodem] Bootes est, seu Arctophylax, in quem deformatus Arcas Callistus filius. In eo autem sidere, et medio crurum, stella est quæ Arcturus dicitur, de qua nunc maxime agitur. Ea vero Aeronice veris initio oritur, et vespere conspici incipit, ut testatur oculi.

154 *Exeruisse*] Dicit istud quia in celo ita oblique dispositus Bootes, ut

Illa Deæ tangens arcus, Quos tangimus, arcus,

Este meæ testes virginitatis, ait.

Cynthia laudavit; Promissaque fœdera serva,

Et comitum princeps tu mihi, dixit, eris.

160

Fœdera servasset, si non formosa fuisset.

Cavit mortales: de Jove crimen habet.

Mille feras Phœbe sylvis venata redibat;

Aut plus, aut medium Sole tenente diem.

Ut tetigit lucum (densa niger ilice lucus;

165

In medio gelidæ fons erat altus aquæ)

Hac, ait, in sylva, virgo Tegeæa, lavemur.

Erubuit falso virginis illa sono.

Dixerat et Nymphis: Nymphæ velamina ponunt.

Hanc pudet, et tardæ dat mala signa moræ.

170

Dianam venatricem. Illa tangens arcus Deæ, Arcus, inquit, quos tangimus estote testes meæ virginitatis. Cynthia probarit, atque ait, Permane in fœdere promisso, et tu eris mihi prima comitum. Perstitisset in fœdere, nisi fuisset pulchra. Effugit homines; corrupta est ab Jove. Phæbe revertetur venata mille feras per nemora, Sole tenente diem medium aut amplius. Postquam pervenit ad lucum, (lucus erat opucus spissa ilice, fons profundus aquæ frigida erat in medio) dicit, Virgo Tegeæa, lavemur in hoc nemore. Illa suffusa est pudore ad fulsam vocem virginis. Monuerat quoque Nymphas. Nymphæ exiunt vestes. Ilanc pudet, et præbet mala

Calisto.—157 Arund. Ill. Deam, et tang.—159 Octo libri munera pro fœdera.—160 Voss. Arund. pr. Med. et Maz. nih. semper er. ut dixit subintelligatur.—161 Sa. non fortuna fu.—162 Alii a, vel ab J.—164 Quidam plus, jam med. Mox unus Heins. ten. polum.—166 Mor. unus aptus pro altus.—167 Hac pro vulg. Hic ex melioribus scriptis dedit Heins. qui etiam conj. Hac, ait, in lympba, virg.—168 Thuan. Erub. solo virg. quod non displicebat Heins. Unus etiam Heins. fals. nominis ill.—170 Heins. volebat emendare dat male sign.—

NOTÆ

pedes prius quam reliquum corpus
ascendant.

155 *Inter]* Fabulam ipsam Callistonis seu Callistis, atque adeo Bootæ, narrare occipit, quam ex Metam. licet repetere.

Hamadryadas] Sunt nymphæ quæ cum quercubus simul oriuntur et occidunt.

Jaculatricem] Sæpius vero jam venantem eam habuimus.

157 *Arcus]* Quibus, scilicet, falso jurantes posset ulcisci.

159 *Cynthia]* Diana, a Cyntho Deli monte.

161 *Fœdera]* Virginitatem, scilicet, servare tenebantur Dianæ, comites.

Servasset] Nequitia suæ nondum oblitus Naso.

162 *De Jove]* Qui Dianæ indutus vultum, virgini fucum fecit.

163 *Phæbe]* Diana, Phœbi soror.

167 *Tegeæa]* Callistonem alloquitur Arcadicam, quam a Tegea Arcadiæ urbe eo nomine jam supra appellatam diximus.

Exuerat tunicas: uteri manifesta tumore,

Proditur indicio ponderis ipsa sui.

Cui Dea, Virgineos, perjura Lycaoni, cœtus

Desere, nec castas pollue, dixit, aquas.

Luna novum decies implebat cornibus orbem : 175

Quæ fuerat virgo credita, mater erat.

Læsa furit Juno, formam mutatque puellæ.

Quid facis? invito pectore passa Jovem est.

Utque feræ vidit turpes in pellice vultus;

Hujus in amplexus Jupiter, inquit, eat. 180

Ursa per incultos errabat squalida montes,

Quæ fuerat summo nuper amanda Jovi.

Jam tria lustra puer furto conceptus agebat;

Cum mater nato est obvia facta suo.

indicia lentæ moræ. Posuerat tunicas; ipsa manifesta tumore ventris proditur indicio sui oneris. Cui Dea inquit, perjura Lycaoni, relinque choros virgineos, neque inquina aquas castas. Luna impleverat decies novum orbem cornibus: quæ fuerat dicta virgo, erat genitrix. Juno offensa sævit, atque deformat faciem puellæ. Quid agis? passa est Jovem corde repugnante. Et postquam aspexit sædam faciem feræ in pellice, Jupiter, ait, veniat in amplexus hujus. Ursa, quæ fuerat nuper amanda supremo Jovi, vagabatur squalida per hispidos colles. Puer genitus furtivo concubitu jam agebat tria lustra, cum parens occurrit filio suo. Illa quidem insana

//////////

171 Fr. *Extulerat tun.* et *Exuerat* pro vulg. lect.—172 Duo V. *illa* pro *ipsa*.—
—174 Octo libri *nec sacras poll.*—175 Mor. *dec. complebat corn.*—177 In P.
erat *J. mutatur forma puell.* alii *mutat formamque*: Barm. conj. *formam mutare*
puell.—178 Jun. *fac. inriso pect.* Voss. *invicto.* Dein sex scripti *corpore pass.*—
179 Pembroicii liber *Utiq. ferus* vid. Heins. *malit fera*; i. e. *fera pellice.*—
182 *Amanda* Heins. *dedit ex Vos.* Arund. Maz. et Zulich. pro vulg. *amata.*

NOTÆ

168 *Falso*] Quia non jam virgo erat Callisto.

172 *Ponderis*] Ex quo venter tumebat.

173 *Lycaoni*] Lycaonis filia.

175 *Luna*] Id est, exacto decimo mense Lunari.

177 *Læsa*] Quia cum Callisto rem habuerat Jupiter.

Mutat] In Ursam deformavit.

178 *Quid facis*] Verba sunt Poëtæ, indignantis quod in Callistonem imberitam sæviat Juno.

Invito] Adeoque innocenti.

179 *Feræ*] Ursæ, scilicet.

Pellice] Callisto.

183 *Tria*] Quindecim annos natus erat Arcas, ut ex re ipsa atque disertis aliunde petitis verbis liquet: adeoque Iustrum Naso pro quinque annis posuit hic quoque, ut et alibi; quam ex sententia plerorumque litteratorum quatuor tantum comprehendat. Verum de hac lite dictum jam in præcedentibus, quod sit satis.

Puer] Arcas, qui ex furtivo Jovis cum Callistone congressu procreatus.

Illa quidem, tanquam cognosceret, astitit amens, 185
 Et gemit: gemitus verba parentis erant.
 Hanc puer ignarus jaculo fixisset acuto;
 Ni foret in superas raptus uterque domos.
 Signa propinqua micant. Prior est, quam dicimus Arcton:
 Arctophylax formam terga sequentis habet. 190
 Sævit adhuc, canamque adiit Saturnia Tethyn,
 Mænaliæ tactis ne lavet Arcton aquis.
 IDIBUS agrestis fumant altaria Fauni,
 Hic ubi discretas insula rumpit aquas.
 Hæc fuit illa dies, in qua Veientibus arvis 195
 Ter centum Fabii, ter cecidere duo.

constitit, quasi cognosceret, et gemit; gemitus erant voces matris. Puer nescius transfodisset eam telo acuto, nisi ambo essent sublati in sedes cœlestes. Fulgent sidera juncta; quam dicimus Arcton est prior, Arctophylax habet speciem sequentis terga. Saturnia furit adhuc, atque orat Tethyn albam, ne lavet Arcton Mænaliæ tactis.—Idibus aræ Fauni agrestis fumant hic ubi insula dividit aquas diversas. Hæc dies illa fuit, qua Fabii trecenti atque sex occubuerunt in campis

—183 Unus Mor. pro var. lect. concept. habebat.—187 P. ignotus pro ignarus.
 —188 In ex libris vett. ceteri ad.—190 Strozæ lib. A. tergo signa seq.—
 191 Adiit Ciofan. protulit ex vet. lib. alii petit, vel rogat.—195 Fr. qua ver-
 gentibus arm. ex corr. ve gentibus pro var. lect. Ursini liber Volscenibus armis;

NOTÆ

187 *Ignarus*] Matrem esse nescius.

188 *Raptus*] In cœlos translatus.

Callisto nimirum in Ursam majorem mutata, Arcas Bootæ sidus constituit.

191 *Canam*] Quia annosa: an forte ad aquæ colorem respexit, cum præsertim ventis agitata?

Saturnia] Juno, Saturni filia.

Tethyn] Hæc Cœli et Vestæ fuit filia, uxor Oceani.

192 *Mænaliæ*] Arcadicam, a Mænalo Arcadiæ monte.

Ne lavet] Jam dictum in Metamorphosi, fictum istud ideo esse quod nunquam æquore tingi videatur Ursa, quæ ad polum nobis sublatum sita.

193 *Agrestis*] Ruricolæ.

Fumant] Fauno adeoque sacra fiebant. Neque certe hujusmodi nungis

aliunde fidem arcessere operæ pretium mihi videtur.

194 *Insula*] Tiberinam dicit, in cujus angulo superiore, turpissimo numini, anno ab Urbe condita 509. sacratum fanum.

Rumpit] Scilicet diversas in partes feruntur fluminis aquæ insulæ occursu.

195 *Hæc*] Anno ab Urbe 277. tanta clade afflicta gens Fabia. Diem quod attinet, ad 15. Kal. Sextiles Livius assignat. Quem cum Nasone nostro quomodo conciliare queam prorsus non video. Alterutrum deceptum necesse est.

Veientibus] Populi fuerunt Hetruriæ ad Tiberim, qui denique a Camillo, excisis Vejis illorum sedibus, sub

Una domus vires et onus suscepit Urbis :

Sumunt gentiles arma professa manus.

Egreditur castris miles generosus ab îsdem ;

E quis dux fieri quilibet aptus erat.

200

Carmentis portæ dextrō via proxima Jano est.

Ire per hanc noli, quisquis es ; omen habet.

[Illa fama refert Fabios exisse trecentos.

Porta vacat culpa ; sed tamen omen habet.]

Ut celeri passu Cremeram tetigere rapacem,

205

(Turbidus hybernis ille fluebat aquis,)

Veientibus. Una domus suscepit vires et onus Urbis : manus gentiles capiunt arma professa. Miles cordatus prodit ex castris iisdem, ex quibus quivis erat idoneus fieri imperator. Via portæ Carmentis est juncta Jano dextrō. Ne excas per eam, quisquis es ; habet malum omen. Rumor est trecentos Fabios prodixisse illa. Porta est insons, sed tamen est ominosa. Postquam venerunt cito gradu ad rapidum fluvium Cremeram, (ille currebat tumidus aquis hybernis,) ibi castra metan-

plurimi etiam alii habent armis.—197 Unus Pat. dom. curas et vir. quod Burm. putat τῇ suscepit melius convenire, citatque Quintil. de Instit. Orat. x. 2. ‘ In suscipiendo onere consulat suas vires.’—198 Cod. Læti, et unus F. Sumite gent.—199 V. mil. generatus ab îsd.—201 Liber Ursin. Maz. Zulich. et sex alii Carmenti port. Dein Fr. port. via dextera prox. Nonnulli etiam ponunt τὸ est post dextrō.—202 Quæ fera nomen habet Ursini liber : non probō ; scelerata enim dicta, ut ex Festo patet, non sera. Sequens distichon ab Ursini, Petavii et aliis quibusdam abest. Heins. Nec Fr. habet.—205 Tetigere ex libris scriptis ; Vulgati cum uno Med. uno Mor. et pr. Ed. tenere.—206

NOTÆ

Romanam potestatem redacti sunt.

196 *Ter centum*] Sex ergo supra trecentos uno die mactati Fabii ; unusque ex ea gente superfuit, qui ob impuberem ætatem domi relictus genus deinde propagavit.

197 *Suscepit*] Hæc fuerunt Consulibus verba pro Fabiorum gente ad Senatum, uti refert Livius ; ‘ Assiduo magis quam magno præsidio (ut scitis P. C.), bellum Veiens eget. Vos alia bella enurate, Fabios hostes Veientibus date. Auctores sumus, tutam ibi maiestatem Romani nominis fore. Nostrium id nobis, velut familiare bellum, privato sumtu gerere in animo est. Respublica et milite illic et

pecunia vacet.’

199 *Generosus*] Scilicet nobilis fuit gens Fabia ; quam etiam ex Deorum semine manasse nonnulli arbitrabantur, aliis ad Nympham quandam, aliis ad Herculeum, referentibus.

201 *Portæ*] Quæ et Veientina et Tarpeia, Scelerata etiam a Fabiorum clade dicta est.

Dextrō] Jani templum ad dextram fuit prodeuntibus.

202 *Omen*] Malum, scilicet, ob Fabiorum eandem.

205 *Cremeram*] Qui fluvius fuit Thuscis non longe a Veis.

Rapacem] Quia imbribus auctus rapido cursu ferebatur.

Castra loco ponunt : dstrictis ensibus ipsi
 Tyrrhenum valido Marte per agmen eunt.
 Non aliter, quam cum Libya de rupe leones
 Invadunt sparsos lata per arva greges. 210
 Diffugiunt hostes, inhonestaque vulnera tergo
 Accipiunt : Thusco sanguine terra rubet.
 Sic iterum, sic sæpe cadunt. Ubi vincere aperte
 Non datur, insidias armaque cæca parant.
 Campus erat : campi claudabant ultima colles, 215
 Sylvaque montanas occulere apta feras.
 In medio paucos, armenta que rara relinquunt :
 Cetera virgultis abdita turba latet.
 Ecce, velut torrens undis pluvialibus auctus,
 Aut nive, quæ Zephyro victa repente fluit, 220

tur ; ipsi gladiis nudatis feruntur per turbam Tyrrhenam strenuo Marte. Non aliter quam cum leones de caute Libya incurrunt in greges errantes per vastos campos. Hostes dilabuntur et ferunt tergo plagas indecoras : tellus rubet cruore Thusco. Eo modo denuo procumbunt, atque ita sæpe. Postquam non licet superare aperto Marte, adornant dolos et arma latentia. Erat planities : montes, atque sylva idonea ad tegendum feras montanas, finem faciebant ultimæ planitiæ. Destituunt raros in medio, cum paucis armentis ; reliquum agmen latet occultum virgultis. Ecce velut torrens tumidus aquis pluvialibus, seu nive, quæ currit liquefacta Favonio calido,

In nonnullis *Turgidus hyb.*—207 *Alii dstrictis ensib.*—209 *Rupe* Heins. profert ex melioribus pro vulg. *gente* : Gottorph. *L. regione leon.* et unus *tellure*.—211 *Unus* Heins. *Diff. omnes, inh.*—214 *Cæca* ex P. Heins. placet præ vulg. *tecta* ; alter P. *operta* ; Hamburg. *sæva*.—215 *Jun. Læti* Cod. et tres alii *camp. cingebant ult.* Duo libri *ult. valles*.—216 *Occulere apta* ex V. nonnulli alii *occulit apta* : at plurimæ edd. cum quibusdam scriptis *occulit alta*.—217 *Unus lib. med. campos, arm.* Et Arund. Cant. et tredecim alii *armentag. rauca rel. unus rapta* ; duo *parva*.—218 Pro *abdita* unus Pet. *condita*. Tres etiam *turma* : et Heins. malit *latent*.—220 Pro *victa* unus lib. *monte* ; duo *cere* ;

NOTÆ

207 *Loco*] Ad fluvium, scilicet, qui, ut Livius refert, opportunus visus est communiendo præsidio.

208 *Tyrrhenum*] Veientium.

209 *Libyca*] Exquisita Fabiorum commendatio, quos Naso non leonibus modo confert, sed ferocissimis, ejusmodi habet illorum arida nutrix Libya, quæ pars est Africa.

211 *Inhonesta*] Turpe nimirum fuga sibi in bello consulere.

* 213 *Sic*] A Fabiis, illorum clientibus fusi fugatique.

214 *Cæca*] *Tecta*. ‘Dolus’ enim ‘an virtus quis in hoste requirat?’

215 *Campus*] Optime locum perscribit, ubi a Veientibus positæ insidiæ.

217 *Paucos*] Quos adeoque qui viderent facile vinci posse crederent.

Armenta] Quæ hostes ad prædandum pellicerent.

Per sata perque vias fertur ; nec, ut ante solebat,

Riparum clausas margine finit aquas :

Sic Fabii latis vallem discursibus implent ;

Quosque vident spernunt, nec metus alter inest.

Quo ruitis, generosa domus ? male creditur hosti. 225

Simplex nobilitas, perfida tela cave.

Fraude perit virtus. In apertos undique campos

Prosiliunt hostes, et latus omne tenent.

Quid faciant pauci contra tot millia fortes ?

Quidve, quod in misero tempore restet, habent ? 230

Sicut aper sylvis longe Laurentibus actus

Fulmineo celeres dissipat ore canes ;

Mox tamen ipse perit : sic non moriuntur inulti ;

Vulneraque alterna dantque feruntque manu.

rapitur per sata et per vias ; neque, ut prius consueverat, continet aquas repressas margine riparum : sic Fabii implent vallem vastis discursibus ; et contemnunt quos aspiciunt : neque alius timor inest. Quo prorumpitis, domus nobilis ? male confiditur hosti. Nobilitas credula, time arma dolosa. Virtus obruitur dolis. Hostes incurruunt in agros undique patentes, et occupant omnem oram. Quid agant pauci strenui adversus tot millia ? quidve habent quod sit reliquum in duro tempore ? Quemadmodum aper pulsus longe a sylvis Laurentibus proturbat citos canes rostro fulmineo ; mox tamen ipse cadit ; ita non percutunt inulti, atque inferunt et accipiunt plagas

////////

unus sole : Pet. *mota tepente fl.* Multi etiam scripti et editi *tepente*. Mox Ed. Neapol. et tres scripti *cadit*.—222 Pro *finis* Ursini lib. *claudit* ; ita et Junii et alius codex ; sed male : nam modo vs. 215. præcessit hoc verbum et ineptum esset, *claudit aquas clausus* dicere : *findit* unus ; *fundit* alius ; *fecit* tres ; *fluit* unus : sed elegans usus est *roû finire* ; ut inf. 659. ‘ Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis.’ *Burm.*—223 Fr. *vall. lat.* inverso ordine.—224 Olim edebatur *Quodque vid. sternunt* : sed *Quosque* habent multi ex scriptis. Dein ex Voss. Maz. Zulich. et duobus aliis Heins. dedit *spernunt* : unus etiam Heins. *cædunt* ; alius *feriunt*.—225 Multi editi et scripti *mal. creditis host.*—229 Fr. *Quid facient pauc.*—230 *Habent* profert Heins. ex Ursini, Maz. Zulich. et decem aliis ; vulg. *adest*.—231 Fr. *long. sylle. latratibus act.* et alii *latrantibus*. Ex duobus Maz. duobus F. et uno V. Heins. restituit *Laurentibus*.—232 Unus Heins. *Fulmineus*

NOTE

220 *Zephyro*] Vento calido.

221 *Per sata*] Prædonum more sine ordine ruebant, qui non cum hostibus congregi, sed pecora abigere, properabant.

224 *Nec metus*] Alios esse non credunt, a quibus periculum.

226 *Perfida*] Scilicet perfida ! Partibus suis favet Naso.

227 *Virtus*] Fabii adeoque ad unum truncidati. Quam rem qui volet accuratius cognoscere ex historicis petat : nam sane id unum quidem curamus nos, ut ex fontibus ipsis quisque possit bibere, atque ad eos facilis detur accessus.

232 *Celeres*] Quique adco primi invadunt.

Una dies Fabios ad bellum miserat omnes: 235
 Ad bellum missos perdidit una dies.
 Ut tamen Herculeæ superessent semina gentis,
 Credibile est ipsos consuluisse Deos.
 Nam puer impubes, et adhuc non utilis armis,
 Unus de Fabia gente relictus erat. 240
 Scilicet ut posses olim tu, Maxime, nasci;
 Cui res cunctando restituenda foret. |
 CONTINUATA loco tria sidera, Corvus et Anguis,
 Et medius Crater inter utrumque jacet.
 Idibus illa latent: oriuntur nocte sequenti. 245
 Quæ sibi cur tria sint consociata canam.
 Forte Jovi festum Phœbus solenne parabat:
 (Non faciet longas fabula nostra moras.)

manu alterna. Una dies dimiserat omnes Fabios ad bellum, una dies peremit dimissos ad bellum. Credibile est tamen ipsos Deos prospexisse ut restarent semina sobolis Herculeæ. Nam puer imberbis neque adhuc idoneus ad arma relictus erat solus de gente Fabia. Scilicet ut tu, Maxime, posses olim oriri, a quo res esset reparanda differendo.—Tria signa, Corvus et Serpens et Crater inter utrumque, sunt juncta loco. Illa non apparent Idibus; emergunt nocte sequenti. Quæ tria quamobrem sint conjuncta dicam. Forte Phæbus adornabat festum solenne Jovi:

////////

cel.—235 Unus Heins. bell. pertulit omn. alter protulit.—236 Unus ex scriptis miss. protulit un. unde Heins. conj. prodidit: Fr. Mor. et tres alii abstulit.—239 Jun. Be. et sex alii pu. impubis, et. Quinque libri util. annis.—241 Heins. malebat At med. Dein Fr. utrunq. latet; et unus V. micat.—245 Fr. lat. orientur noct.—246 Olim edebatur Quæ tibi c. t. s. tam sociata c. Ex tribus scriptis cum Zulich. Heins. dedit sibi. Pro tria unus Heins. ita: et Fr. cum tribus aliis sunt pro sint. Deinde consociata est ex Voss. Arund. pr. Med. et septem aliis; sex libri autem continuata.—247 Fr. P. fest. inverso ordine: et sacrum pro festum unus Heins.—248 Mor. unus Non faciat long.—249 Unus Mor. I

NOTÆ

233 *Mox*] Postquam undique irruentium canum numerum non potest dissipare.

231 *Alterna*] Quæ ut patitur, ita et infert, plagas.

241 *Maxime*] Quint. Fabium Maximum dicit, virum illum vix cuiquam inter Ethnicos secundum, qui Hannibalem, cum virtute et dolis tum plurimis victoriis et proculcata maiestate Romana elatum, cunctando fræ-

navit.

242 *Cui*] A quo res Romana, et Reipublicæ status esset restituendus.

243 *Continuata*] Quia inter æquinoctialem et hyemalem circulum, trium signorum, Canceri, Leonis, et Virginis, longitudinem occupant; neque sine ratione, ut mox patebit, sociata sunt.

245 *Sequenti*] Adeoque 16. Kalendas Mart. idque Acronice.

I mea, dixit, avis; ne quid pia sacra moretur,

Et tenuem vivis fontibus asser aquam.

250

Corvus inauratum pedibus cratera recurvis

Tollit, et aërium pervolat altus iter.

Stabat adhuc duris ficus densissima pomis :

Tentat eam rostro : non erat apta legi.

Immemor imperii sedisse sub arbore fertur,

255

Dum fierent tarda dulcia poma mora.

Inde satur nigris longum rapit unguibus hydrum ;

Ad dominumque redit ; fictaque verba refert :

Hic mihi causa moræ, vivarum obsessor aquarum :

Hic tenuit fontes officiumque meum.

260

Addis, ait, culpæ mendacia, Phœbus ? et audes

Fatidicum verbis fallere velle Deum ?

fabula nostra non diu detinebit. Ito, inquit, mea volucris, ne quid impediatur pia sacra, atque pete paulum aquæ ex rivis fontibus. Corvus auferit craterem inauratum pedibus aduncis, et excelsus percurrit iter aërium. Ficus spississima stabat grossis adhuc duris. Tentat ficum rostro, non erat apta legi. Oblitus mandati dicitur constitisse sub arbore, donec fructus fierent miles longo spatio. Jamque plenus tollit atris unguibus longum hydrum, atque revertitur ad dominum, et reddit falsas voces: Hic custos vivarum aquarum fuit mihi causa cunctandi: hic occupavit fontes et officium meum. Phœbus inquit, Cunctulas flagitium mendacio? neque vereris velle imponere sermonibus Deo fatidico? At dum grossus lactens et

pia, dix. Dein Maz. ne quid sine sacr. tres mea sacr. Et Pet. Cant. et plurimi alii morentur; et sic Fr. cum moretur pro var. lect.—250 Voss. Jun. Be. et quidam alii eum quibusdam elitis ten. e viv. Et in Maz. erat font. aufer aq. —252 Pr. V. et duo alii et atherium perv.—256 Duo libri longa pro tarda. Et unus Pat. opt. notæ mitia pom. Excerpt. D. et Cod. P. mollia, quod Burm. arridet, quia rectius dura opponuntur mollibus quam dulcibus.—257 Inde Heins. recepit ex Sa. pro vulg. Jamque. Deinde Burm. mallet pigris pro nigris, ut Heins. olim conjecerat. Fr. long. nigr. inverso ordine. Unus etiam Mor. longam...hydram.—258 Multi editi Ad domin. rediit: Hamburg. Et redit ad dominum. Burmanni lectionem Neapolis protulit ex vet. Cod. Dein Excerpt. D. factaque.—262 Pro verbis Maz. versis; et veris Hamburg. Puto, veri: nam ver erat integrum a manu prima, ut Met. xii. 18. 'veri providus augur

NOTÆ

249 *Mea*] In tutela Apollinis Corvus propter anguria; qui olim albus, at niger factus Coronidis revelato adulterio, uti dictum in Metam.

250 *Vivis*] Scaturientibus.

251 *Recurvis*] Scilicet Corvus unguibus Craterem apprehendit.

253 *Densissima*] Multis pomis, ut

fere evenit, arbor erat onusta.

254 *Apta*] Quia fructus immaturus.

255 *Imperii*] Apollinei mandati.

257 *Hydram*] Non temere hujus generis anguem dixit, cui ab aqua datum nomen.

261 *Ait*] Phœbus, scilicet.

262 *Fatidicum*] Apollinis enim

At tibi, dum lactens hærebit in arbore ficus,
 De nullo gelidæ fonte bibantur aquæ.
 Dixit: et antiqui monumenta perennia facti, 265
 Anguis, Avis, Crater, sidera juncta micant.
 TERTIA post Idus nudos Aurora Lupercos
 Aspicit: et Fauni sacra bicornis eunt.
 Dicite, Pierides, sacrorum quæ sit origo:
 Attigerint Latias unde petita domos. 270
 Pana Deum pecoris veteres coluisse feruntur
 Arcades: Arcadiis plurimus ille jugis.
 Testis erit Pholoë, testes Stymphalides undæ;
 Quique citis Ladon in mare currit aquis;
 Cinctaque pinetis nemoris juga Nonacriini; 275
 Altaque Cyllene, Parrhasiæque nives.

viridis adhærebit arbori, de nullo fonte aquæ frigidæ potentur a te. Dixit, atque Hydrus, Corvus, Crater fulgent signa continuata, et indicia veteris facti.—Tertia Aurora ab Idibus cernit nudos Lupercos; atque sacra Fauni bicornis referuntur. Docete, Pierides, quæ sit causa sacrorum: unde sumta pervenerint ad domos Latinas. Arcades antiqui dicuntur coluisse Panem Deum pecoris. Ille celeberrimus in montibus Arcadiis. Pholoë erit testis, aquæ Stymphalides testes, atque Ladon qui fertur in mare aquis rapidis; et cacumina sylvæ Nonacrinæ vestita pinetis, et

//////////

Thestorides. Heins.—263 Alii, ut Fr. habent *lactans*.—264 Nonnulli *font. bibentur aq.*—265 Ursini lib. *monum. potentia fact.*—266 Fr. *Crat. Av.*—268 Ex melioribus Heins. *dedit eunt; vulg. erunt.*—270 Plurimi *Attigerit L. Fr. Contigerint.*—271 Maz. *coluiss. fatentur.*—273 Test. *erat Exc. Donzæ: quindecim alii, eras, Moreti, cris,* et prima Veneta, quod Heinsio placebat, si

NOTÆ

oracula nemini non audita.

263 *Lactens*] Lac vero ex decerptis immaturis ficibus prodit.

264 *De nullo*] ‘Egrescunt corvi,’ inquit Plinius, ‘sexagenis diebus, siti maxime, antequam fici coquantur Autumno.’

266 *Juncta*] Immo et Corvus in Hydri dorso toto corpore ad Craterem tendit, qui satis longo distans intervallo inclinatur est ad caput ejus, quem ille dixit obsessorem aquarum: ut docet Hyginus.

267 *Tertia post*] Decimo quinto adeoque Kalendas Martias, qui decimus quintus quoque est dies nostro

numerandi modo.

Nudos] Exceptis tamen pudendis, ut dictum supra.

269 *Pierides*] Musæ.

271 *Pana*] Pan vero vetustissimæ Arcadum genti numen fuit tam familiare, ut vix oppidulum aut angulus aliquis esset in sua regione ubi sacrum huic cornuto et miniato Deo non esset.

273 *Pholoë*] Qui mons est Arcadiæ.

Stymphalides] Lacus et fluvii Stymphali, qui ex ejusdem nominis monte per agrum Argivum decurrit.

274 *Ladon*] Arcadiæ quoque fluvius: de quo in Metam.

Pan erat armenti custos, Pan numen equarum :

Munus ob incolumes ille ferebat oves.

Transtulit Evander sylvestria numina secum.

Hic ubi nunc Urbs est, tum locus Urbis erat.

280

Inde Deum colimus, devectaque sacra Pelasgis.

Flamen ad hæc prisco more Dialis erat.

Cur igitur currant ; et cur (sic currere mos est)

Nuda ferant posita corpora veste, rogas ?

Ipse Deus velox discurrere gaudet in altis

285

Montibus ; et subitas concitat ille feras.

Ipse Deus nudus nudos jubet ire ministros :

Nec satis ad cursum commoda vestis erat.

Cyllene excelsa, et nives Parrhasiæ. Pan erat custos armenti, Pan numen equarum : ille habebat dona propter pecudes salvas. Evander transrexit Deos sylvestres secum. Tunc locus Urbis erat, ubi Urbs nunc est. Inde colimus hunc Deum, et sacra deducta a Pelasgis. Flamen Dialis erat ad hæc antiqua consuetudine. Petis ergo quamobrem discurrant, et quamobrem gerant corpora nuda, amictu omisso ? nam mos est ita discurrere. Ipse Deus citus amat discurrere in excelsis montibus ; atque is agitat feras veloces. Ipse Deus nudus vult ministros nudos currere ; neque

seq. vs. curris. Burm.—275 P. *Cinctaq. spinetis.*—276 Heins. suadet *Cyllene* cum Voss. Maz. Zulich. et decem aliis : vulg. edebatur *Træzene* ; P. et D. *Tigene.*—277 Thuan. *cr. armentis cust.* Mox in quibusdam editis et scriptis *Pan illic, vel illis, n. aquarum :* in plurimis Codd. *equarum.* Denique Cod. Læti et tres alii sic habet *Pan erat armenti cust. Pan n. aquarum ;* quod Heins. amplectitur si legas *equarum.*—280 Fr. *tunc pro tum.*—282 Pro *ad hæc* Maz. et quatuor alii *ab hoc ;* totidem *ad hoc ;* tres *adhuc ;* unus *ob hoc.* Et mox duodecim scripti *D. erit ;* et duo *inest ;* Heins. conj. *eat, vel adit ;* et Burm. volebat *adhuc, et agit.* Ursini liber et duo alii distichon hoc omittunt.—283 Sic Heins. legit cum scriptis plerisque pro vulg. *si.*—284 Alter Maz. *Nudaque sint pos.*—286 In quibusdam *subit. concipit ipse, et ille.* Vulg. etiam edebatur *concit. ipse ;* sed Heins. ex Codd. reposuit *ille ;* conj. etiam *inde.* Denique Ursini Cod. et quinque alii *concepit ille fugas.*—287 Thuan. *nud. amat ire min.* Be. et multi alii *jubet isse, et ita* quidam editi.—288 Fr. et

NOTÆ

275 *Nonacrini*] *Nonaeris* etiam in collibus *Arcadicis*, ex quo *Styx* fluvius emanat.

276 *Cyllene*] Mons est *Arcadiæ* etiam.

Parrhasiæ] *Arcadiam* totam eo nomine dictam fuisse jam supra diximus : sed hic per nives montes, quasi omnes nivosi sunt, intelligendi.

278 *Ferebat*] Quia oves tuebatur, illi quoque munera offerebantur.

280 *Urbs*] *Roma*, scilicet.

281 *Deum*] *Pana*, scilicet.

Pelasgis] Ab *Arcadibus*, qui et illo nomine dicti.

282 *Dialis*] Qui *Jovi* sacra perficiebat. Neque mireris quod *Pani* ministraret, cum eum naturam universam et *Jovem* ipsum esse crediderint.

283 *Sic*] *Lupercos* corpore nudo discurrere solitos cum singula lustrarent asserit.

Ante Jovem genitum terras habuisse feruntur
 Arcades: et Luna gens prior illa fuit. 290
 Vita feræ similis, nullos agitata per usus:
 Artis adhuc expers, et rude vulgus erant.
 Pro domibus frondes norant, pro frugibus herbas:
 Nectar erat palmis hausta duabus aqua.
 Nullus anhelabat sub adunco vomere taurus: 295
 Nulla sub imperio terra colentis erat:
 Nullus adhuc erat usus equi: se quisque ferebat.
 Ibat ovis lana corpus amicta sua.
 Sub Jove durabant, et corpora nuda gerebant,
 Docta graves imbres et tolerare Notos. 300
 Nunc quoque detecti referunt monumenta vetusti
 Moris, et antiquas testificantur opes.

amictus erat satis idoneus ad cursum. Arcades dicuntur tenuisse terras ante Jovem ortum; atque illa natio fuit prior Luna. Vita eorum similis feræ, ducta sine omni consuetudine: erant plebs adhuc imperita, et aspera. Habebant frondes domorum loco, gramina pro frugibus: aqua petita utraque manu erat nectar. Nullus bos anhelabat sub vomere curvo: nulla terra erat sub potestate subigentis: nullus adhuc erat usus equi: quisque rechebat se. Ovis ibat vestita sua lana. Manebant sub dio, et ferebant corpora nuda, perita pati asperos nimbos et Austros. Nunc etiam nudi renorant indicia antiquæ consuetudinis, et ostendunt veteres diritius. Verum fabula

nonnulli editi ad cursus comm.—289 Fr. et Maz. pro var. lect. terr. habitasse fer.—291 Olim edebatur Vit. feris sim. Burm. dedit feræ ex conj. Heins. unus V. fere et. Maz. Vit. fere sylleis null.—292 An non, Artis ad hoc expers, id est præterea? ut ita passim ad hoc, et ad hæc. Vid. ad Met. vi. 458, ut rud. vulg. unus Heinsii. Burm. alii etiam vulg. erat.—296 Unus Mor. terr. regentis er. quod a glossatore, qui putabat hoc imperio convenire, ortum: sed et colentes imperant terræ: vid. Græv. ad Ciccr. de Senect. cap. 15. et ita parere tellus dicitur: vid. Broukh. ad Tibul. i. x. 9. Burm.—299 Pr. V. Se quoque dur. Dein Arund. Voss. et tres alii corp. dura ger. Hamburg. corp. nud. tegebant.—302 Pr. V. et antiquæ test. unde Heins. conj. id antiquæ test.—

NOTÆ

- 286 *Concitat*] Hinc nati terrores oribus.
 quos dicunt 'Panicos.' 295 *Nullus*] Terras non colebant.
 289 *Ante*] Vetustissimi cultus qui *Anhelabat*] Ut solent, cum in verten-
 Pani Deo referebatur rationem red- da terra laborant.
 dit. 298 *Amicta*] Nullus quippe lanæ
 290 *Prior*] De ea re dictum supra. usus, neque a quoquam tondebatur.
 291 *Usus*] Consuetudinem, conver- 299 *Sub Jove*] Sub dio: sub aperto
 sationem, aut convictum. Immo celo.
 propter rusticitatem suam male audie- 301 *Detecti*] Nudi; Luperci, scilicet.
 bant Arcades, temporibus etiam miti 302 *Opes*] Credas quisquis istud
Delph. et Var. Clas. Ovid. 6 D

Sed, cur præcipue fugiat velamina Faunus,

Traditur antiqui fabula plena joci.

Forte comes dominæ juvenis Tirynthius ibat :

305

Vidit ab excelso Faunus utrumque jugo.

Vidit, et incaluit, Montanaque numina, dixit,

Nil mihi vobiscum est : hæc meus ardor erit.

Ibat odoratis humeros perfusa capillis

Mæonis, aurato conspicienda sinu.

310

Aurea pellebant rapidos umbracula soles ;

Quæ tamen Herculeæ sustinuerunt manus.

Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat :

Hesperus et fusco roscidus ibat equo.

plena joci veteris refertur, quamobrem præsertim Faunus vitet vestimenta. Forte juvenis Tirynthius ambulabat junctus dominæ: Faunus aspexit utrumque ex sublimi cacumine. Aspexit, et incensus est, atque dixit, Deæ monticolæ nihil mihi vobiscum, ista erit meus amor. Mæonis incedebat habens humeros sparsos crinibus odoratis, splendida vestibus auratis. Umbella aurea arcebat fervidos radios Solis, quam tamen manus Herculeæ ferebant. Jam venerat ad vineta Bacchica sylvam Tmoli ;

//////////

304 *Prima joci Maz.* quod videtur pro *prica*, ut sæpe, positum a librario : vid. ad lib. i. 113. et ita olim etiam Heinsius conjecerat, vel *prisca*. Burm. — 306 *Jugo* est ex opt. V. et Ma. nuus autem vet. cum vulg. loco. — 308 Fr. hic pro *hæc*. Deinde Jun. *meus ignis erit*: Læti et alius *ardor ait*. — 310 Quidam scribunt *Mæonis*. — 311 Fr. cum multis aliis et vulg. *pell. tepidos umbr.* — 313 Vulg. legebatur *Jam Bacchi nemus et Tmoli vineta tenebant*. Numeri in hoc versu turbati. Puteaneus codex et unus Farnes. *Jamque nemus Bacchi*; duo alii *ro* et non agnoscunt. Lege, *Jam Bacchea, nemus Tmoli, vineta tenebant*: ita *Bacchei ululatus*, pro *Bacchicis*, Met. iv. 17. malo autem, *tenebant* quam *tenebat*, quod in plerisque est: sic Virgil. Æn. vi. 477. 'Inde datum molitur iter: jamque arva tenebant Ultima. Æneas nempe et Sibylla.' Heins. Mitiori medicina lego, cum Farnesiano, *Jamque nemus Bacchi, Tmoli vineta, tenebat*. ut sit appositio: vino feracem Tmolium vidimus ad lib. vi. Met. 15. *tenebat* etiam non mutandum propter sequens *subit*. Burm. — 314 *Hesperos*

NOTÆ

legis, credas, inquam, id quod res est, opes esse maximas, iis opus non habere, atque opibus facile posse carere. Eo modo Deus ipse etiam est dives. Sed istud melius docuerit Flaccus, probaverit Scriptura, confirmaverit usus ipse.

305 *Dominæ*] Omphalæ, scilicet. Hanc vero Lydia reginam, cui servivit Hercules, semel vidimus in præcedentibus.

Tirynthius] Hercules, scilicet, cui a

Tiryntho oppido, de quo supra, datum nomen.

306 *Faunus*] Namque hic atque Pan unum numen.

308 *Ardor*] Amor; hoc est, quam amabo.

310 *Mæonis*] Omphalæ Mæonia seu Lydia.

Aurato] Vestem habuit sericam Omphalæ, intertexto auro.

Conspicienda] Neque tamen magis auri fulgore, quam Nasonis ingenio.

- Antra subit, tophis laqueataque pumice vivo. 315
 Garrulus in primo limine rivus erat.
 Dumque parant epulas potandaque vina ministri,
 Cultibus Alciden instruit illa suis.
 Dat tennes tunicas, Gætulo murice tinctas :
 Dat teretem zonam, qua modo cincta fuit. 320
 Ventre minor zona est : tunicarum vincla relaxat,
 Ut possit vastas exernisse manus.
 Fregerat armillas non illa ad brachia factas :
 Stringebant magnos vincula parva pedes.
 Ipsa capit clavamque gravem, spoliūque leonis, 325
 Conditaque in pharetra tela minora sua.

et Hesperus roscidus ferebatur equo nigro. Ingreditur speluncam arcuatam tofis et pumice vivo. Fons loquax erat in primo aditu. Et dum servi adornant dapēs et vīna absuēdū, illa ornat Alciden suo mundo. Præbet illi leves tunicas infectas murice Gætulo, cingit lævi cingulo, quo modo cincta fuit. Cingulum est arctius ventre; relaxat ligamina tunicarum, ut possit emisisse magnas manus. Ruperat armillas non paratas ad illa brachia: parvi calcei premebant vastos pedes. Ipsa sumit et ponderosam clavam, et exuvias leonis, et tela minora condita in sua pharetra.

Petavianus: sic bis scriptum offendi Fragmento Prognosticorum Germanici in vetusto codice Puteaneo. Heins. Lege, Hesperus ut fusco. Roscidus etiam quatuor; et inf. vs. 332. libri. v. ad Eleg. in Drus. 282. Burm.—315 In quibusdam laqueata et pum.—316 Be. et unus Heins. pr. limite riv.—318 Ex vett. plerisque Heins. recepit instruit pro vulg. induit.—320 Thuan. et decem alii Dat tenuem zon.—321 Unus liber claustra pro vincla: in quibusdam vincula laxant, vel laxat.—322 Vastas Heins. profert ex Læti lib. et duobus F. pro var. lect. vice vulg. magnas; nam 'magnos' pedes mox sequitur.—324 Stringebant magnos Heins. recepit ex quinque Codd. pro vulg. Scindebant magni: Fr. etiam Stringebant; Pet. unus Cingeabant; alter P. rumpebant.—325 Unus liber Ips. rapit clav.—326 Vltius malebat tel. minore su. improbante Heins.

NOTE

311 *Aurea*] Aurata.

Rapidos soles] Solis ardorem.

313 *Tmoli*] Qui mons Lydiæ Sardibus, regia quondam Lydorum, imminens, vitibus consitus; adeoque Bacchi nemus.

314 *Hesperus*] Vesper, quæ Veneris stella noctis prænuntia.

Roscidus] Sub occasum Solis nimirum ros quidam sen humiditas ex aëre in terram recidit. Verum observaveris magis quanta elegantia rem ipsam perscribat Naso.

315 *Subit*] Hercules, scilicet.

Laqueata] Natura magistra fornica-tus tophus. *C'étoit une grotte faite par la nature.*

316 *Garrulus*] Strepitum, scilicet, et murmur edunt inter lapillos desilientes aquæ.

318 *Alciden*] Herculem, cui a robore Græce illud datum nomen; nisi ab Alcæo Amphitryonis patre repetiveris.

Ille] Omphale, scilicet.

319 *Gætulo*] Afro. Gætuli enim

Sic epulis functi, sic dant sua corpora somno ;

Et positis juxta secubuerunt toris.

Causa ; repertori vitis pia sacra parabant,

Quæ facerent pure, cum foret orta dies.

330

Noctis erat medium : quid non amor improbus audet ?

Roscida per tenebras Faunus ad antra venit.

Utque videt somno comites vinoque solutos,

Spem capit in dominis esse soporis idem.

Intrat ; et huc illuc temerarius errat adulter :

335

Et præfert cautas subsequiturque manus.

Venerat ad strati captata cubilia lecti ;

Et prima felix sorte futurus erat.

Ut tetigit fulvi setis hirsuta leonis

Vellera, pertimuit, sustinuitque manum ;

340

Eo modo cænaverunt, eo modo composuerunt sua corpora ad soporem, et seorsum cubuerunt lectis juxta positis. Ratio fuit : parabant pia sacra inventori vitis, quæ celebrarent caste, postquam dies esset orta. Erat medium noctis : quid Amor improbus non audet ? Faunus accessit nocte ad speluncam rore conspersam. Et cum cernit comites jacentes sopore et mero, arbitratur idem esse somni in dominis. Ingreditur ; et adulter temerarius tagatur huc illuc, et præmittit manus providas, et subsequitur. Venerat ad cubilia petita tori strati, atque futurus erat beatus prima sorte. Cum tetigit pellem hispidam setis rufi leonis pertimuit, et sustinuit manum ;

—327 Med. *unus sua pectora somni*.—329 Ex Zulich, Maz. Voss. et aliis nonnullis Heins. *dedit pia* ; ceteri *quia*.—333 Fr. *com. somni*. inverso ordine : et pro *comites unus socios* ; alius *famulos*. Meliores dant *solutos*, et sic quidem vulg. editum : at Codd. variant, quorum diversæ lectiones sunt *sepultos*, *sopitos*, *gravatos*, *jacentes*.—334 Unus liber *cap. hinc dominis ess. duo et dominos ; Thuan. in dominos*.—337 Maz. *strat. tractata cub.*—338 Fr. *fel. prim.* inverso

NOTE

Africæ populi : neque, opinor, pro purpura pretiosissima hunc muricem Afrum sumi necesse est admonere.

321 *Minor*] Quilibet conjiciat qui Herculem fando cognoverit.

323 *Armillas*] *Les brasselets*.

324 *Vincula*] Calceos nempe phrenetico errore feminæ ab omni ævo voluerunt habere arcuissimos ; uti jam olim Lucianus inter eorum cetera notavit : Heracles veropedem habuit corpori non imparcem.

325 *Clavam*] Herculis gestamen.

Spolium] Quod pro amictu illi fuit.

327 *Sic*] Mutato cultu.

328 *Secubuerunt*] Quia, ut subdit Naso, Libero patri rem divinam facturi erant. Receptissimo autem ritu apud veteres in casto esse debebant qui se rei sacræ mane immisturi essent.

329 *Repertori*] Baccho, scilicet.

332 *Roscida*] Humida, de more.

333 *Comites*] Qui Herculem atque Omphalem secuti.

335 *Huc*] Quippe sine lumine antrum subierat.

336 *Præfert*] Eorum more qui per obscura ambulant.

Attonitusque metu rediit: ut sæpe viator

Turbatum viso retulit angue pedem.

Inde tori, qui junctus erat, velamina tangit

Mollia, mendaci decipiturque nota.

Ascendit; spondaque sibi propiore recumbit: 345

Et rigido cornu durius inguen erat.

Interea tunicas ora subducit ab ima:

Horrebant densis aspera crura pilis.

Cetera tentantem cubito Tirynthius heros

Repulit: e summo decedit ille toro. 350

Fit sonus: inclamat comites, et lumina poscit

Mæonis. Illatis ignibus acta patent.

atque turbatus timore retrogressus est, ut sepe viator retulit pedem attonitum serpente viso. Postea tractat molles vestes lecti qui erat proximus, et fallitur signo doloso. Ascendit, et sternitur sponda sibi propiore: atque inguen erat rigidius duro cornu. Interea tollit tunicas ad os extremum: tibiæ scabræ rigeabant spissis pilis. Heros Tirynthius rejecit cubito conantem reliqua: ille decedit e summo cubili. Fit strepitus: Mæonis vocat magna voce comites, et petit lampadas. Facta apparent

ordine.—340 Fr. *pert. continuitq. manus.* Multi etiam alii *manus*; meliores vero, teste Heins. *manum*.—341 Vulg. *met. rediit*; *ceu saepe viat.* Pro *rediit* Voss. Arund. Zulich. Maz. et tres alii *riguit*: at Ursini, Læti, Pet. et plurimi alii *rediit*: *ut.* Deinde pro *sæpe* Heins. volebat *sepe*, vel *vepre*.—345 In nonnullis *propior. resedit*.—346 *Rigido* Heins. rescribit ex Gottorph. pro vulg. *tumidum*: unus Mor. *rigidum*; Maz. *cupidum*.—347 Mor. *or. deducit*.—348 Helm. *Hor. spissis asp.* Heins. conj. *hirtis*.—349 Heins. placet *Cet. cunctantem cub.* ex uno Med. et pro *cubito* plurimi *subito*.—351 Sic in antiquis membranis: plurimi autem *inclamant*; Sa. *inclamant omnes*: quatuor et *poscunt comites*.—352 Tres libri *M. allatis ign.* Mox Pembrocii liber *act. vident*.—

NOTE

338 *Prima*] Quia primo ad Omphales lectum accesserat.

340 *Vellera*] Quibus Omphale Herculem mentiebatur: namque mutato cultu ad somnum se utrumque composuisse vidimus.

341 *Sæpe*] Heinsius *sepe*; in sepibus enim et vepribus plerumque delitescunt angues.

344 *Mendaci*] Quia Omphales vestimentaserica eam esse significabant; cum tamen illis uteretur jam Hercules.

345 *Ascendit*] Gradibus enim usus quoque fuit ad lectos. Quanquam *Βαθύριον* fuisse hunc non satis firmiter

ex voce 'ascendit' coneludas, donec postmodum gementem Faunum intuearis.

Sponda] *Du côté le plus proche.* Quæ parieti tamen sponda aut latus hærebat 'interior' dieta, altera 'exterior' virum accipiebat.

349 *Cetera*] Nondum nequitiarum oblitus Naso.

350 *Decedit*] Non temere joci plenam fabulam dixisse Nasonem confitearis, qui ridiculum istum Faunum tanto ludibrio habitum intellexeris.

352 *Mæonis*] Omphale Lydia.

Ignibus] Lucernis.

Ille gemit lecto graviter dejectus ab alto ;

Membraque de dura vix sua tollit humo.

Ridet et Alcides, et qui videre jacentem :

355

Ridet amatorem Lyda puella suum.

Veste Deus lusus fallentes lumina vestes

Non amat ; et nudos ad sua sacra vocat.

Adde peregrinae causam, mea Musa, Latinam ;

Inque suo noster pulvere currat equus.

360

Cornipedi Fauno caesa de more capella,

Venit ad exiguas turba vocata dapes.

Dumque sacerdotes verubus transuta salignis

Extā parant, medias Sole tenente vias ;

Romulus, et frater, pastoralisque juvenus,

365

Solibus et campo corpora nuda dabant :

luminibus admotis. Ille depulsus ab excelso toro multum gemit ; atque ægre tollit suos artus de dura terra. Et Alcides, et qui aspererunt prostratum rident ; puella Lyda ridet suum amatorem. Deus ludibrio habitus amictu non diligit amictus imponentes oculis ; et vocat nudos ad sua sacra. Musa mea, adice causas Latinas peregrinae ; et equus noster currat in suo pulvere. Capella maetata Fauno cornipedi, agmen invitatum accessit ad parvas epulas. Et dum Sacerdotes adorant viscera transfixa verubus salignis, Sole tenente medium iter, Romulus, et frater, et juvenus pastoralis dabant corpora nuda Soli et campo. (Dabant brachia fingenda per lusus cæs-

~~~~~

354 Unus V. de rixa rix.—357 P. numina pro lumina.—359 Vulg. edebatur Add. peregrinis causas, m. M. Latinas. ' Peregrinae Arund. Maz. Zulich. unam enim solummodo causam retulit.' Heins. Eandem ob causam lego cum uno Palatino causam....Latinam ; nam unam modo referet. Burm.—360 Plurimi Codd. Inq. tuo nost.—361 Zulich. Cernipedi F. quod Heins. arridet.—363 In multis vetl. ver. transfixa sal. et sic quidem vulg. editum : in aliis transita, vel trajecta.—364 Læti lib. et unus F. par. medium S. tenente diem. Zulich. Maz. Voss. et Arund. medias S. forente

NOTE

356 *Amatorem*] Faunum, scilicet.

357 *Lumina*] Tametsi non oculis Fauni imposuerunt Omphales vestimenta, scis tamen, Lector, quid sibi velit Naso ; atque alteram habes causam cur nudi Luperi. Tertiam audi.

360 *Suo*] Peregrina retulit Naso ; nunc de iis quæ Romana essent dicturus, ingenium suum equo, materiam ipsam pulveri seu campo, eleganti

metaphora comparat.

362 *Exiguas*] Neque enim Romulo tanta erat res, et supererat.

364 *Extā parant*] Ritus nota quisquis ex illis majora didicisti aucupari.

365 *Frater*] Remus.

Pastoralis] Qui Romulum Remumque comitabantur.

366 *Solibus*] In Solem et pulverem parati erant illi, scilicet,

Cæstibus, et jaculis, et missi pondere saxi
 Brachia per lusus experienda dabant.
 Pastor ab excelso, Per devia rura juvencos,
 Romule, prædones, eripe, dixit, agunt. 370
 Longum erat armari. Diversis exit uterque
 Partibus. Accursu præda recepta Remi.
 Ut rediit, verubus stridentia detrahit exta:
 Atque ait, Hæc certe non nisi victor edet.
 Dicta facit, Fabiique simul. Venit irritus illuc 375
 Romulus, et mensas ossaque nuda videt.
 Risit; et indoluit Fabios potuisse Remumque
 Vincere: Quinctilios non potuisse suos.
 Fama manet facti. Posito velamine currunt;
 Et memorem famam, quod bene cessit, habet. 380

tibus, et missilibus, et mole saxi jacti.) Pastor clamavit a jugo, Romule, raptores abigunt tauros per agros devios, recipe. Longum erat instrui armis. Uterque proficiscitur diversis partibus. Præda erepta accursu Remi. Postquam rediit, deripit verubus viscera crepitantia; atque inquit, Certe non nisi victor comedit ista. Facit dicta, et Fabii simul. Romulus accessit illuc frustra, atque spectat mensas et ossa spoliata. Risit; atque ægre tulit Remum et Fabios potuisse vincere; suos Quinctilios non potuisse. Fama facti superest. Discurrunt vestibus omissis; et quod bene evenit

////////

rius.—367 Voss. Zulich. Maz. et tres alii *Vectibus et jac.* alii cum Pet. *Vestibus*; unus V. *utribus*. Dein Fr. *pond. ferri*; et *saxi* pro var. lect. Hoc distichon Codd. duo aut tres non agnoscunt; et videtur Heinsio ex superiori conflatum.—368 Quinque Codd. *per ludos*. Mox P. *excutienda dab.* Thuan. et alius *expedienda*.—370 In vulgatis legebatur *præd. et, Reme, dix.* at Arund. Voss. Maz. et unus V. exhibent *eripe*; quod Heins. impense arridebat.—372 Fr. cum multis aliis et vulg. *Part. occursu*; Heins. suadet *accursu*; et sic nonnulli Codd. Mox Fr. P. cum plurimis aliis *præd. retenta R.*—373 Pro *stridentia* quidam *pendentia, spirantia, fumantia, vel spumantia*. Deinde Voss. Arund. Maz. et unus Pat. *detulit ext.* Heins. conj. *depulit*.—378 Alii scribunt *Quintilios*.—379 Læti Cod. *Fam. volat fact.*—380 *Quod bene cessit* est ex opt.

NOTE

367 *Cæstibus*] Cæstus sen Cestus, sive a *cado*, sive a *κεσθν*, quod *cingulum*, a *κεντέω* *pungo*, quia acu punctum et sutum, deduxeris, chirothecæ quoddam genus fuit ex loris bubulis, inserto atque insuto plumbo ferrove, ejusmodi pugiles manus instruebant. Quanquam minus Romanis usitatus iste ludus.

Missi] Disco crediderim lusisse etiam,

371 *Diversis*] Ut quoquo sese propinisset prædo in alterutrius manus incidere.

Uterque] Remus et Romulus.

373 *Stridentia*] Quia ad ignem assa,

374 *Victor*] Qui prædam a latronibus recepit.

375 *Facit*] Epulati sunt quippe soli, quomodo dixerat Remus.

Fabii] Qui cum Remo accurrerant, et ab ejus partibus stabant,

Forsitan et quæras, cur sit locus ille Lupercal;

Quæve diem tali nomine causa notet.

Ilia Vestalis cœlestia semina partu

Ediderat, patruo regna tenente suo.

Is jubet auferri pueros, et in amne necari.

385

Quid facis? ex istis Romulus alter erit.

Jussa recusantes peragunt lacrymosa ministri:

Flent tamen, et geminos in loca jussa ferunt.

Albula, quem Thybrin mersus Tiberinus in unda

Reddidit, hybernis forte tumebat aquis.

390

Hic, ubi nunc Fora sunt, lintres errare videres;

Quaque jacent valles, Maxime Circe, tuæ.

habet famam memorem. Forte etiam petas, quamobrem ille locus sit Lupercal; et quæ causa signet diem hujusmodi nomine. Ilia Vestalis emisera partu semina cœlestia, patruo suo regnante. Is imperat parvos abripi, et extinguere in fluvio. Quid agis? Romulus erit alter ex illis. Famuli detrectantes exequuntur tristia mandata. Lacrymantur tamen, et portant geminos in loca dicta. Albula, quem Tiberinus haustus aquis fecit Tyberin, forte auctus erat aquis hybernis. Cerneret naves fluctuare hic ubi nunc sunt Fora, et qua valles tuæ porrigitur, Circe Maxime.

~~~~~

Med. et Excerpt. Pol. vulgo enim legebatur *qui bene gessit*; et sic Fr. at Ursin. Maz. Zulich. Pet. et multi alii *quod bene gessit*; Voss. *quam bene*, Heins. conj. pro *quum*: et hic quidem volebat *quis bene cessit*. Plurimi etiam et scripti et editi *habent*.—382 In quibusdam *Quæc. locum tal.* Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex alii *tanto nom.* Heins. conj. *noto*. Dein tres libri *vocet*.—383 Ex Voss. et sex aliis libris Heins. dedit *Ilia* pro vulg. *Sylvia*. Deinde duo libri *V. cœlesti s. partu*: alter P. et tres alii *cœlestia numina partu*: Bonon. *cœlestia semina partum*.—385 Be. et duo alii *jub. offerri p.* Burm. *pueros dedit* ex quibusdam Codd. pro vulg. *parvos*.—386 *Istis* habent omnes libri scripti; in quibusdam Edd. *illis*. Mox Fr. *alt. erat*.—387 Pro *recusantes* Heins. *mallet reluctantes*, vel *repugnantes*.—388 In quibusdam *loc. solu fer.*—389 Fr. *quem Tyberin Tyberinus mersus in undis*.—391 Maz. *lintr. agitare vid.*

NOTÆ

Irritus] Qui frustra accurrerat, et assumptas dapes inveniebat.

377 *Risit*] Oris tamen specie.

379 *Fama manet*] Fabulæ. Vestimenta posuerant Romulus et Remus aliique ob sacrum Pani, antiquissimo more, et ab Evandro in Italiam inducto, peractum. Sed et alia multa hac de re finxit Plutarchus.

381 *Cur sit*] Quamobrem 'Lupercal' dicatur locus ubi Pani seu Fauno sacra fiebant.

383 *Ilia*] Numitoris Albanorum regis filia, quam Amulius patruus Virginem Vestalem fecit.

Cœlestia] Quia ex Marte grvida.

384 *Tenente*] Numitore fratre pulso.

385 *Pueros*] Remum et Romulum.

386 *Quid facis*] Prohibentis est, ni fallor.

Romulus] Id est, qui Romam gentium dominam positurus est.

388 *Geminos*] Romulum Remumque.

Huc ubi venerunt, nec jam procedere possunt
 Longius; ex illis unus, an alter, ait :
 At quam sunt similes ! at quam formosus uterque ! 395
 Plus tamen ex illis iste vigoris habet.
 Si genus arguitur vultu ; (ni fallit imago,)
 Nescio quem vobis suspicor esse Deum.
 At si quis vestræ Deus esset originis auctor ;
 In tam præcipiti tempore ferret opem. 400
 Ferret opem certe, si non ope mater egeret :
 Quæ facta est uno mater et orba die.
 Nata simul, peritura simul, simul ite sub undas
 Corpora. Desierat ; deposuitque sinu.

Postquam huc venerunt, neque jam possunt progredi ulterius, unus an alter ex his dixit: At quam sunt pares! at quam uterque est pulcher! Hic tamen ex illis habet plus vigoris. Si stirps cognoscitur ex facie; (nisi imago decipit,) coniectio aliquem Deum esse vobis auctorem. At si quis Deus esset auctor vestræ originis, adjuvaret in tempore tam opportuno. Mater sane esset auxilio, nisi ipsa egeret auxilio, quæ facta est mater et orba uno die. Corpora simul orta, simul moritura, descendite simul sub aquas. Absolverat, et deposuit gremio. Vagierunt clamore

~~~~~

Duo etiam libri errare solebant.—393 Unus F. *Ub. nunc ventum est, nec*; Heins. conj. *perrentum est*. Mox Ursini liber et unus Pat. exhibent *nec jam*; vulg. *neque enim*.—394 An Heins. dedit ex Arund. et Maz. pro vulg. *et*.—395 At utroque loco rescripsit Heins. ex Ursini et Pet. ceteri *ah!*—396 Ex illis iste Zulich. Maz. Arund. Voss. et multi alii: plurimi ex istis *iste*; unus F. cum Læti Cod. et Fr. ex istis *ille*, et sic Modius Novant. Lect. Ep. 63.—397 Quatuor libri *ni pro nisi*; unus F. *non*: Heins. suadet *nec*.—398 Maz. et duo alii *in vobis*; sæpe editum *a*; Fr. *e*: Præpositionem omittunt Excerpt. Pol. et tres alii: Francius malebat *Nesc. quem patrem susp.* Voss. etiam, unus Heins. et Cant. *suspicer*.—403 *Peritura* est ex duobus vett. ceteri cum vulg. *moritura*. Deinde Thuan. *sub umbras*; quinque *sub undis*.—404 Pat. *Pig-*

NOTÆ

Loca] Profluentem, scilicet, fluvii Albulæ, seu Tiberis.

389 *Albula*] Hoc fuit Tiberis nomen ex aquæ colore, priusquam in eo merus esset Tiberinus rex Albanorum.

391 *Fora*] Romanum, Boarium, Piscarium.

Lintres] Quia ibi tum 'udæ tremuere paludes.'

392 *Circe*] De eo sæpius. Vallis vero ubi positus fuit, Murcia dicta.

394 *Illis*] Ministris, scilicet, qui gemellos Romulum Remumque in

profluentem ferebant.

396 *Iste*] Romulus, scilicet.

397 *Si genus*] Si nobilitas vultu declaratur.

398 *Quem*] Auctor qui sit generis.

401 *Ferret opem*] Affectum habet mirum ista repetitio.

Ope] Illico, scilicet, et vineta et in custodiam data Vestalis, mox viva defodienda.

403 *Ite*] Verba sunt ministri ad infantes quos erat depositurus.

Vagierunt clamore pari : sentire putares. 405

Hi redeunt udis in sua tecta genis.

Sustinet impositos summa cavus alveus unda.

Heu quantum fati parva tabella vehit!

Alveus in limo sylvis appulsus opacis,

Paulatim fluvio deficiente, sedet. 410

Arbor erat : remanent vestigia : quæque vocatur

Rumina nunc ficus, Romula ficus erat.

Venit ad expositos (mirum) lupa foeta gemellos.

Quis credat pueris non nocuisse feram ?

Non nocuisse parum est : prodest quoque : quos lupa nutrit,

Prodere cognatæ sustinuere manus. 416

æquali : crederes intelligere. Hi revertuntur in suas sedes genis humidis. Alveus carus fert impositos ultima aqua. Heu quantum fati exigua tabula vehit ! Alveus appulsus sylvis obscuris, hæret in cano, amne sensim subsidente. Arbor erat : supersunt indicia : et quæ dicitur hodie ficus Ruminalis erat ficus Romulea. Lupa enixa fatus accessit ad geminos expositos (res stupenda). Quis credat feram non obfuisse infantibus ? Leve est non obfuisse, immo prodest. Manus consanguineæ

//////////

nora pro Corpora. Mox Sa. Maz. et unus Mor. deposuitq. simul.—405 Olim edebatur *Vagierunt* ambo pariter. ‘*Vagierunt* Pet. Ursin. et Nauger. bene, ut jam monui Ep. vii. septem codd. *Vagierant clamore pari : sentire putares*. Recte, si *Vagierunt* rescribas. Ep. Canaces : ‘*Vagitus dedit ille miser ; sensisse putares*.’ Heins. Cod. Fr. etiam hic exhibet *sensisse* ; et sic quidem nonnulli edidi.—407 Fr. *summ. tamen alv.*—408 Pro *parra*, et *vehit* alter Maz. cum uno Med. et Helm. *curra* et *fuit* ; unde Heins. conj. *curta tab. fuit* : plures etiam alii habent *tulit* ; et Pet. pro var. lect. *dedit*.—409 Octo libri *sytle. impulsus*.—412 Ciofan. *Romula n. ficus, Rumina f. erat*.—415 Maz. *quod pro quos* ; eleganter, iudice Burn. qui citat Terent. Andr. 1. 3. ‘*quicquid pepererit, decreverunt tollere* :’ et Plaut. Amplitr. 1. 3. ‘*verum quod erit natum tollito*.’—416 *Prodere* est ex altero Pet. et

NOTÆ

405 *Sentire*] Quid de se ageretur, scilicet.

406 *Hi*] Ministri, scilicet.

Udis] Ex lacrymis, puerorum commiseratione.

407 *Alveus*] Cunas intellige.

408 *Fati*] Per fatum res ipsas fato præstitutas intellige, potentiamque adeo Romanam, quæ in tantum excrevit.

Tabella] Quam ‘*alveum*’ supra dixit.

411 *Vestigia*] Nondum penitus

sublato trunco.

412 *Rumina*] A ruma, hoc est, mamma, quæ et ‘*rumis*’ et ‘*rumen*’ antiquè dicebatur, quamque Remo atque Romulo præbuisse lupam dixerunt, ‘*Ruminalis*’ ficus appellata est.

413 *Fatu*] Quæ paulo ante catulos deposuerat.

Gemellos] Romulum atque Remum.

414 *Quis credat*] Indignatio est ab Amulii immanitate.

416 *Cognatæ*] Amulii patrui,

Constitit, et cauda teneris blanditur alumnis,
 Et fingit lingua corpora bina sua.
 Marte satos scires; timor abfuit: ubera ducunt;
 Nec sibi promissi lactis aluntur ope. 420
 Illa loco nomen fecit; locus ipse Lupercis.
 Magna dati nutrix præmia lactis habet.
 Quid vetat Arcadio dictos a monte Lupercos?
 Faunus in Arcadia templa Lyceus habet.
 Nupta, quid expectas? non tu pollentibus herbis, 425
 Nec prece, nec magico carmine mater eris.
 Excipe fœcundæ patienter verbera dextræ:
 Jam socer optati nomen habebit avi.

ausæ sunt perdere quos lupa alit. Restitit, et demulcet teneros alumnos cauda, et lambit ambo corpora sua lingua. Cognoscere genitos Marte, metus procul fuit. Sugunt mammas, atque nutriuntur auxilio lactis sibi exhibit. Illa dedit nomen loco; locus ipse Luperis. Nutrix consecuta est amplam mercedem lactis oblata. Quid prohibet Lupercos appellatos a monte Arcadio? Faunus Lyceus habet delubra in Arcadia. Quid hæves, marita? Tu non fies mater potentibus graminibus, neque precibus, neque carmine magico. Excipe patienter ictus dextræ fœcundantis: mox socer consequetur nomen avi desiderati. Fuit enim illa dies, cum tristi fato

Thnan. vulg. *Perdere*.—417 Quinque libri *Substitit*.—418 Valde placet Neapoli et Ciofano scriptura duorum V. et Ursin. *Et lingit ling.* alii etiam habent *lambit*.—419 Quidam *uber sugunt*.—420 Olim edebatur *Nec sib. promissa lact.* at scripti maxima ex parte *promissi*: duo *Et sib. promissi*; et sic Ursin. et unus V. quos sequitur Heinsius: Burm. autem amplectitur lectionem Codd. Voss. Maz. et quinque aliorum.—421 Fr. *Ipsa...ille*: plures etiam alii *τὸ ille* exhibent. Be. *ille Luperca*: plurimi etiam alii *Lupercal*; unus Pat. *Lupercus*: Heins. volebat *inde Luperca*.—423 Plurimi *Quis* pro *Quid*. Gottorph. *Quis vetet*. Pro *dictos* Heins. suadet *ductos*: et Pet. et Mor. *de mont.*—425 Multi *tu pallentibus herb.* unus *furialibus*; Fr. *pallentibus*.—427 Duo libri et Maz. pro var. lect. *verb. caudæ*; duo *palmæ*.—428 Heins. ex Maz. recepit *optati pro*

NOTÆ

418 *Fingit*] Bene, ut solent bruta.

419 *Scires*] Quia neque timebant, et Marti dicatum animal quasi recognoscebant.

421 *Loco*] Qui 'Lupercal' dictus a lupa.

422 *Magna*] Quia fama ejus superstes.

423 *Quid vetat*] Novum profert etymon Naso.

Monte] Lycæum dicit, Græce Λύκαιον, quem bene Latine 'Luper-

cum' appellaveris. In eo autem, a gente antiquissima, Lupercalia, quæ Lycaon Pelasgi filius instituisse dicitur, magna festivitate celebrata.

425 *Nupta*] Mulieres alloquitur Naso; quia, ut Plutarchus in Romulo, 'adultæ Lupercorum non declinant verbera, proficere ea ad conceptionem et partum rata.' Atque id non a plebeis modo, sed et a nobilissimis matronis facitatum.

427 *Fœcundæ*] Lupercorum, qui

Nam fuit illa dies, dura cum sorte maritæ
 Reddebant uteri pignora rara sui. 430
 Quid mihi, clamabat, prodest rapuisse Sabinas,
 Romulus: (hoc illo sceptrā tenente fuit:)
 Si mea non vires, sed bellum injuria fecit;
 Utilius fuerat non habuisse nurus.
 Monte sub Esquilio, multis incæduus annis, 435
 Junonis magnæ nomine lucus erat.
 Huc ubi venerunt; pariter nuptæque virique
 Suppliciter posito procubere genu.
 Cum subito motæ tremuere cacumina sylvæ,
 Et Dea per lucos mira locuta suos. 440

nuptæ emittebant paucos fructus ventris sui. Romulus vociferabatur, Quid me juvat rapuisse Sabinas? (Istud enim factum est illo regnante.) Si injuria mea creavit bellum, non auxit vires; melius fuerat non habuisse nuptas. Erat lucus magnæ Junonis intactus a multis annis sub colle Esquilino. Postquam viri simul atque mulieres huc venerunt, procubuerunt genu flexo suppliciter. Cum repente fastigia nemoris concussi tremuerunt, atque Dea protulit ore mira per lucos suos. Hircus

//////////

vulg. optatum.—429 Unus Mor. *dira* pro *dura*.—434 Sex scripti et pr. Ed. *non rapuisse nur*.—435 Unus F. *sub Esquiliis*, et Jun. *esculeo*. Alii etiam mox scribunt *inciduus*.—436 Jun. et septem alii *magna numine luc*.—438 Nonnulli *pos. succubere gen*.—439 Be. *sub. motu tr*. Arund. *notæ*. Fr. etiam a pr. *man*.

NOTÆ

caprinarum pellium loris obvias ferie-
 bant.

428 *Jam*] Postquam verbera Luper-
 corum senserit mulier.

Habebit] Propter natum sibi ex
 verberata filia nepotem.

429 *Nam*] Subjicit nunc Poëta,
 quod antiquæ non fuit institutionis in
 Lupercalibus.

Dura] Namque fœminæ ni concepi-
 ant, brevi intereat omne genus ani-
 mantis.

431 *Rapuisse*] Simulatis ludis, quo-
 modo rem eam ad optatum finem per-
 duxerit, notius est quam ut opus sit
 inculcare.

432 *Hoc*] Quod non parturiebant
 nuptæ.

433 *Bellum*] Quod gravissimum a
 Sabinis ob sibi a Romulo raptas
 puellas, tantamque injuriam, excita-
 tum.

434 *Nurus*] Pro fœminis, ut passim.

435 *Esquilio*] Unus fuit ex septem
 montibus Romanis, de quo in sequen-
 tibus.

Incæduus] Nullo ferro violatus.

436 *Nomine*] Junonis Lucinæ dice-
 batur.

439 *Cacumina*] Arborum ultimæ
 frondes.

440 *Mira*] Immo horrenda, et quæ
 Satyrorum aut Sacerdotum Panis ne-
 quitiam maxime redoleant. Sed mi-
 tius, quam res erat, interpretatus est
 augur.

Italidas matres, inquit, caper hirtus inito.

Obstupuit dubio territa turba sono.

Augur erat: nomen longis intercudit annis:

Nuper ab Hetrusca venerat exul humo.

Ille caprum mactat. Jussæ sua terga maritæ 445

Pellibus exsectis percutienda dabant.

Luna resumebat decimo nova cornua motu:

Virque pater subito, nuptaque mater erat.

Gratia Lucinæ: dedit hæc tibi nomina lucus;

Aut quia principium tu, Dea, lucis habes. 450

Parce, precor, gravidis, facilis Lucina, puellis;

Maturumque utero molliter effer onus.

hispidus, inquit, inito matres Italicas. Agmen attonitum obstupuit voce ambigua. Erat augur; nomen excidit longis annis: nuper accesserat profugus a terra Tusca. Ille immolat hircum. Nuptæ admonitæ præbebant dorsum verberandum pellibus dissectis. Luna recipiebat nova cornua decimo motu, et statim maritus erat pater, et marita mater. Gratia Lucinæ. Lucus imposuit tibi hæc nomina; vel quia tu, Dea, habes principium lucis. Fave, oro, lenis Lucina, puellis gravidis; atque extrahe leniter ventre pondus maturum.—Postquam dies fuerit orta,

tenuere cac. Et Jun. *cacumine sylv.*—441 Multi meliores, teste Heins. *Italidas*: unus F. *Italides*; conj. Heins. *Æbalidas*. Deinde idem monet legendum cum Maz. duobus V. et Strozæ libro *caper hirtus* pro vulg. *sacer hircus*.—442 Quatuor libri *subito* pro *dubio*.—445 *Maritæ* ex tribus scriptis cum opt. Med. placet Heins. præ vulg. *puellæ*.—446 Sæpe edebatur *Pell. exentis perc.* at prisca scriptura erat *exsectis*: unus Heins. *exentis*.—447 Thuan. et quatuor alii *sua* pro *nova*. *Decim motu* ex plerisque scriptis dedit Heins. pro vulg. *mense*: alii etiam legunt *curso*.—448 Concinnius *mat. erant*. Heins.—450 Pro *habes*, duo scripti *eras*; et pro diversa lectione Zullich. quod placeret, nisi verbum id ipsum clausisset pentametrum præcedentem. Heins.—451 Fr. *fac. grav.* in verso ordine.—452 P. et tres alii *Maturoque*. Mox pro vulg. *aufer* ‘*Sa. effer*,

NOTÆ

442 *Obstupuit*] Neque abs re: namque fronte prima voces illæ ‘*Caper hirtus inito*’ aliquid habent stupendum.

Dubio] Ambiguo: namque nefas intelligere quod primo verba sonant.

444 *Hetrusca*] Ex Hetruria vero et sacra et carimonie et omnis prope Deorum cultus petitus.

445 *Terga*] Interscapilium. *L'entre-deux des épaules*.

446 *Pellibus*] Caprinis, quibus Luperci obvios cadebant.

447 *Motu*] Mense adcoque.

448 *Mater erat*] Atque adeo Luperorum pelles et ictus nequaquam irriti: et Junoni Lucinæ magna gratia, quæ remedium tam potens indicaverat.

449 *Tibi*] Junonem seu Dianam alloquitur, quæ Dea est una atque eadem.

Lucus] Esquilinus aut quivis alius; namque Diana nemorum Dea.

450 *Lucis*] Quia non ad proterendos fœtus tantum et in lucem emittendos matres adjuvat Luna, sed et generationis causas habere dicitur.

ORTA dies fuerit; tu desine credere ventis.

Perdidit illius temporis aura fidem.

Flamina non constant: et sex reserata diebus 455

Carceris Æolii janua laxa patet.

JAM levis obliqua subsidit Aquarius urna.

Proximus æthereos excipe, Piscis, equos.

Te memorant fratremque tuum (nam juncta micatis

Signa) duos tergo sustinuisse Deos. 460

tu ne confidas ventis. Ventus illius tempestatis excidit fide. Auræ non sunt stabiles, et valvæ carceris Æolii laxæ patent apertæ sex diebus.—Jam levis Aquarius subsidit urna obliqua. Piscis proxime, excipe equos cælestes. Dicunt te et fratrem tuum (nam continuata fulgetis sidera) tulisse dorso duos

elegantius; unde et *Egeria* ab *egerendo* dicta creditur.' *Burm.*—453 Nonnulli scripti et editi *di fuerat; tu.* *Hamburg.* etiam *nunc* pro *tu*; et *Be. tua.*—454 *Tress vett. Prodidit ill.*—456 *Heins.* suadet *laxa* ex uno *A.* et *Gottorph.* pro vulg. *lata*: duo libri *totæ.*—457 *Cant. lev. antiqua subs.* et *Fr.* cum vulg. *subsidit.*—458 *Quinque libri Protinus æther.* et quatuor *Prox. æquoreos exc.* *Cod. Læti Aithcos. Fr. æther. accipe, P.*—459 *Gryph. nam cuncta mic.*—461 *Fr.*

NOTÆ

451 *Facilis*] Propitia.

452 *Molliter*] Sine doloribus.

453 *Orta*] Eadem Lupercalium, scilicet decimo quinto adeoque Kalendas Martias, non decimo quarto, nti scripserunt; multo minus decimo septimo Februarii mensis, sed decimo quinto: eo namque Sol in Piscibus ex veteri etiam Calendario.

Ventis] Quia per sex dies vehementius tunc temporis flare solent.

454 *Perdidit*] Lege *Prodidit.* 'Prodere fidem' pro 'fallere' eleganter. Produnt vero fidem venti, qui cum placidi aut quieti viderentur, repentina rabie coorti, omnia concutunt.

456 *Æolii*] Æoli ventorum regis carceres et claustra, quibus sævos compescit, si cupis propius cernere, Maronem adi.

457 *Leris*] Quia a ferendi Solis labore eo die cessat.

Obliqua] Ad figurationem sideris respexit; quia nempe ex inversa prope urna aqua in Pisces aut effunditur,

aut effundi videtur.

Subsidit] Poëtice dixit, quasi in ferendo Sole multum desudasset Aquarius.

458 *Piscis*] Sidus illud intellige quod *σύνδεσμον ὑπόβρανον* Aratus appellavit, et duobus piscibus constituitur, sub Andromeda versus Æquinoctialem. De quo vide Hyginum, ne cum alio pisce confundas qui ad Antareticum magis remotus, Notiusque quoque dicitur.

Equos] Solis, scilicet, qui relicto Aquario in Pisces transit.

459 *Fratrem*] Piscem alium; qui Boreus magis ad Septemtrionem remotus, cum prior Notius a Noto vento, qui ab illa parte exsurgit, appelletur.

460 *Sustinuisse*] Immo in pisces mutatos Venerem Cupidinemque alii fabulati sunt: diversa insuper de Syrorum superstitione tradit Diodorus.

Terribilem quondam fugiens Typhona Dione,
 Tunc cum pro cœlo Jupiter arma tulit,
 Venit ad Euphratem comitata Cupidine parvo;
 Inque Palæstinæ margine sedit aquæ.
 Populus, et camæ riparum summa tenebant: 465
 Spemque dabant salices, hos quoque posse tegi.
 Dum latet, intonuit vento nemus. Illa timore
 Pallet; et hostiles credit adesse manus.
 Utque sinu natum tenuit, Succurrite, Nymphæ,
 Et Dis auxilium ferte duobus, ait. 470
 Nec mora; prosiluit. Pisces subiere gemelli:
 Pro quo nunc dignum sidera munus habent.

Deos. Dione fugiens olim horrendum Typhonem tunc cum Jupiter tulit arma pro cœlo, venit ad Euphratem stipata parvo Cupidine, atque constitit ad ripas aquæ Palæstinæ. Populus et arundines habebant extrema eorum: atque salices spem faciebant se etiam posse his occultari. Dum latitat, sylva intonuit vento. Illa pallet metu, atque arbitratut manus infestas adesse. Et cum teneret filium gremio, Subvenite, Nymphæ, inquit, et ferte opem Diis duobus. Et sine cunctatione, immisit se in aquam. Pisces gemini subiverunt: pro quo nunc obtinent sidera mercedem

Dionæ; et antea fuisse videtur Diana.—465 In quibusdam summ. tegebant.—466 Lege, his quoque vel hic; nam in uno codice V. hoc extat: in quatuor aliis, se quoque: Maz. et Zulich. salices has. Heius. Ego præferrem, his, vel, sic quoque posse tegi: id est Venerem inter salices, licet humiles essent et summa tantum tenerent riparum, tamen posse latere. Tegi autem dictum, ut apud Livium xxi. 54. 'Locus equiti quoque tegendo satis latebrosus:' ubi quoque etiam ut hic ponitur. In Maz. erat, facies hos quoque: unde forte scriptum fuit, salices, os quoque posse tegi; non tantum inferiores corporis partes, sed et caput. Burm.—467 Nonnulli Dum jacet. Deinde Fr. Maz. et quatuor alii intonuit vent.—469 Fr. ten. nat. inverso ordine.—472 Plurimi editi Pro q. n. cernis s. numen h. Voss. Arondel. Mazar. et tres alii, dignum sidera munus; quod secutus sum: posset et, nunc calum sidera munus habent

NOTE

461 *Typhona]* Qui Terræ filius cum aliis etiam adversus Deos bellum movit: ut dictum alibi.

Dione] Hæc Oceani et Tethyos filia sæpe a Poëtis pro Venere ejus filia, ut hoc loco, ponitur.

463 *Euphratem]* Fluvius est notissimus Asiæ, qui Syriam Palæstinam sen Judæam quoque perluit.

464 *Palæstinæ]* Judæa est, notior quam ut opus sit Asiæ provinciam esse indicare.

465 *Populus]* Herculi arbor sacra. *Summa]* Ultima.

466 *Spem]* Sperabat Venus sese cum filio posse etiam inter salices latere, sicuti alii Dii aliis pariter sese tegebant.

468 *Hostiles]* Typhonis ipsius aut cujuspiam gigantis.

469 *Natum]* Cupidinem, scilicet. *Nymphæ]* Fluviales alloquitur.

471 *Prosiluit]* In flumen desiliit.

472 *Sidera munus]* Inter sidera sunt

Inde nefas ducunt genus hoc imponere mensis,

Nec violant timidi piscibus ora Syri.

PROXIMA lux vacua est : at tertia dicta Quirino. 475

Qui tenet hoc nomen, Romulus ante fuit.

Sive quod hasta Curis priscis est dicta Sabinis :

(Bellicus a telo venit in astra Deus :)

Sive suum Regi nomen posuere Quirites :

Seu quia Romanis junxerat ille Cures. 480

Nam pater armipotens, postquam nova mœnia vidit,

Multaque Romulea bella peracta manu,

dignam. Inde Syri pii arbitrantur nefas admovere hoc genus mensis, neque polluant ora piscibus.—Dies sequens est immunis ; at tertius dicatus Quirino. Qui habet hoc nomen fuit prius Romulus. Sive quia hasta appellata est Curis a veteribus Sabinis : (Deus bellicus translatus est ad sidera per illud telum :) sive quia Quirites dederunt nomen suum Regi : sive quia ille addiderat Cures Romanis. Nam pater armipotens, postquam vidit novos muros, et bella absoluta manu Romu-

legi : sic Art. Am. i. 557. 'Munus habe cœlum : dignum sidera nomen alii : Pro quo, quæ cernis, sidera nomen Nager. Pet. Zulich. et tres alii : nunc cernis sidera nomen Ursin. et plurimi alii. Forte, Pro quo nunc cerni sidera munus habent. Gronovius Noster Olser. iv. 18. corripbat : Pro quo nunc (cernis) sidera munus habent. Heins. Dignum sidera munus habent etiam Modius Novant. Lect. cap. 63.—473 Plurimi nef. dicunt gen. et unus hoc inducere mens.—474 Fr. Ne violent tim.—477 Curis est ex Maz. Zulich. et quatuor aliis ; nonnulli cum Fr. quiris : Ursin. et Pet. cares. Deinde Hamburg. primis pro priscis.—479 Suum meliores. Heins. Alii suo.—481 Sex libri sua pro nova.—

NOTE

collocati meriti sui grata mercede.

474 *Timidi*] Ad religionem spectat istud epithetum : fuere namque olim pietate insignes Syri. Forte autem, ut Scaligeri fuit conjectura, ad Syriam phrenesim alludit Naso. Ex usu quippe piscium timuit ea gens ne sibi venter aut membrum aliud intumesceret.

475 *Proxima*] Adeoque decimo quarto Kalendas Martias, seu decimo sexto Februarii.

Tertia] Decimo tertio Kalend. Mart. erant Quirinalia : quæ quidem multo post Romuli seu Quirini excessum instituta sunt.

478 *Telo*] Quia hasta, quæ Sabinis

'Curis' dicta, atque adeo rebus bello feliciter gestis gloriam et divinitatem nactus Romulus, ideo, inquit Naso, Quirinus forte dictus.

479 *Quirites*] Ut a Quiritibus seu Romanis Quirinus dictus sit Romulus.

480 *Cures*] Plur. numeri tantum ; nomen est illius oppidi ubi imperavit Tatinus, quocum fœdus hac lege percussum, ut populis duobus junctis, Roma quidem antiquum nomen a Romulo obtineret, Romani vero Quirites a Curibus dicerentur.

481 *Pater*] Mars, scilicet, ejus numen bello præsertim potens.

Nova] Romæ Urbis, a Romulo posita.

Jupiter, inquit, habet Romana potentia vires;
 Sanguinis officio non eget illa mei.
 Redde patri natum: quamvis intercidit alter, 485
 Pro se, proque Remo, qui mihi restat, erit.
 Unus erit, quem tu tolles in cœrula cœli;
 Tu mihi dixisti: sint rata dicta Jovis.
 Jupiter annuerat. Nutu tremefactus uterque 490
 Est polus, et cœli pondera sensit Atlas.
 Est locus: antiqui Capream dixere paludem.
 Forte tuis illic, Romule, jura dabas.
 Sol fugit, et removent subeuntia nubila cœlum,
 Et gravis effusis decidit imber aquis.

lea, Jupiter, ait, opes Romanæ sunt auctæ: illis nihil est opus auxilio sanguinis mei. Restitue filium patri; tametsi alter periit, qui mihi superest erit pro se et pro Remo. Unus erit, quem tu assumes in cœrula cœli, tu mihi dixisti: verba Jovis sint firma. Jupiter annuerat: uterque polus contremuit nutu, et Atlas sensit gravitatem cœli. Est locus; veteres appellaverunt Capream paludem. Forte, Romule, tu jus dicebas illic tuis. Sol subduxit se, et nubes coortæ abscondunt cœlum;

//////////

485 Pat. et quatuor alii *Redd. pater, nat.* Mox Jun. Voss. et alius *interc. altum*; Thnan. *ille*.—487 Alii *in*, vel *ad sidera cœl.*—490 *Sensit* ex sex vett. Heins. placet præ vulg. *morit*; multi alii *novit*.—491 Alii *Capreæ* vel *Capree*. Tum Arund. *dir. paludes*.—492 Maz. Zulich. et Voss. *rivis pro tuis*.—493 Heins.

NOTÆ

484 *Sanguinis*] De Romulo loquitur, quem Martis filium propter laudem bellicam fecerunt.

Non eget] Quia per se jam Roma potens.

485 *Redde*] Atque adeo cœlo reponere, Diisque annuere.

Intercidit] Qui, novæ Urbis quia saltu vallum irrisisset, fratris Romuli jussu quin occisus sit vix dubium.

487 *In cœrula*] Ex Ennii Annalibus, de Romulo in Deorum numerum ascribendo, haustum istud testatur illustriss. Neapolis.

488 *Rata*] Firma. Re comprobentur.

490 *Polus*] Fictos cœli cardines, seu polos Septentrionalem atque Meridionalem, pro cœlo ipso poni jam sapius dictum.

Delph. et Var. Clas.

Atlas] Quem Mauritaniæ regem cœlum cervicibus sustinere non semel repetitum.

491 *Capream*] Fuit hæc palus paulo extra Urbem mare versus.

492 *Jura*] Suo modo credas, per vim magis, quam ut quæque res erat. Namque et ob asperius ingenium disceptum a Senatu vulgo putant: neque dubitandi causam habeo gravem, utrumque turbine abreptum tradat Livius.

493 *Sol*] Hanc Solis eclipsim ad diem 26. Maii anni ante C. natum 713. tabulæ Astronomicæ referunt: vulgoque creditum Romulum et per defectum Solarem conceptum, et per eundem sublatum. Quanquam de priore nihil certi.

Removent] Dicit istud quia obnubi-

Ovid.

6 E

Hinc tonat, hinc missis abrumpitur ignibus æther. 495

Fit fuga : Rex patriis astra petebat equis.

Luctus erat, falsæque Patres in crimine cædis.

Hæsissetque animis forsitan illa fides.

Sed Proculus Longa veniebat Julius Alba :

Lunaque fulgebat ; nec facis usus erat. 500

Cum subito motu nubes crepuere sinistrae.

Retulit ille gradus, horrueruntque comæ.

Pulcher, et humano major, trabeaque decorus:

Romulus in media visus adesse via :

et pluvia densa decidit aquis effusis. Hinc tonat, hinc cælum dividitur ignibus missis. Diffugiunt. Rex ferebatur ad sidera equis patriis. Maror incesserat ; et Patres erant in crimine falsæ necis ; atque forte illa opinio mansisset in mentibus. Verum Julius Proculus veniebat Alba Longa ; et Luna splendebat, neque opus erat tada : cum nubes sinistrae strepuerunt motu repentino. Ille repressit pedem ; et capilli steterunt. Romulus splendidus et procerior homine, atque ornatus trabea, visus adesse in media

malebat *en remor*. Mox P. *nub. solem* ; et duo *cæli*.—495 Maz. et quinque alii *Intonat emissis abr.* unus Pat. *immissis*. Dein V. *erumpitur* ; et alii *obrumpitur*.—496 Fr. *pet. aquis*.—497 P. et Thuan. *falsoque*. Sex cum Fr. *falsæque P. in crimina c.*—498 *Illa* ex libris vett. alii *ipsa*.—499 Sic emend. Heins. olim edebatur *Sed procul a*, vel *e longa*.—500 Pet. et Fr. cum aliis multis *Lunaq. surgebat ; nec*.—501 Plurimi *sepes pro nubes* : nonnulli etiam *sepes tremuere*, vel *sonuere* : alter Maz. *species sonuere*. Quidam inter quos Maz. Zulich. et Arund. *nub. crevere sin.*—502 *Horrueruntq.* ex Pet. Maz. Ursin. Voss. et de-

NOTE

lato aëre non apparet cælum.

495 *Abrumpitur*] Fulminibus quippe atque coruscationibus scindi cælum videtur oculis.

496 *Fit fuga*] Neque sine causa. 'Poplifugia' deinde appellarunt illam diem Romani.

Rex] Romulus, scilicet.

Patriis] Martis.

497 *Luctus*] Ob sublatum Romulum.

Falsæ] Oborta tempestas, soli-que defectio, consecrationis speciem præbuere, cum e conspectu ablatu Romulus ; ut ne interfectum a Senatu quisquam e populo crederet : cui rei mox Julius Proculus fidem fecit.

Ceterum discerptum tamen, ut dictum supra, vix ullus dubitaverit qui rei Romanæ notitiam habuerit.

499 *Proculus*] Hunc virum, cetera probum, et Romulo affinitate conjunctum, a patribus subornatum ne dubites : cujus ad rem accommodatissimam orationem pete, si placet, ex Plutarcho aut Livio.

Alba] Quod Latini fuit oppidum, ab Ascanio Aeneæ filio conditum.

501 *Sinistræ*] Ad omen alludit, quod ex sinistro fulmine ac tonitru captabant.

502 *Ille*] Proculus, scilicet, tremefactus.

Et dixisse simul, Prohibe lugere Quirites : 505
 Nec violent lacrymis numina nostra suis.
 Thura ferant, placentque novum pia turba Quirinum ;
 Et patrias artes militiamque colant.
 Jussit: et in tenues oculis evanuit auras.
 Convocat hic populos, jussaque verba refert. 510
 Templâ Deo fiunt : collis quoque dictus ab illo :
 Et referunt certi sacra paterna dies.
 Lux quoque cur eadem Stultorum festa vocetur,
 Accipe: parva quidem causa, sed apta subest.
 Non habuit tellus doctos antiqua colonos : 515
 Lassabant agiles aspera bella viros.
 Plus erat in gladio, quam curvo laudis aratro :
 Neglectus domino pauca ferebat ager.

via, et simul dixisse, Veta Quirites flere: neque ledant numina nostra suis lacrymis. Offerant thura, atque pium agmen placent novum Quirinum: et colant artes patrias et militiam. Imperavit; et evanuit oculis in auras inanes. Hic convocat Patres, et memorat voces jussas. Aedes ponuntur Deo: mons etiam appellatus ab illo; et certi dies reponunt sacra paterna. Disce etiam quamobrem eadem dies dicatur festa Stultorum: ratio quidem levis, sed tamen conveniens. Terra vetus non habuit incolas eruditos: sæva bella conficiebant viros fortes. Plus erat gloriæ in ense, quam in aratro adunco: ager neglectus reddebat pauca domino. Antiqui ta-

cem aliis pro vulg. horruerantq.—505 Heins. malebat dix. viro, Pr.—506 Nec meliores. Heins. Alii ne.—507 Alii placantque.—509 Pro oculis Heins. malebat oculus; vel in tenuem ex oculis ev. auram.—510 Patres pr. Edd. et sex scripti cum Naugeriano et vulgatis: alii populos vel populum. Mox usuque verba unus Mor. unde Heinsius conj. visaque vera, vel certa. Verba facit tres libri; Heinsius malebat, jacit.—511 Pro fiunt Excerpt. D. faciunt; nuns Pat. ponunt.—514 Tres libri causaq. aperta tamen. Pro subest Voss. et Maz. fides: Heins. legit fide: Pet. etiam tamen.—515 Fr. doct. tell. inverso ordine

NOTÆ

506 *Violent*] Lætitiâ quippe, non mœrorem, ex consecratione regis sui concipere debebant Romani: siquidem tamen ea non ficta fuisset.

507 *Quirinum*] Eo nomine in cœlis vocari ipsemet indicavit; modo ut historicorum quoque fabulis aliqua fides.

508 *Patrias*] Justitiâ præsertim et militiam, ex Plutarchi sententia. Maro autem *Æn.* vi. 'Tu regere imperio populos, Romane, memento;

Hæ tibi erunt artes; pacisque imponere morem, Parcere subjectis, et debellare superbos.'

511 *Ab illo*] A Caribus tamen Sabinorum, qui illic conederunt, dictum collem testatur Festus, cum prius Agonus appellaretur.

512 *Certi*] Quirinalia ergo stata et annua.

Paterna] Romulo patri dicata.

513 *Eadem*] Qua Quirini festum.

Farra tamen veteres jaciebant, farra metebant :

Primitias Cereri farra resecta dabant. 520

Usibus admoniti flammis torrenda dedere ;

Multaque peccato damna tulere suo.

Nam modo verrebant nigras pro farre favillas ;

Nunc ipsas igni corripuere casas.

Facta Dea est Fornax : læti Fornace coloni 525

Orant, ut fruges temperet illa suas.

Curio legitimis nunc Fornacalia verbis

Maximus indicit ; nec stata sacra facit.

Inque Foro, multa circum pendente tabella,

Signatur certa Curia quæque nota. 530

Stultaque pars populi, quæ sit sua curia, nescit :

Sed facit extrema sacra relata die.

men spargebant triticum, metebant triticum : offerebant Cereri primitias frumentum resectum. Impulsi utilitate dederunt farra torrenda ignibus ; et passi sunt multum dispendium suo errore. Nam modo colligebant atrum cinerem pro frugibus ; modo immiserunt ignem suis tuguriis. Dea Fornax creata est : agricolæ læti Fornace precantur, ut illa moderate torreat sua farra. Nunc Curio Maximus indicit vocibus solemnibus Fornacalia ; neque facit sacra stata. Atque Curia quæque notatur certo indicio in foro, multa tabella circum pendente. Et pars populi stulta ignorat quænam sit sua Curia : sed celebrat sacra

~~~~~

—520 Quidam ex melioribus *farr. secata dab.* unus Heins. *reperita*.—521 Hamburg. *Us. edocti fl.* Alii etiam *torr. dederunt*.—524 *Igni ex Ursin.* Læti, Maz. et octo aliis ; vulg. *ignes*.—526 Pr. Ed. et tres scripti *ut vires temp.*—527 Alii *Fornacalia*.—531 Fr. *Multaque* ; et *Stultaque* pro var. lect.—532 *Re-*

NOTE

519 *Jaciebant*] *Serebant*.

520 *Cereri*] Quæ frugum Dea.

521 *Usibus*] Experientia quippe artium magistra : neque necessitati quicquam inexpertum.

Flammis] Quanquam ergo tostum melius esse far usu didicissent ; non tamen torrendi satis idoneam rationem invenerant.

523 *Nigras*] Farre nimium tosto.

525 *Fornax*] A Numa initium habuit, qui et egregiæ Deæ 'fornacalia' torrendi farris indictitias ferias instituit.

526 *Temperet*] Ne adurantur.

527 *Curio*] Primum omnium seu caput aut ἑξαρχον intellige ; cujus auctoritate et Curia, quas 30. numero Romulus instituit, et Curiones ceteri regebantur.

Legitimis] Certa quadam formula comprehensis, hæc v. g. JOVIS EPU- LUM CRAS EST. LAVATIO DEUM MATRIS EST HODIE, &c.

528 *Indicit*] Quia non statæ feriæ, sed indictitiæ.

530 *Signatur*] In iis tabellis, in quam Curiam seu aediculam, ad eam rem paratam, hæc aut illa Curia seu pars populi ad rem divinam accede-

EST honor et tumulis : animas placate paternas ;
 Parvaeque in extinctas munera ferte pyras.
 Parva petunt Manes : pietas pro divite grata est 535
 Munere : non avidos Styx habet ima Deos.
 Tegula projectis satis est velata coronis ;
 Et sparsae fruges, parvaeque mica salis :
 Inque mero mollita Ceres, violæque solutæ :
 Hæc habeat media testa relicta via. 540
 Nec majora veto : sed et his placabilis umbra est.
 Adde preces positis et sua verba focis.

relata die extrema.—Est quoque honor sepulcris. Placate animas paternas ; et portate lævia dona in rogos extinctos. Umbrae poscunt tenuia. Pietas est accepta pro tanto dono. Styx infima non habet Deos cupidos. Tegula tecta floribus sparsis, et farra projecta, et parva mica salis, et frumentum aspersum vino, et violæ solutæ sufficiunt. Testa destituta in media via habet hæc. Neque prohibeo ampliora : verum Manes possunt etiam placari istis. Adjice preces et sua verba aris

lata Heins. recepit pro vulg. relicta ex opt. A. Voss. Arund. Maz. et tribus aliis.—533 Fr. anim. pacate pat.—534 Sic corr. Heins. ex Maz. et uno V. ceteri cum vulg. extractas m. ferre pyr.—535 Malo, gratis ; ut rōd est subintelligatur. Pietas apud gratos Manes est pro magno munere. Heins.—537 Vulg. edebatur Teg. porrectis sat. at Excerpt. Pol. prorectis, unde Heins. corr. projectis. Mox in duobus scriptis est vallata cor.—538 Quidam ex melioribus sparsaque : Ursin. Pet. et unus V. parvaeque. Heins. versum sic refingit Et parvæ fruges, parvaq. m. s.—540 Ed. Mycill. et alius texta pro testa. Nonnulli etiam testa reperta vi.—542 Unus Pet. pos. in sua vota foc. H. et pia verba :

NOTE

ret, descriptum erat.

531 *Nescit*] Atque adeo rei divinæ suo tempore non dat operam.

532 *Facit extrema*] Quirinalia stultorum ferias appellavit etiam Festus, quod eo die sacrificarent, qui fornalibus, cum indicta essent, non potuerant feriari.

533 *Est honor*] Tertio a Quirinalibus die feralia fieri, et piis Manibus justa solvi alii scripserunt.

Tumulis] Ad sepulera.

534 *Pyras*] Proprie pyra lignorum est cengeris accensa, in qua mortuorum cadavera adurebantur. Verum hoc in loco pro busto aut sepulcro ponitur.

535 *Manes*] Quos animas paternas modo dixit.

536 *Aridos*] Avaros.

Styx] Inferorum palus, quæ pro Inferis ipsis posita.

537 *Tegula*] Super tegula, testa, aut silice ponebantur epulæ aut dona quæ Diis Manibus apponebantur.

539 *Ceres*] Pro pane posuit vino madido, aut farina eodem subacta. Videatur Festus.

540 *Via*] Ad vias enim posita olim sepulera : quod et hodie adhuc apud multos obtinet.

541 *Majora*] Quibus quisquam Manes placare studeat. Multum vero in his sepulcralibus epulis consumsisse veteres nullus dubitat.

542 *Sua*] Convenientia.

Focis] Pro accensis luminibus interpretati sunt. Ergo per focos alta-

- Hunc morem Æneas, pietatis idoneus auctor,
 Attulit in terras, juste Latine, tuas.
 Ille patris Genio solennia dona ferebat; 545
 Hinc populi ritus edidicere pios.
 At quondam, dum longa gerunt pugnacibus armis
 Bella, Parentales deseruere dies.
 Non impune fuit: nam dicitur omine ab isto 550
 Roma suburbanis incaluisse rogis.
 Vix equidem credo: bustis exisse feruntur,
 Et tacitæ questi tempore noctis avi.
 Perque vias Urbis, Latiosque ululasse per agros
 Deformes animas, vulgus inane, ferunt.
 Post ea præteriti tumulis redduntur honores; 555
 Prodigisque venit funeribusque modus.

positis. Æneas certus auctor pietatis induxit hunc ritum in terras tuas, juste Latine. Ille portabat munera solennia Genio parentis; inde populi perdidicerunt pias ceremonias. At olim, dum gerunt longa bella armis pugnacibus, omiserunt dies Parentales. Non fuit inultum: nam Roma dicitur calefacta rogis suburbanis ab isto omine. Ægre equidem fidem adhibeo: avi questi dicuntur prodixisse sepulcris tempore noctis silentis: atque aiunt, animas turpes, populum tunc ululasse per rivos Urbis, et per campos Latinos. Post illa honores omissi reponuntur sepulcris;

Burm. conj. *et sua*, vel *pia rota*.—445 Quidam solenn. verba *fer.* unus Heins. *busto*; unde ille conj. *justa*.—446 P. et Excerpt. D. *addidicere*: deinde pios plerique scripti cum vulg. Arund. suos: Neapolis ex scripto malebat *novos*.—547 Maz. Voss. et Zulich. *legunt pro gerunt*: Jun. et Edd. quædam, ut Neapolis *ferunt*: plurimi etiam *pugnantibus arm.*—548 Maz. et duo alii P. *dese-ruisse di.*—549 Liber Strozze nam *fertur crimine ab.*—550 Thuan. *incal. focis.*—551 Maz. *exiss. fatentur.*—552 Maz. *Et tacito q.*—553 *Latiosq.* ex Voss. et tribus Med. restituit Heins. pro vulg. *latosq.* Fr. *latos* omisso *que.*—556 Fr.

NOTÆ

- ria intelligenda esse censeo; quod ex Æneidos quinto, atque ab Ænea ipso Anchisæ patri relatis feralibus, verum esse facile demonstravero.
- 543 *Idoneus*] Quippe pietate super *monstrum* notus.
- 544 *Latine*] Laurentum rex fuit, cujus fillam Laviniam Æneas duxit uxorem.
- 545 *Genio*] Manibus patris Anchisæ, cui tanquam Deo sacra instituit.
- Solennia*] Ne pigeat rem totam ex Æneidos v. repetere.
- 546 *Hinc*] Ab ipso Ænea.
- 548 *Parentales*] Quibus, pro parentibus et majoribus extinctis, epulas ad eorum sepulera ferebat.
- Deseruere*] Vix aliunde istud sit probandum. Verum de his magis dubiam cur faciamus Nasonis fidem?
- 549 *Omine*] Impietate sane nihil magis ominosum.
- 550 *Suburbanis*] Hi enim ante Urbem excitabantur.
- Incaluisse*] Atque adeo plurimos ob

Dum tamen hæc fiunt, viduæ cessate puellæ :

Expectet puros pinea tæda dies.

Nec tibi, quæ cupidæ matura videre matri,

Comat virgineas hasta recurva comas.

560

Conde tuas, Hymenæe, faces, et ab ignibus atris

Aufer : habent alias mœsta sepulcra faces.

Di quoque templorum foribus celentur opertis :

Thure vacent aræ, stentque sine igne foci.

Nunc animæ tenues, et corpora functa sepulcris

565

Errant : nunc posito pascitur umbra cibo.

et finis fuit portentis et funeribus. Dum tamen hæc geruntur, puellæ viduæ quiescite, fax pinea expectet dies puros. Neque acus curva ornet capillos virgineos tibi, quæ videberis matura matri cupidæ. Hymenæe, repone tuas tædas, et tolle eas ab ignibus obscuris : tristia busta habent alias tædas. Dii etiam condantur januis templorum clausis : altaria sint sine thure ; et aræ muneant sine igne. Nunc Umbræ inanes et corpora sepulta vagantur ; nunc Munes pascuntur dapibus admo-

~~~~~

Prodig. fuerat fun. Sa. Prodigisq. venis : A. pr. suus.—557 Alii hæc fiunt, vid. Deinde pro viduæ Jun. et Gottorph. avidæ.—558 Plurimi Expectet ; quinque Expectat ; vulg. Exoptat.—559 Fr. Non pro Nec. Dein pr. A. Læti, et duo alii quæ primum mat.—563 Tres libri for. celebrentur ; et duo apertis.—565 Fr. nunc

NOTÆ

intermissa feralia interiisse.

554 *Inane*] Vanæ atque iuanes dicuntur Umbræ, quæ sine corpore.

555 *Præteriti*] Neglecti aut omissi.

556 *Prodigis*] Non amplius bustis prodierunt Manes.

Funeribus] Non ita frequentes cadebant Romani.

557 *Hæc*] Sacra feralia.

Cessate] De nuptiis nolite cogitare.

558 *Pinea*] Cujusmodi ad nuptias soliti adhibere, aut etiam ex spino, quas ex maritæ foculo accendebant.

559 *Cupidæ*] Scilicet id unum prope curant matres, ut placeant filiæ suæ, et quam primum nubant.

Matura] Quæ ætate est nubili.

560 *Comat*] Atque adeo per dies ferales et placandis Manibus dicatos de matrimonio ne cogitet.

Hasta recurva] Acum comatorium ne dubites intelligendam esse, qua

crinium compago retinebatur, ne laxius fluerent, aut sparsi dissiparentur, de qua Martialis hoc disticho : ' Unus de toto peccaverat orbe comarum Annulus, iuserta non bene fixus acu.'

561 *Tuas*] Quæ lætitiæ sunt, utpote ad nuptias.

Hymenæe] Deum nuptiarum jam sæpe diximus.

Ignibus atris] Tædarum feralium, quæ lugubres ; utpote in funebribus, et ad Deos inferos spectantibus.

563 *Celentur*] Ne quid funestum videant ; qua re etiam Pontifici, flammī Diali, aliisque qui rem facturi essent, interdictum funesto aspectu res divinas turbare.

561 *Foci*] Deorum altaria.

565 *Corpora functa*] Umbræ defunctorum, qui sepulcro tamen non carere : namque his qui caruissent cen-

Nec tamen hæc ultra, quam tot de mense supersint

Luciferi, quot habent carmina nostra pedes.

Hanc, quia justa ferunt, dixere Feralia lucem.

Ultima placandis Manibus illa dies.

570

Ecce anus in mediis residens annosa puellis,

Sacra facit Tacitæ: vix tamen ipsa tacet.

Et digitis tria thura tribus sub limine ponit,

Qua brevis occultum mus sibi fecit iter.

tis. Neque tamen hæc ultra quam tot dies restent de mense, quot carmina nostra habent pedes. Vocaverunt hanc diem feralia, quia ferunt justa. Illa dies postrema Umbris placandis. Ecce anus propecta ætate stans in mediis puellis refert sacra Tacitæ; ipsa tamen ægre tacet. Atque ponit tria thura tribus digitis sub limine, qua parvus mus paravit sibi callem secretum. Tum necit licia cantata nigro

////////

pro et.—566 Gottorpli. *Err. nunc parvo pasc.* et P. *imposito.*—567 Sic Heius. ex melioribus vs. refingit; alii *Nec t. hoc u. quam cum d. m. supersint*; vel etiam u. cum tot d. vel ut Fr. *quam quot.*—569 Scaliger corr. *dicunt pro dixere.*—570 Thuan. et Hamburg. *Optima plac.*—571 Gottorpli. *resid. animosa*, unde Heius. conj. *vinosa*, vel *pannosa.*—573, V. et post. Ed. Aldin. *thur. simul sub.* Voss.

NOTÆ

tum errare annos necesse; neque ad hæc sacra, utcumque horrenda, et ab impuro spiritu conficta, admittebantur.

566 *Pascitur*] Scilicet ad epulas venient qui carent corpore.

567 *Hæc*] De erroribus Umbrarum loquitur.

Quam tot] Conjectura opus est hoc in loco, quam ex illustriss. Neapoli peto. Suspiciatus est 12. Kalendas Mart. ultimum fuisse diem quo feralibus sacris incumbendum esset, quibus quidem aliquot ante diebus vacare liceret. Atque ita undecim dies remanebant e mense; ipso tamen feralium die comprehenso.

568 *Quot habent*] Siquidem non erant Umbræ ultra quam deinde tot dies supersint ex mense Februario, quot pedes carmina ista habent, undecim certe superesse necesse est; tot enim constant pedibus Hexameter et Pentameter: atque adeo quan-

quam a veteribus Kalendaris aberret Naso, non potuerint ipsius feralia ultra 12. Kalendas Martias proferri.

569 *Hanc*] Duodecimam dicit Kalendas Mart. sen Februarii decimum octavam diem, ut numeramus nos, quo feralia absolvebantur.

Justa] Eo nomine sacra appellabantur, quæ Diis Manibus persolvebantur: in quibus solenne aliquid offerre, et ex præcedentibus appareret.

570 *Illæ*] Februarii mensis decima octava, scilicet, quam ultimam Manibus placandis dicit esse.

571 *Anus*] Per dies ferales Tacitæ Deæ, quæ et Muta, et Lara, et Mania dicta, nescio quid magicum, ad compescendas detrahentium linguas, parabant; quod deinceps, modo ne rideas, aut fleas, a Nasone audies.

572 *Vix*] Taceat vetula! Prunam citius ore retinuerit.

573 *Tria thura*] Tria thuris grana.

Tum cantata ligat cum fusco licia rhombo, 575

Et septem nigras versat in ore fabas.

Quodque pice astrinxit, quod acu trajecit aëna,

Obsutum mænæ torret in igne caput :

Vina quoque instillat. Vini, quodcumque relictum est,

Aut ipsa, aut comites, plus tamen ipsa, bibit. 580

Hostiles linguas inimicaque viuximus ora,

Dicit discedens, ebriaque exit anus.

rhombo; et agit septem fabas atras in ore. Atque torret in igne caput mænæ consutum, quod compegit pice, quod transfixit acu aëna. Infundit etiam vina: vel ipsa, vel comites, ipsa tamen plus bibit vini, quodcumque est residuum. Abieus dicit, ligavimus linguas inimicas, et constrinximus ora infensa; atque vino oppressa

etiam et Strozæ sub limina.—575 Olim edebatur Tum cant. tenet cum fusco l. plumbo. Ex sex vet. et decem aliis Heins. rescribit ligat: deinde amplexitur quod in Pal. Cod. et uno Pat. pro var. lect. erat notatum, rhombo pro plumbo; nam in multis vet. erat bumbo, vel bumbo: sed vid. Not. Var. Præterea duo libri habent cum fuso...plumbo; Voss. consuto...limbo; tres confuso...bombo: Francius volebat Thusco.—577 Nonnulli pice astringit; alii etiam transfixit; opt. A. transfigit. Quidam etiam acu t. acuta.—578 Mænæ est ex Heins. corr. vulg. mænæ. Nangerianus et Ursini Obtusum mænæ: Pet. et unus P. Obsutum mænæ: Zulich. Obsutum mænæ; ut et Maz. a pr. man. Vid. Not. Var.—579 Quinque Codd. quocumque instillant: vin. Mox est duobus libris deest: et Heins. olim volebat quocumque relictum.—581 Quidam Codd. inimicaq. vicinus or. Fr. reximus, et vinimus pro var. lect. alii junximus.—

NOTÆ

575 Cantata] Incantata.

Licia] Limbos intellige, quibus utrimque stamina ligantur; quorum quidem usus multus in veneficiis, ad mentes ligandas, non secus ac illis implicatur stamen.

Rhombus] Trochus fuit seu turbo, aut simile aliquod instrumentum, quo veneficæ præsertim ad incantationes utebantur. Hinc Propertii, 'magico torti sub carmine rhombi,' et Lucani, 'torti magica vertigine rhombi.'

577 Pice astrinxit] Ne quam vocem proferat, scilicet, muti piscis caput.

Aëna] Ex ære, ritu solenni.

578 Mænæ] Pisciculus est marinus non magni pretii; quem ut appositissime, non sine magno conatu tamen, et multa eruditione, ex Manuscriptis

quibusdam et veterum monumentis huc retraxit clariss. Heinsius. Mænæ vero Deæ, ob nominis cognationem, quod in aliis Diis obtinuit, docente Athenæo, deinde et Mutæ, mænæ mutus piscis, isque insigniter obsutus, mire dedicatus fuit: neque aliter scripsisse velim Nasonem nostrum.

580 Plus tamen] Atque adeo non temere paulo ante pro amosa, vinosa reponendum suadebat idem Heinsius.

581 Vinimus] Proprie ex arte magica, pro, ligavimus. Ceterum adversus maledicos aliud incantamentum, quam recti consciam mentem ne quæsieris; nisi forte insuper famæ mendacia ridere multo usu certisque purioris Philosophiæ documentis obfirmato animo didiceris.

582 Ebria] Quæque adco pulchre

Forsitan a nobis, quæ sit Dea Muta, requiras.

Disce, per antiquos quæ mihi nota senes.

Jupiter indomito Juturnæ captus amore

585

Multa tulit, tanto non patienda Deo.

Illa modo in sylvis inter coryleta latebat:

Nunc in cognatas desiliebat aquas.

Convocat hic Nymphas, Latium, quotcumque tenebas:

Et jacet in medio talia verba choro:

590

Invidet ipsa sibi, vitatque, quod expedit illi,

Vestra soror summo jungere membra Deo.

Consulite ambobus: nam quæ mea magna voluptas,

Utilitas vestræ magna sororis erit.

Vos illi in prima fugienti obsistite ripa,

595

Ne sua fluminea corpora mergat aqua.

prodit. Forte petas a nobis, quæ sit Dea Muta. Accipe quæ mihi perspecta per senes aritos. Jupiter correptus amore saro Juturnæ toleravit multa non toleranda Deo. Illa nunc latitabat in sylvis inter coryleta; nunc se dabat in aquas consanguineas. Hic convocat Nymphas, quotcumque habebas, Latium; et mittit tales voces in medium catum: Vestra soror ipsa sibi nocet, et refugit quod illi prodest, miscere artus cum supremo Deo. Prospicite utrique; nam quæ mea magna voluptas, erit ingens compendium vestræ sororis. Vos occurrите illi fugienti in ultima

583 *Forsitan...requiras* ex duobus vett. reponit Heins. vulg. *Protinus...requires.*—585 *Indomito J. captus* Heins. dedit ex libris melioribus pro vulg. *indomito J. victus*: quidam etiam *vinctus*.—587 *Scribitur etiam corulcta. 'Latebat rectius Voss. et tres alii.' Heins. Alii jacebat.*—589 *Ex Med. Heins. recepit quotcumque tenebas*: vulg. *quæcumque tenebat*: Fr. *quæcumque tenebant*.—590 *Pro jacet* Heins. malebat *facit*.—592 In plurimis Edd. *summ. concubuisse D. R. procubuisse*; sed, teste Heins. meliores magno numero cum pr. Ed. *jungere membra*. Tum Cod. Læti Jori pro *Deo*.—593 *Nam quæ est meliores plerique*: placet: *Nam quod cum uno Med. Gottorph. quoniam*. Heins. Fr. *namque...voluntas* (*voluntas a manu secunda; voluptas fuerat a manu prima, quod correctum.*)—594 *Vestr. prima sor.* Excerpt. D. Arund. Voss. prin. V. et sex alii: non male, nisi vox illa sequeretur. forte iterum *prima vox a librario expulsa fuit. Burm.*—595 *In deest Strozze.*—596 *Duo*

NOTE

et sapienter sacrum absolvit.

585 *Juturnæ*] Quæ nympha Turni illius Virgiliano carmine notissimi regis soror fuit.

587 *Coryleta*] Coryli loca consita; cujus arboris fructum avellanas dicimus.

588 *Cognatas*] Non tam quia Venilia Nympha mater, et ex Deorum

gente ab avo aut proavo Pilumno Jove sato, quam quod in Latino agro fons quidam Juturnæ nomine, qui Poëtis fabulandi occasionem dedit.

589 *Hic*] Jupiter, scil. qui quam sit in hac nympharum turba ridiculus Deus vix quisquam dixerit.

591 *Ipsa*] Juturna, scil.

593 *Ambobus*] Juturnæ, scil. atque

Dixerat: annuerunt omnes Tiberinides udæ,
 Quæque colunt thalamos, Ilia diva, tuos.
 Forte fuit Nais, Lara nomine: prima sed illi
 Dicta bis antiquum syllaba nomen erat, 600
 Ex vitio positum. Sæpe illi dixerat Almo,
 Nata, tene linguam: nec tamen illa tenet.
 Quæ, simul ac tetigit Juturnæ stagna sororis,
 Effuge, ait, ripas: dicta refertque Jovis.
 Illa etiam Junonem adiit: miserataque nuptam, 605
 Naida Juturnam vir tuus, inquit, amat.
 Jupiter intumuit: quaque est non usa modeste,
 Eripuit linguam: Mercuriumque vocat:

ripa, ne tingat suos artus aqua fluminea. Absolverat: omnes Tiberinides madidæ, et quæ frequentant thalamos tuos, Ilia, assenserunt. Forte fuit Nais nomine Lara; verum prima syllaba bis prolata erat illi nomen vetus impositum ex praritate. Almo dixerat sæpe illi, filia reprime linguam; neque tamen illa compescit. Quæ statim atque pervenit ad latices Juturnæ sororis, Vita, inquit, ripas; atque narrat verba Jovis. Illa quoque accessit ad Junonem, et dolens vices maritæ, ait, Maritus tuus tenetur amore Juturnæ Naidis. Jupiter incensus est ira, atque sustulit linguam qua non est usa parce, atque Mercurio imperat, Ducito istam ad Inferos; ille locus

////////

libri corp. mandet aq. Puto, fluminea corpora mandet aquæ. Attius Philoctete apud Ciceronem lib. II. Tuscul. 'Heu quis salsis fluctibus' mandet Me ex sublimi vertice saxi?' Heins.—597 Annuerunt cum Nangeriano et uno Med. Heins. monet legendum pro vulg. annuerant. Dein olim legebatur *Nymphæ Tiberinides omnes*; Heins. emend. *omnes T. udæ*: nam in plerisque scriptis *omnes T. undæ*; et in duobus *Nymphæ Tiberinides undæ*.—598 Heins. malebat *I. dia, tu.*—599 Tres libri *fuit Nympha L. V. Nympha*. Dein *Lara ex Maz. Fr. Zulich. Læti*, aliisque opt. Codd. vulg. edebatur *Lar.*—601 Ex conj. Neapolis; vulg. *et*. Quidam scribebant *positum est*. Alii etiam *Almon.*—603 Unus *J. tecta sor.*—605 Læti Cod. *Ill. eadem J.* Deinde vulg. editum *miserataq. nuptas*: at '*nuptam* rectius nonnulli: alii *nymphæ*, vel *nympham*.' Heins. Præterea Strozæ lib. *miserata maritas.*—606 Fr. *Naiada.*—607 Pro non Heins. *mallet minus.*—608. 609 *Monet Ursini, Voss. Zulich. Maz. et quatuor*

NOTÆ

Jovi.

597 *Tiberinides*] Tiberini fluvii Nymphæ.

598 *Thalamos*] Anienem intellige, in cujus undas se præcipitem dedit Ilia, a quo excepta fuit, et pro uxore amata: namque ea fuit Poëtæ nostri sententia Amorum III. 6.

599 *Nais*] Fluvialis nympha.

Prima sed] Lala adeoque dicebatur, a Græco λαλέω loquor.

601 *Vitio*] Loquacitate, scil. et garrulitate.

Almo] Qui fluvius ad Urbem in Tiberim defluens garrulæ nymphæ pater fuit.

604 *Ripas*] Quia dixerat Jupiter; 'Vos illi in prima fugienti obsistite ripa.'

605 *Nuptam*] Junonem, scil. cui pellicem Jupiter adornabat.

606 *Nuida*] Nympham fluvialem.

Duc, ait, ad Manes: locus ille silentibus aptus.

Nympha, sed internæ Nympha paludis, erit. 610

Jussa Jovis fiunt: accepit lucus euntes.

Dicitur illa duci tum placuisse Deo.

Vim parat hic: vultu pro verbis illa precatur;

Et frustra muto nititur ore loqui.

Fitque gravis, geminosque parit, qui compita servant, 615

Et vigilant nostra semper in urbe, Lares.

PROXIMA cognati dixerunt Caristia cari,

Et venit ad socias turba propinqua dapes.

Scilicet a tumulis, et, qui periere, propinquis,

Protinus ad vivos ora referre juvat: 620

est idoneus tacentibus. Erit Nympha, sed Nympha paludis Stygiæ. Mandata Jovis observantur. Lucus recepit proficiscentes. Illa dicitur tum placuisse Deo duci. Hic vim facit: illa orat nutu pro voce; et nequicquam contendit fari ore muto. Atque fit gravida, et emittit Lares gemellos, qui assident triviis, et vigilant semper in nostra Urbe.—Cari cognati dederunt nomen proximis Caristiis, atque agmen cognatum accedit ad epulas amicus. Nimirum gratum est continuo redire ad superstites a

////////

alii, [pro vocat;] rectius: et pro *Eripit huic*, *Eripuit* iidem. Forte, *Mercuriumq. monet, Ducat ut ad M.* vel etiam, cum libri proximo Pentametro nonnulli habeant, *Nympham hæc infern.* legi possit, *Duc hanc ad M.* (l. i. s. *aptus*) *Nympham*, ait: *infern.* Heins. Versus ille scaberrimus; cui nos auctoritate codicis Fr. integritatem restituimus, legendo, in præcedenti *vocat*, et dein, *Duc, ait, ad M.* Burm.—611 *Alii ac. lactus eunt.*—612 *Fr. duc. tunc plac.* Be. etiam *complacuisse suo*: plurimi quoque alii *suo pro Deo.*—613 Sic ex Cod. Neapolis: vulg. *V. parat: hunc vult.* Gottorp. *huic*; unus *hinc.*—616 Scripti quidam et editi *in ade L.*—618 Olim edebatur *ad socios t. p. Deos*; et pro *Deos* in uno *pates*, in alio *cibos*: unde Heins. conj. *dapes*, scil. *socias...dapes*, quod unus Med. postea confirmavit.—619 *V. Sed pro et.* Excerpt. Voss. et

NOTÆ

Sed nota quam multa paucis aperiat garrula.

607 *Intumuit*] Bile scil. ex Laræ indicio.

610 *Paludis*] Stygi.

613 *Vultu*] Qui quidem non levis animi index.

614 *Frustra*] Quia neque loquitur, neque Mercurius flectitur.

615 *Gravis*] Ex Mercurio facta est gravida.

Compita] Trivia; in quibus etiam publice Lares colebantur; ut postea videbimus.

617 *Proxima*] Quæ omisit vetus Romanum, Constantini magni Calendarium ad 8. Kalend. Mart. assignat. Dies vero ille totus dicatus conviviiis: unde et dictus festum epularum.

Caristia] Ἀπὸ τῆς Χάριτος, a *Gratia*, dicta *Caristia*, quia ut Valer. Max. tradit, illis conviviiis præter cognatos et affines nemo interponebatur; ut, si quæ inter necessarios querela esset orta, apud sacra mensæ, et inter hilaritatem animorum, fantoribus Concordiæ adhibitis, tolleretur.

Postque tot amissos, quicquid de sanguine restat,
 Aspicere; et generis dinumerare gradus.
 Innocui veniant: procul hinc, procul impius esto
 Frater, et in partus mater acerba suos:
 Cui pater est vivax, qui matris digerit annos, 625
 Quæ premit invisam socrus iniqua nurum.
 Tantalidæ fratres absint, et Iasonis uxor,
 Et quæ ruricolis semina tosta dedit:
 Et Soror, et Procne, Tereusque duabus iniquus:
 Et quicumque suas per scelus auget opes. 630

sepulcris, et cognatis qui sunt mortui, atque videre quicquid superest de genere post tot ereptos, et recensere gradus consanguinitatis. Insontes accedant: Procul hinc, procul esto frater impius, et mater sæva in liberos suos; cui pater est vivax, qui inquit in annos matris, quæ socrus acerba urget nurum invisam. Fratres Tantalidæ, et conjux Jasonis sit procul, itemque ea quæ præbuit semina tosta agricolis: et Procne cum sorore, et Tereus infestus utrique, et quisquis cumulat suas divitias

////////

novem Codd. per. propinqui; et unus Mor. propinquos.—624 Pro suos, Hamburg. tuos, quod et Heins. præfert.—625 Grottoph. ric. cui mater degerit ann. Voss. Excerpt. etiam degerit: Pet. dirigit.—627 Fr. Tantalides.—631 Bonis

NOTE

618 *Turba propinqua*] Cognati et affines.

619 *Tumulis*] Ad quos teralibus diebus accesserant.

621 *Sanguine*] De eadem cognitione.

622 *Gradus*] Sunt enim inter se cognati alii aliis propinquiore, superiores, aut inferiores.

623 *Procul*] Verba hæc sunt, quæ si impios a Caristiis nostris arcere possent.

624 *Partus*] Filios: quos male perdere non dubitet, ut Medea.

625 *Cui*] Quique adeo patris mortem optat.

Digerit] Recenset, ut quam sit brevi moritura intelligat.

626 *Quæ premit*] Istæ vero in proverbium abierunt, quasi nurus diligere non possint.

627 *Tantalidæ*] Tantalidis Atreo

atque Thyesti Tantali nepotibus similes: quorum quidem odia et nefaria facta non semel vidimus.

Iasonis] Medea; quæ patrem prodidit, fratrem laceravit, filios ex Iasone marito necavit, beneficiis suis orbem replevit.

628 *Quæ ruricolis*] Ino est, Phryxi et Helles noverca, quæ agricolis adusta semina dabat, ut cum minus nascerentur divinitus immisam annonæ caritatem crederent; mox ad sacerdotes et augures irent, qui corrupti Phryxum atque Hellen mac-tandos pro expiatione dicerent, &c. de quibus fusi in sequentibus.

629 *Soror*] Philomela, cujus et Procnes Tereique fabulam habes in Metam.

Duabus] Philomelæ, scilicet, et Procne.

Dis generis date thura bonis. Concordia fertur

Illo præcipue mitis adesse die.

Et libate dapes: ut grati pignus honoris

Nutriet incinctos missa patella Lares.

Jamque ubi suadebit placidos nox ultima somnos, 635

Parca precaturæ sumite vina manus.

Et, Bene nos, Patriæ, bene te, Pater, optime Cæsar,

Dicite suffuso, per sacra verba, mero.

per flagitium. Probi offerte thura Diis gentis. Concordia dicitur adesse lenis præsertim illo die. Atque libate epulas, ut patella missa pignus grati honoris alat Lares succinctos. Cumque jam nox extremu suadebit lenes somnos, manus precatura capite panum meri: atque dicite, Bene vos, bene te, Cæsar optime, Pater

//////////

ex multis scriptis recepit Heins. pro vulg. *boni*.—632 Scripti et editi plurimi *Ille præcip.* Mox Pet. *adess. jubet*.—633 Fr. in pro ut. Voss. Fr. Arund. Ursin. Pet. Zulich. et multi alii opt. notæ dant *honoris*; vulg. *amoris*.—634 Olim legebatur *N. intinctos m. p. cibos*. ‘Ceterum pro *intinctos...cibos*, quod Latinum non est, Hamburg. *inventos cibos*; Arund. *intactos cibos*; undecim alii *immissos cibos*; quinque *incinctos cibos*: Voss. *intinctos Lares*, quomodo Zulich. et Maz. a pr. man. ejus scripturæ fugitiva etiamnum vestigia apparebant. Lege nulla fere mutatione et conjectura indubitata *incinctos...Lares*.’ Heins.—635 Multi *nox humida somn.*—636 Sic corr. Heins. vulg. *edebatur Larga precaturi s. v. manu*: Maz. et Voss. pro var. lect. *dedit Parca*: Dein duo Codd. *precatura...manu*; et unus Med. *manus*: unde emendatio Heinsii. Fr. exhibet *Larga precaturi s. thura manu*.—637 Quidam scripti et editi *ros pro nos*. Deinde *edebatur bene, tu Patriæ P.* sed meliores omnes, teste Heins. *te pro tu*.—638 *Post sacra verba* quidam veteres: *sint*

NOTE

631 *Dis generis*] Ejusdem cognitionis, Laribus, et Diis domesticis.

632 *Illo*] Quo Caristia celebrantur.

633 *Libate dapes*] Diis, scil.

634 *Incinctos*] Incincti nempe seu succincti in marmoribus et signis æneis antiquis exprimuntur Lares.

Missæ] Vox est convivialis; unde ‘*missus*’ pro cibo, et ‘*missæ pullo fruges*’ apud Livium in auguralis sacri descriptione.

Patella] Festus speciali quadam significatione patellas dicit esse vasa parva plicata, sacris faciendis apta. Ab his vero Lares ‘*patellarii*’ dicti, quia non e potu modo in focum, qui Larium sedes, aliquid defundebatur,

sed e cibis quoque in patella aliquid in focum deferabatur.

635 *Ultima*] In multam noctem quippe, immo et primam lucem quandoque, apud veteres convivia protrahabantur.

636 *Parca*] Ad libationem, quæ parco mero, in focum aut mensam effuso, fiebat.

637 *Nos*] Lege *vos*, et Lares intellige, inter quos medius Augustus in comitis etiam dicatur.

Patriæ] Augusto enim in conviviis, non publicis tantum sed et privatis, ex Senatusconsulto omnes libare tenebantur; ut ex Dione liquet. Hinc Horat. Carm. iv. 5. ad eundem: ‘*Condit quisque diem collibus in suis*, Et

Nox ubi transierit, solito celebretur honore,

Separat indicio qui Deus arva suo.

640

Termine, sive lapis, sive es defossus in agro

Stipes ab antiquis, sic quoque numen habes.

Te duo diversa domini pro parte coronant;

Binaque sarta tibi, binaque liba ferunt.

Ara fit: huc ignem curto fert rustica testu

645

Suntum de tepidis ipsa colona focis.

Ligna senex minuit, concisaque construit alte,

Et solida ramos figere pugnat humo.

Patriæ, voces sint firmæ mero sparso. — Postquam nox præterierit, Deus qui dividit agros sua nota honoretur solenni honore. Termine, seu saxum, seu es truncus inmissus in arum, habes etiam sic numen a veteribus. Duo domini pro duabus partibus redimunt te sertis, et offerunt tibi duas coronas, et duo liba. Ponitur altare: colona ipsa agrestis huc portat parva testa ignem petitem ex focis calidis. Senex scindit ligna, et exstruit alte confracta, atque contendit defodere sudes in solo duro.

bona verba Maz. Voss. Læti, pr. A. atque alii nonnulli. In Zulich. Hamburg. et Gottorph. sint sacra. Pet. Arund. Ursin. et plurimi alii, in sacr, hiantes versu. Lege, sint rata verba, vel, ter rata verba, aut ter bona verba. ut Tibull. Eleg. II. 2. 'Dicamus bona verba.' Heins. Si quid mutandum, Burm. mallet per sua, vel per bona verba.—641 Mor. in agris.—642 Ex Gottorph. et tribus aliis Heins. recepit sic pro vulg. tu. Meliores etiam, teste Heins. numen; ceteri nomen. Burm. putat distinctione juvandum locum—ab antiquis: sic, &c.—643 Fr. Te diversa duo dom. de part. alii etiam de part.—644 Liba Heins. rescripsit ex Ursin. Voss. Arund. Zulich. Maz. Nauger. et multis aliis pro vulg. dona.—645 Pro huc alii hic, vel hac, vel huic. Dein curto... testu est in optimis scriptis; vulgo tamen curta...testa: in aliis curto...testo vel texto, vel tecto pro testo: in Fr. curva...testa.—647 Unus Pat. ex opt. concisaq. destruit alt. Plerumque etiam scribitur alto: in quibusdam arte, vel apte. Heins. conj. concisa superstruit aræ; nam alter Pet. aræ.—648 Pr. Ve-

NOTÆ

vitem viduas ducit ad arbores: Hinc ad vina redit lætus, et alteris Te mensis adhibet Deum. Te multa prece, te prosequitur mero, Defuso pateris, et Laribus tuum Miscet numen, uti Græcia Castoris Et magni memor Herculis.'

639 Nox ubi] Septimo adeoque Kalend. Mart. quamquam aliter in quibusdam Kalendaris.

640 Qui Deus] Terminum dicit, in cuius tutela agri fines, cuique terminalia sacra in Latio a Numa instituta.

642 Antiquis] Græcis, scilicet, qui

τέρμονας dixerunt, quos Latini terminos.

643 Diversa] Quia enim Deorum agros dividunt Termini, a duobus seu diversis partibus fiebat sacrificium, atque illud quidem privatum.

645 Curto] Utpote pauperis, qui fictilem neque integram patellam habeat.

Testu] Antiquæ, pro testa aut testo.

648 Solida] Dura.

Ramos] Stipites.

Figere] Ad coercendam lignorum struem.

Dum sicco primas irritat cortice flammæ ;
 Stat puer, et manibus lata canistra tenet. 650
 Inde, ubi ter fruges medios immisit in ignes,
 Porrigit incisos filia parva favos.
 Vina tenent alii : libantur singula flammis.
 Spectant, et linguis candida turba favent.
 Spargitur et cæsa communis Terminus agna : 655
 Nec queritur, lactens cum sibi porca datur.
 Conveniunt, celebrantque dapes vicinia simplex ;
 Et cantant laudes, Termine sancte, tuas.
 Tu populos, urbesque, et regna ingentia finis :
 Omnis erit sine te litigiosus ager. 660

Dum excitat primas flammæ cortice arido, puer consistit, et tenet amplas corbes manibus. Tum, postquam ter iniecit furra in medios focos, parva filia offert favos divisos. Alii tenent vinum: singula libantur igne. Cæsus candidus spectant, et favent linguis. Terminus communis tingitur etiam sanguine agni mactati: neque queritur, cum sus lactens sibi offertur. Vicinia simplex congregiuntur, et frequentant opulas; et cantant laudes tuas, sancte Termine. Tu limites ponis populis, et urbibus, et magnis regnis: omne arvom esset jurgiis obnoxium

neta et undecim scripti *tentat* pro *pugnat*.—649 Ex V. Heins. reposuit *Dum* pro vulg. *Tum*; Fr. *Tunc*. Deinde alii *pr. invitât cort.*—650 Fr. in voc. *lata* habet *alta* pro var. lect.—652 Quidam pro *Porrigit* putant *Porricit* legendum. Tum unus *incussos fil.* alius *infusos*.—653 Læti Cod. et alii *V. parant al.*—654 Otto libri *Spectat, et in ling.* et quidam *linguis*. Mox *cetera turb.* pr. A. et Læti. Heins. conj. *Spectat, et linguis candida t. favet.*—655 Fr. cum multis aliis *cæso... agno.*—656 Alii *lactans* scribunt.—657 Ex vett. Heins. profert *simplex*; vulg. *sup-*

NOTE

649 *Sicco*] Facilius quippe ignem concipiunt quæ arida sunt.

650 *Canistra*] Corbem dicit, in qua quæ ad sacrificium necessaria.

653 *Libantur*] De singulis pars aliqua in ignem mittebatur.

654 *Linguis*] Aut silebant, aut bona verba et ad rem divinam spectantia, uti opus erat, ex ritu dicebant.

Candida] Vel quia pia, vel quia in candidis vestibus.

655 *Spargitur*] Ab omni tamen cæde ac sanguine incontaminatum conservari oportere Terminum pacis et amicitiae custodem. Numma vir justus ac civilis statuerat, si Plutarcho

credimus. Ubi jam illa lex? Distinguas necesse est tempora; nisi Nasonem nostrum atque Horatium MAVIS illi litem movere.

Communis] Scilicet communis Terminus qui duorum agros dividit.

Agna] Aut certe ejus sanguine.

656 *Queritur*] Terminum Deo grata etiam porca.

Datur] Immolatur.

657 *Celebrant*] Ad epulas frequentes accedunt.

659 *Finis*] Disternas, Dividis.

660 *Litigiosus*] Quia alter in alterius partem ultra quam jus esset MAVIS inferret, aut certe conaretur.

Nulla tibi ambitio est: nullo corrumpereis auro.

Legitima servas credita rura fide.

Si tu signasses olim Thyreatida terram,

Corpora non leto missa trecenta forent:

Nec foret Othryades congestis tectus in armis. 665

O quantum patriæ sanguinis ille dedit!

Quid, nova cum fierent Capitolia? nempe Deorum

Cuncta Jovi cessit turba, locumque dedit.

Terminus (ut veteres memorant) conventus in æde

Restitit: et magno cum Jove templa tenet. 670

sine te. Nulla est tibi ambitio; nullo auro dimoveris a vero. Custodis agros commissos fide intemerata. Si tu olim distinguisses terram Thyreatida, trecenta corpora non essent data neci: neque Othryades esset celatus in armis cumulatis. O quantum ille dedit sanguinis Patriæ! Quid, cum nova Capitolia ponerentur? Nimirum omnis turba Deorum cessit Jovi, et præbuit locum. Terminus consultus, ut antiqui narrant, restitit in templo; atque habet ædem cum magno Jove. Nunc etiam, ne quid

plex.—659 Sa. ingent. signas: alius signat.—662 Unus serv. condita rur. duo credita jura fid.—663 Alii scribunt Thyreida: Fr. Triaterida.—665 Plurimi O. contextit. duo contextis.—666 P. patris pro patriæ.—669 Conventus ex Maz. Voss. et tribus aliis; vulg. inventus: Burm. conj. tunc lentus.—670 Gottorph. temp. te-

NOTÆ

662 *Servas*] Ne a quoquam ex eo quod cujusque est detrahatur.

663 *Thyreatida*] Fuerunt Thyreæ seu Thyrea oppidum ad Argivi et Lacedæmonii agri confinia; a quo terra Thyreatis dicta, cujus causa bellum Argivos inter et Lacedæmonios ortum.

664 *Trecenta*] Utrumque enim tam ab Argivorum quam Lacedæmoniorum parte, trecenti communi consensu ea lege certaverunt, ut utrius urbis trecenti victores fuissent, illius victoria censeretur. Atque ex sexcentis tres tantum superfuere; duo quidem Argivi, unicus Spartanus; qui tamen posterior dolo victoriæ testimonia in castra sua retulit. Quam rem prolixè narrat Herodotus.

665 *Othryades*] Hic Spartanus ille fuit, qui solus superstes, postquam duo Argivi velut victores se in patriam recepissent, spoliatis Argivo-

rum cadaveribus, arma hostilia, quasi victoriæ testimonia, in castra sua retulit.

666 *Patriæ dedit*] Ad illud alludit, ni fallor, quod dolo suo novi certaminis causa fuit; siquidem postquam uterque populus in medium prodiit, Argivis, qui plures superfuissent, Lacedæmonii, quia Othryades non fugisset, et ex hostibus spolia reportasset, concedere noluerint. Ex ea enim contentione inito prælio Lacedæmonii victores discesserunt.

667 *Capitolia*] Templum Jovi in colle Capitolino, quod a Tarquinio Prisco inceptum ex voto, sed a nepote Superbo absolutum.

668 *Cessit*] Dii ceteri Geniique qui in Capitolino monte aras habebant, transferri in alia loca permiserunt, ut Jovi cederent; Termino et Juventa exceptis, qui, ut æterni imperii omen facerent, restiterunt.

Nunc quoque, se supra ne quid nisi sidera cernat,

Exiguum templi tecta foramen habent.

Termine, post illud levitas tibi libera non est.

Qua positus fueris in statione, mane.

Nec tu vicino quicquam concede roganti ;

675

Ne videre hominem præposuisse Jovi.

Et seu vomeribus, seu tu pulsabere rastris ;

Clamato, Meus est hic ager, ille tuus.

Est via, quæ populum Laurentes ducit in agros,

Quondam Dardanio regna petita duci.

680

Illac lanigeri pecoris tibi, Termine, fibris

Sacra videt fieri sextus ab Urbe lapis.

videat supra nisi astra, tecta templi habent parvum foramen. Termine, post illud factum, levitas non est tibi concessa. Sta in loco, quo fueris constitutus. Neque tu indulge quicquam vicino petenti ; ne videaris pluris fecisse hominem quam Jovem. Et sive tangaris vomeribus, seu rastris, vociferator, Hoc arcum est meum, illud tuum. Est via, quæ ducit populum in campos Laurentes, regna quæ sita olim a rege Dardanio. Sextus lapis ab Urbe spectat sacra tibi referri in illa via extis pecoris lanigeri, Termine.

rent.—674 Plurimi scripti *fueras...manes*.—678 Sic Gottorph. et unus Med. at vulg. *Clamat, tuus e.h.a. i. tuus*, alii plurimi *tuus...suus* ; vel *suus...tuus* : Heins. mallet *Meus est, est a. i. meus*.—679 Mor. et quatuor alii *quæ populos L.*—680 Fr. cum Be. et aliis *terra pro regna*. Dein duo *petita* ; et unus *petenda*.—681 Heins. recepit *Illac* ex Arund. multi vett. cum editis *Illa*, et nonnulli *Illic*.—

NOTÆ

669 *Conventus*] Augures enim de unaquaque ara consulendos Deos stauerunt, an se moveri loco concederent.

672 *Foramen*] ‘In Capitolio,’ inquit Servius, ‘superna pars tecti patet, quæ lapidem ipsum Terminis spectat : nam Terminis non nisi sub divo sacrificabatur.’ Neque huic soli, sed numini cuivis, in loco fulgurito cui ara erecta esset, sine tegmine veteres faciebant.

673 *Illud*] Quod, scil. Jovi ipsi noluit cedere.

674 *Mane*] Si quis adeoque Terminum aut occubisset aut transtulisset lege sacer erat ; ut quivis eum impune tanquam sacrilegum posset occidere.

676 *Jovi*] Cui cedere noluit, uti dictum.

679 *Est via*] De sacris privatis, quæ Terminis Deo fiebant, hactenus Poëta ; nunc ad publica pergit.

Quæ populum] Laurentina dicta est, inter Hostiensem et Appiam.

Laurentes] Hoc est qui ad Laurentum Latii oppidum, non procul a Lavinio, spectabant.

680 *Dardanio*] Æneæ, scil. qui Latini regis, Laurenti imperium tenentis, filiam Laviniam duxit uxorem ; ibidemque deinde regnavit.

681 *Fibris*] Extis. Visceribus.

682 *Sextus*] Qui olim agri Romani finis.

Lapis] Pro milliario. Millia enim passuum olim lapidibus signabantur.

Gentibus est aliis tellus data limite certo ;

Romanæ spatium est Urbis et orbis idem.

NUNC dicenda mihi Regis fuga. Traxit ab illa 685

Sextus ab extremo nomina mense dies.

Ultima Tarquinius Romanæ gentis habebat

Regna: vir injustus, fortis ad arma tamen.

Ceperat hic alias, alias everterat urbes ;

Et Gabios turpi fecerat arte suos. 690

Namque trium minimus, proles manifesta Superbi,

In medios hostes nocte silente venit.

Nudarant gladios : Occidite, dixit, inermem.

Hoc cupiant fratres, Tarquiniusque pater,

Qui mea crudeli laceravit verbera terga. 695

(Dicere ut hoc posset, verbera passus erat.)

Terra data est aliis nationibus limite certo: idem est spatium Urbis Romanæ et Orbis.—Nunc Regifugium est referendum a me. Dies Sextus a mense extremo deduxit nomina ab illo. Tarquinius vir iniquus, sed tamen strenuus ad arma, tenebat novissima regna gentis Romanæ. Illic ceperat alias urbes, alias diruerat; et fecerat Gabios suos pudendo dolo. Namque minimus trium, filius manifestus Superbi, profectus est in medios hostes nocte tacita. Strinxerant gladios: Interficite, inquit, inermem: fratres istud voveant, atque genitor Tarquinius, qui distrinxit meum dorsum sævo verbera. Passus erat verbera, ut posset istud dicere. Luna

////////

682 P. *Sacr. jubet fier.* Voss. et tres alii enim pr. Ed. *vides.*—683 Arund. Maz. a man. pr. *tell. in lin.*—685 Alii *Nunc mihi, dicenda est R.*—686 Pro extremo Fr. habet externo a man. sec. fuerat æterno a m. pr.—687 Sa. T. *Romano gent.*—688 In pro ad malebat Heins.—689 Excerpt. D. *aliasque evert.* Nonnulli *averterat*: Maz. cum *terreat.* V. *everterat arces.*—691 Be. et Med. unus *Jamque tr.*—693 Arund. et novem alii enim quibusdam Edd. *vett. Nudarunt gladios.*—694 *Cupiant ex* Pet. et tribus aliis; ceteri *cupiunt.*—

NOTÆ

683 *Gentibus*] Veram causam dissimulat Naso quamobrem tam prope non longius ab Urbe Deo Terminio sacrificarent: ut, scilicet suo more, Romano Imperio faveat, et ingenio indulgeat.

685 *Nunc*] In sextum Kalendas Mart. seu 24. Febr. incidit Regifugium ex Calendario Romano Augusti jussu in saxeis tabulis exarato.

Regis fuga] Quia eo die Tarquinius Superbus ultimus Rex Romanorum ejectus cum filiis.

688 *Injustus*] Qui regnum, occiso

etiam Servio rege, socero suo, invasit.

690 *Gabios*] Volseorum fuit oppidum, non longe ab Urbe, Tarquinii fraude, quam narrat Poëta, sub Romanam ditionem coactum.

691 *Trium*] Quos filios habuit Tarquinius.

Manifesta] Ad mores referendum; quod superbus et injustus, sicut pater, hic fuerit, nomine Sextus.

692 *Hostes*] Gabinos, scilicet.

694 *Fratres*] Titus et Aruns.

696 *Hoc*] Quod verberatus esset:

Luna fuit. Spectant juvenem, gladiosque recondunt :

Tergaque, deducta veste, notata vident.

Flent quoque, et, ut secum tueatur bella, precantur.

Callidus ignaris annuit ille viris.

700

Jamque potens, misso genitorem appellat amico,

Prodendi Gabios quod sibi monstret iter.

Hortus odoratis suberat cultissimus herbis,

Sectus humum rivo lene sonantis aquæ.

Illic Tarquinius mandata latentia nati

705

Accipit, et virga lilia summa metit.

Nuntius ut rediit, decussa que lilia dixit ;

Filius, Agnosco jussa parentis, ait.

Nec mora : Principibus cæsis ex urbe Gabina,

Traduntur ducibus mœnia nuda suis.

710

Ecce (nefas visu) mediis altaribus anguis

Exit, et extinctis ignibus exta rapit.

splenduit. Aspiciunt juvenem, et recondunt enses : atque amictu detracto cernunt terga signata. Lacrymantur etiam, atque orant, ut gerat bella secum. Ille versutus assentitur viris nesciis. Jamque potens, consulit patrem, amico misso, quam rationem sibi ostendat prodendi Gabios. Hortus cultissimus herbis odoratis junctus erat, habens solum divisum rivo aque leniter strepentis. Tarquinius ibi accipit secretos nuntios filii, atque excutit virga extrema lilia. Postquam nuntius rediit, atque retulit lilia decussa, filius dixit, Intelligo monita patris. Atque sine spatio, Proceribus ex urbe Gabina interfectis, muri produntur racui suis ducibus. Ecce, visu horrendum, Serpens prodit ex mediis aris ; atque aufert fibras ex ignibus

//////////

696 Alii *hæc pro hoc*.—698 R. unus, Mor. et alius *diducta vest*.—700 *Ann. illa vir*.—702 *Prodendi* ex Jun. rescripsit Heins. pro vulg. *Perdendi*. Mox Voss. *quod*, vel *quo* : in multis aliis etiam *quo* : in nonnullis *qui* ; duo *ut*. Deinde Hamburg. *monstr. opem*.—703 P. et tres alii *odor. fuerat cult. et Be. quod erat*.—704 Ed. pr. Neapolis, et quædam priores *Septus hum.* et ita etiam plurimi scripti.—706 Tres libri *summ. petit* ; duo *legit*.—707 Quatuor scripti *discussaque* ; sex *decisq.* Gottorph. *concisq.* unus *diffusq.*—708 Unus Heins. A. *verba par*.—709 Arund. Voss. Maz. et sex alii *urb. Gabinis*.—711 Maz. et

NOTÆ

atque hinc fidem Gabinis faceret, quos proderet.

Passus erat] Atque id publice in foro.

698 *Notata*] Virgis signata.

699 *Flent*] Ex commiseratione.

700 *Ignaris*] Qui nescirent quantum scelus ille pararet.

701 *Potens*] Quippe Gabinorum dux.

704 *Sectus humum*] Habens humum divisam.

706 *Lilia*] Historici dicunt papavera decussisse ut validiores extinguendos esse inter Gabios eo modo significaret. Quod quidem non im-

Consulitur Phœbus. Sors est ita reddita: Matri

Qui dederit princeps oscula, victor erit.

Oscula quisque suæ matri properata tulerunt, 715

Non intellecto credula turba Deo.

Brutus erat stulti sapiens imitator, ut esset

Tutus ab insidiis, dire Superbe, tuis.

Ille tacens, pronus matri dedit oscula Terræ,

Creditus offenso procubuisse pede. 720

extinctis. Phæbus consulitur: Responsum est ita redditum: Qui primus obtulerit oscula Matri erit victor. Agmen credulum obtulerunt quisque oscula accelerata matri, Deo non intellecto. Brutus erat providus simulator fatui, ut esset securus a tuis dolis, crudelis Superbe. Ille prostratus pronus deosculatus est Tellurem ma-

septem nef. visum est med. Med. nef. med. mersus alt.—714 Ex præstantioribus Heins. recepit princeps pro vulg. primus.—715 In vet. quibusdam prop. dederunt.—716 Mor. unus sono pro Deo.—717 Be. sap. mutator, ut: Pet. mirator.—719 Burm. cum Gryph. recepit tacens; Heins. conj. cadens; vulg. editum jacens. Francius volebat Ill. jacens primus matr.—720 Fr. Creditur off.—

NOTE

pigre fecit Sextus, ad omne nefas paratus; ut Dionysius refert.

711 *Altaribus*] E columna lignea elapsum scripsit Livius: neque alia memorat portenta. Verum poetæ multo plura sunt concessa.

113 *Phæbus*] Delphos ad Apollinis oraculum missi Titus et Aruns sciscitatum de prodigiis. Quanquam aliter Dionysius.

Sors] Responsum.

Reddita] Posteaquam enim de portento Deum interrogarunt Titus et Aruns ex jussu patris, Apollinem deinde consulerunt, cui fato datum esset Romanum Imperium. Sed festinat Naso.

714 *Princeps*] Primus.

Victor] Imperio adeoque potietur.

715 *Quisque*] Composuisse inter se juvenes scribit Dionysius, ut una matrem oscularentur, pariterque regnarent: Livius vero, sorti permisisse, uter matri osculum primus redderet.

716 *Turba*] De duobus.

717 *Brutus*] Hujus patrem M. Junium Tarquinius Superbus elam occiderat ejus divitiis inhians, et cum eo alterum e duobus filiis majorem natu. L. Junius, de quo nunc sermo est, auxilii et cognatorum inops fatuum se simulavit, unde Bruti cognomen assumsit, atque in ea fatuitate perseveravit dum visus non est habere tempus opportunum. Hunc vero ademptis bonis omnibus Tarquinius sub se custodiebat, non honoris gratia, sed stulta dicens, stulta agens, ut adolescentibus risum moveret, Delphos cum Tito et Arunte petiverat.

719 *Terræ*] Quæ omnium communis mater.

720 *Creditus*] Quanquam de industria procubuerat, ut ex oraculo primus matrem deoscularetur, et regno potiretur. Sed sapienter oportuit stultum imitari.

Cingitur interea Romanis Ardea signis,

Et patitur lentas obsidione moras.

Dum vacat, et metuunt hostes committere pugnam,

Luditur in castris: otia miles agit.

Tarquinius juvenis socios dapibusque meroque 725

Accipit, atque illis Rege creatus ait:

Dum nos difficilis pigro tenet Ardea bello,

Nec sinit ad patrios arma referre Deos;

Ecquid in officio torus est socialis? et ecquid

Conjugibus nostris mutua cura sumus? 730

Quisque suam laudant. Studiis certamina crescunt;

Et fervent multo linguaque corque mero.

trem, creditus cecidisse pede alliso. Interea Ardea cingitur signis Romanis; et fert longa tempora obsidionis. Dum licet, atque hostes timent congregi, luditur in castris; miles otiaur. Tarquinius accipit epulis et vino sodales adolescentes. Post illas filius Regis dicit: Dum fortis Ardea moratur nos lento bello, neque patitur reportare arma ad Deos patrios; anne lectus conjugalibus manet in officio? anne et sumus cura mutua nostris uxoribus? Singuli effervunt suam laudibus: contentiones augentur studiis; et lingua atque cor inculescant multo vino. Is, eni Colla-

721 Venuste in uno Med. legitur *Interea cingi R.* sed tunc in vs. seq. lege *Jamque pati.* Heins.—722 *Lentas* Heins. dedit ex Maz. Zulich. Voss. et sex aliis pro vulg. *longas.*—723 *Alii host. omittere pugn.* et Pet. ac Excerpti. Voss. *contemnere.* P. et duo alii *contendere pugna.*—724 *Læti* Cod. *Conditus in c. o. m. habet:* F. etiam *Conditus.*—725 *Lege, juvenes socios:* agi enim de patre Tarquinio, non filio, quæ sequuntur evincunt, *ex illis rege creatus ait.* Heins. Si sequamur Heinsium, videtur alius esse Tarquinius, nempe pater, qui excipit juvenes, et alius, qui rege creatus est, qui erat inter juvenes: sed sermo præsentem patre non videtur habitus. Quare antiquas editiones et scriptos codices et Fanensem secuti legimus, *juvenis*, et sequenti versu cum sex scriptis, *atque illis rege creatus ait;* ita omnia apte cohærebunt. Inepte Crispinus ex illis exponit, post cenam. *Burm.*—727 *Difficilis* Heins. protulit ex Arund. Voss. Zulich. Maz. Læti, atque aliis compluribus pro vulg. *solicitos.*—729 P. *Ecq. inoffenso tor.*—731 *Laudant* ex Gottorph. alii *laudat.*—732 *Fervent* ex

NOTÆ

721 *Cingitur]* Ex fide Annalium istud.

Ardea] Urbs Rutulorum, Turni regia in Latio.

722 *Patitur]* Immo, durante diu obsidione, et longe magis quam acri bello, ut loquitur Livius, et milites qui in castris erant, et qui in Urbe cives, tributis fessi, belli diuturnitatem ægerrime ferebant, si Dionysio fides.

725 *Tarquinius]* Sextus, scil. ut ex sequentibus patet, cum andendo Gabios cepisse jactabit. Neque enim audiendum hoc in loco crediderim clariss. Heinsium.

726 *Atque illis]* Alii *ex illis*, i. e. adapibus: post cenam. Namque aliter vix totus hic locus bene consistat.

Rege creatus] Idem Sextus.

727 *Difficilis]* Quia strenue repugnabant Ardeates.

Surgit, cui clarum dederat Collatia nomen ;

Non opus est verbis, credite rebus, ait.

Nox superest : tollamur equis, Urbemque petamus. 735

Dicta placent : frænis impediuntur equi.

Pertulerant dominos. Regalia protinus illi

Tecta petunt : custos in fore nullus erat.

Ecce nurum Regis fuis per colla coronis

Inveniunt posito pervigilare mero. 740

Inde cito passu petitur Lucretia. Nebat :

Ante torum calathi, lanaque mollis, erant.

Lumen ad exiguum famulæ data pensa trahebant ;

Inter quas tenui sic ait ipsa sono :

tia imposuerat illustre nomen surgit, atque inquit, Non opus est vocibus, fidem habete rebus. Nox restat : conscendamus equos, et tendamus in Urbem. Dicta probantur ; immittunt habenas equis. Pertulerant dominos. Continuo illi feruntur ad domos regias : nullus erat custos ad januam. Ecce inveniunt nurum Regis pervigilare vino appposito, sertis sparsis per colla. Inde Lucretia inrigitur veloci gradu : fila trahebat. Quasilli et lana mollis erant ante lectum. Ministræ carpebant pensa datu ad tenuem lucernam ; inter quas ipsa sic loquitur voce submissa :

////////

Maz. Zulich. Voss. Arund. et octo aliis ex præstantioribus placet Heins. præ vulg. ferret.—733 Heins. suadet *Surgite, cui.* Deinde Fr. cui *dedat clar.*—737 P. *Pertulerant dom.* et pro *dominos*, Maz. et Voss. *montes.*—739 Plurimi scripti *coll. capillis* ; Be. *catenis.*—740 Quatuor libri *Inv. multo perc.* et Voss. *pævigilare.*—741 *Nebat* Heins. profert ex Maz. Zulich. duobus F. uno Med. et Voss. pro var. lect. alii habent *cujus* ; scil. *Lucretia ;* *cujus Ante tor.* &c.—742 *Erant* ex sex scriptis ; vulg. *erat.*—744 Heins. rescripsit *ipsa* ex Maz.

NOTÆ

Pigro] Lento.

729 *Torus*] Pro uxore.

731 *Studiis*] In laudandis suis uxori-
bus.

733 *Cui clarum*] Tarquinius dicit, Collatini Egerii filium, cui Dionysius ex multa in urbe Collatia, quæ prope Romam fuit, commemoratione nomen datum scribit. Quanquam ex beneficiis in eam urbem collatis positum magis, quod clarum esset nomen, crediderim.

734 *Rebus*] Postquam ad uxores veneritis.

736 *Dicta*] Collatini.

737 *Pertulerant*] Vide horum juvenum ut Naso impetum sequatur.

738 *In fore*] Ad fores. Atque adeo ad ignominiam nuruum regiarum istud spectat.

739 *Nurum*] ‘Nurus’ scripsit Livius, qui tamen de vino, cuius potus ex Romuli lege grave crimen sexui muliebri, nihil dicit. In convivio luxurque cum æqualibus tempus terentes inventas fuisse testatur tantum.

Fusis] Quæ violentiæ nota tamen apud antiquos.

741 *Lucretia*] Quæ Collatini uxor, Spuriique Lucretii Tricipitini, nobilissimi civis Romani, filia, Collatiæ debebat.

743 *Data*] A Lucretia : namque hoc matrifamilias incumberebat.

Mittenda est domino (nunc, nunc properate, puellæ) 745

Quamprimum nostra facta lacerna manu.

Quid tamen audistis? nam plura audire soletis.

Quantum de bello dicitur esse super?

Postmodo victa cades: melioribus, Ardea, restas,

Improba; quæ nostros cogis abesse viros. 750

Sint tantum reduces! Sed enim temerarius ille

Est meus; et stricto quolibet ense ruit.

Mens abit, et morior, quoties pugnantis imago

Me subit: et gelidum pectora frigus habet.

Desinit in lacrymas: intentaque fila remittit; 755

In gremio vultum deposuitque suum.

Jam, jam festinate, puellæ, lucerna texta nostra manu brevi mittenda est domino. Quid tamen accepistis? nam soletis audire plura: quantum aiunt restare de bello? Brevis procumbes superata, Ardea improba, debita es fortioribus, quæ cogis maritos nostros abesse. Revertuntur modo: sed enim ille meus est uudax; et qualibet ferret nudato ense. Deficio animo, atque morior, quoties species certantis recurrit, et glacies occupat cor frigidum. Facit finem flendo; et laxat fila contenta, atque

Zulich. Arund. et quinque aliis pro vulg. *illa*.—746 In iisdem Codd. *vestra* pro *nostra*.—747 Plurimi *tam. auditis?* Tum Be. *jam plur.* unus Mor. *nam plus.* Deinde *soletis* est ex Læti Cod. et uno F. vulg. *potestis*.—749 Versus de mendo suspectus. Cogitabam aliquando, *Dummodo victa cadas, m. A. resta;* ut sit *voventis. Heins.* Nulla mihi hic mendi suspicio; neque codices variant, nisi quod in uno Petavii, Strozze et Patavino sit, *postea victa cades;* et *impia* in Læti codice. Sensum vero puto: certo cades postea, Ardea: de eo non dubito, seil mora me cruciat, per quam carco viro. Improba es, Ardea, quæ putas te resistendo evasuram; capieris certe; nam resistis melioribus, id est fortioribus, et qui te vincent: ut ita 'Tydides melior patre,' et passim. *Restare* vero hic positum est pro *resistere.* Vide Gronov. ad Liv. iv. 58. xxvi. 3. *Burm.*—751 Fr. *red. timeo temer.* Pro *ille* duo vett. *ultro:* in uno V. *esto:* Heins. conj. *est o.*—752 In Be. et octo aliis *Vir meus.* Mox vulg. *strict. qualibet;* unus Mor. *quemlibet:* at multi vett. dant *quolibet.* Nonnulli etiam *petit* pro *ruit.* Heins. conj. *strict. quamlibet ens. furit:* certe Ursin. *fruit.*—754 Alii *gel. frigora pectus hab.*—755 *Lacrymas* Heins. *reposit* ex castigatioribus pro vulg. *lacrymis.* Mox *intentaque* est ex vett. multis: alii *inceptaque.*

NOTÆ

744 *Tenui*] Ut pudicas decet.
746 *Lacerna*] Vestis fuit ad arcendos imbres præsertim.

747 *Soletis*] Scilicet ancillæ patulas olim habuerunt, ut nunc habent, aures, et linguaces linguas.

748 *Quantum*] Temporis, scil. ex rei difficultate.

749 *Melioribus*] A quibus adeo vin-

ceris.

Restas] Resistis.

750 *Quæ nostros*] Hæc summa improbitatis.

752 *Meus*] Collatinus, scil.

Quolibet] Etiam per hostes ferocissimos.

755 *Desinit in lacrymas*] Non potuit melius pudica.

Hoc ipsum decuit: lacrymæ cecidere pudicæ;
 Et facies animo dignaque parque fuit.
 Pone metum, venio, conjux ait. Illa revixit,
 Deque viri collo dulces pendit onus. 760
 Interea juvenis furiatos regius ignes
 Concipit, et cæco raptus amore furit.
 Forma placet, niveusque color, flavique capilli;
 Quique aderat nulla factus ab arte decor.
 Verba placent, et vox; et quod corrumpere non est: 765
 Quoque minor spes est, hoc magis ille cupit.
 Jam dederat cantum lucis prænuntius ales;
 Cum referunt juvenes in sua castra pedem.
 Carpitur attonitos absentis imagine sensus
 Ille: recordanti plura magisque placent. 770

demittit faciem suam in sinum. Hoc ipsum decuit: lacrymæ pudicæ defluerunt, et vultus dignus et similis fuit animo. Omitte timorem, adsum, inquit maritus. Illa reflecta est, et pendit suave pondus de collo mariti. Interea adolescens regius concipit flammæ furiales, et rapitur insano amore. Pulchritudo, et color candidus, et flava coma, et elegantia nulla arte parata quæ inerat grata est. Dicta placent, et sonus, et quod non licet corrumpere: et quo spes est levior, hoc ille magis optat. Jam avis præsaga emiserat cantum diei, cum juvenes revertuntur in sua castra. Ille habet sensus stupefactos captos forma absentis: plura et magis placent animo re-

~~~~~  
 Fr. cum aliis *fil. remisit*.—756 Editi plurimi et scripti *deposuitq. suo*.—757 Multæ Edd. et scripti quidam *Hoc ipsam dec*. Mox Ursin. et octo alii dant *cecidere pudicæ*; nam vulg. editum *decuere pudicam*: nonnulli *decuere pudicæ*.—759 Fr. cum aliis *veni pro venio*.—761 *Furiatos* de suo dedit Heins. vulg. *furiales*: Maz. Ursin. et sex alii *furiatus*.—762 Duo libri et sævo *rapt*. Dein Arund. Voss. et octo alii *captus am*. Edd. et Codd. constanter *furit*: Heins. dedit *ruit*: in novem *fuit*.—763 Unus V. *vivensque col*. unde Heins. *vivusque*. Mox Burm. ex uno Heins. malebat *nigrique capill*.—764 Fr. Be. et alii *art. color*.—765 *Pro et quod O. quam tum*: Excerpt. Voss. et quatuor Codd. *et quam*; Venet. Ed. pr. *et quem*; tres *et qua*.—766 Pr. Med. minus pro *minor*; unde Heins. conj. *Quoq. spei minus est*. Mox quatuor libri *jam mag*. et Fr. *ipse cup*.—767 Alii *ded. cantus luc*.—768 Plurimi editi et scripti quidam *castr. pedes*.—769 In voc. *attonitos* pro var. lect. Fr. habet *attonitus*.—770 In quinque libris *Ille* pro *Ille*; et in totidem *Atque*. Unus Heins. *rec. pulchra mag*. unde

## NOTE

758 *Facies animo*] Quia sicut animus pudicus, ita vultus pudicitiam præferebat.

759 *Conjux*] Collatinus, qui postquam Lucretiæ verba ante januam andivisset repente ingressus est, et consolatus uxorem.

761 *Juvenis*] Sextus Tarquinius.

765 *Quod*] Pudicitiam, scilicet.

767 *Ales*] Gallus, scil.

769 *Sensus*] Phrasis Græca. Carpitur per sensus. Sensus habet quasi consumptos.

770 *Ille*] Sextus.

Sic sedit: sic culta fuit: sic stamina nevit:

Neglectæ collo sic jacuere comæ:

Hos habuit vultus: hæc illi verba fuere:

Hic decor, hæc facies, hic color oris erat.

Ut solet a magno fluctus languescere flatu; 775

Sed tamen a vento, qui fuit, unda tumet:

Sic, quamvis aberat placitæ præsentia formæ,

Quem dederat præsens forma, manebat amor.

Ardet; et injusti stimulis agitatns amoris

Comparat indigno vimque dolumque toro. 780

Exitus in dubio est: audebimus ultima, dixit.

Viderit, audentes Forsne Deusne juvet.

Cepimus audendo Gabios quoque. Talia fatus

Ense latus cingit; tergaque pressit equi.

*volventi. Eo modo sedit: ita fuit ornata: sic traxit flu: capilli inculti sic sparsi sunt per collum: isto fuit cultu: hæc fuerunt ejus dicta: hæc erat elegantia, hæc species, hic color oris. Quemadmodum unda consuevit subsidere post vehementem ventum; sed tamen inflata est a vento qui prius flavit; ita, quanquam præsentia pulchritudinis probatæ longe erat, amor supererat, quem species præsens moverat. Uritur; atque stimulatus aculeis iniqui amoris struit vim et insidias lecto immerito. Exitus incertus est: audebimus extrema, inquit. Viderit, Fortunane an Deus opemferat audentibus. Potiti sumus etiam Gabiis audendo. Postquam talia protulit accommodat gladium lateri, et conscendit equum. Collatia admittit juvenem*

~~~~~  
ille pro *plura* conj. *pulchra*, vel *plusque* scribendum.—772 *Neglectæ* reponit Heins. ex Ursin. quatuor F. Maz. Zulich. Arund. et aliis: multi tamen vett. cum vulg. habent *Injectæ*.—773 P. et duo alii *cultus* pro *vultus*. Fr. etiam *verb. fuerunt*.—774 Be. et multi alii cum Edd. plurimis *H. color*, h. f. h. *decor a*.—776 Sex scripti *ante* pro *unda*.—779 Heins. malit et *incesti stim*. Et Fr. *agitatur am*.—780 *Dolumq*, cum præstantioribus Heins. placet: alii cum vulg. *metumq*.—782 Unus R. *Vid. audaces* F. Deiu tres V. cum vulg. *Forsq. Venusq. jurat*: alii *Forsq. metusq*. at Cod. Pal. et Læti lib. cum uno Voss. *Forsne Deusne*; cui et Voss. alludit, in quo *Forsne metusce*. Alii etiam habent *juvant*.—

NOTE

771 *Sic sedit*] Verba sunt Sexti, singula, de more amantium, animo revolventis, quæ in Lucretia viderat, aut ab illa audierat.

775 *Ut solet*] Vix ad rem aptius quicquam possit excogitari hæc comparatione.

A magno] Post magnum ventum.

779 *Injusti*] Quia nuptam, quia cognati uxorem, amabat.

780 *Indigno*] Indignus uterque conjux, Collatinus et Lucretia, quibus vis et dolus pararetur.

781 *Exitus*] Verba sunt Sexti, qui inceptum difficile esse non ignorabat.

Ultima] Non preces ergo tantum, promissa, et minas, sed vium denique.

782 *Viderit*] Non Lucretia, uti interpretati sunt, sed Deus aut fors. Loquendi est formula solennis, ubi

Accipit ærata juvenem Collatia porta; 785

Condere jam vultus Sole parante suos.

Hostis, ut hospes, init penetralia Collatina:

Comiter excipitur: sanguine junctus erat.

Quantum animis erroris inest! parat inscia rerum

Infelix epulas hostibus illa suis. 790

Functus erat dapibus: poscunt sua tempora somni.

Nox erat; et tota lumina nulla domo.

Surgit, et auratum vagina liberat ensem;

Et venit in thalamos, nupta pudica, tuos.

Utque torum pressit; Ferrum, Lucretia, mecum est, 795

Natus, ait, Regis, Tarquiniusque loquor.

† Illa nihil: neque enim vocem viresque loquendi,

Aut aliquid toto pectore mentis habet.

Sed tremit, ut quondam stabulis deprensa relictis,

Parva sub infesto cum jacet agna lupo. 800

porta ærata, cum jam Sol vellet occulere suam faciem. Hostis intrat domum Collatinam ut hospes: accipitur urbane; erat quippe consanguineus. Quantum inest noctis et cæcitatibus mentibus! Illa misera ignara rerum instruit dapes hostibus suis. Epulatus erat: sompor petit sua tempora. Nox erat; neque ulla lucerna tota domo. Ille surgit, et stringit gladium auratum, et accedit ad cubiculum tuum, casta marita. Et postquam filius Regis institit lecto, inquit, Lucretia, gladium habeo, et rocor Tarquinius. Illa nihil; neque enim obtinet vocem et facultatem loquendi, aut aliquid animi toto pectore. Ast trepidat, ut olim parva agna correpta in præsepibus

////////

784 R. et novem alii *lat. cinxit*; *terg.*—787 Fr. *adit pro init.* Mox Collatina ex uno Med. recepit Heins. pro vulg. *Collatinæ*.—793 Quidam cum vulg. *et aurata vag.* ex melioribus Heins. profert *auratum*; et mox ex iisdem *deripit* pro vulg. *liberat*.—796 *Loquor* est ex emend. Burm. quod et extat in Pembrocio, R. Pet. et aliis quibusdam: vulg. *rocor*: O. *fero*.—799 V. *Sed fremit*: olim etiam edebatur *Sed tremuit quondam ut stab.* quod ex vet. Neapolis cor-

NOTE

quid difficile obversatur, ejus non satis est certus qui illud incipit.

784 *Pressit*] Ascendit equum, accessit e castris, et Collatiam contendit.

785 *Ærata*] Ære enim aut ferro muniantur ut plurimum portæ urbium.

786 *Condere*] Sub occasum Solis.

788 *Sanguine*] Tarquinius enim

Collatinus Tarquinii Superbi nepos, Sexti filii consobrinus.

789 *Quantum*] Apposita certe exclamatio, et bonæ frugis plena.

791 *Functus*] Sextus comederat.

794 *Tuos*] Lucretiæ.

795 *Torum pressit*] Lecto incubuit. *Ferrum*] Gladius, 'Moriere si emisseris vocem,' dixit, ut habet Livius.

800 *Agna*] Egregia comparatio.

Quid faciat? pugnet? vincetur fœmina pugna.

Clamet? at in dextra, qui necet, ensis adest.

Effugiat? positis urgetur pectora palmis;

Nunc primum externa pectora tacta manu.

Instat amans hostis precibus, pretioque, minisque: 805

Nec prece, nec pretio, nec movet ille minis.

Nil agis; eripiam, dixit, pro crimine vitam:

Falsus adulterii testis adulter erit.

Interimam famulum; cum quo deprensa fereris.

Succubuit famæ victa puella metu. 810

Quid, victor, gaudes? hæc te victoria perdet.

Heu quanto regnis nox stetit una tuis!

Jamque erat orta dies: passis sedet illa capillis;

Ut solet ad nati mater itura rogam.

destitutis, cum jacet sub lupo infesto. Quid agat? reluctetur? puella opprimetur luctu. Vociferetur? at gladius adest in dextra, qui perimat. Dilabatur? habet pectus oppressum manibus urgentibus: nunc primum pectus tuctum manu aliena. Hostis amans urget precibus, pollicitationibus, et minis; ille neque precibus, neque pollicitationibus, neque minis tangit. Nihil promoves, inquit, adinam vitam per crimina: ero falsus testis adulterii. Interficiam ministrum; cum quo diceris correpta. Puella victa subacta est timore famæ. Quid triumphas, victor? ista victoria te perimet. Heu quanto una nox venit tuis regnis! Jamque dies illuxerat: illa sedet coma sparsa, quemadmodum consuevit genitrix itura ad rogam filii.

//////////

rexit.—801 Meliores, teste Heins. pugna; vulg. pugnans.—802 Ex octo scriptis Heins. profert *necet*; ceteri *vetet*. Ursini Cod. opt. cum tribus aliis adest; alii *erat*.—803 *Urgetur* ex veteri libro Modius in Novantiquis Lectionibus. cap. 63. eleganti Græcismo: sic supra: ‘Carpitur attonitos absentis imagine sensus:’ atque ita passim Noster. Heins. Alii *urgentur*.—806 *Nec valet* Voss. V. et Strozæ; forte recte. Burm.—807 In multis Edd. et scriptis *dix. per crimina vit.* Burm. præfert *pro crimine*, quod est in pluribus libris; et conj. *sub crimine*.—808 Plurimi *adult. ero*.—809 Liber opt. *Læti fam. quocum depr.* Heins. conj. *qui cum*.—810 Unus Cod. *fam. fœmina victa met.*—812 Unus Liber *quantum regnis obstitit un.* Quatuor *quantum nox dedit un.* tres *tulit*.—813 *Sparsis* multi *pro passis*.—814 Pr. Mor. *Ut sedet ad*.—816 *Læ-*

NOTÆ

- 803 *Positis*] Eadem habet Livius. nem ad Sextum Naso, cum exclamatione.
 804 *Primum*] Quia antea maritus solus tulerat. *Perdet*] Profligabit te et domum tuam.
 807 *Pro crimine*] Te occidam, deinde et meruisse dicam. Atque hæc maxime ad defendendam Lucretiæ pudicitiam spectant.
 810 *Famæ*] Infamiæ.
 811 *Quid, victor*] Convertit oratio-

812 *Quanto stetit*] Gall. dicimus, *Combien te coûte?*
Nox] Seu potius unius noctis flagitium. Metonymia est.

- Grandævumque patrem fido cum conjuge castris 815
 Evocat: et posita venit uterque mora.
 Utque vident habitum; quæ luctus causa requirunt;
 Cui paret exequias, quove sit icta malo.
 Illa diu reticet, pudibundaque celat amictu
 Ora: fluunt lacrymæ more perennis aquæ. 820
 Hinc pater, hinc conjux lacrymas solantur, et orant
 Indicet: et cæco flentque paventque metu.
 Ter conata loqui, ter destitit: ausaque quarto,
 Non oculos adeo sustulit illa suos.
 Hoc quoque Tarquinio debebimus? eloquar, inquit, 825
 Eloquar infelix dedecus ipsa meum.
 Quæque potest narrat. Restabant ultima; flevit:
 Et matronales erubere genæ.
 Dant veniam facto genitor conjuxque coacto.
 Quam, dixit, veniam vos datis, ipsa nego. 830

Atque arcessit castris patrem ætate protectum cum marito fideli: et uterque adest sine omni cunctatione. Et cum vident habitum, petunt quæ sit causa luctus; cui adornet funera, vel quo sit malo turbata. Illa diu tacet, et verecunda oculis os veste: lacrymæ cadunt ad modum aquæ jugis. Hinc genitor, hinc maritus sistunt fletus, atque precantur ut loquatur: atque lacrymantur et timent cæco pavore. Ter tentavit loqui, ter repressa est; et quarto ausa, illa ergo non sustulit oculos suos. Debebimus istud etiam Tarquinio? proferam, inquit, proferam ipsa, misera, meum opprobrium. Atque memorat quæ potest: ultima supererant, flevit; et genæ matronales sunt rubore suffusæ. Pater et maritus ignoscunt facto coacto: Ipsa,

////////

ti Cod. Convocat: et Heins. conj. ut pro et.—818 Fr. quoque s. i. modo; in quibusdam etiam aliis modo, et sic vulg. malo est ex quatuor vett. Nonnulli etiam habent acta pro icta.—820 Sex libri mor. fluentis aq.—821 Pet. et R. conj. lacrymis sol.—822 Tres libri flentq. farentq.—823 Quatuor ter deficit: aus.—824 Adeo Heins. profert ex Ursin. et sex aliis; vulg. ideo: Zulich. Maz. Voss. et alii septem ad eos: Heins. censet ab humo etiam posse legi.—829 In quibusdam est facti non facto; et conjuxq. coactæ: at plurimi libri facto; et meliores, teste Burm. coacto: Helm. facto gen. facti-

NOTÆ

816 *Evocat*] Namque ambo, et Lucretius et Collatinus, apud Ardeam militabant.

821 *Lacrymas*] Lacrymantem.

822 *Cæco*] Namque rem ipsam ignorabant.

824 *Non oculos*] Præ pudore, adeoque humi defixos tenebat.

825 *Hoc quoque*] Ad stuprum respicit; expugnatumque sibi quoque muliebri decus dicit, quod ipsa dedecus suum patefacere cogatur.

827 *Potest*] Hoc est, venisse Sextum, vim tecisse, ceteraque omnia, excepto dedecore ipso, quod ex aliis ultra quam sat erat intelligebatur.

Nec mora ; celato figit sua pectora ferro,

Et cadit in patrios sanguinolenta pedes.

Tunc quoque jam moriens, ne non procumbat honeste,

Respicit : hæc etiam cura cadentis erat.

Ecce super corpus communia damna gementes, 835

Obliti decoris, virque paterque jacent.

Brutus adest ; tandemque animo sua nomina fallit :

Fixaque semanimi corpore tela rapit.

Stillantemque tenens generoso sanguine cultrum,

Edidit impavidos ore minante sonos : 840

Per tibi ego hunc juro fortem castumque cruorem,

Perque tuos Manes, qui mihi numen erunt ;

Tarquinium pœnas profuga cum stirpe daturum.

Jam satis est virtus dissimulata diu.

Illa jacens ad verba oculos sine lumine movit ; 845

Visaque concussa dicta probare coma.

inquit, recuso veniam quam datis : et continuo transfodit suum pectus cultro occulto, atque cruenta procumbit ad pedes patris. Tunc etiam jam moriens, curat ne non cadat honeste : hæc fuit etiam sollicitudo morientis. Ecce maritus et genitor, immemores decoris, sternuntur super corpus flentes damna communia. Brutus adest, atque denique abjudicat sua nomina ingenio : et revellit cultrum immissum corpore semanimi. Atque tenens telum madens sanguine nobili, protulit voces audaces ore minante : Ego tibi juro per hunc sanguinem castum et generosum, et per tuum Unbram, quæ erit mihi numen, Tarquinium persoluturum pœnas cum sobole fugata. Virtus est celata jam satis diu. Illa prostrata movit oculos sine acie ad eas voces ;

que coactæ. — 831 Pet. mor. collato f. unde Heins. conj. prolato. Tum plurimi fixit sua. Et meliores, teste Heins. pect. cultro. — 833 Læti lib. et duo alii Hoc etiam mor. — 838 Hamburg. Fixay. semanimo corp. a man. pr. erat semanimi. — 840 Unus Med. ore micante son. Heins. snadet minace. — 844 Jun. et quatuor alii dissim. mihi. — 845 Fr. tacens pro jacens.

NOTE

831 *Figit*] Eadem tradit Livius.

832 *Patrios*] Optime ex decoro, quasi maritalem violasset pudicitiam castissima matrona.

834 *Cadentis*] Atque adeo pudica quæ vixerat, pudoris habuit rationem moriens.

835 *Communia*] Alter enim filiæ, uxoris alter, mortem desolebat.

837 *Brutus*] Ille idem de quo supra, qui data opera stultitiam simulaverat : nunc vero animo minime stultum

esse ostendet.

840 *Minante*] ‘ Per hunc, inquit, castissimum ante regiam injuriam sanguinem juro, vosque, Dii, testes facio, me L. Tarquinium Superbum, cum scelerata conjuge et omni liberorum stirpe, ferro, igni, quacumque dehinc vi possim, executurum.’ Livius.

842 *Manes*] Genii sunt defunctorum, quos ut Deos coluit antiquitas.

844 *Dissimulata*] Tyranni metu se stultum simulasse jam sæpius dictum.

Fertur in exequias animi matrona virilis :

Et secum lacrymas invidiamque trahit.

Vulnus inane patét. Brutus clamore Quirites

Concitatur, et Regis facta nefanda refert.

850

Tarquinius cum prole fugit. Caput annua Consul

Jura. Dies regnis illa suprema fuit.

FALLIMUR ? an veris prænuntia venit hirundo ;

Et metuit, ne qua versa recurrat hyems ?

Sæpe tamen, Procne, nimium properasse quereris ;

855

Virque tuo Tereus frigore lætus erit.

JAMQUE duæ restant noctes de mense secundo,

Marsque suos junctis curribus urget equos :

et visa est assentiri dictis, capillis motis. Matrona animi virilis effertur ad funus ; et trahit secum fletus atque invidiam. Vulnus vacuum est detectum. Brutus irritat Romanos, et memorat acta flagitiosa Regis. Tarquinius fugit cum liberis. Consul assumit jura annua : illa dies fuit ultima regnis.—Decipimur ? an hirundo præsaga veris rediit ; et timet, ne qua hyems mutata recurrat ? Sæpe tamen quereris, Procne, nimium festinasse ; et maritus tuus Tereus gaudebit frigore.—Jamque duæ noctes supersunt de mense secundo ; et Mars urget veloces equos curribus

Tum octo vett. jac. adversa oc. quod Heins. placet. Dein Maz. alter lum. ver- tit.—850 Quatuor scripti, et ed. Neapol. Convocat, et R.—852 Pet. Regna pro Jura. Deinde Pat. unus regn. ultimus ille fuit.—853 Sa. an veniat prænuntia veris hir. et sic duo alii, nisi quod venit habent pro veniat.—854 Quatuor

NOTÆ

845 *Lumine*] Oculorum acie ; quia moribunda.

848 *Lacrymas*] Multitudinis, scil. Qua de re vide Dionys.

849 *Inane*] Patens sanguine exhausto.

850 *Refert*] Idque prolixa oratione, quam Dionysius integram habet.

851 *Prole*] Duo quidem patrem secuti Cære in Hetruscos ierunt, anno ab Urbe condita 215. Sextus vero Gabios tanquam in suum regnum profectus, ab ultoribus veterum similitatum, quas sibi ipse cadibus rapinisque concitaverat, interfectus est.

Consul] Non rex. Brutus et Collatinus primo creati.

853 *Venit*] Circa finem Februarii incipiunt redire hirundines ; quæ tamen videntur metuere ne hyems re-

deat, quia hoc ipsum metuunt homines.

855 *Procne*] Quæ Terei uxor in hirundinem mutata, ut dictum in Metam.

Properasse] Quia eo tempore asperum est quandoque frigus.

856 *Lætus*] Namque maxime infestus uxori suæ fuit propter appositum in dapes suum Ityn.

858 *Marsque*] Tertio Kalendas Martias a Romulo instituta in Martis honorem Equiria celebrabantur, frequenti equorum cursu, in Campo Martio.

Junctis] Singulis enim missibus quatuor aut plures quadrigæ, laxato repagulo, certatim sese ad palmam fundebant.

Ex vero positum permansit Equiria nomen,

Quæ Deus in Campo prospicit ipse suo.

860

Jure venis, Gradive; locum tua tempora poscunt,

Signatusque tuo nomine mensis adest.

Venimus in portum, libro cum mense peracto.

Naviget hinc alia jam mihi linter aqua.

junctis: nomen Equiria datum ex re ipsa permansit, quæ ipse Deus spectat in Campo suo. Merito ades, Gradive, tempora tua expetunt spatium; et mensis notatus tuo nomine advenit. Tangimus portum, libro absoluto cum mense. Jam navis hinc mihi currat alia aqua.

scripti *An met.*—858 Pembrocii liber *Marsq. citis junct.* tres *citus.*—859 Vet. Cod. habet *Equirria.*—861 Heins. *tua* in *sua* mutare volebat.—864 Modius Novant. Lect. cap. 68. malebat *hic* pro *hinc*. Mox Fr. et quatuor alii *jam mea lint*. Voss. *mea navis*.

NOTÆ

859 *Vero*] Ab equis, scil.

860 *Deus*] Mars.

Suo] Martio.

861 *Jure renis*] Istud ex Poëtæ ingenio, ut ad mensem Marti dicatum transeat.

Gradive] Martis illud est cognos-

men, a gradiendo ultro citroque cum in aciem itur.

863 *Venimus in portum*] Quia absolutus secundus Fastorum liber hoc dicit. Metaphora est a navigatione.

864 *Alia aqua*] Alia materia tractanda.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER III.

ARGUMENTUM.

INVOCATIO Martis 1-8. Romuli et Remi fortuna inde a natalibus usque ad Urbis initia; Martis cultus; Martii mensis nomen 9-86. De ordine hujus mensis apud varios populos 87-98. De numero mensium apud priscos Romanos, et de auctione eorum per Numam; tum de Cæsaris anno solari 99-166. Matronalia, quorum descriptioni raptus Sabinarum insertus et verni temporis vis 167-258. Saliorum origo et festum, ancile de cælo delapsum 259-398. Occasus alterius Piscis 399-402. Arctophylacis occasus et Vindemitoris ortus 403-414. Vestæ sacra et Augusti Pontificatus 415-428. Vejovis ædes dedicata 429-448. Pegasi collum oritur 449-458. Ortus Coronæ, Thesei et Ariadnes fabula 459-516. Altera Equiria 517-522. Annæ Perennæ sacra; Dido et Anna, et hujus adventus in Latio; secessio populi Romani 523-696. Nex Julio Cæsari illata 697-710. Scorpii medii occasus 711. 12. Liberalium origo et ritus, in quibus solennia togæ virilis; tum Bacchi landes 713-790. Processio ad Argeos 791. 2. Milvi sideris origo et quædam ex Titanomachia 793-808. Quinquatria Minervæ 809-850. Solis ingressus in Arietem; Phrixi et Helles fabula 851-876. Æquinoctium vernum 877. 8. Festum Jani, Salutis, Concordiæ, Pacis 879-882. Lunæ cultus in Aventino 883.

BELLICE, depositis clypeo paulisper et hasta,
Mars, ades; et nitidas casside solve comas.

Mars bellice, accede, scuto et cuspidē paulisper omittis, et solve unctos capillos

NOTÆ

1 *Bellice*] Martem compellat bellitio invocat; utpote cui mensis dicat-
Deum Poëta, eumque statim ab initus.

Delph. et Var. Clus.

Ovid.

6 G

- Forsitan ipse roges, quid sit cum Marte poetæ
 A te, qui canitur, nomina mensis habet.
 Ipse vides manibus peragi fera bella Minervæ. 5
 Num minus ingenuis artibus illa vacat ?
 Palladis exemplo ponendæ tempora sume
 Cuspidis : invenies et quod inermis agas.
 Tum quoque inermis eras, cum te Romana sacerdos
 Cepit, ut huic Urbi semina digna dares. 10
 Ilia Vestalis, (quid enim vetat inde moveri ?)
 Sacra lavaturas mane petebat aquas.
 Ventum erat ad molli declivem tramite ripam :
 Ponitur e summa fictilis urna coma.
 Fessa resedit humi ; ventosque accepit aperto 15
 Pectore ; turbatas restituitque comas.

galea. Forte ipse requiras, quid sit vati cum Marte. Mensis qui describitur habet nomen a te. Ipse cernis saxa bella geri manibus Palladis. Num illa minus dat operam artibus ingenuis? Tempus sume omittendæ hastæ exemplo Palladis: atque reperies quod facias inermis. Eras etiam inermis tum cum Sacerdos Romana te cepit, ut faceres initium dignum huic Urbi. Ilia Vestalis, (namque quid prohibet inde incipere?) petebat mane aquas lavaturas sacra. Ventum erat ad declivem ripam tenero calle: urna fictilis deponitur summis capillis. Lassa resedit humi, et excepit auras diducto sinu, atque recomposuit capillos disiectos. Dum sedet, salices

//////////

1 Jun. *cltj.* paulumper et.—3 Alter P. M. *poëtis*.—6 Olim edebatur Non minus. 'Languet versiculus: erigo ex antiquo nostro cod. Num minus.' Neapol.—7 Gottorph. *Pallados exempl.*—8 In quibusdam *Cassidis*: inv. Mox quod cum melioribus; alii *quid*: Neapolis legebat inv. *ecquid inerm.*—9 Fr. Tunc pro Tum. Mox Heins. emend. *Trojana sacerdos*.—10 Strozze liber ut pro et; et dedit pro dares. V. et Pat. *nomina magna*; plurimi etiam cum vulg. *magna*: Heins. recepit *digna* ex Ursin. et Pat.—11 Alii *Sylvia V.* Be. etiam et nonnulli alii *quis* pro *quid*.—13 Alii *mollem declivi*; et Be. *declivo*: unus F. etiam *molli declivam*.—15 *Humi* meliores, teste Heins. alii *humo*.

NOTE

5 *Ipsc vides*] Ab exemplo arguit Palladis, quæ tametsi fera bella tractet, non ideo minus pacis studiis favet.

9 *Sacerdos*] Rhea, seu Ilia, aut Sylvia, Vestalis; de qua libro superiori.

10 *Cepit*] Amore ejus correptus es.
Semina] Romulum, scil. et Remum, a quibus principium duxit Urbs Romana.

11 *Inde moveri*] Hinc incipere.

12 *Petebat*] Ex more quotidiano

Vestalinum.

Aquas] Ex fonte fluminis Numici, qui olim ingens fuit, post paulatim decrescens in fontem reductus, qui et ipse siccatus est, sacris interceptus. Vestæ enim libare non nisi de hoc fonte licebat: ut docet Servius ad illa Æn. vii. 'Fontis stagna Numici.'

13 *Molli*] Quia herbosus.

Dum sedet, umbrosæ salices, volucresque canoræ
 Fecerunt somnos, et leve murmur aquæ.
 Blanda quies victis furtim subrepsit ocellis,
 Et cadit a mento languida facta manus. 20
 Mars videt hanc, visamque cupit, potiturque cupitam :
 Et sua divina furta fefellit ope.
 Somnus abit : jacet illa gravis. Jam scilicet intra
 Viscera, Romanæ conditor Urbis, eras.
 Languida consurgit, nec scit cur languida surgat : 25
 Et peragit tales arbore nixa sonos :
 Utile sit faustumque, precor, quod imagine somni
 Vidimus : an somno clarius illud erat ?
 Ignibus Iliacis aderam : cum lapsa capillis
 Decidit ante sacros lanca vitta focos. 30

umbrosæ, et aves canoræ, et exiguum murmur aquæ conciliarunt soporem. Lenis somnus clanculum inducitur superatis ocellis ; et manus facta languida cadit a mento. Mars spectat hanc, et exoptat spectatam, et potitur exoptata ; atque celavit sua furta ope divina. Sopor excutitur : illa jacet gravida. Jam nimirum cras intraprecordia, ædificator Urbis Romanæ. Languida erigitur ; neque novit quamobrem languida consurgat : atque profert tales voces inclinata ad arborem : Oro, sit felix atque commodum quod spectavimus imagine somni : an illud erat apertius somno ? Astabam ignibus Iliacis ; cum vitta lanca delapsa crinibus exiit ante

Mox Fr. ventosq. recepit apert.—16 Bonon. et Mor. composuitque.—17 Maz. volucresq. sonoræ.—18 Fr. Fec. somnum leneque murm.—19 Alii furt. victis subrepsit ocellis. Pro victis Maz. blandis ; Strozæ captis. Statii lib. victos oppressit ocellis ; et Ma. suppressit. Opt. A. victis furtim subrepsit ocellis ; Voss. subrepsit ; et sic Maz. et quatuor alii ; ‘bene,’ ait Heins. ‘nisi Nasonem contendimus scripsisse, victos obrepsit ocellos.’—21 Cupitam ex opt. A. Læti, et uno F. dedit Heins. pro vulg. cupita.—23 Pat. clam pro jam : multi nam.—24 Duo F. Visc. Romulæ cond. Mox eras ex Maz. pr. Med. et Pal. Excerpt. vulg. erat.—25 Nec scit meliores, non nescit : Zulichemianus eleganter L. cum surgat, nescit c. l. s. Heins.—26 P. et Pet. nix. preces.—29 P. cum sparsa capill. Jun. Fr. Sa. et plurimi alii collapsa.—30 Maz. a man. pr. Deficit ant. Mox Neapolis Cod. et Fr. sacr. linea vitt. Be. aurea, et multi ex scriptis laurea : alii vitt.

NOTÆ

20 *Cadit*] Addidit istud Naso, ut honestius rem ipsam explicaret.

21 *Mars*] Credideris Martem fuisse. Immo nequam quispiam habitu militari.

22 *Fefellit*] Occultavit. Sed poetice loquitur.

23 *Gravis*] Quia gravida.

24 *Conditor*] Romulus.

27 *Somni*] Scilicet somni !

29 *Iliacis*] Illo avecta Vestæ sacra et ignis.

30 *Decidit*] Quia, scil. virginitatem amiserat, ex seipsa cadit quæ mox a Pontifice adimenda.

Vitta] Quæ Vestalibus ita pro-

Inde duæ pariter (visu mirabile) palmæ

Surgunt. Ex illis altera major erat:

Et gravibus ramis totum protexerat orbem,

Contigeratque nova sidera summa coma.

Ecce meus ferrum patruus molitur in illas.

35

Terreor admonitu, corque timore micat.

Martia Picus avis gemino pro stipite pugnant

Et Lupa: tuta per hos utraque palma fuit.

Dixerat: et plenam non firmis viribus urnam

Sustulit. Implerat, dum sua visa refert.

40

Interea crescente Remo, crescente Quirino,

Cœlesti tumidus pondere venter erat.

Quo minus emeritis exiret cursibus annus,

Restabant nitido jam duo signa Deo.

sacros focos. Inde (mirabile risu) duæ simul palmæ oriuntur: altera ex illis erat major: atque penitus relavaret totum mundum gravibus ramis; et contigerat superna sidera nova fronde. Ecce meus patruus intentat illis ferrum. Trepido recordatione, et cor salit metu. Picus volucris Martia et Lupa certant pro duplici trunco: utraque palma fuit intacta per hos. Absolverat, atque sustulit non validis viribus urnam plenam: impleverat dum memorat sua visa. Interea Remo crescente, Quirino crescente, uterus turgebat onere cœlesti. Jam duo sidera supererant Deo splendido, quo minus annus finiretur cursibus absolutis. Sylvia fit genitrix: sinu-

~~~~~

soluta, Heins. conj. pro voluta.—31 Pat. ris. memorabile palm. et duo libri miserebile.—33 Be. et tres alii tot. pertexerat orb. Arund. et octo alii pratererat.—34 Nora Maz. Zulich. Voss. Arund. et quatuor alii; vulg. sua.—36 Fr. Torreor admonitis. Ex vet. Heins. profert admonitu; a monitu edd. Neapolis, et vulgata. Mox multi Codd. et editi tim. paret; Voss. et Mor. salit; duo tremit; Got-torph. vacat.—37 Plurimi stip. pugnat: Jun. et pr. V. pugnaus.—38 In voc. hos Fr. habet has pro var. lect.—40 Pr. Med. dum sata verba ref. Heins. conj. rata visa: Pet. unus etiam sua verba.—41 P. F. et Voss. Excerpt. sua pro duo.—

NOTÆ

primum insigne, ut et aliis cuiusvis numini consecratis commune esset: itemque pudicitia documentum.

31 *Inde*] Ex vitta lapsa, adeoque virginitate raptâ.

Palma] Victores intellige Remum Romulumque.

32 *Major*] Romulus.

33 *Gravibus ramis*] Progenie fecunda.

Totum] Quia in omnes gentes prolatum Romanum Imperium.

34 *Nora*] Miranda.

Sidera] Seu ad famam referas, seu de Romuli consecratione intelligas.

35 *Patruus*] Amulius, qui Remum atque Romulum studuit perdere.

37 *Martia*] Quia Marti sacer Picus avis, quem quidem infantibus Remo atque Romulo astitisse atque alimentâ contulisse testatur Plutarchus.

Stipite] Palma, scil. utraque.

38 *Lupa*] Quæ infantibus ubera præbuisse dicitur.

- Sylvia fit mater. Vestæ simulacra feruntur 45
 Virgineas oculis opposuisse manus.
 Ara Deæ certe tremuit, pariente ministra;
 Et subiit cineres territa flamma suos.
 Hæc ubi cognovit contemtor Amulius æqui,
 (Nam raptas fratri victor habebat opes,) 50
 Amne jubet mergi geminos. Scelus unda refugit.
 In sicca pueri destituuntur humo *per flumen*.
 Lacte quis infantes nescit crevisse ferino;
 Et picum expositis sæpe tulisse cibos?
 Non ego te, tantæ nutrix Larentia gentis, 55
 Nec taceam vestras, Faustule pauper, opes.

lucra Vestæ dicuntur admovisse manus virgineas oculis. Certe altare concessum est Sacerdote pariente; et flamma territa se occultavit sub suos cineres. Postquam Amulius contemtor æqui intellexit hæc, (nam superior tenebat opes sublatis fratri,) imperat gemellos obrui flumine. Fluctus horret flagitium. Infantes relinquuntur in terra sicca. Quis ignorat pueros auctos esse lacte ferino, atque picum sæpe portasse escam expositis? Ego te non præteream silentio, Larentia nutrix tantæ sobolis,

~~~~~

45 Mor. et Fr. *Ilia fit mat.*—46 Mor. *oc. præposuisse man.*—50 Pet. *Nam raptor; et multi fratris.*—51 V. et duo alii *merg. pueros. Scel.*—55 Alii *Lun-*

NOTÆ

40 *Visa*] Per somnum: quæ secum animo revolvebat, atque sibi narrabat.

42 *Cælesti*] Quod ex Marte Deo.

43 *Emeritis*] Exactis. Metaph. est a militibus, qui Emeriti dicuntur postquam debita militiæ tempora absolverunt.

44 *Restabant*] Adeoque decimo mense Iliæ partus instabat.

Signa] Pro mensibus posuit signa cælestia in Zodiaco, quæ motu suo Sol perlustrat.

Deo] Phæbo, qui Sol est.

45 *Fit*] peperit gemellos, Remum atque Romulum.

Simulacra] Ficta hæc: nullum enim simulacrum in æde Vestæ. Verum simile quid evenisse dicunt scelestæ illi Tulliæ, viso parentis signo in fano Fortunæ.

46 *Opposuisse*] Ne scelus videret Vestæ.

47 *Certe*] Ut distinguatur istud ab eo quod finxit Poëta de Vestæ simulacro.

Pariente] Dum pareret Ilia Vestalis.

48 *Subiit*] Fere extineta est: quod super omnia gravia et timenda Romani habebant.

49 *Hæc*] Peperisse Iliam, &c.

50 *Fratri*] Numitorii.

51 *Refugit*] Non enim pueri hausti fluctibus.

53 *Ferino*] Lupæ.

55 *Larentia*] Faustuli, pastoris regii, uxor, scortum nobile, cui ideo Lupæ datum nomen. Ea vero infantibus Remo Romuloque quia ubera præbuit, a lupa nutriti dicti sunt.

56 *Opes*] Eas appellat opes, regio

Vester honos veniet, cum Larentalia dicam :

Acceptus genii illa December habet.

Martia ter senos proles adoleverat annos ;

Et suberat flavæ jam nova barba comæ.

60

Omnibus agricolis armentorumque magistris

Iliadæ fratres jura petita dabant.

Sæpe domum veniunt prædonum sanguine læti,

Et redigunt actos in sua rura boves.

Ut genus audierunt ; animos pater editus auge :

65

Et pudet in paucis nomen habere casis.

Romuleoque cadit trajectus Amulius ense :

Regnaque longævo restituuntur avo.

Mœnia conduntur : quæ, quamvis parva fuerunt,

Non tamen expedit transiluisse Remo.

70

neque vestras opes, pauper Faustule. Vestra laus recurret cum dicam Larentalia: December gratus Geniis habet illa. Soboles Martia creverat ad annum decimum octavum, et prima lanugo jam addita erat flavis capillis. Fratres Iliadæ dicebant jura omnibus ruricolis, et magistris armentorum sen pastoribus. Sæpe repetunt domum gaudentes nece latronum, et reducant juvencos abactos in suos agros. Postquam cognoverunt de stirpe sua, parens cognitus addit animos: et pudet consequi famum in paucis tuguriis; atque Amulius sternitur transfixus gladio Romuleo; atque regna redduntur avo seniori. Muri ponuntur; qui, tametsi humiles fuerunt,

rentia; et mox vs. 57. Larentalia. — 59 Nonnulli ter senis, . . . annis. — 61 Quidam scripti, et ed. Neapol. armentorumq. ministris. — 63 In vett. redeunt pro veniunt. — 64 Statii liber, et quidam alii scripti, raptos pro actos. Deinde vulg. edebatur sua jura bor. a rura meliores, teste Heins. duo etiam tecta; et unus castra. — 65 Audierunt ex Pat. audierant alii. Deinde Ursin. duo Pat. et duo Med. pat. agnitus auge. — 66 Paucis Heins. profert ex Ursin. pr. F. Zulich. Maz. Nauger. Pet. et octo aliis; vulg. parvis. — 69 Mor. parv. feruntur;

NOTÆ

pueros educasse.

57 *Larentalia*] Larentiæ festa, quæ quidem in veteri Kalendario ad mensẽ Decembrem remittuntur.

58 *Acceptus*] Gratus; quia eo mense Saturnalia, quibus, ceteris omissis, genio indulgebant, et voluptuosa convivia agitabant.

59 *Martia*] Romulus et Remus.

Ter senos] Ad decimum octavum annum creverant.

69 *Nova barba*] Lanugo prima.

61 *Magistris*] Pastoribus.

62 *Iliadæ*] Iliæ filii, Romulus et Remus.

63 *Prædonum*] Quos aut vulneraverant aut occiderant.

64 *Actos*] Abactos a prædonibus.

65 *Genus*] Unde originem ducerent. Quod quidem Faustulus edocuisse dicitur.

66 *Nomen*] Famam et laudem.

68 *Aro*] Numitori, quem Iliæ patrem diximus.

69 *Mœnia*] Romana, scil.

Parva] Cum primo condita.

Jam, modo qua fuerant sylvæ, pecorumque recessus,
 Urbs erat : æternæ cum pater Urbis ait :
 Arbiter armorum, de cujus sanguine natus
 Credor ; et ut credar pignora certa dabo :
 A te principium Romano ducimus anno : 75
 Primus de patrio nomine mensis eat.
 Vox rata fit, patrioque vocat de nomine mensem.
 Dicitur hæc pietas grata fuisse Deo.
 Et tamen ante omnes Martem coluere priores.
 Hoc dederat studiis bellica turba suis. 80
 Pallada Cecropidæ, Minoa Creta Dianam,
 Vulcanum tellus Hypsipylea colit :

non tamen jurat Remum transiliisse. Jam Urbs erat, qua nemoru et recessus pecorum fuerant ; cum pater Urbis æternæ dicit : Arbiter armorum, de cujus sanguine credor ortus ; atque exhibebo firmu indicia, quibus credar ; habemus initium a te anno Romano, prius mensis currat de nomine patrio. Dictum confirmatur : atque appellat mensem de nomine patrio. Istu pius dicitur fuisse accepta Deo. Et tamen majores coluerunt Martem ante omnes. Turba bellica dederat hoc suis studiis. Cecropidæ reverentur Minervam, Creta Minoa Dianam, terra Hypsipylæa

Be. fuissent.—70 Fr. transilienda ; et pro var. lect. transiluisse.—71 Maz. alii- que duo pecudumque ; Heins. conj. pro specuumq. Burm. placet nemorumq.—73 Unns lib. cuj. semine nut. In quibusdam aliis credor Natus inverso ordine.—74 Certa Heins. dedit ex quibusdam vett. pro vulg. multa.—75 Ducimus ex scriptis potioribus ; ceteri dicimus.—76 Eat ex Zulich. Maz. Voss. Arndt. et aliis placet Heins. præ vulg. erit : Pat. etiam et duo alii eris.—80 Multi Codd. Hæc ded. Tum Ed. Janssoniana dederant stud. Heins. malebat dederit.

NOTÆ

70 *Non expedit*] Quia ideo interfectus, quod valli angustias saltu increpnisset.

71 *Pecorum recessus*] Quapropter pars quædam in Palatio ‘Pecuscum’ dicta, Festo anctore.

72 *Æternæ*] Ex opinione et votis Romanorum, aut etiam augurum declaratione.

Pater] Romulus.

73 *Arbiter armorum*] O Mars.

76 *De patrio*] A Marte Martius dicitur, qui ex Romuli sententia primus mensis fuit.

79 *Tamen*] Quamvis Romuli fuit institutum ut a Marte patre primus

mensis appellaretur, ante Romulum tamen ab Italis utpote bellica gente cultum fuisse Martem constat.

Omnes] Deos, scil.

Priores] Latini, scil.

80 *Hoc*] Ut Martem colerent.

81 *Cecropidæ*] Athenienses, quibus a Cecrope rege illud nomen.

Minoa] In qua imperium tenuit Minos Jovis filius.

Creta] Insula in Mediterraneo mari nobilissima.

Dianam] Cui templum fuit in Dictæo Cretæ monte.

82 *Hypsipylea*] Lemnon dicit, insulam maris Ægæi, versus Thraciam,

Junonem Sparte, Pelopeiadesque Mycenæ :

Pinigerum Fauni Mænalis ora caput.

Mars Latio venerandus erat, quia præsidet armis. 85

Arma feræ genti remque decusque dabant.

Quod si forte vacas, peregrinos inspicere Fastos :

Mensis in his etiam nomine Martis erit.

Tertius Albanis, quintus fuit ille Faliscis :

Sextus apud populos, Hernica terra, tuos. 90

Inter Aricinos, Albanaque tempora constant

Factaque Telegoni mœnia celsa manu.

Quintum Laurentes, bis quintum Æquiculus asper,

A tribus hunc primum turba Curensis habet.

Vulcanum, Sparta et Mycenæ Pelopeiades Junonem, ora Mænalis caput Fauni piniferum. Mars erat sacer Latio, quia præest armis. Arma parabant opes et honorem sævæ nationi. Quod si forte spatium datur, evolve Fastos extraneos, erit quoque in his mensis nomine Martis. Is fuit tertius Albanis, quintus Faliscis, sextus apud populos tuos, terra Hernica. Tempora Albana conveniunt inter Aricinos, et muros altos positos manu Telegoni. Laurentes habent quintam, sævus Æquiculus decimam, populus Curensis tenet hunc primum a tribus. Miles Peligne,

//////////

—84 Maz. alter *Cornigerum F. multi Piniferum*.—86 Liber Strozze *Armiferæ genti...dabit*.—87 Sa. et plurimi alii *fort. vacat, peregr.*—90 Voss. et pr. P. *Sext. habet pop.* Mox Pet. *Hernica* ; Burm. putat, pro *Hernia*.—91 *Constant* ex Ursin. et quatuor aliis ; vulg. *constat* : alii *restat*, vel *restant*.—93 *Asper* præstantiores magno numero. *Heins.* Alii *accr.*—94 *Curensis* Heins. rescripsit ex Ursin. Zulich. aliisque decem melioribus suis pro vulg. *forensis* : unus

NOTÆ

ubi et ferrariam exercevit claudus ille Deus. Ab Hypsipyle autem Thoantis regis filia insulæ datum cognomen.

83 *Sparte*] Quæ alio nomine Lacedæmon dicitur, Peloponnesi urbs notior quam ut de ea quicquam opus sit dicere.

Pelopeiades] Quia in ea Pelopidæ regnarunt, a quibus auctæ Mycenæ.

84 *Pinigerum*] Faunum ipsum pinu coronatum, de quo in præcedentibus.

Manulis ora] Arcadia, cui a Mænalo monte pinifero illud nomen.

85 *Latio*] Pro Romanis ipsis posuit.

87 *Peregrinos*] Aliarum urbium in Italia.

89 *Albanis*] Ab Alba Longa, quam

in Latio condidit Ascanius Æneæ filius, eo nomine dicti sunt.

Faliscis] Hos vidimus jam sæpe Hetruriæ populos, celebres propter gramina sua et boves candidos.

90 *Hernica*] Hernicos dicit, qui loca saxosa in Latio inter Æquos et Volscos tenebant, sexto loco Martium mensem numerasse.

91 *Aricinos*] Qui Latii oppidum Ariciam tenebant.

Constant] Conveniunt. Inter Aricinos, et Albana mœnia, seu Albanos, et Tusculanos constant tempora.

92 *Telegoni*] Ulyssis fuit ex Circe filius, qui Tusculum ardore in colle 12. ab Urbe lapide condidit.

93 *Quintum*] Mensem Martium fe-

Et tibi cum proavis, miles Peligne, Sabinis 95
 Convenit: hic genti quartus utrique Deus.
 Romulus, hos omnes ut vinceret ordine saltem,
 Sanguinis auctori tempora prima dedit.
 Nec totidem veteres, quot nunc, habuere Kalendas.
 Ille minor geminis mensibus annus erat. 100
 Nondum tradideras victas victoribus artes,
 Græcia, facundum, sed male forte, genus.
 Qui bene pugnarat, Romanam noverat artem:
 Mittere qui poterat pila, disertus erat.

sentis cum proavis Sabinis; hic Deus est quartus utrique nationi. Ut Romulus superaret hos omnes saltem serie, asseruit prima tempora auctori sanguinis. Neque antiqui habuerunt tot Kalendas, quot nunc. Ille annus erat brevior duobus mensibus. Nondum præbueras artes subactas victoribus, Græcia, gens diserta, sed parum strenua. Qui bene certaverat habebat perspectam artem Romanam: qui poterat

Heins. *Ferentis*, quod et Marsus agnoscit, et pro Ferentinis capit.—96 Fr. *huic pro hic*.—101 *Tradideras* ex uno Med. Heins. rescripsit pro vulg. *tradiderat*. In alio etiam Med. et V. *doctas* pro *victas*, quod Burn. simplicius putat et apertius: in alio *actas*; unde Heins. conj. *auctas*.—103 *Pugnarat* ex tribus scriptis; ceteri *pugnabat*.—104 Plurimi Codd. *tela* pro *pila*.—105 R.

NOTÆ

cerunt aut habuerent Lanrentes, scil.

Laurentes] Qui Laurentum Latini regiam tenuerunt.

Æquicolus] Æqui, Æquicoli, sen Æquiculi populi fuerunt inter Marsos et Hernicos.

Asper] Quia in dura terra Æqui, ut loquitur Maro; quique 'Armati terram exercent; semperque recentes Convectare juvat prædas, et vivere raptis.'

94 *A tribus*] Quartum adeoque.

Curensis] Cures Sabinorum intellege.

95 *Miles*] In decus suæ gentis dixit istud in Pelignis creatus Naso.

Peligne] Ultra Marsos fuerunt, magis ad mare Adriaticum, versus Orientem. A Sabinis ortos vides; tametsi Illyricum genus facit Festus.

96 *Convenit*] Quia a Sabinis et Pe-

lignis Martius mensis quarto loco numeratus.

Quartus] Quia Marti quartum mensem dicaverunt.

97 *Ordine*] Non re; siquidem et alii Martiensem unum consecrassent, quanquam non primum ordine, ut Romulus.

98 *Sanguinis auctori*] Marti, scil.

99 *Kalendas*] Pro mensibus posuit.

101 *Nondum*] Longo enim tempore a Romulo, atque post bella Punica, a Romanis subacta Græcia.

Victus] Quæque adeo postea victoribus suis faverent, et scientias edocerent.

102 *Male forte*] Non modo quia a Romanis victi, sed quia certe effeminati quo tempore capti sunt.

103 *Romanam*] Quæ tota in armis fuit.

- Quis tunc aut Hyadas, aut Pleiadas, Atlanteas 105
 Senserat, aut geminos esse sub axe polos?
 Esse duas Arctos, quarum Cynosura petatur
 Sidoniis, Helicen Graia carina notet?
 Signaque quæ longo frater percenseat anno,
 Ire per hæc uno mense sororis equos? 110
 Libera currebant, et inobservata per annum
 Sidera: constabat sed tamen esse Deos.
 Non illi cælo labentia signa movebant;
 Sed sua: quæ magnum prodere crimen erat.

jacere tela erat facundus. Quis tunc cognovit aut Hyadas, aut Pleiadas Atlanteas, aut duos esse polos sub axe? Esse duas Ursas, quarum Cynosura observetur a Sidoniis, navis Græca notet Helicen? Atque equos sororis percurrere uno mense ea sidera, quæ frater perlustret longo anno? Astra movebantur libera et inobservata per annum; sed tamen constabat esse Deos. Illi non movebant signa cadentia cælo,

Quis tamen, Pat. nunc. Pliadas etiam in plurimis scribitur.—106 Multi Novemat, aut.—107 Plurimi C. vocatur.—108 Sæpe car. vocat; novem etiam scripti tenet.—109 R. et duo alii F. præcenseat; Fr. persenserat; unus pertranseat: F. transcurrit in anno.—111 Et inobservata Heins. dedit ex Ursin. opt. A. Maz. Zulich. Voss. Arund. et sex aliis; vulg. non observata.—112 De Diis hæc præter rem videntur; censeo corrigendum: et inobservata per annos Sidera constabat sed tamen esse suos: certe in præstantissimo Zulichemiano codice τὸ Deos a manu secunda erat, erasa veteri scriptura: constabant sed tamen esse Deo veterrimus Petavianns. Posses et emendare: et inobservata per annum Sidera, constabat sed tamen esse, diu. Heins.—113 Movebant ex Maz. Voss. et quinque aliis: R. et alii notabant: ceteri tenebant.—114 Multi per-

NOTÆ

105 *Hyadas*] Sidus in capite Tauri, quod fecerunt Atlantis Mauritanie regis filia ex Æthra. A Græco *ἕιν*, a pluendo. Latine Suculæ ab eodem dictæ sunt.

Pleiadas] Atlantis ejusdem filia ex Pleione, quæ etiam in sidus abiverunt ad collum Tauri: dictæ a *πλέω* navigo, quod circa æquinotium vernum orientes navigandi tempus opportunum indicent.

106 *Geminos*] Arcticum et Antarecticum.

Polos] Sunt poli vertex seu axis extrema, circa quem cælum verti fingitur. Quanquam sæpe axis pro polo sumitur: deinde et videtur Poëta, non axis esse extrema polos credi-

disse, sed axis extrema super polos tanquam super cardines moveri.

107 *Duas*] Majorem et minorem, de quibus jam sæpius dictum.

Cynosura] Minor est Ursa, ad ejus observationem Phœnices atque adeo Sidonii navigationes suas dirigebant.

108 *Sidoniis*] Sidone Phœnicie urbe in Syria antiquissima et opulentissima oriundis.

Helicen] Major Ursa est, quam Græci navigantes observabant.

109 *Signa*] Zodiaci duodecim illa intellige, quorum singula singulis mensibus Sol Lunæ frater pervadit seu percenset.

110 *Hæc*] Signa, scil.
Sororis] Lunæ.

Illaque de fœno. Sed erat reverentia fœno, 115

Quantam nunc Aquilas cernis habere tuas.

Pertica suspensos portabat longa maniplos :

Unde manipularis nomina miles habet.

Ergo animi indociles, et adhuc ratione carentes,

Mensibus egerunt lustra minora decem. 120

Annus erat, decimum cum Luna repleverat orbem.

Hic numerus magno tunc in honore fuit.

Seu quia tot digiti, per quos numerare solemus :

Seu quia bis quino fœmina mense parit.

sed sua ; quæ amittere erat magnum crimen. Atque ea erant de fœno : verum erat honos fœno, quantum nunc vides Aquilas tuas habere nunc. Longa pertica ferebat manipulos suspensos ; a quibus miles manipularis obtinet nomina. Adcoque mentes sævæ, et adhuc destitutæ ratione peregerunt lustra minora decem mensibus. Annus erat cum Luna clauserat orbem decimum : hic fuit tunc nostris in magno honore. Seu quia tot sunt digiti, per quos consuevimus numerare ; seu quia fœmina parit

////////

dere pro prodere.—115 Illaque de fœno Heins. censet legendum auctoritate unius V. et pr. Bonon. et sic Ed. Gryphian. Conj. etiam Illa quidem e fœno, quod alter P. confirmat. In vulgatis legebatur Illa quidem fœno. Unus etiam Heins. Illa quidem fœnum : deinde Voss. Arund. et septem alii rever. fœni.—116 Pet. Thuan. Fr. et decem alii Quantum ; scil. reverentiæ.—121 Repleverat Heins. reposuit ex Cod. Læti, et uno Med. quod et Fr. habet pro var. lect. vulg. receperat.—122 Voss. et Maz. Hic nostris magn. et sic edidit Heins. ‘ Sed nos reduximus veterem lect. ut credimus, necessariam : nam aliter hic orbis videretur intelligendus. In amore etiam pr. Venet. Editio.’ Burm.—123

NOTÆ

111 *Libera*] Quia inobservata pro anni ratione.

113 *Movebunt*] Illa non curabant.

114 *Sua*] Fœni seu straminis manipulos, scil.

Prodere] Immo et deserere nonnunquam, aut ab iis longius esse : namque et ideo ignominia aliisque pœnis mulctati.

115 *Reverentia fœno*] Seu potius legi aut ordini. Sed ad Poëtæ scopum magis illud convenit.

116 *Quantam*] Majorem dixerit, qui veterum monumenta lustraverit.

Aquilas] Quæ legionum singularum fuerunt signa.

117 *Maniplos*] Ex fœno, scil.

118 *Manipularis*] Pro, manipularis.

Eo vero nomine dicebantur qui ejusdem essent manipuli seu signi : quod quidem signum primo centenis militibus præferebatur.

120 *Egerunt*] Pro, Transegerunt. Constituerunt.

Minora] Siquidem lustrum quinque annorum spatium comprehendat, (ut Nasoni visum,) singulisque annis decem menses tantum tribueris, decem omnino mensibus minus fuerit lustrum quam solet esse, cum singulis annis menses duodecim assignantur.

122 *Hic*] Annus, scil.

123 *Tot digiti*] Bardos admodum nobis obtrudit Naso, si qui usque adeo imperiti fuerunt ut ex digitis suis annorum menses constituendos

Seu quod adusque decem numero crescente venit; 125
 Principium spatii sumitur inde novis.
 Inde pares centum denos secrevit in orbes
 Romulus: Hastatos instituitque decem.
 Et totidem Princeps, totidem Pilius habebat
 Corpora: legitimo quique merebat equo. 130
 Quin etiam partes totidem Titiensibus idem,
 Quosque vocant Ramnes, Luceribusque dedit.

decimo mense. Seu quod ascenditur usque ad decem, numero crescente; inde sumitur initium spatii novis. Hinc Romulus divisit centum æquales in denos orbes; et instituit decem Hastatos. Atque Princeps habebat totidem corpora, Pilius totidem; et qui militabat equo legitimo. Quinetiam idem assignavit totidem partes Titiensibus, et iis quos appellant Ramnes, atque Luceribus. Observavit ergo nu-

//////////

Med. et alius per quot num.—126 Liber Statii Princ. numeris sum.—127 Pares ex melioribus scriptis Hein. dedit pro vulg. patres.—128 V. H. constituitque.—129 Maz. tot. Pilius hab.—130 Multi quisque pro quique.—131 Alii Titiensibus ille:

NOTÆ

crediderint.

125 *Decem*] Quando enim in numerando ulterius progredimur, per reiterationem illud fit eorundem numerorum ab unitate ad decimum numerum.

126 *Spatii*] Spatia vocat numeros omnes qui supra decem ad viginti, triginta, &c. excurrunt.

Inde] A numero decimo.

127 *Inde*] Ex ea denarii numeri ratione.

Pares] Ne referas ad denos, ut suadet Commentator, namque ineptum foret, et a Nasonis ratione alienum. Sed pares intellige ætate et robore æquales.

Denos orbes] Contubernia dixerunt. Gall. *Dizaine*.

128 *Hastatos*] Hastati dicti sunt primo qui hastis pugnabant, in quibus juvenes erant et adolescentes.

Decem] Qui singuli tamen novem sub se haberent ejusdem generis: namque hic capita tantum recenset **Næso**.

129 *Princeps*] Eo nomine appellati viri, qui a principio gladiis rem gerebant.

Pilius] Pilani 'Triarii' quoque dicti sunt qui tertio ordine pilis certabant, et subsidio, utpote matura ætate, servabantur.

130 *Legitimo*] Lege et de publico dato.

Quique] Qui, inquit, merebat equo, aut militabat, atque adeo decurio habebat decem corpora: neque tantum peditum genera in decem quæque partes distributa, sed et equitum eadem fuit divisio.

131 *Partes*] Quas Curias dixerunt. *Titiensibus*] A Tito Tatius appellata est una ex tribus illis tribubus, in quas populum Romanum divisit Romulus.

132 *Ramnes*] Ramnenses a Romulo dictos voluerunt qui alteram tribum Romanam constituerunt; atque id quidem Tusca etymologia.

Luceribus] Tertia tribus a Lucumone quodam seu Lucere Ardeæ rege,

Assuetos igitur numeros servavit in anno.

Hoc luget spatio fœmina mœsta virum.

Nen dubites, primæ fuerint quin ante Kalendæ 135

Martis ; ad hæc animum signa referre potes.

Laurea Flaminibus, quæ toto perstitit anno,

Tollitur : et frondes sunt in honore novæ.

Janua nunc Regis posita viret arbore Phœbi : 140

Ante tuas fit idem, Curia Prisca, fores.

Vesta quoque ut folio niteat velata recenti,

Cedit ab Iliacis laurea cana focis.

Adde, quod arcana fieri novus ignis in æde

Dicitur ; et vires flamma resecta capit.

meros consuetos in anno. Conjux tristis flet maritum eo tempore. Nene dubites, quin primæ Kalendæ fuerint prius Martis, potes revocare mentem ad hæc indicia. Laurea, quæ munsit toto anno flaminibus, demitur ; et nova folia sunt in honore. Janua Regis nunc viret, arbore Phœbi admota : idem fit ante tuam januam, Curia Prisca. Ut etiam Vesta tecta fronde nova splendeat, laurea alba tollitur ab aris Iliacis. Adde, quod novus ignis dicitur excitari in templo secreto, et flamma de

~~~~~

Maz. etiam in hoc loco cupientibus.—136 Strozæ hæc oculos sign. A. animos.—137 Med. Flaminæo : Heins. conj. Flaminæ.—139 Fr. tunc pro nunc. Nonnulli etiam pos. nitet arb.—140 Fit idem Heins. dedit ex Ursin. pr. A. Zulich. Nau-ger. aliisque compluribus pro vulg. itidem.—141 Alii nit. fol. inverso ordine.—142 Alter Pet. laur. vitta foc.—144 Fr. flamm. resecta cap.—145 Multi scripti et

NOTÆ

qui auxilio fuit Romulo adversus Tatium, Tuscum nomen habuisse videtur, si qua veterum monumentis fides : quanquam sunt quoque qui ab asyli luo appellatam voluerint.

134 Hoc] Decem mensibus.

Virum] Ademtum, scil.

136 Signa] Indicia ; ex quibus Kalendas Martis primas fuisse constet.

137 Laurea] Corona ex Lauro. ‘ In-
grediente Martio,’ inquit Macrobius,
‘ in regia, curiisque, atque flaminum
domibus laureæ veteres novis laureis
mutabantur.’

139 Arbore Phœbi] Lauro, scil.
Phœbo gratissima propter amatam
Daphnen, in cam arborem mutatam.

140 Curia] Numero singulari po-
suit pro Curiis 30. seu ædibus, in qui-
bus sacra sua peregerunt totidem
Curia seu populi partes in quas uni-
versos Romulus distribuit.

Prisca] Ad distinctionem 30. no-
varum, quæ aucto populo deinde
constructæ sunt.

141 Vesta] Vestalis ara.

142 Iliacis] Quia Vestæ sacra Ilio
ab Ænea advecta.

Cana] Vetus, quæ certe albicat.

143 Arcana] Quia maribus ad illam
non dabatur accessus.

Fieri] Eadem tradunt Solinus et
Macrobius.

Nec mihi parva fides, annos hinc isse priores, 145
 Anna quod hoc cœpta est mense Perenna coli.
 Hinc etiam veteres initi memorantur honores
 Ad spatium belli, perfide Pœne, tui.
 Denique quintus ab hoc fuerat Quintilis: et inde
 Incipit, a numero nomina quisquis habet. 150
 Primus, oliviferis Romam deductus ab arvis,
 Pompilius menses sensit abesse duos.
 Sive hoc a Samio doctus, qui posse renasci
 Nos putat; Egeria sive monente sua.
 Sed tamen errabant etiamnum tempora; donec 155
 Cæsaris in multis hæc quoque cura fuit.

novo excitata sumit vires. Neque mihi fides levis, annos priores inde initium habuisse, quod Anna Perenna cœpta est coli hoc mense. Antiqui honores dicuntur etiam hinc sumti ad tempus belli tui, Pœne perfide. Denique quintus ab hoc fuerat Quintilis; et inde initium habet quisquis sumit nomina a numero. Primus Pompilius deductus Roman ab agris oliviferis advertit duos menses desiderari: seu hoc didicerit a Samio, qui credit non posse renasci; seu Egeria sua docente. Verum tamen tempora adhuc errabant, donec hæc fuit etiam

editi esse pro isse.—146 Plurimi libri mens. repente col. Mor. reperta.—147 Unus Heins. meriti pro initi.—150 Decem vett. Codd. Inc. in num. Mox Be. a numeroque notata dies; Burm. conj. pro quæque notata dies.—153 Editi et scripti multi Sir. erat a S.—155 Etiamnum est ex Heins. emend. plerumque legebatur etiam tunc: multi vett. etiam nunc; unus R. etiam non.—156 Com-

NOTÆ

146 *Anna*] Dea quæ annis præsidebat, cui sacrificia mense Martio fieri cœpere, ut annare et perennare commode liceret.

147 *Honores*] Magistratum.

148 *Ad spatium*] Immo usque ad annum urbis conditæ 600. quo tempore Q. Fulvius Nobilior, et T. Annius Luscus Kalendis Januariis Consulatum inierunt.

Perfide] Pœnorum vero sen Carthaginiensium fides in proverbium abiit.

149 *Hoc*] Martio primo mense.

Inde] A Martio.

150 *Quisquis*] Quintilis, v. gratia; qui deinde Julius, Sextilis, Septem-ber, &c. qui omnes a numero nomen sumserunt.

151 *Oliviferis*] In Sabinis enim, unde accitus Numa Pompilius, olearum magna copia, tempore quidem Nasonis.

153 *Samio*] Pythagora, scil. Verum non illud patitur ratio temporum, si quidem multo posterior Numa ille philosophus, ut docent Cicero aliique, qui temporibus iisdem in Italia fuisse testantur quibus L. Brutus patriam liberavit.

Posse renasci] De ea animarum transmigratione dictum in Metam.

154 *Egeria*] Cujus nymphæ seu Deæ monitu omnia facere Numa fluxit, quo magis barbari quæ sanxisset acciperent.

155 *Errabant*] Quia ad Solis cursum non satis accurate digesta temporum

Non hæc ille Deus, tantæque propaginis auctor,

Credidit officiis esse minora suis :

Promissumque sibi voluit prænoscere cælum :

Nec Deus ignotas hospes inire domos. 160

Ille moras Solis, quibus in sua signa rediret,

Traditur exactis disposuisse notis.

Is decies senos trecentum et quinque diebus

Junxit, et e pleno tempora quarta die.

Hic anni modus est. In lustrum accedere debet, 165

Quæ consummatur partibus, una dies.

cura Casaris inter ceteras. Ille Deus et auctor tantæ sobolis non arbitratus est hæc esse leviora suis officiis. Atque voluit ante cognoscere cælum sibi promissum; neque Deus peregrinus intrare domos ignotas. Ille dicitur notasse signis accuratis moras Solis, quibus reverteretur in sua regna. Is addidit sexaginta quinque dies trecentis, et fecit tempora quarta ex integro die. Hæc est mensura anni: una dies quæ perficitur partibus debet venire in lustrum.—Si detur poëtis

plures scripti C. ut mult. R. e.—160 Unus Pat. D. ignaras hosp.—161 Multi su. regna red. alii terga.—164 Duo libri Auxit, et. Dein tres cum quibusdam editis expleto. Mox multi temp. quinta di. septem juncta; duo cuncta.—166

NOTE

seu mensium ratio.

156 *Casaris*] Julii, scil. qui temporum turbatas prorsus rationes ad ordinem certiore redegit.

157 *Tantæ*] Quia Augusti pater per adoptionem, Tiberii avus, Germanici proavns, &c.

159 *Promissum*] Jupiter ad Venerem de Julio Æn. 1. 'Hunc tu olim cælo, spoliis Orientis onustum Accipies securâ; vocabitur hic quoque votis.'

Cælum] Optime sane cælum dixit cum de temporum ratione agitur, sola namque ex Astronomia Chronologia sua fundamenta repetit.

161 *Moras*] Tempora quæ assumuntur dum Sol a Capricorno Signa Zodiaci percensendo ad idem cæli punctum redit.

Sua signa] Solitos cursus per signa Zodiaci. Multi habent *regna*. Nam regnare Sol videtur cum ad nos re-

diens vitam omnibus terrestribus calore suo inspirat.

162 *Exactis*] Accuratiores quidem quam prius; verumtamen intercalationibus adhuc obscuris, Pontificum culpa.

163 *Decies senos*] Sexagenos. Atque adeo annum ex trecentis sexaginta quinque diebus Julius Cæsar constituit: in quartum annum, quem bissextum dixerunt, atque post sextum Kal. Martias, rejecto die illo qui ex 4. annorum sex horis constituitur quibus anni singuli supra 365. dies constant.

164 *Pleno*] Plenum dicit diem illum qui ex quatuor quadrantibus singulorum annorum constat, ex quibus lustrum conficitur.

Tempora quarta] Quartum annum intercalarem, inquit, junxit Cæsar tribus præcedentibus, sicut junxerat dies singulorum annorum. Sed quod

Si licet occultos monitus audire Deorum
 Vatribus ; ut certe fama licere putat ;
 Cum sis officiis, Gradive, virilibus aptus ;
 Dic mihi, matronæ cur tua festa colant. 170
 Sic ego. Sic posita dixit mihi casside Mavors ;
 Sed tamen in dextra missilis hasta fuit :
 Nunc primum studiis pacis, Deus utilis armis,
 Advocor : et gressus in nova castra fero. *hæc illi*
 Nec piget incepti. Juvat hac quoque parte morari : 175
 Hoc solam ne se posse Minerva putet.
 Disce, Latinorum vates operose dierum,
 Quod petis ; et memori pectore dicta nota.

audire secreta documenta Deorum, ut quidem fama credit concedi, cum sis idoneus virilibus officiis, Gradive, dic mihi, quamobrem matronæ celebrent tua festa. Ita ego locutus sum : Mars mihi sic respondit hasta posita ; sed tamen hasta missilis fuit in manu : Nunc primum ego Deus aptus armis requiror ad studia pacis, et concedo in nova castra. Neque paritet : placet etiam habere in hac parte negotii, ne Pallas credat se solam hoc posse. Accipe quod poscis, Poëta laboriose dierum Latinorum ; atque observa mea verba mente sedula. Roma fuit exigua, si velis memi-

Consummatur vetus est lectio, quam reduxit Burm. vulg. *legebatur consumatur*.—169 Pr. Ed. Venet. et multi scripti *G. et viribus apt.*—171 Pro *casside* Heius. scripsit *cuspidē* ex pr. A. Zulich. et aliis : Burm. vulg. *casside* placet. —173 Fr. *pac. stud.* inverso ordine.—174 Quatuor libri *Adv. egressus in* : et duo *nor. vota fer.*—175 Uterque Maz. Zulich. Gottleb. et alii *part. moveri* ; Voss. *notari*.—176 In voc. *solam* Fr. habet pro var. lect. *solum*.—178 Fr. et

NOTE

brevius et obscurius dixit mox exponet.

165 *Hic*] Quem proposuit 365. dierum ; addito tamen quarto quoque anno die intercalari.

Lustrum] Quod spatium est quatuor annorum inclusive, aut quinque exclusive: modo ut brevitatis causa ita loqui liceat.

166 *Partibus*] Senis, scilicet, horis ejusque anni.

167 *Si licet*] Verecunde a Marte petit Naso, quamobrem Kalendas Martias colant matronæ.

169 *Virilibus*] Bello, scil.

170 *Colant*] Matronalia enim Kalendis Martiis celebrabantur, quibus munuscula invicem missitare consueverant.

171 *Ego*] Naso, scil. locutus sum.

172 *Missilis*] Quæ longe mitti posset.

174 *Gressus*] Ad Gradivi alludit cognomen.

175 *Hæc*] Pacis studiis, et arte poetica.

176 *Hoc*] Literis, scil. se, positus armis, immiscere.

177 *Operose*] Materia namque difficilis.

Parva fuit, si prima velis elementa referre,
 Roma: sed in parva spes tamen hujus erat. 180
 Mœnia jam stabant, populis angusta futuris:
 Credita sed turbæ tunc nimis ampla suæ.
 Quæ fuerit nostri, si quæris, regia nati;
 Aspice de canna straminibusque domum.
 In stipula placidi carpebat munera somni: 185
 Et tamen ex illo venit in astra toro.
 Jamque loco majus nomen Romanus habebat:
 Nec conjux illi, nec socer ullus erat.
 Spernebant generos inopes vicinia dives:
 Et male credebar sanguinis auctor ego. 190
 In stabulis habitasse, boves pavisse, nocebat;
 Jugeraque inculti pauca tenere soli.

nisse primi principii; verum spes erat tamen hujus in exigua. Jam muri stabant arcti populis venturis; sed tunc crediti nimis vasti suo agmini. Si petis quæ fuerit angusta nostri filii, vide domum de juncis et stipula. Sumebat dona lenis somni in stramine: et tamen ascendit calum ex illo lecto. Jamque Romanus obtinebat famam præstantiorem loco; neque uxor neque socer ullus illi erat. Vicinia potens contemnebant generos pauperes; et ego rix credebar auctor sanguinis. Oberat mansisse in præsepibus, egisse armenta, et habere pauca jugera terræ inimitis. Alites et feræ

*****

alii vett. dict. tene.—179 Quatuor libri elem. notare.—180 Hujus Burm. dedit ex optimis libris pro vulg. urbis.—182 Sex libri Condita pro Credita. Mox liber Strozæ sed turbis jam satis a. suis: et Statii tunc satis.—184 Thuan. Inspice de cann. Dein unus Cod. stipitibusque.—185 Ex quibusdam melioribus Heins. restituit carpebat; vulg. capiebat.—186 Mor. unus pro var. lect. ex humili v. i. a. loco.—187 Multi scripti et editi Rom. nom. inverso ordine.—188 Pro illi uterque Bonon. ulli; Arund. illie; Maz. et A. illis.—189 Spernebant ex Ursin. Pet. Arund. et sex aliis Heins. rectum putat; alii Spernebat.—190 Læti liber et alii mal. dicebar sang. Tum Fr. actor a pr. man. auctor corr.—191 Heins. protulit boves ex altero A. et F. opt. pro var. lect. vulg. et oves.

NOTÆ

179 *Elementa*] Initia, aut urbis primordia.

180 *Hujus*] Magnificæ, scil.

181 *Futuris*] Postquam in tantum aucta fuit Res Romana ut totius prope orbis fata caperet.

182 *Nimis ampla*] Quia viri res erant tantum unius ætatis.

183 *Nati*] Romuli, scil.

184 *Domum*] Curiam Calabriam vocat Servius, quæ, sublato Romulo,

Delph. et Var. Clas.

summæ religionis Romanis fuit: quamque quoties de ea aliquid vetustate fedabatur sacerdotes instaurabant, ut integra servaretur.

186 *Venit in astra*] Relatus est in Deos.

187 *Loco*] Quia urbs parva, et stramine tecta.

190 *Male credebar*] Quis enim crederet?

Ovid.

Cum pare quæque suo cœunt volucresque feræque.

Atque aliquam, de qua procreet, anguis habet.

Extremis dantur connubia gentibus : at, quæ 195

Romano vellet nubere, nulla fuit.

Indolui ; patriamque dedi tibi, Romule, mentem.

Tolle preces, dixi : quod petis, arma dabunt.

Festa para Conso : Consus tibi cetera dicet ;

Ipsa festa die dum sua sacra canes. 200

Intumescere Cures, et quos dolor attigit idem.

Tum primum generis intulit arma socer.

Jamque fere raptæ matrum quoque nomen habebant ;

Tractaque erant longa bella propinqua mora.

*junguntur singulæ cum suo pare ; et serpens habet aliquam de qua sobolem generet. Conjugia conceduntur ultimis nationibus ; at nulla fuit quæ vellet jungi Romano. Intumui, et immisi tibi animum patrium, Romule : Mitte orare, dixi ; arma præbe-
bunt quod possis. Adorna festa Conso : Consus docebit te reliqua ipso die quo cele-
brabis sua sacra festa. Cures, atque ii quos idem dolor invasit insurrexerunt : tum
primum socer admovit arma generis. Jamque fere quæ sublata fuerant habebant
etiam nomen matrum ; et bella cognata erant ducta in longum spatium. Maritæ cœunt*

//////////

—192 Quatuor libri parva pro pauca.—194 Jun. Atq. aliquid d. quo procr. Tum Voss. aris hab. Heins. conj. pro des.—195 Extremis legendum, ut meliores libri. Heins. Alii Externis.—200 Olim legebatur *Illo festa et sacr. facis. Dein Liber Stat. canas. Duo Vatic. et Ursin. canes ;* melius, ut puto. Ciofan. Scripti præstantioris notæ non pauci, *illa, vel illo facta, et cum canes ;* quan- quam nonnulli recentioris notæ, *canas, facis, coles, et similia ;* quare possis, *illa gesta die.* Sed cum *facta* sit in vetustioribus, assentior Gronovio nostro, qui Observationum editionis iteratæ lib. II. 21. reponit, *canet, pro canes.* Scribe igitur arguto acumine : *Consus tibi cetera dicet, Illa facta die cum sua sacra canet ;* nam ipsum Consuem hanc narrantem introduxerat Sextili mense. Heins. *Canes* defendit Cl. Periz. ad Sanctii Minerv. II. 12. 1.—202 Fr.

NOTÆ

193 *Cum pare*] Addita hæc ad Ro- muli excusationem ; ut ad rapiendas Sabinas necessitate compulsus videa- tur.

197 *Patriam*] Ut adeoque quod enperet vi potius quam vanis preci- bus consequeretur.

199 *Conso*] Hunc Consuem, quem et Neptunum equestrem vocaverunt, numen fuisse volunt consiliorum ; cu- jus ara in Circo maximo, quod scili- cet consilia debeant esse occulta, sub terra occultabatur. Festa vero ip-

sins sen Indii 18. Augusti mulis cele- brabantur.

201 *Intumescere*] Dolore, scil. quod raptæ essent suæ puellæ.

Cures] Sabini Caribus oriundi.

Quos] Cenninenses, scil. Crustume- rini, et Antennates, ut ex Livio ap- paret.

203 *Matrum*] Pepererant, scil.

204 *Longa*] Triennium enim dura- vit bellum priusquam raptarum pre- cibus componeretur.

Propinqua] Quæ inter propinquos

- Conveniunt nuptæ dictam Junonis in ædem : 205
 Quas inter mea sic est nurus orsa loqui :
 O pariter raptæ, (quoniam hoc commune tenemus,)
 Non ultra lente possumus esse piæ.
 Stant acies : sed utra Di sint pro parte rogandi,
 Eligite : hinc conjux, hinc pater arma tenent. 210
 Quærendum, viduæ fieri malimus an orbæ.
 Consilium vobis forte piumque dabo.
 Consilium dederat. Parent, crinemque resolvunt ;
 Mœstaque funerea corpora veste tegunt.
 Jam stabant acies ferro mortique paratæ : 215
 Jam lituus pugnæ signa daturus erat :

in templum appellatum Junonis, inter quas murus mea sic incipit : O simul sublatae, (siquidem habemus hoc commune,) non amplius possumus esse segniter piæ. Agmina sunt in conspectu ; verum eligite pro utra parte Dii sint orandi : hinc maritus, hinc genitor morent arma. Videndum malimusne fieri viduæ an orbæ : dabo vobis consilium generosum et pium. Consuluerat. Obsequuntur, atque pandunt comas, et velant tristia corpora veste lugubri. Jam consistebant acies accincte ferro et neci : jam cornicen erat daturus signa certaminis, cum raptæ feruntur inter geni-

*****

Tunc prim.—204 Mor. unus et alius *long. tristia bella mor.*—205 Jun. *Nymphæ* pro *nuptæ*. Mox in voc. *dictam* alter P. pro var. lect. habet *ditem*.—206 Orsa ex multis vett. Heins. magis arripet, quam vulg. *ausa*.—207 Legebam aliquando *quod jam commune* : sed tres vett. *namque hoc* ; Maz. et tres alii *quæque hoc*. Lego *quæque hoc c. tenetis*. Heins.—208 Voss. Maz. Læti, A. et quatuor alii *ultr. certe poss.*—209 Td *sint ahest a nonnullis*. Maz. *Dei pro parte* ; alii tres *utraq.que Dei* ; unus *utra Divi*. Forte *sed utraque Dei pro parte*. At Strozæ *sed qua Di sint pro p. r.* Heins.—210 Ex melioribus *tenent* ; vulg. *tenet* : Mor. et duo alii *movet*.—211 Fr. *Quer. est* : et mox cum vulg. *malitis* pro *malimus*, quod ex melioribus profert Heins.—212 Multi alii *Cons. nobis fort.*—213 In quibusdam *ded. plorant, crinesq. resolv.*—214 A. *Et sua funerea corp. multi alii vett. funerca* ; vulg. autem *funesta*.—215 Multi *steterant* pro *stabant*. Fr. etiam *morti ferroque*. Gottorph. et quinque alii *ferro Martique*.—216 Maz. a pr. man. *J. lituos tubicen sign.* Zurich. *lituo tubicen* : Heins. conj. *J. liticen*

NOTÆ

seu affines.

205 *Dictam*] Quo se conventuras constituerant.

206 *Mea*] Hersiliam dicit, Martis nulum, siquidem Romuli uxor fuit.

207 *Hoc*] Quod raptæ fuimus.

208 *Lente*] Quia interea confligent patres virique nostri.

209 *Utra*] Pro patribus anne pro maritis.

211 *Viduæ*] Maritis destitutæ.

Orba] Sine parentibus.

212 *Consilium*] Quodnam mox patebit.

213 *Resolvunt*] Ad movendam misericordiam laceris comis in medias acies prosilierunt.

215 *Stabant*] Ordinibus ad pugnam instructis in conspectu erant.

Cum raptæ veniunt inter patresque virosque ;
 Inque sinu natos, pignora cara, ferunt.
 Ut medium campi passis tetigere capillis,
 In terram posito procubuerunt genu : 220
 Et, quasi sentirent, blando clamore nepotes
 Tendebant ad avos brachia parva suos.
 Qui poterat, clamabat avum, tum denique visum :
 Et qui vix poterat, posse coactus erat.
 Tela viris animusque cadunt : gladiisque remotis 225
 Dant soceri generis, accipiuntque, manus.
 Laudatasque tenent natas ; scutoque nepotem
 Fert avus : hic scuti dulcior usus erat.

iores et maritos, et ferunt in gremio liberos pignora dilecta. Postquam venerunt in medium planitiei laceris comis, sese immiserunt terræ flexo genu. Et quasi intellexerent, nepotes porrigebant parva brachia clamore amabili ad suos avos. Qui poterat, clamabat avum tum denique conspectum ; et qui vix poterat erat coactus posse. Arma atque animus excidunt viris, et ensibus positis soceri dant manus generis, atque accipiunt. Et amplectuntur filias celebratas, atque avus portat nepotem

pugnæ sign.—218 Fr. cum multis aliis *car. tenent* ; at meliores *ferunt*.—219 Pro *passis* vulgo legebatur *scissis* ; Læti Cod. et alii *sparsis* ; at Maz. Zulich. Ursin. Voss. et Arund. dant *passis*. Mox octo Codd. *pass. tenere cap.*—220 Maz. *In terra pos.*—221 Fr. *magno pro blando* ; et Be. cum octo aliis *sermone nep.*—221 Unus R. *velle pro posse* ; duo Codd. *scire* ; unus *flere* ; alius *esse*.—225 *Animusq. dedit* Heins. ex Maz. et uno A. pro vulg. *animiq.*—228 Pro *scuti*, Maz. Zulich. Arund. pr. A. et quinque alii, *scutis*. Dubia lectio : sed et lib. II. 297. dixit, ‘nullus adhuc erat usus equi.’ et 500. ‘nec facis usus erat.’ et ‘usus equorum,’ Met. III. 554. ut et Livius XXVI. 38. et ita sapissime Noster : adde quod hic elegantior singularis numerus *scuti*, propter præcedens *scuto*, ponatur : quare vulgatam reduxi, quam Fr. et alii optimæ notæ

NOTE

220 *In terram*] Illæ, ut habet Livius, ‘crimibus sparsis, scissaque veste, victo malis muliebri pavore, ausæ se inter tela volantia inferre, ex transversio impetu facto, dirimere infestas acies, dirimere iras, hinc patres, hinc viros orantes, ne se sanguine nefando soceri generique respergerent,’ &c. Dionysius insuper humi prostratas permansisse ait, donec astantes erigerent, moderata omnia pro viribus se facturos polliciti.

221 *Sentirent*] Quid rerum agere-

tur, quoque consilio in medias acies allati essent.

224 *Posse coactus*] Quia in tanto tumultu perturbatus clamabat, atque adeo avi primam saltem litteram *a*, qui vagientium sonus est, proferebat.

225 *Cadunt*] Atque adeo jam Her-siliae optimum consilium intelligis.

226 *Dant*] Atque adeo fœdus percutiunt.

227 *Laudatas*] Ob pietatem, et egregium consilium.

Inde diem, quæ prima, meas celebrare Kalendas
 Œbalides matres non leve munus habent. 230
 An, quia committi strictis mucronibus ausæ
 Finierant lacrymis Martia bella suis?
 Vel quod erat de me feliciter Ilia mater;
 Rite colunt matres sacra, diemque meum.
 Quid quod hyems, adoperta gelu, nunc denique cedit; 235
 Et pereunt victæ Sole tepente nives.
 Arboribus redeunt detonsæ frigore frondes;
 Uvidaque e tenero palmite gemma tumet.
 Quæque diu latuit, nunc se qua tollat in auras,
 Fertilis occultas invenit herba vias. 240
 Nunc fœcundus ager: pecoris nunc hora creandi:
 Nunc avis in ramo tecta laremque parat.

clypeo: hic erat usus carior clypeorum. Inde matronæ Œbalides non ducunt parvum officium colere meas Kalendas, et diem quæ est prima. An, quia non veritatē exponi nudatis gladiis extinxerant Martia bella suis lacrymis? Vel quia Ilia erat feliciter mater de me, matronæ rite celebrant festa et diem meum. Quid quod hyems tecta glacie nunc denique laxatur, et nives liquefactæ Sole tepido difflunt. Folia sublata frigore renascuntur arboribus; et oculus virens turget ex tenero palmite. Atque gramen fœcundum quod diu abditum fuit nunc invenit viam qua exurgat in ærem. Nunc campus fertilis: nunc tempus pecoris gignendi, nunc ales adornat do-

////////

confirmant.' *Burm.*—229 Sic Heins. ex melioribus: vulg. *diem, primasq. meas.*—230 Alii *Œbalidæ* vel *Œbalidæ*; et quatuor scripti *Italides*. Mox in voc. *munus* Fr. dedit pro var. lect. *numen.*—231 Olim *Aut quia:* Heins. placet *An* ex Ursin. Maz. Voss. et Arund.—232 Heins. malebat *Finierunt lacr.*—235 Fr. habet *Aut...tum* pro *Quid...nunc.*—236 *Victæ* dant Ursin. pr. A. Voss. Arund. et pauci alii; reliqui *lapsæ*, et sic vulg. editum: Maz. *mæstæ:* Heins. emend. *ictæ*, quod non placet *Burm.*—237 Pro *detonsæ* alii vett. *excussæ* vel *excusso.*—238 Alii *Humidæque:* pr. Ed. opt. A. Maz. et plures alii *Vividæque.* quod Heins. rectum putat: Zulieh. *Vivæque;* et Pet. *Nudæque.* Mox Excerpt. Voss. in *tumido palm.* alii etiam *gravido.*—240 Mor. *Fert. ignotas inv.*—241 Ursin. et unus V. *pecori est nunc;* unde Heins. *pecori nunc h. creando est.*—242 Maz. et Arund. in *ramos;* A. et tres alii in *ramis.* Dein

NOTE

229 *Meas*] Martis sacras.

230 *Œbalides*] Sabinæ, a Laconibus ortæ, quibus ab Œbalo suo rege illud nomen.

233 *Vel quod*] Ut, scilicet, et gratum animum testarentur, et tanta felicitate quanta Mars Iliam beaverat fruerentur, si Romulo similes viros eniterentur.

235 *Quid*] Tertiam addit rationem

cur Kalendis Martiis matronæ Gradii festa colerent; quia nempe eo mense terra fœcunda, qualis et matrona fieri cupit.

Cedit] Sole quippe redeunte.

236 *Victæ*] Liquefactæ.

238 *Gemma*] Oculos dicit turgescences vitium.

242 *Tecta laremque*] Nidum sub frondibus.

Tempora jure colunt Latiae fecunda parentes :

Quarum militiam votaue partus habet.

Addē, quod excubias Regi Romanus agebat, 245

Qua nunc Esquilias nomina collis habet.

Illic a nuribus Junoni templa Latinis

Hac sunt, si memini, publica facta die.

Quid moror, et variis onero tua pectora causis ?

Eminet ante oculos, quod petis, ecce tuos. 250

Mater amat nuptas : matris me turba frequentant.

Hæc nos præcipue tam pia causa decet.

Ferte Deæ flores : gaudet florentibus herbis

Hæc Dea : de tenero cingite flore caput.

mum et larem in fronde. Matres Latinae merito celebrant tempora fertilia, quarum partus facit militiam et desideria. Adde quod Romani agebant excubias Regi, qua mons habet nunc nomen Esquilias. Illic aedes publica posita Junoni a matronis Latinis hac die, si recordor. Quamobrem, cesso, et onero tuum animum diversis rationibus? Ecce quod postulas extat præ oculis tuis. Mater diligit maritus; agmen matris me celebrant. Hac causa tam pia nos decet in primis. Offerte flores Deæ: hæc Dea latatur herbis florentibus: redimite caput flore tenero. Di-

Strozzæ laremq. parant.—245 Sic Heins. corr. nam vulg. edebatur excub. ubi Rex Romanus ageb. Voss. pr. A. et octo alii ibi pro ubi. At Ursin. et Maz. Regi Romanus habebat; multi etiam alii habebat.—246 Fr. Qui nunc. Deinde Maz. Esquilias nomine; et sic sex alii: Zülich. pr. A. Læti et octo præterea Esquilias nomina: Heins. placet Esquilias; vel Esquilius.—248 Thuan. sic pro si.—249 Voss. pr. Med. et quidam alii pect. curis.—251 Vulgati habebant matrum m. t. frequentat; unde olim conjiciebat Heins. matres me jure frequentant: unus F. matres tua vota frequentant: in Maz. a pr. man. matres me turba frequentant: quod placet Heins. si legas matris pro matres: in Jun. erat turb. fatigat, quod nec displicet Burm.—252 Alii Hæc vos præc.—253. 254 Duo F. flor. arvis; Heins. conj. aris. In pr. A. et Læti Cod. legitur F. D. flores:

NOTÆ

243 *Tempora*] Kalendas Martias.

244 *Militiam*] Desiderat mulier partum, ut miles prælium.

245 *Addē*] Quartam rationem subneclit Naso.

246 *Esquilias*] Cum Tito Tatius parum fideret Romulus, in monte Esquilino excubias habuit; atque inde illi datum nomen voluit et Naso noster et nonnulli alii: quanquam a quisquiliis, aliunde etiam etymologiam repetiverunt quibus illa non arisit.

248 *Hæc*] Kalendis, scil.

Publica facta] ‘Martias Kalendas matronæ celebrant,’ inquit Festus, ‘quod eo die Junonis Lucinae aedes coli cepta sit.’

251 *Mater*] Juno, scil. Martis mater.

Amat] Præest enim nuptiis et puerperitiis.

252 *Decet*] Ut grato animo in Junonem matrem filium quoque ejus Martem colamus.

253 *Deæ*] Junoni, scil.

Dicite, Tu lucem nobis, Lucina, dedisti. 255

Dicite, Tu voto parturientis ades.

Si qua tamen gravida est, resoluta crine precetur,

Ut solvat partus molliter illa suos.

Quis mihi nunc dicat, quare cœlestia Martis

Arma ferant Salii, Mamuriumque canant? 260

Nympha, mone, nemori stagnoque operata Dianæ:

Nympha, Numæ conjux, ad tua festa veni.

Vallis Aricinæ sylva præcinctus opaca

Est lacus, antiqua religione sacer.

cite, Tu, Lucina, prabuisti nobis lucem. Dicite, Tu faves voto parturientis. Si qua tamen est gravis, ore comata sparsa, ut illa resolvat leniter suos partus.—Quis jam mihi aperiat, quamobrem Salii portent arma cœlestia Martis, et cantent Mamurium? Nympha, operata nemori et stagno Dianæ, doce: Nympha, uxor Numæ, accede ad tua festa. Est lacus sacer veteri religione circumdatus sylva obscura vallis Aricinæ.

tenero de flore coronus Nectite: de ten. &c.—255 Alii nob. luc. inverso ordine. At pro nobis Pet. vatis; Heins. volebat natis.—256 Fr. Tu votis part.—257. 258 In hoc distich. Heins. malebat es...preceris...tuos.—259 Dicit ex Voss. et tribus aliis; reliqui dicet.—260 Alii Mamuriumq. vocant: Gott. sonant; alter Pet. sonent.—261 Voss. et quædam Edd. mon. nemoris stagn. Mox Excerpt. D. et Cod. P. et quinque alii cum pr. Venet. ed. stagnoq. adperta D.—262 Alii tua facta, vel sacra ven.—263 Tres scripti præc. acula; unus apica, Burm. conj.

NOTÆ

258 *Solvat*] Atque adeo leniter et sine dolore mater onere levetur.

259 *Cœlestia*] Scutum æneum dicit, quod cœlo missum in Urbis peste laborantis salutem ab Egeria sua Numa tradidit.

260 *Ferant*] Immo et pugionibus arma pulsabant eleganter saltantes.

Salii] Eo nomine a saliendo dicti sunt Martis Sacerdotes.

Mamurium] De eo sic Festus: 'Mamurii Veturii nomen frequenter in cantibus Romani frequentabant hac de causa. Numa regnante cœlo cecidisse fertur ancile, id est, scutum breve, quod ideo sic appellatum est, quia ex utroque latere erat recisum, ut summum infimumque ejus latus medio pateret, unaque edita vox, omnium potentissimam fore civitatem quamdiu id in ea mansisset.

Itaque facta sunt ejus generis plura, quibus id misceretur, ne internosci cœleste posset. Probatum est opus maxime Mamurii, qui præmii loco petiit, ut sum nomen inter carmina Salii canerent.'

261 *Nympha*] Egeriam dicit, de qua superius.

Operata] Operari est quandoque rem divinam facere, ut hoc loco.

262 *Tua*] Tuo consilio instituta. Omnia enim quasi monitu Dæe Egeriæ Numa faciebat, quo magis barbari acciperent.

263 *Aricinæ*] Erat in sinistra viæ parte qua Ariciam descendebatur, quæ quidem Aricia ab Alba 20. stadiis distabat.

Opaca] Nam lucus fuit, atque fenum in eo.

264 *Antiqua*] Illuc ex Taurica re-

Hic latet Hippolytus, furiis direptus equorum : 265

Unde nemus nullis illud inquit equis.

Licia dependent, longas velantia sepes,

Et posita est meritæ multa tabella Deæ.

Sæpe potens voti, frontem redimita coronis,

Fœmina lucentes portat ab Urbe faces. 270

Regna tenent fortesque manu, pedibusque fugaces :

Et perit exemplo postmodo quisque suo.

Defluit incerto lapidosus murmure rivus :

Sæpe, sed exiguis haustibus, inde bibes.

Egeria est, quæ præbet aquas, Dea grata Camœnis. 275

Illa Numæ conjux, consiliumque fuit.

Hippolytus laceratus furore equorum hic est abditus: quare illud nemus nullis equis tangitur. Licia dependent tegentia longas sepes, et multa tabella affixa est Deæ meritæ. Sæpe fœmina compos voti cinctam habens frontem sertis fert tædas splendentes ab Urbe. Qui manu strenui, et pedibus leres obtinent regna; et quisque occidit post paulo suo exemplo. Rivus saxosus decurrit murmure incerto: potabis ex eo sæpe, sed parvis haustibus. Egeria est quæ dat aquas, Dea accepta Musis.

~~~~~  
pro aprica.—264 Voss. et plurimi alii *Est locus, ant.*—265 Alii cum Ursin. Voss. et Arund. *Hic jacet H. Mox Ed. Neapol. fur. distractus eq. quod et Fr. agnoscit pro var. lect.*—266 *Inquit* Heins. placet præ vulg. *aditur.*—269 Voss. Arund. et F. *rot. multis red.*—271 *Fortesq. manu* Heins. profert ex Voss. Arund. Zulich. et Maz. alii *fortes manibus.*—274 *Bibes* Maz. et Zulich. *bibis* pr. A. Læti et quinque alii: *bibit* Ursin. Pet. et ceteri majori ex parte. Ma-

NOTÆ

gione advectum Dianæ simulacrum in præcedentibus non semel vidimus.

265 *Hippolytus*] De isto quoque Thesei filio ab equis territis discerpto jam plura diximus in superioribus.

Equorum] Territos eos a phocis Neptuni jussu subito ex mari erumpentibus supra etiam vidimus.

266 *Nemus*] Aricinum.

267 *Licia*] Quibus suspensa eorum dona qui Deæ favore votorum compotes facti fuerant.

268 *Tabella*] Votiva, scil. in qua inscriptum nomen ejus qui suspenderet, et causa voti, seu beneficium acceptum.

271 *Regna*] Sacerdotium: nam qui ibi Sacerdos 'Rex Nemouensis' dictus.

Fugaces] Fugitivum voluerunt fuisse sacerdotem qui Nemorense regnum obtineret, ad memoriam et imaginem fugæ Orestis, qui occiso rege Thoante in regione Taurica, cum sorore Iphigenia fugit, et simulacrum inde sublatum haud longe ab Aricia collocavit.

272 *Et perit*] Qui, inquit, cæde alterius Rex Nemorensis creatus est, cum fortior occurrit adversarius priuatur pariter et regno et sacerdotio.

273 *Incerto*] Anne quia levis susurrus, vel quia varius? Neapolis 'incertum' credit quia ubi sit ambigitur; atque Nasoui sermonem esse dicit de fontibus, quibus lacus, qui ibi est, impletur.

274 *Exiguis*] Quia frigida.

Principio nimium promptos ad bella Quirites

Molliri placuit jure, Deumque metu.

Inde datæ leges, ne firmior omnia posset:

Cœptaque sunt pure tradita sacra coli.

280

Exiuit feritas, armisque potentius æquum est:

Et cum cive pudet conseruisse manus.

Atque aliquis, modo trux, visa jam vertitur ara,

Vinaque dat tepidis salsaque farra focis.

Ecce Deum genitor rutilas per nubila flammæ

285

Spargit, et effusis æthera siccant aquis.

Non alias missi cecidere frequentius ignes.

Rex pavet; et vulgi pectora terror habet.

Cui Dea, Ne nimium terrere; piabile fulmen

Est, ait: et sævi flectitur ira Jovis.

290

Illa fuit uxor et consilium Numæ. Initio placuit Romanos nimium puratos ad certamina leniri jure, et timore Deorum. Inde leges latæ, ne potentior posset omnia; et sacra indicta cœpta sunt celebrari pure. Severitia omittitur, et quod justum validius armis: et pudet concertasse cum cive. Atque aliquis nunc terribilis jam mutatur conspecto altari; atque offert merum et molam aris calidis. Ecce pater Deorum mittit ignes coruscant per nubes, et exsiccant cælum aquis sparsis. Non alias fulgura excussa ceciderunt crebrius. Rex territus, et pavor invadit corda plebis. Cui Dea, Ne nimium expavescas, fulmen, inquit, est placabile; et ira in-

lim, bibunt. Heins. Bibet Be.—279 Firmior Heins. dedit ex plerisque vet. alii fortior.—280 Merito pro pure exhibent Maz. A. Læti, et octo alii.—281 Pro Exiuit Burm. malit Exigitur cum F. et A. quod putat verbum efficacius.—282 Excerpt. D. pudor pro pudet. Mox Maz. et Voss. conser. manum.—284 Fr. farraq. salsa: et Pat. fracta; unde Heins. faciebat fricta.—291 Non-

NOTÆ

275 Egeria] Nympha de qua jam toties.

Camænis] Mnsis. Sed Livium audi: 'Lucus erat quem medium ex opaco specu fons perenni rigabat aqua. Quo quia se persæpe Numa sine arbitris, velut ad congressum Deæ, inferebat, Camænis eum lucum sacrobat, quod Dearum sibi consilia cum conjuge sua Egeria essent.'

277 Nimium] Namque veri latrones.

279 Ne firmior] Ne omnia in potentioris et fortioris arbitrio essent.

281 Potentius] Quia æquitati vires

suas submiserunt.

283 Vertitur] Mutatur ac mitescit. Sed ad morem forte antiquum alludit: namque soliti in adorationis ritu corpus dextroversum circumagere. Hinc Plautus in Curenione: 'Ph. Quo me vertam nescio. Pa. Si Deos salutas dextroversum censeo.'

284 Salsaque] Molam ex sale et farre molito.

Focis] Aris.

285 Ecce Deum] Jam propius ad anciliorum descendit enarrationem.

Rutilas] Fulgura.

Sed poterunt ritum Picus Faunusque piandi

Prodere, Romani numen uterque soli.

Nec sine vi tradent: adhibeto vincula captis.

Atque ita, qua possint, erudit, arte capi.

Lucus Aventino suberat niger ilicis umbra,

295

Quo posses viso dicere, Numen inest.

In medio gramen, muscoque adoperta virenti

Manabat saxo vena perennis aquæ.

Inde fere soli Faunus Picusque bibebant.

Huc venit, et Fonti rex Numa mactat ovem.

300

Plenaque odorati Dis ponit pocula Bacchi;

Cumque suis antro conditus ipse latet.

Ad solitos veniunt sylvestria numina fontes:

Et relevant multo pectora sicca mero.

fensi Jovis lenitur. Ast Picus et Faunus poterunt docere morem placandi; uterque est nimen terre Romanæ. Neque docebunt sine vi: admorito laqueos captis. Atque ita ostendit quo dolo possint capi. Lucus opacus umbra ilicis junctus erat Aventino, quo viso posses dicere, Deus ibi habitat. In medio herba, et vena aquæ jugis tecta musco virenti fluebat per saxa. Faunus et Picus propemodum soli potabant de ea. Rex Numa huc venit, et immolat ovem Fonti. Atque apponit Diis pocula plena vini: et ipse se abdit cum suis tectus spelunca. Dii sylvestres accedunt ad solitos fontes, et reficiunt pectora arida multo vino. Somnus sequitur vina.

~~~~~

nulli Codd. *Sed poterant*, vel *poterit*: et mox Fr. *ritus P.*—292 *Prodere* Heins. recepit ex Ursin. Voss. Maz. Züllich. et aliis; vulg. *Tradere*. Deinde in plurimis num. *utrumque sol.*—293 *Adhibeto* rectius Ursin. Maz. Züllich. Voss. Arund. pr. A. Læti et multi alii: quatuor tamen, *adhibetua*. Redde Ovidio suas elegantias et scribe, *adhibe sua vincula captis*. Trist. Eleg. iv. 7. ex fide membranarum, 'Cur quoties alicui chartæ sua vincula demsi, Illam speravi nomen habere tunni:' et Art. Am. iii. 273. 'Arida nec vinculis crura resolve suis,' Heins. Hæc vero Ovidius imitatione Virgilii Geo. iv. 396. composuit. *Burm.* Vulg. edebatur *adhibe tu vinc.*—294 *Erudit* ex Voss. Arund. Maz. Züllich. Nauger. pr. A. Ursin. et aliis; vulg. *edidit*; Fr. *tradidit.*—299 Fr. inverso ordine *Pic. Faunusq.*—301 *Dis ponit* suadet Heins. pro vulg. *disponit*. Dein Maz. Voss. et Arund. *vini pro Bacchi.*—303 Unus R. *Invocat ad sol. sylv.*

NOTE

286 *Effusis*] Atque adeo multos
imbres sparsos intelligas.

287 *Ignes*] Fulmina.

289 *Dca*] Egeria, scil.

291 *Picus*] Rex Latinorum, Saturni filius, Fauni pater, auguriorum peritissimus, a Circe in avem sui nominis mutatus.

293 *Vincula*] Dormientibus vincula erant injicienda.

296 *Posses*] Ex loci horrore et solitudine.

299 *Inde*] Ex ea aqua.

301 *Odorati*] Adeoque optimi.

302 *Conditus*] Ne Picum Faunumve a vini gustu absterrent.

Vina quies sequitur. Gelido Numa prodit ab antro, 305
 Vinclaque sopitas addit in arcta manus.
 Somnus ut abscessit; tentando vincula pugnant
 Rumpere: pugnautes fortius illa tenent.
 Tum Numa, Di nemorum, factis ignoscite nostris,
 Si scelus ingenio scitis abesse meo. 310
 Quoque modo possit fulmen, monstrate, piari.
 Sic Numa. Sic quatiens cornua Faunus ait:
 Magna petis; nec quæ monitu tibi discere nostro
 Fas sit: habent fines numina nostra suos.
 Di sumus agrestes, et qui dominemur in altis 315
 Montibus: arbitrium est in sua tela Jovi.
 Hunc tu non poteris per te deducere cælo:
 At poteris nostra forsitan usus ope.
 Dixerat hæc Faunus: par est sententia Pici.
 Deme tamen nobis vincula, Picus ait; 320
 Jupiter huc veniet, valida deductus ab arte:
 Nubila promissi Styx mihi testis erit.

Numa egreditur frigida spelunca, et immittit laqueos strictos manibus sopitis. Postquam sopor abiit, contendunt riuolare funes nitendo, illi coercere acrius contententes. Tum Numa, Dii sylvarum, inquit, date veniam factis nostris, si cognoscitis flagitium abesse ingenio meo. Atque docete quo ritu fulmen possit piari. Ita Numa: Faunus agitando cornua sic ait: Flagitas magna, nec quæ liceat tibi cognoscere dictis nostris: nostra numina habent suos terminos. Sumus Dii sylvestres, et qui habeamus potestatem in excelsis montibus: Jupiter habet jus in sua tela. Tu non poteris evocare illum cælo per te; et forte poteris usus auxilio nostro. Faunus dixerat hæc: eadem est sententia Pici. Ceterum, inquit Picus, tolle nobis laqueos. Jupiter huc accedet evocatus potenti arte. Styx obscura erit mihi testis promissi. Nefas est

~~~~~  
 Quidam scripti et editi *solutum...fontem*.—306 Voss. Maz. Arund. et duo alii *subjectas pro sopitas*.—307 *Tentando...pugnant*, ex pr. A. Læti, et plurimis aliis, Heins. arridet, sed mavult *luctando...pugn.* ceteri *pugnando...tentant*.—309 Fr. Tunc N.—313 Fr. *tib. dicere nostr.*—314 Pat. *nostr. suas*.—315 Neapolis ex suo Cod. suadet *dominemur pro vulg. dominamur*: bellius autem putat, quod in alio vet. *dignemur*: nonnulli etiam *dominantur, vel dominantur*.—316 Pro vulg. *tecta*, Heins. dedit *tela*, ex Maz. Zuluich. Voss. Arund. et sex aliis, ut de fulmine agatur: A. et Læti *regna*.—317 Sa. *pot. cælo deduc.*—318 *At ex vet. Cod. alii Sed.*—321 Vulg. scribebatur *val. perductus ab arce*; et sic plurimi scripti: ex vet. Cod. Scaliger profert *summa deductus ab arce*, et sic plures

NOTÆ

- | | |
|---|---|
| 305 <i>Quies</i>] Obdormiverunt. | 312 <i>Cornua</i>] Cornutum, scil. et capripedem hunc egregium Deum, aut dæmonem impurum, fluxerunt. |
| 306 <i>Arcta</i>] Non rides hos nexum cum Arnobio? | 316 <i>Tela</i>] Fulmina. |
| 310 <i>Si</i>] Pro, siquidem. | |

Emissi quid agant laqueis, quæ carmina dicant,

Quaque trahant superis sedibus arte Jovem;

Scire nefas homini. Nobis concessa canantur, 325

Quæque pio disci vatis ab ore licet.

Eliciunt cælo te, Jupiter. Unde minores

Nunc quoque te celebrant, Eliciumque vocant.

Constat Aventinæ tremuisse cacumina sylvæ:

Terraque subsedit pondere pressa Jovis. 330

Corde micant Regis: totoque e pectore sanguis

Fugit; et hirsutæ diriguere comæ.

Ut rediit animus, Da certa piamina, dixit,

Fulminis, altorum Rexque Paterque Deum:

Si tua contigimus manibus donaria puris; 335

Hoc quoque, quod petitur, si pia lingua rogat.

homini cognoscere quid faciant levati vinculis, quæ carmina proferant, et qua arte deducant Jovem domo atheræa. Licita dicentur a nobis, et quæ possunt palam fieri ab ore pio poëtæ. Jupiter eliciunt te cælo; unde minores colunt te atque appellant Elicium. Certum est vertex nemoris Aventini tremuisse; atque tellus onusta pondere Jovis subsedit. Cbr Regis trepidat, et sanguis fugit ex toto pectore, et hispidi capilli exhorruerunt. Postquam mens rediit, Doce, inquit, certa piamina fulminis, Rex et Genitor sublimium Deorum: si admovimus manus puras tuis aris; si etiam pia lingua orat hoc quod petitur. Assentitur roganti: verum umbrage

~~~~~

alii ab Heins. collati: Fr. *summ. productus ab arc.* Voss. Arund. pr. A. Maz. et multi alii *valida venit ded. ab arte, vel arce.*—322 Maz. N. *promissis S. A. test. ait.*—323 Fr. *Emiss. luq. q. ag. mutato ordine.*—324 Fr. *Qua trah. a sup.*—325 Alii *hanc. est:* et mox *conc. canentur.*—326 Libri vet. cum vulgatis *pi. dici rat.* An dici satis apte hic legatur dubito: duci unus Vossianus, multo rectius; nisi *disci*, ut olim conjecerat Heinsius, quis malit; quæ verba modo vs. 313. et semper fere permutata. Et saepe Poëta, qui Deorum discipulum se aliquando profitetur, in his libris aliorum doctorem agit: ut inf. 436. 'Disce quis iste Deus.' iv. 149. 'Causaque cur subeat (discite) certa subest.' et alibi: vid. inf. vs. 408. *ab ore quæunt* Gryph. et Excerpt. Scaligeri. *Burm.*—331 Fr. cum quibusdam scriptis et editis *e corpore sang.*—332 Sa. et Mor. unus *Effugit, hirs.*—333 Plurimi *rediitque anim.* et mox Fr. *cert. piacula, dix.*—335 Pat. unus *man. sacraria pur.*—336 Sa. *quod petimus.*—337 Alii *oran. verumque*

NOTE

322 *Nubila*] Atræ.

327 *Unde*] Ex eo quod cælo Jovem eliciunt. Illi vero ad elicienda consilia aram in Aventino dicasse Numam testatur Livius.

Minores] Posterii.

330 *Jovis*] Qui descendit, scil. arte deductus Fauni.

331 *Micant*] Tremunt, tanti numinis horrore, scil.

Regis] Numæ.

333 *Piamina*] Quibus te possim placare sacrificia edoce, ne mittas fulmina, et fulgurita procurentur.

335 *Si*] Pro, siquidem, ut supra.

Donaria] Altaria, seu aras, in qui-

Annuit oranti : sed verum ambage remota

Abdidit, et dubio terruit ore virum.

Cæde caput, dixit. Cui Rex, Parebimus, inquit :

Cædenda est hortis eruta cepa meis. 340

Addidit hic, Hominis : Summos, ait ille, capillos.

Postulat hic animam : cui Numa, Piscis, ait.

Risit : et, His, inquit, facito mea tela procures,

O vir colloquio non abigende meo.

Sed tibi, protulerit cum totum crastinus orbem 345

Cynthius, imperii pignora certa dabo.

Dixit, et ingenti tonitru super æthera motum

Fertur, adorantem destituitque Numam.

Ille redit lætus, memoratque Quiritibus acta.

Tarda venit dictis difficilisque fides. 350

omissa texit veritatem, et ineussit metum viro ore ambiguo. Cæde caput, inquit ; cui Rex dixit, Obsequenur : Cepa eruta meis hortis est cædenda. Ille adjecit, Hominis ; ille refert, extremos crines. Ille poscit animam ; cui Numa dicit, Piscis. Risit : atque, His, ait, fac pies mea fulmina, o vir non arcede a colloquio meo. Verum, cum Cynthius crastinus putefecerit tibi totum orbem, dabo firma pignora imperii. Dixit, et perhibent latum super atherem magno fragore ; atque reliquit Numam adorantem. Ille revertitur gaudens, et refert acta Romanis. Fides lenta

//////////

amb. et Strozze Cod. amb. remissa.—341 Maz. Add. hoc omen: sum. Deinde Heius. recepit summos ex quatuor suis pro vulg. sumes.—343 Tres scripti tel. repellas ; unus reponas.—344 Vulg. edebatur abig. Deum: sed ' meo rectius pro var. lect. Arund. quomodo et duo alii.' Heius. Fr. etiam pro var. lect. meo.—346 Maz. pign. cara dub. unus liber multa.—347 Motum scribe cum Voss. Arund. pr. A. Zulich. Maz. aliisque nonnullis. Heius. Ceteri notum.

NOTÆ

bus dona ponuntur.

337 *Ambage*] Breviter et sine circumtione verborum verum Jupiter aperuit ; sed obscuritas fuit in ipso oraculo. Nihil moratus ille quin loqueretur, et quæ ad rem essent proferret : verum quod dixit dubium sensum habuit, uti quidem Numæ visum.

339 *Cæde*] Incide.

Cui] Jovi, scil. respondit Numa.

341 *Ille*] Jupiter, scil.

Hominis] Caput, scil. cædes.

Ille] Numa.

342 *Hic*] Jupiter.

Piscis] Mænæ pisciculi potius quam alius capite procurari et piari fulgurita quamobrem crediderint plane non scio.

343 *Procures*] Cepa, capillis, et pisce cæsis expies.

345 *Protulerit*] Ostenderit. Patefecerit.

346 *Cynthius*] Phœbus, a Cyntho Deli monte.

350 *Tarda*] Quia res incredibilis.

At certe credemur, ait, si verba sequatur

Exitus. En, audi crastina, quisquis ades.

Protulerit terris cum totum Cynthius orbem,

Jupiter imperii pignora certa dabit.

Discedunt dubii, promissaque tarda videntur ;

355

Dependetque fides a veniente die.

Mollis erat tellus rorata mane pruina ;

Ante sui populus limina Regis adest.

Prodit, et in solio medius consedit acerno.

Innumeri circa stantque silentque viri.

360

Ortus erat summo tantummodo margine Phœbus :

Solicitæ mentes speque metuque pavent.

Constitit, atque caput niveo velatus amictu,

Jam bene Dis notas sustulit ille manus.

Atque ita, Tempus adest promissi muneris, inquit :

365

Pollicitam dictis, Jupiter, adde fidem.

et difficilis adhibetur dictis. At certe, inquit, fides adhibebitur, si eventus sequatur voces. Ecce audi die crastina quisquis ades. Cum Cynthius patefecerit totum cælum terris, Jupiter præbebit indubitata pignora imperii. Abeunt incerti, et promissa videntur lenta, atque fides dependet a die futuro. Terra erat tenera pruina mane sparsa ; plebs stat ante ostia sui Regis. Exit, et medius sedit in solio acerno. Viri innumeri sunt circumfusi et tacent. Phæbus prodierat tantum extrema ora ; animi anxii tremunt spe et metu. Constitit, et habens caput tectum alba tiara ille sustulit manus jam bene notas Diis : atque sic ait, Tempus adest doni promissi, Ju-

//////////

—349 Fr. *Ille venit lat.*—351 *Credemur* Burm. arridet ex Sa. et duobus aliis ; vulg. *credamus* ; scripti etiam plerique *eredemus* : liber vetus, ab Neapol. prolatus, *credetis*. Meliores etiam, teste Heins, *sequatur* ; alii *sequetur*.—352 *Pn-* to scribendum *crastine*, pro, Quisquis crastinus aderis. Heins.—353 Unus Maz. *Protinus extulerit cum tot.* unus etiam Heins, *totos...orbes*.—354 Unus *pign. multa dab.*—356 Scripti plurimi *fid. adveniente die.*—357 *Rorataque* plurimi ex melioribus, et pr Ed. ut ita rorare dicitur active. Burm.—359 Pr. F. et A. cum tribus aliis *consed. churno* : at *acerno* simplicitati et paupertati temporis, quo Numa regnavit, melius convenire videtur.—360 Multi *stantq. sedentq.*—361 Francius pro *Jam* conj. *Tam*.—365 V. et F. *prom. pignoris*, quod Heins.

NOTE

351 *Si verba*] Si verba eventu comprobentur.

355 *Tarda*] Quia in crastinum diem dilata : namque impatientes quæ magna sunt expectamus.

361 *Summo*] Extremo. Nondum

totus ortus Sol erat.

363 *Niceo*] Tiara, quæ per malas veniens mento subligatur ; uti quidem veteres glossæ Juvenalis.

364 *Notas*] Quia religiosus Numa fuit et pins.

Dum loquitur, totum jam Sol emergerat orbem :

Et gravis æthereo venit ab axe fragor.

Ter tonuit sine nube Deus, tria fulgura misit.

Credite dicenti ; mira, sed acta, loquor.

370

A media cœlum regione dehiscere cœpit :

Submisere oculos cum duce turba suo.

Ecce levi scutum versatum leniter aura

Decidit. A populo clamor ad astra venit.

Tollit humo munus cæsa prius ille juvenca,

375

Quæ dederat nulli colla premenda iugo.

Idque ancile vocat ; quod ab omni parte recisum est,

Quaque notes oculis, angulus omnis abest.

Tum, memor imperii sortem consistere in illo,

Consilium multæ calliditatis init.

380

pitèr, fac fidem verbis. Dum loquitur jam Sol exuerat totum orbem, et ingens tonitru factum est a polo æthereo. Deus ter tonuit sine nube, misit tria fulgura. Fidem adhibete loquenti: dico mira, sed facta. Cælum cœpit discedere seu dividi a media regione: agmen cum Rege demiserunt suos oculos. Ecce clypeus delapsus leniter versatus tenui vento: clamor sublatus ad sidera a plebe. Ille levat donum de terra bove prius mactata, quæ nulli iugo præbuerat cervicem urendam. Atque illud vocat ancile, quia est recisum ab omni latere; et quæ lustres oculis, omnis angulus abest. Tum, recordans fata imperii stare in illo, capit consilium multæ astutiæ.

//////////

præferēbat.—367 Heins. ex nno V. et Thuan. reposuit *emergerat*: vulgo *edebatur emorerat*, et sic lib. Statii, et Ma. at Ursini, cum aliis vett. *evoluerat*. —368 A. et Læti *ab igne frag.* alius *atherea...ab arce*.—369 Fr. tr. *fulmina mis*. —371 Arund. E pro A. Maz. et Voss. A med. subito *cal. discedere visum est*. Servii Cod. et Fr. reg. *rubescere cap.* Alii etiam vett. *visum est*.—372 In uno Pet. erat *Surrexere manus c. d. t. suas*; quod nec ab imperito librario profectum putat Burm. Meliores, teste Heins. suos pro suo: at suo, iudice Burm. vindicat alter locus, Trist. iv. 2. 6.—376 P. nullo pro nulli. Mox tres libri *tergu prem.* Francius volebat *colla terenda*.—377 Fr. *Atque anc.*—378 *Quaque ex Nauger. Znlich. Maz. Ursin. Pet. et quinque aliis recepit Heins. pro vulg. Quemque*.—380 Pet. *miræ* pro *multæ*. In voc. *init* Fr. pro var. lect. ex-

NOTÆ

367 *Emerserat*] Extulerat se totum.

368 *Gravis*] Tonitru ingens.

Axe] Cælo.

369 *Sine nube*] Cælo sereno; ut hinc Deum adesse intelligeretur.

371 *Dehiscere*] Divisum est cælum.

372 *Submiscere*] Reverentiæ causa.

373 *Versatum leniter*] Ne si majori impetu rueret, aut frangeretur, aut

quempiam læderet.

375 *Munus*] Scutum, scilicet, cælo delapsum.

Ille] Numa.

377 *Ancile*] Ab ancisū quoque duxit Varro, quod ea arma ab utraque parte, ut peltæ Thracum, incisa.

379 *Memor*] Ex Jovis monitu; de quo supra.

Plura jubet fieri simili cœlata figura;

Error ut ante oculos insidiantis eat.

Mamurius morum fabræne exactior artis,

Difficile est, illud, dicere, clausit opus.

Cui Numa munificus, Faeti pete præmia, dixit.

385

Si mea nota fides, irrita nulla petes.

Jam dederat Saliis (a saltu nomina ducunt)

Armaque, et ad certos verba canenda modos.

Tum sic Mamurius: Merces mihi gloria detur,

Nominaque extremo carmine nostra sonent.

390

Inde sacerdotes operi promissa vetusto

Præmia persolvunt, Mamuriumque vocant.

Nubere siqua voles, quamvis properabitis ambo,

Differ: habent parvæ commoda magna moræ.

Arma movent pugnam, pugna est aliena maritis.

395

Condita cum fuerint, aptius omen erit.

Imperat parari plura cœlata simili forma; ut error obreretur oculis insidiantis. Mamurius absolvit illud opus, qui moribus an artis fabræ dexteritate melior fuerit, difficile est dicere. Cui Numa liberalis ait, Posce mercedem operæ. Si fides mea perspecta, nihil frustra petiveris. Jam dederat Saliis (habent nomina a saltu) et arma, et verba cantanda ad certos modos. Tum ita Mamurius, Laus detur in præmium; atque nomina nostra audiuntur in ultimo carmine. Hinc sacerdotes persolvunt mercedem promissam operi antiquo, et citant Mamurium. Siqua cupies nubere, quamvis uterque festinabitis, cunctator, levis cunctatio habet amplum præmium. Arma cient certamen, certamen non est aptum maritis. Postquam fuerint reposita,

//////////

libet habet.—383 Multi Codd. *Marmurius*; nonnulli *Mammurius*. Dein *Sa. mor. fabricæne exact.*—384 Heins. ex Ursin. Cod. recepit *illud*, ut referatur ad *rd opus*: vulg. *ulli*, vel *illi*. Mox *Sa. dic. sculpsit op.* Pet. *culsit.*—385 Pet. *N. magnificus, F.* Tum Fr. *Fati*; et Pet. idem *pet. munera, dix.*—386 P. Mor. et Excerpt. D. vera pro *nota*.—387 Ita Zulich. a pr. man. quod Heins. verum putat: Voss. *quæ s. n. ducunt*, et *Sa. cum aliis nonnullis qui s. n. ducunt*: plurimi autem vet. n. dicta.—388 Thuan. *can. sonos.*—389 Fr. *Tunc sic.*—390 *Sa. æterno pro extremo.*—395 Maz. V. A. et duo alii *mov. pug-*

NOTE

Sortem] Imperii fata. Dixerat enim Jupiter: 'imperii pignora certa dabō.'

381 *Plura*] Ut inter omnia, undecim quæ magis ad cœlestis formam accederent retinerentur.

382 *Insidiantis*] Quisquis denique ea imperii pignora, seu ancile delap-

sum cœlo, surripere conaretur.

383 *Morum*] Incertum, inquit, morum probitate an artis peritia præstantior fuerit Mamurius, qui ancilia celavit.

386 *Si mea*] Si fidis.

388 *Ad certos*] Non has nugas modo, sed et habitum Saliorum, apud

His etiam conjux apicati cincta Dialis

Lucibus impexas debet habere comas.

TERTIA NOX emersa suos ubi moverit ignes,

Conditus e geminis Piscibus alter erit.

400

Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille

Proximus. A vento nomen uterque tenet.

CUM croceis rorare genis Tithonia conjux

Cœperit, et quintæ tempora lucis aget;

omen erit magis idoneum. His quoque diebus uxor cincta Dialis apicati debet habere crines impexos.—Postquam nox tertia orta moverit suas stellas; alter ex geminis Piscibus erit depressus. Nam duo sunt: hic est propior Notis, ille Aquilonibus: uterque habet nomen a vento.—Cum uxor Tithonia cœperit rorare genis croceis,

nas pugn. et Voss. pugna.—397. 402 abfuerant a Cod. Fr. sed in marg. leguntur a recentiore manu.—397 Vulg. edebatur conj. apicalis c. D. ‘Miras denno turbas libri veteres hic excitant. Sed nos, omissis ceteris, ad fidos potissimum convertamur. Vulgatam tuetur Ursini codex et Nanger. capitis distincta dialis Pet. apicatis cura Maz. prim. A. et plurimi alii: capitis distincta Arund. aliique tres: apicalis cincta Voss. apicali cincta: Zulich. Excerpt. Pol. et duo Med. apicati cincta, recte: vides etiam τὸ cincta in omnibus fere vastioribus apparere.’ Heins.—399 Emersa dedit Heins. ex V. et Edd. vett. Sed Codd. variant; quidam de mense, demensa, dimensa, dimersa, demissa, dimissa, immissa, demersa. Fr. dimissa duos ub. Dein multi vett. mov. ortus.—401 Fr. hic est Austr.—402 Unus Heins. cum tribus aliis et Ed. pr. Gryph. et aliis a ventis nom. Dein R. et Pet. utrumque: Burm. conj. a vento n. utroque tenent.—403 Zulich. Maz. et unus V. pro var. lect. croc. rutulare gen. neque aliter Sa. et unus Heins. Duo rorare comis. Si quid mutandum, Heins. libenter reposuerit rutulare comis.—401 Duo libri quartæ, pro quintæ. Pet. temp. noctis erunt:

NOTE

Dionys. et Plutarchum invenies.

391 Differ] In tempus aliquod profer.

397 Apicati] Apice tecti: apex enim, qui proprie virga fuit lanata, (hoc est in ejus extremitate modica lana,) in summo flaminis pileo, syndochice pro ipso sæpe sumitur.

Cincta] Flaminica veste velata. Festus.

Dialis] Sacerdotis Jovis.

398 Debet] Ut etiam per dies 14. mense Junio, donec sterens ex arde Vestæ delatum, ut videbimus in sexto Fast.

399 Tertia] De mense Martio, quinto adeoque Nonas.

Ignes] Stellas.

Delph. et Var. Clas.

400 Conditus] Occasu Acronyco mersus fuerit.

Geminis] Qui quidem sidus in Zodiaco constituunt: namque hic virum magnum deceptum fuisse non dubito.

401 Austris] Alter ex geminis, qui sunt in Zodiaco, magis ad Austrum spectat.

Aquilonibus] Alter magis in Septentrionem versus.

402 A vento] Notius enim alter; alter Boreus appellatur.

403 Croceis] Quia mane crocei coloris cœlum apparet sæpius.

Rorare] Rorem effundere. Matutino quippe tempore ros decidit.

Tithonia] Aurora Tithoni conjux.

Ovid.

6 I

Sive est Arctophylax, sive est piger ille Bootes, 405
 Mergetur, visus effugietque tuos.
 At non effugiet Vindemitor. Hoc quoque causam
 Unde trahat sidus parva referre mora est.
 Ampelon intonsum, Satyris Nymphaque creatum,
 Fertur in Ismariis Bacchus amasse jugis. 410
 [Tradidit huic vitem pendentem frondibus ulmi;
 Quæ nunc de pueri nomine nomen habet.]
 Dum legit in ramo pictas temerarius uvas,
 Decidit: amissum Liber in astra vehit.
 SEXTUS ubi Oceano clivosum scandit Olympum 415
 Phœbus, et alatis æthera carpit equis;

atque excitabit tempora quintæ diei, sive est Arctophylax, sive ille est Bootes, con-
detur, atque subducetur oculis tuis. At non subducetur Vindemitor. Breve est
etiam tempus narrare unde hoc signum ortum sit. Bacchus dicitur dilexisse in
montibus Ismariis Ampelon intonsum ortum Satyro et Nympha. Dedit huic vitem
olligatam ramis ulmi, quæ vitis nunc habet nomen de nomine pueri. Dum impru-
dens colligit uvas versicolores in ramo, decidit; Liber transtulit extinctum ad sidera.
—Cum sextus Phœbus petit cælum arduum ab Oceano, et scandit ætherem equis

////////

quinque etiam *lucis erunt*.—408 Nonnulli *sid. dicere parva mor.* Maz. Zulich. Voss. et sex alii *parv. referre mor.*—409 *Satyris habent* Arund. Fr. et optimus quisque, teste Burm. vulg. *Satyro*.—411 Multi cum Fr. *pend. e, vel ex frond. Jun. e frontibus*.—414 *Vehit est ex* Voss. Arund. Zulich. Maz. et pr. F. vulg. *tulit*.—415 *Oceano* Heins. profert ex Ursin. Voss. Arund. Zulich. Maz. Nanger. et tribus aliis pro vulg. *e terra*. Mox meliores *scandit non scan-*
det.—416 Pr. A. Maz. Zulich. et tres alii *et elatis ath.* Dein *carpit ex me-*

NOTÆ

105 *Arctophylax*] Custos Ursæ, qui et Bootes dicitur.

Piger] Quia hujus occasus quatuor Zodiaci signorum tempus absumit, ut docet Hygin.

Bootes] Rector bonum, qui plaus-trum regere videtur. Utroque enim nomine idem sidus et Ursa et Plaus-trum dicitur.

406 *Mergetur*] Occidet, atque id quidem cosmice, descendente eo infra horizontem occidentalem quo tempore Sol ascendit supra orientalem.

407 *Vindemitor*] Stella est quæ 'Try-geter' vel 'Protrygeter' Græcis di-citur, in dextra Virginis ala, quæ nostro acronycc 3. Non. Martias ori-

tur; Columellæ sexto; Plinio octavo Idus. Vindemitor ideo dicitur, quod mane seu cosmice exoriens septimo vel undecimo Kal. Septembres, ut di-versis placet auctoribus, vindemiæ maturitatem promittat.

410 *Ismariis*] Ismari Thraciæ mon-tis.

411 *Tradidit*] Distichon adulterinum esse hoc non sine causa credidit cl. Heins.

Ulmi] Ulmis junguntur vites a qui-bus sustineantur.

412 *Nomen*] Ἀμπελος enim Græce dicitur.

413 *Ramo*] Ulmi, scil. In ulmo ra-mosa.

Quisquis ades, canæque colis penetralia Vestæ,

Cratera Iliacis thuraque pone focis.

Cæsaris innumeris, quem maluit ille mereri,

Accessit titulis Pontificalis honos.

420

Ignibus æternis æterni numina præsent

Cæsaris : imperii pignora juncta vides.

De veteris Trojæ dignissima præda favilla,

Qua gravis Æneas tutus ab hoste fuit ;

alalis, quisquis ades, et frequentas adyta antiquæ Vestæ, gratulare, et admove thura aris Iliacis. Honos Pontificalis, quem Cæsar maluit mereri, additus est laudibus ejus innumeris. Numina æterni Cæsaris præsent ignibus æternis : aspicias pignora imperii juncta. Præda dignissima de cineribus antiquæ Trojæ, qua Æneas

lioribus ; alii *carpet*.—417 *Canæq.* Heins. recepit ex Zulich. et Maz. a pr. man. pro vulg. *custæq.* A. *gratæq.*—418 *Cratera* ex Ursin. Zulich. et Maz. placet Heins. præ vulg. *Gratæ* : unus *Lætare* ; alius *Gratata*. Deinde duo *Italicis* ; et totidem *donaque pon.*—419 *Quem* ex Maz. Zulich. et Strozæ ; alii *quos*.—420 Alii scribunt *honor*.—422 Voss. et sex alii *C. imperiis*. Dein Sa. pro var. lect. in voc. *pignora*, dedit *culmina*. Tum Gottorph. *Vesta videt* ; Med. *dicta videt*. Scripti omnes vetustiores, teste Heins. *vident*, vel *videt* ; ille quidem conj. *viden*'.—423 Heins. ita constituit vs. ex Ursin. Nanger. et Excerpt. Pol. Vulg. legebatur *Di v. T. d. p. ferenti* ; et sic Fr. nisi quod veteres pro *reteris*.—424 Voss. et duo alii *Qua pius Æn.*—426 Heins. conj. *Lu-*

NOTÆ

Pictas] Rubro colore distinctas.

415 *Oceano*] Ex quo prodire Sol videtur exorients.

Olympum] Cælum.

417 *Canæ*] Antiquæ.

418 *Iliacis*] Ilio ab Ænea advectos æternos Vestæ ignes jam sæpedictum.

419 *Innumeris*] Quibus enim titulis atque honoribus Augustum prosequerentur certamen fuit inter Patres.

Quem maluit] Honorem Pontificalis, scil. ut Diis gratus sanctusque videretur.

420 *Pontificalis*] Die sexto Martii, in Lepidi defuncti locum subrogatus fuit Augustus, et Pontifex max. creatus, anno ab Urbe cond. 740. vel 741. ut aliis placet.

421 *Ignibus*] Vestæ focis inextinctis, ut ad similitudinem siderum cœ-

lestium custos imperii flamma vigilet.

Æterni] Quia in Deos relatus.

Præsent] Index enim atque arbiter fuit rerum divinarum atque humanarum Pontifex maximus ; qui Vestalibus etiam verbera aliasque pœnas, si quid deliquissent, pro jure suo infligebat.

422 *Pignora*] Ignem dicit Vestales, et Pontificem Augustum ; atque hunc per summam adulationem.

423 *De veteris*] Vestam, ut vides, alloquitur.

Præda] Æneæ, scil. qui Deos Penates tanquam prædam e mediis hostibus sustulit.

424 *Tutus*] Illi enim tela et hostes fecere locum, cum Diis atque Parente onustus Troja excessit.

- Ortus ab Ænea tangit cognata sacerdos 425
 Numina : cognatum, Vesta, tuere caput.
 Quos sancta fovet ille manu, bene vivitis ignes.
 Vivite inextincti, flammaque, Duxque, precor.
 UNA nota est Marti : Nonis sacrata quod illis
 Tempa putant lucos Vejovis ante duos. 430
 Romulus ut saxo lucum circumdedit alto ;
 Cuilibet, Huc, inquit, confuge ; tutus eris.
 O quam de tenui Romanus origine crevit !
 Turba vetus quam non invidiosa fuit !
 Ne tamen ignaro novitas tibi nominis obstet, 435
 Disce quis iste Deus, curve vocetur ita.
 Jupiter est juvenis : juveniles aspice vultus.
 Aspice deinde manum : fulmina nulla tenet.

onustus securus fuit ab hoste ; sacerdos natus ex Ænea junctus est tuo numini : Vesta, serva caput consanguineum. Ignis, quos ille fovet sancta manu, bene vivitis. Vivite, oro, inextincti, et flamma et Imperator.—Unum est signum Marti, quia credunt adem Vejovis dicatum illis Nonis ante duos lucos. Postquam Romulus cinxit lucum excelsis muris, dixit cuilibet, Huc confuge, eris securus. O quam de parvo initio Romanus auctus est ! Quam antiquus populus non fuit invidiosus ! Ne tamen novitas nominis moretur te nescium, accipe quis iste Deus, et quamobrem sic appelletur. Jupiter est juvenis : cerne faciem juvenilem. Intuere præterea manum ;

//////////

mina, cogn. P. et Excerpt. D. N. sacratum V.—427 Fr. Quos sacra fov.—429 Alii est Martis : N.—430 Excerpt. D. et Sa. T. patet luc, et duo alii patent.—431 Jun. sax. muros circ.—432 Ex uno Mor. ac Jun. Heins. dedit Cuilibet ; alii Quilibet. Idem etiam ex melioribus inquit pro vulg. dixit reposuit.—435 Sa. tam. ignoti nov.—437 V. jur. juveniles asp. Nonnulli etiam respice ; Læti inspicere.—438 Sic Heins. ex melioribus scriptis ; vel, manus, ut nonnulli alii

NOTE

425 *Ortus ab Ænea*] Quia Augustus Julii filius per adoptionem, Julia vero gens ad Ænean per Iulum seu Ascanium natales suos referebat.

426 *Cognatum*] Quia a Venere gens Julia gens Deum.

427 *Fovet*] Quippe max. Pontifex.
Bene] Inextincti Augusti cura.

428 *Dux*] Imperator. Augustus.

429 *Nota*] Inscriptio in Fastis. Prædixit Nonas factus Augustus Pontifex max. Nonis ipsis templum Vejovis dedicatum.

Marti] Pro, Martio, qui Marti sacer mensis.

430 *Vejovis*] Id est, parvi Jovis, ut Naso est interpretatus ; vel Jovis qui, detracta juveni facultate, vim habet nocendi, ut voluit Agellius. Namque, ut idem docet, *Ve* particula ut augenda, sic etiam minuentia, rei valet : solebantque etiam antiqui quosdam Deos ne obsessent placare.

Duos] Locum septum densis sentibus inter duos lucos docet quoque Livius Asylo fuisse. Ædicula Vejovis in octava assignatur Urbis regione inter Arcem et Capitolium.

431 *Invidiosa*] Summa quippe petit livor.

Fulmina, post ausos cœlum affectare Gigantas,
 Sumta Jovi : primo tempore inermis erat. 440
 Ignibus Ossa novis, et Pelion altior Ossa
 Arsit, et in solida fixus Olympus humo.
 Stat quoque Capra simul : Nymphæ pavisse feruntur
 Cretides. Infanti lac dedit illa Jovi.
 Nunc vocor ad nomen. Vegrandia farra colonæ, 445
 Quæ male creverunt, vescaque parva vocant.
 Vis ea si verbi est ; cur non ego Vejovis ædem,
 Ædem non magni suspicer esse Jovis ?
 Jamque, ubi cœruleum vallabunt sidera cœlum,
 Suspice : Gorgonei colla videbis equi. 450

nulla tractat fulmina. Tela accepta a Jove postquam Gigantes aggressi ascendere in cœlum : et primo tempore erat inermis. Ossa, et Pelion sublimius Ossa, atque Olympus fixus in terra solida flagravat. Est etiam juncta capra : Nymphæ Cretenses creduntur eum aluisse : illa præbuit lac Jovi puero. Jam transeo ad nomen. Colonæ dicunt vegrandia farra quæ non bene acta sunt, atque vesca quæ tenuia. Si ea est vocis significatio, cur ego non conjiciam templum Vejovis esse templum parvi Jovis ? Jamque ubi astra cingent cœlum cœruleum, tolle oculos, aspicias colla

cum pr. Ed. Ceteri Asp. deinde : manu fulm. &c.—439 Unus liber cœl. tentare G. Aliquot libri affectasse. Ursin. Læti, Erfurt. et tres alii dant Gigantas ; vulg. Gigantes.—441 Altior ex plerisque vett. pro vulg. altius. Maz. et P. ignibus Ossa. —442 Gottorph. et duo alii in solita fix. Fr. solida est fix.—445 A. et Læti N. vehor ad. et duo venio. Mox ex Erfurt. Heins. suadet colonæ ; multi Codd. etiam colone ; et quidam colono : vulg. autem coloni.—449 Vulg. edebatur cœr. variabunt sid. Sed ' vallabunt quatuor Farnesiani et tres alii cum Zulichemiano. Nec audiendi Bersmannus et Gruterus, vacuabunt reponentes. Sic Ep. IV. de Sole, Frontem radiis vallatus acutis.' Heins. Pro cœruleum etiam siderum Putean. sed variabunt mihi non displicet, ut flores enim prata variant et

NOTÆ

440 *Inermis*] Sagittas tamen, atque eas ad nocendum paratas, habuisse in manu testatur Agellius.

441 *Ossa*] De istis Thessaliæ montibus tædet toties verba facere.

Novis] Quos tunc Jupiter adversus ausos cœlum affectare Gigantes primum misit.

443 *Capra*] Juxta Vejovis simulacrum capræ fuit figmentum, ut loquitur Agell. quæ videlicet Jovem aliquando parvum fuisse, et Amalthææ

capræ lacte nutritum, significaret.

444 *Cretides*] Cretenses : de quibus in v.

446 *Vesca*] Quæ parva, imbecilla, et exsueca, Vesca dicuntur.

447 *Ea*] Ut minuat.

449 *Ubi cœrul.*] Ubi nox aderit.

450 *Gorgonei*] Pegasi alati equi, ex Medusæ Gorgonis sanguine orti ; qui quidem in sidera relatus Nonis Martiis oritur heliace.

Creditur hic cæsæ grvida cervice Medusæ
 Sanguine respersis prosiluisse jubis.
 Huic supra nubes et subter sidera lapso
 Cælum pro terra, pro pede penna fuit.
 Jamque indignanti nova fræna receperat ore, 455
 Cum levis Aonias ungula fodit aquas.
 Nunc fruitur cælo, quod pennis ante petebat :
 Et nitidus stellis quinque decemque micat.
 PROTINUS aspicias venienti nocte Coronam
 Gnosida. Theseo crimine facta Dea est. 460
 Jam bene perjuro mutarat conjuge Bacchum,
 Quæ dedit ingrato fila legenda viro.
 Sorte tori gaudens, Quem flebam rustica, dixit,
 Utiliter nobis perfidus ille fuit.

æqui Gorgonei. Hic dicitur prodiisse ex cervice grvida Medusæ interfectæ, jubis infectis sanguine. Cælum fuit pro terra, et penna pro pede huic currenti supra nubes et sub stellis. Jamque receperat fræna ore repugnante, cum levis ungula aperuit aquas Aonias. Nunc gaudet cælo, in quod prius contendebat alis, et splendidus fulget quindecim stellis.— Continuo videbis Coronam Gnosiam nocte sequente. Facta est Dea crimine Theseo. Jam quæ tradidit fila revolenda viro ingrato feliciter mutaverat Bacchum marito perjuro. Læta sorte lecti, Quamobrem lacrymabar inepta? inquit. Ille fuit nobis perjurus cum fructu. Interca Liber subigit Indos

*****

distinguunt, ita stellæ cælum. *Burm.*—452 *Jubis* ex Ursin. Nanger. Maz. Zulich. et tribus aliis; vulg. *comis*: in O. pro var. lect. *jugis*.—454 Voss. *Cui lee*. Mox *fudit* Heins. reposuit ex Maz. Zulich. pr. A. Læti, Voss. et quatuor aliis pro vulg. *fodit*: Pet. et alius *fecit*: unus *forit*.—461 *Pro perjuro* Voss. pro *juro*; quod Heins. putat pro *duro*.—462 *Legenda* Nanger. Maz. Zulich. Arund. Ursin. Helm. et alii; vulg. *regenda*.—463 *Vulg. quid pro quem*:

NOTÆ

451 *Creditur*] Bene, 'creditur': namque idem est prope ac si dicas 'fabulosum est.' Fuit vero Pegasus navis nomen, qua vectus Bellerophon.

451 *Penna*] Quia alatus.

456 *Leris*] Utpote alati.

Aonias] Bæotias: montana enim ejus regionis pars Aonia dicitur, in qua mons Helicon, Musis sacer, ubi fons Hippocrene seu Caballinus, quem pedis pulsu Pegasus equus aperuit.

458 *Quinque decemque*] Plures habet Hyginus; quem vide.

459 *Venienti*] Octavoadeoque Idus.

460 *Gnosida*] Ab Ariadne, Gnoso, Cretæ urbe, oriunda, Minois filia, nomen habuit hæc Corona, quam a Libero patre, vel a Venere, ut quibusdam, nostro etiam placet, dono acceperat.

Dea] Ariadne ipsa facta est Dea Thesei crimine; quam Liberam Bacchus appellavit. Prolixe habes in Epistolis Heroidibus totam prope ejus historiam.

461 *Bene*] Quia pro homine perfido, fidelem Deum, Bacchum, scil. invenerat.

Interea Liber, depexus crinibus, Indos 465
 Vincit, et Eoo dives ab orbe redit.
 Inter captivas facie præstante puellas
 Grata nimis Baccho filia Regis erat.
 Flebat amans conjux, spatiatæque littore curvo
 Edidit incultis talia verba comis : 470
 En iterum similes, fluctus, audite querelas :
 En iterum lacrymas accipe, arena, meas.
 Dicebam, memini, Perjure et perfide Theseu !
 Ille abiit : eadem crimina Bacchus habet.
 Nunc quoque nulla viro, clamabo, fœmina credat. 475
 Nomine mutato causa relata mea est.
 O utinam mea sors, qua primum cœperat, isset !
 Jamque ego præsentî tempore nulla forem !

depexus crinibus, et redit opulentus ab orbe Eoo. Filia Regis egregia forma erat nimis grata Baccho inter puellas captivas. Uxor amans atque ambulans in sinuoso littore, protulit hujusmodi voces capillis sparsis: En undæ, accipite denuo similes questus: en arena, excipe denuo meas lacrymas. Dicebam, recorder, perjure et perfide Theseu! Ille excessit: Bacchus habet eadem crimina. Nunc etiam vociferabor, Nulla fœmina confidat viro. Causa mea est repetita nomine mutato. O utinam mea sors cucurrisset qua primum instituerat! Jamque ego nulla essem tempore præ-

‘Codices septem, quid flet ah rustica? Lege, quid flebas rustica? vide Notas Epist. x. 75.’ [Not. Var.] Heins. Optimi Francofurtensis codicis lectionem, quem *flebam rustica*, dixit, utiliter, &c. non potui non amplecti, quæ sensum rotundior efficit: et *flevere aliquem* eleganter dictum. Epist. xx. 199. ‘Cur modo te dubiam pavidi flevere parentes?’ et ipsa Ariadna Epist. x. 45. ‘Quid potius facerent, quam me mea lumina flerent?’ apud Propert. III. 6. 39. ‘Thesæ perjuriam linguæ Flet’ eadem Ariadna. *Burm.*—465 Alii habent *L. depexus c. Indos*; et plurimi *depexis crinibus*: Heins. placet *Liber depexus*.—466 Alii cum Fr. *Vincit*.—468 Unus liber G. minus B. Heins. malebat *animis*.—469 Nonnulli *litt. parvo*.—470 Duo libri *verb. modis*; tres *sonis*.—471 Pro *En*, tam hic quam vs. seq. *Ilex* Heins. opinatur legendum.—472 A. Læti, et duo alii *laer. suscipe, aren. duo decipe*; Francius volebat *combibe*, vel *inhibe*.—476 Zulich. *caus. novata*; duo *iterata*; alius *necata*.—477 Pro *qua* plurimi *quo*; Arund. cum. Deinde Maz. *primo inceperat, esset*.—478 Alii *Jamq.*

NOTÆ

462 *Fila*] Quorum beneficio ex Labyrintho sese extricavit.

463 *Gaudens*] Postquam Baccho melioribus avibus juncta fuit.

Flebam] Vide in ejus epistola in Heroidibus.

464 *Utiliter*] Quia ex Thesci perfidia nacta est Bacchum, cui nupsit.

465 *Interea*] Dum gaudet Ariadne Baccho conjuge.

466 *Eoo*] Scilicet ad Solem et partes Orientis porrecti sunt Indi, quos Bacchus vicerat.

471 *Similes*] Quales prius audistis, cum a Thescio fui relicta.

474 *Eadem*] Fidei violatæ, scil.

Quid me desertis perituram, Liber, arenis
 Servabas? potui dedoluisse semel. 480
 Bacche levis, leviorque tuis, quæ tempora cingunt,
 Frondibus; in lacrymas cognite Bacche meas;
 Ausus es ante oculos adducta pellice nostros
 Tam bene compositum sollicitare torum?
 Heu! ubi pacta fides? ubi, quæ jurare solebas? 485
 Me miseram, quoties hæc ego verba loquor!
 Thesea culpabas, fallacemque ipse vocabas:
 Judicio peccas turpius ipse tuo.
 Ne sciat hoc quisquam, tacitisque doloribus urar:
 Ne toties falli digna fuisse puter. 490
 Præcipue cupiam celari Thesea; ne te
 Consortem culpæ gaudeat esse suæ.
 At, puto, præposita est fuscæ mihi candida pellex.
 Eveniat nostris hostibus ille color.

senti! Cur, Liber, servabas me morituram in solis arenis? potui semel dedoluisse. Bacche levis, atque levior foliis tuis, quæ redimunt tempora, Bacche cognite in meos ætus; non veritus es turbare lectum tam bene compositum, pellice adrecta ante oculos nostros? Heu! ubi fides promissa? ubi quæ consueveras jurare? Me infelicem, quoties ego fundo has voces! Incusabas Theseum, et ipse appellabas deceptorum: ipse peccas turpius judicio tuo. Nullus istud intelligat, atque percellar secretis doloribus; ne credar fuisse merita toties decipi. Vocem præsertim latere Theseum; ne latetur te esse socium peccati sui. At, credo, pellex nireæ anteposita est mihi nigra. Ille color eveniat nostris hostibus. Quid tamen istud interest, si ma-

////////

*in præc.—479 Fr. me in des. morituram, L.—483 Fr. oc. deducta pell.—484 Plu-
 rimi Jam ben.—485 Fr. Heus! ub. est p. f. u. qui j. s.—486 Ursin. Pet. Fr. et
 alii nonnulli verb. loquar: unus Pat. queror; unde Heins. ego vera, vel sera
 queror.—487 Alii fallentemque.—488 Pet. pecc. tutius ips. et nonnulli turpiter.
 —489 Ne sciat ex emend. Heins. vulg. Nesciat.—491 P. ill. pudor.—495 Qui-
 dam refero pro refert. Ex uno A. Heins. reposuit si pro vulg. tibi; et ipso*

NOTÆ

175 Nunc quoque] Ex nuptiis Ca- tullianis, Pelci et Thetidos.	chre munitum.
177 Primum] Cum me Theseus pro- didit.	487 Thesea] Qui me in Dia insula destitnerat.
179 Arenis] Diæ insulæ, ubi relie- ta a Theseo.	488 Turpius] Alios quippe qui dam- nat, legem figit sibi.
182 Frondibus] Pampinis, scil. qui- bus coronatur Bacchus.	489 Hoc] Me a Baccho deceptam, quam sciunt omnes a Theseo fuisse.
184 Tam bene] Jugali jure et amo- re, ut videbatur, reciproco, tam pul-	493 Puto] Ironice loquitur: nam qui a sole veniunt fusco sunt colore.
	494 Ille] Qualis est pellicis.

Quid tamen hoc refert, vitio si gratior ipso est? 495

Quid facis? amplexus inquinat illa tuos.

Bacche, fidem præsta; nec præfer amoribus ullam

Conjugis, assuetæ semper amare virum.

Ceperunt matrem formosi cornua tauri;

Me tua: at hic laudi est, ille pudendus amor. 500

Ne noceat quod amo: neque enim tibi, Bacche, nocebat,

Quod flammis nobis fassus es ipse tuas.

Nec, quod nos uris, mirum facis: ortus in igne

Diceris, et patria raptus ab igne manu.

Illam ego sum, cui tu solitus promittere cælum. 505

Hei mihi, pro cælo qualia dona fero!

Dixerat: audibat jamdudum verba querentis

Liber, ut a tergo forte secutus erat.

gis placet ipso vitio? Quid agis? illa inficit tuos amplexus. Bacche, præsta fidem; neque antepone ullam amoribus uxoris solitæ semper amare maritum. Cornua pulchri tauri pluerunt matri meæ, tua mihi: at hic amor est honori, ille fuit erubescendus. Ne noceat quod amo: neque enim, Bacche, nocebat tibi, quod ipse agnovisti amores tuos. Neque mirum facis, quod nos incendis. Crederis natus in igne, et sublatus ex flammis manu patria. Ego illa sum cui tu solitus polliceri cælum. Hei mihi, qualia munera habeo pro cælo! Absolcerat: Liber jamdiu audiebat voces dolentis, ut forte secutus erat a tergo. Repente amplexitur, et

pro ipsa.—498 Plurimi Conj. assueri semp. F. assuetum; unde Heins. assuetæ.—500 Ita corr. Heins. nam olim legebatur *Me tua: sed lædit ille pud. Ursin. pr. A. Læti, pr. Med. Voss. aliique plurimi Me jurat et lædit: Pet. Me riat et lædit: Sa. Me tua me lædit, vel, pro var. lect. laudat: Arund. Zulich. et Maz. Me tua me laudant. ex hisce vestigiis Heins. vs. refingit.—501 Voss. en. hoc tibi. et unus Heins. nocebit.—502 Voss. Qui fl.—506 Dno libri qual. damna fer.—507 Heins. dedit audibat ex Ursin. Pet. Voss. Maz. Zulich. pro vulg.*

NOTÆ

495 *Vitio*] Colore fusco.

499 *Matrem*] Pasiphaën, quæ Tauri amore capta; ut dictum jam sæpe.

Cornua] Pro Tauro. Synecdoche est.

500 *Tua*] Baccho cornua affinxerunt imperiti ex lumine quo splendebat Mosis facies a congressu Dei, vocis Hebrææ ambiguitate decepti. Mosen namque in Bacchum etiam deformasse Ethnicos nihil est certius; ut multis assernit in Demonstrat. sua Evang. nobiliss. Huetius.

Ille] Pasiphaës intelligo in taurum.

Ne dubites.

501 *Neque enim*] Ratio est eni Ariadnæ non debeat nocere quod amorem suum confiteatur.

Nocebat] Quia non minus ideo ab Ariadne redamatus.

503 *Uris*] Jocus est in verbis. 'Urere' enim de igne et de amore dicitur.

In igne] Cum Jovis ad Semelen Bacchi matrem accessu fulmine ipsa exanimata esset; infans vero immaturus adhuc in patris femur receptus, ubi debita tempora explevit. Quam

Occupat amplexu, lacrymasque per oscula siccatur :

Et, Pariter cœli summa petamus, ait. 510

Tu mihi juncta toro, mihi juncta vocabula sume.

Jam tibi mutatae Libera nomen erit.

Sintque tuæ tecum faciam monumenta coronæ ;

Vulcanus Veneri quam dedit, illa mihi.

Dicta facit : gemmasque novem transformat in ignes. 515

Aurea per stellas nunc micat illa novem.

SEX ubi sustulerit, totidem demerserit orbes,

Purpureum rapido qui vehit axe diem ;

Altera gramineo spectabis Equiria campo,

Quem Thybris curvis in latus urget aquis. 520

siccatur lacrymas per oscula ; et, Simul, inquit, ascendamus in cœlum. Tu mihi juncta lecto, obtine nomina mihi cognata : jam Libera erit nomen tibi transformatæ. Atque præstabo monumenta coronæ tuæ sint tecum, quam Vulcanus dedit Veneri, illa tibi. Exequitur dicta ; et mutat norem gemmas in stellas. Illa aurea nunc fulget per novem stellas.—Postquam ille qui trahit diem purpureum curru fervido sustulerit sex orbes, et totidem condiderit ; aspicias altera Equiria in campo herboso, quem Thyberis premit a latere aquis

////////

audierat.—509 R. Occ. amplexum, lacr.—511 Fr. modo pro mihi. Mox sume est ex altero Pet. vulg. sumes : Voss. et Arund. sumis.—512 Plurimi Nam tibi.—514 Alter Pet. Neptunus Thetidi quam ded. ill. tibi : vulgati etiam tibi : sed mihi ex uno Mor. placet Burm.—515 Med. unus nov. Mars signat in ign.—517 Plurimi legunt totidemque omiserit orbes : sed ' totidem cum deseret, vel deserit, libri multi ; quos inter Ursin. et Pet. quidam, cum demserit, vel quot demserit ; alii aliter. Maz. Zulich. Voss. dimiserit : pr. A. Latini aliique nonnulli demiserit ; Strozz. totidemque remiserit : totidem dimiserit Arund. Scribe, totidem demerserit orbes.' Heins.—518 A. purpurco rapidum ; et unus tepidi.

NOTE

fabulam habes in Metam.

506 *Qualia*] Pellicem, scil.

508 *Secutus*] Ariadnen, scil. conquerentem.

511 *Juncta*] Liberam appellavit ; ut paulo ante ex Hygino etiam nominamus.

515 *Gemmas*] Ex auro et Indicis gemmis a Vulcano factam scripsit idem Hyginus.

Ignes] Stellas. Nam totidem constat Corona.

517 *Sex ubi*] Tertio Idus, sen decimo tertio Martii mensis Equiria al-

tera, nam prima acta mense Februario.

Orbes] Orbes Solis pro Sole ipso de novo prodente, atque adeo pro diebus, posuit.

518 *Purpureum*] Rubicundum.

Qui vehit] Phœbus, scilicet, seu Apollo aut sol.

Axe] Pro curru posuit, quo Apollinem donarunt munifici Poëtæ.

519 *Campo*] Martio, scil. nisi Tiberis exundatio obstet.

520 *In latus urget*] Ab uno obit latere.

Qui tamen ejecta si forte tenebitur unda ;
 Cœlius accipiat pulverulentus equos.
 IDIBUS est Annæ festum geniale Perennæ,
 Haud procul a ripis, advena Thybri, tuis.
 Plebs venit, ac virides passim disjecta per herbas 525
 Potat, et accumbit cum pare quisque sua.
 Sub Jove pars durat : pauci tentoria ponunt :
 Sunt, quibus e ramo frondea facta casa est :
 Pars ibi pro rigidis calamos statuere columnis :
 Desuper extentas imposuere togas. 530
 Sole tamen vinoque calent : annosque precantur,
 Quot sumant cyathos ; ad numerumque bibunt.

sinuosus. Qui tamen si forte tenebitur aqua exsuperante, Cœlius aridus accipiat equos.—Idibus est festum geniale Annæ Perennæ, non longe a ripis tuis, Thybri hospes. Populus udest, et passim stratus per gramina virentia bibit, et quisque accumbit cum sua socia. Pars manet sub dio ; pauci ponunt tentoria : sunt quibus tugurium frondeum paratum est ex ramis : pars fixerunt ibi arundines pro firmis columnis : imposuerunt desuper togas extensas. Incalescunt tamen sole et mero ; atque poseunt annos, quot ducant pocula ; et potant ad numerum. Reperias illic,

Mor. qui moret ax.—521 P. tam. crepta si: Burni. conj. erecta, vel adjecta. Mox Sa. fort. movebitur und.—522 Alii C. accipiet.—524 Fr. cum aliis Non pro Hand.—525 Pro disjecta A. disjuncta ; Voss. dissecta ; Pat. indigesta ; Hamburg. digesta.—526 Heins. malebat et accumbunt cum. Mox Jun. et Strozze quæque su.—527 Unus V. pars durant. Dein unus Med. tent. tendunt ; unus Mor. figunt.—528 Heins. placet ramo præ vulg. ramis.—529 Ubi est ex Heins. emend. vulg. sibi ; at vet. plurimi ibi : Fr. habet sibi ; sed a pr. m. erat ubi. Dein pro rigidis Heins. conj. Phrygiis.—530 Quidam Des. extensas

NOTE

521 *Ejecta*] Inundatione Tiberina.

522 *Cœlius*] Unus ex septem Urbis collibus, ubi Campus qui minor dictus, in quo, si Martius forte exundatione Tiberina esset inaccessus, Equiria agebantur.

523 *Idibus*] Decimo quinto adeoque Martii.

Geniale] Quo genio indulgetur. Soliti enim eo die, Annæ Perennæ re divina facta, mero pro vitæ perennitate precari, ut, scilicet, quot calices exsiccarent tot annos viverent :

ita ut vix quisquam non ebrius discederet.

524 *Haud procul*] Ubi Annæ Perennæ nemus, inter Anienis confluentem et pontem Milvium. De quo Martialis.

Advena] Quia ex Hetruria, unde et Tusens annis dictus.

527 *Sub Jove*] Sub dio : ad arboris cujusque truncum.

529 *Calamos*] Arundines.

532 *Ad numerum*] Quia, scil. pro annis suis ad eorum numerum bibebant, cyathos accurate numerabant.

Invenies illic, qui Nestoris ebibat annos :

Quæ sit per calices facta Sibylla suos.

Illic et cantant, quicquid didicere theatris ; 535

Et jactant faciles ad sua verba manus :

Et ducunt posito duras cratere choreas,

Multaque diffusis saltat amica comis.

Cum redeunt, titubant ; et sunt spectacula vulgo :

Et fortunatos obvia turba vocant. 540

Occurri nuper. Visa est mihi digna relatu

Pompa : senem potum pota trahebat anus.

Quæ tamen hæc Dea sit (quoniam rumoribus errant)

Fabula proposito nulla tacenda meo.

qui hauriat annos Nestoris ; quæ sit facta Sibylla per suos cyathos. Illic et canunt quicquid didicerunt in theatris ; et movent manus faciles ad suas voces : et agitant agrestes choros omisso poculo, atque amica comita tripudiat sparsis capillis. Cum revertuntur, vacillant ; et sunt spectacula plebi : et turba occurrens dicit felices. Nuper factus sum obrius : pompa mihi visa est digna narrari : anus ebria trahebat senem ebrium. Quoniam vero falluntur rumoribus, nulla fabula prætereunda instituto meo, ne nesciatur quæ sit hæc Dea. Flebilis Dido incensa fuerat amore

imp.—532 Alii Q. sumunt cyath. Pat. sumas.—534 P. alter victa pro facta ; unde Heins. Cui sit p. c. victa S. s.—535 Fr. et captant quicq.—537 Pro duras multi vett. longas ; alii lætas, vel lentas, vel junctas.—538 Multaque ex uno Pat. alii cultaque. Mox duo libri cantat pro saltat.—539 Vulgo ex pr. A. et Læli Cod. ceteri vulgi.—540 Pr. Med. vocant ; vulg. vocat.—541 Occurri Zulich. et Maz. probe ; modo distinctio adhibeatur commoda. Heins. Alii Occurrit.—543 Maz. hæc dixi quon. sermonibus errat. Vulg. etiam errat : Heins. recepit Errant ex sex scriptis.—544 Tacenda est ex Zulich. et pr. A. cum

NOTÆ

533 *Nestoris*] Quem Poëtæ trecen-
tos annos vixisse fabulati sunt, quia
ad tertiam ætatem seu nonagesimum
annum pervenit.

534 *Sibylla*] Cumæam intelligas,
quæ in Metam. septem sæcula vixisse
Æneæ refert, victuramque insuper
annos 300. dicit. *Mecrobias* autem
famini tacite carpit Naso, qui bi-
bendo Sibyllæ annos æquare posse,
quanquam hyperbolice, suadet.

536 *Jactant*] Saltant, uno verbo,
eo tamen modo ut motus corporis ad
cantilenam, seu festiva seu gravior
cæset, componeretur. Hyporchemata

dixerunt hujuscemodi saltationes.

Faciles] Quæ molliter ad numeros
moveantur.

537 *Duras*] Rustico atque incom-
posito more ; qui molli atque facili
oppouitur.

539 *Titubant*] Quia ebrii.

540 *Fortunatos*] Pauper vero tum
etiam, cum vino madidus, sumit cor-
nua, ut loquitur Flaccus.

542 *Senem potum*] Rem vero lepi-
dam.

543 *Hæc*] Anna Perenna.

Rumoribus errant] Aliis in alias sen-
tentias abeuntibus.

- Arserat Æneæ Dido miserabilis igne : 545
 Arserat exstructis in sua fata rogis.
 Compositusque cinis, tumulique in marmore carmen
 Hoc breve, quod moriens ipsa reliquit, erat :
 Præbuit Æneas et causam mortis et ensem :
 Ipsa sua Dido concidit usa manu. 550
 Protinus invadunt Numidæ sine vindice regnum ;
 Et potitur capta Maurus Iarba domo.
 Seque memor spretum, Thalamis tamen, inquit, Elissæ
 En ego, quem toties repulit illa, fruor.
 Diffugiant Tyrii, quo quemque agit error ; ut olim 555
 Amisso dubiæ rege vagantur apes.

Æneæ ; incensa fuerat rogis exstructis in suam mortem. Atque cinis erat conditus, et hoc breve carmen insculptum in marmore sepulcri, quod quidem carmen ipsa moriens reliquit : Æneas dedit causam necis et gladium ; ipsa Dido procubuit usa sua manu. Continuo Numidæ irruunt in regnum sine defensore ; et Iarba Maurus obtinet domum captum. Atque recordans se contentum, Ecce ego tamen, ait, quem Elissa toties rejecit, potior ejus thalamis. Tyrii dilabuntur, quo error trahit singulos ; ut quondam apes incertæ errant rege sublato. Tertia arca acceperat messes

decem aliis pro vulg. *tegenda* : Maz. *timenda* ; Be. *regenda*.—546 Heins. malebat *Ars. et structis* : quidam Codd. *instructis* vel *extinctis*.—547 Fr. cum aliis *Compositusq. ignis, tum. et Strozæ titulique*.—550 Servii Cod. *conc. ieta*

NOTÆ

- 545 *Arserat*] Fabulam inceptat.
Ignē] Amore Æneæ. Res nota ex carmine Virgiliano.
 546 *In sua fati*] Exstructo enim alto in rogo sibi mortem conceivit.
 547 *Compositus*] In urnam collectus.
Tumuli] Aggestus terræ, quæ in urnam depositam jaciebatur.
Marmore] Cippo lapideo, qui in tumulo statuebatur.
 548 *Breve*] Ut a prætereunte viatore majusculis insuper literis exaratum epitaphium legi posset.
 550 *Ipsa*] Scilicet ipsa ! Distichon, seu Epitaphium istud, ex epistola quam Didonis nomine scripsit, repetit Naso. Vide in Heroidibus.
 551 *Numidæ*] Afri, Manri, Iarba duce, Didone extincta, Carthaginem, fugatis Tyriis, ejus conditoribus, invadunt. Numidia pars Africae.
Vindice] Defensore : quippe mortua regina Dido.
 552 *Iarba*] Hic Iarba, sen Iarbas potius, Getulorum rex fuit, qui Didus frustra nuptias ambivit.
Domo] Didus regia.
 553 *Elisse*] Didus, cui illud primum fuit nomen.
 555 *Tyrii*] Qui Tyro Phœniciæ urbe profugam Elissam comitati fuerant.
 556 *Dubiæ*] Incertæ quo potissimum se conferant.

- Tertia nudandas acceperat area messes;
 Inque cavos ierant tertia musta lacus;
 Pellitur Anna domo: lacrymausque sororia linquit
 Mœnia. Germanæ justa dat ante suæ. 560
 Mixta bibunt molles lacrymis unguenta favillæ;
 Vertice libatas accipiuntque comas.
 Terque, Vale, dixit: cineres ter ad ora relatos
 Pressit; et est illis visa subesse soror.
 Nacta ratem comitemque fugæ pede labitur æquo, 565
 Mœnia respiciens, dulce sororis opus.
 Fertilis est Melite sterili vicina Cosyræ
 Insula, quam Libyci verberat unda freti.
 Hanc petit hospitio Regis confisa vetusto.
 Hospes opum dives Rex ibi Battus erat. 570

spoliandas; et tertia musta deciderant in profundas cupas; Anna fugatur domo, atque flens deserit muros sororios: persolvit prius justa germanæ suæ. Leres cineres bibunt unguenta mista lacrymis, et accipiunt capillos dereptos capite. Atque ter Vale dixit: ter amplexa est cineres admotos ori: atque soror visa est subesse illis. Postquam invenisset navem et comitem exilii dilabatur pede æquo, respiciens muros dilectum opus sororis. Melite est insula ferax proxima sterili Cosyræ, quam fluctus maris Libyci quatit. Ad eam contendit credens hospitio antiquo Regis.

//////////

man.—557 Vulg. legebatur *Tert. nudatus acc.* pr. A. *mandatas*, quod Heins. placet: Burm. autem arridet lectio Maz. et Zulich. Codicum *nudandas*.—558 Pro *ierant* Servii, Maz. A. et F. *steterant*; unus etiam *inerant*; et duo *suberant*.—559 Fr. *soror. liquit*.—560 Pro *justa* Arund. *exta*; Fr. cum tribus aliis *busta*; quatuor *rota*; duo *jura*. Duo etiam dat *Anna suæ*.—564 Scripti *tere omnes et est illi ris*, nisi quod Pet. *illa*: Heins. putat *et his illi*.—565 *Comitemq.* ex sex libris; vulg. *comitesq.*—567 Scaliger legebat *Melitæ...Cosyra*: pro hoc etiam unus liber *Cyrenæ*.—569 Pro *confisa* in Fr. erat a pr. *man*.

NOTÆ

557 *Tertia*] Tertius annus præterierat a Didonis funere.

559 *Anna*] Didonis soror.

Domo] Carthagine.

Sororia] Quæ soror Elissa condiderat.

560 *Justa dat*] Lacrymas præsertim offert inferias, et quæ subjiçiet Naso.

562 *Libatas*] Solenne fuit in gravi funere crines etiam in rogiu mittere; aut ad compositos cineres vellere.

563 *Vale*] De more.

Cineres] Urnam, ubi compositi.

565 *Pede labitur*] Proverbio dixit pro, Navigatione utitur secunda.

566 *Mania*] Carthaginiensia, quæ posnerat Dido.

567 *Melitæ*] Insula maris Libyci inter Siciliam et Africam, quæ vulgo Malta dicitur.

Cosyræ] Parva est insula, quæ non ultra sex septem leucas patet.

570 *Ibi*] Longe diversa habent alii, qui Cyrenen confugisse Annam dicunt, ad Battum quidem ejus urbis,

Qui postquam didicit casus utriusque sororis ;

Hæc, inquit, tellus quantulacumque tua est.

Et tamen hospitii servasset ad ultima munus,

Sed timuit magnas Pygmalionis opes.

Signa recensuerat bis Sol sua : tertius ibat

575

Annus ; et exulibus terra petenda nova est.

Frater adest, belloque petit. Rex arma perosus,

Nos sumus imbelles, tu fuge sospes, ait.

Jussa fugit, ventoque ratem committit et undis.

Asperior quovis æquore frater erat.

580

Est prope piscosos lapidosi Crathidis amnes

Purus ager : Cameren incola turba vocant.

Rex Battus ibi erat hospes pollens divitiis. Qui ubi accepit vices utriusque sororis ; Hæc terra, ait, quantulacumque est tua. Atque certe asseruisset jus hospitii ad extremam ; sed metuit magnam potentiam Pygmalionis. Sol bis perlustraverat sua signa, tertius annus currebat ; et terra nova petenda est profugis. Frater venit, et poscit bello. Rex fugiens arma, Nos, inquit, sumus imbelles, tu abi incolumis. Admonita excedit, et credit navem ventis et fluctibus. Frater erat savior quovis mari. Est campus vacuus ad flumina piscosa Crathidis saxosi ; populus accola ap-

*****

confusa.—573 Quidam tam. æternum serv. et pro munus unus Cod. fædus. Heins. hoc distichon ita legebat : Ne tam. hosp. servaret ad ult. mun. Eximuit magn. &c.—575 Recensuerat Heins. dedit ex melioribus pro vulg. recensebat.—576 Plurimi editi et exilio t. paranda noco. Maz. alter etiam auxilio pro exilio.—577 Maz. alter belloq. ferox. R. quod et Burm. placet.—579 V. Be. Fr. et alii Juss. facit ; vent.—581 Scribitur etiam Cratidis ; vel ut Fr. Cradicis.—582 Purus ex Voss. et Arund. vulg. Parrus. Legitur etiam Camaren vel Cre-

NOTE

oraculi jussu, conditorem. Sed hic quanquam Cyrenes conditor, non patitur ratio temporem, ut multo posterior Didonem unquam aut Annam viderit.

Battus] Rex fuit mitissimus, 'Lacrymasque dedisse Casibus humanis facilis ;' lingua tamen impeditissima, cui inde cognomen : Polymnesti fuit ex Phronime pellice filius, Aristoteles nomine.

571 Utriusque] Didus et Annæ.

573 Ultima] Usque ad finem.

574 Pygmalionis] Tyriorum rex fuit, Didus atque Annæ frater, soro-

rum exitio semper imminens.

575 Recensuerat] Duo adeoque anni effluerant.

Sua] Duodecim illa dicit Zodiaci, quæ singulis annis Sol perlustrat.

576 Petenda] Annæ, scil. et comitibus ; cum Batti non possent diutius hospitio frui.

577 Bello] Bellum illaturus illi quisquis sororem Annam defenderet.

Rex] Battus.

578 Sospes] Priusquam a fratre injuriam novam patiaris.

581 Crathidis] Calabriae est fluvius, de quo jam in Metam.

Illuc cursus erat. Nec longius absfuit inde,
 Quam quantum novies mittere funda potest.
 Vela cadunt primo, et dubia librantur ab aura. 585
 Findite remigio, navita dixit, aquas.
 Dumque parant torto subducere carbasa lino,
 Percutitur rapido puppis adunca Noto :
 Inque patens æquor, frustra pugnante magistro,
 Fertur : et ex oculis visa refugit humus. 590
 Assiliunt fluctus, imoque a gurgite pontus
 Vertitur, et canas alveus haurit aquas.
 Vincitur ars vento : nec jam moderator habenis
 Utitur, at votis : hic quoque poscit opem.
 Jactatur tumidas exul Phœnissa per undas ; 595
 Humidaque opposita lumina veste tegit.

pellant Cameren. Illuc tendebant ; neque longius inde absfuit, quam quantum funda potest jacere novies. Vela primo cadunt, et hærent ex vento incerto. Nauta dixit, Pulsate aquas remigio. Atque dum intendunt demittere vela funibus tortis, puppis curra quatitur furcæ Austro ; atque impellitur in apertum mare, nauclero nequicquam renitente ; atque terra conspecta recedit ab oculis. Undæ incurrunt, et mare eruitur a profundo gurgite, et curina ducit albas aquas. Ars supcratur vento ; nèque jam gubernator utitur gubernaculo sed precibus : hic etiam petit auxilium. Profuga Phœnissa agitur per fluctus turgidos, et velat oculos madidos amictu

////////

meren. Alii etiam, ut alibi, turb. vocat.—585 Tò et abest a Voss. Arund. Zulich. Maz. et tribus aliis. Idem dab. vibrantur ab. Thuan. in aura. Heins. distichon sic constituit V. cadunt : primo d. l. ut a. F. r. &c. Burm. conj. V. cadunt, et ne d. librentur ab a. F. r. &c.—587 Gottorph. tort. submittere carb. Deinde in voc. lino pro var. lect. Fr. habet malo.—589 Fr. Terq. pat. et Inq. pro var. lect.—592 Olim conj. Heins. Verritur, et can. P. et calcas alc.—594 Sic vs. refingit Heins. vulg. legebatur Utitur : at votis is quoq. Ursin. aut votis Dis quoq. Nanger. ut v. Dis : Voss. etiam, Arund. Pet. pr. A. et multi alii aut v. Zulich. a pr. man. a votis ; alii ac, vel et. Pro is sex libri his ; Maz. et unus Med. hic. Unde Heins. nostram lectionem protulit ; vel, rix quoq. Burm. conj. sic quoque ; nisi, quia Dis est in multis, malit Utitur : a rotis Disque reposcit opem. Heins. etiam coniecerat ut rotis usque reposcit opem. Fr. habet a ventis

NOTE

583 <i>Cursus</i>] In eum agrum contende- bant.	cum retrocedit navis.
584 <i>Funda</i>] Ant ea funditor. Metonym. est.	592 <i>Canas</i>] Albas ; ejusmodi sunt quando ventis agitantur.
585 <i>Cadunt</i>] Quia desierat ventus.	<i>Alveus</i>] Curva navis, alveo similis.
<i>Dubia</i>] Incerta ; ut fieri solet cum ventus mutatur.	593 <i>Habenis</i>] Pro gubernaculo posuit.
587 <i>Torto</i>] Fucibus, quibus vela laxantur, aut in altum panduntur.	594 <i>Quoque</i>] Cum jam, scilicet, ceteri pavidi Deorum suorum quisque opem implorarent.
590 <i>Refugit</i>] Refugere videtur,	595 <i>Exul Phœnissa</i>] Anna, scilicet.

Tum primum Dido felix est dicta sorori,
 Et quaecumque aliquam corpore pressit humum.
 Figitur ad Laurens ingenti flamine littus
 Puppis : et, expositis omnibus, hausta perit. 600
 Jam pius Æneas regno nataque Latini
 Auctus erat ; populos miscueratque duos.
 Littore dotali, solo comitatus Achate,
 Secretum nudo dum pede carpit iter ;
 Aspicit errantem, nec credere sustinet Annam 605
 Esse. Quid in Latios illa veniret agros ?
 Dum secum Æneas : Anna est, exclamat Achates.
 Ad nomen vultus sustulit illa suos.
 Quo fugiat ? quid agat ? quos terræ quærat hiatus ?
 Ante oculos miseræ fata sororis erant. 610
 Sensit, et alloquitur trepidam Cythereius heros :
 Flet tamen admonitu mortis, Elissa, tuæ.

admoto. Tum primum Dido, et quaecumque tetigit aliquod solum corpore, dicta est beata a sorore. Puppis est impacta forti vento ad littus Laurens, et, omnibus eductis, absorpta perit. Jam pius Æneas auctus erat regno et filia Latini, et miscuerat duos populos. Dum colcat viam secretam nudo pede in littore dotali, stipatus solo Achate, conspicit Annam errantem, nec potest credere eam esse : quid illa peteret campos Latinos ? Dum secum Æneas ; Achates exclamat, Anna est. Illa crexit faciem suam ad nomen. Quo dilabatur ? quid faciat ? quos quærat hiatus terræ ? Mors infelicis sororis erat præ oculis. Heros Cythereius advertit, et compellat timidam ; lacrymatur tamen recordatione tui obitus, Elissa. Anna, ego juro per

//////////

his quoq. et pro var. lect. ut votis.—596 Quatuor libri Humidaq. apposita.—599 Figitur Heins. reposuit pro vulg. Ducitur ex Maz. Zulich. pr. A. Læti, Voss. Arund. et sex aliis.—602 Voss. miscueratq. suos.—607 Fr. Hæc sec. Mox Heins. malebat Ann. vn, excl.—608 Pro sustulit Lib. Ursin. sustinet ; Statii retulit. In eodd. Heins. eadem est varietas ; sed Burm. putat vulgata retinendam esse.—608 Quo Heins. recepit ex pr. A. Maz. Voss. Arund. et multis aliis pro vulg. Heu : Zulich. Quid.—612 Nonnulli tamen admonitus ;

NOTÆ

ex Phœnicia oriunda.

596 *Tegit*] Ne periculum videret.

599 *Figitur*] Illisa atque afflicta est.

600 *Expositis*] In terram delatis.

Hausta] Demersa.

601 *Nata*] Lavinia, quæ Latini patris regnum denique in dotem Æneæ tradidit.

Delph. et Var. Clas.

602 *Duos*] Trojanum atque Latinum.

603 *Achate*] Qui assiduus Æneæ comes.

605 *Quid in Latios*] Istud apud se reputabat Æneas.

609 *Quærat*] Ne virum aspiciat, qui Didus sororis mortem acceleravit, Carthaginiis occupatæ, exilii, quo ipsa

Ovid.

6 K

Anna, per hanc juro, quam quondam audire solebas
 Tellurem fato prosperiore dari;
 Perque Deos comites, hac nuper sede locatos; 615
 Sæpe meas illos increpuisse moras.
 Nec timui de morte tamen: metus abfuit iste.
 Hei mihi! credibili fortior illa fuit.
 Ne refer. Aspexi non illo pectore digna
 Vulnera, Tartareas ausus adire domos. 620
 At tu, seu ratio te nostris appulit oris,
 Sive Deus; regni commoda carpe mei.
 Multa tibi memores, nil non debemus Elissæ.
 Nomine grata tuo, grata sororis, eris.

hanc terram, quam olim consueveras audire dari fato latiore, et per Deos comites, nuper positos in hac sede, illos sæpe damnasæ meas proerastinationes. Neque tamen metui de morte: iste timor abfuit. Hei mihi! illa fuit cordatior credibili. Ne memora. Vidi plagas non dignas illo pectore, non veritus ingredi domos infernas. At tu, seu ratio seu Deus admovit te nostris littoribus sume commoda mei regni. Debemus tibi multa non ingrati, nihil non debemus Elissæ. Eris accepta

sic etiam Ursin. Pet. et alii, et mox motus E. tui. Quidam alii quòque admonitu motus, E. tui, vel tuo.—617 Fr. met. affuit iste.—618 Duo libri cred. certior illa.—619 Alii illo corpore digna.—622 Sa. comm. sume mei.—623 Sa. Fr.

NOTÆ

afflicta, et naufragii causa fuit.

610 *Sororis*] Quæ, ut modo dictum, Æneæ causa sibi mortem conscivit.

611 *Sensit*] Quæcumque Annæ animo volvebantur.

Cythereius] Æneas; cui a Venere matre, quæ Cytherea a Cytheris insula dicta, illud datum nomen.

612 *Flet*] Æneas, scil. ut pium decuit.

613 *Per hanc*] Optime, ut in re tanta, Deos a primo exordio testes facit suæ innocentiae Æneas sese excusans.

Quam] De Italia loquitur, quam si ex Marone cognoveris, tantum non pro divinitate quadam suspexeris.

615 *Deos comites*] Vestam et Deos Penates, quos secum in Italiam protulit Æneas advexit.

616 *Illos*] Deos, scil. Quos quidem

Æneam objurgasse ex Virgilio didiceris.

617 *Timui de*] Hoc est, Didonem sibi manus violentas illaturam. Optima excusatio.

Metus abfuit] Optime reduplicatione utitur.

618 *Hei mihi*] Commiseratio appositæ.

Fortior] Quæ sibi mortem conscivit.

619 *Ne refer*] Non tantum quia nota omnia, ut bene quidem observaverant; sed quia præsertim nimio dolore torqueretur. Atque hoc caustissimum ad gratiam comparandam.

620 *Ausus*] Ne pigeat de eo Æneæ ad Inferos descensu Maronem ipsum audire, Æn. vi.

623 *Multa tibi*] Vide quam apposita, quamque composita oratio. De-

Talia dicenti (neque enim spes altera restat) 625
 Credidit; errores exposuitque suos.
 Utque domum intravit Tyrios induta paratus,
 Incipit Æneas: (cetera turba silet:)
 Hanc tibi cur tradam, pia causa, Lavinia conjux,
 Est mihi: consumsi naufragus hujus opes. 630
 Orta Tyro, regnum Libyca possedit in ora:
 Quam precor ut caræ more sororis ames.
 Omnia promittit, falsumque Lavinia vulnus
 Mente premit tacita, dissimulatque fremens.
 Donaque cum videat præter sua lumina ferri 635
 Multa palam; mitti clam quoque multa putat.
 Non tamen exactum, quid agat. Furialiter odit;
 Et parat insidias, et cupit ulta mori.

nomine tuo, eris accepta nomine sororis. Credidit narranti tulia; (neque enim spes alia superest;) atque retulit errores suos. Et postquam subiit domum, ornata cultibus Tyriis, Æneas incipit, cetera turba tacet. Lavinia uxor, est mihi pia causa quamobrem tibi hanc tradam: passus naufragium exhausti hujus facultates. Orta Tyro obtinuit regnum in regione Libyca, quam oro ut diligas tanquam caram germanam. Lavinia pollicetur omnia, et tegit mente secreta falsum vulnus, atque furens dissimulat. Et cum cernat munera portari sub suis oculis, arbitratur multa mitti palam, multa etiam secreto. Non tamen certum quid incipiat. Odio habet insano; molitur dolos, et optat occidere ulta. Nox erat: Dido infecta sanguine,

et nonnulli alii multum pronil non.—625 Fr. nec enim.—629 Sa. cum tribus aliis cur credam, pia.—631 Fr. T. est Lib. regn. poss.—633 Duo Med. tacitumque; unus captumque: Heins. conj. cantumque.—634 Maz. gerit pro premit. Be. premit: dissimulatq. metus. Fremens Heins. profert ex Ursin. Maz. Zulich. Nauger. et tribus aliis; vulgo legebatnr metus.—635 Zulich. Maz. Pol. et tres alii cum vidit præter. Tum Læti Cod. et sex alii sua limina. Denique ferri vet. omnes, teste Heins. ceteri mitti.—636 Plurimi Multa tamen mitt. et mox Fr. timet pro putat. Heins. distichon ita distinguit: sua lumina ferri: Multa palam mitti, clam quoq. &c.—637 Tamen ex Maz. pr. A. et tribus aliis Heins. arridet, ut τὸ est subintelligatur; alii habet.—638 Ursin. Zulich. Maz. Voss. Arund. et alii quidam Præparat insid. vulgata Heins. placet.—

NOTÆ

bemus, inquit, tibi multa; Elissæ omnia. Memores adeoque erimus, &c. Ad singulas voces ipse attende.

626 *Neque enim*] Optime istud ad decorum.

627 *Tyrios*] Purpureos; atque auro intextas vestes, quales apud Virgil. Æn. iv.

629 *Pia*] Quia exul, bene merita,

&c. Quanquam pius Æneas, credo, non omnia retulit.

633 *Falsum*] Falso quippe adductam sibi pellicem credidit.

637 *Agat*] Lavinia, scil. quæ quidem aliquid insigne adversus Annam moliebatur; quid tamen illud esset nondum invenerat.

Nox erat: ante torum visa est astare sororis,

Squalenti Dido sanguinolenta coma; 640

Et, Fuge, ne dubita, mœstum, fuge, dicere, tectum.

Sub verbum querulas impulit aura fores.

Exsilit; et velox humili super arva fenestra

Se jacit. Audacem fecerat ipse timor.

Quaque metu rapitur, tunica velata recincta, 645

Currit, ut auditis territa dama lupis.

Corniger hanc cupidis rapuisse Numicius undis

Creditur, et stagnis occuluisse suis.

Sidonis interea magno clamore per agros-

Quæritur. Apparent signa notæque pedum. 650

Ventum erat ad ripas: inerant vestigia ripis.

Sustinuit tacitas conscius amnis aquas.

capillis fœdis, visa est adesse sorori ante lectum, atque dicere, Vita, ne hæreas, vita tristem domum. Ventus agitarit junnam stridentem, sub ipsam vocem. Prorumpit: et celeriter se mittit in campum ex depressa fenestra: ipse pavor fecerat audientem. Et tecta tunica recincta, fugit qua abstrahitur timore sicuti dama tremefacta lupi auditis. Numicius corniger creditur abstulisse hunc fluctibus fervidis: atque abdudisse suis gurgitibus. Interea Sidonis quæritur ingenti clamore per campos: vestigia atque indicia pedum cernuntur. Accesserant ad ripas: signa impressa erant ripis: fluvius conscius repressit aquas silentes. Ipsa visa est dicere,

~~~~~

639 Liber Ursin. et duo alii *ante oculos visa*. Mox Pet. unus *sorori*, quod non facile abjecerit Burm.—641 Vulg. legebatur *Effuge, n. d. m. soror, effuge t.* Ursin. dedit *Et fuge*. Deinde idem Cod. cum Maz. Zulich. Pet. Arund. et plurimis aliis *mœstum, fuge, dicere, tectum*. Hac auctoritate Burm. suum construxit. Jun. habet *mœstum dimittere tectum*: pr. Med. *mœsto discedere tecto*; alius *mœstum tibi linqere tectum*: duo libri *fuge, me duce, tect.* Læti Cod. et alius *fuge, disere tect.* et Voss. *ducere*. Ex hisce vestigiis Heins. vs. constituit: *Heu fuge, n. d. funestum, ait, heu fuge tectum*: et ita quidem corr. Francius.—643 Sic vett. teste Neapoli: at vulg. *vel. illinc s. ausa f.* et sic Fr. nisi quod illi pro *illinc* exhibet: F. *s. alta f.*—644 Alii ille pro ipse.—645 *Quaque* Heins. dedit ex plurimis opt. Codd. pro vulg. *Cumque*.—647 *Cupidis* ex Arund. Maz. Zulich. pr. F. et tribus aliis Heins. placet præ vulg. *tunidis*: pr. A. et Voss. *rapidis*; et duo *timidis*.—650 Ursin Cod. et pr. V. *sign. notata ped.*—651 Pr. A. et Læti *rip. instant vest.* et mox Pet. *ripæ*.—652 Zulich. Maz. pr. A. et duo alii *Sust. tenues consc.* et duo alii *rapidas*.—

NOTE

639 *Sororis*] Annæ, scil.

641 *Mœstum*] In quo triste facinus
te adversum paratur.

642 *Sub verbum*] Quo tempore Annam sororem Dido per somnum alloquebatur.

647 *Numicius*] Latii parvus fluvius,
in quo et repertum Æneæ cadaver.

649 *Sidonis*] Anna, cui a Sidone Tyro vicina urbe illud nomen.

652 *Sustinuit*] Ne murmur ederent,
atque Annæ vox audiri posset.

Ipsa loqui visa est, Placidi sum Nympha Numici :

Amne perenne latens Anna Perenna vocor.

Protinus erratis læti vescuntur in agris, 655

Et celebrant largo seque diemque mero.

Sunt quibus hæc Luna est, quia mensibus impleat annum :

Pars Themis, Inachiam pars putat esse bovem.

Invenies, qui te Nymphas Atlantida dicant ;

Teque Jovi primos, Anna, dedisse cibos. 660

Hæc quoque, quam referam, nostras pervenit ad aures

Fama : nec a vera dissidet illa fide.

Plebs vetus, et nullis etiamnum tuta Tribunis,

Fugit ; et in Sacri vertice montis abît.

Sum Nympha lenis Numici ; delitescens amne perenne, appellor Anna Perenna. Continuo læti epulantur in campis lustratis, atque celebrant se atque diem multo vino. Sunt quibus hæc est Luna, quod conficiat annum mensibus, pars credit esse Themis, alii vaccam Inachiam. Reperies qui asserant te esse Nympham Atlantidem ; teque, Anna, præbuisse Jovi prima alimenta. Hic etiam rumor, quem proferam, tetigit nostras aures ; neque is procul est a certa fide. Antiquus populus, neque adhuc satis securus suis Tribunis, secessit ; et fugit in cacumen sacri montis. Jam

653 Pro placidi Zulich, Maz. Arund. pr. A. Voss. Nauger. et tres alii rapidi ; sed male : posset tamen placiti legi ; quomodo Met. 1. 702. ' placitum Lado- nis in amnem ' pro placidum reposuimus. Heins.—654 Unus liber P. loquor.—655 A. Prot. errantes læti. Tum Mor. vescuntur ; et sex in arvis.—657 Sa. quæ pro quia. Dein Voss. et V. impl. orbem.—659 Alii Athalantida ; et nonnulli Nilanida. Mox Fr. dicat.—662 Ursin. Zulich. Maz. pr. A. Læti, pr. Med. et septem alii dant vera ; vulg. veri.—663 Et Gottorp. : quatuor a : Med. et Thuan. ex. Deinde etiamnum est ex Heins. emend. vulg. etiam nunc ; quin- que tum tuta ; multi et editi quoque tunc ; Maz. sat ; Voss. etiam tutata T.—664 Abît ex Cod. Ursin. pr. A. Maz. pr. F. et aliis nonnullis Heins. dedit

NOTÆ

Conscius] Quippe qui Annam sustu-
lerat.

653 Placidi] Seu potius rapidi, qui
fugientem hauserit.

654 Perenna] A perenni aquarum
fluxu.

655 Erratis] In quibus erraverant
Annam quærentes.

656 Se] Qui quævisissent et inve-
nissent Annam.

657 Hæc] Anna Perenna, scil.

658 Themis] Quæ Dea quid fas sit
docens vetustissimum in Bæotia di-

citur habuisse oraculum.

Inachiam] Isidem, scil. quæ qui-
dem prius Inachi filia Io nomine : de
qua plura in superioribus.

Borem] In vaccam mutatam Juno-
nis zelotypia dictum sæpius.

659 Atlantida] Unam ex Atlantis
filiabus, quam Jovis fuisse volunt nu-
tricem.

662 A vera] Ut ipse adeoque maxi-
mus fabularum consecrator ceteras
minus probet.

663 Tuta] In terga enim debito-

Jam quoque, quem secum tulerant, defecerat illos 665

Victus, et humanis usibus apta Ceres.

Orta suburbanis quædam fuit Anna Bovillis

Pauper, sed munda sedulitatis, anus.

Illa, levi mitra canos redimita capillos,

Fingebat tremula rustica liba manu. 670

Atque ita per populum fumantia mane solebat

Dividere. Hæc populo copia grata fuit.

Pace domi facta signum posuere Perennæ,

Quod sibi defectis illa tulisset opem.

Nunc mihi, cur cantent, superest, obscœna puellæ, 675

Dicere: nam coeunt, certaue probra canunt.

etiam cibi quos secum portaverant atque triticum idoneum usibus humanis illis deerat. Fuit quædam Anna orta Bovillis suburbanis, anus pauper, sed nitida sedulitatis. Illa habens comam albam tectum levi rica fingeat liba rustica manu tremente: atque sic consueverat spargere mane in plebem ea fumantia. Hæc abundantia fuit accepta plebi. Pace domi restituta, statuerunt simulacrum Perennæ, quia illa auxilio fuisset sibi destitutis. Jam mihi restat aperire, quamobrem puellæ canant turpia: nam conveniant atque cantant certa probra. Facta erat nuper

pro vulg. erat.—665 Illos Ursin. Voss. Pet. Sa. et tres alii: plurimi etiam cum Fr. illis.—666 Pro usibus Heins. margini ascripserat esibus.—667 Pro quædam quatuor Codd. quondam: et mox quidam cum Nonio Marcello scribunt Bovillis.—668 Munda ex Maz. et Zulich. a pr. m. et uno suo Heins. placet præ vulg. multa: duo scripti mira.—669 Mor. Illa brevi: et alius liber ritta can. Redimita etiam meliores, teste Heins.; alii incincta, vel succincta.—670 Duo libri Frangebat tr. et duo Scindebat: Mor. Cingeat. Dein tremula est ex tribus V. Ursini, et Statii libris; alii cum vulg. trepida.—671 Volebat Francius Atq. ea per p.—673 Heins. suadet Perennæ ex pr. a. et quatuor aliis: plurimi autem Perenne.—674 Tulisset cum melioribus Heins.

NOTE

rum sæviebant etiam fœneratores.

Tribunis] Hos juris sui vindices, ob impotentiam maxime fœneratorum, anno ab Urbe 260. sibi per secessionem a Patribus paravit plebs Romana.

664 *Fugit]* Secessit a Patribus, atque in Monte Sacro per hyemem totam permansit, donec Menenii Agrippæ sapientia et auctoritate, postquam etiam de superbia sua aliquid remisisset nobilitas, tandem revocata est.

Sacri] Hic tumultus, qui ad tertium milliarium trans Anienem primus occurrit, via Nomentana, Sacer ideo

appellatus quod ibi Jovi Fauno post redditum in Urbem plebs aram posuerit.

666 *Ceres]* Deam pro inventis frugibus tritico seu frumento posuit.

667 *Bovillis]* Suburbanum dixit istud oppidum, quia aliud fuit in Campania.

668 *Munda sedulitatis]* Duobus verbis elogium quo opus erat absolvit.

669 *Mitra]* Pileum fuit aut palliolum muliebri Lydio more.

672 *Copia]* Pro anus tamen tenuitate.

673 *Pace]* Postquam in Urbem

Nuper erat Dea facta; venit Gradivus ad Annam;

Et cum seducta talia verba facit.

Mense meo coleris: junxi mea tempora tecum:

Pendet ab officio spes mihi magna tuo.

680

Armifer armiferæ correptus amore Minervæ

Uror: et hoc longo tempore vulnus alo.

Effice, Di studio similes coëamus in unum.

Conveniunt partes hæ tibi, comis anus.

Dixerat. Illa Deum promisso ludit inani;

685

Et stultam dubia spem trahit usque mora.

Sæpius iustanti, Mandata peregrimus, inquit:

Evictas precibus vix dedit illa manus.

Gaudet amans, thalamosque parat. Deducitur illuc

Anna tegens vultus, ut nova nupta, suos.

690

Dea. Gradivus accessit ad Annam, et hujusmodi voces profert ad semotam. Sacra fiunt tibi meo mense: junxi mea tempora tecum; spes magna mihi pendet ab officio tuo. Ego armifer ardeo incensus amore Palladis armiferæ: atque gero istud vulnus a longo tempore. Fac, ut Dii similes studio jungamur. Anus comis, hæ partes tibi conveniunt. Absolcerat: illa imponit Deo vana pollicitatione, et usque producit spem ineptam incerta mora. Cum frequentius urgeret, Jussa, ait, absolvimus: illa ægre præbuit manus victas precibus. Amans lætatur, atque adornat thalamos. Anna velans faciem suam ut nova nupta perducitur illuc. Mars libaturus sua-

monet scribendum; alii ferebat.—676 In Fr. a m. pr. non pro niam. Dein A. et septem alii cunctaque; Med. et duo multaque.—678 R. et alius tal. voce refert: nonnulli etiam verba refert.—679 Duo Med. numina pro tempora.—681 Multi cum pr. Ed. et Aldin. et aliis Armiger armigeræ.—682 Pet. Vulneror; et long. Plurimi etiam Uror et in long. et unus a pro in.—683 Jun. nos pro Di. Mox Heins. volebat simili pro similes. Dein Pet. jaceamus; et alter Maz. et sex alii in uno.—684 Pat. Conveniant part.—686 Pr. A. Maz. et Servii Et stultum d. speque moraque trahit.—688 Evictas ex R. et Sa. plurimi Evicta, vel Et victa est prec.—689 Gaudet Heins. recepit

NOTÆ

plebs rediit.

Signum] Statuam, cum ara.

677 *Gradivus*] Mars.

680 *Pendet ab*] In te spes est. Pendet a te quod voveo.

682 *Hoc*] Amoris, scil.

683 *Di*] Mars, scil. et Minerva bellorum præsides.

In unum] Per conjugium, scil.

684 *Hæ partes*] Ut Minervam ad conjugium flectas.

685 *Inani*] Quia tametsi sese pro-

misisset eum Minerva acturam, et ad connubium pellecturam, nequam illud curavit.

686 *Stultam*] Martis stultæ Minervæ nuptias ambientis.

Dubia] Qua modo rem bene, modo male sese habere anus Marti referebat.

688 *Dedit manus*] Votis annuit.

Illu] Minerva, scil.

689 *Amans*] Martem intellige.

Illuc] In Martis thalamos.

Oscula sumturus subito Mars aspicit Annam ;

Nunc pudor elusum, nunc subit ira, Deum.

Ridet amatorem caræ nova Diva Minervæ :

Nec res hac Veneri gratior ulla fuit.

Inde joci veteres obscœnaque dicta canuntur : 695

Et juvat hanc magno verba dedisse Deo.

Præteriturus eram gladios in Principe fixos ;

Cum sic a castis Vesta locuta focis :

Ne dubita meminisse : meus fuit ille Sacerdos :

Sacrilegæ telis me petiere manus. 700

Ipsa virum rapui, simulacraque nuda reliqui.

Quæ cecidit ferro, Cæsaris umbra fuit.

via videt repente Annam: jam verecundia, jam ira corripit Deum deceptum. Nova Diva irridet amatorem dilectæ Palladis: neque res ulla fuit gratior Veneri. Inde joci antiqui, et verba salacia cantantur: atque conducit huic fefellisse magnum Deum. Omissurus eram enses adactos Principi, cum Vesta ita locuta est a castis altaribus: Ne cunctator mentionem fecisse: ille fuit meus sacerdos: manus impiæ irruerunt in me gladiis. Ipsa sustuli virum, et reliqui inanem figuram. Umbra fuit Cæsaris quæ afflicta ferro. Ille quidem calo receptus ser-

~~~~~

ex Ursin. Maz. Voss. Arund. pr. A. et duobus aliis pro vulg. *Credit*; at hoc minime displicet Burm. Plurimi etiam habent *deduc. istuc*.—691 Bonon. *M. inspicit A.*—693 *Ridet* ex pr. A. Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex aliis Heins. placet præ vulg. *Ludis*: nam 'elusum' præcesserat. Be. *Ludis a. quare nov.* et unus Heins. *canæ nov.* Burm. conj. *castæ*, ut Francinus volebat. Dein Fr. 3 pr. m. *dira M.*—694 Be. *Nec Veneri res hac gr.*—695 Plurimi pro *dicta* habent *verba*: et tres Codd. *feruntur*.—697 Pr. A. et Læti in *Cæsare fix.* unus liber *corpore*.—698 Jun. *Divæ* pro *Vestæ*.—700 Unus *me*

NOTÆ

690 *Tegens*] Flammeo, scil. quo nova nupta velatur cum ad virum deducitur.

691 *Subito*] Postquam Annæ vul-
tus detexisset.

697 *Præteriturus*] Atque equidem data opera, rei, scilicet, atrocis odio permotus.

Principe] Julio Cæsare, qui tribus et viginti vulneribus anno ab Urbe condita 709. in curia confossus est. Dies 'Parricidium' dictus, ac decretum ne eodem Senatus unquam co-
geretur.

698 *Castis*] Quia casta ipsa Dea,

quæ in focis colebatur.

699 *Sacerdos*] Pontifex quippe fuit Maximus, ad quem sacrorum supre-
ma cura pertinebat.

700 *Me*] Siquidem carissimum sibi Sacerdotem ferro violaverunt.

701 *Virum*] Julium Cæsarem, scil. quem in cælum Vesta transtulisse dicit.

Simulacra] Corpus dicit Cæsaris, quod ipsius tantum quasi species aut umbra quædam. Atque equidem istud verissimum, et mente altissima omni-
bus perscrutandum.

Ille quidem cœlo positus Jovis atria servat ;
 Et tenet in Magno templa dicata Foro.
 At quicumque nefas ausi, prohibente Deorum 705
 Numine, polluerant Pontificale caput,
 Morte jacent merita. Testes estote, Philippi ;
 Et quorum sparsis ossibus albet humus.
 Hoc opus, hæc pietas, hæc prima elementa fuerunt
 Cæsaris ; ulcisci justa per arma patrem. 710
 POSTERA cum teneras Aurora refecerit herbas ;
 Scorprios a prima parte videndus erit.
 TERTIA post Idus lux est celeberrima Baccho.
 Bacche, fave vati ; dum tua festa cano.

vat atria Jovis, et habet templa dicata in magno foro. At quicumque aggressi nefas, numine Deorum vetante, fœdaverant caput Pontificale, afflicti sunt morte digna. Philippi, et quorum ossibus disjectis terra cadet, estote testes. Hoc opus, hæc pietas, hæc fuerunt prima rudimenta Cæsaris, ulcisci parentem per justa arma. —Postquam sequens Aurora restituerit tenera gramina, Scorprius erit conspiciendus a parte anteriore. —Tertia dies ab Idibus est celeberrima Baccho. Bacche, pro-

rapuere man.—703 Servat reposuit Heins. ex Mor. et R. vidit habebant olim editi: V. hausit.—706 Lege, polluerunt. Placet etiam, pontificale decus cum Zulichemiano, aut sacrum ex uno V. sic Propert. iv. 9. 8. ‘ Furto polluit ille Jovem.’ ‘ Arcadiæ sacrum pontificale Deæ’ dixit lib. i. 462. Heins.—709 Jun. hæc præmia grata f. A. et duo alii prima alimenta f. Tum tres libri fuere ; et unus feruntur.—710 Unus Mor. ulc. mæsta per ; quatuor rata.—712 Scorprios ex Pet. placet Heins. præ vulg. Scorprius. Tum Strozze a media

NOTE

704 *Templa*] Triennio ab obitu Julio Cæsari in foro Romano templum excitatum.

705 *Nefas*] Imperatoris ejusdemque Pontificis corpus violare.

707 *Jacent*] Vix triennio quisquam supervixit: quanquam hic de Bruto et Cassio præsertim conjuratorum principibus agitur, qui ad Philippos Macedoniæ urbe profligati.

708 *Albet*] Albicant, scil. insepul-torum ossa.

709 *Hoc opus*] Patrem Julium ulcisci, initium fuit rerum agendarum et gloriæ Augusti.

711 *Postera*] Adeoque 17. Kalend. Apr.

Refecerit] Rore, qui mane atque exoriente Aurora decidit.

712 *A prima*] Quia medius occiderit: neque Chelæ ejus, in quibus Libra, amplius, tunc temporis apparuerint.

713 *Tertia post Idus*] Decima quinta adeoque Kalendas. Verum de industria lapsus videtur Naso dum pertinaciter vetus kalendarium sequitur: cui quidem ut subscribamus pro 15. 16. erit numeranda. Siquidem enim, ut ex sequentibus patebit, et certum est, 14. Kalend. Apr. inciperent Minervæ Quinquatria, et dies esset media inter illa et Liberalia, hæc necesse fuit ad 16. assignare.

Nec referam Semelen; ad quam nisi fulmina secum 715

Jupiter afferret, parvus inermis eras:

Nec puer ut posses maturo tempore nasci,

Expletum patrio corpore matris onus.

Sithonas et Scythicos longum enumerare triumphos;

Et domitas gentes, thurifer Inde, tuas. 720

Tu quoque Thebanæ mala præda tacebere matris;

Inque tuum furiis, acte Lyncurge, genu.

Ecce libet subitos pisces Tyrrhenaque monstra

Dicere: sed non est carminis hujus opus.

pitius esto Poëta, dum canto tua sacra. Neque memorabo Semelen; ad quam, nisi Jupiter attulisset fulmina secum, eras parvus inermis: neque dicam sarcinam matris perfectam corpore patrio, ut posses exoriri tempore maturo. Prolixum recensere Sithonas, et triumphos Scythicos; et tuas nationes subactas, Inde thurifer. Tu etiam male præda matris Thebanæ, tuque Lyncurge, impulse furis in tuum genu, silentio prætermittis. En placet referre pisces repentinos et prodigia Tyrrhena:

*****

*part. Voss. vidend. erat; et Jun. erat.—715 Zulieh. N. refero S.—716 Quidam ex melioribus erat pro eras: Heins. conj. partus inermis eras.—717 Pr. A. F. et alii Nam pro Nec.—718 Gottorph. et unus Med. patr. femore matr. unde Heins. famine. Quatuor scripti dant onus: vulg. opus.—719 Multi Bistonas pro Sithonas. Mox longum enumerare est ex uno Mor. et Hamburg. nam vulg. legebatur longum est narrare; ubi etiam plurimi omittebant *et est*: Helm. etiam numerare.—721 Lege male præda cum pr. A. et Læti Cod. Vide Notas [Not. Var.] lib. II. 170. Heins. Burm. præfert vulgatam.—722 Fr. L. genus.—723. 724 Unus Med. Tyrrhenia monstra, eleganti appositione.*

NOTE

714 *Fave*] Non temere vates Bacchi favorem implorat ad opus suum, quem carmina docentem vidisse se testatur Horatius.

715 *Semelen*] Bacchi mater fuit, Cadmi filia.

Fulmina] Quomodo ad Semelen Jupiter eodem majestatis apparatu quo cum Junone venerit, unde et illa exanimata est, videsis in *Metam.*

716 *Inermis*] Bella multa adultus Liber pater gessit, multamque inde sibi laudem peperit: at vero puer, nisi fulminibus quibus et mater Semele exarsit Jovis filius cognitus esset, inermis et sine ea gloria fuisset.

717 *Nec*] Referam, supple.

Maturo] Namque primo, ut ex matris fulmine extinctæ utero dereptus est, immaturus fuit fœtus Liber.

718 *Patrio*] Jovis, qui Bacchum in femur suum recepit, ut ibi debita tempora matris impleteret, et perfectus demum nasceretur.

719 *Sithonas*] Sithones Thraciæ populi, a Baccho domiti.

Scythicos] Scythas etiam cum Indis Bacchus dicitur subegisse: immo et totum orbem bellis et victoriis peragrassse. Quæ vera an fabulosa sint, magna ex parte saltem, ambigitur.

721 *Præda*] Penthenm dicit, Thebanum regem, qui ab Agave matre, dum Bacchi spernit sacra, discerptus est: uti sæpe dictum.

- Carminis hujus opus, causas expromere, quare 725
 Vilis anus populos ad sua liba vocet.
 Ante tuos ortus aræ sine honore fuerunt,
 Liber, et in gelidis herba reperta focis.
 Te memorant, Gange totoque Oriente subacto,
 Primitias magno seposuisse Jovi. 730
 Cinnama tu primus, captivaque thura, dedisti,
 Deque triumphato viscera tosta bove.
 Nomine ab auctoris ducunt Libamina nomen,
 Libaque: quod sacris pars datur inde focis.
 Liba Deo fiunt: succis quia dulcibus ille 735
 Gaudet, et a Baccho mella reperta ferunt.
 Ibat arenoso Satyris comitatus ab Hebro:
 (Non habet ingratos fabula nostra jocos:)

verum non est opus hujus poematis. Est materia hujus poematis eruere causas, quamobrem pauper anus invitet plebem ad sua liba. Priusquam ortus esses, Bacche, altaria fuerunt neglecta, atque gramen inventum in aris frigidis. Aiunt te, Gange, et toto Oriente domito servasse primitias magno Jovi. Tu primus obtulisti cinnama et thura captiva, atque intestina tosta de bove triumphato. Libamina atque liba sumunt nomen a nomine auctoris, quod pars inde libatur sacris altaribus. Liba fiunt Deo, quia ille amat dulces succos, et dicunt mella inventa a Baccho. Recedebat ab Hebro arenoso stipatus Satyris: (narratio nostra non habet jocos ingratos.)

////////

Heins.—725 Expromere Heins. profert ex Voss. pr. A. Maz. et septem aliis: plurimi autem cum vulg. *exponere*.—726 Nanger. Maz. Zulich. Ursin. et tres alii *Vitisar pop.* Mox Fr. *lib. vocat*, sed corr. *vocet*.—728 Unus liber *calidis pro gelidis*: et unus Heins. *herb. recepta foc.* Maz. *herbaque raptâ foc.*—730 Plurimi vett. *magn. supposuisse J.*—734 Heins. *placet sacris ex multis*; vulg. *sanctis*; et sic Fr. qui etiam habet *illa pro inde*.—735 Editi et scripti plurimi *dulc. idem*; Pet. unus *Idus*.—738 Mor. unus *hab. ignaros fab.* Mox Jun.

NOTE

- 722 *Lycurge*] Hic rex Thracum, cum Bacchi vites incidere nitetur, cunctis sibi abscidisse dicitur.
 723 *Pisces*] In quos mutati Tyrreni nautæ, qui Baccho vim parare ansi; ut fuse declaratum in Metam.
 726 *Anus*] Plures erant, quæ transientes quoslibet ad liborum emtionem invitabant, et pro emtore sacrificabant, libi emti parte focolo indita, ut ex Varrone indicavit illustriss. Neapolis.
 727 *Ante tuos*] Antequam natus esses.
 728 *In gelidis*] Gelidi vero foci fuerunt qui nulli, cum herba in illis locis pullularet ubi deinde exstructi.
 729 *Gange*] Qui maximus Indiæ ulterioris fluvius.
 731 *Captiva*] Captivorum Arabum.
 733 *Auctoris*] Liberi, scil. cui libamina fiebant, et vinum in sacris libabant, quod vitem reperisset. At enim melius a *λείβω*, *fundo*, libamen, et

Jamque erat ad Rhodopen Pangæaque florida ventum :

Æriferæ comitum concrepuere manus. 740

Ecce novæ coëunt volucres, tinnitibus actæ :

Quaque movent sonitus æra, sequuntur apes.

Colligit errantes, et in arbore claudit inani

Liber : et inventi præmia mellis habet.

Ut Satyri levisque senex tetigere saporem, 745

Quærebant flavos per nemus omne favos.

Audit in exesa stridorem examinis ulmo ;

Aspicit et ceras, dissimulatque senex.

Utque piger pandi tergo residebat aselli,

Applicat hunc ulmo corticibusque cavis. 750

Jamque perrenerant ad Rhodopen et Pangæa florentia ; manus æriferæ comitum strepuerunt. Ecce novæ volatiles motæ sonitibus conveniunt ; atque apes sequuntur æra qua tinnitus cîent. Bacchus cogit vagantes, atque includit cava arbore, et habet præmia mellis reperti. Postquam Satyri et senex calvus gustaverunt saporem, quærebant flavos foros per omnem sylvum. Senex audit bombilaps examen in cava ulmo ; videt etiam ceras, atque dissimulat. Et ut segnîs hæcebat dorso curvi asini, admoret hunc ulmo et corticibus profundis. Ipse nîxus trunco ramoso super stetit,

//////////

grata joc. et Pet. et Excerpt. D. scræ.—739 Quatuor libri R. Gangeaque flumina ; et flumina quidem in vulgatis. At Heins. non videt quæ sint ea ‘ flumina Pangæa ;’ quare fuit, cum culmina censeret legendum : at in Zulich. Maz. et tribus aliis scriptum florida, quod rectum putat. Unus etiam Lib. Pangæaq. littora ; alius flumina.—740 In quibusdam com. cum crepuere.—741 Pro actæ Burm. mallet ictæ ; quia alterum posset de abactis, fugatis intelligi.—742 Quaque Heins. dedit ex Læti Cod. plurimi Quosque : sex Quoque.—745 Plutimi S. lenisque ; tres latusq. Mor. et Be. graviorq. Jun. dulcemq.—746 Pro flavos unus V. dulces ; quod placet Heins. qui etiam conj. nîreos.—747 Excerpt. D. et plurimi Codd. in excelsa str. pr. A. et Læti extrema.—748 Fr. Accipit et. sed Aspicit pro var. lect. Deinde et celat, diss. plurimi editi habent ; Ciofannus suadet Adjicit et ceras ; at Neapolis Aspicit et ceras.—749

NOTÆ

libum ab eo quod libandi causa fieret.

737 *Satyris*] Quos alibi ‘ præviam Dei turbam’ vocat Naso.

Hebro] Qui Thraciæ fluvius in Ægeum devolvitur.

739 *Rhodopen*] Thraciæ mons est.

Pangæa] Mons Thraciæ Philippis imminens.

740 *Æriferæ*] Cymbalis enim, multoque æris tinnitu, Bacchanalia celebrabantur.

741 *Novæ*] Quia tunc ignotæ.

743 *Arbore*] Cavo trunco.

745 *Levis*] Calvus quippe fuit Silenus : illumque capite glabro et ore deformi depinxit vetustas.

Saporem] Mellis, scil.

747 *Examinis*] Quod quidem apum Silenus, cum crabronum seu vesparum esset, stulte arbitratus est.

748 *Dissimulat*] Ne leviores Satyri mel inde primi peterent.

749 *Piger*] Quia senex, minusque

Constitit ipse super ramoso stipite nixus :

Atque avidè trunco condita mella petit.

Millia crabronum cœunt ; et vertice nudo

Spicula defigunt, oraque summa notant.

Ille cadit præceps, et calce feritur aselli :

755

Inclamatque suos, auxiliumque rogat.

Concurrunt Satyri, turgentiaque ora parentis

Rident: percusso claudicat ille genu.

Ridet et ipse Deus : limumque inducere monstrat.

Hic paret monitis, et linit ora luto.

760

Melle pater fruitur : liboque infusa calenti

Jure repertori candida mella damus.

Fœmina cur presset, non est rationis opertæ.

Fœmineos thyrsos concitat ille choros.

atque captat cupide mella abdita cavo. Millia crabronum congruunt, et immittunt aculeos nudo capiti, atque signant extremos vultus. Ille ruit præceps, et percutitur calce asini ; atque vocat suos, et petit opem. Satyri concurrunt, atque irrident vultus inflatos patris : ille claudicat genu afflicto. Ipse quoque Deus ridet, et docet opponere lutum. Hic obtemperat jussis, atque inducit limum faciei. Pater potitur melle : et merito præbemus inventori flava mella infusa libo calido. Non est rationis arcane quamobrem fœmina præsit. Ille agit thyrsos catus famineos. Petis quam-

////////

Thnan. terg. resedit as. Sa. consedit.—751 Nixus ex vulgatis: Pet. pr. A. et Læti nexum; Heins. suadet nexum.—753 Be. in pro et.—754 Summa ex Ursin. pr. A. Nauger. Maz. Zulich. et sex aliis; vulg. prima: Heins. conj. sima.—756 Tres libri Inclamat socios, aux. Tum rogat ex opt. V. Ursin. et Statii Ciofano placet præ vulg. vocat.—757 Quatuor libri Occurrunt S. Heins. mallet Accurrunt.—758 Nonnulli pede pro genu.—759 Heins. malebat limoque; ut ex seq. 'ora' subintelligeretur.—761 Liber Erfurt. pat. potitur: liboq. Pr. A. et Læti infus. recenti.—762 Candida meliores omnes, teste Heins. alii cum vulg. splendida. Jun. et Be. mella reperta dam.—763 Presset Ursin. Pet. et unus Pat.; bene, nam de libis agit: reliqui magno numero pressit, vel

NOTÆ

ad conscendendas arbores paratos.

752 *Petit*] Seu petere festinat.

753 *Nudo*] Namque calvus, ut dictum supra.

757 *Turgentia*] Ex crabronum infixis spiculis.

758 *Percusso*] Calce aselli.

759 *Deus*] Bacchus, scil.

Limum] Lutum. Aqua vero ex ra-

phani foliis melius crabronum ictus curantur.

762 *Repertori*] Baccho, scil.

763 *Presset*] Alii præsit; quia populum ad liba vocat.

764 *Famineos*] Mænadum quas secum Bacchus rapit.

Thyrso] Quæ pampinis atque hederis hasta est involuta.

Cur anus hoc faciat, quæris? vinosior ætas 765

Hæc est, et gravidæ munera vitis amans.

Cur hedera cincta est? hedera est gratissima Baccho.

Hoc quoque cur ita sit, dicere nulla mora est.

Nysiades Nymphæ, puerum quærente noverca,

Hanc frondem cunis apposuerunt novis. 770

Restat, ut inveniam, quare toga libera detur

Lucifero pueris, candide Bacche, tuo.

Sive, quod ipse puer semper juvenisque videris;

Et media est ætas inter utrumque tibi:

Seu quia tu pater es, patres, sua pignora, natos 775

Commendant curæ numinibusque tuis.

Sive, quod es Liber, vestis quoque libera per te

Sumitur, et vitæ liberioris iter.

obrem anus istud faciat? hæc ætas est magis dedita vino, et amans dona vitis onusta. Quamobrem sit tecta hedera? hedera est gratissima Baccho. Nulla est etiam difficultas dicere, quamobrem hoc ita sit. Nymphæ Nysiades sparserunt illa folia in novas cunas. Superest, ut reperiam, quamobrem toga libera præbeatur pueris tuo die, Bacche splendide. Sive, quia ipse videris semper puer atque juvenis, et ætas est tibi media inter utrumque: seu, quia tu es parens, parentes commendant liberos sua pignora curæ et potestatibus tuis. Sive, quod es Liber,

////////

præstat, proxime verum. Heins.—765 Multi ex scriptis hæc pro hoc.—766 Est dedit Heins. ex Laeti lib. et aliis nonnullis pro vulg. erat. Nanger. Ursin. Maz. Zulich. pr. A. et alii nonnulli amans; ceteri cum vulg. amat.—767 Fr. omittit τὸ est.—769 In quibusdam scribitur Niliades, Niscides, Nisiades. Plurimi Codd. Nysiades Nymphæ pro vulg. Nysiadas Nymphas.—770 Hamburg. cistis pro cunis. Tum plerumque legebatur opposuisse ferunt; et apposuisse pr. Med. et sex alii: opposuere novis Maz. Zulich. Voss. Arund. pr. A. et unus V. Heins. suadet apposuisse novis.—772 Ursin. Maz. Zulich. pr. A. et sex alii exhibent Lucifero; plurimi editi Luciferis: multi libri Luci feris, et mox tuis vel tua; alii Luce feris...tua: Pet. Luciferi...tua: nonnulli Luce geri.—774 Alter Maz. int. utramque tibi.—776 Liber vetus nominibusque.—779 Fr.

NOTÆ

765 *Hoc*] Vocat populum ad liba, et Bacchi festa.

768 *Hoc*] Ut Bacchæ sen Mænadès hedera cinguntur.

769 *Nysiades*] Quæ Nysam Arabiæ urbem, ubi a Nymphis educatus Bacchus, incolerunt.

Noverca] Junone, scil. pellicibus, atque ex illis natis liberis, nunquam non infesta.

770 *Apposuerunt*] Ne a Junone puer Bacchus videretur. Centum vero alias hujuscemodi nugæ hæc de re referunt Mythologi.

771 *Libera*] Virilis; quæ et pura et recta dicebatur: quam ætatis anno 16. deposita prætexta, tironibus, vitæ liberioris indicium, præbebant.

772 *Lucifero tuo*] Dic tibi festo.

774 *Utrumque*] Puerum et juve-

An quia, cum prisci colerent studiosius agros,
 Et patrio faceret rure Senator opus, 780
 Et caperet fāsces a curvo consul aratro,
 Nec crimen duras esset habere manus;
 Rusticus ad ludos populus veniebat in Urbem:
 Sed Dis, non studiis ille dabatur honos.
 Luce sua ludos uvæ commentor habebat: 785
 Quos cum tædifera nunc habet ipse Dea.
 Ergo, ut tironem celebrare frequentia possit,
 Visa dies dandæ non aliena togæ.
 Mite, Pater, caput huc placataque cornua vertas;
 Et des ingenio vela secunda meo. 790
 Itur ad Argeos, (qui sint, sua pagina dicet,)
 Hac, si commemini, præteritaque die.

vestis quoque libera, atque via vitæ liberioris capitur per te. An quia, cum veteres colerent studiosius agros, et Senator faceret opus in arvo patrio, atque Consul sumeret fasces a curvo aratro, neque esset crimen habere manus scabras, populus rusticus commeabat in Urbem ad ludos: verum ille honos exhibebatur Diis, non studiis. Repertor uvæ habebat ludos die sua, quos ipse nunc habet eum Dea tædifera. Ergo, ut turba tironum possit celebrare, visa dies non aliena togæ exhibendæ. Pater, huc convertas lene caput et cornua mitia, atque præbeas vela faventia ingenio meo. Hac die, atque præterita, si recorder, conceditur ad

//////////

col. prisc. inverso ordine.—780 Pet. Et patria f. rupe S.—786 Ipse Heins. ex scriptis plurimis reposuit; omnes editi ille.—787 Nonnulli legunt ut tironum celebr. et mox unus Med. possint.—788 In Fr. longæ pro dandæ.—789 Fr. cap. Pat. inverso ordine. Et mox Heins. volebat pacataque.—791 Decem libri mea pro sua.—792 Quatuor V. et alii Hac, si commem.: alii cum vulgatis

NOTÆ

nem, scil. inter quos est adolescens.

781 *Consul*] ‘Majores nostri,’ inquit Cicero, ‘ab aratro abduxerunt Cincinnatum illum, ut Dictator esset.’ Atque hic triumphalis agricola, finita expeditione, ad boves rursus rediit, ut habet Flornus.

783 *Rusticus*] Qui ruri fere sese continebat.

784 *Studiis*] Voluptati.

Ille] Ludorum, scil.

786 *Tædifera*] Cerere, scil. quæ olim accensis tædis toto orbe a Plutone raptam suam Proserpinam quæsi-
 sivit.

789 *Pater*] Bacchum precatur, ut incepto operi faveat.

791 *Itur*] Cum pompa, scil.

Argeos] Argeorum templa, seu sacra-
 raria, loca erant in urbe ubi sacra fiebant, a Numa consecrata: quæ quidem ab Argivorum illic sepultis viris illustribus dicta esse censuit Festus; Varro a principibus qui cum Hercule Argivo Romam venerunt, et in Saturnia subsederunt.

792 *Si commemini*] Dicit istud, quia in Ponto, et diu his sacris non interfuerat Naso.

Stella Lycaoniam vergit proclinis ad Arcton

Milvus : hæc illa nocte videnda venit.

Quid dederit voluceri, si vis cognoscere, cælum ;

795

Saturnus regnis ab Jove pulsus erat.

Concitat iratus validos Titanas in arma,

Quæque fuit fatis debita, poscit opem.

Matre satus Terra, monstrum mirabile, taurus

Parte sui serpens posteriore fuit.

800

Hunc triplici muro lucis incluserat atris

Parcarum monitu Styx violenta trium.

Viscera qui tauri flammis adolenda dedisset,

Sors erat, æternos vincere posse Deos.

Argeos : pagina sua dicet qui sint. Milvus stella vergit proclinis ad Arcton Lycaoniam. Hæc est conspicienda illa nocte. Si cupis scire quid dederit cælum eliti : Saturnus erat dejectus solio ab Jove. Iratus vocat potentes Titanas in arma, et petit auxilium quod fuit debitum fatis. Taurus monstrum stupendum ortum matre Terra fuit serpens parte posteriore sui. Styx sæva il clauserat muro triplici in lucis apacis jussu trium Parcarum. Sors erat, illum, qui immisisset ignibus exta tauri adolenda, posse superare Deos immortales. Briareus mactat hunc bipenni

Hæc, sicut memini.—793 Ex uno Med. et uno F. Heins. suadet proclinis: Ursin. Voss. pr. A. Læti, pr. F. procliris; multi ex scriptis declinis; et plurimi editi decliris.—791 Alii scribunt Milvus. Tunc emend. Scaliger hæc ima noct. Helm. habet tibi pro venit.—795 P. et duo alii vis agnoscere, cæl.—796 Alii A Jor.—797 Fr. Conc. iratos val. Deinde A. tres Arund. et quatuor alii ad arm.—798 Duo libri Quæq. sit in fat. Heins. conj. Quæq. sibi fat. Mox Cod. Læti, et alii tres dedita; Heins. putat et elita posse legi. Mox poscit ex Maz. Voss. Arund. pr. A. et F. alii tentat.—801 P. luc. induxerat atr.—802 P. et Cant.

NOTÆ

793 *Lycaoniam*] Ursam non semel Lycaonis filiam fuisse diximus, nomine Callistonem priusquam in feram mutaretur, tum in cælum transferretur.

Vergit proclinis] In Septentrionali est cæli parte.

794 *Milvus*] Avis rapacissima; quæ quidem hodie in stellis non recensetur: alii Vulturem cadentem esse, alii Aquilam aut Cygnum volunt.

Videnda venit] Oritur acronyce: non occidit, ut inepte inculcavit Commentator.

795 *Dederit*] Inter sidera reposuerit.

797 *Iratus*] Saturnus, scil. a Jove filio cælesti regno dejectus.

Titanas] Gigantes intellige, Titanis ac Terræ filios, qui in Jovem insurrexerunt.

798 *Fatis debita*] Quanam fuerit, biformis tauri immolatione ex sequentibus intelliges: lege modo.

802 *Styx*] Palus inferna irremediabilis et inviolabilis.

804 *Sors erat*] Scis jam qua de ope fatis debita locutus sit Naso.

Immolat hunc Briareus facta ex adamante securi : 805

Et jam jam flammis exta daturus erat.

Jupiter alitibus rapere imperat. Attulit illi

Milvus : et meritis venit in astra suis.

UNA dies media est ; et fiunt sacra Minervæ :

Nominaque a junctis quinque diebus habent. 810

Sanguine prima vacat : nec fas concurrere ferro :

Causa, quod est illa nata Minerva die.

Altera, tresque super strata celebrantur arena :

Ensisbus expertis bellica læta Dea est.

Pallada nunc pueri teneræque ornate puellæ. 815

Qui bene placarit Pallada, doctus erit.

facta ex adamante : et jam jam erat missurus viscera in ignem. Jupiter aves monet tollere. Milvus attulit illi ; atque ascriptus est sideribus officiis suis.—Una dies est media, et sacra Minervæ fiunt : atque obtinent nomina a quinque diebus junctis. Prima caret cruore ; neque fas est congredi ferro. Ratio, quia Minerva est nata eo die. Altera, tresque præterea celebrantur arena strata. Dea bellica gaudet gladiis nudatis. Pueri atque puellæ molles colite nunc Palladem. Qui bene leni-

////////

P. monitis S.—808 Alii Milvius.—809 Heins. conj. est ; ut fiant sacr. Helm. post fiunt.—810 Multi ex scriptis, Numinaque adjunctis q. d. habet, vel habes. Lege, Nomina quæ junctis q. d. habent ; alludit enim ad nomen Quinquatrium. Moreti codex, Muneraque adjunctis q. d. habet. Puto scribendum, Una d. m. est, ut fiant s. M. Munera quæ junctis q. d. habet : ut ad munera tam Circensia quam gladiatoria respiciat. Heins. Nominaque admotis Pet.—812 Bonon. et Helm. illo pro illa.—813 Codd. plurimi sup. rase celebr. at Nauger. Maz. Zulich. Ursin. Voss. Arund. et multi alii cum vulg. strata : pr. et sec. A. Læti, et quindecim alii fusa ; nonnulli etiam sparsa, et duo plana.—814 Plurimi vett. Ens, expertis bell.—815 Multi editi teneræq. orate puell.—817. 818 Olim lege-

NOTÆ

805 *Briareus*] Centimanus est ille gigas, qui et Ægæon dictus.

809 *Una dies*] Decimo quarto ergo Kal. Apriles, seu XIX. Martii Minervæ Quinquatrus. Festivum eum diem Varro, Festus, atque Gellius sic dictum inde volunt quod post diem quintum iduum celebraretur : quomodo et ' triatrus, ' ' sexatrus, ' ' decimatrus, ' &c. dicebant. Aliam tamen opinionem secutus est Naso ; utcumque minus veram.

811 *Concurrere*] Atque adeo neque obtusis ensibus.

Delph. et Var. Clas.

813 *Celebrantur*] A gladiatoribus, scil.

Arena] Minio etiam, quanquam leviter, et post multam arenæ injectionem, intravit quondam insania principum.

814 *Bellica*] Bello enim præest quoque Pallas.

815 *Ornate*] Celebrate, colite. Illis festis certamina etiam oratorum et poetarum exhibebantur.

816 *Placarit*] Coluerit, et sacrificiis Palladis sibi propitium numen fecerit.

Ovid.

Pallade placata, lanam mollite, puellæ :

Discite jam plenas exonerare colos.

Illa etiam stantes radio percurrere telas

Erudit ; et rarum pectine denset opus.

820

Hanc cole, qui maculas læsis de vestibus aufers :

Hanc cole, velleribus quisquis aëna paras.

Nec quisquam invita faciat bene vincula plantæ

Pallade ; sit Tychio doctior ille licet.

Et licet antiquo manibus collatus Epeo

825

Sit prior ; irata Pallade mancus erit.

Vos quoque, Phœbea morbos qui pellitis arte,

Munera de vestris pauca referte Deæ.

Nec vos turba feri censu fraudata magistri

Spernite : discipulos attrahit illa novos.

830

verit Palladem erit doctus. Puellæ subigite lanam Pallade lenita : discite nunc expedire plenas colos. Illa etiam docet absolvere radio telas stantes, et denset rarum opus pectine. Qui tollis maculas ex vestimentis inquinatis, hanc celebra : Hanc cole quisquis adornas aëna lunæ. Neque ullus concinne parcat calceos pedibus infesta Minerva, quamvis ille sit peritior Tychio. Et quamvis comparatus ad veterem Epeum sit doctior manibus, erit ineptus Minerva invita. Vos etiam qui arcetis morbos arte Phæbea, præbete Deæ aliqua dona de cestrīs. Neque vos contemnite agmen privatū mercede sæci magistri. Illa adducit novos discipulos.

//////////

batur lan. mollire puellæ Discant, et plen. duo F. Maz. et duo alii Discite jam plen. Arund. Discite et plen. unde Heins. lan. mollite, puellæ : Discite jam plen.—820 Ex vett. primisque Edd. Heins. rescripsit denset pro vulg. densat.—823 Heins. dedit faciat ex quatuor libris ; ceteri faciet.—824 In voc. Tychio scripti variant : Pitio, Pithio, Phitio, Phytio, Ficio, Titio leguntur : Fr. pico.—826 Maz. Znlich. pr. A. Læti, pr. Med. et decem alii pri. invita P.—829 Sic vulgati habent, et sic quidam Opt. Codd. ; sed plurimi sensu pro censu legunt : alii sensu vel censu fraudante : quatuor sensus fraudata : vet. Pet. et Pat. sensu fraudare : Maz. opt. turba feræ sensus fraudare ; pro turba etiam in duobus verbis. Heins. corr. Nec vos are brevem censum fraudare mag. &c. vel etiam are brevi fraudare. Burm. inallet Nec vos turba, Deam, censu fraudata, mag. &c. vel Nec vos parte Deam census fraudare mag. &c.—830 Heins. ex nonnullis vett.

NOTÆ

817 *Mollite*] Carminate.

819 *Stantes telas*] Jugo annexa licia.

Radio percurrere] Stamini tramam interserere.

820 *Denset*] Verberando, scil. fila pectine pendenti.

822 *Aëna*] In quibus lanas fūco imbuunt infectores.

823 *Vincula*] Calceos.

824 *Tychio*] Qui Homero egregius coriarius, seu calceolarius.

825 *Epeo*] Qui opifex equi duratei.

826 *Mancus*] Quippe sine Dei ejusque sapientiæ ope nihil prospere incipitur.

827 *Phæbea*] Phæbi seu Apollinis inventum fuit ars medica ; quæ ta-

Quique moves cœlum, tabulamque coloribus uris,

Quique facis docta mollia saxa manu.

Mille Dea est operum : certe Dea carminis illa est.

Si mereor, studiis adsit amica meis.

Cœlius ex alto qua mons descendit in æquum, 835

Hic ubi non plana est, sed prope plana via est ;

Parva licet videas Captæ delubra Minervæ,

Quæ Dea natali cœpit habere suo.

Nominis in dubio causa est: Capitale vocamus

Ingenium solers : ingeniosa Dea est. 840

An, quia de capitis fertur sine matre paterni

Vertice cum clypeo prosiluisse suo ?

Tuque qui tractas cœlum, atque uris tabulam coloribus, quique reddis marmor tenerum perita manu. Dea est mille operum : sane illa est Dea versuum. Si dignus sum, adsit propitia meis studiis. Licet cernas parva templa Minervæ Captæ, quæ Dea cœpit habere suo natali, qua mons Cœlius descendit ex excelso in planum, hic ubi via non est æqua, sed est prope æqua. Causa nominis est incerta. Appellamus ingenium callidum Capitale : Dea est ingeniosa. An, quia dicitur prodisse cum parma sua de vertice capitis paterni sine matre ? An, quia venit ad nos captiva,

mallet disc. attrahet ill.—831 Pro cœlum Pignorius, de Servis p. 175. dicit quendam legere castrum ; sed ipse nihil mutat. *Burm. Maz. color. imples.* —831 *Fr. stud. absit amic.* ; pro var. lectione *assit.*—835 *Pr. A. Maz. Voss. et tres alii in æqua :* in eodem *Maz. et O. pro var. lect. æquor :* sic et *Zulich.* Forsan recte : æquor enim dicitur omnis planities ab æqualitate ; unde æquor pro campo sæpe ponitur apud poëtas. Sic et variant *Codd. ad Æn. ix. 68.*

NOTÆ

men etiam sub Palladis tutela.

829 *Feri*] Uti quidem a dissolutis vocari solent discipulis. Quanquam et certe feri multi conspiciuntur didascali.

Censu] Minerval intellige, seu mercedem quam magistris suis soliti exsolvere discipuli hoc mense ; nisi forte magis ludis et bellariis a parentibus data stipendia destinaerent : quare et, deceptis illis, ad scholas metu et pudore postea accedere non audebant.

830 *Novos*] Illorum loco qui scholis per lasciviam valedixerunt.

831 *Cœlum*] Instrumentum est sculptorum.

Coloribus uris] De Encaustice loquitur : quam artem dicimus Gal-

lice exercere, *travailler en émail.*

832 *Mollia*] Mollia dicuntur marmora quando a marmorariis seu statuariis tanta arte cœlantur, ut posita innata duritie quasi flecti et moveri videantur.

835 *Cœlius*] Unus fuit ex septem Urbis montibus, ad cujus radices, ut patet ex Poëtæ descriptione, ædícula fuit Minervæ.

838 *Natali*] Non quo ab initio nata est ; sed mensis Martii simili, atque adeo ipso die primo Quinquatruum.

839 *Nominis*] Capitæ, scil.

Capitale] Eo sensu dixit Tullius, 'Siculus ille capitalis, creber, acutus,' &c.

841 *Paterni*] Jovis, scilicet, ex cu-

An, quia perdomitis ad nos captiva Faliscis
 Venit : et hoc ipsum litera prisca docet ?
 An, quod habet legem, capitis quæ pendere pœnas 845
 Ex illo jubeat furta reperta loco ?
 A quacumque trahis ratione vocabula, Pallas,
 Pro Ducibus nostris ægida semper habe.
 Summa dies e quinque tubas lustrare canoras
 Admonet, et forti sacrificare Deæ. 850
 Nunc potes ad Solem sublato dicere vultu ;
 Hic here Phryxæ vellera pressit ovis.
 Seminibus tostis sceleratæ fraude novercæ
 Sustulerat nullas, ut solet, herba comas.
 Mittitur ad tripodas, certa qui sorte reportet, 855
 Quam sterili terræ Delphicus edat opem.

Faliscis subactis ; atque litera antiqua docet istuc ipsum ? An, quia habet legem, quæ jubeat furta reperta ex eo loco persolvere pœnas capitis ? A quacumque causa ducas nomina, o Pallas, tunc semper agidem pro nostris Ducibus. Ultima dies ex quinque hortatur lustrare tubas sonoras, et sacrificare bellicose Deæ. Jam potes dicere facie clata ad Solem, Hic pressit heri vellera oris Phryxæ. Herba nullas comas produxerat, ut consuevit, seminibus ustis dolo nefariæ novercæ. Mittitur ad tripodas qui renuntiet certo oraculo, quodnam remedium Delphicus doceat ad terram

//////////

Heins.—844 Sic Heins. ex Ursin. Arund. Maz. et septem aliis ; vulg. legebatur et hoc signo litera prima docet : Be. et quatuor cum pr. Ed. signum litera prima : Pembrocii syllaba prima.—846 In Fr. et plurimis aliis Exilio jub. Mox reperta Heins. dedit ex Ursin. Maz. pr. A. Voss. Arund. et multis aliis pro vulg. recepta.—849 In Fr. tuba...canora : in vulgatis tubam...canoram : in tribus Edd. tubas...canoras, quod non rejiciendum putat Neapolis.—850 Ursin. Maz.

NOTÆ

jus cerebro prosiliisse dicitur. Trita fabula.

843 *Faliscis*] De iis Hetururiæ populis, eorumque uberrimis pascuis, jam sæpe dictum.

848 *Ægida*] Paratum habeas clypeum in Tiberii et Germanici salutem.

849 *Tubus lustrare*] Tubilustrum ultima illa dies in veteri Calendario dicitur.

850 *Forti*] Palladi, scil.

851 *Potes*] Quia Sol in Ariete 15. Kalendas Apriles, seu 18. Martii.

852 *Phryxæ*] Arietis qui Phryxum

in Colchos tulit, deinde in cælum translatus est : quod sidus cum Sol ingreditur veris facit initium.

853 *Seminibus*] Phryxi, occasione data ex ariete, fabulam refert Naso.

Tostis] Hanc Inus, Athamantis uxoris, Phryxique atque Helles novercæ, nequitiam jam supra vidimus. Tosta semina serenda curavit, ut cum nullæ segetes inde progerminarent, adeundi oraculi locus daretur, cujus suasu privignis exitium impune pararet.

Novercæ] Inus, scil.

854 *Ut solet*] Quando tamen sincè-

Hic quoque corruptus, pro semine, nuntiat Helles

Et juvenis Phryxi funera sorte peti.

Utque recusantem cives, et tempus, et Ino

Compulerunt regem jussa nefanda pati ;

860

Et soror et Phryxus velati tempora ramis

Stant simul ante aras : junctaque fata gemunt.

Aspicit hos, ut forte pependerit æthere, mater ;

Et ferit attonita pectora nuda manu :

infecundam. Hic etiam corruptus cum semine refert mortem Helles et juvenis Phryxi posci oraculo. Utque cives, et tempus, et Ino coegerunt regem repugnantem tolerare imperia horrenda ; et soror et Phryxus habentes tempora cincta ramis stant simul pro altaribus, atque lugent fata communia. Ut forte mater pependerit celo videt hos, atque plangit pectora nuda manu stupefacta : atque descendit propere in

et Zulich. a pr. m. sacrif. Deo.—855 Fr. sede pro sorte.—857 Hæc est lectio unius Cod. et placet Heins. vulg. edebatur *Hic quoque corruptus cum semine*. Codd. admodum variant : Sa. habet *corrupto* ; Pet. *corruptos* ; Maz. *corruptus*, (et emend. *corrupto*) *cum sanguine nuntia bella* ; Voss. etiam et alii *cum sanguine* ; unus Heins. et tres alii *cum munere*.—859 Heins. reposuit *Utque* ex duobus libris pro vulg. *Usque*.—860 Pet. *Compulerunt* ; alii *Compulerant* ; unus P. *Compulerint*.—861 *Ramis* ex vet. ceteri *vittis*.—863 *Fort. pependit in æthere* P. et alius, nisi quod ille *æthere* habebat.

NOTE

rum nulloque igne corruptum semen terræ mandatur.

855 *Tripodas*] Ex quibus mensis Phæbades seu Apollinis sacerdotes oracula sua edebant. Tripus adeoque metonymice pro Phæbi ipsius oraculo hoc in loco ponitur.

Sorte] Oraculo.

856 *Sterili*] Uti quidem vulgo credebatur ; eum vere ex corruptis seminibus malum oriretur.

Delphicus] Deus, scilicet, Apollo, quem Delphis ad Parnassum montem celeberrimum toto orbe tenuisse oraculum nullus ignorat.

857 *Hic*] Qui missus ad oraculum.

Corruptus] Ab Ino Phryxi atque Helles noverca : quæ donis vel quoquo alio modo nuntium ad hoc perpulit, ut responsum Phryxo ejusque sorori exitiosum tanquam a Phæbo referret.

858 *Sorte*] Apollinis oraculo.

859 *Recusantem*] Liberos enim suos Athamas nolebat perdere.

Cives] Thebani ; quos male urgebat annonæ caritas.

Tempus] Cæli, quæ credebatur, intemperies.

Ino] Quæ totius frandis artificium machinata fuerat.

860 *Pati*] Atque adeo liberorum mortem novercæ, tanquam Deo jubenti, condonare.

861 *Soror*] Phryxi, scil. Helle.

862 *Stant*] Mox immolandi.

Juncta] Quia simul iisdemque donis mactandi.

863 *Mater*] Nephelæ, Phryxi atque Helles mater : quæ Nebula est, illoque a Græcis appellatur nomine.

864 *Attonita*] Ex liberorum suorum clade.

Inque draconigenam nimbis comitantibus urbem 865

Desilit : et natos eripit inde suos.

Utque fugam rapiant, aries nitidissimus auro

Traditur. Ille velit per freta longa duos.

Dicitur infirma cornu tenuisse sinistra

Fœmina ; cum de se nomina fecit aquæ. 870

Pæne simul periit, dum vult succurrere lapsæ

Frater ; et extentas porrigit usque manus.

Flebat, ut amissa gemini consorte pericli,

Cœruleo junctam nescius esse Deo.

Littoribus tactis aries fit sidus : at hujus 875

Pervenit in Colchas aurea lana domos.

TRES ubi Luciferos veniens præmiserit Eos ;

Tempora nocturnis æqua diurna feres.

urbem draconigenam, nimbis comitantibus ; et inde auferit liberos suos. Atque ut evadant, aries splendidissimus auro datur : ille fert duos per longa freta. Puella dicitur tenuisse cornu sinistra debili, cum dedit aquæ nomina de se. Frater fere mu extinctus est, dum vult subvenire lapsæ, atque usque tendit manus porrectus. Lugebat tanquam perditâ consorte duplicis discriminis, ignorans esse junctum Deo cœruleo. Aries mutatur in sidus, littoribus tactis ; at vellus aureum hujus attigit domos Colchas.—Postquam sequens Aurora præmiserit tres Luciferos, habebis tem-

////////

—865 Scaliger habebat *Draconigenam* ; et quidam vet. *draconigeram*.—867 *Rapient* ex tribus libris Burm. placet. præ vulg. *cupiant*.—870 V. unus cum *densæ* nom. ubi Heins. corr. *saræ* vel *cacæ*. Burm. nil mutare velit.—872 *Multi et extensus porr.* unus *exactus* ; alius *externas*. Duo porr. *illu* ; totidem *ille* ; unus *ipse*.—875 Pro *tactis* plurimi Codd. *captis*. Fr. etiam ad pro at.—876 Plurimi libri ad pro in.—877 Duo libri *L. oriens*. Totidem *aries emisit Eeos* : quatuor *dimisit Eous* : unus *præmisit Eoo*.—878 *Feres* Heins. dedit ex Maz. Pet. pr. A. Læti et octo aliis : *ferens* est in Ursin. et uno V.

NOTÆ

865 *Draconigenam*] Quia Thebæ Bæotiæ a Cadmo, in draconem denique mutato, ejusque sociis, ex salis draconis dentibus ortis, conditæ : ut dictum in Metam, et alibi sæpius.

Nimbis] Qui frequentes nebularum comites.

867 *Aries*] Seu potius cum arietis insigni navis.

868 *Freta*] Quibus deinde ab Helles casu nomen *Hellespontus* : ut mox dicetur a Poëta.

870 *Fœmina*] Helle, scil.

873 *Gemini*] A noverca, deinde et aqua.

874 *Deo*] Neptuno, qui lapsam comprehendit, compressamque in Nympham mutavit.

875 *Tactis*] A Phryxo, scil. arietis imposito.

876 *Colchas*] Postquam enim ad Eeten regem Colchorum Phryxus pervenit, arietis vellus aureum Marti in templo ejus suspendit ; ut sæpe in præcedentibus inculcatum.

877 *Tres*] Adeoque septimo Ka-

INDE quater pastor saturos ubi clauscrit hædos,

Canuerint herbæ rore recente quater ;

880

Janus adorandus, cumque hoc Concordia mitis,

Et Romana Salus, araque Pacis erit:

LUNA regit menses. Hujus quoque tempora mensis

Finit Aventino Luna colenda jugo.

pura diurna aequalia nocturnis.—Inde postquam pastor clauscrit quater hædos saturos, gramina albuerint quater rore novo, Janus, atque lenis Concordia cum eo, et Salus Romana, atque altare Pacis erit colendum.—Luna habet imperium in menses. Luna celebranda in monte Aventino absoluit etiam tempora hujus mensis.

////////

cum Pol. Excerpt. ferunt P. Cant. et tres alii : feret ceteri cum vulg.—879 Pet. alter *pastos* pro *saturos*.—881 Plurimi ador. cum quo C. sex quocum.

NOTÆ

lendas Apriles, seu Martii mensis die sere.

26. Nasoni fuerit Æquinoctium verum: quod tamen vetus Kalendarium ad octavum Kalendas Ap. aut Martii 25. diem retrahit. Hodierni astrologi in vigesimum, ratione habita minutarum, quas vocant, necesse habuerunt revocare.

Eos] Aurora, quæ eo nomine a Græcis appellata, Luciferum stellam, diei prænuntiam, videtur ante se ideo mittere, quod post illam splendescat et exoriatur.

879 *Inde*] Tertio igitur Kalend. Apriles: quanquam ad sextum retulit clariss. Neapolis, qui, non ab ultimo die quinquatruum, sed a primo, locum proxime superiorem maluit recen-

sere. 880 *Canuerint*] Idem dies Martii trigesimus hac et præcedenti periphrasi indicatur.

881 *Concordia*] Quæ Dea non unum Romæ templum habuit.

882 *Salus*] Huic templum a C. Junio Bubulco Censore in colle Quirinali locatum; quod Consul voverat, Dictator dedicavit.

Pacis] Cui deinde magnificentissimum templum a Claudio inchoatum Vespasianus Romæ construxit.

884 *Aventino*] In illo quippe monte a Latinis, Servio regnante, exstructum Dianæ templum, et refugium inviolabile.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER IV.

ARGUMENTUM.

INVOCATIO Veneris 1-18. Germanici nobilitas et origo a Venere per Æneam; causa cur Aprilis olim secundum locum habuerit 19-60. De nomine Aprilis duæ sententiæ; de potentia Veneris 61-132. Festum Veneris et Fortunæ Virilis; Venus Verticordia 133-162. Occasus Scorpii 163. 4. Pleiadum occasus et numerus 165-178. Megalensia; omnis mythologia de Matre Deum, et quomodo e Phrygia Romam arcessita 179-372. Fortunæ Publicæ ædes dedicata; victoria Cæsaris de Juba; Libræ et Orionis occasus; imbres 373-388. Cereris Indi et merita; raptus Proserpinæ 389-620. Jovi Victori templum, et Libertati atrium datum 621-624. Grando; victoria Cæsaris ad Mutinam 625-628. Fordicidia, eorum ritus et origo inde a Numa 629-672. Augustus Imperator dictus 673-676. Hyadum occasus 677. 8. Vulpium in Circensibus combustio 679-712. Solis transitus ex Ariete in Taurum 713-720. Palilia 721-806. Natalis Urbis; ejus origo et Remi occasus 807-862. Vinalia; auxilium Mezentii Turno lati 863-900. Ver medium, Arietis occasus; imbres; exortus Canis 901-904. Robigalia 905-942. Floralia et Vestæ in Palatium translatio 943- fin.

ALMA, fave vati, geminorum mater Amorum.

Ad vatem vultus retulit illa suos.

Alma mater geminorum Amorum esto propitia Poëtæ. Illa convertit faciem suam

1 Alma, fave vati, gem. quatuor veteres: ut τὸ dixi subintelligatur; quod

NOTÆ

1 Geminorum] Plures quidem finx- sævam Cupidinum Venerem appellat
erunt Amores antiqui, matremque Horatius; quamobrem vero geminos

Quid tibi, ait, mecum? certe majora canebas.

Num vetus in molli pectore vulnus habes?

Scis, Dea, respondi, de vulnere. (Risit: et æther 5

Protinus ex illa parte serenus erat.)

Saucius, an sanus, numquid tua signa reliqui?

Tu mihi propositum, tu mihi semper opus.

Quæ decuit, primis sine crimine lusimus annis:

Nunc teritur nostris area major equis. 10

Tempora cum causis, Annalibus eruta priscis,

Lapsaque sub terras, orta que signa cano.

Venimus ad quartum, quo tu celeberrima, mensem.

Et vatem, et mensem scis, Venus, esse tuos.

ad Poëtam. Quid, inquit, est tibi mecum? sane cantabas majora. Num habes plagam antiquam in corde tenero? Scis, Dea, de plaga, retuli. Risit; et continuo cælum erat purum ex illa parte. Vulneratus, seu intactus, numquid deserui tua signa? Tu semper mihi inceptum, tu mihi opus. Lusimus prima ætate quæ decorum fuit, sine crimine: nunc area major calcatur ab nostris equis. Canto tempora excerpta ex veteribus Annalibus, cum rationibus eorum; atque sidera condita sub terras, et quæ apparent. Accessimus ad quartum mensem, quo tu ornatissima. Nosti, Venus, et

elegans. Heins. Alii enim habent A. fave, dixi, gem.—2 Unus lib. vultum... suum: et duo sustulit pro retulit.—3 Fr. mec. est? et mox cum plurimis aliis cert. modo festa can. Be. cert. m. f. tenebas; sed erat canebas ascriptum.—4 Fr. Non vet. et Num pro var. lect.—5 Heins. venustius videtur, si legas Scin', Dea? et in Gottorph. ultima litera τοῦ scis erat erasa. Voss. et Arund. Sic. Mox meliores, teste Heins. æther, non æër.—7 Heins. ex melioribus dedit an...numquid pro vulg. aut...nunquam.—8 Opus est ex vet. lib. placetque Neapol. præ vulg. onus: Heins. cum uno vet. V. mallet honos.—9 Quæ ex lib. vet. aliisque opt. notæ, teste Neapol. Edd. plurimæ Quod; Ursin. et A. Qua; pr. A. Quam; Helm. Ut; Jun. Quod, et sic Læti, Hamburg. et sex alii.—11 Maz. a pr. man. erut. veris.—12 Plurimi sign. canam.—13 Alter

NOTÆ

dicat Naso non satis assequor, nisi forte ad unius Amoris in diversis cordibus geminum effectum allusit. Non enim placent jam quæ de Joco et Cupidine, multo minus quæ de terrestri et cælesti Amore, protulerunt.

2 *Vatem*] Nasonem, scil.

3 *Majora*] Quam quæ Veneris jocosæ instinctu sint scribenda. Minus enim illa tempora cum causis, ceteraque a Nasone suscepta, curæ habet.

4 *Vetus*] Amoris, scil.

5 *De vulnere*] Additum istud, quia paulo ante dixerat Venus, 'Quid tibi

mecum?' Verum notanda insuper Poëtæ calliditas et mollis elegantia.

Risit] Noverat quippe sibi quid vellet veterator.

7 *Sanus*] Nullo in amore occupatus.

Signa reliqui] Destitui te. Metaph. a militibus.

9 *Sine crimine*] Sæpius ita prædicavit; minus vere tamen.

10 *Teritur*] Metaph. alia, qua gravioribus quam Amoris districtum sese Naso indicat.

13 *Celeberrima*] Quia et Veneri sa-

- Mota Cytheriaca leviter mea tempora myrto 15
 Contigit: et, Cœptum perfice, dixit, opus.
 Sensimus; et subito causæ patuere dierum.
 Dum licet, et spirant flamina; navis eat.
 Si qua tamen pars te de Fastis tangere debet,
 Cæsar, in Aprili, quo tenearis, habes. 20
 Hic ad te magna descendit imagine mensis:
 Et fit adoptiva nobilitate tuus.
 Hoc pater Iliades, cum longum scriberet annum,
 Vidit; et auctores retulit ipse suos.
 Utque fero Marti primam dedit ordine sortem, 25
 Quod sibi nascenti proxima causa fuit;

Poëtam et mensem esse tuos. Conciliata tetigit leviter mea tempora myrto Cytheriaca; atque inquit, Absolve opus inceptum. Sensimus; atque statim rationes dierum sunt apertæ. Quamdiu conceditur, et venti plant, navis currat. Si tamen pars aliqua de Fastis debet te morere, Cæsar, habes in Aprili quod te moretur. Hic mensis venit ad te magna specie, et fit tuus nobilitate adoptiva. Pater Iliades istud advertit, cum describeret longum annum; atque ipse memoravit progenitores suos. Et sicut asseruit sacro Marti primum sortem ordine, quia fuit sibi causa

//////////

Pet. mense pro mensem.—14 Maz. alter, et quinque alii *ess. tuum*.—15 *Cytheriaca* Heins. profert ex Zulich. et quatuor vet. alii *Cytheræa est*: alii *Cytheræa*, vel *Citharæa*. Mox lib. Ursini cum aliquot membranarum *mea tempora*; ut et alibi cum capitis tempora intelligantur.—17 Fr. *caus. sub. inverso ordine*.—19 Maz. *F. dicere deb.* unde Heins. corr. *ducere*.—20 *Quo tenearis* Heins. dedit ex Ursin. Zulich. Maz. Nauger. et sex aliis: at Maz. *quo tenearis, habes*: Voss. et Arund. *quo tuearis*: et vulg. *edebatur quod tuearis*.—21 In voc. *ad...* *imagine* pro var. *lect. Fr. exhibet a...origine*: et hoc quidem in plurimis scriptis et Edd. extat.—23 Duo libri *long. duceret ann.*—24 A. et Læti Cod. *Sensit* pro *Vidit*. Deinde in voc. *retulit* Fr. dat pro var. *lect. pratulit*. Tum multi ille pro *ipse*: et nonnulli Codd. inter quos Fr. Ursin. et Pet. *tuos*.—26

NOTÆ

cer mensis, et ipsa eo mense multum potest.

15 *Cytheriaca*] Cytheris insula Veneri sacra petita.

Myrto] Quæ Veneri sacra arbuscula.

17 *Sensimus*] Divæ quippe instinctu omnia prona vidit Naso.

18 *Flamina*] Vento secundo sinilem facit Veneris favorem.

Navis] Inceptum poëma augeatur. Pergit in eadem Metaph.

20 *Cæsar*] Germanicum alloquitur.

22 *Adoptiva*] Quia in domum Julianam ex Venere ortam adoptatus Germanicus.

23 *Hoc*] Ad se, scil. spectare mensis Aprilis Venerisque, cui dicatus, nobilitatem.

Longum] Longus certe est: neque aliud voluit Naso; aut discrimen ullum ab anno Lunari cogitavit.

25 *Primam*] Quia mensem Martium, Romulo priorem, Marti patri Romulus idem consecravat.

26 *Proxima*] Pater, scil. siquidem

Sic Venerem gradibus multis in gente repertam
 Alterius voluit mensis habere locum.
 Principiumque sui generis, revolutaque quærens
 Sæcula, cognatos venit ad usque Deos. 30
 Dardanon Electra nesciret Atlantide cretum
 Scilicet; Electran concubuisse Jovi?
 Hujus Erichthonius: Tros est generatus ab illo:
 Assaracon creat hic: Assaracusque Capyn.
 Proximus Anchisen: cum quo commune parentis 35
 Non dedignata est nomen habere Venus.
 Hinc satus Æneas, pietas spectata per ignes,
 Sacra, patrenique humeris altera sacra, tulit.
 Venimus ad felix aliquando nomen Iuli:
 Unde domus Teucros Julia tangit avos. 40

proxima nascendi, ita voluit Venerem inventam in stirpe multis gradibus oblinere locum mensis alterius. Atque quærens initium suæ gentis et sæcula præterita, venit usque ad Deos consanguineos. Quasi vero ignoret Dardanum ortum ex Electra Atlantide; Electran concubuisse Jovi? Erichthonius fuit filius hujus: Tros est creatus ab illo: hic generat Assaracum, atque Assaracus Capyn. Proximus Anchisen, cum quo Venus non recusavit habere nomen commune parentis. Hinc ortus Æneas; pietas comprobata per flammam portavit sacra humeris, atque genitorem altera sacra. Tangimus denique beatum nomen Iuli, ex quo domus Julia spectat ad

Nascenti Heins. profert ex multis vett. ceteri cum vulg. nascendi.—27 Meliores, teste Heins. repertam: alii receptam.—29 Revol. requirens Erfurtanus, ut sit appositio. Heins.—31 Alii quis nescit A. natum: at vett. Codd. nesciret; quatuor etiam libri cretum.—32 Alii Electram.—34 Assaracum vulg. at Assaracon Pet. et unus V. et tum lego Assaracosq. C. Heins.—35 P. Protinus Anchis. Ex Maz. et Voss. Heins. protulit Anchisen: ceteri Anchises. Mox Læti Cod. quocum, non cum quo.—37 Unus V. Hoc pro Hinc; quod Heins. placet: qui etiam conj. Huic.—40 Quatuor Heins. libri J. tangat av.—41 Nonnulli

NOTE

cum Ilia Romuli matre rem habuit.

27 *Gradibus*] Consanguinitatis, scil. Non enim proxima causa, aut Romuli mater Venus fuit; sed per longam nepotum seriem ad ipsum denique descendit.

29 *Revoluta*] Exacta et præterita.

31 *Dardanon*] Ab isto Jovis filio, secundoque Ilii rege, Poëta Romani generis repetit vetustatem.

Electra] Atlantis fuit filia, ex qua

Jupiter Dardanum suscepit.

33 *Hujus*] Dardani, scil. filius fuit Erichthonius.

36 *Habere nomen*] Quia cum Anchise concubuit Venus; unde et uterque Æneæ parentes dicti.

37 *Pietas*] Decantata ea fuit, si quicquam aliud.

38 *Sacra*] Deos Penates.

Alteram] Patrem Anchisen Æneas quia pro Deo coluit.

Postumus huic : qui, quod sylvis fuit ortus in altis,
 Sylvius in Latia gente vocatus erat.
 Isque, Latine, tibi pater est : subit Alba Latinum :
 Proximus est titulis Epitos, Alba, tuis.
 Ille dedit Cappyi recidiva vocabula Trojæ ; 45
 Et tuus est idem, Calpete, factus avus.
 Cumque patris regnum post hunc Tiberinus haberet ;
 Dicitur in Thuscæ gurgite mersus aquæ.
 Jam tamen Agrippan genitum, Remulumque nepotem
 Viderat : in Remulum fulmina missa ferunt. 50

maiores Teucros. Postumus fuit huic filius ; qui, quod fuit natus in excelsis sylvis, erat appellatus Sylvius in natione Latina. Isque est tibi parens, Latine ; Alba sequitur Latinum : Epytus est proximus tuis titulis, o Alba. Ille dedit Cappyi nomina repetita Trojæ, atque idem est factus tuus avus, Calpete. Et cum Tiberinus obtineret imperium patris ab isto, dicitur mersus in alto aque Thuscæ. Jam tamen viderat Agrippan natum, atque Remulum nepotem : aiunt fulmina jacta in Remulum.

////////

sylv. est natus in ; quatuor fuit altus ; unus Med. fuit actus ; pr. A. fuit artus ; alter P. nutritus.—42 P. alter Arund. et quatuor alii a pro in.—44 Alii scribunt Epitus, Epitor, Epicos, vel Epytos : Fr. Ephitus.—45 Cappyi emend. Scalliger, nam olim legebatur captæ : Politianus in ora Cod. sui Capys, incertum an ex vet. libro : unus V. Capetum ; alius patriæ ; alter Pet. captæ. Tum recidiva est ex Maz. pro vulg. repetita.—46 Calpete est ex emend. Neapol. olim scribebatur Capete.—47 Non respondet Ovidiano nitori hic versus. Vett. plerique Accipiens regnum post hunc Tiberinus ab illo nihilo melius, nisi forte legas Tiberinus avitum. Heins. Sic et Fr. cum vulgato etiam pro var. lect.—49 Genitum Heins. dedit ex Zulieh. pr. A. et Læti ; vulg. natum. Deinde multi vett. Remulumq. nepotes : Gronov. ad Liv. 1. 3. legebat priorem :

NOTÆ

	<i>Licinus.</i>	<i>Eusebius.</i>	<i>Ovidius.</i>
39 <i>Felix</i>] Propter Cæsares inde ortos.	Æneas	Æneas	Æneas
<i>Julii</i>] Qui Æneæ filius.	Ascanius	Ascanius	Ascanius
40 <i>Teucros</i>] Trojanos.	Sylvius	Sylvius	Sylvius
41 <i>Postumus</i>] Hunc Virgilius Æneæ facit filium ; quem sibi in successorem assumisse Ascanium scripto reliquit Dionys. Halicarnassens.	Æneas	Æneas	Æneas
	Latinus	Latinus	Latinus
	Alba	Alba	Alba
	Atis	Sylvius Athis	Epitus
43 <i>Isque</i>] Non Sylvii Postumi, sed Æneæ Sylvii ex illo orti. Latinum faciunt filium Virgilius aliique. Quare hinc periisse distichon non temere conjicias. Verum cum satis diversa de Albanorum regum successione tradant auctores, non ineptum fuerit illorum seriem ex Livio, Eusebio, nostroque Nasone transcribere.	Capys	Capys	Capys
	Capetus	Calpetus	Capetus
	Tiberinus	Tiberinus	Tiberinus
	Agrippa	Agrippa	Remulus
	Remulus	Remulus	Agrippa
	Aventinus	Aventinus	Aventinus
	Proca	Procas	Proca
	Amulius	Amulius	Numitor.

Venit Aventinus post hos : locus unde vocatus,
Mons quoque. Post illum tradita regna Procæ.

Quem sequitur diri Numitor germanus Amulî.

Ilia cum Lauso de Numitore sati.

Ense cadit patruo Lausus : placet Ilia Marti ; 55

Teque parit, gemino juncte Quirine Remo.

Ille suos semper Venerem Martemque parentes

Dixit : et emeruit vocis habere fidem.

Neve secuturi possent nescire nepotes ;

Tempora Dis generis continuata dedit. 60

Sed Veneris mensem Graio sermone notatum

Auguror : a spumis est Dea dicta maris.

Aventinus subsecutus est hos, ex quo locus dictus atque collis. Imperium commissum Procæ ab illo. Quem Numitor frater crudelis Amulii sequitur. Ilia atque Lausus orti ex Numitore. Lausus peremptus est gladio patrui. Ilia grata est Marti, atque te enititur, Quirine juncte Remo gemello. Ille asseruit semper Martem atque Venerem parentes suos ; atque emeruit habere fidem vocis. Et ne nepotes venturi possent ignorare, dedit tempora juncta Diis gentis. Verum conjicio mensem Veneris signatum sermone Græco : Dea est appellata a spumis maris. Neque sit

////////

Heins. conj. *ferocem*.—51 Pro *locus unus* Heins. Mor. et quinque alii *laeus* ; et Be. et sex alii *inde* : Fr. *lucus inde*. Alii etiam scripti et editi *vocatur*.—53 Fr. *seq. duri N.* et sic plurimi alii.—54 Fr. *N. sata*.—55 *Patruo* est ex Heins. corr. vulg. *patrui* ; et Pet. alter *patrio*.—59 Alter Mor. pro var. lect. *nesc. minores*.—60 Tres scripti *Temp. sic gen.* alter Maz. *sic genti*.—61 Multi

NOTE

45 *Recidiva*] Resurgentia. Habuimus namque supra Capyn in regibus Trojanis.

48 *Thuscæ*] Tybris enim fluvius Thuscæ seu Hetruriæ.

49 *Agrippæ*] Acrotan appellavit in Metam. xiv. 617.

51 *Locus*] In quo et sepultus.

53 *Diri*] Quia Numitorem fratrem majorem natu, cui vetustum Sylvaniae regnum a patre legatum, vi et dolis solio deturbavit, omnemque ejus stirpem excindere, nisi Romulus obstitisset, non dubitavit.

54 *Ilia*] Remi Romulique mater, Rhea insuper atque Sylvia dicta.

Lauso] Ægestus dicitur a Dionysio.

55 *Placet*] Atque hinc satos Re-

mun Romulumque jam sæpius diximus.

56 *Quirine*] Romulus est eo nomine post fata appellatus.

57 *Parentes*] Patet vero fuisse ex modo relata serie: ficta tantum ne esset.

58 *Emcruit*] Diis quippe satum Romuli virtus suasit.

60 *Continuata*] Marti quidem Martium primum mensem, Veneri alterum Aprilem, consecravit.

61 *Graio*] Græco. Macrobius Saturnalium primo, de Romulo: 'Secundum mensem nominavit Aprilem, quasi *Aphrilem*, a spuma, quam Græci ἀφρον vocant, unde orta Venns creditur: et hanc Romuli fuisse asserunt

Nec tibi sit mirum Graio rem nomine dici :

Italia nam tellus Græcia major erat.

Venerat Evander plena cum classe suorum :

65

Venerat Alcides : Graius uterque genus.

Hospes Aventinis armentum pavit in herbis

Claviger : et tanto est Albula pota Deo.

Dux quoque Neritius. Testes Læstrygones extant :

Et quod adhuc Circes nomina littus habet.

70

Et jam Telegoni, jam mœnia Tiburis udi

Stabant : Argolicæ quod posuere manus.

tibi norum rem appellari nomine Græco; nam terra Italia erat major Græca. Evander accesserat cum integra classe suorum: Alcides accesserat; ambo stirpe Græca. Hospes clavam ferens pavit armentum in gramine Aventino, et Albula hausta est a tanto Deo. Rex Neritius accessit itiam: Læstrygones sunt testes; itemque littus quod obtinet adhuc nomina Circes. Atque jam muri Telegoni, jam Tiburis humidi, quod manus Argolicæ condiderunt, stabant. Halesus Atrides im-

////////

Græco pro Graio. Dein P. et Jun. serm. vocatum.—63 Duo scripti Graio, quod Heins. placet; at vulg. Græco: Maz. grato.—64 Duo libri jam pro nam.—66 Unus liber Græcus pro Graius: et sexdecim uterq. fuit.—67 R. arm. ponit in: et tum quidam Codd. arvis.—69 Alii scribunt Naritius, vel Naricius.—70 Duo scripti Circe. Tum P. littora nomen hab.—72 Quod dedit Heins.

NOTE

rationem, ut primum quidem mensem a patre suo Marte, secundum ab Æneæ matre Venere, nominaret: et his potissimum anni principia servarent, a quibus esset Romani nominis origo.' Fabulæ: sed quæ placuerunt. Alii ab aperiendo Aprilis nomen deducunt, quod eo omnia aperiuntur. Verum ab Apro, imitatione Græcorum, quibus December [Februarius] ἐλαφροβολίαν a cervis dicitur, deductum nomen erudite, ut consueverat, ostendit summus ille Criticorum Josephus Scaliger.

63 *Rem*] Mensem, scil. Aprilem.

64 *Italia*] Non tota quidem, sed, ut placuit nonnullis, Italiæ latus quod infero mari alluitur; seu potius, ex aliorum sententia, pars illa quæ a Tarento usque ad Cumas porrigitur, quia ibi plerasque omnes civitates Græci condiderant,

65 *Evander*] De quo plus quam satis supra dictum.

66 *Alcides*] Hercules: quem etiam non semel in præcedentibus vidimus.

68 *Claviger*] Herculis clavam habuimus quoque sæpius.

Albula] Eo antiquo nomine, ab aquæ, seu potius arenæ colore dictus Tybris.

69 *Neritius*] A Nerito in Leucate insula, quæ Lærtis patris Ulyssis fuit, hic dictus Neritius.

Læstrygones] Hos Anthropophagos Ulyssi nonnullos ex sociis surripuisse dictum in præcedentibus.

70 *Circes*] Circeum quippe promontorium, hodie *Monte Circello*, hand procul ab Urbe versus Orientem situm est.

71 *Telegoni*] Qui Ulyssis ex Circe filius Tusculum posuit: ejus quidem hodie vix rudera quædam extant

Venerat Atrides fatis agitatus Halesus ;
 A quo se dictam terra Falisca putat.
 Adjice Trojanæ suasorem Antenora pacis, 75
 Et generum Cœniden, Appule Daune, tuum.
 Serus ab Iliacis, et post Antenora, flammis
 Attulit Æneas in loca nostra Deos.
 Hujus erat Solimus, Phrygia comes exul ab Ida :
 A quo Sulmonis mœnia nomen habent ; 80
 Sulmonis gelidi, patriæ, Germanice, nostræ.
 Me miserum, Scythico quam procul illa solo est !

pulsus fatis, a quo terra Falisca credit se appellatam, accesserat. Adde Antenorem suasorem pacis Trojanæ, et Cœnidem generum tuum, Daune Appule. Æneas tardus, et post Antenorem, adiecit Deos in nostras sedes, ab ignibus Trojanis. Solymus erat socius hujus, profugus ab Ida Phrygia, a quo muri Sulmonis habent nomen ; Sulmonis frigidi patriæ nostræ, o Germanice. Me infelicem, quantum illa est longe

*****

ex Maz. Zulich. pr. A. Pet. et decem aliis pro vulg. quæ.—73 Heins. monet Atrides legendum eum Ursini libro et Nangerii cum multis aliis, non vulg. Atride.—76 Plurimi scripti cum Fr. Et genus Cœn.—78 Bonon. loc. tutu D. 'venuste ; ut apponantur Iliacis flammis, quas evaserant Dei.' Burm.—79 Maz. et Voss. Cujus er. Tum alii Solemus, vel Solymus. Mox exul Heins. dedit ex O. pro vulg. unus.—80 P. Ex pro A ; et Maz. E.—81 Quinque libri

NOTÆ

prope Freseati.

Tiburis] Hoc suburbanum prope oppidulum Tiburtius Coras et Catillus fratres, atque Maroni 'Argiva juvenus,' statuerunt. *Tivoli* hodie, retento a Tiburtio seu Tiburno, majore natu, nomine, dicitur : quam et Horatius aliique Catilli etiam mœnia appellaverunt.

73 Atrides] Quia ex Agamemnone Atrei filio ortus, uti quidem nonnullis non abs re verisimile : quamquam aurigam ejus alii tantum voluerunt.

74 Falisca] Quæ in Hetruria, non longe ab Urbe ad Septemtrionem. Mutatum autem elementum *H* in *F* magna illorum cognatione, ad nominis etymologiam.

75 Antenora] Hic Antenor Patavii fuit conditor, qui, stante adhuc Troja, pro pace cum Græcis ineunda sæpe verba coram Priamo fecit.

76 Cœniden] Diomedem dicit Cœni nepotem, qui Arpi oppidum in Appulia statuit.

Daune] Rex fuit Appuliæ, qui filiam suam Diomedei collocavit uxorem.

77 Serus] Quia post Antenorem, aliosque memoratos, in Italiam venit.

78 Nostra] Italiam, scil. Nasonis patriam.

Deos] Penates, Vestamque præcipue.

79 Solimus] Qui et *Solymus* et *Solemus* dictus, Sulmonemque Poëtæ patriam in Pelignis condidit.

Phrygia] Ut ab ejusdem nominis aliis montibus distinguatur. In Ida autem Trojæ seu Phrygiæ consederant qui Ænea duce Italiam deinde, parata illic classe, petierunt.

80 Nomen] A Solimo enim *Sulmo* deductum nomen.

81 Sulmonis] Affectus maximi ple-

Ergo ego? tam longas sed supprime, Musa, querelas:

Non tibi sunt mœsta sacra canenda lyra.

Quo non livor abit? sunt qui tibi mensis honorem 85

Eripuisse velint, invidantque, Venus.

Nam, quia Ver aperit tunc omnia, densaque cedit

Frigoris asperitas, foëtaque terra patet;

Aprilem memorant ab aperto tempore dictum:

Quem Venus injecta vindicat alma manu. 90

Illa quidem totum dignissima temperat orbem:

Illa tenet nullo regna minora Deo:

Juraque dat cœlo, terræ, natalibus undis;

Perque suos initus continet omne genus.

a terra Scythica! Ergo ego? Verum, Musa, retice tam prolixas querimonias: sacra non sunt tibi cantanda lyra tristi. Quo non fertur invidia? Sunt, Venus, qui cupiant abstulisse tibi gloriam mensis, atque amulentur. Nam quia Ver tunc recludit omnia, atque sævilia compacta frigoris laxatur, et tellus gravida profert fœtus, dicunt Aprilem appellatum a tempore aperto: quem Venus alma asserit manu immissa. Illa quidem dignissima moderatur totum mundum: illa potitur regno nullo Deo inferiore: atque dat jura cœlo, terræ, fluctibus natalibus, et continet

//////////

Mania Sulm. patr. G. et tredecim libri gelidæ pro gelidi.—83 Nonnulli Euge age; at vett. Ergo age: Zulich. et Maz. Ergo ego tam longe? sed suppr. pr. vero A. Ergo ego? tam longas sed cum Gloss. 'ibo; subaudi, in exilio:' Ursin. et quatuor alii long. et suppr. Helm. jam. Donza etiam lect. Cod. pr. A. probat.—85 Abit Heins. protulit ex Maz. Zulich. pr. A. et quinque alii: vulg. adit.—88 Tres vett. parit pro patet.—91 Omnes fere scripti orbem; alii cum vulg. annum.—92 Pet. nulla...Dea. Maz. alius membra pro regna; unus templa.—93 Be. Maz. et Edd. quædam terr. et natal.—94 Initus opt. Codd.

NOTÆ

na est hæc repetitio; quæque non parum ad reditum in patriam impetrandum, si fata sivissent, conferret.

82 *Scythico*] Ubi exulabat Naso, cum inchoatum Romæ Pastorum hoc opus perficeret.

85 *Quo*] Latenter increpat invidos, quorum causa cunctanter in gratiam redibat.

Mensis] Aprilis, scil.

86 *Invidant*] Ludit quidem Naso, et causæ suæ servit: namque, illud nisi esset, tam facilis in Aprilis etymologia haud quaquam fuisset, neque a Græco temere duxisset.

87 *Tunc*] Mense Aprili.

88 *Fata*] Omnis generis seminum gravida.

90 *Injecta*] Solenni illorum more qui quod suum est vindicant.

91 *Dignissima*] Esto: non illud agitur tamen: neque istud nescivit Naso.

Temperat] Quia Amoris Dea; quo quidem omnia consistunt.

93 *Natalibus*] Utpote ex quibus orta; ut sæpe dictum.

94 *Continet*] Amore quippe nisi diversi sexus animalia jungerentur, illorum genus omne interiret.

- Illa Deos omnes (longum enumerare) creavit: 95
 Illa satis causas arboribusque dedit:
 Illa rudes animos hominum contraxit in unum;
 Et docuit jungi cum pare quemque sua.
 Quid genus omne creat volucrum, nisi blanda voluptas?
 Nec coëant pecudes, si levis absit amor. 100
 Cum mare trux aries cornu decertat: at idem
 Frontem dilectæ lædere parcit ovis.
 Deposita taurus sequitur feritate juvencam,
 Quem toti saltus, quem nemus omne, tremunt.
 Vis eadem, lato quodcumque sub æquore vivit, 105
 Servat; et innumeris piscibus implet aquas.
 Prima feros habitus homini detraxit: ab illa
 Venerunt cultus mundaque cura sui.
 Primus amans carmen vigilatum nocte negata
 Dicitur ad clausas concinuisse fores: 110

omne genus per suos accessus. Illa (prolixum est recensere) creavit omnes Deos: illa præbuit causas satis atque arboribus. Illa coëgit in unum animos feros hominum; atque docuit quemque venire cum æquali sua. Quid gignit omnem speciem avium nisi lenis voluptas? Neque pecora jungantur, si levis amor absit. Aries truculentus decernit cornu cum masculo; at idem metuit ferire frontem caræ ovis. Taurus, quem totæ sylvæ, quem omne nemus metuunt, sequitur juvencam, sævitia omissa. Eadem potentia servat quodcumque vivit sub vasto mari; atque replet aquas piscibus innumeris. Prima sustulit truces habitus homini: ornatus et nitida cura sui initium habuerunt ab illa. Amans dicitur primus cantasse ad januam ob-

at vulg. coitus: Arund. et duo alii motus; unū Heins. arcus; Sa. Thuan. et multi alii nutus: A. sec. numeros. In Fr. versus seqq. positi sunt in hoc ordine: 95, 98, 97, 96.—95 Fr. long. est enum. in tribus V. Ursin. et sex aliis cum vulg. long. est narrare, creav. alii numerare vel memorare.—97 Pr. A. rud. animas hom. Dein P. et R. convertit, Fr. conjunxit, et unus Cod. construxit in un.—98 P. Edocuit jurg. Mox Mor. pare quæque suo: Fr. etiam suo.—100 Plerique scripti N. coëunt pec.—101 Unus V. mas pro trux.—103 Fr. seq. taur. inverso ordine.—104 Tremunt ex Voss. alii tremit; et A. cum tribus aliis timet.—108 Sic Heins. ex plurimis Codd. alii multaque vel mundaque cura solo,—109 Voss. Arund. et decem alii carm. modulatum, Heins. conj. pro

NOTÆ

- 96 Satis] Quia præest fecunditati.
 97 Contraxit] Concordi jugo copulavit.
 99 Voluptas] Venus quam habet in sua potestate.
 100 Nec pecudes] Multo minus homines.

- 101 Trux] Quanquam ovilis natura maxime lenis: ut hinc sine Amoris Venerisque potestate, qua et Leones delinuntur, omnia sæva et truculenta intelligas.
 105 Vis] Amoris Venerisque.
 109 Negata] Ab amica, scil.

Eloquiumque fuit duram exorare puellam :

Proque sua causa quisque disertus erat.

Mille per hanc artes motæ : studioque placendi,

Quæ latuere prius, multa reperta ferunt.

Hanc quisquam titulo mensis spoliare secundi 115

Audeat ? a nobis sit procul iste furor.

Quid, quod ubique potens, templisque frequentibus aucta,

Urbe tamen nostra jus Dea majus habet ?

Pro Troja, Romane, tua Venus arma ferebat,

Cum gemuit teneram cuspide læsa manum ; 120

Cœlestesque duas Trojano iudice vicit.

(Ah nolim victas hoc meminisse Deas!)

Assaracique nurus dicta est : ut scilicet olim

Magnus Iuleos Cæsar haberet avos.

seratam versus lucubratos nocte negata. Et eloquentia fuit flectere rigidam puellam : et quisque erat facundus pro sua causa. Mille artes excitatæ per hanc ; atque dicunt multa, quæ prius fuerunt recondita, esse inventa voto placendi. Aliquis audeat hanc fraudare honore mensis secundi ? Ista vesania sit longe a nobis. Quid, quod Dea ubique valens, atque decorata multis delubris, habet tamen jus amplius in Urbe nostra. Romane, Venus gerebat arma pro tua Troja, cum quæstæ est habens munum vulneratam mucrone, atque superavit duas Deas, iudice Trojano. Ah nolim Deas superatas hujus recordari ! Atque dicta est nurus Assaraci : ut videlicet aliquando ingens Cæsar haberet progenitores Iuleos. Neque ullum tempus erat conve-

//////////

meditatum ; Thuan. jugulatum.—110 Mor. tert. claus. commemorasse for.—111 Maz. Elog. f. dulce exor. A. pr. duras orare puellas.—113 Ex Maz. Zulich. Ursin. et duobus aliis Heins. recepit motæ pro vulg. notæ : A. pr. initæ : Heins. etiam conj. natæ.—115 Arund. Voss. et alii spol. secundo : aliquid ulceris hic latere Heins. suspicabatur.—117 Pr. A. templisq. recentibus auct. Fr. actæ, et auctæ pro var. lect.—122 Gottorph. At nol. Alii Has vel Hanc : Heins. conj. Quam. Fr. Ah nolunt rict. Et Maz. pr. A. et Zulich. dictas h. meruisse

NOTÆ

112 *Disertus*] Ad amicam intellige.

113 *Hanc*] Venerem, scilicet.

119 *Tua*] Omnino, siquidem ex illa orti Romani.

Arma] Cum Æneas præsertim adversus Diomedem pugnaret, quo certamine vulnus in manu accepit. Sed Trojanis faventem Venerem non semel in præcedentibus vidimus.

120 *Cuspide*] A Diomede impulsa.

121 *Cælestes*] Junonem, scilicet, atque Minervam ; quas pulchritudinis laude Veneri cedere jussit Paris.

Trojano] Paride, scilicet.

122 *Nolim*] Ne Romanis adhuc, sicut olim Trojanis, irascere.

123 *Assaraci*] Qui Trois filius, et Cyprios pater, Anchisæ fuit avus : cujus quidem Anchisæ cum Venere concubitu, per Æneam atque Iulum ad Juliam gentem et Cæsares illius Deæ sanguis est derivatus.

Nurus dicta] Propterea quod eum Anchisæ nepote conjuncta.

124 *Iuleos*] Ab Iulo, adeoque a Divis procreatos.

Nec Veneri tempus, quam ver, erat aptius ullum. 125

Vere nitent terræ: vere remissus ager.

Nunc herbæ rupta tellure cacumina tollunt;

Nunc tumido gemmas cortice palmes agit.

Et formosa Venus formoso tempore digna est:

Utque solet, Marti continuata suo. 130

Vere monet curvas materna per æquora puppes

Ire: nec hybernas jam timuisse minas.

Rite Deam Latiae colitis matresque nurusque;

Et vos, quis vittæ longaque vestis abest.

Aurea marmoreo redimicula solvite collo: 135

Demite divitias: tota lavanda Dea est.

Aurea siccato redimicula reddite collo:

Nunc alii flores, nunc nova danda rosa est.

nientius Veneri, quam ver. Vere terra florent, vere campus quietus. Nunc gramina exerunt fastigia solo fixo: nunc palmes protrudit gemmas ex gravido cortice. Atque pulchra Venus digna est pulchro tempore, et juncta suo Marti, ut consuevit. Vere jubet naves caras currere per maria materna: neque jam reformidasse minas hyemales. Matres et puellæ Latinae, vosque quibus vittæ et promissa vestis non est, celebratis Deam rite. Demite monilia aurea collo marmoreo, tollite divitias, tota Dea est abluenda. Reponite monilia aurea collo siccato: nunc alii flores, nunc re-

*****

D.—125 Pr. A. et Jun. *erit pro erat*: et Med. unus *cat.*—127 Excerpt. D. et Cod. P. *herb. veteres tell.*—128 Douza volebat *Tunc tum.* et ita hic et superiori vs. multi scripti.—129 Mor. *temp. gaudet.*—130 Pro suo Jun. habet *tiro.* Fr. *suo est.*—131 In voc. *monet* pro var. lect. Fr. habet *jubet*: Arund. et Jun. cum plurimis aliis *moret.*—132 Cod. Ursin. pr. A. et duo Pet. *jam meminisse min.* in uno Broukhussii *metuisse*, quod Burm. aridet: Mor. tert. *per-timuisse.*—133 Fr. *col. Lat.* inverso ordine.—134 Multi *vest. adest.*—135 *Solvite* Heins. recepit ex libris melioribus pro vulg. *demite*: Pet. *tollite.*—136 Hunc versum et sequentem addidi ex Ursini, utroque Maz. Zulich. Arund. et multis aliis; quorum tamen plerique, *juranda Dea est*, vel *videnda.* Heins.

NOTÆ

126 *Nitent*] Adeoque et placent.

130 *Continuata*] Hoc ideo dictum volunt, quod sicuti Aries Marti domicilium assignatum est, proximus Taurus Venerem accepit. Quæ quidem astrologorum dogmata si cui licet altius rimari, illos adeat qui de iis ex professo egerunt.

131 *Materna*] Quia e maris spuma Venus procreata.

132 *Hybernus*] Propter vim vento-

rum, qui ea tempestate debacchantur.

134 *Quis vittæ*] Vittæ et stola solarum matronarum et virginum honestarum fuerunt. Quare ad impudiculas spectare istud, legendumque mox *abest*, vix dubitem.

135 *Marmoreo*] Veneris, scil. ut deterso simulacro redimiculis suis novisque floribus aptius deinde ornaretur.

Vos quoque sub viridi Myrto jubet illa lavari :
 Causaque, cur jubeat, (discite) certa subest. 140
 Littore siccabat rorantes nuda capillos.
 Viderunt Satyri, turba proterva, Deam.
 Sensit, et apposita texit sua corpora myrto.
 Tuta fuit facto : vosque referre jubet.
 Discite nunc, quare Fortunæ thura Virili 145
 Detis eo, calida qui locus humet aqua.
 Accipit ille locus posito velamine cunctas ;
 Et vitium nudi corporis omne videt.
 Ut tegat hoc, celetque viros, Fortuna Virilis
 Præstat : et hoc parvo thure rogata facit. 150
 Nec pigeat niveo tritum cum lacte papaver
 Sumere, et expressis mella liquata favis.

cens rosa offerenda est. Illa etiam imperat vos ablui sub viridi myrto ; atque ratio indubitata sese offert, quamobrem imperet, cognoscite. Nuda siccabat in littore coman stillantem : Satyri, agmen petulans, aspexerunt Deam. Advertit, atque operuit sua corpora myrto. Secura fuit facto : atque imperat vos repetere. Accipite jam, quamobrem offeratis thura Fortunæ Virili eo loco, qui rigatur aqua tepida. Ille locus accipit omnes veste deposita, atque intuctur omnem mendam nudi corporis. Fortuna Virilis facit ut eam operiat, et subtrahat viris ; atque id præstat adorata exiguo thure. Neque molestum sit capere papaver mixtum cum lacte candido,

—139 In quibusdam *ipsa*, vel *usque levare* ; in aliis etiam *ill. levare* : in Fr. *ipsa lavari*. Duo scripti *latere*.—141 In quibusdam *sicc. sudantes rore capill.*—143 *Apposita* ex pr. A. Lieti, et novem aliis ; plurimi *opposita*. Deinde Heins. ex melioribus *corpora* reposuit pro vulg. *tempora*.—144 Dno libri *ref. pudet* ; unus V. *jurat*.—146 *Calida* ex Ursin. Maz. pr. F. et duodecim aliis Heins. placet præ vulg. *gelida*.—147 *Accipit* Burm. rescripsit ex Cant. Jnn. et Be. quod etiam Fr. agnoscit pro var. lect. ceteri *Aspicit*.—148 Plurimi *omn. patet*.—149 Pro *viros*, Ursini Cod. et quatuor melioris notæ *viris* : sic et Terent. Phorm. ‘ si hoc celetur patri in metu sum.’ Heins. Imposuit memoria viro doctissimo : nam in Phorm. v. 4. 6. vox *patri* non legitur ; et Terentius semper accusativum solet huic verbo jungere ; ut Andr. III. 4. 6. et passim. Noster ipse Naso Epist. xviii. 13. ‘ Non poteram celare meos, velut ante parentes.’ et ita frequentius optimi scriptores. Burm.—150 Pro *parvo* Heins. malebat *parco*.—151 Fr. *trit. nie.* inverso ordine.—

NOTÆ

139 *Sub viridi*] Myrto, Veneri sacra arbuscula, coronatæ mulieres prope templum Fortunæ Virilis Kalendis Aprilis lavabantur.

141 *Referre*] Ad rei memoriam, scil.

145 *Virili*] Ut ab aliis distingua-

tur, quæ plures Romæ templa sua habuerunt. Huic vero a Servio Tullio ad Tibem positum templum.

150 *Hoc*] Ut viros celet quicquid vitii in muliebri corpore.

151 *Tritum*] Cocetum appellaverunt istud genus potionis ; cujusmodi

Cum primum cupido Venus est deducta marito,
 Hoc bibit : ex illo tempore nupta fuit.
 Supplicibus verbis illam placate : sub illa 155
 Et forma, et mores, et bona fama manent.
 Roma pudicitia proavorum tempore lapsa est :
 Cumæam, veteres, consuluistis anum.
 Templâ jubet Veneri fieri : quibus ordine factis,
 Inde Venus verso nomina corde tenet. 160
 Semper ad Æneadas placido, pulcherrima, vultu
 Respice : totque tuas, Diva, tuere nurus.
 Dum loquor, elatæ metuendus acumine caudæ
 Scorpîos in virides præcipitatur aquas.

atque mella expressa ex favis liquatis. Cum Venus primum perducta fuit ad maritum cupidum, hoc hausit; atque ex eo tempore fuit marita. Conciliate vobis favorem illius vocibus humilibus: et pulchritudo, et mores, et favens rumor sunt sub illa. Roma excidit castitate tempore majorum: antiqui consuluistis anum Cumæam. Monet ut ædes ponantur Veneri: quibus rite conditis, corde verso Venus inde habet nomina. Formosissima, convertite semper faciem propitiâ ad Æneadas; atque, Diva, protege tot tuas nurus. Dum loquor, Scorpîus formidandus aculeo caudæ

153 Mor. est adducta mar. P. conductâ.—155 Alii Ill. supp. verb. pla. mutato ordine. Fr. suppliciter pro supplicibus.—156 Plurimi fam. manet.—157 Quibusdam est deest. Burm. distichon sic emendat: Roma, p. t. lapsa, Cumæam haud temere c. a.—159 Fr. fier. Ven. inverso ordine.—160 Arund. vers. numina c. patet: Thuan. vers. nomine templâ tenet: Fr. nomine corda t. et in voc. tenet, dat videt pro var. lect.—161 Unus Mor. pr. A. et Læti plac. dignissima vult.—162 Pet. manus pro nurus.—164 Alii Scorpîo, vel Scorpîus. Et mox P.

NOTÆ

nuptis die ipso nuptiarum a multis exhibebatur.

153 *Marito*] Vulcano, scil.

154 *Hoc*] Cocetum, scil. seu liquorem ex lacte, melle, et papavere intrito, ad res Veneras conferentem.

155 *Sub illa*] Ex Veneris pendent numine.

157 *Pudicitia lapsu*] ‘Quasi defecit, cum non coiretur,’ ridicule exposuit Paulus. Immo illo tempore Acilio Balbo, Portioque Catone Consulibus, anno ab Urbe 639. tantus libidinis ardor Romanas fœminas invaserat, ut sine ullo pudore in Venerem ruerent: tresque uno tempore Vestales genere nobilissimæ incesti pœnas dederunt.

158 *Cumæam*] Hoc est Sibyllæ, quæ Cumis in Campania fuisse dicitur, libros; de quibus in præcedentibus.

159 *Factis*] Hæc extra portam Collinam posita, in via Salaria.

160 *Inde*] Ex eo tempore et facto quo fœminarum corda ad pudicitiam revocavit, *Verticordia* dicta est. Hæc Græcis est ἀποδότης ἀποστροφῆς, hoc est, quæ ab impiis desideriis atque injustis operibus avertat homines.

161 *Æneadas*] Romanos, ex Æneae ejusque sociis derivatos.

163 *Dum loquor*] Atque adeo *Kalend. Aprilis*.

164 *Præcipitatur*] Occidit, mane

- Nox ubi transierit, cœlumque rubescere primo 165
 Cœperit, et tactæ rore querentur aves;
 Semustamque facem vigilata nocte viator
 Ponet, et ad solitum rusticus ibit opus;
 Pliades incipiunt humeros relevare paternos:
 Quæ septem dici, sex tamen esse solent. 170
 Seu quod in amplexum sex hinc venire Deorum:
 Nam Steropen Marti concubuisse ferunt:
 Neptuno Halcyonen, et te, formosa Celæno:
 Maian, et Electran, Taygetenque Jovi:
 Septima mortali Merope tibi, Sisyphe, nupsit: 175
 Pœnitet; et facti sola pudore latet.
 Sive quod Electrā Trojæ spectare ruinas
 Non tulit: ante oculos apposuitque manum.

sublatæ mergitur aquis glaucis.—Postquam nox præterierit, et cælum cœperit primo rubescere, et aves tactæ rore querentur, atque viator omittit tacitam semustam nocte vigilata, et rusticus proficiscetur ad opus consuetum, Pleiades incipiunt sublevare humeros paternos. Quæ solent dici septem, esse tamen sex; sive quod ex iis sex venerunt in amplexus Deorum: nam dicunt Steropen coisse cum Marte, Halcyonem, atque te, pulchra Celæno, cum Neptuno, Maian, et Electran, atque Taygeten cum Jove: septima Merope juncta est tibi mortali, Sisyphe. Pœnitet, atque sola absconditur pudore facti. Seu quia Electra non potuit videre excidium Trojæ,

~~~~~

præcipitatus aq.—166 Pro tactæ unus tulæ; quatuor tectæ; Jun. Fr. et alii *tacitæ*. Plurimi etiam *vor. queruntur av.*—169 Ex melioribus Heins. dedit incipiunt pro vulg. incipient. Tum Excerpt. Voss. *numeros relev.*—171 Amplexum meliores teste Heins. alii *amplexus*, vel *amplexu*.—172 Alii legunt *Asteropen.*—174 Alii *Electram*, et *Taygetemq.*—175 Fr. *Merops sibi*, S. Tum quatuor libri *tib. Tantale, nups.*—176 *Pembroc. fact. læsa pud.*—177 Fr. *Spect. ruinam.*—178 Tres scripti *apposuitq. manum*: P. et tres alii *manus*;

NOTÆ

quidem, ut et testatur Columella.

165 *Nox ubi*] Quarto adeoque Nox Pleiadum occasus heliacus.

Rubescere] Solis adventu.

166 *Rore*] Qui surgente Aurora cœlo mittitur.

168 *Ponet*] Quia potius Solis vel Auroræ etiam quam facis lumen.

169 *Pleiades*] Quæ Atlantis filię in cælum translatae, ut sæpius inculcatum.

Relevare] Atque adeo cœlo decedere, aut certe videri. Atlas namque cælum humeris sustentare dicitur,

cui minori videantur esse oneri filia postquam occiderint.

170 *Esse*] Quia una latet, ob eam quam mox Poëta proferet rationem.

171 *Hinc*] Ex Pleiadibus seu Atlantis filiabus.

172 *Marti*] Ex quo Cnomaum Hippodamiæ patrem peperit.

174 *Maian*] Ex qua Mercurius. *Electran*] Dardani mater fuit.

Taygeten] Quæ Lacedæmonem peperit.

175 *Sisyphe*] Hic furtis et fraude

TER sine perpetuo cœlum versetur in axe ;
 Ter jungat Titan, terque resolvat equos ; 180
 Protinus inflexo Berecynthia tibia cornu
 Flabit, et Idææ festa Parentis erunt.
 Ibunt seminares, et inania tympana tudent ;
 Æraque tinnitus ære repulsa dabunt.
 Ipsa sedens molli comitum cervice feretur, 185
 Urbis per medias exululata vias.
 Scena sonat, Ludique vocant : spectate, Quirites ;
 Et Fora Marte suo litigiosa vacent.
 Quærere multa libet : sed me sonus æris acuti
 Terret, et horrendo lotos adunca sono. 190
 Da, Dea, quas sciter, doctas, Cybeleia, neptes.
 Audit ; et has curæ jussit adesse meæ.

atque præfixit manum oculis.—Patere calum ter vertatur in axe continuo, Sol ter jungat equos, terque levat jugo, continuo tibia Berecynthia cornu curvo edet sibilos, atque festa Matris Idææ referentur. Spadones ambulabunt, atque pulsabunt tympana ; et æra percussa ære reddent tinnitus. Ipsa sedens portabitur tenero collo comitum, exululata per medius vias Urbis. Scena perstreptit, atque Ludi invitant : Quirites spectate ; atque Fora litigiosa parcant suo Marti. Placet multa petere : rerum stridor æris acuti, et lotos curæ sono horrendo, mihi incutit horrorem. Dea Cybeleia exhibe doctas neptes, quas interrogem. Audit ; atque imperavit has fa-

~~~~~

unus Heins. manu.—179 Jun. cal. vertatur : et Voss. in arce pro var. lect.—180 Alter P. terq. rejangat eq.—182 Maz. et V. Flavit : pr. V. Flevit ; alius Ibit.—187 Ed. Neapol. lituique voc. Aldin. post. Ludiq. vacant ; et ita Jun. Cod. et multi alii. Plurimi etiam spectare Q.—191 Quas est ex emend.

NOTÆ

notissimus fuit Æoli filius.

176 *Latet*] Conspicua non est in cœlo.

178 *Non tulit*] Quia Dardani, ex quo Trojanorum orti reges, mater fuit.

179 *Ter*] Pridie nonas Apriles erant Megalesia festa Cybeles magnæ matris Deum, si qua fides Livio. Noster Nonis ipsis ascribit.

181 *Berecynthia*] Phrygia ; a Berecyntho Phrygiæ monte, ubi maxime Cybele culta

182 *Idæa*] Idæa dicitur Cybele, quæ Ops est et Terra, ab Ida Phrygiæ monte.

183 *Seminares*] Gallos dicit, Cybeles ministros castratos, quorum alii statnam ejus præibant, pars humeris impositam ferebant, &c.

184 *Ære*] Æreo instrumento.

185 *Molli*] Quia evirati Cybeles sacerdotes.

186 *Exululata*] Multo ululatu celebrata.

187 *Scena*] Hinc Terentii nonnullas ludis Megalensibus actas fabulas inveneris.

188 *Vacent suo*] Lites omittant. Metaphora est a bello petita, rei de qua agitur aptissima.

190 *Lotos*] Tibia ex loto arbore.

Pandite mandati memores, Heliconis alumnæ,
 Gaudeat assiduo cur Dea Magna sono.
 Sic ego. Sic Erato: (mensis Cythereius illi 195
 Cessit; quod teneri nomen Amoris habet:)
 Reddita Saturno sors hæc erat; Optime regum,
 A nato sceptris excutiere tuis.
 Ille suam metuens, ut quæque erat edita, prolem
 Devorat; immersam visceribusque tenet. 200
 Sæpe Rhea questa est toties fœcunda, nec unquam
 Mater; et indoluit fertilitate sua.
 Jupiter ortus erat. Pro magna teste vetustas
 Creditur: acceptam parce movere fidem.
 Veste latens saxum cœlesti viscere sedit. 205
 Sic genitor fatis decipiendus erat.

vere conatibus meis. Alumnæ Heliconis, non oblita jussi, aperite quamobrem Magna Dea lætetur sono continuo. Ita ego; Erato sic respondit; namque mensis Cythereius illi obtigit, quia habet nomen mollis Amoris: Hoc responsum datum fuerat Saturno, Optime Regum, Pelleris tuis regnis a filio. Ille reformidans suam progeniem, simul ac quæque prodierat in lucem, devorat, atque tenet exhaustam præcordiis. Rhea toties gravida neque unquam parens sæpe est questa, atque ingemuit sua fœcunditate. Jupiter erat natus. Antiquitas creditur pro magna teste: noli lacerare fidem receptam. Saxum involutum veste immissum est in cœlestia præ-

Heins. alii *quem* vel, ut vulg. *quam*. Vett. plerique *quam scite*; tres *quem sciter*; Zulich. *quæ scitor*: unde Politianus et Nangerius conj. *quam scite*.—192 *Audit* ex uno V. uno Mor. et R. et sic etiam Pat. pro var. lect. vulg. *Vidit*.—196 Pro *quod*, Fr. *qui*; P. *nam*, et sic duo alii cum D. Excerpt.—198 Ed. Neapol. nat. *regnis excut*.—199 Jun. et Fr. *est* pro *erat*. Mox pr. V. et duo alii *ed. proles*.—203 Ex uno Pat. Heins. rescripsit *magna*; vulg. *magno*.—205 *Viscere* Heins. dedit ex Zulich. pro vulg. *gulture*: Maz. et duo alii *gur-*

NOTÆ

191 *Neptes*] Musas facit Cybeles neptes, quia illæ Jovis filiæ, hic autem ex matre Ope seu Cybele natus.

192 *Has*] Musas, doctas neptes.

193 *Mandati*] Quod dedit Cybele, ut mihi adessetis.

Heliconis] In eo Bœotix monte Musæ educatæ dicuntur, haud procul a Parnasso.

194 *Sono*] Quo in Cybeles sacris omnia personabant.

195 *Erato*] Musa cui ab Amore nomen, quæ adeo ad Venerem quæ

spectant facile exponat.

Cythereius] Aprilis Cythereæ Veneri dicatus.

196 *Habet*] Erato, scil.

197 *Reddita*] Verba sunt Musæ, quæ Saturni atque Jovis refert historiam.

Optime] Ad id alludit, quod regnante Saturno aureum sæculum fuisse dicitur.

201 *Rhea*] Quæ Ops, Cybele, et magna Deorum mater.

205 *Cælesti*] Saturni, scil. cui qui-

Ardua jam dudum resonat tinnitibus Ide ;
 Tutus ut infanti vagiat ore puer.
 Pars clypeos rudibus, galeas pars tundit inanes :
 Hoc Curetes habent, hoc Corybantes opus. 210
 Res latuit patrem : priscique imitamina facti,
 Æra Deæ comites raucaque terga movent.
 Cymbala pro galeis, pro scutis tympana pulsant :
 Tibia dat Phrygios, ut dedit ante, modos.
 Desierat. Cœpi : Cur huic genus acre, leones, 215
 Præbeat insolitas ad juga curva jubar ?
 Desieram. Cœpit : Feritas mollita per illam
 Creditur : id curru testificata suo est.
 At cur turrita caput est ornata corona ?
 An Phrygiis turres urbibus illa dedit ? 220

cordia. Pater sic erat fallendus fati. Jam dudum Ida excelsa reboat strepitu, ut infans securus vagiat ore puerili. Pars verberat scuta baculis, pars cassides vacuas. Curetes habent hoc negotii, Corybantes habent. Res fuit clam patre, atque comites Deæ tundunt æra atque terga sonantia ad representationem veteris facti. Feriunt cymbala pro cassidibus, tympana pro clypeis : tibia edit modos Phrygios, ut olim edidit. Absolverat : incepti : Quare leones, genus særum, præbent colla non assuetu ad curva juga ? Absolveram : incepit : Sævitia creditur lenita per illam : fecit indicia ejus rei curru suo. At quamobrem gerit caput decoratum corona turrita ?

//////////

gite.—207 Tres libri et vetus Ed. Roman. 1417. resonant...Idæ ; Fr. resonat... Ida.—209 Vulg. clyp. manibus, gal. ex pr. A. Læti Cod. et uno V. Heins. recepit sudibus ; at rudibus ex Maz. et Zulich. Burin. præfert. Ursin. nnus Pat. et nnus V. pars pulsat inan. Bonon. tundite. Tum nnus Pat. inermes ; Mor. nnus acutas.—210 Voss. et quatuor alii Cur. agunt, hoc.—211 Pr. A. Læti, Excerpta Pol. Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex alii cum Lactantio, Res latuit, priscique manent imitamina facti : sed vulgata lectio longe elegantior. Heins. Aldin. et Ed. Rom. Lactantii cum Fr. Cod. prisciq. imitantia facti.—212 Be. Raraque. Pro movent unus Mor. sonant.—215 Alii leonum pro leones.—216 Præbeat Voss. Pet. Sa. et triginta sex alii, et quæd. edd. vulgo præbent. Multi scripti et ed. Neapol. curr. comas.—218 Jun. curr. testificante su. et est quibusdam deest.—219 Pro turrita alii turritica vel turrigera. Mox ornata est ex Cod. Læti et multis aliis : vulg. autem onerata.—220 Phrygiis

NOTÆ

dem saxum pannis involutum pro	no armorum strepitu prospexerunt.
Jove oblatum est.	212 Comites] Cybeles sacerdotes.
206 Genitor] Saturnus, scil.	Terga] Tympana ex tergis seu co-
207 Ide] Mons Crætæ altus et as-	riis.
censu difficilis.	214 Phrygios] Qui flebiles et effæ-
208 Tutus] Ne vagientis Jovis in-	minati.
fantis sonus ad Saturni aures perve-	216 Præbeat] Namque Cybeles cur-
niret, Curetes atque Corybantes mag-	rum trahunt leones.

Annuit. Unde venit, dixi, sua membra secandi
 Impetus? Ut tacui, Pieris orsa loqui:
 Phryx puer in sylvis, facie spectabilis, Attis,
 Turrigeram casto vinxit amore Deam.
 Hunc sibi servari voluit, sua templa tueri: 225
 Et dixit, Semper fac puer esse velis.
 Ille fidem jussis dedit, et, Si mentiar, inquit,
 Ultima, quam fallam, sit Venus illa mihi.
 Fallit: et in Nympha Sagaritide desinit esse,
 Quod fuit: huic poenas exigit ira Deæ. 230
 Naida vulneribus succidit in arbore factis.
 Illa perit: fatum Naidos arbor erat.
 Hic furit: et, credens thalami procumbere tectum,
 Effugit, et cursu Dindyma summa petit.

Aune illa apposuit turres urbibus Phrygiis? Nutu affirmavit. Unde, dixi, ortus est furor abscondendi partes suas? Postquam desii, Pieris occipit ita loqui: Puer Phrygius vultu egregius in excelsis sylvis corripuit Deam turrigeram casto amore. Voluit hunc sibi seponi, custodire sua delubra; atque dixit, Vide ut eures semper esse castus. Ille pollicitus est quæ imperabantur; atque dixit, Si imponam, illa sit mihi Venus novissima quam fallam. Fallit; atque cessat esse quod fuit in Nympha Sagaritide. Ira Deæ repetit poenas ab ista. Resciudit Naidem plagis factis in arbore. Illa occidit: sors Naidis erat in arbore. Hic in furorem actus, atque ratus tectum thalami ruere, prorumpit, et percurrit in suprema Dindyma. Atque

////////

dedit Heins. ex Ursin. et uno V. pro vulg. *primis*.—223 Scribitur etiam *Atthys*, vel *Atis*: Voss. Cod. pro var. lect. exhibet *atris*: Fr. *altis*, at corr. *Athis*.—224 *Vinxit* Heins. dedit ex Ursin. Pet. Nanger. et aliis pro vulg. *junxit*.—225 *Jun. templ. teneri*; et alii *tenere*.—226 Alter Bonon. *fac meus ess*.—227 Unus Mor. *fid. jussus ded*.—228 *Quam* ex pr. A. Erfurt. Fr. et aliis quibusdam: ceteri *qua*.—229 Scribitur etiam *Sagaratide*, vel *Sangaride*.—230 *Huic* Heins. rescripsit ex Ursin. pr. A. Maz. et aliis, pro vulg. *hinc*.—232 Fr. *Naiados*.—233 *Zulich. procumb. tegnam*; et Maz. cum pr. A. *Læti* et tribus aliis *tecta*; unde Heins. corr. *tigna*.—234 Quatuor libri *Et fugit, et*.—

NOTÆ

221 <i>Sua membra</i>] Pudenda, scil.	Phrygiæ flumine fluxit Naiadem.
222 <i>Pieris</i>] Erato Musa, a Pierio monte, aut Pieridibus puellis: ut sæpius dictum.	230 <i>Quod fuit</i>] Castus, scil. et puerus.
223 <i>Phryx puer</i>] Atys seu Attis Phrygius a Cybele unice amatus.	231 <i>In arbore</i>] Hamadryades quippe cum arboribus simul et nascuntur et intereunt.
226 <i>Puer</i>] Castus adeoque et puerus.	233 <i>Furit</i>] Furore, scil. a Dea immisso.
227 <i>Fidem dedit</i>] Juravit.	234 <i>Dindyma</i>] Phrygiæ montes altos, a quibus et Cybele Dindymene
229 <i>Sagaritide</i>] Hanc a Sagari	

Et modo, Tolle faces ; Remove, modo, verbera, clamat. 235

Sæpe Palæstinas jurat adesse Deas.

Ille etiam saxo corpus lauiavit acuto ;

Longaque in immundo pulvere tracta coma est.

Voxque fuit, Merui : meritas dem sanguine pœnas.

Ah pereant partes, quæ nocuere mihi ! 240

Ah pereant ! dicebat adhuc : onus inguinis aufert ;

Nullaque sunt subito signa relicta viri.

Venit in exemplum furor hinc, mollesque ministri

Cædunt jactatis vilia membra comis.

Talibus Aoniæ facunda voce Camœnæ 245

Reddita quæsi causa furoris erat.

nunc clamat, Remove tædas, nunc parce flagris : sæpe jurat Deus Palæstinas adesse. Ille etiam discerpit corpus caute acuta, et prolixi capilli sunt tracti in sordido limo. Atque verba fuerunt, Dignus sum : expendum sanguine pœnas meritas. Ah membra pereant, quæ mihi obfuerunt ! Ah pereant ! aiebat insuper. Avellit pondus inguinis, et statim nulla sunt relicta indicia viri. Hinc furor venit in exemplum, et effeminati sacerdotes cadunt turpia membra, capillis concussis. Ratio furoris petiti erat assignata talibus diserta voce Musæ Aoniæ. Hoc insuper, oro,

—235 In Voss. et Arund. *fac. modo verbera summore el.* Maz. *metu verbera summore.* In Zulich. omnia erasa. Latet nescio quid mendi. Heins.—236 Unus Heins. *Palestrinas ; A. Palatinas clamat adess.*—237 Burm. malebat *Inde etiam.*—239 Excerpt. D. *fu. talis : Nostro do sang. plurimi etiam cum vulg. do.* Arund. et octo alii *de*, unus Med. *dum* ; unde Heins. *dem.* Strozæ liber *meritam...pœnam.*—241 Mallem, *Ah pereant ! dicebat.* Ad hoc (vel hæc) *onus inguinis aufert* : id est, cum hæc diceret : sic sæpe utitur præpositione hæc. ‘Ad vocem currere’ Met. vii. 844. *Adhuc et ad hoc et ad hæc sæpe confunduntur*, licet aliquando alio quam hic sensu. Fast. ii. 282. 292. et Met. iv. 458. Burm.—242 Malim, *subito viro.* Vide Notas Ep. xviii. vs. 160. [Not. Var.] Heins. Nihil muta : nam contrarium notaret ac Poëta vellet : si enim ante caruisset virilibus, et subita quadam Metamorphosi ea accepisset, *subitus* recte vir dici posset : sed nunc vir desinit esse subito, exsecris partibus quæ virum faciebant. Douza huc referebat illa Catulli Carm. lxiii. 6. ‘Itaque ut relicta sensit sibi membra sine viro.’ Burm.—243 Heins. malit *Itit in exempl.* P. alter *assuetum pro exemplum.* Tum Fr. cum multis aliis *fur. hic moll.*—244 Glosse Rumpfi *Cæd. vittatis vil.* et quatuor libri *mollia membr.*

NOTÆ

dieta.

235 Faces] Quæ Furiarum erant, scil.

236 Palæstinas] Furias intelligendas esse faces et verbera satis indicant. Quamobrem Palæstinæ dicantur non ita apertum : quauquam a Palæste Epiri vico apud Oricum ur-

bem repetit Commentator ; qui in ea regione templum Diris consecratum fuisse contendit.

237 Corpus] Maxime vero denique eam partem qua deliquerat.

242 Nulla] Neque in cultu ; ut ex Luciano liquet.

244 Jactatis] Capitis jactatio evi-

Hoc quoque, dux operis, moneas, precor ; unde petita

Venerit : an nostra semper in Urbe fuit ?

Dindymon, et Cybelen, et amœnam fontibus Iden

Semper, et Iliacas Mater amavit opes.

250

Cum Trojam Æneas Italos portaret in agros ;

Est Dea sacriferas pæne secuta rates.

Sed nondum fatis Latio sua numina posci

Senserat ; assuetis substiteratque locis.

Post, ut Roma potens opibus jam sæcula quinque

255

Vidit, et edomito sustulit orbe caput ;

Carminis Euboici fatalia verba sacerdos

Inspicit. Inspectum tale fuisse ferunt :

Mater abest ; Matrem jubeo, Romane, requiras.

Cum veniet, casta est accipienda manu.

260

doceas, dux operis, unde petita accesserit ; an fuerit semper in nostra Urbe ? Mater dilexit semper Dindymon, et Cybelen, et Iden amœnam fontibus, atque divitias Iliacas. Cum Æneas vheret Trojam in arva Italia, Dea est fere secuta naves sacriferas. Verum sciebat sua numina nondum expecti fatis Latio, atque manserat in locis solitis. Deinde, cum Roma potens opibus jam vidit quinque sæcula, atque crevit caput orbe subacto, sacerdos inspicit sermones fatales carminis Euboici. Aiunt quod inspectum est fuisse tale : Mater longe est, impero requiras Matrem, Romane. Cum accedet, accipienda est casta manu. Patres errant ambagibus dubii

//////////

Heins. conj. *levia*.—249 Ed. Gryph. et quatuor scripti *amœn. frondibus Id.* Alii *Idam*.—251 Thuan. *Æn. Latios port.* et nonnulli cum Fr. *portavit*.—252 Ed. D. Heins. *pone pro pæne*.—253 Quidam Codd. *sua nomina, vel munera pose*.—254 Excerpt. D. et plurimi alii *ass. constititeratq. loc.*—255 *Post ubi* Neapol. edidit, et sic quidam scripti : Fr. *pro var. lect. habet Postquam* : Pet. *Post quod* ; et mox *bis pro jam* ; Fr. *tam*.—256 Neapol. Ed. *et e domito sust.*—257 Unus Heins. *signa pro verba*.—258 Erfurt. *fuisse refert*.—261 Fr.

NOTÆ

ratis Gallis peculiare.

Vilia] Genitalia.

245 *Aoniæ*] Quia in Aoniis seu Bæoticis montibus, Helicone puta, frequens Camœna aut Musa.

247 *Dux operis*] Musam alloquitur, a qua docebatur.

Petita] Cybele, scil.

249 *Dindymon*] Mons Phrygiæ, in quo templum Cybele habuit.

Cybelen] Phrygiæ montem alium, in quo et Dea culta.

250 *Iliacas*] Trojanas.

251 *Trojam*] Deos Penates, et si quæ ex incendio superfuerant.

252 *Sacriferas*] Sacra ferentes.

255 *Quinque*] Annos insuper 48.

256 *Edomito*] Subacto.

257 *Euboici*] Sibyllini. Chalcidenses enim Euboici Cumas Campaniæ urbem, ubi Sibylla habitavit, olim condidere.

Sacerdos] Illud fuit curæ Decemviris per id tempus, quod prius ad Duumviros tantum spectabat.

258 *Inspectum*] Carmen, scil. ideo

Obscuræ sortis Patres ambagibus errant :

Quæve parens absit, quove petenda loco.

Consulitur Pæan : Divumque arcessite Matrem,

Inquit : in Idæo est invenienda jugo.

Mittuntur proceres. Phrygiæ tum sceptrâ tenebat 265

Attalus : Ausoniis rem negat ille viris.

Mira causam : longo tremuit cum murmure tellus ;

Et sic est adytis Diva locuta suis :

Ipsa peti volui. Ne sit mora : mitte volentem.

Dignus Roma locus, quo Deus omnis eat. 270

Ille soni terrore pavens, Proficiscere, dixit ;

Nostra cris : in Phrygios Roma refertur avos.

oraculi, quæve Mater sit procul, quove ex loco requirenda. Pæan consulitur ; atque ait, Requirite Matrem Deorum ; reperienda est in monte Idæo. Primores mittuntur. Attalus tum obtinebat sceptrâ Phrygiæ : ille recusat rem viris Italîs. Cantabo mira : cum terra concussa est cum longo murmure ; atque Dea sic est locuta ex suis sacrariis : Ipsa volui requiri : ne sit cunctatio, mitte cupientem : Roma est locus dignus, quo omnis Deus concedat. Ille trepidans horrore vocis, Discede, ait, cris nostra : Roma recensetur in nostros majores. Continuo bipennes sine numero

sortes ; et sortis pro var. lect. Mox Heins. mallet ambag. hærent.—263 D. accersite M. plurimi habent.—265 Fr. tunc pro tum ; et tres libri regna ten.—268 Edidit N. Heins. sic ex adyt.—270 Heins. malit omn. cant.—273 Pet.

NOTÆ

quod ab Annibale Italia vexaretur.

259 *Mater*] Quæ passim, a Græcis præsertim, pro ipsa Deorum matre, nulla illorum mentione facta, sumitur.

260 *Casta*] Ad oraculum alludit, quo ab optimo viro excipiendam magnam Matrem cavebatur.

261 *Sortis*] Oraculi.

Ambagibus] Obscurnitate.

263 *Pæan*] Apollo, ad quem legatos missos de ea re sciscitatum docet Livius : mox subjiciet Naso.

265 *Proceres*] M. Valerius Levinus, scil. qui bis Consul fuerat, M. Cæcilius Metellus Prætorius, alique quos ex Livio melius intelliges : atque quidem missos ante quam Apollinem consulerent, nullus, credo, dubitaveris.

266 *Attalus*] Ille quidem (nam plures in Asia imperium tenuerunt) Romanos qui bello Galatensi adversus Philippum juvit. Scilicet ita temporum ratio postulat.

Negat] Poëtis quantum liceat hinc colliges : Livius namque de Attalo hæc refert : ' Is legatos comiter acceptos Pessinuntem in Phrygiam deduxit ; sacrumque iis lapidem, quem Matrem Denm esse dicebant, tradidit.'

267 *Mira*] Quæque adeo vatem a vero abduxerunt.

268 *Sais*] Cybele namque et Tellus est.

269 *Mitte*] Attalum alloquitur.

272 *Nostra*] Utcumque discedas ; siquidem ad nostros, Romanos, scil. ex Phrygiis ortos, proficiscaris.

Protinus innumeræ cædunt pineta secures

Illa, quibus fugiens Phryx pius usus erat.

Mille manus coeunt: et picta coloribus ustis

275

Cœlestum Matrem concava puppis habet.

Illa sui per aquas fertur tutissima nati;

Longaque Phryxæ stagna sororis adit:

Rhœteumque rapax, Sigeaque littora transit;

Et Tenedum, veteres Eetionis opes.

280

Cyclades excipiunt, Lesbo post terga relictæ,

Quaque Caristeis frangitur unda vadis.

Transit et Icarium, lapsas ubi perdidit alas

Icarus, et vastæ nomina fecit aquæ.

excindunt illa pineta, quibus pius Phrygius fugiens usus erat. Mille manus conveniunt; atque naribus curra picta coloribus ustis tenet Matrem Deorum. Illa rehitur securissima per aquas sui filii, atque ingreditur gurgites sororis Phryxæ: et præterlabitur Rhætum rapax, et littora Sigea, et Tenedon divitias antiquas Eetionis. Cyclades excipiunt, Lesbo omissa a tergo, et qua fluctus mollitur vadis Caristeis. Supercat quoque Icarium, ubi Icarus amisit alas lapsas, et dedit nomen latæ aquæ.

inn. scindunt pin.—274 Douza volebat P. prius us. Voss. Gottorph. et duo alii puer.—276 Alii Cœlestem M.—277 Maz. fert. justissima nat. et sic Zulich. Voss. Arund. et duo alii; duo etiam cultissima: Heins. conj. latissima.—279 Rapax est ex pr. A. Læti, et multis aliis; vulg. capax.—280 Tenedon vett. libri nonnulli: Heins. scribit Theben: Fr. Tenedum, et vet. Mox Politianus legebat Emathionis, Samothraciam intelligens; aut Ænopionis, Chion.—282 Voss. Carystois: scribitur etiam Carysteis.—283 Ed. Gryph. et Icarion;

NOTÆ

Refertur] Paulo ante istud explanatum.

274 *Phryx*] Æneas, scil.

277 *Nati*] Neptuni, qui Matri favit, scil. si satis poëtæ nostri ingenium nosti.

278 *Longa*] Longum et angustum Hellesponti fretum.

279 *Rhætum*] Quod Trojæ promontorium, in faucibus Hellesponti, Græcorum classibus olim portum præbuit.

Sigea] Aliud promontorium a dextra, superiori oppositum, quod littoribus suum nomen dedit.

280 *Tenedum*] Insulam illam celeberrimam e regione Ilii. Ceterum

nullibi cum legas sub Eetionis ditione fuisse eam, vix dubitandum quin *Theben*, ut suadet clariss. Heinsius, sit legendum: cum præsertim 'Eetionæ Thebas' meminert Noster in *Metam.* XII. atque inter Antandrum et Lyrnessum illam urbem aut saltem cognomina littora prospicere potuerint, qui Cybelen in Italiam vehebant.

Eetionis] Qui pater Andromaches, quam Hector habuit uxorem.

281 *Cyclades*] Insulæ Ægæi notissimæ.

Lesbo] Quæ Ægæi insula in conspectu fere Troadis.

282 *Caristeis*] A Caristo, Eubææ urbe, Andro insulæ oppositæ, istud

Tum læva Creten, dextra Pelopeidas undas 285
 Deserit : et Veneri sacra Cythera petit.
 Hinc mare Trinacrium, candens ubi tingere ferrum
 Brontesque, et Steropes, Acmonidesque solent :
 Equoraeque Afra legit, Sardoaeque regna sinistris
 Prospicit a remis, Ausoniamque tenet. 290
 Ostia contigerat, qua se Tiberinus in altum
 Dividit, et campo liberiore natat.
 Omnis Eques, mixtaque gravis cum Plebe Senatus,
 Obvius ad Thusei fluminis ora venit.
 Procedunt pariter matres, natæque, nurusque, 295
 Quæque colunt sanctos virginitate focos.

Tum relinquit Cretam sinistra, dextra fluctus Pelopeios : atque contendit Cythera dicta Veneri. Hinc mare Siculum, ubi Brontes, et Steropes, atque Acmonides consueverunt tingere ferrum candens ; atque præterit Afra maria, et prospicit a remis la vis regna Sardoæ, et tenet Italiam. Contigerat ostia, qua Tiberinus influit in mare, et nat aqore lutiore. Cuncti equites, et Senatus gravis confusus cum plebe processit obviam ad ora fluvii Thusei. Concurrunt etiam matres, et filiae, atque nurus, quæque

et plurimi lassas ub.—285 Fr. Tunc læv.—287 Unus Bonon. et unus V. ub. fingere ferr.—288 Plurimi Brontes et S. omisso que. Multi etiam Agmonidesq. vel, ut vulg. Amonidesq. Fr. Memonidesq.—289 Duo libri Littoraq. A.—290 Prospicit multi vett. ceteri Despicit, vel Respicit : at Ursin. liber Aspicit.—291 In quibusdam Hostia contig.—295 P. alter Protendunt par. Dein olim edebatur natique, virique : Junianus, natæque, et tres alii : Ursini liber et Pat. optimus natique, nurusque : lege, natæque, nurusque. Heins.—296 Alter Pet.

NOTÆ

nomen datum.

283 *Icarium*] Mare istud a sinistra relictum priusquam ad Caristea vada pervenirent.

284 *Icarus*] Dædali insignis fabri filius.

285 *Pelopeidas*] Quæ a Pelope dictum Peloponnesum allunt.

286 *Cythera*] Quæ insula inter Cretam et Peloponnesum.

287 *Trinacrium*] Siculum. A tribus enim promontoriis, Pachyno, Lilybæo, et Peloro, Sicilia Trinacria etiam dicta.

Ubi] Quia ibi insulæ Vulcaniæ istud dixit.

288 *Brontes*] Nomina hæc sunt Cy-

clopum qui Vulcano in emolliendo ferro et fabricandis fulminibus suam præstant operam. Data autem illa sunt ex re ipsa : *Brontes* siquidem Græce a tonitru ; *Steropes* a fulgure ; *Acmonides*, qui *Pyracmon* Virgilio, dictus ab invende.

289 *Afra*] Mare Libyenum præternavigavit, scilicet. Romam petens Cybele, quod ad sinistram reliquit.

Sardoæ] Sardinia, insulæ magnæ, quam a sinistra prospicias in Mediterraneo, Romam ex Sicilia contendeas.

294 *Obvius*] Ad lapidem illum, si Dis placet, seu Cybelen magnam Deum Matrem excipiendam.

Sedula fune viri contento brachia lassant.

Vix subit adversas hospita navis aquas.

Sicca diu tellus fuerat : sitis usserat herbas :

Sedit limoso pressa carina vado :

300

Quisquis adest operi, plus quam pro parte laborat ;

Adjuvat et fortes voce sonante manus.

Illa velut medio stabilis sedet insula ponto.

Attoniti monstro stantque paventque viri.

Claudia Quinta genus Clauso referebat ab alto :

305

Nec facies impar nobilitate fuit.

Casta quidem ; sed non et credita. Rumor iniquus

Læserat, et falsi criminis acta rea est.

Cultus, et ornatis varie prodisse capillis,

Obfuit : ad rigidos promptaque lingua senes.

310

honorant virginitate sacros ignes. Viri fatigant fune lacertos assiduos. Navis peregrina aggre init aquas oppositas. Terra fuerat diu arida, sitis torruerat gramina : navis onerata hæsit in vado limoso. Singuli urgent opus, et contendunt plus quam pro parte, atque ferunt opem strenuis manibus voce elata. Illa stat tanquam insula immota in medio mari : viri stupentes prodigio hærent et trepidant. Claudia Quinta stirpem repetebat ab excelso Clauso : neque vultus fuit pejor nobilitate. Pudica quidem fuit, sed non etiam credita. Fama maligna illam attriverat, et acta est rea ficti criminis. Ornatus, atque exivisse coma varie comta nocuit ; atque lin-

//////////

col. castos virg. quatuor sacros.—297 Fr. brach. lapsant.—298 Subit ex plerisque scriptis ; vulg. tulit. Deinde Fr. a pr. man. quod corr. aversas, et Voss. et alius adversas...aquis.—299 Fr. fuer. tell. inverso ordine.—300 Pro pressa prisca Edd. et scripti tresfessa. Mox Gottorphi. et V. carin. solo.—301 Unus Med. ad. operis, pl.—302 Bonon. voc. tonante man.—305 Neapolis mallet ab Atta.—307 Et ex melioribus reposuit Heins. pro vulg. est.—309 Ursin. et ornatos r. p. capillos ; alii ornatus variis...capillis : Heinsio placet lectio Codd. Maz. Zulich. Nauger. pr. A. et aliorum ornatis varie p. capillis ; vel ornato...capillo. Pro prodisse quidam fudisse vel posuisse.—310 Sic duo V.

NOTE

296 *Quaque*] Vestales.

297 *Contento*] Quippe quo rem tantam traherent.

299 *Sitis*] Quod siccitati Naso imputat, illud ostiî Tiberini vitio Historici tribunt.

303 *Illa*] Navis, scilicet, sen carina.

305 *Alto*] Antiquo et nobili. Atta Clausus appellatus qui Patriciæ hujus familiæ princeps a Sabinis, priusquam

Appius Claudius diceretur.

308 *Acta rea*] Falso stupri arguebatur.

310 *Obfuit*] Quia ex cultu nimium curioso corruptæ mentis et corporis conjecturas faciebant : quanquam temere.

Rigidos] Qui in corruptas graviter animadverterent.

Conscia mens recti famæ mendacia risit :

Sed nos in vitium credula turba sumus.

Hæc ubi castarum processit ab agmine matrum,

Et manibus puram fluminis hausit aquam,

Ter caput irrorat, ter tollit in æthera palmas.

315

Quicumque aspiciunt, mente carere putant.

Submissoque genu, vultus in imagine Divæ

Figit, et hos edit, crine jacente, sonos :

Supplicis, alma, tuæ, genitrix fœcunda Deorum,

Accipe sub certa conditione preces.

320

Castâ negor. Si tu damnas ; meruisse fatebor.

Morte luam pœnas iudice victa Dea.

Sed, si crimen abest, tu nostræ pignora vitæ

Re dabis : et castas casta sequere manus.

Dixit : et exiguo funem conamine traxit.

325

Mira, sed et scena testificata loquar.

gua expedita ad severos senes. Animus conscius recti contempsit mendacia famæ : sed nos sumus agmen credulum in vitium. Postquam hæc progressa est a catu pudicarum matrum, atque sumis manibus aquam puram fluit, ter aspergit caput, ter tendit manus ad cælum. Quotquot vident, arbitrantur eam insanire. Atque genu flexo, convertit faciem in simulacrum Divæ, et emittit has voces capillis neglectis : Alma mater fœcunda Deorum, audi preces tuæ supplicis sub certa conditione. Non habeor pudica. Si tu damnas, agnoscam dignam esse. Expendam panas morte, victa Dea iudice. Ast si crimen nullum est, tu exhibebis facto testimonia nostræ vitæ, et pudica cedes manibus pudicis. Absolvit ; et duxit funem levi conatu. Di-

Ursin. Fratri et Statii ; vulg. *linguaq. prompta sonos.*—311 Pro *recti* quidam ex vett. veri : et nonnulli *mend. ridet.*—313 F. *cast. procedit ab agm.* Ursin. et Pet. *ad agmina.*—314 F. cum duobus aliis *fl. haurit aq.*—315 Alii *toll. ad ath.*—318 Olim edebatur *Finxit, et hos dixit, cr.* Neapolis amplectitur scriptum *Figit...edit.* Pr. A. *et edit eos :* quidam *egit ;* Helm. *reddit :* Heins. conj. *peragit.*—319 Pet. alter *gen. fœcunda D.*—322 Unus Heins. *indice pro iudice.*—323 Gronov. corr. *pign. vittæ :* Voss. *habet curæ.*—324 Pro *Re dabis V.* et septem alii *Reddes ;* A. et Pol. *reddas :* et iidem Codd. *mox sequare.*—326 Et ex melioribus recepit Heins. pro vulg. *in ;* et *mox loquar pro loquor.* Ille tamen putat a Nasonis manu esse *sed et scenæ testif.* Alii etiam ex *vel e scenâ.*

NOTE

312 *Credula*] Quam vere nimis dixit ! Sibi quisque propemodum virtutem videtur ex alieno vitio assuere ; ita in alienum omnes ruunt dedecus.

316 *Mente carere*] Quia, ut videbatur, ista omnia alieno tempore.

318 *Jacente*] Sparso, furentium *Delph. et Var. Clus.*

more, aut divino numine correctorum.

320 *Certa*] Optime sane ; ut magis irridere quam precari Deum videantur qui hodie illum sine conditione venerantur.

324 *Re*] Signo quopiam manifesto.

326 *Et scena*] In theatro : ut vera

Ovid.

6 N

Mota Dea est ; sequiturque ducem, laudatque sequendo.

Index lætitiæ fertur in astra sonus.

Fluminis ad flexum veniunt : Tiberina priores

Ostia dixerunt, unde sinister abit. 330

Nox aderat : querno religant a stipite funem :

Dantque levi somno corpora functa cibo.

Lux aderat : querno solvunt a stipite funem :

Ante tamen posito thura dedere foco.

Ante coronata puppi sine labe juvencam 335

Mactarunt, operum conjugique rudem.

Est locus, in Tiberin qua lubricus influit Almo,

Et nomen magno perdit ab amne minor.

Illic purpurea canus cum veste sacerdos

Almonis Dominam sacraque lavit aquis. 340

cam mira, sed et comprobata scena. Dea est tacta ; atque sequitur ducem, et probat sequendo. Vox testis gaudii tollitur ad sidera. Feruntur ad flexum fluvii: antiqui vocaverunt Ostia Tiberina, unde laevus recedit. Nox adventabat: religant funem a trunco querno, et tradunt levi somno corpora refecta epulis. Dies appropinquabat, solvunt funem a trunco querno: prius tamen immiscerunt thura igni appposito. Puppi prius coronata immolarunt bovem sine rito, immuam operum atque conjugii. Est locus, qua fluidus Almo devolvitur in Tiberim, et minor amittit nomen a magno fluvio. Ibi sacerdos canus cum veste purpurea abluit Dominam atque sacra aquis

*****

—330 Nonnulli *Hostia*.—331 Quatuor libri *Nox erat: et q.* Unus Pat. *quernoque ligant: et alii sole. in stip.*—333 Quatuor libri *Lux erat et q.*—335 Francius volebat *Arte cor.* Tum *coronata puppi* est ex emend. Heins. plerumque legebatur *coronarunt puppem*, vel *puppin*: alter tamen A. *coronarum*; quinque alii *coronatum*.—337 Septem libri *in Tiberi*; et Fr. *Tiberim*. Hic quoque cum Voss. habet *quo pro qua*; et Jun. *quem*. Deinde sex vett. *Almon*.—338 Plerique meliores, teste Heins. *ab*; vulg. *in*.—339 Gottorpli. *castus* pro *canus*.—

NOTE

esse nullus dubitet.

327 *Ducem*] *Clandiam*, scilicet, pudicam, quæ funem trahebat.

Laudat] Id ipsum quod sequebatur laudabat: non enim, ut vidit ille etiam cæcus Evangelii, Deus audit improbos.

329 *Tiberina*] *Tiberini* numinis regiam ibi esse voverunt.

330 *Sinister abit*] *Vertitur in sinistram*.

331 *Funem*] Quo navis retinebatur.

336 *Operum conjugique*] Quæ neque

jugum neque taurum passa.

337 *Almo*] *Fluvius* parvus est, qui interseeta via Appia haud procul a porta Capena in Tiberim defluit.

339 *Sacerdos*] Ἀρχιεὺς, quem Archigallum dixeris.

340 *Dominam sacraque*] Hoc est lapidem parvum furvi atque atri coloris, prominentibus angulis inæqualem, ut refert Arnobius. At enim religionum stultitiam quis unquam possit satis mirari?

Exululant comites, furiosaque tibia flatur ;
 Et feriunt molles taurea terga manus.
 Claudia præcedit, læto celeberrima vultu ;
 Credita vix tandem teste pudica Dea.
 Ipsa sedens plaustro porta est invecta Capena : 345
 Sparguntur junctæ flore recente boves.
 Nasica accepit : templi tunc extitit auctor.
 Augustus nunc est : ante Metellus erat.
 Substitit hic Erato. Mora fit, si cetera quæram.
 Dic, inquam, parva cur stipe quærat opes ? 350
 Contulit æs populus ; de quo delubra Metellus
 Fecit, ait. Dandæ mos stipis inde manet.
 Cur vicibus factis ineant convivia, quæro,
 Tum magis, indictas concelebrentque dapes.

Almonis. Comites vociferantur, et tibia furiosa inflatur ; et manus effæminatæ tundunt terga taurea. Claudia celeberrima præit facie alacri, vix tandem credita casta Dea teste. Ipsa sedens pilento est inducta per portam Capenam : boves alligatæ currui sparguntur flore novo. Nasica accepit, fuit tunc auctor delubri : Augustus nunc est ; Metellus erat prius. Erato hic finem fecit. Longum est si petam cetera. Dic, inquam, quare quærat divitias exigua moneta ? Plebs, inquit, contulit æs, de quo Metellus condidit templa ; inde est mos conferendæ stipis. Peto, quamobrem veniant in convivia per vices, tum etiam magis frequentent epulas indictas.

*****

343 Sa. Cl. procedit, læt.—346 P. Sparg. juncti fl. duo libri vinctæ ; tres victæ : et octo rore rec.—347 Sa. Nas. suscepit : templ. Heins. malebat excepit. Alii non præstitit, non substitit, nam præstitit, [non extitit,] &c. forte scripserit templ. pater extitit ; ut hæc Claudia fuerit filia C. Claudii Neronis Censoris, qui locavit ædem Matris Magnæ in palatio cum collega Livio ; teste Liv. xxxix. 37. quod tamen affirmare non audeo : sed cogitandum amplius. Burni.—349 Plurimi cum vulg. sic c. quæro ; multi etiam si c. quæro : si c. quæram est ex Ursin. pr. A. Maz. Zulich. et tribus aliis : Heins. legebat dic c. quæro.—353 Pro factis Heins. conj. pactis. Tum plurimi ineunt ; unus coëant. Fr. conv. quædam.—354 Maz. mag. invectas, concel. Tum cur celebrentq. Sa. conce-

NOTÆ

341 *Furiosa*] Quia a furiosis ministris.

342 *Taurea*] Quia ex illis tympana, sine quorum incondito strepitu nihil satis bene ordinatum in tam lepida pompa.

344 *Vix tandem*] Hinc adeoque plebis ingenium disce.

346 *Junctæ*] Ut currum, quo vehabatur Cybele, traherent.

347 *Nasica*] P. Scipio Nasica, a

Senatu vir optimus judicatus ; qui, si magis Livium audis, acceptam Deam in ostiis Tiberinis, inde ferendam Matronis dedit.

Tunc] Quia primi ex S. C. evexerant illud templum ex fundamentis M. Livius et C. Claudius Censores : quod deinde igne absumentum Augustus alique instauraverunt.

350 *Stipe*] Nummo : quem quidem vicatim Phrygii generis vir et mulier

Quod bene mutarit sedem Berecynthia, dixit; 355

Captant mutatis sedibus omen idem.

Institeram, quare primi Megalesia ludi

Urbe forent nostra: cum Dea, (sensit enim,)

Illa Deos, inquit, peperit. Cessere parenti:

Principiumque dati Mater honoris habet. 360

Cur igitur Gallos, qui se excidere, vocamus;

Cum tanto Phrygia Gallica distet humus?

Inter, ait, viridem Cybelen altasque Celænas,

Amnis it insana, nomine Gallus, aqua.

Qui bibit inde, furit. Procul hinc discedite, quis est 365

Cura bonæ mentis: qui bibit inde, furit.

Non pudet herbosum, dixi, posuisse moretum

In Dominæ mensis? an sua causa subest?

Quod, inquit, Berecynthia feliciter mutaverit locum, captant idem præsagium mutatis sedibus. Quasieram intensus, cur Megalesia essent primi ludi in nostra Urbe; cum Dea, (namque advertit,) dixit, Illa peperit Deos. Cesserunt Matri: atque Parens obtinet principium honoris collati. Quamobrem ergo appellamus Gallos qui se castraverunt; cum terra Gallica sit tanto remota a Phrygia? Fluvius, inquit, nomine Gallus, fluit aqua resana inter viridem Cybelen atque excelsas Celænas. Qui ex eo potat insanit. Longe hinc fugite quibus est amor sanæ mentis: qui ex eo potat insanit. Non pudet, inquam, adhibuisse herbosum moretum mensis Do-

////////

lebrentq. plerique vet. alii concelebrantq. Heins. totum distich. sic refingere volebat: Cur r. f. incunt c. quaso, Mutata, indictasq. &c. Sed vid. Not. Var. —357 Fr. Megalesia.—362 Plurimi Cum tantum a P. Pet. Ursin. et alius dant tanto: et Maz. Voss. Arund. et duobus aliis est deest. Tum alter P. Gallia dist.—363 Fr. altasq. Cilenas.—364 In P. et Excerpt. D. A. it in Scythicas, n. G. aquas.—367 V. Nam pud. Tum Excerpt. D. et P. herbosam.—

NOTÆ

per eos dies, quibus Diva per Urbem ferebatur, colligebant.

353 *Vicibus*] Vicissim modo ad hæc modo ad illa convivia per mutuas sodalitates commuendo: quod quidem prisco verbo 'mutitare' appellabant. Instituti vero denique tres viri Epulones, qui ludicrum illud et epulare sacrificium curarent, propter sacrorum multitudinem.

354 *Indictas*] Ab ipsis sacerdotibus.

355 *Bene*] Quippe quæ Romam in augustius domicilium concessit.

356 *Mutatis*] Cum per diversas

sodalitates ex convivio in convivium concedunt.

357 *Primi*] Primo loco et magna celebritate frequentati.

359 *Illa*] Cybele, scilicet.

Cessere] Dii, scilicet.

363 *Celænas*] Strabo tumulum facit Asiæ proprie dictæ, in quo et urbs ejusdem nominis. Desiit vero illa, civesque in Apameam, novam urbem hanc procul a veteribus Celænis, translati.

364 *Insana*] Quia insanos facit de ea qui bibunt.

Lacte mero veteres usi memorantur et herbis ;

Sponte sua si quas terra ferebat, ait. 370

Candidus elisæ miscetur caseus herbæ ;

Cognoscat priscos ut Dea prisca cibos.

POSTERA cum cœlo motis Pallantias astris

Fulserit ; et niveos Luna levarit equos ;

Qui dicet, Quondam sacrata est colle Quirini 375

Hac Fortuna die Publica ; verus erit.

TERTIA lux (memini) Ludis erat : at mihi quidam

Spectanti senior, contiguusque loco,

Hæc, ait, illa dies, Libycis qua Cæsar in oris,

Perfida magnanimi contudit arma Jubæ. 380

minæ? an apponitur sua causa? Antiqui, inquit, dicuntur usi lacte puro atque graninibus, si tellus nonnulla ferebat ultro. Albus caseus miscetur graninibus contusis, ut Dea antiqua cognoscat antiquos cibos.—Cum sequens Aurora illuxerit, sideribus cœlo pulsus, atque Luna solverit equos albos, qui dicet, Fortuna publica fuit olim sacrata hac die in monte Quirini, erit verus.—Tertia dies, recorder, erat Ludis : at quidam senior, et proximus loco, dixit mihi spectanti, Hac illa dies, qua Cæsar fregit arma perfida fortis Jubæ in oris Libycis. Cæsar erat mihi Imperator, sub

//////////

368 Voss. et quatuor alii *sua cura sub*. A. et Læti *eura jubet*.—369 Mor. et Jun. *L. noro vet*. Deinde memorantur meliores, non, ut vulg. *narrantur*. Voss. et alius *et herba*.—370 Pet. alter et septem alii *fer. opes*.—371 *Elisæ* Heins. dedit ex pr. A. Pet. Zulich. Maz. aliisque multis pro vulg. *elixæ*.—372 Fr. Maz. et alii *Agnoscat pr. et quidam editi primos*.—374 Fr. cum sex scriptis *L. levarit eq.*—375 Quidam *sacrata in valle Q.* et plurimi alii *valle*. Heins. scribendum censet *colle Quirino*.—377 Multi vett. *erat* : sed vulg. *erit* : unus liber *eat*. Multi *hac pro at* ; nonnulli etiam *mihi. quondam*.—378 Plurimi vett.

NOTÆ

367 *Moretum*] Intritum fuit ex allio, apio, ruta, coriandro, bulbo, et caseo, cum oleo atque aceto.

372 *Priscos*] In quibus certe caseus.

373 *Postera cum*] Octavo Idus Apr. adeoque mensis die sexto.

Motis] Quia Auroræ tum Solis adventante majore luce cetera astra obscurantur.

Pallantias] Aurora Pallantis ex Titanum genere filia.

374 *Levarit*] Jugo, scilicet, atque adeo ipsa, surgente Sole, occiderit.

375 *Colle Quirini*] In monte Quirinali duo fuerunt templa Fortunæ publicæ consecrata ; alterum quidem

illi quam insuper Primigeniam appellarunt, de quo mense sequenti sermo futurus est ; alterum huic de qua nunc agitur, quæ Publica simpliciter.

377 *Tertia lux*] Post festum publicæ Fortunæ, eo tamen comprehenso die 6. Idus.

Ludis] Qui ad Julianæ victoriæ memoriam videntur certe instituti ; ut ex sequentibus patebit.

378 *Senior*] Quique adeo continuatos Julii Cæsaris triumphos suis oculis viderat.

379 *Dies*] Quintilis antiqui fuit 26. anni ab U. C. 707. quo quidem Cæsar Fastos correxit, annumque ad Solis

Dux mihi Cæsar erat, sub quo meruisse Tribunus

Glorior. Officio præfuit ille meo.

Hanc ego militia sedem, tu pace parasti,

Inter bis quinos usus honore Viros.

Plura locuturi subito seducimur imbre.

385

Pendula cœlestes Libra movebat aquas.

Ante tamen, quam summa dies spectacula sistat,

Ensifer Orion æquore mersus erit.

PROXIMA victricem cum Romam inspexerit Eos,

Et dederit Phœbo stella fugata locum ;

390

quo gloriôr militasse Tribunus. Ille præfuit meo muneri. Ego meam feci hanc sedem bello, tu pace, usus honore inter Decemviros. Plura dicturi direllimur repentino nimbo. Libra pendula ciebat aquas cœlestes. Priusquam tamen ultimu dies finem faciat spectaculis, Orion ensifer erit mersus mari.—Cum sequens Aurora viderit Romam victricem, atque astra depulsa fecerint locum Apollini, Circus erit celebr

continuuque.—381 Maz. Zulich. Voss. et tres alii mer. tribunal.—382 Unus Mor. Gratulor : off. et quidam scripti cum vulg. officiis.—385 Seducimur recepit Heins. ex Maz. Zulich. et Erturt. pro vulg. subducimur.—386 Duo scripti snor. equos.—387 Unus liber quem fulva di.—388 Meliores, teste Heins. En-

NOTÆ

cursum, utin Ægypto didicerat, magna laude accommodavit.

Libycis] In Africa; ubi adversus Inbam Mauritanix regem, Catonem, Scipionem, partiumque naufragarum reliquias, atrocius multo quam in Pharsalia Cæsar certavit.

380 Contudit] Strages vero ab illo rege cepit; qui fuis fugatisque suis, postquam sese recepisset in regiam, magnifice epulatus, super mensas et pocula Petreio fugæ comiti sese jugulandum præbuit. Observa autem quam prudenter de civibus victoriam dissimulet Poëta.

381 Mihi] Senioris verba sunt, qui sub Cæsare militasse in Africa gloriatur.

383 Hanc] In Magistratum sub-selliis ad ludos spectandos.

Pace] Quia Decemvir Naso litibus judicandis; ut non obscure etiam ex

locis quibusdam Tristium colligitur, quibus et fortunam reorum et privatas res sine crimine a se constitutas fuisse testatur.

386 Libra] Quæ 6. Idus occasu suo imbres movet.

388 Orion] Hic insignis fuit venator, de quo Poëtæ plurima atque diversa. In cælum translatus lucidissimam sidus, nimbosum tamen, ortu atque occasu suo, constituit. De occasu autem Heliaco hic agitur, quem non temere ad 5. aut 4. Idus pro sideris magnitudine retuleris. Quin et sequentium dierum, si accuratam rationem ex Nasonis mente habueris, ad 3. Idus Orionis occasum protuleris.

389 Proxima] Pridie Idus, ut ex sequentis diei enarratione patebit.

Eos] Aurora.

390 Fugata] Quia Solis splendore absorbentur alia astra.

Circus erit pompa celebr, numeroque Deorum :

Primaque ventosis palma petetur equis.

Hi Cereris Ludi : non est opus indice causa :

Sponte Deæ munus promeritumque patent.

Messis erant primis virides mortalibus herbæ ; 395

Quas tellus nullo sollicitante dabat.

Et modo carpebant vivaci cespite gramen ;

Nunc epulæ tenera fronde cacumen erant.

Postmodo glans nata est. Bene erat jam glande reperta :

Duraque magnificas quercus habebat opes. 400

Prima Ceres homini ad meliora alimenta vocato

Mutavit glandes utiliore cibo.

Illa jugo tauros collum præbere coëgit :

Tum primum soles eruta vidit humus.

pompa atque numero Deorum ; primaque palma petetur equis velocibus. Hi Ludi Cereris : non est opus causa indice. Donum atque meritum Deæ ultro se prodant. Gramina virentia, quæ terra proferebat nullo cogente, erant messis primis hominibus. Et nunc vellebant herbas ex gleba vivaci, nunc dapes erant fastigium foliis teneris. Post paulo glans inventa est : bene jam erat glande inventa : atque quercus habebat amplas divitias. Prima Ceres mutavit glandes alimento meliore, homine vocato ad cibos jucundiores. Illa coëgit boves submittere cervices jugo : tum primum

siger O.—391 Quædam Edd. *celebris* pro *celeber*.—393 *Hi* est ex corr. Heins. alii *Hic*, vel *Hinc*. Idem ex præstantioribus *causa* recepit pro vulg. *causæ*.—394 *Patent* unus Med. quod placet Heins. præ vulg. *patet*.—395 Pro *Messis* plurimi *Panis* ; multi etiam *erat*. Voss. Be. et alius *Panis erat primus vir*. Fr. *vir. primis*, inverso ordine.—397 *Vivaci* Heins. protulit ex Ursiu. Nanger. et aliis nonnullis ; vulg. *edebatur vivax e* : Bonon. *vivo de* : duo libri *vivax ex*, multi *de*, et duo *in*.—398 Sa. et Fr. et plurimi alii *cacum. erat*.—399 Quatuor libri *glans orta est*.—400 Unus Cod. *Puraque*. Mox, Heins. malebat *municas* q. sed quia *bene esse* de lauto convivio dicitur, Burm. vulgatam retinet.—401 *Homini* Heins. rescripsit ex Maz. Zulich. Voss. pr. A. et tribus aliis pro vulg. *homine* : $\tau\delta$ *alimenta* abest a tribus ; unde Heins. vs. *refingere* vellet : *Prima C. homini victu ad m. v.* Be. habet *Pabula prima C. homine ad m. v.* duo *hominem ad m. vocavit* : Voss. et Pet. *homini...vocato*. Duo etiam *ad m. elementa v.*—403 Pet. *jugis* pro *jugo*.—404 Maz. *Dum prim.* Tum Ed. pr. *sulcos er.*—

NOTÆ

391 *Circus*] Maximus, scilicet, quem Tarquinius Priscus inter Aventinum et Palatium extruxit ; de ejus pompis et ludis plurima in superioribus vidimus.

Deorum] Quorum imagines transvehii solitas ludis Circensibus jam quoque sæpe dictum.

392 *Ventosis*] Levitate ventis com-

parandis.

Palma] Cujus arboris ramus victori datur.

393 *Hi*] Qui quidem a duodecima Aprilis die incipiunt.

394 *Sponte*] Siquidem quotidie muneribus ejus fruimur.

400 *Magnificas*] Modo quis suillam naturam induerit.

Æs erat in pretio: chalybeia massa latebat. 405

Heu quam perpetuo debuit illa tegi!

Pace Ceres læta est. At vos optate, coloni,

Perpetuam Pacem, perpetuumque Ducem.

Farra Deæ, micæque licet salientis honorem

Detis, et in veteres thurea grana focos. 410

Et, si thura aberunt, unctas accendite tædas.

Parva bonæ Cereri, sint modo casta, placent.

A bove succincti cultros removete ministri.

Bos aret: ignavam sacrificate suem.

Apta iugo cervix non est ferienda securi: 415

Vivat, et in dura sæpe laboret humo.

Exigit ipse locus, raptus ut virginis edam.

Plura recognoscas: pauca docendus eris.

*terra inversa asperit Solem. Æs magni pendebatur, massa chalybeia defossa erat. Heu quam illa debuit semper latere! Ceres gaudet Pace. At vos, agricola, expe-
tite votis Pacem immortalem, et Ducem immortalem. Potestis offerre Deæ fru-
menta, atque honorem micæ salientis, atque grana thurea in antiquas aras. Et si
thura deerunt, accendite faces unctas. Exigua grata sunt bonæ Cereri; modo sint
sincera. Sacerdotes succincti tollite cultros a bove. Bos colat terram: mactate
saginem porcanti. Collum idoneum iugo non est mactandum bipenni. Vita fruatur,
et saepe laboret in dura terra. Ipse locus requirit ut dicam raptus puellæ. Plura*

////////

105 Voss. *Res pro Æs; et V. et Pet. in pretium. Tum olim edebatur chalybis
jam mass. pro quo Pet. chalybe jam; et Nauger. chalybeia; bene, iudice
Heins. In pr. A. et Læti chalybeaque mass. latebat; latebat etiam in Erfurt. et
aliis nonnullis; patebat erat in uno Cod. sed vulg. placebat.*—406 Vulg. *Heu,
heu perpet.* Liber Ursin. et opt. V. *Eheu: at Læti cod. pr. Bonon. et tres alii
Heu quam.*—407 Pro *at plurimi et. Optate meliores, teste Heins. ceteri orate.*—
408 *Perpetuumq.* est ex Maz. Zulich. et multis aliis: vulg. *pacificumq.* et Pet.
paciferumq.—409 Arund. *salient. in ore.*—410 Unus Mor. *vet. thura liquata foc.*
Maz. *auræ dona.*—411 Ed. Neapol. *Sed pro Et: F. At. Dein tres scripti
thur. alerint. Tum quatuor junctas accend. et Pat. accend. pinus.*—412 Gottorph.
Pauca bon. Mox A. si mod. et Pat. dummodo.—413 Quinque libri *succ. cultrum
rem.* Gottorph. *etiam prohibete ministr.*—414 Alii *ignavam.*—415 Quatuor
libri *cerv. et non ferient.*—417 Fr. *ille pro ipse.*—418 Arund. Pol. Fr. et sep-

NOTÆ

405 Æs] Propter usus rusticos.

409 Licet] Atque adeo exiguis
donis contenta est.

106 Debuit] Ut nulla bellorum et
neis instrumenta essent.

Salientis] Sal namque in igue
crepitat et salit.

107 Lata] Quia per pacem agri
exerceantur.

412 Casta] Pia et casta mente
oblata.

108 Perpetuam] Tiberii in gratiam
hæc dicta, quasi pacis vindex certis-
simus fuerit.

414 Ignavam] Ex illa enim viva
præter grunnitum et lutum nihil per-

Terra tribus scopulis vastum procurrit in æquor
 Trinacris; a positu nomen adepta loci. 420
 Grata domus Cereri. Multas ibi possidet urbes;
 In quibus est culto fertilis Henna solo.
 Frigida cœlestum matres Arethusa vocarat.
 Venerat ad sacras et Dea flava dapes.
 Filia, consuetis ut erat comitata puellis, 425
 Errabat nudo per sua prata pede.
 Valle sub umbrosa locus est, aspergine multa
 Uvidus ex alto desilientis aquæ.

recognosces, pauca eris monendus. Terra Sicula porrigitur in mare latum tribus promontoriis; habuit nomen a formâ loci. Sedes accepta Cereri: ibi habet multas urbes, inter quas Henna ferax est solo exculto. Frigida Arethusa inritaverat matres Deorum. Dea flava venerat quoque ad sacras epulas. Filia, stipata sicuti erat puellis solitis vagabatur per prata pede nudo. Locus est sub valle opaca, humidus multa aspergine aquæ cadentis ex sublimi. Tot erant illic colores, quot natura

tem alii *Plur. recognoscens*; nonnulli etiam *recognoscas*; at Heins. malit *recognoscis*.—419 *Sa.* et duo alii *east. descendit in æq. Mor. tert. præcurrit*.—420 *R.* et quinque alii *Tr. appositum nom. P. appositi*; multi alii *appositu. Pat. adept. locus*.—421 *Ibi* est ex *Zulich.* et altero *A. pro vulg. ea*: at *Pet. Da.*—422 *Iu vet. Neapolis celso pro culto. Mox Fr. Ethna loco*; et in *voc. loco dat solo pro var. lect.*—423 *Fr. Frig. caelestes matr.*—428 *Pro vulg. Humidus ex alt.*

NOTÆ

cipitur.

417 *Exigit*] Quoniam de Cereris sacris agitur.

Virginis] Proserpinæ, scilicet, filiæ Cereris a Plutone raptæ.

418 *Recognosces*] Tibi nota intelliges.

419 *Terra*] Fabulam narrare occipit.

420 *Trinacris*] Sicilia eo nomine a tribus promontoriis, Lilybæo, Pachino, et Peloro, in mare excurrentibus, adeoque positu, situ, et forma triangulari, dicta.

421 *Grata*] Cum ob frumentationem, tum ob cultum, atque inclytam virorum religionem.

422 *Henna*] In media Sicilia ea urbs, cujus campus in floribus semper, et omni vernis die. Ibi vero fanum

habuit Ceres binaque in eo simulacra, marmoreum alterum, alterum æreum modicum cum facibus, sed excellens et perantiquum, ut testatur Cicero.

423 *Cœlestum matres*] Deas Deorum genitrices.

Arethusa] Nympha Syracusani fontis frigidissimi, quam ideo Cererem ad convivium vocasse Poëtæ finxerunt, ut Plutoni rapiendæ Proserpinæ, matris custodia remota, occasio daretur.

424 *Dea flava*] Ceres, scilicet, quæ eo colore et vultu propter flavescentes spicas fingitur.

425 *Filia*] Cereris, scilicet, Proserpina.

427 *Locus*] Præter prata et flores, humi demersum fuit foramen, et specus illa celebris; qua Ditem seu

Tot fuerant illic, quot habet natura, colores :

Pictaque dissimili flore nitebat humus. 430

Quam simul aspexit ; Comites, accedite, dixit ;

Et mecum vestros flore replete sinus.

Præda puellares animos prolecat inanis,

Et non sentitur sedulitate labor.

Hæc implet lento calathos e vimine textos : 435

Hæc gremium, laxos degravat illa sinus.

Illa legit calthas : huic sunt violaria curæ :

Illa papavereas subsecat ungue comas.

Ilas, Hyacinthe, tenes : illas, Amarante, moraris :

Pars thyma, pars casiam, pars meliloton amant. 440

Plurima lecta rosa est ; et sunt sine nomine flores.

Ipsa crocos tenues, liliaque alba legit.

habet ; atque terra splendebat picta flore dissimili. Quam statim atque vidit, Comites, inquit, adeste, et cumulate mecum sinus vestros floribus. Præda levis trahit mentes puellares, neque labor sentitur ariditate. Hæc cumulat quasillos factos ex flexili vimine. Hæc implet gremium, illa sinus solutos. Illa colligit calthas : violaria placent huic : illa revellit ungue culmina papaverea. Hyacinthe, moraris has ; Amarante, defines illas : pars diligunt thymum, pars casiam, pars meliloton. Multa rosa collecta est ; atque sunt flores sine nomine. Ipsa colligit parvos crocos, et lilia

~~~~~

Cicero profert *Uvidus* ex uno V. et ex ora lib. Statii.—429 Pro fuerant 'Ursini liber, florent : quod placeret, nisi flore sequeretur. Scribo, Tot vernant illic ; et sequenti versu, flore renidet humus, pro nitebat : nam unus Patavinus melioris notæ, ridebat, alius, virebat. Exaratum fuerat, flore nidet, aut nilet, pro renidet ; et verant, pro vernant, superiori versu : hinc natus error.' Heins.—431 P. et R. Quos simi. Thuan. Quas ; alius Quem ; A. Que ; duo Quod.—432 Unus liber *Ætnæo* nostros flor. replete sin. Ex scriptis Heins. reposuit Vestros... replete pro vulg. plenos...referte.—433 Prolecat est ex Pet. et Ursin. vulg. oblectat : nonnulli autem delectat.—434 Pro sentitur Heins. conj. sentitus. 'Nescio an sentitus se tueri possit.' Burm.—435 Be. calath. ex vim. factos : Heins. dedit textos ex Voss. pr. A. Zulich. Maz. Larti, pr. F. cum multis aliis ; vulg. nexos.—436 Neapolis protulit laxos ex libro scripto ; vulg. lapsos.—438 Fr. Ill. papavereas subs.—440 Olim legebatur Pars thym. p. rorem, p. sed pars casiam optimus Ursini liber et Nangerianus : tres alii, parsque rosas : multi, pars rores : Strozze codex, pars crocem : alius, pars cionas.—441 Alii sunt et inverso ordine ; pro quibus Heins. reponere volebat

NOTÆ

Oreum aut Plutonem ad Proserpinæ raptum prodisse fama a Poëtis emanavit.

433 *Inanis*] Quia cito marcescunt flores.

434 *Sedulitate*] Florum legendorum

studio.

437 *Calthas*] *Des Soucis*.

440 *Casiam*] Rosmarinus est forte. *Rores* enim in multis etiam Manusc. reperitur : neque aliter ex Dalechampio credideris.

Carpendi studio paulatim longius itur :

Et dominam casu nulla secuta comes.

Hanc videt, et visam patruus velociter aufert ; 445

Regnaque cœruleis in sua portat equis.

Illa quidem clamabat, Io, carissima mater,

Auferor; ipsa suos abscideratque sinus.

Panditur interea Diti via : jamque diurnum

Lumen inassueti vix patientur equi. 450

At chorus æqualis, cumulatis flore canistris,

Persephone, clamant, ad tua dona veni.

Ut clamata silet, montes ululatus implent ;

Et feriunt mœstæ pectora nuda manus.

Attonita est plangore Ceres ; modo venerat Hennam : 455

Nec mora, Me miseram, filia, dixit, ubi es ?

candida. Longius itur paulatim desiderio colligendi : et forte nulla comes secuta dominam. Patruus hunc aspicit, et celeriter abripit visam ; atque rehit in sua regna equis fuscis. Illa quidem vociferabatur, Io, mater dilectissima, abripior ; atque ipsa laceraverat suos sinus. Interea via aperitur Diti : jamque vix equi insoliti tolerant lucem diurnam. At turba comitum, quasillis repletis floribus, clamant, Persephone, accede ad tua munera. Postquam vocata tacet, implent colles clamoribus ; atque manus tristes plangunt pectora aperta. Ceres obstupuit plangore ; modo redierat Hennam ; et sine cunctatione, Me infelicem, ait, ubinam es, filia? Amens

~~~~~

lecti.—447 Tert. Mor. *quid. clamat jam jam cariss.* Voss. *clamat Io, Io.* Mor. sec. *Io, comitesque parentes.*—448 Multi vett. *su. excideratque* ; pr. A. *abstuleratq.*—449 Alii *namque diurn.*—450 Plurimi *non pro vix.*—451 Ursini [et octo libri] *cumulato flore ministræ* : unus V. *cumulato flore ministri* : alii septem ejusdem Bibliothecæ et Statii, *cumulatæ flore ministræ* : magis placet. Ciofan. Scribe cum meo libro, *cumulatæ* : nec sane spernendus alter, in quo, *cumulatis flore canistris.* Neapol. *Cumulatis canistris* pr. Edd. cod. Nangerii, et quatuor Heins.—452 Pro *dona* pr. A. *rota* ; venuste, Heins. judice.—453 *Ut* ex melioribus dedit Heins. vulg. *Et. Mox Fr. ululantibus impl.*—454 *Mastæ* ... *manus* ex Ursin. Nanger. et uno Pat. alii *masta...manu.* Quidam etiam *fer. nuda pect. masta manu.*—456 Nonnulli *clamat* pro *dixit.*—457 Meliores,

NOTÆ

442 *Ipsa*] Proserpina, scilicet.

444 *Casa*] Quia omnes, scilicet, legendis floribus intentæ.

445 *Patruus*] Pluto, qui Cereris frater, si fabulam sequeris; Orcus Rex Molossorum, si Eusebium audis.

446 *Ceruleis*] Fuscis et subnigris; quales regis Inferorum decet esse.

Regna sua] Erebus, scilicet.

449 *Panditur*] Antrum supra memoravimus, qua ad sua regna descendit Pluto.

451 *Æqualis*] Quia ejusdem ferme ætatis comites habuit Proserpina seu Persephone.

453 *Implent*] Quia magno gemitu ac ululatu amissam dominam requirebant.

Mentis inops rapitur: quales audire solemus

Threicias fuis Mænadas ire comis.

Ut vitulo mugit sua mater ab ubere rapto,

Et quarit fœtus per nemus omne suos; 460

Sic Dea: nec retinet gemitus, et concita cursu

Fertur; et e campis incipit, Henna, tuis.

Inde puellaris nacta est vestigia plantæ;

Et pressam noto pondere vidit humum.

Forsitan illa dies errori summa fuisset, 465

Si non turbassent signa reperta sues.

Jamque Leontinos Amenanaque flumina cursu

Præterit, et ripas, herbifer Aci, tuas:

Præterit et Cyanen, et fontem lenis Anapi,

Et te, vorticibus non adeunde Gela. 470

aufertur; quales consuevimus audire Mænadas Threicias incedere capillis effusis. Quemadmodum mater sua mugit, vitulo detracto ab ubere, atque quarit partus suos per omnem sylvam; ita Dea, atque concita cursu rapitur, neque reprimunt gemitus: et incipit ex tuis arvis, Henna. Inde invenit signa pedis puellaris, et advertit terram notatam onere cognito. Forte illa dies fuisset ultima discursibus, nisi porci inertiissent vestigia inventa. Jamque prætergressa est cursu Leontinos et flumina Amenana, atque ripas tuas, Aci herbosæ: præterit quoque Cyanen, et fontem lenis Anapi; et te, Gela, non adeunde propter voragines. Præterierat Ortygien, Mega-

~~~~~

teste Heins. quales; alii ut quas.—458 Pro fuis, alii passis, vel spursis. Fr. etiam Mænades.—460 Unus V. Et queritur fœt.—461 Fr. rel. gemitum, sed e. currit: plures etiam alii currit.—462 Plurimi a pro e.—464 Noto vet. plerique; alii natæ.—465 F. Fors. ille di. ut summa sit substantivum. Mox ex Zulich. errori Heins. recepit, quasi elegantius quam vulg. erroris: Nauger. errorum.—466 Voss. pr. A. et quinque alii sign. repente su.—467 Scribitur etiam Amenanaq. Amenaq. Anisenaq. Amasenaq. Antenaq. Anienaq. et similia: Fr. Menenaq. mania curs.—469 Fontem ex duodecim scriptis Heins. edidit pro vulg. fontes. Tum Voss. levis Anapi; Maz. Apani.

NOTÆ

458 *Mænadas*] Bacchas Thracias dicit, quibus ab inmisso Bacchi furore et insania Græce illud datum nomen.

465 *Illo*] Qua cepit quærere.

466 *Turbassent*] Rostro pedibusque terram, atque adeo Proserpinæ vestigia, invertendo.

467 *Leontinos*] Leontini urbs inter Catanam et Hyblam, versus mare Siculum.

Amenana] Amenani fluvii ad Æt-

nam montem.

468 *Aci*] Fluvius est, seu fons potius Ætnæ montis, in quem mutatus Galatææ dilectissimus ille Acis, quem Polyphemus saxo illiserat.

469 *Cyanen*] Syracusani agri fontem.

Anapi] Fluvius est cui Cyane commiscetur.

470 *Gela*] Hic vastis fertur vorticibus in mare inter Agrigentum et

Liquerat Ortygien, Megareaque, Pantagienque,

Quaque Simetheas accipit æquor aquas,

Antraque Cyclopum, positis exusta caminis,

Quique locus curvæ nomina falcis habet :

Himeraque, et Didymen, Acragantaque, Tauromenonque ;

Sacrorumque Melan pascua læta boum.

476

Hinc Camerinan adit, Thapsonque et Heloria tempe ;

Quaque patet Zephyro semper apertus Eryx.

*reaque, Pantagienque, et qua mare excipit aquas Simetheas, atque speluncas Cyclo-
pum incensus caminis appositis, et locum qui obtinet nomina curvæ falcis ; Himera-
que, et Didymen, Acragantaque, Tauromenonque, et Melan pascua pingua boum
sacrorum. Hinc accedit Camerinan, Thapsonque, et Heloria tempe, et qua vastus*

—470 Fr. *te, verticibus non.*—471 Alii *Ortygiam*, vel *Ortygian*.—474 Arund.
et Excerpt. D. *Quodque S.*—475 Scribitur etiam *Acracanta* vel *Araganta*.
Tum alii *Tauromenonque*.—476 Alii *Sacrarumque* ; et Excerpt. D. P. et duo
alii *Sacratumque*. Tum meliores *Melan* ; ceteri *Melam*.—477 Alii *Camerinam*
vel *Camerina* ; *Thapsumque* : et *Oloria*.—478 Ex melioribus Heins. dedit

NOTÆ

Syracusas : diciturque hodie *Fiume di Terranova*.

471 *Ortygien*] Quæ ponte olim Syracusis annexa insula.

Megarea] Quæ ad Megaram urbem, haud procul a Catana, spectabant.

Pantagien] Pantagias seu Pantagies parvus sed rapidissimus fluvius, murmure magno per saxa in mare, non longe a Catana, decurrens.

472 *Simetheas*] Simethi, fluvii prope Catanam et Cyclopum scopulos.

473 *Antra*] Ætnæ monte, ubi Cyclopes Vulcani ministri ferrariam exercere etiam dicuntur.

474 *Locus*] A falce Drepano etiam nomen. Verum Messanam intelligendam esse ex chorographia, et ex eo quod multo post Erycem nominet Poëta, ad cuius radices sita civitas Drepanitana, non dubitat illustriss. Neapolis.

475 *Himera*] Fluvium magnum, urbemque eo nomine habet Sicilia.

Didymen] Ex insulis Lipareorum, quæ et *Æoliæ* seu *Vulcaniæ* dicuntur,

Siciliæ adjacentibus est una. Sed insulæ hujus urbem hanc potius fuisse credideris.

Acraganta] Siciliæ oppidum inter Pachynum et Lilybæam promontoria ; quod Latini Agrigentum dixerunt.

Tauromenon] Urbs quoque Siciliæ inter Pachynum et Pelorum.

476 *Sacrorum*] Sacris destinatorum.

Melan] Fluvium facit Siciliæ, ut vides, quo nominæ plures alibi reperiuntur.

477 *Camerinan*] Siciliæ oppidum.

Thapson] Insula est parva juxta Syracusas, quam Servius pæne fluctui parem facit.

Heloria] Quæ ad Helorum fluvium, non longe a Pachyno, Thessalicis similia.

Tempe] Locum Thessaliæ amœnissimum sæpius vidimus in superioribus.

478 *Eryx*] Mons Siciliæ inter Drepanum et Panormum urbes, ubi Veneris templum illud ornatissimum, a quo Erycina dicta est.

Jamque Peloriaden, Lilybeaque, jamque Pachynon
 Lustrarat, terræ cornua trina suæ. 480
 Quacumque ingreditur, miseris loca cuncta querelis
 Implet: ut amissum cum gemit ales Ityn.
 Perque vices modo, Persephone, modo, Filia, clamat.
 Clamat, et alternis nomen utrumque ciet.
 Sed neque Persephone Cererem, neque filia matrem 485
 Audit: et alternis nomen utrumque perit.
 Unaque, pastorem vidisset an arva colentem,
 Vox erat, Hac gressus siqua puella tulit?
 Jam color unus inest rebus; tenebrisque teguntur
 Omnia: jam vigiles conticuere canes. 490
 Alta jacet vasti super ora Typhoëos Ætnæ,
 Cujus anhelatis ignibus ardet humus.

Eryx semper apertus est Zephyro. Jamque pererraverat Peloriaden, Lilybeumque, atque Pachynum, prima cornua terræ suæ. Quacumque incedit, implet omnia loca luctuosis questibus: ut cum avis luget Ityn sublatum. Et clamat per vices nunc, Persephone, nunc, Filia; et frequentat utrumque nomen alternis vicibus. Sed neque Persephone audit Cererem, neque filia matrem; et nomen utrumque perit per vices. Atque, seu vidisset pastorem an agricolam, una vox erat, Ecqua puella hac præterit? Jam color unus est rebus, atque omnia absconduntur tenebris: jam canes vigiles siluerunt. Ætna excelsa imposita est super ora ingentis Typhæi, cujus igni-

//////////

patet; veteri jacet.—479 Fr. cum aliis Peloriadem.—480 Trina recepit Heins. ex emend. Jan. Vltii pro vulg. prima.—482 Ed. Neapol. et Jun. Cod. amiss. congemit al. Deinde Fr. cum aliis Ithim.—483 Pet. et alius Perg. vicem mod. Mox pro clamat plurimæ Edd. mater.—484 P. alter Vocibus altern.—485 Fr. nec in utroque loco pro neque.—486 Fr. et alterius nom.—487 Vulgo edebatur Finique; quod, teste Burm. est in uno tantum Cod. Mox A. vid. ut arv. tres in.—488 Siqua omnes fere scripti; recte: si pro au. Burm. Alii ecqua.—490 Pembroc. Oan. pervigiles.—491 Fr. vastis Ethna: alii etiam Ætna,—

NOTÆ

479 *Peloriaden*] Promontorium illud dicit quod extremam Italiam spectat, a Peloro Annibalis gubernatore ibi interfecto donominatum.

Lilybea] Aliud Siciliæ promontorium, spectans Sardiniam.

Pachynon] Tertium Siciliæ promontorium.

480 *Cornua*] Promontoria cornua appellat, quia prima in mare incur-runt, totamque insulam videntur tueri.

482 *Ales*] Proenes et Philomelæ fabulam habes in Metam. quæ tibi si minus nota, eo ne pigeat redire.

Ityn] Terei fuit filius, a matre Proene jugulatus; cujus tamen trans-mutata dolet vices.

489 *Unus*] Opacus, scilicet, aut niger.

491 *Typhoëos*] Quem gigantem a Jove Ætnæ Siciliæ monti aut certe toti insulæ suppositum non semel habuimus.

Illic accendit geminas pro lampade pinus :

Hinc Cereris sacris nunc quoque tæda datur.

Est specus exesi structura pumicis asper ; 495

Non homini regio, non adeunda feræ :

Quo simul ac venit, frænatos curribus angues

Jungit, et æquoreas sicca pererrat aquas.

Effugit et Syrtes, et te, Zauclæa Charybdi ;

Et vos, Nisæi, naufraga monstra, canes ; 500

Hadriacumque patens late, bimaremque Corinthon.

Sic venit ad portus, Attica terra, tuos.

Hic primum sedit gelido mœstissima saxo.

Illud Cæcropidæ nunc quoque triste vocant.

bus efflatis terra incensa est. Accendit ibi duas pinus pro lampade: hinc fax etiam adhibetur sacris Cereris. Est antrum horridum structura pumicis erosi, locus non adeundus homini neque feræ: quo statim atque pervenit alligat serpentes frænatos curribus, et sicca perambulat aquas marinas. Vitavit et Syrtes, et te, Charybdi Zauclæa, et vos, canes Nisæi, monstra naufraga, et vastum Hadriacum, et Corinthum bimarem. Ita venit ad tuos portus, terra Attica. Hic primum tristissima requievit in rupe frigida. Cæcropidæ appellant eam nunc etiam Mæstam. Mansit

//////////

492 *Cant. Cuj. ab clatis ign.*—494 *Be. Hinc Cereri sacr.*—496 *Homini Heins. dedit ex Ursin. Voss. pr. A. Læti, Maz. Zulich. Nanger. et multis aliis pro vulg. fucitis.*—497 *Meliores, teste Heins. advenit pro ac venit.*—498 *Alii Junxit, et.*—499 *Effug. ad S. vulg. 'et S. meliores. Lege etiam ex uno Med. Charybdi pro Charybdis.'* Heins.—500 *Pro Nisæi alii Scyllæi; et unus A. Phorcei. Mox quidam ex melioribus, teste Heins. naufr. turbu, can.*—

NOTÆ

492 *Cujus*] Typhoëi, scilicet, qui Ætnæas flammæ ore illo eructare dicitur.

Humus] Ætnæa, scilicet, quæque illi adjacet.

493 *Piaus*] Quæ lucem noctu quærenti præberent.

497 *Angues*] Qui Cereris currum trahere finguntur.

499 *Syrtes*] Quæ loca vadosa maris Libyci dicuntur proprie; hoc in loco pro Scylla et Charybdi Siculi freti voraginibus proximis locis sumuntur.

Zauclæa] A Zancle, quæ deinde Messina dicta est, proxima vorago Charybdis nomen sortita.

500 *Nisæi*] Scyllæ Phorci filiæ,

quam et alibi cum altera Nisi confundit Poëta, metamorphosim in famosum illud monstrum sen scopulum, de quo nunc agitur, jam sæpe retulimus.

501 *Hadriacum*] Mare, scilicet, quod et Supernum dicitur, partes Italiæ Septentrionalis alluens.

Bimarem] Quia Ægæum simul et Ionium prospicit.

504 *Cæcropidæ*] Athenienses, qui a Cæcrope reg. sic dicti.

Triste] Ἀγέλαστον πέτραν prope puteum Καλλιχορον dixerunt Græci; ubi primum aliquid in Cereris honorem celebratum.

- Sub Jove duravit multis immota diebus, 505
 Et Lunæ patiens, et pluvialis aquæ.
 Fors sua cuique loco est: quo nunc Cerealis Eleusin,
 Dicitur hoc Celei rura fuisse senis.
 Ille domum glandes excussaue mora rubetis
 Portat, et arsuris arida ligna focis. 510
 Filia parva duas redigebat rupe capellas;
 Et tener in cunis filius æger erat.
 Mater, ait virgo, (mota est Dea nomine matris,)
 Quid facis in solis incomitata jugis?
 Restitit et senior, quamvis onus urget: et orat 515
 Tecta suæ subeat quantulacumque casæ.
 Illa negat: (simularat anum, mitraque capillos
 Presserat:) instanti talia dicta refert:
 Sospes eas, semperque parens: mihi filia rapta est.
 Heu melior quanto sors tua sorte mea! 520

*immota sub dio multis diebus, patiens et Lunæ et aquæ pluvialis. Sors sua est cuique loco. Aiunt eo, quo nunc Eleusin Cerealis, fuisse arva senis Celei. Ille fert domum glandes, et mora decrepta rubetis, atque ligna sicca focis arsuris. Parva filia reducebat montibus duas capellas; atque tener filius morbidus erat in cunis. Parens, inquit puella, (Dea tacta est nomine parentis,) quid agis sola in collibus desertis? Senex etiam constitit, quamvis onus gravat, atque precatur ut ingredia-
 tur tectu quantulacumque sui tugurii. Illa recusat; formam inducat anus, atque texerat comam mitra. Reddit huiusmodi verba urgenti: Discedas incolumis et semper pater: mihi filia sublata est. Heu quam tua conditio est potior conditio-*

////////

501 Pro patens Sa. petens.—505 R. mult. ignota dieb.—507. 508 Sic Heins. distich. constituit; olim legebatur, qui nunc C. Eleusis Dicitur, hic C. r. fuere s. Sed quo nunc est in Ursin. Pat. et tribus aliis: Be. nam qui; Jun. nam quæ; quinque scripti ubi nunc. Dein meliores, teste Heins. Eleusin. Mox hoc exhibet Ursin. at unus Pat. hæc...fuisse; Helm. hic, et alius hoc fuisse.—511 Rupe Heins. recepit ex Ursin. et uno Pat. pro vulg. monte: Jun. et Be. forte.—513 Fr. est de nom.—514 Duo scripti sol. non comitata: et Voss. cum quibusdam aliis jugis pro locis.—515 Restitit Heins. rescripsit ex Zulich. Maz. pr. A. Arund. et aliis nonnullis; vulg. Perstitit. Mox Jun. et Be. on. urgeat, orat.—516 Unus lib. ut sube. et plurimi qualicumque.—517 Pet. neg. simularit an.—520 Fr. mea est.—521 Unus lib. lucr. decorum est. Fr. est deest.

NOTE

- 505 Sub Jove] Sub dio.
 507 Fors est] Ut modo patebit.
 Eleusin] Quæ mbs Atticæ ad mare,
 Cereris sacris notissima.
 508 Celei] Quem tamen nonnulli regem fecerunt qui Eleusinæ imperium tenuit.
 511 Filia] Celei, scilicet.
 513 Virgo] Celei filia.

Dixit: et, ut lacrymæ (neque enim lacrymare Deorum est)

Decidit in tepidos lucida gutta sinus.

Flent pariter, molles animi, virgoque senexque.

E quibus hæc justi verba fuere senis:

Sic tibi, quam raptam quereris, sit filia sospes: 525

Surge: nec exiguæ despice tecta casæ.

Cui Dea, Duc, inquit: scisti, qua cogere posses.

Seque levat saxo, subsequiturque senem.

Dux comiti narrat, quam sit sibi filius æger;

Nec capiat somnos, invigiletque malis. 530

Illa soporiferum, parvos initura penates,

Colligit agresti lene papaver humo.

Dum legit, oblito fertur gustasse palato,

Longamque imprudens exsoluisse famem.

Quæ quia principio posuit jejunia noctis; 535

Tempus habent Mystæ sidera visa cibi.

mea! Absolvit; atque splendida gutta quasi lacrymæ (neque enim est Deorum lacrymas emittere) fluxit in tepidos sinus. Puella atque senex levis animi lacrymantur similiter; e quibus hæc fuerunt voces æqui senis: Ita filia, quam sublatam doles, sit tibi incolumis, surge, neque contemne tecta tenuis tugurii. Ad quem Dea, Præcas, ait: intellexisti quomodo posses persuadere: atque surgit ex tristi rupe, et subsequitur senem. Dux refert comiti, quam male sanus sit sibi filius; neque dormiat, et sit expectatus in dolores. Illa ingressura tenuem domum legit terra aspera mite papaver. Dum legit, dicitur attigisse palato immemori, atque incogitanter fregisse longam famem. Quæ, quia incunte nocte solvit inediam, sacerdotes sumunt ad tempus edendi astra con-

—522 Arund. Fr. et quatuor alii in *trepidos luc.* Et pr. A. *lurida gutt.* Med. *liquida*; alius *livida*.—523 *Animi* ex Zulich. pr. A. *Læti*, et tribus aliis Heins. placet præ vulg. *animis*.—524 Zulich. pr. A. et duo alii *lassi* pro *justi*.—525 *Quereris* Heins. dedit ex Zulich. pr. A. et duobus aliis pro vulg. *quæris*.—527 *Duc* ex Ursin. Nanger. Voss. Arund. Maz. Zulich, aliisque: vulg. *sic*.—528 *Strozzæ subsequiturq. ducem*.—529 *Quam* Neapolis rescripsit ex optima Ed. plurimi *quod*.—531 V. et Pat. *parv. subitura penat.*—532 *Quindecim libri leve pro lene*.—534 Sa. et Bonon. *Et longam impr.*—536 *Mystæ...cibi* Heins. profert ex Zulich. Maz. Voss. *Læti* et sex aliis; vulg. *cana...sibi*: Ursin. *mixta...sibi*; duo V. *mixti*, Fr. *mixtum*, et tres alii *mensæ sibi*: multi

NOTÆ

532 *Lene*] Quod lenem somnum quicquam comesse decreverat. inducit.

536 *Mystæ*] Sacerdotes Cereris proprie, seu Epoptæ, quibus ad oblita ipsa Ceres, quæ ante quam mysteria aditus. suam Persephonen invenisset nihil

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

6 O

Limen ut intravit, luctus videt omnia plena.

Jam spes in puero nulla salutis erat.

Matre salutata (mater Metanira vocatur)

Jungere dignata est os puerile suo. 540

Pallor abit, subitæque vigent in corpore vires :

Tantus cœlesti venit ab ore vigor.

Tota domus læta est, hoc est, materque, paterque,

Nataque : tres illi tota fuere domus.

Mox epulas ponunt, liquefacta coagula lacte, 545

Pomaque, et in teneris aurea mella favis.

Abstinet alma Ceres, somnique papavera causas

Dat tibi cum tepido lacte bibenda, puer.

Noctis erat medium, placidique silentia somni ;

Triptoleum gremio sustulit illa suo : 550

Terque manu permulsit eum : tria carmina dixit ;

Carmina mortali non referenda sono.

Inque foco pueri corpus vivente favilla

Obruit, humanum purget ut ignis onus.

specta. Cum limen tetigit, aspicit omnia plena fletus. Jam nulla erat spes salutis in infanti. Matre salutata (mater appellatur Metanira) dignata est tangere os puerile suo. Pallor excutitur, atque advertunt vires repentinas in corpore. Tantus rigor accessit ab ore cœlesti. Tota domus gaudet, hoc est genitrix, et genitor, atque filia: illi tres fuerunt tota domus. Mox admoret cibos, coagula liquefacta lacte, atque poma, et mella flava in teneris favis. Ceres alma nihil tangit, atque præbet tibi, infans, papavera potanda cum lacte calido, causas soporis. Erat nox media, atque silentia lenis soporis; illa recepit Triptoleum in suum sinum: atque ter perlinxit eum manu: tres versus protulit, versus non memorandos roce mortali. Atque tegit in foco corpus infantis favilla ardente, ut ignis abstergat sarcinam

etiam alii *mistæ...sibi*.—539 Heins. monet *Metanira* legendum esse: vulg. edebatur *Menulina*: Scaliger *Melarira* legebat, Neapolis *Menalina*: alii *Menalia*, *Melania*, *Melanira*, *Metania*, *Materna*.—540 *Jungere* ex edd. plurimis et scriptis magis placet Burm. quam vulg. *Tangere*.—541 Vulg. *subitasque* *eident in*: sed 'multo elegantius mihi videtur lectio Vaticanæ Codicis *subitaque* *vigent in c. v.* Burm.—543 Pr. Ed. cum Fr. aliisque scriptis *hæc pro hoc*. Heins. conj. *Tota d. l. c. domus est m.*—545 Maz. et tres alii cum Fr. *coag. lactis*.—546 *Teneris...favis* Hems. dedit ex Ursin. Zulich. et duobus aliis; conjicitque *ceris...favis*: vulg. edebatur *ceris...favis*: multi editi et scripti *ceris...suis*.—550 Tres libri *grem. sustinet illa*.—551 Med. man. *puerum tersit*; tr. et unus *cussit*. Pro *permulsit* Arund. et alius *demulsit*. Læti liber *permulsit*: ad hæc tr.—554 An non rectius *opus*, ut in uno Heinsii codice erat? corpus

NOTÆ

545 *Liquefacta*] Lac coagulatum. posito.

546 *Aurea*] Aureo colore.

550 *Triptoleum*] Qui Celei filius.

547 *Abstinet*] Ab omni cibo ap-

Excutitur somno stulte pia mater: et amens, 555

Quid facis? exclamat: membraque ab igne rapit.

Cui Dea, Dum non es, dixit, scelerata fuisti:

Irrita materno sunt mea dona metu.

Iste quidem mortalis erit: sed primus arabit,

Et seret, et culta præmia tollet humo. 560

Dixit: et egrediens nubem trahit, inque dracones

Transit, et aligero tollitur axe Ceres.

Sunion expositum, Piræaque tuta recessu

Linqvit, et in dextrum quæ jacet ora latus.

Hinc init Ægæum; quo Cycladas aspiciunt omnes; 565

Ioniumque rapax, Icariumque legit.

Perque urbes Asiæ longum petit Hellespontum:

Diversumque locis alta pererrat iter.

mortalem. Genitrix inepte pia excitatur sopore; atque exterrita, Quid agis? exclamat: et auferit artus ex igne. Ad quam Dea, Dum non es scelestus, ait, fuisti: mea munera sunt frustra timore materno. Iste quidem erit morti obnoxius; sed primus subiget terram aratro, et sparget semina, et capiet mercedem ex terra subacta. Absolvit Ceres, atque prodicens ducit nubem, et ascendit in dracones, et auferitur curru alato. Præterit Sunium procurrens in mare, atque Piræa secuta recessu, et regionem quæ porrigitur in dextrum latus. Hinc transit in Ægæum, in quo videt cunctas Cycladas, et præterlabitur Ionium vorticosum, atque Icarium. Et contendit in longum Hellespontum per urbes Asiæ, atque excelsa percurrit iter

enim humanum opus est, ut anima cœleste. Pro obruit erat in Putean. obstruit. Burm.—555 Multi subito pro stulte.—557 Multi vis pro es; et tres es, inquit, scel. duo vis, inquit.—558 Unus liber sint pro sunt: et alius mea verba met.—559 Duo scripti et Ed. Neapol. quid. moriturus er.—561 Pro inque Heins. conj. inde; quod et erat in P.—562 Heins. conj. Scandit; et. Tum Thuan. anguifero toll. alii alifero.—564 Quidam dextr. qua jac. nonnulli qua jac. Ossu. Pembroc. et Mor. quæ latet or. et Mor. tert. qua latet.—565 Edd. Gryph. Neapol. et alia cum quibusdam scriptis Hinc adit Æ. Voss. legit. Dein pr. A. et pr. V. quod C. et Læti et tres alii inspicit omn.—566 Rapax meliores omnes, teste Heins. ceteri capax. Tum Pet. Icariumq. et Sa. petit.—

NOTÆ

558 *Irrita*] Velle namque hominis seu fides ad divini operis in eo perfectionem requiritur. Verum in hoc strenue disputare maluit nostri plerique, ne quicquam denique in salutem suam incipere ratione sua quasi cogantur: usque adeo in figmentis et nequitia sua desuperunt.

561 *Nubem*] Quam ne videantur trahunt Dii.

562 *Axe*] Pro curru. Synecdoche est.

563 *Sunion*] Atticæ promontorium.

Piræa] Atheniensium portus tutissimus, catenis claudi solitus.

564 *In dextrum*] Adeoque Atticam totam, quam e Sunio proficiscens Ceres ad dextram reliquit.

565 *Cycladas*] Has Ægæi insulas centies jam vidimus.

566 *Rapax*] Quia naufragum.

Nam modo thurilegos Arabas, modo despicit Indos :

Hinc Libys, hinc Meroë, siccaque terra subest. 570

Nunc adit Hesperios, Rhenum, Rhodanumque, Padumque,

Teque future parens, Thybri, potentis aquæ.

Quo feror ? immensum est erratas dicere terras :

Præteritus Cereri nullus in orbe locus.

Errat et in cœlo : liquidique immunia ponti 575

Alloquitur gelido proxima signa polo.

Parrhasides stellæ, (namque omnia nosse potestis,

Æquoreas nunquam cum subeatis aquas,)

Persephonem miseræ natam monstrate parenti.

Dixerat. Huic Helice talia verba refert : 580

Crimine nox vacua est. Solem de virgine raptâ

Consule, qui late facta diurna videt.

Sol aditus, Quam quæris, ait, ne vana labores,

Nupta Jovis fratri tertia regna tenet.

diversum locis. Namque nunc ex alto videt Arabas thurilegos, nunc Indos : hinc Libys, hinc Meroë, et tellus arida subest. Modo accedit ad Hesperios, Rhenum, Rhodanumque, Padumque, teque, Thybri, future parens aquæ potentis. Quo abeo ? Infinitum est referre terras lustratas : nullus locus in orbe omissus a Cerere. Vagatur quoque in cælo, atque compellat sidera juncta axi frigido, intacta mari fluido. Stellæ Parrhasides, ostendite infelici matri filiam Proserpinum, namque licet vobis omnia nosse, cum nunquam descendatis in aquas marinas. Absolverut. Helice huic reddit hujusmodi voces : Nox est insons. Consule de puella ablata Solem, qui late conspicit facta diurna, Sol consultus, Quam quæris, inquit, nupta fratri Jovis

////////

568 Fr. *Dirisumq. loc.*—569 Be. *thurilegos A.* et Voss. *mod. respicit I.*—570 Aliæ Edd. *Hinc Libs*, vel *Lybs*. V. *Libye*. Mox Voss. et quatuor alii *Meroës*.—575 Fr. *liquidi quoque numina ponti.*—577 Pet. *omn. ferre pot.* Thuan. et tres alii *scire* : Fr. *posse* ; et *nosse* pro var. lect.—582 Pat. *lut. signa di.* et Bonon.

NOTÆ

568 *Alta*] Quippe per aërem vecta.

570 *Libys*] Libyæ populus.

Meroë] Quæ urbs in Nili est insula eodem nomine.

Sicca] Æthiopia est.

571 *Hesperios*] Eos qui ad occasum sunt porrecti, Hispanos puta et Italos.

Padum] Qui per Cisalpinam Galliam labitur. *Le Pô.*

572 *Potentis*] Propter Romam Urbium reginam.

576 *Signa*] Ursam, scilicet, quæ ex Parrhasia seu Arcadia, cum Callisto esset, orta ; in cœlum vero translata ; quia prope polum, æquore nunquam mergi videtur.

580 *Helice*] Quæ Ursa major, de qua toties.

581 *Nox*] Cujus tempore Proserpina raptâ a Plutone non fuit, ut Ceres suspicabatur.

584 *Fratri*] Diti, scilicet, seu Plutoni.

- Questa diu secum sic est affata Tonantem : 585
 (Maximaque in vultu signa dolentis erant :)
 Si memor es, de quo mihi sit Proserpina nata ;
 Dimidium curæ debet habere tuæ.
 Orbe pererrato, sola est injuria facti
 Cognita : commissi præmia raptor habet. 590
 At neque Persephone digna est prædone marito,
 Nec gener hoc nobis more parandus erat.
 Quid gravius victore Gyge captiva tulissem,
 Quam nunc, te cœli sceptrā tenente, tuli ?
 Verum impune ferat : nos hæc patiamur inultæ. 595
 Reddat, et emendet facta priora novis.
 Jupiter hanc lenit, factumque excusat amore ;
 Nec gener est nobis ille pudendus, ait.
 Non ego nobilior. Posita est mihi regia cœlo :
 Possidet alter aquas : alter inane Chaos. 600

possidet tertia regna: ne fatigeris frustra. Postquam diu apud se indoluisset, sic est allocuta Tonantem: atque maxima indicia luctus erant in facie: Si recordaris de quo sit mihi filia Proserpina, debet habere dimidium curæ tuæ. Mundo per-lustrato, sola contumelia facinoris est perspecta; prædo fruitur mercede facti. At neque Proserpina merita est virum raptorem; neque gener erat nobis conciliandus hoc modo. Captiva, Gyge superiore, quid passa essem molestius, quam nunc passa sum, te obtinente sceptrā cœli? At enim inultus discedat: nos feramus ista sine vindicta. Restituat, atque compenset facta priora sequentibus. Jupiter hanc mulcet, et excusat factum amore; Neque, inquit, ille gener est nobis erubescendus. Ego non sum generosior. Regia est mihi assignata in cœlo: alter obtinet aquas:

~~~~~

furta; 'elegantier,' judice Burm.—586 Fr. in vultus sign.—587 Arund. et Excerpt. D. a pro de. Voss. mihi sit de quo inverso ordine.—589 Pro facti quidam facto; Bonon. fati: at Heins. emendare vellet matri.—590 Tres libri præm. frater hab.—591 Tres libri est raptore mar.—592 F. mor. piandus er.—593 Scaliger legebat Gye.—594 Mor. et sex alii regna pro sceptrā. Got-torph. scept. regente, tul.—595 Plurimi feret...patiemur. A. et sex alii nos hoc pat. et R. non hæc.—598 Voss. Ill. pavendus, ait; et Pet. videndus: Heins. volebat pigendus. Duo libri pudendus amor.—599 Fr. Non ita nobil. addito Gl. 'illo sum.' Tum Gottorph. cessit m. r. cœli: Heins. censet posse et legi posita

NOTE

<i>Tertia</i>] Nam prima Jupiter, altera Neptunus.	Briarei fratrem, qui Diis bella inferre non veritus, jam supra quoque vidi-mus.
585 <i>Tonantem</i>] Jovem.	
587 <i>De quo</i>] Jove, scilicet.	596 <i>Novis</i>] Reddendo raptam.
592 <i>Hoc</i>] Per vim, scilicet.	600 <i>Inane Chaos</i>] Vacua Erebi
593 <i>Gyge</i>] Hunc centimanum regna.	

Sed si forte tibi non est mutabile pectus ;

Statque semel juncti rumpere vincla tori ;

Hoc quoque tentemus, siquidem jejuna remansit :

Sin minus ; inferni conjugis uxor erit.

Tartara jussus adit sumtis Caducifer alis : 605

Speque redit citius, visaque certa refert.

Rapta tribus, dixit, solvit jejunia granis,

Punica quæ lento cortice poma tegunt.

Haud secus indoluit, quam si modo rapta fuisset,

Mœsta parens ; longa vixque refecta mora est. 610

Atque ita, Nec nobis cœlum est habitabile, dixit :

Tanaria recipi me quoque valle jube.

Et factura fuit : pactus nisi Jupiter esset,

Bis tribus ut cœlo mensibus illa foret.

alter Chaos vacuum. Verum, si forte cor non est tibi flectendum, atque consti-
tuisti solvere nodos lecti socii, experiamur hoc etiam, siquidem remansit jejuna: sin
minus, erit conjux mariti inferni. Caducifer monitus subit inferos, alis captis ;
atque revertitur citius expectatione, et narrat conspecta indubitata. Rapta, in-
quit, solvit famem tribus granis quæ poma Punica continent molli cortice. Tristis
mater non aliter ingenuit, quam si nunc sublata fuisset ; atque agre restituta est
longo tempore. Atque ita inquit, Neque cælum est nobis colendum : impera me
etiam recipi valle Tanaria. Atque factura fuit ; nisi Jupiter pollicitus esset, illam

est m. regia, cælum.—601 Multi Quod pro Sed.—602 Mor. tert. et duo alii
rump. jura tor.—603 Fr. Hac quoq.—604 Fr. Si min.—606 Visuq. certa est ex
dnobus V. quatuor alii certaq. visa : in aliis jussuq. certa ; vel certaq. jussa.—
608 Alii quæ in lento ; unus Med. tento ; et Voss. cum aliis sex duro : mox
duo libri cort. grana teg.—609 Fr. Non sec.—610 P. Mæst. sedens ; long.—
611 Est deest tribus : et duo habent habitabere : Heins. conj. nec cælum nobis
habitabere.—612 Tanaria est ex Maz. Zulich. Ursin. Pet. Voss. et multis
aliis : Ursin. Tenarea ; Statii Tanaria ; vulg. autem Tartarea.—613 Be. Quæ
fact. Pr. V. et duo alii Et fecisset idem : pact. Gottorph. fruitura fuit ;
et P. factura foret.—614 Fr. in pro ut.—615 Gottorph. Tunc d. mater vul-

NOTÆ

603 *Hoc quoque*] Rumpere vincla tori.

605 *Tartara*] Qui locus Inferorum ultimus.

Caducifer] Mercurius, scilicet, ejus virga serpentibus nexa, quam Caduceum dicunt, fuit gestamen.

608 *Punica*] Grenade, Gall.

612 *Tanaria*] Tartarea, Inferis : quia in Tanaro Laconiae promontorio

spiraculum Ditis, aditusque ad Inferos.

614 *Bis tribus*] Senis apud Superos, totidemque mensibus apud Inferos ideo commorari dicta Proserpina, vel propter Lunæ diversos status, vel ratione triticeæ seminis habita, quod altera anni parte quasi obrutum terra videtur, altera proserpendo seu progerminando ad superos redit.

Tum demum vultusque Ceres animumque recepit ; 615
 Imposuitque suæ spicea sarta comæ.
 Largaque provenit cessatis messis in arvis ;
 Et vix congestas area cepit opes.
 Alba decent Cererem : vestes Cerealibus albas
 Sumite : nunc pulli velleris usus abest. 620
 OCCUPAT Apriles Idus cognomine Victor
 Jupiter : hac illi sunt data templa die.
 Hac quoque, ni fallor, populo dignissima nostro
 Atria Libertas cœpit habere sua.
 LUCE secutura tutos pete, navita, portus : 625
 Ventus ab occasu grandine mixtus erit.
 Sit licet ut fuerit ; tamen hac Mutinensia Cæsar
 Grandine militia contudit arma sua.

fore sex mensibus in celo. Tum denique Ceres restituta est mente atque facie, atque imposuit coronam spicam suis capillis. Atque messis umpla crevit in agris requietis, atque vix area continuit divitiis coacervatas. Candida conveniunt Cereri: induite candida velamina Cerealibus. Jam nullus est usus horæ atræ.—Jupiter cognomine Victor obtinet Idus Apriles: delubra sunt illi dicata hac die. Hac etiam, opinor, Libertas dignissima populo nostro cœpit obtinere sua.—Die ventura, navita, occupa portus securos: ventus ab Occidente erit junctus grandini. Scilicet, quamquam fuerit, tamen hac die grandinosa Cæsar oppressit arma Mutinensia.—Cum

tumq. animumq. r. Maz. Zulich. Voss. et Arund. Tum d. vultusq. C. alii cum vulg. vultumq. unus mentemq. Pat. etiam refovit, quod placebat Heins.—618 Unus liber vix conjectas terra ferebat opes.—619 Sic in tribus V. et in vulgatis: at multi scripti Alb. decent Cererem vestis; C. 'Forte Alba decent Cererem: festis C. alba Sum.—621 Fr. Aprili.—623 Sa. et Pat. quoq. si memin, pop. Burm.—624 Opt. V. et Ursin. die pro sua.—627 Olim edebatur Sit licet et fuer. Ursin. Pet. et sex alii Scilicet et fuer. Maz. Zulich. A. Voss. Arund. et quinque alii Sit licet ut fuer. Heins. legit Scilicet ut fuer. i. e. quamvis fuerit. Burm. præfert Sit licet. Meliores teste Heins. hac; alii hac.—628 Pro contudit Voss. A. Maz. Zulich. Ursin. Pet. et plurimi alii perculit;

NOTE

616 *Spicea*] Quibus quidem solet coronari.

617 *Cessatis*] Ad illud alludit quod in Metam. finxit de mœsta et irata Cerere: 'Terras increpat omnes, Ingratasque vocat, nec frugum munere dignas.'

621 *Victor*] Huic ædem voverat Q. Fabius Maximus Rullianus Consul contra Samnites, anno Urbis conditæ 458.

624 *Atria*] Hæc Tiberius Gracchus primus erexit, restauravit postea nobilis ille Senator Asinius Pollio; qui et illi bibliothecam addidit, quæ omnibus pateret.

625 *Tutos*] Ob futuram tempestatem.

627 *Mutinensia*] Apud Mutinam Galliæ Cisalpinæ urbem; ubi Antonius ab Augusto castris exutus.

628 *Grandine*] Pro tempore gran-

TERTIA post Veneris cum lux surrexerit Idus ;
 Pontifices forda sacra litate bove. 630
 Forda ferens bos est foecundaque, dicta ferendo :
 Hinc etiam foetus nomen habere putant.
 Nunc gravidum pecus est : gravidæ nunc semine terræ.
 Telluri plenæ victima plena datur.
 Pars cadit arce Jovis : ter denas Curia vaccas 635
 Accipit ; et largo sparsa cruore madet.
 Ast ubi visceribus vitulos rapuere ministri,
 Sectaque fumosis exta dedere focis ;
 Igne cremat vitulos, quæ natu maxima Virgo ;
 Luce Palis populos purget ut ille cinis. 640
 Rege Numa, fructu non respondente labori,
 Irrita decepti vota colentis erant.
 Nam modo siccus erat gelidis Aquilonibus annus ;
 Nunc ager assidua luxuriabat aqua.

dies tertia post Idus Veneris illuxerit, Sacerdotes adolete sacra vacca grvida. Forda est vacca ferens et facunda, appellata a ferendo : hinc etiam credunt foetus ducere nomen. Nunc pecus est plenum ; nunc terræ plenæ semine. Victima grvida offertur terræ gravidæ. Pars mactatur in arce Jovis : Curia accipit boves triginta, atque irrigatur sparsa multo sanguine. At postquam sacerdotes excusserunt vitulos præcordiis, et obtulerunt viscera discripta altaribus fumidis ; Virgo, quæ vetustissima, torret igne vitulos ; ut ille cinis lustret populos die Palis. Numa regnante, vota agricolæ illusi erant inania, fructu non sequente operam. Nam modo annus erat aridus per frigidus Aquilones ; nunc arva luxuriabant pluvia con-

in nonnullis pertulit : pr. A. pertulit, quod placet Heins. vel perculit, ut ad τὸ grandine alludat hoc verbo. Quatuor etiam scripti *militiæ...sue* : V. *militiæ protulit arma sue*.—631 Zulich. dict. *ferendo*.—633 Nunc dedit Heins. ex pr. A. Voss. Arund. Maz. et Zulich. pro vulg. *quoque* : Be. habet *pro*. Sa. nunc *germine*.—635 A. et alius *J. tradendas C.*—639 Maz. *Ign. cremet vit.* Arund. *cremant* : unus Heins. *creant*.—640 Plurimi *Luc. Pales pop.* Voss. et

NOTÆ

dinoso.

629 Tertia] 17. Kal. seu 15. die Aprilis fordicia erant.

Veneris] Apriles ergo ; Veneri namque sacer hic mensis.

630 Forda] Grvida.

Sacra litate] Sacrificate.

631 Ferendo] Atque adeo e simplici sine o scribi debet fetus : quanquam alii ab obsoleto *feo* magis deducunt. Factum vero per æ si scripseris a ferendo desuineris.

635 Pars] Victimarum, scilicet.

Ter denas] Quia totidem Curia, scilicet, in quarum singulis vacca una mactabatur.

639 Virgo] Vestalis, scilicet.

640 Palis] Hæc Pastorum Dea, quam etiam Vestam et Tellurem esse voluerunt.

641 Rege Numa] Mactandarum bouum inde orta sit causa enarrat Naso.

644 Luxuriabat] Totus in herbam

Sæpe Ceres primis dominum fallebat in herbis ; 645
 Et levis obsesso stabat avena solo :
 Et pecus ante diem partus edebat acerbos :
 Agnaque nascendo sæpe necabat ovem.
 Sylva vetus, nullaue diu violata securi,
 Stabat, Mænalia sacra relictæ Deo. 650
 Ille dabat tacitis animo responsa quieto
 Noctibus. Hic geminas rex Numa mactat oves.
 Prima cadit Fauno ; leni cadit altera Somno.
 Sternitur in duro vellus utrumque solo.
 Bis caput intonsum fontana spargitur unda ; 655
 Bis sua faginea tempora fronde premit.
 Usus abest Veneris : nec fas animalia mensis
 Ponere : nec digitis annulus ullus inest.
 Veste rudi tectum supra nova vellera corpus
 Ponit, adorato per sua verba Deo. 660

tinua. Ceres frequenter decipiebat dominum in primis herbis ; et avena fatua occupabat terram obsessam. Atque pecus emittebat fœtus immaturos ante tempus, et sæpe agna occidebat ovem nascendo. Lucus erat antiquus atque a longo tempore intactus bipenni, relictus sacer Deo Arcadico. Ille reddebat oracula animo tranquillo per noctis silentia. Numa hic immolat duas bidentes. Prima mactatur Fauno, altera offertur mihi Somno. Pellis utriusque explicatur in terra rigida. Caput intonsum bis irroratur aqua fontana ; bis tegit sua tempora foliis fagineis. Abstinet a Venere ; neque fas adhibere animalia mensis ; neque annulus ullus est in digitis. Demittit corpus velatum amictu aspero super recens detractas pelles,

tres scripti palam.—644 Sa. piger pro ager : et tum Jun. exigua lux.—645 Fr. C. primus dom. V. et Pat. dominos fall. et Strozzeæ lib. fall. aristis.—646 Pet. alter lev. oppresso stab.—647 Pro partus quatuor libri fœtus.—648 Pet. et tres alii sæp. necavit ov.—649 Pembroc. plurimi alii, et Excerpt. D. die pro diu.—650 Unus Heins. M. sera rel.—651 Ursin. Maz. Voss. et quatuor alii Illa dab. Heins. conj. Inde.—652 Pro hic, multi vett. hinc : Be. his.—653 Jun. len. datur alt.—654 Maz. vell. utrumque sol.—656 Premit Heins. dedit ex Voss. Maz. et sex aliis pro vulg. tegit.—657 Unus pro abest dedit habet ; unde Heins. hebet.—659 Sic Heins. emend. Be. etiam habet Veste rudi tectus, cum

NOTÆ

sine fructu absumebatur.

645 Ceres] Pro segete.

Primis] Ita ut teuellæ adhuc perirent herbæ.

646 Levis] Sterilis.

Obsesso] Ab ipsa avena sterili, quæ tritico locum non faciebat.

650 Mænalia] Arcadico, Pani, scilicet, seu Fauno, cujus jam non semel

recensuimus fabulas.

653 Somno] Quem etiam in Metam. Deum esse vidimus, ex somniis, scilicet, Ethnicorum.

654 Vellus] Utriusque ovis pellis.

657 Abest] Idem dictum supra de Hercule rem divinam facturo.

658 Nec digitis] Nihil ornatus supplicem maxime decet.

Interea placidam redimita papavere frontem

Nox venit, et secum somnia nigra trahit.

Faunus adest; oviumque premens pede vellera duro,

Edidit a dextro talia dicta toro:

Morte boum tibi, Rex, tellus placanda duarum: 665

Det sacris animas una necata duas.

Excutitur terrore quies; Numa visa revolvit;

Et secum ambages cæcaque jussa refert.

Expedi errantem nemori gratissima conjux;

Et dixit, Gravidæ posceris exta bovis. 670

Extæ bovis dantur gravidæ: felicior annus

Provenit, et fructum terra pecusque ferunt.

Hanc quondam Cytherea diem properantius ire

Jussit, et æthereos præcipitavit equos;

Ut titulum imperii quam primum luce sequenti 675

Augusto juveni prospera bella darent.

Deo culto per suos sermones. Interea Nox adest habens caput lenè coronatum papavere, atque ducit secum atra somnia. Faunus venit; atque insistens pellibus pede rigido, emisit talia verba a dextra lecti: Rex, Terra est tibi placanda nece duarum vaccarum; una anima interfecta exhibeat sacris duas animas. Somnus fugatur horrore; Numa recollit animo somnia; atque revolvit secum ambages et obscura mundata. Uxor gratissima extricat hesitantem nemori atque dixit, Petuntur a te viscera vacca pregnantis. Viscera vacca pregnantis offeruntur: annus uberior ortus est, et Tellus atque pecus emittunt suos fetus. Cytherea imperavit olim hanc diem celerius currere, atque egit præcipites equos cælestes, ut bella felicia citissime præberent Augusto adolescenti titulum imperii.—Verum quartus

//////////

Gloss. 'scil. Numa.' Hanc quoque lect. exhibent Maz. Zulich. Ursin. pr. A. Læti et multi alii: at vulg. *Vesper ubi est, tectum.*—660 Fr. Pon. odorato per, quod corr. m. sec.—662 Unus liber nigr. tulit.—664 *Dicta* dedit Heins. ex Maz. Zulich. Voss. et Arund. pro vulg. *verba.* Mor. tert. *dicta solo.*—665 Maz. Be. et sex alii *plac. duorum.*—666 Plurimi *Dat.* vel *Detque*; vel *Detque satis anim.* Mox multi ex scriptis *una juvenca du.* D. Heins. monet nostram esse veram lectionem.—667 P. *Excutitur terr.* Mox Fr. N. *jussa revolv.* Plurimi quoque alii *resolvit.*—668 *Jussa* ex Ursin. Maz. Voss. pr. A. Læti, et multis aliis, placet Heins. præ vulg. *visa*: quidam *visaq. cæca ref.*—669 Pro *errantem* Heins. malit *hærentem.*—671 Fr. *giar.* dant. *fecundior ann.* plures etiam alii *fecundior.*—674 In nonnullis *et admissos* pr. in uno Heins. *alatos.*—675. 676 Variè admodum hic versus in codicibus scriptis legitur: quidam,

NOTÆ

659 *Nova*] Recens ovibus detracta.

661 *Papavere*] Quia inducit somnos.

664 *A dextro*] Bono adeoque omine.

665 *Tellus*] Quæ Dea, scilicet.

668 *Ambages*] Obscura oracula.

669 *Conjux*] Egeria, scilicet, in nemore Aricino habitans.

670 *Gravidæ*] Quæ sola mactata duæ animæ necantur.

673 *Cytherea*] Venus, cui mensis

SED jam præteritas quartus tibi Lucifer Idus

Respicit. Hac Hyades Dorida nocte petunt.

TERTIA post Hyadas cum lux erit orta remotas,

Carcere partitos Circus habebit equos.

680

Cur igitur missæ vinctis ardentia tædis

Terga ferant vulpes, causa docenda mihi.

Frigida Carseoli, nec olivis apta ferendis,

Terra, sed ad segetes ingeniosus ager.

Lucifer jam respicit Idus tibi elapsas. Hac nocte Hyades concedunt ad Doridem. —Cum dies tertia post Hyadas depulsas illuxerit, Circus habebit in repagulis equos divisos. Ratio igitur a me dicenda, quamobrem vulpes impulsæ habeant terga incensa facibus alligatis. Carseoli est terra gelida, neque idonea olivis producendis,

//////////

cum primum, vel, primum cum imperii titulum: tunc luce secuta Farnes, et in alio Farnesiano erat erasa vetus lectio: in uno Patavino erat, Ut primum imperii sua præmia luce sequenti, unde posset legi, Ut tit. imperii, sua præmia, luce sequenti Augusto juv. &c. Multi etiam, prospera signa: recte autem Neapolis de, quinto consulatu Augusti ex Dione capit, quo post victoriam de Ægyptiis reportatam domum redux aram Victoriæ erexit, Janum clausit, et Imperatoris titulo ornatus, inde Imperii sui annos numerare cepit. Burm. —677 Maz. Pet. et alii nonnulli cum pr. Edd. agnoscunt præter. quart. tib. L. alii ubi quart. vel quart. ubi.—678 Petunt Hein. rescripsit ex Voss. Arund. Maz. Zulich. et sex aliis; vulg. tenent.—679 Ante hunc vs. Be. Cod. habebat vs. 713. usque ad 720. Unus V. Idus pro Hyadas.—680 Sa. part. ludus hab. et duo habebat eq.—681 Quinque scripti ig. tædis vinctis ardentia missæ. Pro vinctis plurimi junctis; et Pet. vinctis: Cant. et duo cunctis.—682 Strozze Cod. Terg. ferat vulp. Mox Fr. mihi est.—683 Vulg. Carseolis. 'Carseoli malim, si per libros veteres liceat; ut per appositionem hæc dicantur, Fri-

NOTE

Aprilis sacer, gentisque suæ Juliæ seu Augustæ cura maxima.

675 *Sequenti*] 16. Kal. Maias decimoque sexto die mensis Aprilis, Augusto v. Consule, anno ab Urbe 724. quo quidem triplici triumpho ille Urbem ingressus est, rediit cultus agris, sacris honos, securitas hominibus, certa cuique suarum rerum possessio, idem Imperator peculiari quodam jure sibi atque posteris Imperatoris nomen vindicavit.

677 *Quartus tibi*] 15. Aprilis ergo Hyades seu Sueniæ stellæ in fronte Tauri, quæ olim Atlantis filiæ, occidunt.

678 *Dorida*] Pro mari hanc Oceani

et Tethyos filiam frequenter sumunt Poëtæ.

679 *Tertia post*] 13. Kalend. Iudi iterum in Circo, quibus a Cerealibus in hunc usque diem nulla Romæ fuit pausa; ut observat illustriss. Neapolis.

680 *Carcere*] In ipsis repagulis, unde ad cursum mittebantur.

Partitos] In diversas factiones, scilicet, diversis coloribus distinctas, dividebantur aurigantes.

681 *Missæ*] Per ludorum tempus in Circo.

683 *Carseoli*] Fuerunt in Æquis Carseoli, atque una ex claris eorum urbibus.

Hac ego Pelignos, natalia rura, petebam ; 685

Parva, sed assiduis uvida semper aquis.

Hospitis antiqui solitas intravimus aedes.

Demserat emeritis jam juga Phœbus equis.

Is mihi multa quidem, sed et hæc, narrare solebat ;

Unde meum præsens instrueretur opus : 690

Hoc, ait, in campo (campumque ostendit) habebat

Rus breve cum duro parca colona viro.

Ille suam peragebat humum : sive usus aratri,

Sive cavæ falcis, sive bidentis erat.

Hæc modo verrebat stantem tibicine villam : 695

Nunc matris plumis ova fovenda dabat.

Aut virides malvas, aut fungos colligit albos :

Aut humilem grato calfacit igne focum.

Et tamen assiduis exercet brachia telis ;

Adversumque minas frigoris arma parat. 700

sed solum fecundum tritico. Ego hæc concedebam in Pelignos agros natales, exiguos, sed indiescuerunt humidus aquis jugibus. Ingressi sumus domum consuetam veteris hospitis. Jam Phæbus levaverat iugo equos officio functos. Ille quidem consueverat mihi referre multa, verum hæc etiam, quibus præsens opus augeretur. In hoc agro, inquit, atque monstrat agrum, Colona frugi cum aspero marito potiebatur tenui arvo. Ille excolebat suam terram ; sive opus aratro esset, sive curra falce, seu ligone. Hæc nunc purgabat villam impositam fulcro : nunc supponebat ova incubanda plumis matris. Vel legit malvas virides, vel fungos albos : vel accendit igne tenuem focum. Et nihilominus negotium successit brachiis telis continuis ; atque adornat præsidia adversus minas frigoris. Filius hujus erat protervus

~~~~~

gida Carseoli terra. Nam Zulichemianus, pars coli. Heins.—686 *Uvida* est ex Heins. emend. quod et O. habet pro var. lect. *obvia* vett. magna ex parte : et multi *humida*.—687 *Zulich*. Voss. *Arund.* et alii *ant. fidas intr.*—689 *Fr.* deest *et.*—690 *Pro meum* Heins. *mallet mihi.*—691 *Sive curæ* ex pr. A. Læti, pr. F. et sex aliis Heins. profert : vulg. *Seu curæ* : alter *Maz. Sive citræ.*—695 *Stantem tibicine* Ursin. Mazzar. *Zulich*. Nanger. Voss. et tres alii ; bene : quatuor, *stanti tibicine villam* ; quidam, *telan* ; male ; nam de *tela* mox ager : nonnulli, *raro tibicine pratum* : *Zulich*. pro diversa lectione, *stanti tibicine cellam*. Alii aliter : nos veram lectionem expressimus, *Heins.* Scal. Poëtic. lib. iv. pag. 462. præfert antiquam lectionem, *Verrebat raro cum pectine terram*. Sed recte viri docti receperunt optimorum codicum lectionem : *stanti tibicine partum* Bernens. alii aliter. Apud Juvenal. Sat. iii. interpres vetus interpretatur *urbem tibicine fultam, tibicinatum. Verrere villam* convenit rusticæ : nam hoc officium diligentis matrisfamilie humilioris ; in potentiorum autem domibus id ancillæ obibat ; ut Polyxena apud Euripid. Hec. 366. *Προσθεῖς*

NOTÆ

688 *Demserat*] Nox adventabat.

695 *Tibicine*] Structuras dicit seu

690 *Præsens*] Fastorum, scilicet.

fulcra quibus domus sustinebatur.

693 *Peragebat*] Colebat.

Filius hujus erat primo lascivus in ævo ;
 Addideratque annos ad duo lustra duos.
 Is capit extremi vulpem sub valle salicti :
 Abstulerat multas illa cohortis aves.
 Captivam stipula fœnoque involvit, et ignes 705
 Admovet. Urentes effugit illa manus.
 Qua fugit, incendit vestitos messibus agros :
 Damnosis vires ignibus aura dabat.
 Factum abiit : monumenta manent. Nam vivere captam
 Nunc quoque lex vulpem Carseolana vetat. 710
 Utque luat pœnas gens hæc, Cerealibus ardet :
 Quoque modo segetes perdidit, ipsa perit.
 POSTERA cum veniet terras visura patentes
 Memnonis in roseis lutea mater equis ;
 E duce lanigeri pecoris, qui prodidit Hellen, 715
 Sol abit : egresso victima major adest.

prima ætate, et adjecerat duos annos duobus lustris. Is corripit vulpem sub valle ultimi salicti: illa rapuerat multas aves ex cohorte. Integrit captivam culmis et fœno, atque incendit. Illa elabitur manibus urentibus. Qua transit, immittit ignes campis decoratis segetibus: ventus augebat vires flammæ nocentis. Factum præterit, monumenta supersunt: nam lex Carseolana prohibet nunc etiam vulpem captam vivere. Atque, ut istud genus persolvat pœnas, incenditur Cerealibus; et ipsa perit quo more perdidit segetes.—Cum sequens Aurora rubicunda aderit in equis roseis aspectura campos apertos, Sol deserit ducem pecoris lanigeri, qui prodidit

//////////

δ' ἀνάγκην σιτοποιῶν ἐν δόμοις, Σαίρειν τε δῶμα, κερκίσιν τ' ἐφ'εστάναι. Burm.—700 Adversumq. Sa. Gottorph. et duo alii: vulg. Adversusq.—701 Thuan. Fil. huic fuerat pr. et R. primis l. in annis.—703 Mor. cap. extrema vulp. Tum sub valle est ex Ursin. et uno Pat. alii convalle vel de valle: nonnulli etiam in convalle.—707 Pro incendit alter Mor. et duo alii accendit; unus abscondit.—709 Unus Mor. mon. patent; et Maz. monent. 'Mox, pro dicere certam, lege cum Ursin. Voss. Nanger. et tribus aliis, vivere captam: dicere certam Mazar. dicere cautam Zulich. dicere cæcam unus: cernere cunctam unus Vatic. ducere certam Bonon. Forte, ducere captam.' Heins.—711 Gens hæc Ursin. Arund. Pet. Maz. et multi alii: vulg. genus hoc.—713 Multi scripti Proxima cum ven. at Fr. Postera conveniet. Deinde pr. V. vis. nitentes.—715 Quinque lanigeri pecudis; duo

NOTE

- 707 *Qua*] Dubium mihi non est, ut Taurum ineat.
 quin ex Samsonis historia, quæ Judicum xv. refertur, detorta sit hæc *Prodidi*] Helles fabulam sæpius jam vidimus.
 fabula.
 714 *Memnonis mater*] Aurora, scilicet, in
 715 *E duce*] Arietem Sol relinquit, quem Sol 12. Kal. Maias transit.

Vacca sit an taurus, non est cognoscere promptum :

Pars prior apparet : posteriora latent.

Seu tamen est taurus, sive est hoc fœmina signum ;

Junone invita munus amoris habet.

720

Nox abiit, oriturque Aurora. Palilia poscor.

Non poscor frustra, si favet alma Pales.

Alma Pales, faveas pastoria sacra canenti ;

Prosequor officio si tua festa pio.

Certe ego de vitulo cinerem, stipulasque fabales,

725

Sæpe tuli plena, februa casta, manu.

Certe ego transilui positas ter in ordine flammas ;

Virgaque roratas laurea misit aquas.

Hellen. Grandior victima adest egresso. Non est facile cognoscere sitne juvenca an jurencus: pars anterior est conspicua, posterior obscuratur. Sive tamen hoc sidus est jurencus, sive est fœmina, obtnet mercedem amoris, Junone nolente.— Nox recessit, atque Aurora exurgit. Palilia petuntur a me. Non petuntur incassum, si alma Pales est propitia. Alma Pales faveas cantanti sacra pastoria, si colo tua festa pio officio. Certe ego sæpe tuli cinerem de vitulo, et stipulas fabales, februa pura, plena manu. Certe ego ter trajeci corpus per ignes ordine constitutos; et virga laurea misit aquas roratas. Dea tacta est; atque favet labori. Solve a

lanigeræ pecudis; et mox alii perdidit pro prodidit.—718 P. Be. et quinque alii posteriorque latet.—719 Jun. Seu tam, hoc taur. et mox plurimi sive hoc est.—720 Thuan. Fr. et alii mun. honoris hab.—721 O. et Med. Nox abit, exoriturq. A. Heins. tamen mallet abiit, orerisque A. Mox alii scribunt Parilia.—722 Heins. conj. Non poscar.—723 Plurimi fav. pastorum sacr.—724 Multi Persequor offic. Dein olim edebatur si tua facta meo; et quidam scripti cum Fr. facta pio: Scaliger emend. sacra pio: at meliores, teste Heins. festa pio.—725 Fr. cum aliis quibusdam stipulamque fabalem: Pat. stipulamque fabatis; unde Heins. conj. stipulaque fabali.—726 Casta Heins. recepit ex pr. A. Læti, Maz. Zulich. et multis vett. pro vulg. tosta: Ursin. et Pat. fercula tosta.—727 Fr. eg. transiri pos. et alii nonnulli transilui.—728 Vulg. Udaque rorales laur. at Virgaq. jndice Heins. rectius: et plerique meliores roratas: tres ro-

NOTÆ

717 *Non est cognoscere*] Quia semiscetus et parte tantum anteriore pingitur Taurus.

720 *Invita*] Quia neque Jovis Europæ tauriforma illudentis amores, neque Ius vaccæ metamorphosim Juno probavit.

Amoris] Taurus quippe amoribus Jovis erga Europam favit: vacca ad celanda ejusdem furta cum Io præsto fuit.

721 *Palilia*] Hæc festa sibi vindicabat Pales Dea pastorum; quæ quidem jam sibi exponenda dicit Naso.

725 *Vitulo*] De quo supra in fordidis.

726 *Februa*] Quo nomine quævis dicta purgamina, uti ab ipso Nasone prolixè inculcatum in Februario.

727 *Transilui*] De isto more audies postea ipsum Pœtā.

Mota Dea est ; operique favet. Navalibus exi,
 Puppis : habent ventos jam tua vela suos. 730
 I, pete virginea, populus, suffimen ab ara :
 Vesta dabit. Vestæ munere purus eris.
 Sanguis equi suffimen erit, vitulique favilla :
 Tertia res, duræ culmen inane fabæ.
 Pastor, oves saturas ad prima crepuscula lustra. 735
 Uda prius spargat, virgaque verrat humum.
 Frondibus et fixis decorentur ovilia ramis ;
 Et tegat ornatas longa corona fores.
 Cœrulei fiant vivo de sulfure fumi ;
 Tactaque fumanti sulfure balet ovis. 740
 Ure mares oleas, tædamque, herbasque Sabinas ;
 Et crepet in mediis laurus adusta focis.
 Libaque de milio milii fiscella sequatur :
 Rustica præcipue quo Dea læta cibo est.

navalibus, navis : tua vela jam fruuntur aura sua. Ito, plebs, pete suffitum ex altari virgineo, Vesta dabit : eris purgatus dono Vestæ. Sanguis equi, et cinis vituli erit suffitus. Tertia res culmen vacuum duræ fabæ. Opilio, purga oves saturas ad prima crepuscula. Humida prius spargat, atque virga verrat terram. Præsepia ornentur foliis, et ramis affixis ; atque multa sarta velent januas decoratus. Fumi cœrulei excitentur de vivo sulfure ; atque ovis tacta sulfure fumanti balet. Adole mares oleas, tædamque, atque herbas Sabinas ; et laurus tosta crepet in mediis ignibus. Atque quasillus milii jungatur libo de milio ; quo

rantes.—729. 730 Alii *naval. exit Pupp.* Mox tua ex Maz. et Zulich. Heins. placet præ vulg. *mca.* Pet. *mca cymba* suos ; et Jun. *mea vela bonos.*—731 Pro *populus* Excerpt. D. et multi scripti *populo* ; A. *populis* ; Be. *popule* ; alii *populum.*—732 Unus liber mun. *mundus er.* P. Arund. Be. et duo alii *tutus* ; unus *totus*, Burm. putat pro *lotus*. Pr. A. Læti, et unus Mor. *purus abis* ; Heins. conj. *abi.*—733 Unus V. *Sang. equæ suff.*—735 *Lustra* Heins. recepit ex Pet. Voss. Arund. et aliis : ceteri *lustrat*, vel *lustrat.*—736 *Uda* ex emend. Jan. Vlitii, et sic etiam Læti Cod. alii *Unda*. Mox unus Pat. optimæ notæ *virgaq. vergat hum.* Heins. conj. *tergat.*—738 Neapolis liber *Obtegat orn.* Deinde Be. *multa pro longa.*—739 *Vivo* est ex Voss. Arund. Maz. Zulich. pr. A. Læti et octo aliis ; vulg. *puro.*—740 *Tactaque* Heins. legendum censet cum Ursin. Nauger. Zulich. Maz. et sex aliis pro vulg. *Tectaque.*—741 In nonnullis *Ur. maris rorem*, vel *rores, tædamq.*—742 Duo scripti *Concrepet in med.*—743 Nonnulli *mil. milium fisc.* Novem etiam scripti *sequetur.*—744 Fr. cum vulg. *præcip. est hoc D. l.*

NOTÆ

729 *Navalibus*] Aggredior opus.
 Metaphorice locutus est.

731 *Suffimen*] Quo se purgari etiam
 stulte arbitrabantur.

732 *Vestæ*] Aut ejus virgines.

733 *Vitulique*] Illius, scilicet, qui in
 fordidicidiis nna eum matre mactatus.

735 *Crepuscula*] Post Solis oc-
 casum.

740 *Fumanti sulfure*] Sulfuris fumo.

Adde dapes mulctramque suas : dapibusque resectis 745

Sylvicolam tepido lacte precare Palen.

Consule, dic, pecori pariter pecorisque magistris :

Effugiat stabulis noxa repulsa meis.

Sive sacro pavi, sedive sub arbore sacra ;

Pabulaque in bustis inscia carpsit ovis : 750

Seu nemus intravi vetitum, nostrisve fugatæ

Sunt oculis Nymphæ, semicaperve Deus :

Seu mea falx ramo lucum spoliavit opaco,

Unde data est ægræ fuscina frondis ovi :

Da veniam culpæ : nec, dum degrandinat, obsit 755

Agresti fano supposuisse pecus.

Nec noceat turbasse lacus. Ignoscite, Nymphæ,

Mota quod obscuras ungula fecit aquas.

cibo Dea rustica imprimis gaudet. Adjice epulas suas atque mulctrale: et epulis dirisis. adora Palen sylvestrem lacte calido. Dic, Prospice æqualiter pecori et magistris pecoris: damnum propulsum recedat a meis præsepibus. Seu cgi pecus in sacra, vel requievi sub arbore sacra, aut ovis ignara vellit pabula ex sepulcris, seu ingressus sum lucum interdictum, vel Nymphæ, aut Deus semicaper est versus in fugam nostris oculis; seu mea falx deripuit lupo ramum facientem umbram, ex quo exhibita est corbis foliorum pecudi morbida, ignosce, neque sit damno subegisse pecus fano rustico, dum desævit grando. Neque sit fraudi turbasse stagna; Nymphæ, parcite, quod ungula lota reddidit latices turbatos. Tu,

cibo, Maz. etiam cibo est, ut τὸ est geminetur.—745 Thuan. Add. preces: in utramque su. vulg. etiam in utrumque; duo scripti in utraque; et multi in utramque: plurimi vero Codd. in mulctramque. P. habet in utrasque manus: dap. Heins. legit Adde dapi mulctramque, vel mulctrumq. suæ. Deinde ex melioribus Heins. profert resectis: alii refertis, relictis, remotis, vel refectis: Burm. ex uno, qui habet paratis, conj. peractis.—746 Fr. Palem.—747 Alii sacra pro sacro.—750 Plurimi vett. in: vulg. c. Tum Fr. a sec. man. carpit: prius fuit capit; et pro var. lect. carpsit.—751 Seu est ex uno V. quod et habet Fr. pro var. lect. vulg. Si. Deinde in uno vet. nem. intravit vet. Alii etiam nostrisque.—752 Be. Sint pro Sunt; et Fr. semicaperveque.—753 Heins. corr. Seu; alii Si. Mox Arund. et tres alii spol. opacum.—754 Arund. agr. fuscina frond. septem fuscina; tres fuscina.—755 Heins. malebat dum, Dea, degrandinat.—756 Multi vett. Agr. Fauno supp.—758 Pro Mota Arund. Nota:

NOTÆ

743 *Fiscella*] Calathus. *Un Panier.*

744 *Rustica*] Pales, scilicet, pastorum Dea rustica est.

745 *Dapes*] Lac, scilicet, et caseni.

Mulctram] Vas illud dicit quo lac excipitur, cum mulgetur.

Resectis] Comminutis; siquidem tamen vera ea lectio: alii namque

refectis, paratis, relictis exhibent.

747 *Dic*] Pastorem alloquitur, cui precandi formulam præscribit.

749 *Sacro*] Loco, scilicet.

750 *Bustis*] Ubi quispiam sepultus.

752 *Semicaper*] Pan sen Faunus.

754 *Fiscina*] *Un Panier de feuilles.*

755 *Degrandinat*] Desævit grando.

Tu, Dea, pro nobis Fontes fontanaque placa
 Numina ; tu sparsos per nemus omne Deos. 760
 Nec Dryadas, nec nos videamus labra Dianæ ;
 Nec Faunum, medio cum premit arva die.
 Pelle procul morbos. Valeant hominesque gregesque ;
 Et valeant vigiles, provida turba, canes.
 Neve minus multo redigam, quam mane fuerunt ; 765
 Neve gemam referens vellera rapta lupo.
 Absit iniqua fames. Herbæ, frondesque supersint :
 Quæque lavent artus, quæque bibantur, aquæ.
 Ubra plena premam : referat mihi caseus æra :
 Dentque viam liquido vimina rara sero. 770
 Sitque salax aries ; conceptaque semina conjux
 Reddat ; et in stabulo multa sit agna meo.
 Lanaque proveniat, nullas læsura puellas,
 Mollis, et ad teneras quamlibet apta manus.

Dea, flecte pro nobis fontes et numina fontana ; tu placa Deos sparsos per omnem sylvam. Neque nos intueamur Dryadas, neque balnea Dianæ, neque Faunum, cum insistit campis medio die. Fuga longe morbos : homines atque greges bene se habeant ; atque canes agmen expectatum valeant. Neve cogam minus multos, quam fuerunt mane ; neve lugeam, reportans pelles ablatas a lupo. Fames aspera sit procul. Gramina atque folia sint residua : tum lymphæ quæ abluant membra, quæque potentur. Traham mammas uberes : caseus mihi paret nummos ; atque vimina rara faciant viam liquido sero. Atque aries sit lascivus ; et fœmina reponat semina concepta ; atque plurima agna sit in ovili meo. Lanaque tenuis crescat nullas puellas læsura, atque idonea ad manus quantumvis molles. Quæ oro, fiant ;

Heins. conj. *Lota*. Mox plurimi scripti *obs. virgula fec.*—759 F. F. *montanaq. pl.* Et 'Maz. Zulieh. et duo alii *præsta* ; forsân recte.' Heins.—760 Fr. *tot pro tu* ; et Be. *sparsas...Deas.*—761 Malim *Dryadum* ut ad *labra* referatur. Heins.—762 Mor. et tres alii *F. media cum*. Et idem Mor. *premat* ; duo *premet*.—763 Voss. *Pell. precor, morb.* Dein Fr. *valeantque hom.* et unus *valeant pecudesq. gregesq.*—765 *Multo* Heins. rescripsit ex Ursin. Voss. Arund. aliisque pro vulg. *multus* ; plurimi etiam scripti *multos*.—766 Sa. et quinque alii *Ner. gemens ref.*—768 Mor. et Sa. *Quæve* : et tum nonnulli *levant art.*—772 In nonnullis in *stabulis...meis.*—774 *Quælibet*, vel *quaslibet* nonnulli, ut Ed. Nea-

NOTÆ

Desinit grandinare.	caseus.
761 <i>Dryadas</i>] Nemorum Nymphas.	771 <i>Sular</i>] Ad procreandam sobo-
<i>Labra Dianæ</i>] Lacus ubi lavatur.	lein.
Ad Actæonis alludit fabulam.	773 <i>Nullas læsura</i>] Atque adeo
769 <i>Æra</i>] Nummos.	tenuis.
770 <i>Dentque</i>] Ut bene fingatur	
<i>Delph. et Var. Clas.</i>	<i>Ovid.</i>

- Quæ precor, eveniant : et nos faciamus ad annum 775
 Pastorum dominæ grandia liba Pali.
 His Dea placanda est : hæc tu conversus ad ortus
 Dic ter, et in vivo prolue rore manus.
 Tum licet, apposita, veluti cratere, camella,
 Lac niveum potes, purpureamque sapam. 780
 Moxque per ardentes stipulæ crepitantis acervos
 Trajicias celeri strenua membra pede.
 Expositus mos est. Moris mihi restat origo.
 Turba facit dubium ; cœptaque nostra tenet.
 Omnia purgat edax ignis, vitiumque metallis 785
 Excoquit : idcirco cum duce purgat oves.
 An, quia cunctarum contraria semina rerum
 Sunt duo, discordes ignis et unda Dei ;

atque nos fingamus recurrente anno vasta liba Pali dominæ pastorum. Dea est pianda his : ter ista repete spectans ortum, atque lava manus in aqua viva. Tum fas est bibas lac niveum, et sapam purpuream camella admota tanquam cratere. Moxque transmittas veloci pede validos artus per cumulos stipulæ stridentis. Ritus declaratus est. Origo ejus mihi superest dicenda. Numerus me facit incertum, atque moratur nostrum institutum. Ignis vorax expurgat omnia, atque percoquit vitium metallis : ideo purgat oves cum duce. An quia Ignis et Aqua, Dii duo disidentes, sunt semina repugnantia omnium rerum, majores junxerunt elementa ;

//////////

polis.—775 Heins. vellet prec. evenient : at nos fac. Tum Thuan. in ann.—777 Jun. tu generosus ad ort. Ed. Neapol. conversus ad ortum ; Thuan. et tres alii ad Orcum.—778 Ter et in riv. ex Læti Cod. et pr. A. et prolue ex Sa. vulg. quater, et riv. perlue. Heins. mallet ter, et i riv.—779 Nonnulli Tunc vel Dum lic. Et Fr. lic. aposita, a man. pr. Tum nonnulli velut in. Alii etiam erat. camilla, vel canella.—780 Zulich. Lac mistum pot. quod Heins. arridet. Mox Cant. purpureamq. sapor ; et Jun. sapum.—781 In Ursin. fac pro per. Mox Maz. a pr. man. stipula crepitante sacerdos.—782 Unus Pat. et Gottorph. Transilias cel. et alter V. turba pro membra. Heins. totum distich. sic refingere volebat Moxq. ter ard. s. c. a. Transilias, [vel Trajicias] cel. s. turba pede.—785 Metallis ex melioribus recepit Heins. pro vulg. metalli.—788 Pro discor-

NOTE

779 *Camella*] Vas fuit quoddam lignum.

780 *Sapam*] Mustum ad mediam partem decoctum.

782 *Trajicias*] Intelligis jam quid sibi voluerit Naso, cum se flammæ dixit transiluisse.

Celeri] Tutum namque hic non foret lento pede ambulare.

784 *Turba*] Causarum multitudo.

Capta] Causam reddere moris.

785 *Omnia*] Ex Judaica quidem et Græcanica opinione, quæ et Christianos invaserat. Verum Dei gratia apud sanæ mentis viros nullæ jam sunt hujusmodi ineptiæ.

786 *Idcirco*] Annon hæc præclara argumentatio?

Duce] Pastore, scilicet. Quam et dux gregis aries.

Junxerunt elementa patres : aptumque putarunt
 Ignibus et sparsa tangere corpus aqua ? 790
 An, quod in his vitæ causa est ; hæc perdidit exul :
 His nova fit conjux : hæc duo magna putant ?
 Vix equidem credo : sunt qui Phaëthonta referri
 Credant, et nimias Deucalionis aquas.
 Pars quoque, cum saxis pastores saxa terebant, 795
 Scintillam subito prosiluisse ferunt.
 Prima quidem periit : stipulis excepta secunda est.
 Hoc argumenti flamma Palilis habet.
 An magis hunc morem pietas Æneia fecit,
 Innocuum victo cui dedit ignis iter ? 800
 Num tamen est vero propius ; cum condita Roma est,
 Transferri jussos in nova tecta Lares ?

atque arbitrati sunt conveniens esse tangere corpus ignibus et aqua injecta? An, quia causa vitæ est in istis; exul excidit his; nova nupta fit his; credunt hæc duo magna? Ægre equidem fidem adhibeo; sunt qui arbitrentur Phaëthontem et nimias aquas Deucalionis memorari. Nonnulli etiam dicunt scintillam repente emicuisse, cum pastores concuterent silices silicibus. Prima quidem extincta est: secunda est excepta stipulis. Flamma Palilis habet hoc indicium. An potius pietas Æneæ, cui victo flamma fecit viam facilem, induxit hunc ritum? Num tamen est verisimilius, cum Roma est constructa, Lares jussos transportari in novas domos!

des Heins. conj. *dissortes*.—789 In voc. *aptumq.* valde discrepant scripti: *sanctumque* P. *certumque* Pet. *astumque* Thuan. *sanumque* Pembr. a manu sec. quod non ineptum; nisi *faustumque* malis. *Burm.*—790 Meliores, teste Heins. *tangere*; alii cum vulg. *tingere*.—791 Heins. malebat *perdit et exul*.—794 Heins. pro *Credant* legit *Edant*, vel *Prodant*, vel *Tradant*: nam præcesserat credo. Dein pr. A. Læti, et quatuor alii *et rivas* D. unus *multas*; alius *veras*: Heins. conj. *veteres*; et *Burm. tumidas*.—795 Bonon. et septem alii *Pars quoq. pastorum cum saxis saxa feribant*. *Terebant* est ex Heins. emend. pro vulg. *feribant*: nam plerique scripti habent *ferebant*.—796 A. *Scint. tenuem* pros. et Jun. saxo.—797 Fr. *stip. accepta sec.*—798 *Argumenti* est ex Jun. alii *argumentum*; alter Pet. *argumentis*. Pet. etiam et Maz. *fl. Parilis hab.*—800 Pro *cui* Heins. malebat *cum*.—801 Num est ex uno Pat. vulg. *Hoc*: multi etiam ex melioribus *Nunc*. Fr. *Nunc t. c. verum*.—802 Pro *jussos* Be. *justum*

NOTÆ

787 <i>Semina</i>] Quia ex calore in	Noster scripsit.
aqua omnia generantur.	793 <i>Phaëthonta</i>] Cujus filii Solis
789 <i>Patres</i>] Majores.	fabulam prolixè habes in <i>Metam.</i>
791 <i>Hæc</i>] Aqua et igni interdicti	794 <i>Deucalionis</i>] Diluvium quoque,
quippe exules.	quod hujus tempore evenisse dicitur,
792 <i>Nova</i>] Veneris adeoque comites	non semel vidimus in superioribus.
aqua et ignis, ut docet Varro, quibus	798 <i>Palilis</i>] Quæ Palilibus excitator.
adhibitis justos fieri viros II. de Arte	800 <i>Dedit</i>] Hinc ipse Æneas apud

Mutantesque domum tectis agrestibus ignem,
 Et cessaturæ supposuisse casæ ?
 Per flammās saluisse pecus, saluisse colonos ? 805
 Quod fit natali nunc quoque, Roma, tuo.
 Ipse locus causas vati facit. Urbis origo
 Venit : ades festis, magne Quirine, tuis.
 Jam luerat pœnas frater Numitoris, et omne
 Pastorum gemino sub duce vulgus erat. 810
 Contrahere agrestes, et mœnia ponere utrique
 Convenit. Ambigitur mœnia ponat uter.
 Nil opus est, dixit, certamine, Romulus, ullo.
 Magna fides avium est : experiamur aves.
 Res placet. Alter init nemorosi saxa Palatî : 815
 Alter Aventinum mane cacumen adit.

Atque migrantes sedibus submisisse ignem domibus rusticis, et tuguriis inutilibus ? Pecus saluisse per ignes, colonos saluisse ? Quod fit nunc etiam tuo natali, Roma. Ipse locus præbet causas Poëtæ. Origo Urbis venit : magne Quirine, veni ad festa tua. Frater Numitoris jam pependerat pœnas, et omne vulgus erat sub duce gemello. Uterque cœunt, ut in unum cogant rusticos, et statuunt muros : in dubio est uter statuatur muros. Nihil opus est ulla contentione, inquit Romulus. Magna est fides alitum : faciamus periculum alitum. Res probatur. Alte concedit in rupes Pulutii nemorosi : alter contendit mane in verticem Aventini montis. Remus

est ; septem visum est ; tres iussum est.—805 Saluisse ex auctoritate Prisciani i. p. 906. et meliorum Codicum reponatur. Heins. Vulg. saluisse.—807 Sic Ursin. et unus V. et Pat. cum Nanger. Vulg. Ips. locum vati casus fac. Fr. locum casus vati ; et sic plerique vet. Heins. scribit Ips. locum casu vati fac.—808 Pro vulg. factis, 'lege fastis, vel festis, vel saceris ; quicquid obnituntur libri veteres : qui error et alibi in hisce libris occurrit.' Heins.—810 Zulich. Pastoris gem. Heins. mallet Pastores....erant.—811 Quatuor scripti ponet. uterque ; V. utrimque.—812 Scriptura nostra ambigitur. Heins. Alii ambiguum est. Mox mania Heins. rescripsit pro vulg. nomina ex Ursin. Pet. et aliis. Tum Fr. ponet ; sed ponat pro var. lect.—813 Fr. isto pro ullo.—815 Voss. et sex alii ult. adit nemi.—816

NOTÆ

Maronem : 'flammas inter et hostes Expedior ; dant tela locum, flammæque recedunt.'

801 Cum condita] Atque adeo in Palilibus ignes transiliendi non fuit antiquius initium Urbis natali : quod et Tibullus et Plutarchus pariter tradiderunt.

802 Nova] Novæ Urbis, scilicet.

806 Natali] Qui in 11. Kalendas incidebāt.

807 Causas] Ut multa narret.

809 Frater Numitoris] Amulius, scilicet, cuius supra vidimus feritatem, necem, &c.

810 Gemino] Romulo atque Remo, scilicet.

812 Mania] Alii legunt nomina ; id est, uter Urbi nomen imponat, aspicietur, et regat.

814 Magna] Ad auspicia ergo uterque digressi sunt.

815 Alter] Romulus, scilicet.

Sex Remus, hic volucres bis sex vidit ordine: pacto

Statur: et arbitrium Romulus urbis habet.

Apta dies legitur, qua mœnia signet aratro.

Sacra Palis suberant: inde movetur opus.

820

Fossa fit ad solidum: fruges jaciuntur in ima,

Et de vicino terra petita solo.

Fossa repletur humo, plenæque imponitur ara;

Et novus accenso fungitur igne focus.

Inde premens stivam designat mœnia sulco:

825

Alba jugum niveo cum bove vacca tulit.

Vox fuit hæc Regis: Condenti Jupiter urbem,

Et genitor Mavors, Vestaque mater ades:

aspicit sex ares, hic duodecim ordine: statur pacto; et Romulus habet auspiciū Urbis. Dies idonea legitur, qua perscribat mœnia aratro. Sacra Palis aderant: inde opus incipitur. Fit fossa de more: fruges mittuntur in fundum, itemque terra desumta ex proximo solo. Fossa cumulatur terra, atque altare imponitur plenæ: et locus novus dividitur igne incenso. Mox tenens burim describit mœnia sulco: Junix candida cum tauro albo tulit jugum. Hæc fuerunt dicta Regis: Jupiter, atque Mars pater, et Vesta mater, adjuva statuentem Urbem: rosque Dii omnes,

Omnes libri scripti, teste Ciofano, *cacum. init.*—817 *Sex Remus hic volucres, bis sex videt ordine: pacto Statur.* Sic distingue ac lege; quamvis in quatuor Vatic. sit, *facto*, non *pacto*: in uno tantum Vatic. Fratris et in ora Stat. *pacto* reperi. Ciofan. Ab antiquis germana lectio eruitur, *bis sex videt ordine: pacto Statur.* Neap. Hæc vera lectio, quicquid turbant codicum nonnulli. Heins.—819 Jun. et sex alii *quæ pro qua: et Fr. sign. arator.*—820 In quibusdam Pales. Onufrius Panvinius legebat *Sacra Pales aderant.*—821 In plurimis vet. *ad solitum: frug.* Deinde Be. in *imo*; Maz. *inam*; P. *illa.*—822 Fr. *pet. loco est.*—823 Multi scripti et ed. Gryph. *hum. terræque imp. V. prior plenæ imponuntur arenæ, vel avenæ.*—824 *Fungitur rectum est.* Heins. In aliis *finditur*, vel *funditur*, vel *figitur*. Duo V. *inde foc.*—825 Duo scripti *Unde pro Inde*; et Jun. *Ignē.* Tum tres libri *stiva design.* et P. *stipam.*—826 Jun. *vacc. trahit.*—827 *Condentis* scripti magno numero. Heins.—829 Be.

NOTE

817 *Sex Remus*] Prior quidem sex vultures Remus; Romulus postea, sed duodecim vidit.

Pacto] Ut per auspicia lis dirimeretur.

819 *Signet*] Ducat sulcum, qua, de more, atque ut ex ritualibus libris acceperat Romulus, jacturus sit fundamenta.

820 *Inde*] Eo die; hora post secundam, ante tertiam plenam, ut ex Tarrutio Mathematico insigni scripsit

Julius Solinus; anno ante Christum natum 750. ut vulgo numerant, post Ilium captum 432.

821 *Ad solidum*] Usque ad duram et firmam terram, quæ pondere ne subderet.

Jaciuntur] In omen fructivitatis.

822 *De vicino*] Ut agri atque imperii propagandi quasi pignus esset.

824 *Fungitur*] Alii habent *finditur*; quia in medio foco positus ignis.

Quosque pium est adhibere Deos, advertite cuncti:

Auspicibus vobis hoc mihi surgat opus. 830

Longa sit huic ætas, dominæque potentia terræ:

Sitque sub hac oriens occidensque dies.

Ille precabatur. Tonitru dedit omina lævo

Jupiter: et lævo fulmina missa polo.

Augurio læti jaciunt fundamina cives; 835

Et novus exiguo tempore murus erat.

Hoc Celer urget opus, quem Romulus ipse vocarat;

Sintque, Celer, curæ, dixerat, ista tuæ.

Neve quis aut muros, aut factam vomere fossam

Transeat, audentem talia dede neci. 840

Quod Remus ignorans, humiles contemnere muros

Cæpit: et, His populus, dicere, tutus erit?

Nec mora, transiluit. Rutro Celer occupat ausum.

Ille premit duram sanguinolentus humum.

quos sanctum est invocare, adeste, hoc opus mihi crescat vobis farentibus. Longum sit ævum atque robur huic terræ dominæ: et dies nascentis atque occidens huic subiciatur. Ille fondebat preces; Jupiter fecit omina tonitru sinistro; atque fulmina missa axe sinistro. Cives alacres omne ponunt fundamenta, atque nova mœnia surrexerant parva mora. Celer procurat hoc opus, quem ipse Romulus arcessiverat, atque dixerat, Sint ista curæ tuæ. Neve quisquam transiliat aut muros aut terram inversam vomere: oppone morti conantem talia. Quod Remus nesciens, cæpit spernere exiguos muros, atque dicere, Plebs erit secunda istis? Atque continuo transiluit. Celer pone appetit ausum. Ille cruentatus urget rigidam terram.

~~~~~

adhib. Dei. Mox cuncti Neapolis profert ex vet. Cod. vulg. vultus; et sic nonnulli Codd. unus cunctos; alius certi.—830 Unus Heins. Auspiciisq. et Pet. cum aliis undecim Auspiciibusq. bonis. Tum Med. hoc bene surg. alius brevis; Sa. modo.—831 Læti et V. domitæque.—833 Quinque scripti Ill. loquebatur: ton. Deinde pro lævo, alius lava; Læti, Fr. et A. leta; Sa. lato; Voss. dextro; unus Heins. plena.—834 Be. Tunc dedit et læv. et A. Jup. e læv.—835 Unus Heins. Aug. lato jac. at Maz. Arund. et quatuor alii faciunt fund.—839 Factos...sulcos Gottorph. tactam...fossam Zulich. Maz. et duo alii: versum...terram Læti: tactam...terram unus Moreti: factam...terram prim. Med. pressam...terram prim. Ambros. fractam...terram unus Patavinus. Vulgatum non mutem temere: paulo ante habuimus, Fossa fit ad solidum. Heins. Ne q. a. m. a. fossam v. factam Be.—842 Med. unus tul. cris.—843 Vulg. legebatur trans, rutro C. 'nonnulli rastro; sex ultro; unus ristro: in Maz. et Zulich. crassa est vetus lectio. Scribe rutro.' Heins.—844 Decem libri diram

NOTÆ

834 *Lævo*] Quod felix creditum, siquidem, ut docet Plinius, dextrum sit ejus qui postulata largitur.

842 *His*] Per contentum locutus.

843 *Celer*] Alii a Fabio Romuli duce, rutro quidem pastoralis, interfectum volunt Remum; alii ab ipso Romulo; alii aliter.

Hæc ubi Rex didicit, lacrymas introrsus obortas 845
 Devorat, et clausum pectore vulnus habet.
 Flere palam non vult, exemplaue fortia servat :
 Sicque meos muros transeat hostis, ait.
 Dat tamen exequias : nec jam suspendere fletum
 Sustinet ; et pietas dissimulata patet. 850
 Osculaque applicuit posito suprema feretro :
 Atque ait : Invito frater ademte, vale.
 Arsurosque artus unxit : fecere, quod ille,
 Faustulus, et mœstas Acca soluta comas.
 Tum juvenem nondum facti flevire Quirites : 855
 Ultima plorato subdita flamma rogo.
 Urbs oritur (quis tunc hoc ulli credere posset ?)
 Victorem terris impositura pedem.

Postquam Rex ista cognovit, absorbet lacrymas introrsum motas, atque habet vulnus clausum pectore. Non vult lugere coram, atque servat exempla generosa : et dicit, Hostis ita transiliat mea mœnia. Procurat tamen funus, neque jam potest cohibere lacrymas ; atque pietas tecta retegitur. Tum junxit ultima oscula, feretro admoto, atque inquit, Germane, rapte nolenti, ave. Atque unxit membra flagratura ; Faustulus, et Acca habens capillos tristes passos, præstiterunt quod ille. Tum Quirites nondum creati flevērunt juvenem : novissimus ignis suppositus rogo plorato. Urbs surgit (quis tunc posset istud credere unquam ?) impositura pedem victorem terris.

////////

pro duram ; quatuor puram.—846 Unus V. claus. pectora r. habet.—849 Heins. rectius scribi putat *D. tam. inferias* : nec : sed quia in Maz. erasa erat vetus lectio, et restabat initio versus, loco *Dat*, litera unica *I* legendum censet *It tamen exequias*.—850 Duo scripti et Ed. Gryph. *pict. dissimulanda pat.*—851 Jun. et duo alii *Osculaq. apposit pos.* et tres *implicuit*. Dein Maz. Mor. et duo alii *postrema ferctr.*—853 Be. et unus Heins. *quod illi*.—855 Fr. cum aliis *Tunc* pro *Tum*. Heins. præfert *juvenem* ex nonnullis scriptis vulg. *juvenes*.—856 Fr. cum aliis *rog. est* : Unus Heins. *foco*.—857 Quidam *nunc* pro *tunc*. Ulli ex antiquorum nonnullis Heins. legit pro

NOTÆ

848 Sic] Male adeoque pereat. Sunt quoque illa verba Livii ; qui ab irato Romulo interfectum fratrem dicit.

851 *Feretro*] Quo mortui ad funus efferebantur.

852 *Invito*] Credas, invito ! quem ipse mactavit.

854 *Faustulus*] Gemellorum nutritius ; quem quidem alii per eam con-

tentionem volunt cecidisse. Sed poëtis, modo ad rem nec imperite, quidvis fingendi datur licentia.

Acca] Faustuli conjux, nutrix geminorum.

855 *Nondum facti*] Romani quippe Quirites post factam cum Tatío pacem tantum appellati.

857 *Tunc*] Quia tam vilis, et ab ineptis pastoribus posita.

Cuncta regas : et sis magno sub Cæsare semper :

Sæpe etiam plures nominis hujus habe. 860

Et quoties steteris domito sublimis in orbe,

Omnia sint humeris inferiora tuis.

Dicta Pales nobis : idem Vinalia dicam.

Una tamen media est inter utramque dies.

Numina vulgares Veneris celebrate puellæ. 865

Multa professorum quæstibus apta Venus.

Poscite thure dato formam, populique favorem :

Poscite blanditias, dignaque verba joco.

Cumque sua dominæ date grata sisymbria myrto,

Textaque composita juncea vinela rosa. 870

Templa frequentari Collinæ proxima portæ

Nunc decet : a Siculo nomina colle tenent.

Imperes omnibus ; atque sis semper sub ingenti Cæsare ; habeas etiam multos hujus nominis. Et quoties steteris excelsus in orbe subacto, omnia sint minora tuis humeris.—Pales cantata a nobis : idem referam Vinalia. Una tamen dies est inter utramque. Puellæ prostitutæ adorate numina Veneris. Venus est multum idonea quæstibus professorum. Orate pulchritudinem utque favorem plebis thure exhibito : petite blanditias, atque dicta digna joco. Atque offerte sisymbria grata dominæ cum sua myrto, et vincula juncea inserta cum rosa. Nunc decet delubra juncta portæ Collinæ celebrari ; habent nomina a monte Siculo. Utque Claudius

vulg. illi. Plurimi etiam scripti cred. possit.—859 Fr. sis et. Multi etiam sub magno : at Be. cum magn.—860 Pr. A. et Læti Et semper plur.—863 Editi quidam nob. est, jam V. Quidam etiam scribunt Vinalia.—865 Mor. Munera vulg. Voss. Nomina.—866 Heins. mallet Culta prof.—868 Ex scriptis potioribus Heins. rescripsit joco pro vulg. loco.—869 Maz. Cuncta sua : et Heins. conj. Juncta.—870 Multi Tectaque comp. Dein Pet. junc. sert. ros.—871 Be. et decem alii Tecta freq.—872 Tenent reposuit Heins. ex multis scriptis :

NOTE

863 *Vinalia*] Quæ 9. Kalendas Maias celebrabantur : alii Veneri, e cujus templo eo die multum vini effundebatur, alii Jovi sacra crediderunt. Volunt tamen viri docti hæc Veneris, alia vero quæ mense Sextili 14. Kalendas Septembres, Jovis esse. Nasonis insuper sententiam ipse videbis.

865 *Vulgares*] Hoc festo meretriciæ Veneris Erycinæ templa adibant ; oblatisque floreis munusculis, cuncta expetebant quibus populo placerent.

866 *Multa*] Pro, multum. Venus est multum apta.

868 *Joco*] Venerco, scilicet, vel eo spectante.

869 *Sua*] Veneri quippe sacra myrtus.

Sisymbria] Nasturtio similem faciunt, ex cujus foliis coronæ etiam nectebantur.

870 *Texta*] Id est, coronas ex rosia, juncis intextas.

871 *Templa*] Veneri Erycinæ ad eam portam dicatum fuisse testis est Livius.

Utque Syracusas Arethusidas abstulit armis
 Claudius, et bello te quoque cepit, Eryx;
 Carmine vivacis Venus est translata Sibyllæ; 875
 Inque suæ stirpis maluit urbe coli.
 Cur igitur Veneris festum Vinalia dicant,
 Quæritis; et quare sit Jovis ista dies?
 Turnus an Æneas Latiae gener esset Amatae,
 Bellum erat. Hetruscas Turnus adoptat opes. 880
 Clarus erat, sumtisque ferox Mezentius armis:
 Et vel equo magnus, vel pede major erat.
 Quem Rutuli Turnusque suis asciscere tentant
 Partibus. Hæc contra dux ita Tuscus ait:

armis superavit Syracusas Arethusidas, atque te etiam potitus est bello, Eryx; Venus est transportata carmine Sibyllæ longævæ, et maluit celebrari in urbe suæ prolis. Petitum quamobrem ergo vocent festa Veneris Vinalia, et quare ista dies sit Jovis? Lis erat, Turnusne an Æneas esset gener Amatae Latinæ. Turnus suas facit copias Hetruscas. Mezentius erat illustris, et asper armis captis: atque vel clarus erat equo, vel clarior pede. Quem Rutuli atque Turnus nituntur adjungere suis partibus. Dux Tuscus sic contra fatur: Virtus mea non parvo mihi stat:

vulg. tenet.—877 Fr. fest. Ven. inverso ordine; et mox V. dicent, at supr. script. dicant: P. et octo alii dicam.—878 A. et V. J. iste di.—880 In voc. Hetruscas Sa. Et Thuscas notat pro var. lect. Mox adoptat est ex Zulich. alii fere omnes adorat.—882 Jun. dubium pro magnus; Mor. et Pembroc. nullus.—883 Fr. su. accissere tent. at a man. sec. priore scriptura erasa, quæ videtur fuisse accersere.—884 Septem libri e pro hæc; duo hos. Alter Mor.

NOTÆ

872 *Siculo*] Eryce, scilicet, ubi prius Venus culta.

873 *Syracusas*] Quæ Urbs fuit Siciliæ amplissima.

Arethusidas] Ab Arethusa illa Syracusii fontis nympha.

874 *Claudius*] Hic Claudius Marcellus vir fortissimus qui Syracusas scalis expugnavit, et bene adversus Hannibalem pugnavit, per hujus denique insidias cecidit.

875 *Carmine*] Pace tua dicam, mi Ovidi, hallucinaris: nam hæc Veneris ædes prope portam Collinam non dedicata monitu carminis Sibyllini, sed vovit sponte L. Porcius Ligustino bello, dedicavit Porcius L. F. Lici-

nus, ut ex Livio vidimus, anno 572. Fateor aliam eidem Veneri vovisse Q. Fabium Maximum jussu libri fatalis, sed ante hanc positam annis 34. Verba hæc sunt illustriss. Neapolis.

876 *Suæ stirpis*] Quia Roma ab Æneæ pronepotibus condita, qui quidem Æneas Veneris filius.

879 *Turnus*] Rex Rutulorum.

Amata] Quæ Latini uxor Laviniam filiam Turno potius quam Æneæ collocare maluisset.

880 *Bellum*] Quod fuse descripsit Maro.

881 *Mezentius*] Qui crudelissimus et summe impius Rex Hetruscorum.

Stat mihi non parvo virtus mea : vulnera testes, 885
 Armaque, quæ sparsi sanguine sæpe meo.
 Qui petis auxilium, non grandia divide mecum
 Præmia, de lacubus proxima musta tuis.
 Nulla mora est operæ. Vestrum dare ; vincere nostrum est.
 Quam velit Æneas ista negata mihi ! 890
 Annuerant Rutuli. Mezentius induit arma :
 Induit Æneas ; alloquiturque Jovem :
 Hostica Tyrrheno vota est vindemia Regi ;
 Jupiter, e Latio palmite musta feras.
 Vota valent meliora : cadit Mezentius ingens, 895
 Atque indignanti pectore plangit humum.
 Venerat Autumnus, calcatis sordidus uvis :
 Redduntur merito debita vina Jovi.
 Dicta dies hinc est Vinalia. Jupiter illam
 Vindicat, et festis gaudet inesse suis. 900

plagæ testes, atque arma, quæ sæpe infeci cruore meo. Tu qui possis opem divide mecum mercedem non magnam, musta proxima de cupis tuis. Nulla est dilatio auxilii. Vestrum est præbere, nostrum vincere. Quam cupiat Æneas ista mihi non concessa ! Rutuli approbaverant. Mezentius capit arma : Æneas capit ; atque affatur Jovem : Jupiter, vindemia hostilis est promissa regi Tyrrheno ; habcas musta e palmite Latino. Vota potiora præstant : vastus Mezentius procumbit, atque verberat terram pectore furenti. Autumnus squalidus racemis pressis aderat : vina debita exhibentur Jovi merito. Inde dies appellata est Vinalia. Jupiter illam asserit, atque latatur adesse suis festis.—Cum Aprilis habebit sex dies qui

contr. rex ita.—885 *Testes* Heins. dedit ex vett. quibusdam pro vulg. *testor.*—886 In voc. *meo* Fr. habet suo pro var. lect.—888 *Unus liber lac. da mihi must.* Tum Thuan. *meis.*—889 *Plurimi est operi: vestrum est dar.* at meliores *operæ* ; et hoc est deest optimis.—890 Fr. *ist. neganda mihi.* at *negata* pro var. lect.—891 Scaliger *Annuerunt R.* quatuor libri *Adreniunt* ; et Arund. *Annuerant.* Dein Maz. *M. intulit arm.*—893 Arund. et septem alii *Hostia T.*—894 Jun. *vina* pro *musta* ; et cum plurimis aliis *fercs* : Pet. dedit *feras.*—896 Quatuor scripti *Atq. indignato pect.* Tum pr. V. et Ed. pr. *tangit hum. Be. pulsat.*—897 V. unus *A. calcandis sord.* sex libri *sordibus ur.* et Arund. Pet. et tres alii *horridus.*—898 A. Gottorph. et duo alii *deb. vota J.*—899 *Illam* reposuit Heins. ex Ursin. pr. A. Maz. Zulich.

NOTÆ

888 *Lacubus*] Quæ majora sunt vasa mustis continendis.

Proxima] Quæ proximis vindemiis capiuntur.

890 *Negata*] Ne acceptis mustis a vestris stem partibus.

891 *Annuerant*] Musta præbere sunt polliciti.

931 *Hostica*] Hostium meorum Rutulorum.

Tyrrheno] Mezentio, scilicet, Tuscorum seu Tyrrhenorum Regi.

895 *Meliora*] Æneæ, scilicet, qui Jovi voverat.

Cadit] Ab ipso Ænea peremptus.

SEX ubi, quæ restant, luces Aprilis habebit;

In medio cursu tempora veris erunt.

Et frustra pecudem quæres Athamantidos Helles:

Signaque dant imbres: exoriturque Canis.

Hac mihi Nomento Romam cum luce redirem, 905

Obstitit in media candida pompa via.

Flamen in antiquæ lucum Robiginis ibat,

Extâ canis flammis, extâ daturus ovis.

Protinus accessi, ritus ne nescius essem.

Edidit hæc Flamen verba, Quirine, tuus: 910

Aspera Robigo, parcas Cerealibus herbis:

Et tremat in summa leve cacumen humo.

supersint, tempora veris erunt in medio cursu. Et nequicquam requires orem Helles Athamantidos: atque pluriæ faciunt indicia: et Canis exoritur. Cum reverterer Romam Nomento eo die, pompa alba mihi obstitit in media via. Flamen contendeat in lucum veteris Robiginis, missurus in focos viscera Canis, atque viscera ovis. Continuo accessi, ne essem ignarus moris. Quirine, Flamen tuus protulit hæc dicta: Robigo scabra, parcas herbis Cerealibus; atque fastigium leve

et multis aliis pro vulg. illa.—901 Ex melioribus Heins. dedit *restant*: alii *restent*.—902 Pr. A. et quinque alii *Jam med.*—904 Fr. *imbr. exoriente Lyra*: F. *occidit atque Canis*.—905 Alii *Hæc m. Numento*; vel *Momento*: Mor. tert. *Hæc m. nam memini*. Deinde Jun. *cum rure red. duo forte*.—906 *Pompa ex pr. A. Maz. et aliis placet Heins. præ vulg. turba*.—907 Jun. et alii *in antiquum luc.* Tum Fr. et alii *Rubiginis ib.*—908 Tres libri *Ext. canum fl.*—909 Fr. *ne rit. inverso ordine*.—912 *Et tremet* duo libri; *premat* P. Arund. et multi alii. '*Leve omnino scribendum cum nonnullis membranais.*' Heins.

NOTÆ

901 *Sex*] Septimo Kalendas, ut et ex aliis liquet: quanquam ad ipsum Palilium diem ver medium assignavit Columella.

903 *Pecudem*] Arietem qui acronyce occiderit.

Athamantidos] Athamantis filiæ, quæ in mare decidit, illo ariete vecta qui postea in cælum translatus est.

904 *Exoritur*] Mira et nova fateor. Nunquam audiavi a nata Astrologia post Arietis occasum, immo post Tauri ortum, Canem exoriri. Quidam mallet *exoriturque Capra*. Sed ad quid? sequuntur Robigalia, quæ ad occasum Canis instituta, et celebrata. Vide

Plin. xviii. 29. Suspicio hinc mihi de menda venit; et adhibet scribere: *Signa dabunt imbres, effugietque Canis*. Hic enim moto Tauro statim cedit navi Argoæ. Virgil. primo Georg. 'Taurus, et averso cedens Canis occidit astro.' Firmat etiam nostram emendationem, quod ille in occasu vehemens, gelidus, pluvius. Neapolis illustriss. sunt ista.

905 *Nomento*] Sabinorum oppido prope suburbano.

906 *Candida*] Flaminis aliorumque ad placandam Robigiem in albis vestibus, de more, properantium.

907 *Robiginis*] Robigum Deum fe-

Tu sata sideribus cœli nutrita secundi
 Crescere, dum fiant falcibus apta, sinas.
 Vis tua non levis est. Quæ tu frumenta notasti, 915
 Mæstus in amissis illa colonus habet.
 Nec venti tantum Cereri nocuere, nec imbres ;
 Nec sic marmoreo pallet adusta gelu ;
 Quantum, si culmos Titan incalfacit udos :
 Tum locus est iræ, Diva timenda, tuæ. 920
 Parce, precor, scabrasque manus a messibus aufer ;
 Neve noce cultis : posse nocere sat est.
 Nec teneras segetes, sed durum contere ferrum :
 Quodque potest alios perdere, perde prior.
 Utilius gladios et tela nocentia carpes. 925
 Nil opus est illis : otia mundus agit.
 Sarcula nunc, durusque bidens, et vomer aduncus,
 Ruris opes nitcant : inquinet arma situs.

tremat in ultima terra. Tu patiaris segetes nutritas astris faventibus augeri, donec fiant idonea falcibus. Potentia tua non est parva : agricola tristis ducit in perditis illa tritica quæ tu tetigisti. Neque venti tantum obfuerunt Cereri, neque pluriæ ; neque adusta gelu rigido ita pallet, quantum si Titan urget radiis culmos humidos. Tum locus est iræ tuæ, Dea metuenda. Parce, oro, atque tolle manus asperas a segetibus ; nere obsis cultis : satis est posse obesse. Neque corripas mollia sata, sed ferrum rigidum ; atque absolve prior quod potest absumere alios. Corrodes melius enses et tela lædencia. Nihil est opus illis : orbis agitat pacem. Nunc sarcula, et rigidus bidens, atque vomer curvus divitiæ ruris splendeant : situs maculet

Vulg. *lene*.—913 *Secundi* Burm. recepit ex Arund. Fr. et plerisque vett. pro vulg. *secundis*.—915 Ed. Dan. Heius. *qua pro quæ*.—918 Decem libri *Nec si marm.* Tum Voss. et tres alii *messis adust.*—919 Pro *udos* Fr. *udus* a pr. man.—920 Fr. Tunc pro *Tum*.—921 Pet. *e* pro *a*.—923 Tres libri *tener. messes, sed ; unus fruges.* Mox *contere* Heins. dedit ex pr. A. et Læti Cod. ceteri *amplectere*.—924 Pr. V. *aliud pro alios.* Mox *prior* est ex duobus V. Ursin. et Statii libro ; vulg. *prius* ; Be. et multi alii *precor*.—925 Pet. *Utilior glad.* et mox pr. A. et duo alii *nocent. perdas*.—926 Alii *mund. agat ;* vel etiam *habet*.—927 Læti lib. et romis *adunc*.—928 Quidam *Rur. opus nit*.—929 *Plu-*

NOTÆ

cernunt Varro atque Festus : sed enim pudet me in his quisiuiliis immorari.

911 *Cerealibus*] Tritici, quod invenit Ceres.

912 *Leve*] Minus adeoque rubigine adustum, atque hinc asperum.

919 *Si culmos*] Ea vero tunc rubigo

sævit maxime cum in madidos culmos Sol nimius radios suos jaculatur.

921 *Scabras*] Quia ex rubigine scabra messis.

928 *Inquinet*] Ferrugine arroditur ferrum ex situ.

Conatusque aliquis vagina ducere ferrum,
 Astrictum longa sentiat esse mora. 930
 At tu ne viola Cererem: semperque colonus
 Absenti possit solvere vota tibi.
 Dixerat. A dextra villis mantele solutis,
 Cumque meri patera thuris acerra fuit.
 Thura focus vinumque dedit, fibrasque bidentis, 935
 Turpiaque obscenæ (vidimus) exta canis.
 Tum mihi, Cur detur sacris nova victima, quæris?
 (Quæsieram) causam percipe, Flamen ait:
 Est Canis, (Icarium dicunt,) quo sidere moto
 Tosta sitit tellus, præcipiturque seges. 940
 Pro cane sidereo canis hic imponitur aræ:
 Et, quare pereat, nil nisi nomen habet.
 CUM Phrygis Assaraci Titania fratre relicto
 Sustulit immenso ter jubar orbe suum;

arma. Atque aliquis tentans stringere ensen, intelligat esse vinculum longo tempore. At tu ne lædas Cererem: et agricola possit semper tibi expendere vota. Absolverat. Mantele villis solutis, atque acerra thuris cum patera vini fuit a dextra. Imposuit aræ vinum, atque exta oris, et turpia viscera impuræ canis: hoc vidimus. Tum mihi dixit, petis quamobrem nova victima adhibeatur sacris? Petiveram: percipe rationem, inquit Flamen. Est Canis (vocant Icarium) quo sidere exorto, terra usta siti laborat, et seges præcipitur. Hic canis admoeretur altari pro cane sidereo: et nihil habet cur mactetur præter nomen.—Postquam Tithonia omisso fratre Phrygis Assaraci ter elevarit suum lumen super orbem immensum, Dea florum co-

rimi scripti *vag. educere ferr.*—931 Duo libri *nec pro ne.*—932 Mor. A. et tres alii *poss. reddere vot.*—933 In uno libro *Duxerat ad dextram*: Priscianus etiam agnoscit *ad dextram* lib. vi. p. 681. Ursin. et duo alii *ut dextra*. Quidam etiam *mox mantile* scribunt.—940 Alii *Tota sit*. Deinde pr. V. et Pat. *Præciditurq.* et alii *præripiturq.*—942 *Pereat* Heins. recepit ex Zulich. Maz. Voss. Arund. et aliis: vulg. *fiat.*—943 Fr. et Thuan. *Ut pro Cumi*. Quædam Edd. vett. *Cum Priami conjux*. Deinde *Titania* Heins. reponendum censet pro vulg. *Tithonia*: Fr. *Titonia*.—944 Quinque libri *Sust. immensum*: J.

NOTÆ

930 *Mora*] Ex qua ferrugo oritur.

933 *Mantele*] Lintenum tegendæ mensæ, ad cujus extrema subtemen de industria relictum, ut censuit vir doctus; quanquam alii per omnia insurgentes villos malunt statnere.

939 *Canis*] Stella in cœlo, scil.

Icarium] Ab Icaro patre Erigones, quæ hujus canis ductu interfecti patris cadaver invenit.

Moto] Exorto; si tamen Nasonem audis, aut receptam supra scripturam retines, et ad sensum ejus spectas. Nam moveri sidus proprie dicitur, quod ἀπὸ τοῦ ἀφανοῦς εἰς τὸ φανερόν procedit; et e contra quod ἀπὸ τοῦ φανεροῦ εἰς τὸ ἀφανές.

940 *Tosta*] Calore, qui a Cane intendi creditur.

942 *Nisi nomen*] Quia Canis appel-

Mille venit variis florum Dea nexa coronis : 945
 Scena joci morem liberioris habet.
 Exit et in Maias sacrum Florale Kalendas.
 Tunc repetam : nunc me grandius urget opus.
 Aufert Vesta diem : cognato Vesta recepta est
 Limine : sic jussi constituere patres. 950
 Phœbus habet partem ; Vestæ pars altera cessit :
 Quod superest illis, tertius ipse tenet.
 State, Palatinæ laurus, prætextaque quercu
 Stet domus. Æternos tres habet una Deos.

ronata mille variis sertis venit : scena habet morem joci liberioris. Sacrum Florale porrigitur quoque in Kalendas Maias. Tunc repetam : nunc majus opus me premit. Vesta præcipit diem : Vesta admissa est in domum cognatam : ita sanxerunt justi Patres. Phœbus habet partem ; pars altera data est Vestæ, ipse tertius tenet quod illis est superfluum. State, laurus Palatinæ ; stetque domus coronata quercu : una domus habet tres Deos.

////////

Vlitius legebat *emenso*. Sex libri *immenso t. j. ore* : P. cod. *emerso ... orbe* : Heins. suadet *emerso ... ore*.—945 Be. D. *mixta cor*.—947 Multi *festum pro sacrum*.—949 Ursin. pr. Pet. Maz. et decem alii *Aufer V.* alter Pet. *Aufers* ; et tum Heins. censet *es* mox *pro est* legendum. Vulg. præterea *cognati* : at *cognato* Heins. recepit ex Arund. et quatuor aliis.—950 Be. *Limite : sic*. Tum plurimi *justi . . senes* pro *jussi patres* : alii etiam *senes*.—952 Fr. *ille pro ipse* : et Ed. Gryph. *ille tulit*.—953 Fr. *prætextaq. quercus*.—954 Duo libri *Sed dom.* unus *Sut* ; duo *Stat.* Et duo *hab. ista* ; unus *illa. F. habitura* ; unde Heins. *Sta, domus, æternum tres habitura Deos.* ‘Nihil muto ; nam variatio illa modorum frequens poëtis.’ *Burm.*

NOTÆ

latur Cani mactatur.

943 *Cum Phrygis*] 4. Kalendas Maias Floralia incipiebant.

Assaraci] Trois fuit filius, atque patruus Laomedontis, ex quo quidem Laomedonte Priamus et Tithonus.

Fratre] Tithono, scil. Auroræ marito. Verum Assaracum, qui in majoribus fuit Priami et Tithoni, pro Priamo ipso Poëtica licentia posuit.

946 *Scena*] Theatrum in quo Scena.

949 *Vesta*] Quia ne Augustus Pon-

tifex Maximus designatus qui Palatium incolebat longe a Vesta contra morem habitaret, ejus Dææ atque sacri ignis in domum Palatinam facta translatio. Atque ideo festum, scil.

Cognato] Augusti cognati, ut superiori libro ostendimus.

950 *Sic*] Senatus ergo auctoritate translata Vesta.

952 *Ipse*] Augustus, scil.

953 *Quercu*] Quam in Metam. videris, si tanti est.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER V.

ARGUMENTUM.

TRES sententiæ de nomine Maii 1-110. Ortus Capellæ et origo 111-128. Præstitæ Lares, eorumque ara constituta 129-146. Bonæ Deæ templum 147-158. Argestes ventus et Hyadum tam ortus quam origo 159-182. Ludi Florales, fata, potentia, cultus Floræ apud Romanos, ratio Floralium; his inserta fabula de Martis ortu 183-378. Centauri sideris ortus et fabula de Chirone 379-414. Lyræ et Scorpii ortus 415-418. Lemuria nocturna et Remi sepultura 419-492. Orionis occasus, natales, relatio inter sidera 493-544. Templum Martis Ultoris, Crassi clades, signa a Parthis relata 545-598. Pliadum ortus et æstatis initium 599-602. Tauri sideris ortus et origo 603-620. Simulacra scirpea de ponte mittuntur; Hercules in Latio 621-662. Hymnus in Mercurium; ejus festum; preces mercatorum ad eum 663-692. Sol transit in Geminos; horum origo, Pollucis et Castoris pugna cum Lynceo 693-720. Agonalia iterum; Canis sideris ortus 721-724. Tubilustria 725. 6. Quatuor notæ in Calendario 727. 8. Fortunæ Publicæ templum 729-732. Bootes occidit, Hyades oriuntur 743-fin.

QUÆRITIS, unde putem Maio data nomina mensi?

Non satis est liquido cognita causa mihi.

Ut stat, et incertus qua sit sibi nescit eundum,

Cum videt ex omni parte viator iter:

Petitis unde credum nomina imposita mensi Maio? Ratio non est satis aperte mihi manifesta. Quemadmodum viator, quando cernit viam ex omni latere, resistit,

Sic, quia posse datur diversas reddere causas, 5
 Qua ferar ignoro : copiaque ipsa nocet.
 Dicite, quæ fontes Aganippidos Hippocrenes
 Grata Medusæi signa tenetis equi.
 Dissensere Deæ. Quarum Polyhymnia cœpit
 Prima. Silent aliæ, dictaque mente notant. 10
 Post chaos, ut primum data sunt tria corpora mundo,
 Inque novas species omne recessit opus ;
 Pondere terra suo subsedit, et æquora traxit :
 At cœlum levitas in loca summa tulit.

et dubius nescit qua sit sibi incedendum : sic, quia licet posse dare varias rationes, nescio qua pergam, atque ipsa abundantia obest. Aperite, vos, quæ possidetis fontes Aganippidos Hippocrenes jucunda vestigia equi Medusæi. Deæ in partes varias abierunt : quarum Polyhymnia cœpit prima : aliæ tacent, et observant verba animo. Post Chaos, ut primum tria corpora data sunt mundo, et omne opus abiit in novas species, tellus subsedit sua mole, atque rapuit maria : at levitas tulit cœlum in loca

2 Jun. Quæ sat. et Be. Dum.—5 Pr. A. et Læti liber div. noscere caus.—6 Multi scripti et Edd. Quo fer.—8 Pro Grata Heins. scribit Graia ; exemplisque monstrat has voces sæpe confundi. Burm. autem hic Grata retinendum censet ; ‘signa enim illa grata poëtis, quia aquam illam perennem ediderunt, unde irrigantur vatium ora.’—9 Dissedere primus Farnesianus, eleganter : sic Met. xv. 648. ‘Dissidet et variat sententia.’ Sed si silent, quod sequitur, cur dissentire dicuntur ? rectius igitur forsitan Junianus, Assensere : ut sub finem libri vi. ‘Sic cecinit Clio : doctæ assensere sorores.’ Sed puto Desedere reponendum esse pro Consedere : in Helmæst. Discessere. Heins. Assensere etiam Be. sed Musas hic quasi in consilium missas considerat, quæ, cum inter se consultarent, dissensere ; sed tandem Polyhymnia, ut doctior et auctoritate alias vincens, sententiam dicit, cui assentiuntur deinde Clio et Thalia : sed Uranie alias, et deinde Calliopeia diversas causas produnt. Vel potest dissensere capi de eventu, ex quo patet, diversis datis causis, dissensisse. Burm.—12 Jun. Mor. et decem alii unus pro opus.—14 Pet. summ.

NOTE

7 Quæ fontes] Musas dicit.

Aganippidos] Aganippe fons Bæotiæ Musis sacer, qui et Hippocrene dicitur ; quanquam Pausanias diversos, in eodem tamen Helicone monte, scribit. Posterior Aganippis per Pleonasmum quandam speciem a Poëta appellatur.

8 Medusæi] Pegasi, scilicet, alati equi, ex Medusæ sanguine orti, ungula apertos illos fontes fabulati sunt Græci ; ut sæpe dictum.

9 Deæ] Musæ, scil. ut hinc magis et difficultas appareat.

Polyhymnia] Quæ Musa, ut nominis ratio indicat, laudibus et cantus copię præesse dicitur.

10 Notant] Namque reconditissima neque alibi reperienda prædicat. Arripe modo aures quisquis longe petitarum altiusque cumulataram nugarum es avidus.

11 Tria] Terram, scil. Aquam, et Aërem, quasi Ignis non sit corpus a ceteris distinctum, sed per omnia diffusum : quanquam aliter non semel Naso.

Sol quoque cum stellis nulla gravitate retentus, 15
 Et vos Lunares exsiluistis equi.
 Sed neque terra diu cœlo, nec cetera Phœbo
 Sidera cedebant: par erat omnis honos.
 Sæpe aliquis solio, quod tu, Saturne, tenebas,
 Ausus de media plebe sedere Deus. 20
 Et latus Oceano quisquam Deus advena junxit:
 Tethys et extremo sæpe recepta loco est.
 Donec Honos, placidoque decens Reverentia vultu
 Corpora legitimis imposuere toris.
 Hinc sata Majestas; hos est Dea censa parentes: 25
 Quaque die partu est edita, magna fuit.

suprema. Sol etiam nullo pondere repressus, atque stellæ, et vos equi Lunares in altum sublatis. Verum longo tempore neque tellus decedebat cœlo, neque reliqua astra Soli: omnis honos erat æqualis. Sæpe aliquis Deus de vulgari turba ausus sedere in solio quod tu obtinebas, Saturne. Atque aliquis Deus peregrinus commisit latus Oceano: Tethys etiam recepta est sæpe sede ultima. Donec Honor, atque Reverentia decens facie leni collocaverunt corpora in lectis legitimis. Hinc orta Majestas; Dea agnovit hos parentes; et quo die in lucem prodit, fuit magna.

tenet.—15 Mor. unus grav. retentis.—16 Jun. L. præsiluistis: duo libri prosiluistis.—17 Fr. neque ceter.—18 Fr. omni. honor.—19 Unus Med. cum pr. Ed. sol. quo t. S. solebas: Maz. Strozzeæ, et tres alii quo t. S. sedebas.—21 Maz. Nam l. O. quis quando tere tegebat; et multi Nec pro Nam: unde Heins. Nec l. Oceano, quamvis grandæva, tegebat T. Burm. autem sic emend. Et l. Oceano, quamvis D. a. j.—22 Pro Tethys libri plerique vett. Thetis, vel Themis. Mox F. sæp. reperta loc. et Fr. pro var. lect. relicta.—23 Fr. Honor pro Honos. Dein Pat. placidique recens R. cultus: Voss. placidoq. sedens R. v.—24 Neapolis malebat composuere tor.—25 Sic Heins. ex uno F. at-Med. et Maz. vulgo legebatur Hinc s. M. quæ mundum temperat omnem.

NOTÆ

19 *Saturne*] Qui tamen Deorum primus imperium obtinuit.

21 *Oceano*] Quem ex Orphei atque Homeri sententia Maro 'Rerum patrem' appellat. Audierat, scilicet. Ex aquis omnia fuisse extracta.

Advena] Advenam istum Deum Oceano latus conserentem non rides? Miror simul ego ingenium Poëtæ.

22 *Tethys*] Uxor tamen Oceani, omniumque Deorum etiam nutrix.

Extremo] Cum nullus illam reveretur, aut illi decederet.

Delph. et Var. Clas.

23 *Placidoque*] Resarcit elegans ista Reverentiæ descriptio, quod in præcedentibus nugis contrivimus.

24 *Corpora*] Deorum ipsorum, scilicet. *Legitimis*] Fundamentum adeoque honoris in ipsa est dignitate et meritis illius cui tribuitur. Ast enim placidam Reverentiam ut decet de suo largiri, aliosque innata gloria illustrare! Omnes o utinam de ejus in benefaciendo voluptate aliquid delibassent!

26 *Quaque*] Optime dixit; namque is vere magnus et Majestatem habet

Ovid.

6 Q

Nec mora; consedit medio sublimis Olympo,
 Aurea, purpureo conspicienda sinu.
 Consedere simul Pudor et Metus. Omne videres
 Numen ad hanc cultus composuisse suos. 30
 Protinus intravit mentes suspectus honorum.
 Fit pretium dignis; nec sibi quisque placet.
 Hic status in cœlo multos permansit in annos;
 Dum senior fatis excidit arce Deus.
 Terra feros partus, immania monstra, Gigantas 35
 Edidit, ausuros in Jovis ire domum.
 Mille manus illis dedit, et pro cruribus angues:
 Atque ait, In magnos arma movete Deos.
 Exstruere hi montes ad sidera summa parabant,
 Et magnum bello sollicitare Jovem. 40

Et statim magnifica, splendida veste purpurea sedit excelsa in medio cœlo. Verecundia et Metus una consederunt. Cerneret singulos Deos finxisse suos habitus ad hanc. Continuo cultus et admiratio honorum subiit animos. Digni habentur in pretio, neque quisque sibi plaudit. Hic status perstitit in cœlo per multos annos, donec Deus senior excussus est cœlo fatis. Tellus protulit crudelem sobolem Gigantes, monstra ingentia, qui non metuerent appetere sedes Jovis. Dedit illis mille manus, atque serpentes pro pedibus; atque inquit, Sumite arma adversus magnos Deos. Hi intenderant exstruere montes ad suprema astra, et inquietare magnum

//////////

Quidam etiam *His* pro *Hinc*: et Be. *M.* qua *m.*—26 Pat. *Quoque die.*—27 Arund. Voss. et quatuor alii *mor.* *consendit med.*—30 Ex Ursini Cod. Heins. recepit *cultus* pro vulg. *vultus.*—32 Dño V. *Fert pret.*—35 Pro *feros* quidam *ferox*; et alii *ferax*. Mox *Gigantas* est ex Ursin. et Læti Cod. alii *Gigantes.*—37 In Scholiaste Statii legitur *Ille man.* Deinde Jun. cum quinque aliis pro *crinibus ang.*—38 Heins. conj. *Ite, ait.* Mox Thuan. et Pet. *magna bella*

NOTÆ

qui ex se est, semperque unus et idem.

27 *Medio*] Ut ceteris omnibus rebus emeretur.

29 *Pudor et Metus*] Majestatis individui comites, qui omnis turpitudinis notam procul a Majestate averunt.

31 *Suspectus*] Cultus et admiratio digniorum.

32 *Nec sibi*] Dignioribus quod eorum est tribuit.

34 *Senior*] Saturnus, scil. factorum

deinde necessitudine a Jove filio regno pulsus.

35 *Partus*] Gigantes ipsos, scil. qui montibus exstructis bellum ipsis quoque Diis inferre non sunt veriti.

37 *Mille manus*] Numeros Ovidianos non de nihilo desideravit hic clariss. Heins. Ceterum mille manus quod refertur, ad Briareum aliosque centimanos alluditur.

39 *Montes*] Pelion, Ossam, Olympum, quos jam toties vidimus.

Fulmina de cœli jaculatus Jupiter arce,
 Vertit in auctores pondera vasta suos.
 His bene Majestas armis defensa Deorum
 Restat : et ex illo tempore firma manet.
 Assidet illa Jovi : Jovis est fidissima custos : 45
 Et præstat sine vi sceptrâ tremenda Jovi.
 Venit et in terras : coluerunt Romulus illam,
 Et Numa : mox alii, tempore quisque suo.
 Illa patres in honore pio matresque tuctur :
 Illa comes pueris virginibusque venit. 50
 Illa datos fasces commendat, eburque curule :
 Illa coronatis alta triumphat equis.
 Finierat voces Polyhymnia. Dicta probarunt
 Clioque, et curvæ scita Thalia lyræ.
 Excipit Uranie : fecere silentia cunctæ ; 55
 Et vox audiri nulla, nisi illa, potest.

Jovem bello. Jupiter jaculatus fulmina ex sublimi cœlo vertit ingentes moles in auctores suos. Majestas Deorum bene tecta his armis superest : atque stat inconcussa ex illo tempore. Illa adhæret Jovi ; est certissima custos Jovis ; et servat Jovi sine vi sceptrâ metienda. Descendit quoque in terras : Romulus et Numa coluerunt illam ; deinde alii, quisque suo tempore. Illa servat patres atque matres in honore pio : illa fit comes pueris atque virginibus. Illa commendat fasces concessos atque ebur curule ; illa sublimis triumphat equis coronatis. Polyhymnia absolverat dicta. Atque Clio et Thalia perita curvæ lyræ laudaverunt ejus verba. Urania prosequitur : omnes conticuerunt ; neque sonus ullus, præter illum potest audiri.

mor.—40 Thuan. cœlo pro bello.—42 Fr. in actores pond. Et Be. pond. justa su.—44 Firma Heins. dedit ex multis melioribus pro vulg. culta ; quatuor scripti tuta.—45 Meliores, teste Heins. illa : vulg. inde. Et nonnulli conjux pro custos ; Heins. conj. consors.—46 Tremenda Heins. recepit ex A. et Lati Cod. vulg. tenenda ; et multi meliores dant timenda.—48 A. et Lati Cod. N. post illos, temp.—49 Pio exhibent meliores ; ceteri suo.—51 Mor. tert. Illa novos fasc.—52 Pro alta unus Med. alba. Dein Maz. alter tenetur eq.—53 Fr. et Voss. Polimnia.—54 Plurimi ex scriptis curv. docta T.—55 Jun. U. tenere

NOTE

42 *Pondera*] Montes, scil.
 43 *His*] Fulminibus.
 50 *Pueris*] Si qui sint indolis præstantioris.
 51 *Fasces*] Dignitatem Consularem, Prætoriam, aliasque iusuper.
Ebur] Pro sella curuli posuit metonymice.
 52 *Coronatis*] Imperatorum, scil.

qui triumphant.
 54 *Clio*] Musarum una, a gloria Græce sic dicta.
Scita lyræ] Quia lyricos vates dicitur movere hæc Musa.
 55 *Uranie*] Musa, quæ a cœlo, in quod etiam viros sapientes tollit, nomen accepit.

Magna fuit quondam capitis reverentia cani,

Inque suo pretio ruga senilis erat.

Martis opus juvenes animosaque bella gerebant :

Et pro Dis aderant in statione suis.

60

Viribus illa minor, nec habendis utilis armis,

Consilio patriæ sæpe ferebat opem.

Nec nisi post annos patuit tunc Curia seros :

Nomen et ætatis mite Senatus erat.

Jura dabat populo senior : finitaque certis

65

Legibus est ætas, unde petatur honos.

Et medius juvenum, non indignantibus ipsis,

Ibat : et interior, si comes unus erat.

Magna fuit olim reverentia capilli albi, et ruga senilis erat in suo pretio. Juvenes exercebant bella fortia Martis opus; atque manebant in statione pro Diis suis. Illa ætas impar viribus, atque inutilis armis tractandis, sæpe auxilium ferebat patriæ consilio. Neque tunc Senatus apertus est nisi post annos tardos: atque nomen Senatus erat lene ætatis. Ætate prorector dicebat jus; atque ætas, unde honos petatur est definita certis legibus. Atque ille ambulabat medius juvenum, ipsis non repugnantibus; et interior, si unus comes erat. Quis auderet proferre

sil.—57 Alii *cap. quond.*—58 Quatuor libri *Inq. sui pret.*—59 Sa. et duo alii *bell. parabant.*—60 Gryph. Ed. *Ut pro Et.* Mox pr. V. et duo alii *stat. senes.*—61 *Ille minor* Maz. a m. pr. sed *illa* rectum est; licet enim *juvenes* præcedat, hic subintelligitur *juventus*, vel *ætas*; sæpe enim ita solent variare genus et numerum: vid. ad Quint. de Instit. Or. v. 10. p. 436. et ad Met. i. 162. *Burm.*—62 Ita veteres constanter, pro *sæpe* tamen *turba* reponendum videtur, vel quid simile, ut sit, ad quod referatur *id illa* in superiori versu. *Heins.*—64 *Erat* longe venustius decem ex melioribus. *Heins.* Ceteri cum vulg. *habet.*—65 *Maz. Jur. dabant;* et Pet. cum sex aliis *populis sen.*—66 Fr. ut alibi *honor pro honos.*—68 Pro *interior* multi *anterior;* Maz. *inferior;* Turnebus lege-

NOTÆ

57 *Magna*] Atque adeo grande nefas seniori non assurgere crediderunt: neque temere. Is namque honorem et reverentiam qui majoribus debitam negligit, omnem boni sensum videtur exuisse. Verum passim oberrantibus nebulonibus qui hodie terram scalpunt quis aliquem reddiderit?

59 *Martis opus*] Bellum, quod ipse subjicit Naso.

61 *Ille*] Senilis. Statum describit Reipublicæ prout a Romulo fuit constituta.

63 *Nec nisi*] 'Hunc rex sapientis-

simus,' inquit Florus de Romulo, 'statum Reipublicæ imposuit; juvenis, divisa per tribus, in equis et in armis ad subita belli exenbaret: consilium Reipublicæ penes senes esset, qui ex auctoritate *Patres*, ob ætatem *Senatus*, vocabantur.' Parata lex Julia deinde aliæque Annales, quibus juvenum in petendis Magistratibus impetus coëreeretur.

65 *Certis*] Bene dixit, certis; namque longum fuisset atque ineptum singula ad hanc rem referre. Quæsturam ante 25. annum non licebat appetere. Prætura ad trigesimum ex-

Verba quis auderet coram sene digna rubore

Dicere? censuram longa senecta dabat.

70

Romulus hoc vidit: selectaque pectora, Patres

Dixit. Ad hos Urbis summa relata novæ.

Hinc sua majores posuisse vocabula Maio

Tangor, et ætati consuluisse suæ.

Et Numitor dixisse potest, Da, Romule, mensem

75

Hunc senibus; nec avum sustinuisse nepos.

Nec leve præpositi pignus successor honoris

Junius, a juvenum nomine dictus, habet.

Tum sic, neglectos hedera redimita capillos,

Prima sui cœpit Calliopea chori:

80

voces erubescendas coram sene? longa senecta dabat censuram. Romulus hoc vidit; atque appellavit Patres corpora selecta: summa Urbis novæ ad hos relata. Hinc credam Majores dedisse nomina Maio, et prospexisse suæ ætati. Numitor potest etiam dixisse, Romule, Concede hunc mensem senibus; nec nepos restitisse avo. Neque Junius successor, appellatus a nomine juvenum, habet parvum pignus honoris præmissi. Tum Calliope, prima suæ turbæ, habens comam neglectam vinctam hedera,

bat exterior.—69 Maz. quis audiret cor.—71 Plurimi cum vulg. *delectaque*. Tum Heins. ex melioribus pectora rescripsit pro vulg. *corpora*.—72 Maz. et quatuor alii *summ. relicta nov.*—73 Meliores, teste Heins. *posuisse*; ceteri cum vulg. *tribuisse*.—76 Pr. A. Læti Cod. Maz. Zulich. pr. F. et quatuor alii *nec avo sustin.*—77. 78 Sic Heins. ex Codd. emend. Olim scribebatur *Nec l. propositi p. successit honoris: J. a j. n. d. adest. Fr. Læti Cod. et pr. A. cum sex aliis proposito...honoris: quinque præpositi...honoris*, quod Heins. sequitur; cui neque displicet *præposito honoris: quidam propositum*. Deinde in Zulich. et Maz. *successor a man. pr. et habet pro adest: successor etiam est in uno F. et Med. et habet in Ursin. opt. et pr. F. et uno Pat.*—79 Fr. *Tunc pro Tum.*—80 Jun. *Primaque suscepit.*—81 Unus lib. *quond. Ci-*

NOTÆ

tendebatur. Consulatus per leges ante 42. non obtinebatur, &c.

67 *Medius*] Loco apud Romanos digniori: neque imperite, modo ne aliqua ratio eum ordinem mutet.

68 *Interior*] Ita ut senioris latus junior tegetet, si quæ pondera aut obstacula per vicos invenirentur.

70 *Censuram*] Ætate sua, quasi jure quodam naturali, senes morum censores erant.

74 *Tangor*] Moveor ut credam.

Consuluisse] Ut sibi honos ex mens appellacione servaretur.

75 *Numitor*] Maternus avus Romuli.

76 *Nec avum*] Immo quod postulabat avo concessisse, atque adeo a Senibus seu Majoribus Maium appellasse.

77 *Nec leve*] Additum istud ad superioris etymologiæ confirmationem; ut sicut a junioribus *Junius*, a Majoribus *Maius*, appelletur.

79 *Neglectos*] Ut Musarum reginam, cuique majora curæ, decet.

Hedera] Quæ semper virens Baccho Nympharum doctori sacra.

Duxerat Oceanus quondam Titanida Tethyn,
Qui terram liquidis, qua patet, ambit aquis.

Hinc sata Pleione cum cœlifero Atlante

Jungitur, ut fama est; Pleiadasque parit.

Quarum Maia suas forma superasse sorores 85

Traditur, et summo concubuisse Jovi.

Hæc enixa jugo cupressiferæ Cyllenes

Ætherium volucris qui pede carpit iter.

Arcades hunc, Ladonque rapax, et Mænalos ingens

Rite colunt, Luna credita terra prior. 90

Exul ab Arcadiis Latios Evander in agros

Venerat: impositos attuleratque Deos.

Hic, ubi nunc Roma est orbis caput, arbor et herbæ,

Et paucæ pecudes, et casa rara fuit.

Quo postquam ventum; Consistite, præscia mater, 95

Nam locus imperii rus erit istud, ait.

sic orsa est: Oceanus, qui cingit aquis fluidis terram qua porrigitur, duxerat olim Tethyn Titanida. Hinc orta Pleione copulatur cum Atlante cœlifero, ut aiunt; atque in lucem edit Pleiadas. Quarum Maia dicitur viciisse sorores suas pulchritudine, atque concubuisse supremo Jovi. Hæc peperit in cacumine Cyllenes cupressiferæ illum, qui calcatur viam cœlestem pede alato. Arcades, et Ladon rapax, et Mænalos ingens, tellus credita antiquior Luna, colunt hunc rite. Evander profugus venerat in campos Latinos ex Arcadicis; atque apporturerat Deos impositos. Sylva, et gramina, et raræ pecudes, et aliquot tuguria hic erant, ubi nunc Roma est caput orbis. Quo postquam ventum, Mater vates inquit, Subsistite, nam iste

~~~~~

donida T. V. et tres Tythonida. Tum Fr. Tethim.—82 Heins. malit Quæ terr.—83 Nonnulli cum stellifero A.—86 In voc. concubuisse Fr. exhibet pro var. lect. succubuisse.—89 Multi ex scriptis Ladonq. rap. P. alter Ladonq. ferox. Alii etiam Mænalus, vel Manalon.—90 Tres libri L. condita terr.—91 Arcadiis Heins. reponit ex pr. A. opt. Pat. Maz. Zulich. pro vulg. Arcadia.—92 Pr. A. et Lat. Cod. appositos intuleratque.—94 Jun. cas. parva fu. et Voss. pauca.—95 Fr. vent. est; Cons.—96 Be. rus nil istud erit: tres alii rus ait illud erit.

NOTE

81 *Titanida*] Titanis filiam.
83 *Hinc*] Ex Oceano, scilicet, atque Tethy.

84 *Jungitur*] Matrimonio, scil.
Pleiadas] Quæ Atlantis filix, cælo denique recepta.

87 *Cyllenes*] Montis Arcadici, ex quo etiam Mercurius *Cyllenius*.

88 *Ætherium*] Mercurium, scil. cui

talaria seu alati calcei a poetis affixi.

89 *Ladon*] Arcadiæ fluvius, qui pro ipsis accolis positus, metonymice.

Mænalos] Hæc urbs est ejusdem regionis.

90 *Prior*] Hanc et sequentem fabulam supra licet repetas ex Poëta ipso.

95 *Mater*] Carmentis fatidica.

Et matri et vati paret Nonacrius heros ;
 Inque peregrina constitit hospes humo.
 Sacraque multa quidem, sed Fauni prima bicornis
 Has docuit gentes, alipedisque Dei. 100
 Semicaper, coleris cinctutis, Faune, Lupercis ;
 Cum lustrant celebres vellera secta vias.
 At tu materno donasti nomine mensem,
 Inventor curvæ, furibus apte, fidis.
 Nec pietas hæc prima tua est ; septena putaris, 105
 Pleiadum numerum, fila dedisse lyræ.
 Hæc quoque desierat ; laudataque voce sororum est.
 Quid faciam ? turbæ pars habet omnis idem.

ager erit locus imperii. Heros Nonacrius obtemperat matri atque vati, et advena mansit in terra peregrina. Atque docuit quidem multa sacra has nationes, verum præsertim Fauni bicornis, et Dei alipedis. Faune semicaper celebraris a Lupercis cinctutis, cum pelles dissectæ purgant vias celebres. At tu repertor curvæ lyræ, et favens furibus, imposuisti mensi nomen matris. Neque hæc est prima tua pietas : diceris attribuisse lyræ septem chordas numerum Pleiadum. Hæc etiam absolverat, et laudata est voce sororum. Quid agam? omnis pars chori habet idem. Gratia

////////

—98 Voss. et Jun. et sex alii *const. exul hum.*—101 Pro *cinctutis* quidam editi et scripti habent *succinctis*.—102 Vett. nonnulli *lustr. celeres verbera sect.* et pro *verbera* quidam *tergora*. Tum Læti Cod. pr. A. et multi alii *sect. manus*.—103 Fr. *Et pro At.* Mox Voss. et Sa. *don. munere mens*.—104 Sex libri *Inv. citharæ fur.* Plurimi etiam *apta fides*. R. et Thuan. *Inventorque lyræ f. apta fides*.—105 Be. *Hæc pietas hæc pr.* et in voc. *prima* R. *dedit plena* pro var. lect.—106 *Numerum* Heins. protulit ex Ursin. et aliis ; ‘qui loquendi modus Ovidio familiaris.’ P. et Voss. *in numerum* ; Pet. *alter ad numerum*.—107 Olim scribebatur *laudata est voc. sororum* : quatuor scripti *laudatque* ; unde Heins. emend. *laudatq. v. s. est*.—108 Quædam Edd. cum vet. scripto

NOTÆ

97 *Matri et vati*] Duplici adeoque ratione.

Nonacrius] Evander, ab Arcadiæ monte Nonacri sic dictus.

99 *Prima*] Utpote magis horrenda.

100 *Alipedis*] Mercurii, scil.

101 *Semicaper*] Cui cornua et pedes capri.

Cinctutis] Qui mudi, subligaculis tamen circa pudenda alligatis, per omnia discurrebant, ut dictum in superioribus.

102 *Vellera secta*] Pelles sectas

quibus obvias fœminas verberarent
 Luperci vidimus etiam supra.

103 *Materno*] Ut a Maia Maius mensis diceretur.

104 *Apte*] Namque idem Mercurius et lyræ et furibus favet.

105 *Hæc*] Cum mensem a matre denominasti.

106 *Pleiadum*] Quæ septem finisse memorantur. Quanquam illum, qui chordas lyræ aptaverit, potius est ex vocum numero aptasse ut credas,

Gratia Pieridum nobis æqualiter adsit ;
 Nullaque laudetur plusve minusve mihi. 110
 Ab Jove surgat opus. Prima mihi nocte videnda
 Stella est in cunas officiosa Jovis.
 Nascitur Oleniæ signum pluviale Capellæ :
 Illa dati cælum præmia lactis habet.
 Nais Amalthea, Cretæa nobilis Ida, 115
 Dicitur in sylvis oculuisse Jovem.
 Huic fuit hædorum mater formosa duorum,
 Inter Dictæos conspicienda greges ;
 Cornibus æriis, atque in sua terga recurvis :
 Ubere, quod nutrix posset habere Jovis. 120
 Lac dabat illa Deo : sed fregit in arbore cornu ;
 Truncaque dimidia parte decoris erat.

Pieridum nobis faveat æqualiter ; nullaue plus aut minus probetur a me.—Opus initium sumat a Jove. Prima nocte stella officiosa in cunabula Jovis est mihi aspicienda. Sidus imbriferum Capellæ Oleniæ oritur : illa habet cælum mercedem lactis oblatis. Nais Amalthæa, celebris in Ida Cretensi, dicitur abdidisse Jovem sylvis. Illa habuit pulchram matrem duorum hædorum insignem inter greges Dictæos, cornibus elatis, atque reflexis in sua terga, mamma quam nutrix Jovis posset habere. Illa præbebat lac Deo : verum rupit cornu in arbore ; atque erat spoliata

faciant pro faciam.—109 Be. Grat. Pierides nob.—111 Fr. A Jov.—112 Alii in cunis : et mox Sa. cum quinque aliis offic. Jovi.—113 In nonnullis scriptis sidus pro signum.—115 Cræta et nob. Ursin. et opt. Pat. Cretæaque Mor. Heins. conj. Creteide, vel Curetide. Tum Jun. nob. ora.—117 Duo F. mat. famosa duor.—119 Jun. terg. reversis.—120 In voc. posset, Fr. dat pro var. lect. debet ; tres libri possit.—121 V. L. dedit ill. Jovi : sed ; et quatuor dabat ipsa Deo.—122 Unus Mor. Fractaque. Tum alter Mor. de media part.—123 Cinctumque ex uno V. placet Heins. præ vulg. cinxitque. Recentibus est ex

NOTE

107 <i>Hæc</i>] Calliope Musa, scil.	runt.
108 <i>Idem</i>] Omnes quippe Musæ,
Deæ, &c.	114 <i>Dati</i>] Jovi exhibiti.
111 <i>Jove</i>] Cujus causa capellæ me-
minit Amaltheæ, Jovis nutricis.	115 <i>Cretæa</i>] Nam alius mons fuit
Ida in Phrygia.
<i>Prima</i>] Kalendis etiam Maiis Co-
lumellæ oritur Capella heliace : post
hæc Ptolemæo.	116 <i>Oculuisse</i>] Ne a Saturno pa-
tre devoraretur.
113 <i>Oleniæ</i>] Oleni quæ ad filias
spectabat, Ægan et Ælicen, quæ Jovis
fuerunt nutrices : ut docet Hyginus.
Quamquam alii ab Oleno Bæotix op-
pido istud illi capræ nomen affixe-	118 <i>Dictæos</i>] Dictæi montis in
Creta.
	119 <i>Æriis</i>] In altum primo por-
rectis.
	120 <i>Quod nutrix</i>] Amplo adeoque
atque formoso.

Sustulit hoc Nymphe; cinctumque recentibus herbis
 Et plenum pomis ad Jovis ora tulit.
 Ille, ubi res cœli tenuit, solioque paterno 125
 Sedit, et invicto nil Jove majus erat,
 Sidera nutricem, nutricis fertile cornu,
 Fecit; quod dominæ nunc quoque nomen habet.
 Præstitibus Maiæ Laribus videre Kalendæ
 Aram constitui, signaque parva Deum. 130
 Voverat illa quidem Curius: sed multa vetustas
 Destruit, et saxo longa senecta nocet.
 Causa tamen positi fuerat cognominis illis,
 Quod præstant oculis omnia tuta suis.
 Stant quoque pro nobis, et præsent moenibus Urbis, 135
 Et sunt præsent, auxiliumque ferunt.
 At canis ante pedes, saxo fabricatus eodem,
 Stabat. Quæ standi cum Lare causa fuit?

altera parte decoris. Nymphe illud sustulit, atque portavit vinctum novis herbis et plenum pomis ad ora Jovis. Postquam ille obtinuit res cœli, et sedit in solio paterno, nihilque erat majus Jove invicto, mutavit nutricem in sidus, jussit cornu nutricis fecundum esse, quod nunc etiam obtinet nomen dominæ. Kalendæ Maiæ viderunt ultare et parva simulacra Deorum poni Laribus Præstitibus. Curius voverat quidem illa: sed tempus multa evertit; atque producta vetustas rodit rupem. Ratio tamen cognominis illis impositi fuerat, quod præstant omnia secunda suis oculis. Stant etiam pro nobis, atque præsent muris Urbis, suntque præsent, et ferunt opem. At canis sculptus in eodem saxo erat ad pedes. Quæ fuit ratio

opt. Pat. Maz. Zulich. pr. A. Læti, et aliis; vulg. decentibus: in nonnullis decoribus; in aliis virentibus.—125 Pro res cœli Arund. rex cælum: Heins. inde faciebat rex rerum; Voss. et sex alii rex cœli. Mox V. solioq. paterni.—127 In uno Neapol. nutr. et nutr.—128 Quod meliores plerique, teste Heins. ceteri quæ.—129 Sa. Præst. festum L.—130 Fr. parvaque signa D.—131 Voverat est ex lib. Ursin. aliisque libris vett. Vulg. Ara erat...Curibus: in una vet. membrana Struxerat. Mox multa Heins. reposuit ex Maz. Zulich. Voss. pr. A. Læti, et quatuor aliis pro vulg. longa. Fr. ita vs. exhibet: Ara erat illa q. populis sed longa vetustas; et in voc. populis, dat Laribus pro var. lect.—133 Statii lib. Causa quidem fuerat positi cogn. &c. et Ursin. illa pro illis.—135 Unus lib. et prosunt mæn.—137 Alii Et can. et quatuor ant.

NOTÆ

123 *Nymphe*] Amalthea, scil.
 125 *Tenuit*] Atque adeo Olympi
 moderator factus est.
 127 *Sidera nutricem*] Capram in si-
 dus mutavit.
Fertile] Dicitur namque Amaltheæ
 cornu Cornu copiæ, ex quo quicquid

optari posset continuo prodiret.
 129 *Præstitibus*] Qui domestici Dii
 nostra omnia præstant tuta, et pro
 mœnibus stant.
 130 *Signa*] Larium simulacra.
 131 *Curius*] Vir fuit strenuus exac-
 tissimæ frugalitatis, qui 'pauper re-

Servat uterque domum, domino quoque fidus uterque.

Compita grata Deo : compita grata cani. 140

Exagitant et Lar, et turba Diania, fures :

Pervigilantque Lares, pervigilantque canes.

Bina gemellorum quærebam signa Deorum,

Viribus annosæ facta caduca moræ :

Mille Lares, Geniumque ducis, qui tradidit illos, 145

Urbs habet ; et vici numina trina colunt.

Quo feror ? Augustus mensis mihi carminis hujus

Jus dabit. Interea Diva canenda Bona est.

quamobrem esset cum Lare ? Uterque tuetur domum, uterque etiam fidelis domino. Trivia placent Deo, trivia placent cani. Et Lar, et agmen Dianium fugant fures : et Lares pervigilant, et canes pervigilant. Quærebam duo simulacra Deorum gemellorum, sublata viribus longi temporis : Urbs habet mille Lares, et Genium Imperatoris qui illos tradidit ; atque vici colunt trina numina. Quo abeo ? Mensis Augustus dabit mihi jus hujus carminis. Interea Bona Diva est celebranda. Est moles na-

//////////

pedem, sax.—138 Hamburg. stanti pro standi.—139 P. dom. fidelis uterq. Thuan. quoq. gratus ; et Jun. factus.—140 Sa. Jori pro Deo.—141 Exag. fures et Lar. et t. Dianæ Jun. et A. nisi quod ille Exag. et Lar. fures.—144 In nonnullis Usibus ann. Mox Be. cad. Deæ.—145 Pro Geniumq. ducis est in scriptis gemitumq. geminumq. geminiq. gremiumq. ducis ; geminumq. decus ; vel geminumq. ducem.—146 Pro trina A. et quinque alii trina ; duo bina.—147 F. sibi pro mihi. Tum Læti Cod. A. et duo alii nominis huj. Burm. conj. sibi numinis.—148 Cant. et Arund. Urbs pro Jus. Tum dabit ex Læti Cod. A. Arund. Maz.

NOTE

ges enim vinceret armis.'

137 *Pedes*] In Larium simulacris.

140 *Grata*] Illa namque servabant, atque in iisdem ipsis sacra peragebantur : quare et Compitales dicti.

141 *Turba Diania*] Canes Dianæ venatrici addicti.

143 *Gemellorum*] Geminos namque peperisse Laram supra docuit Naso.

145 *Mille*] Ut pro veteribus duobus tempore detritis, quæ Naso quærebat, mille in Urbe inveniantur. Atque hæc in Augusti laudem.

Ducis] Commentatorem miror, quem nihil puduit hoc in loco, ut neque alibi, inter se pugnantia sine omni judicio congerere. Cavesis illum in Mercurii gratiam nunc audias, Dux

intelligendus Augustus, ejus Genium in quovis larario domestico, in quovis compito, cum geminis Laribus coluerunt.

Tradidit] Quia de illorum cultu fuit sollicitus, quos ornare bis anno instituit vernis floribus et æstivis ; ut habet Tranquillus.

146 *Trina*] Geminorum Larium, scil. atque Augusti.

147 *Quo feror*] Dicit istud, quia ad mensem Augustum referenda Larium Compitalia.

Hujus] Quo de Laribus agetur.

148 *Bona*] Quæ Ops, Fauna, Fatua, multis præterea aliis nominibus appellata, Kalendis Maiis colebatur.

Est moles nativa: loco res nomina fecit.

Appellant saxum: pars bona montis ea est. 150

Huic Remus institerat frustra, quo tempore fratri

Prima Palatinae signa dedistis aves.

Templa Patres illic, oculos exosa viriles,

Leniter acclivi constituere jugo.

Dedicat hæc veteris Clausorum nominis hæres, 155

Virgineo nullum corpore passa virum.

Livia restituit; ne non imitata maritum

Esset, et ex omni parte secuta virum.

POSTERA cum roseam pulsus Hyperionis astris

In matutinis lampada tollit equis; 160

Frigidus Argestes summas mulcebit aristas,

Candidaque a Calabris vela dabuntur aquis.

tira: res dedit nomen loco. Vocant saxum: ea est pars multa montis. Remus nequicquam hæserat in eo, quo tempore, volucres Palatinae, fecistis potiora omina fratri. Patres posuerunt ibi in colle leniter acclivi delubra aversantia oculos viriles. Hæres antiqui nominis Clausorum, nullum passa virum, corpore virgineo dedicat hæc. Livia refecit, ne non esset imitata virum, et secuta maritum ex omni parte. —Cum proles Hyperionis tollit facem roseam in equis matutinis, stellis fugatis, frigidus Argestes mulcebit supremas aristas; et vela candida tradentur ab aquis

et sex aliis; vulg. *habet*.—151 Zulieh. a man. pr. *Hunc R.* decem libri *Hic*; novem *Huc*.—152 *Signa* ex Ursin. uno Pat. et Nanger. rescripsit Heins. pro vulg. *regna*.—154 P. et sex alii *Len. acclivo const.*, novem *acclini*.—155 Neapol. ex priscis libris dedit *Clausorum* pro vulg. *Crassorum*.—156 *Nefas* [pro *virum*] primus Farnesianus pro diversa lectione; forte *rectius*; quia *secuta virum* mox sequitur; nisi illic *suum* malis; ut ad *τὸ maritum* referatur. Præterea, *est omni*, Sarravianus, Mazar. et infiniti alii: forte, *Ut est omni parte secuta suum*. Heins.—160 *Tollit* Heins. dedit ex melioribus pro vulg. *tollit*.—161 Alii *Frig. Agrestis summ.* 'Elegantior mihi lectio Sarraviani et quatuor aliorum Codicum *miscabit* [pro *mulcebit*] videtur: concutiendo enim miscet aristas. Eadem varietas i. 155.' *Burm.*—162 *Calabris* Neapolis pro-

NOTE

149 *Est moles*] *Rupes*. Locum describit in Aventino ubi templum bonæ Deæ.

151 *Frustra*] Quia augurio victus a Romulo, qui duodecim vultures ex Palatino observavit, cum Remus ex Aventino sex tantum vidisset.

152 *Prima*] Potiora, ex majori avium numero.

153 *Exosa*] Quia bonæ Deæ templum a viris non licebat ingredi.

155 *Hæres*] Hæc Appia illa Claudia probatæ pudicitiae femina, de qua supra.

157 *Maritum*] Augustum, scil. templorum restitutorem.

159 *Postera Hyperionis*] Aurora est ex sententia Hesiodi.

Pulsis] Quia majore Auroræ luce exorta, minor stellarum evanescit.

Hyperionis] Qui Hygino Ætheris filius.

At simul inducunt obscura crepuscula noctem,
 Pars Hyadum toto de grege nulla latet.
 Ora micant Tauri septem radiantia flammis, 165
 Navita quas Hyadas Graius ab imbre vocat.
 Pars Bacchum nutrisse putant : pars credidit esse
 Tethyos has neptes, Oceanique senis.
 Nondum stabat Atlas, humeros oneratus Olympo ;
 Cum satus est forma conspiciendus Hyas. 170
 Hunc stirps Oceani maturis nisibus Æthra
 Edidit, et Nymphas : sed prior ortus Hyas.
 Dum nova lanugo ; pavidos formidine cervos
 Terret ; et est illi præda benigna lepus.

Calabris. At cum primum subnigra crepuscula advehunt noctem, nulla pars de toto agmine Hyadum occultatur. Frons Tauri fulget, splendens septem ignibus, quos nauta Græcus appellat Hyades a pluvia. Nonnulli arbitrantur educasse Bacchum : alii existimant has esse neptes Tethyos et senis Oceani. Atlas nondum rigeat habens humeros pressos cælo, cum Hyas natus est spectabilis suo decore. Æthra filia Oceani peperit tempestivo partu hunc atque puellas ; verum Hyas natus est prior. Dum primu lanugo, concitat timidos cervos formidine, atque lepus est illi ampla

talit ex uno suo 'infimæ vetustatis : ' Capreis plurimi scripti cum vulg. Fr. et tres alii campis ; tres canis : V. pr. Candida qua canis.—163 Inducunt meliores, teste Heins. ceteri inducent ; at Jun. induerint. Tum unus Heins. et multi alii nocturna crepusc.—165 Duo libri et Be. radiant. stellis.—167 Putat vett. nonnulli ; venustius. Heins. At putat non movendum censet Burm. quia 'credidit' sequitur. Be. habet ferunt.—171 Mor. O maternis nis. Tum Fr. cum plurimis aliis nexibus Æ. Sa. et septem alii mensibus.—173 Td est post

NOTÆ

161 *Argestes*] Ventus ab occasu solstitiali, qui et Iapyx dictus.

162 *Calabris*] Quæ in extrema Italia. Brundusio, scil. Calabria: urbe, solvebant, ut plurimum, qui in Orientem navi contendebant.

163 *Simul*] Ne tam quidem : heliace namque Hyades matutino tempore tum oriuntur, paulo ante Solis exortum : non possunt emergere statim a crepusculo.

165 *Ora*] Quia in Tauri fronte illæ stellæ Hyades positæ, ut sæpe dictum.

Imbre] "Tew enim est plure.

168 *Neptes*] Quia Æthra nymphæ

filia ; quam Tethys peperit ex Oceano.

169 *Stabat*] In montem versus, qui Olympum seu cælum humeris suis sustineret.

170 *Hyas*] Atlantis quoque filium facit Hyginus ; qui Fabularum capite 192. hæc et alia plura refert.

171 *Stirps*] Quippe filia.

Nisibus] Partu.

173 *Dum nova*] Cum adolescens. Lanugo enim tum primulum mentum vestit.

Formidine] Lineas diximus jam in præcedentibus versicoloribus implicitas pennis, ad feras terrendas capiend-

- At postquam virtus annis adolevit; in apros 175
 Audet, et hirsutas cominus ire leas.
 Dumque petit latebras foetæ catulosque leænæ;
 Ipse fuit Libycæ præda cruenta feræ.
 Mater Hyan, et Hyan mœstæ flevire sorores,
 Cervicemque polo suppositurus Atlas. 180
 Victus uterque parens tamen est pietate sororum.
 Illa dedit cœlum: nomina fecit Hyas.
 Mater, ades, florum, ludis celebranda jocosis:
 Distuleram partes mense priore tuas.
 Incipis Aprili: transis in tempora Maii. 185
 Alter te fugiens, cum venit alter, habet.
 Cum tua sint, cedantque tibi confinia mensum;
 Convenit in laudes ille vel ille tuas.
 Circus in hunc exit, clamataque palma Theatris:
 Hoc quoque cum Circi munere carmen eat. 190

præda. At postquam vires auctæ sunt tempore, non formidat aggredi cominus apros et leânas hispidas. Et dum petit speluncas leæ fœcundæ atque ejus catulos, ipse fuit præda sanguinolenta feræ Libycæ. Genitrix, et tristes sorores, atque Atlas submissurus collum cœlo deploraverunt Hyan. Attamen uterque parens superatus est pietate sororum: illa præbuit cœlum; Hyas imposuit nomen. Parens florum, colenda ludis jocosis, accedito: protuleram partes tuas mense superiore. Initium facis Aprili; transis in tempora Maii. Alter recedens habet te, alter cum incipit. Siquidem concursus mensium ad te spectent, et tibi contingant; ille vel iste aptus est tuis præconiis. Circus et pubna citata in theatris huic obtigit: istud etiam

~~~~~

‘lanugo,’ quod est in vulgatis, meliores non agnoscunt.—175 Pro annis plurimi annos: Be. et Med. *animos*; et plurimi alii *aninis*.—176 Pro *Audet* Heins. malebat *Gaudet*. Tum in voc. et pro var. lect. Fr. exhibet in. Mox *leas* ex vet. protulit Neapolis; quod et Gebhard. olim monuit legendum: ceteri *feras*.—178 *Feræ* Zulich. Maz. Voss. Arund. Læti, opt. Pat. et quatuor alii, quod placet Heins. præ vulg. *leæ*; nam ‘leæ,’ et ‘leænæ’ jam præcesserant.—180 Pr. A. *Cervicemq. polis supp.*—183 Scripti plerique *lud. celebrata joc.*—184 Tres libri *laudes pro partes*.—188 Be. *Cum venit in laud.* Mox meliores, teste Heins. *ille vel iste.* At de repetitione pronominis Burm. citat Heroid. II. 148.—189 Voss.

NOTÆ

dasque.

182 *Illā*] Pietas dedit cœlum Hyadibus.

Fecit] Ab Hyante fratre Hyades dictæ.

183 *Mater*] Flora est, insignis olim meretrix, quæ per dedecus summum male partas opes P. Romano testamento reliquit: quare editione ludo-

rum, alio tamen detorta fabula, cum res ipsa flagitiosa videretur, natales ejus celebrati.

Jocosis] Immo flagitiosissimis; quibus non nudari modo publice impurissimas meretrices, sed lasciviæ genus omne exercere, mos fuit.

186 *Fugiens*] Ultimo quippe die.

189 *Circus*] Qui, scil. huic impu-

Ipsa doce quæ sis. Hominum sententia fallax.

Optima tu proprii nominis auctor eris.

Sic ego : sic nostris respondit Diva rogatis :

Dum loquitur, vernas efflat ab ore rosas :

Chloris eram, quæ Flora vocor : corrupta Latino 195

Nominis est nostri litera Græca sono.

Chloris eram Nymphæ campi felicitis, ubi audis

Rem fortunatis ante fuisse viris.

Quæ fuerit mihi forma, grave est narrare modestæ :

Sed generum matri reperit illa Deum. 200

Ver erat ; errabam. Zephyrus conspexit ; abibam.

Insequitur ; fugio. Fortior ille fuit.

carmen procedat cum munere Circi. Tu ipsa indica quæ sis. Sententia hominum incerta. Tu eris aptissima index proprii nominis. Ita ego : Dea hoc modo respondit nostris petitis : dum verba facit emittit rosas vernas ab ore : Ego quæ dicor Flora, eram Chloris : litera Græca nominis nostri est deformata sono Latino. Ego Chloris eram nymphea agri fecundi, ubi audis rem ante fuisse viris beatiss. Moles-tum est modestæ dicere quæ fuerit mea pulchritudo ; verum illa invenit Deum gene-rum matri meæ. Ver erat ; vagabar. Zephyrus me vidit ; discerebam. Inse-

////////

et tres alii laudatque palm. Pro palma Neapolis legebat verba. Tum Mor. et duo alii palma triumphis.—190 Jun. et Maz. C. munere carm.—191 In nonnullis scis pro sis. Mox in Be. mutata distinctione hom. sent. fallax Optima. Tu, &c.—192 Fr. nom. actor er.—193 Alii nostr. respondet D.—194 Efflat ex melioribus dedit Heins. pro vulg. afflat.—195 Jun. Gloris er. et a quibusdam notatur ad Gell. ix. 12. quasi scriberetur Floris ab Ovidio. Mox nonnulli libri corrupta Latini ; tres libri Latinis.—196 Duo librit. prima son.—199 Multi scripti et ed. Gryph. Quæ fuerat mih. Neapolis profert modestæ ex duobus vett. vulg.

NOTÆ

dicæ proprius in regione sexta : nam plures fuerunt Romæ.

Hunc] Mensem Maium, scil. in quem translati ludi qui in Circo celebrabantur.

Clamata] Quia ejus consequendæ gratia multum contendebatur.

190 Muncere] Ludis, scil. qui mensis Maii initio in Floræ honorem celebrabantur.

191 Fallax] Quot et quibus modis, quibusve de causis quis dixerit ? Ad fallacia et inania rerum videtur unice comparatus homo. Ipse ut certius fallat, fallaciam caute velle vitare simulat Naso.

195 Corrupta] Quia pro *Χλωρίς* Flora dicta : quanquam et *Chloris* Latinis recepta.

197 Campi felicitis] Horti, scil.

198 Fortunatis] De loco quopiam peculiari siquidem mentitur Flora, nullum quidem fortunatis insulis contra Mauritaniam, aut Alcinœi hortis in Coreyra insula, commodiorem video.

200 Reperit] Modestissime quidem de stupro sibi illato loquitur.

Deum] Zephyrum, scil. ventum ab occasu.

202 Fortior] Lenes tamen Zephyri dicuntur. At enim apud puellas for-

Et dederat fratri Boreas jus omne rapinae,
 Ausus Erechthea præmia ferre domo.
 Vim tamen emendat dando mihi nomina nuptæ : 205
 Inque meo non est ulla querela toro.
 Vere fruor semper : per me nitidissimus annus :
 Arbor habet frondes, pabula semper humus.
 Est mihi fœcundus dotalibus hortus in agris :
 Aura foveat ; liquidæ fonte rigatur aquæ. 210
 Hunc meus implevit generoso flore maritus :
 Atque ait, Arbitrium tu, Dea, floris habe.
 Sæpe ego digestos volui numerare colores ;
 Nec potui : numero copia major erat.
 Roscida cum primum foliis excussa pruina est, 215
 Et variæ radiis intepuere comæ ;
 Conveniunt pictis incinctæ vestibus Horæ,
 Inque leves calathos munera nostra legunt.

quitur ; fugio. Ille fuit superior. Atque Aquilo ausus rapere præmia domo Erechthea dederat fratri omne jus rapinae. Corrigit tamen violentiam conferendo mihi nomina conjugis ; neque ulla est querimonia in meo lecto. Fruor semper vere : annus est formosissimus vere. Arbor est semper vestita foliis, terra graminibus. Est mihi hortus fertilis in campis dotalibus. Aura recreat, aspergitur fonte aqua pura. Vir meus hunc implevit flore haud vulgari ; atque dixit, Tu, Dea, esto domina floris. Sæpe ego cupiri recensere colores ordinatos ; neque potui : abundantia erat major numero. Cum primum pruina roscida dejecta est ex foliis, et frondes versicolores intepuerunt radiis Solis, Horæ incinctæ vestibus pictis conveniunt, atque colligunt

modeste.—203 Maz. At pro Et.—204 Erichthea male quidam editi. Burm.—205 Heins. cum uno Pat. malebat mihi numina nupt. tres libri præmia. Nonnulli etiam nymphæ pro nuptæ.—207 Per me quod habent nonnulli Codd. admodum arridet Burm. vulg. edebatur semper : unus Mor. vere est ; liber Strozæ vere : unde Heins. veri. Tum opt. Pat. pr. F. Maz. Zulich. a man. pr. et duo alii tepidissimus ann.—210 Quidam liquidis . . aquis. Arund. Voss. et Fr. cum sex aliis sponte rigantur aq. et P. et tres alii rigatur : Pet. alter rorantur.—211 Francius malebat impl. numeroso fl.—213 Mor. et Be. ego dissectos vol. Tum quatuor libri narrare ; et unus mirare col.—214 Fr. pro var. lect. habet cop. magna nocet.—217 Ed. Gryph. et quatuor scripti Tunc veniunt

NOTÆ

tiores qui leniores.

203 *Fratri*] Boreæ, scilic. frater Zephyrus, siquidem uterque venti.

Jus] Quod violentissimi Boreæ proprium videtur. Verum ad Floram aut flores non foret ille idoneus.

204 *Erechthea*] Erechthei Athenarum regis, cujus filiam Orithyiam

Boreas rex Thraciæ, magis quam ventus, rapuit.

207 *Semper*] Quia Ver æternum ubi illa fuit.

212 *Arbitrium*] Hinc adeoque Dea florum.

216 *Variæ*] Florum diversi coloris.

217 *Horæ*] Apposite, siquidem in

Protinus arripiunt Charites, nectuntque coronas,

Sertaque cœlestes implicitura comas.

220

Prima per immensas sparsi nova semina gentes.

Unius tellus ante coloris erat.

Prima Therapnæo feci de sanguine florem :

Et manet in folio scripta querela suo.

Tu quoque nomen habes cultos, Narcisse, per hortos : 225

Infelix, quod non alter et alter eras !

Quid Crocon, aut Attin referam, Cinyraque creatum ;

De quorum per me vulnere surgit honor ?

Mars quoque, si nescis, per nostras editus artes.

Jupiter hoc ut adhuc nesciat, usque precor.

230

nostra dona in leves quasillos. Continuo Charites accipiunt, atque implicunt coronas etserta ornatura capillos caelestes. Prima seri nora semina per vastas nationes : terra erat prius unius coloris. Prima feci florem de cruore Therapnæo : et querimonia superest scripta in folio suo. Tu etiam, Narcisse, obtines famam per pulchros hortos : miser quod non eras alter et alter ! Quamobrem recenseam Crocon, aut Attin, atque ortum ex Cinyra, de quorum plaga honor nascitur per me ? Mars etiam, si te latet, procreatus est per nostras artes. Precor semper adhuc ut Jupiter

pict. Et tres vett. incinct, floribus H.—219 Arripiunt ex Zulich, vulg. accedunt : Maz. accipiunt C. opt. Pat. accidunt—220 Pr. A. Sertaq. divinas implic.—221 Mor. per innumeras spars. alius ingentes. Mox Maz. et unus Heins. cum vulg. sem. terras.—223 In vetustissimo Neapolis Cod. Prima ego Amyclæo fec.—225 Pet. alter carmen pro nomen ; P. numen. Deinde multi vett. et quædam Edd. per agros.—227 Pro Attin nonnulli scribunt Acin ; alii Athim, Atym, vel Astim : Zulich. Athin ; Voss. Atyn ; Ursin. Actyn. Mox multi scripti Cinyraque vel Cynaraq.—228 Plurimi vett. vulnere ; at multi sanguine : nonnulli etiam munere.—229 Mor. qui pro si. Dein Be. nostr. editur art.—230 Fr. J. hæc ut.—

NOTÆ

horas diversi flores explicantur. Videlicet triumphat Naso, ubi huiusmodi occurrit argumentum.

219 *Charites*] Gratiae dicuntur Latine tres Jovis et Eumoniæ filiae Aglaia, Thalia, atque Euphrosyne : de quibus aliter alii.

223 *Therapnæo*] Therapne Laconiae vico oriundo. De Hyacintho autem, Apollini dilectissimo puero, sermo est : cuius fabulam non semel in præcedentibus.

224 *Querela*] At at enim, ingentibus vocis usitata, vestigia quædam

in Hyacinthi, seu gladioli, foliis apparent.

226 *Alter et alter*] Ut alter alterius, non sui amore Narcissus tabesceret, Fabulam ejus videsis in Metam.

227 *Attin*] Cujus errorem in violam mutatum scripsit Arnobius.

Cinyra] Adonis est Cinyræ ex Myrrha filia natus, cuius fabulam habes in Metam.

228 *Honor*] Quia post fata revirescunt, atque festis et coronamentis adhibentur.

229 *Nostras*] Flora nempe Juuoni,

Sancta Jovem Juno, nata sine matre Minerva,

Officio doluit non eguisse suo.

Ibat, ut Oceano quereretur furta mariti :

Restitit ad nostras fessa labore fores.

Quam simul aspexi ; Quid te, Saturnia, dixi, 235

Attulit ? Exponit, quem petat, illa locum,

Addidit et causam. Verbis solabar amicis.

Non, inquit, verbis cura levanda mea est.

Si pater est factus neglecto conjugis usu

Jupiter, et nomen solus utrumque tenet ; 240

Cur ego desperem fieri sine conjuge mater ;

Et parere intacto, dummodo casta, viro ?

Omnia tentabo latis medicamina terris ;

Et freta, Tartareos excutiamque sinus.

Vox erat in cursu : vultum dubitantis habebam. 245

Nescio quid, Nymphæ, posse videris, ait.

istud ignoret. Sancta Juno, Minerva edita sine matre, doluit Jovem non habuisse opus auxilio suo. Ibat ut quereretur Oceano furta viri sui : confecta labore requie- rit ad nostrum januam. Quam cum primum vidi, quæ causa, inquam, te adduxit ? Illa narrat quo eat ; atque adjecit rationem. Consolabar sermonibus amicis. Non, ait, dolor meus est minuendus sermonibus. Si Jupiter est factus genitor sine officio uxoris, et solus habet utrumque nomen, quamobrem ego desperem fieri genitrix sine marito, atque parere marito intacto, dummodo pudica ? Faciam periculum omnium medicaminum quæ sunt in vastis terris ; atque exquiram per maria, et per latebras infernas. Vox erat in cursu ; habebam faciem hæsitantis. Nymphæ, inquit, vi-

233 Ex uno Pat. Heins. recepit furta pro vulg. facta.—235 Pr. A. Quam postquam vidi ; Quid. Et Fr. Qui pro Quid.—236 Alii Att. exposuit, quem. Tum Sa. Be. et sex alii petit ; et novem ipsa loc.—237 P. et Excerpt. D. Edidit et caus. Mor. et Ed. Neapol. causas.—240 Pro nomen P. numen, et sic Ed. Gryph. alii etiam sol. nom. inverso ordine.—241 Octo ex melioribus, teste Heins. eg. desierim fieri. tres despicerem : Heins. conj. desperim, vel respuerim, quod præstat.—242 Thuan. cast. Jove.—243 Pro latis Maz. et Zulich. letis : Ursin. et Pat. unus Latiis.—244 Sex libri excutiamq. Deos.—

NOTÆ

ob natam sine ipsius ope Minervam multum tristi, floris cujusdam index fuit, quo tacto, sine viro fecunda, Martem peperit.

230 Nesciat] Ne ideo infensus, scil.

231 Sine matre] Namque ex Jovis cerebro, aut capite armata prosiliit.

Delph. et Var. Clas.

235 Saturnia] Saturni filia Juno.

240 Utrumque] Patris et matris.

242 Dummodo] Illud vero maxime curæ.

245 Dubitantis] Quæ aliquid haberet, et cunctanter proferret.

Ter volui promittere opem, ter lingua retenta est :

Ira Jovis magni causa timoris erat.

Fer, precor, auxilium, dixit ; celabatur auctor :

Et Stygiæ numen testificatur aquæ. 250

Quod petis, Oleniis, inquam, mihi missus ab arvis

Flos dabit : est hortis unicus ille meis.

Qui dabat, Hoc, dixit, sterilem quoque tange juvencam ;

Mater erit. Tetigi : nec mora, mater erat.

Protinus hærentem decerpsi pollice florem. 255

Tangitur ; et tacto concipit illa sinu.

Jamque gravis Thracen, et læva Propontidos intrat :

Fitque potens voti ; Marsque creatus erat.

Qui memor accepti per me natalis, Habeto

Tu quoque Romulea, dixit, in Urbe locum. 260

Forsitan in teneris tantum mea regna coronis

Esse putes : tangunt numen et arva meum.

deris quid posse. Ter volui polliceri auxilium, ter lingua repressa est : ira excelsi Jovis erat causa metus. Adjura, quæso, inquit, auctor tacebitur ; atque testem facit numen aquæ Stygiæ. Flos, dixi, mihi missus ab agris Oleniis præbebit quod quæris : ille est solus in hortis meis. Qui obtulit, mihi dixit, tange etiam vuccam sterilem hoc, fiet mater. Tetigi, et sine cunctatione erat mater. Continuo revelli pollice florem stantem. Tangitur, atque illa concipit gremio tacto. Jamque grævida ingreditur Thracen, et sinistra Propontidos, atque fit compos voti : et Mars erat genitus. Qui memor natalis accepti per me, Tu etiam, inquit, obtineas sedes in Urbe Romulea. Forte credas me jura esse tantum in mollibus sertis. Campi

//////////

216 Pro *posse* quidam scripti et editi scire.—250 In nonnullis *S.* nomen test. Tum Fr. cum aliis et vulg. *testificabor aq.* At *testificatur* enim opt. Pat. Maz. Zulich. et aliis magis arridet Heinsio.—251 Maz. et alius *pet. hoc Geticis, inq.* Unus Cod. *O. nuper mihi miss.* Omnes fere scripti *mihi* ; sed vulg. *tibi.* Pr. *A. mihi missus ab ar.* Et unus *ab agris* ; alius *ab aris* : Fr. pro var. lect. *ab oris.*—253 Scribe, impellente nostro libro, *Cui dabat hunc.* Neapol. In Fr. *Qui dedit, Hoc, dixi* ; at *dixit* pro var. lect. In vulg. etiam scribebatur *hunc* ; Heins. suadet *hoc.*—254 Plurimi *tetigit* pro *tetigi.*—255 Tres libri *decerps. stipite flor.*—256 Neapol. suadet *Tangit, et intacto conc.* Heins. Malebat *Tangit, ut intacto* ; Gryphius edidit *Tangit, et e tacto* ; et sic tres libri.—258 In voc. *roti* Fr. habet pro var. lect. *uteri.*—259 Pro *Qui* vet. plerique *Cum* vel *Tum.*—262 *Tangunt* præterierim cum Erfurt. et uno Pat. Heins. Alii cum

NOTÆ

250 *Stygiæ*] ‘Di cujus jurare ti-
ment et fallere numen.’

251 *Olenis*] Ad Olenum, Achaia, seu Ætolia, urbem spectantibus.

253 *Qui dabat*] Zephyrum credide-
ris.

256 *Tangitur*] Juno, scil.

257 *Læva Propontidos*] Ibi vero
Thracia, in qua Mars natus ; neque
temere, siquidem ad virorum spectas
ferociam.

260 *Dixit*] Martis, scil. opera in-

Si bene floruerint segetes ; erit area dives.

Si bene floruerit vinea ; Bacchus erit.

Si bene floruerint oleæ ; nitidissimus annus : 265

Pomaque proventum temporis hujus habent.

Flore semel læso pereunt viciæque fabæque ;

Et pereunt lentes, advena Nile, tuæ.

Vina quoque in magnis operose condita cellis

Florent : et nebulæ dolia summa tegunt. 270

Mella meum munus : volucres ego mella daturas

Ad violam, et cythisos, et thyma cana voco.

Nos quoque idem facimus : tunc cum juvenilibus annis

Luxuriant animi, corporaque ipsa virent.

Talia dicentem tacitus mirabar. At illa, 275

Jus tibi discendi, si qua requiris, ait.

etiam spectant ad meum numen. Si segetes bene floruerint, area erit opulenta. Si vinea bene floruerit, Bacchus erit. Si oleæ bene floruerint, annus erit splendidissimus ; atque poma habent fructum hujus tempestatis. Viciæ atque fabæ pereunt flore semel læso : lentes etiam tuæ intercidunt, Nile peregrine. Vina etiam serrata curiose in vastis cellis florent, et nebulæ operiunt suprema dolia. Mella sunt meum donum. Ego cieo ad violam, et cythisos, et thyma alba alites præbituras mella. Nos etiam idem facimus, tunc cum mentes luxuriant, atque ipsa corpora virent annis juvenilibus. Mirabar silens proferentem talia : at illa inquit, jus tibi discendi, si

~~~~~

vulg. tangit.—265 Unus liber flor. plantæ ; nitid.—266 Olim edebatur Poma quoque eventum temp. at pomaq. proventum Nangerii, Ursini, et unus Patavinus Codex : recte ; sic 'proventus anni' et similia apud Rei rusticæ scriptores. Heins. Citat hos versus Gerard. Maurisius in Hist. Domiu. de Romano pro-æmio ; sed habet Pomaque et erentum.—266 Plurimi Flor. simul læs. Mox Gerard. Maurisius citat per. ritesq. sub.—268 Unus Pat. Nil. Deæ.—269 Pr. A. et Læti Cod. Vinaq. in immensis : et tum Be. copiose cond.—270 Thuan. summ. tenent.—272 Be. et tres alii cum Edd. Gryphii et Neapolis thym. grata voc. Fr. et sex alii summa.—273 Gottorph. cum puerilibus ann.—274 Virent Heins. protulit ex Maz. et Zulich. a pr. man. vulg. rigent : in uno Pat. valent.—276 Olim edebatur tib. dicendi est : sed meliores plerique teste Heins. dis-

NOTÆ

stituta Floralia.

265 Nitidissimus] Nitent quippe oleo quæ sunt peruncta.

266 Hujus] Nisi enim floruerint nulla sunt.

268 Advena] Quia ex regionibus remotis in Ægypti campos exundat.

270 Nebulæ] Supernatantem florem

in dolio ita appellavit.

271 Volucres] Apes, scilicet.

272 Cythisos] Fruticis hujus diversissimæ exhibentur a diversis descriptiones ; de cujus etiam flore, contra quam sensit Flora, nunquam delibare apes nonnulli scripserunt.

273 Facinus] Floremus, scilicet.

Dic, Dea, ludorum, respondi, quæ sit origo.

Vix bene desieram ; retulit illa mihi.

Cetera luxuriæ nondum instrumenta vigeabant :

Aut pecus, aut latam dives habebat humum. 280

Hinc etiam locuples, hinc ipsa pecunia dicta est.

Sed jam de vetito quisque parabat opes.

Venerat in morem populi depascere saltus :

Idque diu licuit, pœnaque nulla fuit.

Vindice servabant nullo sua publica vulgus : 285

Janque in privato pascere inertis erat.

Plebis ad Ædiles delata licentia talis

Publicios : animus defuit ante viris.

Rem populus recipit : mulctam subiere nocentes.

Vindicibus laudi publica cura fuit. 290

qua petis. Aperi, dixi, Dea, quæ sit origo ludorum. Vix satis finieram, illa mihi respondit. Nondum reliqua instrumenta luxuriæ incesserant ; potens habebat aut pecus aut vastos agros. Hinc quoque locuples, hinc ipsa pecunia appellata est. Verum jam singuli faciebant rem de interdicto. Venerat in consuetudinem populari saltus populi : atque id diu licuit, nullaque fuit mulcta. Plebs nullo vindice custodiebat sua publica : jamque erat ignari agere pecus in propria pascua. Licentia talis populi delata ad Ædiles Publicios : animus prius defuit viris. Plebs recipit rem : delinquentes persolverunt panam. Cura publica fuit laudi vindicibus. Mulcta

////////

cendi, omisso est. Mox P. qua relinquis, ait.—277 Fr. resp. lud. inverso ordine. Quidam Codd. etiam respondit.—280 Med. Aut pecora, aut. Tum Pat. latam dir.—281 Be. A. et duo alii Janque.—285 Servabant Heins. recepit ex opt. Pat. pro vulg. servabat. Nonnulli etiam pabula legunt, non publica : vel pascua, quod et unus Med. dedit. Heins. olim conj. Vindice versabant n. sola publica r.—286 In voc. inertis Fr. exhibet inermis pro var. lect.—287 Delata ex quibusdam Codd. placet Heins. præ vulg. perducta : Med. promissa.—288 F. et Med. Publiciis anim.—292 Auctores L. unus Heins.

NOTE

279 *Instrumenta*] Aurum, Argentum, &c.

281 *Locuples*] A loco, seu lati et vasti agri possessione, aut locorum copia et plenitudine, locupletem dictum, atque equidem vere, affirmat.

Pecunia] Pecunia vero a pecu dicta : cujus rei rationem prolixè, nec minus erudite, tradidit clariss. Vossius.

283 *Populi saltus*] Scriptuarios agros dicit, ex quibus vectigal ad publicos

usus capiebatur.

286 *Inertis*] Ad illa quidem jam rediimus tempora : namque ex alieno qui nescit suum commodum facere hebes apud plerosque creditur.

288 *Publicios*] Qui publica procurabant.

Defuit] Quia nocentibus irrogare mulctam non audebant.

289 *Rem*] Ut nocentes mulctarentur.

Mulcta data est ex parte mihi : magnoque favore
 Victores Ludos instituere novos.
 Parte locant clivum, qui tunc erat ardua rupes :
 Utile nunc iter est ; Publiciumque vocant.
 Annua credideram spectacula facta ; negavit : 295
 Addidit et dictis altera verba suis.
 Nos quoque tangit honor : festis gaudemus et aris :
 Turbaque cœlestes ambitiosa sumus.
 Sæpe Deos aliquis peccando fecit iniquos :
 Et pro delictis hostia blanda fuit. 300
 Sæpe Jovem vidi, cum jam sua mittere vellet
 Fulmina, thure dato sustinuisse manum.
 At si negligimur, magnis injuria pœnis
 Solvitur : et justum præterit ira modum.
 Respice Thestiaden : flammis absentibus arsit. 305
 Causa est, quod Phœbes ara sine igne fuit.

oblata est mihi ex parte ; atque compotes voti instituerunt mihi novos Ludos magno favore. Locant parte collem, qui tunc erat rupes ascensu difficilis ; nunc est via commoda, atque appellant Publiciam. Arbitratas eram spectacula esse annua ; negavit : atque adjecit altera verba dictis suis. Honos movet nos etiam : tatamur festis et altaribus ; nosque Dii sumus agmen ambitiosum. Sæpe aliquis reddidit Deos infestos peccando ; atque victima fuit grata pro peccatis. Sæpe vidi Jovem, cum jam vellet jacere sua fulmina, repressisse dextrum thure oblato. Verum si contemnimur, noxa rependitur gravibus suppliciis, atque ira excedit justum modum. Vide Thestiaden ; flagravat ignibus remotis. Causa est, quod altari Dianæ fuit

qui etiam malebat *Ultiores*. Unus Mor. *constituere nov. Strozzeæ imposuere.*—293 Nonnulli habent *clivi* pro *clivum*. Tum Zulich. *qua tunc* ; unus quo : Pat. *quod t. e. a. moles.*—297 Præstantiores, teste Heins. *honos* pro *honor.*—299 Med. pr. *aliq. placando fec. unus spectando.*—300 Maz. et duo alii *host. magna fu.* V. *danda* ; Mor. *grata.*—301 Jun. J. *dicunt, cum.* Mor. *unus jam cum inverso ordine.* Sa. *cum jam dimittere vell.*—304 Strozzeæ *just. contrahit ir.*—307 Maz. et tres alii *Aspice T.*—306 Voss. et duo alii *Causaque quod.*—307

NOTÆ

- 292 *Victores*] Qui multas nocentibus irrogare consuevit sunt.
Noros] Floræ, scilicet, cui antea nulli proprii ludi.
 293 *Locant*] Conducentibus rupem præscribunt secandam, qua deinde iter esset.
 295 *Negavit*] Per 66. annos iterum Floralia sua, diuturna sane pausa, non vidit.
 296 *Alterâ*] Quæ plura, quam expectivisset Naso, aperirent.
 298 *Ambitiosa*] Honoris cupida.
 300 *Blanda*] Quæ Deos lenivit.
 305 *Thestiaden*] Meleagrum dicit, Thestii ex Althæa matre nepotem.
Absentibus] Quia stipite absentem, quem in focum conjecit irata mater,

Respice Tantaliden : eadem Dea vela tenebat.

Virgo est ; et spretos bis tamen ulta focos.

Hippolyte infelix, velles coluisse Dionen,

Cum consternatis diripereris equis.

310

Longa referre mora est correcta oblivia damnis.

Me quoque Romani præteriere Patres.

Quid facerem ? per quod fierem manifesta doloris ?

Exigerem nostræ qualia damna notæ ?

Excidit officium tristi mihi : nulla tuebar

315

Rura : nec in pretio fertilis hortus erat.

sine igne. Vide Tantaliden ; eadem Dea remorabatur nares. Virgo est ; attamen bis quoque ulta aras neglectas. Miser Hippolyte, cuperes honorasse Dionem, cum distrahereris ab equis efferatis. Longum est spatium narrare contentus compositos cum panis. Patres Romani me etiam neglexerant. Quid agerem, per quod dolor meus patesceret ? Quales panas repeterem nostri iudicii ! Mæsta oblita sum officii. Nullos agros defendebam, neque facundus hortus erat in pretio. Lilia deciderant :

Maz. et tres alii *Aspice T.* Mox Neapolis pro *vela* suadet *tela*. Fr. D. *tela re-*
hebat.—309 Maz. pr. A. et Læti Cod. *vell. caluisse Dione* : alii etiam *Dionem*.—
 310 Jun. *Tunc cum infrenatis.*—311 Pro *correcta* vulgo *legebatur collecta* : quidam
collata. ' *Correcta* præferrem, nam et hoc vocabulo, pro non verbis tantum, sed
 ipso facto castigare et emendare errorem vel peccatum, utitur Terent. Eunn. iv.
 5. ' Nesciebam id dicere illam nisi quia Correxist miles, quod intellexi minus ;
 nam me extrusit foras.' Nisi sit hypallage, pro *collecta damna* oblivione et con-
 temtu Deorum, ut Fanensis videtur cepisse. *Oblivia ab annis Herculi.* Burm.
 313 Maz. F. et alius *per quæ fier.* Voss. *fierem man.* et tum Mor. *furoris.*—
 314 *Exigerem* dedit Heins. ex plurimis scriptis pro vulg. *Exigerent.* Deinde
 Excerpt. D. *qual. dona not.*—315 P. *null. tenebam* : alius *videbam.*—317 Sa.

NOTÆ

Meleagri fata continebantur. Fabu-
 lam repetitam habes in superioribus.

306 *Phæbes*] Dianæ, quæ eadem
 Luna est, cujus quidem aras Cæneus
 Meleagri pater neglexerat.

307 *Tantaliden*] Agamemnonem di-
 cit Tantalum pronepotem, quem Diana
 eadem in Aulidis portu, ob inter-
 sectam cervam, ne in Trojam navigare
 posset, retinuit, donec Iphigeniæ sac-
 rificio placaretur.

308 *Virgo*] Adeoque leni ingenio.

309 *Dionen*] Venerem ; quæ sæpe
 ex illa matre, quam dederunt Hesi-
 odus atque Homerus, venit intel-

ligenda.

310 *Diripereris*] Sæpius jam mise-
 rum illum Thesei filium ab equis ter-
 ritus discerptum vidimus.

311 *Oblivia*] Deorum contemptus.

Damnis] Quibus afflicti Deorum
 contemptores.

313 *Fierem manifesta*] Mægre ferre
 ludorum præteritionem omnes intel-
 ligerent.

314 *Notæ*] Dedecoris, ex neglectis
 ludis Floralibus.

315 *Excidit*] Quasi oblita est ser-
 vandorum florum præ mœrore.

Lilia deciderant : violas arere videres,
 Filaque punicei languida facta croci.
 Sæpe mihi Zephyrus, Dotes corrumpere noli
 Ipsa tuas, dixit. Dos mihi vilis erat. > 320
 Florebant oleæ ; venti nocuere protervi.
 Florebant segetes ; grandine læsa Ceres.
 In spe vitis erat : cælum nigrescit ab Austris,
 Et subita frondes decutiuntur aqua.
 Nec volui fieri, nec sum crudelis in ira : 325
 Cura repellendi sed mihi nulla fuit.
 Convenere Patres : et, si bene floreat annus,
 Numinibus nostris annua festa vovent.
 Annimus voto. Consul cum Consule ludos
 Postumio Lænas persolvere mihi. 330
 Quærere conabar, quare lascivia major
 His foret in Ludis, liberiorque jocus :
 Sed mihi succurrit, numen non esse severum,
 Aptaque deliciis munera ferre Deam.

cerneres violas arescere, atque fila rubri croci facta languida. Zephyrus sæpe mihi dixit, ne ipsa perdas tuas dotes: dos mihi erat contemnenda. Oleæ florebat; venti sævi obfuerunt. Segetes florebat; Ceres corrupta grandine. Vitis erat in spe: cælum obscuratur ab Austris, atque folia proteruntur pluvia repentina. Neque volui fieri, neque sum sæva in ira, sed nullum fuit desiderium contra nitendi. Patres coierunt; et polliciti sunt festa annua nostris numinibus, si annus feliciter floreat. Farinus voto. Consul Lænas cum Consule Postumio persolverant mihi ludos. Volebam petere, quamobrem major lascivia, et jocus liberior esset in his Ludis: verum recordatus sum, numen non esse morosum, et Deam exhibere dona idonea ad voluptatem. Tota tempora

//////////

viol. horrere vid.—320 Fr. dixi pro dixit.—322 Ceres recepit Heins. ex pr. A. et sex aliis pro vulg. seges.—323 Quatnor scripti ab Austro; Mor. alter ab astris; et pr. Mor. in astris.—324 Alter P. sub. flores dec. et pr. F. cum quinque aliis frondes excutiuntur.—326 O. Cur. repellendis sed.—327 Pr. A. Conveniunt P.—328 Fr. Nominibus; et Numinibus pro var. lect.—329. 330 Voto Heins. dedit ex vett. pro vulg. votis. Mox in Ms. quem citat Neapolis, extat Consul c. C. lantos P. ludos persol. Tum Pighius emend. ex quibusdam vett. rite vocere mihi. Sa. et alius constituere.—332 Voss. et tres alii uberior-

NOTÆ

319 Dotes] Arbitrium florum habuisse supra vidimus. M. Popilio Læna Consulibus.
 328 Vovent] Hoc factum anno ab ad Cupidinem aut Venerem spectant.
 Urbe 580. L. Postumio Albino et

Tempora sutilibus cinguntur tota coronis ; 335

Et latet injecta splendida mensa rosa.

- Ebrius incinctis philyra conviva capillis

Saltat, et imprudens utitur arte meri.

Ebrius ad durum formosæ limen amicæ

Cantat : habent unctæ molliâ sarta comæ. 340

Nulla coronata peraguntur seria fronte ;

Nec liquidæ vinctis flore bibuntur aquæ :

Donec eras mixtus nullis, Acheloë, racemis ;

Gratia sumendæ non erat ulla rosæ.

Bacchus amat flores : Baccho placuisse coronam 345

Ex Ariadnæo sidere nosse potes.

Scena levis decet hanc : non est, mihi credite, non est

Illa cothurnatas inter habenda Deas.

decorantur sertis intextis ; atque lauta mensa tegitur rosa injecta. Conviva bene potus saltat coma ornata philyra, atque rulis utitur arte vini. Ebrius canit ad rigidas fores pulchræ amicæ : capilli odoribus delibuti habent teneras coronas. Nullæ res græces absoluntur fronte coronata ; neque puræ aquæ potantur ab illis qui sunt ornati floribus. Quamdiu nullis uris eras mistus, Acheloë, nulla erat causa rosæ capiendæ. Bacchus diligit flores : potes intelligere ex stellis Ariadnæis coronam gratam fuisse Baccho. Scena levis huic convenit ; illa, fidem mihi habete, non est

~~~~~

que j. P. liberiorq. locus.—335 Pro sutilibus Voss. tortilibus ; alii nexilibus, subtilibus, futilibus, suffusis. Tum multi Codd. et Edd. Gryph. et Neapol. pinguntur tot. Heins. malebat cing. pota cor. in ed. Gryph. et quinque scriptis est tecta.—336 Fr. lat. inrecta spl.—337 Neapolis velit Ebr. incinctus p. c. capillos. Voss. et unus Med. incinctis philyras...capillis. Sa. hilaris conv. et Gloss. Rumpfii conv. coronis.—338 Utitur Burm. dedit ex edd. et scriptis aliquot ; vulg. vertitur : duo Mor. nititur. Sa. et decem alii cum quibusdam Edd. ante mer.—339 Unus liber lim. amata.—340 Heins. scribendum putat sert. fores.—342 Nonnulli liq. juncto fl. alii etiam junctis vel cinctis. Mox Mor. fl. bibentur aq.—346 Pr. A. et duo alii noss. puto.—349 Pet. tamen pro quidem.

NOTÆ

335 *Sutilibus*] Quæ ex floribus nectebantur.

337 *Philyra*] Eo quippe tilix cortice veteres pro lemniscis in coronarum plexione utebantur.

338 *Utitur arte*] Agitat choreas magis ex vini impetu quam artis solertia.

342 *Aquæ*] Vinum potius coronati bibebant.

343 *Acheloë*] Ætolix istum fluvium pro aqua posuit ; ad illud alludens

quod ad ejus ripas primo dicuntur vites consitæ.

344 *Rosæ*] Cujus multus usus in conviviiis, ad bacchantium coronas præsertim.

346 *Ariadnæo*] Ariadnes coronam in celum a Baccho. translata jam sæpe vidimus.

347 *Leris*] Ubi levia et lasciva referuntur.

348 *Cothurnatas*] Quæ in cothurno essent, cujusmodi in tragædiis, gran-

Turba quidem cur hos celebrent meretricia ludos,
 Non ex difficili causa petenda subest. 350
 Non est de tetricis, non est de magna professis :
 Vult sua plebeio sacra patere choro.
 Et monet ætatis specie, dum floreat, uti :
 Contemni spinam, cum cecidere rosæ.
 Cur tamen, ut dantur vestes Cerealibus albæ, 355
 Sic est hæc cultu versicolore decens ?
 An quia maturis albescit messis aristis ;
 Et color et species floribus omnis inest ?
 Annuit ; et motis flores cecidere capillis :
 Accidere in mensas ut rosa missa solet. 360
 Lumina restabant, quorum me causa latebat :
 Cum sic errores abstulit illa meos.

reponenda in Deabus cothurnatis. Ratio vero non est querenda longe, quamobrem agmen meretricium frequentet hos ludos. Non est de crudelibus, non est de professis magna: vult sacra sua aperta esse turbæ plebeie. Atque docet uti elegantia annorum, quamdiu virent; spinam negligi, postquam rosæ defluerunt. Quamobrem tamen, sicuti amictus candidi exhibentur Cerealiibus, ita hæc grata habitu vario? An quia messis albicat aristis maturis, et color atque species omnis inest floribus? Nutu affirmavit, atque flores defluerunt coma agitata; ut rosa sparsa solet decidere in mensas. Lampades supererant, quarum nesciebam originem; cum illa sic sustu-

////////

Deinde celebrent Heins. dedit ex pr. Bonon. pro vulg. celebret: Pat. celebres; ut sit secundæ personæ: Jun. celebrat.—350 Sic Heins. edidit ex duobus scriptis: vulg. diffic. cognita causa fuit: plurimi vett. causa petita fuit; sex petita mihi est: Zulich. Maz. Voss. pr. F. opt. Pat. et quatuor alii petita subest.—351 Pr. A. Voss. et octo alii est Dea magn.—352 Mor. pleb. templa pat. R. sacra referre chor. Jun. parare; et tres placere.—354 Contemni bene Maz. Zulich. pr. F. opt. Pet. et quatuor alii. Heins. Vulg. Contemnant.—355 Plurimi ut dentur vest. tert. Med. aptuntur; Pat. et V. aptentur; aliis addantur.—356 Fr. hæc est inverso ordine. Mor. a man. pr. Illa quidem est vultu vers.—357 A. et quatuor alii mat. arescit mess.—358 At pro Et ex pr. A. Læti Cod. Maz. Zulich. et duobus aliis Heins. placet. Deinde pr. A. spec. omnibus omn. at Gotthorp. flor. unus inest.—360 Accidere Heins. dedit ex vett. plerisque pro vulg. Decidere: Cod. Fratris Accedere.—361 Maz. mihi pro me, quod

NOTÆ

dioris argumenti et personarum dignitatis ratione habita, utebantur.

Deas] Musas severiores.

350 *Non ex difficili*] Scilicet ipsa Flora fuit meretrix. Verum sane rem ipsam quam eleganter et pudice narret, attendas.

354 *Spinam*] Atque adeo vetulam,

cui ætatis flos defluerit.

359 *Annuit*] Verum insuper luxuriosorum fuit habitus versicolor.

360 *Accidere*] Non temere ad rosarum sparsionem, quæ de tecto et desuper fiebat, allusum scripsit illustri. Neapolis.

361 *Lumina*] Accensæ, scilicet,

- Vel quia purpureis collucent floribus agri;
 Lumina sunt nostros visa decere dies:
 Vel quia nec flos est hebeti, nec flamma, colore; 365
 Atque oculos in se splendor uterque trahit:
 Vel quia deliciis nocturna licentia nostris
 Convenit. A vero tertia causa venit.
 Est breve præterea, de quo mihi quærere restat,
 Si liceat, dixi. Dixit et illa, Licet. 370
 Cur tibi pro Libycis claudantur rete Leænis
 Imbelles capreae sollicitusque lepus.
 Non sibi, respondit, sylvas cessisse; sed hortos,
 Arvaque pugnaci non adeunda feræ. —
 Omnia finierat: tennes secessit in auras. 375
 Mansit odor: posses scire fuisse Deam.
 Floreat ut toto carmen Nasonis in ævo,
 Sparge, precor, donis pectora nostra tuis.
 NOCTE minus quarta promet sua sidera Chiron
 Semivir, et flavi corpore mixtus equi. 380

lit meos errores. Lumina sunt credita convenire nostris diebus, vel quia campi splendent floribus purpureis; vel quia neque flos neque ignis est colore languido, atque uterque fulgor flectit oculos ad se; vel quia licentia nocturna apta est nostris deliciis. Tertia ratio petitur ex veritate. Est insuper exiguum quid, inquam, de quo superest mihi ut perconter, si concedatur. Atque illa respondit, Conceditur. Quamobrem capreae placidae atque lepus pavidus tibi claudantur pro leænis Libycis. Retulit non sylvas sibi obtigisse, sed hortos, atque agros non intrandos feræ bellicosæ. Absolverat omnia, dilapsa est in ærem subtilem. Odor superfuit: posses intelligere fuisse Deam. Oro affla corda nostra tuis muneribus, ut versus Nasonis vigeant omni tempore.—Nocte minus quarta Chiron semivir, et junctus corpori

Burm. 'Latinus' putat.—363 Unus Heins. colluc. ignibus agr. et ita Marsus, qui de Sole explicat.—365 Fr. quia sic f. e. h. vel fl.—366 Pro in se Sa. pr. V. et tres alii inter: Arund. Voss. et plurimi alii nostros.—368 Caus. fuit unus Med. an pro fluit? Heins.—371 Pro vulg. claudantur, 'claudantur prim. Ambros. Læti et quatuor alii; ut superiora illa, dixit et illa licet, vel, dixerat illa, ut est in Erfurtano, per Parenthesin legantur.' Heins. Priscian. p. 759. citat, claudantur rete Leones; mendose; ubi docet, rete hic pro reti sumtum: pro Libyco claudantur rete leone Regius unus a m. pr. Burm.—375 Pro tennes pr. A. et Læti vacuas. Tum successit quidam editi; et ita erat in octo libris: sed præfert Burm. vulgatum secessit: ut Trist. iv. 8. 27. 'Secedere in hortos.' Burm.—377 In orbe Thuan. totum...in ævum unus: toto...in anno alius. Gottorph. Mor. et duo alii nomen Nasonis.—379 H. pro

NOTE

faces per noctem, in quam protracti 371 *Claudantur*] Ita vero in theatrum ferebantur, tum fiebat venatio quædam.

364 *Nostros*] Florales, scilicet.

Pelion Hæmoniaë mons est obversus in Austros :

Summa virent pinu : cetera quercus habet.

Phillyrides tenuit : saxo stant antra vetusto,

Quæ justum memorant incoluisse senem.

Ille manus, olim missuras Hectora leto,

385

Creditur in lyricis detinuisse modis.

Venerat Alcides exacta parte laborum ;

Jussaque restabant ultima pæne viro.

Stare simul casu Trojæ duo fata videres :

Hinc puer Æacides, hinc Jove natus erat.

390

Excipit hospitio juvenem Philyreius heros :

Et causam adventus hic rogat, ille docet.

equi flavi proferet suas stellas. Pelion est collis Hæmoniaë patens in Austros. Vertex virescit pinu ; quercus occupat reliqua. Phillyrides incoluit. Speluncæ sunt in rupe antiqua, quas dicunt justum senem tenuisse. Ille dicitur detinuisse in numeris lyricis manus aliquando daturas neci Hectorem. Alcides accesserat parte laborum exhausta, atque fere novissima mandata supererant. Cerneret duos eversores Trojæ forte simul consistere ; hinc erat puer Æacides, hinc filius Jovis. Heros Philyreius accipit, hunc hospitio : atque hic petit rationem accessus, ille reddit.

////////

minus habet imus : et Heins. conj. *pius*. Tum idem Cod. *quinta prom.* et unus Med. *promit.*—381 Dno libri *Pelios Hæm.* Mox Sa. et unus Heins. est *conversus in A.* unus *aversus* ; duo *eversus*.—382 Pro *virent* ‘Codex unus ex meis *viret* ; eleganti Græcismo.’ Heins. Burm. tamen *virent* retinet, quia ‘cetera’ sequitur.—385 Jun. *man. leto m. H. quondam.*—387 *Exacta* ex quibusdam vett. cum pr. A. Heins. recepit pro vulg. *exhausta*.—390 Mor. J. *dignus er.*—391 Quinque libri *Exc. officio juv.* Dein nonnulli scribunt

NOTÆ

379 *Minus*] Tertia adeoque Maii, seu quinto Nonas, oritur Chiron Centaurus, Saturni et Philyræ filius, in cælum translatus.

381 *Pelion*] Mons Thessaliæ, in quo Chironis sedes, quam describit Naso.

Austros] Adeoque et meridiem, qua ex parte flat Auster.

385 *Phillyrides*] Chiron, a Philyra matre, Oceani et Tethyos filia, sic dictus.

386 *Detinuisse*] Namque Achilles præceptor fuit.

387 *Alcides*] Hercules.

388 *Jussa*] Junonis odio Eurysthei imperiis obnoxium fuisse Herculem nihil opus toties repetere.

Ultima] Ut Cerberum canem ex Inferis pertraheret ; uti quidem nonnullis placet.

389 *Fata*] Herculem dicit atque Achillem ; quorum ille Trojam sub Laomedonte diruit ; hic, qui tum apud Chironem erat, sub Priamo eandem erat expugnaturus.

390 *Æacides*] Achilles Æaci nepos.

Jove natus] Hercules ex Alcmena.

391 *Juvenem*] Herculem, scilicet.

Perspicit interea clavam spoliūque leonis :

Virque, ait, his armis, armaque digna viro.

Nec se, quin horrens auderent tangere setis 395

Vellus, Achilleæ continuere manus.

Dumque senex tractat squalentia tela venenis ;

Excidit, et lævo fixa sagitta pede est.

Ingemuit Chiron, traxitque e corpore ferrum :

Aggemit Alcides, Hæmoniusque puer. 400

Ipse tamen lectas Pagasæis collibus herbas

Temperat, et varia vulnere mulcet ope.

Virus edax superabat opem ; penitusque recepta

Ossibus, et toto corpore pestis erat.

Sanguine Centauri Lernææ sanguis Echidnæ 405

Mixtus ad auxilium tempora nulla dabant.

Stabat, ut ante patrem, lacrymis perfusus Achilles :

Sic flendus Peleus, si moreretur, erat.

Sæpe manus ægras manibus fingebat amicis :

[Morum, quos fecit, præmia doctor habet.] 410

Interea cernit clavam, atque exuvias leonis ; et dicit, Vir dignus his armis, armaque digna viro. Neque manus Achilleæ abstinerunt, quin auderent tractare pellem hispidam setis. Et dum senex tenet spicula infecta venenis, excidit unum, atque adhasit sinistro pedi. Chiron ingemuit, atque revellit ferrum ex corpore : Alcides, et puer Hæmonius aggemit. Ipse tamen miscet gramina collecta in montibus Pagasæis, et lenit vulnus diversis remediis. Venenum sacrum vincebat remedia, et virus prorsus penetraverat in ossa et in totum corpus. Sanguis Echidnæ Lernææ junctus sanguini Centauri nullam patiebatur moram ad opem. Achilles madidus lacrymis stabat ut ante patrem : si Peleus fungeretur fato, sic erat lugendus. Sæpe mulcebat manus languidas manibus amicis ; doctor obtinet mercedem morum, quos

//////////

Phyllirius, vel Phyllyrius.—393 Perspicit ex Zulich. et aliis : vulg. Respicit ; pr. A. Prospicit.—394 Multi hic pro his.—395 Maz. et duo alii horr. auderet tang.—396 Mor. et Strozæ A. sustinuerunt man.—398 R. in pro et.—399 Plurimi vett. e vulnere ferr. et quidam a pro e.—400 Ex tribus libris Heins. profert Adgemit ; vulg. Et gemit ; Zulich. Maz. et alter Pet. Ingemit.—401 Fr. Pagasæis.—402 Sa. Colligit, et. Tum varia est ex Nanger. Ursin. et octo aliis : ceteri rana.—405 Maz. a man. sec. sang. et Hydræ.—406 Dabant Heins. recepit ex opt. Pat. et sex aliis pro vulg. dabat.—409 Vulg. man. mul-

NOTÆ

393 *Clavam*] Herculis gestamen.
Leonis] Nemei, scilicet, ab Hercule interfecti.

397 *Senex*] Chiron.

Tela] Sagittas Lernææ hydræ tabo infectas.

400 *Hæmonius*] Achilles Thessalus.

401 *Pagasæis*] Thessalicis : Pagasæ namque Thessaliæ oppidum haud procul a Pelio monte.

405 *Echidnæ*] Vipera, seu hydræ Lernææ, quam in Lerna Peloponnesi

Oscula sæpe dedit. Dixit quoque sæpe jacenti ;

Vive, precor ; nec me, care, relinque, pater.

Nona dies aderat : cum tu, justissime Chiron,

Bis septem stellis corpora cinctus eras.

HUNC Lyra curva sequi cuperet ; sed idonea nondum 415

Est via : nox aptum tertia tempus erit.

SCORPIOS in cœlo, cum cras lucescere Nonas

Dicimus, a media parte notandus erit.

HINC ubi protulerit formosa ter Hesperus ora,

Ter dederint Phœbo sidera victa locum ;

420

Ritus erit veteris, nocturna Lemuria, sacri :

Inferias tacitis Manibus illa dabunt.

finxit. Sæpe deosculatus est : sæpe etiam dixit afflicto, Vive, quæso, neque me desere, dilecte pater. Nona dies venerat, cum tu, Chiron acquissime, habebas corpus circumdatum quatuordecim stellis.—Sinuosa Lyra optaret hunc sequi ; at via nondum est apta ; nox tertia erit tempus idoneum.—Quando dicimus Nonas cras lucescere Scorpium erit conspiciendus in cælo a parte media.—Postquam hinc Hesperus ter emiserit splendoris vultus, atque astra superata ter cesserint loco Apollini, erit ritus antiqui sacri nocturna Lemuria : illa offerent Inferias silentibus

//////////

cebat amic. duo V. et Ursin. fugebat ; sed fingeat ex aliis V. M. et statii libris monet Ciofanus legendum : quatuor libri tangebat ; unus stringebat.—413 Mor. unus tu, mitissime C.—414 Fr. corpore ; sed corpora pro var. lect. Nanger. Ursin. et unus Pat. tempora.—415 Be. voluit pro cuperet.—416 Multi libri vett. temp. habet.—417 Alii Scorpium, vel Scorpion.—418 Pro notandus alii videndus, vel tenendus.—419 Ed. Gryph. Tunc ubi sustulerit form. Sa. etiam et tredecim alii sustulerit : Jun. prætulerit ; et alii pertulerit, vel propulerit.—421 Heins. putat scribendum Rit. cunt vet. Pro nocturna quidam vett. celebrare ; unus celebrate : unde Heins. refingit R. cunt veteris (celebrate)

NOTÆ

palude Hercules confecit.

408 *Peleus*] Achillis pater.

410 *Morum quos*] Semibarbarum hunc versum non immerito dixit clariss. Heinsius.

414 *Bis septem*] Viginti recenset Germanici Scholiastes, Hyginus 21. in toto Chironis corpore.

415 *Sequi*] Atque adeo exoriri.

416 *Nox tertia*] Tertio adeoque Nonas Lyra oritur acronyce.

417 *Cum cras*] Pridie ergo Nonas pars altera Scorpii occidit cosmice : ut et tradit Columella.

419 *Formosa*] Splendida quippe est

Hesperii seu Luciferi stella.

420 *Ter*] Septimo namque Idus Lemuria celebrabantur, quibus tri-duum insumebatur, diebus tamen non continuatis, ut dicitur postea.

Victa] Propter majus Solis lumen, a quo cetera astra obscurantur.

421 *Lemuria*] Hæc festa, quæ et Lemuralia dicuntur, Lemuribus instituta fuerant ; quo nomine communiter bonos atque noxios genios intelligebant ; cum Lares de propitiis tantum dicerentur.

422 *Inferias*] Eo nomine dicebantur sacrificia, quæ Diis Manibus infere-

Annus erat brevior; nec adhuc pia Februa norant:

Nec tu dux mensum, Jane biformis, eras.

Jam tamen extincto cineri sua dona ferebant; 425

Compositique nepos busta piabat avi.

Mensis erat Maius, majorum nomine dictus,

Qui partem prisci nunc quoque moris habet.

Nox ubi jam media est, somnoque silentia præbet;

Et canis, et variæ conticuistis aves; 430

Ille memor veteris ritus, timidusque Deorum,

Surgit: habent gemini vincula nulla pedes.

Signaque dat digitis medio cum pollice junctis;

Occurrat tacito ne levis umbra sibi.

Terque manus puras fontana perluit unda; 435

Vertitur, et nigras accipit ante fabas.

Aversusque jacit: sed dum jacit, Hæc ego mitto;

His, inquit, redimo meque meosque fabis.

Manibus. Annus erat brevior, neque adhuc capiebant pia Februa: neque tu eras dux mensium, Jane biformis. Jam tamen portabant sua munera cineri sopito; et nepos placabat sepulera avi conditi. Mensis Maius erat appellatus nomine Majorum, qui obtinet nunc etiam partem antiqui moris. Cum nox est jam media, atque præbet silentia somno, et canis, et aves diversæ siluistis, ille recordans antiqui ritus, atque metuens Deos surgit; ambo pedes nullis vinculis constringuntur. Atque facit indicia digitis junctis cum medio pollice, ne levis umbra occurrant sibi silenti. Atque ter abluit puras manus aqua fontana; avertitur, atque accipit ore nigras fabas. Et aversus spargit: sed dum spargit, Ego, inquit, jacio hæc; redimo me

L.—423 Maz. et duo alii adh. nova F. Pr. A. Maz. Zulich. et duo alii F. norat; scil. 'annus.' Sed Burm. præfert norant, scil. 'homines.'—425 Pro vulg. ferebat pr. A. et Læti Cod. ferebant.—426 Mor. bust. parabat av.—429 Somnoq. præbet. Heins. dedit ex Statii, Ma. Ursin. et nonnullis V. pro vulg. somnosq. præbent.—433 R. dig. medico cum. Pro junctis nonnulli vett. juncto; multi sumtis; Strozzeæ riclis.—435 Sic Heins. vs. refingit: vulg. edebatur Cumque minus pure fontana perluit unda. Pr. A. minus F. et Læti liber dant Terque. Multi vett. puras. Quidam etiam habent proluit.—436 Ante ex

NOTÆ

bantur, aut justa quæ mortuorum Umbris persolvebantur.

423 *Brevior*] Utpote decem tantum mensium.

Februa] Lustrationes postea Februario mense institutas.

424 *Nec tu*] Primus anni mensis tibi dicatus non erat.

425 *Cineri*] Mortuorum, scilicet, compositorum.

431 *Ille*] Nepos, scilicet, aut quisquis Manibus sacra oblaturns.

433 *Signaque*] Illud est quod faciunt Saltatores, cum in volam collectis duobus ultimis digitis, pollice insuper eum medio presse juncto, vi tanta hunc per lapsum in palnam cogunt, ut ex ejus cum palma collisione sciopo non absimilem strepitum faciant.

435 *Perluit*] Solemni ritu.

Hoc novies dicit, nec respicit. Umbra putatur
 Colligere, et nullo terga vidente sequi. 440
 Rursus aqua tangit, Temesæaque concrepat æra:
 Et rogat, ut tectis exeat umbra suis.
 Cum dixit novies, Manes exite paterni;
 Respicit, et pure sacra peracta putat.
 Dicta sit unde dies, quæ nominis extet origo, 445
 Me fugit: ex aliquo est invenienda Deo.
 Pleiade nate, mone, virga venerande potenti:
 Sæpe tibi Stygii regia visa Jovis.
 Venit adoratus Caducifer. Accipe causam
 Nominis: ex ipso cognita causa Deo est. 450
 Romulus ut tumulo fraternas condidit umbras,
 Et male veloci justa soluta Remo;

atque meos his fabis. Dicit hoc novies, neque respicit. Umbra creditur colligere, et sequi terga nullo conspiciente. Lustrat rursus aqua ara Temesææ, atque ea pulsat; et orat ut Umbra egrediatur sua domo. Postquam dixit novies, Manes paterni egredimini; respicit, et arbitratur sacra pie perfecta. Nescio unde dies sit denominata, quæve sit origo nominis: petenda est ab aliquo Deo. Edite Pleiade, honorande virga potenti, edoce: aulu Jovis Stygii sæpe spectatu a te. Caducifer invocatus adest; disce rationem nominis: ratio est perspecta ex ipso Deo. Postquam Romulus composuit sepulcro Umbras fraternas, et inferiæ oblitæ Remo male

////////

plurimis vett. ceteri ore.—438 Duo scripti enim pr. Ed. *ing. velino meq.*—439 Plurimi noti *Hoc* pro vulg. *Hæc*. Mox quinque nor. *dixit, nec.*—440 A. pr. *Tollere, et hæc null.* Tum Sa. *terg. sequente seq.*—441 *Aqua* ex Maz. placet Heins. præ vulg. *aquam*. Mox pr. A. et Læti Cod. T. *concutit ar.* et alter. P. *concitat.*—444 Mor. *peract. putant.*—446 Duo Med. et unus Heins. *ex alio est.*—447 In voc. *Pleiade* pro var. lect. Fr. exhibet *Pleione*. Deinde in Gottorph. *lingua* pro *virga*; et Pet. *reverende potent.*—448 Pro *tibi* Voss. et Med. *cui*: Fr. enim plurimis aliis *tibi est* S.—449 Multi Ven. *adornatus C.* Mox in voc. *causam* Sa. pro var. lect. exhibet *crimen.*—450 Fr. *ex ipso est c. c. D.*

NOTÆ

441 *Tangit*] Abluendi causa.
Temesæa] Temesa seu Tempesa aut Tamasso petita, seu in Brutiis Italiæ, seu in Cypro insula, eam urbem quasi-
 sieriis: namque in utraque ærifodinæ.
Temesæa autem ara pro quibusvis posita; quæ quidem ad spectra fuganda apta esse credidit antiquitas.
 444 *Peracta*] Rem vero ridiculam!
 447 *Pleiade*] Mercurium vides in-

vocari, qui Maiam Pleiadem matrem habuit.

Virga] Caduceus dicitur nomine proprio.

448 *Stygii*] Platonem esse jam alibi diximus.

451 *Umbras*] Remi, scilicet.

452 *Male veloci*] Quia saltu valli angustias increpuerat; ut jam sæpe dictum.

Faustulus infelix, et passis Acca capillis,
 Spargebant lacrymis ossa perusta suis.
 Inde domum redeunt sub prima crepuscula mœsti;   455
 Utque erat, in duro procubuerunt toro.
 Umbra cruenta Remi visa est assistere lecto,
 Atque hæc exiguo murmure verba loqui:
 En ego dimidium vestri, parsque altera voti,
 Cernite sim qualis; qui modo qualis eram!   460
 Qui, modo si volucres habuissem regna jubentes,
 In populo potui maximus esse meo:
 Nunc elapsa rogi flammis, et inanis imago.
 Hæc est ex illo forma relicta Remo.
 Heu! ubi Mars pater est? si vos modo vera locuti;   465
 Uberaque expositis ille ferina dedit.
 Quem lupa servavit, manus hunc temeraria civis
 Perdidit: O quanto mitior illa fuit!

celeri, tristis Faustulus et Acca coma sparsa irrigabant ossa exusta lacrymis suis. Inde marore confecti revertuntur domum sub prima crepuscula, et procubuerunt in duro lecto, ut erat. Umbra sanguinolenta Remi visa est adesse toro, atque proferre has voces tenui murmure: En aspice qualis ego sim, dimidium et pars altera vestrae cura, qui modo qualis eram! Qui modo, si habuissem ulites addicentes imperia, potui esse maximus in gente mea; nunc sum imago vacua extracta ex flammis rogi. Hæc species est relicta ex illo Remo. Heu! ubi est Mars pater? si modo vos dixistis verum; atque ille obtulit mammas ferinus projectis. Dextra audax civis afflixit eum quem lupa servavit. O quanto illa fuit lenior! Crudelis Celer, effun-

~~~~~

—453 Fr. dat *sparsis* pro *passis*.—455 Plurimi scripti *red. suprema crepusc.* et Maz. et duo alii *crepusc. noctis*.—456 Arund. et P. *Sicut erant, in.* Mox pr. A. et Læti Cod. *procub. solo*.—459 Jun. multisque aliis *quæ que* deest.—460 *Qualis* Heins. rescripsit ex Zulich. Maz. Ursin. pr. A. Arund. et multis aliis pro vulg. *talis*: P. etiam *tantus*.—463 Plurimi *Nunc sum elaps*.—464 R. et alii quatuor *relict. viro*.—465 Plurimi *Heus* pro *Heu*. Br. et sex alii *Heus mihi M.* et Maz. *Heu mihi*. Mox Arund. Fr. A. et tres alii *vos mihi ver*.—466 Quidam Codd. *illa* pro *ille*; unde Vlitius *ulla*: Heins. conj. *sylla*.—469

NOTÆ

453 <i>Infelix</i>] Propter Remi mortem, quem una cum Romulo educaverat.	<i>Qualis</i>] Potens, &c.
<i>Acca</i>] Laurentia nutritrix Romuli atque Remi, Faustuli conjux.	461 <i>Volucres</i>] Sex tantum vidisse vultures ex Aventino quoties diximus?
459 <i>Dimidium</i>] Quia pari cura a Faustulo cum fratre eductus.	464 <i>Illo</i>] Claro, &c.
460 <i>Qualis</i>] Afflictus, &c.	465 <i>Si vos modo</i>] Hinc ergo petita fides generis.

Sæve Celer, crudelem animam per vulnera reddas :

Utque ego, sub terras sanguinolentus eas. 470

Noluit hoc frater. Pietas æqualis in illo est.

Quod potuit, lacrymas in mea fata dedit.

Hunc vos per lacrymas, per vestra alimenta rogato,

Ut celebrem festo signet honore diem.

Mandantem amplecti cupiunt, et brachia tendunt. 475

Lubrica prensantes effugit umbra manus.

Ut secum fugiens somnos abduxit imago ;

Ad regem voces fratris uterque ferunt.

Romulus obsequitur, lucemque Remuria dixit

Illam, qua positis justa feruntur avis. 480

Aspera mutata est in lenem tempore longo

Litera, quæ toto nomine prima fuit.

das sacram animam per plagas ; atque descendas sub terras eruentatus sicut ego. Frater noluit istud. Par amor est in illo. Præbuit quod potuit, fletus, scilicet, in mea fata. Vos orate eum per lacrymas, et per vestros cibos, ut notet diem celebrem festo honore. Optant amplecti iubentem, et porrigunt lacertos. Umbra lubrica elabitur manibus captantibus. Postquam simulacrum excedens abduxit secum somnos, ambo referunt verba fratris ad regem. Romulus assentitur, atque vocavit eam diem, qui inferiæ mittuntur aris sepultis, Remuria. Litera aspera, quæ fuit prima in toto nomine, mutata est in lenem longo spatio. Mox appellarunt quoque animas

////////

Duo scripti per funera redd.—471 Fr. pietasque æqualis. Heins. putabat aliquando *aqualis* ; hoc est, *ah qualis*, vel *at qualis*, vel *Di, qualis* ; vel *en qualis*.—472 Jun. Quid pot. Mox vulg. legebatur *lacr. manibus ille ded.* Heins. ex melioribus recepit *in mea fata*.—474 Festo pro vulg. *nostro* Heins. dedit ex pr. A. et Læti Codice : alter Maz. *noto*. Tum Thuan. *reddat hon.*—476 Maz. et duo alii *Lubr. pressantes eff.* Jun. *prendentes* ; Be. *præsentes*.—477 Multi scripti et quidam editi *Visaque confugiens somn.* Unus *Visa quoque est fugiens* : P. *Visaque cum fugeret*, et Jun. *cum fugiens* : Fr. *Visaque confugiens somn. adduxit imag.*—478 Novem Codd. *vocem pro voces*.—481 Unus liber est *majorum temp.* Maz. *in lacrum* ; Voss. et Fr. *in lacrem*.—482 Be.

NOTE

469 *Reddas*] Crudeli morte moriaris. Ad pacem vero Umbrarum, quibus sensitivas remanere potestates arbitrabantur, plurimum faciebant interfectorum vel inimicorum cædes. Inferiæ illæ gratissimæ.

471 *Hoc*] Me tam crudeliter de nihilo mactari.

Æqualis] Par meæ.

Delph. et Var. Clas.

478 *Regem*] Romulum, scilicet.

Uterque] Faustulus, scilicet, et Acca.

479 *Remuria*] A Remo, scilicet. Quæ vera est nominis ratio.

481 *Aspera*] R, scilicet, in lenem L mutata, ut ex Remuria, Lemuria dicerentur.

Orid.

6 S

Mox etiam Lemures animas dixere silentum.

Is verbi sensus, vis ea vocis erat.

Fana tamen veteres illis clausere diebus; 485

Ut nunc ferali tempore operta vides.

Nec viduæ tædis eadem, nec virginis apta

Tempora: quæ nupsit, non diuturna fuit.

Hac quoque de causa (si te proverbia tangunt)

Mense malas Maio nubere vulgus ait. 490

Sed tamen hæc tria sunt sub eodem tempore festa

Inter se nullo continuata die.

QUORUM si mediis Bæoton Oriona quæres,

Falsus eris. Signi causa canenda mihi.

Jupiter, et, lato qui regnat in æquore, frater, 495

Carpebant socias, Mercuriusque, vias.

Tempus erat, quo versa jugo referuntur aratra;

Et primum saturæ lac bibit agnus ovis.

mortuorum Lemures. Is erat sensus vocis, ea significatio verbi. Antiqui tamen operuerunt templa illis diebus, ut cernis nunc clausa tempore ferali. Neque iidem dies idonei facibus viduæ neque puellæ: quæ nupsit non fuit longæva. Propter hanc etiam rationem (si proverbia te movent) vulgus dicit proterras nubere mense Maio. Verum tamen hæc tria festa sunt sub eodem tempore, nullo die juncta inter se.—Quorum mediis si quæres Orionem Bæoton, deceptus eris. Origo sideris est dicenda a me. Jupiter, et frater qui habet imperium in mare vastum, atque Mercurius, una iter faciebant. Tempus erat, quo aratra inversa reportantur jugo, et agnus

nom. plena fu.—484 Is ex duobus scriptis recepit Burm. pro vulg. Hic: quidam Editi et scripti Hinc: Fr. Hic sensus verbi; et alii Hic sensus verbi. Pr. A. F. et duo alii verbis.—485 Pro veteres marg. Gryph. exhibet Lemures.—486 Operta ex plurimis; ceteri aperta.—489 Pro proverbia duo libri convivia: Heins. conj. ne te convicia tangant.—490 Malas ex melioribus placet Heins. præ vulg. malum.—491 Maz. et septem alii eod. nomine fest. et sic edidit Neapolis.—492 Fr. nulla pro nullo.—493 Fr. Quarum. Tum Jun. et Mor. si medio B. Omnes fere scripti Bæoton. Plurimi etiam O. quæris; et tres quæras.—494 Alii caus. sonanda mihi.—496 Strozzeæ Carp. solitas, M.—497 Arund. et P. jug. referuntur ar.—498 Pronum Heins. recepit ex Maz. et Zulich. pro

NOTÆ

486 *Ferali*] Per feralia, de quibus in Februario.

487 *Nec viduæ*] Eadem prope vidimus in Februario.

490 *Malas*] Quas deinde necesse sit repudiare.

492 *Nullo*] Primus quia dies, qui 7. Idus, secundus, qui 5. Idus, et tertius qui 3. Idus, hoc est, Maii 9. 11. et 13.

ex veteri Calendario Lemuribus sacri. Somnia huc conegessit vetus Commentator.

493 *Mediis*] 5. Idus in vet. Calendario Orion occidit.

Bæoton] Orion quippe Thebanus.

494 *Signi*] Orionis, scilicet, pulcherrimi atque vastissimi sideris.

495 *Qui regnat*] Neptunus adeoque.

Forte senex Hyrieus, angusti cultor agelli,
 Hos videt, exigui stabat ut ante casam. 500
 Atque ita, Longa via est, nec tempora longa supersunt,
 Dixit; et hospitibus janua nostra patet.
 Addidit et vultum verbis; iterumque rogavit.
 Parent promissis; dissimulantque Deos.
 Tecta senis subeunt, nigro deformia fumo: 505
 Ignis in hesterno stipite parvus erat.
 Ipse genu posito flammam exsuscitat aura,
 Et promit quassas comminuitque faces.
 Stant calices: minor inde fabas, olus alter habebant:
 Et fumant testu pressus uterque suo. 510
 Dumque mora est, tremula dat vina rubentia dextra.
 Accipit æquoreus pocula prima Deus.

bibit lac fluens oris plenæ. Forte senex Hyrieus cultor tenuis agelli eos aspicit, cum staret ante exile tugurium. Atque sic inquit: Iter est longum, neque longa tempora restant, et porta nostra aperta est peregrinis. Adjecit insuper faciem vocibus, et denno oravit. Obsequuntur promissis, et dissimulant esse Deos. Intran domum senis turpem atro fumo; exiguus ignis erat in truneo hesterno. Ipse excitat flammam vento, genu flexo, atque profert tædas fractas, et comminuit. Vasa erant, ex quibus minus habebat fabas, alterum olera; atque utrumque fumant tectum suo testu. Et dum mora est, præbet vina rubra manu tremente. Deus marinus

////////

vulg. pronus: unus Mor. promptum.—499 Ex opt. Ursin. Heins. dedit *Hyrieus*, nam vulg. legebatur *Oricus*: alii *Hyreus*; Maz. *Hyrtheus*; Zulich. *Hirtheus*; unus Mor. *Hyereus*; unus P. *Hereus*; Scaliger *Jereus*: alii aliter.—506 *Hesterno* ex Statii, Ursin. et quatuor V. vulg. *extremo*: multi scripti et Marg. Gryph. *externo*.—507 Burm. mallet *Inde gen.* Heins. recepit *posito* ex Læti Cod. mmo F. et pr. A. vulg. *nixus*. Deinde *exsuscitat* ex Zulich. Maz. opt. Pat. pr. F. et quatuor aliis; vulg. *excussit ab*; et sic etiam plurimi scripti.—508 Multi meliores, teste Heins. *Et profert quass. unus ponit.* Sa. et alius pro *quassas* habet *siccas*: unus Med. *cassas*. Tum duo *continuatque fac.*—509 *Habebant* Heins. dedit ex Strozze libro; alii cum vulg. *habebat*.—510 *Fumant* est ex Heins. emend. Læti liber, pr. A. et quinque alii *fumat*: vulg. legebatur *spumat*, at multi *spumant*. Tum pro *testu* plurimi vett. *testo*; alii *testa...sua*. Pet. et Be. *tectus uterq.*—511 Maz. et Mor. *trem. dant vin.*—

NOTÆ

497 <i>Quo</i>] Vespertinum igitur fuit.	509 <i>Calices</i>] Vasa esse hic vides
499 <i>Hyrieus</i>] Quem alii regem faciunt.	eibus excoquendis, non pocula.
503 <i>Vultum</i>] Ex quo maxime animi voluntas intelligitur.	510 <i>Testu pressus</i>] Testis calices operti.
508 <i>Comminuit</i>] Ut, scilicet, facilius ignem conciperent.	511 <i>Mora</i>] Donec apparatus essent dapes illæ lautæ.

Quæ simul exhausit ; Da nunc bibat ordine, dixit,

Jupiter. Audito palluit ille Jove.

Ut rediit animus ; cultorem pauperis agri 515

Immolat, et magno torret in igne bovem.

Quæque puer quondam primis diffuderat annis,

Prodit fumoso condita vina cado.

Nec mora : flumineam lino celantibus ulvam,

Sic quoque non altis, incubuere toris. 520

Nunc dape, nunc posito mensæ nituere Lyæo.

Terra rubens crater, pocula fagus erant.

Verba fuere Jovis : Si quid fert impetus, opta :

Omne feres. Placidi verba fuere senis :

Cara fuit conjux, primæ mihi cura juventæ 525

Cognita ; nunc ubi sit quæritis ? urna tegit.

Huic ego juratus, vobis in verba vocatis,

Conjugio, dixi, sola fructu meo.

sumit prima pocula. Quæ statim atque bibit, Da, inquit, nunc Jupiter potet ordine. Ille palluit Jove audito. Postquam animus rediit, mactat cultorem tenuis arri, atque assat juvenem in magno igne. Atque promit vina serrata cado fumoso, quæ puer olim condiderat priuam atale. Et sine cunctatione discubuerunt lectis tegentibus lino utram flumineam, sic etiam non sublimibus. Mensæ ornate sunt nunc epulis, nunc vino apposito. Cantharus erat terra rubra, pocula fagus. Dicta Jovis fuerunt : Si totum tuum aliquid expetis, rore : consequeris omnia. Voces lenis senis fuerunt : Uxor dilecta fuit cognita a me, cura primæ juventutis. Petitis ubi nunc sit ? Urna tenet. Ego juratus, vobis citatis in voces meas, pollicitus sum, Frueris sola

//////////

517 Heins. mallet pr. *diffuderat ann.*—519 Pembroc. *lin. celante dat ulæ.*—520 Duo vet. *alt. discubueret tor.* Fr. *procuere* ; et *incubueret* pro var. lect.—521 Sa. et Pet. *mens. enituere L.*—522 Heins. conj. *Testa rub.* Burman. vero censet vulgatam servari posse. Plurimi *fag. erat.*—523 In quibusdam *ora* pro *opta* : in Fr. *alc.*—524 Be. *feret* pro *feres.*—525 Vulg. *edebatur Cura f. c. prima m. c. juvenia* : Ursin. *Cara f. c. caræ m. prima juvenia* ; multi alii *prima m. cara juvenia*. Ex hisce vestigiis Heins. nostram lect. finxit. Be. P. et duo alii *cara m. prima juvenia* : Jun. *prima mihi grata*. Burm. libentius legeret *primæ mihi flore juveniæ.*—526 Pro *Cognita* Maz. Zulieh. pr. F., et quatuor

NOTÆ

515 Cultorem] Bovem ergo.

522 Crater] Vas vinarium erat

517 Quondam] Ætate æstimasse vinum veteres, illudque quod infumatum, quid attinet dicere? omnes sciunt.

fictile.

526 Urna] Qua condita et sepulta est.

527 Juratus dixi] Jurejurando promisi.

519 Ulvam] Herba est palustris, ex qua splendidi isti tori.

Et dixi, et servo, sed enim diversa voluntas
 Est mihi : nec conjux, et pater esse volo. 530
 Annuerant omnes : omnes ad terga juvenæ
 Constitérant. Pudor est ulteriora loqui.
 Tum superinjecta texere madentia terra.
 Jamque decem menses ; et puer ortus erat.
 Hunc Hyrieus, quia sic genitus, vocat Uriona. 535
 Perdidit antiquum litera prima sonum.
 Creverat immensum : comitem sibi Delia sumsit.
 Ille Deæ custos, ille satelles erat.
 Verba movent iras non circumspecta Deorum.
 Quam nequeam, dixit, vincere, nulla fera est. 540
 Scorpion immisit Tellus. Fuit impetus illi
 Curva gemelliparæ spicula ferre Deæ.

consortio meo. Et dixi, et præsto ; verum enim est mihi contrarium desiderium : nolo esse maritus, et cupio esse parens. Omnes faverant ; omnes constiterant ad corium tauri. Vervor proferre cetera. Tum operuerunt madidum terra superstrata. Jamque decem menses, et puer erat natus. Hyrieus appellat hunc Urioronem, quia sic generatus. Litera prima amisit ceterum sonum. Auctus erat immensum ; Delia cepit sibi comitem. Ille erat custos, et satelles Deæ. Voces imprudentes provocant iras Deorum. Nulla, inquit, fera est, quam non possim domare. Terra protulit Scorpionem. Ille nixus est infigere curvos aculeos Deæ

//////////

alii *Condita*, ut ad urnam referatur.—530 *Et ex Zulich. Maz. et quatuor aliis placet Heins. præ vulg. sed.*—532 *Unus F. Constituerunt ; et tum Annuerunt* legendum. Scribe etiam *juvenæ* [pro vulg. *juvenci*] : vaccam ab iis initam describit. *Heins.*—535 *Fr. Hinc Hyreus q. sit g. v. Oriona ; multi etiam alii Oriona.*—536 *Thuan. pr. locum.*—537 *Quinque scripti Crevit in immens. Be. Crevit immensis. Deinde P. Sa. et alii D. fecit.*—538 *Sa. Inde D.*—541

NOTÆ

531 *Terga juvenæ*] Corium bovis immolata.

532 *Pudor*] Corio quippe Dii illi imminxerunt.

533 *Madentia*] Terga, scil. juvenæ.

535 *Sic genitus*] Ex urina, scil.

536 *Perdidit*] Quia Orion dietus.

537 *Delia*] Diana.

538 *Satelles*] Quin et illi voluisse nubere Hyginus ex auctore quodam scripsit.

342 *Gemelliparæ*] Dianæ, inquit

Commentator, quæ nunquam peperit. Dormitabat. Latonæ dixeris, quæ Apollinem et Dianam uno partu edidit, atque Orionem defensorem perentium tamen pro beneficio Astris addidit.

Spicula] Annon et credas 'sagittas hamatas' Scorpion affixisse Commentatorem, qui spiculis et aculeis a natura instructum illud genus non meminere? Rideas saltem.

Obstitit Orion. Latona nitentibus astris

Addidit : et, Meriti præmia, dixit, habe.

SED quid et Orion, et cetera sidera mundo

545

Cedere festinant, noxque coarctat iter ?

Quid solito citius liquido jubar æquore tollit

Candida, Lucifero præveniente, dies ?

Fallor ? an arma sonant ? Non fallimur : arma sonabant.

Mars venit : et veniens bellica signa dedit.

550

Ultor ad ipse suos cœlo descendit honores,

Templaque in Augusto conspicienda Foro.

Et Deus est ingens, et opus : debebat in Urbe

Non aliter nati Mars habitare sui.

Digna Giganteis hæc sunt delubra tropæis :

555

Hinc fera Gradivum bella movere decet :

gemelliparæ. Orion prohibuit. Latona affixit sideribus splendentibus ; atque dixit, Obtine mercedem beneficij.—Verum quamobrem et Orion, et reliqua astra properant excedere mundo, noxque breviter iter? Quare dies splendida profert lumen ex mari fluido citius solito, Lucifero præcurrente? Decipior? an arma strepunt? Non decipimur: arma strebebant. Mars adest; atque accedens fecit indicia bellica. Ipse vindex descendit ad suos honores, atque delubra videnda in Augusto foro. Et Deus est magnus, et ædificium. Mars non debebat aliter excipi in Urbe filii sui. Hæc templa sunt digna tropæis Gigantæis: convenit Gradivum

Mor. et duo alii Scorp. emisit T.—542 Alii gemelliferæ.—544 Maz. et, Meritis præm.—545 Sa. et tres alii sid. calo.—547 Fr. Qui sol. Deinde pro liquido multi nitido; et alter Maz. pro var. lect. vitreo.—549 Heins. malebat arm. sonarunt.—550 P. sign. dabit; et alius ejusdem Bibliothecæ movet.—551 Sa. Victor ad ips.—553 Alii Est D. est ing.—555 A. et Læti del. triumphis; Pat. et alius

NOTÆ

545 *Sed quid*] Ex re ipsa, quia Orion occidit, tum insuper noctes hoc tempore breviores, Augusto assestanti Naso ingeniose capiat occasionem. In veteri vero Calendario 4. Idus Maias Ludi Marti in Circo assignantur: quare illa ut dies illucesceret qua Augustus in foro a se structo templum Martis Ultoris consecravit, cessisse nocturna sidera, haud quamquam temere Poëtam scripsisse dixeris.

547 *Jubar*] Ex solis splendore.

548 *Lucifero*] Qui Solis ortum præcedit.

549 *Sonant*] Propter Martis festum.

551 *Ultor*] Huic templum sumtuosissimum in foro suo Augustus, ratione habita belli, quod patris sui ulciscendi causa suscepit, additis donariis, edificavit.

553 *Deus*] Mars.

Opus] Templum.

555 *Giganteis*] De gigantibus reportatis, quibus tacite pares indicat Naso qui adversus Augustam domum insurrexerant.

556 *Decet*] Ad illud alludit quod sanxerat Augustus, ut Provincias

Seu quis ab Eoo nos impius orbe lacesset ;

Seu quis ab occiduo Sole domandus erit.

Prospicit armipotens operis fastigia summi :

Et probat invictos summa tenere Deos.

560

Prospicit in foribus diversæ tela figuræ ;

Armaque terrarum milite victa suo.

Hinc videt Ænean oneratum pondere sacro ;

Et tot Iuleæ nobilitatis avos.

Hinc videt Iliaden humeris ducis arma ferentem :

565

Claraque dispositis acta subesse viris.

Spectat et Augusto prætextum nomine templum,

Et visum, lecto Cæsare, majus opus.

hinc ciere sæva bella; sive aliquis impius nos sollicitet a plagu orientis; sive aliquis erit subigendus a Sole cadente. Armipotens prospicit culmina supremi operis, et amat Deos invictos habere suprema. Prospicit in valvis tela variæ formæ, atque arma orbis superata milite suo. Hinc cernit Æneam pressum onere sacro; et tot avos nobilitatis Iuleæ. Hinc cernit Iliaden ferentem humeris arma ducis, et nobiliu facinora subjecta viris ordine digestis. Videt quoque delubrum decoratum nomine Augusto; atque ædificium splendidius Cæsare lecto. Juvenis istud voverat tunc

retustis.—557 Pro impius Pembroc. impetus; P. alter turpius. Mox plurimi orb. lucessit; et Strozæ lacessat.—558 Arund. et Excerpt. D. domand. erat.—559 Vulg. Prospicit armip. 'Libri meliores tam hic quam paulo post Prospicit.' Heins. Quidam Respicit.—560 Vulg. Iegebatur illa pro summa: sed multi Codd. exhibent invictas summa t. Deas; et plurimi invictos summa t. Deos. Quidam etiam sola t. Be. cuncta; unus scripta; duo arma.—561 V. vela figuræ; et Sa. tela sagittæ.—562 Voss. Regnaq. terr. Mox pro victa in P. erat facta, unde Heins. conj. fracta: Burm. putat fixa posse legi.—563 Alter Maz. Æ. ornatum pond. Tum sacro ex pr. Med. et Thuan. placetque Heins. præ vulg. caro. Mor. pr. oner. pond. magno.—564 Maz. a pr. man. tot Iule tuos nobil.—566 Voss. et tres alii Claraq. depositis act. Tres etiam arma subess. et unus

NOTÆ

petituri cum imperio inde deduceantur. Adeas Suetonium in ejus vita.

559 *Armipotens*] Martis signum in templi aditu, ante fores positum.

561 *Tela*] In illud enim Martis templum, qui victores essent, ut triumphorum insignia inferrent, Augustus sanxerat.

563 *Sacro*] Patris Anchisæ, quem humeris gestabat.

564 *Avos*] Eorum statuas, quas triumphali effigie in utraque fori sui

portici Augustus dedicavit.

565 *Iliaden*] Romulum, Ilia matre ortum, qui Aconis Ceninensium ducis a se victi arma Jovi Feretrio opima spolia reportavit et consecravit.

566 *Subesse*] Singulis quippe imaginibus additus index seu titulus rerum præclare gestarum.

567 *Prætextum*] Atque adeo tanti Principis nomine insignitum atque ornatum. Prætextum vero Latini dicunt quicquid ornatus gratia assutum.

Voverat hoc juvenis tunc, cum pia sustulit arma :

A tantis Princeps incipiendus erat. 570

Ille manus tendens, hinc stanti milite justo,

Hinc conjuratis, talia dicta dedit :

Si mihi bellandi pater est, Vestæque sacerdos

Auctor ; et ulcisci numen utrumque paro :

Mars, ades ; et satia scelerato sanguine ferrum : 575

Stetque favor causa pro meliore tuus.

Templa feres, et, me victore, vocaberis Ultor.

Voverat ; et fuso lætus ab hoste redit.

Nec satis est meruisse semel cognomina Marti :

Persequitur Partha signa retenta manu. 580

Gens fuit et campis, et equis, et tuta sagittis ;

Et circumfusus invia fluminibus.

cum movit pia arma. Princeps erat incipiendus a tantis. Ille porrigens manus, milite justo hinc stante, hinc conjuratis, protulit talia verba : Si Parens et Sacerdos Vestæ est mihi suavor belli, atque institui ulcisci utrumque numen ; Mars fave, atque exple ferrum sanguine scelesto, et tuus nutus faveat causæ aequiori. Obtinebis delubra, et me superiore appellaberis Ultor. Pollicitus erat, et repetiit domum lætus ab hoste victo. Neque satis est meruisse semel cognomina Marti : persequitur signa retenta manu Partha. Fuit natio secuta et agrorum vastitate, et equis, et spiculis ; atque inaccessa fluvii undique cingentibus. Clades Crassorum auxerat

~~~~~

facta.—571 Alii *tend.* *astanti mil.* vel *instanti* ; unde corr. Heins. et *stanti*. Be. *mil. Thraco.*—573 Quadam exemplaria habent *mil. pellendi pat.* Tum Fr. Arund. et octo alii *es pro est.*—574 Fr. *Actor ; et Numen* Heins. rescripsit ex Ursin. Nauger. pr. F. Voss. Arund. et multis aliis pro vulg. *nomen.*—577 Plurimi *Thura fer.* tredecim *Tela.*—578 Duo libri *fus. victor ab.* Et Pat. *host. tulit.*—579 Sic meliores teste Heins. nisi quod plerumque habent *Martis.* *Marti* scribendum ; nam unus Pat. *sui cogn. Marti* ; alius *sui ... Martem.* Zulich. et Maz. *meminisse mei* ; mendose : alii *meruisse sibi*, vel

NOTÆ

568 *Cæsare*] Ejus nomine.

569 *Pia*] Pro patris ultione, ut supra diximus.

571 *Hinc*] Ab Augusti partibus, scil.

572 *Conjuratis*] Bruto Cassioque, itemque aliis, qui bello Philippico adversus Augustum steterunt.

573 *Pater*] Julius Cæsar, qui Augustum adoptavit.

Vestæ sacerdos] Idem Julius Pontifex maximus.

574 *Auctor*] Causa ut hæc bella geram.

579 *Cognomina*] Ut Ultor diceretur : quem Bisultorem, structo in Capitolio novo templo, voluit appellari.

580 *Partha*] Parthi vero Crassiana elade rapta signa, Augusti nominis magnitudine permoti, ultro retulerunt.

581 *Campis*] Patentibus, ubi communis cum illis certare non dabatur. Verum Dionem Cassium ne pigeat

Addiderant animos Crassorum funera genti ;
 Cum periit miles, signaque, duxque simul.
 Signa, decus belli, Parthus Romana tenebat ; 585
 Romanæque aquilæ signifer hostis erat.
 Isque pudor mansisset adhuc, nisi fortibus armis
 Cæsaris Ausoniæ protegerentur opes.
 Ille notas veteres, et longi dedecus ævi
 Sustulit: agnorum signa recepta suos. 590
 Quid tibi nunc solitæ mitti post terga sagittæ ;
 Quid loca, quid rapidi profuit usus equi ?
 Parthe, refers aquilas: victos quoque porrigis arcus.
 Pignora jam nostri nulla pudoris habes.

ferocium genti; cum exercitus, atque signa, itemque imperator una sublata sunt. Parthus serrabat signa Romana honorem belli; atque hostis erat signifer Aquilæ Romanæ. Quin illud dedecus restaret adhuc, nisi robur Italum defenderetur validis armis Cæsaris. Ille delevit antiquum pudorem, et probrum protracti ævi: signa recepta agnoverunt suos. Cujus usus tibi fuerunt spicula solita fundi post terga; quid locorum vastitas profuit, quid usus equi celeris? Parthe, refers aquilas: offers etiam arcus subditos: jam nulla tenes indicia nostri dedecoris. Delu-

sui, vel satis, vel quidem, vel viro; male omnia. Heins.—580 Mor. et octo alii Prosequitur P. Tum Partha est ex emend. Heins. ceteri legunt Parthis, vel Parthi.—581 Pet. aquis pro equis.—583 Mor. et duo alii Et dederant anim. Deinde P. alter et Fr. C. nomina gent.—585 P. et Excerpt. D. Sign. ducis miles, P. Rumpfii et multi alii ducis belli.—586 Mor. unus Romanasq. aquilas s. h. habet.—589 P. alter Ill. moras ret.—590 Unus liber Solvit, et agn. Tum Jun. et duo alii sign. reperta su.—591 Erfurt. solitus...sagittas; quod placet Heins.—592 Unus Mor. quid profugi prof.—593 In duobus Codd. pro victos erat pictos, et in Maz. a pr. mau. victor; quod si recipias, Burm. legendum censet victor modo porr. Cl. Basnagius, Histor. Judæor. qui edidit, scribendum esse contendit victus, vel captos: at Burm. vulgatum de-

NOTÆ

sumere hujus loci interpretem.

Equis] Adversus Crassum quidem Parthorum circumfusi undique equitatus, in modum grandinis atque nimborum densa pariter tela fuderunt; ut testatur Florus.

582 *Fluminibus]* Euphratem puta, Tigrim, aliaque.

583 *Crassorum]* Patris, scil. Consulis, cujus quidem cupiditas, dum Parthico inhiat auro, undecim strage legionum et ipsius capite mulctata est; filii insuper, pæne in conspectu

patris telis oppressi.

584 *Signa]* Aquilæ præsertim.

589 *Notas]* Ignominiam ex sublatis signis, deletoque exercitu.

591 *Post terga]* Ille vero usus gentis.

592 *Loca]* Inaccessa, scil.

593 *Victos]* Magis tamen Augusti gloria quam armis; cui præterea accedit Nasonis eloquentia.

594 *Nulla]* Legiones tamen undecim?

- Rite Deo templumque datum nomenque bis ulto, 595
 Et meritis votis debita solvit honos.
 Solenni Ludos Circo celebrate, Quirites :
 Non visa est fortem scena decere Deum.
 PLEIADAS aspicias omnes, totumque sororum
 Agmen, ubi ante Idus nox erit una super. 600
 Tum mihi non dubiis auctoribus incipit æstas ;
 Et tepidi finem tempora veris habent.
 IDIBUS ora prior stellantia tollere Taurum
 Indicat : huic signo fabula nota subest.
 Præbuit, ut taurus, Tyriæ sua terga puellæ 605
 Jupiter, et falsa cornua fronte tulit ;
 Illa jubam dextra, læva retinebat amictus ;
 Et timor ipse novi causa decoris erat.
 Aura sinus implet : flavos movet aura capillos.
 Sidoni, sic fueras accipienda Jovi. 610

trum atque nomen rite exhibitum Deo bis ulto, et honor meritis persolvit debita votis. Quirites, celebrate Ludos solenni Circo: scena non credita est decere potentem Deum.—Cum nox una restabit ante Idus, videbis omnes Pleiadas, et totum choram sororum. Tum æstas mihi incipit certis auctoribus; et spatium veris tepidi consecutum est finem.—Prior Idibus indicat Taurum efferre caput micans: fabula trita assignatur huic sideri. Postquam Jupiter Taurus obtulit sua terga virginis Tyriæ, et gestavit cornua capite ficto; illa retinebat jubam dextra, vestes sinistra; et ipse metus erat causa novæ pulchritudinis. Ventus inflat sinus: ventus agitât flavam comam. Sidoni, ita fueras rapienda a Jove. Sæpe retraxit

//////////

fendit.—595 Ursin. numenque bis ultum. Vulgo legebatur *nomenq. Bisultor*: nonnulli etiam *bis ultum*: ex Zulich. Maz. plurimisque aliis recepit Heins. *bis ulto*.—596 Meliores, teste Heins. *Et meritis*: vulg. *Emeritis*. Tum multi scripti et editi *mer. voti deb.*—597 Heins. arripit lectio Codd. Maz. Zulich. et Hamburg. *Solenni...Circo*: vulg. edebatur *Solennis L. Circi*: plurimi etiam scripti *Circum*; et Helm. *circa*.—599 Maz. *P. invenis omn.* Gryph. ed. *aspicias*.—600 Mor. alter *nox erat un.*—601 Fr. *Tunc pro Tum*.—604 Unns Mor. *jub. certa sub.*—607 Be. Ill. *jubas dextr.*—610 *Accipienda* Heins. rescripsit ex

NOTÆ

595 *Bis ulto*] De conjuratis bello Philippico, tum de Parthis.

597 *Ludos*] Qui Marti quotannis in Circo exhibentur, atque in Augusti gloriam redundant.

600 *Ubi ante*] Tercio Idus Maias Pleiades oriuntur heliace.

601 *Non dubiis*] Columnellæ tamen incipit æstas Maii die nona, Ptole-

mao decima quinta.

603 *Idibus prior*] Pridie Idus Tauri caput oritur ante Solis ortum.

605 *Taurus Jupiter*] Jupiter Tauri specie tectus.

Tyriæ] Europæ, Tyro Phœniciæ oriundæ; cujus fabulam non semel repetitivius in superioribus.

607 *Jubam*] Tauri villos; ne in

Sæpe puellares subducit ab æquore plantas ;

Et metuit tactus assilientis aquæ :

Sæpe Deus prudens tergum demittit in undas ;

Hæreat ut collo fortius illa suo.

Littoribus tactis stabat sine cornibus ullis

615

Jupiter: inque Deum de bove versus erat.

Taurus init cælum: te, Sidoni, Jupiter implet:

Parsque tuum terræ tertia nomen habet.

Hoc alii signum Phariam dixere juvencam ;

Quæ bos ex homine est, ex bove facta Dea.

620

Tum quoque priscorum virgo simulacra virorum

Mittere roboreo scirpea ponte solet.

ex mari pedes virgineos; et reformidavit tactus aquæ incurrentis. Sæpe Deus deprimit dorsum in fluctus de industria, ut illa insistat validius collo suo. Jupiter erat sine ullis cornibus littoribus tactis; atque erat mutatus in Deum de tauro. Taurus tollitur in cælum: Jupiter te facit gravidam, Sidoni; et pars tertia terræ habet tuum nomen. Alii dixerunt hoc sidus esse vaccam Phariam, quæ est facta vacca ex homine, ex vacca mutata est in Deam. Tum etiam virgo solet dejicere ponte roboreo imagines scirpeas veterum virorum. Qui arbitratus est corpora in-

~~~~~

pr. A. et duobus aliis; vulg. *aspicienda*: Thuan. et alius *conspicienda*.—611 *Subducit* ex P. et Excerpt. D. placet Heins. præ vulg. *subduxit*.—613 *Vulgati dimisit*: Heins. ex Maz. Zulich. et multis aliis corr. *demittit*: plures *dimittit*: F. *dimittis*; et tum in seq. vs. Heins. monet legendum *collo...tuo*.—619 Plurimi libri *Hoc cæli sign.* Fr. *cæli sign.* P. d. *juvencam*.—621. 622 Pol. et Ursini *prisc.* vulgo s. *Deorum Mitti...solent*; nisi quod in illo posteriori, *solet*; et pro vulgo, *virgo* cum vulgatis: opt. Pat. *Tu quoque prisc. virgo s. virorum Mittere...soles*; eo et septem alii alludunt, in quibus *Tu...solet*. Præterea pro *virorum* Gottorph. *Deorum*, Heins. putat pro *reorum*. In antiqua

NOTÆ

mare, qua a Jove in taurum deformato avecta est, decideret.

610 *Sidoni*] Europam ipsam compellat, quam Sidoniam, propter Sidonis urbis cum Tyro vicinitatem, appellat.

Sic] Ea specie et forma, qua gratior finisset.

611 *Subducit*] Dum mari a Jove auferretur.

617 *Implet*] Unde et natus Minos rex Cretæ.

618 *Tertia*] Europa, scil. tertia quidem quo tempore Americæ nulla mentio.

619 *Phariam*] Ægyptiam, a Pharo, Canopico olim Nili ostio objecta insula, eo nomine dictam. Atque ea Io seu Isis est Inachi filia, quam toties jam vidimus.

621 *Virgo*] Vestalis, quæ tamen non sola, sed ceteris stipata, cumque his Pontificibus, Prætoribus, aliisque mystis.

622 *Roboreo*] Sublicium dixerunt, a sublicis seu tignis, quibus solis, sine ære aut ferro, suffultus, diu stetit.

Scirpea] Ex scirpis intextis antiquorum illorum simulacra fingeantur.

Corpora post decies senos qui credidit annos

Missa neci; sceleris crimine damnat avos.

Fama vetus: tum cum Saturnia terra vocata est, 625

Talia fatidici dicta fuere Dei:

Falcifero libata seni duo corpora, gentes,

Mittite; quæ Tuscis excipiantur aquis.

Donec in hæc venit Tirynthius arva, quotannis

Tristia Leucadio sacra peracta modo. 630

Illum stramineos in aquam misisse Quirites:

Herculis exemplo corpora falsa jaci.

Pars putat, ut ferrent juvenes suffragia soli,

Pontibus infirmos præcipitasse senes.

terfecta post annos sexaginta, damnat majores crimine sceleris. Fama antiqua; tum cum terra appellata est Saturnia, talia fuerunt verba Dei fatidici: Gentes offerte seni falcifero duo corpora libata, quæ excipiantur aquis Tuscis. Lugubria sacra quotannis perfecta ritu Leucadio, donec Tirynthius appulit his agris. Illum impulsisse Romanos stramineos in aquam: exemplo Herculis corpora ficta deturbari. Pars credit juvenes devolvuisse pontibus senes invalidos, ut soli ferrent suffragia.

//////////

Lactantii Ed. *Tum quoque...soles.* Be. etiam *robusto* pro *roboreo*.—623 P. et Be. *qui condidit ann.* quod nec displicet Burm.—625 Fr. *tunc* pro *tum*.—626 *Fuere* ex nichioribus restituit Heins. pro vulg. *fuisse*. Opt. Med. exhibet *Dei*, unde Heins. recepit pro vulg. *senis*.—630 *Modo* exhibent Nauger. Ursin. Maz. Zulich. et duo alii; at vulg. *Deo*.—632 *Duo libri corp. missa jac.*—633 Voss.

NOTÆ

623 *Corpora*] *Moris* antequam rationem reddat Naso, opinionem quandam falsam Majoribus injuriosam refutat: quanquam haud equidem scio unum vere.

624 *Missa neci*] Apud Scythas quosdam, itemque Americanos, barbarum eum morem, quo sexagenarii exturbarentur, invaluisse, multi tradiderunt.

625 *Terra*] Italia, scil. quæ a Saturno Saturnia dicta.

626 *Dei*] Apollinis Dodonæi, ut ex Macrobio atque Lactantio indicavit clariss. Heinsius. Græcos versus retulit Neapolis, quos tamen rescribere tanti non duxi.

627 *Falcifero*] Saturno adeoque,

cujus falx insigne est.

Gentes] Ad Aborigines istud spectat, qui primi Italiam regnante Saturno tenuerunt.

628 *Tuscis*] Fluvii Tiberini ex Thuscia deluentis.

629 *Tirynthius*] Hercules est, a Tiryntho Bæotiæ oppido.

630 *Leucadio*] Apollini, scil. qui in Leucate Ionii maris insula contra Epirum templum habuit. Leucadii autem mos patrius fuit, ut Strabo refert, ut in Apollinis sacrificio quotannis sontem aliquem, avertendæ Deorum iræ causa, e montis specula dicerent.

631 *Illum*] Herculem, scil.

Quirites] Per anticipationem Ro-

Thybri, doce verum : tua ripa vetustior Urbe : 635

Principium ritus tu bene nosse potes.

Thybris arundiferum medio caput extulit alveo,

Raucaque dimovit talibus ora sonis :

Hæc loca desertas vidi sine mœnibus herbas :

Pascebat sparsos utraque ripa boves. 640

Et quem nunc gentes Tiberin noruntque timentque,

Tunc etiam pecori despiciendus eram.

Arcadis Evandri nomen tibi sæpe refertur :

Ille meas remis advena torsit aquas.

Venit et Alcides, turba comitatus Achiva. 645

Albula, si memini, tunc mihi nomen erat.

Excipit hospitio juvenem Pallantius heros :

Et tandem Caco debita pœna venit.

Thybri, indica veritatem : tua ripa antiquior Urbe : tu potes bene nosse initium moris. Thybris sustulit caput arundiferum media fossa, atque aperuit rauca ora hujusmodi vocibus : Asperi hæc loca gramina sola sine muris : utraque ripa pascebat juvencos errantes : et quem nationes norunt et metuant jam, eram tunc Tiberis contemnendus etiam pecori. Nomen Evandri Arcadis sæpe tibi repetitur : ille hospes agitavit meas aquas remis. Alcides quoque accessit stipatus agmine Græco. Si recorder, Albula erat tunc mihi nomen. Heros Pallantius excipit hospitio juvenem ; atque

//////////

juv. solatia sol.—634 Multi inf. præcipitare sen.—635 Fr. Urb. est.—636 Sa. noss. putes ; et sic Fr. a pr. man. Burm. conj. te bene nosse putem.—637 Fr. et Mor. T. arundineum med. Deinde Pet. ext. alro : nonnulli etiam mediis cap. ext. undis.—638 P. et unus Med. Paucaque dim. Heins. malebat Glaucaque. Tum Fr. in voc. dimovit exhibet demovit pro var. leet.—639 Be. et R. vid. et sin.—640 Sparsos ex melioribus Heins. recepit pro vulg. sparsas : tres libri et Edd. pr. et Gryph. paucos.—641 Fr. T. gent. inverso ordine. Tiberin ex pr. Ed. alii Tiberim : Ursin. et unus P. Tiberis. Heins. aliquando putabat Tiberinum horrentq. timentq. Pro noruntq. Mor. Arund. et Pet. noscuntq.—642 Fr. despiciend. erat.—646 Jun. Albida si mem. Thuan. sic pro si.—648 Venit Heins. dedit ex Maz. Zulich. pr. A. pr. Med. opt. Pet. Voss. et septem

NOTÆ

manos eo appellat nomine, quorum posterius denique sic dicti.

633 *Ferrent suffragia*] Adeoque et soli, siue omni senum repugnantia, imperarent.

635 *Thybri*] Tiberinum fluvium, aut ejus Deum, totius rei conscium, invocat, a quo doceatur.

637 *Arundiferum*] Arundine, de more, coronatum.

639 *Hæc loca*] Vide an non ista ex

intimo antiqui Dei ingenio fluant. Ipsum quidem ego videor audire.

643 *Sæpe*] Atque adeo eum hominem nosse debes ; ne labor sit Deo inculcare.

645 *Alcides*] Hercules ; ejus etiam in Italian adventum supra vidimus.

646 *Albula*] Ab aquarum, aut certe limi seu sabuli colore.

647 *Juvenem*] Herculem.

Pallantius] Evander a Pallante

Victor abit, secumque boves, Erytheida prædam,
 Abstrahit: at comites longius ire negant. 650
 Magnaque pars horum desertis venerat Argis:
 Montibus his ponunt spemque Laremque suum.
 Sæpe tamen patriæ dulci tanguntur amore;
 Atque aliquis moriens hoc breve mandat opus:
 Mittite me Tiberi: Tiberinis vectus ut undis 655
 Littus ad Inachium pulvis inanis eam.
 Displicet hæredi mandati cura sepulcri:
 Mortuus Ansonia conditur hospes humo.
 Scirpea pro domino Tiberi jactatur imago,
 Ut repetat Graias per freta longa domos. 660

denique supplicium debitum obtigit Caco. Victor discedit, et abducit secum boves prædam Erytheida: ut socii recusant ulterius procedere. Magnaque pars horum venerat Argis relictis: constituunt his collibus et spem suam et domum. Sæpe tamen morantur grato desiderio patriæ; atque aliquis obiens imperat hoc breve opus: Jacite me in Tiberim, ut latus fluctibus Tiberinis veniam pulvis vacuus ad littus Inachium. Cura sepulcri jussi ingrata est hæredi; peregrinus fato functus tumulatur in terra Italia. Simulacrum scirpeum mittitur in Tiberim pro domino,

aliis pro vulg. fuit.—649 In Fr. scribitur *Frictida*. V. et duo alii *Erithyidas ultor Abstr.* et sic Turnebus legebat.—650 Jun. A. et Maz. *Abstulit*; Pat. unus *Abstruit*. Tum Fr. et comit. Mox V. et Pet. *ir. jubet*.—651 *Venerat Argis* ex Heins. corr. nam in Edd. legebatur *mansit in agris*; et unus liber *arvis*: Ursin. pr. A. Maz. Zulich. et tres alii *venerat agris*.—652 Pro *spemq.* Heins. *malit remq.*—653 Mor. patr. *dulcis tang.* Sa. *dulci torquentur*.—655 *Tiberi* ex Heins. emend. vulgo in *Tiberim*; at τδ in libri quidam non agnoscunt; et Stroz. Cod. *Tiberis*. Mox plurimi in pro ut; duo *ab*.—658 Plurimi *Hic tuus* A. et unus *Hinc tuus*. Pr. A. *cond. exul hum.*—659 Mor. *Stupca pro dom.* Tum, ex manuscriptis et meis omnibus antiquis legas in *Tiberim*. Neapol.—660

NOTÆ

proavo, vel Pallantio Arcadiæ oppido, unde profectus, eo nomine appellatus.

648 *Caco*] Famosissimo latroni, quem sustulisse Herculem ob surreptos boves sæpius diximus.

649 *Victor*] Heracles.

Erytheida] Boves, scil. ex Erythea insula ad Gades Geryoni ablatas, in Italia non reliquit discedens Hercules.

650 *Longius*] Remanserunt adeoque in Latio.

651 *Argis*] Peloponnesi urbe, ex

qua etiam Antorem Herculis comitem missum, qui postea hæsit Evandro, testatur Virgil. *Æn.* x.

652 *His*] Latii, ubi postea Roma fuit.

653 *Tanguntur*] Græci, scilicet, qui aliena in terra situm inepte mortuum credebant.

654 *Mandat*] Hæredibus præscribit.

656 *Inachium*] Fluvii Inachi, quem Argivi patrium habuerunt.

657 *Displicet*] Quia mortuorum cineres sic temere volebant spargere.

Hactenus : ut vivo subiit rorantia saxo

Antra, leves cursum sustinuistis aquæ.

CLARE nepos Atlantis, ades : quem montibus olim

Edidit Arcadiis Pleias una Jovi :

Pacis et armorum superis imisque Deorum

665

Arbiter, alato qui pede carpis iter :

Læte lyræ pulsu, nitida quoque læte palæstra ;

Quo didicit culte lingua favente loqui.

Templa tibi posuere Patres spectantia Circum

Idibus. Ex illo est hæc tibi festa dies.

670

Te, quicumque suas profitetur vendere merces,

Thure dato, tribuas ut sibi lucra, rogat.

Est aqua Mercurii, portæ vicina Capenæ :

Si juvat expertis credere, numen habet.

ut redeat in sedes Græcas per vasta maria. Hactenus locutus Tiberis : postquam intravit speluncas madidas ex saxo viro, aquæ leves repressistis fluxum. — Illustris nepos Atlantis, quem Pleias una peperit quondam Jovi in collibus Arcadiis, ades : qui nuntius pacis atque armorum. Diis superis et inferis, iter facis pede alato ; hilari pulsu lyræ, hilari etiam splendida palaestra, quo propitio lingua didicit ornate loqui. Idibus patres condiderunt tibi adem spectantem Circum : ex eo tempore hæc dies est tibi festa. Quisquis profitetur vendere sua mercimonia orat, thure oblato, ut procures sibi questum. Est aqua Mercurii juncta portæ Capenæ :

Jun. Et repetit G. Be. Ut repetat ; vulg. repetant : pr. A. etiam cum tribus aliis Ut repetat longas per fr.—661 Ut vic. sub. ex Ursin. Maz. Voss. Arund. plurimisque aliis : vulg. ut sub. vir. duo optimi ex Neapol. Codd. Hactenus et viv. sub. quod et exhibet Fr. pro var. lect.—663 Voss. et quinque alii Care nep.—664 Bentleius volebat P. uda J.—667 Thuan. L. lyra pulsa, nit. et pro nitida Fr. nuda.—668 Favente ex opt. Pat. Læti, pr. A. Maz. Zulich. Voss. et duobus aliis placet Heins. præ vulg. docente : Fr. docente coli.—670 Quatuor libri hæc tua facta dies : plurimi etiam alii facta : Heins. conj. pacta ; vel sacra, quod et in multis scriptis occurrit ; Fr. sacra, et sancta pro var. lect.—671 Profitetur ex pr. F. pr. Med. Arund. Gottorph. et tribus aliis Heins. recepit pro vulg. profitentur ; et sic vs. seq. ex iisdem scriptis rogat pro ro-

NOTÆ

658 *Hospes*] Argivus, quisquis, patriæ amore, in Tiberim mittendos suos cineres hæredi mandasset.

660 *Ut repetat*] Digna vero hæc narratio prisco Deo.

662 *Sustinuistis*] Honoris et reverentiæ causa, scilicet.

663 *Nepos Atlantis*] Mercurium, de ejus festis acturus, alloquitur Naso.

664 *Una*] Maia, scil.

665 *Superis*] ‘Superis Deorum Gratus et imis,’ dixit Horat.

667 *Læte*] Quia ejus dicitur inventor.

Nitida] Quia oleo perungebantur luctaturi.

669 *Circum*] Maximum quidem.

673 *Aqua Mercurii*] Ea populus qui negotio et quæstui operam dabat Maii Idibus lustrabatur.

Hunc venit incinctus tunicas mercator; et urna

675

Purus sufflita, quam ferat, haurit aquam.

Uda fit hinc laurus: lauro sparguntur ab uda

Omnia, quæ dominos sunt habitura novos.

Spargit et ipse suos lauro rorante capillos:

Et peragit solita fallere voce preces.

680

Ablue præteriti perjuria temporis, inquit:

Ablue præterita perfida verba die.

Sive ego te feci testem, falsove citavi

Non audituri numina magna Jovis;

si conducit fidem habere expertis, habet numen. Mercator habens tunicas einctas huc accedit, et purus promit urna sufflita aquam exportandam. Laurus fit hinc madida: omnia quæ sunt habitura dominos novos irrigantur a lauro madida. Ipse quoque irrorat crines suos lauro stillante, et absoluit preces voce assueta decipere. Purga, inquit, perjuria temporis antea acti; purga dicta perfida diu præterita. Seu ego te adhibui testem, vel appellari falso magna numina Jovis non audituri; seu sciens

~~~~~

gant.—675 Maz. Zulich. Læti, opt. Med. pr. A. Voss. et duo F. *tunicas*, 'elegantî Græcismo.' Heins. Vulg. *tunica*: in uno Mor. erat pro var. lect. *tunicam*. Tum unus Mor. *venator*; et.—676 Pro *urna suffusa lege, sufflita*; nam Ursini præstantissimns, *sufflitam*: optimus Medicus pro diversa lectione, *sufflitus*: Nangerii liber, *sufflecta*: Mazar. Zulich. et unus Vatic. *suffit aquam, suffit et haurit aquam*; quæ turbatissima sunt. Pro *quam gerit* idem Ursini codex, *ferit*: puto, *quam gerit*, urnam nempe. Heins.—680 Sic scripti fere omnes: at in multis Edd. *Incipit et sol.* Nonnulli etiam Codd. *sol. dicere voc.*—682 In aliis præt. p. v. *fide*. At *die* scripti fere omnes, unde Scaliger et Gruterus *præterita p. v. die*, pro *diei*: Maz. et Zulich. *præterito die*: Heins. conj. *præteritis p. v. Deis*. 'Slichtenhorstius legebat, *ablue præterca p. v. fide*. Locus est intricatus. *Præterita fide* si legas, conjungendum cum *verba*; ut sint *verba præterita fide perfida*, quæ non erant fidem; ut ita *præteritus pudor* Am. iii. l. 22. et Trist. ii. 411. si vero legatur, ut in plurimis, *die*, caperem præteritam diem de vespera, quo videtur his sacris operatus Mercator; quod confirmatur ex sequentibus, et *puteant veniente die perjuria nobis*: ut roget, sibi jam expiatis perjuriiis præteriti temporis vespera iterum perjurare licere postero die. Sin Scaligeri *præterita die* placeat, capiendum ut *tempus et dies* hic ponatur, ut Græcis *χρονὸς* et *καὶρὸς*, de quo egimus ad Quintil. de Instit. Orat. iii. cap. 6. et Fanensis jam diem hic indeterminatum tempus esse notavit.' Burn.—683 Fr. *test. fec.* inverso ordine. Tum A. alter *falsumque*; et unus *falsumque vocari*. Alii etiam *vocari*.—684 In vett. quibusdam *Non audituro numina vana Jovi*: in vulgatis *audituri nomina vana Jovis*; et *numina magna* Heins. dedit ex opt. Pat. pr. F. Maz.

NOTÆ

675 *Incinctus*] Pro veteri mercatorum habitu, qui ex cingulo marsupium auri monetalis ferebant.

676 *Sufflita*] Sufflita purgata.

677 *Hinc*] Ex hac aqua.

678 *Sunt habitura*] Atque adeo quæ mercatores habent venalia.

680 *Solita fallere*] Ad imitationem, scil. Mercurii, qui furum quoque Deus.

Sive Deum prudens alium Divamve fefelli ; 685
 Abstulerint celeres improba dicta Noti.
 Et pereant veniente die perjuria nobis :
 Nec curent Superi, si qua locutus ero.
 Da modo lucra mihi, da facto gaudia lucro :
 Et face ut emtori verba dedisse juvet. 690
 Talia Mercurius poscentem ridet ab alto,
 Se memor Ortygias surripuisse boves. ✓
 At mihi pande, precor, tanto meliora petenti,
 In Geminos ex quo tempore Phæbus eat.
 Cum totidem de mense dies superesse videbis, 695
 Quot sunt Herculei facta laboris, ait.
 Dic, ego respondi, causam mihi sideris hujus.
 Causam facundo prodidit ore Deus.

imposui Deo cuiquam aut Deæ, Austri leves abripuerint voces scelestas. Atque perjuria nobis sint concessa tempore futuro ; neque Dii moreantur, si quæ protulero. Tribue tantum mihi quæstum, tribue gaudia quæstui parato, et facito ut bene vertat fefellisse emtorem. Mercurius non oblitus se suffuratum esse vaccas Ortygias ridet ab alto orantem talia. — At doce me, quæso, orantem tanto æquiora, ex quo tempore Phæbus transeat in Geminos. Cum, inquit, intelliges, totidem dies restare de mense, quot sunt acta laboris Herculei. Ego reposui, aperi causam sideris.

////////

Voss. multisque aliis.—686 In quibusdam *cel. perfida verba N.* et in vulgatis *improba verba.* Ex Maz. Zulich. Voss. pr. F. opt. Pet. et duobus aliis Heins. recepit *dicta* ; nam ‘verba’ jam præcesserat : V. *vota.*—687 *Patcant* ex Zulich. Maz. Ursin. Voss. pr. F. et decem aliis Heinsio placet præ vulg. *pereant.* In Jun. et altero P. erat *Et pereant r. d. p. noctis* : ‘elegant.’ ait Burm.—688 Bonon. *si qua l. ego* : Burm. malebat *si qua jocus ero.*—690 Be. et multi alii *fac pro face.* Mor. et quatuor alii *fac emt.* omisso *ut.*—691 In vulg. *M. poscentes risit ab alt.* Ursin. pr. F. et quinque alii *poscentem* ; opt. Pat. Maz. et Zulich. *poscenti*, quod non facile rejecerit Burm. Tum Neapol. Cod. exhibet *ridet.*—693 In quibusdam scriptis *parce pro pande.* Deinde *tanto* habent plurimi Codd. placetque Heins. præ vulg. *multo.*—697 Heins. malit *Dic age, respond.* Deinde *Sa. mih. faderis huj.* tres alii *nominis.*—698 Maz. *Causas*

NOTÆ

687 *Pereant*] Optime. O hujusmodi lepidos Deos, si quos hodie terra habeat, quam veros cultores nanciscuntur ! At enim conscio nemine melius adhuc res augetur.

689 *Da modo*] Similem habes viri boni orationem ad Lavernam apud Horatium.

691 *Poscentem*] Aut ejus scelus, quod ulcisci minime curat.

Delph. et Var. Clas.

692 *Ortygias*] Admeti, quarum Apollo Deus Ortygius seu Delius custos erat. Fabula notissima.

693 *Meliora*] Quam petant, scilicet, mercatores.

694 *Geminos*] Quod sidus, relicto Tauro, Sol ingreditur.

696 *Quot*] Duodecim siquidem Herculei labores, 14. ergo Kalendas Junias, seu Maii 19. die Mercurio seu

Ovid.

6 T

Abstulerant raptas Phœben Phœbesque sororem
 Tyndaridæ fratres, hic eques, ille pugil. 700
 Bella parant, repetuntque suas et frater et Idas;
 Leucippo fieri pactus uterque gener.
 His amor, ut repetant, illis, ut reddere nolint,
 Suadet: et ex causa pugnat uterque pari.
 Effugere Œbalidæ cursu potuere sequentes: 705
 Sed visum celeri vincere turpe fuga.
 Liber ab arboribus locus est, apta area pugnae:
 Constiterant illic: nomen Aphidna loco.
 Pectora trajectus Lynceo Castor ab ense
 Non expectato vulnere pressit humum. 710
 Ultor adest Pollux; et Lynceea perforat hasta,
 Qua cervix humeros continuata premit.

Deus aperuit causam ore deserto. Fratres Tyndarida, alter eques, alter pugil, raperant Phœben et sororem Phœbes sublatas. Idas atque frater, uterque gener promissus Leucippo morent bella, atque reposcunt suas. Amor impellit hos, ut reposcant, illos, ut nolint restituere; atque uterque certat ex causa simili. Œbalidæ potuerunt evitare fuga persequentes: sed visum indecorum vincere levi fuga. Locus est vacuus arboribus, Aphidna est nomen loco, planities idonea certamini: illic constiterant. Castor lubens transfixum pectus a gladio Lyncei afflictus est humi vulnere non expectato. Pollux vindex adest, et transfodit Lynceum hasta, qua

////////

facund. Mox prodidit Heins. dedit ex pr. A. et Læti Cod. cum uno Pat. pro vulg. reddidit; Sa. retulit; Voss. reddit ab.—699 Duo libri Abstul. raptam P.—702 Sa. Leucippi: Strozæ Leucadio.—704 Nonnulli a, vel e caus.—706 Fr. fug. est.—708 Hanc lectionem Heins. rescripsit ex Zulich. neque aliter fuit in Maz. Olim edebatur Constiterant illo nomina fida loco: et sic quidem plurimi scripti. Unus autem Pat. Constiterant.—711 Sa. et Voss. Victor ad. P.—712 Mor. Quo cerv. Mox premit meliores teste Heins. vulg. tegit.—713 Duo

NOTÆ

Nasoni Sol in Geminis.

697 *Hujus*] Geminorum, scilicet.

698 *Facundo*] Qui et alios culte loqui docet facundus fuerit, scilicet. Quamquam hodie non valeret consequentia.

699 *Sororem*] Phœben adeoque et Elairam Leucippi filias.

700 *Tyndaridæ*] Castor et Pollux; de quibus toties.

Ille] Castor.

Ille] Pollux.

701 *Suas*] Namque illis desponsatæ. *Frater*] Lynceus.

705 *Œbalidæ*] Castor et Pollux Œbalia seu Laconia oriundi.

708 *Aphidna*] In Laconia Aphidnas quoque ponit Stephanus; quamquam alii ad Apharei tumultum commissam fuisse hanc pugnam asseverant; Apollodorus in Messeniorum tractu contendit.

Ibat in hunc Idas, vixque est Jovis igne repulsus :

Tela tamen dextræ fulmine rapta negant.

Jamque tibi cœlum, Pollux, sublime patebat ; 715

Cum, Mea, dixisti, percipe verba, pater.

Quod mihi das uni, cœlum partire duobus :

Dimidium toto munere majus crit.

Dixit, et alterna fratrem statione redemit :

Utile sollicitæ sidus uterque rati. 720

Ad Janum redeat, qui quærit Agonia quid sint :

Quæ tamen in Fastis hoc quoque tempus habent.

Nocte sequente diem canis Erigoneius exit.

Est alio signi reddita causa loco.

PROXIMA Vulcani lux es ; Tubilustria dicunt : 725

Lustrantur puræ, quas facit ille, tubæ.

parte cervix producta adhæret humeris. Idas ferebatur in hunc, vixque est prohibitus igne Jovis : dicunt tela non tamen excidisse manu per fulmen. Jamque, Pollux, cælum excelsum tibi apertum erat, cum dixisti, Genitor, audi voces meas. Divide inter duos cælum quod tribuis mihi soti : dimidium crit majus toto munere. Dixit, atque redemit germanam statione alterna. Uterque sunt stelle propitiæ nautis anxiiis. Qui petit, quid sint Agonia, quæ tamen obtinent etiam hoc tempus in Fastis, revertatur ad Janum. Nocte sequente diem Canis Erigoneius prodit. Ratio sideris est assignata alio loco.—Dies sequens spectat ad Vulcanum ; vocant Tubilustria. Puræ tubæ quas ille fabricat lustrantur.—Inde locus est qua-

////////

scripti ign. retentus.—714 Mor. et Jun. tam. dextra fulm.—716 Pro percipe P. perface ; A. et quinque alii suscipe ; Jun. præcipe.—717 Pet. Quod dederas un. et Fr. Quod mihi dixisti cæl.—718 Be. tot. numine maj.—719 Quidam libri vett. stat. recepit.—720 Uterque ex Zulich. pr. F. et aliis ; ceteri utrumque.—721 Maz. A. quæ sint.—722 Pr. V. tam. infantes hæc quoq. t. habent ; et sic Pet. nisi quod in eo hoc sit, et habent.—723 Fr. can. hinc Erigoneius ex.—725 Es : Tubilustria Heins. dedit ex emend. Scaligeri ; vulg. legebatur est, quam Lustria : in veterrimo Ursin. Zulich. Maz. opt. Pat. Helm. et aliis est Ubi-

NOTE

714 Rapta] Pertinaciter moriens retinuit.

719 Alterna] Qua, alternis diebus, celo frueretur qui ab Lynceo Castor interfectus fuerat.

720 Utile] Ea quæ ad sidus pertinent, sicut et alii Poætæ, cum fatuis illis ignibus confundit, quos, si duo apparent, nautæ etiam hodierni boni ominis esse arbitrantur.

721 Agonia] 12. Kalend. Junias

Agonalia iterabantur ; de quibus in Januario.

723 Sequente] 11. Kalendas.

Erigoneius] Cujus opera Erigone patris interfecti cadaver invenit ; ut dictum supra.

725 Proxima] 10. Kalendas Tubilustrium, qua die sacrorum tubæ lustrabantur, ut docet Varro.

726 Facit] Quia fabrorum Deus, qui igne utuntur.

QUATUOR inde notis locus est; quibus ordine lectis,

Vel mos sacrorum, vel Fuga Regis inest.

NEC te prætereo, populi Fortuna potentis

Publica; cui templum luce sequente datum.

730

Hanc ubi dives aquis acceperit Amphitrite;

Grata Jovi fulvæ rostra videbis avis.

AUFERAT ex oculis veniens Aurora Booten;

Continuaque die sidus Hyantis erit.

tuor notis, quibus lectis ordine, vel ritus sacrorum, vel fuga Regis inest. — Neque te omitto, publica fortuna fortis populi, cui delubrum attributum die sequente. Postquam Amphitrite potens aquis acceperit hanc, cernes rostra alitis fulvæ caræ Jovi. — Sequens Aurora tollat ab oculis Booten; atque die proxima signum Hyantis apparebit.

//////////

lustria: et in opt. Med. Tubilustria erat emend. — 727 Zulich. Maz. et unus F. locis pro locus. — 730 Fr. dat. est. — 731 Pro aquis unus Pat. aquas; et F. pr. et Med. pr. suscepit; unde Heins. aquæ suscepit. Multi etiam Amphitrites. — 732 Alii Grat. Jovis fulvæ. — 733 Auferat Heins. dedit ex Zulich. et duobus aliis pro vulg. Auferet: nonnulli Aufert.

NOTÆ

727 *Inde*] 9. igitur Kalendas.

Notis] Hæ sunt Q. R. C. F. hoc est, ut interpretantur, Quando Rex Comitio fugit. Sciendum enim, Regi sacrorum neque Magistratum gerere neque verba ad populum habere fas unquam fuisse. Idcirco, nisi hoc die, illi in comitium ire non licebat, atque id quidem sacrificii causa, quo perfecto, continuo sese fuga inde propripiebat.

728 *Vel mos*] Utrumque, et sacrorum morem et regis fugam, significari non dubitaveris, postquam eorum refringeris memoriam quæ de Tarquiniorum fuga in præcedentibus habuimus.

730 *Sequente*] 8. Kalendas.

731 *Amphitrite*] Neptuni conjux, quæ et sidera et dies dicitur excipere cum occidunt.

732 *Grata*] Propter Ganymeden raptum præsertim.

Videbis] Quia oritur Aquila vesperi.

733 *Auferat*] Quia occidit heliace.

Veniens] 7. ergo Kalendas Junias occidit Bootes seu Aretophylax.

734 *Continua*] Sexto adeoque Kalendas.

Sidus] Hyades oriuntur heliace; quæ 'Hyantis sidus' ideo dicuntur, quod Atlantis olim filiæ, dum fratris Hyantis ab apro aut leone occisi lugent mortem, in cælum sunt relatæ. De iis vero jam sapius.

P. OVIDII NASONIS

FASTORUM

LIBER VI.

ARGUMENTUM.

DE nomine Junii tres sententiæ 1-100. De Carna Dea, ejus vi, et sacris 101-182. Templum Junonis Monetæ; Manlii supplicium 183-190. Martis ædes ante portam Capenam; Tempestatis delubrum; Aquilæ ortus 191-196. Hyades oriuntur 197. 8. Bellonæ templum; obiter aliquid de Appio 199-208. Herculis Custodis templum in Circo Flaminio 209-212. De Sanco, Fidio aut Semone patre, Sabinorum Deo 213-218. Prior Junii pars nuptiis infausta 219-234. Arctophylax occidit; Piscatorum ludi in Campo 235-240. Mentis ædes 241-248. Vestalia et multa quæ ad Vestam ejusque cultum pertinent, quibus et de Sileni asello Priapique libidine fabella, et sphæræ Archimedis descriptio, et origo aræ quæ Jovi Pistori posita, et Palladii historia intexta est 249-460. Callaici cognomen Bruto inditum; Crassus devictus a Parthis 461-468. Delphini ortus 469-472. Matutæ (Græcis Leucothees, in quam Ino mutata, ut Melicertes in Palæmona aut Portunum) templum, et Matralia in ejus honorem 473-562. Rutilius et Didius ceciderunt in prælio 563-568. Fortunæ templum a Servio positum; Servii et interitus per Tanaquilem, et origo miraculosa 569-636. Templum Concordiæ a Livia dedicatum 637-648. Jovis ædes et Quinquatrus minores; tibicinum Romanorum discessus et reditus; tibiæ inventio et Marsyæ supplicium 650-710. Hyadum ortus; Vestæ templum purgatur 711-714. Favonii ortus 715. 16. Orionis ortus; Postumii Tuberti triumphus de Volscis et Æquis 715-724. Solis transitus in Cancerum; Palladis Aventinæ cultus 725-728. Summani templum 729-732. Ophiuchi ortus; Hippolyti fata 733-762. C. Flaminius ad lacum Thrasimenum cecidit 763-768. Syphax victus et Hasdrubal occisus 769, 70. Sacra For-

tunæ Fortis et de Servio rege quædam 771-784. Orionis ortus 785-790. Larium et Jovis Statoris ædes 791-794. Quirini templum 795. 6. Ædes Herculis Musarum; Marcæ laudes 797-812.

Hic quoque mensis habet dubias in nomine causas :

Quæ placeant, positis omnibus, ipse leges.

Facta canam ; sed erunt, qui me finxisse loquantur :

Nullaque mortali numina visa putent.

Est Deus in nobis : agitante calescimus illo :

5

Impetus hic sacræ semina mentis habet.

Fas mihi præcipue vultus vidisse Deorum :

Vel quia sum vates ; vel quia sacra cano.

Est nemus arboribus densum, secretus ab omni

Voce locus, si non obstreperetur aquis.

10

Hic ego quærebam, cœpti quæ mensis origo

Esset, et in cura nominis hujus eram.

Ecce Deas vidi : non quas præceptor arandi

Viderat, Ascræas cum sequeretur oves :

Hic mensis habet etiam causas incertas nominis : ipse eliges quæ arideant, omnibus allatis. Cantabo quæ acta sunt ; verum non deerunt, qui dicant me excogitasse, atque arbitrentur nullos Deos risos ab hominibus. Deus est in nobis ; vivimus illo morente. Hic furor habet scintillas sacræ mentis. Fas mihi præsertim intuitum esse faciem Deorum, vel quia sum Poëta, vel quia canto sacra. Est sylva spissa arboribus, locus sepositus ab omni sono, nisi turbaretur silentium ab aquis. Ego hic meditabar quæ esset ratio nominis incepti, et eram sollicitus de isto nomine. Ecce vidi Deas : non quas præceptor arandi viderat, cum ageret pecudes Ascræas :

1 Unus liber varius pro dubias. Tum Sa. et octo alii *de nom.* Be. cum aliis quibusdam *in.*—2 Ursin. Nauger. et unus Pat. *ips. lege*: Læti, et pr. A. *legas.*—3 Duo libri *Vera can.* totidem *Acta.* Unus Pet. *erit pro erunt* ; et mox loquantur ; meliores, teste Heins. loquantur pro vulg. loquentur.—6 Pro hic, elegantius Burm. putat *hinc* unius Mor. Tum F. *sacr. somnia ment.* et Pat. *nomina.*—7 Be. *rid. Dearum.*—9 R. *dens. securus ab omni.*—10 Sa. *non astreperetur aq.* Mor. *constreperetur.* Tum Strozæ lib. habebat *avis* ; unde olim conj. Heins. *obstreperetis aves* ; et Burm. *obstreperetur avi.*—13 Be. *nec pro non.* Tum Pet. *speculator arand.* et Jun. *præcept. amandi.*—14 Jun. et tres alii *dum pro cum.*—

NOTÆ

5 *Deus*] Instinctus quidam divinus.

6 *Impetus*] Poëtarum furor.

Sacræ] Divinæ.

9 *Est nemus*] Locum describit quo ad scribendum accesserat.

13 *Præceptor arandi*] Hesiodus est, qui de re rustica librum scripsit, quem ‘Opera et Dies’ appellavit.

14 *Ascræas*] Quas ad Heliconem ex Bæotiæ vico Ascera pascibat, cum a

Nec quas Priámides in aquosæ vallibus Idæ 15
 Contulit: ex illis sed tamen una fuit.
 Ex illis fuit una, sui germana mariti:
 Hæc erat, agnovi, quæ stat in arce Jovis.
 Horrueram, tacitoque animum pallore fatebar:
 Cum Dea, quos fecit, sustulit ipsa metus: 20
 Namque ait: O vates, Romani conditor anni,
 Ause per exiguos magna referre modos;
 Jus tibi fecisti numen cœleste videndi,
 Cum placuit numeris condere festa tuis.
 Ne tamen ignores, vulgique errore traharis; 25
 Junius a nostro nomine nomen habet.
 Est aliquid nupsisse Jovi, Jovis esse sororem.
 Fratre magis, dubito, glorier, anne viro.
 Si genus aspicitur; Saturnum prima parentem
 Feci: Saturni sors ego prima fui. 30
 A patre dicta meo quondam Saturnia Roma est:
 Hæc illi a cœlo proxima terra fuit.

nec quas Priamides comparavit in vallibus Idæ aquosæ: sed tamen una fuit ex illis. Fuit una ex illis soror sui mariti: hæc erat, agnovi, quæ manet in arce Jovis. Horrueram, et prodebam animum pallore tacito; cum Dea ipsa composuit pavorem, quem creaverat: namque dicit, O poëta, constitutor anni Romani, non verite memorare magna per modos tenues, parasti tibi jus cernendi numen cæleste, cum institisti componere festa versibus tuis. Ne tamen nescius, atque ducaris errore plebis, Junius habet nomen a nostro nomine. Est aliquid nupsisse Jovi, esse germanam Jovis. Haud scio efferrare magis germano an marito. Si soboles æstimatur, prima feci Saturnum genitorem: ego fui prima sors Saturni. Roma dicta est olim Saturnia a parente meo: hæc terra fuit illi proxima a cælo. Si lectus est in pre-

////////

15 Dno F. meliores *Non quas*. Dein Med. pr. *P. ter aquos*.—20 Fr. Tum D.—21 Unus rat. *operosi cond*. Ita ‘vates operose dierum,’ Fast. i. 101. iii. 177. Burm.—23 Aldi postr. ed. *fec. nomen cæl*. P. numen cælestia sacra.—24 Unus F. et Med. *fest. Jovis*; Burm. putat pro *novis*: sic enim *tuus* et *suus* in Codd. Ovidii sæpe commutari.—26 Ed. Gryph. *nostr. numine nom*. Tres libri *nomine mensis hab*.—28 Fr. *dnb. glorior, ann*.—29 Læti Cod. *gen. arguitur*; S. at Burm. *mallet inspicitur*.—30 R. et tres alii *pars pro sors*.—32 A deest Be.

NOTÆ

Musis raptus dicitur. 19 Animum] Animi metum.
 15 Priamides] Paris Priami filius, 26 A nostro] Atque adeo Junius
 qui quidem de quibus Deabus in Ida quasi Juvonius dictus.
 monte tulerit iudicium neminem latet. 32 Proxima] Namque, relicto cælo,
 17 Sui germana] Adeoque Juno. hæc ille terram incoluit.

Si torus in pretio est ; dicor matrona Tonantis :

Junctaque Tarpeio sunt mea templa Jovi.

An potuit Maio pellex dare nomina mensi ? 35

Hic honor in nobis invidiosus erit ?

Cur igitur Regina vocor Princepsque Dearum ?

Aurea cur dextræ sceptrâ dedere meâ ?

An faciant meisem luces, Lucinaque ab illis

Dicar ; et a nullo nomina mense traham ? 40

Tunc me pœniteat posuisse fideliter iras

In genus Electræ, Dardaniâque domum.

Causa duplex iræ : rapto Ganymede dolebam :

Forma quoque Idæo judice victa mea est.

Pœniteat, quod non foveo Carthaginis arces ; 45

Cum mea sint illo currus et arma loco.

tio, perhibeor uxor Tonantis: et mea delubra sunt proxima Jovi Tarpeio. An adultera potuit imponere nomen mensi Maio? Hæc gloria erit nobis invidiosa? Quamobrem ergo feror Regina et prima Dearum? Quamobrem adhībuerunt sceptrâ dextrâ meâ? Anne luces faciant mensem, atque vocer Lucina ab illis, et a nullo mense ducam nomina? Tum me pœniteat sedasse fideliter iras in sobolem Electræ, et genus Dardanium. Ratio duplex iræ. Dolebam Ganymede sublato: pulchritudo etiâ mea superata est judice Idæo. Pœniteat quod non tueor arces Carthaginis; cum currus et arma mea sint in illo loco. Piget submisisse Latio Sparten,

//////////

et pro a cælo Sa. expulso.—33 Fr. deest est. Tum duo P. et Excerpt. D. exhibent dicor pro vulg. dicar.—36 Unus Med. invid. eris.—39 Faciant Heins. dedit ex pr. A. et octo aliis pro vulg. facient: multi ex scriptis faciunt. 'In uno Moreti erat, An faciam pueris lucem; quod quid sit cogitandum: nam Lucinam dictam esse, quod partus in lucem producat, constat; vid. lib. II. 450. nemo, quod sciam, quia luces faciunt mensem, quod vix intelligo. Explicant, quia menses ex lucibus, id est diebus, constant: sed et anni diebus constant: hæc causa nulla est. In menses (ut est in Mazarin. Moreti et duobus aliis) latet aliquid de gravidis, quæ exactis mensibus, Lucina favente, pariunt. Hæreo. Burn. 43 Alii habent Ganymeda.—45 Meliores, teste Heins. foreo; at vulg. fori: F.

NOTE

34 *Tarpeio*] Qui in rupe Tarpeia seu Capitolio templum habuit, Junonis et Minervæ junctum.

35 *Pellex*] Maia, scilicet.

39 *Illis*] Lucibus, scilicet, in quas et homines dicitur introducere.

41 *Posuisse*] Cum jure posset irasci, causis quas subjiciet.

42 *Genus Electræ*] Trojanos, atque adeo Romanos qui ab Electrâ Dardani matre progeniti.

43 *Ganymede*] Qui Trois formosissimus puer Junonis toro erat cælis.

44 *Idæo*] Paride, scilicet, qui in Ida monte Veneris formam Junonis atque Minervæ formæ præposuit.

45 *Pœniteat*] Siquidem nullam Junonis habeant rationem Romani, atque mensis honorem illi invidcant.

Non foreo] Atqui ad extremum fovit. Exquire modo a Marone.

46 *Sint*] Istud quidem testatur quo-

Pœniteat Sparten, Argosque, measque Mycenæ,
 Et veterem Latio supposuisse Samon.
 Adde senem Tatium, Junonicolasque Faliscos,
 Quos ego Romanis succubuisse tuli. 50
 Sed neque pœniteat : nec gens mihi carior ulla est.
 Hic colar, hic teneam cum Jove templâ meo.
 Ipse mihi Mavors, Commendo mœnia, dixit,
 Hæc tibi : tu pollens Urbe nepotis eris.
 Dicta fides sequitur : centum celebramur in aris : 55
 Nec levior quovis est mihi mensis honor.
 Nec tamen hunc nobis tantummodo præstat honorem
 Roma : suburbani dant mihi munus idem.
 Inspice, quos habeat nemoralis Aricia Fastos,
 Et populus Laurens, Lanuviumque meum : 60

et Argos, et meas Mycenæ, et antiquam Samon. Adjice senem Tatium, et Faliscos Junonicolas, quos ego passa sum subjici Romanis. Verum neque pigeat : neque ulla natio mihi amabilior. Hic celebrer, hic habeam delubra cum Jove meo. Mars ipse dixit mihi, Commendo tibi hos muros : tu eris potens in Urbe nepotis. Fides promissa rata est : colimur in centum altaribus : neque gloria mensis est mihi minor quaris alia. Neque tamen Roma sola nobis præbet hunc honorem : suburbani mihi præstant idem munus. Vide quos Fastos habeat Ariciæ nemoralis, et populus Lau-

*****

pr. foream. Be. C. *urbes*, et in margine scriptum erat *duces*.—49 Alii *Junonicosque*.—50 Maz. *R. supposuisse tul.*—51 Unus lib. *car. illa est*.—52 Ex castigatioribus Heius. *edit colar, et teneam* ; alii *color, et teneo*. Unus lib. *J. regna meo*.—55 Maz. *seq. scitis celebr.* P. *in aras*.—57 Znlich. et unus Pat. *tant. præstet hon.* unde Heius. *Ne t. h. u. tant. præstet hon.*—59 Pr. Med. *A. Fastus* ; unus Cod. *fascēs*.—60 Alii scribunt *Laviniumque*. Et Ursini Cod. *Laviniumq.*

NOTÆ

que apud eundem Maronem.

47 *Sparten*] Tres habuit istas carissimas, Sparten in Laconia, Argos atque Mycenæ in Argolide, in quibus religiosissime Juno colebatur.

48 *Samon*] Illam intellige quæ in mari Icario, ubi nata Juno creditur, poetarum sententia.

49 *Tatium*] Regem Sabinorum, Junonis cultorem una cum suis.

Faliscos] Quos Hetruriæ populos toties jam vidimus.

55 *Centum*] Plurimis saltem ; namque illi diversis sub nominibus Ca-

protinæ, Jugæ, Juliæ, Lucinæ, Matutæ, Martialis, Monetæ, Reginæ, Sororiæ ; Sospitæ, aliorum insuper quæ aliquot adhuc me fugiunt, templa, fana, ædes, ædiculæ, aræ per totam Urbem fuerunt positæ.

57 *Hunc*] Mensis, scilicet.

59 *Nemoralis*] Propter nemus Dianæ. Sed de Ariciæ ejusque mysteriis actum supra.

60 *Laurens*] Laurenti oppidi, quod Latini fuit regia.

Lanuvium] Hic ædes lucusque fuit Junoni sacer, summæ religionis, quo

Est illic mensis Junonius. Inspice Tibur,
 Et Prænestinae mœnia sacra Deæ :
 Junonale leges tempus. Nec Romulus illas
 Condidit : at nostri Roma nepotis erat.
 Finierat Juno. Respeximus : Herculis uxor 65
 Stabat ; et in vultu signa dolentis erant.
 Non ego, si toto mater me cedere cœlo
 Jusserit, invita matre morabor, ait.
 Nunc quoque non luctor de nomine temporis hujus.
 Blandior, et partes pæne rogantis ago. 70
 Remque mei juris malim tenuisse precando ;
 Et faveas causæ forsitan ipse meæ.
 Aurea possedit socio Capitolia templo
 Mater, et, ut debet, cum Jove summa tenet.

rens, atque meum Lanuvium. Est illic mensis Junonius. Inspice Tibur, atque sacros muros Deæ Prænestinae : videbis tempus Junonale. Neque Romulus illas statuit : at Roma erat nostri nepotis. Juno absolverat. Respeximus : conjux Herculis aderat, et indicia dolentis erant in facie. Ego, inquit, si genitrix imperare egredi toto cœlo, non manebo genitrice nolente. Nunc etiam non contendo de nomine hujus temporis. Assentior, et fere tueor partes orantis. Atque prætulerim obtinuisse orando rem mei juris : forsitan quoque ipse stes pro causa mea. Genitrix obtinuit aurea Capitolia templo conjuncto, et habet summa, cum Jove, ut

////////

nemus.—61 Ex melioribus Heins. recepit *inspice* pro vulg. *aspice*.—62 Pro *Deæ* plurimi habent *meæ* ; et sic Fr. at *Deæ* pro var. lect.—63 *Junonale* est ex vet. scripto ; plurimi cum vulg. *Junonisque*. Mox Mor. R. illos.—66 Scripti plerique *sign. rigoris er. vel doloris* : quidam etiam *decoris* ; duo *ruboris* ; unus *puloris*.—67 Pr. F. cum Edd. Neapol. et aliis *mat. decedere cœl.*—69 Cum luctor Læti Cod. non male, si post ‘hujus’ distinctio minor ponatur. Tres *Nunc ego non* : Arund. *Hoc quoque non*. Burm.—71 Edd. Neapol. et alia cum quatuor scriptis *jur. malle ten.*—72 Alii *faveat...ipsa*, ut ad Junonem respiciat. Heins.—73 Plurimi *poss. posito C.* et in Maz. gloss. erat, ‘id

NOTE

Romani, afflicta Republica, solebant confugere. Vide Livium lib. xxii.

62 *Prænestinae*] Præneste oppidum, ubi Fortunæ templum oraculis suis celebre.

63 *Tempus*] Mensem Junoni sacrum.

Nec Romulus] Quasi dicat multo potiori jure sibi a Romulo nepote mensis honorem deberi.

65 *Herculis uxor*] Hebe ergo seu

Juventas, Junonis filia.

67 *Non ego*] Tam blanda voces aliud quid post se trahent.

72 *Ipsa*] Poëtam alloquitur Hebe : atque ita sequentia postulant. Alii tamen habent *ipsa*, ut ad Junonem oratio dirigatur.

73 *Socio*] Cum Jovis atque Minervæ fuisse Junonis templum in Capitolio modo diximus.

At decus omne mihi conti git origine mensis : 75
 Unicus est, de quo sollicitamur, honor.
 Quid grave, si titulum mensis, Romane, dedistis
 Herculis uxori, posteritasque memor ?
 Hæc quoque terra aliquid debet mihi nomine magni
 Conjugis. Huc captas appulit ille boves : 80
 Hic male defensus flammis et dote paterna
 Cacus Aventinam sanguine tinxit humum.
 Ad propiora vocor : populum digessit ab annis
 Romulus, in partes distribuitque duas.
 Hæc dare consilium, pugnare paratior illa est : 85
 Hæc ætas bellum suadet, at illa gerit.
 Sic statuit, mensesque nota secevit eadem.
 Junius est juvenum ; qui fuit ante, senum.
 Dixit : et in litem studio certaminis issent ;
 Atque ira pietas dissimulata foret. 90

par est. At omnis honos mihi tribuitur origine mensis : laus, de qua lis mihi movetur, est sola. Quid molestum, Romane, atque posteri memores, si tribuistis gloriam mensis conjugii Herculis ? Hæc etiam tellus mihi debet aliquid nomine clari mariti : ille huc adduxit vaccas abactas. Cacus male protectus igne et munere paterno hic infecit solum Aventinum sanguine. Me confero ad propiora. Romulus divisit populum pro ratione annorum, et digessit in duas partes. Hæc aptior est ad consulendum, illa ad certandum : hæc ætas impellit ad bellum, at illa gerit. Sic decrevit ; atque distinxit menses eodem indicio. Junius est juvenum, qui præcedit, majorum. Absolvit : atque renissent ad jurgium ardore contentionis ; et pietas

////////

est, ædificato.'—74 In nonnullis *J. templa ten.*—76 Bonon. *quo sollicitemur, hon.*—77 Be. *mens. mihi Roma dedisti.* Plurimi etiam alii cum vulgatis *dedisti* ; Heins. recepit *dedistis* ex Voss. et duobus Med.—80 Pro *huc Fr. hic* ; at *huc* pro var. lect. Unus Med. etiam *captos* ; et duo *raptos*. Tum Voss. et Mor. *attulit ill.* et Maz. *abstulit.*—81 Maz. *et arte patern.*—83 Unus Heins. *ab armis.*—84 Pr. A. Læti Cod. et tres alii *part. constituitque.*—86 Alii *sua-*
dent illa gerat : duo *suadet ut illa gerat*. Heins. ex plurimis præstantioribus libris vulgatam lectionem protulit.—88 Zulich. *hic pro est* : Heins. conj. *hinc.*

NOTE

- 75 *At decus*] Optimam hanc rationem vix diluat æqua mater.
 80 *Appulit*] Atque insuper quasdam, vocatis etiam ad epulas sacras principibus ejus temporis, immolavit.
 81 *Paterna*] Vulcani, scilicet.
 83 *Propiora*] Quæ non tam ex arte, aut blanditiis, quam ex vero sunt petita.
 84 *Duas*] Seniorum atque juvenum.
 88 *Qui fuit ante*] Mensis, scilicet, Maius Majoribus attributus. Verum ambiguo sermone usus Naso ; quod non placet.
 89 *Issent*] Juno atque Hebe, scilicet.

Venit Apollinea longas Concordia lauro

Nexa comas, placidi numen opusque Ducis.

Hæc ubi narravit Tatium, fortemque Quirinum,

Binaque cum populis regna coisse suis ;

Et Lare communi soceros generosque receptos ; 95

His nomen junctis Junius, inquit, habet.

Dicta triplex causa est. At vos ignoscite, Divæ :

Res est arbitrio non dirimenda meo.

Ite pares a me. Perierunt iudice formæ

Pergama : plus lædunt, quam juvet una, duæ. 100

PRIMA dies tibi, Carna, datur. Dea cardinis hæc est.

Numine clausa aperit, claudit aperta suo.

Unde datas habeat vires, obscurior ævo

Fama ; sed e nostro carmine certus eris.

Adjacet antiqui Tiberino lucus Helerni : 105

Pontifices illuc nunc quoque sacra ferunt.

fuisse profligata per iram. Concordia habens prolixos capillos vinctos lauro Apollineu, numen et opus Imperatoris accessit. Postquam ista retulit, Tatium et strenuum Quirinum, atque bina regna cum populis suis in unum venisse ; atque soceros et generos receptos domo communi ; Junius habet nomen, ait, ab his junctis. Ratio triplex est allata : at, vos, Dææ, parcite : res non est secunda meo iudicio. Discedite a me æquales : Illud eversum est a iudice pulchritudinis : duæ plus nocent, quam una juvat.—Prima dies tibi assignatur, Carna. Hæc est Dea cardinis. Pandit obserata, obserat potentia suo numine. Fama est incertior propter vetustatem, unde obtineat potestatem assignatum ; verum eris certus ex nostro carmine. Lucus antiqui Helerni adjacet Tiberino : Sacerdotes nunc etiam illuc portant sacra. Inde orta

//////////

—89 Helu, in partem stud.—92 Hamburg. Jun. et alter Pet. plac. munus op. Strozza: liber apusq. Dei.—91 Duo scripti pop. signa coiss.—97 Pr. A. ignosc. Nymphæ.—98 Pr. A. et Latini lib. est iudicio non.—99 Olim conj. Heins. par. ambæ : per.—100 Juvet Heins. recepit ex Arnd. pr. F. Grottorphi. et undecim aliis pro vulg. juvat.—103 Pro datas puto ratas, sed pro vulgata lectione stant libri veteres. Heins.—104 Ed. Gryph. Fam. est, sed nostr. et in marg. est e nostr. Mox Jun. et quinque alii habent doctus pro certus.—105 Antiqui

NOTE

92 *Ducis*] Tiberii crediderim, quem Concordiæ templum posuisse Naso supra testatus est.

94 *Bina*] Tatii atque Romuli, quorum nullus ignorat historiam, qui de Romanis aliquid audierit.

96 *His junctis*] Atque adeo Junius quasi *Unius* aut *Jungius* potius dictus fuerit, Concordiam si audis,

99 *Judice*] Paride, scilicet.

100 *Plus lædunt*] Cantus factus est Naso post pericula.

101 *Carna*] Hanc strigibus nocturnis abigendis qui præfecerunt me quidem certe lubentissime suffragantem habuissent : namque multum ridicula videtur. Verum Naso noster bellam fecerit : lege modo.

Inde sata est Nymphæ (Granen dixere priores)
 Nequicquam multis sæpe petita procis.
 Rura sequi, jaculisque feras agitare solebat;
 Nodosasque cava tendere valle plagas. 110
 Non habuit pharetram: Phœbi tamen esse sororem
 Credebant: nec erat, Phœbe, pudenda tibi.
 Huic aliquis juvenum dixisset amantia verba;
 Reddebat tales protinus illa sonos:
 Hæc loca lucis habent nimis, et cum luce pudoris: 115
 Si secreta magis ducis in antra, sequor.
 Credulus antra subit: frutices hæc nacta resistit:
 Et latet, et nullo est invenienda modo.
 Viderat hanc Janus; visæque cupidine captus
 Ad duram verbis mollibus usus erat. 120
 Nympha jubet quæri de more remotius antrum:
 Utque comes sequitur, destituitque ducem.
 Stulta, videt Janus quæ post sua terga gerantur:
 Nil agis en: latebras respicit ille tuas.

est Nympha (antiqui appellaverunt Granen) frustra expetita a multis procis. Con-
sueverat celebrare agros, atque persequi feras spiculis, atque ponere retia nodosa in
valle depressa. Non habuit pharetram: arbitrabantur tamen esse sororem Phæbi:
neque erat tibi erubescenda, Phæbe. Aliquis juvenum huic dixisset verba blanda;
illa continuo reponebat hujusmodi voces: Hæc loca habent nimum lucis, et pudoris
cum luce: si ducis in speluncas magis remotas, sequor. Credulus intrat speluncas:
hæc nacta virgulta hæret, et latitat, neque est reperienda ullo modo. Janus hanc
asperexerat, et motus desiderio visæ usus erat blandis vocibus ad difficilem. Nympha
imperat de more speluncam secretiorem investigari: atque ut comes sequitur,
tum relinquit ducem. Inepta, Janus cernit quæ fiant post sua terga: ecce nihil

~~~~~

Heins. rescripsit ex pr. A. et duobus aliis pro vulg. antiquus: Maz. antiquus
 Tiberini: tres apud Neapol. vett. Tiberinæ l. Hilerne: multi etiam alii Hiler-
 næ, vel Hilerui.—106 P. Pontif. illic nunc. Tum Maz. alter sacr. canunt.—
 107 Alii habent Cranen; vel ut plurimi cum Mor. et Maz. Gramen: alter
 Grangen.—110 Unus Heins. Nodosasq. raga tend.—113 Læti Cod. et A. Huic
 si quis jur. Thuan. et Ed. Gryph. aliquis jur. si dixit am. P. cum dixit.—
 116 Duo libri Si deserta mag. Mox sequor Heins. dedit ex melioribus pro
 vulg. sequar.—117 Antra subit est ex R. et pr. Bonon. Heinsioque placet præ
 vulg. anteit: alii ante subit; Fr. ante iuit.—118 Modo Neapol. profert ex
 vet. libro: vulg. loco.—119 J. formæq. cup. Thuan. Tum duo tactus.—121 Mor.
 et duo alii de more petat: sed tunc legendum foret remotius vel secretius.
 Burm.—124 Ex Arund. Heins. recepit en pro vulg. et. Deinde Pet. latebr.

NOTÆ

121 Remotius] Secretius, ubi minus lucis.

- Nil agis en, dixi : nam te sub rupe latentem 125
 Occupat amplexu ; speque potitus ait :
 Jus pro concubitu nostro tibi cardinis esto :
 Hoc pretium positæ virginitatis habe.
 Sic fatus, spinam, qua tristes pellere posset
 A foribus noxas (hæc erat alba) dedit. 130
 Sunt avidæ volucres ; non quæ Phineia mensis
 Guttura fraudabant : sed genus inde trahunt.
 Grande caput : stantes oculi : rostra apta rapinæ :
 Canities pennis, unguibus hamus inest.
 Nocte volant, puerosque petunt nutricis egentes ; 135
 Et vitiant cunis corpora rapta suis.
 Carpere dicuntur lactentia viscera rostris ;
 Et plenum poto sanguine guttur habent.
 Est illis strigibus nomen : sed nominis hujus
 Causa, quod horrenda stridere nocte solent. 140

promoves ; ille respicit latibula tua. Ecce nihil promoves, inquam : namque incadit amplexu te latentem sub rupe, et potitus spe inquit, Jus esto tibi cardinis pro nostro congressu : obtineas hanc mercedem virginitatis amissæ. Sic locutus obtulit spinam, hæc erat alba, qua posset acertere infaustas noxas a jammis. Sunt alites rapaces, non quæ privabant palatum Phinei mensis, sed ducunt inde originem. Caput magnum ; oculi immoti ; rostra apta ad prædandum ; canities inest pennis, hamus unguibus. Nocte volant, et invadunt infantes destitutos nutrice, atque fadant corpora ablata ex suis cunis. Dicuntur rellicare rostris viscera lactentia, atque habent fauces plenas sanguine hansto. Dicuntur striges ; sed ratio hujus nominis, quod solent stridere nocte tremenda. Seu ergo nascuntur

////////

perspicit ill.—125 Mallet Heins. *Nil agis, en : dixi?* enim scripti et vulgati dixit agnoscent: dixi est in Jnn. Erfurt. et uno V. unus Pat. dico.—126 Heins. recepit *speque* ex Ursin. et uno Pat. pro vulg. *teque*.—127 Unus liber *concub. nostri tibi*.—129 Pro *spinam* omnes fere scripti *virgam* ; et ita edidit Neapolis.—133 Sex libri *grandes pro stantes* ; quatuor *stantesque*.—134 Voss. et tres alii *Canit. plumis, ung.* Tum P. alter *ham. erat*.—135 Fr. *Nocte valent, puerosq. et volant* pro var. lect.—136 Duo libri *Et jugulant eun.*—137 Mor. Be. et Pet. *dic. lactentia* : Fr. *lactentia corpora*, et *viscera* pro var. lect. *corpora* etiam A. et multi alii ; tres *pectora*.—138 Maz. *plen. puro sang.* Tum Mor. *pectus hab.*—139 Jnn. ill. *striges nom.* et quatuor *strigilis*.—140 Heins. malit

NOTÆ

126 *Occupat*] Hui, hui, tu ille Jannus, de quo Augustinus 7, de Civitate Dei? 'De Jano non mihi facile quicquam occurrit, quod ad probrum pertineat.' Verba hæc sunt faceti Commentatoris.

129 *Spinam*] Ex alba spina virgam.
 131 *Quæ Phineia*] Phinei regis quæ mensas diripiebant Harpyias dicit, monstra de quibus antea.
 137 *Lactentia*] Infantum adeoque.

Sive igitur nascuntur aves, sen carmine fiunt ;
 Næniaque in volucres Marsa figurat anus ;
 In thalamos venire Procæ. Proca natus in illis,
 Præda recens avium quinque diebus erat :
 Pectoraque exsorbent avidis infantia linguis. 145
 At puer infelix vagit, opemque petit.
 Territa voce sui nutrix accurrit alumni ;
 Et rigido sectas invenit ungue genas.
 Quid faceret? color oris erat, qui frondibus olim
 Esse solet seris, quas nova læsit hyems. 150
 Pervenit ad Granen, et rem docet. Illa, Timorem
 Pone; tuus sospes, dixit, alumnus erit.
 Venerat ad cunas: flebant materque paterque.
 Sistite vos lacrymas, ipsa medebor, ait.
 Protinus arbutea postes ter in ordine tangit 155
 Fronde: ter arbutea limina fronde notat.

*volucres, seu creantur incantamentis, atque nania Marsa fingit anus in alites, subie-
 runt cubiculum Procæ. Proca erat natus in eo præda recens quinque dierum volucris-
 bus. Atque exsugunt pectora puerilia linguis asperis. At infelix infans vagit, et pos-
 cit auxilium. Nutrix excita clamore sui alumni advolat, et reperit genas laceratas
 ungue savo. Quid ageret? Color vultus erat, qui aliquando solet esse tardis
 foliis, quæ nova hyems corrumpit. Accedit ad Granen, atque refert factum. Illa
 dixit, Omitte metum, tuus alumnus erit incolamis. Accesserat ad cunabula, geni-
 tor atque genitrix lacrymas fundebant. Vos, inquit, compescite fletus, ego sanabo.
 Continuo ter tangit postes in ordine ramis arbuteis, ter notat limina ramis arbuteis.*

strid. voce sol.—142 In voc. *Næniaq.* pro var. lect. Fr. *Nominaq.* Mox *Marsa* ex Ursin. Nanger. uno Pat. et uno Med. recepit Heins. pro vulg. *falsa*; quidam etiam habent *saga*.—145 Mor. *Ersorb. arid. infant. pectora ling.*—146 Fr. cum plurimis scriptis *Et pro At.*—147 Thuan. su. *genitrix occurrit alumn.* Be. etiam *occurrit.*—148 A. pr. *rig. fractas inv.*—149 Strozza liber *Quid faciat?*—150 Tres libri *sol. tardis, quas.* Deinde nonnulli nov. *lædit hy.*—151 Fr. *Granmen.*—152 A. et Pat. *Pone tuam sosp.* et septem libri *sosp. inquit, alumn.*—153 Quinque libri *flebat* pro *flebant.* Et unus Heins. *flebant matresq. putresq.*—155 Unus Lâber *ord. texit*; unde Heins. *faciebat tergit.*—156 Excerpt. D.

NOTÆ

141 *Carmine*] Incantationibus.

142 *Nania*] Carmina ipsa intelligit, aut ineptos sermones quos flebili ingratoque quodam proferat sono vetula, ut strigis figuram indnat. Atque hinc vides quam a longo tempore invaluerint fabulæ, quas quotidie inculcant importunæ anus donec ipsæ in striges mutantur.

Marsa] Scilicet illa gens, quæ Samnitibus finitima, ex Circes filio Marso derivata, cantibus et naniis suis fuit celebris.

143 *Procæ*] Qui rex Albanus. Verum hæc omnia fabulæ.

144 *Quinque*] Quinque dies natus erat infans.

Spargit aquis aditus, sed quæ medicamen habebant:

Extaque de porca cruda bimestre tenet.

Atque ista, Noctis aves, extis puerilibus, inquit,

Parcite: pro parvo victima parva cadit.

160

Cor pro corde, precor, pro fibris sumite fibras.

Hanc animam vobis pro meliore damus.

Sic ubi libavit, prosecta sub æthere ponit:

Quique sacris adsunt, respicere illa vetat.

Virgaque Janalis de spina sumitur alba,

165

Qua lumen thalamis parva fenestra dabat.

Post illud nec aves cumas violasse feruntur;

Et rediit puero, qui fuit ante, color.

Pinguia cur illis gustentur larda Kalendis,

Mixtaque cur calido sit faba farre, rogas?

170

Irrorat introitus aquis, sed quæ erant medicatæ, et tenet viscera cruda suis bimestris. Atque sic ait, Volucres noctivagæ, abstinete visceribus puerilibus: parva victima mactatur pro parvo. Capitote, quas, cor pro corde, fibras pro fibris: exhibemus vobis hanc animam pro meliore. Postquam ita obtulit, ponit exta sub dîo, et prohibet respicere illa eos qui adsunt sacris. Atque virga Janalis de spina alba capitur, qua parva fenestra admittebat lumen in cubiculum. Post illud neque volucres dicuntur temerasse cunabula, et color qui fuit prius infanti renovatus est. Petis quamobrem larda pinguium edantur illis Kalendis, atque faba sit mista cum calido

~~~~~

arbut, lumina fr. Et duo libri fr. tegit; unde Heins. terit.—157 Sed quæ est ex emend. Heins. nam vulg. legebatur et aquæ: unus autem V. alter Bonon. et Fr. exhibent et quæ.—158 R. de porco crud. Tum Pet. alter et P. pro var. lect. bimatre ten.—160 Tres libri pro puero vict. Deinde Læti Cod. et pr. A. parv. datur.—163 Æthere meliores, teste Heins. ceteri athera: Edd. Neapol. et aliæ aëre.—164 Alii ads. sacr. inverso ordine. Tum pr. F. respuere; A. et duo alii prospicere: Be. respicere exta ret.—165 Insolentius hoc nomen [Janalis] neque quenkum novi, qui a Jano Janalem deduxerit: in Bononiensi erat, Naialis; unde Maialis, vel ramalis conjecerat olim Heinsius, ut sit virga ex ramo arboris, ut Metam. viii. 644. 'ramalia arida:' et Pers. v. 59. 'ramalia fagi:' neque movere debet, quod spinæ albæ vix rami possint tribui, cum Columella l. vii. 19. eam inter arbores recenseat, ut pinum, loton, juniperon, &c. ut Salmas. Exercit. Pliniar. pag. 370. quem Neapolis ad vs. 130. compilavit, ostendit; ubi et Græcos πάυρον dixisse ostendit. Vid. Nicand. Ther. 861. et ibi Schol. An forte hinc Naso ramulem formaverit? vix tamen credo. Burn. Mox sp. ponitur alb. Arund. Voss. et plurimi præterea vett. recte; nisi cum Jano Vltuo nostro mavis subditur. Heins.—167 Fr. Post illam nec.—170 Burn. minus V. auctoritate vulg. cum mutavit in cur: at Edd. recentiores τὸ cum reposuerunt. Tum tres libri cal. fit fab. Heins. etiam volebat legi si

NOTÆ

163 *Prosecta*] 'Prosecta' seu 'pro- bus opponuntur solida animantium
siciæ' dicebantur dissecta exta, qui- viscera.

Prisca Dea est; aliturque cibus, quibus ante solebat :

Nec petit ascitas luxuriosa dapes.

Piscis adhuc illi populo sine fraude natabat ;

Ostreaque in conchis tuta fuere suis :

Nec Latium norat, quam præbet Ionia dives, 175

Nec quæ Pygmæo sanguine gaudet, avem.

Et præter pennas nihil in pavone placebat :

Nec tellus captas miserat ante feras.

Sus erat in pretio : cæsa sue festa colebant.

Terra fabas tantum, duraque farra dabat. 180

Quæ duo mixta simul sextis quicumque Kalendis

Ederit, huic lædi viscera posse negant.

Arce quoque in summa Junoni templa Monetæ

Ex voto memorant facta, Camille, tuo.

farre? Dea est antiqua, et nutritur alimentis quibus prius consueverat; neque expetit molliter epulas exquisitas. Piscis natabat adhuc securus illi populo; et ostrea fuere tuta in suis conchis: neque Latium noverat alitem, quam opulenta Ionia mittit, nec quæ oblectatur sanguine Pygmæo. Et nihil gratum erat in pavone præter pennas; neque prius terra præbuerat feras captas. Porca erat cura: celebrabant festa porca mactata. Tellus præbebat tantum fabas et dura farra. Quæ duo simul intrita quisquis comederit sextis Kalendis, negant præcordia posse huic corrumpi. Dicunt etiam templa posita Junoni Monetæ in suprema arce ex tuo voto, Camille.

////////

rogas.—172 Thuan. pet. accitas lux. et R. ad citas.—173 Pro illi Fr. illo: alii illis populis; vel illic populi: Heins. olim conj. vilis populi.—174 Pat. Ostrea quoque in conch.—175 Maz. et sex alii nor. quod præb. Tum Sa. et Be. Aonia dic.—176 Avem Heins. recepit ex Ursin. Voss. uno V. et Med. pro vulg. avis.—178 Pro ante alter P. pro var. lect. dedit arte. Burm. putat voc. tellus corruptam esse, neque reliqua saniora. Hic latere arbitratur Deliacos capos, sive capones, circa quos maximum luxum fuisse ad Petron. cap. 23. viri docti ostenderunt: putat enim τὸ miserat indicare de peregrinis deliciis agi. Sic 'India mittit ebur.' Georg. 1. 57. Quare hic legendum conjicit Nec Delus capos miserat ante feros; aut si quis arte velit, posse putat legi arte ferax. Heins. conj. Afra, vel Inda.—179 P. fest. carebant: Burm. conj. calebant.—180 Unus Med. Farra dabas tant. Jun. Terr. fabas populo dur.—183 Neapolis

NOTE

173 *Sine fraude*] Quia mensis non adhibebantur.

175 *Quam præbet*] Attagenes dicit, qui in Ionia saporis jucundioris.

176 *Quæ*] Grnem dicit, quam ferunt cum Pygmæis in certamen descendere.

Pygmæo] Pygmæos cubitales homines. *Delph. et Var. Clus.*

munciones finxerunt, quos aliis atque aliis locis singuli prope auctores habitasse scripserunt: ut vel hinc nullam fuisse hnjusemodi gentem non temere conjicias.

181 *Duo*] Pultem dicit fabaceam cum farre.

Sextis] Junii, scilicet. Kalendæ 6 U

- Ante domus Manli fuerant ; qui Gallica quondam 185
 A Capitolino repulit arma Jove.
 Quam bene (Di magni) pugna cecidisset in illa
 Defensor solii, Jupiter alte, tui !
 Vixit, ut occideret damnatus crimine regni.
 Hunc illi titulum longa senectæ dabat. 190
 Lux eadem Marti festa est ; quem prospicit extra
 Appositum Tectæ porta Capena viæ.
 Te quoque, Tempestas, meritam delubra fatemur ;
 Cum pæne est Corsis obruta classis aquis.

Prius fuerant domus Manlii, qui olim repulit arma Gallica a Jove Capitolino. Dii excelsi, quam feliciter occubuisse in illo prælio propugnator solii tui, magne Jupiter ! Superstes fuit, ut moreretur damnatus crimine regni. Longa senectus illi afferebat eam laudem. Eadem dies festa est Marti, quem porta Capena prospicit adjunctum viæ strata. Agnoscimus etiam, Tempestas, te dignam fuisse templis, cum classis est pæne oppressa aquis Corsis. Hæc monumenta hominum apparent :

////////

emend. in: alii ex. Mox Fr. Junonis templ.—185 Multi Malli pro Manli. Tum fuerant ex Maz. Zulich. Sa. et aliis tribus scriptis Heins. dedit pro vulg. fuerat.—188 Arnd. J. alme ; et Jun. ante tuis.—189 Maz. occid. versatus crim. Maii. P. alter damnatus crim. turpi.—192 Be. Adjunctum Tect. Et pro Tectæ alii rectæ vel dextræ. Quidam, teste Burm. hoc distichon ita corruptissime edit Lux ead. M. fest. est, quam prosp. ipsa Appositum rectæ [vel tectæ] porta C. viæ.—193 Be. Nos tibi, T. merito d. fatemur. P. alter d. fatentur.—194 Be. est illis obr. Duo libri C. cruta cl.—195 P. monum. manent: alii

NOTÆ

ordine sextæ sunt ; quæ et 'fabariæ' ex fabarum esu dictæ.

183 Arce] Capitolina, scilicet.

Monctæ] A monendo illud nomen Junoni impositum, quod sue gravida procurandum esse terræ motum, quo Urbs concutiebatur, voce ex ejus templo audita, Romani moniti sint.

184 Camille] Hic ille est, qui ob ingentia merita alter Romulus dictus est.

185 Manli] Capitolini, qui, Gallis olim de Capitolio deturbatis, de saxo Tarpeio ideo dejectus quod tyrannidem occupare vellet.

187 Bene] Non enim postea turpiter bene factorum laudem maculasset, neque de eadem, quam defenderat,

arce dejectus esset.

188 Solii] Capitolii, templique in eo positi.

190 Titulum] Notam affectati regni. Nimirum vixisse ironia quadam innuit.

192 Tectæ] Hinc Brundisium usque silicibus strata viæ Appiæ.

193 Tempestas] Dea cui bello Punico secundo M. Marcellum, Oceani periculo liberatum, cum in Corsicam et Sardiniam navigaret, ædem etiam vovisse scriptitarunt. Sed clariss. Heinsius, ex veteri lapide, ad L. Scipionem, qui Corsicam expugnavit, referendam esse non dubitavit.

194 Corsis] Ad Corsicam insulam in mari Ligustico spectantibus.

Hæc hominum monumenta patent. Si quæritis astra: 195

Tunc oritur magni præpes adunca Jovis.

POSTERA lux Hyadas, Taurinæ cornua frontis,

Evocat: et multa terra madescit aqua.

MANE ubi bis fuerit, Phœbusque iteraverit ortus,

Factaque erit posito rore bis uda seges; 200

Hac sacrata die Tusco Bellona duello

Dicitur: et Latio prospera semper adest.

Appius est auctor: Pyrrho qui pace negata

Multum animo vidit; lumine captus erat.

Prospicit a templo summum brevis area Circum. 205

Est ibi non parvæ parva columna notæ.

si quæritis sidera; tunc emergit ales adunca excelsi Jovis.—Sequens dies ciēt Hyadas cornua frontis Taurinæ; atque tellus spargitur multo imbre.—Postquam mane bis fuerit, atque Phæbus repetiverit ortus, et seges bis erit facta humida rore sparso, Bellona dicitur consecrata hac die bello Tusco, et semper adest propitia Latio. Appius est auctor; qui, pace negata Pyrrho multum prospexit mente: captus erat oculis. Parva area prospicit ab æde summum Circum. Est ibi exigua co-

patet, probet, probant. Tum Ed. Gryph. sed quærimus astr. plurimi etiam alii cum vulg. quærimus: Heins. dedit quæritis ex Ursin. et tribus aliis.—198 Mor. terr. madescet aq.—200 Heins. malit reponere Tactaque.—204 Sa. et quinque alii Multa anim. Deinde multi Codd. cæcus pro captus; pr. A. et Læti lib. cassus; unus quassus.—205 Templo ex Ursin. veterrimo libro,

NOTÆ

195 *Hæc*] Templâ, scilicet, recensita.

196 *Præpes*] Præpetes dicuntur aves opportune prævolantes, quæ volatu faciunt augurium: atque hic de Aquila agitur, quæ tota Kalendis Junii vesperi sese ostendit.

197 *Cornua*] Hyades, cornua, appositio; quia illæ in fronte Tauri sitæ.

199 *Ubi bis*] Pridie Nonas Junii Bellonæ ædes consecrata in Circo Flaminio versus portam Carmentalem. In hac dabatur Senatus Lægis exterrarum gentium quas in Urbem admittere volebant; item ducibus et bello revertentibus. Atque hæc ab illustri. Neapoli.

201 *Tusco*] Anno ab Urbe 457.

Appio Claudio Cæco et L. Volumnio Flamma Consulibus: atque tum hostium multa millia cæsa, captaque eorum castra.

Bellona] Dea bellica, Martis comes, tum soror, aut conjux, vel utrumque simul.

203 *Appius*] Hic ille cæcus est, qui sædam cum Pyrrho pacem disturbavit; atque insuper, ne quosdam in Senatu audiret pessime Reipublicæ consulentes, surdum fieri palam expetivit.

205 *Summum*] Ultimum, aut extremam ejus partem.

Area] Spatium fuit ante Deorum ædes.

206 *Non parvæ*] Ob rationem se-

Hinc solet hasta manu, belli prænuntia, mitti ;

In Regem et gentes cum placet arma capi.

ALTERA pars Circi custode sub Hercule tuta est :

Quod Deus Euboico carmine munus habet.

210

Muneris est tempus, qui Nonas Lucifer ante est.

Si titulos quæris : Sylla probavit opus.

QUEREBAM Nonas Sanco Fidione referrem,

An tibi, Semo pater : cum mihi Sancus ait :

Cuicumque ex illis dederis, ego munus habebo.

215

Nomina trina fero : sic voluere Cures.

Hunc igitur veteres donarunt æde Sabini :

Inque Quirinali constituere iugo.

EST mihi (sitque, precor, nostris diuturnior annis)

Filia : qua felix sospite semper ero.

220

lumina non levis notæ. Hinc solet jaci manu hasta præsaga belli, cum decretum est arma indui adversus regem et nationes.—Altera pars Circi secuta est sub Hercule defensore: quod munus Deus obtinet carmine Euboico. Dies qui præcedit Nonas est tempus muneris. Si petis titulos; Sylla probavit opus.—Incertus eram assignare nonne Nonas Sanco an Fidione, an tibi, Semo pater; cum Sancus mihi dixit: Cuicumque ex illis tribueris donum, ego consequar. Triplici nomine appello: Cures sic jusserunt. Sabini antiqui igitur celebraverunt hunc templo, et posuerunt in colle Quirinali.—Est mihi filia, (atque oro sit firmior nostris annis,)

//////////

et uno Pat. placet Heins. præ vulg. *tergo*.—207 Re. bell. *præsentia*, mitt. —208 Mor. et tres alii arm. *sequi*.—210 Pro Quod multi Qui: Jun. *Quam*. —211 Pro qui Ursin. *quo*. Heins. suadet qui N. L. *anteit*.—212 Quidam malit S. *rogavit op*.—213 Alii pro Sanco habent Sancto, et in seq. vs. *Sanctus*.—214 Plurimi vult. *Semipater*; alii etiam *Semicaper*: Scaliger mallet Semo pater.—216 Trina Heins. recepit ex tribus scriptis pro vulg. *terna*.—217 Pro Hunc Bonon. et Ferrar. *Hæc*: Maz. et V. *Hanc*: pr. A. *Hinc*.—218 Fr.

NOTÆ

quenti versu expositam.

209 Custode] In veteris Calendarii fragmento sic habetur: HERCULE MAGNO CUSTODI IN CIRCO FLAMINIO.

210 Euboico] Cumæo Sibyllæ.

Munus] Templum, scilicet.

211 Qui Nonas] Prædie Nonas Junias, seu ejus mensis 4. die.

212 Sylla] Dictator, qui ex universis fortunis Herculi decimam sacrificans opipara populo fecit convivia.

213 Sanco] Hic Sancus, Fidius, seu Semo pater Sabiuorum Deus, anctor-

que gentis fuit: quem non temere Herculem credideris.

216 Cures] Sabini; quorum Cures urbs opulentissima.

217 Sabini] Qui, relictis suis sedibus, in Urbem commigrarunt: neque opinor ex Dionysii auctoritate satis caute hunc locum a viro clariss. sollicitatum.

220 Filia] Hujus nomen non legisse dicit vir doctissimus, quam non semel Trist. III. 7. *Perillam* vocat ipse Naso. Non tanti duxit, scilicet, recordari.

Hanc ego cum vellem genero dare, tempora tædis

Apta requirebam, quæque cavenda forent.

Tum mihi post sacras monstratur Junius Idus

Utilis et nuptis, utilis esse viris.

Primaque pars hujus thalamis aliena reperta est. 225

Nam mihi sic conjux sancta Dialis ait :

Donec ab Iliaca placidus purgamina Vesta

Detulerit flavis in mare Thybris aquis ;

Non mihi detonsos crines depectere buxo,

Non unguis ferro subsecuisse licet : 230

Non tetigisse virum ; quamvis Jovis ille sacerdos,

Quamvis perpetua sit mihi lege datus.

Tu quoque ne propera : melius tua filia nubet,

Igne cum pura Vesta nitebit humo.

qua incolumi semper ero beatus. Cum ego cuperem eam tradere genero, perquirebam tempus idoneum facibus, quodve esset fugiendum. Tum Junius indicatur mihi esse utilis et nuptis et maritis, post sacras Idus. Atque pars prima hujus inventa est minus apta nuptiis: nam sancta conjux Dialis sic mihi dixit: Donec lenis Thybris devolverit in mare flavis aquis sordes a Vesta Iliaca, non mihi licet fingere comam buxo dentata, non secuisse unguis ferro, non tetigisse conjugem; tametsi ille sit sacerdos Jovis, tametsi junctus sit mihi lege inviolabili. Tu etiam ne festina; filia tua aptius nubet, cum Vesta ignea fulgebit terra purgata.—Tertiu dies post

Inde Q.—222 Be. quæq. timenda for.—223 Pro sacras Heins. conj. actus.—225 Fr. Plurima pars.—226 Pro sancta Heins. conj. cincta.—229 Olim scribebatur mih. detonso crinem depectere [vel depexere] buxo: sed 'Velim videre, qui intelligat, et nos doceat quid sit, detonsum buxum: duo libri, detenso; tres, detonsum; duo, detonsos crines; prima editio, detonsæ; Læti codex, detonsa. Scribe omnino, dentosa buxo, hoc est, pectine buxæ.' Heins. Sed mihi indigna nitore Ovidiano vox dentosa videtur, cujus nullum ex antiquitate exemplum produci potest: ideoque cum nonnullis scriptis lego, detonsos crines depectere buxo; vel, detonsum crinem, ut tres libri. Burm.—230 Fr. Non crinem ferr. et unguem pro var. lect.—234 Vesta...humo ex emend. Scalig. neque aliter corr. in uno F. et libro Matthæi Herculano: ceteri habent veste

NOTÆ

221 *Tædis*] Quæ nuptiis adhiberi solitæ.

223 *Sacras*] Omnes enim Jovi sacræ.

225 *Hujus*] Mensis Junii.

226 *Conjux*] Flaminica, uxor flaminis Dialis.

227 *Iliaca*] Illo ab Ænea Romam advecta.

Purgamina] Sordes in a quor depor-
tandæ. Quanquam alii aliter: sed
nihil ad nos.

229 *Buxo*] Pectine.

232 *Perpetua*] Uxorem ab se non
poterat segregare Dialis.

234 *Pura*] Sordibus exportatis.

- TERTIA post Nonas remove Lycaona Phœbe 235
 Fertur : et a tergo non habet Ursa metum.
 Tunc ego me memini Ludos in gramine Campi
 Aspicere : et didici, lubrice Thybri, tuos.
 Festa dies illis, qui lina madentia ducunt,
 Quique tegunt parvis æra recurva cibis. 240
 MENS quoque numen habet. Menti delubra videmus
 Vota metu belli, perfide Pœne, tui.
 Pœne, rebellaras : et leto Consulis omnes
 Attoniti Mauras pertimuerè manus.
 Spem metus expulerat ; cum Menti vota Senatus 245
 Suscipit ; et melior protinus illa venit.

Nonas dicitur expellere Lycaonem : atque Ursa non metuit a tergo. Recordor me tunc spectare Ludos in gramine Campi ; atque doctus sum esse tuos, Thybri fluide. Dies sacra illis qui trahunt lina humida, quique operiunt ara adunca exiguis escis.—Mens habet etiam numen. Cernimus templa vota Menti timore belli tui, Pœne perfide. Pœne, rebellaveras ; atque omnes exterriti morte Consulis metuerunt manus Mauras. Timor spem resciderat, cum Senatus suscipit vota

////////

...humus. Tum Bonon, virebit humus.—235 Heinsius se hoc non intelligere notaverat in codice, et varie tentabat locum : vel, *removente Lycaoni Phœbe Ferris*, ut de ura intelligatur ; *Lycaoni* erat in Patavino : vel, *remove Lycaonis orbem Fertur* : deinde nihil mutandum censebat, et de *Arctophylace* capiebat. Sed recte Faucensis *Lycaona* pro *Lycaonidem* poni docet : Arcas enim est Lycaonis nepos ; et hoc more Græcorum. Ita 'Αμφιτρύων, pro 'Αμφιτρύωνίδης, Pindar. iv. Nem. 32. ubi vid. Schol. et x. Olym. 42. Μολιόες, pro Μολιονίδα' ubi vid. Schmid. *Burm.*—237 Unus Maz. *eg. commemori L.*—238 *Didici* Heins. rescipsit ex melioribus pro vulg. *dici.*—240 Pro *parvis* Fr. a man. pr. *parcis* : Heins. volebat *parcis*.—243 *Meliores*, teste Heins. *rebellaras* ; ceteri *rebellabas*. Mox A. pr. *let.* *Principis omni.*—244 A. pr. *M.* *extimuerè man.*—245 Pro *expulerat*, alii *abstulerat*, vel *extulerat.*—246 Pr. A.

NOTÆ

235 *Tertia post*] Inclusive tamen, ut aiunt ; hoc est, 7. Idus *Arctophylax* occidit mane.

Lycaona] *Lycaonem* pro *Lycaonide* nepote, *Arcade*, scilicet, *Callistonis* filio, posuit, qui in cælum translatus *Arctophylax* appellatus fuit.

Phæbe] *Luna*.

236 *Et a tergo*] Ad illud alludit, quod in *Metam.* scripsit de *Arcade*, qui matrem in *Ursam* mutatam est insecutus.

237 *Tunc*] 7. Idus.

238 *Tuos*] *Thybrales* dicti sunt in honorem *Thybridis* instituti. Quod festum a piscatoribus inprimis celebratum.

242 *Vota*] *Suasum* *Decemvirum*. Post inspectos libros fatales, ædem vovit *Attilius Prætor*, dedicavit *T. Otacilius Crassus*. *Videsis Livium*.

Perfide] *Pœnorum* seu *Carthaginensium* proprium elogium.

243 *Consulis*] *Q. Flamini* ad *Thrasimenum* lacum.

244 *Mauras*] Pro *Pœnis* posuit :

Aspicit instantes mediis sex lucibus Idus

Illa dies, qua sunt vota soluta Deæ.

VESTA, fave : tibi nunc operata resolvimus ora :

Ad tua si nobis sacra venire licet.

250

In prece totus eram. Cœlestia numina sensi,

Lætæque purpurea luce refulsit humus.

Non equidem vidi (valeant mendacia vatum)

Te, Dea ; nec fueras aspicienda viro.

Sed quæ nescieram, quorumque errore tenebar,

255

Cognita sunt nullo præcipiente mihi.

Dena quater memorant habuisse Palilia Romam,

Cum flammæ custos æde recepta sua est.

Menti ; atque continuo illa adest melior. Illa dies, qua vota sunt exhibita Deæ, videt Idus instantes sex diebus interjectis.—Vesta, esto propitia : nunc aperimus ora tibi operata ; si conceditur nobis accedere ad tua sacra. Totus eram in prece : sensi numina cœlestia, et terra lacta splenduit luce purpurea. Te equidem non vidi, Dea ; (absint fictiones Poëtarum ;) neque fueras videnda viro. Virum quæ non pereperam, et quorum errore tenebar, sunt perspecta a me nullo docente. Dicunt Romam celebrasse quadragies Palilia, cum custos flammæ recepta est suo templo.

//////////

Excipit ; et.—247 Pr. V. et duo alii med. ex luc. unus post.—249 Jun. Be. et quatuor alii nunc operosa resolv. ‘ male.’ Burm.—252 R. luc. resolvit hum.—253 Tres libri vid. pereant mend.—254 Multi scripti et ed. Gryph. Tu, D. non fuer. Tum pr. A. et Læti liber conspicienda viro.—255 Pr. F. enim A. et Læti libro et quatuor aliis err. trahebar.—256 Læti Cod. Agnita. Tum Voss. F. et sex alii sunt nulla præcip. Pat. illa, quod olim probabat Heins.—257 Pr. V. Denaque Ter. Ursini Cod. Parilia ; et multi cum Maz. Zulich. et Fr. nomen pro Romam ; et duo numen.—258 In quodam libro Dum flamm. Mox alii habent urbe pro æde : Burm. conj. sede. Deinde sua Heins. dedit ex pr. A. et Læti Cod. pro vulg. Dea. Totum distich. sic Heins. conj. le-

NOTE

namque hi belli duces.

246 *Melior*] Quippe opes suas libens Senatus in medium protulit : Eques secutus exemplum ; imitaturque Equitem tribus. In eligendis Magistratibus centuriarum magna sapientia, cum juniores a senioribus consilium de creandis Consulibus peterent, &c.

247 *Aspicit*] Adeoque 7. Idus vota soluta.

250 *Si nobis*] Vestalium virginum

fuisse curam Vestæ focus assidere, atque ejus sacra curare, omnes sciunt. Ideo dixit Naso, ‘ si licet.’

251 *Cælestia*] Vestæ, scilicet.

252 *Purpurea*] Utpote Vestæ seu Igis.

253 *Valcant*] Nolim mentiri.

256 *Nullo*] Adeoque Deæ instinctu.

257 *Dena quater*] 40. ergo anno ab Urbe condita.

258 *Flammæ custos*] Vesta, scilicet, quam et imperii custodem voluerunt.

Regis opus placidi, quo non metuentius ullum

Numinis ingenium terra Sabina tulit. 260

Quæ nunc ære vides, stipula tunc tecta videres :

Et paries lento vimine textus erat.

Hic locus exiguus, qui sustinet atria Vestæ,

Tunc erat intonsi regia magna Numæ.

Forma tamen templi, quæ nunc manet, ante fuisse 265

Dicitur : et formæ causa probanda subest.

Vesta eadem est, quæ Terra : subest vigil ignis utrique.

Significant sedem terra focusque suam.

Terra pilæ similis, nullo fulcimine nixa,

Ære subjecto tam grave pendet onus. 270

Ipsa volubilitas libratum sustinet orbem :

Quique premat partes, angulus omnis abest.

Opus Regis mansueti, quo terra Sabini non produxit ingenium ullum reverentius Dei. Quæ cernis nunc tecta ære, vidisses tunc operata cubno ; atque paries erat textus flexili vimine. Hic parvus locus, qui sustinet atria Vestæ tunc erat ampla aula Numæ intonsi. Attamen figura ædis, quæ stat hodie, dicitur prius fuisse : atque ratio figuræ non contemnenda. Vesta eadem est quæ Tellus : ignis inextinctus subest utrique. Terra atque focus indicant sedem suam. Terra similis pilæ nullo fulcro sustentata, pondus tam magnum libratur in ære ambiente. Ipsa volubilitas sustentat orbem libratum : et omnis angulus abest qui urget partes. Cumque sit

~~~~~

gendum : *Dena quater m. abiisse Palilia, numen C. f. c. ade r. sua est.*—259 Jun. *op. quo non placid.* mutato ordine. At A. et Be. *placidum* pro *placidi*.—261 Sic Heins. ex Ursin. Nanger. et tribus aliis : olim edebatur *Quæ n. æ. nitent s. t. t. virebant* : plurimi vet. æ. *virent s.* Maz. Arund. et plurimi alii *vides...virebant*.—262 Nonnulli *vim. tectus er.*—263 Pet. et Maz. *qui nunc tenet atr.*—265 Pro *manet* Thuan. et Voss. *tenet* ; Fr. *est.*—266 Fr. *Creditor* ; et. Max Heins. *malit prob. sua est* ; quia ‘subest’ occurrit in proximo vs.—267 *Quæ* Heins. dedit ex Ursin. et duobus aliis pro vulg. *et.*—270 Heins. *malebat subj. quam grav.*—271—6. Hi sex versus desunt Codd. quibusdam, et

NOTÆ

259 *Placidi*] Pius namque Numa sacra et caerimonias, omnemque Deorum immortalium cultum, docuit : in primis focum Vestæ virginibus colendum dedit.

260 *Sabina*] Hujus meminuit, quia Coribus Sabinis agentem Numam ultro, ob inclytam viri religionem, petiverunt.

261 *Quæ nunc*] De Vestæ templo agitur.

263 *Atria*] Ubi degebant Vestales ; quæ virgines, ut ait Plinius, cum vi morbi atrio Vestæ excedere cogebantur, matronarum curæ custodiæque mandabantur.

265 *Quæ nunc*] Rotunda, scilicet, quemadmodum et Terræ, quam Vestam esse voluerunt.

267 *Utrique*] Terræ quæ habet Ignis elementum, atque Vestæ, in qua Ignis inextinctus.

Cumque sit in media rerum regione locata,
 Et tangat nullum plusve minusve latus;
 Ni convexa foret, parti vicinior esset: 275
 Nec medium terram mundus haberet onus.
 Arce Syracosia suspensus in aëre clauso
 Stat globus, immensi parva figura poli.
 Et quantum a summis, tantum secessit ab imis
 Terra: quod ut fiat, forma rotunda facit. 280
 Par facies templi: nullus procurrit in illo
 Angulus. A pluvio vindicat imbre tholus.
 Cur sit virgineis, quæris, Dea culta ministris?
 Inveniam causas hac quoque parte suas.
 Ex Ope Junonem memorant Cereremque creatas 285
 Semine Saturni: tertia Vesta fuit.

posita in media regione rerum, et nullum tangat latus plus aut minus, nisi esset rotunda, esset propior parti, neque mundus haberet terram pondus medium. Est globus libratus in aëre clauso arte Syracusia, imago exigua vasti mundi. Et quantum terra distat a supremis, tantum distat ab infimis: quod ut fiat, figura orbiculata facit. Forma templi est æqualis: nullus angulus eminent in illo: tholus defendit a nimbis cadentibus. Petis quamobrem Dea sit culta a Sacerdotibus virgineis? Reperiam etiam rationes suas in hac parte. Aiunt Junonem atque Cererem satas semine Saturni ex Ope: Vesta fuit tertia. Utraque nupserunt; ambe dicuntur

priscis Edl.—271 Ed. Gryph. *volub. subjectum sust.*—273 Læti Cod. *region. locatum.*—275 V. et duo Pat. *Ni connexa for.*—276 Terram Heins. recepit ex Ursin. Læti Cod. et duobus aliis pro vulg. *terræ*: unus Med. *terras.*—277 Pro vulg. *Arte* Heins. reposuit *Arce* ex opt. Pat. et duobus aliis. Tum multi legunt *Syracusia*, vel *Syracusia*.—280 Fr. *fi. terra rot.* et *forma* pro var. lect.—283 *Virgineis* meliores, teste Heins. ceteri cum vulg. *virginibus*. Mox Cod. Læti *D. lata min.*—284 Bc. *Invenies caus.*—285 P. alter *Cereremq. crea-*

NOTÆ

268 *Significant*] Terra enim in medio totius orbis; Vestæ focus in medio templo, siquidem rotundum.

271 *Ipsa volubilitas*] Sex proximi versus in plerisque libris non leguntur, ut testatur clariss. Heins.

277 *Syracosia*] Archimedis Syracusani, qui mechanico artificio sphaeram vitream composuit in qua mira conversione dissimiles circulorum motus visebantur. ‘Jura poli,

rerumque fidem, legesque Deorum, Ecce Syracosius transtulit arte senex:’ inquit Claudianus.

278 *Globus*] Solidam Archimedis sphaeram designat.

281 *Templi*] Vestalis, scilicet, qui forma etiam rotundus.

282 *Tholus*] Qui media ac suprema pars tecti orbiculata, in quam ceteræ omnes partes cœnunt.

284 *Hac quoque*] Sicut præcedenti.

Utraque nupserunt; ambæ peperisse feruntur :

De tribus impatiens restitit una viri.

Quid mirum, virgo si virgine læta ministra

Admittit castas in sua sacra manus ? 290

Nec tu aliud Vestam, quam vivam intellige flammam.

Nataque de flamma corpora nulla vides.

Jure igitur virgo est, quæ semina nulla remittit,

Nec capit : et comites virginitatis habet.

Esse diu stultus Vestæ simulacra putavi : 295

Mox didici curvo nulla subesse tholo.

Ignis inextinctus templo celatur in illo.

Effigiem nullam Vesta, nec ignis, habent.

Stat vi terra sua : vi stando Vesta vocatur.

Causaque par Graii nominis esse potest. 300

At focus a flammis, et quod fovet omnia dictus :

Qui tamen in primis ædibus ante fuit.

Hinc quoque vestibulum dici reor : inde precando

Afflamur Vestam, Quæ loca prima tenes.

partus edidisse : una ex tribus mansit impatiens viri. Quid mirum, si virgo gaudens sacerdote virgine admoveat manus castas in sua sacra ? Nec tu concipe Vestam esse aliud, quam ardentem flammam : atque nulla aspicias corpora orta ex flamma. Merito ergo est virgo, quæ nulla semina reddit, nec concepit ; et habet comites virginitatis. Ego ineptus diu credidi esse imaginem Vestæ : deinde edoctus sum nullam subesse convexo tholo. Ignis æternus servatur in illa ade. Vesta nec ignis nullam habent imaginem. Tellus stat vi sua ; Vesta dicitur vi stando : atque ratio nominis Græci potest esse similis. At focus appellatus a flammis, et quia fovet omnia ; qui tamen prius fuit in primis ædibus. Hinc etiam opinor vestibulum appellari ; inde alloquimur Vestam precando, Quæ obtines prima loca. Consuetudo

~~~~~

tam.—289 Fr. ministr. est.—290 Fr. Admittat cast. Tum Mor. ad sua. A. pr. Læti Cod. et duo alii in sua castra man. et unus sua jura man.—291 Pro vivam unum castam ; alius puram ; alius meram.—292 Isidorus citans hos vss. habet corp. nada vid.—294 Habet dedit Heins. ex Ursin. Læti Cod. pr. A. et novem aliis pro vulg. amat.—297 Pro celatur, quinque celebratur ; forte non male, quia perpetuus erat. Burm.—298 Jun. et Voss. cum multis aliis ign. habet.—303. 304 Hic discrepant libri veti. Ursin. pr. A. Zurich. Maz. alii que

NOTÆ

287 <i>Utraque</i>] Juno et Ceres, scilicet.	qui potius verbum <i>forco</i> a foco derivent.
288 <i>Una</i>] Vesta.	
300 <i>Par Graii</i>] <i>Ἐστὶν</i> enim Græci ab <i>ἑστάναι</i> deducunt.	302 <i>In primis</i>] In primori domus parte.
301 <i>Dictus</i>] Quia igni suo focus nos aliaque fovet. Quanquam sunt	303 <i>Hinc</i>] A Vesta, quod in vestibulo esset focus,

Ante focos olim longis considerare scamnis 305
 Mos erat; et mensæ credere adesse Deos.
 Nunc quoque, cum fiunt antiquæ sacra Vacunæ,
 Ante Vacunales stantque sedentque focos.
 Venit in hos annos aliquid de more vetusto:
 Fert missos Vestæ pura patella cibos. 310
 Ecce, coronatis panis dependet asellis;
 Et velant scabras floridaserta molas.
 Sola prius furnis torrebant farra coloni;
 Et Fornacali sunt sua sacra Deæ.

fuit quondam sedere ante focos in longis scamnis, et credere Deos adesse mensæ. Nunc etiam cum sacra prisca Vacunæ celebrantur, stant atque sedent ante aras Vacunales. Aliquid de more antiquo transiit in hanc ætatem: patella nitida tenet dapes missas Vestæ. Ecce panis dependet asinis coronatis; etserta florida tegunt asperas molas. Agricola olim torrebant furnis solu farra; atque sunt sua sacra

~~~~~

nonnulli inde precando *Quæ famur Vestæ*: alii plures unde precando *Quæ famur vestra est*, vel *Vestam*: unus *Quaramus Vestam*; alius *Quaramur*: tres unde precando *Affamur Vestam*. Heins. scribendum putat inde precando *Præfamur Vestam*; vel inde precamur *Præfuti Vestam*; nam in plurimis vett. erat *precamur*. Neapolis, cum vulgatis, sic legit, inde precando *Dicimus, o Vestæ*: Burm. conj. inque precando *Affamur Vestam*. Denique Fr. unde precamur *Quæ famur Vestæ est, quæ l. p. tenet*.—305 Fr. *scamnis...longis*, ordine mutato.—307 P. et Excerpt. D. *Lacunæ*; et vs. seq. *Lacunales*: ubi Jun. habet *Vacanales*.—309 *Aliquid...vetusto* Cod. Neapolis exhibet; Gryph. edidit *aliquo...vetusto*: ceteri cum vulg. *aliquo...vetustas*.—310 Duo libri *Fer jussos V. Tum Med. parva patell. et tres V. curva*: Heins. conj. *curta*.—312 Tres libri *scabr. florea sert.* et unus *molliæ*. Tres *florida farra mol.* et quatuor *sert. comas*.—314 Fr. a

NOTÆ

304 *Vestam, Quæ*] Discrepant hic multum codices. Sensus apertus est: mendum tamen quod lateat facile non est dicere. Ceterum notandum quod et Servius docet, sicut Jani, ita et Vestæ, omnibus sacrificiis nomen invocari.

306 *Adesse*] Propterea quod ante focos considerent, ubi Vestæ atque Penates.

308 *Vacunæ*] Dea quæ vacantibus præerat; cuique adeo in templo illi dicato agricolæ a laboribus ruris cessantes per hyemem vota solvebant. Eam Varro Minervam esse dixit, quod ea maxime hi gaudeant qui

sapientiæ vacant. Alii Dianam aut Cererem credidere.

309 *Vetusto*] De quo insequentibus: neque ad præcedentia referes, ut suadet Commentator.

310 *Missos*] A piis civibus ipsi Vestæ muniri litantibus. Boni quippe civis fuit, Varrone auctore, legibus parere, Deos colere, in patellam dare.

Pura] Purgata et deteresa.

311 *Ecce*] In Vestæ honorem asini molitorii hoc tempore a pistioribus coronabantur.

312 *Scabras*] Sint vero necesse est ad conterendum triticum.

314 *Fornacali*] De ea in præceden-

- Suppositum cineri panem focus ipse parabat ; 315
 Strataque erat tepido tegula quassa solo.
 Inde focum servat pistor, dominamque focorum,
 Et quæ pumiceas versat asella molas.
 Præteream, referamne tuum, rubicunde Priape,
 Dedecus ? est multi fabula plena joci. 320
 Turrigera frontem Cybele redimita corona
 Convocat æternos ad sua festa Deos.
 Convocat et Satyros, et, rustica numina, Nymphas.
 Silenus, quamvis nemo vocarat, adest.
 Nec licet, et longum est epulas narrare Deorum : 325
 In multo nox est pervigilata mero.
 Hi temere errabant in opacæ vallibus Idæ :
 Pars jacet, et molli gramine membra levat.

Dea Fornacali. Ipse focus parabat panem substratum cineri ; et lateres fracti erant positi in solo calido. Inde pistor, et asella, quæ agitat molas pumiceas, observat focum et dominam focorum. Omittamne, an memorem tuum probrum, Priape rubicunde ? Fabula est referta multi joci. Cybele habens caput cinctum corona turrifera congregat Deos æternos ad sua festa. Convocat etiam Satyros, et Nymphas numina rustica. Silenus adest, quamvis nullus invitasset. Neque fas est, et prolixum foret referre dapes Deorum : nox est exhausta in multo vino. Hi passim vagantur in vallibus Idæ umbrosa : pars strata est, et quietem præbet artibus in herba tenera. Hi ludunt ; sopor tenet istos ; pars jungit lacertos, et ter percutit

//////////

pr. man. Fornicali. Vett. plurimi et Edd. primæ sunt stata sacr. Heins. conj. data. Gottorph. sua templa D.—316 R. Strataq. erant tep. Multi etiam quass. foco.—318 Multi quæ pumiceas vers. —319 Alii Præteream refer.—320 Pet. est multo...joco. Et meliores, teste Heins. parva joci.—321 Omnes fere scripti et editi Turrigeram front. Be. Thuriferam.—322 Alii Evocat, vel, ut Fr. Advocat ætern.—324 Pro vocarat pr. A. et octo alii vocaret ; tres vocavit.—325 Heins. malebat Nec libet : Burm. autem nihil mutandum censet.—326 Duo libri est pervigil acta mer. Mor. evigilata.—327 Ex melioribus Heins. recepit Hi pro vulg. Di. Mox Excerpt. D. et plurimi scripti opac. collibus I.—328 P. alter, et quinque alii, cum Edd. Gryph. et Mycill. membr. levant.—

NOTE.

tibus.

316 *Strataque*] Focus stratus erat lateritiis ad coquendum panem. Atque adeo nihil mirum Vestæ, focorum Dominiæ, pistorum quod festum colebant.

317 *Servat*] Observat et celebrat Vestam in foco.

318 *Pumiceas*] Instar pumicis sca-

bras atque asperas.

319 *Præteream*] Coronandorum asinorum causam est redditurus Naso.

321 *Turrigera*] Nota hæc sunt omnia ex præcedentibus. Primis urbibus turres quia addiderat Cybele turrita exhibetur.

327 *Idæ*] Festum fingit in Phrygia ad Cybelæ dilectos colles.

- Hi ludunt, hos somnus habet; pars brachia nectit,
 Et viridem celeri ter pede pulsat humum. 330
 Vesta jacet, placidamque capit segura quietem;
 Sicut erat positum cespite fulta caput.
 At ruber hortorum custos Nymphasque Deasque
 Captat; et errantes fertque refertque pedes.
 Aspicit et Vestam: dubium, Nymphamne putarit, 335
 An scierit Vestam: scisse sed ipse negat.
 Spem capit obscœnam, furtimque accedere tentat;
 Et fert suspensos, corde micante, gradus.
 Forte senex, quo vectus erat, Silenus asellum
 Liquerat ad ripas lene sonantis aquæ. 340
 Ibat, ut inciperet longi Deus Hellesponti;
 Intempestivo cum rudit ille sono.
 Territa voce gravi surgit Dea. Convolat omnis
 Turba. Per infestas effugit ille manus.
 [Lampsacos hoc animal solita est mactare Priapo: 345
 Apta asini flammis indicis exta damus.]

terram viridem pede levi. Vesta jacet, atque indulget tranquille leni quieti, habens caput sustentatum cespite, sicut erat positum. At ruber custos hortorum insidiatur et Nymphis et Deabus; et fert atque refert pedes vagantes. Videt quoque Vestam, incertum credideritne Nympham, an compertum habuerit esse Vestam: verum ipse negat scisse. Concipit spem turpem, et conatur appropinquare furtim; et fert gressus suspensos corde saliente. Forte senex Silenus liquerat asinum, cui insederat, ad ripas aquæ leviter strepentis. Deus longi Hellesponti incedebat ut faceret initium, cum ille rudit voce inopportuna. Dea excitata sono magno surgit: omnis cœtus convolat: ille exadit per manus insensas. Lampsacus consuevit immolare hoc ani-

//////////

329 Pro *nectit*, Mor. *jactat*; et sic Fr. pro var. lect. P. *vertit*: sex scripti et Edd. pr. Gryph. et aliæ *nectunt*.—330 *Pars viridem* editi quidam et quinque scripti; sed male: chorea enim nexis brachiis saltat. *Burm.*—332 *Pembroc.* et Jun. *er. posito cesp.*—335 *Multi dub. est, N.* 'Tollo τὸ ἐστ; ita præstantiores libri.' *Heins.*—336 Jun. *quod pro scil. R. ips. neget.*—338 *Unus liber ore pro corde: et P. corde tremente, grad.*—340 Pr. A. et Læti Cod. cum Be. et quibusdam aliis *ad ripam len.*—341 *Pet. long. decus II.*—343 *Duo libri fugit pro surgit.*—344 Jun. *infest. confugit ill.* et Ed. Neap. *effugit illa man.*—345. 346

NOTÆ

- 329 *Nectit*] Implicat ad choreas tum jacent, Deus.
 agitandas. 344 *Infestas*] Scilicet illic Priapo
 333 *Custos*] Priapus, scilicet. festum non fiat.
 336 *Negat*] Ne audentior videretur. 345 *Lampsacos*] Inepte huc incul-
 341 *Deus Hellesponti*] Priapus, catum distichon nullus non videt.
 Lampsacenorum, qui ad Hellespon-

Quem tu, Diva memor, de pane monilibus ornas :

Cessat opus : vacuæ conticuere molæ.

Nomine, quam pretio celebratio, arce Tonantis,

Dicam Pistoris quid velit ara Jovis.

350

Cincta premebantur trucibus Capitolia Gallis :

Fecerat obsidio jam diuturna famem.

Jupiter ad solium Superis regale vocatis,

Incipe, ait Marti. Protinus ille refert :

Scilicet ignotum est, quæ sit fortuna meorum,

355

Et dolor hic animi voce querentis eget ?

Si tamen, ut referam breviter mala juncta pudori,

Exigis : Alpino Roma sub hoste jacet.

mal Priapo ; præbemus focis viscera idonea asini indicis. Quem tu Diva nequaquam ingrata decoras monilibus de pane. Opus intermittitur : mole inertes requieverunt. Referam quid indicet altare Jovis Pistoris in arce Tonantis, insignius nomine quam pretio. Capitolia septa feris Gallis urgebantur : obsidio longa jam creverat inopiam. Jupiter, Cælestibus citatis ad solium regium, Fac initium, inquit Marti : continuo ille reddit : Nimirum incertum est, quæ sit sors meorum, atque hic luctus animi opus habet voce dolentis. Si tamen requiris ut memorem paucis mala juncta dedecori, Roma protrita est sub hoste Alpino. Hæc est, Jupiter,

//////////

Lampsacos nonnulli : et sequenti versu, Apta asini, pro Hinc asini, meliores omnes. Sed emunetæ naris quilibet facile odoretur hoc distichon ab aliquo homine male feriato hic præter rem esse inculcatum, ut et alibi non raro factum. Heins. Forte ita refectum posset retineri : Lampsacos hinc a. s. hoc m. P. Hinc asini flammis, &c. hinc asini est in Putean. Sarav. et multis editionibus : si enim omittatur distichon, quo referas sequentia, Quem tu, &c. non video ; nam ille præcedens Silenum, ut puto, respicit : nam infestæ manus petebant Silenum, non asinum. Burm.—350 Dicam Pistoris quidam vett. habent, quos sequitur Burm. ‘ Libri veteres, discant pistoris, vel dicant. Quidam etiam, discant pistoris. Lego, Dic jam, vel discite.’ Heins.—351 Voss. et Be. Cuncta prem.—352 Excerpt. D. P. et Mor. nam pro jam.—355 Pro meorum scripti plurimi malorum : unus Deorum ; alius riarum ; tertius locorum. ‘ In Francofurtensi erat pro varia lectione, Quo sit Romana loco res : quod unde venerit nescio. An dictum ut illud a Virgilio Æn. II. 322. ‘ Quo res summa loco.’ et Terent. Adel. III. 2. 46. ‘ Pejore res loco non potis est esse.’ et ita alii. ‘ Res Romana’ etiam infra occurrit vs. 433. et alibi centies. Burm.—357 Pet. ref. pariter mal.—358 Maz. hoste fuit : Heins. conj. ruit.—359

NOTÆ

349 *Arce Tonantis]* In Capitolio. Ceterum ad Vestæ sacra parum aut nihil spectant quæ subjicit Naso.

351 *Trucibus]* Sævis Senonibus. Verum nota hæc omnibus ex Histori-
cis

356 *Hic]* Meus. Querimoniam habet hæc Ironia.

357 *Pudori]* Namque Mars, belli Deus, suis opem ferre debuisset.

358 *Alpino]* Ex Alpibus orto.

Hæc est, cui fuerat promissa potentia rerum,
 Jupiter? hanc terris impositurus eras? 360
 Jamque Suburbanos, Hetruscaque contudit arma:
 Spes erat in cursu: nunc Lare pulsa suo est.
 Vidimus ornatos, ærata per atria, picta
 Veste, triumphales occubuisse senes.
 Vidimus Iliacæ transferri pignora Vestæ 365
 Sede. Putant aliquos scilicet esse Deos?
 At si respicerent, qua vos habitatis in arce,
 Totque domos vestras obsidione premi;
 Nil opis in cura scirent superesse Deorum,
 Et data sollicita thura perire manu. 370
 Atque utinam pugnae pateat locus! arma capessant;
 Et, si non poterunt exsuperare, cadant.

cui potestas rerum fuerat promissa? Hunc eras præpositurus orbi? Jamque subegit suburbanos et arma Tusca. Spes erat in cursu: nunc ejecta est domo sua. Conspeximus per atria ærata senes triumphales insignes veste picta morti traditos. Vidimus pignora Vestæ Iliacæ moveri loco. Credunt scilicet aliquos Deos esse? At si cogitarent, qua in arce vos degitis, totque vestras sedes urgeri obsidione, intellexerent nihil restare auxilii in cura Deorum, et thura oblata manu pia frustra esse. Atque utinam locus detur prælio? Sumant arma; atque, si non poterunt vincere,

//////////

Thuan. fuer. permissa potent.—361 A. Hetruscaq. perculit arm. Pet. conculit.—362 Be. Spesque er. Pr. A. Spes erat in Crasso victa repulsa suo.—363 Pro ærata unus Pat. et alter Pet. aurata; Be. errata: Heins. volebat reserata; et Lipsius cerata.—364 Quatuor libri triumph. succubuisse sen. alii accubuisse, procubuisse, concubuisse.—365 Fr. Italica. Mox Maz. et duo alii transf. pectora vel præmia V. Sa. pignora gentis.—366 Quidam Æde: put. Præterea putent aliq. unns Pat.—369 Duo Maz. Be. et plures alii in curas scir.—371 Meliores, teste Heins. capessant; alii capessent.—372 Pr. V. et quinque

NOTÆ

360 *Hanc*] Non sine exprobratione hæc Ironia.

361 *Contudit*] Roma, scilicet.

362 *Lare*] Pro domo, ut passim.

363 *Ærata*] In vestibulis adium ante æratas januas. Per eam vero a Gallis calamitatem, majores natu, amplissimis usi honoribus, in forum cōunt. Ibi devovente Pontifice Diis se Manibus consecrant: statimque in suas quisque ædes regressi, sicut in trabeis erant, et amplissimo cultu, in curulibus sellis sese posuerunt, ut

cum veniret hostis in sua dignitate morerentur. Quanquam paulo aliter ab aliis res ista refertur.

365 *Transferri*] Ad Cerites sacra sua Vestæ Virgines abstulerunt.

366 *Putant*] Galli, scilicet.

367 *Qua in*] Capitolio, scilicet, imprimis.

371 *Utinam*] Quasi exprobet esse adhuc aliquid opis Romanis sperandum, modo ne sint in Deorum arce conclusi. Iratus loquitur Deus belli.

Nunc inopes victus, ignavaque fata timentes,
 Monte suo clausos barbara turba premit.
 Tum Venus, et lituo pulcher trabeaque Quirinus, 375
 Vestaque pro Latio multa locuta suo.
 Publica, respondit, cura est pro mœnibus istis,
 Jupiter, et pœnas Gallia victa dabit.
 Tu mollo, quæ desunt fruges, superesse putentur,
 Effice: nec sedes desere, Vesta, tuas. 380
 Quodcumque est Cereris solidæ, cava machina frangat;
 Mollitamque manu duret in igne focus.
 Jusserat: et fratris virgo Saturnia jussis
 Annuit; et mediæ tempora noctis erant.
 Jam ducibus somnum dederat labor. Increpat illos 385
 Jupiter, et sacro, quid velit, ore docet:

occumbant. Nunc agmen barbarum urget coactos in monte suo, destitutos alimentis, atque metuentes mortem inertem. Tum Venus, et Quirinus decorus lituo et trabea, atque Vesta protulerunt multa pro Latio suo. Jupiter reposuit, Cura est publica pro muris istis, et Gallia subacta persolvit pœnas. Tu tantum, Vesta, fac fruges, quæ desiderantur, credantur abundare, neque relinque tuas domos. Cava machina conterat quodcumque est farris integri, atque focus solidet subactam manu. Monuerat, et virgo Saturnia obtemperat monitis fratris: atque tempora erant mediæ noctis. Labor jam induxerat soporem ducibus. Jupiter objurgat illos, atque

alii non poterint. Mox cadant ex melioribus; vulg. cadent.—373. 374 Heins. in ora codicis, *inopes, victosque*: certe in vulgata lectione dubium est, an intelligat Romanos *inopes victus*, id est, egentes victus, an ipsos *victus inopes* vocet, ut Met. i. 312. ‘Illos longa domant inopi jejunia victu.’ Sic et ‘iras inopes’ dixit Val. Flac. v. 147. Deinde elegantius foret, *monte tuo*: Jovi enim Tarpeio et Capitolino vocato hæc dicit. *Ignavaque facta* quinque libri: unde Heinsius faciebat *pacta*. Mox *impia turba* Ambr. et Læti. *Burm.* Et *premunt* unus V.—376 Fr. *suo est*.—377 Duo libri *Gallica, respond.* *turba est*: P. *Publica...causa*, Mox Maz. *alter mœn. urbis*.—378 Jun. *et pœnam G.*—380 Pro *sedes...tuas* pr. A. et Læti Cod. *Latium...tuum*.—381 Læti Cod. *Quod superest Cer.* Tum Fr. *solid.* Cer. inverso ordine.—382 Heins. malit *Mollitumque*.—383 Pro *et* Heins. malit *at*.—384 Heins. conj. *noct. eunt*.—385 Mor. unus *excitat illos*; Maz. et Voss. *increpat omnes*.—386 Fr. *qui pro quid, quod corr.*

NOTE

373 *Ignava*] Famine mori.

375 *Lituo*] Quo bacillo sine nodo, aduncò leviterque a summo inflexo, auguratus insigni, usus quoque Romulus cum primum Urbis regionem descripsit.

377 *Publica*] Ad omnes Deos spectat.

381 *Solidæ*] Fruges nondum contritas molæ subjiciendas esse admo-net.

Cava machina] Mola.

382 *Duret*] Ut fiat panis.

383 *Virgo Saturnia*] Vesta.

Surgite, et in medios de summis arcibus hostes
 Mittite, quam minime perdere vultis, opem.
 Somnus abit, quæruntque novis ambagibus acti,
 Perdere quam nolint, et jubeantur, opem. 390
 Ecce, Ceres visa est: jaciunt Cerealia dona.
 Jacta super galeas scutaque longa sonant.
 Posse fame vinci spes excidit. Hoste repulso
 Candida Pistori ponitur ara Jovi.
 Forte revertabar sacris Vestalibus illac, 395
 Qua Nova Romano nunc Via juncta Foro est.
 Huc pede matronam vidi descendere nudo:
 Obstupui, tacitus sustinuique gradum.
 Sensit anus vicina loci: jussumque sedere
 Alloquitur, quatiens, voce tremente, caput. 400
 Hoc, ubi nunc fora sunt, udæ tenuere paludes:
 Amne redundatis fossa madebat aquis.

indicat ore sacro quid velit: Surgite, atque mittite in medios hostes, de supremis arcibus, auxilium quod minime vultis dare. Sopor recedit, atque ducti inauditis ambagibus, quærunt quod auxilium nolint dare, et moneantur. En fruges visæ sunt. Mittunt munera Cerealia. Missa super cassides et vastos clypeos strepunt. Spes perit posse subigi inopia. Hoste profligato altare splendidum statuitur Jovi Pistori. Forte redibam festis Vestalibus illac, qua Via Nova nunc juncta est foro Romano. Adverti matronam huc contendere pede nudo: obstupui tacitus, et repressi gressum. Anus vicina loci vidit, atque concutiens caput alloquitur me monitum voce tremente. Paludes humidæ insederunt hoc, ubi nunc sunt fora: fossa

a man. sec.—388 Olim legebatur *minim. tradere vult*, sed ‘*mittere* Ursini, Vossii, et unus Patavinus; non inveniusta repetitione.’ Heins. At ego multo venustiore lectionem primæ editionis et quatuor scriptorum, *perdere*, puto: uti et sequenti pentametro legendum. Heinsius ibi *prodere* conjecerat. *Mittere vultis* Pembroc. et Vatican. *credere vultis* unus. Burm.—391 *Ecce* ex Ursin. Nanger. et octo aliis Heins. dedit pro vulg. *Esse*.—393 Unus Med. *Vincere posse fame spes*.—395 In Cod. Neapolis *Fort. revertubar sacr.* In plurimis cum vulg. legebatur *festis* pro *sacris*; sed ‘non placet κακῆμ-
 φανον illud *festis Vestalibus*: tres codices, *sacris Vestalibus*; tres alii, *Festis Cerealibus*; et duo alii, *festis natalibus*. Primum placet, et ita centies in his Libris *sacra* et *festa* permittantur. Elegans quoque lectio, quam Neapolis in suis reperit, *revertubar*: quod recipere, nisi sequeretur, *jussumque sedere*, unde pede iter fecisse colligitur. Burm.—397 Pro *Huc* Mor. et duo alii *Hoc*; Jun. *Hic*. Mox in Fr. *nudo descendere vidi*.—398 Heins. malebat *tacitos...gradus*; nam *gradus* erat in quibusdam vet. —399 *Loci* ex Heins. emend. ceteri *loco*.—401 Pro *Hoc*, alii *Huc*, vel *Hæc*, vel *Hic*. Mox nonnulli *ud. tremuere*, vel, *tumuere palud.*—402 Plurimi vet. cum vul-

NOTÆ

388 *Quam*] Panem, scilicet, ejus monitis.

magna erat inopia.

394 *Candida*] Marmorea.

389 *Ambagibus*] Obscuris Jovis

Delph. et Var. Clas.

Ovid.

6 X

Curtius ille lacus, siccas qui sustinet aras,
 Nunc solida est tellus, sed lacus ante fuit.
 Qua Velabra solent in Circum ducere pompas, 405
 Nil præter salices cassaue canna fuit.
 Sæpe suburbanas rediens conviva per undas
 Cantat, et ad nautas ebria verba jacet.
 Nondum conveniens diversis iste figuris
 Nomen ab averso ceperat amne Deus. 410
 Hic quoque lucus erat, juncis et arundine densus,
 Et pede velato non adeunda palus.
 Stagna recesserunt, et aquas sua ripa coërcet :
 Siccaue nunc tellus : mos tamen inde manet.
 Reddiderat causam. Valeas, anus optima, dixi : 415
 Quod superest ævi, molle sit omne, tui.
 Cetera jam pridem didici puerilibus annis :
 Non tamen idcirco prætereunda mihi.
 Mœnia Dardanides nuper nova fecerat Ilus :
 Ilus adhuc Asiæ dives habebat opes. 420

madebat aquis exundantibus flurio. Ille lacus Curtius, qui fert alturia sicca, est nunc terra firma, sed fuit prius lacus. Nihil fuit præter salices et arundines fractæ, quæ Velabra consuerunt ducere pompas in Circum. Sæpe conviva revertens per undas suburbanas canit, et jactat dicta ebria nautis. Nondum iste Deus sumserat nomen aptum variis figuris a flurio averso. Hic etiam erat lucus spissus juncis et cannis, et palus non penetranda pede lecto. Stagna recesserunt, et sua ripa continet aquas : atque terra nunc arida : tamen consuetudo inde superest. Ediderat rationem. Valeas, anus optima, dixi ; omne quod superest temporis tui sit letum. Doc-tus sum jamdiu reliqua ætate puerili ; non tamen ideo sunt mihi silentio præter-mittenda. Ilus Dardanides nuper posuerat novos muros : opulentus Ilus fræbatur

//////////

gatis quibusdam redundanti...aqua ; ' quos cave audias.' Heins.—406 Cassaque recepit Heins. ex duobus melioribus F. et Maz. a man. pr. pro vulg. *crassaue*.—408 In vor. *ebria* pro var. lect. Fr. dat *tudia*. Tum pro *verba* Heins. malit *dicta* vel *probra*. Pr. A. et tres alii *verba facit*.—410 Phurimi ab *averso* cep. et unus *averso*.—411 Mor. unus *virgis* pro *juncis*.—412 P. et Excerpt. D. *ped. nudato non*.—414 Inde ex pr. Bonon. ceteri ille. —415 Pr. A. et Læti Cod. *Val. huic opt*.—421 Pr. A. et Læti Cod. *sign. vi-*

NOTÆ

403 *Aras*] Pro ara posuit Saturni, quæ in lacu Curtii.

405 *Velabra*] Eo nomine a vehendo dictus ille locus per quem in Circum ibatur, quia olim fluvio crebro exundante, eo loco trajectus esset in

formam : trajectum autem Romani appellabant Velaturam.

407 *Suburbanas*] Tiberis exundantis.

410 *Deus*] Vertumnus, quem ab annis Tiberini mutato cursu sic dictum finxerunt etiam alii.

Creditur armiferæ signum cœleste Minervæ
 Urbis in Iliacæ desiluisse juga.
 Cura videre fuit: vidi templumque locumque.
 Hoc superest illi: Pallada Roma tenet.
 Consulitur Smintheus: lucoque obscurus opaco 425
 Hos non mentito reddidit ore sonos:
 Ætheriam servate Deam; servabitis Urbem:
 Imperium secum transferet illa loci.
 Servat, et inclusam summa tenet Ilus in arce:
 Curaque ad hæredem Laomedonta venit. 430
 Sub Priamo servata parum: sic ipsa volebat;
 Ex quo iudicio forma revicta suo est.
 Seu genus Adrasti, seu furtis aptus Ulixes,
 Seu pius Æneas, eripuisse datur.

adhuc divitiis Asiæ. Simulacrum cœleste Palladis armigeræ dicitur decidisse in colles Urbis Iliacæ. Desilcrio ductus sum videndi; aspexi et delubrum et locum. Hoc manet adhuc illi: Roma habet Palladem. Smintheus consulitur; atque tectus luco obscuro, protulit has voces ore non mendaci: Custodite Deam cœlestem, custodietis Urbem: illa transportabit secum potestatem loci. Ilus custodit, et tenet clausam in suprema arce: atque ea cura descendit ad hæredem Laomedontem. Sub Priamo incaute fuit custodita: ipsa ita cupiebat, ex quo pulchritudo sua superata est iudicio. Seu genus Adrasti, seu Ulysses paratus ad clandestina, seu pius Æneas

tale M. quod Heins. putat pro fatale.—422 Pro jugu, alii multi jugo; Douza pater jugum; quatuor alii jugis.—424 Illi ex Ursini Cod. Heins. dedit pro vulg. illic: et sic etiam Fr.—426 Alter P. non mentitos edidit or.—430 Ursin. et unus Pat. L. redit.—431 Ex melioribus Heins. recepit volebat pro vulg. volebas.—432 Pro revicta quidam rejectu; Cant. et alius relicta: Be. relata tuo est: plurimi etiam alii tuo vel tua: vulg. tua; sed meliores, teste Heins. suo vel sua.—433 Plurimi Seu gener A. Deinde Thuan. furt. notus U.—434 Vulg.

NOTÆ

419 *Ilus*] Trois filius, Dardani propnepos, qui Ilium aut primus condidit, aut instauravit.

421 *Signum*] Palladium, scilicet, quod nulla mortali elaboratum industria vetustas credidit.

423 *Vidi*] Quo tempore opinor in exilium profectus.

424 *Pallada*] Palladium.

425 *Smintheus*] Apollinem dicit, qui in urbe Cyriſsa, ut Strabo refert, apud Trojam, delubrum habuit, ubi ejus statua, sub cujus pedibus *ὀφύθρος* mus

erat, quod illud genus aliquando sustulisset.

427 *Ætheriam*] Palladis simulacrum cœlo delapsum, quod Trojani quamdiu servassent, urbs sua capi non poterat.

430 *Laomedonta*] Qui Ili hæres et filius, cujus adeoque Palladium imperii pignus cura fuit servandi.

431 *Ipsa*] Pallas, scilicet, Trojanis ob iniquum sibi Paridis iudicium infensa.

433 *Genus Adrasti*] Diomedes est

Auctor in incerto : res est Romana : tuctur 435
 Vesta, quod assiduo lumine cuncta videt.
 Heu quantum timuere Patres, quo tempore Vesta
 Arsit, et est adytis obruta pæne suis !
 Flagrabant sancti sceleratis ignibus ignes :
 Mixtaque erat flammæ flamma profana piæ. 440
 Attonitæ flebant, demisso crine, ministræ :
 Abstulerat vires corporis ipse timor.
 Provolat in medium, et magna, Succurrite, voce,
 Non est auxilium flere, Metellus ait.

dicitur sustulisse. Auctor est in dubio. Res est Romana: Vesta servat, cum cernat omnia lumine inextincto. Heu quantum Patres metuerunt, quo tempore Vesta flagravat, et est fere oppressa suis sacrariis! Flammæ sacræ absumebantur flammis scelestis; atque ignis impurus erat confusus cum igne sacro. Sacerdotes stupefactæ lacrymabantur capillis sparsis; ipse metus subtraxerat vires corporis. Metellus procurrit in medium, atque inquit clata voce, Opem ferte, lugere non est

*eripuiss. ferunt : sed 'vix Latinitatis ratio constabit huic versui, nisi cum Sar-
 ravianò codice, eripuissè datur, rescribas: nñus Farnesianus, eripuisset eam :
 an, eripuerè Deam ?' Heims. Recte datur, id est narratur, traditur. Burm.—
 435. 436 Sic veteres: non, in incerto est. Nihil hic sani. Primo scribendum
 videtur, res est Trojana, hinc passim Troica et Iliaca Vesta dicitur. Cetera
 expedire possem variis conjecturis, quæ perplexa valde et intricata sunt,
 sed ne quid te, Lector, morer, versum utrumque ab interpolatoris illa manu,
 quam Ovidius passim est expertus, fuisse procusum censeo: doctissimus Gro-
 novius ad Statium in Diatrib. cap. 42. et omissis et Livium xxii. 20. juncta
 videt velit reponi. Sed potius est ut corrigamus, Auctor in incerto: præses Ro-
 mana tuctur Vesta; q. a. l. juncta videt: quod videt junctum Vestæ Palladium,
 nempe quod eodem templo est sub Romanæ præsidis Vestæ tutela. In an-
 tiquis nummis, VESTA PO. RO. QVIRITIVM. Curtius iv. 13. 'Expetere præ-
 sides Persarum imperii Deos debitas a vecordibus pœnas.' Verius tamen vi-
 detur, præses Romana tuctur Vesta esse scribendum, quomodo 'Lares præstites'
 apud Nostrum initio Maii mensis. 'Minerva præstes' apud Festum. 'Jupiter
 præstes' in vetustis apud Guterum marmoribus p. 22. 1. et 2. ita enim poste-
 rior est supplenda; et p. 1065. 2. Heims. Scaliger, incertum an ex Ms. Co-
 dice pro tuctur legit vetusque.—138 Adytis ex pr. A. et Læti Cod. reposuit
 Heims. quod putat elegantius quam vulg. tectis.—140 Mor. fl. proterva pi.—
 441 Maz. alter Atton. stabant, dem. Quinque libri dimisso crin. Tum P.
 alter magistra.—143 Fr. cum quinque aliis Percolat in med. tres Prævolat.
 Deinde opt. F. et tres alii et viva, Succ.—144 Plurimi ex antiquis est*

NOTÆ

Adrasti nepos, qui cum Ulysse Palladium Troja surripuisse dicitur.

435 Res] Palladium ad Romanos pertinet. Quanquam et aliæ urbes sibi vendicant.

436 Assiduo] Siquidem inextinctus Ignis.

437 Quo tempore] Anno, scilicet, Urbis 512. Q. Lutatius et A. Manlius Consulibus.

441 Metellus] Qui Pontifex Maximus divinitus quasi missus, ut videre est apud Valer. Maximum.

- Pignora virgineis fatalia tollite palmis : 445
 Non ea sunt voto, sed rapienda manu.
 Me miserum ! dubitatis ? ait. Dubitare videbat,
 Et pavidas posito procubuisse genu.
 Haurit aquas : tollensque manus, Ignoscite, dixit,
 Sacra : vir intrabo non adeunda viro. 450
 Si scelus est ; in me commissi poena redundet :
 Sit capitis damno Roma soluta mei.
 Dixit, et irrupit : factum Dea rapta probavit ;
 Pontificisque sui munere tuta fuit.
 Nunc bene lucetis sacræ sub Cæsare flammæ : 455
 Ignis in Iliacis nunc erit, estque, focis.
 Nullaque dicetur vittas temerasse sacerdos
 Hoc Duce : nec viva defodiatur humo.
 Sic incesta perit : quia quam violavit, in illam
 Conditur : et Tellus Vestaque numen idem est. 460

auxilium. Auferte pignora fatalia manibus virgineis : ea non sunt tollenda voto sed manu. Me infelicem ! hæretis ? inquit. Cernebat hæere, atque timidus procubuisse genu flexo. Petit aquas ; atque elevans palmas, Parcite sacra, inquit : mas subibo non tangenda mari. Si flagitium est ; supplicium facti recidat in me ; Roma sit expers damni mei capitis. Dixit, atque irruit : Dea sublata probavit facinus : atque fuit intacta beneficio sui Pontificis. Nunc ignes sacri feliciter splendetis sub Cæsare : nunc flamma erit in aris Iliacis, atque est. Nulla ministra feretur violasse vittas hoc Duce ; neque tegetur terra viva. Ita perit impudica ; quia illa tegitur quam inquinavit : atque Terra et Vesta est eadem Dea. Brutus

officium ster.—445 Plurimi flammis pro palmis.—447 Strozæ liber ad-
 hac pro ait ; ut rō ait subintelligatur.—450 Maz. Sac. ait, intrab.—453
 Variant admodum codices : quidam, eripuit, alii, arripuit ; quidam, irri-
 puit ; omnes frustra : irrumperere enim proprium in hac re verbum, lib.
 II. Trist. 305. ‘ Quæcumque irrupit, quo non sinit ire sacerdos,’ Burm.—
 455 In quibusdam sacro pro sacræ.—457 Ex melioribus Heins. profert teme-
 rasse pro vulg. temerare : Sa. temerata, ut sit Græcismus.—459 Meliores,
 teste Heins. illam ; ceteri illa.—460 Heins. legit ut pro et. Plurimi etiam

NOTÆ

450 Non adeunda] Vetitus, scilicet, maribus ingressus in Vestæ adyta, ubi Ignis, Palladium, aliaque arcana imperii pignora.

452 Soluta] Libera ab omni scelere, atque omni periculo.

453 Dea] Atque iusuper Senatus, qui præter cetera, ut curru ad curiam

veheretur, rem pretii quantivis, concessit.

455 Cæsare] Qui Pontifex Maximus multa beneficia in Vestales contulit, quæ habes apud Sueton.

456 Iliacis] Vestæ Iliacæ.

457 Temerasse] Impudicitia, scilicet.

458 Viva defodiatur] Quo supplicio

Tum sibi Callaico Brutus cognomen in hoste

Fecit, et Hispanam sanguine tinxit humum.

Scilicet interdum miscentur tristia lætis,

Ne populum toto pectore festa juvent.

Crassus ad Euphraten Aquilas, natumque, suosque 465

Perdidit: et leto est ultimus ipse datus.

Parthe, quid exultas? dixit Dea: signa remittes:

Quique necem Crassi vindicet, ultor erit.

At simul auritis violæ demuntur asellis,

Et Cereris fruges aspera saxa terunt; 470

Navita puppe sedens, Delphina videbimus, inquit;

Humida cum pulso nox erit orta die.

JAM, Phryx, a nupta quereris, Tithone, relinqui;

Et vigil Eois Lucifer exit aquis.

tum paravit sibi cognomen in hoste Callaico, et infecit terram Hispanam sanguine. Verum enimvero lugubria nonnunquam miscentur festivis, ne festa juvent populum toto corde. Crassus amisit ad Euphraten Aquilas, et filium, et suos; atque ipse est postremus interfectus. Parthe, quamobrem triumphas? inquit Dea: restitues signa: atque vindex erit, qui ulciscatur mortem Crassi.—At cum primum violæ deripiuntur asinis auritis, et scabræ molæ frangunt munera Cereris, nauta sedens in puppe dicit, Aspiciemus Delphinum, cum nox ulla erit orta, die exacto.—Jam doles, Phryx Tithone, deserui a conjuge; atque Lucifer exspectatus prodit ex aquis

//////////

τὸ ἐστὶν οὐκ ἀγνοοῦνται.—461 Neapolis liber habet sib. Gallaco; B. in Fr. corr. Galliaco; at a pr. man. Calliaco. Dein in ex Ursin. et Zulieh. Heins. placet præ vulg. ab.—464 Olim legebatur Nec..juvant. Scaliger volebat Nec p. t. tempore f. juvant; et sic quidem Sa. at meliores, teste Heins. Nec..juvent.—465 Fr. et alii Euphratem.—469 P. et Arund. sim. auratis viol. Tum quidam vett. dementur asell.—470 Alii sax. terunt.—472 Maz. cum pulsa nox.—473

NOTÆ

afficiebantur Vestales, quæ virginitatem suam prodidissent.

461 *Callaico*] Anno Urbis 618. D. Junius Brutus sexaginta Gallæcorum seu Callaicorum millia, qui Lusitanis auxilio venerant, aspero et difficili bello oppressit; ex quo Callaius seu Gallæcus dictus.

463 *Scilicet interdum*] Nescio quid mali istud apportabit.

465 *Crassus*] De eo supra.

467 *Dea*] Vesta, cujus festum celebratur.

468 *Ultor*] Ista in Augusti gratiam.

469 *Simul*] Quarto Idus Columnella etiam Delphini facit ortum vespertinum.

Viola] Quæ, Vestali die, coronatis pane asinis affiguntur.

470 *Saxa*] Molæ, quæ ab asinis versantur.

471 *Delphina*] De quo sidere videsis in superioribus.

473 *Phryx*] Trojanus enim Tithon Laomedontius.

Relinqui] Quia exsurgit Aurora conjux.

474 *Lucifer*] Veneris stella, de qua

Ite, bonæ matres, (vestrum Matralia festum,) 475
 Flavaque Thebanæ reddite liba Deæ.
 Pontibus et magno juncta est celeberrima Circo
 Area, quæ posito de bove nomen habet.
 Hac ibi luce ferunt Matutæ sacra parenti
 Sceptraferas Servî templa dedisse manus. 480
 Quæ Dea sit: quare famulas a limine templi
 Arceat, (arcet enim,) libaque tosta petat;
 Bacche, racemiferos hedera redimite capillos,
 (Si domus illa tua est) dirige navis iter.
 Arserat obsequio Semele Jovis. Accipit Ino 485
 Te, puer; et summa sedula nutrit ope.
 Intumuit Juno, rapta quod pellice natum
 Educet: at sanguis ille sororis erat.

Eois. Concedite, bonæ Matres, (Matralia vestrum festum,) atque offerte flava liba Deæ Thebanæ. Area celeberrima, quæ habet cognomen de tauro collocato, est contigua pontibus et magno Circo. Dicunt manus sceptraferas Servii ibi posuisse delubra hac die matri Matutæ. Doce semitam navis, Bacche, qui habes crines racemiferos coronatos hedera (si illa domus est tua), doce inquam, quæ Dea sit; quamobrem prohibeat ancillas a limine adis (namque prohibet) et poscat liba tosta. Semele flagravrat obsequio Jovis. Ino accipit te, infans, atque diligens educat maxima ope. Juno irata est, quod alut filium sublata adultera. At ille erat san-

Gottorphi. T. relicta.—474 Pembroc. P. Fr. et plures alii ex. equis.—476 In voc. Flavaq. Fr. habet pro var. lect. Tostaq.—477 Plurimi Fontibus et magn. Mox Pet. celeb. Baccho.—479 Fr. ubi pro ibi: et mox fer. mutate sacr.—480 P. et Jun. Sceptraferas S. Deinde duo Mor. templ. tulisse man.—482 Petat Heins. recepit ex Maz. Zulich. pr. A. opt. Pat. Voss. et duobus aliis pro vulg. petit.—483 Maz. Zulich. pr. F. et opt. Pat. hed. distincte capill.—484 Be. alta pro illa. Deinde in vulg. dirig. vatis opus; at in Thuan. iter pro opus: Heins. dedit navis iter ex Jun. et uno Med.—485 Pr. et Læti liber J. excipit I.—486 Mor. sedula fovit ope; vel sedulitate fovet.—487 Plurimi vett.

NOTÆ

toties, quæ Solis ortum præcedit.

476 Thebanæ] Ino enim, quæ et Leucothea Græcis, Romanis Matuta, Cadmi Thebarum regis filia.

477 Pontibus] Locum describit, ubi Matutæ templum.

478 Nomen] Boarium dicitur.

480 Servi] Servium ipsum sextum Romanorum regem.

482 Arcet enim] Nisi quod unam ad-

mittit, quam iterum matronæ pugnis cæsam a templi limine ejiciunt.

484 Illa] Ex qua Matuta fuit.

Tua] Fuit Ino Bacchi matertera, siquidem Semeles, Bacchi matris, soror.

485 Obsequio] Quia eadem Majestate qua ad Junonem, istud ipsa petente Semele, Jupiter accessit, unde et flagravat.

Hinc agitur furiis Athamas, et imagine falsa :

Tuque cadis patria, parve Learchæ, manu. 490

Mœsta Learchæas mater tumulaverat umbras ;

Et dederat miseris omnia justa rogis.

Hæc quoque, funestos ut erat laniata capillos,

Prosilit ; et cunis te, Melicerta, rapit.

Est spatio contracta brevi, freta bina repellit, 495

Unaque pulsatur terra duabus aquis.

Huc venit insanis natum complexa lacertis ;

Et secum e celso mittit in alta jugo.

Excipit illæsos Panope centumque sorores ;

Et placido lapsu per sua regna ferunt. 500

Nondum Leucotheæ, nondum puer ille Palæmon

Vorticibus densi Thybridis ora tenent.

guis germanæ. Hinc Athamas agitur furiis, et fictis simulacris ; tuque, parve Learchæ, procumbis manu paterna. Tristis mater condiderat umbras Learchæas, et miserat omnia justa tristibus pyris. Hæc etiam provocat ut erat, habens comam funestam discriptam, et auferit te ex cunis, Melicerta. Una terra est coarctata in parvum spatium, arcet duo maria, et teritur duabus aquis. Huc venit complexa filium furiosis brachiis, atque dejicit secum in profundum ex sublimi vertice. Panope et centum sorores excipiunt incolumes, atque ferunt leni cursu per sua regna. Nondum Leucothea, nondum ille puer Palæmon possident ostia Thybridis frequentis

////////

raptum pro raptâ ; Heins. scribit partum.—489 Et Heins. recepit ex Ursin. Voss. Maz. Zulich. pr. A. Læti libro, et sex aliis pro vulg. sed : alii etiam sub, vel in.—490 Scholiast. Statii Tuque cadens patr. R. et unus Heins. Tu cadis a patr. Dein Fr. parr. Læerte, man.—491 Fr. Mæst. Læirceas ; et Leerceas pro var. lect. Mox duo libri mat. turbaverat umbr.—492 Pro omnia Canterus Nov. Lect. i. 8. legit omina.—495 Scholiast. Statii Theb. vi. 10. spat. concreta brev. pr. A. contacta ; Bc. constructa ; Helm. contexta ; Sa. contenta, quod Burm. placet.—498 Olim edebatur Et secum e summo mitt. P. alter Et se de celso mitt. in quatuor V. Et secum excelso ; in aliis e celso ; vel ex celso.—499 Plurimi Exc. illasum P. sex illasam.—500 In Fr. pro lapsu, scribebatur lapso ; corr. lapsos ; et pro var. lect. lapsu.—502 Alii Vortic. densis T.—

NOTE

487 <i>Rapta</i>] Jovis igne extincta.	494 <i>Melicerta</i>] Filium suum alterum furiis quoque acta rapit.
488 <i>Sanguis</i>] Cujus lege tenebatur.	495 <i>Est spatio</i>] Isthmum Achaicum circumscribit, unde se eum nato in mare præcipitem dedit Ino.
<i>Ille</i>] Bacchus, scil.	<i>Bina</i>] Ionium atque Ægæum.
489 <i>Hinc</i>] Ex eo quod Bacchum Iuo educabat ; atque ideo Juno ira intumuerat.	499 <i>Panope</i>] Nympha maris, Nerei et Doridis filia.
<i>Athamas</i>] Qui Inus maritus, Rex Thebarum.	500 <i>Regna</i>] Maria, scil. ubi quoque in Deos mutati Iuo et Melicerta.
<i>Falsa</i>] Cum lænæ catulum existimaret.	

Lucus erat : dubium Semelæ Stimulæne vocetur ;
 Mænadas Ausonias incoluisse ferunt.
 Quærit ab his Ino, quæ gens foret. Arcadas esse 505
 Audit ; et Evandrum sceptrâ tenere loci.
 Dissimulata Deam Latias Saturnia Bacchas
 Instimulat fictis insidiosa sonis :
 O nimium faciles, o toto pectore captæ,
 Non venit hæc nostris hospes amica choris. 510
 Fraude petit ; sacrique parat cognoscere ritum.
 Quo possit pœnas pendere, pignus habet.
 Vix bene desierat ; complent ululatibus auras
 Thyades effusis per sua colla comis :

vorticibus. Lucus erat ; incertum appelletur Semelæ an Stimulæ : dicunt Mænadas Ausonias celebrasse. Ino petit ab his, quæ natio esset : accipit esse Arcades, atque Evandrum tractare sceptrâ loci. Saturnia insidiosa, tecta divinitate, provocat Bacchas Latinas falsis vocibus : O nimium credulæ, o insipientes tota mente, hæc peregrina non adest favens nostris catibus. Dolo exquirat ; et instituit cognoscere morem sacri. Habet pignus quo possit exsolvere pœnas. Vix bene absolverat : Thyades implent aërem vociferationibus capillis sparsis per sua colla : atque

~~~~~

503 In Fr. *dub. est Semeles Stimulene voc.* et *Semeles Stimulene* etiam in Excerpt. D. alii *Semeles Stimulesne*, quod Burm. putat ferri posse : plurimi etiam edunt *Semele Stimulene* : Burmanni lectio est ex corr. Heins. qui etiam malit *dicatur* vel *dicatus* pro *vocetur* ; ubi etiam nonnulli exhibent *vocatur*.—504 Mor. M. *Ausonidas incol.*—505 Fr. *Archades*. Unus Pat. *Arcadas audit* ; ‘venusta repetitione,’ ait Heins.—509 Sa. *o cæco pect.* et tum in nonnullis *captas* ; aliquot scripti *raptæ*.—510 Meliores, teste Heins. *nostris* ; ceteri cum vulg. *vestris*.—512 Sa. cum Fr. et aliis *pœn.olvere, pign.*—514 Plurimi

NOTÆ

501 *Nondum Leucotheæ*] Mortalis adhuc Ino, nec Dea facta nomine Leucothea.

Ille] Melicerta, scilicet, qui neque adhuc Palæmon Græcorum, vel Portunus Latinorum.

502 *Ora*] Ostia Tiberina.

503 *Lucus*] De eo vetus memoria in Sexto Rufo, et in hoc antiquo mare :
 DIIS MANIBUS
 M. CÆCILIO SP. F. SUO RUFO
 SOLIARIO AB LUCO SEMELES, &c.

504 *Mænadas*] Bacchi Sacerdotes Latinas, quæ Orgia celebrabant.

Incoluisse] Ibi sacra celebrabant.

505 *Quæ gens*] Quæ, scil. ea loca teneret.

507 *Saturnia*] Juno, scil. quæ sub femina larva latebat.

510 *Hæc*] Ino, scil.

512 *Pignus*] Melicertam, scil. Inus filium.

514 *Thyades*] Mænades, Bacchæ, quæ a θύω *sacrifico, impetu feror*, sic dictæ.

Injiciuntque manus, puerumque revellere pugnant. 515

Quos ignorat adhuc, invocat illa Deos :

Dique, Deaque loci, miseræ succurrite matri.

Clamor Aventini saxa propinqua ferit.

Appulerat ripæ vaccas Cætæus Iberas.

Audit, et ad vocem concitus urget iter. 520

Herculis adventu, quæ vim modo ferre parabant,

Turpia fœmineæ terga dedere fugæ.

Quid petis hinc, (cognorat enim,) matertera Bacchi ?

An numen quod me, te quoque vexat, ait ?

Illa docet partim ; partim præsentia nati 525

Continet : et furiis in scelus isse pudet.

Rumor (ut est velox) agitatiss pervolat alis :

Estque frequens, Ino, nomen in ore tuum.

Hospita Carmentis fidos intrasse penates

Diceris, et longam depostuisse famem. 530

immittunt manus, et certant abripere adolescentem. Illa implorat opem Deorum, quos adhuc non cognoscit ; Dique, inquit, virique loci, præbete auxilium infelici matri. Vox concutit rupes vicinas Arentini. Cætæus admovent juvenecas Iberas littori. Accipit vocem, et commotus accelerat gradus ad eam. Quæ modo inceperant vim facere verterunt terga turpia fugæ fœmineæ accessu Herentis. Quid hinc petis, matertera Bacchi? namque agnoverat. An numen quod me torquet, inquit, urget te etiam? Illa refert partim ; partim præsentia filii cœreæt ; atque pudet abreptam fuisse in facinus furiis. Fama, ut est levis, excurrit alis motis : atque nomen tuum, Ino, est crebrum in ore. Advēna diceris subiisse fidam domum

*****

scripti *Thyad.* infusus in sua ; alii etiam in sua.—515 *Revellere* Heins. rescripsit ex melioribus pro vulg. *avellere*. Plurimi etiam *tentant* pro *pugnant*.—517 Ex *Maz.* Heins. dedit *Deaq.* nam vulg. scribebatur *viriq.*—518 *Pet.* et *Mor.* proxima saxa tenet.—519 *Pet.* *Cætæus heros* ; alius *Tirynthius heros*.—520 *Fr. voc.* certius urget.—523 Pro *cognorat* *Med.* agnorat ; tres cognorat.—525 Plurimi *Ill. dolet part.*—527 Heins. malit *agitat. provolat al.*—528 *Fr. freq.* nomen semper in or.—529 In *Læti Cod.* *Carmentæ*.—530 *Pet.*

NOTE

516 *Ignorat*] Peregrina Ino Deos Italos non noverat.

519 *Cætæus*] Hercules, qui post fata in Ceta Thessaliæ monte combustus est.

Iberas] Geryonis Iberi seu Hispani vaccas in Italiam egisse Herculem sæpius vidimus.

523 *Quid petis*] Verba sunt Herculis ad Inonem.

Matertera] Omnino, siquidem Ino soror Semeles matris Bacchi.

524 *Numen*] Juno, scil. quæ utriusque, Herculi atque Inoni, infesta.

525 *Nati*] Melicertæ, in cujus conspectu de furiis suis nolebat verba facere.

528 *Frequens*] Inus fama per Latium sparsa.

529 *Hospita*] De Inone loquitur.

Liba sua properata manu Tegeæa sacerdos

Traditur in subito cocta dedisse foco.

Nunc quoque liba juvant festis Matralibus illam.

Rustica sedulitas gratior arte fuit.

Nunc, ait, o vates, venientia fata resigna,

535

Qua licet: hospitiiis hoc, precor, adde meis.

Parva mora est: cælum vates ac numina sensit;

Fitque sui toto pectore plena Dei.

Vix illam subito posses cognoscere; tanto

Sanctior, et tanto, quam modo, major erat.

540

Læta canam: gaude, defuncta laboribus, Ino,

Dixit; et huic populo dextera semper ades.

Numen eris pelagi: natum quoque pontus habebit.

In vestris aliud sumite nomen aquis.

Leucothee Graiis, Matuta vocabere nostris.

545

In portus nato jus erit omne tuo.

Carmentis, et sedasse longam famem. Sacerdos Tegeæa creditur obtulisse liba properanter paratu sua manu, cœcocta in foco subitaneo. Nunc etiam liba placuit illi festis Matralibus. Diligentia rustica magis placuit arte. Nunc, inquit, o Vates, aperi, quantum conceditur, fata futura; adice hoc, quæso, meis hospitiiis. Exiguuum excurrit spatium; vates concipit cælum ac numina, atque repletur suo Deo per totum pectus. Vix posses illam statim cognoscere, tanto erat sanctior, et tanto major quam modo. Cantabo festiva; Latere, inquit, Ino, exantlatis laboribus; atque ades semper propitia huic genti. Dea eris maris: mare possidebit etiam filium. Capite aliud nomen in vestris aquis. Appellaberis Leucothea a Græcis, Matuta a nostris. Omne erit jus in portus filio Ino. Sua lingua vocabit Palæmonem, quem

////////

depos. fugam.—531 Fr. Tegeu.—532-534 In subito meliores [alii et subito]: et illam pro illa sequenti versu mutata distinctione. lapsus hic est Neapolis, qui aliter scribendum contendit. Ursini exemplar et alii nonnulli, gratior ante, pro arte. Heins.—535 A. et Læti Cod. Protinus o vat.—536 Fr. Quam licet: Voss. et tres alii Qua libet; et unus Quæ libet: Heins. conj. Quamlibet. Tum Med. officiis...tuis; et alius off....meis: unus etiam hospitiiis ...tuis.—537 Sensit Burm. dedit ex P. pro vulg. sumit.—542 Plurimi prospero pro dextera: Fr. propera semper adest. Pr. V. et Pet. prospera numen ades.—544 Vestris meliores, teste Heins. ceteri nostris.—545 Fr. Leucotoë G.—547 Quidam legunt Portumnum.—548 Edd. Gryph. et aliæ Este,

NOTE

531 *Tegeæa*] Carmentis, a Tegea
Arcadiæ oppido.

533 *Illam*] Inonem, scil. seu Matutam Deam.

535 *Nunc*] Postquam sedata fames.

Vates] Carmentim alloquitur.

Resigna] Aperi.

537 *Cælum vates*] Cælesti afflata
est numine.

538 *Sui*] Apollinis, scil.

540 *Sanctior*] Augustior.

Quem nos Fortunum, sua lingua Palæmona dicet.

Ite, precor, nostris æquus uterque locis.

Annuerant : promissa fides : posuere labores.

Nomina mutarunt : hic Deus, illa Dea est. 550

Cur vetet ancillas accedere, quæritis ? Odit.

Principiumque odii, si sinat ipsa, canam.

Una ministrarum solita est, Cadmei, tuarum

Sæpe sub amplexus conjugis ire tui.

Improbis hanc Athamas furtim dilexit : ab illa 555

Comperit agricolis semina tosta dari.

Ipsa quidem fecisse negat, sed fama recepit.

Hoc est cur odio sit tibi serva manus.

Non tamen hanc pro stirpe sua pia mater adoret :

Ipsa parum felix visa fuisse parens. 560

Alterius prolem melius mandabitis illi :

Utilior Baccho quam fuit ipsa suis.

Hanc tibi, Quo properas, memorant dixisse, Rutili ?

Luce mea Marso Consul ab hoste cades.

*nos Fortunum. Ite, oro, uterque favens nostris sedibus. Assensum præbuerant : fides data : destiterunt a laboribus. Mutarunt nomina : hic est Deus, illa Dea. Petitius quamobrem prohibent famulas adesce ? Odio habet : atque, si ipsa patia-
tur, dicam causam odii. Cadmei, una tuarum famularum, consuevit sæpe venire sub amplexus tui mariti. Scelestus Athamas hanc secreto amavit ; intellexit ab illa semina cocta tradi colonis. Ipsa quidem diffitetur : verum rumor admisit. Hoc est quamobrem serva manus sit tibi odio. Genitrix tamen pia ne hanc invocet pro sua sobole : ipsa visa mater parum beata. Felicius commendabitis illi stirpem alterius. Ipsa fuit melior Baccho quam suis. Dicunt hanc tibi dixisse, Rutili, Quo festinus ? Procumbes ab hoste Marso, Consul, die mea. Eventus additus*

prec. Deinde pro locis Heins. conj. focis.—549 Annuerant tres libri : vulg. Annucrat. Tum unus Pat. prom. fide : Heins. malit Annuerant promissa fide ; vel Affucrat promissa fides.—551 Fr. Cur vetat ancill.—552 Fr. si sinit illa ; plurimi etiam cum vulg. illa : at meliores, teste Heins. ipsa.—553 Cadmei Heins. recepit ex Cod. Læti pro vulg. Cadmea.—555 Mor. A. furto dilex.—557 Mor. unus quid. se scisse neg.—558 Fr. cum duobus libris sit sibi serr.—561 Læti Cod. Ursin. et duo alii mandab. inquam : pr. A. et Jun. inquit. ' Videtur aliquid latere.' Heins.—562 Pro ipsa plurimi illa.—563 Pro Quo properas, omnes fere scripti proposito, nisi quod quidam præ-

NOTÆ

547 *Sua*] Græca, scil.

553 *Cadmei*] Ino Cadmi filia.

555 *Illam*] Ancilla, scilicet. quam Antiphameram dictam volunt.

556 *Dari*] Inus jussu : ut ex superioribus intelleximus.

557 *Ipsam*] Ino.

560 *Parum*] Quia alterum filium a

Exitus accessit verbis : flumenque Tolenum 565

Purpureo mixtis sanguine fluxit aquis.

Proximus annus erat : Pallantide cæsus eadem

Didius hostiles ingeminavit opes.

Lux eadem, Fortuna, tua est, auctorque, locusque.

Sed superinfectis quis latet æde togis ? 570

Servius est : hoc constat enim : sed causa latendi

Discrepat ; et dubium me quoque mentis habet.

Dum Dea furtivos timide profitetur amores,

Cœlestemque homini concubuisse pudet ;

dictis ; atque amnis Telonus fluxit aquis mistis cruore purpureo. Sequens annus venerat : Didius mactatus eadem die auxit vires hostiles. Fortuna, dies eadem, atque auctor, et sedes sunt tibi. Verum quis tegitur in tuo templo, vestibus superstratis ? Servius est : istud enim certum est : verum ratio latendi dissidet, et tenet me etiam incertum animi. Dum Dea cunctanter agnoscit secretos amores, et pudet

////////

posito. Deinde Fr. habet Ruelli.—565 Tolenum ex emend. Heins. pro vulg. Toloni ; alii Toloni vel Telonum.—566 Purpureo est ex altero Bonon. alii Purpureum. Deinde Fr. sang. fulcit aq.—567 Neapolis malebat Annus erat decimus : P. Et Excerpt. D. et quatuor Codd. P. victus ead.—568 Pro Didius Maz. et Voss. Vidius ; in altero A. pro divers. lect. Tullius ; Erfurt. Dilius ; Heins. conj. Julius, et Burm. Porcius.—569 Fr. actorg. locusq.—570 Pr. Med. Sed superinfectis ; et pr. Bonon. super ingestis. Tum Fr. (quid pro var. lect.)...iste tog. quatuor etiam alii quid...iste : multi quoque vett. quis...iste.—571 In quibusdam libris legitur et distinguuntur Serv. est, et constat enim, sed, &c.—573 Sex libri scripti exhibent Dum ;

NOTE

patre occisum vidit, cum altero ipsa in mare se præcipitem dedit.

561 *Alterius*] Liberos fratrum aut sororum.

563 *Hanc*] Matutam, scilic. Fabulam inceptat.

Rutili] Hic P. Rutilius Lupus Consul anno ab Urbe 663.

564 *Marsio*] Miratur clariss. Neapolis quamobrem Marsorum potius quam Lucanorum aut aliorum sociorum qui adversus Romam insurrexerunt memnerit. Rationem habet Cicero, qui sociale bellum Marsicum quoque dici ait, quod Marsi primum arma submissent.

565 *Tolenum*] Hic Telonus aut Tolonus fluvius Marsorum, quem haud procul a Liri fuisse, aut in eum con-

fluxisse ex eo conjicias, quod ad hunc Rutilium cum 8. millibus Romanorum captum nonnulli scripserint.

567 *Pallantide eadem*] Eadem Aurora. Eodem die.

568 *Didius*] Neque clariss. viri Neapolis atque Heinsius sese hinc expellunt ; neque ipse quod certum sit huc possim adducere.

569 *Fortuna*] Cognomine Virilis, cui Servius Tullius delubrum in foro boario posuit.

570 *Superinfectis*] In Fortunæ templo Servii Tullii ligneum simulacrum fuit velato toga capite, causis quas mox subjecit Naso.

571 *Servius*] Romanorum rex sextus.

573 *Dea*] Fortuna, scil.

- (Arsit enim magna correpta cupidine Regis, 575
 Cæcaque in hoc uno non fuit illa viro ;)
 Nocte domum parva solita est intrare fenestra :
 Unde Fenestellæ nomina porta tenet.
 Nunc pudet, et vultus velamine celat amatos :
 Oraque sunt multa regia tecta toga. 580
 An magis est verum, post Tullî funera plebem
 Confusam placidi morte fuisse ducis ?
 Nec modus ullus erat : crescebat imagine luctus ;
 Donec eam positis occuluere togis.
 Tertia causa mihi spatio majore canenda est : 585
 Nos tamen adductos intus agemus equos.
 Tullia, conjugio, sceleris mercede, peracto,
 His solita est dictis exstimulare virum :

Divam conservasse latus mortali : (namque incensa est, mota magno desiderio Regis, atque illa non fuit cæca in illo solo viro:) consuevit ingredi domum nocte per exiguum fenestram; ex quo porta habet nomina Fenestellæ. Nunc pudet, et tegit faciem dilectam velamine, vultusque regii sunt conditi multa veste. An certius est, populum turbatum fuisse obitu lenis regis post fata Tullii? Neque ullus modus erat: dolor augebatur per simulacrum ejus, donec illud condiderunt vestibus superstratis. Tertia ratio proferenda est a me majore arca: nos tamen agitabimus equos impulsos intus. Tullia, conjugio præmio facinoris absoluto, solita est urgere mari-

alii cum vulg. Tum.—575 Pro magna plurimi magno; quatuor magni. Tum Thuan. corr. libidine R.—576 In Fr. hoc solo non erat ill.—578 Fenestellæ ex melioribus: at Voss. et tres alii fenestratæ; alii fenestralis, fenestriale, fenestrale, &c.—579 In voc. Nunc pudet, Fr. pro var. leet. dat Ne pudeat.—584 Eam ex melioribus Heins. recepit pro vulg. eum; Fr. eum. Quidam Donec compositis; Be. Compositis concaluere, et Voss. pro var. leet. evoluer. Heins. libenter legeret Donec eam appositis involuere togis.—585 Fr. deest est.—586 Pembroe. admissos pro adductos. Læti Cod. et pr. A. Et non adductos inter; duo alii etiam inter; alius agamus.—587 Libri castigationes peracto; ceteri parato.—

NOTE

575 *Arsit*] Sic vulgo creditum, ex eo forte, quod illi regi maxime favit fortuna.

576 *Non fuit*] Fortuna quæ cæca ideo dicitur, quod merentes deprimat, indignos extollat, in Tullio non fuit cæca, quæ usque bene merenti propitia fuit.

582 *Confusam*] Turbatam nimio mœrore.

583 *Imaginem*] Servii viso simulacro.

586 *Intus*] Ut minori gyro currant. Metaph. à Circo, qua, utrumque pluribus, quam fieri possit tamen brevissime acturum Nasonem, intelligitur.

587 *Tullia*] Servii Tullii scelestissima filia.

Conjugio] Quo moribus simili Tarquinio Superbo Tullia juncta est.

Quid juvat esse pares, te nostræ cæde sororis,
 Meque tui fratris, si pia vita placet? 590
 Vivere debuerant et vir meus, et tua conjux,
 Si nullum ausuri majus eramus opus.
 Et caput et regnum facio dotale parentis.
 Si vir es, i, dictas exige dotis opes.
 Regia res scelus est. Socero cape regna necato: 595
 Et nostras patrio sanguine tinge manus.
 Talibus instinctus solio privatus in alto
 Sederat. Attonitum vulgus ad arma ruit.
 Hinc cruor, hinc cædes: infirmaque vincitur ætas.
 Sceptra gener socero rapta Superbus habet. 600
 Ipse sub Esquiliis, ubi erat sua regia, cæsus
 Concidit in dura sanguinolentus humo.

tum his verbis: Quid interest esse æquales, te nece nostræ germanæ, meque tui fratris, si vita proba grata est? Si nullum majus facinus eramus incepturi, maritus meus, et tua uxor, debuerant vivere. Facio caput et regnum patris mei dotem. Si fortis es, ito, repete opes dotis. Facinus est res regia. Invade imperium socero mactato: et infice nostras manus sanguine patrio. Excitatus hujusmodi dictis privatus sederat in excelso solio: plebs trepida fertur in arma. Hinc cruor, hinc strages; atque ætas debilis superatur. Superbus gener obtinet sceptrum sublata socero suo. Ipse mactatus sub Esquiliis, ubi sua basilica erat, cecidit san-

588 Duo libri dict. sollicitasse vir. et unus sollicitare.—590 Vota placent alii: prima editio et duo scripti, pia jura; quod arridet. Met. viii. 'Mens ubi materna est, ubi sunt pia jura parentum?' sic et ibi recte pro rota libri meliores. Heins. Ita edidit Gryphius.—593 Plurimi cum vulg. habent regn. factum est dot. sic et Fr. nisi quod est omittitur. 'Facito Ursini et quinque alii: opt. Patav. fatio: prim. Ambros. facis est: Mazar. Zulich. multique alii, facio, quod placet: unus, facias: alius, faciam. Puto, Sit caput, ut regnum, faxo dot. vel, Stet capite, ut regno, pactum dot. vel, En caput, ut regnum, facio dot. ut apud Horat. 'propria hæc mihi munera faxis.' Heins.—594 In vulgatis erat es, indictas erige dot. ex Cod. Strozæ Heins. corrigit i, dictas exige: plurimi etiam alii Codd. exige. Be. exige matris op.—597 Alii Tal. instructus sol.—599. Vulg. cru. et cæd. rō hinc est ex Voss. Arund. et aliis.—601 Pr. V. et Pat. E. suberat sua reg.—602 In duram humum Saravii: Occidit in dura unus Moreti; Conditur in dura unus Petavii; sed omnes pro variis lectionibus: sed Maz.

NOTE

589 Cæde] Veneno uterque sublatus dicuntur.

593 Dotale] Quod in dotem cedat.

595 Regia res] Dictum impium: verum quod hodie multos facit reges.

597 Instinctus] Muliebribus furiis instinctum Tarquinium scripsit Li-

vius, apud quem eadem prope quæ hic legas, paulo tamen fusius.

599 Infirma] Servii.

600 Sceptra] Regnum quod rapere maluit quam expectare.

601 Sub Esquiliis] In vico Cyprio, ubi ab inmissis percussoribus inter-

Filia, carpento patrios initura penates,
 Ibat per medias alta feroxque vias.
 Corpus ut aspexit, lacrymis auriga profusus 605
 Restitit. Hunc tali corripit illa sono:
 Vadis? an expectas pretium pietatis amarum?
 Duc, inquam, invitas ipsa per ora rotas.
 Certa fides facti: dictus Sceleratus ab illa
 Vicus, et æterna res ea pressa nota. 610
 Post tamen hoc ausa est templum, monumenta parentis,
 Tangere: mira quidem, sed tamen acta loquar.
 Signum erat in solio residens sub imagine Tullî:
 Dicitur hoc oculis opposuisse manum.
 Et vox audita est, Vultus abscondite nostros, 615
 Ne natæ videant ora nefanda meæ.
 Veste data tegitur: vetat hanc Fortuna moveri:
 Et sic e templo est ipsa locuta suo:
 Ore revelato qua primum luce patebit
 Servius, hæc positi prima pudoris erit. 620

guine infectus in terra aspera. Nata ingressura domum paternam rehebatur pilento per medias vias sublimis atque superbiens. Auriga cum ridit corpus restitit lacrymis sparsis: illa damnat hunc hujusmodi voce: Isne? an expectas duram mercedem pietatis? Ducito, inquam, rotas nolentes per ipsos vultus. Fides facinoris indubitata: via dicta Scelesti ab illa; et factum illud signatur nota indelebili. Non tamen veritū est post hoc intrare adem sui patris: dicam quidem stupenda, sed tamen facta. Imago vultu Tullii erat posita in solio: ea dicitur objecisse manum oculis. Atque vox audita est, Tegite faciem nostram, ne aspiciat vultus nefarios meæ filiæ. Occulitur toga oblata: Fortuna prohibet hanc tolli: atque ipsa ita locuta est ex delubro suo: Qui die Servius primum apparebit vultu nudato, hæc erit prima vere-

a manu prima. *Burm. Sec.*—607 *Be. an aspectus pret.* Mox nonnulli velt. *pict. iniquum; Lacti Cod. amara.*—609 *In multis facti est, dict. alter P. factis: Burm. Sec. malebat Certa fides, facto d. S. ab illo V.*—610 *Fr. not. est.*—611 *Hoc meliores, teste Hems. alii hæc.*—612 *Ursin. Arund. multique alii act. loquar; pr. A. et Lacti Codex canum.*—615 *Maz. et duo alii abscond. vestros.*—617 *Sa. F. rideri.*—618 *Pro ipsa multi scripti et Edd. quædam illa: pr. V.*

NOTÆ

fectus est, cum se domum, quam in Esquilis habuit, semianimis recipere.

603 *Filia]* Tullia, scil.

609 *Certa fides]* Tullia, ut habet Florus, super cruentum patrem, vecta

carpento, consternatos equos egit.

611 *Templum]* Fortunæ templum a Servio consecratum.

620 *Positi]* Ut neque Romanoſ tanti sceleris pudere credatur.

Parcite, matronæ, vetitas attingere vestes :

Solenni satis est voce movere preces :

Sitque caput semper Romano tectus amictu,

Qui Rex in nostra septimus Urbe fuit.

Arserat hoc templum : signo tamen ille pepercit 625

Ignis : opem nato Mulciber ipse tulit.

Namque pater Tullî Vulcanus, Oeresia mater,

Præsignis facie, Corniculana fuit.

Hanc secum Tanaquil, sacris de more paratis,

Jussit in ornatum fundere vina focum. 630

Hic inter cineres obscœni forma virilis

Aut fuit, aut visa est : sed fuit illa magis.

Jussa loco captiva foveat. Conceptus ab illa

Servius a cœlo semina gentis habet.

cundie protitæ. Nolite, matronæ, tangere amictus interdictos: satis est precari verbis solennibus: atque caput regis, qui fuit septimus in nostra Urbe, sit semper velatum veste. Hæc ades deflagraverat: tamen illa flamma pepercit simulacro: ipse Vulcanus præbuit auxilium filio. Namque ille genitor Tullii, Oeresia Corniculana fuit mater pulcherrima. Tanaquil, sacris adornatis pro consuetudine, jussit hanc spargere secum vina in focum decoratum. Hic figura pudendi virilis aut fuit, aut visa est inter favillas: verum illa potius fuit. Ancilla monita foveat in foco: Servius ortus ex illa habet primordia generis a cælo. Pater fecit indicia, tum cum

*****

Vesta. Maz. ipsa notata suo.—620 Sa. et alius pos. plena pud.—622 Solenni Heins. dedit ex melioribus; scil. voce: alii solennes, scil. preces.—624 In uno Mor. et uno F. erat R. Romana sextus in urb. plurimi etiam alii sextus in urb. duo semper in urb.—625 A. et duo tam. ipse peperc.—627 Oeresia suadet Heins. in vulg. Ocrisia; nonnulli vett. Cresia, vel Cressia: Fr. Eressia.—628 Maz. et Zulich. Præsigni faciem: Heins. volebat Præsignis faciem.—629 Paratis Heins. dedit ex altero Bonon. et uno F. pro vulg. peractis: unus etiam Mor. litatis.—631 Pr. V. cin. ornati f. virilis; et Pat. ornatus: in F. obscœni f. Priapi; 'omnes frustra.' Burm.—633 In voc. Jussa pro var. lect. Fr. Fessa: et sic cum plurimis aliis et vulg. locum exhibet: Jussa foco c.

NOTÆ

621 *Vetitas*] Eas, scil. quæ Servii vultus tegunt.

624 *Septimus*] Sextum potius dixeris: verum T. Tatium, qui cum Romulo regnavit, regibus annumerat Naso.

626 *Opem*] Quia a Mulcibero seu Vulcano aut igne nullam labem sensit Tullii effigies lignea.

627 *Vulcanus*] Ita suadet fabula ab *Delph. et Var. Clas.*

Historicis etiam relata: vere autem vir quidam fuit princeps in Corniculi expugnatione occisus.

628 *Corniculana*] Corniculo Latini- norum oppido oriunda.

629 *Tanaquil*] Regina, Tarquinii Prisci conjux.

630 *Focum*] Aram.

633 *Jussa*] A Regina.

634 *Cælo*] Atque adeo Vulcano.

Ovid.

6 Y

- Signa dedit genitor, tum cum caput igne corusco 635
 Contigit, inque coma flammeus arsit apex.
 Te quoque magnifica, Concordia, dedicat æde
 Livia, quam caro præstitit illa viro.
 Disce tamen, veniens ætas, ubi Livia nunc est
 Porticus, immensæ tecta fuisse domus. 640
 Urbis opus domus una fuit: spatiumque tenebat
 Quo brevius muris oppida multa tenent.
 Hæc æquata solo est, nullo sub crimine regni,
 Sed quia luxuria visa nocere sua.
 Sustinuit tantas operum subvertere moles, 645
 Totque suas hæres perdere Cæsar opes.

lambit caput flamma splendida, atque apex igneus flagravat in capillis. Livia, consecrat te etiam splendido templo, Concordia, quam illa forit cum dilecto marito. Ceterum intelligas, ætas futura, tecta fuisse domus vastissimæ ubi porticus Livia nunc est. Una domus fuit opus unius Urbis: atque complectebatur locum, quo multæ urbes occupant angustiorum manibus. Hæc excisa est funditus, sub nullo crimine regni, sed quia visa obesse suo splendore. Cæsar potuit delere tantas moles adificiorum, atque hæres amittere tot suas divitias. Censura eo modo exercetur, atque

sedet: concept. 'Foret ex duobus F. et uno suo recte recepit Heins. sed quid notat forere foco? nimirum ad ignem calefacere. At hoc minime fecit Oeresia; sed membrum illud virile inseruisse suo genitali Arnobius dicit: vid. Salmas. Exercit. Plin. pag. 46. Quare legendum cum Regio, Moreti, et quatuor aliis scriptis, jussa loco captiva foret; locus enim est pars illa quæ feminæ sexum indicat; obscenum muliebre. Ita Art. iii. 799. 'Infelix, cui torpet hebes locus ille, puella.' Inde loca muliebria passim Medicis dicuntur. Vid. Ephard. et alios ad Petron. cap. 79. qui tamen in Petronio explicando errant.' Burm.—635 Fr. tunc pro tum.—636 Coma meliores, teste Heins. ceteri comis: quinque libri comas. Mox plurimi vett. exit pro arsit; ubi et Sa. dat hæsit pro var. lect.—638 Maz. quam cluro præst. Ursin. et unus Pat. primo; Erfurt. sacro.—640 Ex melioribus Heins. dedit fuisse; alii cum vulg. fuce.—642 P. Quo brevibus mur. Tum Pet. oppid. lata ten.—643 P. null. discrimine regu. Heins. conjecerat nullius crimine regu. Nil mutandum censet Burm.—644 Fr. sua est.—645 P. alter Instituit tant.—

NOTÆ

635 *Ignē*] Clarum fore Tullium visa circa caput flamma promiserat, inquit Florus. Paria de Ascanio suo fluxit Maro.

637 *Quoque*] Eodem 4. Idus Junias templum Concordiæ dedicatum, de quo jam supra.

638 *Quam*] Summa enim concordia cum Augusto dicitur vixisse.

639 *Livia*] Cui a Livia Augusti

conjugē datum nomen.

640 *Immensæ*] Hanc superbam domum Augusto legaverat Pollio, ut auctor est Dio.

643 *Nullo sub*] Non quod harum adium dominus affectati regni argueretur. Valerius quidem Publicola, ne specie arcis offenderet, emittentes ades suas in plana submisit.

646 *Hæres*] Hæreditario jure ad

Sic agitur censura, et sic exempla parantur;

Cum vindex, alios quod monet, ipse facit.

Nulla nota est veniente die, quam ducere possis.

Idibus invicto sunt data templa Jovi.

650

Et jam Quinquatrus jubeor narrare minores.

Nunc ades o cœptis, flava Minerva, meis,

Cur vagas incedit tota tibicen in Urbe?

Quid sibi personæ, quid stola longa, volunt?

Sic ego: sic posita Tritonia cuspidē dixit.

655

Pace velim doctæ verba referre Deæ.

Temporibus veterum tibicinis usus avorum

Magnus, et in magno semper honore fuit.

Cantabat fanis, cantabat tibia ludis:

Cantabat mœstis tibia funeribus.

660

ita exempla proponuntur, cum assertor ipse præstat quod jubet alios. Nulla est nota quam possis facere die sequenti. Idibus templa sunt posita Jovi invicto. Atque nunc teneor referre Quinquatrus minores: flava Pallas, o nunc fave meis conatibus, Quamobrem tibicen errans ambulat per totam Urbem? Quid significant Personæ, quid stola promissa? Ita ego: Tritonia sic respondit mucrone terræ infixō. Velim memorare dicta doctæ Deæ pace ejus. Etate Majorum usus multus fuit tibicinis, atque semper in magna laude. Tibia canebat in templis, canebat in ludis,

648 *Vindex* Heins. recepit ex Voss. pr. F. Maz. Zulich. et nonnullis aliis pro vulg. *index*.—649 Pro *ducere* Thuan. *discere*; Fr. *dicere*. In Zulich. et Maz. erat *dicere possim*.—651 Alii *Quinquatres*.—654 *Stola* recepit Heins. ex Zulich. Maz. opt. Pat. Voss. et duobus F. pro vulg. *toga*.—655 Fr. *Titonida*.—656 Sic rescripsit Heins. ex uno V. vulg. *legebatur Possim utinam doctæ verb. r. D.* Heins. etiam conj. *Posse velim*. Tum pro *doctæ* plurimi vett.

NOTÆ

Augustum pervenisse Pollionis domum diximus.

647 *Censura*] Præfectura morum cum Censoria potestate Augusto fuerat decreta: adeoque, ne luxuriæ ansam cuiquam præberet, amplissimam sibi legatam domum diruit.

649 *Nota*] Titulus festorum, quo Fasti signentur.

650 *Invicto*] Pro epithetone an cognomine positum sit istud nomen non liquet, adeo rara aut nulla hujus templi memoria.

651 *Minores*] ‘Minusculæ Quinquatrus appellabantur Idus Junie;

quod is dies festus erat tibicinum, qui Minervam colebant.’ Verba sunt Festi.

654 *Personæ*] Personati enim incedebant tibicines, ne temulentiae suæ, de qua postea, illos punderet.

Stola] Vestis muliebris apud Romanos, qua et viri utebantur in aliis gentibus, tibicinibus atque citharædis præsertim in usu.

655 *Tritonia*] Pallas, cui a Tritone palude, ubi educata, illud nomen.

Cuspidē] Hasta.

659 *Fanis*] Templis: atque adeo festis diebus.

Dulcis erat mercede labor : tempusque secutum,

Quod subito Graiae frangeret artis opus.

Adde quod Ædilis, pompam qui funeris irent,

Artifices solos jusserat esse decem.

Exilio mutant Urbem, Tiburque recedunt :

665

(Exilium quodam tempore Tibur erat :)

Quæritur in scena cava tibia ; quæritur aris :

Ducit supremos nœnia nulla toros.

Servierat quidam, quantolibet ordine dignus,

Tibure : sed longo tempore liber erat.

670

tibia adhibebatur *tristibus exequiis*. *Labor erat suavis præmio ; atque tempus ortum, quod repente minueret opus artis Græcæ*. Adde quod Ædilis imperaverat solos esse decem *tibicines*, qui præcederent pompam funeream. Mutant Urbem exilio, atque concedunt Tibur : Tibur quodam tempore exilium erat : cava tibia expetitur in theatro ; desideratur ad altaria ; nulla nœnia præit ultimis agminibus. Quidam dignus quantolibet ordine servierat Tibure ; verum munissus erat a longo

*****

pactæ ; Pembroc. *placitæ* ; et Mor. *castæ*.—661 Fr. *secut. est.*—662 *Graje* optimus Patav. prim. Farnes. Mazar. Arund. alique nonnulli ; et recte ; quod ex stolæ usu præter morem Romanum liquet : de quo supra : [Not. Var. ceteri *gratæ*.] *Art. opus* [pro *opes*] etiam Ursini, optimus Patavinus et quatuor alii : sic lib. i. 268. ‘Ipse mear movi callidus artis opus :’ ubi male *opem* substituunt libri quidam. Heins.—663. 664 Gothofr. ad Legg. xtr. Tabul. ita emendat : Adde, quod edictis, pompam qui funeris irent, Artifices solos jus erat esse decem. Improbatur hæc Burm. ideo, quod ‘edicti’ nomen nunquam legibus duodecim Tabul. tribuitur. Pompam pro vulg. pompa dedit Heins. ex Ursio, et Strozæ Codd. ut simile sit illi ‘exequias ire.’ Ipse et suadet pompæ, ut ipsi tibicines intelligantur.—667 Alii legunt in cœna car.—668 Bonon. Ducis supr. Unus V. Ducit funereos nan. Multi etiam vett.

NOTE

661 *Mercede*] Iis qui in sacris præcinerent jus erat in æde vesci.

Tempus] Non tempus, sed quod fecerunt Censores Appius Claudius et C. Plautius, anno ab Urbe 413. qui in æde Jovis vesci tibicines prohibuerunt.

663 *Ædilis*] Appius Claudius, qui antea per Adilitatis suæ tempus, damnoso quodam edicto, quo funebres sumtus coarctavit, statuitque ne quis plures quam decem ex tibicinibus in exequiis adhiberet, eos valde irritavit.

665 *Exilio*] Pulsi non fuerunt ; sed ipsi irati Tibur se contulerunt.

666 *Exilium*] Pro se istud dixit Naso, qui tam longe actus, cum olim Tibur, suburbanum prope oppidum, exilium esset.

667 *Quæritur*] Nulla fuit tibia in theatris atque ludis, quia tibicines abierant.

Nœnia] Carmen, quod in funere laudandi causa ad tibiam cantaretur, nullum erat.

669 *Servierat*] In eo est Naso, ut, quomodo restituti fuerint tibicines, enarret. Sed aliter paulo habet Livius, qui per Legatos Tibure remissos scripsit.

Rure dapes parat ille suo; turbamque canoram
Convocat. Ad festas convenit illa dapes.

Nox erat; et vinis oculique animique natabant:

Cum præcomposito nuntius ore venit.

Atque ita, Quid cessas convivium solvere? dixit: 675

Auctor vindictæ jam venit, ecce, tuæ.

Nec mora; convivæ valido titubantia vino

Membra movent: dubii stantque labantque pedes.

At dominus, Discedite, ait. Plaustroque morantes

Sustulit. In plaustro sirpea lata fuit. 680

Alliciunt somnos tempus, motusque, merumque;

Potaque se Tibur turba redire putat.

tempore. Ille adornat epulas rure suo, et invitat agmen sonorum: illud coit ad epulas festas. Nox erat; atque oculi et animi immersi erant mero, cum nuntius accedit verbis præstitutis: atque ita, Quamobrem, inquit, hæres, neque mittis convivium? ecce auctor vindictæ tuæ jam adest. Et sine spatio, convivæ agitant artus suos labantes generoso mero: pedes incerti stant atque titubant. At dominus, Abite, inquit; atque imposuit restitantes vehiculo: sirpea lata fuit in vehiculo. Mora, et agitatio, et vinum conciliant soporem: atque agmen ebrium credit se reverti Tibur.

null. choros.—669 Plurimi Servus erat quid.—672 Convocat unus Mediceus; unde Heins. faciebat Convocat, quod egregie aviditatem Tibicinum, qui genio libentissime indulgent, ostendit. Hinc et adagio notati 'Tibicinam vitam vivere.' Sic supra 'convolat omnis Turba.' Burm.—675 Convivia Heins. reposuit ex Ursin. Maz. Zulich. Læti Cod. opt. Pat. et sex aliis pro vulg. convivium.—676 Duo scripti et Ed. Gryph. Victor vindictæ. Alii etiam nam pro jam: et mox ex melioribus ecce Heins. dedit; vulg. ille.—680 Sirpea lata habent tres antiqui; duo, sirpea nata; multi, sirpea nata; Thuani, natta: Gryphiana editionis margo, sirpea larva. Scaliger et Muretus natta conjiciunt: ut Læti codex et unus Vatic. Salmasius ad Solinum et Historiam Augustam, et qui Salmasii scriinia compilavit, Neapolis, sirpea lata; ut sirpea sit substantivum: quod nescio an alibi occurrat. Certe vox natta non est in usu Latinis, nisi scriptoribus posteriorum temporum. Plutarchus ἀπάξας δέβησαι κύκλω περικαλυπτομένας vocat, qui in omnibus fere hujus historiæ cum Nasone consentit: quare fuit cum Scortea legendum putarem: opinor tamen nunc a Nasonis manu esse, sirpea strata fuit: quid sit sirpea Varro docebit. Heins. Sed vid. Not. Var.—681 P. Alliciunt somn.—682 Plurimi scripti cum Fr. To-

NOTE

671 *Turbamque canoram*] Tibicines Romanos, scilicet.

673 *Vinis*] Scilicet illud genus vini est avidissimum.

674 *Præcomposito*] Verbis fictis.

675 *Quid cessas*] Verba sunt nuntii ad libertum, qui festum diem agebat.

676 *Auctor vindictæ*] Qui te manu-

misit, et liberrum fecit.

Vindictæ] Virga, qua supra caput a Prætoris imposita servi manumittebantur, pro libertate ipsa hic posita est.

679 *Dominus*] Libertus, scil. seu ille potius a quo manumissus fuerat.

680 *Sirpea*] Tegeticula ergo qua-

Jamque per Esquilias Romanam intraverat urbem ;

Et mane in medio plaustra fuere Foro.

Plautius, ut possent specie numeroque Senaturn 685

Fallere, personis imperat ora tegi.

Admiscetque alios : et, ut hunc tibicina cœtum

Augeat, in longis vestibus ire jubet.

Sic reduces bene posse tegi : ne forte notentur

Contra collegæ jussa redisse sui. 690

Res placuit : cultuque novo libet Idibus uti ;

Et canere ad veteres verba jocosâ modos.

Hæc ubi perdocuit, Superest mihi discere, dixi,

Cur sit Quinquatrus illa vocata dies.

Martius, inquit, agit tali mea nomine festa : 695

Estque sub inventis hæc quoque turba meis.

Jamque subierat Urbem Romanam per Esquilias ; et mane vehicula fuerunt in medio foro. Plautius, ut possent imponere Senatui specie et numero, jubet vultus oculi larvis ; atque admiscet alios : et, ut tibicina augeat hanc turbam, imperat procedere in promissis vestibis. Arbitratus est reduces posse sic tegi commode ; ne forte videantur redisse contra jussa collegæ sui. Res fuit accepta : atque placet uti ornatu novo Idibus ; et cantare verba jocosâ ad modos antiquos. Postquam ista perdocuit, Restat mihi discere, inquam, quamobrem illa dies sit appellata Quinquatrus. Martius, ait, habet festa mea hujusmodi nomine : atque hic cœtus est etiam

taque se T. alter Pet. et Maz. Laetaque. Unus etiam liber red. putant.—685 Plautius est e conj. Pighii, probata etiam ab Heins. Olim edebatur Claudius ; Codd. nonnulli Callidus, aut Cautius. Tum alii ut possit spec. ubi Burm. conj. possint. Sed Pighius vulg. posset in possent mutavit ; et pro Senaturn suadet Sanatum. Ursini tamen Cod. pr. Med. et quatuor alii Senatus ; et Maz. Zulich. opt. Pat. pr. Fr. et Arund. paratus ; P. Deorum exhibet, ut personati Deorum figuram gesserint.—686 P. ora tegant.—688 Ire ex Gryph. et duobus vett. reposuit Heins. pro vulg. esse.—689 Unus Heins. Sic reducem ben. ut cœtum intelligat. Alius fort. putentur.—690 Redisse meliores, teste Heins. ceteri redire.—691 Libet ex Hamburg. vel iuvat ex O. et uno V. placet Heins. præ vulg. licet ; alius V. placet.—693 Mor. ub. monstravit, S. Mox P. et sex alii mihi dicere, dix.—694 Fr. Quinquatris illa vocanda di.—695 Multi habet pro agit ; et Be. habes ; quidam ait. Pat. habet tali

NOTE

dam aut crate septa atque tecta fuit carruca. *La charrette étoit couverte de quelque natte.*

683 *Esquilias*] Portam Esquilinam, quam et Tiburtinam vocaverunt.

685 *Plautius*] Qui quidem dedisse videtur operam, ut tibicines, quos non semel collega Appius Claudius

offenderat, levatis gravaminibus, in integrum restituerentur.

686 *Personis*] *De musques.*

687 *Tibicina*] Mulier tibia canens, quæ hic sola pro multis ponitur.

688 *Longis*] Stolis, viris atque mulieribus pariter in usu.

690 *Collegæ*] Appii Claudii. Cre-

Prima terebrato per rara foramina buxo,

Ut daret effeci tibia longa sonos.

Vox placuit : liquidis faciem referentibus undis

Vidi virgineas intumuisse genas.

700

Ars mihi non tanti est ; valeas, mea tibia, dixit.

Excipit abjectam cespite ripa suo.

Inventam Satyrus primum miratur : at usum

Nescit, et inflatam sentit habere sonum.

Et modo dimittit digitis, modo concipit auras :

705

Jamque inter Nymphas arte superbus erat.

Provocat et Phœbum. Phœbo superante pendit :

Cæsa recesserunt a cute membra sua.

sub meis inventis. Prima effeci ut tibia longa cderet voces, buxo perforato per pauca foramina. Sonus gratus fuit : adverti mulas virgineas inflatas, aquis limpidis representantibus vultus meos. Ars non est mihi tanti ; procul esto, inquam, mea tibia. Ripa excipit cespite suo projectam. Satyrus miratur primum repertam : at ignorat usum, et intelligit inflatum reddere vocem. Atque nunc emittit ventos, nunc colligit digitis : jamque erat ferox arte inter Nymphas. Provocat quoque Apollinem. Apolline victore pendit : artus discepti divisi sunt a pelle sua.

*****

sua nomina festo.—697 Læti Cod. *per pauca foram.* Fr. *fac. liquid.* inverso ordine.—700 Alii *Vid. et virgin.*—701 Plurimæ edd. *m. tib. dixi*, Voss. et duo alii cum Nanger. *ralcas, ars optima, dixi.* Heins. *malit tanti es, v. eava t. dixi.*—702 P. et D. *Excerpt. Exc. ejectam cesp.*—703 *At* ex Læti Cod. alii *et.*—704 *Inflatam* ex Maz. Zulich. Arund. Læti Cod. et sex aliis placet Heins. præ vulg. *afflatam* : nonnulli *efflatum* vel *efflatam*.—705 *Digitis* ex Nanger. Maz. Zulich. Arund. opt. Pat. et sex aliis Heins. reposuit pro vulg. *digitos*. Fr. etiam cum aliis *auram* pro *auras*. ‘Mallem, si per libros liceret, *modo continet auras* ; ut digitis modo foramina claudens auras contineat, modo dimitteret sublatis digitis : nam *concupere auras* est aliud quid ; ut enim aves ‘*penis concipiunt auras*’ Met. XII. 569. et ita velis et vestibus ventum concipimus. vid. Art. Am. III. 301. et ita ‘*continere*’ et ‘*emittere*’ ventos dicitur

NOTÆ

diderim in jocum hanc rem totam
vertisse Plantium.

693 *Perdocuit*] Minerva, scil.

695 *Martius*] Mensis, scil.

Tuli] Quinquatrus, ut vidimus in
Martio.

696 *Hæc turba*] Tibicinum, scil.

697 *Prima*] Tibiæ inventricem sese
facit Minerva.

699 *Vox*] Tibiæ sonus Minervæ
gratus fuit.

700 *Virgineus*] Palladis virginis.

702 *Ripa*] Ejus fontis aut lacus,
scilic. ubi genas intumescere can-
tando tibia Minerva viderat.

703 *Satyrus*] Marsyas, qui fistulam
πολυκάλαμον invenisse dicitur.

705 *Modo dimittit*] Artis est, scilicet,
tibiæ sonum tollendo a foraminibus
aut admovendo digitos variare.

707 *Superante*] Marsyas ab Apol-
line victus cute decrepta mulctatus
est.

Sum tamen inventrix auctorque ego carminis hujus.

Hoc est cur nostros ars colat ista dies. 710

TERTIA lux veniat, qua tu, Dodoni Thyene,

Stabis Agenorei fronte videnda bovis.

Hæc est illa dies, qua tu purgamina Vestæ,

Thybrî, per Etruscas in mare mittis aquas.

Si qua fides ventis, Zephyro date carbasa, nautæ: 715

Cras veniet vestris ille secundus aquis.

AT pater Heliadum, radios ubi tinxerit undis,

Et cinget geminos stella serena polos;

Tollet humo validos proles Hyriea lacertos:

Continua Delphin nocte videndus erit. 720

Attamen ego sum auctor et inventrix hujus carminis. Ista est causa ob quam ars ista celebret nostros dies.—Tertia dies oritur, qua tu Dodoni Thyene eris conspicienda in capite tauri Agenorei. Hæc est illa dies, qua tu, Thybrî, devolvis in æquor sordes Vestæ per aquas Thuscas.—Si qua fides ventis, nautæ pandite vela Zephyro: ille cras aderit favens vestris aquis.—At postquam parens Heliadum merserit radios fluctibus, et stella pura obierit utrumque potum, filius Hyriei elevabit a tellure fortia brachia: nocte continua Delphinus erit conspiciendus. Scilicet

//////////

Æolus Met. xi. 431. Posset et legi comprimit. Burm.—710 Alii ars colat; et Fr. colit. Mox Amund. ist. Deos.—711 Lux legit Bersmann. nox; pro vulg. atque ita Maz. a pr. man. et plurimi alii. Pro vulg. veniet Nan-ger. recuit: unde Heins. suadet Tert. lux veniat. Mox in nonnullis Dodona Thione; in aliis vett. Dodoni Dione: in vulgatis Dodona Thyene: at meliores, teste Heins. Dodoni T.—712 Alii Agenoreæ: et tum unus liber front. legenda bor. et P. regente.—715 Fr. Zephyris.—716 Fr. nostris pro vestris.—717 Jun. ub. texeris und. Maz. duxerit; plures alii traxerit.—718 Fr. Et cingit gen. Post hoc distichon plurimi scripti et quidam editi aliud interserunt, repetitum ex lib. iii. 401. 'Nam duo sunt: Austris hic est, Aquilonibus ille Proximus: a vento nomen uterque tenet.'—719 [Alii Hyrea:] Hyrisea Ursini et opt. Petav. Hyrtea Zolich. Hyrsea Mazar. Lege, Hyrica. Dixi

NOTE

709 *Carminis*] Quod ad tibiam cantatur.

711 *Tertia*] Ipsis tamen Idibus inclasis; hoc est 17. Kal. Julias, seu Junii 15. die.

Dodoni] Dodonidas nymphas appellatas quoque scripsit Hyginus.

Thyene] Nomen est ultimæ Hyadum, ejus mentione omnium Naso pleniorē ortum indicat.

712 *Agenorei*] Quo usus Jupiter in avelenda Europa Agenoris Phœnicum regis filia: ut dictum sapius.

Fronte] In Tauri fronte positas Hyadas vidimus superius.

714 *Etruscas*] Ex Etruria enim in Urbem delabitur Tybris.

716 *Cras*] 16. die Junii.

717 *Pater Heliadum*] Sol adeoque qui Phæthontis sorores genuit, quibus a Sole, qui Græcis ἥλιος dicitur, illud datum nomen.

Tinxerit] Occiderit.

718 *Geminos*] Superius et inferius hemisphærium.

719 *Proles*] Orion Hyrei filius ex-

Scilicet hic olim Volscos Æquosque fugatos
 Viderat in campis, Algida terra, tuis.
 Unde suburbano clarus, Tuberte, triumpho,
 Vectus es in niveis, Postume, victor equis.
 JAM sex, et totidem luces de mense supersunt: 725
 Huic unum numero tu tamen adde diem.
 Sol abit e Geminis, et Cancrī signa rubescunt:
 Cœpit Aventina Pallas in arce coli.
 JAM tua, Laomedon, oritur nurus: orta que noctem
 Pellit, et e pratis uda pruina fugit. 730
 Reddita, quisquis is est, Summano templa feruntur,
 Tum, cum Romanis, Pyrrhe, timendus eras.

hic viderat olim Volscos atque Æquos fūcos in campis tuis, terra Algida. Unde illustris triumpho suburbano, vectus es victor in equis candidis, Tuberte Postume. — Jam sex et totidem dies restant de mense: adjice tamen unum diem huic numero. Sol recedit a Geminis, et signa Cancrī rubent: Pallas cœpit invocari in arce Aventina. — Jam nurus tua surgit, Laomedon, atque orta fugat noctem, et pruina humida pellitur ex pratis. Templa dicuntur dicata Summano, quisquis is est, tum cum metuendus eras Romanis, Pyrrhe. — Postquam etiam Galatea rece-

lib. v. 499. [Vid. Not. Var.] Heins.—721 In quibusdam scribitur *Volscos*. Dein Mor. *Æquosque fugaces*.—722 Heins. malebat e pro in. Deinde Fr. A. *turba, tuis*. Jun. *terra, suis*.—723 In nonnullis *Tiburte*, vel *Tyburte*; alii etiam *Tuburte*.—724 Pro *Posthume* vett. plerique *postmodo*.—725 Heins. malebat *mens. supersint*.—727 P. *Sol abiit Gem. V.* et quinque alii *abit a Gem.* Deinde Fr. C. *regna rubesc.*—728 P. *in urbe col.*—730 Ex Ursiu. Voss. et sex aliis Heins. dedit *uda*; nec vero vulg. lect. *cana* damnat: Arund. aliique vett. *ima* vel *una*; duo *orta*; totidem *vana*: Fr. *verna*.—731 Fr. *Summato*.—732 Fr. *Tunc* pro *Tum*. Mox Jun. et alius P. *cavendus*

NOTÆ

surgit cosmice.

720 *Continua*] 17. Junii Delphinus totus emergit.

721 *Volscos*] Hi atque Æqui Latii populi fuerunt, qui anno Urbis 324. ab A. Postumo Tuberto Dictatore, ingenti strage, castris utrisque expugnatis, victi sunt.

722 *Algida*] Quæ ad Algidum Latii oppidum spectabat.

723 *Unde*] Ex qua victoria.

Suburbano] Quia victi populi suburbanī.

724 *Vectus*] Adeoque triumphavit.

725 *Jam sex*] 18. ergo Junii.

727 *Sol abit*] 19. tamen Junii, ut habet vetus Calendarium.

Rubescunt] A Sole, qui Cancrum tunc temporis inibat; hodie undecimo Junii ingreditur.

729 *Nurus*] Aurora ergo Tithoni conjux.

730 *Fugit*] Adeoque 12. Kalend. sen 20. Junii.

731 *Summano*] Summum Manium Plutonem esse voluerunt.

732 *Pyrrhe*] Hic Epirotarum rex anno Urbis 473. Tarentini belli tem-

HANC quoque cum patriis Galatea receperit undis,

Plenaque securæ terra quietis erit ;

Surgit humo juvenis, telis afflatus avitis ;

735

Et gemino nexas porrigit angue manus.

Notus amor Phædræ, nota est injuria Thesei :

Devovit natum credulus ille suum.

[Non impune pius juvenis Træzena petebat.

Dividit obstantes pectore taurus aquas.]

740

Soliciti terrentur equi ; frustra que retenti

Per scopulos dominum duraque saxa trahunt.

Exciderat curru, lorisque morantibus artus

Hippolytus laccro corpore raptus erat :

perit hanc diem fluctibus genitoris, et tellus fruetur tuta quiete ; juvenis tactus igne arido tollitur humo, et tendit manus implicitus gemino serpente. Amor Phædræ perspectus : injuria Thesei est cognita : ille facilis devovit filium suum. Adolescens non impune pius contendeat Træzenom : taurus findit pectore aquas oppositas. Equi turbati terrentur, et nequicquam repressi abripiunt dominum per scopulos et rupes asperas. Excussus erat curru ; et corrigiis implicantibus membra, Hippolytus sublatus erat, corpore discerpto : atque efflaverat spiritum, Diana mul-

//////////

er.—733 *Hanc*, id est, Anróram, cum Voss. Sarrav. et quatuor aliis. *Hcins.* Alii *Hunc*. — 734 *Fr. quiet. erat.* — 735 Voss. *P.* et sex alii *flammis pro telis* : quinque cum *Fr. stellis*. Tum *pr. V.* et *Pat. affl. aculis.*—739 Hoc distichon agnoscit Ursini codex cum duobus melioris notæ Patavinis. Idque Nangerius ex suo in postremam editionem admittere non dubitavit. Cave tamen credas Nasonis esse. *Hcins.*—741 *Cod. Læti Sol. turbantur eq.*—743 *Maz.* et duo alii *loris remorantibus.*—745 *Ediderat* *Fr.* omnes fere

NOTÆ

pore Romanorum castra diripuit, et propius Romam sua movit.

733 *Hanc*] Anróram, scil. quæ pro die posita est.

Galatea] Nympha maris, Nerei et Doridis filia.

Receperit] Atque adeo ea dies præterierit.

735 *Jurenis*] Æsculapium dicit, Apollinis filium, atque adeo Jovis nepotem, quem is tamen fulmine, quod mortuos ad vitam revocaret, perimere non dubitavit.

Avitis] Avi Jovis.

736 *Porrigit*] Ab Hygino figuratur Ophiurus sen Æsculapius in illud signum mutatus, anguem tenens, a

quo medius præcingitur.

737 *Notus*] Fabulam incipit narrare, quæ ex re in cælum translatus Æsculapius. Sed alia multa ab Hygino memorantur.

738 *Natum*] Hippolytum, scil. quem falso crimine Phædra noverca perdidit ; ut toties repetitum.

Credulus] Qui Phædræ calumnianti fidem habuit.

739 *Non impune*] Scilicet Nasonis non esse istud Distichon ultro agnosces.

Træzena] Quæ urbs Peloponnesi Pithei olim regia, Thesei patria.

740 *Dividit*] Ab inmissis phocis territos equos Hippolytum distraxisse

Edideratque animam, multum indignante Diana. 745
 Nulla, Coronides, causa doloris, ait.
 Namque pio juveni vitam sine vulnere reddam;
 Et cedent arti tristia fata meæ.
 Gramina continuo loculis depromit eburnis:
 Profuerant Glauci manibus illa prius: 750
 [Tunc, cum observatas augur descendit in herbas;
 Usus et auxilio est anguis ab angue dato.]
 Pectora ter tetigit, ter verba salubria dixit:
 Depositum terra sustulit ille caput.
 Lucus eum, nemorisque tui, Dictynna, recessus 755
 Celat: Aricino Virbius ille lacu.

tum irata. Coronides dicit, Nulla causa luctus. Namque restituam vitam casto adolescenti sine plaga, et lugubria fata cedent arti meæ. Protinus extrahit herbas ex thecis eburnis: illa antea opem tulerant umbris Glauci; tunc cum augur descendit in gramina observata, atque serpens usus est ope exhibita a serpente. Ter tetigit pectora, ter protulit voces salutiferas: ille erigit caput stratum terra. Lucus et recessus sylvæ tuæ, Dictynna, tegit eum: ille est Virbius in lacu Aricino.

////////

alii Reddideratque; Mor. et alius Perdideratque.—746 Fr. dol. erit; et ait pro var. lect.—747 Quatuor libri Janique pio. Maz. et alius sine crimine redd.—748 Maz. et tres alii Et cedant arti.—749 Jun. loculo...eburno: et alius loc. depromsit eburn. alius demisit.—750 Quidam habet G. piscibus illa.—751 Vlitius volebat Tum concervatas aug. Tò cum etiam deest Bc. Glossæ Rumpfi Tunc cum observandas. Pro augur alii habent anguis; et sic etiam Heins. tentabat. Mor. et dno desc. ad umbras; alii undas.—752 Heins. tentabat est Glancus, vel augur ab ang.—753 Pet. verba precantia dix.—755 In Sa. tui; et Zulich. recessus; unde Heins. suam lectionem constituit: nam in vulgatis erat Lu-

NOTE

quoties diximus?

745 *Diana*] Quæ casto juveni maxime favebat.

746 *Coronides*] Æsculapius ex Coronide nympa natus.

748 *Cedent*] Quia invitis fatis reviviscet Hippolytus. Revocabitur ex Inferis.

750 *Glauci*] Hunc quoque Minois filium excitasse et vitæ restituisse Æsculapium scripsit Hyginus.

751 *Tunc*] Spuriæ notæ esse quoque hoc Distichon non temere scrip-

sit clariss. Heinsius. Prolixe tamen apud Hyginum Poët. Astron. lib. II. capite quod *Ophincus* inscribitur, sub finem, fabulæ hujus habes explicationem.

754 *Ille*] Hippolytus vitæ ab Æsculapio restitutus.

755 *Dictynna*] Diana; quam non semel Hippolytum suum in nemore Aricino abdidisse legimus.

756 *Virbius*] Fabulam habes in Metam.

At Clymenus Clothoq̄ue dolent, hæc fila reneri,

Hic fieri regni jura minora sui.

Jupiter exemplum veritus direxit in illum

Fulmina, qui nimiae moverat artis opem.

760

Phœbe, querebaris. Deus est. Placare parenti.

Propter te, fieri quod vetat, ipse facit.

Non ego te, quamvis properabis vincere, Cæsar,

Si vetet auspicium, signa movere velim.

Sint tibi Flaminius Thrasymenaque littora testes,

765

Per volucres æquos multa monere Deos.

Tempora si veteris quæris temeraria damni;

Quartus ab extremo mense bis ille dies.

At Pluto et Clotho moleste ferunt hæc fila reneri, et jura sui regni fieri minora. Jupiter miturns exemplum misit fulmen in illum, qui attulerat auxilium nimie artis. Phæbe, querebaris. Deus est: pacem incus cum patre: ipse facit tua causa quod prohibet.—Ego nolim, Cæsar, tumetsi festines vincere, te movere signa, si auspicium prohibeat. Flaminius et ripæ Thrasymenæ sint tibi testes, Deos furentes multa docere per ares. Si petis tempora temeraria antiquæ cladis, ille dies fuit

~~~~~

eus cum nemorisque sui D. recessu C.—257 Clymenus dedit Heins. quia plures Mss. Lyuenus, Limens, Limencus; et quia Græcis Clymenus dictus est Pluto, quatenus ad se omnia vocans: vulg. Lachesis. Dein hæc ex V. Fratrīs, Ma. et Ursin.: ceteri sua. Mox etiam ex emend. Heinsii rescripsit Burm. reneri pro vulg. teneri; et sic vs. seq. Hic pro Et.—759 Ursin. pr. Pat. et Maz. J. exemplo ver. Zulich. extemplo.—760 Pet. unus qui miræ. Ex Zulich. opt. Pat. Læti Cod. et tribus aliis Heins. dedit moverat pro vulg. noverat: conj. etiam forerat; nam tres scripti roverat.—762 Pro fieri Maz. flecti; et Sa. cum multis aliis fieri. Tum quidam quod facit ipse retat: et duo facis.—764 Meliores, teste Heins. retet; alii retat: Be. moret.—765 Alii Sunt tibi.—766 Multi multa movere D.—768 Sex libri Quintus ab

NOTE

757 *Clotho*] Parca, cui in fata hominum jus fuit.

Fila] Quibus hominum vitam contineri crediderunt.

758 *Minora*] Siquidem ad vitam revocarentur, quorum fila abscidissent.

761 *Querebaris*] Quia interfectus filius Æsculapius.

Deus est] Relatus in Deos Æsculapius.⁴

Placare] Reconciliare Jovi patri tuo, o Apollo,

762 *Fieri*] Ne mortui excitentur cavet Jupiter, et tamen Æsculapium in cælum transfert.

763 *Non ego te*] 9. Kalendas occubuit ad lacum Thrasymenum C. Flaminius Consul, clade insigni. Obspreta auspicia crediderunt factum: quare ea Cæsari commendat Naso.

765 *Thrasymena*] Lacus Thrasymeni in agro Perusino, qui Hetruriæ est, ubi ab Annibale latus Romanorum exercitus.

767 *Temeraria*] Temerarii ducis

POSTERA lux melior. Superat Masinissa Syphacem;
 Et cecidit telis Hasdrubal ipse suis. 770
 TEMPORA labuntur, tacitisque senescimus annis;
 Et fugiunt, fræno non remorante, dies.
 Quam cito venerunt Fortunæ Fortis honores!
 Post septem luces Junius actus erit.
 Ite, Deam læti Fortem celebrate, Quirites: 775
 In Tiberis ripa munera Regis habet.
 Pars pede, pars etiam celeri decurrite cymba:
 Nec pudeat potos inde redire domum.
 Ferte coronatæ juvenum convivia lintres;
 Multaque per medias vina bibantur aquas. 780
 Plebs colit hanc: quia, qui posuit, de plebe fuisse
 Fertur, et ex humili scepra tulisse loco.

octavus ab extremo mense.—Sequens dies felicior: Masinissa vincit Syphacem, atque Hasdrubal ipse occubuit suis armis.—Tempora diffiunt, atque senescimus annis tacitis; et dies auferuntur fræno non prohibente. Quam festinante honores Fortis Fortunæ recurrerunt! Post septem dies Junius erit elapsus. Concedite, Quirites, alacres colite Fortem Deam: habet dona regis in ripa Tiberis. Pars accedite pede, pars etiam veloci navigio: nec pudeat reverti inde domum ebrios. Cymbæ coronatæ vehite convivia adolescentum: plurimæque vina potentur per medias aquas. Plebs celebrat istam, quia qui statuit dicitur fuisse de plebe, atque

//////////

extr. Ed. Gryph. bis esse d.—769 Aliis cribunt Masanissa.—771 Fr. τὸ que deest —772 Tres libri non revocante d. duo retinente.—773 Fr. Et cito.—774 P. et Sa. Per sept.—777 Tres libri cel. discurrete cymba.—779 Sa. Ferte coronati juv.—780 Fr. vina labantur aq. et pro var. lect. bibantur.—782 Fr. sceptr. fuisse loc.

NOTÆ

Flaminii.

768 *Quartus*] 9. Kal. Jul., 23. Junii die.

769 *Masinissa*] Cujus, Massiliorum in Africa regis, Romanis bona firmaque semper amicitia fuit.

Syphacem] Hic Numidiæ rex fuit perfidus, a Scipione atque Masinissa, anno ab Urbe 550. victus, deinde in triumphum ductus.

770 *Hasdrubal*] Hic dux Pœnorum anno ab Urbe 546. a Claudio Nerone atque Livio Salinatore ad internecionem cæsus. Quam rem habes apud Livium.

Suis] Dictum credo, quia dolis circumventus Claudii Neronis Hasdrubal homo dolosus. Ille enim relictis castris suis, ita ut et Hannibalem falleret, cum electa manu Livii collegæ castra silentio ingressus Hasdrubalem invadit, cum quo ceciderunt hominum millia 57.

771 *Tempora*] Quam apposite, sententiam sane egregiam interponit Naso, cum se ad finem mensis propere videt!

773 *Quam cito*] In octavum quippe Kalendas Julias recurrebant Fortunæ honores, cui templum Servius Tullius

Convenit et servis: serva quia Tullius ortus

Constituit dubiæ templa propinqua Deæ.

ECCE, suburbana rediens male sobrius æde, 785

Ad stellas aliquis talia verba jacet:

Zona latet tua nunc, et cras fortasse latebit:

Dehinc erit, Orion, aspicienda mihi.

At si non esset potus, dixisset eadem

Venturum tempus solstitiale die. 790

LUCIFERO subeunte Lares delubra tulerunt,

Hic ubi fit docta multa corona manu.

Tempus idem Stator ædis habet, quam Romulus olim

Ante Palatini condidit ora jugi.

TOT restant de mense dies, quot nomina Parcis, 795

Cum data sunt trabeæ templa, Quirine, tuæ.

tractasse sceptrâ ex obscuro loco. Competit etiam servis, quia Tullius natus ex captivâ posuit delubra junctâ Deæ incertâ.—Ecce aliquis ebrius revertens a templo suburbano mittit hujusmodi vocis ad stellas. Cingulum tuum nunc absconditur, Orion, et forte cras abscondetur; dehinc erit mihi videndum. At, si non esset ebrius, dixisset tempus solstitiale oriturum eadem die.—Lares consecuti sunt templa sequenti die, hic ubi multa corona nectitur docta manu. Stator habet idem tempus delubri, quod Romulus posuit quondam in prospectu collis Palatinæ.—Tot dies supersunt de mense, quot nomina Parcis, cum templa sunt assignata tuæ trabeæ,

//////////

—785 P. et tres alii suburb. residents mal. Be. veniens.—786 Unus lib. aliq. ebria verba. Tum quatuor facit.—789 Pro potus nonnulli stultus vel pulsus.—793 Olim edebatur T. idem Statoris habet, producta in 'Statoris' prima syllaba; quod ferri nequit. Heins. igitur ex Ursin. opt. uno Pat. et marg. Sar. Stator ædis recepit.—796 Condita sunt Be. Fr. et alii: tum quatuor

NOTÆ

dedicavit.

776 *Tiberis*] Trans Tiberim fuit.

777 *P. de*] Per pentem, scil.

783 *Serca*] Ea, scil. quam vidimus supra, Oerisia Oericulana.

784 *Dubiæ*] Fortunæ, scil. cujus inconstantia proprium omni modo.

787 *Zonæ*] In qua tres stellas affinxerunt.

788 *Dehinc*] 6. ergo Kalendas orientur heliace.

789 *Eadem*] 6. scilic. Kal. Jul. sen Junii 26. die. Sed a nostris ad 21. Junii retractum Solstitium.

791 *Lucifero*] 5. Kalendas dicata Larium Jovisque cognomento Statoris ædes, quam Romulus bello Sabino, cum Romana acies inclinasset, voto consecravit.

792 *Ubi fit*] Ubi habitant corollarum artifices.

795 *Tot restant*] Tres adeoque.

796 *Templa*] De antiquo illo agitur, quod statim, audito Proculi testimonio, Quirino sen Romulo in colle Quirinali positum: ab Octaviano deinde multis columnis decoratum, iterumque dedicatum est.

TEMPUS Iuleis cras est natale Kalendis :

Pierides, cœptis addite summa meis.

Dicite, Pierides, quis vos adjunxerit isti,

Cui dedit invitas victa noverca manus.

800

Sic ego. Sic Clío : Clari monumenta Philippi

Aspicias : unde trahit Marcia casta genus.

Marcia sacrificio deductum nomen ab Anco ;

In qua par facies nobilitate sua.

Par animo quoque forma suo respondet in illa :

805

Et genus, et facies, ingeniumque simul.

Nec quod laudamus formam, tam turpe putaris.

Laudamus magnas hac quoque parte Deas.

Nupta fuit quondam matertera Cæsaris illi.

O decus, o sacra fœmina digna domo !

810

Quirine.—Cras tempus est natale Kalendis Iuleis : Pierides, imponite finem meis inceptis. Docete, Pierides, quis vos addiderit isti, cui noverca superata obtulit manus invitas. Ita ego ; sic Clío respondit : Cernis monumenta illustris Philippi, ex quo pudica Marcia ducit genus. Marcia est nomen derivatum ab Anco pio, in qua vultus æqualis nobilitati suæ. Pulchritudo par est etiam suo ingenio in illa ; et nobilitas, et forma, et ingenium sunt simul. Neque credideris tam indecorum, quod celebramus pulchritudinem : celebramus etiam Deas hac parte. Matertera Cæsaris fuit olim juncta illi. O decus, o fœmina digna sacra domo ! Clío ita can-

turbæ pro trabecæ.—799 Fr. qui ros sed pro var. lect. quis exhibet. *Adjunxerit* Heins. dedit ex Sa. et sex aliis : plurimi etiam ex melioribus *adduxerit* : vulg. *addixerit*. Tum pro *isti*, alii *istuc* vel *illuc*.—802 Alii hic et alibi *Martia*.—804 *Sua* meliores, teste Heins. vulgo *fuit* : quidam etiam *sua est*.—805 Alii

NOTE

797 *Iuleis*] Quibus a Julio Cæsare honoris causa datum nomen, cum prius Quintilis Julius mensis dicebatur.

Cras est] Vacuum adeoque reliquit diem Naso, atque, inquit, Sumus in ultima mensis luce.

798 *Pierides*] Musæ.

Summa] Quasi dicat ultimam maximum.

799 *Adjunxerit*] Dicit istud, quia commune cum Hercule templum habuerunt Musæ, quod Herculis Musarum dictum, atque ultimo Junii die reparatum.

800 *Cui dedit*] Hercules est, scilicet.

801 *Clío*] Quæ una ex Musis.

Philippi] Hic Augusti fuit vitricus, qui a Fulvio Nobiliore primum positum templum vetustate collapsum restituit.

802 *Marcia*] Hæc illa est eadem de qua in epistolis de Ponto, quæ Maximo nupsit, atque Nasonis nostri conjugem in carissimis habuit.

803 *Sacrificio*] Quia Pompilii religiosissimi viri nepos, parique ingenio.

Anco] Martio, quarto Romanorum rege.

Sic cecinit Clio: doctæ assensere sorores.

Annuit Alcides, increpuitque lyram.

tavit: sorores doctæ annuerunt: Hercules approbavit, et pulsavit lyram.

////////

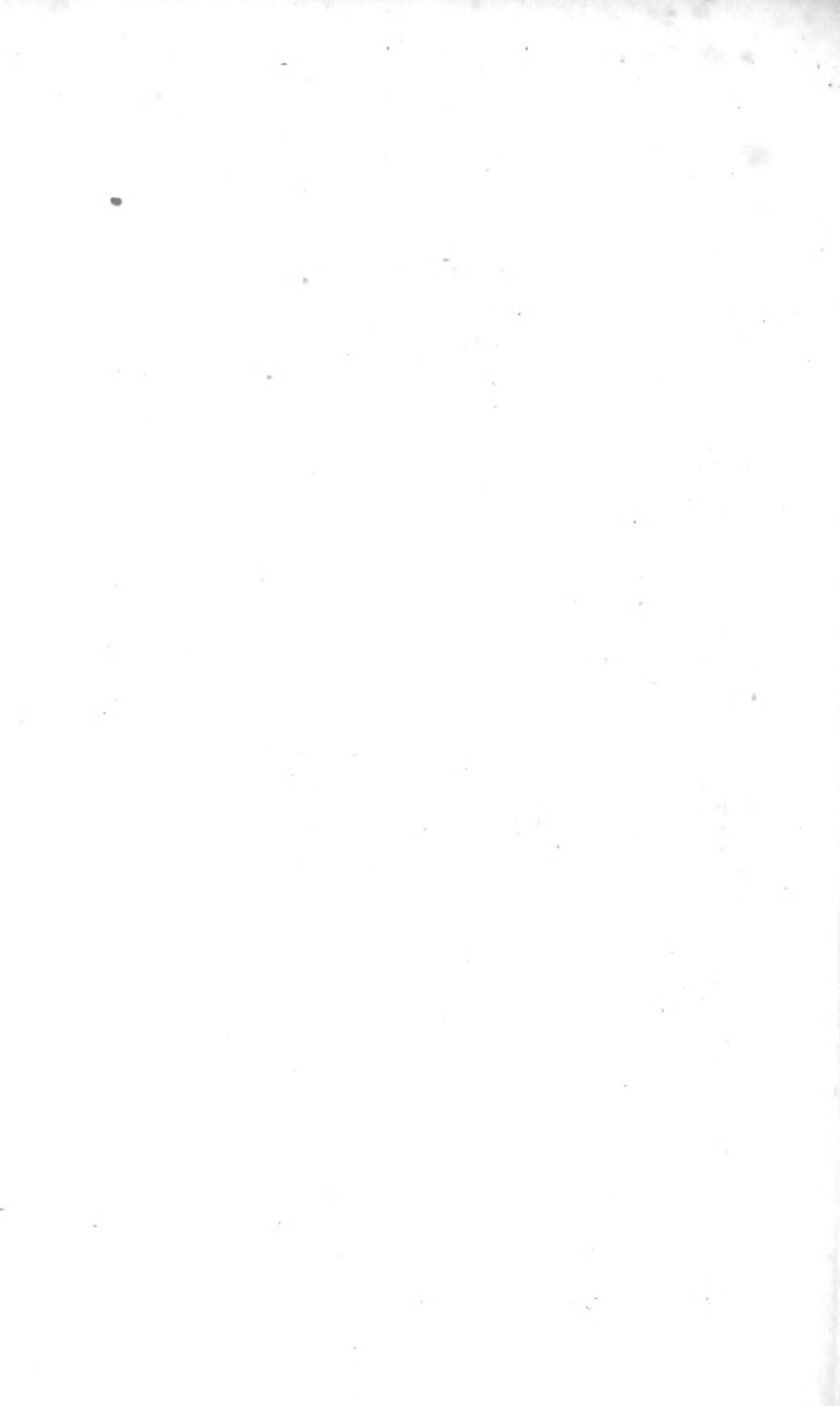
respondit.—806 In Francof. erat ascriptum: 'Hæc adulterina sunt:' nam jam ante idem dixerat, et ita censebant Broeckhusius et Burm.—812 *Lyram* Heins. recepit ex Ursin. Sa. et tribus aliis pro vulg. *lyra*.

NOTÆ

809 *Ill]* Martio Philippo, scilic. qui antequam Acciam Augusti matrem uxorem duxisset, Cæsaris matris sororem conjugem habuit.

812 *Alcides]* Hercules. *Increpuit]* In testimonium applausus.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M
LIBRI QUINQUE.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M

LIBER I.

ELEGIA I.

ARGUMENTUM.

PER Prosopopœiam exul et infelix Poëta librum suum admonet, ut e Scythia ad Urbem profecturus, eo habitu accedat, quo exules utuntur: mandatque quid velit responderi sciscitantibus, quid ipse agat. Docet simul quomodo se excuset, si forte carmina hæc minora videbuntur ejus ingenio. Postremo jubet, ut Palatium evitet, unde fulmen emissum in se fuisse commemorat.

PARVE, (nec invideo,) sine me, Liber, ibis in Urbem :
(Hei mihi!) quo domino non licet ire tuo.
Vade, sed incultus; qualem decet exulis esse.
Infelix, habitum temporis hujus habe.

Hei mihi! Libelle, proficisceris in Urbem sine me, (neque amulor,) quo non conceditur vadere domino tuo. Discedito, sed neglectus, qualem decet esse libellum profugi. Miser, indue habitum hujus temporis. Neque vaccinia tegant te succo

////////

2 Quo est in quibusdam Codd. alii quod, vel cum.—5 Fuco Heins. recepit

NOTE

Tristium] Quia a tristi atque exule Poëta conscripti; materiamque habent tristem. siquidem et in sequentibus Poëtam audies ad alios libros verba facientem.

1 Liber] Hunc primum intellige; 3 Decet] Habita ratione status,

Nec te purpureo velent vaccinia fuco :

5

Non est conveniens luctibus ille color.

Nec titulus minio, nec cedro charta notetur :

Candida nec nigra cornua fronte geras.

Felices orment hæc instrumenta libellos :

Fortunæ memorem te decet esse meæ.

10

Nec fragili geminæ poliantur pumice frontes,

Hirsutus passis ut videare comis.

purpureo: iste color non est congruus mæroribus. Neque titulus inficiatur minio, neque papyrus cedro: neque feras cornua alba fronte atra. Hæc ornamenta decorant libellos beatos. Te decet non esse oblitum mei infortunii. Neque duplices paginae lærigentur fragili pumice, ut videaris hispidus capillis sparsis. Neve

~~~~~

ex Pol. Hamburg. V. et aliis pro vulg. *succo*.—7 Ro. *chart. notentur*; venuste, iudice Heins. et in uno Med. pro diversa lectione *ligetur* pro *linatur*.—12 *Sparsis* vulg. at ‘*passis* editiones antiquæ et inter scriptos codices multi; probe: nihil frequentius occurrit apud Nasonem: Haliensis, *comas*, pro diversa lectione: ut usitato Græcismo videatur reponendum, *Hirsutus passas ut videre comas*. mox etiam *sentiet* meliores.’ Heins. Ne *videre* volebat

NOTÆ

scilicet; atque commiserationis movendæ causa.

4 *Hujus*] Quo non sine luctu maximo, Tomis, longissime a patria, inter barbarorum barbaros, vitam suam Naso trahebat. Quanquam autem in primis exilii causam prudentissime dissimulat, nullus dubito quin propter Juliæ amores illuc ab Augusto ablegatus fuerit.

5 *Vaccinia*] Violas esse purpurei coloris scribit Servius: Plinius fruticem in Gallia purpureum. Volunt nonnulli baccas esse nigras ligustri, quæ etiam scriptorio atramento inserviunt. Alii mora agrestia, quorum quidem succus purpureus. Salmasius Hyacinthum esse credidit qui Iris et Gladiolus dicitur. Nihil certi video.

Fuco] Quo libri tegmen infectum esset.

7 *Minio*] Minium pigmentum est seu color factitius, cinnabari non ab-

similis, ex Hispania primum allatus; quo inscriptiones seu titulos decorare consueverant.

Cedro] Cedri succo aut oleo liniri chartas, diuturnitatis et conservationis a carie, et odoris ergo, testatur Plinius.

8 *Cornua*] Cylindri seu bacilli tere-tis extrema dicit quæ libro circumvoluto superne atque interne eminebant; auroque, et argento, vel etiam aliis rebus decorabant. Scribebant enim veteres in altera tantum paginarum facie, ad cujus partem infimam cedrinum, eburneum, aut ex ejusmodi materia bacillum illum agglutinabant. Umbilicum autem quod plicato volumine esset medius dictum volnerunt.

Fronte] Pagina, quæ ideo nigra quod luctus indicia haberet.

9 *Instrumenta*] Ornamenta dicit.

11 *Geminæ*] Interior et exterior.

Pumice] Eo lapide in expoliendis

Neve liturarum pudeat. Qui viderit illas,
 De lacrymis factas sentiet esse meis.
 Vade, Liber, verbisque meis loca grata saluta. 15
 Contingam certe quo licet illa pede.
 Si quis, ut in populo, nostri non immemor illic,
 Si quis, qui, quid agam, forte requirat, erit;
 Vivere me dices, salvum tamen esse negabis:
 Id quoque, quod vivam, munus habere Dei. 20
 Atque ita te tacitus, quærenti plura, legendum,
 Ne, quod non opus est, forte loquare, dabis.

pudeat liturarum. Qui illas aspexerit, cognoscet esse factas meis lacrymis. Proficiscere, Liber, atque impertire salute meo nomine loca placentia. Sane tangam illa quo pede conceditur. Si quis illic, ut in turba, non erit oblitus nostri, si quis, qui forte petat quid faciam, dices me superstitem esse; negabis tamen valere: atque habere etiam id Dei beneficio, quod vita fruatur. Tum tacitus te sic præbebis legendum sciscitanti plura, ne forte effutias quæ non est utile. Continuo lector admoni-

*****

Douza.—14 *Sentiet* Fragm. Revii, Be. et septem alii; vulg. *sentiat*.—16 Alii editi et scripti *quolibet ill.*—17 Multi *imm. extat*; duo cum pr. Ed. *illi*; vulg. *illo*: Heins. corr. *illic*.—18 Pro *Si quis* Heins. censet *Ciris* reponendum esse: Pal. habet *Et si, qui*. Deinde *requirat* castigatiores; vulg. *requiret*.—19 Pr. Ed. et duo scripti *me dicas*. Tum Excerpt. Voss. Be. et tres alii *sanum tam*, et mox V. *ess. negato*.—21. 22 Vulgata lectio ab editione Burm. sic variat: *Atq. i. tu t. q. plura; legendum Ne, quod [vel quæ] n. o. est f. l. cave*; ex qua, ut D. Heins. videtur, Ciofanus optime fecit: *Atq. i. t. t. q. plura, legendum Ne quod n. o. e. f. l. cave*: Heins. putat *Atq. i. te cantus q. plura legendum, Ne, quod n. sit opus, f. loquare, dato*; nam plerique scripti *te*; Cod. Barberinus agnoscit *cautus*; et plurimi habent *quod*: primæ Edd. *Ne quod opus non est*. Burm. vero putat *tacitus* esse retinendum; nam etsi loquentem induceret Poëta librum, recte tamen *tacitus* dici censet, cum illa vox sæpe notet, sine arbitris, sine teste; ut mox vs. 29. Suam lectionem Burm. sic interpretatur; Deinde, si plura quis quærat, tu tacebis; sed dabis te legendum, ne forte loquaris, quod non opus est; id est, quod nocere potest tibi et mihi.—

NOTÆ

chartis utebantur, ut et elegantiores et ad scribendum aptiores: namque asperitas cum retardat stylum, tum etiam visu fœda.

15 *Loca*] Propter homines præsertim amicos, puellas, &c.

16 *Quo*] Carminum suorum in Urbem adventu aliquo modo sibi videtur Naso Romam appellere: neque temere.

17 *Ut in populo*] Ut fieri solet in magna hominum frequentia.

20 *Dei*] Augusti Caesaris; namque

eo usque processit assentatio et vesania.

21 *Tacitus*] Hanc vocem ex vulgatis, quam removerat clar. Heinsius, huc retraxi; quippe quæ apprime ad scopum spectet, atque sequentibus respondeat, ‘ne forte loquare.’ Neque dubito quin ab iudicio bene paratum virum assentientem habeam, postquam animum adverterit. Scilicet Nasonis liber ejus est nuntius, qui plura neque proferre neque scire debet quam quæ imperata sunt. Nu-

Protinus admonitus repetet mea crimina lector ;

Et peragar populi publicus ore reus.

Neu, cave, defendas, quamvis mordebere dictis.

25

Causa patrocínio non bona pejor erit.

Invenies aliquem, qui me suspiret ademtum,

Carmina nec siccis perlegat ista genis :

Et tacitus secum, ne quis malus audiat, optet,

Sit mea, lenito Cæsare, pœna minor.

30

Nos quoque, quisquis erit, ne sit miser ille, precamur,

Placatos misero qui volet esse Deos :

Quæque volet, rata sint ; ablataque Principis ira

Sedibus in patriis det mihi posse mori.

tus recordabitur meorum errorum ; et palam arguar ore populi. Atque fuge agere causam tuam quanquam lacereris verbis. Causa non vincibilis erit pejor defensione. Reperies nonnullos, qui dolerant quod sublatus sim ; neque exoleant istos versus oculis aridis ; atque taciti, ne quis iniquus accipiat, vocant secreto ut meum supplicium sit levius, Cæsare placato. Nos etiam, quisquis ille erit qui cupiet Deos esse lenitos mihi misero, oramus ne sit infelix ; et quæ volet sint firma, atque ira Principis sedata concedat mihi posse obire in adibus paternis. Cum exequeris

~~~~~

23 Unus liber *Forsitan admon.* Tum tres libri *repetat mea* : et quidam vett. *curmina lect.*—24 Excerpt. Voss. *Ut perag.*—25 Neu pro vulg. *Tu* Heins. monet legendum : alii *Me*, et *Tu*. Mox Pal. *quamv. moderabere dict.*—26 Pejor recepit Heins. ex sex scriptis pro vulg. *major.*—27 Mor. *Inv. illic, qui.* Tum P. *me lugebit ademt.*—28 P. *sicc. perleget ist.* et Pol. et duo alii *qui legat.*—29 Bonon. *Qui tac.*—30 Minor ex quinque vett. alii cum vulg. *levius.*—31 Ille Heins. dedit ex scriptis pro vulg. *ipse.*—32 Plurimi scripti *misero* ; alii cum vulg. *miseris.*—33 Heins. malebat *Quæ roget, o, vel ah, rata sint.* Tum in aliis legitur *pacataque* : et Fragn. Revii *Judicis ira.*—34 Be. in *propriis det.*—

NOTÆ

gatur hic Commentator.

23 *Repetet*] Id est, Cum libellos a me quisquam viderit, continuo criminum meorum recordabitur ; et forte hæc nova esse criminabitur.

Crimina] Quod scripsisset amatoria ; et nescio quid vidisset. Illa namque esse ipse confessus est Naso, ne majora patescerent.

26 *Pejor*] Tum quia defendendo irritatur adversarius : tum insuper, vincendo, atque ostendendo pœna tanta ob rem, Ethnicorum judicio tætitillan, dignum non esse Poëtam,

ad exilii exquirendam veram causam quivis inducitur. Nasoni autem maxime cautum esse debuit, ne in vulgus exiret Juliæ amor ; quem ne ipse Imperator quidem non potuisset non punire gravius.

29 *Malus*] Qui continuo, quasi officii ergo, audita ad Imperatorem deferat.

33 *Volet*] In suum meumque, commodum : omnia denique quæ cupit.

Ablata] Cante admodum, verecunde, et callide reditum precatur.

- Ut peragas mandata, Liber, culpabere forsā; 35
 Ingeniique minor laude ferere mei.
 Judicis officium est, ut res, ita tempora rerum
 Quærere. Quæsito tempore tutus eris.
 Carmina proveniunt animo deducta sereno :
 Nubila sunt subitis tempora nostra malis. 40
 Carmina secessum scribentis et otia quærunt :
 Me mare, me venti, me fera jactat hyems.
 Carminibus metus omnis abest: ego perditus ensem
 Hæsurum jugulo jam puto jamque meo.
 Hæc quoque quod facio, judex mirabitur æquus; 45
 Scriptaque cum venia qualiacumque leget.
 Da mihi Mæoniden, et tot circumpice casus ;
 Ingenium tantis excidet omne malis.

jussa, Liber, forte argueris, et diceris inferior laude mei ingenii. Est judicis exquirere, ut res, ita tempora rerum. Habita ratione temporis, securus eris. Versus fluunt deducti mente serena: tempora nostra sunt obnubilata malis repentinis. Versus amant secretum et pacem scribentis: pontus, et venti, et sæva tempestas me agitat. Omnis timor procul esse debet a versibus: ego miser jam jamque arbitror gladium infixum iri faucibus meis. Judex integer mirabitur etiam quod hos scribam; et leget cum indulgentia qualiacumque scripta. Præbe mihi Mæoniden, et circumpice tot infortunia; omne ingenium retundetur tantis malis. Denique,

39 Pal. anim. dictata ser.—40 Be. Sunt solitis. Tum pro tempora Heins. malebat pectora: Burm. vero contra libros nil mutare vellet; præterea Cicero et alii millies 'tempora' ponunt pro statu rerum, in quo quis versatur. Quinque libri carmina nostra; Pal. tempora facta.—43 Obest legebat Francius [pro abest:] ego nihil muto; oppositio enim melius procedit vulgatæ lectioni. Burm. Sec.—44 Pal. jamque mori.—45 Alii Hoc pro Hæc. Jun. et Mor. Hæc

NOTÆ

36 *Minor*] Quia minus elegans stylus, &c. Quod tamen secus est: nam certe nemini, cui mens sana fuerit, hæc sese non probaverint opuscula.

37 *Res*] Quæ sine adjunctis aut circumstantibus nunquam satis judicii apparet.

Tempora] Ille vero maxime excusandus, cui neque spatium neque oportunitas concessa aliquid præstandi; aliis atque aliis urgentibus curis districtus.

39 *Sereno*] Turbido enim minus perspicue quid rerum agatur apparet: ut mirum sit eo ingenii vigore valuisse Poëtam, qui per tam aspe-

ram tempestatem hæc quæ scripsit perspicere potuerit.

40 *Nubila*] Quia gravissimis malis per exilium urgebatur.

42 *Hyems*] Vel tempestatem intelligit, siquidem hic liber in itinere scriptus fuit, vel allegorice fortunæ iniquitatem arguit.

43 *Abest*] Abesse debet: namque alio distracta cura minima illa nequit expendere quæ ad legitimos versus requiruntur.

Ensem] Vel ab inimicis exulem persequentibus, vel a Scythis, qui maxime barbari, immissum.

47 *Mæoniden*] Homerum: de quo

Denique securus famæ, Liber, ire memento ;
 Nec tibi sit lecto displicuisse pudor. 50
 Non ita se nobis præbet Fortuna secundam,
 Ut tibi sit ratio laudis habenda tuæ.
 Donec eram sospes, tituli tangebar amore ;
 Quærendique mihi nominis ardor erat.
 Carmina nunc si non studiumque, quod obfuit, odi, 55
 Sit satis : ingenio sic fuga parta meo.
 I tamen, i, pro me tu, cui licet, aspice Romam.
 Di facerent, possem nunc meus esse liber.
 Nec te, quod venias magnam peregrinus in Urbem,
 Ignotum populo posse venire puta. 60
 Ut titulo careas, ipso noscere colore :
 Dissimulare velis, te liquet esse meum.
 Clam tamen intrato ; ne te mea carmina lædant.
 Non sunt, ut quondam plena favoris erant.

Liber, memento incedere haud quamquam famæ anxius: neque te lectum pudeat displicuisse. Fortuna non ita se dat nobis propitiam, ut tibi sit curanda laus tua. Quamdiu incolumis fui, motus sum desiderio laudis, et vehementer cupiri comparare fumam. Sit satis, quod nunc non odio habeo versus, et studium quod nocuit; eo modo paratum est exilium arte mea. Proficiscere tamen, tu, cui conceditur, proficiscere Romam pro me. Dii annuerent, possem nunc esse meus liber. Neque arbitrare te posse venire ignotum populo, quia hospes accedis ad ingentem Urbem. Quamvis carceus titulo, cognosceris ipso colore; tametsi velis fingere te non esse meum. Furtim tamen accede, ne mei versus tibi obsint. Non sunt pleni gratiæ,

ego quod.—47 Heins. conj. *tot circumjice cas.* et Burm. *circuminspice.*—51 *Duo libri nob. præstat F.* Mox in Pr. Ed. erat *F. feram*, quod Heins. conjiciebat pro *serenam*: Pal. *secunda.*—52 Be. P. et quinque alii *Ut mihi sit.*—53 Be. *titulis t. amoris*: Jun. et tres alii *tituli t. honore.*—55 In nonnullis editis *Carmina* nunc simulo stud.—56 Sic Burm. emendat: in aliis legebatur *Sit satis ingenio quod f. p. meo est*: alii *Sit satis, ingenio nec f. p. m.* Pal. etiam *si f.*—57 Alii *Tu tamen i*; vel *Tu tamen et*; vel *I nunc, et.*—58 *Possem nunc* Heins. recepit ex melioribus pro vulg. *posses non.*—59 Bonon. et Pat. *qui pro quod. Tum venies*, judice Heins. præstiterit.—60 Servii Cod. *ven. puto*: Burm. conj. *putem.*—62 *Liquet* ex Fr. et aliis nonnullis: ceteri *licet.*—63 Mor. et Fragm. Rev. *mea crimina lædent.*—64 Servii Cod. *Carmina quæ quond. alius Non nunc*

NOTE

in Arte. Nequidem illum Poëtarum principem in tantis ærumnis bonos posse versus diducere innuit noster.

52 *Habenda*] Negliguntur minora mala, cum majora urgent.

55 *Obfuit*] Propter Amorum liberos sese patria pulsum fingit.

56 *Sit satis*] Multum sese in carminum gratiam dicit præstare, quod in totum non oderit; quandoquidem propter illa tam longe ablegatus fuerit.

Sic] Scribendo versus.

61 *Colore*] Nigro atque lugubri;

- Si quis erit, qui te, quia sis meus, esse legendum 65
 Non putet, e gremio rejiciatque suo;
 Inspice, dic, titulum : non sum præceptor Amoris:
 Quas meruit, pœnas jam dedit illud opus.
 Forsitan expectes, ut in alta palatia missum
 Scandere te jubeam, Cæsareamque domum. 70
 Ignoscant augusta mihi loca, Dique locorum.
 Venit in hoc illa fulmen ab arce caput.
 Esse quidem memini mitissima sedibus illis
 Numina : sed timeo, qui nocuere, Deos.
 Terretur minimo pennæ stridore columba, 75
 Unguibus, accipiter, saucia facta, tuis.
 Nec procul a stabulis audet secedere, si qua
 Excussa est avidi dentibus agna lupi.
 Vitaret cœlum Phaëthon, si viveret ; et quos
 Optarat stulte, tangere nollet equos. 80

ut olim erant. Si quis erit, qui arbitretur, te non esse inspiciendum, quia sis meus, utque repellat ex sinu suo, Intuecre, dic, titulum, non sum doctor Amoris. Illud opus jam mulctatum est pœna qua dignum fuit. Forte expectes, an jubeam te dimissum ascendere in excelsa Palatia, et sedes Cæsaris. Loca augusta mihi parcant, cum Diis locorum : fulmen missum est in meum caput ab illa arce. Recordor equidem Deos lenissimos esse in illis ædibus ; verum metuo Deos qui obfuerunt. Columba vulnerata tuis unguibus, Accipiter, trepidat ad levissimum strepitum alæ. Neque agna, si qua est correpta dentibus rapacis lupi, audet longius abire a stabulis. Phaëton fugeret cœlum, si superstes esset ; neque vellet tangere equos, quos incaute

//////////

ut quond.—65 Quia meliores, teste Heins. alii enim vulg. quod.—66 P. et alius projiciatque ; Mor. projicietq. Fragn. Jun. ejiciatq.—68 Fragn. Rev. Quas merui, pœn. Deinde ded. ille liber Mor.—69 Ut ex Jun. placet Heins. præ vulg. an.—75 Unus Heins. Terr. minime penn.—77 Pro secedere, alii discedere, vel decedere. Ex vett. Heins. reposuit qua pro vulg. quæ.—80 Alii Optavit vel

NOTÆ

sient et versuum charactere.

67 *Inspice*] Verba sunt quibus Liber obvium quemvis qui sese rejiciat ad legendum hortari debeat.

Præceptor] Qualem sese in libris præsertim de Arte amandi præbuit Naso.

69 *Palatia*] Quæ splendida domus fuit in Palatino monte ab Augusto excitata : de qua jam sæpius in aliis libris.

71 *Dique*] Augustum intelligit præ-

sertim, qui vivens divinos meruit honores ; uti quidem visum impiis adulatoribus. Huic adde Tiberium, Germanicum, et totam Cæsarum familiam.

72 *Fulmen*] De exilio suo loquitur, quo ab Augusto, quasi fulmine, perturbatus.

73 *Mitissima*] Augusti elementiam magis insuper laudabit in sequentibus.

79 *Phaëthon*] Qui Solis filius ex

Me quoque, quæ sensi, fateor Jovis arma timere :

Me reor infesto, cum tonat, igne peti.

Quicumque Argolica de classe Capharea fugit ;

Semper ab Euboicis vela retorquet aquis.

Et mea cymba, semel vasta percussa procella, 85

Illum, quo læsa est, horret adire locum.

Ergo, care Liber, timida circumspice mente ;

Et satis a media sit tibi plebe legi.

Dum petit infirmis nimium sublimia pennis

Icarus, Icaris nomina fecit aquis. 90

Difficile est tamen, hic remis utaris an aura,

Dicere : consilium resque locusque dabunt.

cupirerat. Agnosco me etiam metuere arma Jovis, quæ sensi : puto me peti flamma infensa, cum tonat. Quisquis ex classe Græca riturit Caphareum, deflectit semper linteæ ab aquis Euboicis. Mea etiam navis semel impulsæ ingenti procella, refugit accedere ad locum in quo afflicta est. Adeoque, dilecte Liber, circumspice animo pavidus ; et tibi satis sit legi a turba sortis mediæ. Dum Icarus nititur in excelsa pennis debilibus, dedit nomen fluctibus Icaris. Difficile est tamen dicere hic utaris remis an ventis. Res et locus ostendent quid opus sit facto. Si poteris offerri

//////////

Optaret. Mox pro tangere Fragm. Boxhorn. jungere.—81 Quinque libri qui pro quæ : et Servii Cod. arm. cavere.—82 Tres libri ign. premi.—85 V. vast. percussa procell.—87 Vulg. edebatur Ergo care, Liber, et timid. ‘Redde suos numeros Nasoni, et scribe, vel invitis membranis, Ergo age, care Liber, timid.’ Heins. Combrianus Cod. Ergo, care Liber, timid. quod nec damnat Heins. putat etiam posse reponi caute Liber.—88 Et scribendum putat Heins. pro vulg. Ut : Comb. Cod. et Boxhorn. Fragm. Non ; Heins. conj. pro Num : octo alii An ; unus Quod. Deinde pro a alii e vel in.—90 Olim legebatur Icaris nomine f. aquas : Heins. ex Mor. suadet Icaris nomina...aquis ; et sic Ed. Gryph. septem vet. æquoreas...aquas ; unde Politianus æquoreis nomina f. aquis ; et sic Voss. pro var. lect. Sed cum in uno V. signat aquas Heins. offenderit, id pro vera amplecti lectione non dubitat. Burm. exemplis ex Ovidio aliisque prolatis fecit defendit.—91 Pro hic alii hinc. Quidam etiam in aura : sed ex Cod. Servii Heins. sic scribere velit, Diffic. est remis tamen

NOTE

ejus excensus currum, quem per ambitiosam temeritatem regere aggressus est.

80 *Equus*] Solis, scilicet, qui illius currum trahere finguntur : de quibus in Metam.

81 *Jovis*] De Augusto loquitur.

83 *Capharea*] Fuit Caphareus Eubææ promontorium, ex quo Nauplius rex insulæ, Palamedis filii injustam necem ulturus, faces quæ portus fi-

dem facerent Troja redemptibus Græcis ostentavit, ut illi in scopulos impingerent. Quæ res ex voto Nauplio accidit.

90 *Icarus*] Qui Dædali filius, cum, neglecto patris præcepto, altius volare concupisset, liquefactis alarum ceris in mare cecidit, cui et nomen dedit. Verum proluxe de eo in præcedentibus.

91 *Remis*] Hac præcipue gratia

Si poteris vacuo tradi; si cuncta videbis
 Mitia; si vires frögerit ira suas;
 Si quis erit, qui te dubitantem et adire timentem 95
 Tradat, et ante tamen pauca loquatur; adi.
 Luce bona, dominoque tuo felicior ipse
 Pervenias illuc; et mala nostra leves.
 Namque ea vel nemo, vel qui mihi vulnera fecit,
 Solus Achilleo tollere more potest. 100
 Tantum ne noceas, dum vis prodesse, videto:
 Nam spes est animi nostra timore minor.

otioso; si aspicias omnia lenia; si ira minuerit vires suas; si quis erit qui introducat te hesitantem, et verentem accedere, et tamen ante pauca dicat; accede. Fausta die, et ipse beatior tuo domino, illuc accedas, et minus nostras arummas. Namque vel nullus, vel qui mihi impexit plagam potest conglutinare eam, more Achilleo. Prospice tantum ne officias, dum vis juvare; nam spes nostra est minor

hic u. an ala D. Sed dubitat Burm. an 'ala' simpliciter pro velo dici posset, cum semper addant Poëtae 'velorum alas:' præterea vulgata lectio satis elegans ei videtur.—95 Jun. Leid. Be. quatuor et alii *adire. volentem*.—96 Francius pro et volebat ut: quidam legunt ut; et locutus pro loquatur: D. Heins. in parenthesi constituit *at...locutus*.—97 Ipse Servii, Mor. et tres alii; multi etiam ipso.—100 Comb. Cod. A. *pellere mor*.—101 Pro videto duo libri *careto*; plurimi *memento*.—102 Merula cum nonnullis vett. legebat *spes est*

NOTÆ

hos libros conscripsit Naso, ut Augusti iram leniret, atque in Urbem, si liceret, reverteretur. Dubius autem hærebat magisne ex voto res procederet redditum suum sollicite procurando, an vero patienter opportunitatem expectando, postquam tempore Imperatoris lenitus animus esset. Illud est quod jam allegorice significat: neque placent quæcumque in hunc locum ab aliis allata, ex iis saltem quæ oculis subjecta sunt.

93 *Vacuo*] Namque ille qui re aliqua animum habet maxime occupatum ad alia vocari inique patitur. Quod sedulo iis advertendum qui magna ad Principes procurant.

95 *Timentem*] Ingeniosissime istud; neque quicquam magis ad leniendum animum conferre potest, quam huiusmodi timor. Apud cordatos nihil pro-

batione opus habet quod dico: ceteros nolim admonuisse.

96 *Pauca*] In tuam gratiam, scilicet quæque præsertim metum, de quo modo dixi, latenter et caute insinuant.

100 *Solus*] Quam callida est hæc adulatio, quamque apta ad Augusti leniendum animum!

Achilleo] Achilles nempe eadem hasta qua Telephum Heraculis filium vulneraverat, reconciliatus sanavit: ut in Amoris remedio vidimus.

101 *Ne noceas*] Maxime cavere se testatur Cicero, cum cuiuspiam causam defenderet, ne imprudens contra eum quicquam diceret. Quæ cautio quanta sit, illis censendum relinquo qui experti sunt; namque aliis vix unquam satis inculcari possit. Optime dicunt nostri, *A force-de vouloir*

Quæque quiescebat, ne mota resæviat ira,
 Et pœnæ tu sis altera causa, cave.
 Cum tamen in nostrum fueris penetrabile receptus, 105
 Contigerisque tuam, scrinia curva, domum;
 Aspicias illic positos ex ordine fratres,
 Quos studium cunctos evigilavit idem.
 Cetera turba palam titulos ostendet apertos;
 Et sua detecta nomina fronte geret. 110
 Tres procul obscura latitantes parte videbis:
 Hi quoque, quod nemo nescit, amare docent.
 Hos tu vel fugias, vel, si satis oris habebis,
 Œdipodas facito Telegonosque voces.

metu mentis. Atque cave, ne ira quæ erat composita, provocata exardescat, et tu sis altera causa supplicii. Cum tamen subieris nostrum secretiorem secessum, et tetigeris, scrinia cura, tuas sedes; videbis illic fratres sitos ex ordine, quos omnes eadem cura absolverit. Reliquum agmen aperte exhibebit titulos detectos, et habebit sua nomina in fronte nuda. Aspicias tres procul sese occultantes in loco obscuro: Isti etiam, ut omnes sciunt, docent amare. Vel tu hos vites, vel si satis audens eris,

animo nostr. Heins. conj. *est magno, vel est omni, vel exanimi.*—104 *Fragm. Rev.* Be. et octo alii cum pr. Ed. *pan. ne sis.* Mox Voss. *Excerpt. caus. meæ.*—105 Olim volebat Heins. *in notum fuer.* V. et Barb. *vestrum.*—106 *Curva* meliores, et sic vulgati: Heins. placebat olim *curta* reponi; sed postea nil mutavit: Lib. Aldinus et V. *parca.*—109 *Ostendet* Heins. rescripsit ex V. et sex aliis melioribus pro vulg. *ostendit.*—110 V. Pal. opt. et multi alii *meliores geret*; vulg. *gerit*: alii *gerunt* et *gerent*: Leid. *ferent*; Jun. *feret.*—112 Faber corrigendum censet *Hos, qui quod*: vulgata magis Burm. placebat; qui tamen conj. *Hic*, vel *Sic quoque.* In uno Mor. erat *Hi tres quod*; et in Servii Cod. *Hi qui.*—113 Heins. malit *Quos tu.*—114 Alii *Telegonasque.*—115 Alii *si qua est tibi.*

NOTE

bien faire, on ne fait souvent rien qui vaille. Quid quod eo plerique sunt ingenio, ut quo meliores sunt rationes et ad rem aptiores, eo magis illas contemnunt atque respuunt? Id nuper expertus sum ego, qui stultissime apud invidos, quos tamen eos esse nescivi, optima certe (namque erant) non sine aliquo dedecore exposui. Nudari sibi pudenda arbitrantur quicumque virtutis expertes aliquid de alienis bonis audiunt. Illud in mentem venire mihi debuisset: neque mea proculcanda objecissem.

105 *Penetrable*] Domus suæ secre-

tiores partes dicit.

107 *Fratres*] Libros dicit a Nasone conscriptos.

109 *Turba*] Librorum copia.

111 *Tres*] Illos dicit quibus artem amandi doctus; sicut et alii docebant.

114 *Œdipodas*] Œdipo similes, qui Laium patrem Thebanorum regem, quanquam nescius illum esse, occidit.

Telegonos] Quia etiam Telegonus Ulyssis et Circes filius insciens patrem interfecit. Quam grave autem Poëtæ fuerit summi exilium ex eo patet quod morti æquiparat.

- Deque tribus, moneo, si quæ tibi cura parentis, 115
 Ne quenquam, quamvis ipse docebit, ames.
 Sunt quoque mutatæ ter quinque volumina formæ,
 Nuper ab exequiis carmina rapta meis :
 His mando dicas, inter mutata referri
 Fortunæ vultum corpora posse meæ. 120
 Namque ea dissimilis subito est effecta priori :
 Flendaque nunc, aliquo tempore læta fuit.
 Plura quidem mandare tibi, si quæris, habebam ;
 Sed vereor tardæ causa fuisse moræ.
 Quod si, quæ subeunt, tecum, Liber, omnia ferres, 125
 Sarcina laturo magna futurus eras.
 Longa via est : propera. Nobis habitabitur orbis
 Ultimus, a terra terra remota mea.

fac appelles Œdipodas, et Telegonos. Et, si aliquis est tibi amor patris, hortor ne quenquam diligas ex tribus, tametsi ipse docebit. Sunt etiam quindecim volumina Metamorphosis, versus nuper rapti ex funere meo: hortor ut his dicas faciem fortunæ meæ posse recenseri inter corpora transformata. Namque ea est repente redita dissimilis præcedenti; et nunc lugenda aliquando læta fuit. Si exquiris, habebam equidem plura tibi imperanda; sed metuo causa esse lentæ cunctationis. Quod si, Liber, cuncta portares tecum quæ occurrunt animo, esses magnum onus illi qui te ferret. Iter longum est; festina. Extrema pars mundi, tellus dissita a tellure mea, a nobis incoletur.

////////

Be. si sit tibi. Tum Lov. cur. precantis.—120 Be. vult. posse referre meæ.—121 Hamburg. Nam quæ diss.—122 Pro aliquo Heins. malebat alio. Tum Leid. et duo alii temp. grata fu.—124 Pol. V. et Ro. fuiss. riæ.—125 Quod pro vulg. Sed ex uno Med. et Ha. recepit Heins. multi editi et scripti Et.—126 Pro laturo opt. Vatic. Polit. Palat. et quatuor alii latori; nescio an satis Latine pro Augusti sæculo. Sueton. tamen in Caligula 'latorem' pro tabellario dixit. Heins.—127 Be. Long. mora est.—128 Tua est Liber Servii. Lege, a terra...tua, quo tu properas: nisi tò patria excidit; a patria terra remota mea; quod verum puto: nam suam terram Pontum vocat alibi non semel. Heins. Zinzerl. Promul. cap. 51. mea est; et ita Be. et plures alii.

NOTÆ

117 *Volumina*] Tot habemus etiam Metamorphoseon libros.

118 *Exequiis*] Exilio: ut eo quasi ad rogam efferri visus sit Poëta.

119 *Mutata*] Minor est mutatio

corporis humani in lapidem, quam felicitis hominis in miserum.

128 *Ultimus*] Invidiose; quanquam certe longe tamen a Patria Roma Tomi.

ELEGIA II.

ARGUMENTUM.

IN exilium proficiscens Poëta, jubente Augusto, deprehensusque in medio mari, fluctibusque pæne obrutus, Deos precatur, ut ipsi saltem ignoscant, nec cum Cæsare ipsum funditus perdant. Probatque multis exemplis posse eos id facere. Describit deinde tempestatem: tum Deos precatur, ut se iucolumem ad Tomitas perducant.

Di maris et cœli, (quid enim nisi vota supersunt?)

Solvere quassatæ parcite membra ratis:

Neve, precor, magni subscribite Cæsaris iræ.

Sæpe, premente Deo, fert Deus alter opem.

Mulciber in Trojam, pro Troja stabat Apollo:

5

Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua, fuit.

Oderat Ænean propior Saturnia Turno;

Ille tamen Veneris numine tutus erat.

Dii maris et cœli, (quid enim nisi preces restant?) nolite disjungere partes navis afflictæ. Neu, quæso, facite cum ira Cæsaris: sæpe Deo aliquo urgente alius Deus adest in auxilium. Vulcanus nitebatur adversus Trojam, Apollo favebat Trojæ: Venus fuit propitia Trojanis, Pallas infensa. Saturnia, æquior Turno, habebat Ænean odio: ille tamen erat securus potentia Veneris. Sæpe Neptuneus atrox in-

////////

2 Serv. *parc. vela rat.*—3 Pro magni Jun. et duodecim alii cum Gryph. aliisque Edd. *megnæ.* Tum *subsidite* olim Barb. *succumbite* Comb. et *subscribite iram* Mor.—5 Quatuor scripti *Mulcifer in Troj.* Jun. et unus R. *Jupiter.*

NOTÆ

1 *Maris*] In quibus Neptuneus, Nereus, Oceanus, Glaucus, &c.

Cæli] Jupiter, Apollo, Mercurius, &c.

4 *Fert*] Ridiculum equidem, Deos sibi invicem oppositos! Ceterum ita attemperatæ sunt tamen veri Dei virtutes inter se, ut neque pereant omnes quos justitia male perdere festinat. Præsidium nobis adversus illam paravit misericordia, modo ne ad extremum iram solitemus. Pœni-

tenti omnia sunt concessa.

5 *Mulciber*] Vulcanus seu ignis ferrum mulcens.

Apollo] Quippe qui cum Neptuno ejus urbis posuerat mœnia: quanquam hic morosior adversus Trojanos maxime fuit.

6 *Pallas*] Ipsa Venus Æn. II. a vs. 610. Æneæ suo Palladem, Junonem, Neptunum, Jovem ipsum ostendit Urbem Trojam eruentes.

7 *Saturnia*] Juno Saturni filia Turno

Sæpe ferox cautum petiit Neptunus Ulixem :
 Eripuit patruo sæpe Minerva suo. 10
 Et nobis aliquod, quamvis distamus ab illis,
 Quid vetat irato numen adesse Deo ?
 Verba miser frustra non proficientia perdo :
 Ipsa graves spargunt ora loquentis aquæ :
 Terribilisque Notus jactat mea dicta ; precesque, 15
 Ad quos mittuntur, non sinit ire Deos.
 Ergo idem venti, ne causa lædar in una,
 Velaque nescio quo, votaue nostra ferunt ?
 Me miserum, quanti montes volvuntur aquarum !
 Jam jam tacturos sidera summa putes. 20
 Quantæ diducto subsidunt æquore valles !
 Jam jam tacturas Tartara nigra putes.
 Quocumque aspicias, nihil est nisi pontus et ær,
 Fluctibus hic tumidus, nubibus ille minax.

vasil callidum Ulysses : Minerva abstulit sæpe eum patruo suo. Quid etiam prohibet, quanquam inferiores sumus illis, aliquem Deum nobis favere, Deo Augusto irato ? Infelix nequicquam perdo voces inutiles : aquæ graves insiliunt in ipsa ora loquentis. Et Auster furens aufert mea verba ; neque patitur mea vota pervenire ad Deos, ad quos diriguntur. Ergo iidem venti, ne offendar una causa, rapiunt nostras preces et nostra carbasa nescio quo. Me infelicem, quantæ moles aquarum tolluntur ! Jamjam credas illas tacturas suprema astru. Quantæ valles subsidunt mari distracto ! Jamjam credas tacturas atra Tartara. Quocumque oculos vertas, nihil est nisi mare et ær ; illud minax undis elatis, hic nubibus. Venti sonant

—8 *Fragm. Rev. Ill. quidem V. Tum alii munere tut.*—10 *Unus liber patr. casta M.*—11 *Be. Jun. et Mor. nob. aliquid quamv. Tum alius distemus : et Be. ab illa.*—12 *V. Quis vetet ir. alius Quis neget.*—13 *Jun. et multi alii prof. prodo.*—15 *Dicta ex Pol. et octo aliis Heins. recepit pro vulg. verba. Cod. Voss. mea vota precesque, ut sæpe vota et preces junguntur. 'Posset et legi cum Juniano et alio mea vela, precesq. &c. quod conveniret sequentibus 'velaque' et 'vota.' Burm.*—19 *Ut respondeat sequenti 'subsidunt' mallem hic tolluntur [pro volvuntur] ; sed non addicunt Mss. Codd.' Burm.*—21 *Deducto vel diducto plurimi scripti ; editi fere omnes diducto ; nonnulli autem diluctæ, et sic Mor. unus V. et Ma. deductæ. Mox Leid. æq. puppes.*—23 *Aspicias est ex*

NOTE

Rutulorum regi favebat.

9 *Petiit*] Quia Palamedem Neptuni nepotem prodicionis titulo perdiderat ; Polyphemum filium insuper occæcaverat.

10 *Patruo*] Fuit vero Neptunus Minervæ patruus ; siquidem ipsa Jovis filia, ille Jovis frater.

Minerva] Quæ ideo Ulyssi favere dicta, quod is summa atque exquisita prudentia ad omnia se accingeret.

16 *Nonsinit*] Quales fuerint illi Dii hinc conjicito.

21 *Subsidunt*] Subsidiere videntur, quando diducta est aqua.

22 *Tartara*] Qui locus est Inferorum

Inter utrumque fremunt immani turbine venti. 25
 Nescit, cui domino pareat, unda maris.
 Nam modo purpureo vires capit Eurus ab ortu :
 Nunc Zephyrus sero vespere missus adest :
 Nunc gelidus sicca Boreas bacchatur ab Arcto :
 Nunc Notus adversa prælia fronte gerit. 30
 Rector in incerto est : nec quid fugiatve petatve
 Invenit. Ambiguus ars stupet ipsa malis.
 Scilicet occidimus, nec spes, nisi vana, salutis :
 Dumque loquor, vultus obruit unda meos.
 Opprimet hanc animam fluctus : frustra que precanti 35
 Ore necaturas accipiemus aquas.
 At pia nil aliud quam me dolet exulæ conjux :
 Hoc unum nostri scitque gemitque mali.

inter utrumque turbine furenti. Fluctus maris incertus est cui domino obsequatur. Nam modo Eurys sumit vires ab ortu purpureo; nunc Zephyrus instat a vespertino Hespero: nunc frigidus Aquilo furit ab Arcto arida; nunc Notus certat fronte opposita. Nauclerus dubius est; neque reperit quid sequatur aut ritet: ipsa ars attonita est ancipitibus periculis. Nimirum perimus, neque spes est salutis nisi inanis: et dum verba facio, fluctus obruit meam faciem. Unda extinguet hanc animam, et admitemus aquas nos oppressuras ore frustra orante. At pia uxor nulla alia re luget, quam quod sim exul: Norit atque queritur hoc unum nostræ ærumnæ. Ignorat

corr. Heins. Buslidianus et Comb. *aspicies*; sed vulgati *aspicio*. Ex ple-
 risque scriptis ær recepit Heins. alii *ather*.—24 Pol. Pal. Hamburg. et
 quatuor alii *hic tumidis, nub.* ‘*Tumidus nobis magis arridet, quia ita*
est elegantior oppositio: ær, minax nubibus; pontus, tumidus fluc-
tibus. Hic vero ad remotius pontus referendum; ut sæpe solent veteres.
Burm.—25 Serv. *frem. immania murmura vent.* Duodecim vett. *immani*
turbine.—27 In uno V. *vir. rapit E.*—28 Jun. Z. *sacro resp.*—30 Lov. N.
aversa pr. P. alter adversa...mente ger.—32 Lov. *mens pro ars.* Burm. conj.
mens st. icta mal. Gerard. Mauris. Hist. Domini. de Romano p. 2. habet *ambig.*
obstupet ipse mal. sed *ars* non moveret Burm.—33 Sic Comb. ‘*multo nu-*
merosius.’ Heins. Vulgati habebant *spes est ulla salut.* Legebat aliquando
 Heins. *spes super ulla salutis est.*—37 Fragni. Rev. *At mea nil.*—38 R. *nostr.*

NOTÆ

a Poëtis decantatus ubi fontes plec-
 tuntur.

26 *Domino*] Ut hinc in omnes partes
 agitata aquas atque erutas intelligas;
 ex quo maximum periculum.

27 *Purpureo*] Quia rutilo apparet
 colore Aurora in parte cæli quæ ad
 ortum spectat.

29 *Sicca*] Quia, ut in præcedenti-
 bus vidimus, Aretos Helice seu Ursa

in quam mutata Callisto Lycaonis
 filia, deinde Jovis beneficio in cælum
 translata, Junonis odio expers maris,
 in quod nunquam recipitur. Siccam
 insuper dixeris, quia a parte Septem-
 trionah venti sunt maxime sicci.

31 *Rector*] Navis, scilicet, qui ad
 gubernaculum sedet.

37 *At*] Solatium vero est benevolos
 haberestrarum miseriarum non

Nescit in immenso jactari corpora ponto :

Nescit agi ventis : nescit adesse necem. 40

Di bene, quod non sum mecum conscendere passus :

Ne mihi mors misero bis patienda foret !

At nunc, ut peream, quoniam caret illa periclo,

* Dimidia certe partē superstes ero.

Hei mihi, quam celeri micuerunt nubila flamma ! 45

Quantus ab æthereo personat axe fragor !

Nec levius laterum tabulæ feriuntur ab undis,

Quam grave balistæ mœnia pulsat onus.

Qui venit hic fluctus, fluctus supereminet omnes :

Posterior nono est, undecimoque prior. 50

Nec letum timeo : genus est miserabile leti :

Demite naufragium ; mors mihi munus erit.

corpus agitari in vasto mari : ignorat impelli ventis ; ignorat instare mortem. Dii bene, quod non sibi ascendere mecum, ne mors mihi esset bis adeunda ! At nunc, quamvis moriar, siquidem illa tuta est a discrimine, certe superstes ero dimidia parte. Hei mihi ! quam rapida flamma nubes fulserunt ! quantus strepitus personat a polo cælesti ! Neque asseres laterum levius verberantur a fluctibus, quam grave pondus balistæ quatit muros. Hæc unda quæ advolvitur excedit ceteras undas ; est posterior nona, et prior undecima. Neque expaveo mortem, genus mortis est lugubre. Tollite naufragium ; mors mihi erit donum. Est aliquid, occumbentem vel fato suo

////////

fletque gemitq.—41 *Di bene* Heins. recepit ex novem melioribus pro vulg. *O bene* : Be. *O bene* ; et mox *narem* pro *mecum*.—45 *Alii Heu mihi*. Mox pro *nubila* ‘quatuor sidera ; unus lumina ; codex Bernens. et Medonii fulgura, quod præferrem ; nisi cum Excerptis Vossianis præstat legere *rubuerunt nubila*. Burm.—49 *Hic* ex vett. profert Ciofan. vulg. *hinc* : Francius volebat *huc*.—51 *Alii Non pro Nec*. Heins. notavit Scaligerum legisse *gen. ast miserab.*—

NOTÆ

participes quidem, sed iis commotos, qui precibus suis saltem et misericordia nos tantillum sublevent. Quamquam et illi quibus est cor maxime generosum, nequidem amicos volunt, si licet, conscios habere malorum, quibus mederi non possunt.

48 *Balistæ*] Tormenta erant aut machinæ quibus saxa gravissima in hostes aut illorum propugnacula mittebantur.

50 *Posterior*] Decimum fluctum vulgo dicunt ceteris esse majorem,

Delph. et Var. Clas.

decumanumque illum appellant.

51 *Nec letum*] Non credo, Naso. Usque adeo non fuisti cæcus, ut mortem contemneres. Verum hæc verba sunt ; eaque perquisita.

Genus] Tum quia, ut narrat Homerus, anima ignea est, cui in aqua contrario elemento extinguī admodum grave : tum quia sic morientes, cum piscium esca fiant, tumulique honore fraudentur, longis erroribus jactandi, priusquam Orco recipiantur.

Ovid.

7 A

Est aliquid, fatove suo ferrove cadentem

In solida moriens ponere corpus humo :

Et mandare suis aliquid, sperare sepulcra,

55

Et non æquoreis piscibus esse cibum.

Fingite me dignum tali nece : non ego solus

Hic vehor. Immeritos cur mea pœna trahit ?

Pro Superi, viridesque Dei, quibus æquora curæ !

Utraque jam vestras sistite turba minas.

60

Quamque dedit vitam mitissimâ Cæsaris ira,

Hanc sinite infelix in loca jussa feram.

Si, quam promerui, pœnam me pendere vultis ;

Culpa mea est, ipso iudice, morte minor.

vel ferro, demittere corpus moriens in terra solita. Est aliquid sperare tumulos imperatos suis, neque esse prædam piscibus marinis. Ponite me esse meritum hujusmodi letum ; ego non hic vehor solus : quamobrem mea pœna rapiat indignos ? Pro Dii Superi, atque glauci, quibus maria curæ ! utrumque agnen omittite jam vestras minas : atque concedite, ut miser portem in loca præscripta hunc ritum, quam ira lenissima Cæsaris indulsit. Siquidem cupitis me exsolvere pœnam qua dignus sum, peccatum meum est levius morte, ipso iudice. Si Cæsar jam cupivisset me detur-

~~~~~

53 *Ve* in utroque loco reposuit Heins. pro vulg. *que*. Deinde duo vett. *ferro-que cadenti* ; unde Heins. conj. *cadentis* : reliqui *ferre cadendum* pro *cadentum*.—54 In plurimis *solita* pro *solida*.—55 In vulgatis *Et mand. suis aliqua et sper. sepulcrum*. At ‘scripti fere omnes, *aliquid sperare*, vel, *aliquid et sperare* ; tres, *aliquid*. Combrianus, *aliquo*. Unus Vaticanus, *aliqua sperare sepulcra*. Scribe, *Est mandata suis aliquid sperare sepulcra* : ita et numeri, qui duriores erant, constabunt versui, et sensus.’ Heins. Metuo ut nimis audax sit emendatio, cum sine copula recte procedat versus : *Et mandare suis aliquid, sperare sepulcra*. *Est non, &c.* Mandabant enim non tantum sepulcra, sed alia supremis vocibus. Vel posset legi : *Est aliquid mandare suis, sperare sepulcrum* ; ut *mandare* absolute ponatur : ita Justin. xxiv. 2. licet alio sensu : ‘Itaque non credenti mandat.’ Burn.—58 Plurimi scripti et Edd. *Huc veh. Be. Hinc* ; Burn. conj. *Hac*, scil. navi.—60 Be. *turb. manus*.—61 Unus Heins. *vit. justissima C.*—62 P. *ad pro in* : et Leid. *in l. j. traham*.—63 Vulg. *legebatur Si quoniam merui pœnam, me perdere e.* ‘Pendere unus Medicus pro diversa lectione ; Rottendorphianus, *pendere*. Præterea prim. editio et duo scripti, *si quam promerui* ; sex, *si quoque quam merui* ; totidem, *quamquam merui* ; opt. Vatican. *si merui pœnam quamquam* ; duo, *quia quam merui* ; alia veterrima editio, *quia commerui*. Scribe : *Si, quam commerui, pœnam me pendere vultis*. Trist. ii. 4. ‘*An senex est pœnam commeruisse parum*’ ‘Pendere pœnam’ familiaris locutio Nasoni ; Fast. iii. 845. ‘capitis quæ pendere pœnas Ex illo jubeat furta reperta loco :’ atque ita passim. Heins. *Si quam promerui* nescio cur non æque bene dicatur ac *commerui*, cum in malam æque partem ‘pro-

NOTE

53 *Fato*] Morte sua naturali.

altum mare.

59 *Virides*] Quia viridi, vel potius
cæruleo aut glauco colore apparet

61 *Judice*] Augusto, scilicet.

Mittere me Stygias si jam voluisset ad undas 65
 Cæsar, in hoc vestra non eguisset ope.
 Est illi nostri non invidiosa cruoris
 Copia: quodque dedit, cum volet, ipse feret.
 Vos modo, quos nullo certe puto crimine læsos,
 Contenti nostris, Di, precor, este malis. 70
 Nec tamen, ut cuncti miserum servare velitis,
 Quod periit, saluum jam caput esse potest.
 Ut mare considat, ventisque ferentibus utar;
 Ut mihi parcatis; num minus exul ero?
 Non ego, divitias avidus sine fine parandi, 75
 Latum mutandis mercibus æquor aro:
 Nec peto, quas petii, quondam studiosus, Athenas;
 Oppida non Asiæ, non loca visa prius.

hære ad aquas Stygias, non opus habuisset vestro auxilio. Ille habet potestatem non invidiosam in nostram vitam; et ipse tollet quando libebit quod indulsit. Vos tantum, Dii, quos certe nullo fugitio arbitror violatos, estote contenti nostris malis. Neque tamen, utcumque omnes cupiatis incolumem præstare miserum, caput quod jam occidit, potest esse saluum. Quamvis mare quiescat, et habeam ventos secundos, quamvis mihi ignoscatis, anne minus ero profugus? Ego non trano vastum mare mercimoniis commutandis cupidus acquirendi opes sine modo: neque concedo Athenas, quas olim visi studio deditus: non tendo in urbes Asiæ, non in loca ante

mereri' dicamus ac 'commereri:' et ita Gryphius, Frellonius, et alii ediderunt; et in uno Mediceo erat, *si quam promerui me pœnam pendere*. Burm.—65 Heins. malebat *S. nam si voluiss.* Tum plurimi in *und.*—68 Jun. et sex alii *quamque ded.*—69 Alii *cert.* null. inverso ordine. Mox '*læsos concinnius septem veteres.*' Heins. *Ladi* Be.—70 *Di* est ex Serv. lib. vulg. *jam*: Comb. et Medonii Cod. *vos.*—71 Be. *cunct. numerum serv.*—72 P. *sanum* pro *saluum*; et non *caput* Excerpt. Voss.—73 Alii *mar. subsidat, vent.* at unus Heins. *sit placidum.* Be. et duo *ventisq. faventibus*: alii *furentibus, feracibus, frequentibus.*—74 *Ut* Ciofanus profert ex uno V. et Aldino; vulg. *Et.* Deinde '*num min. pro non reponet.*' Heins.—75 P. *alter fin. parando.*—76 P. *alter et tres alii Lat. mutatis merc.*—78 *Loca* ex castigatioribus recepit Heins. pro vulg. *mihi.* Dan. Heins. vs. corr. *Opp. n. Asiæ nunc, mihi v. p.* putat tamen nil a

NOTÆ

65 *Stygias*] Hoc est, ad Inferos, ubi Styx palus, de qua jam toties.

68 *Copia*] Potestas est Augusto in meam vitam, cujus ademtæ nullum extimescat ultorem.

Quodque] Vitam, scilicet; quam ferre et adimere poterit, utcumque libuerit.

69 *Nullo puto*] Immo, siquidem illi Dii, eo magis læsi, quod Dii sunt, quam Principes qui illorum tantum sunt ministri. Ex vero namque Deo Principibus obsequi didicimus etiam propter conscientiam, quam illi maucipatam intelligimus.

78 *Asiæ*] Quam cum Maximo viderat

- Non ut, Alexandri claram delatus in urbem,
 Delicias videam, Nile jocose, tuas. 80
 Quod faciles opto ventos, (quis credere possit ?)
 Sarmatis est tellus, quam mea vota petunt.
 Obligor, ut tangam lævi fera littora Ponti ;
 Quodque sit a patria tam fuga tarda, queror. 85
 Nescio quo videam positos ut in orbe Tomitas,
 Exilem facio per mea vota viam.
 Seu me diligitis, tantos compescite fluctus ;
 Pronaque sint nostræ numina vestra rati :
 Seu magis odistis, jussæ me advertite terræ.
 Supplicii pars est in regione mei. 90

conspecta. Non ut appulsus ad urbem celebrem Alexandri, aspiciam tuas mollitias, Nile facete. Quod rogo ventos propitios, (quis possit fidem adhibere ?) terra Sarmatica est quam mea desideria expetunt. Obstringor votis, ut tangam sæva littora Ponti sinistri; et doleo quod exilium sit tam lentum. Paro mihi iter breve per meas preces, ut aspiciam Tomitas sitos in nescio qua parte mundi. Sive me amatis, reprimite tantas undas, et vestra numina sint propitia nostræ navi; sive potius odistis, applicate me terræ assignatæ. Pars meæ pænæ est in ipsa mundi plaga.

////////

vulg. mutandum esse.—79 Unus Heins. *A. pulchram del.*—81 Pro vulg. *faciles est* 'lege faciles vel sine assensu vett. librorum.' Heins. Qui etiam conj. *Quo faciles.* Mox *possit* pro vulg. *posset* scripti.—82 Pro *vota* omnes fere scripti, et Edd. nonnullæ *vela*; et certe mox 'vota' sequitur.—83 *Obloquor* Palatin. male: *Obligor* nimirum votis, quæ pro felici appulsu ad Scythicam terram suscipio. Sic 'obligatam dapem reddere' Horat. Od. II. 7. et 'obligare caput votis' Od. II. 8. *Sævi* etiam *Ponti* Putean. Leidens. et octo alii: utrumque recte: *ægeos* enim et *sævus*. Burm.—84 *Tam cum* quinque scriptis Heins. legit pro vulg. *jam*.—86 Plerique scripti *Exilem*; plurimæ Edd. *Exilii*: Francius volebat *Exiguam*; et Burm. *Exilio*.—87 Gryphius, Mycillus et alii edidere *Si me*.—89 *Mor. me adducite terr.*—90 Quinque vett. *hac pro in*. Mox *mei* est ex emend. Heins. vulgo enim scribebatur *mori*: 'pro mei, meri a librario aberrante erat factum: hinc natum *mori*.'

NOTE

Naso, ut ipse testatur Pontic. II. 10.

79 *Alexandri*] Alexandriam dicit Alexandri Magni opus.

80 *Nile*] Hunc Ægypti fluvium jocosum dicit, quia nocte dieque Alexandria proficiscebantur naviculæ virorum ac mulierum lascivientium plenæ ad Serapidis solennia, quæ Canopi, ubi ejus templum erat, celebrabantur. Dissolutis autem moribus fuisse Ægyptios indicat etiam Martialis.

his verbis: 'Nequitias tellus scit dare nulla magis.'

82 *Sarmatis*] Sarmatia regio est perampla, ejus pars ad Europam, pars ad Asiam spectat. Tomos autem ablegatum Nasonem, quæ urbs in illa fuit, supra vidimus.

83 *Lævi*] Quia Poëtæ mare Ponticum ingredienti a læva Tomos quam petebat.

86 *Exilem*] Compendiosam.

Ferte (quid hic facio?) rapidi mea carbasa venti.

Ausonios fines cur mea vela vident?

Noluit hoc Cæsar: quid, quem fugat ille, tenetis?

Aspiciat vultus Pontica terra meos.

Et jubet, et merui: nec, quæ damnaverit ille, 95

Crimina defendi jusve piumve puto.

Si tamen acta Deos nunquam mortalia fallunt;

A culpa facinus scitis abesse mea.

Immo ita; vos scitis. Si me meus abstulit error,

Stultaque mens nobis, non scelerata, fuit: 100

Quamlibet e minimis, domui si favimus illi;

Si satis Augusti publica jussa mihi;

Venti vehementes (quid hic ago?) abripite mea vela; quamobrem mea lintea cernunt fines Italos? Cæsar hoc noluit: cur retinctis quem ille expellit? Tellus Pontica videat meam faciem. Et imperat, et dignus sum: neque arbitrator fas aut pium flagitia defendi, quæ ille arguerit. Si tamen facta hominum nunquam occulta sunt Diis; compertum habetis flagitium longe esse ab errore meo. Immo ita, vos nostis: si mea ignorantia me abripuit, et animus nobis fuit desipiens, non nefarius: si, quamquam ex tenuissimis, devoti fuimus illi domui; si publica mandata Augusti

////////

Heins.—91 Plurimi *mea corpora vent.* Ex conj. Heins. reponerat *carbasa*, quod postea ei confirmavit Gottleph. *cornua* Hamburg. quod neque Heins. displicet. —92 Strozze *quid pro cur.* Mox in voc. *vident* variant Mss. qui habent, *tenent*, *juvant*, *vovent*, *volant*, *petunt*: vel, *vota colunt*, *vota volunt*.—94 Unus Med. *Aspiciat vult.*—96 Vulg. *fasve piumve*: sed *fas* est idem quod *pium*, ideoque Regii codicis scriptura placet, *jusque piumque*. Vid. ad Petron. cap. 108. Burm. —99 *Illa vos scitis* Burm. malit parenthesesi concludere. Nonnulli *si scitis*, plurimi *vos*: Be. et quatuor alii *sic*; Excerpt. Voss. *sed*: Heins. etiam censet posse legi *Di.* Tum Medonianus *me malus abst.* Arund. *meus impulit err.*—100 P. V. et Pol. *Stultaq. non nob.*—101 *Quamlibet* ex Heins. emend. et sic etiam tres scripti: vulg. *Quod licet*: tres *Quamlicet*; quinque *Qua licet*.—102 Sic vulgati habent. Gryph. et Vincent. *Sint sat.* Pro *jussa* quidam *visa*. Quatuor vet. *jussa tuli*; et Gottleph. *mei*: Pol. pr. *visa mihi*; Fragm. Boxhorn. *cura fuit.* In scripto antiquo erat *visalus*, quod Heins. faciebat *visa salus*. At pro *satis* etiam conj. *laris* reponendum; unde versum constituit *Si laris A p. visa solus*. Cui consentit etiam Burm. nisi quod *patris* vice *laris* legendum censet: neque probat conjecturam viri docti in Supplement. Actor. Lipsiens. Tom. vi. 2. p. 78. *Sique rata A. p. jussa mihi.* Pro vulg. *mihi* Heins. quoque ex Got-

NOTÆ

92 *Ausonios*] Italos: ab Ausonibus partim derivatos, ad quos vi tempestatis relicto priori cursu referebantur.

101 *Favimus*] Nimium nimiumque faverat, siquidem amare est favere.

102 *Si satis*] Id est, Si mihi Augusti

semper nutus et simplex voluntas pro lege fuit; ut nunquam quod ille publice sanciverit ad me etiam spectare sine omni tergiversatione non crediderim.

Hoc Duce si dixi felicia sæcula ; proque
 Cæsare thura pius Cæsaribusque dedi ;
 Si fuit hic animus nobis ; ita parcite, Divi : 105
 Sin minus ; alta cadens obruat unda caput.
 Fallor ? an incipiunt gravidæ vanescere nubes,
 Victaque mutati frangitur ira maris ?
 Non casus, sed vos sub conditione vocati,
 Fallere quos non est, hanc mihi fertis opem. 110

satis mihi fuerunt ; si dixi sæcula beata hoc Imperatore ; atque pius obtuli thura pro Cæsare et Cæsaribus : si ea mens fuit nobis, ita ignoscite, Dii : sin minus, fluctus sublimis irruens demergat caput. Decipior ? an nubes tumidæ incipiunt distrahi, et ira fracta mutati maris minuitur ? Non fortuna, sed vos petiti sub conditione, quos non datur decipere, præbetis mihi istud auxilium.

//////////

torph. qui habet *mei*, conj. *Dei*.—103 Pro *dixi* plurimi vett. *dux*i, quod et Heins. placet.—104 Plurimi editi *C. th. pia C. dedi*: ‘Unus Vatic. et Maffei *C. th. piis*, &c. alter, *C. th. dedi, C. piis*. In ejus ora ascriptum est ; alias, *pia*. Mihi legendum videtur, ut est in duobus excusis, quorum alter annis abhiuc LXX. impressus est, *C. th. pius, C. dedi*.’ Ciofan. *Pius* meliores : quidam, *prius*, vel *Deis*, vel *pia*. Heins. Behotius lib. II. Apoph. 4. ex vetusto codice : *C. th. dedi C. pius : C. th. piis* Bernens. *Burm. Sec.*—106 Duo, *alta maris*: totidem, *alta ruens*: unus, *altu meum*. Putabam aliquando, *altu nens obruat unda caput* ; nisi quod id paulo longius abit a vulgata lectione. Heins. Be. *Subruat*.—107 *Vanescere* meliores, teste Heins. alii *evanescere*.—108 Be. *frang. ira Dei* ; et plurimi *unda Dei*.—109 Olim legebatur *Non casu vos, sed sub c. v.* Nihil turbatius hisce numeris. Primo *casus* scribendum cum vetustis quinque ; ut Met. XIV. ‘quis te casusve Deusve Servat, Achæmenide?’ Deinde plurimi, *sed vos sub c.* longe rectius : fragmentum meum, *sed o vos sub c.* ut Phædr. lib. II. ‘Harum autem Matrem fecit hæredem senex Sub conditione.’ Scribe, *Non casus, sed ea vos c. v.* Heins. *Sed vos mihi c.* Mor.

NOTÆ

104 *Thura*] Deorum illis conciliandi favoris causa.

Cæsaribus] Caio atque Julio Augusti nepotibus, itemque Tiberio, post illorum obitum ab Augusto adoptato;

tum Germanico a Tiberio Augusti jussu pro filio assumpto.

109 *Conditione*] Callidissime profecto sese toti Cæsaris domui amicis, quasi Diis testibus, ostendit.

ELEGIA III.

ARGUMENTUM.

MISERABILITER exponit Poëta consternationem illam qua affectus est, postea-quam jussit eum Cæsar in exilium abire : quidque ea nocte etiam egerit, quæ fuit illi in Urbe novissima, declarat. Miserabilius deinde uxoris et domesticorum lacrymas describit.

CUM subito illius tristissima noctis imago,
 Quæ mihi supremum tempus in Urbe fuit ;
 Cum repeto noctem, qua tot mihi cara reliqui ;
 Labitur ex oculis nunc quoque gutta meis.
 Jam prope lux aderat, qua me discedere Cæsar 5
 Finibus extremæ jusserat Ausoniæ.
 Nec mens, nec spatium fuerant satis apta paranti :
 Torpuerant longa pectora nostra mora.
 Non mihi servorum, comitis non cura legendi,
 Non aptæ profugo vestis opisve fuit. 10

Quando recordor illius mæstissimæ noctis, quæ fuit mihi ultimum tempus in Urbe : quando mente revolve noctem, qua deserui tot res mihi dilectas ; lacryma nunc etiam defluit ex oculis meis. Jam prope dies venerat, quo Cæsar mihi imperaverat egredi finibus ultimæ Italiæ. Neque animus, neque tempus fuerant satis idonea adornanti fugam : mens nostra elinguerat prolixo tempore. Non fuit mihi cura servorum, non sodalis legendi, non vestis aut auxilii idonei profugo. Non

2 Pro Quæ omnes fere scripti Qua ; unus etiam Quod.—3 Servii Cod. Dum recolo noct.—4 Nunc ex Ro. rescripsit Heins. pro vulg. tunc ; et sic etiam plurimi alii : Med. pro nunc quoque exhibet humida.—7 Fuerant ex Barb. eleganter, judice Heins. vulg. fuerat. Deinde paranti idem profert ex lib. Petr. Servii ; alii parandi : Combrianus pro var. lect. exhibet piandi : Richelianus paratu, pro paratui ; quod et Heins. rectum putat.—9 Comitis ex

NOTÆ

6 Ausoniæ] Italiæ, ut sæpe alibi : fuerunt namque Ansones antiqui Italiæ populi.

7 Mens] Quæ repentino malo attonita, singula, quæ opus erat, suis temporibus dividere, per tantillum spatium, non poterat.

8 Torpuerant] Adcoque bonorum nostrorum pars sumus maxima ; qui illud maxime semper cogitare debemus, quomodo adversam fortunam feramus, minimoque indigeamus. Verum quibus has narres fabulas !

Non aliter stupui, quam qui Jovis ignibus ictus
 Vivit, et est vitæ nescius ipse suæ.
 Ut tamen hanc animo nubem dolor ipse removit,
 Et tandem sensus convalescere mei;
 Alloquor extremum mæstos abiturus amicos, 15
 Qui modo de multis unus et alter erant.
 Uxor amans flentem flens acrius ipsa tenebat;
 Imbre per indignas usque cadente genas.
 Nata procul Libycis aberat diversa sub oris:
 Nec poterat fati certior esse mei. 20
 Quocumque aspiceres, luctus gemitusque sonabant:
 Forma que non taciti funeris intus erat.
 Fœmina, virque, meo pueri quoque funere mœrent:
 Inque domo lacrymas angulus omnis habet.
 Si licet exemplis in parvo grandibus uti; 25
 Hæc facies Trojæ, cum caperetur, erat.
 Jamque quiescebant voces hominumque canumque:
 Lunaque nocturnos alta regebat equos.

secus attonitus fui, quam qui superstes est, afflatus flammis Jovis, et ipse est nescius suæ vitæ. Postquam tamen ipse dolor depulit hæc nubila ex animo, et denique mei sensus redierunt; norissime discessurus alloquor tristes amicos, qui erant unus et alter de modo plurimis. Conjux ipsa amans lugens vehementius complectebatur lugentem, rore usque fluente per genas immeritas. Filia procul aberat dissita ad oras Libycas; neque poterat cognoscere meum infortunium. Quocumque oculos verteres, luctus et gemitus audiebantur; et species erat intus funeris haudquaquam muti. Fœmina et vir, pueri etiam lugent infortunio meo; et omnis angulus in domo habet fletus. Si licet uti magnis exemplis in re tenui, hæc erat species Trojæ cum expugnaretur. Jamque sonus omnis hominum et canum repressus erat, et Luna

*****

Barb. et Gottorph. pro var. lect. vulg. comites.—11 Juret. Epist. ad Symmach. iii. 6. in aliis codd. testatur esse *J. ign. actus*: in Mor. *ustus*.—13 *Animo* ex P. Heins. placet præ vulg. *animi*.—14 Unus Cod. *Ut pro Et*.—17 Gottorph. *ips. dolbat*; unus *movebat*: Heins. conj. *forebat*.—19 *Libycas...* sub oras Jun. quod sibi non displicere Heins. notaverat.—21 Unus liber *aspic. gemitus lacrymaq. son.* Burn. conj. *placulus gemitusq.*—25 Plurimi parvis

NOTÆ

12 *Nescius*] Priusquam spatium datum fuerit cogitandi, atque singula excutiendi quæ nec opinantem ex sede sua dejiciunt, nullius animus huc illuc raptus consilii est capax.

19 *Nata*] Perilla, quæ virum in Africam secuta erat.

Libycis] Libya pars est ampla Africa; quæ pro ea tota sæpissime ponitur.

22 *Non taciti*] Quia omnes aperte lugebant, et gemitus atque plangores edebant.

23 *Pueri*] Servuli.

Hanc ego suspiciens, et ab hac Capitolia cernens,
 Quæ nostro frustra juncta fuere Lari ; 30
 Numina vicinis habitantia sedibus, inquam,
 Jamque oculis nunquam templa videnda meis,
 Dique relinquendi, quos Urbs habet alta Quirini ;
 Este salutati tempus in omne mihi.
 Et quanquam sero clypeum post vulnera sumo ; 35
 Attamen hanc odiis exonerate fugam ;
 Cœlestique viro, quis me deceperit error,
 Dicite ; pro culpa ne scelus esse putet.
 Ut, quod vos scitis, poenæ quoque sentiat auctor.
 Placato possum non miser esse Deo. 40

sublimis agitabat equos nocturnos. Ego hanc suspiciens, et ab hac videns Capitolia, quæ nequicquam erant proxima nostris Penatibus ; Dii, inquam, munentes in cæde vicina, et templa jam nunquam conspicienda oculis meis, numinaque descrenda, quæ Urbs excelsa Quirini habet, estote salutata a me in omne ævum. Et quamvis sero capio parmam post plagas, nihilominus absolvi hoc exilium odiis, et dicite viro divino, quis error mihi imposuerit ; ne arbitretur flagitium esse pro aberratione : ut, quod vos cognoscitis, auctor mei supplicii cognoscat etiam. Possum esse non in-

pro parvo : Be. Leid. et multi alii *lic. in parvis exempl.* P. alter *in parvos.*—29 *Et ab hac* reponere cum plerisque antiquis ; hoc est, postquam hanc aspexi : sic frequenter loqui amat Noster. Heins. *Et ad hæc* Ed. Mycill. Vincent. *hæc et cap.* Pol. alter P. et duo alii. *et ad hanc* Pol. pr. Servii et tres : ceteri cum vulgatis *et adhuc.*—33 Barb. *Di quoque linquendi.* Tum Leid. *quos U. tenet alt.*—34 Mor. *et duo omn. meum ;* et quinque *mei.*—35 Quinque scripti cum pr. Ed. *post funera sum.*—37 Grottoph. *qui pro quis.*—39. 40 *Quod vos scitis* ex plerisque vet. Heins. recepit pro vulg. *quæ sentitis ;* et in seq. vs. *possum pro possim.* Legendum fortasse Heins. putat, *Ut, quod vos scitis, p. quoq. si sciat auctor, P. possim n. m. e. D.* In Fr. erat *Utque ea vos scitis poenæ quoq. sentiat a. unde* Burm. conj. *Utq. ea vos scitis, poenæ ne nesciat a.* Heins. ascripserat etiam aliam conjecturam, *Ut quod vos scitis,*

NOTÆ

29 *Capitolia]* In Capitolio monte templum fuit Jovi dicatum.

30 *Frustra]* Quia tutum ab Augusti ira non præstiterant. Quod quidem impie dixit Naso.

Lari] Domui. De Laribus Diis supra Metam. xv. ubi vide. Indicis compendio nihil facilius.

31 *Numina]* Deos compellat, qui in Capitolio colebantur : ad quos etiam Manliis his verbis ex Livio : ‘ Jupiter optime maxime, Junoque regina, ac Minerva, ceterique Dii, Deæque, qui Capitolium arcemque incolitis,’ &c.

33 *Quirini]* Romuli, cui post suam consecrationem illud datum nomen.

35 *Clypeum]* Deorum præsidium istoc appellat nomine. Quod utinam multi serio perpenderent.

36 *Odiis]* Ne me Cæsar odio persequatur.

37 *Cælesti]* Augusto, qui vivus etiam in Diis habitus.

38 *Culpa]* Contendit Naso se per imprudentiam, non mala mente, peccasse.

40 *Deo]* Augusto.

Hac prece adoravi Superos ego: pluribus uxor;
 Singultu medios præpediente sonos.
 Illa etiam ante Lares passis prostrata capillis
 Contigit extinctos ore tremente focos:
 Multaque in aversos effudit verba Penates, 45
 Pro deplorato non valitura viro.
 Jamque moræ spatium nox præcipitata negabat,
 Versaque ab axe suo Parrhasis Arctos erat.
 Quid facerem? blando patriæ retinebar amore:
 Ultima sed jussæ nox erat illa fugæ. 50
 Ah quoties aliquo dixi properante, Quid urges?
 Vel, quo festines ire, vel unde, vide.

felix, Deo lenito. Ego precatus sum. Deus hac oratione; conjux pluribus, singultu abrupte medias voces. Illa etiam procumbens coram Laribus, scissa coma, tetigit focos extinctos ore tremente, et protulit multa verba adversus infensos Penates, non profutura perditio marito. Jamque nox præterita recusabat tempus cunctandi, et Ursa Arcadica erat versa ab axe suo. Quid agerem? Retinebar grato desiderio Patriæ: verum illa nox erat novissima exilio præscripto. Ah quoties dixi, cum aliquis festinaret, Quamobrem festinas? Cogita vel quo properes,

pænæ quoq. resciat a.—12 Barb. med. præpediente son. vulg. impediante.—43 Pr. V. et quatuor alii ant. aras pass. Plurimi etiam et scripti et editi sparsis pro passis. Tum pro prostrata 'prim. Polit. intracta: alter cum duobus aliis, abstracta; unde Politianus ipse, atrata. Certe Hamburg. atrata: at prim. Vatic. attacta. Barber. projecta: duo, astrata pro adstrata; ut Met. ix. 'asternunturque sepulcro: alii, abjecta, abstracta; attracta, vel adstrata, vel astracta, et similia.' Heins. Be. Diffusa; alii, accincta, ablata, contracta, pertracta.—44 Quidam scripti cum edd. nonnullis Cont. exstructos or. pr. V. et sex alii æternos; unus V. externos; Voss. antiquos: Heins. suadet hesternos. Tum Lov. or. premente foc.—45 Aversos ex emend. Heins. vulg. adversos: Be. offensos.—48 Quidam Visaque.—49 Unus liber patr. tangebar am.—50 Tres Jun. et duo alii ill. moræ.—

NOTÆ

42 *Medios*] Imperfecta verba: singultibus abruptentibus orationis cursum.

45 *In aversos*] Ea est naturæ peruersitas, quæ hodieque humanum genus misere perdit; ut Deum ipsum, quia supremus est rerum arbiter, quam sese, qui malorum omnium suorum sunt auctores, malint arguere. Quia omnia potest Deus, debere autumant; quasi suæ ipsius non esset potentia sapientissimus idemque liberrimus Œconomus, aut sese non

deberet Numen ab injuria vindicare.

48 *Versa*] Adeoque Aurora seu diluculum instabat.

Parrhasis] Ursa, quæ Græcis Arctos dicitur, in quam Callisto Lycaonis filia mutata Parrhasis seu Arcadica dicitur a patria, ubi ejus pater imperium tenuit. Sidus autem illud jam sæpe ad polum Septentrionalem esse diximus.

52 *Quo*] In regionem teterrimam.

Unde] Ex patria jucundissima: ut neutra de causa sit festinandum.

Ah quoties certam me sum mentitus habere

Horam, propositæ quæ foret apta viæ.

Ter limen tetigi; ter sum revocatus: et ipse 55

Indulgens animo pes mihi tardus erat.

Sæpe, Vale dicto, rursus sum multa locutus;

Et quasi discedens oscula summa dedi.

Sæpe eadem mandata dedi: meque ipse fefelli,

Respiciens oculis pignora cara meis. 60

Denique, Quid propero? Scythia est, quo mittimur, inquam:

Roma relinquenda est: utraque justa mora est.

Uxor in æternum vivo mihi viva negatur:

Et domus, et fidæ dulcia membra domus:

Quosque ego fraterno dilexi more sodales; 65

O mihi Thesea pectora juncta fide!

Dum licet, amplectar: nunquam fortasse licebit

Amplius. In lucro, quæ datur hora, mihi est.

vel unde proficiscaris. Ah! quoties falso dixi me habere horam constitutam, quæ esset idonea itineri decreto? Ter offendi in limen; ter repressi pedem, et ipse obsequens desiderio pes mihi erat segnis. Sæpe, Vale dicto, plurima denuo protuli, et tanquam proficiscens obtuli novissima suavia. Sæpe repetivi eadem jussa; et me ipse decepi, retorquens oculos meos ad dilecta pignora. Tandem dixi, Quamobrem festinus? Scythia est ad quam pellimur, Roma est deserenda: utraque mora est justa. Conjux superstes negatur in æternum mihi superstiti; itemque domus, et membra dilecta fidelis domus; et socii, quos ego amari more fraterno. O animi mihi connexi fide Thesea! Quamdiu conceditur, amplectar; forsitan nunquam amplius concedetur. Tempus quod mihi conceditur est in lucro. Et sine cuncta-

*****

52 *Festines* Heins. profert ex melioribus; vulg. *festinas*.—55 *R. revocatus ab ipso*: Heins. conj. *et ipsi Indulg.*—57 *Be. et alius Heins. plura pro multa*.—58 *Jun. et decem alii osc. multa ded.*—60 *Fragm. Rev. oscula pro pignora*.—61 *Plurimi vett. Den. quo prop.* Et *Jun. cum Be. et sex aliis quid properas*. Heins. malebat etiam *quo mitteris inq.* ut se alloquatur: *mittitur P. et V.*—62 *Alii mor. est*: Heins. malebat *cs.*—65 *Plurimi Quos ego*.—66 *T. pignora*

NOTE

55 *Limen*] Sinistrum usque adeo putarunt omen esse veteres, in limen impingere ingressuris vel egressuris, ut si fieret, quod tum facturi essent prospere sibi contingere non posse crederent.

56 *Tardus*] Ut quasi de industria limen offenderet; ne scilicet aliqua non esset diutius permanendi causa.

60 *Pignora*] Uxorem dicit, amicos,

aliaque sibi carissima.

62 *Mora*] Pro causa moræ. Seu, inquit, Scythiæ barbariem respicio, seu in Romæ jucunditate hæreo, utrobique permanendi causa est.

64 *Membra*] Omnia intelligit quæ ad vitæ solatium domi teguntur.

66 *Thesea*] Antiqua, ut aiunt, et firma, cujusmodi fuit Thesei in Pirithoum.

Nec mora ; sermonis verba imperfecta relinquo,
 Complectens animo proxima quæque meo. 70
 Dum loquor, et flemus ; cælo nitidissimus alto,
 Stella gravis vobis, Lucifer ortus erat.
 Dividor haud aliter, quam si mea membra relinquam :
 Et pars abrumpi corpore visa suo est.
 [Sic Priamus doluit, tunc cum in contraria versus 75
 Ultiores habuit proditiōis equus.]
 Tum vero exoritur clamor gemitusque meorum ;
 Et feriunt mœstæ pectora nuda manus.
 Tum vero conjux, humeris abeuntis inhærens,
 Miscuit hæc lacrymis tristia dicta suis : 80

tionem omitto verba sermonis inexpleta, complectens animo meo quæque proxima. Dum loquor et lacrymas profundimus, Lucifer splendidissimus nobis molestus erat ortus in excelso cælo. Non aliter divellor, quam si deseram meos artus ; et pars visa est dividi a suo corpore. Eo modo doluit Priamus, tunc cum equus proditor mutatus in contraria habuit vindices. Tum vero tollitur clamor et gemitus meorum ; et manus tristes plungunt pectora aperta. Tum vero uxor incumbens humeris discedentis miscuit hæc mœsta verba suis lacrymis : Non potes abstrahi : una ah, in-

~~~~~

iunct.—67 P. V. et quatuor alii lic. amplector : nunq.—69 Barb. mor. sermoni verb.—70 Complectens meliores : alii Amplectens. Tum Mor. et alius anim. singula quæq. et Jun. dulcia.—74 Pro suo plurimi meo ; et ita Gryph. Mycill. et alii.—75. 76 Quidam hoc distichon ita fingunt : Sic doluit Metius, tum cum in contr. versos U. h. pr. equos. Sed si de Priamo intelligamus, Heins. malit in contr. versæ...proditiōis legi. Salmasius curis secundis ad Florum i. 3. castigabat Sic doluit Mettus, tum cum in contr. versos U. h. pr. equos. ' Hunc quoque locum tentat sanare Vir eruditus in Supplement. Actor. Lips. tom. vi. sect. 2. legens, Sic primus doluit, tunc, qui in contr. versos U. h. p. equos : duritiem constructionis ita posse emolliri ratus, si qui ponatur pro, ille qui, et tunc pro, olim. Sed hæc non levia, sed plane Genio Ovidiano non convenientia. Præstat talia ulcera non tangere ; certe ego nihil hic extrico.' Burm.—80 Nonnulli verba pro dicta :

NOTE

72 *Lucifer*] Stella est Veneris, quæ ceteras fugare dicitur, quia Solis ortum præcedit, cujus lumen ceteras obscurat : tumque Phosphorus dicitur. Hesperus, Vesper, et Vesperugo appellatur, cum Solis ejusdem subsequitur occasum.

75 *In contraria*] Inepte enim Sinoni crediderunt Trojani, equum ligneum muris suis, illo admonente, si reciperent, ' Ultro Asiam magno Pelopea ad mœnia bello Venturam : ' cum ea

machina potius armatos in urbem Trojam invexerit, a quibus incensa atque funditus eversa est. Ceterum ne dubites quin hoc distichon a manu sit aliena.

76 *Ultiores*] Græcos dicit equi utero inclusos, in quem gravem hastam Laocoon intorserat, doli non ignarus ; qui quidem Græci, incensa urbe Troja, equi ultiores etiam esse videntur.

79 *Tum*] Profecto hæc ita accurate

Non potes avelli : simul ah, simul ibimus, inquit :

Te sequar ; et conjux exulis exul ero.

Et mihi facta via est : et me capit ultima tellus.

Accedam profugæ sarcina parva rati.

Te jubet e patria discedere Cæsaris ira ; 85

Me pietas. Pietas hæc mihi Cæsar erit.

Talia tentabat : sic et tentaverat ante :

Vixque dedit victas utilitate manus.

Egredior (sive illud erat sine funere ferri)

Squalidus immissis hirta per ora comis. 90

Illa dolore gravis tenebris narratur obortis

Semianimis media procubuisse domo.

quit, una proficiscemur ! Te comitabor, et uxor profugi ero profuga. Mihi etiam paratum est iter : extrema terra me etiam tenet. Ero parvum onus navi profugæ. Ira Cæsaris te jubet egredi ex patria : pietas me jubet. Hæc pietas erit mihi Cæsar. Talia incipiebat : atque ita etiam antea inceptaverat ; et aggre concessit superata utilitate. Exeo (sive illud erat efferrî sine funere) sentus, capillis sparsis per vultus hispidos. Illa semiviva dicitur cecidisse in media domo caligine in-

et suis Heins. recepit ex quinque scriptis pro vulg. *meis*.—81 Heins. scribit Num pro Non : et ex nonnullis Codd. *ah* recepit pro vulg. *hinc* : et sic inquit ex plerisque vett. vulg. *ambo*.—82 Servii *Et seq.*—83 Mor. *cap. ultimus orbis*.—84 Bonon. *sarc. plena rat.*—85 Multi e pro *a*.—87 Quidam scripti et editi *sicut tent.*—89 Servii *cr. cum fun.*—91 In vulgatis erat *dol. amens, tenebr.* in Combiano, et tribus aliis *mei*, quod recepit Heins. 'An dicatur Latine, *dolore mei*, ut *desiderio mei* et similia, vehementer dubito : quare ego prætulî, *illa dolore gravis*, quod cum verbo *procubuisse* optime concordat. Dictum autem ut *vino, somno, vulnere, ævo gravis* et similia : sic illa, cum non amplius poudus doloris ferre posset, procubuit semianimis. Nec *amens* damno. In Bernens. erat *mendose, canens*. Burm. Tum tres libri *lacrymis* pro *tenebris*.—92 Pro *media domo*, duo *ria*. Scripserat puto Ovidius, *Vidua domo*, nam *ad media* prorsus otiosum ac superfluum est. Narrat quæ post digressum suum facta sunt. Heins. 'Nec illud *media domo* absurdum ; cum enim post digressum viri vellet in cubiculum suum redire, non potuit eo usque venire, sed *media domo* procubuit, antequam in interius conclave penetrasset.'

NOTÆ

recensentur atque referuntur, ut eadem videre atque audire credat qui hæc legit. Adeoque adolescentulis ut hæc evolvant opuscula multis de causis consuluerim.

83 *Capit*] Propter maritum, qui in ea terra erit, scilicet.

Ultima] Quia maxime remota Scy-

thia ad Septemtrionem.

86 *Pictus*] Quid sentis, Lector? Estne hæc ingenii magis an commiserationis plena?

89 *Ferri*] Efferrî, ad sepulturam portari, quanquam vivus essem.

90 *Hirta*] In luctu enim neque capillos neque barbam tondebant.

Utque resurrexit, foedatis pulvere turpi
 Crinibus, et gelida membra levavit humo ;
 Se modo, desertos modo complorasse Penates ; 95
 Nomen et erepti sæpe vocasse viri :
 Nec gemuisse minus, quam si nataeve meumve
 Vidisset structos corpus habere rogos ;
 Et voluisse mori, et moriendo ponere sensus :
 Respectuque tamen non posuisse mei. 100
 Vivat : et absentem, quoniam sic fata tulerunt,
 Vivat, et auxilio sublevet usque suo.

ducta mei dolore. Et postquam excitata est, coma infecta obscæno pulvere, atque sustulit artus terra frigida, deflexisse modo se, modo destitutos Penates, et sæpe citasse nomen mariti sublato : neque minus gemuisse, quam si vidisset pyras exstructas habere meum corpus, vel corpus filiae : et voluisse mori, et unittere sensus moriendo ; et tamen non amisisse in meam gratiam. Vivat ; et siquidem ita fors tulit, vivat et semper sustentet absentem auxilio suo.

Burm.—94 V. Crin. e gelida membr. tres et madida ; unus media.—95 Leid. mod. desertam, mod. Mox complorasse Heins. ex plurimis vett. recepit pro vulg. deplorasse.—99 Et moriend. Burm. scribit ex Jun. et Mor. ceteris τὸ et deest.—100 Posuisse ex uno Gallico placet Heins. nisi malis valuisse : vulg. periisse ; quatuor voluisse.—102 Non placet repetitio τοῦ Vivat. Nec juvant tamen libri veteres. An Tutet, pro, adjutet, scripserat Noster ? an Di dent auxilio subl. u. s. vel, Di facite auxilio ; vel date ut auxilio. Scaliger, Tutet. Sed non persuadet. Heins. Corruptum locum esse constat : neque enim vivat illud secundo loco positum sensum facit commodum. Desiderari vero verbum, quod amet notet, vel simile, ex loco plane gemino, lib. v. Eleg. v. 23. colligo, ‘ Vivat ametque virum, quoniam sic cogitur, absens.’ Forte scripserit, Servet, et auxilio, &c. Francius volebat, Illa virum auxilio, &c. Burm.

. NOTE

91 *Tenebris*] Caliginem dicit, quæ animi comitatur deliquium.

98 *Rogos*] Cremabant mortuorum cadavera veteres ; uti millies dictum.

ELEGIA IV.

ARGUMENTUM.

SESE dicit Poëta mari tandem concreditum, tantamque in Ionio mari tempestatem coortam, ut ipsi etiam nautæ salutem suam desperaverint.

TINGITUR Oceano custos Erymanthidos Ursæ,

Æquoreasque suo sidere turbat aquas :

Nos tamen Ionium non nostra findimus æquor

Sponte : sed audaces cogimur esse metu.

Me miserum, quantis increscunt æquora ventis ;

5

Erutaque ex imis fervet arena vadis !

Custos Ursæ Erymanthidos mergitur Oceano, et ciet aquas marinas suo sidere : nos tamen sulcamus mare Ionium non ultro, sed cogimur esse audentes timore. Me infelicem ; quam vehementibus ventis maria tolluntur, et glareæ educta ex pro-

////////

Turbatum Elegiarum ordinem esse facile apparet : nam cum primam Elegiam ut præfationem præmisisset, sequi decebat eam, quæ nunc tertia est, quæ ultimam in urbe noctem, et quæ ea gesta sunt, narret ; deinde succedere debebat hæc, 'Tingitur,' &c. quæ narrat quid primum acciderit postquam navem conscenderit, ut ventis adversis in littus Italicum rejectus fuerit : et tunc sequi debebat, quæ nunc secunda est, 'Di maris et terræ,' quæ tempestatem, qua jactatus fuit, describit miserabili carmine, quam ut verosimile sit in navi tam quassata de ea facienda potuisse cogitare, nisi Nasonem Eumolpo Petroniano similem fingamus, cui vacabat in vicinia mortis versus facere. Pro *tingitur, mergitur* erat in duobus. *Burm.* —3 P. et Servii *nostr. scindimus æq.*—5 *Increscunt* ex multis vett. reposuit Heins. pro vulg. *nigrescunt* : alii *crebescunt, turgescunt, horrescunt.*—6 P. et sex

NOTÆ

1 *Custos*] Arctophylax est seu Bootes, in cujus Zona stella una ceteris lucens clarius, quæ Arcturus dicitur, cujus ortus atque occasus gravissimas dicitur ciere tempestates. Annus autem quo in exilium eiectus Poëta 760. fuit ab Urbe condita, et a Christo nato octavus. Mense Octobri, quo Arcturus occidit, navim conscendit.

Erymanthidos] Quia Callisto, quæ in Ursam mutata, Arcadica fuit, in cujus patria mons Erymanthus.

3 *Ionium*] Quod inter Siciliam et Græciam.

4 *Audaces*] Hic locus non est verborum sine re : quia quotidie ita evenit, ut metus audentissimos præstet. Ceterum cordatos hoc modo afficit metus : namque alios omnino dejicit.

Metu] Quia Italia Augusti jussu excedendum, nisi graviore pœnæ sese addicere vellet Poëta.

5 *Increscunt*] Quia in altum tolluntur fluctus, et tument mare, vento-

Monte nec inferior proræ puppique recurvæ
 Insilit, et pictos verberat unda Deos.
 Pineæ texta sonant; pulsi stridore rudentes:
 Aggemit et nostris ipsa carina malis. 10
 Navita, confessus gelido pallore timorem,
 Jam sequitur victam, non regit arte, ratem.
 Utque parum validus non proficientia rector
 Cervicis rigidæ fræna remittit equo:
 Sic, non quo voluit, sed quo rapit impetus undæ, 15
 Aurigam video vela dedisse rati.
 Quod nisi mutatas emisericit Æolus auras;
 In loca jam nobis non adeunda ferar.
 Nam procul Illyriis læva de parte relictis,
 Interdicta mihi cernitur Italia. 20

fundis gurgitibus agitata est! Atque fluctus non minor monte invehitur in proram atque puppim recurvam, et percutit Deos pictos. Texta pinea gemunt; funes stridunt: atque ipsa navis queritur de nostris ærumnis. Nauta prodens pavorem frigido pallore, nunc sequitur navim superatam; non regit arte. Et sicuti eques infirmus laxat habenas inutiles equo colli difficilis: ita cerno nauclerum permisisse linteæ navi, non quo cupivit, sed quo vis fluctuum cogit. Quod nisi Æolus emisericit ventos mutatos, vchar in loca jam nobis non tangenda. Nam Illyricis procul desertis a parte sinistra, Italia prohibita conspicitur a me. Ventus, precor, omittat

alii *aren. fretis*.—9 *Leid. Pin. transtra son.* Mox pro *stridore*, Heins. putat *stridere* scribendum.—11 Alii *conf. gelidum pall.*—12 *Victum* ex corr. Heins. qui etiam conj. *rotis*; vulg. *victus*: tres libri *ventos*; duo *fluctus*.—13 Multi vet. *profic. victor*: Burm. vero putat *rector* retinendum esse.—14 R. et alius *Cerv. rigido fr.*—15 Mor. *quia pro quo*. Tum Voss. et duo alii *trahit imp.*—17 Be. et unus Heins. *Sed nis.* Duo etiam *mut. immiserit Æ.* Et Voss. *Æ. ulas*.—19 Tanaquil. Faber scribit *Illyriis*, quod Burm. rectum cen-

NOTE

rum impetu.

8 *Deos*] Quorum statuæ in puppi, ubi velut quoddam sacrarium erat: atque ab illis cum insigni naves appellabantur.

10 *Aggemit*] Invita fortuna atque urgentibus malis ingeniosus est tamen Naso. Solent autem naves tempestate actæ gravi, aut vi majore pressa ligna, sonum quendam reddere ex quo ea vim pati facile cognoscitur.

12 *Non regit*] Quanquam et ars in eo est, ventis et æstui navim permit-

tere, quam adversus illorum impetum nequeas flectere. Ille naufragium sumum acceleraret, qui usque obniti studeret.

17 *Æolus*] Rex ventorum.

18 *Loca*] Italiam, scilicet, ex qua exilio ab Augusto pulsus.

19 *Illyriis*] Illyris sen Illyria dicitur ea regio quæ Italiæ objecta a parte Septentrionali, Adriatico interfuso mari. Illa vero Poëtæ in Pontum aut Scythiam tendenti a læva fuit: quam deserere, repetita inter-

Desinat in vetitas, quæso, contendere terras,
 Et mecum magno pareat aura Deo.
 Dum loquor, et cupio pariter timeoque revelli,
 Increpuit quantis viribus unda latus!
 Parcite, cœrulei, vos parcite, numina ponti;
 Infestumque mihi sit satis esse Jovem.
 Vos animam sævæ fessam subducite morti:
 Si modo, qui periit, non periisse potest.

25

petere terras interdictas, et mecum obsequatur magno Deo. Dum verba facio, et pariter opto et metuo revelli, quanto impetu fluctus verberavit latus! Ignoscite vos, ignoscite Dii glauci maris; sitque satis Jovem esse mihi infensum. Vos subtrahite crudeli morti animam defatigatam; si modo qui occidit, potest non occidisse.

set: vulg. *Illyricis*: Heins. malit *Illyrici...relicti*.—22 Be. *magna pereat unda maris*. In quibusdam editis illa pro *unda*: sed 'quæ illa? plurimi veterum *unda*: sed probo et sequor τὸ *aura*, quod in decem castigatioribus offendi.' Heins.—23 *Revelli* Heins. profert ex Barb. et uno Pat. alii *repelli*.—25 Pr. Pol. pr. V. et unus Bonon. cum Ro. *vos parcite num.*; in vulgatis erat *vos saltem num.*

NOTE

dicta Italia, coorta vis ventorum coge-
 bat.

22 *Deo*] Deus vero fuisset, stupentibus omnibus, siquidem in ventos atque fluctus imperium habuisset Augustus.

23 *Cupio*] Cupiebat vero Romam verti; sed metnebat propter Augusti iram. Nusquam non acute Ovidius:

atque ex isto verborum conflictu, quam dolendæ sint vices nostræ, qui usque et usque rerum jactamur repugnantia, licet intelligere, donec ad salutis portum anchoram nostram fixerimus.

26 *Jovem*] Augustum.

28 *Periit*] Augusti ira, et ad Sarmatas exilio.

ELEGIA V.

ARGUMENTUM.

AMICI fidem laudat Poëta, quod etiam in adversis eum nunquam deseruerit : quam rem raros admodum ex tam multis fatetur sibi præstitisse. Simul eum hortatur, ut in pristino amore persistat, nec Augustum timeat.

O MIHI post ullos nunquam memorande sodales,
O cui præcipue sors mea visa sua est;

O nunquam mihi recensende post ullos socios, o cui sors mea visa est præsertim

////////

1 Edd. quædam *post nullos unquam mem.*—2 Gryph. et Vincent. Edd. *Et*

NOTÆ

1 *Post ullos*] Siquidem primus sit fide in adversis probata.

2 *Sua*] Ea est Christi et lex et conditio, et spes, unde cetera fluant; ut omnes quotquot in ejus corpore vera fide vivunt unum sint cor atque una anima, qui eadem sentiant, bona malaque juxta communia habeant. Promulgatum est insuper decretum quod omnes improbos in rem malam deturbet, novissima die repetendum, 'Discedite, execrandi: quia enim neque esurienti cibum, neque sitiendi potum præbuis- tis,' &c. namque satis superque docti sunt Christiani. Ex re ipsa illos spectes. Postquam panes Jesu servatoris discipulos exemeris, ceteros vaferrimos invenias nebulones, plerosque, Phariseos præsertim, atque in istis omnium pessimis qui de Veritate, quam certe obtinent et profitentur, usque et usque gloriantur: quasi viam munitissimam, accensamque maxime habere facem, satis fuerit ut quoquam deveniatur. Græculorum nullum quos corripuit Polyph-

mus tanta rabie afflixit, nullius tam aspere quassavit ossa, quanto cum invidiæ furore frater fratrem vivum deglubit, aut illius vulneribus vescitur. Quamquam vero ita expertus sum, meque rabiosi calumniatores tanquam Socinianum et patriæ imminentem pestem exagitaverunt, ut feris laniandum objicerent, scilicet; non ideo tamen istud conqueror ulciscendi causa, sed magis hortandi ut in Charitatis viam, si potis est, redeant: namque hoc primum in resipiscente 'iniquitatem suam agnoscere.' Ceterum, data occasione, ne cuiquam fuerim offendiculo, atque uti porro, sicut institui, promovendo in adolescentibus JESU CHRISTI regno operam meam ponere nihil prohibeat, ita bene faveas oro, Lector, atque hanc gratiam quovis pretio rependendam indulgeas, ut, contra quam livor, et ex eo odium suasit, testificari liceat me per summam Dei misericordiam ita a pueritia imbutum, atque robustiore ætate, maturoque judicio, confirma-

Attonitum qui me, (memini,) carissime, primus

Ausus es alloquio sustinuisse tuo ;

Qui mihi consilium vivendi mite dedisti,

5

Cum foret in misero pectore mortis amor ;

Scis bene, cui dicam, positus pro nomine signis ;

Officium nec te fallit, amice, tuum.

Hæc mihi semper erunt imis infixæ medullis ;

Perpetuusque animæ debitor hujus ero.

10

Spiritus et vacuas prius hic tenuandus in auras

Ibit, et in tepido deseret ossa rogo ;

sua ; qui primus non es veritus, (recordor,) dilectissime, solari me attonitum tuo alloquio ; qui mihi dedisti lene consilium vivendi, cum desiderium mortis esset in corde infelici ; nosti quem alloquar, indicibus positus pro nomine ; neque beneficium tuum te latet, amice. Hæc erunt semper infixæ intimis medullis ; et ero æternus debitor hujus vitæ : atque hæc anima ante feretur discerpenda in tenuem ærem, et

//////////

cui. Deinde unus V. fors pro sors.—5 Unus Med. mit. fuisti: eleganter, judice Heins.—7 Be. poteris pro positus.—8 Be. Offic. mox te. Deinde multi Codd. amic. meum: et Burm. conj. pium.—9 V. im. confissu med. Pol. pr. confixa.—10 Animæ ex melioribus: ceteri animi.—11 Spir. hic vac. pr. extenuatus in aur. Be. et alii multi, nisi quod extenuandus Gryph. et aliorum Edd.—

NOTÆ

tum, ut ab ejus Veritate quam publice profiteor nulla ex parte sim alienus.

4 *Alloquio*] Verba quid possint illo- rum est æstimare qui Verbi interni æternique Filii Dei vim incredibilem sincero amore experti sunt. Pecora, cujusmodi passim reperias, in terris vagantia, cibumque ex solo vanitatis halitu captantia, frustra ad abditi illius Manna suavitatem perducere contendas: namque vacuis atque famelicis tantum acceptum. Illa vero sui et luti usque adeo plena sunt, ut ad primos Veritatis bene monentis, et famem ex inopia conciliantis, tota cohorrescant. Tandem tamen dicetur singulis, ‘ Habuisti tua bona.’ O Verba et Voces! Omnes si scirent quantum habeant virum et jucunditatis!

5 *Consilium*] Quid commodi ex divitiis suis, ex fastu, ex ignorantia

sua capiant, qui in tenebris, in superbia, in creaturis vitam totam agunt, maxime velim illos dicere, cum sese illa omnia produnt atque perditos esse cum illis demonstrant. Vidi ego adolescentem, et mille alii viderunt, pridie bene valentem, festivum, neque sodalium suorum, ut videbatur, ulli inferiorem, cui sibi postridie laqueo gulam frangere pulchrum visum est: atque id opus pulchre exegit. Unde parabile fuit ad vitam remedium? Ex verbis; iisque quæ maxime a plerisque contemnuntur; paucissimi in promptu habeant.

7 *Signis*] Quia amicum suum nomine appellare verebatur Naso, ne in Augusti incurreret offensionem, facto ipso aut benevolentiae testimonio illum designat.

10 *Animæ*] Vitæ.

11 *Hic*] Meus, scilicet. Prius

Quam subeant animo meritorum oblivia nostro :

Et longa pietas excidat ista die.

Di tibi sint faciles ; et opis nullius egentem 15

Fortunam præsent, dissimilemque meæ.

Si tamen hæc navis vento ferretur amico ;

Ignoraretur forsitan ista fides.

Thesea Pirithous non tam sensisset amicum,

Si non infernas vivus adisset aquas. 20

Ut foret exemplum veri Phoceus amoris,

Fecerunt Furiaë, tristis Oresta, tuæ.

Si non Euryalus Rutulos cecidisset in hostes ;

Hyrtacidæ Niso gloria nulla foret.

Scilicet ut fulvum spectatur in ignibus aurum, 25

Tempore sic duro est inspicienda fides.

relinquet ossa in rogo calido, quam oblivia officiorum tuorum invadant mentem nostram, et iste amor excidat longo tempore. Dii sint tibi propitii, et præbeant sortem nulla re egentem, atque disparem meæ. Si tamen hæc navis veheretur vento secundo, forte hæc fides non esset perspecta. Pirithous non expertus esset Theseum tam amicum, nisi vivas subiisset aquas Stygias. Furia tua, luctuose Oresta, fecerunt, ut Phoceus esset exemplum sinceri amoris. Nisi Euryalus devenisset in hostes Rutulos, nulla esset laus Niso Hyrtacidæ. Nimirum, ut flavum aurum probatur in ignibus, sic fides est spectanda tempore adverso. Dum utile est, et for-

~~~~~

12 Unus Cod. in tepidos...rogos.—14 Unus Heins. Et longo piet.—17 Tres scripti vent. frueretur amic.—21 Alii scribunt Phoceus.—22 Plurimi Oreste.—23 Francius malebat R. irisset in host.—24 Niso ex tribus libris : alii Nisi.—26 Be. et unus Heins. est conspicienda fid. et ita laudare Vincent. Bellovac.

NOTÆ

moriar.

17 *Navis*] Per navim, vitam atque fortunas Poëtæ intellige. Allegoria est.

19 *Thesea*] Hic Ægei filius cum Pirithoo Ixionis filio, Proserpinæ illi in uxorem rapiendæ causa, ad Inferos descendit : cuius amicitia in Proverbium abiit.

21 *Phoceus*] Pylades est, Strophii Phocensis filius, indissolubili amicitia vinculo cum Oreste conjunctus ; qui furis, ob Clytæmnestræ matris necem, agitatam amicum ita nusquam deseruit, ut pro eo mori apud Colchos

non dubitaverit. Quanquam Iphigeniæ auxilio uterque liberati sunt.

24 *Niso*] Trojanus quidam fuit, Hyrtacifilius, Virgiliano carmine notissimus, qui arcetissimo quoque fuit amicitia vinculo cum Euryalo conjunctus. Hi duo vero Rutulorum castra ingressi sunt, magnæque hostium strage edita, cum die adventante sese reciperent, in illorum inciderunt equitatum, a quo circumventus Euryalus. Ille cum amicum non posset eripere, certissimæ sese maluit mortiohijicere, totumque facinus in se derivare, quam captum deserere.

Dum juvat, et vultu ridet Fortuna sereno ;
 Indelibatas cuncta sequuntur opes.
 At simul intonuit; fugiunt: nec noscitur ulli,
 Agminibus comitum qui modo cinctus erat. 30
 Atque hæc exemplis quondam collecta priorum,
 Nunc mihi sunt propriis cognita vera malis.
 Vix duo tresve mihi de tot superestis amici.
 Cetera Fortunæ, non mea, turba fuit.
 Quo magis, o pauci, rebus succurrite lapsis, 35
 Et date naufragio littora tuta meo :
 Neve metu falso nimium trepidate, timentes,
 Hac offendatur ne pietate Deus.
 Sæpe fidem adversis etiam laudavit in armis ;
 Inque suis amat hanc Cæsar, in hoste probat. 40
 Causa mea est melior, qui non contraria fovi
 Arma; sed hanc merui simplicitate fugam.

tuna ridet vultu læto, omnia sequuntur divitias intactas. At statim atque intonuit, dilabuntur; neque cognoscitur ab ullo qui modo erat stipatus turba comitum. Atque hæc olim collecta exemplis veterum sunt nunc mihi perspecta certa meis ærumnis. Vix de tot amicis duo aut tres reliqui estis: ceterum agmen fuit fortunæ, non meum. Quo magis, o pauci, subvenite rebus afflictis, et præbete littora tuta meo naufragio: nere nimium paridi tremite vano timore, ne Deus lædatur hac pietate. Sæpe approbavit fidem etiam in armis adversis: et Cæsar hanc diligit in suis, laudat in hoste. Causa mea est potior, qui non secutus sum arma adversa; sed merui hoc

Specul. Hist. vi. 119. notavit Heins.—27 Pro juvat opt. V. juvet: Heins. putat favet. Deinde Be. F. secundo.—28 Be. et P. cunct. sequuntur op.—29 Mor. fugitur pro fugiunt. Tum Be. nec nosc. ullus.—31 Be. a man. pr. exempl. nobis inducta pr. superscriptum vero collecta: duo libri collata.—32 Fragm. Rev. Næ mihi.—35 Meliores, teste Heins, lapsis; vulg. læsis: alii lassis; et unus Bonon. fessis.—37 Jun. nim. properate, tim.—41 Qui Burni. dedit ex opt. scriptis; et sic quidem Aldin. Gryph. et aliæ Edd. ceteri quia.

NOTÆ

26 Duro] Namque ille non nobis, sed sibi favet, qui, secundis nostris rebus, iisdem nobiscum fruitur.

28 Sequuntur] Omnia ex votis illis cedant, quibus opes integræ, et nullo casu imminutæ.

29 Intonuit] Id est, Cum primum aliquod malum impendet.

37 Falso] Qui veram causam non habeat.

38 Deus] Augustus.

42 Simplicitate] Utcumque sese excuset Naso, magis persuadet, tamen mitius, ex innocentia quam ex eo natam confidentiam, quod ipsum Cæsarem aliam exilii causam, quam quæ vera erat, fingere advertisset. Ceterum eo est ingenio Poëta, totque boni animi cernuntur ubique in ipso iudicia, ut tametsi reus maxime fuerit,

Invigiles igitur nostris pro casibus oro ;
 Diminui si qua numinis ira potest.
 Scire meos si quis casus desideret omnes ; 45
 Plus, quam quod fieri res sinit, ille petat.
 Tot mala sum passus, quot in æthere sidera lucent :
 Parvaque quot siccus corpora pulvis habet.
 Multaque credibili tulimus majora : ratamque,
 Quamvis acciderint, non habitura fidem. 50
 Pars etiam mecum quædam moriatur oportet ;
 Meque velim possit dissimulante tegi.
 Si vox infragilis, pectus mihi firmitus ære,
 Pluraque cum linguis pluribus ora forent ;
 Non tamen ideirco complecterer omnia verbis : 55
 Materia vires exsuperante meas.

exilium simplicitate. Precor itaque, ut prospicias nostro infortunio, si ira Dei potest frangi aliquo modo. Si quis cupiat cognoscere omnia mea infortunia, ille querat plus quam quod res patitur fieri. Tot mala tuli, quot stelle fulgent in cælo, aut quot pulvis aridus habet exigua corpora. Atque passi sumus plurima graviora quam credere est; neque inventura fidem certam, utcumque evenerint. Necesse est etiam aliquam partem mecum perire: atque optem posse celari, me dissimulante. Si cox mihi esset firmitus ære in pectore fragili, et ora plura cum linguis pluribus; non ideo tamen comprehenderem omnia verbis, argumento exhaustiente meas vires.

////////

Mox pro *forti* R. Be. et octo alii *mori*.—41 *Diminui* edidit D. Heins, et ita Grævium in Suet. Aug. 41. exhibuisse notavi, et sæpe in Livio Gronovium, et alios. *Cæsaris ira* etiam Bernens. *Burm.*—45 *Desideret* tres meliores [*pro vulg. desiderat*]; et *petat* pro *petit* proximo versu. *Heins.*—47 *Sid. fulgent* Be. et tres alii.—53 *Homeri locus* [Iliad B. 489.] stabilit vulgatam lectionem, *Si v. i. p. m. f. ære: non fragilis* habet *Francof.* et quinque alii; ut sæpe pro compositis ex *in, non* posuerunt librarii: sed *infragilis* recte; ita Plinius lib. xx. 1. ‘Adamantem infragilem omni vi et invictum’ dicit. *Burm.* In Jun. pr. V. et quinque aliis *in fragili mihi pectore firmitus*: multi editi etiam *esset* pro *ære*.—55 *Voss. dictis pro verbis*.—56 *Lov. et tres alii exsuperante suas*.—

NOTÆ

vix quisquam ita sævus reperiatur qui crimen intra gloriam ejus non ponat.

43 *Pro casibus*] Si forte in gratiam redire posset.

51 *Pars quædam*] Postquam hujus loci sensum diutius exquisivi, nullus dubito tandem quin ærumnarum suarum in parte ponat, quod obstinate

dissimulat Naso, crimen ipsum ejus causa relegatus: ut admisisse illud, aut quod ejus fuerit conscius, in malorum sen ærumnarum suarum bonam partem traxerit. Atque id ad virtutem proxime.

Moriatur] Intercidat; ut nulla sit ejus memoria.

Pro duce Neritio docti mala nostra Poëtæ

Scribite: Neritio nam mala plura tuli.

Ille brevi spatio multis erravit in annis

Inter Dulichias Iliacasque domos.

60

Nos, freta sideribus notis distantia mensos,

Sors tulit in Geticos Sarmaticosque sinus.

Ille habuit fidamque manum, sociosque fideles:

Me profugum comites deseruere mei.

Ille suam lætus patriam victorque petebat:

65

A patria fugio victus et exul ego.

Nec mihi Dulichium domus est, Ithaceve, Sameve:

(Pœna quibus non est grandis abesse locis:)

Sed quæ de septem totum circumspicit orbem

Montibus, imperii Roma Deumque locus.

70

Poëtæ cruditi, scribite nostras ærumnas pro duce Neritio; nam passus sum plura mala duce Neritio. Ille erravit per multos annos in exiguo spatio inter regiones Dulichias et Trojanas. Fortuna nos vexit in oras Geticas et Sarmaticas, qui exarucimus maria dissita per sidera cognita. Ille habuit et certos milites, et comites fidos: mei sodales destituerunt me exulem. Ille lætus et victor tendebat in suam patriam: ego victus et profugus auferor a patria. Neque Dulichium, vel Ithaca, aut Same sunt mihi sedes, a quibus locis procul esse non est magnum supplicium; sed Roma locus imperii et Deorum, quæ circumlustrat universum mundum ex sep-

////////

57 Multi scripti habent *Naritio*.—59 Variant codices: quidam, *undis*; alii, *arcis*; alii, *armis* habent: ego libenter scriberem, *Ille brevi in spatio multis erraverit annis*: sed sequentia vetant. *Burm. Sec.*—61 Comb. et unus Bonon. exhibent *notis*; alii *totis*.—62 Unus V. *Fors tul.* Jun. et quatuordecim alii *Detulit in G. Cæsaris ira sinus*: Leid. et duo alii *Distulit*; Heins. conj. *Depulit*: pr. Pol. et pr. V. *Detulit in G. Sarmatis ora sinus*.—63 Tres libri *fidosq. sodales*: Heins. conj. *certosque*, et *Burm. Sec. firmosque*.—66 Plurimi *patr. fugi.* Lov. etiam

NOTE

57 *Duce Neritio*] Ulysses est, cui a Nerito Ithacæ insulæ monte, hoc datum nomen.

60 *Dulichias*] Dulichii insulæ non procul ab Ithaca in mari Ionio, cui etiam Ulysses imperavit.

Iliacas] Per decem annos priusquam Troja sen Ilío domum ad Penelopen suam rediit esset Ulysses erravit.

62 *Geticos*] Getæ ad Pontum magis quam Daci in Orientem vergebant,

gens dura, sæva, ferox, qua nulla truculentior in toto orbe, ut alicubi testatur Naso. Adeoque pejor illius quam Ulyssis sors fuit, hic siquidem ad uxorem atque in regnum reverteretur.

63 *Mannu*] Copias, scilicet, aut milites quos secum vhebat.

65 *Victor*] Excisa Troja.

67 *Same*] De hac insula, quæ et Cephalenia, Ulyssis etiam imperio subdita, jam sæpe dictum.

Illi corpus erat durum patiensque laborum :

Invalidæ vires ingenuæque mihi.

Ille erat assidue sævis agitatus in armis :

Assuetus studiis mollibus ipse fui.

Me Deus oppressit, nullo mala nostra levante :

75

Bellatrix illi Diva ferebat opem.

Cumque minor Jove sit tumidis qui regnat in undis ;

Illum Neptuni, me Jovis ira premit.

Adde, quod illius pars maxima ficta laborum est ;

Ponitur in nostris fabula nulla malis.

80

Denique quæritos tetigit tamen ille Penates ;

Quæque diu petiit, contigit arva tamen.

At mihi perpetuo patria tellure carendum est,

Ni fuerit læsi mollior ira Dei.

tem collibus. Ille habebat corpus durum, et patiens laborum; mihi vires infirmæ et ingenuæ. Ille erat semper exercitus rigidis armis; ego fui assuetus mitibus studiis. Deus me affixit, nemine diminvente nostra mala: Dea belli illi auxilio erat. Et cum ille qui imperium habet in aquas turgidas sit minor Jove, ira Neptuni urget illum, me Jovis. Adde quod pars maxima laborum illius est falsa; nulla fabula recensetur in nostris malis. Denique ille tamen rediit ad sedes petitas; et pervenit tamen in campos quos diu quasivit. At mihi in æternum carendum est terra patria, nisi ira Dei offensi fuerit lenior.

////////

exul ero.—67 Pr. V. Samore; alii Samosce.—71 Be. patiensq. laboris.—72 Ex plerisque scriptis Heins. profert ingenuæq. vulgo ingeniumq. Be. Mor. et alii exiguaq.—74 Fragni. Rev. Assiduus stud. Lov. etiam ips. frui.—75 Lov. nostr. jurante.—82 Be. Quodque d. p. e. ille t.—84 Unus liber Ni modo sit læs. Tum alius mitior ir.

NOTÆ

72 *Ingenuæque*] Quales sunt viri urbani, atque otium sequentis.

75 *Deus*] Augustus.

76 *Bellatrix*] Pallas; quam supra Ulyssi vidimus operam navantem.

78 *Jovis*] Augusti. Adverte autem quam venuste contraria contrariis per totam hanc sui cum Ulysse comparisonem pensaverit Naso: quæ plurimum artis et eloquentiæ habent.

ELEGIA VI.

ARGUMENTUM.

UXORIS fidem et industriam laudat Poëta: quod, cum nonnulli avidissime inhiarent ejus opibus, ipsa ingenio et amicorum præsidio integra omnia servaverit. Unde Poëta verecunde tantum pollicetur, eam fore suis carminibus immortalem.

Nec tantum Clario Lyde dilecta poëtæ,
 Nec tantum Coo Battis amata suo est:
 Pectoribus quantum tu nostris, Uxor, inhæres;
 Digna minus misero, non meliore viro.
 Te mea, supposita veluti trabe, fulta ruina est: 5
 Siquid adhuc ego sum, muneris omne tui est.
 Tu facis, ut spoliū ne sim, neu nuder ab illis,
 Naufragii tabulas qui petiere mei.
 Utque rapax, stimulante fame, cupidusque cruoris
 Incustoditum captat ovile lupus: 10

Neque Lyde fuit tantum amata a Poëta Clario; neque Battis tantum dilecta a suo Coo; quantum tu inhæres nostro cordi, o conjux, digna marito minus infelici, non meliore. Meum excidium est sustentatum a te tanquam trabe submissa: si ego sum adhuc aliquid, totum est ex dono tuo. Tu præstas, ut ne sim prædæ, neve spoliæ ab illis qui petiverunt asseres mei naufragii. Et quemadmodum lupus vorax et avidus sanguinis insidiatur ovili minus custodito, fame impellente; vel sicuti vul-

7 Ne Heins. recepit ex tribus vett. pro vulg. non.—9 Unus Med. sitiensq.

NOTÆ

1 Clario] Antimachum dicit, Poëtam Græcum haud ignobilem, qui Lyde uxore mortua, quam egregie animo caram habuit, Elegiam mæroris solandi causa scripsit, 'Lyden' nomine. Clarus dicitur a Claro Ioniæ civitate, Apollinis oraculo nobili, juxta Colophonem: quia vero Poëta fuit Antimachus atque adeo Apollini sacer, Clarium a vicino oraculo quam Colophonium dicere maluit.

2 Coo] Philetas est, Poëta Elegiographus Co insula oriundus, qui Battidem suam carminibus celebravit. Alex. Magni floruit ætate; corporeque dicitur fuisse adeo tenui, ut, ne ventorum flatibus raperetur, ei necesse fuerit plumbum addere.

8 Tabulas] Bona dicit quæ Angustus non sustulit, adeoque a naufragio et exilio supererant; quibus quoquo modo enatare, et aliquatenus ærumnas

Aut ut edax vultur corpus circumspicit ecquod

Sub nulla positum cernere possit humo :

Sic mea nescio quis, rebus male fidus acerbis,

In bona venturus, si paterere, fuit.

Hunc tua per fortes virtus submovit amicos,

15

Nulla quibus reddi gratia digna potest.

Ergo quam misero, tam vero, teste probaris :

Hic aliquod pondus si modo testis habet.

Nec probitate tua prior est aut Hectoris uxor,

Aut comes extincto Laodamia viro.

20

Tu si Mæonium vatem sortita fuisses ;

Penelopes esset fama secunda tuæ.

Sive tibi hoc debes, nulla pia facta magistra ;

Cumque nova mores sunt tibi luce dati :

tur rapax circumspicit num possit videre aliquod corpus insepultum : ita nescio quis perfidus fuit involaturus in mea bona, rebus adversis, si sineres. Tua virtus hunc depulit per cordatos amicos, quibus nulla par gratia potest referri. Adeoque quam infelici, tam certo laudaris teste, si modo hic testis habet aliquam dignitatem. Neque vel conjux Hectoris, vel Laodamia proscuta maritum mortuum, tibi præcellit probitate. Si tu nacta esses Poëtam Mæonium, laus Penelopes esset minor tua. Seu tibi istud debes facta pia nulla docente, et virtus tibi est concessa cum prima

////////

cruoris.—12 Francius volebat *In nuda pos.* Scaliger et quædam Edd. *Sub nuda.*—13 An non rectius, *male fisus*: credens et confidens se ideo facilius invadere posse mea bona, quia acerbam fortunam experior: sed et vulgata servari potest, ut sit in rebus meis acerbis, quibus fides ejus debebat se ostendere, infidus. *Burm.*—17 Quinque Codd. *tam...quam* ordine mutato.—19 Francius mallet *Nec pictate t.*—22 Be. *Tibi pro tuæ.*—23 P. et alii *hæc pro hoc.* Meliores, teste Heins. *nulla...magistra*; alii *nullo...magistro.*

NOTÆ

lenire posset.

Qui petiere] Nullibi non sunt frequentes hujusmodi corvi, qui vivorum etiam corpora distringunt.

12 *Sub nulla*] Insepultum.

17 *Vero*] Quia allictiis succurrere veræ est virtutis. De se loquitur Poëta, qui uxoris virtuti testimonium perhibet.

Probaris] Bona et proba a me dicis.

18 *Hic*] Ubi rerum vero testimonia adsunt, nihil opus est verbis. Cave interpretes audias, qui ineptis-

sime, ut quidem videtur, hic hallucinati sunt. De se, inquam, loquitur Poëta.

19 *Hectoris*] Andromache, quæ maritum ardentissime amavit.

20 *Comes*] Namque Laodamia, cum Protesilamum suum ab Hectore interfectum didicisset, superstes ei esse noluit. Verum plenius illam ex epistola sua cognoveris.

21 *Mæonium*] Homerum, scilicet, Poëtarum Græcorum principem.

22 *Penelopes*] Quæ Ulyssis uxor Homero carminum aliisque notissima.

- Fœmina seu princeps, omnes tibi culta per annos, 25
 Te docet exemplum conjugis esse bonæ :
 Assimilemque sui longa assuetudine fecit :
 Grandia si parvis assimilare licet.
 Hei mihi, non magnas quod habent mea carmina vires,
 Nostraque sunt meritis ora minora tuis ! 30
 Si quid et in nobis vivi fuit ante vigoris,
 Extinctum longis occidit omne malis :
 Prima locum sanctas heroidas inter haberes :
 Prima bonis animi conspicerere tui.
 Quantumcumque tamen præconia nostra valebunt ; 35
 Carminibus vives tempus in omne meis.

vita ; sive fœmina Princeps, a te observata per totam vitam, te docet esse in exemplum piæ uxoris, et reddidit te sibi similem longo usu ; siquidem conceditur componere magna cum parvis. Hei mihi quod mei versus non sunt magni ponderis ; et nostrum eloquium est minus tuis beneficiis. Si etiam aliquid fuit olim acris vigoris in nobis, oppressum diutinis ærumnis totum interiit : obtineres primum locum inter piæ heroidas : prima conspicua esses laude pietatis tuæ. Quantumcumque tamen celebratio nostra poterit, vives in omne ævum meis carminibus.

NOTÆ

24 *Nova luce*] Die natali peculiari quodam cœli dono exornato.

25 *Princeps*] Liviæ Augusti uxori adblanditur : neque persuadet Amerbachius, ut de Marcia intelligamus.

30 *Ora*] Eloquentia.

33 *Haberes*] Pendet ex eo quod dixit, ‘ Hei mihi non magnus : ’ quasi dicat : Siquidem id præstaret eloquentia mea quo digna est tua fides et in maritum pietas, prima locum, &c.

ELEGIA VII.

ARGUMENTUM.

AMICUM admonet Poëta, ut gemma faciem suam insculptam intuens, ejus exilii recordetur, dematque illi coronam ex hedera : siquidem hujusmodi insignia conveniunt felicibus poëtis. Mandat tamen insculptæ imaginis loco legatur opus Metamorphoseon in quindecim libellos digestum : quos quamvis ipse in exilium proficiscens, in ignem conjecerit, tamen eosdem pluribus exemplis conscriptos extare intelligit. Postremo sex versus man-

dat conscribi in prima libellj fronte: quo lector admoneatur, illud opus inemendatum subita ejus consternatione circumferri.

Si quis habes nostri similes in imagine vultus ;

Deme meis hederas, Bacchiaserta, comis.

Ista decent lætos felicia signa poëtas.

Temporibus non est apta corona meis.

Hæc tibi dissimulas, sentis tamen, optime, dici, 5

In digito qui me fersque refersque tuo.

Effigiemque meam fulvo complexus in auro

Cara relegati, qua potes, ora vides.

Quæ quoties spectas, subeat tibi dicere forsan,

Quam procul a nobis Naso sodalis abest ! 10

Grata tua est pietas : sed carmina major imago

Sunt mea ; quæ mando qualiacumque legas.

Si quis habes faciem similem nostræ in effigie, tolle ex meis capillis hederas, et coronas Bacchicas. Ista indicia conveniunt felicibus poëtis: sarta non sunt idonea meis temporibus. Dissimulas optime, qui fers atque refers me in digito tuo, advertis tamen hæc tibi dici. Atque complexus meam imaginem in flavo auro, intueris, quatenus licet, vultus dilectos profugi. Quos quoties intueris, forte succurrat dicere, Quam longe a nobis abest Naso socius! Acceptus est tuus amor; cerum mei versus sunt prastantior effigies, quos qualescumque jubeo ut legas. Versus docentes figuras

//////////

1 *Nostris* ex sex melioribus: vulg. *nostris*.—2 *Meliores Bacchia*; alii *Bacchica*.—5 In veterrimo V. *Hoc tibi dissimula, senti t. opt. d.* et in aliis omnia pro *opt.* Dan. Heins. putat legendum et distinguendum *Hæc t. (dissimula) senti tamen omnia d.* Nostram lect. probat Heins. In multis scriptis erat *Hæc tibi dissimula, senti tamen, optime dici*.—6 Pro *fersq.* Heins. videtur *fersq.* reponendum.—8 *Clara rel.* quatuor scripti: et tres exhibent *qua*; alii *quæ*.—9 Pro *forasan* P. Be. et septem alii *saltem*.—10 In Francof. erat, *abes*, eleganter, ut verba hæc sint ad ipsam imaginem, quam contemplans amicus ita alloquitur, Tu, Naso, quam procul abes! *Burm.*—12 *Servii Cod. Dent mea*:

NOTÆ

2 *Hederas*] Quæ Baccho etiam sacræ, quibusque Poëtæ coronari gestiebant. Neque vero Bacchus doliaris quidam fuit nebulo apud veteres, qualem fingunt ineptissimi pictores, et cum illis popinones hodierni. Illum in remotis rupibus carmina docentem vidit olim Flaccus, Nymphasque discentes. Verum legas ipse Carm. II. 19.

5 *Dissimulas*] Non profiteris apud

omnes. Generosi quippe est non minus amicus adversis quam prosperis rebus colere. At certe, læso Principe, cautione maxima est opus. Cum ergo palam ad amicos scribere non auderet Naso, ne et illos perderet, notis atque indiciis quibusdam illos designabat, ex quibus quinam illi essent facile ipsi intelligebant.

6 *Digito*] Poëtæ effigiem ex annuli gemma aliquis ejus amicus habebat,

Carmina mutatas hominum dicentia formas :

Infelix domini quod fuga rupit opus.

Hæc ego discedens, sicut bene multa meorum, 15

Ipsæ mea posui mœstus in igne manu.

Utque cremasse suum fertur sub stipite natum

Thestias, et melior matre fuisse soror ;

Sic ego non meritos, mecum peritura, libellos

Imposui rapidis, viscera nostra, rogis. 20

Vel quod eram Musas, ut crimina nostra, perosus :

Vel quod adhuc crescens et rude carmen erat.

Quæ quoniam non sunt penitus sublata, sed extant ;

Pluribus exemplis scripta fuisse reor.

hominum versas ; quod opus lamentabile exilium domini cœgit deserere. Ipse ego tristis profecturus illud in ignem mea manu, sicut bene multa meorum. Et ut Thestias dicitur cremasse suum filium sub torre, atque fuisse melior soror matre ; ita ego inveni in asperum focum nostra præcordia, libellos indignos mecum occidere : vel quia odio habebam Musas, ut nostra flagitia ; vel quia carmen erat adhuc imperfectum et rude. Quæ quandoquidem non sunt omnino deleta, sed supersunt ; arbi-

Burm. Sec. vult *Sint m.*—13 Tres scripti *hom. narrantia form.*—15 Bene est ex conj. Heins. quod pr. V. Hamburg. et tres alii confirmant : ceteri *bona*. Pontanus etiam legebat *bene.*—19 Pr. V. *Sic non mentitos, mec.*—25 *Legentum*

NOTÆ

quam in digito domi forisque ferebat : namque illud, ni fallor, his verbis ‘fersque refersque’ significatur.

11 *Major*] Namque certe illud sumus maxime quod animo sentimus. Quæ res si otiosis nebulonibus, qui nihil vident neque sciunt, vel in transitu occurreret, sese forte tam turpiter in malam rem ruere non sine-rent.

12 *Mando*] Ut, scilicet, et ex carminibus suavitatem, aliaque quæ in Poëta amore digna erant, animo sub-jiceret amicus ille, ne fomite suo de-stituta amicitia langnesceret ; et ea-dem opera, ex præceptorum gravi-tate quæ passim in Nasonis scriptis occurrunt suum pararet commodum.

13 *Mutatas*] De Metamorphosi loquitur ; quæ procul dubio serio meditantis opus est et excellentissimum et jucundissimum.

18 *Thestias*] Althea est, Thestii filia, Meleagri mater, quæ interemtorum ab eo fratrum dolore, stipitem fatalem quo filii fata continebantur in ignem iniecit. Verum de his in Met. VIII. Fab. 4.

Soror] Melior soror fuit, siquidem fratrum causa filium perdidit.

20 *Viscera*] Perinde, neque temere, solent auctores de suis libris loqui ac si filii essent, qui, ut notum est, parentum etiam viscera appellantur.

Nunc precor ut vivant, et non ignava legentum

25

Otia delectent, admoneantque mei.

Nec tamen illa legi poterunt patienter ab ullo ;

Nesciet his summam si quis abesse manum.

Ablatum mediis opus est incudibus illud :

Defuit et scriptis ultima lima meis.

30

Et veniam pro laude peto : laudatus abunde,

Non fastiditus si tibi, Lector, ero.

Hos quoque sex versus, in prima fronte libelli

Si præponendos esse putabis, habe :

tror fuisse exarata multis exemplis. Nunc oro ut extent, et otia non inertia oblectent legentem, et revocent me in memoriam. Neque tamen illa poterunt legi æquo animo ab ullo, si quis ignoret ultimam manum non esse illis adhibitam. Illud opus est abreptum mediis incudibus ; et novissima lima desideratur meis scriptis. Atque posco veniam pro laude : ero satis laudatus, Lector, si non contentus a te. Habe etiam hos sex versus ab initio primi voluminis, si credideris esse præfigendos : Quis-

////////

ex emendatione Scaligeri : alii *legentem* : P. et V. *legentes*. Ex vett. Heins. dedit *Nec* : alii *Non*. P. pr. Ed. et Gryph. *ab illo*.—28 *Nesciet* vett. alii *nesciat*.—30 Gottorph. *et certis ult.* Heins. *suadet ceris*.—33 *Scribe, primi libelli*. In epte enim *Metamorphoses libellus* vocentur, quas ipse lib. II. 61. ‘majus opus’ sit appellaturus. Sic alibi : ‘Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos.’ Et ‘Qui modo Nasonis fueramus quinque libelli, Tres sumus,’ de Amorum libris : atque ita passim alibi. Malim præterea, *proponendos : in primi fronte libelli Si proponendos esse putabis*, nam alterum minus Latinum : sic ‘ædes proponi venales’ dicuntur ; quarum fronti titulus id designans affigitur. Heins. *Ego prima fronte non moverem contra libros scriptos : nam cum singuli libri volumen facerent, libellum vocat primum volumen : ita ‘ter quinque volumina’ Metamorphoseon lib. III. Trist. II. 19. postea vs. 25. vocat ‘libellos,’ ut omnia sua opera. Sic posset, et hic, libellis si præponendos legi : ut distinguatur : Hos quoq. s. v. i. p. f. libellis Si præponendos e. &c.* et ita velle virum doctum, qui in usum Scholæ Etonensis edidit electa ex Poëtis, nunc deprehendo : *prima vero frons* solennis est lo-

NOTÆ

27 *Patienter*] Quia plura culpabit, ut sentit Naso : quæ tamen magno non sunt numero. Sed enim docto, accurato, et politoris literaturæ aut majoris boni studioso, facile non est in cogitationibus suis acquiescere. Vulgus illos credit superbos, quia illud quod sciunt, ut et alii discant, sese scire profitentur. Ceterum nullus revera modestior perito ; quippe qui veritatis quam assecutus est illustratus lumine, tenuitatem et excitatem suam magis perspicit ; subli-

miorem atque exquisitiorem, quam nondum attigit, veritatem suspicit. Quamobrem, utcumque abusus sit, sapienter tamen Terentianns ille senex, qui homine imperito nihil quietius quam injustus esse pronuntiavit. Stolidus namque, qui nihil videt, sese omnia videre autumat : atque superbit.

29 *Incudibus*] Metaphora a re ferraria, cujus artifices sub incude ferrum diducunt donec formam ex voto sumserit.

Orba parente suo quicumque volumina tangis; 35

His saltem vestra detur in Urbe locus.

Quoque magis faveas, non sunt hæc edita ab ipso,

Sed quasi de domini funere rapta sui.

Quicquid in his igitur vitii rude carmen habebit,

Emendaturus, si licuisset, eram. 40

quis tangis libellos destitutos suo patre, concedatur saltem his sedes in vestra Urbe. Et quo magis faveas, hi non sunt editi ab ipso, sed quasi sublati ex rogo domini. Siquidem ergo concessum fuisset, eram correcturus quicquid in his versus non expolitus habebit vitii.

cutio. Vid. ad Nucem vs. 139. *Burm.*—35 Multi scripti et Ed. *Bersm. vol. cernis.*—36 *Pal. dextra* pro *vestra*.—38 Pro *faveas* agnoscunt *foreas* quatuor libri. Deinde alii scribunt *non hæc sunt*. Mox *ipso* ex melioribus reposuit *Heins.* pro vulg. *illo*.—40 Scripti potiores, teste *Heins.* *eram*: vulg. *erant*.

ELEGIA VIII.

ARGUMENTUM.

QUERITUR Poëta cum, quocumque diu familiariter vixerat, subita poëtæ consternatione et exilii ruina fidem mutasse. Mox tamen illud admonet, ut in fide permaneat, quo ejus officium laudare queat.

IN caput alta suum labentur ab æquore retro
Flumina: conversis Solque recurret equis.

Magni fluvii retro ferentur a mari in suos fontes; et Sol recurret, equis con-

1 Francius malebat, *acta*: sed recte *alta*, quæ, rapidiori cursu et majori

NOTÆ

1 *Caput*] Fontes et scatrigines. Ex eo quod amicus quidam fidem erga Poëtam tempore adverso mutaverat, omnia etiam *ἀδύνατα* et incredibilia evenire posse contendit. Atque

artificium hoc est Nasonis maximum, quod arguendo, maximam testatur sese in eo amico collocasse fiduciam, ut hac laude ad officium retrahatur.

Terra feret stellas : cœlum findetur aratro :

Unda dabit flammæ : et dabit ignis aquas.

Omnia naturæ præpostera legibus ibunt :

5

Parsque suum mundi nulla tenebit iter.

Omnia jam fient, fieri quæ posse negabam :

Et nihil est, de quo non sit habenda fides.

Hæc ego vaticinor ; quia sum deceptus ab illo,

Laturum misero quem mihi rebar opem.

10

Tantane te, fallax, cepere oblivia nostri ?

Afflictumne fuit tantus adire pudor ?

Ut neque respiceres, nec solarere jacentem,

Dure ? neque exequias prosequerere meas ?

Illud amicitiae sanctum ac venerabile nomen

15

Re tibi pro vili sub pedibusque jacet ?

Quid fuit, ingenti prostratum mole sodalem

Visere, et alloqui parte levare tui ?

versis. Tellus producet astra : cœlum scindetur aratro : aqua emittet flammæ, et ignis ejaculabitur aquas : omnia ferentur contra leges naturæ ; neque pars ulla orbis servabit suum tenorem. Omnia jam evenient, quæ negabam posse evenire ; neque est quicquam quod non debeat credi. Ego hæc prædico, quia sum elusus ab illo, quem credebam auxilio futurum mihi misero. Tantane oblivia nostri te ceperunt, deceptor ? fuitne tantus metus visere protritum ? ut neque respiceres, neque consolaberis afflictum, crudelis ? neque cōonestares meum funus ? Illud sanctum et venerabile nomen amicitiae proculcatum est a te pedibus tanquam res nullius pretii ? Quid fuit visitare æqualem afflictum vasta mole, et consolari parte sermonis tui ? et,

~~~~~

aquarum vi, minus credibile est lapsura retro. *Burm.*—3 *Cal. scindetur aratr.* *Leid.* *Be.* et duo alii.—11 *Tenuere obl.* *Pol.*—12 *Alii afflictumque ; Heins. malit afflictumne.* ‘Et ego ; dubitare enim poëta videtur, an oblivio, an pudor prohibuerit : nam seq. versu legerem potius cum plurimis scriptis, *adire pudor*, pudebat enim infelicis amici ; ut solet fieri. *Metus* [pro *pudor*] *fragm. Revii.*’ *Burm.*—14 *Editi plurimi neque exeq. pro nec, quod mollius Burm. putat : persequerere Fragm. Revii et Be.*—15 *Quidam vet. amic. quondam venerab. et tum numen lib. Petri Servii.*—16 *Edd. Gryph. et aliorum Nunc tib. duo scripti Næ.*—17 *V. Quid fugis, ingent.*—18 *Leid. alloquio...tuo.*

NOTE

14 *Exequias*] De exilio loquitur ; neque sine causa in funus prodire debere amicos innotuit Poëta dum vivunt. Quorsum enim mortuis exequiarum splendidus apparatus ?

17 *Mole*] Calamitatem suam cum mole confert, qua oppressus esset.

18 *Alloquii*] Qui cauti sunt in con-

solando, illi latenter ærumnis oppressum animum ad alia norunt dellectere ; tantumque saltem præterlabitur temporis, quo minus torquentur qui in luctu degunt. Verum si quis vere fuerit amicus, is profecto audacter partem doloris sibi assumendo, eadem amicum levat : et quanquam

Inque meos si non lacrymam dimittere casus,
 Pauca tamen ficto verba dolore queri? 20
 Idque, quod ignoti faciunt, valedicere saltem;
 Et vocem populi publicaque ora sequi?
 Denique lugubres vultus, nunquamque videndos
 Cernere supremo, dum licuitque, die?
 Dicendumque semel toto non amplius ævo 25
 Accipere, et parili reddere voce, Vale?
 At fecere alii nullo mihi fœdere juncti;
 Et lacrymas animi signa dedere sui.
 Quid, nisi convictu causisque valentibus essem,
 Temporis et longi vinctus amore tibi? 30
 Quid, nisi tot lusus et tot mea seria nosse,
 Tot nossem lusus seriaque ipse tua?
 Quid, si duntaxat Romæ mihi cognitus esses,
 Ascitus toties in genus omne loci?

si non exprimere lacrymam propter meum infortunium, proferre pauca verba per questum simulato dolore? Et saltem valedicere, id quod ignoti præstant; et imitari sonas plebis, atque ora omnium? Denique aspicere ultimarum die tristem faciem, et nunquam aspiciendam, dum concessum fuit? et accipere et reddere voce simili Vale, proferentiam semel non amplius tota vita? At alii nullo fœdere mihi devincti id præstiterunt, atque profuderunt lacrymas indicia animi sui. Quid, nisi essem tibi junctus conversationibus, et causis optimis, et amicitia longi temporis? Quid, nisi nosse tot lusus, et tot mea seria, et ego nossem tot lusus, et tua seria? Quid, si tantum mihi cognitus fuisses Romæ, vocatus toties in omne genus loci? Omniane

—19 *Lacrymam* meliores, teste Heins. alii *lacrymas*.—20 In Juniano erat etiam, *sicco pauca dolore*; quod elegantius: 'siccus dolor,' sine lacrymis: et hoc Vir doctus in Electis ex Ovidio in usum Scholæ Etonensis in textum recepit ex suis membranis, quas Juniano codici congruere, si non eadem sunt, puto; nam sequenti versu pro *ignoti* etiam *ingrati* habet, quod ex Juniano codice Heinsius annotaverat: et passim inter se video congruere. *Burm.* Tum Gottorph. *loqui* pro *queri*.—22 Francius malebat *bene dicere*; quia mox vs. 25. sequitur 'dicendum Vale.'—24 Unus Heins. *Cern. supremam, dum*.—27 *P* et *lov.* *Hoc fecer*.—29 Alii pro *convictu* legunt *conjunctus*. Deinde Excerpt. *Jun. valent. esses*.—30 *Leid. longo* pro *longi*. Tum *vinctus* ex opt. *Pal.* et uno *Med.* placet Heins. præ vulg. *junctus*; nam 'fœdere juncti' paulo ante præcesserat. Alii etiam *amore mihi*; pr. *Ed. tui*.—31 *Be. tot plausus, et*.—34 Unus liber *Ascriptus tot*, alius *Accinctus*; *Be.* et duo alii *Accitus*. Mox

NOTÆ

verba et id tantum fuerint, dolor insuper intensissimus, 'Sunt verba et voces quibus hunc lenire dolorem Possis, et magnam morbi deponere partem.'

20 *Ficto*] Non quod fictas lacry-
Ovid.

mas cuperet Naso, utrumque neque illæ in totum nihil esse videantur; sed ut sibi met minus consuluisset infidum amicum ostendat, cujus amicitiam nullus præterea magni pendat.

28 *Animi*] Benevolentia.

- Cunctane in æquoreos abierunt irrita ventos? 35
 Cunctane Lethæis mersa feruntur aquis?
 Non ego te placida genitum reor urbe Quirini;
 Urbe, meo quæ jam non adeunda pede est:
 Sed scopulis, Ponti quos hæc habet ora sinistri:
 Inque feris Scythiæ Sarmaticisque jugis. 40
 Et tua sunt silicis circum præcordia venæ;
 Et rigidum ferri semina pectus habent.
 Quæque tibi quondam, tenero ducenda palato,
 Plena dedit nutrix ubera, tigris erat.
 At mala nostra minus, quam nunc, aliena putasses; 45
 Duritiæque mihi non agerere reus.

discerpta sunt inania in auras æquoreas? Omniane auferuntur mersa aquis Lethæis? Ego non arbitror te natum in miti Urbe Quirini; Urbe, quæ nunc non est petenda meo pede: sed in cautibus quas hæc ora Ponti lavi habet, et asperis verticibus Scythicis, et Sarmaticis. Et venæ saxi sunt circum tua viscera, et semina ferri tenent tuum sævum pectus. Atque nutrix, quæ olim tibi præbuit distentam mammam sugendam a tenero palato, erat tigris. Ad arbitratus esses dolores nostros minus alienos quam nunc putas: neque argueris a me reus crudelitatis. Sed siquæ-

loci ex multis vett. Heins. recepit pro vulg. joci.—35 Ro. pro diversa lectione exhibet in *Æolios abier.*—36 Be. *L. missa fer.* Malebat Francius *mersa feruntur aq.*—37 P. *te placita gen.* Et mox quatuor libri *reor esse Q.*—40 Donza malebat *Sarmaticæque*; et ita Francius in ora cod. sui.—41 Francius malebat *stant pro sunt.* Tum Pol. Pal. et V. *silices c. pr. nati*: et septem libri *silicum c. pr. cenæ.*—42 R. *Et rigidi ferr.* Ex uno Gallicano Heins. *dedit habent*: alii *habet.*—43. 44 Be. *ten. sugenda pal.* Francius corr. *ten. ducenda palato* *Præbuerat nutr. at* Burmanno vulgata elegantior videtur.—45 *At mala, et putasses* meliores: [alii *An mal. et putares.*] Deinde, *quam nunc* unus Vaticanus: vere: quomodo etiam doctissimus Tanaquillus Faber vidit scribendum, Epist. i. 23.

NOTÆ

35 *Æquoreos*] Quam apposite! ut longissime a terra et omni viventium commercio amicitiam atque humanitatem suam allegasse videatur quisquis ille est de quo hic Naso queritur: quem, nisi silicem in pectore habuit, exquisita hac illius exprobratione et enumeratione maximopere commotum oportuit.

36 *Lethæis*] Quales fuerunt ex Lethæ Inferorum palude hauriendæ, quæ præteritorum omnium recordationem occludebant.

37 *Urbe Quirini*] Roma, a Romulo

seu Quirino condita, ubi homines mitioribus atque humanioribus moribus præditi.

39 *Hæc*] Ponti sinistri ora, scilicet, ad quam aut contendisse aut appulsum verius esse jam tum credideris Nasonem, tametsi Tomos nondum pervenisset.

42 *Semina*] *De la mine.* Nondum enim igne emollitum ferrum multo est rigidius.

44 *Tigris*] Quas feras Armenia gignit sævissimas, canis magnitudine.

45 *Minus*] Utinam magis tua ere-

Sed quoniam accedit fatalibus hoc quoque damnis,

Ut careant numeris tempora prima suis ;

Effice, peccati ne sim memor hujus ; et illo

Officium laudem, quo queror, ore tuum.

50

dem hoc etiam additur fatalibus malis, ut tempora prima careant suis numeris, fac ne recorder hujus flagitii ; et prædicem tuum meritum illo ore quo queror.

Combianus pro diversa lectione: *quia nunc*. Sensus est: At saltem mala nostra minus a te aliena putasses, quam nunc putas. *Heins.* Forte scripserit, *At m. n. prius, quam nunc, alicui putasses*: non hoc demum tempore debuisses ostendere mea nihil ad te attinere, sed jam olim: quod si fecisses, nunc non agerem te reum duritiæ: sed quia hoc præter alia etiam mihi accedit, ut te perdam hoc infelici tempore, qui antea amicus fuisti, effice, &c. deinde, *Duritiæ mihi nunc non agerere reus* Excerpta Kloekhovii. *Burm.*—47 R, Be. et sex alii accedunt...*hæc*; et sic quidam editi: P. *quon. cecidit...hoc*.—48 Leid. *car. muris temp.* P. *Servii Cod. meritis*.—49 Jun. *non pro ne*.—50 *Ut laudem* pr. Ed. et Bersm. sed nihil opus: timebant enim ne, quia præcesserat *ne sim*, hic si sit abesset, sensus planus non esset. *Burm.*

NOTÆ

didisses, sicuti ille alius, ad quem ita Naso: 'O cui præcipue sors mea visa sua est.'

48 *Ut careant*] Ut nullam, vel non eandem quam antea, mihi fidem præstes.

Prima] Ex quo adversam fortunam sentio, scilicet. Vel *prima* intellige omnino, quibus hic male fidus amicus

Romæ Nasoni favebat.

Suis] Namque Poëtam hic de quo ille queritur non minus amplecti debuit in adversis quam secundis rebus. Numeros vocat amoris testificationem, quæ nulla fuit ex quo Poëta relegatus; atque adeo neque veteri amicitia respondit, neque ullam fuisse in Poëtæ adversis rebus indicavit.

ELEGIA IX.

ARGUMENTUM.

QUERITUR poëta vulgum sequi fortunam, et secundis tantum rebus adesse amico, at in adversis eum destituere: quod quidem re sibi cognitum fuisse docet. Siquidem antequam relegaretur ab Augusto, multos habuit amicos: ac postquam subita ruina corruit, neminem invenit in cuius præsidio acquiesceret, cum multis per Cæsaris modestiam id præstare licuisset; quandoquidem ab eo hostilis erga amicum amor etiam probetur. Amico gratulatur quod studio et doctrina magnam sibi laudem paraverit, gravioribus

disciplinis intentus; cum ipse ob lasciviozem Musam gravem in se calamitatem derivavit.

DETUR inoffensæ metam tibi tangere vitæ,

Qui legis hoc nobis non inimicus opus.

Atque utinam pro te possint mea vota valere,

Quæ pro me duros non tetigere Deos!

Donec eris felix, multos numerabis amicos:

5

Tempora si fuerint nubila, solus eris.

Aspiciat, ut veniant ad caudida tecta columbæ;

Accipiat nullas sordida turris aves.

Horrea formicæ tendunt ad inania nunquam:

Nullus ad amissas ibit amicus opes.

10

Utque comes radios per Solis euntibus umbra,

Cum latet hic pressus nubibus, illa fugit;

Concedatur tibi, qui legis hoc opus non inoffensus, perrenire ad metam vitæ inoffensæ: atque utinam mea preces pro te possint esse ratæ, quæ pro me non moverunt Deos sævos! Quoadiu eris beatus recensabis multos amicos: si tempora fuerint nebula, eris solus. Vides, ut columbæ coeant ad turres albus: tectum obsole-tum nullas habent aves. Formicæ nunquam petunt granaria vacua: nullus amicus concedat ad diritias perditas. Et sicut umbra est comes ambulanti per radios Solis; cum hic absconditur lectus nubibus, illa exanescit; sic vulgus incertum comi-

Hanc P. Servii codex Severo inscribebat, ut Heinsius putabat, decepto librario per vs. 57.—1 *Concinnius* quatuor antiqui, *metam tibi tangere vitæ* [quam vulg. *vitæ tibi tang. metam*]: et mox, *possint* pro *possent* meliores. *Heins.* *Cernere vitæ* unus Heinsii: vid. sup. Eleg. vii. 35. Zinzerl. cap. 51. ex Mss. *detur inoffensum vitæ tibi tangere metam*, quod ille illustrat ex Horat. i. Od. 1. 'metaque fervidis Eritata rotis:' sed ibi alia res est. Iterabantur enim in circo spatia: sed in hac Metaphora a stasio desumpta, semel modo decurrere licet, et ubi metam attigimus, nullus locus offensæ relinquitur: optat ergo, ut sine offensa vitæ stadium decurrens ad metam perveniat. Sic 'inoffensum cursum honorum' dixit Tacitus Hist. i. 48. non *inoffensam metam*: hinc *inoffensus* cœpit usurpari pro continuo, sine intervallo, vel interruptione: sic Tacitus dixit, 'inoffensum navium ordinem,' Hist. ii. 32. et Quint. i. de Inst. Orat. 1. 'Inoffensam literarum inter se conjunctionem:' et cap. 10. 'In eanticis eligitur structura quædam et inoffensa copulatio vocum.' Eadem metaphora dixit Cicero pro Lege Manil. cap. 10. Pompeii 'adolescensiam non offensio-nibus belli, sed victoriis cruditam.' Bernens. et Junian. habent, *mibi tangere*. Burm.—3 *Per te* Servii codex. Mox *verba valere* Leid.—5 Unus Cod. *Dum fueris fel.* alius *Donec eris sospes null.* 'Hoc distichon multi imperiti sic invertunt; et quod pejus est, Ovidio ascribunt: *Tempore felici, multi nominan-tur amici; Dum fortuna perit, nullus amicus erit.*' Ciofan.—8 Jun. *Aspiciat null.*—10 Exemplar vet. Bersm. *amiss. currit am.* et unus Heins. *tendit*: censet

NOTE

1 *Inoffensæ*] Quam nulla turbet *Metam*] Pro fine posuit. calamitas.

Mobile sic sequitur Fortunæ lumina vulgus :

Quæ simul inducta nocte teguntur, abit.

Hæc precor ut semper possint tibi falsa videri : 15

Sunt tamen eventû vera fatenda meo.

Dum stetimus, turbæ quantum satis esset, habebat

Nota quidem, sed non ambitiosa, domus.

At simul impulsæ est ; omnes timuere ruinam :

Cautaque communi terga dedere fugæ. 20

Sæva nec admiror metuunt si fulmina, quorum

Ignibus afflari proxima quæque vident.

Sed tamen in duris remanentem rebus amicum

Quamlibet invisio Cæsar in hoste probat.

Nec solet irasci (neque enim moderatior alter) 25

Cum quis in adversis, si quid amavit, amat.

De comite Argolici postquam cognovit Orestæ,

Narratur Pyladen ipse probasse Thoas.

tatur splendorem fortunæ ; qui statim atque velatur nebula immissa, excedit. Oro, ut hæc tibi possint videri semper vana : attamen sunt agnoscenda vera experientia mea. Domus cognita quidem, sed non superba, habebat turbæ quantum satis esset, quamdiu valuimus : at statim atque concussa est, omnes metuerunt ruinam, et verterunt aorsum providum in communem fugam. Neque miror si timent fulmina, quorum ignibus proxima quæque solent corripri. Sed tamen Cæsar laudat in hoste maxime infesto amicum persistentem rebus adversis. Neque solet offendi (neque enim alius lenior) cum quis diligit in duris rebus, si quid dilexit. Postquam Thoas cognovit ac socio Orestæ Argolici dicitur laudasse Pyladen. Fides

visit reponendum Heins.—13 Duo libri F. munera vulg. Leid. numina.—14 Nocte optimi quique ex veteribus ; et rectius ; nam nubibus præcessit, et opponitur nox luminibus : deinde nox etiam pro infelici tempore sumi potest, multo elegantius quam nubes, quæ modo instans periculum notet. Burn.—16 Lov. ex. multa fut. Tuam Heins. malit mihi pro meo.—17 Jun. et Leid. cum multis aliis habebam pro habebat.—19 Multi vett. Ut pro At.—29 Leid. Lov. et quinque aut Cumque : Francius volebat Versaque.—21 Vident Burn. dedit ex Leid. ut efficacius quam vulg. solent : illud enim terret.—24 Ex sex vett. Heins. dedit Quamlibet pro vulg. Quolibet.—26 Jun. Leid. Be. et quidam alii Si quis : novem alii et Bersm. Cod. Cum quid. Mox tres libri, et Gryph. et Vincent. Edd. amav. amet.—27 Velg. Argolico...Orestem : at Oreste

NOTE

13 *Lumina*] Id est, favorem.

15 *Falsa videri*] Atque adeo vel nulla obruaris calamitate, vel, si id, maxime te tamen amici eodem prosequantur amore.

27 *Comite*] Pylade Strophii Pho-

censis filio, quem cum esse Orestes ad Dianæ aras maectandus, ne aliquid mali pro se pateretur, scilicet, Thosanti Tauricæ regionis regi indicavit ; cum Orestem se esse contra ille amici servandi gratia profliteretur. Uterque

Quæ fuit Actoridæ cum magno semper Achille,
 Laudari solita est Hectoris ore fides. 30
 Quod pius ad manes Theseus comes isset amico,
 Tartareum dicunt indoluisse Deum.
 Euryali Nisique fide tibi, Turne, relata,
 Credibile est lacrymis immaduisse genas.
 Est etiam miseris pietas, et in hoste probatur. 35
 Hei mihi, quam paucos hæc mea dicta movent!
 Hic status, hæc rerum nunc est fortuna mearum,
 Debeat ut lacrymis nullus adesse modus.

quæ semper fuit Actoridæ cum magno Achille solita est probari ore Hectoris. Aiunt Deum Tartareum ægre tulisse, quod pius Theseus venisset comes amico ad manes. Credibile est genas tuas humectatas fuisse lacrymis, Turne, fide Euryali et Nisi tibi remuntiata. Est etiam pietas quæ spectat miseros, et laudatur in hoste. Hei mihi quam paucos hæc mea verba tangunt! Hic est nunc status, hæc sors rerum mearum, ut nullus debeat esse finis lacrymis. At quanquam meum cor est tristissi-

~~~~~

plurimi vett. Heins. emend. *Argolici...Orestæ*.—31 Unus Med. et Barb. pro var. lect. *T. comitavit am.* Heins. putat *comitaret*: vulgati habebant *comes iret*: Pal. *comes ivit*; et Be. *esset*: multi vett. cum Fr. *isset*.—32 Pol. et tres alii *dic. non doluisse D.* unde Heins. *num doluisse?* Francius malebat *obstupuisse*.—35 Vett. nonnulli *in miseris*. Heins. putat scribendum *Ista etiam in miseris pietas vel ab host. aut misero vel in host.* Arund. *Est etiam miserisque fides, et in host.*—37 Duo veteres *rer. non est*: et tum seq. vs. legendum *ullus pro nullus*; quomodo unus Patavinus. Met. xiii. 'Non hæc est Fortuna domus.' Heins.—38 Mss. Bersm. *null. inesse mod. pr.* Ed. *absesse*; quod Burm. sec. to-

NOTÆ

pro socio mori studebant.

Orestæ] Hunc Agamemnonis filium jam supra Furiis, ob interfectam matrem, agitatum vidimus; illumque demo in scenam proferet Poëta.

28 *Ipsæ*] Utenumque crudelissimus tyrannus, qui humanas hostias Dianæ aris admovent: ut multo potiori ratione mitissimus Augustus amicorum ratam fidem probet.

29 *Actoridæ*] Patroclus est, Actoris filius, Achilli amicitia conjunctissimus.

30 *Hectoris*] Quanquam ille Priami filius Achillis atque Patrocli hostis esset.

31 *Amico*] Pirithoo, scilicet; de quo jam supra.

32 *Tartareum*] Plutonem, qui Tartaro etiam Inferorum obscurissimo et frigidissimo loco, in quo rei custodiuntur, jure præest.

Indoluisse] Quia pius Theseus; quemque ideo minus ulcisci licebat.

33 *Euryali*] Repete supra quæ de istis scripsimus.

Turne] Rutulorum rex fuit, Virgiliano carmine, gravique adversus Ænean gesto bello notissimus.

35 *Est*] 'Pietas vocatur, eaque est virtus pretiosissima a Deo derivata qua amplectimur miseros.' Verissime, si quicquam aliud; magnaque est hujus virtutis merces.

Hoste] Hostem etiam laudaveris, qui miserorum hostiumque movetur

At mea sunt, proprio quamvis mœstissima casu,

Pectora processu facta serena tuo.

40

Hoc eventurum jam tum, carissime, vidi

Ferret adhuc istam cum minor aura ratem.

Sive aliquod morum, seu vitæ labe carentis

Est pretium; nemo pluris habendus erit.

Sive per ingenuas aliquis caput extulit artes;

45

Quælibet eloquio fit bona causa tuo.

mum proprio infortunio, exhilaratum est successu tuo. Sensi hoc futurum, dilectissime, jam tum cum levior ventus adhuc impelleret istam navem. Seu laus est aliqua morum, seu vitæ integræ, nullus erit pluris faciendus. Sive aliquis sustulit caput per artes liberales, omnis causa fit bona eloquentiæ tuæ. Ego his inductus continuo

lerandum censet, si in præced. legas non est.—39 In vulgatis scribebatur *At*, vel *Ut mea sint p. q. m. casu Tempora, profectu f. s. t.* ‘Nihil hic sani est: prim. Vatic. et quinque alii, *At mea sunt*: deinde veteres plerique cum primis editionibus, *Pectora pro sensu*. Lege, *At mea sunt, p. q. m. casu, Pectora pro sensu f. s. t.* aliquid diximus de hoc loco supra Eleg. I. vs. 40. Excerpta Vossii tamen, *pro sensu: pro ventu* Combianus pro diversa lectione. Sed puto, *post sensus...tuos*, ea significatione, qua lib. IV. Eleg. VI. 22. ‘Mensque mali sensum nostra recentis habet.’ Et Ponticis, ut quidem scribendum: ‘Felicem Nioben, quamvis tot funera vidit, Quæ posuit sensum saxea facta mali.’ Epistola Paridis, ‘sentis mea vulnera, sentis.’ Heins. Incipit hic etiam novam Elegiam Francoturtensis, Leidens. Bernens. et quidam alii. Crispinus vero novam Elegiam inchoat a disticho præcedenti, quo auctore, nescio. Illa autem, *pro sensu*, nullum mihi videntur habere sensum. Mernla explicat, pro intelligentia tua et doctrina: quosdam etiam ait legere, *pro sensu tui*; ut sit pro auditu nominis tui: omnia vana, et sine lepore et gratia. Agit enim de incremento amici sui, quod olim jam anguratus erat, et nunc opponit suæ calamitati, et decremento propriæ fortunæ. Quare legerem: *Pectora processu facta serena tuo: processus*, est incrementum, gradus, cuius glossa est *proventus*, *proventus*: in Vossiano erat, *pro censu*, quod proxime accedit ad *processu*. Infr. lib. IV. Eleg. V. 25. ‘Sic tua processus habeat Fortuna perennes.’ Juvenal. Satir. I. 38. ‘In cælum quos evehit optima summi Nunc via processus, vetulæ vesica beatæ.’ Vid. ad Quint. decl. III. 9. ‘Procedere’ ita Terentius, Cicero, Livius, et alii passim usi fuere.—41 *Eventurum* ex pr. Pol. pr. V. uno Med. et Ro. Heins. recepit pro vulg. *tibi venturum*: alii ego, vel *mihi venturum*.—42 *Minor* meliores, teste Heins. alii *minus*: unus liber *levis*.—44 Vulg. legebatur *plur. emendus* erat: pr. V. et pr. Pal. *habendus* erat: alter Pol. Ro. et duo alii *habend. erit*, quod probat Heins.

NOTÆ

calamitatibus.

41 *Hoc eventurum*] Ut magnos progressus faceres.

42 *Istam*] Tuam, scilicet.

Ratem] Vitam intellige. Cum minor aura ferret ratem, id est, cum nondum quale esset ingenium tuum

debiliori ætate omnibus patesceret.

46 *Quælibet*] Cuiuscunque sit generis, Demonstrativi, Deliberativi, aut Judicialis: nisi insuper omnia ex huius amici sui ore vera videri intendit Naso.

His ego commotus, dixi tibi protinus ipsi;

Scena manet dotes grandis, amice, tuas.

Hæc mihi non ovium fibræ, tonitrusve sinistri,

Linguave servatæ, pennave, dixit avis.

50

Augurium ratio est, et conjectura futuri:

Hæc divinavi, notitiamque tuli.

Quæ quoniam vera est; tota mihi mente tibi que

Gratulor, ingenium non latuisse turba.

At nostrum tenebris utinam latuisset in imis!

55

Expedit in studio lumen abesse meo.

Utque tibi prosunt artes, facunde, severæ;

Dissimiles illis sic nocuere mihi.

dixi tibi ipsi, Amice, vasta scena deletur tuo ingenio. Non exta pecudum, aut tonitrua lava, aut lingua, vel penna alitis observatæ hæc mihi eperuit. Ratio est rati-cinium, et omen futuri: hæc conjeci, et consecutus sum cognitionem. Quæ siquidem certa sunt, gratulor mihi atque tibi toto animo, tuas dotes non occultas fuisse. At utinam nostræ sepultæ essent in profundissimis tenebris! Utile fuit lumen abesse meo studio. Et sicuti artes severæ te juvant, diserte, sic illis dispares mihi

////////

—47 Alii prot. ipse.—49 Hæc meliores, teste Heins. vulg. Hoc. Mox duo libri fibr. soritusve.—51 Gryph. et Vincent. Edd. rat. et tunc conj. in V. rat. est, ac conj. Heins. conjiciebat rat. est haud conj. Tunc Be. conj. fetura.—52 Duodecim libri Hoc dicin.—53 Gryph. et Vincent. Edd. Et quon. v. e. t. tibi m. mihi que: Pol. pr. et Pal. pr. cum Ro. rata est pro vera, et in V. pro est emendatum sunt, quod Heins. rectum putat; alter Pal. rata sint. 'Nihil mutò: Quæ (scil. conjectura,) quoniam vera est, &c. Burn. Sec.—56 Ex scriptis Heins. reposuit studio...meo pro vulg. studiis...meis. Edd. quædam Expedit studio.—58 Be. et unus Heins. meæ pro mihi.—59 Serv. Cod.

NOTÆ

48 *Scena*] Ut magno in theatro spectanda sit tua virtus.

49 *Fibræ*] Ex quibus futura ante suum tempus stultissime eruere nitebantur Ethnici.

Sinistri] Quos prospera cur demnitiare crediderint ineptissimi conjectores, seu illa quæ nobis sinistra quia Deorum a dextra veniunt, seu causa alta, illis inquirendum relinquo, qui cum illis in dementia prolabi cupiunt. Ipse quidem alia qui longe meliora suboleo, quæ primis labiis delibare vix contigit ad illa proporo:

quisquillas data cpera contemno: bonos insuper adhortor omnes, ne putidis hujusmodi fetoribus pectus suum inquinari patiantur.

50 *Linguæ*] Ex cantu enim et garritu avium, si Diis placet, aut illorum licet contemnere futilitatem, futura etiam ancupabantur. Neque vero hodieque desunt, qui ex picarum garrulitate omnia captanda autumant.

Penna] Namque et præpetes relatu dabant auguria.

58 *Dissimiles*] Molliores, scilicet, atque in lasciviam pronæ.

Vita tamen tibi nota mea est : scis artibus illis
 Auctoris mores abstinuisse sui. 60
 Scis vetus hoc juveni lusum mihi carmen : et istos,
 Ut non laudandos, sic tamen esse jocos.
 Ergo ut defendi nullo mea posse colore,
 Sic excusari crimina posse puto.
 Qua potes, excusa : nec amici desere causam. 65
 Quo bene cœpisti, sic pede semper eas.

obsaerunt. Vita tamen mea tibi est perspecta : scis mores auctoris sui abstinuisse illis artibus. Scis hoc vetus carmen scriptum a me adolescente ; atque istos, ut non prolaudos, ita tamen esse lusus. Sicut ergo arbitror mea peccata nullo colore posse defendi, ita opinor posse excusari. Excusa quatenus licet ; neque destitue causam amici. Perge semper eodem pede quo bene ingressus es.

*****

not. tibi : scis.—60 Duo libri *abstin. tui.*—63 *Serv. mihi pro mea.*—65 Multi vet. *Quam pot.* Mox Heins. malebat *amicam...causam* ; quod et Burn. Sec. invenit in Fr. a pr. man. scriptum. Lov. *anici...causas.*—66 Satis hæc cohæ-
 rere videntur præcedentibus, si transpositis verbis hæc Elegia in votum de
 processu et incremento honorum amici desinat ; et legatur *Sic, bene c. quo*
p. s. e. vel *Sic, pede c. quo bene, s. e.* ut Mss. plurimi positum τῶν bene et pede
 variant. Burn.

NOTÆ

59 *Illis*] Dissimilibus et impuris, 61 *Juveni*] Atque adeo, siquidem
 scil. Ceterum non persuadet Naso : illud unum faisset, vel jam pridem
 namque illud os profert quod cor a- vel nunquam exilio pulsus esset Naso.
 amat aut odit. Odisse vero nullus 64 *Excusari*] Esto istud, siquidem
 credat qui legerit. pœnitet, et vetus crimen, neque aliud.

ELEGIA X.

ARGUMENTUM.

LAUDAT navem Ovidius quam in sinu Corinthiaco accepit : et cum altera na-
 vis din eundem cursum tenuisset, quem navis poëtæ ; cumque postea ex
 Samothracia solverent, utriusque navigationem et loca describit. Optat
 deinde, ut incolomis Tomum navis eum perferat : quod si contigerit, Mi-
 nervæ se agnam immolaturum pollicetur. Postremo Castorem et Pollucem
 precatur, ut utrique navi adsint.

EST mihi, sitque, precor, flavæ tutela Minervæ
 Navis; et a picta casside nomen habet.
 Sive opus est velis; minimam bene currit ad auram:
 Sive opus est remo; remige carpit iter.
 Nec comites volucris contenta est vincere cursu: 5
 Occupat egressas quamlibet ante rates.
 Et patitur fluctus, fertque assilientia longe
 Æquora, nec sævis icta fatiscit aquis.
 Illa, Corinthiacis primum mihi cognita Cenchris,
 Fida manet trepidæ duxque comesque fugæ. 10
 Perque tot eventus, et iniquis concita ventis:
 Æquora, Palladio numine tuta fuit.

Est mihi navis, sitque, oro, tutela flavæ Minervæ; et habet nomen a picta galea. Sive opus est carbasis, fertur bene minimo vento; sive opus est remis, impellitur remige. Neque illi satis est superare socios celeri cursu; attingit naves multo ante egressas. Et fert undas, et firma est adversus maria e longinquo irrudentia, neque solentur verberata feris aquis. Illa primum mihi cognita Cenchris Corinthiacis, stat fidelis dux et comes pavidi exilii. Atque per tot casus, et maria turbata ventis

3 Pr. Pol. et duo alii est velo; min. Tum unus liber cito pro bene.—4 Leid. est remis; rem. captat iter.—5 Tres libri com. celeri cont.—6 Alii quamlibet: Leid. et pr. Ed. quaslibet.—7 Plurimi scripti Et pariter fluct. Tum Mss. Bersm. ferit assilientia.—8 Ex duobus vett. Heins. dedit icta fatiscit; quod etiam in Erfurt. Zünzering. Promuls. cap. 51. invenerat; vulg. victa madescit; multi etiam alii icta madescit.—9 Cenchris ex emend. Merulæ; vulg. terris: Heins. legendum putat Cenchreis: alii etiam Teucris.—11 Non placet ille rhythmo proximus sonus, eventus et ventis; neque quid hic per eventus intelligat, satis capio: quare legerem, si codices faverent, Perque tot adversis et iniquis concita ventis Æquora. Adversi venti diversi sunt ab iniquis, qui sunt vehementes, procellam et tempestatem ferentes. Francius, etiam non ferens rhythmicum illum sonum, legebat, perque tot unfractus: non male, si codices juvarent; nam verbi ejus usus in navigationum curvis et fluctuosis ambagibus est frequens. Vid. Barth. ad Stat. Theb. v. 510. Burm.—12 Pr. V.

NOTE

1 Tutela] Jam supra monuimus veteres in puppi sacrarium quoddam habuisse, in quo Dii locati navis præsidēs atque custodes, qui Tutela dicebantur. Adeoque hic Navis Tutela appellatur per appositionem, quasi dicat Poëta sibi navim esse et Tutelam Minervæ, cum navis in tutela Minervæ.

2 Casside] Hinc patet non semper a Diis sub cuius tutela essent navi-

bus imposita esse nomina: crediderimque in prora insigne sculptum pictumque fuisse ut plurimum ex quo nomen sumeretur: quomodo divus Paulus a Castore et Polluce illam designat, qua in Italiam vectus est. Corbitæ dicebantur communiter naves onerariæ, quæ in summo malo corbes pro signo gerebant. Galeam insigne habebant quæ bello paratæ: Mercurii petasum quæ ad celerita-

Nunc quoque tuta, precor, vasti secet ostia Ponti;

Quasque petit, Getici littoris intret aquas.

Quæ simul Æoliæ mare me deduxit in Helles, 15

Et longum tenui limite fecit iter;

Fleximus in lævum cursus: et ab Hectoris urbe

Venimus ad portus, Imbria terra, tuos.

Inde levi vento Zerynthia littora nactis,

Threiciam tetigit fessa carina Samon. 20

adversis, evasit secunda numine Palladio. Nunc etiam, oro, secunda pervadat aditus vasti Ponti, et subeat aquas littoris Getici, quo contendit. Quæ postquam me deduxit in mare Helles Æoliæ, et superavit longum iter angusto limite, fleximus cursus in sinistram partem; et ab urbe Hectoris venimus ad portus tuos, terra Imbria. Inde navis lassæ pervenit ad Samon Thraciam postquam legissemus littora Zerynthia

~~~~~

et quinque alii cum pr. Ed. P. *muncere tut.* Tum pro *fuit* Heins. ex melioribus suadet *fugit*: hoc 'vero, sequentibus 'Nunc quoque' non satis apte congruere videtur, nisi in præsentis [præterito] capiatur, quod versus ratio respuit: quare *fuit* mihi magis arridet.' *Burm.*—14 Pol. uterque *Quasq. petit*, G.—15 Mor. et Leid. *Æolidæ.* Deinde *Burm.* conj. *dedux. ad Hell.*—16 Gortorph. *ten. tramite fec.*—17 Alii *ab Actoris urb.* Merula legendum putat *Her. culis.*—19 Alii *Serinthia*, vel *Cerinthia*: quidam etiam *Perinthia* aut *Peparinthia.* Deinde pro *nactis* pr. V. *nacti*; vulg. *nacta*; et unus *recta*: *nacti* est ex

NOTÆ

tem: caduceum pacificatoriæ. Singulis vero etiam suum nomen, ab insigni aliquo extante, ut dixi, quod nomen et illi loco inscribatur quem dixerunt 'Oculum.'

Habet] Navis, scilicet; namque perperam ad Minervam retulit Commentator; neque id patitur Poëtæ ingenium.

9 *Cenchris*] Cenchreæ pagus fuit et navale Corinthiorum ad sinum Saronicum. Per synizesim autem trisyllabum *Cenchreis* pro dissyllabo positum.

13 *Ostia*] Thracius Bosphorus, ni fallor, per hæc ostia intelligitur, siquidem per illum aditus est ad Pontum, Pontique insuper aquæ in Propontidem per eundem defluunt. Somniasse mihi videntur qui 'aditus fluminum in mare' hic meminerunt.

14 *Getici*] Fuerunt Getæ in Scythia ad Ponti Euxini oram occidentalem.

15 *Æoliæ*] Fuit Helle Athamantis Thebarum regis et Nepheles filia, quæ novercæ insidias metuens, cum accepto a patre ariete aureo Pontum vellet trajicere, periculi magnitudinæ perterrita, in mare decidit, quod ab ea Hellespontus dictum est. Illa autem Æolia ab avo Æolo, Athamantis patre, vocata est.

16 *Tenui*] Quia per Hellespontum angustias coaretatur mare.

17 *Hectoris urbe*] Troja, scilicet: neque hic quicquam video difficultatis, quod interpretem tantum morari potuerit.

18 *Imbria*] Imbros vel Imbrus insula est non longe a Lemno et Samo, Thraciæ oræ fere adjacens.

19 *Zerynthia*] Fuit Zerynthus oppidum Samothraciæ insulæ, quæ Poëtæ ab Imbro in Thraciam tendenti occurrit.

20 *Samon*] Plures fuerunt eo nomine insulæ; quamobrem hæc Thra-

Saltus ab hac terra brevis est Tempyra petenti.

Hac dominum tenus est illa secuta suum.

Nam mihi Bistonios placuit pede carpere campos :

Hellespontiacas illa relegit aquas.

Dardaniumque petit auctoris nomen habentem,

25

Et te ruricola, Lampsace, tuta Deo.

Quaque per angustas vectæ male virginis undas

Seston Abydena separat urbe fretum.

Hincque Propontiacis hærentem Cyzicon oris ;

Cyzicon, Hæmoniae nobile gentis opus :

30

levi aura. Trajectus exiguus est ab hac terra petenti Tempyra. Illa comitata est dominum suum huc usque. Nam mihi placuit iter facere per agros Bistonios : illa repetivit aquas Hellespontiacas. Atque contendit Dardanium nactam nomen ædificatoris, et te, Lampsace, secuta Deo agricola : et qua fretum sejungit Seston ab urbe Abydena per arctas aquas puellæ male vectæ. Hincque Cyzicon positum ad oras Propontiacas, Cyzicon inclytum opus nationis Hæmoniae ; et qua littora Byzantia

////////

pr. V. Combianns pro var. lect. exhibet *natat*.—21 *Ab hac terra* plerique vect. at Heins. mallet *ab hac ora*. Be. *ab hac contra brevis est* : alius *ab hac brevis est contra*. Tum *Tempyra* Comb. exhibet pro var. lect. quomodo et duo alii : in vulgatis erat *Statyera* ; pro quo qui tam emend. *Stentora* ; nonnullis etiam *Astyra* placet. Alii *Empyra*, vel *Empira*, *Temira*, *Tantira*, *Tantara*, &c.—22 Be. *Hac tantum ten*.—24 *Relegit* Burm. reposuit ex Medoniam, pro vulg. reliquit : Heins. mallet *peregit*.—26 Mor. et quatuor alii *L. culta D.*—27 Serv. et Hamburg. *Quodque* ; Leid. *Quique*.—29 Pr. Pol. V. et duo alii *Inque P.*

NOTÆ

cia dicitur, quam illi regioni adjacere modo observavimus.

21 *Saltus*] Trajectus : proxima namque Thracia.

Tempyra] Urbs est Thraciæ, quæ Antonio Timpirina dicitur, non longe a Trajanopoli.

22 *Dominum*] Nasonem, scilicet.

23 *Bistonios*] Quibus a Bistone lacu, aut Bistonis seu Bistonibus populis, illud datum nomen. Illos vero ingressus est Naso, cum primum e navi descendit, deinceps pedes iter facturus.

24 *Relegit*] Hanc vocem quam in textum retrahendam suspicatus erat Mycillus, atque in Medoniano invenit clariss. Heinsius, non cunctanter arripui, siquidem omnem difficultatem tollit. Ab Hellesponto cursum suum

in sinistram partem flexerant, ut ad Bistonia littora Naso appelleret : nunc institutum cursum relegit seu repetit navis.

25 *Dardanium*] Quæ urbs est ad Hellesponti angustias non longe ab Illo, a Dardano condita.

26 *Ruricola*] Priapus est Bacchi et Veneris filius, hortorum Deus. Lampsaci natum voluit ; unde obscenitatis causa pulsus : quanquam et postea eidem Lampsaceni templa posuerunt.

27 *Quaque*] Angustias designat Hellesponti, ubi Helle ariete vecta in mare decidit.

Virginis] Helles, Athamantis filiae.

28 *Seston*] Enropæ est arx hodie, urbs olim, e regione Abydi in Asia :

Quaque tenent Ponti Byzantia littora fauces.

(Hic locus est gemini janua vasta maris.)

Hæc, precor, evincat, propulsaque fortibus Austris

Transeat instabiles strenua Cyaneas:

Thynniacosque sinus, et ab his per Apollinis urbem 35

Acta, sub Anchiali mœnia terdat iter.

Inde Mesembriacos portus, et Odessen, et arces

Prætereant dictas nomine, Bæche, tuo:

occupant angustias Ponti. Hic locus est vastum ostium duplicis maris. Oro ut ista superet, et acta Austris aspirantibus, fortis, erradat fluctuantes Cyaneus, et sinus Thynniacos, et ab his fl. et iter per urbem Apollinis, sub excelsos muros Anchiali. Inde prætereant portus Mesembriacos, et Odessen, et arces appellatas nomine

duo, et Ed. Bersm. *Inde*; unus Heins. *Hicque*. Mox pro *harentem* Heins. mallet *surgentem* vel *vergentem*: Burn. nil tantumdem censet.—31 Omnes fere Codd. *Quaque*; et ita edidit Bersm. unde Burn. conj. *Quaque premunt* P. &c.—33 Octo libri *prec. ut evincat, prop.* Tunc multi vet. *fl. et iter*; et Medenap. *aditus Austris*: unde Heins. *flantibus Austris*. Cetera, vulgata satis placent.—34 Merula emend. *Thynniacosq.* vulg. *legebatur Heniochosq.* Mss. Bersm. et Leid. *Thrinacriusq.* alii Codd. *Thunaticos, Tynacios, Thimaos, Hismarios, Tanarios*, et similia.—36 Sic distinguit Burn. recipitque *Actu* ex plurimis vet. Olim *legebatur Alta sub Anchiali*. &c. Pro *Alta* pr. Edd. pr. Pol. pr. V. pr. Pal. et tres alii *Vecta*; septem *Apta*; unus *Antra*; alius *Arcta*: Heins. conj. *Lectu*, ut 'legere littus'.—37 Multi *Opeson*; et alii *Epheson*:

NOTE

inter quas Hellespontus. Appellatur hodie *les Dardanelles*.

29 *Propontiacus*] Propontis dicitur mare quod ab Hellesponto, ubi coarctatur, latius in partem Septentrionalem diffunditur.

Cyzicus] Ad Propontidem vero oppidum illud fuit arce, mœnibus, portu, turribusque marmoreis Asiaticæ plagæ littora illustrans: ut scripsit Florus.

30 *Hæmonia*] Quia Cyzicus Rex, Ænei Hæmonii, seu Thessali, ex Ænipe vel Ænete Thracum regis nata, fuit filius; qui Cyzico urbi nomen, cum prius Aretonestis, Dolionis, et Dyndimis diceretur. Plinio teste, mutavit.

31 *Byzantia*] Quæ a Byzantio, Constantinopole, urbe in Europa munitissima atque amplissima ad Thracium Bosphorum, nomen habuerunt.

32 *Gemini*] Propontidis, qua ad mare Ægæum descenditur, et Ponti Euxini.

33 *Cyaneas*] Duæ fuerunt insulæ aut scopuli ad ostia Ponti Euxini, quas instabiles et concurrentes etiam, ideo finxerunt, quod ex adverso intrantibus geminæ, mox ex obliquo intuentibus, quasi conjunctæ viderentur.

35 *Thynniacos*] A Thynia urbe et promontorio, in Ponti ora sinistra, non longe ab Apollonia.

Apollinis] Apollonia est, de qua modo, quæ etiam ad Ponti oram sita est. Hodie *Sissopoli* dicitur.

36 *Anchiali*] Urbs fuit Anchialis ab Apolloniatis condita, ad oram Getici lititoris; quæ hodieque *Anchialo* dicitur, et Turcis patet.

37 *Mesembriacos*] Urbis Mesembriæ, quæ ad Pontum Euxinum sita,

Et quos Alcathoi memorant a mœnibus ortos

Sedibus his profugum constituisse Larem.

40

A quibus adveniat Miletida sospes ad urbem,

Offensi quo me compulit ira Dei.

Hanc si contigerit, meritæ cadet agna Minervæ.

Non facit ad nostras hostia major opes.

Vos quoque, Tyndaridæ, quos hæc colit insula, fratres, 45

Mite, precor, duplici numen adeste viæ.

Altera namque parat Symplegadas ire per arctas,

Scindere Bistonias altera puppis aquas.

tuo, Bacche; et quos dicunt ortos ab urbe Alcathoi posuisse Larem exulem in his domibus: a quibus incolomis contingat urbem Miletida, quo ira Dei lasi me misit. Si illuc pervenerit, agna mactabitur Minervæ meritæ. Major victima non spectat ad nostras facultates. Vos etiam, Tyndaride fratres, quos hæc insula veneratur, oro, adeste munus propitium duplici itineri. Namque altera navis intendit ire per

//////////

Ms. Bersm. *Ephesonis arces*.—39 Alii *Alcathoës, Alcathois, vel Alcathoæ*.—40 Plurimi vett. *const. Læres*.—41 *Malo Milesida*; nam a Mileto Milesius dicitur. *Heins.*—42 *Compulit* Heins. dedit ex quinque scriptis pro vulg. *contulit*.—43 Quidam pro *Hanc* exhibent *Hic*, vel *Hæc*, vel *Hoc*. *Contigerint* etiam vulgati: sed plurimi vett. *contigerit*.—46 *Via* optimi Codd. teste Burm. vulg. *rati*; P. *fugæ*.—47 *Arctas* ex Pol. pr. V. et multis aliis: vulg.

NOTÆ

in extremo angulo Thraciæ, et Mæsiæ inferioris confinio.

Odesson] Hæc Mæsiæ est inferioris.

Arces] Dionysiopolim dicit, in eodem Mæsiæ tractu, ad Pontum Euxinum.

39 *Alcathoi*] Fuit Alcathous Pelopis filius, qui Megaris regnavit; unde orti qui Calatim seu Callatiam urbem in littore Getico tenebant. Quamquam cum Pomponius Milesiorum, Strabo Heraclensium coloniam eam esse scripserint, cum nullum aliud oppidum in eo de quo agitur tractu magis opportunum occurrat, ibi consedissee etiam Megarenses conjiciendum est.

40 *Larem*] Lares jam sæpius Deos fuisse diximus domesticos.

41 *Miletida*] Tomos dicit Milesiorum coloniam, quo relegatus Poëta.

43 *Meritæ*] Siquidem navem, quæ exilii solatia, ipsumque Poëtam prius vexerat, ad optatum portum perduxerit.

44 *Major*] Namque, nisi exul, et minus potens, vacca mactanda fuit, ut in *Metam.* iv. ipse Naso indicavit.

45 *Tyndaridæ*] Castor et Pollux, qui Tyndari esse putabantur uterque, (cum Jovis alter saltem esset,) quia Leda mater Tyndaro nupta. Illi autem nautis faventia numina esse credebantur.

Hæc] Samothracia, scil. seu Samothrace, in qua Castor et Pollux, Cabiri, Dioscuri, et Dii magni Ethnicis, culti: atque hinc in ea scriptam hanc Elegiam fuisse apparet.

46 *Duplici*] Quia navis, qua sarcinæ atque instrumenta vehabantur, per Hellespontum, Symplegadas, et Pontum Tomos petere cogeatur:

Vos facite, ut ventos, loca cum diversa petamus,

Illa suos habeat, nec minus illa suos.

50

angustus Symplegadas, altera sulcare aquas Bistonias. Vos præstate, ut, cum tendamus in loca diversa, illa fruatur suis ventis, neque minus ista suis.

alta.—48 Be. *Findere B.* et pr. V. *Bistonidas.*—49 Heins. *malit diversa petantur.*—50 *Nec minus illa quidam vett. vulg. ista.*

NOTÆ

ipse vero Poëta, qui pede carpere iter constituerat, per Bistonios campos transibat.

48. *Altera puppis*] De se ipso loquitur Poëta; quomodo et supra ratem

usurpavit pro amico, ad quem verba faciebat.

Aquas] Horatius de Ulysse, 'adversis rerum immersabilis undis.'

ELEGIA XI.

ARGUMENTUM.

Excusar se Ovidius, si quid forte in ejus carmine incultum fuerit et minus elegans: culpamque hujus rei omnem rejicit in tempestatem et fluctus, quibus obstrepentibus se hæc scripsisse narrat.

LITERA quæcumque est toto tibi lecta libello,

Est mihi sollicitæ tempore facta viæ.

Aut hanc me, gelidi tremere cum mense Decembris,

Scribentem mediis Hadria vidit aquis:

Litera, quæcumque est a te lecta toto libello, est conscripta a me tempore viæ anxie. Vel Adriaticum mare me vidit hanc exarantem, cum tremere mense fri-

2 Plurimi scripti et Aldin. ed. *mihi sollicito temp.*—3 Medouian. *Aut hæc ingelido trem.* Gottorph. *ego cum gelido:* plures alii cum vulg. etiam hæc et *gelido.* Unus etiam *gelidus*, et unus *Getico.* Pro *tremere* R. *tremulum.* Vulgo etiam *Decembri*; Heins. ex Codd. emendabat *gelidi Decembris.* Auctor Elect. ex Poëtis in usum Schol. Eton. legebat *Aut hanc me gelidus, tremere c. m.*

NOTÆ

4 *Hadria*] Mare est Adriaticum, sita, sic dictum. ab Adria urbe, non longe a Venetiis

Aut, postquam bimarem cursu superavimus Isthmon; 5

Alteraque est nostræ sumta carina fugæ.

Quod facerem versus inter fera murmura ponti,

Cycladas Ægeas obstupuisse puto.

Ipse ego nunc miror, tantis animique marisque

Fluctibus ingenium non cecidisse meum. 10

Seu stupor huic studio, sive est insania nomen;

Omnis ab hac cura mens relevata mea est.

Sæpe ego nimboris dubius jactabar ab Hædis:

Sæpe minax Steropes sidere pontus erat:

gidi Decembris in mediis aquis: vel postquam evicimus cursu Isthmon bimarem, et altera navis capta est in nostrum exilium. Arbitror Cycladas Ægeus uttonitus fuisse, quod scriberem carmina inter saxos mugitus maris. Ipse ego nunc miror, ingenium meum non lapsum esse tantis undis mentis et maris. Seu stupor seu resania est nomen huic curæ, tota mea mens est suscitata ab hoc studio. Sæpe ego trepidans agitabar ab Hædis imbriferis: sæpe mare erat minax stella Steropes:

~~~~~

Decembri.—5 Multi libri *bim.* casu superar.—7. 8 Pro Quod ‘malo quid; et a fine præcedentis absolutæ sententiæ notam sustuli: nam distichon superius necesse est ut intelligatur cum hoc coherere: nonnulla sane inest ἀνακολουθεία. *Obstupuisse puto*, pro *Obstupuerunt, ut puto.* Auctor *Elector*. *Eton*. Pro murmura Ed. l. Mycill. Gryph. et Vincent. *munera*. Francinus volebat *vers. media inter nura.*—9 Unus *Heins.* *Ips. etenim mir. et quatuor etiam.*—11 Hic versus legitur in antiquo lapide apud Græterum pag. 638. 5. hoc modo, *Seu stupor huic studio est, sive est insania nomen; Omnis ab hac cura levata mea est.* In Moreti libro est, *sive huic insania nomen*, quod placuit Heinsio; non mihi: *mens relevata fuit.* *Francos. his et ab hac cura Leid.* *Burm.*—13 Quatuor scripti et pr. *Ed. eg. mendosis dub.* *Mox Serv. jactatus ab undis:* et *Jun. ab horis.*—14 *Ste-*

NOTÆ

5 *Isthmon*] Corinthiacum dicit, qui Ægæo et Ionio mari alluitur. Isthmus autem dicitur terræ angustia inter duo maria coaretata.

8 *Cycladas*] Ægæi maris sunt insulæ duodecim in orbem positæ; κύκλος enim orbis est.

10 *Fluctibus*] Percellitur vero gravissime et distrahitur animus etiam rerum adversarum tempestate.

11 *Huic*] Poëtico; de quo Davus ille Horatianus ad dominum; ‘Aut insanit homo, aut versus facit.’ Arbitratur nimirum stupidum vulgus dementes omnes eos esse qui juxta eum illis ad eandem terræ fœces animum non demittunt, cæcæque impetu in

brutas voluptates non feruntur.

12 *Hac*] Quam faciebat exilium. Studia vero etiam adversis perfugium ac solatium præbent: ut docuit Cicero. Immo sine illis, modo suo sensu intelligas, hominem necesse est in propriis volutari ea eis, obscænis, irrequietis, et miscri cogitationibus, donec ad Tartara deturbetur. Lumine omnino opus est illi, eoque qui a Sole est Justitiæ, quisquis ad æternam vitam assurgere nititur. Verum hæc omnia apud plerosque pro fabulis veniunt. CHRISTUS JESUS mortuus est pro illis. Istud satis est: namque decreta Dei sunt immutabilia. Pecora quorum non immerito jam diu

Fuscabatque diem custos Erymanthidos Ursæ ; 15
 Aut Hyadas sævis auxerat Auster aquis :
 Sæpe maris pars intus erat ; tamen ipse trementi
 Carmina ducebam qualiacumque manu.
 Nunc quoque contenti stridunt Aquilone rudentes ;
 Inque modum tumuli concava surgit aqua. 20
 Ipse gubernator tollens ad sidera palmas
 Exposcit votis, immemor artis, opem.
 Quocumque aspicio, nihil est, nisi mortis imago :
 Quam dubia timeo mente, timensque precor.

et custos Ursæ Erymanthidos obscurabat diem ; vel Auster cumulabat Hyadas feris aquis. Sæpe pars maris erat intus : tamen ego scribebam versus qualescumque manu incerta. Nunc etiam rudentes sonant distenti Borea, et aqua curva tollitur tanquam tumulus. Ipse naucerus tendens manus ad astra, oblitus artis, petit auxilium. Quocumque oculos verto, nihil est nisi imago mortis, quam metuo incerto

//////////

ropis quidam scripti et Edd. duo libri *Meropis*, et Ms. Bersm. *Meropes*.—15 Multi scripti *cust. Atlantidos U.*—16 *Plerique vett. sævis ; alii seris* : Heins. volebat *Aut H. pluvii hauserat* [vel *auxerat*] *A. aquis*. Multi etiam alii *hauserat*, et unus Cod. *traxerat*.—18 *P. Carm. dictabam qual.*—19 Unus Cod. *Nunc etiam tenti str.* Barb. *quoq. distenti ; Lov. constricti*. Tum *stridunt*, teste Heins. meliores ; alii cum vulg. *strident* : in R. erat *sudent*, quod. pro *sudant* positum olim conj. Heins.—20 Multi, ut alibi, *cumuli* pro *tumuli*.—23 *Aspicio ex*

NOTÆ

nefariam irrisionem dæmonibus ulciscendam tradidit æquissimus Terræ Index.

13 *Hædis*] *Hædi* dicuntur stellæ duæ in humero aut brachio Aurigæ seu Erichthonii, quæ ortu atque occasu suo tempestates eicere dicuntur.

14 *Steropēs*] Una fuit ex septem Pleiadibus, Pleiones et Atlantis filia-bus : quæ Pleiades in cælum translata et ante Tauri collum posita, cum circa Æquinoctium vernum oriantur, atque æstatem et navigandi tempus significant, Græcis a *πλέω* *navigo* nomen sortitæ sunt, Vergiliæ Latinis a vere dictæ. Occasu autem suo hyemem atque tempestates indicant, potest saltem si fidem habeas.

15 *Custos*] *Arctophylax* est seu Bootes, in cujus zona ceteris clarius lucens stella, quæ *Arcturus* dicitur ;

Delph. et Var. Clas.

ortu atque occasu suo pluvias et tempestates eiciens.

Erymanthidos] Ab *Erymantho* Arcadiæ monte Callisto Lycaonis filia, in Ursam a Junone mutata, deinde in cælum Jovis beneficio translata, *Erymanthis* dicitur.

16 *Hyadas*] Eæ stellæ quas in Tauri capite numero septem finxerunt, a pluendo, quod Græcis est *ἕω*, dictæ sunt, Latinis *Suculæ* ; quæ Hyantem fratrem a leone interfectum postquam insolabiliter in terris luxerunt, ex cælo, in quod Jovis miseratione translata, lacrymas suas, imbrifera virtute insignitæ, spargunt.

Auxerat] *Auster* enim ventus est pluvius, ut notum.

20 *Concava*] Non aqua quidem, sed fluctus ex ea.

Ovid.

7 D

- Attigero portum, portu terrebor ab ipso. 25
 Plus habet infesta terra timoris aqua.
 Nam simul insidiis hominum pelagique laboro;
 Et faciunt geminos ensis et unda metus.
 Ille meo vereor ne speret sanguine prædam :
 Hæc titulum nostræ mortis habere velit. 30
 Barbara pars læva est, avidæ succincta rapinæ,
 Quam cruor, et cædes, bellaque semper habent.
 Cumque sit hybernis agitata fluctibus æquor ;
 Pectora sunt ipso turbidiora mari.
 Quo magis his debes ignoscere, candide lector, 35
 Si spe sunt, ut sunt, inferiora tua.
 Non hæc in nostris, ut quondam, scribimus hortis :
 Nec consuecte meum, lectule, corpus habes.

animo, et metuens oro. Appulero ad littus, metuum ab ipso littore. Tellus plus habet metus inimica aqua. Nam simul urgeor insidiis hominum et maris; et gladius et aqua pariunt duplicem timorem. Metuo ne ille speret exurias sanguine; hæc cupiat consequi laudem ex nostra morte. Pars sinistra est barbara, devota rapaci furto, quam sanguis et strages et certamina semper tenent. Et cum mare sit turbatum vultus hybernis, cor est magis agitata fluctibus æquor. Quo magis debes his veniam dare. Lector, si sunt minora tui expectatione, ut sunt. Non hæc pangimus, ut olim, in nostris hortis: neque tenes meum corpus, lectule assue. Agitor

vett. nonnullis placet Burm. præ vulg. *aspexi*.—25 Sæpe legebatur *Contingam port.* unus V. *Attigam*; duo *Attigerim*; totidem *Attigeram*. Mox septem libri *port. terrebar ab*: Bersm. Ms. *Attigeram et terrebar*.—30 Edd. vett. *Nu titul.*—31 In nonnullis *aridaque instructa rapina*, rectius, iudice Nauger. ex suo Bersm. edidit *aride submissa rapina*. ‘Uterque Palatinus multique alii, *substrata*: prim. Vatic. atque septem præterea, *substrata*: totidem, *subjecta*, ut forte sit scribendum, *aridaque objecta rapina*, vel *instructa*, ut Naugerius edidit.’ Heins. Vossiana Excerpta habent, *aride succincta*; quod maxime placet; *succincta* enim est pro parata, pronta ad prædas agendas: *arideque intenta* duo; etiam non male. Auctor Electorum Etonensium *substrata* retinet: *aridaque instructa* est in Herculani. Deinde [vs. seq.] Palatinus cum prima Editione, *bellaque semper agunt*, etiam non male; agunt præcipites, impellunt ut feros et furiosos; nisi malis, *alunt*, ut sit idem quod, ‘vivitur ex rapto:’ ita habere et *alere* centies confusa. Vid. Pont. III. 3. 7. et alibi. Burm.—35 P. *Quoque m. debes*: alius *Quo m. hic debes*.—36 *Sunt* in utroque loco ex melioribus ponit Heins. vulg. *sint*. Heins. putat *Si spe sunt, ut erunt, inf.*—37 Non-

NOTÆ

- 26 *Terra*] Propter monstra quæ incolunt.
 gignit, homines scilicet sævos atque sibi invicem insidiantes.
 29 *Ille*] Non ensis quidem, sed qui cum tractat obviis quilibet barbarus.
 31 *Læva*] Namque eam Thraces
- Succincta*] Alii habent *subjecta*; ut Thraces scelerei deditos atque mancipatos intelligas.
 34 *Turbidiora*] Nullus dubito adeoque, quin navem suam deinde cou-

Jactor in indomito brumali luce profundo :

Ipsaque cœruleis charta feritur aquis.

40

Improba pugnat hyems, indignaturque, quod ausim

Scribere, se rigidas incutiente minas.

Vincat hyems hominem. Sed eodem tempore, quæso,

Ipse modum statuam carminis ; illa sui.

in sævo mari die hyberno : et ipsa papyrus verberatur aquis glaucis. Hyems aspera certat, et irascitur, quod non verear scribere, se intentante sævas minas. Tempestas superet hominem : sed precor eodem tempore ego faciam finem carminis, illa sui.

nulli quond. scripsimus hort.—39 Tres libri in immenso brum. Tum Lov. nocte prof.—41 Unus Impr. perstat hy.—42 Opinor a Nasonis manu fuisse rig. injiciēte manus. Heins. Ego mallem, si manus sit recipiendum, concutiente, vel impediēte manus. Gelidas...minas est in uno Cod. Burm. Sec.

NOTE

scenderit Naso.

37 Non] Scilicet compositus animus, nullisque curis vexatus, aut objectis impetitus esse debet, qui minima maxima consecrari, optima quæque componere, et curiose ordinare satagit. Quid ille agat, quem prope

in frustra sua vesania aut mille monstra considerunt?

43 Vincat] Ingeniose certe ; quasi ea causa sæviat tempestas tantum, ut Poëtam a scribendo absterreat ; quæ sævitiam omnem compescere teneatur, postquam ipse stylum posuerit.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M

LIBER II.

ARGUMENTUM.

PRECATUR Augustum Ovidius ut, si non reditum velit, mitius tamen ac tutius exilium concedat. Dicitque se tentare, si forte carmina, quæ illi antea nocere, nunc possint salutem reddere: quemadmodum Achillis hasta, quæ Telephum et vulneravit et sanavit. Longo igitur et artificioso carmine conatur Cæsarem placare, ostendens se multa de eo scripsisse. Enumeratque poëtas alios quamplurimos qui nunquam ulla clade affecti sunt, quamvis mordacia aut turpia poemata ediderint.

QUID mihi vobiscum est, infelix cura, libelli,
Ingenio perii qui miser ipse meo?
Cur modo damnatas repeto, mea crimina, Musas?
An semel est poenam commeruisse parum?

Quid mihi est vobiscum, libelli, studium miserum, qui infelix ipse occidi meo ingenio! Quamobrem revertor ad Musas modo profligatus, mea crimina? An leve

//////////

2 Heins. malebat *mis. ecce meo?*—3 Richel. et alius *Quid mod.* Tum Lov. et Mor. *damnosus rep.* Mox Edd. Mycill. Gryph. et Vincent. *mea carmina, M.*

NOTÆ

1 *Infelix*] Quia infeliceiter per ejusmodi curas in exilium et maximas calamitates compulsus.

- Carmina fecerunt, ut me cognoscere vellent 5
 Omine non fausto fœmina virque, mea.
 Carmina fecerunt, ut me mœresque notaret
 Jam demum visa Cæsar ab Arte meos.
 Deme mihi studium; vitæ quoque crimina demes.
 Acceptum refero versibus, esse nocens. 10
 Hoc pretium curæ vigilatorumque laborum
 Cepinus. Ingenio pœna reperta meo.
 Si saperem, doctas odissem jure sorores,
 Numina cultori pernicioſa ſuo.
 At nunc (tanta meo comes est inſania morbo) 15
 Saxa (malum!) refero rursus ad icta pedem.
 Scilicet et victus repetit gladiator arenam;
 Et redit in tumidas naufraga puppis aquas.
 Forsitan, ut quondam Teuthrantia regna tenenti,
 Sic mihi res eadem vulnus opemque feret: 20

est dignum fuisse semel muleta. Versus mei causæ fuerunt ut puellæ atque viri cupierint me cognoscere infelici præſagio. Versus causæ fuerunt, ut Cæsar damnarit me et meos mœres, ab Arte jam denique visa. Remore a me studium, remorebis etiam opprobria vitæ. Debeo carminibus esse noxiſ. Hunc reportarimus mercedem ex studiis et laboribus indefessis. Supplicium inrentum meo ingenio. Si saperem, merito odio haberem doctas sorores, Deas exitiales ſuo cultori. At nunc (tanta veſania juncta est meo morbo) denuo refero prævum pedem ad istas cantes. Nimirum gladiator etiam superatus redit in arenam; et navis naufraga repetit aquas turbatus. Forte res eadem mihi feret vulnus et remedium, ſicuti olim obtinenti

—5 *Vellent* meliores; nisi quod in Hamburgensi, *velles*; quinque alii, *possent*: [vulg. *vellet*.] Proximo versu pro *meo* reponendum, *mea*, videlicet, carmina; atque ita Puteaneus codex. Patavinus, *meæ*...Distichon hoc, ne quid dissimulem, genuinæ notæ non esse habeo persuasum. Heins.—8 *Jam demum visa* Heins. recepit ex quatuor melioribus: *Jampridem visa* multi vett. at vulg. scribebatur *Jampridem inſiſa*: unus V. *ſumma* C. ab A.—11 *Curæ* Heins. dedit ex Arund. Bonon. et tribus aliis pro vulg. *vitæ*: Lov. *studii*.—16 *Sic* Burm. vs. refluxit. Olim legebatur *Saxa memor refero rursus ad icta pedem*: multi meliores, teste Heins. *malum...pedem*. Deinde idem vult referor ut sit Græcismus; et *iſta* pro *icta*: Heins. igitur ita vs. constituit: *Saxa malum referor læsus ad iſta pedem*: nam unus V. pro var. lect. habet *Læsum saxa pedem rursus ad icta fero*. Præterea pro vulg. *icta* duo vett. exhibent *acta*.—17 *Et* unus Bonon. alii *ut*.—20 Duo vett. *ferat* pro *feret*; et pro-

NOTÆ

- 7 *Carmina*] Non abs re clariss. dio aut mollioribus literis positæ.
 Heinsius suspectum habuit hoc distichon. 14 *Cultori*] Mihi Ovidio.
 19 *Teuthrantia*] Theuthranti regis.
 13 *Sorores*] Musas: quæ pro stu- Mysiæ, qui virili stirpe carens Argio-

Musaque, quam movit, motam quoque leniet iram :

Exorant magnos carmina sæpe Deos.

Ipsæ quoque Ausonias Cæsar matresque nurusque

Carmina turrigeræ dicere jussit Opi.

Jusserat et Phæbo dici ; quo tempore ludos

25

Fecit, quos ætas aspexit una semel.

His precor exemplis tua nunc, mitissime Cæsar,

Fiat ab ingenio mollior ira meo.

Illa quidem justa est, nec me meruisse negabo.

Non adeo nostro fugit ab ore pudor.

30

regna Teuthrantia ; et Musa mulcebit iram quam excitavit : versus flectunt sæpe magnos Deos. Ipse etiam Cæsar jussit matronas atque puellas Italus cantare versus Opi turrigeræ. Jusserat etiam cantari Apollini, quo tempore fecit ludos, quos una ætas videt semel. Oro, ut his exemplis, Cæsar lenissime, jam tua ira deliniatur meo ingenio. Illa quidem est justa ; neque diffitbor me dignum esse : revercundia

~~~~~

imo vs. leniat.—21 Quam meliores, teste Heins. alii quæ. Unus etiam liber quoq. finiat ir.—26 Mor. at. accipit un.—27 Unus lib. nunc, justissime C.—28 Ab ingenio meo ; scil. contra me virum ingeniosum. Ciofan. Non probò hanc explicationem, neque verba id significare posse puto. Crispinus explicat, flecti te patiaris meis carminibus, ut tu Deos tuis carminibus placasti : rectius certe. Sed ingenium sum, quo periit, se jactasse Cæsari non puto : quare legendum puto, *Fiat ab ingenio mollior ira tua* : ira, quam ego me meruisse fateor, mollior fiat, quia tu natura et moribus es mitis et clemens ad exemplum Deorum. Posset etiam, *et ingenio m. i. tuo*, exemplis Deorum et

NOTÆ

pen filiam Telepho Herculis filio despondit, eumque reliquit regni sui successorem.

20 *Vulnus openque*] Jam sapius hunc Telephum Achillis hasta vulneratum, ejusdemque rubigine sanatum, vidimus.

24 *Opi*] Ops, quæ et Cybele dicitur, Rhea, Bona Dea, Magna Deum mater, ipsaque est Terra, plurimis insuper insignita nominibus. Turrita etiam, quia turritas urbes sustinet. Romæ in Palatio templum suum habuit, in ejus honorem ludi instituti, quorum curam gerebant Ediles curules. Maximo sumtu atque superbo apparatu celebrabantur Megalenses illi per sex dies a pridie nonas April. matronasque spectatæ pudicitiae in

his psallere memoria proditum est. Cum itaque Italia Augusti tempore fame premeretur, non abs re illius credideris, ut mortalibus redderet Dea alimenta vitæ, in curandis ejus sacrificiis collocatam aliquam curam.

25 *Jusserat*] Ad præconis alludit consuetudinem, qui ad ludorum sæcularium spectacula convocato populo, ita dicebat : ‘ Hos ludos qui facturi sunt nemo vestrum vidit, nec visurus est.’

Phæbo] Apollini et Dianæ, tanquam Diis malorum depulsoribus, et vitæ atque incolumitatis præsidibus, canebatur carmen sæculare, ludis qui in illorum honorem post ‘ undenos decies per annos’ referebantur, docente Horatio, in egreio illo carmine, quod

Sed, nisi peccassem, quid tu concedere posses ?

Materiam veniæ sors tibi nostra dedit.

Si, quoties homines peccant, sua fulmina mittat

Jupiter ; exiguo tempore inermis erit.

Hic ubi detonuit, strepituque exterruit orbem,

35

Purum discussis aëra reddit aquis.

Jure igitur genitorque Deum rectorque vocatur :

Jure capax mundus nil Jove majus habet.

Tu quoque, cum Patriæ rector dicare, Paterque ;

Utere more Dei nomen habentis idem.

40

Idque facis : nec te quisquam moderatius unquam

Imperii potuit fræna tenere sui.

Tu veniam parti superatæ sæpe dedisti,

Non concessurus quam tibi victor erat.

Divitiis etiam multos et honoribus auctos

45

Vidi, qui tulerant in caput arma tuum.

non adeo recessit a rultu nostro. Verum nisi deliquissem, quid tu posses ignoscere? Sors nostra tibi obtulit materiam veniæ. Si Jupiter jaculetur sua fulmina quoties homines delinquunt, brevi erit spoliatus armis. Postquam ille detonuit, et terrorem incutiit mundo tonitru, serenat cælum aquis disjectis. Adeoque merito appellatur pater et rex Deorum: merito vastus orbis nihil habet majus Jove. Tu etiam, cum voceris Pater et moderator Patriæ, imitare consuetudinem Dei obtinentis idem nomen. Atque id facis; neque ullus unquam potuit tractare lenius te habenas sui imperii. Tu sæpe pepercisti partibus victis, quæ superiores tibi non pepercissent. Cognovi etiam multos cumulatops opibus et honoribus, qui sumserant arma adversus

~~~~~

ingenio tuo. *Burm.*—34 Pro *inermis* Be. habet *nullus*; quod *Burm.* conj. positum pro *nudus*.—35 Alii *Nunc ubi*. Mox nonnulli vett. *deton. tripidumq. exterr. sex strepitu conterruit*; duo *perterrui*.—39 Unus *Heins. dic. caputque*.—40 In multis *numen* pro *nomen*.—41 Unus *Heins. et Be. quisq. moderatior*: *Ed. Bersm. moderatius alter*.—42 *Lov.* et duo alii *regna* pro *fræna*: unus *jura*. Be. *fræna t. gravi*.—43 *Edd. pr. Mycill. Gryph. Bersm. cum scriptis quumque ven.*

NOTÆ

horum gratia conscripsit. Anno autem U. C. 736. ante C. natum 15. hos ludos Augustus retulit, quater ante ipsum celebratos.

28 *Ab ingenio*] Siquidem ipsos Deos carminibus flexisti, o Cæsar, cum illis dici jussisti, tu quoque meis flecti patiaris.

32 *Materiam*] Illi vero multum tribuitur cui per clementiam Deo proxi-

mun, quatenus patitur natura, esse licet: at enim cautione maxima in hac exercenda virtute opus est; ne pravitatem invehat.

40 *Idea*] Pater siquidem appellatur.

41 *Moderatius*] Principem etiam in civitate locum tenere passus est Augustus plurimos diversarum partium venia et incolumitate donatos, ut tes-

Quæque dies bellum, belli tibi sustulit iram:
 Parsque simul templis utraque dona tulit.
 Utque tuus gaudet miles, quod vicerit hostem;
 Sic, victum cur se gaudeat, hostis habet. 50
 Causa mea est melior: qui nec contraria dicor
 Arma, nec hostiles esse secutus opes.
 Per mare, per terras, per tertia numina juro,
 Per te, præsentem conspicuumque Deum;
 Hunc animum favisse tibi, Vir maxime: meque, 55
 Qua sola potui, mente fuisse tuum.
 Optavi peteres cœlestia sidera tarde;
 Parsque tui turbæ parva precantis idem.
 Et pia thura dedi pro te: cumque omnibus unus
 Ipse quoque adjuvi publica vota meis. 60
 Quid referam libros illos quoque, crimina nostra,
 Mille locis plenos nominis esse tui?

tuum caput. Atque dies quæ profligavit bellum, delinivit tuam iram: et pars utraque simul portavit munera in templa. Et quemadmodum tuus miles lætatur, quod domuerit hostem; sic hostis habet quamobrem lætetur cum victus sit. Causa mea est potior, qui neque perhibeor secutus arma adversa, nec copias hostiles. Juro per Pontum, per Tellurem, per tertia numina, per te Deum præsentem atque conspicuum, hanc mentem tibi benevolam fuisse, Vir maxime; meque fuisse tuum animo, quo solo licuit esse. Voti, ut sero adires astra æthereæ; et tui pars exigua multitudinis torcentis idem. Atque obtuli pia thura pro te: et ego unus cum omnibus meis promovi etiam communia desideria. Quamobrem recenseam illos etiam libellos, mea

Partho superato sap.—45 Lov. hon. aptos.—48 Unns Cod. utr. thura tul.—49 Pro quod alii quia: Pal. et editi quidam qui; unus Heins. si.—53 Lov. per maxima num. Casaubonum legisse ter tria notavit Francinus.—55 Duo libri Hanc animam fav.—57 Mor. Opt. ut peter. Tum Be. et tres libri cœl. numina jur. Ms. Bersm. numine; Unns ex scriptis sidera serus.—60 Unns lib. publ. jussa m.—61 Ed. Bersm. ill. quos crim. dicis: unns liber crim. Casar.—62 Duo vett. plen. nominis ess. In uno erat plenos, laudibus ess. tuis; in Bersm.

NOTE

tatur Tranquillus.

48 *Pars utraque*] Augustus, quia a Diis servatus; conjurati, quia ipse pepercit: namque sapius ejus vitam insidiis petitam constat.

50 *Cur se gaudeat*] Quia nempe non amplius infensus Cæsar.

53 *Tertia*] Cælum, et qui in eo est Jovem.

56 *Solu*] Re ipsa namque Augusto

favendi nulla oblata occasio, sienti cogitabat Ovidius: quanquam favisset, siquidem castus fuisset.

57 *Tarde*] Eadem prope vovisse etiam reperias Horatium Flaccum, virum quidem quem inter Ethnicos haud temere a judicio eniquam inferiorem dixeris: ceterum aliter loqui malim.

62 *Plenos nominis*] Hoc vero mini-

Inspice majus opus, quod adhuc sine fine reliqui,
 In non credendos corpora versa modos ;
 Invenies vestri præconia nominis illic : 65
 Invenies animi pignora multa mei.
 Non tua carminibus major sit gloria, nec quo,
 Ut major fiat, crescere possit, habet.
 Fama Jovi superest : tamen hunc sua facta referri,
 Et se materiam carminis esse, juvat : 70
 Cumque Gigantei memorantur prælia belli ;
 Credibile est lætum laudibus esse suis.
 Te celebrant alii quanto decet ore, tuasque
 Ingenio laudes uberiore canunt.
 Sed tamen, ut fuso taurorum sanguine centum, 75
 Sic capitur minimo thuris honore Deus.

peccata, plenos esse nominis tui mille locis? Vide majus opus, quod etiam deserui imperfectum, corpora mutata in species non credendas: ibi reperies laudes nominis tui: reperies multa pignora mea benevolentiae. Laus tua non fit amplior versibus, neque habet quo possit augeri, ut fiat amplior. Laus Jovis præcellit; tamen ille amat sua acta memorari, et se esse argumentum carminis: et cum recensentur certamina belli Gigantæ, credere est illum oblectari præconiis suis. Alii te laudant quanta faciundia decet, et prædicant tuam gloriam ingenio feliciore. Verum tamen ut Deus tangitur cruore centum taurorum, ita movetur minimo honore thuris. Ah!

~~~~~

laudibus ess. sui.—63 Bc. Suscipe maj.—65 Variant codices, et inconcinna repetitio illa, nominis. In Gottorph. invenies tanti præconia nominis illic. Inveniesque tui tres libri: invenies illic vestræ præconia laudis Leidens. invenies illic nostræ primordia laudis Putean. non male, si vestræ legatur, quia gentis Juliæ originem a Diis ibi arcessit. Vide ultima libri xv. Metamorph. Quicquid sit, latet aliquid: forte, invenies vestri primordia numinis illic: ut ab Ænea Jove indigete, consecrationis initia repetat. Mox [vs. seq.] pignora visa Gottorp. Burm.—68 Pr. Ed. Ut maj. fieri Casare poss.—69 In vulgatis Jovis; et tum D. Heius. mallet superat pro superest: Heius. conj. par est: Francius legebat Par tua fama Jovi: Burm. vulgata placet, nisi quod pro Jovis reposuit Jovi. Mox duo libri et pro hunc.—72 Comb. est alacrem laud.—76 Multi

NOTE

me prolatum oportuit.

63 *Majus*] Metamorphosin.

70 *Juvat*] Nulla re equidem Deus augetur; et tamen cum fieri non possit ut temere et sine scopo quicquam incipiat, eo ipso quod Deus est, Naturæque et Gloriæ suæ vindex, rationes inducit atque respectus per suam communicationem, quibus ut de suo

largiri, ita et ejusdem perinde videtur repetere usum, quasi compendio aliquo lætaretur. Quæ altioris sunt meditationis quam ut hic in transcurso accurate exponi queant.

71 *Gigantei*] Jovem clarum Giganteo triumpho scripsit Flaccus, itemque alii poetæ. Ceterum quam ridiculum fuerit certamen Deorum

Ah ferus, et nobis nimium crudeliter hostis,

Delicias legit qui tibi cumque meas!

[Carmina ne nostris sic te venerantia libris

Judicio possint candidiore legi.]

80

Esse sed irato quis te mihi posset amicus?

Vix tunc ipse mihi non inimicus eram.

Cum cœpit quassata domus subsidere; partes

In proclinatas omne recumbit onus:

Cunctaque Fortuna rimam faciente dehiscunt.

85

Ipsa suo quondam pondere tecta ruunt.

crudelis, et nimium inhumane nobis hostis, quisquis legit tibi nostros Amores! Ne carmina sic te reverentia nostris libris possint legi judicio aequiore. Verum quis posset mihi esse amicus, te infenso? Vix ego non eram tunc mihi inimicus. Cum domus impulsa capit inclinari, totum pondus cadit in partes subsidentes: et omnia dissolvuntur fortuna aperiente rimam. Ipsa tecta olim cadunt sua mole. Adcoque

////////

thur. odore D.—77 Nim. crudelior omnes fere scripti, et editi nonnulli olim; quod defendit Barth. ad Stat. Theb. vi. 74. ut sit dictum pro nimium crudelis. sed in Adversariis xl. 5. in nimium proprium viri nomen latere credit: ego nihil muto. Ita mox v. 117. ‘nimium juveniliter;’ et alibi. Burm.—79 Plurimi veterum, quo te venerantia, vel quæ, vel quoque. Sed meliores, quæ. Nonnulli etiam pro ne, nunc agnoscunt, et sequenti versu, Indicio pro judicio: et possunt pro possint. Sed quo te veritas, omnia subobscura sunt. Quare et hoc distichon inter spuria numeretur. Heins. Prior Heinsius fuit in delendis versibus, qui offendeant: ego refingerem: Carmina de nostris quoque te v. l. Indicio possunt c. l. Quoque est in prima editione et tribus scriptis, et plurimi quo te habent. Indicio omnes fere habent. Sensus autem est, Ferus ille, qui tibi legit libros artis amatoriae, et excerptis ea quæ te offendere possent: potuissent candidiore indicio ea carmina legi (id est, eligi, ut prælegerentur) de libris nostris, quæ te venerantur: ne nostris et te venerantia quidam editi: posset et, Carmina næ nostris, &c. Burm.—82 Bersm. Cod. nunc pro tunc.—84 Leid. In præclinatus: Ms. Bersm. declinatus omn. pependit on. Be. etiam declinatus.—86 In vulg. olim edebatur Ipsa suo quædam pondere tracta ruunt; in uno V. quondam; unde Ciofanius legebat I. s. quondum p. tracta r. Deinde Heins. corr. legitque tecta pro tracta ex sex

NOTÆ

adversus terrigenas illos qui cælum ipsum affectarunt, vide apud Apollodorum.

73 *Alii*] Maro præsertim, Horatius, &c.

76 *Minimo*] Quia mens ipsa, non donum spectatur, quod maximum semper fuerit, si ea bona.

78 *Delicias*] Libros Amatorios: ex quibus, utcumque sedulo dissimulaverit, ne neptis suæ magis patesceret

probrum, Augustus Poëtæ intellexit furta.

Legit] Atque adeo inique interpretatus est, quæ ipse solus si legisses, non tantopere damnasses.

81 *Amicus*] Qui sequiori sensu atque in alienam sententiam acceptos versus, lenius exponat.

83 *Cum capit*] Sese Angusti ira perditum, quemque omnia premant, hac comparatione innuit Poëta.

Ergo hominum quæsitum odium mihi carmine: quaque

Debuit, est vultus turba secuta tuos.

At (memini) vitamque meam moresque probabas

Illo, quem dederas, prætereuntis equo.

90

[Quod si non prodest, et honesti gratia nulla

Redditur, at nullum crimen adeptus eram.]

Nec male commissa est nobis fortuna reorum,

Lisque decem decies inspicienda viris.

Res quoque privatas statui sine crimine iudex:

95

Deque mea fassa est pars quoque victa fide.

odium hominum mihi paratum est versibus: et multitudo secuta est tuos vultus qua debuit. At, recorder, laudabas vitam meam et mores, cum transveherer illo equo quem dederas. Quod si non juvat, et nulla est gratia honesti, ut nullo crimine tenebar. Neque sors reorum, et lis cognoscenda a centumviris est nobis male concessa. Composui etiam res privatas iudex sine crimine: et pars etiam superata

////////

libris: Be. habet *strata*; et sic tres alii; *fracta* duo; *tacta* totidem. Burm. ita versum refingere velit: *Pressa s. quondam p. tecta r.* notatque Heinsium olim conj. *Lapsa* pro *Ipsa*, quod sibi non displicet.—87 Heins. volebat *Jure ergo quæres. od.* Mox Ms. Bersm. *quæque* pro *quaque*.—88 P. et Leid. *suos* pro *tuos*; et Be. *meos*.—89 In plerisque scriptis *mei* pro *meam*. At Heins. putat vulgatam lectionem defendi posse ex illis, quæ notaverit ad Epist. v. vs. 45.—91 Unus liber *amoris* pro *honesti*; et Mor. et Pol. *honori*. Ex quatuor scriptis Heins. reposuit *gratia* pro vulg. *gloria*. Gottleph. et *honestæ gloria vitæ*.—92 Pro *adeptus*, quod vix Latinum putat, Heins. legendum censet *adortus*. Quidam *adeptus ero*. Burm. totum distichon ita refingit *Quod s. n. p. et honestæ gloria vitæ Perditur; at n. c. ademūt equum; vel, nullo crimine demtus equus*.—93 Serv. et Bersm. *fort. sororem*.—94 *Lisq.* est ex Heins. emend. Vulg. *Usque*; duo vett. *Utque*; unus *Vixque*.—96 *Victa* ex vett. Ciofan. suadet pro vulg. *jussa*; alii *justa*; V. *juncta*; sex *digna*;

NOTÆ

90 *Prætereuntis*] Idibus Quintilibus transvectio fiebat Equitum Romanorum ab æde Honoris in Capitolium, ordinis ejus recognoscendi probandique gratia: de qua transvectione Tranquillus his verbis: 'Augustus Equitum turmas frequenter recognovit, post longam intercapedinem reducto more transvectionis.'

91 *Quod si*] Semibarbarum dixit hoc distichon cl. Heinsius: milique videtur putidum.

93 *Nec male*] Adeoque in Centumviris fuit, quorum judicio testamentariæ, hæreditariæ, capitales etiam

causæ subiciebantur.

91 *Decem decies*] Siquidem terni ex singulis tribnibus, quæ Romæ 35. fuerunt numero, quinque fuerunt supra centum in centumviris: verum, ut hodieque mos est apud omnes, facilius numero absoluto nominabantur.

95 *Privatas*] Ubi civis cum cive; cum publicæ de proditionibus in patriam, ambitu, atque hujusmodi habeant controversiam.

Statui] Quando sorte electus iudex ad cognoscendam cujusquam causam de more.

96 *Fassa*] Ut hinc Poëtæ fidem

Me miserum ! potui, si non extrema nocerent,
 Iudicio tutus non semel esse tuo.
 Ultima me perdunt : imoque sub æquore mergit
 Incolumem toties una procella ratem. 100
 Nec mihi pars nocuit de gurgite parva : sed omnes
 Pressere hoc fluctus, Oceanusque caput.
 Cur aliquid vidi ? cur noxia lumina feci ?
 Cur imprudenti cognita culpa mihi ?
 Inscius Actæon vidit sine veste Dianam : 105
 Præda fuit canibus non minus ille suis.
 Scilicet in Superis etiam fortuna luenda est ;
 Nec veniam, læso numine, casus habet.
 Illa namque die, qua me malus abstulit error,
 Parva quidem periit, sed sine labe, domus. 110

agnovit meam fidem. Me infelicem ! potui, nisi ultima obsessent, esse securus non semel iudicio tuo. Novissima me perimunt ; et una procella deturbat in profundum gurgitem navem toties salvam. Neque pars exigua ponti mihi obfuit ; sed omnes undæ obruerunt meum caput cum Oceano. Quamobrem aliquid intuitus sum ? quamobrem in culpam traxi meos oculos ? Quamobrem peccatum intellectum a me inconsiderato ? Actæon vidit imprudens Dianam sine amictu ; non minus ille fuit præda suis canibus. Nimirum cum agitur de Diis, etiam casus est plectendus ; neque sorti ignoscitur numine offenso. Namque illa die, qua improbus error me rapuit, domus quidem tenuis, sed sine vitio, corrui. Ita etiam nihilominus tenuis, ut

//////////

duo magna.—99 Unus Gallicus me producit : imoq. Tum quatuor libri imoq. in gurgite m. et Lov. et Bersm. mersit ; Serv. et Jun. mergunt.—100 Pro una plurimi ima.—101 Quidam vett. cogn. causa mihi.—105 Lov. Nescius A.—106 Pro non Heins. conj. num : et ipse pro ille habent multi vett. In Be. P. suis c. n. m. inde fuit.—109 Plurimi Illo. Tum namque ex multis

NOTÆ

optimam fuisse intelligas.

100 *Toties*] Hinc conjicias non temere multa etiam in Republica gessisse Ovidium non parvi momenti, quæ ad Augustum delata.

101 *Omnes*] Quia, ut mos est, Poëta a Principe proligato, omnes in illum conspiraverunt.

103 *Aliquid*] Quid istud sit aliquid, quod silentio tam alto pressit Poëta, difficile est conjicere : nam de incesto Augusti cum Julia quod conjiciunt, mihi quidem non videtur pro-

babile, siquidem illam in exilium eiecerit. Neque vero placabilius fuisset rem eam toties commemorare, aut infenso Augusto objicere, magis quam errorem suum excusare. Inepta est curiositas, in majoribus etiam compescenda.

105 *Actæon*] Hujus in cervum Metamorphosin lib. III. vidimus.

107 *Fortuna*] Plectuntur etiam a Diis, qui nescii et casu peccant.

109 *Error*] Non scelere, sed errore, ut in fortunam seu casum transfo-

Sic quoque parva tamen, patrio dicatur ut ævo

Clara, nec ullius nobilitate minor :

Et neque divitiis, nec paupertate notanda :

Unde fit in neutrum conspiciendus eques.

Sit quoque nostra domus vel censu parva, vel ortu ; 115

Ingenio certe non latet illa meo.

Quo videar quamvis nimium juveniliter usus ;

Grande tamen toto nomen ab orbe fero.

Turbaque doctorum Nasonem novit, et audet

Non fastiditis annumerare viris. 120

Corruit hæc igitur Musis accepta, sub uno,

Sed non exiguo, crimine lapsa domus.

dicatur illustris ætate patris, neque inferior nobilitate ullius: et neque arguenda opibus neque inopia: unde eques fit in neutrum conspiciendus. Sit etiam nostra domus tenuis vel divitiis vel genere, certe illa non obscura est ingenio meo. Quo tametsi videar usus nimis leviter, consecutus sum tamen famam non parvam toto mundo. Atque chorus doctorum novit Nasonem, neque veretur recensere illum inter viros eruditos. Hæc igitur domus grata Musis subversa est jacens sub uno peccato,

////////

recepit Heins. pro vulg. nostra. *Nonnulli etiam *me meus abst.*—111 *Patrio dicatur ut ævo* explicat Merula, vel *Hac nostra patriæ ætate*, vel certe *patris mei ætate*: sed neutrum Latine dici puto; et antiqua se equestri stirpe fuisse sæpe jactat. Quare *patrium ævum* deberet notare majorum meorum: quod an procedat nescio. Francof. et Servii habent, *toto dicatur ut æro*; forte pro, *longo dicatur ut æro*, nam *totus* et *longus* sæpe commutantur: vel, *primo dicatur ut æro*, quæ vox sæpe cum *patrius* et *proprius* confusa. Inclinarum tamen magis, si codices juvarent, in hanc lectionem; *patrio dicatur ut æro*, vel *agro*: in Pelignis enim nobilissima Ovidiorum gens erat; et domi ergo erat clarissima gens, licet non divitiis conspicua. *Sit quoque parva* quidam editi et scripti, quæ eadem varietas mox vs. 115. Vid. ad III. Art. 265. et VIII. Met. 603. *Sed quoque* sex scripti, &c. prin. Edit. *Et quoque* multi: *Sic quoque parva domus* unns. *Burm.*—113 *Alii notand. est.*—115 Ms. *Bersm.* vel *ortis*, sive *orta*.—117 Pr. Pol. *nim. juvenaliter us.*—118 *Novem* scripti *nom. in orb.*—122 Pr. Pal. et duo alii *Sed tamen exig.* Heins. conj. *Nec tamen: Tanaq.* Faber corr. *Si non;* Francius *Ut non.*—123 Richel. *Atqui ea;* V. *At quæ;*

NOTÆ

renda sit culpa, peccasse dicit.

111 *Patrio*] Hoc dicit, ut suo ævo protritum, misericordia motus Augustus sublevet.

113 *Notanda*] Census equestris ad quadringenta sestertia, seu decem millia coronatorum, assurgebat; ut vel ex illo Horatii compertum est, 'Si quadringentis sex septem millia desunt, Plebs eris.' Neque vero ob

flagitia tantum publicus equus in transvectione adimebatur; verum etiam si quis de patrimonio tantum consumsisset, ut equestri censu non frueretur. Ceterum neque equitum tamen tam ampla res erat, ut Senatorum opes duplo majores æquaret.

114 *In neutrum*] Neque divitiis amplioribus Senatorum conspiciendus eques, neque plebis aut capite cen-

Atque ea sic lapsa est, ut surgere, si modo læsi
Ematurerit Cæsaris ira, queat.

Cujus in eventu pœnæ clementia tanta est, 125
Ut fuerit nostro lenior illa metu.

Vita data est, citraque necem tua constitit ira,
O Princeps, parce viribus use tuis.

Insuper accedunt, te non adimente, paternæ
(Tanquam vita parum muneris esset) opes. 130

Nec mea decreto damnasti facta Senatus :

Nec mea selecto iudice jussa fuga est.

Tristibus invectus verbis (ita Principe dignum)

Ultus es offensas, ut decet, ipse tuas.

Adde, quod edictum, quamvis immane minaxque, 135

Attamen in pœnæ nomine lene fuit.

Quippe relegatus, non exul, dicor in illo :

Parcaque fortunæ sunt data verba meæ.

sed magno. Atque ea sic jacet, ut possit excitari, si modo ira Cæsaris offensi resederit. Cujus clementia est tanta in eventu pœnæ, ut illa fuerit mitior nostro timore. Vita data est, et ira tua constitit citra eadem, o Princeps, use moderate potestate tua. Facultates paternæ insuper adduntur, te non tollente, quasi vita esset exiguum donum. Neque damnasti mea acta sententia Senatus; neque meum exilium est decretum iudice selecto. Tu ipse invectus asperis dictis ultus es, ut decet, injurias tuas: ita dignum Principe. Adde, quod mandatum, tametsi atrocet et minax, attamen fuit mite in nomine supplicii. Nempe dicor relegatus, non exul in illo; et pauca voces sunt assignatæ sorti meæ. Nullum quidem suppli-

~~~~~

Francius *Quanquam*; alius liber *Atque ea collapsa est*.—124 Ms. Bersm. *Ematurari*; Mor. et tres *Permuturuerit*; unus *Præmaturuerit*; Pal. *Ematurarit*.—126 Leid. *Venerit ut nostr.* Mox illa ex melioribus reposuit Heins. pro vulg. *ira*; nam '*ira*' mox præcesserat.—131 Mor. *mea judicio damn.* Ms. Bersm. *secreto damn. futa S. Lov. decreto damnatur vita s.*—132 *Pro selecto* in Mss. Bersm. et Edd. Gryph. et aliæ *secreto*.—133 Buslidianus a *P. dignus*: Heins. conj. *ac P. dignis*. '*Cur non et P. dignis, ut ita 'tristes Cæsaris literæ,' Tac. Ann. vi. 40. vel ut P. dignum, quemadmodum in uno Cod. extat. Ita Pont. i. 2. 3. 'ut scilicet exule dignum.' Burn.* Multi etiam scribunt *dignum est*.—135 *Immane* Heins. dedit ex pr. Pol. et opt. Pal. pro vulg. *immitte*.—137 Pr. Pal. *dic. ab urbe*.—138 In vulgatis scribebatur *Parcaq. fort. sunt ibi verb. meæ*. D. Heins. ex plurimis scriptis profert tibi pro *ibi*: et corr. *Paucaq. fort. sunt ibi verb. meæ*. Pr. V. et duo alii *Parvaq.* quinque vett. *Paucaq.*

NOTE

scorum paupertate.

125 *Cujus*] Augusti.

132 *Selecto*] 'Selecti Judices' dicebantur ii, qui a Prætoribus urbanis, iisque juratis, vel ex Senatorio, vel

Equestri ordine, vel Tribunis ærariis seligebantur: non enim idem semper ordo præfuit rebus judicandis.

137 *Exul*] Exilium est perpetuum; Relegatio ad tempus.

Nulla quidem sano gravior mentisque potenti
 Poena est, quam tanto displicuisse viro. 140
 Sed solet interdum fieri placabile numen :
 Nube solet pulsa candidus ire dies.
 Vidi ego pampineis oneratam vitibus ulmum,
 Quæ fuerat sævo fulmine taeta Jovis.
 Ipse licet sperare vetes ; sperabimus : atque 145
 Hoc unum fieri, te prohibente, potest.
 Spes mihi magna subit, cum te, mitissime Princeps ;
 Spes mihi, respicio cum mea fata, cadit.
 Ac veluti ventis agitantibus æquora non est
 Æqualis rabies, continuusque furor ; 150
 Sed modo subsidunt, intermissique silescent,
 Vimque putes illos deposuisse suam ;
 Sic abeunt, redeuntque mei, variantque timores :
 Et spem placandi dantque negantque tui.

cum majus integro et animi compoti, quam displicuisse tanto viro. Verum numen solet nonnunquam fieri placabile: dies solet procedere purus nebula disjectu. Ego vidi ulmum pressam vitibus pampineis, quæ fuerat icta fulmine irati Jovis. Quanquam tu prohibeas sperare, æque sperabimus. Hoc unum potest fieri te interdicente. Magna spes mihi incidit, Princeps lenissime, cum te intueor; spes mihi incidit cum intueor meum sortem. Et sicut sævitia non est æqualis, neque impetus continuus ventis turbulentibus maria; sed interdum componuntur, et per vices quiescunt, et credas illos omisisse vim suam; ita mei parores discedunt et recurrunt, atque fluctuant, et spem faciunt

//////////

Deinde quinque sunt data verb. sex tua. Sed ' Non capio hæc verba, nec Heinsii correctionem: nam verba dare est fallere, decipere, ut in locis ab Heinsio adductis, et multis aliis. Quid ergo est, pauca verba fortunæ dare? Crispinus exponit, ' paucae voces sunt assignatæ sorti meæ,' quæ verba ipse credo non intelligebat, cum scriberet: neque enim Latina sunt, nec quid velint aliquis facile diceret. Forte scripserit, Pars quoque fortunæ sunt tua verba meæ: mitia illa verba, et sententia lenior, quæ me non exulem, sed relegatum dixisti, pars sunt felicitatis in hoc tristi meo fato: quanquam nondum mihi in hoc loco satisfacio. Burm.—139 Sic ex Ms. corr. Bersm. olim edebatur sanæ grar. mentiq. potenti. Lov. fumæ pro sanæ.—140 Barthius Advers. II. 5. ex suis libris profert Poena sit ac tant.—142 Unus Heins. puls. clarior ir.—144 Castigationes, teste Heins. sævi...Jovis: Burm. vero vulgatam retinendam putat. Leid. etiam secta pro taeta.—145 Lege, Sperabimus æque: nihilominus sperabimus: præter morem Ovidii in ultimo versu nova periodus incipit. Posset etiam legi, sperabimus usque: τοῦ us ultima syllaba in sperabimus iteranda fuit a librario, quam solenni errore omisit. Heins. Re. sperabimus, inquit.—147 Princeps Heins. reposuit ex melioribus pro vulg. Caesar.—148 Jun. et Voss. fata; alii facta.—149 Editi quidam Et veluti. Tum Leid. non est a. æra ventis. Multi etiam scripti æra.—151 Unus liber intermissiq. liquescunt; unde Heins. olim conj. quiescunt, ut est in Ms. Bersm. sed Burm. putat nil opus esse.—153 Mei ex vett. Ciofan. profert; alii mihi.

Per Superos igitur, qui dent tibi longa, dabuntque, 155
 Tempora, Romanum si modo nomen amant ;
 Per Patriam, quæ te tuta et secunda Parente est ;
 Cujus, ut in populo, pars ego nuper eram ;
 Sic tibi, quem semper factis animoque mereris,
 Reddatur gratæ debitus Urbis amor. 160
 Livia sic tecum sociales compleat annos,
 Quæ, nisi te, nullo conjuge digna fuit.
 Quæ si non esset, cælebs te vita deceret :
 Nullaque, cui posses esse maritus, erat.
 Sospite sic te sit natus quoque sospes ; et olim 165
 Imperium regat hoc cum seniore senex :
 Utque tui faciunt, sidus juvenile, nepotes,
 Per tua, perque sui facta parentis cant.

atque denegant tui leniendi. Per Deos igitur, qui præbeant tibi longum ævum, quique præbent, si saltem diligunt nomen Romanum ; per Patriam, quæ est tuta et secunda, te Patre, cujus, ut in populo, ego nuper pars eram : sic semper tibi præbeatur factis et animo debitus amor Urbis, quo dignus es. Sic Livia impleat tecum annos socios, quæ digna fuit nullo marito præter te. Quæ nisi esset, vita cælebs te deceret, nullaque erat, cui posses esse maritus. Filius sit etiam incolumis te incolumi ; et senex olim regat hoc imperium cum seniore : et sicut faciunt tui nepotes, sidus adolescens, incedant per acta tua et sui patris. Sic Victoria semper addicta tuis

//////////

Mox duo libri variantq. dolores ; et unus Leid. furores.—151 Be. negantq. mihi.—155 Dent Heins. recepit ex uno V. vulg. dant.—156 Fr. in voc. Romanum pro var. lect. exhibet Casareum.—157 P. quæ te mansit secur.—158 Ut ex multis vett. rescripsit Heins. alii et.—160 Pr. Pal. U. honos : Gryph. et alii Edd. et multi scripti honor.—161 Compleat meliores, teste Heins. ; alii impleat.—162 Be. solo pro nullo.—165 Voss. Sospite sic tecum sit natus sosp. quod Heins. arripet.—166 Malim Hoc reg. imp. Heins.—167 Vulg. Efficiantque tui : et ita Bersm. Ms. et Be. In veterrimo Cod. Ut faciuntq. tui : Heins. placet Jun. lectio Atque tui faciunt ; vel Voss. Utque tui faciunt.—168 Sui Heins. reposuit

NOTÆ

157 Parente] Augustissimo titulo 'Pater Patriæ' dictus est Augustus.

161 Livia] Augusti uxor, de qua jam supra.

165 Natus] Tiberium dicit : post nepotum enim suorum Caii atque Lucii obitum, Augustus illum privignum adoptavit ; ut testatur Dio.

167 Nepotes] Germanicum dicit, Drusi, Tiberii fratris, filium, quem

Tiberio Augustus adoptandum dedit, veritus ne animo elatus ad res novas consurgeret : deinde et Drusum, qui Tiberii filius fuit. Turpiter hic hallucinati sunt qui de Cain et Lucio, jam dudum mortuis, hoc loco mentionem fieri arbitrati sunt ; sicuti optime observavit clariss. Heinsius.

168 Sui] Tiberii, scilicet.

Sic assucta tuis semper Victoria castris
 Nunc quoque se præstet, notaque signa petat : 170
 Ausoniumque Ducem solitis circumvolet alis :
 Ponat et in nitida laurea sarta coma.
 Per quem bella geris, cujus nunc corpore pugnas ;
 Auspicium cui das grande, Deosque tuos :
 Dimidioque tui præsens hanc respicis Urbem ; 175
 Dimidio procul es, sævaque bella geris.
 Hic tibi sic redeat superato victor ab hoste ;
 Inque coronatis fulgeat altus equis ;
 Parce, precor : fulmenque tuum, fera tela, reconde,
 Heu nimium misero cognita tela mihi ! 180
 Parce, Pater Patriæ : nec nominis immemor hujus
 Olim placandi spem mihi tolle tui.

castris se præbeat nunc etiam, et concedit in signa nota : et circumvolitet Ducem Italum alis solitis ; et ponat coronas laureas in odoratis capillis : per quem bella geris, cujus corpore nunc certus ; cui das magnum auspicium, et Deos tuos : et dimidio tui ades, et intueris Urbem ; dimidio es longe, et geris atrocia bella. Sic ille ad te revertatur victor ab hoste victo ; et excelsus splendeat in equis coronatis. Ignosce, oro ; et depone fulmen tuum, sæva tela, heu tela nimium cognita mihi misero ! Ignosce, Pater Patriæ : neque oblitus hujus nominis mihi adime spem tui mollien-

ex tribus scriptis pro vulg. tui. — 170 Heins. mallet *Huic* quoq. — 171 Duo libri cui des gr. — 175 Et respicis quinque : præsens es et aspicias : duo, præsentem respicis orbem : unus præsens hanc respicis. Heins. Præsens hanc respicis etiam Bern. quod præferrem. Respicere enim proprium Diis tutelaribus verbum : et ita 'Fortuna respiciens' Romæ culta : sed hæc obvia. Burn. — 179 Tres libri tel. repone ; unus relaxa.

NOTÆ

170 *Nunc*] Quo tempore gravissimum a Dalmatis et Pannoniis bellum motum fuerat : de quibus Dio. Commentator nullam temporis habuit rationem.

171 *Ausonium*] Tiberium, scil. quem etiam bellum consulto trahere suspicatus est Augustus, ut legionibus diutius succinctus esset : quamobrem novum exercitum legit, et Germanicum etiam in Pannoniam misit.

172 *Laurea*] Imperator ac milites triumphantes laureati urbem ingrediebantur.

174 *Auspicium*] Nihil nisi captatis
Delph. et Var. Clus.

ante auspiciis incipiebant Ethnicæ ; illisque dicebantur, qui rem gerendam tanquam auctor curabat. Pugnavit igitur Tiberius, non suis, sed Augusti auspiciis.

175 *Dimidio*] Sic etiam Horatius amicum 'dimidium animæ suæ' vocitavit. Hic vero Tiberio adblanditur Naso, quem tamen, nisi vehementer fallor, non ita carum habuit.

177 *Sic*] Usitata formula vovendis ; quasi dicat : Ita revertatur Tiberius, ita victoria tua signa petat, &c. uti mihi ignoscas.

181 *Nec immemor*] Memorem vult
Ovid. 7 E

Nec precor, ut redeam : quamvis majora petitis

Credibile est magnos sæpe dedisse Deos.

Mitius exilium si das, propiusque roganti ; 185

Pars erit e pœna magna levata mea.

Ultima perpetior, medios projectus in hostes :

Nec quisquam patria longius exul abest.

Solus ad egressus missus septemplex Istri,

Parrhasiæ gelido virginis axe premor. 190

Jazyges, et Colchi, Metereaue turba, Getæque,

Danubii mediis vix prohibentur aquis.

di. Neque oro, ut revertar ; quanquam credibile est magnos Deos sæpe præbuisse potiora petitis. Si indulges oranti exilium tolerabilius et propius, magna pars erit sublata ex supplicio meo. Tolerō extrema relegatus in hostes medios : neque quisquam exul longius est remotus a patria. Pulsus solus ad ostia Danubii septemplex, urgeor frigido cardine puellæ Parrhasiæ. Jazyges, et Colchi, et agmen Metereum, et Getæ vix arcentur interfusis aquis Istri. Cumque alii sint a te relegati

////////

—182 Quidam *redde pro tolle*.—183 *Nec meliores, teste Heins. alii Non*.—186 Pro hoc pentametro in quatuor Codd. erat : *Fluctibus immensi credar abire maris*.—187 *Projectus* ex sex vett. reposuit Heins. pro vulg. *ejectus* ; duo *ire actus*, iudice Heins. pro *exactus* ; Be. *dejectus*.—189 Immo *egressus*, quod plerique veteres agnoscunt ; malim tamen *egressum* ; ut vitetur *κακοφωρία*. Heins. Alii cum vulg. *ingressus*.—191 Pr. Ed. *Mezereaque* ; Leid. *Mezeaque* ;

NOTÆ

esse Augustum Naso, quod Pater sit Patriæ, ut paterna indulgentia sibi quoque pareat.

187 *Ultima*] Extrema atque acerbissima mala.

189 *Egressus*] Ostia, *Les embouchures*.

Istri] Danubii, qui maximus Europæ fluvius septem vastis fluminibus in Pontum devolvitur.

190 *Virginis axe*] Polo Septentrionali, colore frigidissimo ; cui a Callisto Parrhasia sen Arcadica, in ursam mutata, deinde in cælum translata, ut jam sæpe dictum, illud datum nomen.

191 *Jazyges*] Populi Sarmatiæ Europææ.

Colchi] Populi Asiæ ad Ponti Euxini oram Orientalem ; quos siquidem

Danubii aquis prohibitos dicere non potuit Naso, optime, ni fallor, de iis interpretatus est Mycillus qui Medeam secuti, cum illam apprehendere non potuissent, circa Tomos consederunt, ut habet Comment. Apollonii, lib. iv.

Metereaue] Gens fuit Scythiæ Europææ, de qua vix alibi mentionem factam comperias ; qua re hunc locum corruptum suspicantur. Merula *Neurea* legi mavult ; eo forte adductus, quod Neuros et Jazyges conjunxit Val. Flaccus hoc versu : ‘ Neuros et expertes canentes Jazyges avi.’

Getæque] Hos Strabo in Orientem ad Pontum Euxinum transtulit, quos alii cum Dacis confuderunt : vultque hos Germaniam versus ad Istri fontes collocatos, Davosque olim dictos.

Cumque alii causa tibi sint graviore fugati,
 Ulterior nulli, quam mihi, terra data est.
 Longius hac nihil est, nisi tantum frigus et hostis; 195
 Et maris astricto quæ coit unda gelu.
 Hactenus Euxini pars est Romana sinistri:
 Proxima Basternæ Sauromatæque tenent.
 Hæc est Ausonio sub jure novissima, vixque
 Hæret in imperii margine terra tui. 200
 Unde precor supplex ut nos in tuta releges:
 Ne sit cum patria pax quoque demta mihi:
 Ne timeam gentes, quas non bene submovet Ister:
 Neve tuus possim civis ab hoste capi.
 Fas prohibet Latio quenquam de sanguine natum, 205
 Cæsaribus salvis, barbara vincla pati.
 Perdiderint cum me duo crimina, carmen et error;
 Alterius facti culpa silenda mihi.

causa majore, nulli tellus assignata est remotior quam mihi. Nihil est ulterius huc, quam frigus tantum et hostis, et aqua quæ concrevit glaciæ firma. Hactenus pars sinistri Euxini est Romana. Basternæ et Sarmatæ habent proxima. Hæc tellus est ultima sub ditione Italia, vixque est in extrema ora tui imperii. Unde oro humilis ut nos submoveas in loca tuta: ne pax sit mihi sublata etiam cum patria: ne metuum nationes, quas Danubius non satis arcet; neve tuus civis possim tolli ab hoste. Fas vetat quenquam ortum ex sanguine Latino ferre catenas barbaras Cæsaribus incolumibus. Cum duo peccata me prodiderint, versus, scilicet, et error;

Lov. vitreaque.—191 Pro Colchi Merula legendum putat Corsi.—193 P. alter, Jun. et alius sint meliore fug.—195 In veterrimo Cod. Excerpt. Voss. et pr. Ed. hac nihil est terra nisi frig. Pr. Pol. hac terra nihil est nisi frig. Be. nisi tantum pontus et hostes: Leid. etiam dat et hostes.—197 Jun. est tua Roma sin. quod et Burm. arridet.—198 P. alter et Lov. Prox. Bistonii S. Tum idem Lov. petunt pro tenent.—200 Hæret meliores, teste Heins. ceteri Hasit. Mox pro terra Lov. et tres alii Roma.—202 Demta ex duobus vett. Heins. profert, quasi mollius quam vulg. ademta.—203 Unus Cod. Non tim. Tum Mor. gentem quam. Mox Jun. ben. sustinet I.—204 Tres libri miles pro civis.—205 Unus liber de semine nat.—206 Pol. vincula sava pati. Burm. conj. serva.—209 Nam tanti non sum,

NOTE

198 *Basternæ*] Populi fuerunt ultra Danubium, quos Germanis an Sarmatis ascribat dubitat Tacitus.

Sauromatæ] Hi ad Borysthenem porrecti erant.

203 *Ister*] Qui alio nomine dicitur Danubius: de quo jam supra.

205 *Fas prohibet*] Ut quidem Ro-

manæ superbiæ videbatur.

207 *Carmen*] Libros dicit de Amoris et Arte amandi.

Error] Imprudentia et casus, de quo jam sapius.

208 *Culpa*] Cogitavit aliquando de Agrippa nepote ab exilio revocando Augustus, neque ejus rei conscium

Nam non sum tanti, ut renovem tua vulnera, Cæsar;
 Quem nimio plus est indoluisse semel. 210
 Altera pars superest: qua turpi crimine tactus
 Arguor obsceni doctor adulterii.
 Fas ergo est aliqua cœlestia pectora falli;
 Et sunt notitia multa minora tua?
 Utque Deos, cœlumque simul sublime, tuenti 215
 Non vacat exiguis rebus adesse Jovi;
 A te pendentem sic dum circumspicis orbem,
 Effugiunt curas inferiora tuas.

pravitas alterius facti est mihi prætereunda. Nam non sum tanti, ut aperiā tuas plagas, Cæsar; quem semel offensum fuisse est plus nimio. Altera pars restat, qua accusatus de obsceno flagitio, damnor doctor turpis adulterii. Adcoque fieri potest ut mentes cœlestes aliqua decipiantur; et nulla sunt leviora quam ut subiciantur tuæ cognitioni? Et quemadmodum non licet Jovi aspicienti simul Deos et cœlum immisceri parvis rebus; sic dum circumspicis mundum a te pendentem, minima

////////

renovem ut tua vulnera, Cæsar: duri præter morem Ovidianum numeri. Tò ut a multis abest veterum: quidam etiam, non sum tanti: et ut renovem. Forte scribendum, Nam tua non tanti est renovari vulnera Cæsar, vel renoventur. Heins.—210 Quinque scripti est condoluisse sem.—211 Crimine lectus in plurimis editis: sed carmine factus meliores magno numero; quod Joh. Georgio Grævio probabatur. Supra habuimus, perdiderint cum me duo crimina, carmen et error. Mihi aliquando videbatur haud inconcinne castigari posse; turpi crimine tactus: hinc 'taxare' et 'taxatores' scenici dicti, quod alter alterum maledictis tangat: vide Festum in taxat. Turpi crimine læsus in Arundeliano. Heins. Forte, crimine sectus: ut Pers. i. Sat. 115. 'Secut Lucilius urbem,' ita Aero ad Horat. i. Sat. iv. vs. 1. et 23. utitur hoc verbo 'secare:' in Francof. erat, turpi crimine factus: Bersm. in variis lectionibus turpi crimine læsus; ut edidit Gryphius et alii: carmina dictus duo scripti: turpia crimina fatus Servii. Burm.—212 H. obs. ductor adult.—213 Ms. Bersm. est aliquo cœlest. Tum P. lumina full. pr. V. et quatuor alii numina; sex corpora.—217 Alii Ex te, vel In, vel De: Heins. conj. E: Be. Independentem sic. Mox

NOTE

quenquam habuit præter Fabium Maximum virum Consularem. Hic ad uxorem suam Marciam illud statim effutivit; quæ idem continuo ad Liviam Augusti conjugem detulit. Acerbe vero ea cum Cæsare de hac re expostulavit: quanobrem iratus Fabium jussit mori. Nasonis conjux illi Marcie fuit conjunctissima. Forsitan ergo nimium sese poëta in domum Augustam immiscuerat. Ceterum crediderim semper alia omnia crimina obtentu, amores veram exilii

causam fuisse.

209 *Nam non*] Callidissima atque honestissima ratio: ceterum magis rhetorica quam solida.

213 *Cælestia*] Quale est Augusti, qui aliis negotiis districtus, ad levissima ea, quæ de amore scripsit Naso, non potuit animum demittere. Melius vero non potuit Naso causam suam defendere; si modo bona fuisset. Sed Augusto imponere difficile fuit.

Scilicet imperii, Princeps, statione relicta,
 Imparibus legeres carmina facta modis? 220
 Non ea te moles Romani nominis urget,
 Inque tuis humeris tam leve fertur onus,
 Lusibus ut possis advertere numen ineptis,
 Excutiasque oculis otia nostra tuis.
 Nunc tibi Pannonia est, nunc Illyris ora domanda: 225
 Rhætica nunc præbent Thraciaque arma metum:
 Nunc petit Armenius pacem: nunc porrigit arcus
 Parthus eques, timida captaque signa manu.

surripiuntur tuis cogitationibus. Quasi vero, Princeps, omisso gradu Imperii, legeres carmina ducta modis inæqualibus. Non id pondus Romani nominis te premit, et tam leve onus incumbit tuis humeris, ut liceat demittere numen levibus jocis, et expendas nostra otia tuis oculis. Nunc Pannonia, nunc ora Illyris est tibi submitenda: arma Rhætica atque Thracia nunc incutunt timorem; nunc Armenius poscit pacem: nunc eques Parthus offert manu trepida arcus et signa ablata.

Mor. circ. urbem.—223 Duo libri poss. annectere num. quatuor arertere. Tum sex vett. advert. lumen: et Lov. et duo alii adeptis; unus adentis; pr. V. et duo alii inentis.—224 Serv. lib. Discutiasq. ocul.—226 Plurimi Rhætia; Ms. Bersm. et quatuor Heins. Cretica; unus etiam Terciaque pro Thraciaque. Burm. Sec.—228 Unus Heins. timida pro timida. Tum unus raptaque; et

NOTE

219 *Scilicet*] Indicio perverso alterius, non Augusti iudicio, damnatum sese innuit Poëta.

220 *Imparibus*] Quia Pentametrum brevius Hexametro.

221 *Non ea*] Major est rerum moles, quam ut tibi liceat de ineptis ludis cogitare.

224 *Otia*] Quæ per otium scripsimus: quæque adeo vel nobis ipsis levissima.

225 *Pannonia*] Jam supra adversus Pannonios (*les Hongrois*) Tiberium atque Germanicum missos diximus.

Illyris] Regio est Italiæ opposita, ultra mare Adriaticum. Mazæos autem, Dalmaticam gentem, quæ magis ad ortum Illyriæ, multis damnis affecerat Germanicus: qui denique cum Pannoniis fame, morbo, et bello afflictis de pace ineunda legatos miserrunt, eo ipso anno quo in exilium

missus Naso. Sed ea pax infida fuit.

226 *Rhætica*] Rhæti, *les Grisons*, ad Italiam usque pertinent. Non hos tamen, sed illis continenos Noricos rebellasse scripsit Florus: quem vide omnino iv. 12.

Thracia] Hæc a Pisone perdomita fuit.

227 *Armenius*] Armenia regio est ultra Cappadociam ad Euphraten. Adversus Armenios alterum ex Cæsaribus nepotibus antea miserat Augustus; qui ex vulnere in ea expeditione accepto in Syria obiit. Adeoque, si Justino credimus, ipse Augustus Orientis statum composuit.

Porrigit] 'Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt, et signa militaria quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant reposcenti reddiderunt: obsidesque insuper obtulerunt.' Tranquillus in Augusti vita.

Nunc te prole tua juvenem Germania sentit;

Bellaque pro magno Cæsare Cæsar obit. 230

Denique, ut in tanto, quantum non exstitit unquam,

Corpore, pars nulla est quæ labet imperii;

Urbs quoque te et legum lassat tutela tuarum,

Et morum, similes quos cupis esse tuis.

Nec tibi contingunt, quæ gentibus otia præstas; 235

Bellaque cum multis irrequieta geris.

Mirer in hoc igitur tantarum pondere rerum

Nunquam te nostros evoluisse jocos?

At si (quod mallet) vacuus fortasse fuisses,

Nullum legisses crimen in Arte mea. 240

Nunc Germania sentit te adolescentem filio tuo; et Cæsar gerit bella pro magno Cæsare. Denique, ut in tanto corpore quantum non fuit unquam, nulla est pars imperii quæ fatiscat; Urbs etiam, et custodia legum tuarum, et morum, quos optas esse similes tuis, te fatigat. Neque otia quæ præbes populis tibi obveniunt; et geris bella sollicita cum multis. Obstupeam ergo te in mole tantarum rerum unquam perlegisse nostros lusus. At si, quod magis cuperem, forte otiosus fuisses,

////////

unus partaque.—229 Merula de Druso, Augusti privigno, fratre Tiberii capit. Mycillus dicit alios Drusum, Drusi filium ex Antonia intelligere, qui est Germanicus Cæsar. Quod si verum sit, ego mallet, *Nunc de prole tua juvenem Germania sentit.* Germania sentit Germanicum, juvenem, qui adoptatus est a Tiberio, filio tuo. Crispinus ipsum Tiberium intelligit; ad quem Augustus miserat Germanicum: sed tum mallet legere, *Nunc te in prole tua juvenem Germania sentit:* sentit te adhuc vigere viribus in Tiberio, cum senectutem tuam despicerent: quod ideo præferrem, quia Germanicus demum in Germania post cladem Varianam, quæ accidit anno post exilium Nasonis, cum Tiberio abiit, et deinde solus res ibi gessit: quæ hic respicere vix potuit Naso. De voce 'sentire' vid. ad Petron. cap. 139. *Burm.*—230 *Obit* ex pr. V. et opt. Pal. placet Heins. præ vulg. *agit.*—231 Richel. et Lov. *tant. quanto non.*—232 Be. *Corp. quæ nulla pars lab.* et tres libri *quæ vacet imp.*—233 Lov. *leg. lassant tut.* alius *vacat;* Be. *laxat.*—234 Lov. et octo alii *Et mores, sin.* Tum unus liber *quos petis ess.*—237 Alii *Miror in.*—238 *Nunquam* meliores: recte, si notam interrogationis addas. *Heins.* Alii *Unquam.*—238 Barb. *nostr. explicuisse joc.*—239 Quatuor libri *Vacuis tibi forte fuiss.* alii multi, teste Heins. ex melioribus *vacuum tibi forte fuisset:* Excerpt. Voss.

NOTÆ

229 *Prole*] Nisi vehementer fallor, non patitur ratio temporum ut de Druso Tiberii fratre istud intelligatur: nullusque dubito quin de Tiberio agat Naso, ad quem missum ab Augusto Germanicum, ex Dione supra annotavimus. Vile Dionem et Velleium.

231 *Ut*] Mirum esse innuit quod in

tanto corpore, quale fuit Imperii Romani, nulla pars labet, ut Cæsaris curis illud totum ascribat; cui adeo Nasonis otia et nugas non concessum fuerit inspicere.

233 *Legum*] Non modo leges retractavit, sed quasdam ex integro sanxit, ut testis est Suetonius: qui

Illa quidem fateor fronti non esse severæ
 Scripta, nec a tanto Principe digna legi :
 Non tamen idcirco legum contraria jussis
 Sunt ea ; Romanas erudiuntque nurus.
 Neve quibus scribam possis dubitare ; libellus 245
 Quatuor hos versus e tribus unus habet :
 Este procul, vittæ tenues, insigne pudoris ;
 Quæque tegis medios instita longa pedes :
 Nil, nisi legitimum, concessaque furta, canemus ;
 Inque meo nullum carmine crimen erit. 250
 Ecquid ab hac omnes rigide submovimus Arte,
 Quas stola contingi vittaque sumta vetat ?
 At matrona potest alienis artibus uti ;
 Quoque trahat, quamvis non doceatur, habet.
 Nil igitur matrona legat : quia carmine ab omni 255
 Ad delinquendum doctior esse potest.

*nullum flagitium invenisses in Arte mea. Agnosco equidem illa scripta non esse vultus gravis, neque digna legi a tanto Principe : neque tamen ideo ea sunt contraria statutis legum ; et docent puellas Romanas. Neve possis incertus esse, quibus scribam, unus libellus ex tribus habet hos quatuor versus : Longe estote, vittæ subtiles, indicium castitatis ; atque fascia longa quæ velas medios pedes : nihil scribe-
 mus nisi legitimum et furta licita : neque ullum flagitium erit in meo carmine. Annon severe repulimus ab hac Arte omnes, quas stola et vitta capta prohibet tangi ? At matrona potest uti artibus alienis ; et habet quæ accipiat, tametsi non doceatur. Matrona ergo nihil legat ; quia potest esse instructor ad peccandum ex omni poë-*

*****

vacuus tunc forte fuisses : nil mutandum censet Heins.—241 Burm. cum Bonon. scribit fronti pro vulg. frontis.—245 Pro scribam unus Heins. scripsi ; et ita ediderunt Mycill. Gryph. et alii.—249 In nonnullis Nos Venerem tutam, concessaq. Tum Pal. et V. furt. canamus.—251 Alii omn. rigidas, vel rigida subm.—252 Octo libri sumtaque vitta ; quatuor vittaq. longa ; et duo summa : Jun. tantq. vitta. Tum Be. negat pro vetat.—254 Quoque Heins. recepit ex pr. V. opt. Pal. et aliis nonnullis pro vulg. Quodque ; duo Quæque ; alius Quique. Præterea pr. Pol. Trahatur quoque ; mendose.—255 Gryph. Mycill. et alii quæ pro quia. Tum unus crimine ab omn.—256 Voss. delinq. promptior ess.—

NOTE

omnino videndus.

241 *Fronti*] Alii *frontis*, i. e. Quæ veritatem titulo aut prima pagina præ se ferant.

244 *Erudiunt*] Immo maxime : cum rem videas, censeas. Scilicet ea scripta non viderint puellæ Romanæ, quia illis non dicata !

247 *Vittæ*] Id est, Virgines pudicæ,

quæ vittis utuntur.

252 *Stola*] Quæ fuit matronarum vestis propria.

253 *At matrona*] Objectio est quam sibi ex parte Augusti fingit, minus a commentatore intellecta.

Alienis] Id est, quæ non sibi scripta.

251 *Trahat*] Sna faciat.

255 *Nil igitur*] Non respondes,

Quodcumque attigerit, si qua est studiosa sinistri,

Ad vitium mores instruct inde suos.

Sumserit Annales; (nihil est hirsutius illis;)

Facta sit unde parens Ilia nempe leget.

260

Sumserit, Æneadum genitrix ubi prima; requiret,

Æneadum genitrix unde sit alma Venus.

Persequar inferius, (modo si licet ordine ferri,)

Posse nocere animis carminis omne genus.

[Non tamen idcirco crimen liber omnis habebit.

265

Nil prodest, quod non lædere possit idem.]

Ignem quid utilius? si quis tamen urere tecta

Comparat, audaces instruit igne manus.

mate. Si quæ est amans obliqui, quodcumque legerit, inde instituet mores suos ad crimen. Ceperit Annales; (nihil est asperius illis;) nimirum illa videbit ex quo Ilia sit facta mater. Ceperit poema in quo prima mater Æneadum; petet ex quo alma Venus sit mater Æneadum. Probabo inferius, (si modo conceditur singula suo ordine referre,) omne genus carminis posse obesse animis. Non ideo tamen omnis liber erit prævus: nihil jurat, quod idem non queat obesse. Quid est utilius igne? Si quis tamen instituit incendere domos, instruit manus temerarias igne. Medicina nonnunquam

258 Ms. Bersm. *mor. instruit inde.*—259 Pr. V. *est irrisimus ill.* et alii pro illis habent istis. Heins. conj. *Sums. Annales (n. e. h.) Enni.*—261 Alii *Æneadem*, vel *Æneidem*. Heins. conj. *Æneadum g. cui prim.*—263 Jun. et sex alii *Prosequar inf.* Mox Leid. et Bersm. *ord. fari.*—265 Distichon suspectum: vs. 243. simile carminis initium. Heins. Non tam facilem me esse fateor in confodiendis versibus, ubi sensus optime mihi constare videtur; ut hic, si legatur, Num tamen idcirco c. l. o. h. Si, quoque quod prodest, l. p. i. 'Crimen habere' usitatissima Ovidio locutio: vid. III. Art. 454. *crimen liber omnis habetur prim.* Edit. ut Merula legit: posset et, si modo quod prodest. Burm.—266 Unus liber urer. castra.—267 Pro Comparat alii Apparat, vel Ceperit: Barthius

NOTÆ

Naso: neque vero quod satisfaciatur quisquam proferre possit. Vix enim ulla, utcumque sapiens et sapientissima, Nasonis Artes possit legere, quæ non corrupta discedat. Ipsemet fuga sibi in amore consulendum esse suavit: vinci adeoque cupit, qui lenociniis, quæ ille habet, animum suum attentum præbet.

256 *Potest*] Verum equidem. Ceterum non fuerit illud crimen carminis scripti, sed ingenii legentis. Tua vero ita adornata, ut eo ipso mentem deleant quod illam tangant.

258 *Instruct*] A contrario, scilicet.

259 *Hirsutius*] Horrido enim ac prisco genere sermonis, nullis deliciis, scripti Annales Romani.

260 *Ilia*] Quæ virgo Vestalis ex Marte Romulum et Remum genuit.

261 *Ubi prima*] Sumserit librum, in quo prima mater Æneadum. Maronis dicit Æneidem. Somniasse videtur interpret hoc in loco.

262 *Unde*] A quo? nimirum ab Anchise: ut hinc cognoscat quælibet ex adulterio ortos Romanorum proceres. Quod an satis caute dictum fuerit aliis judicandum relinquo.

Eripit interdum, modo dat medicina salutem :

Quæque juvans monstrat, quæque sit herba nocens. 270

Et latro, et cautus præcingitur ense viator :

Ille sed insidias, hic sibi portat opem.

Discitur, innocuas ut agat, facundia, causas :

Protegit hæc sotes, immeritosque premit.

Sic igitur carmen, recta si mente legatur, 275

Constabit nulli posse nocere meum.

At quiddam vitii quicumque hinc concipit, errat :

Et nimium scriptis abrogat ille meis.

Ut tamen hoc fatear : ludi quoque semina præbent

Nequitiae. Tolli tota theatra jube : 280

Peccandi causam quæ multis sæpe dederunt,

Martia cum durum sternit arena solum.

tollit prosperam valetudinem, aliquando confert : atque indicat quod gramen prosit, quodve noceat. Et latro, et viator providus cingitur gladio : verum ille struit insidias, hic sibi præsidium. Comparatur eloquentia ut tueatur causas justas : hæc defendit noxios, et urget insontes. Ita ergo patebit meos versus nemini posse obesse, si modo legantur puro animo. At quisquis hinc in animum inducit aliquid scelesti, fallitur ; et nimium detrahit meis scriptis. Quanquam vero hoc agnoscam : ludi etiam exhibent fomites lasciviæ. Jube omnia theatra removeri, quæ frequenter præbuerunt multis ansam peccandi, cum arena Martia sparsa est in duro solo.

~~~~~

legebat *Concupit*.—268 Pro igne Be. et duo alii ille ; alius inde.—270 *Juvans* prior Politiani ; quod placet, ut τῶν nocens opponatur. Heins. Alii juvet.—272 Pro *portat* Lov. præstat. Matth. Paris in Henrico III. p. 368, sic distichon citat : *Ut latro, sic c. pr. e. v. Hic parat insid. h. s. præstat opem*.—274 Septem libri cum pr. Ed. innocuosque. Tum Voss. gravat pro premit.—275 Serv. si fronte leg.—276 Duo libri nulla parte noc.—277 Olim legebatur *Et tandem vitium q. Scripti plurimi At quoddam vitium ; pr. Pol. et multi alii At quædam vitia ; pr. V. et Pal. Et quasdam vitiat ; P. At quondam vitia ; Medonian. At quidam vitium : Heins. legit At quiddam vitii ; nam in Arund. At quoddam vitii : Be. Ut quædam vitia ; P. alter At quondam vitium : Barb. præterea habet Aut quicquid vitii quique hinc conceperit, err. Georg. Grævius hætenus probabat pr. V. et Pal. Codd. lectionem ut castigaret At quasdam vitiat quicumq. &c.—278 Ex vett. Heins. dedit abrogat pro vulg. arrogat ; nonnulli etiam derogat : Be. et alius detrahit ; alius subrogat.—279 Stroz. et Lov. sem. præstant.—281 Ex Richel. Heins. reposuit quæ pro vulg. quam. In nonnullis multi pro multis.—282 Unus liber currum pro du-*

NOTÆ

280 *Tollij* Quasi dicat : Siquidem neque igitur carmina profliganda.
omnia removenda quæ habent semina 282 *Martia]* Quia ea spargebantur
nequitiae, etiam theatra prorsus tol- loca ubi gladiatores Martem exerce-
lenda : atqui istud posterius non fit ; bant, et puguas inibant.

Tollatur Circus; non tuta licentia Circi:

Hic sedet ignoto juncta puella viro.

Cum quædam spatientur in hac, ut amator eadem 285

Conveniat, quare porticus ulla patet?

Quis locus est templis augustior? hæc quoque vitet,

In culpam si qua est ingeniosa suam.

Cum steterit Jovis æde; Jovis succurret in æde,

Quam multas matres fecerit ille Deus. 290

Proxima adoranti Junonia templa subibit,

Pellicibus multis hanc doluisse Deam.

Pallade conspecta, natum de crimine virgo

Sustulerit quare, quæret, Erichthonium.

Diruatur Circus: licentia Circi non est segura: puella hic assidet viro non cognito. Quamobrem ulla porticus aperta est, siquidem nonnullæ deumbulent in ea, ut amator eodem accedat? Quis locus est venerabilior templis? Si qua est callidu in suum crimen, effugiat hæc etiam. Cum fuerit in templo Jovis, recordabitur in templo Jovis quam multas matres ille Deus fecerit. Occurret veneranti proxima templa Junonis, hanc Deam ægre passam multas adulteras. Minerva visu, petet quamobrem virgo eduxerit Erichthonium ortum ex erimine. Venerit in ædem Martis in-

~~~~~

rum. Tum plurimi scripti sternut; et unus liber sternet.—285 Burm. mallet in hoc, id est, ideo, ob hanc solam causam: et eodem, ut in vulgatis: at Heins. rescripserat eodem ex vet. plerisque.—288 Serv. est ambitiosa su.—289 Be. Constitit J. æ. J. succurrit.—291 Junonia in pr. Edd. et Gryph. ceteri Junonis.—292 Plerique scripti hanc doluisse: vulg. indoluisse.—293 Mor. nat. sine semine virg. et Leid. de semine. Pro virgo etiam unus

NOTÆ

283 *Circus*] Locus fuit Romæ a Tarquinio Prisco ludis celebrandis exstructus; cui a forma, ovi specie orbiculata, aut circulari, illud datum nomen.

Licentia] Ubi passim juvenes cum puellis, noti ignoti, sedent promiscue, et quælibet effutiant.

286 *Quare*] Siquidem Porticus amantibus etiam faveant, qui illic amoris causa conveniunt, clandi debere aut omnino everti eas contendit Poëta; siquidem tamen ex rerum abusu legitimum usum tollendum quisquam censuerit. Atque eo spectat ejus oratio, ut ne suæ Artis amatoriaræ deliciæ et lepores damnentur, quia

illis ad nequitiam abuti possint matronæ. Quæ omnia ad fucum faciendum summa arte sunt exquisita; ad persuadendum non vero satis idonea.

290 *Quam multas matres*] Hinc vides, Lector, qualis potnerit esse religio hujus generis hominum: quamque abhorrendus omnis Ethnicorum cultus, si pauculos excipias, qui istas nequitias supremo *Enti* in totum abjudicaverunt.

Matres] In Metamorphosi passim videre licet Jovis adulteria.

292 *Pellicibus*] Qualis Europa, Io, Alcmena, Ægina, Danaë, Callisto, Leda, aliæ sine numero.

293 *Virgo*] Pallas, scilicet.

Venerit in magni templum, tua munera, Martis ;	295
Stat Venus Ultori juncta viro ante fores.	
Isidis æde sedens, cur hanc Saturnia, quæret,	
Egerit Ionio Bosporioque mari.	
In Venere Anchises, in Luna Latmius heros,	
In Cerere Iasion, qui referatur, erit.	300

gentis quæ tua munera ; Venus est juncta viro Vindici ante januam. Sedens in templo Isidis, petet quamobrem Saturnia illam agitaverit per mare Ionium et Bosporium. Anchises erit qui memoretur in Venere, heros Latmius in Luna, Iasion

//////////

mater.—294 Alii *quar. quærit E.*—295 Sic Heins. scribit, sequiturque multos vett. In aliis legitur in *templ. magn. tua numina, M.* Barthius in suo reperit *Cod. templ. Lavinia M.*—296 Duriores numeri, neque recte Veneris virum, ‘Ultorem’ Martem dici puto ; cum *amator* fuerit, quem *viro* infra vs. 372. opponit : forte scripserit, *Stet Venus Ultori juncta quid ante fores ?* scilicet quæret ; *quid*, id est, quare Venus stet ante fores juncta Ultori. *Burm.*—297 Quia *quæret* paulo ante præcesserat Francius hic malebat *dicet.*—298 *Bistonioque* pro *Bistonioque* *Lovan. Hesperioque Leid. Burm. Sec.*—299 *Venere*, et *Luna*, et proximo vs. *Cerere*, Heins. suadet : vulg. in accusativo hæ voces

NOTÆ

294 *Erichthonium*] Hic ex Vulcani semine, a Pallade repulsam passi, ortus est puer draconum pedibus horribilis. Dictus est ἀπὸ τῆς ἐρίδος καὶ χθονὸς, ex contentione et humo, hac causa. Jupiter per infernam paludem Vulcano juraverat se nihil negaturum, quod Diis arma adversus gigantes fecisset. Ille Palladis postulavit nuptias. Abnuere non potuit qui sese tanta religione constrinxerat : adeoque turpissimi fabri libidini eam obicere coactus est. Minervam igitur, quod reliquum fuit, hortatus est, ut pudicitiam defenderet, quod ea egregie præstitit : sed per eam luctam Vulcani semen in terram decidit. Inde Erichthonius : quanquam alii aliter. ‘Minervæ vero curas in eo tollendo vide in Metam.

295 *Tua*] Quia Marti ultori illud templum, quod bello pro ultione patris suscepto voverat, extruxit Augustus.

296 *Juncta*] Quia Veneris genitricis ædes Martis templo proxima : ut hinc pronum sit ejus cum illa adulterium

recordari : tum nequitiæ ejusmodi aucupari. Ceterum observa, Lector, quanta industria voces conquisierit Poëta, quæ maxime instituto faveant. Ut rem ipsam narrat, non videtur quisquam posse ad Martis ædes accedere, quin illum adulteria suadentem audiat aut videat.

297 *Cur*] Quia, scilicet, Io pellex fuit, Juno eam, in vaccam mutatam, toto orbe agitavit, donec in Isin in Ægypto conversa est. Quam fabulam vide in Metam. namque frustra toties easdem quisquilias everteremus. Festinanter, et carum rerum tollendarum causa quæ bonæ sunt, cetera perstringenda. In iis non immorandum.

299 *Anchises*] Qui ex Venere Æneam suscepit.

Latmius] Endymion, a Latmo Cariæ monte sic dictus, quem Luna amavit.

300 *Iasion*] Qui Jovis et Electræ filius ex Cybele uxore Corybantum genuit : ex Cerere vero per adulterium Plutonem,

Omnia perversas possunt corrumpere mentes :

Stant tamen illa suis omnia tuta locis.

At procul ab scripta solis meretricibus Arte

Submovet ingenuas pagina prima nurus.

Quaecumque irrumpit, quo non sinit ire sacerdos, 305

Protinus hoc vetiti criminis acta rea est.

Nec tamen est facinus molles evolvere versus :

Multa licet castæ non facienda legant.

Sæpe supercilii nudas matrona severi,

Et Veneris stantes ad genus omne, videt. 310

Corpora Vestales oculi meretricia cernunt :

Nec domino pœnæ res ea causa fuit.

in Cerere. Cuncta possunt perdere animos corruptos. Attamen illa omnia stant suis sedibus. At prima pagina arceat honestas matronas ab Arte scripta solis scortis. Quaecumque per vim accedit quo sacerdos prohibet accedere, ea re continuo arguitur interdicti sceleris. Neque tamen est flagitium perlegere lasciva poemata; licet pudicæ evolvant plurima non admittenda. Matrona frequens casti supercilii intuetur nudas meretrices, et sese præbentes ad omne genus Veneris. Oculi Vestales spectant corpora meretricia; neque ea res fuit causa mulctæ a Domino.

scribuntur.—300 Alii *Iasius*.—301 Ber. *perv. poterunt corr.* Duo scripti *possunt pervertere ment.*—303 Alii *Et proc.* Gryph. et nonnulli editi *Sed proc.*—304 *Nurus* ex quatuor vett. Heins. reposuit pro vulg. *manus*: Burm. etiam notat hasce voces sæpe librariorum confudisse, probatque *nurus*.—305 *Irrumpit*, quo multi vett. alii *crumpit*, *qua*.—306 Ex quatuor scriptis Heins. recepit *hoc* pro vulg. *hæc*: tres etiam *hinc*.—307 Multi editi et sex scripti *Non tam.* unus *Nil*.—312 Heins. hunc vs. adulteratum censet, aut scribendum *Nec damno scenæ res ea visa fuit*: in voces *res ea* pro var. lectione Comb. exhibet

NOTÆ

302 *Tuta*] Neque porticus neque templa evertuntur, quia ex illis, ant in illis, ingeniosæ ad nequitiam mulieres male faciendi ansam præripiunt: adeoque neque Amatorii libelli tollendi, aut eorum Auctor profligandus. Atque hic verus est sensus hujus loci, ni fallor: neque placent quæ in eum alii quos quidem vidi protulerunt.

305 *Quaecumque*] Neque se vatem neque Veneris sacerdotem reum esse a simili arguit Naso; sed eam quæ prohibita inspexerit.

308 *Licet*] Verum. Sed nequitias docere atque libidinem proritare non licet.

309 *Severi*] Si credere fas est: Catone namque theatrum ingresso, non ausus est populus ut nudarentur mulieres poscere, quamobrem discessisse testatur Valer. Maximus, ne præsentia sua spectaculi consuetudinem impediret. Si quæ ergo essent supercilii severi matronæ, Florales ludos certe non spectassent, quibus turpissimæ meretrices lasciviam suam ostentui haberent.

312 *Domino*] Pontifici Maximo, qui in Vestales animadvertibat, si castitatem violasset. Quamquam suspectus est erroris hic versus.

At cur in nostra nimia est lascivia Musa ?

Curve meus cuiquam suadet amare liber ?

Nil nisi peccatum, manifesta que culpa, fatendum est : 315

Pœnitet ingenii iudicii que mei.

Cur non, Argolicis potius quæ concidit armis,

Vexata est iterum carmine Troja meo ?

Cur tacui Thebas, et mutua vulnera fratrum ?

Et septem portas, sub duce quamque suo ? 320

Nec mihi materiam bellatrix Roma negabat :

Et pius est, patriæ facta referre, labor.

Denique, cum meritis impleveris omnia, Cæsar,

Pars mihi de multis una canenda fuit.

At quamobrem nimia est mollities in nostra Musa? Vel cur meus liber consulit cuiquam amare? Nihil est nisi delictum et crimen evidens, agnoscendum est: piget ingenii et iudicii mei. Quare Troja, quæ diruta est telis Argolicis, non agitata est denuo meis versibus? Quamobrem silentio prætermisi Thebas, et mutua vulnera fratrum? et septem portas, singulas sub duce suo? Neque Roma bellicosa recusabat mihi argumentum: atque pius est labor memorare acta patriæ. Denique, Cæsar, siquidem cumula veris omnia beneficiis, una pars de multis fuit mihi

Roscia.—314 Pro cuiquam quædam Edd. nequam; Jun. quicquam; Lov. aliquem; unus Heins. quenquam.—315 Fatendum ex multis vett. alii fatenda: unus liber silentium; alius ferendum.—317 Pr. Ed. quæ decedit arm.—318 Pro Vexata duo libri Versata; unus Exacta: Heins. conj. Eversa.—319 Gottorph. cur pro et. Mox Francius volebat fratres per appositionem.—321 Alii Non mihi. Mox Be. mut. pugnatrix R. Tum Mor. negavit.—322 Mor. et Serv. Et plus est. Tum in duobus erat patr. bella ref. Burm. conj. fata.—323 Mor.

NOTÆ

313 *At cur*] Se ipsum damnat Poëta: quod quidem non merito tantum, sed oratorie, et arte ad impetrandam veniam accommodatissima.

317 *Argolicis*] A Græcis eversam Trojam cantaverat Maro. Illud idem argumentum potuisse assumere se de novo, non sine callida sui commendatione, dicit Poëta.

318 *Vexata*] Quia Trojæ labores Virgiliano describuntur carmine, ideo 'vexata' dicitur.

319 *Thebas*] Quæ nrbs Bæotiæ, antecerte bellum ad eam gestum, Statio Poëtæ egregii operis præbuit argumentum.

Fratrum] Eteoclis et Polynicis, qui mutuo vulnere, ad singulare certamen congressi, occubuerunt. Filii fuerunt Œdipi Thebanorum regis; quorum passim repetitam historiam, huc frustra transcribere visum est.

320 *Suo*] Ea lege Œdipus regnum suum Eteocli atque Polynici reliquerat, ut alternis annis regnarent. Majori natu Eteocli priores partes Polynices concesserat: verum ille, expleto anno, regno cedere fratri recusavit. Quare hic ad Adrastum Argivorum regem confugit, qui paratis maximis copiis cum Amphiarao, Hipomedonte, Capaneo, Tydeo, Par-

- Utque trahunt oculos radiantia lumina Solis; 325
 Traxissent animum sic tua facta meum.
 Arguor immerito. Tenuis mihi campus aratur :
 Illud erat magnæ fertilitatis opus.
 Non ideo debet pelago se credere, si qua
 Audet in exiguo ludere cymba lacu. 330
 Forsan (et hoc dubitem,) numeris levioribus aptus
 Sim satis; in parvos sufficiamque modos.
 At si me jubeas domitos Jovis igne Gigantas
 Dicere; conantem debilitabit onus.
 Divitis ingenii est immania Cæsaris acta 335
 Condere, materia ne superetur opus.

describenda. Et quemadmodum lumen coruscum Solis ducit oculos; tua acta ita durissent meam mentem. Accusor indigne: exiguus ager a me colitur. Illud opus erat magnæ copię. Si qua navicella non reformidat ludere in parvo stagno, non debet idcirco se committere mari. Forte etiam incertus sim, an sim satis paratus ad versus tenuiores, et par sim levibus modis. At si me cogas cantare Gigantes protritros fulmine Jovis, onus franget nitentem. Est ingenii fertilis scribere facta ingentia Cæsaris; ne carmen vincatur argumento. Et tamen aggressus eram :

//////////

mer. impleverit omnia. Leid. impleverat.—324 Francinus Pars modo de.—330 Bersm. edidit Audeat exig. Tum Mor. et tres alii currere cymb.—331 Plurimi editi Forsan et hoc dubitem: alii Forsitan hoc: prim. Vatic. et tres alii, Forsitan hæc. Lege, Forsitan et dubitem. Heins. Forsan in hoc dubitem Gryph. Mycill. et alii: forsant et hic dubium Gottorph. dubito etiam tres. Vir doctus in Supplement. Aetor. Lips. tom. vi. Sect. 2. legebat, servata vulgata lectione, sed ita distinguens, Forsan (et hoc dubitem) numeris, &c. optime: sic Ep. xvii. 37. 'Hoc quoque enim dubito.' Vid. ad Quintil. de Inst. Orat. xii. 1. Barm.—332 Mor. et Jun. in parvis...modis.—334 Be. debil. opus.—335 Unus

NOTE

thenopæo, et Polynice ipso, in generum assumpto, adversus Eteoclem bellum gessit. Horum ducum unusquisque portam sibi oppugnandam ceperat: namque Thebis septem fuerunt. Illud nunc agitur.

324 *Pars*] Meritorum tuorum, o Cæsar. Nunc vero et summa arte et veris rationibus causam suam agit Poëta.

327 *Arguor*] Convertio est ingeniosissima, tum ad facti sui excusationem tum ad Cæsaris laudem.

Tenuis] Metaphora aptissima, quæ se levioribus tantum idoneum esse agnoscit Poëta. Per tenuem campum

enim, leve argumentum aut materia intelligitur.

328 *Illud*] Quodcumque ex Augusti præclaris factis in Poëmatis argumentum desumsisset.

Fertilitatis] Fertilis atque uberis ingenii.

329 *Non ideo*] Alia Allegoria eodem spectans.

331 *Levioribus*] Elegiis, quibus levior materia tractatur.

333 *Jovis igne*] Fulmine.

Gigantas] Qui bellum adversus Deos ausi movere: de quibus in Metam.

334 *Onus*] Operis difficultas.

Et tamen ausus eram: sed detractare videbar,

Quodque nefas, damno viribus esse tuis.

Ad leve rursus opus, juvenilia carmina, veni;

Et falso movi pectus amore meum.

340

Non equidem vellem: sed me mea fata trahebant,

Inque meas poenas ingeniosus eram.

Hei mihi, quod didici! quod me docuere parentes,

Litera que est oculos ulla morata meos!

sed videbar detrachere, et, quod nefas, esse detrimento tuæ virtuti. Rursus redi ad opus tenue et versus juveniles; et perculi animum meum ficto amore. Nollem equidem, sed sors mea me cogebat, et eram solers in meum supplicium. Hei mihi, quod profeci in literis! quod parentes erudierunt me, et ulla litera detinuit oculos meos!

////////

Heins. est ingentia C. Tum Gottorph. C. arma.—337 Alii *sed detractare* v. nonnulli vett. *delirare*: 'pr. Pol. Hamburg. et P. *derecitare*; an pro *depre-tiare*?' Heins. *Dedecorare* unus; *decertare* alius; et duo libri habent *detractare* *verebar*.—340 Bersm. *Ut fals. P. fasso mov.* et Heins. *volebat fori pect.*—342 Excerpt. Voss. et quatuor libri *Inq. meos casus ing.*—343 *Quod in utro-*

NOTÆ

336 *Condere*] Componere, scriptis ad posteros transmittere, et quasi æterna renovare. Hinc vero apparet, disticho superiore per Jovem Augustum allegorice intelligendum; per Gigantas, eos omnes qui adversus illum bello congressi.

Materia] Dieta factis exæquanda oratori esse docuit Crispus; quanto magis Poëtæ, cujus opus materiam exornare et superare debet?

337 *Detractare*] Alii *detractare*, Tuæ laudi detrachere.

338 *Viribus*] Virtuti.

339 *Juvenilia*] Quæ juvenum lusus, materia ingenio meo tenui accommodata, exponerent.

340 *Falso*] Quasi ipse non amaverit, sed aliorum ineptos amores scripserit.

341 *Mea fata*] 'Ipse quidem pol sapiens fingit fortunam sibi:' siquidem memineris, Naso. Verum et ita loquuntur nostri homines plerique. Si quid ipsi contra Gratiae instinctum turpissimè admiserunt, 'Oh! Deus sic voluit,' inquit: 'Mihi gratiam

efficacem non indulsit: namque si iudulisset, proculdubio ejus decreta sunt immutabilia: ille omnia potest: neque cespitassem. Nobis ignoscat.' Siquid exsuperans gratia, nescientibus illis forte, præstitit; tunc id totum in sese derivant. Atque eo modo, sive bene sive male agant, superbiunt ipsi, Deum non tantum debito honore spoliant, sed et illi nequitiam suam affingunt. Scelera et genera sacrilega! Sed quod magis dolendum, Theologastri quidam, cum hanc materiam enarrandam assumerint, non audent loqui; videntur asperos carduos comedere. Atque ita quisque ad ingenium suum redit. Deus omnia præstiterit, homines singuli per Averni descensum cælos penetrabunt. Vapida pectora et vanitatis ludibria! Scilicet ipsi vivimus per gratiam; non Deus.

342 *Pænas*] Quia exilio pulsus propter Amorum libellos; uti quidem ille credendum suadet.

343 *Didici*] Non literæ, sed ingenium lascivum obfuit.

Hæc tibi me invisum lascivia fecit, ob Artes, 345
 Quas ratus es vetitos sollicitasse toros.
 Sed neque me nuptæ didicerunt furta magistro:
 Quodque parum novit, nemo docere potest.
 Sic ego delicias, et mollia carmina feci,
 Strinxerit ut nomen fabula nulla meum. 350
 Nec quisquam est adeo media de plebe maritus,
 Ut dubius vitio sit pater ille meo.
 Crede mihi, mores distant a carmine nostri.
 Vita verecunda est, Musa jocosa, mihi.

Hæc lascivia reddidit me tibi odiosum, propter Artes, quas credidisti appetiisse lectos prohibitos. Verum neque matrimonio junctæ edoctæ sunt adulteria me præceptore: et nullus potest docere quod non intelligit. Ego ita scripsi amores et lascivos versus, ut nulla fabula tetigerit nomen meum. Neque adeo ullus est vir de medio populo, ut ille sit pater incertus mea culpa. Fidem mihi adhibe: mores differunt a nostris versibus. Vita est mihi honesta, Musa festiva. Magnaque pars

que loco ex melioribus repositus Heins. pro vulg. cur: multi etiam *quid d. quid.*—341 Fr. Lit. cur ocul. Lov. *quidre.*—345 Non procedere mihi sensus videtur; nam nihil præcessit, unde hæc lascivia dici possit: quare vel legendum, *At tibi*, vel, quod mallet, *Hæc tibi me invisum lascivas fecit ob artes: hæc*, litera scilicet, me tibi invisum fecit, quia ex studio et Poëtices cultu proveniunt illæ artes lascivæ, quas tu ratus es adulteria docere, quæ tu lege severissima coercuisti. *Burm.*—346 [Pro vulg. *solicitare*,] *solicitasse* plerique scripti et optimæ Editiones: *focos* Excerpt. Vossii; perperam. *Burm.*—348 Pr. Pol. *Quique par.* Lov. *Quaque:* Mor. *Quod minime nov.*—350 Duo libri *Arguat ut nom.* Jun. *Arguit*, vel *Læserit*; tres alii etiam *Læserit.*—352 Jos. Scaliger legit *Ut vitio factus s. p. i. m.* atque 'filios vitio' dicit esse spurios, et 'facere patrem vitio' de mæcho dicit; ut Martialis. XII. 43. 'Huic semper vitio pater fuisti.' *Bersm.*—353 Heins. *dist. mor. inverso ordine.*—354 *Mihi* Heins. recepit ex vet. libro pro vulg. *mea est.*—

NOTÆ

346 *Vetitos*] Matronarum, scilicet.

347 *Furta*] Inconcessam Venerem.

348 *Parum novit*] Quasi vero ille matronam nesciat corrumpere, qui aliam quamvis puellam! Ista ad ludendum, quod optime noverat Naso, non ad persuadendum suum apta.

350 *Fabula*] Scilicet ideo fuerit ille castissimus, quia in ore non fuerit omni populo! Aliter ipse docuit Naso.

352 *Dubius*] Quod illius conjugem tetigerim.

Vitio] Adulterio. Non, præceptis, ut exposuerunt.

353 *Credemhi*] Non credo tamen:

namque nimius es in cogitandis, probandis, atque amandis quibusque Veneris illecebris atque deliciis. Fuga consulendum sibi ipse frequens indicasti, vix aliter: neque aliter suadet Ratio et Veritas. Jamdiu periit, qui a cogitatione voluptaria mentem revocare non poterit: neque in medio præcipitio constiterit, qui pedem in aditu reprimere nequiverit.

Distant] Sese dicit non illud fecisse quod suavit. Ceterum et suadere ipsum est in moribus: et ille jam fecit qui amavit.

- Magnaue pars operum mendax et ficta meorum 355
 Plus sibi permisit compositore suo.
 Nec liber indicium est animi, sed honesta voluptas,
 Plurima mulcendis auribus apta ferens.
 Accius esset atrox; conviva Terentius esset:
 Essent pugnaces, qui fera bella canunt. 360
 Denique composui teneros non solus amores:
 Composito pœnas solus amore dedi.
 Quid, nisi cum multo Venerem confundere vino,
 Præcepit Lyrici Teia musa senis?

scriptorum meorum et falsa et ficta amplius sibi indulsit suo auctore. Neque liber est indicium mentis, sed est voluptas honesta exhibens plurima idonea ad capiendas aurcs. Accius esset crudelis; Terentius esset popino; qui scribunt sæva bella essent bellicosi. Denique non solus scripsi molles Amores: solus lui pœnas Amore scripto. Musa Teia senis Lyrici quid docuit nisi miscere Venerem multo mero?

355 Alii legunt *Magnaue p. mendax operum est et f.*—358 Vulg. legebatur *apt. refert*: 'Prim. Polit. et tres alii, *feret*: prim. Vatican. et duo præterea, *feres*: quatuor, *ferens*; quod sequor. Superiori etiam versu pro *voluntas* reposui *voluptas* cum prim. Vatic. et duobus aliis.' Heins. *Apta damus* duo cum prima editione: *dabat* Moreti: *acta refert* quatuor cum Bernens. *acta ferunt* alius; *acta feret* prim. Polit. *Voluptas* vero recte; ut etiam Cæcilius apud Minutium Felicem, cap. 12. vocat ludos scenicos, 'honestas voluptates,' ubi vide comment. *Burm.*—359 *Operumque Terentius esset* Francof. quod quid sit nescio: sed tu vide ad Petron. cap. 33. *Burm. Sec.*—360 P. alter *Ess. pugnantes, qui*: Mor. *atroces.*—361 Pro *teneros* Lov. *demens.*—362 Lov. cum alio *tuli pro dedi.*—363 *Venerem*

NOTE

355 *Mendax*] Forte istud verum: sed fallaciam esse in vero magis adhuc crediderim.

356 *Suo*] Ovidio, qui plura dixit quam fecit.

357 *Nec liber*] Verissime, si quicquam aliud. Superest ut honestam voluptatem esse probaveris, ultro ad libidinem et nequitiam primum humanum ingenium, deliciis insuper ad easdem acuere.

359 *Accius*] Poëta qui Tragœdias scripsit, et ex Sophocle in Latinum vertit; duriuscule, ut Ciceroni visum: quod in temporis vitium rejicit Quintil.

Atrox] Quia Tragœdiarum suarum tale argumentum. Adeoque huc deni-

Delph. et Var. Clas.

que *redit* Nasonis oratio: Ego non sum arguendus, siquidem lasciviora quædam scripsi in Amoribus: namque illud non meum, sed Argumenti et Amoris fuerit vitium. Non dicitur Accius crudelis, qui tyrannorum atrox ingenium et similia scripsit: ergo neque ego lascivus, qui Amatorum indolem, aliaque id genus, pro ratione argumenti, expolivi.—Cujus generis sit ista ratio non ambigent qui Terentium legerint, aut Ædilium fuisse meminere prius fabulas excutere quam ad populum referrentur. Quædam omnino silentio prætereunda suadet pudor. Alia vituperanda, non laudanda, Virtus, &c.

Conviva] Quia in ejus Comædiis de

Lesbia quid docuit Sappho, nisi amare puellas?

365

Tuta tamen Sappho, tutus et ille fuit.

Nec tibi, Battiade, nocuit, quod sæpe legenti

Delicias versu fassus es ipse tuas.

Fabula jucundi nulla est sine amore Menandri:

Et solet hic pueris virginibusque legi.

370

Ilias ipsa quid est, nisi turpis adultera, de qua

Inter amatorem pugna virumque fuit?

Quid prius est illi flamma Chryseidos? utque

Fecerit iratos rapta puella duces?

Sappho Lesbia quid docuit nisi puellas amare? Tamen Sappho secura, et ille fuit securus. Neque tibi obfuit, Battiade, quod sæpe ipse confessus es carmine tuas voluptates legenti. Nulla est Comædia faceti Menandri sine Amore: atque hic solet legi ab adolescentulis et puellis. Quid est ipsa Ilias, nisi obscæna meretrix, de qua certamen fuit inter Amatorem et maritum? Quid prius est illi Amore Chryseidis? et ut puella sublata moverit iram ducum? Vel quid est Odyssea, nisi

//////////

perfundere Ms. Bersm. post hoc distichon in Puteaneo et nonnullis aliis legebatur in margine ascriptum, *Alocus ingentes morit præceptor amores, Alceus ipse tamen transit in urbe sua.* Quæ Heinsius credit ex Ciceron. iv. Tusc. 33. a sciolo quodam repetita, ubi Alcæus de Juvenum amoribus scripsisse dicitur, et Anacreonti jungitur: et veteres lyricos non nisi amatoria scripsisse dicit Pindarus ii. Isthm. initio: ubi Schol. Alcæum, Ibycum, et Anacreonta conjungit, qui cum rogaretur, cur non Hymnos in Deos potius, quam pueros scriberet, respondit, *οἷός τε ἡμῶν θεοὶ εἶναι*: quare et in hoc spurio versu pro *Alocus* forte *Ibycus* legi deberet; et versu secundo *mansit in urbe sua*: æternum ipsum Anacreonta fuisse sobrium et temperantem, cum laudes vini et ebrietatis caneret, docet Athenæus x. 7. *Burm.*—367 *Be. Bucchiae.*—370 Pro hic Heins. malit hæc, scil. fabula.—371 In aliis libris *Ilias* i. q. c. aliud nisi adult.—373 Illi meliores, teste Heins. vulg. illic. Deinde pro *utque* plurimi aut qui; et tres libri *an quæ.*—374 Pro *rapta* unus liber *lapsa*. Jun. *bella movere*

NOTÆ

adulescentum computatim enclis agitur; in quibus Syrus præsertim laute munus administravit suum.

364 *Teia*] Anacreontis Poëta, qui Teon, urbem et portum Ionæ, patriam habuit.

365 *Lesbia*] Lesbos Ægæi maris insulam, e regione Trojæ, patriam habuit Sappho; quæ libris suis poemata lasciva, Elegias, Epigrammata, aliaque comprehendit: de qua in præcedentibus.

367 *Battiade*] Callimachus est, qui a Batto generis sui auctore, qui Cyrenen condidit, illud nomen ac-

cepit. Lyden puellam amavit, de qua etiam scripsit Elegias.

369 *Menandri*] Is fuit Atheniensis Comædiarum scriptor, quarum nonnullas Terentius Latinas fecit.

371 *Ilias*] Quæ Homeri opus, de Ilio seu Troja a Græcis, ob raptam Helenam, subversa.

Ipsa] Maximam laudem habet hoc in loco hæc vocula; ut Homeri Iliadem omnium faciat Poëmatum præstantissimum.

Adultera] Quia ob turpissimam illam, Helenam scilicet, a Paride raptam, bello conflagravit tota Asia, in

Aut quid Odyssea est, nisi fœmina, propter amorem, 375
 Dum vir abest, multis una petita procis?
 Quis, nisi Mæonides, Venerem Martemque ligatos
 Narrat, in obscœno corpora presa toro?
 Unde, nisi indicio magni sciremus Homeri,
 Hospitis igne duas incaluisse Deas? 380
 Omne genus scripti gravitate Tragœdia vincit:
 Hæc quoque materiam semper amoris habet.
 Nam quid in Hippolyto, nisi cæcæ flamma novercæ?
 Nobilis est Canace fratris amore sui.
 Quid? non Tantalides, agitante Cupidine currus, 385
 Pisæam Phrygiis vexit eburnus equis?

una fœmina expetita a multis procis, propter Amorem, dum maritus abest? Quis nisi Mæonides refert Venerem et Martem junctos, corpora deprehensa in turpi lecto? Unde sciremus, nisi declaratione magni Homeri, duas Deas correptas Amore hospitibus? Tragœdia est supra omne genus scripti, gravitate: hæc etiam semper habet argumentum ex Amore. Num quid in Hippolyto, nisi Amor cæcæ novercæ? Canace est celebris Amore fratris sui. Quid, annon Tantalides eburnus duxit Pi-

//////////

duces: Be. rapta puella viros.—376 Unus Heins. sola pro una. Mox procis Heins. recepit ex vett. edd. et multis scriptis pro vulg. viris.—377 Aut legendum est Quid? non Mæon. ut in Amor. II. 9. 7. et mox Quid? non Tant. aut Quis nisi; quod posterius quinque scripti agnoscunt. Heins.—378 P. Lov. et plurimi alii cum pr. Ed. corp. pressa tor. unus nuda; duo juncta.—383 Excerpt. Voss. et Gryph. nis. scævæ flamm. Bersm. var. lect. scævæ, vel scævæ.—384 Francius pro sui volebat soror.—386 Pol. et duo alii Pisidiam; Pal.

NOTÆ

quam conjuraverunt omnes Græciæ Principes.

372 *Amatorem*] Paridem.

Virum] Menelaum.

373 *Chryseidos*] In principio statim Iliados Agamemnonis erga Chryseida, seu Astynomen, Chrysæ Sacerdotis filiam, amor describitur.

374 *Puella*] Briseis est, quam Achilli eripuit Agamemnon, postquam Astynomen suam patri coactus est restituere: qua re gravissimæ inter eos ortæ inimicitiae.

375 *Odyssea*] Quæ alterum Homeri opus, de Ulyssis erroribus, a quo Græcæ nomen habuit.

Fœmina] Penelope, Ulyssis conjux; quam multi, absente marito, expeti-

verunt, uti dictum in Epistolis.

377 *Mæonides*] Homerus.

378 *Prensa*] Tennissimis retibus comprehensus Vulcanus Veneris maritus Diis omnibus, sese insuper deridendum præbuit. Qua de re in Metamorphosi.

380 *Hospitis*] Ulyssis, scilicet.

Deas] Calypso, quæ naufragum Ulyssem hospitio excepit; Circe: de quibus in Metam.

383 *Hippolyto*] Tragœdiam dicit, quæ de Hippolyto a quopiam Poëta Græco conscripta: ubi Phadræ novercæ illius amor descriptus. Quæ omnia et in Epistolis vidimus et in Metam.

384 *Canace*] Hujus scelestum amo-

Tingeret ut ferrum natōrum sanguine mater,
 Concitus a læso fecit amore dolor.
 Fecit amor subitas volucres, cum pellice regem,
 Quæque suum luget nunc quoque mater Ityn. 390
 Si non Aërophen frater sceleratus amasset;
 Aversos Solis non legeremus equos.
 Impia nec tragicos tetigisset Scylla cothurnos,
 Ni patrium crinem desecuisset amor.
 Qui legis Electran, et egentem mentis Oresten, 395
 Ægisthi crimen Tyndaridosque legis.

sæam equis Phrygiis, Amore regente currus? Dolor motus ab amore offenso causa fuit ut genitrix inficeret cultrum cruore filiorum. Amor mutavit in ares repentinas regem et pellicem, et matrem que nunc etiam deflet suum Ityn. Si frater scelestus non amasset Ærophen, non legeremus equos Solis retroactos. Neque Scylla impia tetigisset cothurnos Tragicos, nisi Amor totondisset crinem patrium. Qui legis Electran, et Oresten mente captum, legis crimen Ægysthi et Tyndaridis. Nam

Piscediam; Serv. Piseidam; unus liber Posidiam.—389 Lov. vol. subita cum pell. Be. vol. cum conjuge reg.—391 Phurimi scripti Europen; alii etiam Ærophen.—393 Mor. S. libellos.—394 Leid. crin. deseruisset am.—395 Pro

NOTÆ

rem vide in ejus ad Macareum fratrem epistola.

385 *Tantalides*] Pelops Tantali filius, cujus videsis fabulam in Metam. namque ineptum foret subinde easdem nugas inculcare.

Currus] Nimirum Amoris causa curule certamen cum (Enomao, non sine gravissimo periculo, iniit: ut videre est in Metam.

386 *Pisæam*] Hippodamiam, (Enomai filiam, ex Pisa Arcadiæ urbe, quæ, patre victo, Pelopi in uxorem cessit.

Phrygiis] Quia Pelops Phrygius.

Eburnus] Quia eburneum humerum, in ejus locum quem Ceres comederat, Dii, quibus illum Tantalus pater epulandum apposuerat, restituerunt.

387 *Mater*] Medea, cujus Amor veneficæ non ex Tragædiis modo, sed ex obviis quibusque Poëmatibus cognoscitur.

389 *Regem*] Tereum, cujus, ut et Philomelæ pellicis, et Procnes fabulam vide in Metam.

390 *Ityn*] Filius fuit Terei ex Procne.

391 *Aërophen*] Atrei fuit uxor, quæ cum Thyeste Atrei fratre concubuit; tragicisque scriptoribus argumentum insigne præbuit.

392 *Aversos*] Istud dicit quia Thyesti fratri comedendum filium Atreus, ut uxoris stupratæ injuriam ulcisceretur, apposuit. Quod nefas Sol ne videret, currum retro egisse dicitur.

393 *Scylla*] Ejus crimen, atque patri sublatum crinem, vide in Metam.

Cothurnos] Cothurnus proprie calceamentum est, quo in tragædiis agendis utebantur; qui etiam pro stylo sublimiore non semel ponitur.

395 *Electran*] Fuit hæc Agamemnonis filia, adeoque Orestæ soror; quæ Sophocli atque Euripidi Tragædiæ

Nam quid de tetrico referam domitore Chimæaræ,

Quem leto fallax hospita pæne dedit?

Quid loquar Hermionen? quid te, Schœneia virgo?

Teque, Mycenæo Phœbas amata duci?

400

Quid Danaën, Danaësque nurum, matremque Lyæi?

Hæmonaque, et noctes cui coiere duæ?

quid dicam de sævo domitore Chimæaræ, quem dolosa hospita fere morti tradidit? Cur memorem Hermionem? Cur te, puella Schœneia, teque, Phæbas, dilecta a dace Mycenæo? Quid Danaën, et nurum Danaës, et matrem Lyæi? Et

////////

et quidam Codd. habent nec; alii vel.—397 P. Be. et sex libri Quid tibi de tetr. unus Nam q. d. tetricæ ref.—399 Menela legendum putat te, Ceneia virg. unus liber Cepheia, ut Andromeda intelligatur.—401 Pro Danaën quidam Codd. exhibent Danaum. Tam nonnulli Danaumque, Danaïque, et Danaasque.—402 Quidam Alcmenam, vel Almenam et noct. Mox

NOTÆ

argumentum præbuit.

Egentem mentis] Hujus insaniam Pyladisque amici fidem non multo ante vidimus.

396 *Ægisthi*] Qui Thyestis filius Agamemnonem obruncavit.

Tyndaridos] Clytæmestræ, Tyndari filiæ, atque Agamemnonis uxoris.

397 *Chimæræ*] Quod monstrum indomabile, Leonis capite terribile, pedibusque draconibus horrendum, supra habuimus in Metam. Bellerophon vero sustulit, qui hic ejus domitor dicitur.

398 *Hospita*] Sthenobæa, Præti regis uxor, quæ Bellerophontem ad furtivum concubitum cum pellicere non potuisset, illum apud regem, quasi se de stupro interpellasset, accusavit. Quæ res, nisi virtutis eximiæ fuisset, Bellerophontem prope perdidit. Quam fabulam prolixè habet Apollodorus.

399 *Hermionen*] Quæ Menelai et Helenæ filia Oresti Agamemnonis desponsata; deinde ab Ægistho Pyrrho Achillis filio promissa, Tragediarum scribendarum fuit etiam Argumentum.

Schœneia] Atalanta est, Schœnei regis filia, ejus fabulam habes Met. x.

400 *Mycenæo*] Agamemnoni, Mycenarum regi; qui quidem Cassandra Priami filiam, Apollinis seu Phœbi sacerdotem fatidicam, amavit, atque Mycenæ captivam captivus ipse duxit.

401 *Danaën*] Quam Jupiter amavit, atque in pretium, seu aureum imbrem, versus, stupravit.

Nurum] Andromeden designat, quam Persæus, Danaës filius, habuit uxorem; uti dictum in Metam.

Matremque] Semele est, quæ Bacchi seu Lyæi aut Liberi patris mater: de cujus cum Jove concubitu, itemque Junonis zelotypia, vide in Metam.

402 *Hæmona*] De isto Hæmone in Sophoclis Antigone; cujus hæc est fabula. Illa contento edicto ne quis Polynicem sepeliret, eum, quia frater erat, humavit. Deprehensa, Creontis regis jussu, ad Polynicis tumulum juglatur. Hæmon qui eam perditè amabat, ibidem, pectore ense perfosso, sibi mortem conscivit. quem et secuta est Eurydice mater doloris impatiens.

Quid generum Peliae? quid Thesea? quidve Pelasgum,

Iliacam tetigit qui rate primus humum?

Huc Iole, Pyrrhique parens; huc Herculis uxor, 405

Huc accedat Hylas, Iliadesque puer.

Tempore deficiat, tragicos si persequar ignes;

Vixque meus capiat nomina nuda liber.

Est et in obscœnos deflexa Tragœdia risus,

Multaque præteriti verba pudoris habet. 410

Hæmonem, et noctes duas quæ junctæ sunt? Quid generum Peliae? Quid Theseum? quidre illum, qui primus Græcorum tetigit nare terram Iliacam? Huc addatur Iole, et mater Pyrrhi; huc conjux Herculis, huc Hylas, et puer Iliades. Tempus me deficiat, si recenseam amores Tragicos, et vix liber meus contineat sola nomina. Tragœdia est etiam deducta in turpes risus, et habet multa dicta pudoris omissi.

*****

cui ex Heins. emend. vulg. quæ.—401 Nonnulli qui pede tang.—405 Leid. Priamique par.—406 Multi scripti et quidam editi Iliacusque pu.—407 Got-torph. Temp. destituar, trag. et in multis deficiam, unde Heins. conj. deficient. Deinde tres libri si prosequar ign. et Be. persequar omnes.—408 Capiat ex duobus vett. placet Heins. præ vulg. capiet. Tum Be. nom. sola lib.—409 Leid. obsc. defleta, vel conversa Tr. Pal. commixtu; alius deveza; pr. V. commissa.—410 Pro præteriti Tanaq. Faber reponit prætexti. 'Nihil mutandum hic,

NOTÆ

Noctes] Tres alii dicunt, quibus continuis cum Alcmena Herculis matre Jupiter consuevit.

403 Generum] Admetus est, qui Alcesten, Peliae filiam, duxit uxorem, de qua Euripidis Tragœdia.

Thesea] Qui heros Tragœdiarum scriptoribus non levia præbuit argumenta.

404 Primus] Protesilaum indicat; qui Thessalus fuit, atque adeo Pelasgus ab iis qui primi Thessaliam tenuerunt appellatur. Illum vero in Laodamiæ uxoris epistola primum ab Hec-tore maectatum diximus.

405 Iole] Quæ Enryti (Echalæ regis filia, ab Hercule adamata, atque ab eodem, occiso patre, sublata, Hyllo filio in uxorem cessit.

Parens] Deidamia est, Lycomedis, Scyri insulæ regis, filia; apud quem Thetis Achillem sub muliebri habitu celavit, hic vero Pyrrhum ex illa genuit.

Uxor] Megaram dicit, Creontis Thebanorum regis filiam, quam Iolao postea concessit. Per illam autem Tragœdia est intelligenda, in qua non gesta tantum, sed et Herculis Amores, legebantur.

406 Hylas] Tragœdia, in qua Hylas puer, Herculis comes et deliciæ.

Iliades] Ganymedes est Trojanus, Troi regis filius, qui Jovis pincerna, Junonis etiam zelotypiam movit.

407 Ignēs] Amores, qui in Tragœdiis continentur.

408 Nomina] Eorum quorum Amores etiam Tragœdiis argumentum luctuosum præbuerunt.

Nuda] Sine omni vitæ eorum narratione, quorum Amores in Tragœdiis describuntur.

409 Risus] Contra decorum, siquidem luctuosa in Tragœdiis tractantur.

410 Præteriti] Neglecti atque violati.

Nec nocet auctori, mollem qui fecit Achillem,
 Infregisse suis fortia facta modis.
 Junxit Aristides Milesia crimina secum :
 Pulsus Aristides nec tamen urbe sua.
 Nec, qui descripsit corrumpi semina matrum, 415
 Eubius, impuræ conditor historiæ.
 Nec qui composuit nuper Sybaritida, fugit :
 Nec quæ concubitus non tacuere suos.
 Suntque ea doctorum monumentis mixta virorum,
 Muneribusque Ducum publica facta patent. 420

Neque obest auctori, qui fecit suis carminibus amantem Achillem intermisisse egregia facinora. Aristides composuit crimina Milesia : neque tamen Aristides ejectus urbe sua. Neque Eubius scriptor turpis historiæ, qui docuit semina matrum corrumpi. Neque exulavit qui descripsit nuper Sybaritida ; nec quæ non silentio pratermiserunt suos concubitus. Atque ea sunt mixta monumentis doctorum virorum : et

apparet ex lectione diversa antiqui codicis, qui neglecti pudoris habet, quæ glossa τοῦ πρᾶτερι : male Merula ad tempus præteritum refert, quo aliquid obscænum quis gesserit : *præpositi unus : habent Bernens. Burm.*—413 Tanaq. Faber emendat *Finxit*, vel *Panxit A. M. cr. chartis* : cui minime consentit Heins. In quibusdam codd. *carmina* extat ; unde Heins. minori negotio refingendum commodè putat *Lusit A. M. carmine fædo*. In Buslidianis membranis, *Jungit A. M. carmina sacro*. Be. *M. carmina*. Burm. non hæc intelligit ; et conj. *Junxit A. M. crimina scenæ* ; id est, lascivos et impudicos mores Milesiorum inseruit et miscuit fabulis suis : sed quia nusquam reperit Aristidem fabulas docuisse, hæret. Francinus *Traxit* vel *Vexit* : idem et notaverat Bronklinsium velle *Finxit A. M. crimina socco*.—415 Heins. legebat *qui præscripsit*, vel *præcepit corr.*—416 In Mss. varie nomen scribitur, *Ebius, Ebous, Eubous, Eubilus, Etuus* ; in Bersm. *Eubolus*. Tum tres libri *immundæ cond.*—417 Pro *nuper* Heins. conj. *turpem*.—418 Quidam habent *Et qui concub.* sed *quæ* ex Hamburg. et aliis Heins. recepit. Barth. in uno Cod. reperit *Nec qui c. n. tacet Ætna suos*.—419 Jun. et tres

NOTE

411 *Mollem*] Briscidis amatorem.

412 *Infregisse*] Dicitur vero Achilles, ob raptam sibi ab Agamemnone Briseida, bello abstinisse, atque adeo fortia facta infregisse.

413 *Aristides*] Milesius Poëta fuit, qui Milesiaca poemata, et de rebus impudicis scripsit : de quo Plutarchus et Lucianus.

Milesia] Milesiorum, deliciis atque lascivia infamatorum, qui denique Miletum florentissimam Ionæ urbem perdidērunt.

415 *Semina*] Atque adeo immaturum fœtum ejici.

416 *Eubius*] Quis hic fuerit, aliunde non novi.

417 *Qui composuit*] Hemitheonis, et Mithonis Sybaritarum, turpissimorumque scriptorum, meminit Lucianus.

417 *Sybaritida*] Fuit Sybaris oppidum Calabriae inter Crathim et Sybarim fluvios, cujus incolæ lascivia perdidit.

418 *Quæ*] Quales Philænis et

Neve peregrinis tantum defendar ab armis;
 Et Romanus habet multa jocosa liber.
 Utque suo Martem cecinit gravis Ennius ore;
 Ennius ingenio maximus, arte rudis;
 Explicat ut causas rapidi Lucretius ignis, 425
 Casurumque triplex vaticinatur opus;
 Sic sua lascivo cantata est sæpe Catullo
 Fœmina, cui falsum Lesbia nomen erat.
 Nec contentus ea, multos vulgavit amores,
 In quibus ipse suum fassus adulterium est. 430
 Par fuit exigui similisque licentia Calvi,
 Detexit variis qui sua furtis modis.
 Quid referam Tigidæ, quid Memmî carmen, apud quos
 Rebus abest nomen, nominibusque pudor?

aperta sunt, facta publica muneribus ducum. Neve tegar tantum armis extraneis; liber Romanus habet etiam multa lasciva. Et quemadmodum gravis Ennius cantavit Martem suo ore, Ennius maximus ingenio, rudis arte; quemadmodum Lucretius exponit causas violenti ignis, et prædicit triplex opus interituum; sic sua puella, cui Lesbia erat fictum nomen, est sæpe laudata a lascivo Catullo. Neque expletus ea, publicos fecit multos amores, in quibus ipse agnoscit suum adulterium. Lascivia parri Calvi fuit similis atque æqualis, qui vulgavit sua adulteria diversis modis. Quamobrem memorem poemata Tigidæ, quamobrem Memmii, apud quos

alii sunt ea, omisso que. Mox Pal. V. et Comb. mon. tecta viror. et Leid. scripta.—422 Pro Et Jan. Hic; Mor. En; et ita Edd. Gryph. Mycill. et aliæ.—124 Gottorpi. arte carens; et alius potens.—426 Casurumque ex uno Bonon. et aliis; vulg. Causarumque.—429 Septem libri eo pro ea. Tnm Lov. mult. signavit am.—432 Furta Heins. recepit ex tribus libris; alii cum vulg. facta.—433 Alii Tigidem, vel Tycidem; Ed. Gryph. Tiridæ; Ms. Bersm. Tityde;

NOTÆ

Elephantis, quarum fœdissima scripta versusque spurcissimi pæssim circumferebantur.

420 *Muneribus*] Concedentibus Imperatoribus, omnibus exposita ea scripta, et aperta sunt.

421 *Peregrinis*] Græcorum scriptis, quæ recensuit Naso.

423 *Martem*] Bella et arma.

Ennius] Annales, Satiras, Comædiæ, atque Tragædias scripserat, quæ omnia, exceptis aliquot versibus passim citatis, perierunt.

425 *Ignis*] Seu de nostro elementari,

seu de fulmineo intelligas, utriusque causas enarrat Lucretius Poëta in egregio illo quod hodieque extat opere de rerum natura.

426 *Triplex*] Cælum, scilicet, Terra, et Mare.

Vaticinatur] Quia interituum mundum disputat Lucretius, contra eos qui æternum dicebant.

428 *Falsum*] Quia non Lesbia, sed Clodia dicebatur, uti quidem scripsit Merula.

431 *Exigui*] Quia parvæ staturæ. Catulli amicus fuit; non poëta modo

Cinna quoque his comes est, Cinnaque procacior Anser: 435

Et leve Cornifici, parque Catonis opus.

Et quorum libris, modo dissimulata Perillæ

Nomine, nunc legitur dicta Metella suo.

Is quoque, Phasiacas Argo qui duxit in undas,

Non potuit Veneris furta tacere suæ.

440

omnis verecundia abest rebus et nominibus? Cinna est etiam horum socius, atque Anser lascivior Cinna: et opus jocosum Cornifici, et simile Catonis: et quorum libris, modo tecta nomine Perillæ, legitur appellata tuo nomine, Metelle. Ille etiam, qui duxit Argo in aquas Phasiacas, non potuit tegere adulteria sui amoris.

//////////

Lov. *Trochidem*. Mox etiam in voc. *Memmi* Mss. variant; nonnulli *Meri*, *Nævi*, *Nomi*, *Mani*.—434 Nihil hæc sunt: quare assentior Bernardo Rottendorplio viro doctissimo, ac de studiis meis egregie merito: qui emendat, *Rebus abest omnis nominibusque pudor*. Nihil certius ea conjectura. *Heins.* Defendit vulgatam Cl. Bentl. ad Horat. Od. II. 12. *Burm. Sec.*—435 Barb. C. protervior A. Lov. *protectior*.—437 Lov. *In pro Et*; et alius liber *nunc pro modo*. Tum multi scripti *dissim. per illos*.—438 In vulgatis scribebatur *dicta, Metelle, tuo*: sed 'scribe, *dicta Metella suo*. Ticide enim Metellam appellarat Perillam: quod ex Apuleii Apologia discimus: nunc alios nescio quos memorat, qui eam suo et vero nomine decantarint. Forte hoc distichon superiori præponendum.' *Heins.* *Nunc tegitur* Bonon. Erudit. Bentl. ad Horat. Od. II. 12. vulgatam tuetur, quia eodem redit: neque ego de alterutra pugnaverim; elegantior tamen videtur lectio, *Metella suo*, quia tunc oppositio est, inter 'dissimulatam,' et 'suo nomine lectam.' *Burm.*—439 Ms. Bersm. *His quoq.* Mox plurimi editi *Argon*; et Lov. *navem*. Deinde Mor. ad pro in.

NOTÆ

sed orator clarus; violentus accusator, et concitatus.

433 *Ticidæ*] Hic Metellam amasse dicitur, quam falso nomine Perillam in Elegiis vocitabat.

Memmi] Poëta fuit et orator; de quo Plinius in Epistolis, itemque Tranquillus; qui illum C. Cæsari obsecisse testatur, quod ad Nicomedis regis cyathum et vinum stetisset.

435 *Cinna*] Q. Helvius Cinna Smyrnam scripsit, quam decem annis elimavit.

Anser] Hic Antonii poëta fuit, cujus laudes scripsit.

436 *Leve*] Quia Amatoria scripsit hic Cornificius. Galeatos lepores milites fugientes sæpius appellaverat; quamobrem ab illis destitutus interiit.

Catonis] De Valerio Catone sermo

est, qui Birsenni cujusdam libertus fuit ex Gallia. Grammaticen docuit; visusque est peridoneus præceptor maxime ad Poëticam tendentibus. Is, præter Grammatices libellos Poëmata etiam scripsit; in quibus præcipue probata Lydia et Diana: de quibus hic agitur.

437 *Quorum*] Metri ratione, aut honoris gratia, quorundam nomen retinet Poëta, qui Metellam, quam Ticide aut aliquis alius Perillæ nomine celaverat, aperte celebraverunt.

439 *Is*] Varronem Attacinum intelligit, qui Leucadiam amavit. Ille enim Argonautica ex Apollonio scripsit.

Phasiacas] Colchicas, a Phasi ejus regionis fluvio.

Duxit] Argo navem duxisse dicitur

Nec minus Hortensî, nec sunt minus improba Servî

Carmina. Quis dubitet nomina tanta sequi?

Vertit Aristiden Sisenna: nec obfuit illi

Historiæ turpes inseruisse jocos.

Nec fuit opprobrio celebrasse Lycorida Gallo,

445

Sed linguam nimio non tenuisse mero.

Credere juranti durum putat esse Tibullus;

Sic etiam de se quod neget illa viro.

Fallere custodem deum docuisse fatetur;

Seque sua miserum nunc ait arte premi.

450

*Neque versus Hortensii neque Servii sunt minus impuri. Quis vereatur imitari tantos Auctores? Sisenna interpretatus est Aristiden: neque illi nocuit immis-
cuisse lascivos ludos illi historiæ. Neque pudori fuit Gallo cantasse Lycoridem,
sed non repressisse linguam nimio vino. Tibullus arbitratur esse difficile fidem
habere puellæ juranti; quod illa neget etiam de se marito. Denique agnoscit se
docuisse custodem decipere; et dicit se infelicem nunc urgeri suis præceptis.*

//////////

—442 *Be. quis dubitat nom.* Mor. *quid dubitem.*—443 *Alii Aristidem, et Cise-
na.*—445 *Editi et scripti quidam Non fu.* Tum Fr. et alii multi *opprobrium
cel.*—446 *Quidam nim. continuasse mer.* quinque *continuasse*; P. *non temerasse*;
alii *non tenuisse.*—448 *Sic* est ex Heins. emend. Comb. et tres alii *Hic*;
unus *Hæc*; duo *vett. Hinc.* Deinde Ms. Bersm. et multi alii *quod negat illa*,
et *Be. ipsa*: Pol. ult. *eum negat.*—449 Heins. *malit Fall. custodes.* ‘Grono-

NOTÆ

Poëta in Colechos ad vellerem anrem
tollendum, quia ejus errores scripsit.

441 *Hortensî]* Hortensius et Sulpitius celeberrimi fuerunt oratores, qui nihilominus mansuetioribus Musis operam dederunt. Posterioris prurire poëma scripsit Ausonius; propter lasciviam carminis, scilicet.

443 *Aristiden]* Qui Græce Milesios turpissimos libellos, de quibus supra, scripserat.

Sisenna] Hunc inter Oratores recenset Cicero. Doctus vir erat, et studiis optimis deditus, gnarus Reipublicæ, non sine facetiis. Historiam Romanam insuper composuerat.

445 *Lycorida]* Hanc Servius Cithæridem fuisse scripsit, Volumnii libertam; de qua libros quatuor scripsit.

Gallo] Hic, Ægypti procurator,

eum civitatem Thebanam, plurimis peremtis, exhausisset, et furti accusaretur, sibi manus violentas intulit; docente Ammiano Marcellino. Sed verius alii eo compulsum volunt, quod, cum in ipsum Imperatorem amicum multa, inter pocula præsertim, intemperanter jactasset, aliaque patrasset, huic domo et provinciis suis Augustus interdixisset, Senatus graviore sententia bona omnia sustulisset.

447 *Juranti]* Deliciæ amicæ Tibullus difficile credere scripserat, quæ sese cum nullo alio rem habere juraret, siquidem de ipso ad maritum pejeraret. Hinc igitur Naso Tibullum de turpibus scripsisse probat; quæ illi tamen frandi minus fuerunt. Hi vero sunt Tibulli versus: ‘*Illam quidem tam multa negat; sed credere durum*

Sæpe velut gemmam dominæ signumve probaret;

Per causam meminit se tetigisse manum.

Utque refert, digitis sæpe est nutuque locutus,

Et tacitam mensæ duxit in orbe notam.

Et quibus e succis abeat de corpore livor, 455

Impresso fieri qui solet ore, docet.

Denique ab incauto nimium petit ille marito,

Se quoque uti servet; peccet ut illa minus.

Scit cui latretur, cum solus obambulat ille :

Cur toties clausas exscreet ante fores. 460

Scribit se tetigisse manum dominæ per causam, quasi laudaret gemmam aut sigillum ejus. Et, ut memorat, sæpe est locutus digitis et nutu, et duxit indicium secretum in orbe mensæ. Atque indicat ex quibus succis livor, qui consuevit fieri ore impresso, excedat ex corpore. Denique ille poscit maritum nimis improvidum, ut custodiat se quoque, ut illa minus peccet. Novit cui latretur, cum ipse solus exspatiatur, cur toties exspuat ante januam obseratam. Atque præbet multa precepta

vium ex suo libro legisse, *Fallere custodem dominum docuisse fatetur*, notaverat Heinsius : non male. Sed quia sequenti distichio iterum dominæ sequitur, non accedo : tandem Palat. et tres alii : forte scripsit, *fallere custodem demers docuisse fatetur* : ut II. Amor. IV. 4. 'In mea nunc demens crimina fassus eo :' hoc saltem mollius est quam cum viro docto in Supplém. Actor. Lips. tom. VI. Sect. II. p. 79. legere, *Fallere custodem se condocuisse fatetur*. Cujus verbi neque in Tibullo extat vestigium, neque Nasoni placuisse puto. Posset et, *primum*, vel *primus docuisse* : has enim voces sæpe contulerunt librarii. *Burm.*—451 *Signumve* omnes fere scripti ; alii *scriptumque*.—455 *Unus Med. facis pro succis*. Heins. mallet *Et quib. is succis*.—457 *Ille* Heins. reposuit ex uno V. pro vulg. *illa*.—459 *Pro cui* Heins. conj. *qui* : mox multi scribunt *sol. obambulet*. Tum ille *Burm.* recepit ex pr. V. et *Bersm. Ed.* pro vulg. *ipse*.—460 *Cur pro Cui* legendum docuit Scaliger junior : sic etiam Ma. et nonnulli

NOTÆ

est : Sic etiam de me pernegat usque viro.'

449 *Custodem*] Cui puellæ cura credita.

450 *Premi*] Qui fallatur etiam.

452 *Per causam*] Siquidem manum tangeret, gemmæ aut sigilli inspicendi causa.

454 *Notam*] Diducta vini gutta, sicuti in Amoribus vidimus. Adeundus vero est Tibullus, apud quem omnia hæc invenias de quibus agit Naso.

455 *Et quibus*] Tibullus hoc modo : 'Tunc succos herbasque dedi, quis

livor abiret, Quem facit impresso mutua dente Venus.'

458 *Servet*] Ut gratior sit voluptas quæ denegata, et invito marito capta.

Minus] Siquidem ejus amator servatus non possit ad illam accedere.

459 *Scit*] Tibullus de se ita profitetur ; 'Ille ego sum, nec me jam dicere vera pudebit, Instabat tota cui tua nocte canis.'

460 *Cur*] 'Et simulat transire domum, mox deinde recurrit Solus, et ante ipsas exscreat usque fores.' Tibullus.

Multaque dat talis furti praecepta: docetque

Qua nuptae possint fallere ab arte viros.

Nec fuit hoc illi fraudi; legiturque Tibullus,

Et placet, et jam te Principe notus erat.

Invenies eadem blandi praecepta Propertii:

465

Districtus minima nec tamen ille nota est.

His ego successi, quoniam praestantia candor

Nomina vivorum dissimulare jubet.

Non timui, fateor, ne, qua tot iere carinae,

Naufraga, servatis omnibus, una foret.

470

Sunt aliis scriptae, quibus alea luditur, artes.

Haec est ad nostros non leve crimen avos.

Quid valeant tali; quo possis plurima jactu

Fingere; damnosos effugasve canes.

hujusmodi adulterii; et docet quibus dolis nuptae possint decipere maritos. Neque hoc fuit illi damno; et Tibullus legitur, et gratus est, et cognitus erat te jam Imperatore. Comperies eadem praecepta lenis Propertii: neque tamen ille est mulctatus minima nota. Ego his successi, quandoquidem candor jubet praeferre excellentia nomina superstitum. Non veritus sum, agnosco, ne, qua tot naves transiverunt, una esset naufraga, omnibus incolumibus. Artes, quibus alea luditur, sunt consignatae ab aliis. Haec est non parvum peccatum ad Majores nostros. Quid tali valeant; quo jactu possis exhibere plurima; aut viles canes exitiales; quot numeros

////////

vett. Codd. Mox Excerpt. Voss. et multi alii *claus. exubet ant.*—463 Plurimi scripti *Non fuit.*—464 In voc. *notus* pro var. lect. Arnud. exhibet *motus*; Heins. conj. *natus.*—466 Mor. *Afflictus min.* et Leid. *Distractus*: Bc. *Distinctus nimia non*: unus Heins. *nimia non fuit ille nota.*—467 Francius volebat *quon. praesentia cand.*—468 V. et duo alii *Nom. tantorum diss.* Ms. Bérsm. *dissimulasse.* Tum Leid. *jurat.*—472 *Nostros* reponere cum praestantioribus scriptis.

NOTÆ

465 *Eadem*] Eadem docentia quæ Tibullus docuit.

Propertii] Hic Elegiacorum poetarum Princeps; quem qui non amat, neque illum profecto Musæ amant: quanquam optandum foret, ut ad aliam potius quam amatoriam materiam felicem et candidam illam ingenii venam contulisset.

466 *Nota*] Infamia.

467 *Successi*] Quia Amatoria etiam scripsit Naso.

Quoniam] Quasi praestantiores vixerint suo tempore poetæ, quos sibi

prætulerit Naso, nisi illorum Amores dissimulare candor suaserit.

469 *Carinae*] Pro poetis qui Amatoria scripserant.

470 *Una*] Mea, scilicet. De seipso loquitur Poëta.

471 *Luditur*] Describitur. Quid valeant tali, verbi gratia; quis tesserarum usus.

473 *Tali*] Talorum facies seu superficies fuerunt quatuor; sex tesserarum. Talorum facies prima *Canis* dicebatur, quæ infelicissima. Illi opposita *Senio* dubia. Reliquæ duæ

Tessera quot numeros habeat : distante vocato 475
 Mittere quo deceat, quo dare missa modo.
 Discolor ut recto grassetur limite miles,
 Cum medius gemino calculus hoste perit.
 Ut mage velle sequi sciat, et revocare priorem ;
 Ne tuto fugiens incommitatus eat. 480

tessera habeat ; quomodo oporteat mittere distante vocato, quomodo dare missa. Quomodo calculus discolor incedat recta via, cum miles medius cadit ab hoste duplici. Ut magis sciat velle sequi, et repetere priorem, ne secure fugiens procedat incommi-

Heins. Ceteri vestros.—474 Alii Vincere, vel Figere ; damn.—475 Locus difficilis ; sed suspicor hic aliquid latere de turricula vel pyrgo, in quem mittebantur tesserae : forte, *pyrgoque rotato Mittere*, &c. ut sit sensus docuisse quosdam quo modo deceat, rotato fritillo ita mittere tesseras, ut felix jactus eveniat, et cum tu miseris, quo modo tesseras illas dare collusori debeas, ut ille infelicem faciat jactum. Nam et hoc fraudulenti aleatores hodie calant, ut aleas illi, qui jacere debet, ita dent in manus, vel pyrgum, ut inde infaustus jactus proveniat : sed inhibeo. Vocando erat in Moreti. Burm.—476 Gryph. Ed. *quo peccat, quo*.—477 *Tramite* duo libri, et Ms. Bersm. pro *limite*.—478 Jun. *host. cadit*.—479 Locus mendosus. Libri meliores *Ut mage velle sequens*, vel *male*. Combrianus *maga*. Heins.—480 Alii *Nec tut*.—481 *Parv*.

NOTE

ternario et quaternario numero notabantur. Binarius et quaternarius numerus in talis non erant. Quatuor autem talis, tribus fere tantum tesseri, ludere consueverant.

Plurima] Seniones puta, non Canes.

474 *Fingere*] Ut Senionum facies, non Canum, exhibeantur.

475 *Distante*] Solent qui ludunt tesseri, eum sibi maxime expetere numerum, atque voce indicare, quo ad vincendum opus habent. Ceterum cum nostra ludendi ratio a veterum ratione valde discrepet, facile non est dicere quid per distantem numerum intelligendum sit. Certum equidem nihil ad rem protulisse Commentatores plerosque : verum quid certi dicam non occurrit : nisi forte per distantem illum intelligas numerum qui minus frequenter caderet, aut numero ante ab adversario jacto contrarium esset.

476 *Mittere*] In pyrgum, scilicet : quod ex Horatiano scurra liquet, mercede diurna conductum pascente qui pro se tolleret atque in pyrgum mitteret talos. Somniarunt hoc in loco Interpretes, nisi ipse scribens dormio ; quod spero non evenerit.

Dare] In alveum ex pyrgo mittere interpretor.

477 *Discolor*] Scilicet diverso colore debent esse latrunenli, *les échecs* : quorum jam tangit ludum Poëta. Quamquam enim circa illum non omnino eandem leges veterum atque ætatis nostræ hominum, plurimasunt tamen quæ eundem esse horum atque illorum non obscure demonstrent.

479 *Ut mage*] Locus mendosus, auctore clariss. Heinsio, quem prorsus non intelligo.

Priorem] Calculum, scilicet ; ne forte longius elapsus ab hoste capiatur.

Parva sedet ternis instructa tabella lapillis ;
 In qua vicisse est, continuasse suos.
 Quique alii lusus (neque enim nunc persequar omnes)
 Perdere rem caram, tempora nostra, solent.
 Ecce canit formas alius jactusque pilarum. 485
 Hic artem nandi præcipit, ille trochi.
 Composita est aliis fucandi cura coloris :
 Hic epulis leges hospitioque dedit.
 Alter humum, de qua fingantur pocula, monstrat :
 Quæque docet liquido testa sit apta mero. 490
 Talia fumosi luduntur mense Decembris ;
 Quæ damno nulli composuisse fuit.

tatus. Parva est tabella, sed et instructa ternis calculis, in qua in eandem seriem digessisse suos est vicisse. Atque alii lusus, (neque vero jam omnes referam,) solent trere rem pretiosam, nostra tempora. Ecce alius scribit figuras et jactus pilarum. Hic docet artem nandi, ille trochi. Ars fucandi coloris descripta est ab aliis : hic posuit leges dapibus atque hospitio. Alius indicat terram ex qua fingantur pocula : et monstrat quodnam fictile sit idoneum vino liquido. Ejusmodi scribuntur mense fumidi Decembris, quæ collegisse nemini obfuit. Ego his falsus composui

~~~~~

sed internis inst. Pal. pr. et V. pr. Nil muta. Heins. In Editione Heinsii tamen legitur; Parva sed et ternis, nescio an operarum vitio, an consilio editoris : intelligit vero hic triodinum, ut vidimus ad Art. III. 365. Parva sedet editio Aldi ; vitiose : parva sed ut prim. Ed. et unus scriptus : sed interius prim. Pal. sedet teneris alius ; parva sedet terbis Herculian. [Vs. seq.] Continuasse duos etiam unus codex. Burn.—483 Ms. Bersm. Quiq. alius lus. Deinde V. nunc prosequor omn.—485 Unus lib. Ecc. docet forma ul. Heins. conj. cum, ther-mas ul.—486 In Hamburg. erat Artem hic venandi præc. et Fr. habebat Hic artem disci præc. Mox in uno libro Burn. reperit, ille chori ; unde ita vs. re-fingit : Saltandi hic artem præcipit, ille chori.—487 Ex tribus scriptis Heins. dedit fucandi, quod et in aliis reperitur : volg. fuscandi.—490 Pal. Ms. Bersm. et duo alii decens pro docet. Tum Jun. medio test. duo nitido ; unus tacito.—491 Fumosi...Decembris Heins. ex Barb. reponit pro vulg. fumoso...Decembri.—492 Ex melioribus Heins. hæc corr. olim legebatur Quæ jam non ulli c.

NOTÆ

481 *Parva*] De eo ludo in Amori-bus, ubi vide.

485 *Formas*] Fuerunt enim Trigo-nales pilæ durissimæ, atque omnium minima, pilo plena : fuerunt Pagani-cæ laxiores et plenis refertæ, quibus pagani atque rustici utebantur. Ad-ditum est tertium genus, ex pellibus spiritu inflatis. Fiebant insuper ex panno aut pelle lana seu tomento re-fertis.

486 *Artem nandi*] Quasi vero ea cum Arte Amandi conferenda sit.

488 *Epulis*] Quomodo laute ap-parandum convivium.

491 *Fumosi*] Quia mense Decembri maxime focus colitur.

Luduntur] A poetis scribuntur festis Saturnalibus, quibus maxima licentia. Hæc maxime ad excusatio-nem faciunt.

His ego deceptus non tristia carmina feci;
 Sed tristis nostros pœna secuta jocos.
 Denique nec video de tot scribentibus unum, 495
 Quem sua perdidit Musa: repertus ego.
 Quid, si scripsissem mimos, obscœna jocantes,
 Qui semper ficti crimen amoris habent?
 In quibus assidue cultus procedit adulter;
 Verbaque dat stulto callida nupta viro. 500
 Nubilis hos virgo, matronaque, virque, puerque
 Spectat; et e magna parte Senatus adest.
 Nec satis incestis temerari vocibus aures:
 Assuescunt oculi multa pudenda pati.
 Cumque fefellit amans aliqua novitate maritum, 505
 Plauditur, et magno palma favore datur.
 Quoque minus prodest, scena est lucrosa poëtæ:
 Tantaque non parvo crimina Prætor emit.

jocosos versus; sed supplicium non jocosum secutum est nostros lusus. Denique neque aspicio quenquam de tot scribentibus, quem sua Musa afflixerit: ego inventus. Quid si scripsissem mimos ludentes turpia, qui semper habent crimen amoris prohibiti? in quibus semper adulter umbrat ornatus, et nupta astuta decipit ineptum maritum. Puella viro matura, et matrona, et maritus, et puer hos videt; et Senatus præsens est magna ex parte. Neque satis est aures inquinari verbis nefariis: oculi assuescunt ferre multa crubescenda. Et cum amator decipit maritum aliqua novitate, plauditur; et palma præbetur magno favore. Et quo minus est utilis, pœna est fructuosa Poëtæ: et Prætor emit tanta flagitia pretio non vili. Vide expen-

////////

nocet.—495 Alii non pro nec.—496 Unus Bonon. sua prodiderit *M.* Be. *dejecerit.*—497 Duo libri *obsc. loquentes.*—498 In multis vet. *retili* pro *ficti*; alii *uncti, vincti, victi, victum.*—499 Pro *cultus* Heins. conj. *cautus*, vel *multus.*—500 Pro *stulto* Heins. *mallet luso.* Duo libri *stult. qualibet arte viro.*—501 *Hos* Heins. *dedit ex tribus scriptis*, et sic quidem Be. *vulg. hæc:* Mycill. Gryph. et aliæ Edd. et Ms. Bersm. *hic:* pr. Ed. *hunc;* Serv. *hoc.*—504 *Uterque* Pol. et quatuor *Assuesc. oculis;* Heins. *volebat oculos.*—507 *Quoque* quatuor; duo, *Quaque;* et alii *Quodque:* pleno etiam pro *pœna* Junianus, et pro *minus* unus Medicus, *mimis.* Scribe: *Quæ mimis prodest, scena est lucrosa poëtæ:* vel, *Nec minus et prodest scena, et lucrosa poëtæ est. Nec minus subintellige, quam ipsis mimis.* Tanaquillus Faber Ep. i. 37. *Quaque mihi pœnæ est, fraus est lu-*

NOTE

497 *Mimos*] Versus qui sermones aut facta aliorum imitantur cum lascivia. Eo nomine appellabantur etiam auctores ejusmodi versuum, itemque actores qui illos versus aut fabulas referebant.

498 *Crimen*] Criminationem.

507 *Quoque*] Viderunt alii latere hic mendum; atque suo quisque modo illud correxerunt: sed longius a veteri scriptura abire videntur. *Mimis pro minus* in una Mediceo legi testatur

Inspice ludorum sumtus, Auguste, tuorum :

Emta tibi magno talia multa leges. 510

Hæc tu spectasti, spectandaque sæpe dedisti.

Majestas adeo comis ubique tua est.

Luminibusque tuis, totus quibus utimur orbis,

Scenica vidisti lentus adulteria.

Scribere si fas est imitantes turpia mimos ; 515

Materiae minor est debita poena meae.

An genus hoc scripti faciunt sua pulpita tutum ;

Quodque libet, mimis scena licere dedit ?

Et mea sunt populo saltata poemata sæpe :

Sæpe oculos etiam detinuere tuos. 520

sam tuorum ludorum, Auguste : invenies plurima ejusmodi a te parata magno. Tu ea spectavisti, et sæpe præbuvisti spectanda : adeo Majestas tua est ubique civilis. Atque quietus intratus es stupra scenica tuis oculis, quibus totus mundus fruimur. Siquidem licet componere mimos exhibentes obscæna, levior poena est debita argumento meo. An sua pulpita reddunt hoc genus scripti securum ; atque scena præbuit mimis concessum esse quod libet ? Mea etiam carmina sunt sæpe saltata plebi :

////////

erosa poëta : quæ longius abeunt a veteri scriptura. Heins. Sed 'nos credimus, tutius hunc locum constitui ex sententia doctissimi Heumannii, qui legit, Quoque minus prodest, scena est luerosa Poëtæ : sensu satis eleganti et plano, illam scenicam Poësin, quæ minus moribus prodest, eo magis esse luerosam Poëtæ : qui et non insolens esse ostendit post quo, non sequi eo, vel eo magis : et puto veram hanc esse lectionem et sensum, cui acquiescimus, donec quis meliorem inveniat ; quoque minus vero jam Bersmannus ediderat. Scena autem pro poena legendum esse ab Heinsio jam erat animadversum. Burm.—508 Lov. et tres alii parr. carmina P. Pol. P. habet.—510 Pro multa Be. nempe ; Jun. scripta.—511 Lov. et Sa. spectandag. multa ded.—512 Be. ad. mitis uterq.—513 Gottorph. quib. utimur orb. Vulg. utitur.—514 Ex sex melioribus Heins. dedit lentus pro vulg. latus : Lov. turpis.—516 Barb. Materia...mea.—518 In plurimis Edd. licet pro libet.—519 Lov. pop. recitata poem. Mor. poem. semper.

NOTE

clariss. Heinsius. Illud arripio, et minima mutatione lego, *Quæ mimis*, &c.

Scena] Lege poena. Poena, inquit, actorum et poëtæ qui mimos scripsit est luerum. Atque hæc est optima Poëtæ ratio: neque dubium est, quin impune Amatoria scripsisset, siquidem id unum admisisset.

508 *Prator]* Ad Ædiles magis ludorum cura spectabat, qui a poëtis

fabulas non vili pretio emebant, quas ludorum die recitari, postquam sedulo ante inspexissent, curabant.

513 *Utimur]* Quique adeo te auctorem sequendo peccare non credimus.

514 *Scenica]* Quæ a mimis in scena recitata.

Lentus] Absque ira aut indignatione.

517 *Sua pulpita]* Quæ erant ante scenam, ubi ludicra exercebantur.

Scilicet in domibus vestris ut prisca virorum

Artifici fulgent corpora picta manu ;

Sic, quæ concubitus varios Venerisque figuras

Exprimat, est aliquo parva tabella loco.

Utque sedet vultu fassus Telamonius iram,

525

Inque oculis facinus barbara Mater habet :

Sic madidos siccant digitis Venus uda capillos :

Et modo maternis tecta videtur aquis.

sæpe etiam moratu sunt oculos tuos. Nimirum, sicuti antiqua corpora hominum picta manu docta splendent in vestris sedibus ; ita est alicubi exigua tabella quæ exhibent diversos coitus atque figuras Veneris. Et quemadmodum Telamonius sedet prodens iram vultu, et mater barbara exhibet scelus oculis ; ita Venus madida exsiccant comam humidam digitis, et modo velata aquis maternis conspicitur. Alii

—521. 522 *Domibus nostris* Lovan. et septem alii : in Bonon. erat, *parentum*, ut intelligantur majorum imagines, ex gente Julia ; ut ita stemma suum J. Cæsarem posuisse in æde Veneris Genitricis conjicit Casaubonus ad Sueton. Cæs. initio. Posset et legi, *tuorum* : sed et vulgata de Viris Illustribus antiqui ævi potest capi, ut ita, ‘ *priscis sparsa tabellis Porticus*’ Art. Am. 1. 71. *Artificis* Leidens. Bernens. et quatuordecim alii ; male : *pectora fida* Vatican. *pectora picta* Servii. *Burm.*—523. 524 Quinque scripti ; et ed. pr. Gryph. et alia *variasque figuras* *Exprimit*. Tum unus Heins. *est vario parv.* Et unus Cod. *scripta tabell.* Tum Mor. *joco.*—525 Ms. Bersm. *Utq. sit et vult.* Mor. *T. iras.*—526 Plurimi scripti *Inq. oculos.*—528 Barthius xl. Adv. 5. una voce, *modomaternis* legit, et acumen inesse illis, *tecta videtur*, putat : cum enim tecta sit, nihil tamen in corpore ejus veniale non videri potest. Quæ vix capio, ita acuta et subtilia sunt : codices variant. Duo libri, *nata videtur* : Gottorpianns, *orta videtur* : Heinsius tentaverat olim, *recta videtur*, vel, *nare videtur*. Forte legendum, *Ut modo maternis nata (vel orta) videtur aquis* : ut nuda dicat, ita uti orta fuit e mari, sine ullo velamine. Mallem quoque priori versu, *siccans*, ut sensus sit planior : ut enim Ajax et Medea, quæ tabellæ minime accendunt libidinem, videntur, ita et videtur Venus siccans capillos manibus, (ne eas quidem pudendis partibus prætendens,) penitus

NOTE

521 *Domibus*] Palatina porticu præsertim.

524 *Parva*] Tiberius vero ‘cubicula plurifariam disposita tabellis ac sigillis lascivissimarum picturarum ac figurarum adornavit,’ ut refert Tranquillus.

525 *Telamonius*] Ajax est, Telamonis filius, qui ex eo quod Achilles arma Ulyssi adjudicata essent, non ad iram modo sed et vesaniam compulsus est. Hujus autem et Medæ tabulas Cæsar ante ædem Veneris genitricis dicaverat ; ut auctor est Plinius.

Delph. et Var. Clus.

526 *Mater*] Medea, quæ in Jasonis odium, qui pellicem Glaucom seu Creusam Creontis filiam uxorem duxerat, filios ex illo susceptos mactare non reformidavit : ut proluxe vidimus in Epistolis.

527 *Venus*] Illam ab Apelle pictam e mari exeuntem Divus Augustus in patris Cæsaris delubro dicavit, quæ Anadyomene dicta est.

528 *Maternis*] Venerem enim ferunt, Cæli pudendis a Saturno abscissis et in mare dejectis, ex maris

Ovid.

7 G

Bella sonant alii, telis instructa cruentis :

Parsque tui generis, pars tua facta canunt. 530

Invida me spatio Natura coërcuit arcto,

Ingenio vires exiguasque dedit.

Et tamen ille tuæ felix Æneidos auctor

Contulit in Tyrios arma virumque toros :

Nec legitur pars ulla magis de corpore toto, 535

Quam non legitimo fœdere junctus amor.

Phyllidis hic idem, tenerosque Amaryllidis ignes,

Bucolicis juvenis luserat ante modis.

Nos quoque jam pridem scripto peccavimus uno :

Supplicium patitur non nova culpa novum. 540

Carminaque edideram, cum te delicta notantem

Præterii toties jure quietus eques.

canunt bella instructa armis sanguinolentis ; et pars scribunt acta tuæ sobolis, pars tua. Natura maligna conclusit me exiguo limite, et præbuit parvas dotes ingenio. Et tamen ille beatus auctor tuæ Æneidos deduxit arma virumque in lectos Tyrios : neque pars ulla magis legitur de toto opere, quam amor ligatus fœdere vetito. Hic idem adolescens prius scripserat versibus Bucolicis lentos amores Phyllidis et Amaryllidis. Nos etiam jam olim deliquimus isto poemate. Peccatum non novum mulcatur pœna nova. Atque vulgaveram versus, cum merito eques securus præterii

//////////

nuda, ut orta est modo ex maternis aquis. *Burm.*—529 *Burm.* præfert *Bell, tenant al. in pr. Pal. forent ; in alio Heins. Cod. canant.*—530 *Alii fact. canit.*—535 *Quidam Codd. de carmine toto ; duo etiam de corpore tanto, quod non displicuit Heins.*—537 *Lov. Phyll. teneros, teneræque A. Plurimi etiam alii teneræque, et Amaryllidos.*—539 *Unus liber facto pro scripto : tum tres vett. peccav. uno : alii isto.*—540 *Unus liber rix pro non. Tum alius Musa nov. et alius causa.*—541 *Pr. Ed. del. notante.*—542 *Jure quietus corr. Heins. ex tribus vett.*

NOTÆ

spuma procreatam.

530 *Tui generis]* Lucii, Cui, Tiberrii, Germanici, atque aliorum.

531 *Tyrios]* Quia Ænean suum Virgilius in Didonis Tyria lectum suis versibus deduxit : ut videre est in ejus Æneide.

Arma] Ad Æneidos alludit initium, ‘Arma virumque cano,’ &c.

535 *Corpore]* Æneidos, scilicet : namque quartus ejus liber artis et suavitatis habet plurimum.

536 *Non legitimo]* Legitimus videtur siquidem Junonis et Veneris consilio

conglutinator : at Jovis jussu et urgentibus fatis perturbatus fuit.

537 *Phyllidis]* Ejus et Amaryllidis amores in Virgilio Bucolicis describuntur.

539 *Uno]* Amatorio, de quo agitur.

540 *Non nova]* Quia jam olim poëtæ amatoria scripserunt, ex quibus nullus pœna aliqua affectus.

Novum] Quo in neminem ante me ob hanc causam animadversum.

541 *Delicta]* Naso sese prætereuntem equitem ab Augusto Censore minime notatum dicit in transvecti-

Ergo, quæ juveni mihi non nocitura putavi

Scripta parum prudens, nunc nocere seni?

Sera redundavit veteris vindicta libelli;

545

Distat et a meriti tempore pœna sui.

Ne tamen omne meum credas opus esse remissum;

Sæpe dedi nostræ grandia vela rati.

Sex ego Fastorum scripsi totidemque libellos;

Cumque suo finem mense volumen habet.

550

Idque tuo nuper scriptum sub nomine, Cæsar,

Et tibi sacratum sors mea rupit opus.

Et dedimus tragicis scriptum regale cothurnis:

Quæque gravis debet verba cothurnus habet.

toties te inquirentem in peccata. Adeoque versus, quos parum cautus arbitratus sum non obfuturos mihi adolescenti, nunc obfuerunt seni? Tarda ultio antiqui libelli redundavit: supplicium distat etiam a tempore meriti sui. Ne tamen arbitris omnia mea poemata esse mollis ingenii; sæpe aptari majora lintea nostræ navi. Ego composui sex et totidem libros Fastorum; et volumen habet finem cum mense suo. Atque fortuna mea abruptit nuper illud opus dicatum tuo nomini, Cæsar, et tibi sacratum. Præbuimus quoque poema regale cothurnis tragicis; et cothurnus

vulg. *irrequietus*: Lipsius emendabat *ille quietus*.—543 Duo libri *Erg. ea quæ*; Heins. conj. *Erg. ego quæ*. Tum Leid. *juveni tria non*. Plurimi etiam *juvenis*.—544 Leid. *prud. sunt nocitura sen*.—546 Pr. Ed. *a merito...suo*; et P. *meritis...suis*.—548 Pro *nostræ* Francius volebat *parvæ*.—549 Quidam pro *Sex* legit *Tres*.—550 Unus liber *fin. carmine mensis habet*.—551 In Jun. erat *Jamque tuo scriptum*; in Fr. *Inq. tuo nuper scripsi sub*. Tum quidam pro *no* *minne* reponunt *numine*. Burm. sic vs. refingere vellet: *Idque tuo captum nuper sub nomine* [vel *numine*] C.—552 Pol. et duo alii *fors* pro *sors*.—553 Fran-

NOTE

one, de qua supra, tametsi jam diu Amatoria lusisset.

545 *Sera*] Quod contra esse debet; ut ad morum correctionem faciat vindicta.

546 *Et a*] Ut sic a merito quoque distare pœnam quam graviorem fecit Augustus intelligas.

547 *Remissum*] Animi soluti et lascivientis.

548 *Grandia*] Quia heroico carmine plurimas Metamorphoses scripsit; deinde et Fastos adornavit.

549 *Totidemque*] Qui injuriæ temporum perierunt.

552 *Rupit*] Atque adeo non Au-

gusto, sed Germanico, qui pro se ad illum ageret, Fastos suos inscripsit Naso.

553 *Regale*] Quia in Tragœdiis reges, aut ejus generis personæ, inducuntur.

Cothurnis] Per illud calceamentum quo in Tragœdiis agendis utebantur Tragœdiæ ipsæ sunt intelligendæ. Medeam autem scripserat Naso, quæ, Fabio auctore, quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare quam indulgere maluisset, ostendere videtur.

554 *Habet*] Tragœdiam Medeam gravi stylo scripsisse dicit.

Dictaque sunt nobis, (quamvis manus ultima cœpto 555
 Defuit,) in facies corpora versa novas.
 Atque utinam revoces animum paulisper ab ira,
 Et vacuo jubeas hinc tibi pauca legi!
 Pauca, quibus prima surgens ab origine mundi,
 In tua deduxi tempora, Cæsar, opus : 560
 Aspicias, quantum dederis mihi pectoris ipse;
 Quoque favore animi teque tuosque canam.
 Non ego mordaci destrinxi carmine quenquam;
 Nec meus ullius crimina versus habet.
 Candidus a salibus suffusis felle refugi : 565
 Nulla venenato litera mixta joco est.
 Inter tot populi, tot scripti millia nostri,
 Quem mea Calliope læserit, unus ego.

gravis habet voces quis par est habere. Corpora etiam mutata in novas figuras cantata sunt a nobis, tametsi manus novissima destituit inceptum. Atque utinam absolvas paulisper mentem ab ira, atque imperes inde pauca legi tibi otioso! pauca, quibus deduxi opus incipiens a primo exordio mundi ad tua tempora, Cæsar: videas, quantum ipse mihi addideris animi; et qua benevolentia mentis laudem te atque tuos. Ego neminem laceravi versibus satyricis; neque mea carmina continent cuiusquam flagitia. Innocens vitavi lepores tinctos felle. Nulla litera est juncta facetiis virulentis. Ego solus sum mei mea Musa nocuerit tot scriptis nostris inter

////////

cuius corr. trag. sceptrum v. Camanis.—555 Duo libri ult. cæptis; unus cæpti.—560 Plurimi ex vulg. tua deduci temp. At 'Defluxi' Politian. quod facilius librarius in deduxit, memor illorum i. Met. 4. 'Ad mea perpetuum deducite tempora carmen,' mutare potuit, quam, si Ovidius deduxi scripsisset, pro eo supponere defluxi; deflexi unus codex: sed hæc etiam alibi observata est varietas. Vid. ad Quintil. de Inst. Orat. i. 8.' Burm.—561 Aspicias multi. Unus, Aspicias: recte. Heins. Nam repeti debet 'utinam,' ut paulo ante, 'utinam revoces.' Aspicias Gryphius et alii dedere. Bersman. Aspiceres probat, et tamen 'utinam' subintelligit.—562 Unus Heins. Quog. furore anim. ut furorem Poëticum intelligat.—563 Edd. plurimæ mord. destrinxi carm. Leid. destruxi: unus detraxi carm. cuiquam.—565 Tres vett. a nimio suffusos fell. Hamburg. mimo suffusos. Multi etiam alii suffusos.—566 Ms. Bersm. Nuda venen. Tum quidam lit. vineta, vel juncta: Heins. conj. tincta.—567 Tanaquillus Faber epistola 37. volebat corrigi, tot scriptis, millia, nostris. Heins. Locus corruptus: quid enim est scripti millia nostri? Merula explicat, inter tot millia carminum nostrorum: sed quis ita loquitur? in variis lectionibus remedium nullum invenio; sed suspicor latere vocem, quæ Poëtarum eorum notet; ut sit sensus inter tot millia populi, et nostræ turbæ,

NOTÆ

556 *In facies*] Metamorphosim indicat.

561 *Pectoris*] Animi et facultatū.

563 *Non ego*] Certe equidem, si Amatoria excipias, vix in homine

ethnico quicquam desideres, quod in Nasone non reperias.

565 *Salibus*] Neminem mordaci carmine destrinxisse aut lacerasse ait.

567 *Scripti*] *Scriptis nostris* corri-

Non igitur nostris ullum gaudere Quiritem

Aguror, at multos indoluisse, malis.

570

Nec mihi credibile est quenquam insultasse jacenti;

Gratia candori si qua relata meo est.

His precor atque aliis possint tua numina flecti,

O Pater, o Patriæ cura salusque tuæ.

Non ut in Ausoniam redeam, nisi forsitan olim,

575

Cum longo pœnæ tempore victus eris.

Tutius exilium, pauloque quietius, oro:

Ut par delicto sit mea pœna suo.

tot millia populi. Adeoque non credo ullum Romanum lacerari nostris ærumnis, sed plurimos ægre tulisse. Neque mihi credibile est ullum insultasse mihi protrito; si qua gratia est relata meæ innocentiae. Oro, ut tua Majestas possit moveri his atque aliis, o Pater, o cura et salus Patriæ tuæ. Non ut revertar in Italiam, nisi forsitan olim, cum flexus eris longo tempore supplicii. Precor exilium securius, et paulo quietius, ut pœna mea sit æqualis suo crimini.

id est, Poëtarum, ego unus sum, quem mea læsit musa: *Inter tot populos Bersman. et Bernens. forte, studii tot millia nostri, id est, Poëtici studii consortes: ut ita Trist. v. 3. 47. 'consortes studii pia turba Poëtæ:' et 'Ex P. studii communia fœdera sacri' iv. 13. 43. et ita passim in his libris. Locutio vero similis illi Plinianæ, Arion Citharædicæ artis, quam illustravimus ad Quintil. Declam. viii. 3. Burm.—568 Unus ego quinque veteres: sic ante, Quem sua perdidit Musa, repertus ego. Totus locus non inconcinne sic constituetur, Inter enim populi, tot scriptis millia nostris Quem mea Calliope læserit, unus ego: inter populi enim tot millia, quem læserit scriptis nostris mea Calliope, unus ego sum. Heins. Quem sua quatuor libri.—571 Alii queng. insultare jac.—572 Pro relata duo Codd. relicta: Lov. reddita siqua.—574 Be. Patr. causa salusq.—577 Pol. Serv. et alius Mitius exil. Tum Lov. paulumque. Dein unus liber quiet. opto.—578 Lov. pœn. meo.*

NOTÆ

gendum voluit emunctissimæ naris Tanaquillus Faber, vir de bonis literis optime meritus, præceptor olim meus, atque amicus carissimus. Neque vero in his ab ejus sententia ausim discedere.

568 *Calliope*] Musa pro carmine ipso posita.

572 *Candori*] Quæ virtus nullum scelus, nihil obscuri aut maligni patitur.

575 *Ausoniam*] Italiam, ut sæpe alibi ab Ausonibus antiquis Italicæ populis.

578 *Par*] Levis, scilicet, quale suum crimen esse innuit.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M

LIBER III.

ELEGIA I.

ARGUMENTUM.

LIBRUM Romam mittit Poëta, incultum quidem et sordidum: inducitque illum errare per varia urbis loca, precarique Augustum, ut patri exuli et poëtæ det veniam. Sed cum nusquam recipi se videat, rogat manus plebeias, ut cum illæ saltem accipiant, ut habeat ubi possit divertere.

MISSUS in hanc venio timidi liber exulis urbem.
Da placidam fesso, lector amice, manum :

Lector amice, ego liber exulis pavidi venio missus in hanc urbem: porrige blan-

////////

1 Pro *timidi* alii *timidus*. Serv. et Be. *lib. exul in urb.*—2 Tres libri *Da plac. fasso* pro *lasso*; locutionem ab illo officio, quo languentibus manum darent, desumptam puto: ut apud Petron. ci. *quis non dare manum languentibus volet?* et quo referes illud infra Eleg. iv. hujus libri s. 76. ‘Fidam projecto neve negate manum.’ Sic et de naufrago Trist. v. 9. 18. ‘Nec dederit nanti per freta sæva manum.’ his vero verbis responderent melius, si legeretur in primo versu, *Missus in hanc venio tandem liber exulis urbem*; nam in Leidensi

NOTÆ

1 <i>Exulis</i>] Ovidii, scilicet,	tum Romanis viderentur.
<i>Urbem</i>] Romam, quæ simpliciter	2 <i>Manum</i>] Fidei et auxilii symba-
Urbs dicitur, cum aliæ oppida tan-	lum,

Neve reformida, ne sim tibi forte pudori :
 Nullus in hac charta versus amare docet.
 Nec domini fortuna mei est, ut debeat illam 5
 Infelix ullis dissimulare jocis.
 Id quoque, quod viridi quondam male lusit in ævo,
 Heu nimium sero damnat et odit opus.
 Iuspice quid portem : nihil hic nisi triste videbis ;
 Carmine temporibus conveniente suis. 10
 Claudia quod alterno subsidunt carmina versu,
 Vel pedis hoc ratio, vel via longa facit.
 Quod neque sum cedro flavus, nec punice levis ;
 Erubui domino cultior esse meo.
 Litera suffusas quod habet maculosa lituras ; 15
 Læsit opus lacrymis ipse poëta suum.
 Si qua videbuntur casu non dicta Latine ;
 In qua scribebat, barbara terra fuit.

dam manum lasso ; neve metue, ne sim forte tibi opprobrio : nullus versus in hac papyro docet amare. Neque est sors mei domini, ut miser debeat tegere illam ullis jocis. Improbatur etiam et odit, heu nimis tarde, illud opus quod olim male cecinit ætate juvenili. Vide quid feram : nihil hic invenies nisi lugubre ; versibus congruentibus suis temporibus. Quod versus claudi cadunt alterno carmine, vel ratio pedis, vel longum iter hoc præstat. Quod neque sum flavus cedro, nec expolitus punice ; me puduit ornatorem esse domino meo. Quod litera sordidata habet lituras aspersas ; ipse Poëta fœdavit opus suum fletibus. Si forte nonnulla videbuntur non Latine prolata ; tellus in qua scribebat fuit barbara. Dicite, lectores, si

////////

erat, *tandus*, ex quo et *tardus* non male quis faceret : ut longam viam indicet, qua fesso nunc manum sibi dari postulat. *Burm.*—3 Tres libri tibi. *causa pudoris* ; duo *doloris* ; totidem *timoris* ; *Be. coloris.*—5 *Mor. Jun. Leid.* et alius cum *Ms. Bersm.* *Hæc dom.*—6 *Ms. Bersm.* *Infel. nullis.* Tum *Leid.* et *Mor. dissim. locis.*—7 Unus liber dudum pro *quondam.* Tum *Leid. luserat*, et *Be. lusinus æv.*—8 *Pr. Pol. En nim.*—9 *Gryph.* et alii *Aspice quid.*—11 *Leid. Clausa quod.* Mox *subsidunt* *Burm.* dedit ex omnibus scriptis et olim editis ; quod quidam arbitrio suo mutarunt in *subsidant.*—12 *Ms. Bersm. P. et Be. ped. hæc rat. Jun. et Mor. hæc rat. est, vel.* et *Leid. Mor. et Serv. long. fuit.*—13 Pro *flavus* *Leid.* et septem alii *fulvus* : duo *comtus.*—16 *Lov.* et novem alii *poët. suis.*—17 *Mss. Bersm. dict. Latino.*—18 Pro *scribebat* *Strozzæ* *scribebam :*

NOTE

- 7 *Viridi*] Cum juvenis esset Poëta. trum atque Pentametrum recurrunt.
 8 *Sero*] Quia postquam Amorum *Subsidunt*] Cadere videtur versus
 causa in exilium missus. Pentameter, ex eo quod uo pede sit
 11 *Clauda*] Festive claudicare ait brevior Hexametro.
Elegiacum carmen quo utitur. 13 *Cedro*] Quis usus fuerit olei ce-
Alterno] Alternis vicibus Hexame- drini in adornandis libris supra dixi-

- Dicite, lectores, si non grave, qua sit eundum ;
 Quasque petam sedes hospes in Urbe liber. 20
 Hæc ubi sum lingua furtim titubante locutus ;
 Qui mihi monstraret, vix fuit unus, iter.
 Di tibi dent, nostro quod non tribuere parenti,
 Molliter in patria vivere posse tua.
 Duc age : namque sequor : quamvis terraque marique 25
 Longinquo referam lassus ab orbe pedem.
 Paruit ; et ducens, Hæc sunt Fora Cæsaris, inquit :
 Hæc est a Sacris quæ via nomen habet.
 Hic focus est Vestæ ; qui Pallada servat et ignem :
 Hic fuit antiqui regia parva Numæ. 30
 Inde petens dextram, Porta est, ait, ista Palatî :
 Hic Stator : hoc primum condita Roma loco est.

non molestum, qua sit eundum ; et quas domos subeam libellus peregrinus in Urbe. Postquam hæc clanculum dixi lingua vacillante, vix fuit unus qui mihi ostenderet eam. Dii tibi præbeant, quod non indulerunt nostro patri, posse traducere leniter ævum in tua patria. Duc, quæso, namque sequor : tametsi defessus veniam terra et mari a plaga remotissima. Obsecutus est ; et ducens me, Hæc, ait, sunt Fora Cæsaris : hæc est via quæ nacta est nomen a sacris. Hæc sedes est Vestæ, quæ custodit Minervam et ignem : hic fuit parva aula veteris Numæ. Inde petens dextram, Ista, inquit, est porta Palatii : hic Stator : Roma est primum posita in hoc

~~~~~

Heins. suadet scribebar, et sic Zulichemianus : Burm. autem scribebat retinendum censet, quia præcessit 'Læsit.'—19 Pr. Pal. et sex alii et Bersm. quo pro qua.—22 Duo scripti monstr. vir fuit.—23 Leid. dant pro dent. Deinde olim scribebatur tribuer. poëtæ : Heins. profert parenti ex tribus scriptis, qui id pro var. lect. exhibent.—25 Pro namque alii jamque vel nempe : Bc. teque. Nonnulli etiam cum vulg. sequar : Heins. conj. jamque sequor.—29 Focus Burm. recepit ex H. pro vulg. locus.—30 Alii Hæc pro Hic. Mox P. reg. parca N. et Excerpt. Voss. celsa.—31 H. dextr. Statio est.—32 Scribe, Stator.

NOTE

ians.

21 *Titubante*] Præ metu.

23 *Di tibi*] Verba sunt libri ad illum qui iter monstrabat.

Parenti] Ovidio, qui libelli pater.

27 *Fora*] Plura fuerunt Romæ ; hic de foro Augusti intelligitur.

28 *Sacris*] Quia in ea via fœdus inter Romulum et Tatium ictum, perque eam sacra in arcem feruntur.

29 *Focus Vestæ*] Templum ejus dicit rotundum, a Numa exstructum,

ubi ignis perpetuus a Vestalibus summa cautione servabatur.

Pallada] Palladium dieit, ab Ænea in Italian allatum, quo Imperii fata contineri volebant.

30 *Numæ*] Qui Romanorum rex fuit secundus, justitia et pietate magis quam dignitate sua cognitus.

31 *Palatî*] Quæ et Saturnia et Paudania prius dicta.

32 *Stator*] Jovis Statoris ædem intelligit, quam illi Romulus ideo po-

Singula dum miror; video fulgentibus armis

Conspicuos postes, tectaue digna Deo.

An Jovis hæc, dixi, domus est? quod ut esse putarem, 35

Augurium menti querna corona dabat.

Cujus ut accepi dominum, Non fallimur, inquam:

Et magni verum est hanc Jovis esse domum.

Cur tamen apposita velatur janua lauro;

Cingit et augustas arbor opaca fores? 40

Num quia perpetuos meruit domus una triumphos?

An quia Leucadio semper amata Deo?

Ipsane quod festa est, an quod facit omnia festa?

Quam tribuit terris, Pacis an ista nota est?

loco. Dum miror omnia, aspicio postes insignes armis coruscis, et ædem dignam Deo. Atque, inquam, hæc est sedes Jovis. Quod ut esse crederem, coronæ querna faciebat indicium animo. Cujus postquam audiui dominum, Non decipimur, dixi; et verum est has esse sedes magni Jovis. Quamobrem tamen porta tegitur lauro adjuncta; et arbor umbrosa ambit splendidam januam? Anne quia istud palatium dignum est æterno triumpho? an quia semper dilectum fuit Deo Leucadio? Ipsumne quod festum, an quod reddit omnia læta? an istud est signum Pacis quam præbet orbi?

Jovis Statoris ædem intelligit: ita Combii codex; neque aliter Politianus in ora sui exemplaris, et Gronovius Observat. iv. 15. Heins. Alii Sator.—33 Gortorpi. dum narrat; vid.—35 An dedit Burm. ex H. pro vulg. Et: quædam etiam Edd. Est.—37 Opt. Pal. acc. numen, Non.—39 Apposita Heins. rescripsit ex plerisque vett. pro vulg. opposita.—40 Tres libri august. querna corona f. Multi vett. habent fores; nonnulli domus vel domos; alii cum vulgatis comas.—41 Num dedit Heins. ex melioribus; vulg. tu. Mox P. habuit pro meruit. ‘Eleganter Leidensis Codex domus una; reliquæ enim triumphos mernerunt, sed sola Augusta domus perpetuos.’ Burm. Alii domus ista.—

NOTÆ

nendam curavit, quod fædam suorum fugam stiterit cum adversus Sabinos pugnaret.

36 *Querna*] Quercus enim Jovi sacra.

37 *Non fallimur*] Quia Augustum pro Jove accipiebat. Quæ detestabilis adulatio neque etiam hodie in totum profligata est.

41 *Triumphos*] ‘Laurus,’ inquit Plinius, ‘triumphis proprie dicatur, vel gratissima domibus janitrix Cæsarum Pontificumque, quæ sola et domes

exornat, et ante limina excubat.’

42 *Leucadio*] Apollini, cui laurus, ob Daphnen in eam arborem mutatam, carissima, ut dictum in Metam. Augustus vero in Ambracii sinus ore, non longe a Leucate promontorio, ad Actium oppidum, urbem amplam quam Nicopolim dixit, cum templo Apollini sacro, excitavit. Inde ille Leucadius.

43 *Festa*] Perperam ad laurum retulerunt quod de Cæsaris domo intelligendum.

- Utque viret semper laurus, nec frondē caduca 45
 Carpitur; æternum sic habet illa decus?
 Causa, superpositæ scripto testata coronæ,
 Servatos cives indicat hujus ope.
 Adjice servatis unum, Pater optime, civem;
 Qui procul extremo pulsus in orbe jacet. 50
 In quo pœnarum, quas se meruisse fatetur,
 Non facinus causam, sed suus error habet.
 Me miserum, vereorque locum, vincerorque potentem,
 Et quatitur trepido litera nostra metu.
 Aspicias exsanguī chartam pallere colore? 55
 Aspicias alternos intremuisse pedes?
 Quandocumque, precor, nostro placata parenti
 Isdem sub dominis aspicere domus.

Et quemadmodum laurus semper virescit, neque habet folia decidua; sic illud habet honorem perpetuum? Causa coronæ superpositæ elogio declarata testatur cives liberatos hujus auxilio. Pater optime, adde unum civem servatis, qui longe relegatus protritit est in plagu remotissima. In quo non flagitium, sed error suus habet titulum pœnarum, quibus agnoscit se dignum esse. Me infelicem, et timeo locum, et honoro dominum; et nostra litera percellitur timore trepido. Videsne papyrum pullere colore exsanguī? Videsne pedes alternos trepidasse? Oro ut domus quandocumque delinita nostro patri, videaris sub iisdem dominis. Inde ducor æquali

//////////

42 Unus liber semp. amica D.—45 Unus Liber frond. pudica.—46 Pr. Pol. ipsa pro illa.—47 Lov. Mycill. Bersm. Gryph. et aliæ Edd. Causaque suppositæ. Mox plurimi testante pro testata.—49 Merula serv. me un. Tum unus liber precor, opt.—50 Alii orb. latet.—51 Serv. sat pro se.—53 Venerorque ex uno libro pro vulg. vereorque. Tum in nonnullis parentem: alius potentes: Heins. conj. Penutes.—54 Plerique scripti quat. rapido lit. unus pavido.—57 Quantumcumque Leid. et quatuor alii: sed quandocumque dici de indefinito tempore pro, aliquando, docuit post alios Bentleius ad Hor. Sermon. 1. 9. 33. Burm. Mox Ciofanus monet placata legendum ex duobus V. et Ma. pro vulg.

NOTÆ

- 46 *Illa*] Domus, scil. Augusti.
 47 *Superpositæ*] Superior pars januæ frondibus lauri ornata erat, cui subjecta corona quærua, illis dari solita qui civem servassent, atque 'civica' dicebatur.
 48 *Hujus*] Augusti.
 49 *Unum*] Nasonem, scil.
 51 *In quo*] Orbe, inquit. De Nasonē intellige.
 53 *Locum*] Propter Augustum, ejus

- potentem, atque dominum.
 56 *Alternos*] Quia alternis hexametro et pentametro usus est Poëta.
Intremuisse] Istud dicit propter pentametri brevitatem, quasi incedere vereatur.
 57 *Quandocumque*] Quando placuerit Cæsari. Non enim definit tempus.
Parenti] Nasoni, scil. qui auctor seu pater hujus libelli.

Inde tenore pari gradibus sublimia celsis
 Ducor ad intonsi candida templa Dei. 60
 Signa peregrinis ubi sunt alterna columnis
 Belides, et stricto barbarus ense pater:
 Quæque viri docto veteres cepere novique
 Pectore, lecturis inspicienda patent.
 Quærebam fratres, exceptis scilicet illis, 65
 Quos suus optaret non genuisse parens.
 Quærentem frustra custos me, sedibus illis
 Præpositus, sancto jussit abire loco.
 Altera templa peto, vicino juncta theatro:
 Hæc quoque erant pedibus non adeunda meis. 70

incessu sublimibus gradibus ad templa alta candida Dei intonsi; ubi Belides, et genitor barbarus gladio nudato, sunt statuæ alternæ peregrinis columnis: atque ea conceduntur videnda lecturis, quæ antiqui atque recentiores viri comprehenderunt docto pectore. Pervestigabam fratres, illis videlicet relictis, quos suus pater vellet non produxisse. Custos præfectus sancto loco imperavit me frustra pervestigantem excedere illi domo. Concedo ad alia templa vicina proximo theatro: hæc etiam

//////////

placare: P. placanda; Jun. peccata.—59 Pro tenore plurimi timore; unus tremore; Medonian. rigore. Quatuor etiam timore gravi grad.—60 Unus liber cand. tecta D.—61 Pro sunt Heins. malit stant, nisi in sequenti vs. cum vett. Edd. et scriptis nonnullis pro barbarus reponis stat ferus: Jun. habet stat pater e. ferus.—63 Cepere, teste Heins. vett. fere omnes; alii cum vulgatis fecere.—66 Parens in melioribus scriptis et priscis editionibus; [alii pater.] Malim etiam optarit; nam optarat est in quibusdam. Heins.—67 Me ex Heins.

NOTÆ

59 *Tenore*] Incessu atque ordine.

60 *Intonsi*] Apollinis, non Capitoli, ut scripserunt, sed Palatini, cui in domus suæ parte templum, una cum bibliotheca, Augustus ædificavit.

Candida] Ex candido marmore.

61 *Peregrinis*] Quia ex marmore peregrino.

62 *Belides*] Danaï filia 50. ab avo ita dictæ; quæ patruces suos eosdemque sponso una nocte, patris jussu, interfecerunt: nisi quod Lynceo suo Hypermnestra pepercit. Hæ alternis columnarum vicem magnificam præstabant in Palatina porticu, ut dictum in Amoribus.

Barbarus] Danaus, scil. qui jugulandos tradidit filiabus suis Ægypti fratris filios.

63 *Quæque*] Bibliothecam designat, quam supra modo diximus.

65 *Fratres*] Ceteros libros a Nasone compositos.

Illis] De amore, quorum causa exilio pulsum sese suadet Naso.

67 *Custos*] Bibliothecæ præfectus.

68 *Sancto*] Quia quoddam quasi Sapientiæ templum erat Bibliotheca illa: deinde ad Augustum spectabat.

69 *Alteri*] Sunt qui Veneris victricis, Pompeii theatro vicinum, hoc esse templum putent. Alii Herculis Musarum (quem Græci Musagetem

Nec me, quæ doctis patuerunt prima libellis,

Atria Libertas tangere passa sua est.

In genus auctoris miseri fortuna redundat ;

Et patimur nati, quam tulit ipse, fugam.

Forsitan et nobis olim minus asper, et illi

75

Evictus longo tempore Cæsar erit.

Di, precor, atque adeo, (neque enim mihi turba roganda est,)

Cæsar, ades voto, maxime Dive, meo.

Interea, statio quoniam mihi publica clausa est ;

Privato liceat delituisse loco.

80

Vos quoque, si fas est, confusa pudore repulsæ

Sumite plebeïæ carmina nostra manus.

non erant calcanda meis pedibus. Neque Libertas passa est me adire atria sua, quæ prima aperta sunt doctis libris. Fortuna recedit in prolem infelicis auctoris : atque liberi patimur exilium quo ille multatus est. Fortasse etiam aliquando Cæsar delinitus prolixa mora erit minus sævus in nos atque in illum. Dii atque adeo Cæsar, maxime Dive, (neque enim mihi multitudo oranda est,) oro, ædesto meo desiderio. Interea, siquidem sedes publica mihi est denegata, concedatur latitasse in privata domo. Vos etiam, si licet, manus vulgi, accipite versus nostros suffusos pudore repulsæ.

////////

emend. nonnulli *de* ; plurimi cum vulgatis *e*.—71 P. *doct. docuerunt pr. et Leid. placuerunt. Tum Lov. pr. tabellis.*—73 Serv. *Ingenio auct. Mox Lov. fort. reducat.*—76 P. C. *cris.*—77 Be. et plurimi scripti *Deprecor, atq. Mor. et novem alii Te precor. Deinde Heins. malit rogand. es.*—79 P. et duo alii *Inter. intranti quon.*—81 Unus liber *conf. dolore repuls. pr. Pol. rubore.*—82 *Phæbeæ* editio prima [*pro plebeïæ* ;] ut poëtas intelligat : hujus lectionis meminit quoque Merula, sed improbat : recte : nam publicæ stationi opponit plebeias manus. *Burm.*

NOTE

dixerunt) a Fulvio nobiliore extructum, deinde a Martio Philippo instauratum. Alii aliud, sed absque fundamento.

71 *Prima*] Ante alias Bibliothecas. ' Nam Asinii Pollionis hoc Romæ inventum, qui primas Bibliothecam dicendo, ingenuam hominum Rempublicam fecit : ' ut scribit Plinius.

72 *Libertas*] Cui ædes sacra, in qua Bibliotheca olim.

73 *Genus*] Atque adeo in Ovidii libros.

75 *Illi*] Ovidio, parenti.

77 *Neque*] Quia solus ignoscere Augustus poterat.

80 *Privato*] Privati alicujus hominis.

81 *Repulsæ*] Neque enim custos Bibliothecæ Palatinæ, neque Libertas excipere libellum voluit.

82 *Plebeïæ manus*] Plebs.

ELEGIA II.

ARGUMENTUM.

IN hac elegia, quā plerique perperam jungunt cum superiore, queritur Poëta, quod fata cum in Scythiam compulerint; nec sacerdoti suo opem tulerint aut Apollo aut Pierides. Deinde dicit, se in Scythia in assiduo fletu et mœrore degere. Postremo Deos precatur, ut tandem ei mori liceat.

ERGO erat in fatis Scythiam quoque visere nostris,
 Quæque Lycaonio terra sub axe jacet?
 Nec vos, Pierides, nec stirps Latoia, vestro
 Docta sacerdoti turba tulistis opem?
 Nec mihi, quod lusi vero sine crimine, prodest; 5
 Quodque magis vita Musa jocosa mea est?
 Plurima sed pelago terraque pericula passum
 Ustus ab assiduo frigore Pontus habet.

Ergo erat etiam in nostris fatis visitare Scythiam, atque terram quæ sita est sub polo Lycaonio? Neque vos, Pierides, neque proles Latoia, agmen doctum, auxilium præbistis vestro vati? Neque me iuvat, quod jocatus sum sine vero crimine; et quod nec Musa est magis lasciva vita mea? Sed Pontus rigens frigore perpetuo tenet me passum multa discrimina mari et terra. Atque ego, qui fugitans negotia,

////////

1 Deerat hoc distichon Codici Servii: in multis et optimis hæc Elegia continuabatur superiori. *Burm. Sec.*—2 *Be. Quæque L.*—3 *Latoia* Heins. reposuit ex quatuor vet. pro vulg. *Latonia*: R. *Latoica*.—4 *Jnn. et Leid. turb. dedistis op.*—5 *Regius, carmen sine crimine: verbo sine crimine* Bernens. ut forte in quibusdam exemplaribus fuerit, *lusi versus sine crimine*, quod amans agnominis librarius mutavit in *carmen sine crimine*; sed nihil mutandum: et quid sit 'verum crimen' docebit Broukhuisius ad Propert. III. 13. 11. *Burm.*—6 *Vita est Musa jocosa mea* plurimi veteres: *Musa jocata* V. *Masa est visa jocosa mea* Gryph. et Vincent. *Quoque magis visa est* Mss. Bersm.—8 Pro

NOTÆ

2 *Lycaonio*] Septemtrionali, cui a Callisto Lycaonis filia in Ursam mutata, deinde in cælum, non longe ab axe, translata, illud datum nomen.

3 *Pierides*] Musæ, quibus studuit Naso; quæ vel a Pierio Thessaliæ monte ubi natæ, vel a Pieri filiabus superatis, et in picas mutatis, illud

nomen habent.

Stirps] Apollo, Latonæ et Jovis filius, cui Poëtæ sacri, Musarum sacerdotes.

5 *Vero*] Verum tamen creditum est; quod exilii vera causa fuit.

8 *Frigore*] Ponti enim regio multum ad Septemtrionem porrecta, a-

- Quique fugax rerum, securaque in otia natus,
 Mollis et impatiens ante laboris eram, 10
 Ultima nunc patior: nec me mare portubus orbum
 Perdere, diversæ nec potuere viæ:
 Sufficitque malis animus: nam corpus ab illo
 Accepit vires; vixque ferenda tulit.
 Dum tamen et ventis dubius jactabar et undis, 15
 Fallebat curas ægraque corda labor.
 Ut via finita est, et opus requievit eundi,
 Et pœnæ tellus est mihi tacta meæ;
 Nil nisi flere libet: nec nostro parciore imber
 Lumine, de verna quam nive manat aqua. 20
 Roma domusque subit, desideriumque locorum,
 Quicquid et amissa restat in Urbe mei.
 Hei mihi, quod nostri toties pulsata sepulcri
 Jamua, sed nullo tempore aperta fuit!
 Cur ego tot gladios fugi, totiesque minata 25
 Obruit infelix nulla procella caput?

et natus ad tutam pacem, prius eram delicatus et minus ferens laborem, jam tolero extrema: neque mare importuosum, neque variae peregrinationes potuerunt me tolerare. Et animus par fuit ærumnis. Nam corpus mutuatam est robur ab illo, et toleravit rix sufferenda. Dum tamen incertus agitabar terra marique, labor decipiebat ærumnas et maestum pectus. Postquam iter absolutum est, et labor iter faciendi omissus, et terra mei supplicii est tacta a me, nihil volo nisi lacrymari: neque humor purior fuit ex nostris oculis, quam aqua de uire verna. Roma et sedes meæ recurrunt, et amor locorum, et quicquid mei superest in Urbe relictum. Hei mihi! quod fores nostri tumuli toties pulsæ, sed nunquam reseratae sunt! Quannobrem ego citari tot enses, et tempestas toties minuta non demersit miserum

//////////

Ustus Riehel. et duo alii rinctus; Jun. junctus.—12 Jun. non pro nec: et Serv. non valere rice.—13 Sufficitque legendum; hoc est, indurnit: nam Sufficit mediam corripit. Merula. Leid. Sufficit atque mal. Lov. etiam ab illis.—11 Mor. vir. nec patiunda tul.—15 Vett. plurimi terris pro rentis: Burm. vero vulgatum retinuit, quia Ovidius sæpiissime conjungit 'ventos' et 'undas'.—18 Legendum ex veteribus tacta. Nauger. Facta tamen edidit Aldus, Gryph. Vincent. et alii.—19 Ha. racat pro libet: Ms. Bersm. et P. licet.—21 Jun. R. locusque sub. et vs. seq. Urb. mihi.—21 Lov. Jan. sub null. et Leid. sub titulo. Mox R.

NOTE

deoque frigore aspera; homini præsertim a meridionali plaga venienti.

9 *Rerum*] Fori, litium, omniumque rerum quæ otium turbare valent.

11 *Portubus orbum*] Euxinus enim et Geticum litus inprimis est deser-

tum et petrosus, ut docet Strabo.

16 *Fallebat*] Quippe præsentioribus malis distinguebatur.

18 *Tellus*] Tomitana, scilicet.

23 *Pulsata*] Quia maximis periculis jactatus.

Di, quos experior nimium constanter iniquos,

Participes iræ quos Deus unus habet ;

Exstimulate, precor, cessantia fata ; meique

Interitus clausas esse vetate fores.

30

caput? Dii, quos sentio nimis constanter infestos, quos unus Deus habet participes iræ, instigate, quæso, mortem tardantem; et prohibete januam mei leti esse obseratam.

////////

apert. subit, vel premit.—25 Unus Heins. Ergo eg.—27 Be. Di, quosque exper.—28 Quos dedit Heins. ex plerisque vett. pro vulg. quam; quod tamen Bersm. præfert.—29 Unus liber Exstimulate, prec.

NOTÆ

28 *Participes*] Quanquam aliter
precatus erat l. i. Eleg. 2.

Unus] Augustus.

29 *Exstimulate*] Ut denique moriar.

ELEGIA III.

ARGUMENTUM.

AD uxorem scribens ex Scythia Poëta, se excusat, quod aliena manu scriptam miserit epistolam : quod aliter non potuisse fieri ostendit, ob adversam valetudinem, qua conflictabatur : simulque incommoda commemorat. Sed præter cetera illud fatetur esse maximum, quod careat ipsius uxoris aspectu. Mandat, ut ejus ossa Romam deferantur in parva urna, et signentur epitaphio a se composito.

HÆC mea, si casu miraris, epistola quare

Alterius digitis scripta sit : æger eram.

Æger in extremis ignoti partibus orbis ;

Incertusque meæ pæne salutis eram.

Si forte miraris quamobrem hæc meæ literæ sint exarata digitis alterius, agrotabam. Eram morbo affectus, et prope dubius meæ vitæ in remotissimis partibus

////////

1 *Casu* ex libris vett. at scripti quidam et priscae Edd. *conjug* : unus *si quare miraris e. casu*.—3 Unus Med. *ign. finibus orb*.—4 Versus suspectus. Heins.

NOTE

3 *In extremis*] Ut ex eo maxime ægrum tibi fingas Poëtam.

Quid mihi nunc animi dira regione jacenti 5
 Inter Sauromatas esse Getasque putes ?
 Nec cœlum patimur, nec aquis assuevimus istis ;
 Terraque nescio quo non placet ipsa modo.
 Non domus apta satis : non hic cibus utilis ægro :
 Nullus, Apollinea qui levet arte malum. 10
 Non qui soletur, non qui labentia tarde
 Tempora narrando fallat, amicus adest.
 Lassus in extremis jaceo populisque locisque :
 Et subit affecto nunc mihi, quicquid abest.
 Omnia cum subeant ; vincis tamen omnia, conjux : 15
 Et plus in nostro pectore parte tenes.
 Te loquor absentem : vox te mea nominat unam :
 Nulla venit sine te nox mihi, nulla dies.

mundi ignoti. Quid credas me afflictum in fera plaga, inter Sauromatas et Getas, nunc cogitare? Neque tolero aërem, neque assuevimus istis aquis: et tellus ipsa nescio quo modo non grata est. Habitatio non satis idonea: esca non hic apta ægroto: nemo qui leniat morbum ope Apollinea. Sodalis non adest qui consoletur, non qui decipiat tempora segniter fluentia fabulando. Defessus prostratus sum in populis atque locis ultimis; et quicquid non adest recurrit nunc mihi ægroto. Cum omnia occurrant, superas tamen omnia, uxor; et occupas plus parte in nostro corde. Nuncupo te absentem: vox mea citat te solum: nulla nox, nulla dies mihi oritur

*****

Non video quare, nisi quod offendere posset τὸ μεα: quæ vox fortasse corrupta esse potest. *Burm. Sec.*—5 *Quid mihi nunc animi* Heins. monet legendum ex Leid. vulg. *Quem m. tunc, vel nunc, animum.* Tum multi scripti *dura pro dira*; *Gryph. dura in reg.*—6 *Jun. et alius Getasre*; et alii *putas*.—7 *Alii patior*; *Burm. ex Mss. Heins. prætulit patimur*, ut rectius conveniat τῷ assuevimus. Deinde tres libri *aquas...istas*. Pro istis vetus scriptura *issis*; unde *Ciofan. legit ipsis*.—8 *Alii ista pro ipsa*.—9 *Serv. dom. ampla satis*; et *Be. acta*; duo *apta mihi*.—13 *Excerpt. Voss. et septem alii et Ms. Bersm. Lapsus in extr. R. Jun. et quatuor alii Læsus*; *Be. Solus*.—14 *Affecto* *Nanger. et Heins. scribendum monent*; alii *affectu*.—15 *Ms. Bersm. tam. optima conj.* 16 *Bersm. ex suo Cod. reponit pect. cara tenes*; quomodo etiam *sex Heins. plures alii partis habes*; et multi *partis habet*.—17 *R. Alloquor abs. Idem cum*

NOTE

7 <i>Cœlum</i>] Aëris inclementiam.	<i>Apollo.</i>
8 <i>Terra</i>] Atque adeo omnia elementa contraria.	12 <i>Fallat</i>] Jucundis sermonibus multum sublevantur ægri, illi præcipue quos tardium afflixit.
<i>Nescio</i>] Ita loquimur cum plura cognoscimus. Nimirum incultam, sterilem, inamœnam, pigram terram, Roma distantem præsertim sentiebat Naso.	13 <i>Lassus</i>] Exhaustus, confectus. Quod maximum est malum.
10 <i>Apollinea</i>] Medica; cujus auctor	14 <i>Affecto</i>] Graviter agrotanti.
ergo.	16 <i>Plus parte</i>] Maximam partem,

Quin etiam sic me dicunt aliena locutum,
 Ut foret amenti nomen in ore tuum. 20
 Si jam deficiat suppresso lingua palato,
 Vix instillato restituenda mero;
 Nuntiet huc aliquis dominam venisse; resurgam:
 Spesque tui nobis causa vigoris erit.
 Ergo ego sum vitæ dubius: tu forsitan illic 25
 Jucundum nostri nescia tempus agis?
 Non agis, affirmo: liquet, o carissima, nobis,
 Tempus agi sine me non nisi triste tibi.
 Si tamen implevit mea sors, quos debuit, annos,
 Et mihi vivendi tam cito finis adest; 30
 Quantum erat, o magni, perituro parcere, Divi;
 Ut saltem patria contumularer humo!
 Vel poena in mortis tempus dilata fuisset,
 Vel præcepisset mors properata fugam.

sine te. Quin etiam aiunt me ita protulisse delira, ut nomen tuum esset in ore insano. Si jam lingua me destituit faucibus oclusis, vix recreanda vino infuso, atque aliquis narret dominam huc appulisse, susciter, et spes tui erit nobis causa vigoris. Ego igitur sum vitæ incertus; tu forte illic transigis tempus lætum nostri ignara? Non facis, asserero; certus sum, o nobis dilectissima, tempus a te non transmitti nisi mæstum sine me. Si tamen mea sors absolvit tempora, quæ debuit; et finis vivendi tam propere mihi adest; quam exiguum erat, o magni Dii, ignorare interituro; ut saltem conderer terra patria! Vel supplicium protractum fuisset in tempus obitus; vel mors accelerata occupasset exilium. Intactus potui nuper

*****

pr. Ed. *vox et mea*.—20 *Amenti* est ex Heins. emend. vulg. *amentis*; at V. exhibet *amanti*.—21 Sic corr. Heins. olim legebatur *Si jam deficiam suppressaque lingua palato*. Heins. correctio non omnino placet Burm. qui non capit, quid sit 'suppressum palatum': ille potius crederet duas voces in unam coaluisse; et legeret *Si jam deficiat sub fesso l. p.* Ms. Bersm. *Sed* pro *Si*.—22 Unus liber *instill. reficienda mero*.—23 Jun. et septem cum Ms. Bersm. *hic* pro *huc*: Leid. et alius *huic*, quod minime displicet Burm.—25 Multi cum Ms. Bersm. et ed. Gryph. *Dumque ego*: Jun. *Dum quoque*. Mox plurimi cum vulg. *fors. istic*.—27 O Heins. rescripsit ex tribus libris pro vulg. *hoc*. Tum scripti nonnulli *cariss. conjux*.—28 Ms. Bersm. *Temp. agis sin.*—30 An non rectius *jam cito*? Burm. Sec.—31 Plurimi libri *magn. morituro parc.*—32 Re. *patr. concumularer hum.*—33 Hamburg. *dilat. fuisses*.—34 Primæ Edd. plurimique

NOTÆ

19 *Aliena*] Quæ non ad rem et absurde proferuntur, cum alio mense deerrat. Quod sapius illis evenit qui graviore aliqua cura correpti sunt.

23 *Dominam*] De uxore loquitur.

Delph. et Var. Clas.

31 *Quantum erat*] Quasi dicat, minimum. Vehementissimum autem affectum habet ista commemoratio.

34 *Præcepisset*] Mortuus essem priusquam in exilium ejectus.

Ovid.

7 H

- Integer hanc potui nuper bene reddere lucem : 35
 Exul ut occiderem, nunc mihi vita data est.
 Tam procul ignotis igitur moriemur in oris ;
 Et fient ipso tristia fata loco ?
 Nec mea consueto languescent corpora lecto ?
 Depositum nec me qui fleat, ullus erit ? 40
 Nec, dominæ lacrymis in nostra cadentibus ora,
 Accedent animæ tempora parva meæ ?
 Nec mandata dabo ? nec cum clamore supremo
 Labentes oculos condet amica manus ?
 Sed sine funeribus caput hoc, sine honore sepulcri 45
 Indeploratum barbara terra teget ?
 Ecquid, ut audieris, tota turbabere mente ;
 Et series pavida pectora fida manu ?

bene obire hunc diem : nunc vita mihi concessa est, ut morerer profugus. Ergo cademus tam procul in plaga ignota ; et mors erit luctuosa ipso loco ? Neque meum corpus solvetur in lecto assucto ? Neque quisquam erit qui me lamentetur ? Neque brevis mora superveniet univæ meæ lacrymis dominæ fluentibus in nostra ora ? Neque jussa dubo ? Neque amica manus claudet oculos morientes cum clamore ultimo ? Sed tellus fera obruet hoc caput indepletum, sine exequiis, sine honore sepulcri ? Nonne, postquam acceperis, percelleris tota mente, et planges fidem pectus

////////

scripti *V. præcessisset m.* Si quid mutandum Heins. vellet *prævenisset*, vel *prævertisset* : Burm. dedit *præcepisset* ex Marg. ed. Mycill. ut et Bersm. Dan. Heins. et alii ediderunt.—35 *Lucem* dedit Heins. ex pr. V. et Leid. pro vulg. *vitam*.—36 Comb. *non pro nunc* ; Heins. conj. *num m. v. d. est ?*—37 *Mor. in armis* ; duo *arvis*.—38 Leid. *Et fiant ips.* Deinde Ms. Bersm. *fat. solo*.—39 Plurimi scripti *consuet. languescunt* ; duo *languescant*.—42 Sex scripti *Accedunt anim.* et duo cum pr. Ed. *Accedant*. Mox duo codd. *temp. grata meæ*.—44 Quidam Codd. et Edd. *Languentes oculos*. Tum Lov. et alius *condat amic.* Aldus et Bersm. et alii edidere *claudet*.—47 Ms. Bersm. *Hæc simul audier.* Heins. reponit *ut ex multis libris pro vulg. ubi*.—48 Duo

NOTÆ

35 *Integer*] Et vitæ et honoris ; omnibusque bonis cumulatus.

40 *Depositum*] Rogo impositum.

42 *Accedent*] Quasi conjugis lacrymæ atque amor discedentem animam tantillum morari valeant. Cujus rei nullus dubiam fidem crediderit qui aliquando amaverit.

43 *Clamore*] Cujusmodi audiri solent, ubi quis inter amicos et propin-

quos moritur.

44 *Condet*] Jam sæpius a propinquiore mortuorum claudi solere oculos vidimus

47 *Ut audieris*] Non tam ad dolorem uxori creandum, quam ad amicorum, immo et Augusti, movendam misericordiam hæc adornata sunt : quæ certe ad eam rem maxime idonea.

Ecquid, in has frustra tendens tua brachia partes,
 Clamabis miseri nomen inane viri? 50
 Parce tamen lacerare genas; nec scinde capillos.
 Non tibi nunc primum, lux mea, raptus ero.
 Cum patriam amisi, tum me periisse putato:
 Et prior et gravior mors fuit illa mihi.
 Nunc, si forte potes, sed non potes, optima conjux, 55
 Finitis gaude tot mihi morte malis.
 Quam potes, extenua forti mala corde ferendo;
 Ad quæ jampridem non rude pectus habes.

manu turbata? Nonne porrigens frustra tuas ulnas versus has plagas, citabis vacuum nomen infelicis mariti? Noli tamen discerpere genas; neque lacera comam. Non tibi ero primum sublatus, mea vita. Cum excidi patria, tum crede me sublatum fuisse: ille meus fuit obitus et prior et molestior. Nunc, si forsitan potes, sed non potes, uxor optima, latere tot ærumnis mihi leto exhaustis. Minue quantum potes ærumnas, ad quas habes jam diu cor præparatum, tolerando strenua

//////////

libri pect. nuda man.—49 Pro tendens pr. Ed. tendes: et Lov. has tendas frustr. mutato ordine. Mox unus Cod. brach. terras.—51 Voss. tam. laniare comas; nec. Tum V. et duo Heins. tende capill. et si scripti annuerint, Burm. mallet pande.—52 Pro ero Heins. conj. ego; et Burm. eo.—53 R. periiss. putari.—54 Gryph. et Vincent. Edd. pars pro mors. Pr. Pol. mors f. i. mei.—57 Pro Qua alii Quam vel Quod. Mox Lov. attenua fort. Et Be. mal. mente fer.—58 Olim legebatur Ad mala jampr. sed 'Ad quæ multi

NOTÆ

49 *Has*] Septemtrionales Scythiæ.

50 *Inane*] Siquidem ipse Naso nullus sit.

52 *Nunc primum*] Quia antea per exilium sublatus.

54 *Gravior*] Quia decus, fama, libertas, quarum rerum privatio animam ipsam pro tempore videtur suo modo extinguere, ingenio viro cariora sunt multo quam ipsa hæc habitatio corporea. Ego quidem, ut obiter dicam, infensos minus minusque infestos latrones crediderim qui pecuniolæ, immo et vitæ, insidiati fuerint, quam scelestos atque nefarios illos calumniæ artifices, qui me nuper tanquam Socinianum monstrumque Religioni profligandæ subornatum, bonis omnibus detestandum, et quasi jure male perdendum buccinaverunt.

Quantum enim in illis fuit, non vitam modo, sed eam per summum dedecus, atque inter dignos cruciatus, sustulerunt: quam Deus servavit. Non hanc vitam sustulerunt, sed amabilem illam atque spirituales quæ inter fratres et vere Christianos, quodam quasi æternæ præludio, ducitur. Non spirituales, sed æternam, spe cujus animam meam deturbare per invidiæ suæ machinamenta aggressi sunt: nisi Dominus præsidium inexpugnabile in sanguine suo obtulisset. Quæ quidem adversus male feriatos illos non odio aut prava vindictæ cupidine conqueror; sed ut Gratia præcones, quæ est in CHRISTO JESU, reipsa membra ejus fovere, non omnibus modis lacerare, discant: mihi insuper concorditer, et eodem Veritatis Spi-

Atque utinam pereant animæ cum corpore nostræ,
 Effugiatque avidos pars mihi nulla rogos ! 60
 Nam si morte carens vacuum volat altus in auram
 Spiritus, et Samii sunt rata dicta senis ;
 Inter Sarmaticas Romana vagabitur umbras ;
 Perque feros manes hospita semper erit.
 Ossa tamen facito parva referantur in urna. 65
 Sic ego non etiam mortuus exul ero.

mente. Atque utinam animæ nostræ cadant cum corpore, neque ulla pars mei vitet rapaces flammæ ! Nam si anima immortalis sublimis erumpit in inanem aërem, et verba senis Samii sunt certa, Manes Romani errabunt inter Sarmaticos, et semper erunt peregrini inter sævas Umbras. Cura tamen, ut ossa reportentur in exigua urna. Ita ego non ero profugus etiam post fata. Neque quisquam istud vetat.

////////

veteres recte: nec pauciores, *Ut quæ. Quid si reponatur Quorum?* sic 'juveni rudes operum' Fast. i. et 'draco somni rudis' Met. vii. ex antiquis libris. Heins. Quid opus sana et recta sollicitare: nam licet *rudis* cum genitivo dicatur, non minus amat Noster et alii cum præpositione *ad* construere. Ex Pont. iii. 7. 'Ad mala jam pridem non sumus illa rudes.' Justin. i. 1. 'Rudes ad resistendum populos:' et ita passim. *Habet etiam hic nonnulli codices. Berm.—59 Alii corp. nostro.—60 Mihi ex quinque scriptis reposuit Heins. pro vulg. mea.—61 Plerique, teste Heins. vacuum... auram: alii vacuus...auras.—62 Leid. sunt sacra dicta; et Jun. et alii rata verba.—63 Be. et quinque scripti et Bersm. Int. Sauromatas R. et plurimi vagab.*

NOTE

ritu, cum bonis agere liceat.

57 *Extenua*] Verba hæc sunt, quæ quidem quid opus sit facto indicant, præstandi pariter facultatem non præbent. Avida est quietis et felicitatis mens omnis intelligendi capax, neque in arbitrio ejusquam posuit summus omnium rerum Opifex, ut beatum esse percipiat; necessitate naturæ omnes esse volunt. Quare qui miser est; eo ipso quod sese miserum cognoscit, absque quo miser non foret, non malo torquetur, modo, sed, ut cautior est, eo magis annuitur ut illud effugiat. Ex suo adeoque ipsius conatu, quo vires exhaurit, in dies crescit dolor, nisi is contrario bono levetur. Itaque potiora illa Maronis, quæ non sine ratione animi fortitudinem inculcant: 'Durate, et vosmet rebus servate secundis, O

passi graviora; dabit Deus his quoque finem.' Sed enim ex religione sola, eaque vere Christiana, peti possunt causæ quæ mentem adversus omnem ærumnam confirmant.

59 *Atque utinam*] Nisi forte quoquo modo odium quo in Barbaros ferebatur Naso indicare voluit, turpiter hic de animarum natura sentire videtur: quasi illa, post fata, alieno vitio obnoxia esse possint. Quod contra est; maximoque nobis solatio esse debet.

60 *Rogos*] In quibus defunctorum cadavera cremare consueverant.

62 *Samii*] Pythagoram dicit, Samo oriundum; cujus doctrinam ex Metam. repetas licet.

63 *Romana*] Nasonis Romani, inter quem et Barbaros minime convenit.

64 *Perque*] Neque satis istud cum ceterorum doctrina de Inferis con-

Nec vetat hoc quisquam. Fratrem Thebana peremtum

Supposuit tumulo, Rege vetante, soror.

Atque ea cum foliis et amomi pulvere misce :

Inque suburbano condita pone solo. 70

Quosque legat versus oculo properante viator,

Grandibus in tumuli marmore cæde notis :

Hic ego qui jaceo, tenerorum lusor amorum,

Ingenio perii Naso poëta meo.

At tibi qui transis, ne sit grave, quisquis amasti, 75

Dicere, Nasonis molliter ossa cubent.

Hoc satis in titulo est. Etenim majora libelli,

Et diuturna magis sunt monumenta mei.

Soror Thebana sepelivit fratrem occisum Rege prohibente. Atque ea condito cum foliis et pulvere amomi : et colloca composita in solo suburbano. Atque insculpe majoribus literis marmoris sepulcri carmen quod viator legat oculo festinante : Ego, Naso Poëta, qui hic jaceo lusor mollium amorum, occidi ingenio meo. At tibi qui præteris, quicumque amasti, ne sit molestum dicere, Ossa Nasonis molliter quiescant. Hoc satis est in titulo : namque libri sunt monumenta mei majora, et magis dura-

////////

umbra.—66 Unus liber *Sic non ex toto mort.*—67 *Nec* ex sex vett. pro vulg. *Non* : Heins. conj. *Nec vetet hoc* : Mor. et Be. *Non negat.*—68 Gottorph. *Suppos. titulo, R.*—70 *Sic* emend. Dan. Heins. olim cond. *crede sol.* Mycill. Gryph. et alii *Atque s. cond. crede sol.*—72 Hamburg. in tituli marm. Tum tres libri scripti *scribe not.* et unus *sculpe.*—75 Be. *tib. dum trans. ne s. mule, quisq.* et quidam pro *ne legit non.* Deinde pro *quisquis opt. V. quicquis* ; alii *tres quicquid* ; Medonian. *quisquid* : Heins. conj. *si quid.*—77 *Titulo* ex pr. Pol. et decem aliis ; vulg. *tumulo* : Heins. *mallet titulos*, et τὸ ἐστὶν omitteret.

NOTÆ

gruit. Verum, ut insinuaturn supra, de industria videtur errare Poëta, ut magis quod cupit efficiat.

66 *Sic ego*] Quanto patriæ desiderio teneretur Poëta, ex hoc loco maxime colligitur.

67 *Hoc*] Ut mea ossa in patriam referantur.

Thebana] Antigonen dicit, quæ Eteoclem fratrem, Œdipi Thebanorum regis filium, Creonte rege invito, sepelivit.

69 *Amomi*] Frutex est exoticus, qui ex Assyria, atque Armenia præsertim, afferebatur ; ejus in condendis corporibus multus usus fuit. Ita

autem inter se dissentiunt auctores qui ejus reliquerunt descriptionem, ut vix cognosci hodie possit.

71 *Properante*] Namque viatoribus in singulis non licet diu immorari.

74 *Perii*] Videtur istud Augusto creare invidiam. Verum, quid id nostra? Potius fuerit ex eo intelligere, ingeniosis ad Amorem periculum maximum impendere ; ne præterquam quas ipse molestias habet addamus.

76 *Molliter*] In cippis vero hæc litteræ inscribebantur S. T. T. L. Sit tibi terra levis.

Quos ego confido, quamvis nocuere, daturos
 Nomen, et auctori tempora longa suo. 80
 Tu tamen extincto feralia munera ferto;
 Deque tuis lacrymis humidaserta dato.
 Quamvis in cinerem corpus mutaverit ignis;
 Sentiet officium mœsta favilla pium.
 Scribere plura libet: sed vox mihi fessa loquendo 85
 Dictandi vires, siccaque lingua, negat.
 Accipe supremo dictum mihi forsitan ore,
 Quod, tibi qui mittit, non habet ipse, Vale.

bilia. Quos ego credo, quanquam obsuerunt, præbituros famam et diuturnam ætatem suo auctori. Tu tamen præbe dona funebria mortuo, et offero coronas mædidas tuis lacrymis. Tametsi flamma verterit corpus in favillas, tristis cinis cognoscat pium officium. Vellem plura mittere; rerum vox mihi lassu loquendo, et lingua arida subtrahit vires dictandi. Accipe Vale, tibi forsitan dictum novissimo ore, quod qui tibi mittit, ipse non habet.

—78 Fr. et plurimi alii *monum. mihi.*—81 Plurimi editi libri *feral. munera semper*; Ciofauns ex quibusdam scriptis protulit *ferto.*—82 Heins. putat magis Ovidianum fore, si legeris *Deq. suis lacr.* et sic quidem erat in Be.—83 Lov. Leid. et quatuor alii *in cineres corp.*—85 Be. *mens* pro *vox.*—86 Be. et unus Heins. *Dictanti vir.* et Jun. *ling. vctat.*—88 Ille pro *ipse* Mycill. Bersm. et Gryph. Edd. et Be. Codex.

NOTÆ

80 *Longa*] Vix enim alia magis leguntur Poëtæ opera, quam quæ de Amoribus, utcumque noceant. tibus et morientibus benevolos circum se habere, certo obitus suus desiderium creare possit.

81 *Feralia*] Inferias dicit; de quibus Fastorum II. 88 *Non habet*] Ubique est acutus Poëta, qui quidem nunc dat quod non habet.

84 *Sentiet*] Gratum saltem viven-

ELEGIA IV.

ARGUMENTUM.

AMICUM carissimum, quem propter Augustum non audet nominare, Poëta admonet ut magna atria et potentes fugiat: qui quamvis possint plurimum prodesse, non prosunt: sed potius nocent. Laudat deinde amici fidem, quam sibi in adversis rebus nunquam defuisse cognovit: simulque enumerat exilii sui incommoda; rogat postremo ut quam possit illi opem ferat.

O MIHI care quidem semper, sed tempore duro

Cognite, res postquam procubuere meæ;

Usibus edocto si quicquam credis amico;

Vive tibi, et longe nomina magna fuge:

Vive tibi, quantumque potes prælustria vita.

5

Sævum prælustri fulmen ab arce venit.

Nam quanquam soli possunt prodesse potentes;

Non prosit potius, si quis obesse potest.

O mihi quidem semper dilecte, sed cognite tempore adverso, postquam res meæ afflictæ sunt. Si quam fidem habes experientia instituto, vive tibi, et longe vita clara nomina. Vive tibi, et fuge splendida quantum potes: ferum fulmen mittitur ab arce corusca. Nam tametsi soli potentes possunt juvare, non juvet si quis

2 Jun. postq. succubuere meæ.—3 Be. Versibus edoct.—6 Multi vett. ab igne ren. et Jun. hoste.—7 Lib. Vatic. habent, *Non potius prodest, si quis obesse potest*: alii impressi et Maffei, *Non prosit potius*, &c. Ciofân. Distichon hoc nugatoris alienigenæ est, non Nasonis. Henricus Stephanns Animadversis in Adagium Erasmi, ‘Procul a Jove et fulmine,’ eiecit pentametro illo, qui codices, qua scriptos qua editos, complures occupavit; *Non prosunt: potius plurimum obesse solent*, reponit illum ex melioribus libris: *Non prosit potius, si quis obesse potest*: recte is id quidem; sed nec sic Nasonem in hisce versibus agnosco. Heins. Non tam facilis in obelo confingendis versibus esse possum, nec video quid offenderit Heinsium, præsertim si recta recipiatur lectio, quam et Francofurtensis et plurimi agnoscunt, et quam Aldus et Bersmannus habent. Sensus etiam clarissimus; licet soli potentes beneficia et munera conferre possint, careas potius illorum amicitia, quia et nocere possunt. An potentes simpliciter positum, concoquere non potuit? quod barbare dici credebat Barthins ad Briton. II. 516. sed hoc Ovidii loco vindicat Reines. Epistol. LXI. ad Daonium; et Ciceronem et alios quoque ita usos lexicographi notarunt. Noster Ep. v. 85. ‘Cupio fieri matrona potentis.’ Phæd. II. 6. ‘Contra potentes nemo est munitus satis,’ et I. 30. ‘Humiles laborant, ubi potentes dissident:’ et hi sunt ‘potentes’ illi ‘amici,’ et ‘magnæ amicitia,’ quas fugiendas esse docet Naso. Vid. ad Quintil. v. de Inst. c. 12. An forte ille lusns Heinsio displicerit, in oppositione verborum ‘prodesse’ et ‘obesse?’ sed et ita Noster infra, Eleg. v. 1. 66. ‘Hoc, mihi quod prodest, si tibi, Lector, obest:’ et Met. XI. 320. ‘Tonanti Esse satum prodest? an obest quoque gloria multis:’ et Nasoni antitheta illa fuisse in deliciis quis nescit? Quin et acutius adhuc dixit Metam. II. 519. ‘quæ prosim sola nocendo.’ Immo nec in horum verborum oppositione sibi temperavit Cicero: ut pro Cluentio, 29. ‘Ut quod in tempore mali fuit, nihil obsit; quod in causa boni fuit, prosit:’ et de Orat. I. 26. ‘Pudor non modo non obest orationi, sed etiam probitatis

NOTE

3 *Usibus*] Rebus atque experientia. Illis vero maxime credendum qui non tam verba quam res ipsas exhibere videntur.

4 *Vive tibi*] Ne sis alterius: namque hic est verus hujus loci sensus,

non quem alii dederunt.

Nomina] Potentes, quorum, si pauculos excipias, mancipia esse oportet quicumque cum illis vivunt.

7 *Nam*] Nugatoris alicujus esse hoc Distichon non temere censuit

Effugit hybernas demissa antenna procellas,
 Lataque plus parvis vela timoris habent. 10
 Aspicias, ut summa cortex levis innatet unda,
 Cum grave nexa simul retia mergat onus.
 Hæc ego si monitor monitus prius ipse fuisset,
 In qua debueram forsitan Urbe forem.
 Dum tecum vixi, dum me levis aura ferebat, 15
 Hæc mea per placidas cymba cucurrit aquas.
 Qui cadit in plano (vix hoc tamen evenit ipsum)
 Sic cadit, ut tacta surgere possit humo :
 At miser Elpenor, tecto delapsus ab alto,
 Occurrit Regi debilis umbra suo. 20

possit potius nocere. Antenna demissa ritat tempestates hybernas, et vasta carbasa habent plus metus quam parva. Vides, ut levis cortex feratur super aquas extremas, cum pondus grave in profundum secum trahat retia alligata. Si ego monitor prius ipse essem de his admonitus, forte essem in Urbe, in qua esse debueram. Quamdiu vixi tecum, quamdiu lenis ventus me agebat, hæc mea navis lata est per aquas tranquillas. Qui cadit in plano (vix tamen hoc ipsum accidit) ita cadit, ut possit se erigere, terra tacta: ut infelix Elpenor devolutus ex sublimi tecto obtulit se Umbram

//////////

commendatione prodest.' *Burm.*—10 Unus liber *Attaque*; alius *Amplaque*; tertius *Magnaque*.—11 Alii *lev. innatat und.*—12 *Lov. Et grav.* *Burm. conj. At.*—13 In quibusdam editis *His ego si monitis mon.* in multis vett. *His ego si monitor*; at *Edd. optimæ*, teste *Burm. Hæc.*—14 *Debueram* ex tribus vett. *Heins. recipit pro vulg. debebam.*—15 *Faber et Heins. Dum mecum.*—16 Pro *Hæc* *Faber etiam legebat Tunc.* *Mox Leid. cymb. recurrit aq.*—17 *Lov. even. unquam.*—19 *Be. et Leid. mis. Alphenor.* Tum idem *Leid. crecto*, vel *recto delaps.*—20 *Ex*

NOTE

clariss. *Heinsius*. Quanquam aliquid boni animo videtur concepissee: sed proferre nescivit.

9 *Effugit*] Egregia comparatione a re nautica desumpta, quam *Flaccus* aliique inculcaverunt, alta petentibus maxima imminere pericula ostendit.

10 *Timoris*] Quia illum creant quæ nimium ventum capiunt vela.

11 *Cortex*] Per eum tenues fortunæ homines intellige, qui demissi in obscuro vitam agunt.

12 *Onus*] Plumbum dicit, quod rebus alligari solet ut fundum petant; per quod onus Potentes intelligendi sunt, a quibus imminet parvis periculum.

15 *Levis*] Quali quidem illi opus est qui sibi vivit.

16 *Cymba*] Pro vita, aut Poëta ipso.

Aquas] Fortunam intellige, rerumque statum quietum.

17 *Plano*] Id est, supra sortem suam non sublatus.

18 *Surgere*] Quia a medioeris ejusdemque fortunæ hominibus, rebusque levibus dejectis, sese atque illas facile est erigere.

19 *Elpenor*] Qui *Ulysses* comes nimis micro atque ex altis scalis lapsus cervicem fregit.

20 *Occurrit*] Cum ad Inferos descendisset *Ulysses*: ut narrat *Homerus*.

Quid fuit, ut tutas agitarit Dædalus alas ;

Icarus immensas nomine signet aquas ?

Nempe quod hic alte, demissius ille volabat.

Nam pennas ambo non habuere suas ?

Crede mihi ; bene qui latuit, bene vixit : et intra 25

Fortunam debet quisque manere suam.

Non foret Eumedes orbus, si filius ejus

Stultus Achilleos non adamasset equos.

Nec natum in flamma vidisset, in arbore natas,

Cepisset genitor si Phaëthonta Merops. 30

levem Regi suo. Quare evenit, ut Dædalus moveret alas intuctas ; Icarus insigniat nomine suo vastas aquas ? Nimirum quia hic sublimiter, ille volabat inferius : nam uterque non habebunt alas suas ? Crede mihi, qui bene celavit vitam, bene vixit : et unusquisque debet manere infra fortunam suam. Eumedes non esset orbus, si ineptus ejus filius non concupisset equos Achillis. Neque, si Merops pater suscepisset Phaëntem, vidisset filium in igne, et filius in arbore. Tu etiam time sem-

melioribus Heins. reposuit *debilis* pro vulg. *flebilis*.—21 Heins. monet *agitarit* legendum pro vulg. *agitaret* ; ut *τῶ* *signet* melius id respondeat.—22 Cl. Benti. ad Hor. Od. II. 20. legit *Icar. Icarias nom.* Leid. et duo alii *immersas* ; duo *aquoreas*. Tum Lov. Be. et duo alii *fecit aq.*—23 Unus Heins. *demissus et ill.* Burm. conj. at : Be. *demissus ille*.—24 Puto *nonne habuere* ; quicquid membranæ obnituntur. Heins. Bronkhbusius malebat *Num penn. amb. non habuere ?* Bentleius *non habuere* ; sed conjungit *non suas*. Sed et vulgata lectio per interrogationem suum sensum habere mihi videtur : illud 'non' interrogative sæpe Noster ponere solet pro 'nonne,' quod Heinsius sæpe Ovidio obtrudit. Vid. Amor. I. 7. 7. III. 6. 29. Virg. Ecl. III. 27. 'Non ego te vidi?' Burm.—25 Heins. malebat *et infra*.—27 Alii *Eumenides*.—28 Unus Cod. *non agitare eq.*—29 Plurimi *in flummas* ; sex cum Ms. Bersm. *in flammis* ; duo cum pr. Ed. *in flammam*.—30 Quidam pro *Cepisset* legunt *Flexisset*, improbante Heins.

NOTÆ

rus.

21 *Dædalus*] Atheniensis faber, quem sibi atque Icaro filio alas aptasse, quibus ex Creta aufugeret, in Metam. vidimus.

22 *Signet*] Quippe qui Icaro mari in quod decidit, cum altius volare contendisset, nomen suum dedit.

24 *Suas*] Sed cera compactas, quæ, postquam calore Solis emollita esset, dissolvebantur, nullæque erant.

25 *Bene*] Oraculum Apollinis ore dignum, et majus quam a mortali ut unquam satis intelligatur. Felices

quibus iis quæ bona habet tantisper frui contigit!

27 *Eumedes*] Dolonis filius ; qui pactus Achillis equos ut speculator ad Græcorum castra descenderet, in Diomedem et Ulyssem incidit, a quibus trucidatus est : ut in Epistolis vidimus.

29 *Natum*] Phaëthontem dicit, qui Jovis fulmine de patris curru deturbatus.

Arbore] Namque Heliades Phaëthontis sorores in populos mutatae.

30 *Cepisset*] Atque adeo genitore

Tu quoque formida nimium sublimia semper ;
 Propositique memor contrahe vela tui.
 Nam pede inoffenso spatium decurrere vitæ
 Dignus es, et fato candidiore frui.
 Quæ pro te utroveam miti pietate mereris ; 35
 Hæsuraque mihi tempus in omne fide.
 Vidi ego te tali vultu mea fata gementem,
 Qualem credibile est ore fuisse meo.
 Nostra tuas vidi lacrymas super ora cadentes ;
 Tempore quas uno, fidaque verba, bibi. 40
 Nunc quoque summotum studio defendis amicum ;
 Et mala, vix ulla parte levanda, levās.
 Vive sine invidia ; mollesque inglorius annos
 Exige : amicitias et tibi junge pares.

per nimium excelsa, et recordans tui instituti collige lintea. Nam meritis es absol- vere spatium vitæ pede illaso, et frui sorte lætiore. Quæ ut optem pro te dignus es blando amore, et fide mihi mansura in omne tempus. Ego te vidi dolentem meam sortem eo vultu, quem credere est fuisse in mea facie. Asperi tuas lacrymas de- fluentes in nostros vultus, quas simul hausi cum fidelibus vocibus. Nunc etiam tueris benevolentia amicum sublatum; atque minus ærumnas vix minuendas ulla arte. Vitam age sine invidia; et traducito in obscuro leve ærum; atque concilia

—32 Memor rectius editiones nonnullæ et scripti quatuor apud me. Heins. Alii precor.—33 Decurrere Ciofan. profert ex V. et Ma. vulg. procurrere; quatuor libri perecurrere.—35 Duriorem facit versum elisio: et unus Codex ignorat rō ut, et omisit Gryphius, qui et habet quad. Vid. Met. XIII. 64. et ita sæpe alibi omittitur: qui unus Cod. hoc pro Jnn. Burm.—37 Aut luctu [pro vultu] legendum, aut scribendum versu proximo Qualia cr. e. ora f. mihi: sed priori conjecturæ accedo. Heins. Unus Cod. vult. mala nostra gem.—39 Lov. or. calucas.—40 Sic in altero V. et Ma. in duobus aliis V. verbaq. fida bibi: sed in multis scriptis et editis quibusdam dabis pro bibi.—41 Submotum Heins. rescripsit ex plurimis vett. et Edd. priscais pro vulg. semotum. Tum Burm. mallet studio d. amico.—44 Lov. Excepe: amic. Tum Pol. tu tib. Heins.

NOTÆ

Merope, qui matris Clymenes mari- tus fuit, contentus vixisset Phaëthon. Is vero sua maxima clade Solem pa- trem esse didicit: ut ex Met. liquet.

Merops] Clymenes maritus, ex qua Sol Phaëthontem suscepit.

32 *Contrahe vela]* Id est, Ne affecta quæ magna sunt aut splendida. Cave ne altioribus rebus immiscearis.

34 *Candidiore]* Lætiorē fortuna.

37 *Tuli]* Mæstissimo, scilicet.

40 *Bibi]* ‘Bibit aure vulgus.’ Ho- rat.

43 *Sine invidia]* Atque adeo sine ambitione et splendore vitæ, qui in- vidiam ciet.

Molles] Quietos.

Nasonisque tui, quod adhuc non exulat unum, 45
 Nomen ama. Scythicus cetera Pontus habet.
 Proxima sideribus tellus Erymanthidos Ursæ
 Me tenet, astricto terra perusta gelu.
 Bosporos et Tanais superant, Scythicæque paludes, 50
 Vixque satis noti nomina pauca loci.
 Ulterius nihil est, nisi non habitabile frigus.
 Hen quam vicina est ultima terra mihi!
 At longe patria est, longe carissima conjux;
 Quicquid et hæc nobis post duo dulce fuit.
 Sic tamen hæc absunt; ut quæ contingere non est 55
 Corpore, sint animo cuncta videnda meo.

tibi amicitias æquales. Dilige etiam nomen Nasonis tui, quod unum nondum est profugum: Pontus Scythicus tenet reliqua. Terra vicina stellis ursæ Erymanthidos me habet, terra perusta arcto frigore. Bosporus et Tanais et paludes Scythicæ sunt ulterius, cum nominibus paucis loci vix satis cogniti. Nihil est ulterius præter frigus non tolerabile. Hæc quam proxima mihi est tellus novissima! At patria est remota, uxor dilectissima, et quicquid nobis fuit gratum post hæc duo est procul. Hæc tamen ita sunt remota, ut quæ non datur tangere corpore sint omnia aspicienda

malebat i tib.—47 Quidam Codices hic novam Elegiam ordiuntur: non male. Heins.—48 Be. ten. attrito terr. Tum Bonon. præusta gel.—49 Multi Codd. et quidam editi Scythiæque.—50 Pro noti Heins. scribit soli; et mox rauca pro pauca. 'Nori est in Junian. Lovan. et Bernens. Vix satis est nato n. pauca legi Leidens. Vixque satis noto n. pauca loqui P. Servii: forte, Vixque satis nostri n. rauca soni; id est, ut Mela dicit, Quæ vix eloqui est ore Romano: et Noster sæpe de nominum incondito sono queritur: vel noti soni, id est, Quem nos, ubi barbari rauco suo ore efferunt, non intelligimus: ita infra Eleg. VIII. 37. 'Cumque locum, moresque hominum, cultusque, sonumque Cernimus.' Burm.—53 Quidam scripti et Edd. long. est cariss. Jun. long.

NOTE

46 *Nomen*] Famam atque gloriam.

47 *Proxima*] Quia magis ad polum Septentrionalem vergit Scythia quam Italia.

Erymanthidos] Arcadicæ. Callisto namque Lycaonis filia, in ursam mutata, deinde a Jove in cælum translata, Arcadica fuit. Arcadiæ vero ab Erymantho monte illo nomine dicitur.

49 *Bosporos*] Cimmerium intellige, non Thracium. Ille nimirum ultra Tomos, magisque ad Septentrionem spectat, et Mæotidi paludi commit-

titur.

Tanais] Fluvius qui a Septemtrione in mediam fere Mæotidem paludem defluens Europam ab Asia disternit.

Paludes] Mæotis est.

52 *Vicina*] Ita loquitur ad commiserationem movendam. Quanquam enim veteribus non satis cognitus orbis terrarum, plura cognoscebat Naso quam nunc fatetur.

54 *Duo*] Patriam et uxorem.

55 *Est*] Licet, conceditur.

56 *Videnda*] Ut eorum absentia

Ante oculos errant domus, urbs, et forma locorum ;

Succeduntque suis singula facta locis.

Conjugis ante oculos, sicut præsentis, imago est.

Illa meos casus ingravat, illa levat. 60

Ingravat hoc, quod abest ; levat hoc, quod præstat amorem :

Impositumque sibi firma tuetur onus.

Vos quoque pectoribus nostris hæretis, amici ;

Dicere quos cupio nomine quemque suo.

Sed timor officium cautus compescit ; et ipsos 65

In nostro poni carmine nolle puto.

menti-meæ. Et domus Urbis, et species locorum est præ oculis : et omnia quæ facta sunt suis locis sese offiunt suo ordine. Forma uxoris tanquam præsentis est præ oculis. Illa auget meum infortunium, illa minuit. Istud auget quod dissita est ; istud minuit, quod reddit amorem, et constanter fert onus sibi impositum. Vos etiam, amici, manetis in nostro corde, quos vellem appellare singulos suo nomine. Verum providus timor reprimit officium, et arbitror illos nolle inseri nostris versi-

////////

fidissima conj.—57 Duriores numeri satis argnunt verum esse mendosum : *errant* in multis veterum [vulg. *errat* ;] unus *aderat* ; alius, *hæret* : Medonius, *Ante oculos urbs ac hæret fortuna l.* Hamburgensis inter vetustiores : *Ante oculos domus urbis erat et forma l.* Puto scribendum : *Ante oculos urbisque domus et forma l. est* : ‘urbis domus,’ ædificia urbis Romanæ : sequentia confirmant, ‘Conjugis ante oculos, tanquam præsentis, imago est :’ ait domos urbis et locorum formam oculis suis obversari. Heins. Nos incertis conjecturis vulgatam lectionem prætulimus, in qua non video duriores, quam par est, numeros : et præterea Noster inter res, quas in exilio suo sæpe desiderat et ante oculos ponit, suam sæpissime domum ponit. Ita supra Eleg. II. 21. ‘Roma domusque subit, desideriumque locorum.’ Infra Eleg. VII. 45. ‘En ego cum patria caream, vobisque, domoque :’ et VIII. 9. ‘Desertæque domus vultum, memoresque sodales :’ et alibi. Mallem vero cum quinque codicibus, *errant* : posset et *hærent*, quod verbum sæpe cum ‘errant’ confunditur, legi, ut infra VIII. 35. et ex Pont. I. 9. 7. Burm.—58 Leid. et nonnulli editi *Acceduntque*.—60 Pro vulg. *aggravat* vett. hic et seq. vs. habent *ingravat*.—61 Alii *lev.* hæc, *quod*.—61 Heins. malebat *quos cupiam* ; et auctor Elector. Eton. *cupinus*, quia ‘nostris’ præcedit.—65 Pro *officium* in quibusdam est *officii* ; in aliis etiam *cautos*, quæ iungebat olim Heins. et *officii cautos* posse legi putabat. Sed tunc mallem *officii cautum compescit* ; id est,

NOTÆ

torquear.

58 *Factu*] Pejus est autem habuisse, atque præterita bona recordari, quam nihil habere, neque bonis sese oblectasse.

Locis] Objecta siquidem movent sensus, hæc singulorum commemoratio vini habet maximam ad Nasonis dolorem ex inopia creandum ; atque

hinc Lectoris misericordiam eliciendam.

61 *Ingravat*] Rationem ejus rei mox ipse reddet Poëta.

62 *Impositum*] In Poëtæ bonis tuiendis, atque ejusdem reditu procurando.

65 *Timor*] Ne si ab Augusto cognoscerentur, in ejus offensionem in-

Ante volebatis ; gratique erat instar honoris,
 Versibus in nostris nomina vestra legi.
 Quod quoniam est anceps, intra mea pectora quemque
 Alloquar : et nulli causa timoris ero. 70
 Nec meus indicio latitantes versus amicos
 Protrahet. Occulte si quis amavit, amet.
 [Scite tamen, quamvis longa regione remotus
 Absim, vos animo semper adesse meo.]
 Et, quam quisque potest, aliqua mala nostra levate : 75
 Fidam projecto neve negate manum.
 Prospera sic vobis maneat Fortuna : nec unquam
 Contacti simili sorte rogetis opem.

bus. Prius cupiebatis ; atque erat decori vestra nomina legi in nostro carmine. Quod quandoquidem est dubium, compellabo singulos intra cor meum ; neque ero cuiquam causa metus. Neque carmen meum prodet indicio amicos latentes. Si quis clam dilexit, diligit. Intelligite tamen, vos semper presentes esse animo meo, tametsi absim dissitus vastis regionibus. Et quantum singulis licet minuite aliqua nostra mala ; neve recusate certam manum afflicto. Sic fortuna perstet vobis propitia ; neque unquam petatis auxilium afflati simili infortunio.

////////

me caute et prudenter officiosum, ne noceam officio meo. Ita Ammian. Marcell. xvii. 2. 'Quo nec fortior, nec cautior quisquam patriæ fuit ?' ubi Lindenberg. notat alibi dixisse Marcellinum 'cautiores sui.' *Compressit* etiam unus. *Burm.*—67 *Be. gratunque e. i. amoris.* Plurimi etiam alii cum vulgatis amoris exhibent ; *honoris* Heins. recepit ex uno V.—71. 72 Duo libri *Ne pro Nec* ; et mox *Protrahat* : *Be.* etiam *Protrahat* : plurimi *Protrahit*. Mox unus liber *sicut*, et *Leid. siquis amabat.*—73 Etiam hoc distichon importune hic videtur inculcatum. *Heins.*—74 Duo libri *semp. inesse meo.*—75 *Quam* Heins. dedit ex plerisque vett. pro vulg. *qua* : 'qua potest' scil. quantum. Deinde pro oro, quod in quibusdam editis extat, *Opt. V.* cum alio ejusdem Bibliothecæ et *Ro. aliqua* ; neque aliter opt. *P.*—78 *Leid. sim. forte rog.* Tum *opem* ex *Comb. Hamburg.* et aliis nonnullis placet Heins. præ vulg. *idem.*

NOTÆ

currerent.

69 *Anceps*] Seu amicorum Nasonis desiderium spectes, seu ad Augusti animum referas.

72 *Protrahet*] Per vim in periculum adducet. Neque istud sine aliqua in Cæsarem invidia prolatum est.

73 *Scite*] Non abs re importune

inculcatum hoc distichon arbitratus est clariss. Heinsius.

76 *Projecto*] Neglecto atque contempto.

78 *Contacti*] Ut exules, et calamitatibus omnis generis afflicti, amicorum opem implorare cogamini.

ELEGIA V.

ARGUMENTUM.

AMICI fidem perspectam et cognitam, in adversis præcipue rebus, laudat Ovidius, quam dicit nunquam abituram ex ejus animo. Demum fatetur se ali exigna spe, ut aliquando Augustus mitior fiat, et magis placidum tribuat exilium.

Usus amicitiae tecum mihi parvus, ut illam
 Non ægre posses dissimulare, fuit;
 Ni me complexus vinculis propioribus esses,
 Nave mea vento forsán eunte suo.
 Ut cecidi, cunctique metu fugere ruinæ,
 Versaque amicitiae terga dedere meæ;
 Ausus es igne Jovis percussum tangere corpus,
 Et deploratæ limen adire domus. 5

Consuetudo mihi levis fuit tecum, ut facile posses dissimulare, nisi me complexus esses nodis arctioribus; nave mea forte currente cura secunda. Postquam sum impulsus, et omnes dilapsi sunt timore ruinæ, et verterunt terga meæ amicitiae, non veritus es accedere ad corpus afflutum igne Jovis, atque intrare limen domus afflictæ.

1 Ms. Bersm. ubi pro ut; Bersmannus putat pro uti: Lov. et.—2 Posses scripti, teste Heins. vulg. possis.—3 Nescio an non apertior sententia esset, si legeretur, *Qui me complexus*, &c. id est, qui in me forsán contulisses plura officia, et ita arctioribus vinculis me astrinxisses, si incolumis in patria mansissem; sed cum nunc ceciderim et reliqui amici, longiori usui mihi familiares, fugerint, tu, quocum parvus usus erat, et vix incipiens amicitia, tamen ‘Ausus es igne Jovis percussum tangere corpus, &c.’ et hoc tu recens amicus præstas, &c. Illud ‘forsán’ debet referri ad ‘complexus vinculis propioribus esses,’ non ad ‘nave eunte.’ Burm.—5 *Metu* Heins. dedit ex opt. Cod. et pr. Edd. pro vulg. *meam*: in uno Gallico et Fr. mei, quod nec Burm. displicet.—6 R. et tres alii *ded. fugæ*: Heins. malebat *sua*.—8 Bc. *Et deploratum lim.*—

NOTÆ

1 *Parvus*] Familiariter cum hoc amico non vixerat Naso. Nupera amicitia fuerat, quæ consuetudine nondum ita arcte confirmata.

2 *Dissimulare*] Ne in Cæsaris odium incurreres.

3 *Propioribus*] Atque adeo arctioribus, amicitiae scilicet.

4 *Nave*] Navis pro ipso Nasone ponitur.

Forsán] Fortunæ favori magis quam merito suo ascribendum esse insinuat Naso, quod amicus suus constanter in benevolentia sua perstiterit.

7 *Ignem Jovis*] Augusti ira.

Idque recens præstas, nec longo cognitus usu,
 Quod veterum misero vix duo tresve mihi. 10
 Vidi ego confusos vultus, visosque notavi;
 Osque madens fletu, pallidiusque meo:
 Et lacrymas cernens in singula verba cadentes,
 Ore meo lacrymas, auribus illa bibi:
 Brachiaque accepi mœsto pendentia collo, 15
 Et singultatis oscula mixta sonis.
 Sum quoque, Care, tuis defensus viribus absens:
 Scis Carum veri nominis esse loco.
 Multaque præterea manifesti signa favoris
 Pectoribus teneo non abitura meis. 20
 Di tibi, posse tuos, tribuant, defendere semper,
 Quos in materia prosperiore juves.
 Si tamen interea, quid in his ego perditus oris,
 (Quod te credibile est quærere) quæris, agam?
 Spe trahor exigua (quam tu mihi demere noli) 25
 Tristia leniri numina posse Dei.

Idque facis novus, neque cognitus diutina familiaritate, quod vix duo aut tres antiquorum præstiterunt mihi infelici. Ego adverti faciem turbatam, et observari visus, et os humidum lacrymis, et pallidius meo: et videns lacrymas fluentes ad omnes voces, hauri lacrymas meo ore, voces vero auribus: et amplexus sum lacertos pendentes tristi collo, et oscula mista vocibus abruptis per singultus. Sum defensus etiam absens tuis viribus, Care; scis Carum esse pro vero nomine. Habeo insuper multa indicia benevolentiae apertæ, non excessura meo corde. Dii tibi dent posse semper tueri tuos, quibus prosis in causa latioe. Si tamen interea petis, quod verisimile est te petere, quid ego infelix faciam in his regionibus? ducor spe levi, quam ne mihi adimas, Deum insensum posse mitigari. Seu frustra spero, sive id

//////////

11 Codd. vett. *confusus...visusque*: pro hoc Heins. conj. *visusque*, et Burm. *versosque*.—15 *Accepi* vett. sed alii cum vulg. *excepi*. *Mæsto* etiam est ex vett. alii *presso*; sex *nostro*. Tum unus *pallentia coll.*—15 Jun. Leid. et alii plures *Et singultantis*; unus *singultosis*.—19 Plurimi *sign. pudoris*; et unus *doloris*.—23 Leid. eg. *proditus or.*—26 Nonnulli libri *Trist. molliri num.* Tum Heins.

NOTÆ

9 *Recens*] Nuper mihi cognitus.

10 *Veterum*] Amicorum, scil.

11 *Vultus*] Tuos, suppl. ex quibus dolorem, atque adeo amorem intellexi tuum.

15 *Accepi*] Amplexus sum.

18 *Carum*] Hoc dicit quia eo proprio nomine nonnulli Romæ appella-

bantur; cum sit hoc in loco amicitiae, magisque ad amici verum celandum nomen. Quanquam et forte, ut nasute ubique Naso, Carum hunc proprio nomine sic dictum etiam hac declaratione ab omni suspitione liberat.

22 *Materia*] Causa meliore. Hoc dicit quia exilio pulsus Poëta, in quod

Seu temere expecto, sive id contingere fas est ;
 Tu mihi, quod cupio, fas (precor) esse proba.
 Quæque tibi linguæ est facundia, confer in illud,
 Ut doceas votum posse valere meum. 30
 Quo quis enim major, magis est placabilis iræ ;
 Et faciles motus mens generosa capit.
 Corpora magnanimo satis est prostrasse leoni :
 Pugna suum finem, cum jacet hostis, habet.
 At lupus, et turpes instant morientibus ursi ; 35
 Et quæcumque minor nobilitate fera est.
 Majus apud Trojam forti quid habemus Achille ?
 Dardanii lacrymas non tulit ille senis.
 Quæ ducis Emathii fuerit clementia, Poros,
 Præclarique docent funeris exequiæ. 40

potest fieri, tu ostende, quæso, fieri posse quod volo. Atque conferto eloquentiam qua polles in id, ut probes meum desiderium posse impleri. Quo enim quis major, magis est iræ superabilis; et animus nobilis facile flectitur. Satis est generoso leoni dejecisse corpora; certamen finitur, cum hostis prostratus est. At lupus, et obscuri ursi, et quæcumque fera minus est generoso, premunt morientes. Quid habemus majus strenuo Achille apud Trojam? Ille non tulit fletus senis Dardanii. Poros, et exequiæ splendidi funeris indicant quæ fuerit lenitas ducis Emathii.

malit poss. Deo; nam alter Pol. dat *Duci*.—27 Alii hoc pro *id*.—28 Barb. *ess. facit*: Excerpt. Voss. *probum*.—29 Alii *tib. est ling. facund.*—30 Alter Pol. *val. tuum*.—31 Opt. V. et tres alii ex melioribus dant *Quo quis enim maj.* olim scribebatur *Quo quisque est maj.* Deinde pro *iræ* Gottorph. *ira*: Heins. legit *magis hoc pl. ira est*.—32 Gottorph. *mens animosa cap.*—37 Lov. et alius *quid habetur A.*—39 Pro *Poros* alii *Porus*, nonnulli *Pharos*.—40 Pro *Præclariq.* duo *Pompei.* unus *Dardanii.* Serv. *Pharii.* Fr. *Præcluræq.* Heins. conj. *Darii.*

NOTÆ

incidere malum nollet amicos.

26 *Tristia*] Quia tristem facit Poëtam ira Augusti.

28 *Proba*] Affirma, atque non temere sperare dicito. Eo vero non tantum spes alebatur Nasonis, verum etiam aliquid ad reditum ejus suadendum conferetur.

30 *Docceas*] Sæpius vero tundendo, atque idem inculcando, fit denique probabile quod prima fronte ineptum visum est. Dicere denique potuisset Augustus, 'Redeat, siquidem fieri posse, aut illud æquum esse, arbitra-

mini.' Hic namque scopus fuit Poëtæ.

31 *Quo quis*] Verissime dicit. Nostri autem homines plerique quamobrem istud non capiant ipse conjicito.

38 *Dardanii*] Priami, ab Achille Hectoris filii cadaver repetentis. Dardanius autem ideo dicitur, quod a Dardano suam duceret originem.

39 *Ducis Emathii*] Alexandri magni, Macedoniae regis, quæ antea Emathia dicta.

Poros] Quem victum Indiae regem

Neve hominum referam flexas ad mitius iras ;
 Junonis gener est, qui prius hostis erat.
 Denique non possum nullam sperare salutem,
 Cum poenæ non sit causa cruenta meæ.
 Non mihi quærenti pessum dare cuncta, petitum 45
 Cæsareum caput est, quod caput orbis erat.
 Non aliquid dixi, violentaque lingua locuta est ;
 Lapsaque sunt nimio verba profana mero.
 Inscia quod crimen viderunt lumina, plector :
 Peccatumque oculos est habuisse meum. 50
 Non equidem totam possum defendere culpam :
 Sed partem nostri criminis error habet.

Neve memorem iras hominum delinitas, qui prius erat hostis Junonis, nunc est gener. Denique non possum nullam salutem sperare, cum causa supplicii mei non sit capitalis. Vita Cæsaris, quæ est salus mundi non est petita a me cupiente omnia evertere. Non prolocutus sum quicquam, nec lingua protulit minantia, aut effutivi voces impias nimio vino. Punior quia oculi nescientes aspexerunt crimen : et mea culpa est habuisse oculos. Non equidem valeam me absolvere omni crimine ; verum

—41 Quidam ad amicus ir.—44 Duo scripti Cum culpæ non. Tum Lov. sit cura cruent.—47 In Edd. Aldi, et D. Heins. aliq. dixit, ut ad τὸ lingua referatur. Mox pr. V. ling. loquendo est.—48 Quædam Edd. Lapsare ; sed Lapsaque omnes scripti : Be. Lapsaq. non nim. Tum Leid. verb. profunda mer.—50 Meum Heins. monet esse legendum ; vulg. meos : quatuor libri mihi.—51 Barb. eq. tantam...causam : Lov. totam...vitam.—53 D. Heins. cum Pal.

NOTÆ

Alexander non dimisit modo, sed ampliore regno donavit.

40 *Exequiæ*] Quas superbo apparatu Dario victo regi Alexander idem jussit atque procuravit.

42 *Gener*] Herculem dicit, qui exhausta Junonis ira, Heben denique ejus filiam uxorem duxit.

44 *Cruenta*] Quæ cruore expiari debeat.

45 *Pessum dare*] Quod faciunt qui adversus Reipublicæ administratores insurgunt.

49 *Viderunt*] Quantum ego conjectura assequi possum, rescivit Augustus, Juliæ lasciviam Nasoni fuisse perspectam, qui forte aliquem cum Corinna sua invenit. Naso ipse in-

Delph. et Var. Clas.

super, quod sibi perspecta esset Augustum rescivisse intellexit. Reperti sunt, deinde, nulli non frequentes qui de Corinna deque Poëtæ Amorbis plurima immurmuraverunt, quo tempore turbæ maximæ in aula ob Juliæ lasciviam. Cæsar hujus dedecoris impatientissimus facile omnia credidit : quid Amor posset optime noverat. Poëta vero, ut cautus fuit, neque minus generosus, nihil quicquam præter ea quæ aperta atque comprobata de culpa alterius confiteri voluit. Adeoque usque ad finem in eo perstitit ; neque minus illum Tomis Augustus reliquit.

51 *Totam*] Fassus est namque se quædam in Arte paulo liberiore li-

Ovid.

7 I

Spes igitur superest, facturum ut molliat ipse

Mutati pœnam conditione loci.

Hunc utinam nitidi Solis prænuntius ortum

55

Afferat admisso Lucifer albus equo.

error facit partem nostræ culpæ. Itaque spes restat, illum facturum, ut ipse leniat pœnam meam sorte loci mutati. Utinam candidus Lucifer prænuntius puri Solis adrehat hunc diem equo concitato.

~~~~~

Codd. pro *facturum* legit *fatorum*: Ha. ut *nostram moll.* Combianus pro var. lect. *futurum*, ut et quidam alii; unde Heins. scribit, *ut moll. ipse, futurum Mut. &c.* Vulgatum non omnino displicet Burm. qui tamen mallet hoc modo distichon constitnere: *Spes i. s. ut duram molliat ipse Mutata [vel mutati] pœn. c. l.—55* Sic Heins. vs. refugit: quatuor scripti *Hæc* pro *Hunc*; alii *Hoc*; unus *Nos*.

NOTE

centia scripsisse.

54 *Loci*] Nam Tomos aversabatur Poëta, aut aversari simulabat, ut ita de reditu facilius sermonem injiceret.

55 *Hunc*] Diem, quo pœna mute-
tur. Ortum, pro die oriente aut Solis
exortu posuit.

56 *Albus*] Adeoque boni ominis.

=====

ELEGIA VI.

ARGUMENTUM.

HAC etiam elegia amici fidem laudat Ovidius, quam etiam si velit, minime dissimulare posse ostendit: cujus consilio si usus fuisset, fatetur se incolu- mem semper esse potuisse. Demum illum precatur, ut ei Augustum mitio- rem reddat, quo is sibi exilii locum mutet: quandoquidem nulli sceleri se obnoxium esse sciat.

FÆDUS amicitiae nec vis, carissime, nostræ,

Nec, si forte velis, dissimulare potes.

Donec enim licuit, nec te mihi carior alter,

Nec tibi me tota junctor Urbe fuit.

Neque cupis, dilectissime, neque si forte cupias, potes dissimulare fœdus nostræ amicitiae. Quamdiu enim concessum est, neque alius fuit mihi magis dilectus quam

~~~~~

1 Meliores, teste Heins. *nec*; alii *non*.—4 Unus liber *notior pro junctor*:

Isque erat usque adeo populo testatus, ut esset 5
 Pæne magis quam tu, quamque ego, notus amor.
 Quique erat in caris animi tibi candor amicis,
 Cognitus est illi, quem colis ipse, viro.
 Nil ita celabas, ut non ego conscius essem ;
 Pectoribusque dabas multa tegenda meis. 10
 Cuique ego narrabam secreti quicquid habebam,
 Excepto quod me perdidit, unus eras.

tu, neque tibi fuit carior me in tota Urbe. Atque is amor erat ita apertus, ut esset prope magis cognitus quam tu, quamque ego. Atque candor animi qui tibi erat erga dilectos amicos, perspectus est illi viro, quem ipse diligis. Nihil ita tegebas, ut ego non essem particeps; et credebam meo pectori multa tacenda. Et solus eras, cui ego dicebam quicquid habebam arcani, excepto quod me perdidit. Atque

alins *toto junct. orbe.*—7 *Quique erat* Heins. ex tribus vett. recepit pro vulg. *Quiq. est: unus liber Qui fuit.* Plurimi etiam legunt *cand. amici*; at Heins. emend. *amicis*; mallet etiam *raris* pro *caris*.—8 *Pro illi quidam ipsi, vel isti: et pro ipse tres optimi, teste Heins. iste.* Tum idem vult *Deo*; i. e. Augusto.—9 *Scribe, cui non ego conscius.* Cum tertio enim casu frequenter jungit hanc vocem *Noster.* Metam. vi. 588. *Heins.* Verosimilis inde Heinsii correctio, quia *quod* in Vaticano erat, pro *quoi*, id est *cui*: nam et sequenti disticho Petri Servii codex, *Quoque ego narrabam: nihil tamen moveo, quia præcedens ita non male ut convenit, et sensus sit satis apertus.* *Burm.*—10 *Faber cuncta tegenda; et Jun. multa regenda.*—11 *Heins. conj. eg. narrarem secr.* Mox unus Heins. *quicq. agebam.* Lib. Vatican. *omne bonum.* Ciofan. *Ἀνακόλουθον* manifestum: in Gryphiano legitur, *Omne bonæ et claudunt utilitatis iter.* Melius. Sed fortasse Poëta scripserat, *Omne bonæ ut claudunt utilitatis iter.* Ut plerumque fata efficiunt, ne quis, quod e re est sua, consideret aut agat. *D. Heins.* *Tò et abest a plerisque scriptis.* Hoc etiam distichon male feriat nescio cujus interpolatoris est. Sequentibus etiam versibus otiosa illa repetitio *τοῦ* tamen suspecta est. *Heins.* Suspecti sæpe Heinsio fuere versus, quia in illis numeros Ovidianos fastidiosa ejus auris non agnoscebat. Quid ergo si vidisset aliquem hunc versum ita correctione sua durissimum facere, ut nuper vir doctus in supplement. Actor. Lips. vi. Sect. 2. pag. 79. *Omne o ne claudant* (scil. fata mihi) *utilitatis iter:* et explicare, utinam calamitas mea non sit perpetua, nec nisi morte finienda! cum agat de tempore, quo aliquid vidisset, et ita errore illo suo Augustum offendisset, quo, si rem indicasset huic amico, potuisset ejus consilio sospes esse, sed fata trahebant eum in penam, et tam malæ erat mentis, ut nihil utile posset providere. Præstat ergo locum in mendo relinquere. Quid si, *Dum pronum claudunt utilitatis iter*; id est, dum mihi eripiunt mentem ad te decurrendi, qui tam facile poteris me servare? ita ‘pronum ad honores

NOTE

5 *Testatus*] Probatum exposuerunt amorem: male. Cognitum tantum dicit.

8 *Ipse*] Facit vox ista, ut virum, de quo hic agitur, non Augustum, quemadmodum suspicati sunt, sed

communem aliquem magni nominis amicum intelligendum esse arbitrer; quem non Poëta tantum, sed et hic, ad quem ille scribit, maxime coherit.

9 *Nil ita*] Familiarissima itaque atque intima amicitia juncti crant.

Id quoque si scisses, salvo fruerere sodali ;

Consilioque forem sospes, amice, tuo.

[Sed mea me in pœnam nimirum fata trahebant : 15

Omne bonæ claudunt utilitatis iter.]

Sive malum potui tamen hoc vitare cavendo ;

Seu ratio fatum vincere nulla valet ;

Tu tamen, o nobis usu junctissime longo,

Pars desiderii maxima pæne mei, 20

Sis memor : et, si quas fecit tibi gratia vires,

Illas pro nobis experiare rogo.

Numinis ut læsi fiat mansuetior ira ;

Mutatoque minor sit mea pœna loco.

Idque ita, si nullum scelus est in pectore nostro ; 25

Principiumque mei criminis error habet.

Nec leve, nec tutum est, quo sint mea, dicere, casu

Lumina funesti conscia facta mali.

etiam, si illud cognovisses, fruereris socio incolumi, et essem salvus tuo consilio, amice. Sed enim mea sors me rapiebat in supplicium: obstruunt omnem viam salutis. Seu tamen potui effugere hanc pœnam prospiciendo, seu nulla ratio potest superare fatum, tu tamen, o nobis devinctissime longa consuetudine, et propemodum pars maxima mei voti, ne obliviscaris; et si gratia tibi fecit aliquam potestatem, oro facias periculum illius pro nobis: ut ira Dei offensi fiat lenior, et meum supplicium sit levius mutato loco. Idque ita, si nullum flagitium est in nostro corde; et error est causa mei peccati. Neque parvum est, neque securum aperire, quo casu

-----

iter' Plinius Ep. viii. 10. 'prona ad regnum via' Justin. i. 5. Posset et, si cui languidiores numeri displiceant, legi, *omnia dum claudunt utilitatis iter*: hæc certe tolerabiliora essent, sed nihil iis tamen conjecturis fido. Donza legebat, *omne bonum hæc cl.* in Bernens. erat, *omne mihi claudunt.* In sequenti posset legi, *Sire malum potui tantum vitare cavendo*: ubi et colendo quosdam legere notat Bersm. cavendo Excerpt. Voss. Burm. —18 Be. *Seu fatum ratio nulla vitare potest.*—19 Lov. *tam. a nob.* Mox V. *jucundissime long.* unus *justissime*, alius *mitissime*. Barb. *junctissime firmo.*—20 Leid. *Si memor, et si quos tibi fert.*—22 Duo libri *precor pro rogo.*—23 Comb. *fi. mihi mitior ir.*—25 Be. *Facque ita.*—26 Heins. conj. *Præcipiumque.*—27 *Lete* est ex Gottorph. vulg. *breve.* Mox plerique omittunt *τὸ est.*—

NOTÆ

15 *Sed*] Distichon istud interpolatoris esse, atque equidem male feriat, optime observavit clar. Heins.

17 *Sire*] Seu vitari, uti cupio, seu non vitari fatum potest, ut Stoici docent, tu tamen mei sis memor.

21 *Vires*] Quibus amicos juvare possis, vel gratia apud Cæsarem, vel auctoritate apud alios.

27 *Tutum*] Propter Cæsaris offensionem.

Mensque reformidat, veluti sua vulnera, tempus

Illud: et admonitu fit novus ipse dolor.

30

Et quaecumque adeo possunt afferre pudorem,

Illa tegi cæca condita nocte decet.

Nil igitur referam, nisi me peccasse; sed illo

Præmia peccato nulla petita mihi:

Stultitiamque meum crimen debere vocari;

35

Nomina si facto reddere vera velis.

Quæ si non ita sunt; alium, quo longius absim,

Quære, suburbana hæc sit mihi terra, locum.

mei oculi sint facti testes tristis mali. Et animus horret illud tempus, quasi suas plagas: et dolor ipse recrudescit recordatione. Atque adeo opus est velari tecta obscura nocte quaecumque possunt inducere dedecus. Nil igitur narrabo, nisi me deliquisse; verum nullam mercedem quæsitam a me crimine: et culpam meam debere dici stultitiam, si velis imponere vera vocabula admissio. Quæ si non ita sunt; quære alium locum, quo sim remotior, hic sit mihi solum suburbanum.

~~~~~

30 Pr. V. *ips. pudor.*—31 Pro *adeo* in V. erat *ut eo*; unde Burm. conj. *ab eo*: in Marg. Gryph. est *Deo*. Tum multi *possint*; et Be. *afferre dolorem.*—32 *Nocte* Heins. recepit ex vett. quibusdam pro vulg. *nube.*—34 Excerpt. Voss. *pet. mei.*—36 *Facto* plerique teste Heins.; vulg. *factis*; Arund. *fatis*; sexdecim libri *ficto*. ‘Mallem, cum *hæc* sit in plurimis scriptis et editis, *suburbana hæc sit tibi terra*: [nam vulg. *hic*:] videatur tibi hoc exilium meum nimis propinquum urbi Romæ, nec satis tibi pænæ esse in loco hoc, quem ego in extremis finibus imperii esse puto; quare si fallam, quære alium locum tam longe hinc remotum, ut Tomi tibi esse videatur terra proxima Romæ. Ita Siciliam ‘suburbanam provinciam’ vocat Flor. II. 2. et III. 19. Nescio autem qui potuerit hic quidam subintelligere, *villa*, ut *suburbana* sit velut substantivum, cum veteres eo sensu *suburbanum* et *suburbana* plurali numero dixisse, vel pueri noriunt: et qualis hæc foret locutio, *hæc terra sit mihi suburbana villa?* sed hæc *terra sit suburbana tibi* recte dicitur. Multi etiam codices, *locus*: multi etiam, *suburbana est hic* (vel *hæc*) *mihi.*’ Burm.

NOTÆ

30 *Illud*] Quo aliquid vidit, et Augustum læsit.

32 *Nocte*] Atque adeo Taciturnitate.

34 *Nulla*] Ut adeoque imprudens

peccaverit.

38 *Suburbana*] Non videatur longe a Roma, sed quasi in suburbio terra in qua nunc sum, præ illa in quam mitti volo, nisi vera dixerò.

ELEGIA VII.

ARGUMENTUM.

Ad filiam Perillam scribens Ovidius primo fatetur se Musis vacare, quamvis illæ sibi nocuerint: eamque hortatur, ut idem faciat, quo sibi immortalitatem comparet. Nam ea formæ elegantia, inquit, quæ in ipsa erat, senectute et tempore vitiabitur: at ingenii dotes semper permanent.

Vade salutatum subito perarata Perillam
 Litera, sermonis fida ministra mei.
 Aut illam invenies dulci cum matre sedentem,
 Aut inter libros Pieridasque suas.
 Quicquid aget, cum te scierit venisse, relinquet: 5
 Nec mora; quid venias, quidve, requirer, agam.
 Vivere me dices; sed sic, ut vivere nolim:
 Nec mala tam longa nostra levata mora:
 Et tamen ad Musas, quamvis nocuere, reverti;
 Aptaque in alternos cogere verba pedes. 10
 Tu quoque, dic, studiis communibus ecquid inhæres,
 Doctaque non patrio carmina more canis?

Epistola absoluta fidelis interpret orationis meæ, ito statim salutatum Perillam. Vel illam reperies sedentem cum amabili matre; vel inter libros et suas Musas. Postquam intelliget te venisse, omittet quicquid ager; et sine intermissione petet quamobrem accedas, et quid faciam. Dices me superstitem esse; verum ita ut non cupiam vivere: neque ærumnas delinitas tam prolixo tempore. Et tamen redire ad Musas quanquam obsuerunt; et redigere voces idoneas ad pedes alternos. Die tu etiam, ecquid incumbis studiis communibus, et modularis versus doctos numeris pe-

1 Tres libri et unus Bersm. *subit. properata P. Lov. sperata.*—4 V. Pol. et Pal. *Pieridasq. tuas; Serv. meas.*—5 Jun. et Serv. *ager pro ager.*—6 Be. *cur pro quid.*—7 Ms. Bersm. *dices sic, ut me viv.*—10 Leid. *verb. modos.*—11 Quindecim libri *musis pro studiis;* et Be. *scriptis.* Mox duo vet. *ut quid*

NOTE

4 *Pieridas*] Musas, quas a Pieri dæus, uti exposuerunt, alternis re-
 filiabus, aut Piero Thessaliæ monte, currunt vicibus.

10 *Alternos*] Versus Hexametrum et Pentametrum per pedes intellige: bat.

12 *Patrio*] Cavesis cum Merula

Nam tibi cum Fatis mores Natura pudicos,
 Et raras dotes ingeniumque dedit.
 Hoc ego Pegasidas deduxi primus ad undas, 15
 Ne male fœcundæ vena periret aquæ.
 Primus id aspexi teneris in virginis annis :
 Utque patet, venæ duxque comesque fui.
 Ergo, si remanent ignes tibi pectoris idem,
 Sola tuum vates Lesbia vincet opus. 20
 Sed vereor, ne te mea nunc Fortuna retardet ;
 Postque meos casus sit tibi pectus iners.

regrinis? Natura enim tibi præbuit mores castos cum forma, et dotes non vulgares atque ingenium. Ego primus deduxi illud ad aquas Pegasidas, ne vena salientis aquæ male obstrueretur. Primus illud vidi in primis annis puellæ: atque, ut apparet, fui dux et comes venæ. Ergo si superest tibi idem amor in corde, sola Lesbia superabit tuum opus. Verum metuo, ne nunc fortuna mea te remoretur, atque animus tibi languescat post meum infortunium. Quamdiu concessum est, sæpe

inhæc.—12 Alii num pro non.—13 Nonnulli cum facie mor.—14 Pr. V. Ro. et Gottorph. *Et claras dot.* Heins. conj. *Clarias.*—15 Mor. et sex alii *Pegasias*: ‘unus Gallicus *Pegasidis*...in undas: duo etiam alii in undas.—18 Olim legebatur *Utq. pater natæ duxq.* ‘*Pater nemo prim.* Politian. *pater Veneris* alter ejusdem et Hamburgensis, et unus Medicens: duo *venis*; Junianus *juvenis*; alius *veni*; duo *nati*; quatuor *venæ*: totidem *Utq. patet venæ*: latet ulcus.’ Heins. Post hunc vs. in quibusdam scriptis et Edd. hoc distichon extat: *Tunc quoque (sed forsā nostrum delevit amorem Tempus) eram nimio junctus amore tibi.* ‘Hi versus in scriptis diverse leguntur: in Leidensi *Tunc ego securum forsā d. a.* in Gallico *Tunc ego (si nostrum f. d. a. Tempus) e.* &c. in Moreti *Tempus eras n. j. amore mihi*: alii aliter.’ *Burm.*—20 Leid. *L. vin-*

NOTE

patrios versus *lascivos* interpreteris, quales scripserat Perillæ pater Naso. *Patrii* versus aut *patris* mos dicitur *Latinus*: ut Perillam intelligas non more patrio, sed Græco, fidibus Latinis accommodandas Odas et Lyrica carmina non prius audita, quod et Flaccus fecit, non sine laude scripsisse.

13 *Fatis*] *Legofacie*. Mire conveniunt forma corporis atque virtus animi: virtus namque hujus est forma; forma vero illius virtus. Utraque in eadem persona, vel, quod est idem, eadem in utraque ejusdem hominis parte, mirum quid efficit.

15 *Hoc*] Ingenium, scilicet.

Pegasidas] Ad Musarum fontem,

quem Pegasus alatus equus pede aperuit: ex quo Poëtam filiam suam primum Poëticam artem docuisse intelligitur.

16 *Ne male*] Utrumque enim præclara, marcescunt ingenia nisi bonarum literarum succo irrigentur.

17 *Id*] Ingenium.

18 *Duxque comesque*] Atque hinc, qua via ad Sapientiæ fontes adolescentulos perducere oporteat non obscure intelligitur: si modo eam ingredi aut vellent aut nosset omnes Scholæ.

19 *Ignes*] Ingenii vigor, et bonarum literarum studium.

20 *Lesbia*] Sappho, ex Lesbo insula vates.

21 *Fortuna*] Adversa, scil. Exilium.

Dum licuit, tua sæpe mihi, tibi nostra legebam :
 Sæpe tui iudex ; sæpe magister eram.
 Aut ego præbebam factis modo versibus aures, 25
 Aut ubi cessaras, causa ruboris eram.
 Forsitan exemplo, quia me læsere libelli,
 Tu quoque sis pœnæ fata secuta meæ.
 Pone, Perilla, metum : tantummodo fœmina non sit
 Devia, nec scriptis discat amare tuis. 30
 Ergo desidiæ remove, doctissima, causas :
 Inque bonas artes et tua sacra redi.
 Ista decens facies longis vitiabitur annis :
 Rugaque in antiqua fronte senilis erit.

legebas mihi tua, ego legebam tibi nostra : erum sæpe iudex tui, sæpe præceptor. Vel ego præbebam aures carminibus modo compositis, vel ubi neglexeras eram causa pudoris. Forsitan exemplo, quia libri mihi obfuerunt, tu etiam sis secuta sortem mei supplicii. Omitte timorem, Perilla. Tantummodo mulier non sit devia, neque discat amare tuis operibus. Adcoque, doctissima, deme causas segnitiei, et revertere ad bonas artes et tua sacra. Ista bona forma extinguetur longa ætate, et ruga

cat op.—22 Fr. Perque ; elegantius, iudice Burm.—23 Puto ; tua sæpe tibi : nam de recitante Perilla proximo hexametro habes. Mox etiam, Sæpe tuis iudex, hoc est, versibus, opinor scribendum. Heins.—26 Pro ruboris tres libri pudoris.—27 Pro quia Heins. malit quo ; vel Forsit. extemplo. Burm. scribendum putat Forsun ab exemplo ; deinde in vs. seq. pæn. facta remissa metu : in vulgatis scribebatur facta ruina meæ ; alii facta, vel fata secuta : Serv. pars bona facta ; et Auctor Elector. Eton. facta severa.—29 Olim scribebatur fœm. nulla Neve vir a script. ‘ Quidam fœm. non sit Devia nec ; alii scripti fœm. nulla Devia ne, vel de script. duo Nec juvenis script.’ Heins. Auctori Elector. Eton. et firmu et vir certa glossemata sunt ; ergo ille corr. tantumm. devia nequa Neve quis ex script. ut amulatus fuerit, dum Perillæ cavet, ne fraudi sit alicujus quasi legis ignoratio, jurisconsultorum non nullo eum joco diligentiam : illorum enim istiusmodi sunt formulæ ‘ si quis, sive quæ, si quos quasve.’ In sex vero libris est fœmina non sit ; quare Burm. commode legi posse putat tantumm. fœm. non sit Devia, quæ script.—32 Heins. pro sacra conj. castra.

NOTÆ

26 Cessaras] Cum nihil scriberes.
 Ruboris] Animi vero verecundi atque ingenui est iudicium Rubor.

28 Sis secuta] Ut metu pœnæ Poëticum studium, quod exitiale, abjeceris. Ille fatum sequitur, qui obtemperat, neque amplius admittit quod contra illud est.

30 Devia] Quæ pudoris rationem non satis habeat.

31 Causas] Exilii metum, puta, &c.

32 Sacra] Carmina, Musas, Studia. Illa namque non sacra sunt modo, sed mentem sanctam sacramque præstant. Verum paucissimi sunt homines qui ex vanitatis turbine sese retrahere, atque Veritati regendam animam tradere didicerint. Pecundum more ceteri presentibus tantum, iisque sensibus objectis, moventur.

Injicietque manum formæ damnosa senectus, 35

Quæ strepitum passu non faciente venit.

Cumque aliquis dicet, Fuit hæc formosa; dolebis:

Et speculum mendax esse querere tuum.

Sunt tibi opes modicæ, cum sis dignissima magnis:

Finge sed immensis censibus esse pares. 40

Nempe dat id cuicumque libet Fortuna, rapitque:

Irus et est subito, qui modo Cræsus erat.

Singula quid referam? nil non mortale tenemus,

Pectoris exceptis ingenique bonis.

senilis erit in veteri fronte. Atque nocens senectus, quæ accedit gressu placido im-
mittet manum pulchritudini. Et cum aliquis dicet, Hæc pulchra fuit, molestum tibi
erit, et quereris speculum tuum esse falsum. Cum sis dignissima magnis divitiis,
sunt tibi tenues: sed pone esse æquales maximis opibus. Nimirum fortuna illud
præbet atque adimit cuicumque libet; et qui modo erat Cræsus est repente Irus.
Quamobrem memorem singula? nihil habemus morti non obnoxium, exceptis opibus

////////

—34 Quidam legendum censet in angusta front.—35 Nonnulli editi *manus pro*
manum.—36 Jun. et decem alii *Quæ strepitus pass.*—37 Unus Med. *form. rubebis.*
—38 Mss. Bersm. *quer. tui.*—39 Alii *Sunt et op.*—41 Olim edebatur *dat et quod-*
cumque lib. unus Med. *cuicumque;* unde Heins. *dat has cuicumque;* scil. opes: non-
nulli etiam habent *id:* posse et legi Heins. *putat dat ut quodcumque lib.*—
42 *Sic tenuis s. q. m. cressus erat* Mor. *fit cenius s. R. fit gracilis s. q. m. grassus*
Lov. *Cyrus erat* V. *Grossus* P. *Cossus* pr. Pol. *Crassus* multi alii.—43 Alii vett.

NOTE

36 *Strepitum non faciente*] Tacitis quippe annis senescimus; illique utut maxime fugaces, sic placide labuntur, ut vix currere advertamus cum jam effluxerunt.

37 *Fuit*] Non ad formam modo sed ad omnia præterita atque dilapsa exhorrescimus, cum præsertim ingruere mala, nullius bonæ rei spem esse, advertimus. Quæ res omnibus altissima mente accurate atque mature perpendenda esset, nisi insigniter stulti essemus.

38 *Mendax*] Quasi fieri non potuisset ut forma tam egregia in tantum immutata esset:

41 *Rapitque*] Fluxa atque fragilia esse terrena omnia bona Ethnici pro-

pe omnes docuerunt: tantique momenti visa est ea sententia, ut et ipse generis humani Reparator noster Dominus eandem sæpius inculcare non destiterit. Frustra tamen nisi et nos serio eandem subinde oculis, in vanitatis contemptum, subjecerimus.

42 *Irus*] Mendicus Ithacensis, procorum Penelopes assecla, quem Ulysses pugno mactavit.

Cræsus] Ditissimus rex fuit Lydiae qui in proverbium abiit.

44 *Pectoris*] Hæc namque bona, Sapientia, Virtus, et quæ sunt hujus generis, non clara modo atque æterna habentur, sed nostra vere sunt, quibus Dei dono gloriari atque frui liceat.

En ego, cum patria caream, vobisque, domoque ; 45
 Raptaque sint, adimi quæ potuere, mihi ;
 Ingenio tamen ipse meo comitorque fruorque :
 Cæsar in hoc potuit juris habere nihil.
 Quilibet hanc sævo vitam mihi finiat ense ;
 Me tamen extincto fama superstes erit. 50
 Dumque suis victrix omnem de montibus orbem
 Prospiciet domitum Martia Roma, legar.
 Tu quoque, quam studii maneat felicior usus,
 Effuge venturos, qua potes, usque rogos.

mentis et ingenii. Ecce, cum ego sim privatus patria, vobisque, domoque, et quæ potuerunt mihi tolli sunt sublata ; ego tamen sum stipatus meo ingenio, et fruor : Cæsar nihil potuit habere potestatis in illud. Quirīs mihi adimat hanc vitam ferro gladio, fama tamen erit reliqua me sublato. Et legar quamdiu Roma Martia victrix prospiciet universum mundum victum ex suis collibus. Tu etiam, quam fructus latior studii maneat, vita, quantum potes, flammās futuras.

Sing. ne ref. Mox Lov. nil immortale.—49 Quilibet reposuit Heins. ex membranīs plerisque et velt. Edd. vulg. Qui licet.—50 Comb. Dum septem vict. omn. de. V. etiam cum Pol. Pal. et quibusdam aliis omnem ; vulg. enim septem : duo totum.—54 Octo vett. quam pro qua.

NOTÆ

47 *Comitor*] Passive. Comes vero quisque sui optimus et jucundissimus, qui sine cujusquam ope suoque ingenio sibi voluptatem honestam omniaque bona præstare cum bono Deo didicit. Illud unum namque sumus quod apud nos Cogitamus: cumque nos amemus maxime, beatior quis esse possit quam qui ipse idonea et Amat et Cogitat, et Scit et Potest Amare et Cogitare? Ceterum hæc omnia verba, et id tantum. Vix unus et alter sese in lutum passim abjicere non festinant.

50 *Fama*] Tollere interdum spiri-

tus videtur Naso, animæ videlicet immortalī spe aliqua ductus: at enim mens caligat: et in fama acquiescit. Illa vero post fata est merum somnium: nec se quisquam phaleratis illius dietis patietur duci cui sanæ mentis vel mica una fuerit.

52 *Martia*] Quia bellicosa, atque sub tutela Martis, qui Romulī conditoris pater.

53 *Felicior*] Quam mihi exuli obtigit.

54 *Effuge*] Atque adeo in memoria hominum vivas, propter opera scilicet.

ELEGIA VIII.

ARGUMENTUM.

DESIDERIO cum patriæ tum suorum ita teneri Poëta scribit, ut cupiat celeri aliquo cursu eo se conferre: quam rem sibi Augustum solum præstare posse ostendit. Narratque exilii sui incommoda: optatque ut tandem Cæsar iræ modum statuât, et mitius præbeat exilium.

NUNC ego Triptolemi cuperem conscendere currus,
 Misit in ignotam qui rude semen humum:
 Nunc ego Medææ vellem frænare dracones,
 Quos habuit fugiens arce, Corinthe, tua:
 Nunc ego jactandas optarem sumere pennas, 5
 Sive tuas, Perseu; Dædale, sive tuas:
 Ut, tenera nostris cedente volatibus aura,
 Aspicerem patriæ dulce repente solum:
 Desertæque domus vultum, memoresque sodales,
 Caraque præcipue conjugis ora mihi. 10

Ego nunc optarem conscendere currus Triptolemi, qui sparsit in terram insolitam semen inexpertum. Ego nunc optarem frænare dracones Medææ, quos habuit fugiens arce tua, Corinthe. Ego nunc cuperem capere alas movendas, sive tuas, Perseu, sive tuas, Dædale; ut, aëre molli cedente nostris volatibus, viderem subito mihi solum patriæ; et statum domus destitutæ, et socios mei non oblitos, et præser-

Hanc Elegiam multi Codd. superiori annectunt. Mor. Nunc quoque T. Mox pr. Pal. pr. V. et unus Med. cup. consistere curru. Leid. conscend. currum.—2 Voss. Sparsit in ign. Richel. Mis. in ignaram qui.—3 Pr. V. mallem pro vellem: Be. vell. servare drac.—5 Multi scripti eg. jactantes opt. quatuor jactatas; duo portantes.—8 Lov. patr. dulce perenne sol. Voss. pro var. lect. tecta relicta meæ.—9 Vultum ex Heins. corr. pro vulg. vultus, ut vitetur κακοφωνία.—10 Mi-

NOTÆ

1 *Triptolemi*] Quem a Cerere currum accepisse ut agriculturæ usum per omnes terras doceret, in Metam. vidimus.

2 *Ignotam*] Quia ante Triptoleum nullam serendi rationem cognoverant inexperti homines, si fabulis

credimus.

3 *Dracones*] Illorum auxilio effugisse veneficam dictum in Metam.

6 *Perseu*] Hujus et Dædali alas vide in Metam. facile est per indicem: frustra que decantatissimas fabulas identidem repetamus.

Stulte, quid o frustra votis puerilibus optas,

Quæ non ulla tibi fertque feretque dies ?

Si semel optandum est, Augustum numen adora :

Et quem sensisti, rite precare, Deum.

Ille tibi pennasque potest currusque volucres

15

Tradere. Det redditum ; protinus ales eris.

Si precer hæc, (neque enim possim majora precari)

Ne mea sint timeo vota modesta parum.

Forsitan hoc olim, cum se satiaverit ira,

Tum quoque sollicita mente rogandus erit.

20

Quod minus interea est, instar mihi muneris ampli,

Ex his me jubeat quolibet ire locis.

Nec cælum, nec aquæ faciunt, nec terra, nec auræ ;

Et mihi perpetuus corpora languor habet.

tim dilectos vultus uxoris. Inepte, quamobrem, o nequicquam roves studiis puerilibus, quæ nulla atas tulit, fert, feretque ? Si semel vovendum est, venerare potestatem Augusti, et rite orato Deum, quem offendisti. Ille potest tibi præbere et penas et currus alatos. Concedat redditum, continuo volucris fies. Siquidem istud orem, neque enim possum orare majora, metuo ne meæ preces non sint satis verecundæ : forte erit etiam istud orandum olim mente anxia, cum ira se expleverit. Interea, quod minus est, mihi instar doni magni, me jubeat quovis concedere ex his locis. Neque cælum, neque aqua, neque tellus, neque aër mihi conducunt ; et

hi Heins. recepit ex Buslidiano pro vulg. *meæ*.—11 O ex Heins. emend. vulg. *hæc* ; multi vett. *hoc*.—12 Opt. V. et Ro. *tulit* pro *tibi*. Mox ‘*fertque refertque* plurimi : *ulla sibi fertq. feretq.* Bonon. *tibi fertq. feretq.* vulgatæ Editiones, quod nescio an mutandum sit : nam certe ‘*tulit*’ aliquando *dies*, ut videret conjugem, sodales, &c. sed jam non fert nec feret dies. *Burm.*—13 *Augustum* Heins. scribit cum Ha. et Medonian. pro vulg. *Augusti*.—14 Heins. ex quinque scriptis mallet *lasisti* pro *sensisti*.—15 Quinque scripti et Ms. *Bersm. currusq. volantes*.—17 *Possim* Heins. recepit ex uno Italico pro vulg. *possum*. Tum omnes fere scripti, teste *Burm. maj. rogare*.—18 Pro *timeo* Heins. malit *timeat*.—19 *Hæc* pro *hoc* exhibent P. *Bersm.* et multi alii cum pr. Ed. Mox Jun. eleganter, judice Heins. *se s. ira* : vulg. *jam s. iram*.—21 *Barb. Hoc minus i. quod ad instar muner. unus liber Cui minus*.—23 *Heumannus* hunc vs. ita refingendum putat, improbante *Burm. Nec cælum, nec aquæ faciles, nec terra Getarum*.—21 Vulg. *Hei mihi*. sed unus V. *ei*, sine aspiratione ; et pr. V. et pr. Pal. *et*, probante Heins. Mox unus Gallicanus *pec-*

NOTE

11 *Stulte*] Ne tam quidem, si quis modo sequentes ex stulto voto natos versus pulcherrimos expendat.

16 *Ales*] Non hæc ingeniose modo, et in Augusti laudem prolata ; sed in

redeundo Romam, si liceat, velocitatem suam, atque adeo exilii tædium indicat Poëta.

23 *Nec cælum*] Idem questus est supra.

Seu vitiant artus ægræ contagia mentis ; 25
 Sive mei causa est in regione mali :
 Ut tetigi Pontum, vexant insomnia ; vixque
 Ossa tegit macies ; nec juvat ora cibus.
 Quique per autumnum percussis frigore primo
 Est color in foliis, quæ nova læsit hyems ; 30
 Is mea membra tenet. Nec viribus allevor ullis ;
 Et nunquam queruli causa doloris abest.
 Nec melius valeo, quam corpore, mente ; sed ægra est
 Utraque pars æque, binaque damna fero.
 Hæret, et ante oculos, veluti spectabile corpus, 35
 Astat Fortunæ forma legenda meæ.
 Cumque locum, moresque hominum, cultusque, sonumque,
 Cernimus ; et quid sim, quid fuerimque subit ;
 Tantus amor necis est, querar ut cum Cæsaris ira,
 Quod non offensas vindicet ense suas. 40
 At quoniam semel est odio civiliter usus,
 Mutato levior sit fuga nostra loco.

morbus continuus tenet meos artus. Sive contagia animi languentis corrumpunt membra ; sive causa mei morbi est in regione ; postquam tetigi Pontum, insomnia torquent me, vixque macies velat ossa, neque esca placet palato. Atque ille color habet meos artus, qui est in foliis tactis primo frigore per autumnum, quæ nova hyems læsit : neque ulla medicamenta prosunt : et nunquam causa queruli doloris deest. Neque sum firmior animo quam corpore ; sed pars utraque est pariter afflicta, et patior duplex malum. Figura meæ sortis stat coram legenda, et permanet ante oculos tanquam corpus risibile. Et cum videmus locum, et mores hominum, et ornatum, et vocem ; et recurrit quid sim, et quid fuerim, tantum est desiderium mortis, ut querar de ira Cæsaris, quod non ulciscatur suas injurias gladio. At quoniam est semel usus civiliter odio, exilium nostrum sit mitius mutato loco.

tora pro corpora.—27 Jun. vexant me insomnia ; et tres libri vexant me somnia : Bersm. conj. vexat me insomnia : nil mutandum Burn. putat.—28 Comb. vix pro nec.—30 Unus liber nov. lædit hy.—32 Pr. Pol. et tres alii caus. laboris abest.—36 Astat meliores, teste Heins. vulg. Astans. Deinde legenda rescripsit idem ex utroque Pol. pr. V. plurimisque aliis melioribus pro vulg. videnda : Hamburg. lugenda ; Serv. luenda ; Heins. conj. tuenda : tres alii verenda : Be. etiam habet lugenda.—37 Vetr. scripti locum ; vulg. locos : in duobus erat tolum, quod Burn. putat pro solum positum ; sonos editi quidam.—38 Multi qui sim, qui : P. quis sim, quis.—39 Quidam scripti cum Edd. Aldin. Bersm. et aliis ut de Cæs.—42 Leid. et Ms. Bersm. sit mea parva loco.

NOTÆ

- 31 *Viribus*] Nulla arte medica, ne- siue vero illi est, qui mala atque
 que herbis, &c. ærumnas suas ita præsentis habet.
 36 *Forma*] Immo deformitas. Pes- 37 *Mores*] Ferros, scil. Quæ res

NOTÆ

quam molesta quamque ingrata sit assequatur.
 humanioribus atque mansuetioribus 41 *Civiliter*] Legibus, ut in civem
 studiis exulto vix quisquam verbis decuit, non armis, tyrannorum more.

ELEGIA IX.

ARGUMENTUM.

URBES Græcas Geticam oram incoluisse docet, ab iisque etiam Tomitanæ urbi nomen fuisse impositum ostendit.

Hic quoque sunt igitur Graiæ (quis crederet?) urbes,
 Inter inhumanæ nomina barbariæ.

Huc quoque Mileto missi venere coloni,
 Inque Getis Graias constituere domos.

Sed vetus huic nomen, positaque antiquius urbe, 5
 Constat ab Absyrti cæde fuisse, loco.

Sunt ergo hic etiam urbes Græcæ, (quis crederet?) inter nomina feræ barbariæ. Coloni missi Mileto huc etiam accesserunt, et struxerunt domos Græcas in Getis. Verum nomen antiquum huic loco, atque antiquius urbe condita, liquet fuisse a

//////////

1 In Ma. et uno V. cum vulg. sunt urbes Graiæ, q. crederet unquam: in alio V. sunt igitur Graiæ, quis crederet, urbes Inter, &c. et Auctor Elect. Eton. verum posse putat esse sunt usquam Graiæ (q. c.) urbes Inter, &c. Mor. et sex alii, cum Edd. Mycill. Gryph. et aliis Hic fiunt urbes G. q. credere posset.—
 5 Magno consensu veteres, positumque; quidam etiam, antiquitus urbi: et 'ponere nomen' quidem recte dicitur, sed vulgatam servare præstat, ut nomen fuerit olim loco, ubi postea urbs posita est, jam impositum ab Ab-

NOTÆ

1 *Igitur*] Miratur Poëta, quod inter Barbarorum barbaros coloniam constituere potuerint aut certe voluerint moribus maxime dissimiles Milesii.

Graiæ] Origine quidem, non lingua, neque moribus.

3 *Huc*] Tomon, scil.

Mileto] Quæ urbs fuit quondam Ioniæ, belli pacisque artibus conspicua: hodie vicus sub Turcarum dominio.

5 *Vetus*] Quod prius impositum, quam illic coloniam Milesii constituerent.

6 *Absyrti*] Illum vero Æetæ Col-

Nam rate, quæ cura pugnacis facta Minervæ,

Per non tentatas prima cucurrit aquas,
Impia desertum fugiens Medea parentem,

Dicitur his remos applicuisse vadis. 10

Quem procul ut vidit tumulto speculator ab alto;

Hospes, ait, nosco, Colchide, vela, venit.

Dum trepidant Minyæ, dum solvitur aggere funis,

Dum sequitur celeres anchora tracta manus;

Conscia percussit meritorum pectora Colchis, 15

Ausa atque ausura multa nefanda manu.

Et, quanquam superest ingens audacia menti,

Pallor in attonito virginis ore sedet.

nece Absyrti. Nam scelestæ Medea fugiens patrem relictum navi, quæ constructa arte Palladis bellatricis prima ivit per aquas non ante sulcatas, dicitur admovisse remos ad hæc littora. Quem quidem patrem postquam speculator longe aspexit ab excelso colle, Advena, ait, adest, nosco carbasæ Colchica. Dum Minyæ festinant, dum rudens solvitur mole, dum anchoraeducta cedit manibus properantibus, Colchis planxit pectora non ignara scelerum manu ausa utque ausura multa horrenda. Et, quamvis magna audacia redundat animo, pallor occupat vultus exterritos puellæ.

////////

syrty nece; et nomen ita sit antiquius urbe. Vid. ad Met. III. 13. ut idem dicat, quod alibi: 'Hic ubi nunc urbs est, tunc locus urbis erat.' *Burm.*—8 *Serv. prona pro prima.*—11 *Pr. Pol. Pal. et quinque alii Quam proc.* Mox unus liber *cumulo pro tumulto.* Tum tres V. alii *que spectator ab alto.*—12 *Mor. Hostis pro Hospes.* Mox plurimi *Colchida*; opt. V. *Colchidus*; Be. *Colchidis*; *Mor. Colchica.* Tum *vela dari* vet. plerique cum *pr. Edd. duo dedit*; *pr. Pol. velit*; *Zulich. sequi.* Heins. scribit *Hostis, ait, nosco, Colchidi, vela, venit.* Cum non soli Medæ sed omnibus Minyis, qui trepidabant, clamet speculator, *Burm.* legeret *Hostis ait, nosco, Colchide, vela, venit*; nec spernit lectionem *Codicis Mor.* quam multi ex editis expresserant, præterquam quod *hospes* retinuerint: *Hostis ait, nosco Colchica vela, venit.*—14 *Serv. tota pro tracta.*—17 *Quidam ex scriptis audac. mentis.*—18 *Attonito* Heins. restituit ex *Gottorp.* pro

NOTÆ

chorum regis filium soror Medea membratim discerpit, ut insequentem patrem moraretur. Atque inde loco datum nomen. Τέννω nimirum est *seco*, a cuius præter. m. τέτομα fit *Tomos*.

7 *Pugnacis*] Quia belli Dea Minerva, cujus instinctu Argo navis exstructa.

8 *Prima*] Quia major, et singulari artificio ad longinquiores peregrinationes, illis præsertim qui sese antiquissimos hominum credebant quia alios non noverant.

12 *Hospes*] Hinc speculatorem Scytham fuisse, qui ex sibi perspectis collibus prospiceret, maxime intelligitur: Jasonem enim hospitem aliquis ex Argonautis non appellasset.

13 *Minyæ*] Thessaliæ populi, qui Jasonem in expeditionem Colchicam secuti sunt.

Funis] Quo navis ad portum alligata fuerat.

15 *Meritorum*] Sceleris quod in patrem admiserat: neque alius est sensus.

Ergo ubi prospexit venientia vela; Tenemur,
 Et pater est aliqua fraude morandus, ait. 20
 Dum quid agat quærit, dum versat in omnia vultus;
 Ad fratrem casu lumina flexa tulit.
 Cujus ut oblata est præsentia; Vincimus, inquit.
 Hic mihi morte sua causa salutis erit.
 Protinus ignari, nec quicquam tale timentis, 25
 Innocuum rigido perforat ense latus.
 Atque ita divellit, divulsaque membra per agros
 Dissipat, in multis invenienda locis.
 Neu pater ignoret, scopulo proponit in alto
 Pallentesque manus, sanguineumque caput: 30
 Ut genitor luctuque novo tardetur, et artus
 Dum legit extinctos, triste moretur iter.
 Inde Tomis dictus locus hic; quia fertur in illo
 Membra soror fratris consecuisse sui.

Adcoque, postquam vidit procul lintea accedentia, Corripimur, inquit, et genitor est detinendus aliquo dolo. Dum cogitat quid incipiat, dum flectit oculos in omnia, forte vertit eos tortos in fratrem. Cujus postquam occurrit præsentia, Potimur victoria, inquit; hic erit mihi causa salutis suo obitu. Continuo transfodit sævo gladio latus immeritum ignari, neque quicquam tale metuentis. Atque ita discerpit, et spargit per campos artus discerptos reperiendos in multis locis. Et ne pater nesciat proponit manus pallentes et caput cruentum in excelsa caute, ut pater detineatur recenti luctu, et dum colligit membra mortua, retardet lugubre iter. Hinc locus iste appellatus Tomis, quia soror dicitur dissecuisse in illo artus fratris sui.

////////

vulg. *attonitæ*: et ex tribus scriptis *sedet pro fuit*.—19 *Leid. Erg. ut prosp.* At *Lov. conspexit*; et *Jun. respexit*. Mox *pr. Pol. et Gottorph. pro var. lect. vel. tenendus*.—20 *Heins. corr. Aut pat. et fraud. tenendus*: neque vero *morandus* displicet.—22 *Plurimi lum. versa tul.* Unus *Gallicus Cod. flexa dedit*.—23 *Vincimus* meliores, teste *Heins. vulg. Vicimus*.—25 *Lov. tal. tremantis*.—29 *Tres libri ign. tumulto prop.* Et duo *disponit*; tres *præponit*; et unus *suspendit*. *Jun. ab alt.*—33 *Alii Tomos, vel ut Scaliger emend. Tomi. Serv. ita vs. exhibet Inde Tomitanus dictus locus, quia fertur*: et *Burm. hoc distinctione ita laudatum reperit in Bibliothecæ Trajectinæ Scholiaste inedito Senecæ ad Med. 137. Inde Tomos d. locus est, q. f. in isto Membratim fratrem dilacerasse soror.*

NOTÆ

Colchis] *Medea*, *Æetæ* filia, a parentibus scientis.
 tria eo nomine dicta. 29 *Ignoret*] *Discerptum* suum filium, scil.
 25 *Ignari*] *Absyrti* seu *Ægialei* filium, scil.
Medeæ fratris, quid illa pararet ne-

ELEGIA X.

ARGUMENTUM.

EXILIUM sui incommoda describit Poëta, sed inter cetera tantam vim frigoris esse asserit, ut flumina, et maria, atque in his etiam pisces congelentur: et eo tempore Scythæ hostes, qui equitatu et sagittis plurimum pollent, Istrum transeant, atque ea loca depopulentur, ac homines captivos ducant.

SI quis adhuc istic meminit Nasonis adempti,
 Et superest sine me nomen in Urbe meum;
 Suppositum stellis nunquam tangentibus æquor
 Me sciat in media vivere barbarie.
 Sauromatæ cingunt, fera gens, Bessique, Getæque: 5
 Quam non ingenio nomina digna meo!
 Dum tamen aura tepet, medio defendimur Istro:
 Ille suis liquidus bella repellit aquis.

Si quis hic recordatur adhuc Nasonis sublato, et nomen meum perstat in Urbe sine me, intelligat me submissum stellis nunquam admotis mari, vitam agere in media barbarie. Sauromatæ, natio crudelis, Bessique, et Getæ, nomina quam non idonea meo ingenio! circumstant. Dum tamen aer est mollior, interjectus Danubius nos tuetur. Ille fluidus prohibet bella suis aquis. At cum hyems sæva emisit caput

1 Be. et Jun. ist. memor est N.—3 Nusquam tangentibus uguus Jun. quæ ultima vox quid velit nescio: lepidus vero ille Mattairius, quam bene Ovidii verba ceperit, index ejus declarat, in quo posuit, *suppositum stellis æquor*, non videns *suppositum* ad me esse referendum: sed sexcenta ignorantia et festinationis turpissimæ vestigia indicibus suis impressit Gallulus ille Ludimagister. *Burm.*—4 Alii *viv. barbaria.*—6 Plurimi scripti et Edd. *Quæ non*; Serv. Et; Be. *Quod.*—7 Jun. *defend. ultro.*—8 Plurimi scripti *liquidis bell.*—

NOTÆ

1 *Istic*] In urbe Roma, scil.
Adempti] Exilio pulsi.
 3 *Stellis*] Quales Ursa, Arcturus, Draco.
Nunquam tangentibus] Quia, cum in polo fuit Arctico super nos elevato, semper a nobis conspiciuntur.
 4 *Barbarie*] Quia inter Dacos, Getas, Scythas, aliosque feroces homines.
 5 *Bessi*] Hi Thracæ aut Thraciæ
Delph. et Var. Clas.

finitimi populi fuerunt.

6 *Ingenio*] Quia mite, mansuetum, atque bonis artibus omnis generis excellentissimum; illorum natura fuit ferox, immanis, et prorsus barbara.

7 *Tepet*] Signate dixit, ut vix aliquem sentire calorem illis regionibus intelligatur.

Istro] Danubium enim sine navibus non poterant trajicere barbari.

Ovid.

7 K

At cum tristis hyems squalentia protulit ora,
 Terraque marmoreo candida facta gelu est: 10
 [Dum patet et Boreas et nix injecta sub Arcto;
 Tum liquet has gentes axe tremente premi.]
 Nix jacet: et jactam nec Sol pluviaeve resolvunt:
 Indurat Boreas, perpetuamque facit.
 Ergo, ubi delicuit nondum prior, altera venit: 15
 Et solet in multis bima manere locis.
 Tantaque commoti vis est Aquilonis, ut altas
 Æquet humo turres, tectaque rapta ferat.
 Pellibus et sutis arcent male frigora braccis;
 Oraque de toto corpore sola patent. 20

horridum, et tellus facta est alba gelu durissimo: et dum Aquilo exspatiatur, et nix immissa sub Ursa, tum certum est has nationes urgeri polo frigido. Nix jacet; et neque Sol, aut pluviae liquefaciunt immissam; Aquilo coarctat, et reddit perpetuam. Adeoque, cum nondum prior resoluta est, altera inducitur; et solet perstare biennis in multis locis. Et impetus Boreae est tantus, ut exaequet turres solo, et auferat domos sublatus. Neque satis prohibent frigora pellibus et femoralibus sutis; et sola facies detecta est ex toto corpore. Saepe crines agitati strepunt

9. 10 *Nix habitare multi veteres, et nox duo; nam de nive mox sequitur; etiam de Borea, seu Aquilone. Piget diversas lectiones corradere, quod complures sint: mihi enim totum distichon pro adulterino est. Proximo tamen versu pro patet repono liquet ex quinque scriptis; est enim odiosa repetitio. Heins. Corruptum esse versum facile concedo, non tamen statim efficiendum, et certe non improbabili conjectura olim Heinsius emendaverat, Tum pariter Boreas, et nox habitare sub Arcto: ut habitare pro habitat sit positum, quod tamen durius, quia mox liquet has gentes sequitur: nix jactata plurimi editi: subjecta Leidens. agitata Moreti; tunc statimur Boream Regius; forte pro patimur: nos habitare sub antro unus. Quid? si legeretur, Tum pariter Boream, et noctem habitare sub Arcto, Tum liquet has gentes axe rigente premi; vel, axe fremente, ventis et procellis: premente premi Junian. et Servii cod. sed hoc est hariolari. Eleganter vero nox et Boreas habitare sub arcto dicuntur, quia perpetui per totam hyemem ibi sentiuntur. Sic ad illa Propertii II. 9. 17. 'Quid tibi jucundum siccis habitare medullis.' Passeratius docet homines et res 'habitare,' quae manent diu, et perpetuo sunt in aliquo loco, tanquam sedem posuerint illic: sic 'in culina habitare' Petron. cap. 2. Burm.—13 Editi quidam non pro nec.—15 Quatuor libri ub. defluxit nond. Deinde totidem alt. cecidit.—16 Multi bima pro bima; quinque bruma. Tum quaedam Edd. jacere loc. at vet. manere.—18 P. tectaq. mota fer.—19 Bersm. pro var. lect. hic sutisque, vel, in sutis: Heins. monuit Gruterum maluisse hinc sutisque; notante Burm. 'hinc pro ideo:' alii nonnulli hirsutis. Mox male ex corr. Heins. pro vulg. mala.—20 Lov. de tento corp. Burm. conj.*

NOTE

10 <i>Marmoreo</i>] Duro.	12 <i>Tremente</i>] Ventis concusso.
11 <i>Dum patet</i>] Inepte adulterinum	15 <i>Prior</i>] Nix, scil. superioris anni.
istud distichon huc inenleatum.	18 <i>Æquet</i>] Ventus nempe qui nives
<i>Patet</i>] Aperto campo exspatiatur.	hinc inde in cumulos cogit, idem tur-

Sæpe sonant moti glacie pendente capilli,
 Et nitet inducto candida barba gelu :
 Udaque consistunt, formam servantia testæ,
 Vina : nec hausta meri, sed data frusta bibunt.
 Quid loquar, ut vincti concrecant frigore rivi, 25
 Deque lacu fragiles effodiantur aquæ ?
 Ipse, papyrifero qui non angustior amne
 Miscetur vasto multa per ora freto,
 Cœruleos ventis latices durantibus, Ister
 Congelat, et tectis in mare serpit aquis. 30
 Quaque rates ierant, pedibus nunc itur : et undas
 Frigore concretas ungulâ pulsat equi.
 Perque novos pontes subter labentibus undis
 Ducunt Sarmatici barbara plaustra boves.
 Vix equidem credar : sed cum sint præmia falsi 35
 Nulla, ratam testis debet habere fidem.
 Vidimus ingentem glacie consistere pontum,
 Lubricaque immotas testa premebat aquas.

glacie pendente, et barba alba splendet sparsa glacie. Atque vina humida rigent habentia figuram testæ : neque potant haustus vini sed frusta tradita. Quamobrem dicam quomodo fluvii concreti coalescunt frigore, et aquæ fragiles effodiantur ex alveo ? Ipse Danubius, qui, non minor fluvio papyrifero, subit ingens mare per multa ostia, riget, ventis astringentibus glaucas aquas, et voluitur in æquor aquis tectis. Atque nunc inceditur pedibus quæ naves cucurrerant ; et ungula equi quatit aquas congelatas. Et boves Sarmatici trahunt currus barbaros per novos pontes, aquis subterfluentibus. Vix equidem inveniam fidem ; sed cum nulla sit merces ficti, testis debet habere fidem firmam. Vidimus vastum Pontum firmum esse glacie, et testa lubrica urgebat quietas aquas. Neque satis est vidisse : pressimus

tanto.—23 *Udaque* ex Heins. emend. quod et Comb. confirmat.—25 Heins. reposuit *vincti*, quod et Ro. exhibet : quinque vet. *juncti* ; at vulgatæ plurimæ Edd. *cuncti*. Tum multi Codd. *concrecant*, et in seq. vs. *effodiantur* aq. unus *circumstant* ; alius *durantur* ; Lov. *cum restant*.—29 *Indurantibus* Be. sed tunc *laticem* legendum esset.—30 Pro *tectis* unus *strictis* ; Richel. pro var. lect. *tacitis*, quod et unus Bonon. astruit : Leid. *totis*. Mox Arund. *repat aq.*—33 *Zulich. subter labentibus* : Lov. *subterque latentibus* ; Leid. *subter latitantibus*.—38 Nonnulli pro *testa* habent *crusta* ; et Fr.

NOTÆ

res dejecit et altissima quæque proterit.

20 *Patent*] Non teguntur pellibus.

26 *Fragiles*] Quia frigore concretæ.

27 *Papyrifero*] De Nilo agit, ad

cujus ripas papyrus arbor nascitur, ex qua papyrum olim ad scribendum parabant.

33 *Noros*] Quia ex glacie commissi.

38 *Testa*] In modum testæ gelu

Nec vidisse sat est. Durum calcavimus æquor :
 Undaque non udo sub pede summa fuit. 40
 Si tibi tale fretum quondam, Leandre, fuisset ;
 Non foret angustæ mors tua crimen aquæ.
 Tum neque se pandi possunt delphines in auras
 Tollere : conantes dura coërcet hyems.
 Et quanquam Boreas jactatis insonet alis, 45
 Fluctus in obsesso gurgite nullus erit.
 Inclusæque gelu stabunt, ut marmore, puppes :
 Nec poterit rigidas findere remus aquas.
 Vidimus in glacie pisces hædere ligatos :
 Et pars ex illis tum quoque viva fuit. 50
 Sive igitur nimii Boreæ vis sæva marinas,
 Sive redundatas flumine cogit aquas ;
 Protinus, æquato siccis Aquilonibus Istro,
 Invehitur celeri barbarus hostis equo :
 Hostis equo pollens, longèque volante sagitta, 55
 Vicinam late depopulatur humum.

rigidum mare ; et ultima aqua fuit sub pede non humido. Si tibi tale fretum fuisset olim, Leandre, obitus tuus non esset probrum arctæ aquæ. Tum neque curvi Delphini possunt se mittere in ærem : hyems sæva retinet nitentes. Et quanquam Aquilo obstrepat alis agitatæ, nulla erit unda in mari obsesso. Et naves pressæ glacie tanquam marmore consistent ; neque remus poterit dividere aquas duras. Asperimus pisces manere compressos in glacie : atque etiam pars eorum fuit viva. Sive ergo ferus impetus nimii Aquilonis indurat aquas marinas, vel exundantes fluvio ; continuo, Danubio complanato aridis Aquilonibus, ferus hostis irruiet veloci equo, hostis equo validus, et vastat late proximam terram spiculis longe volantibus. Alii

quidem Lubricaq. immensas crusta prem.—39 Bonon. satis pro sat est.—40 Lov. ped. flava fluit ; et Be. summa fluit.—43 P. curvi pro pandi.—45 Duo V. et Ma. Et quamvis B.—47 Quidam vett. in pro ut ; Heins. conj. cea.—48 Duo vett. rig. stringere rem. totidem fingere ; quatuor pendere, Heins. putat pro tundere ; Comb. fodere : Be. Gryph. Mycill. et aliæ scindere ; et unus fundere. Leid. navis aq.—50 Alii sed pars.—52 Multi ex scriptis Sic. redundantes flum.—54 Excerpt. Voss. Qui vehitur cel.—56 Unus liber longe pro

NOTÆ

concreta aqua.

41 *Leandre*] Hunc in Epistolis vidimus ad Hero suam noctu per Hellespontiacum fretum natantem.

42 *Angustæ*] Hellespontus enim non ultra stadia septem porrigitur.

44 *Coërcet*] Quia gelu concretum mare.

45 *Alis*] Quibus Poëtæ sua liberalitate donaverunt ventos.

46 *Obsesso*] A Borea malim exponere quam a frigore.

49 *Ligatos*] Idem in paludosis quibusdam circa lacum nostrum Lemannum atque alibi passim nonnunquam conspicitur.

Diffugiunt alii; nullisque tuentibus agros,
 Incustoditæ diripiuntur opes.
 Ruris opes parvæ, pecus, et stridentia plaustra;
 Et quas divitias incola pauper habet. 60
 Pars agitur vinctis post tergum capta lacertis,
 Respiciens frustra rura Laremque suum.
 Pars; cedit hamatis misere confixa sagittis:
 Nam volucris ferro tinctile virus inest.
 Quæ nequeunt secum ferre aut abducere, perdunt: 65
 Et cremat insontes hostica flamma casas.
 Tum quoque, cum pax est, trepidant formidine belli:
 Nec quisquam presso vomere sulcat humum.
 Aut videt, aut metuit locus hic, quem non videt, hostem.
 Cessat iners rigido terra relicta situ. 70
 Non hic pampinea dulcis latet uva sub umbra;
 Nec cumulant altos fervida musta lacus.
 Poma negat regio: nec haberet Acontius, in quo
 Scriberet hic dominæ verba legenda suæ.

dilabuntur, et nullis defendentibus campos, divitiæ relictæ expilantur; tenues scilicet divitiæ agri, pecora, et currus strepentes, et opes quas pauper colonus habet. Pars capta abducitur brachiis religatis a tergo, frustra respiciens agros, et domum suam. Pars occiditur lugubre trajecta uncinatis spiculis; nam venenum tinctile est in ferro alato. Corrumpunt quæ non possunt secum tollere aut avehere; et ignis hostilis absumit tuguria immerita. Expavescunt horrore belli etiam tum cum pax est; neque ullus proscindit terram impacto aratro. Hic locus vel cernit, vel timet hostem quem non cernit. Terra deserta nihil profert pigra situ aspero. Mitis uva hic non tegitur umbra pampinea; neque ferventia musta cumulant plena labra. Plaga non profert poma; neque Acontius hic haberet in quo duceret voces legendas

~~~~~

late.—57 Sex scripti dirip. oves.—65 Quinque libri aut adducere; unus subducere.—66 Unus liber Et premit insont. Mox ex libris scriptis Ciofan. recepit flamma pro vulg. turba.—68 Pro sulcat tres findit; sex pulsat; unus versat.—70 In vulgatis scribebatur gelido t. r. situ; in Mor. et P. gelido...gelu; in Lov. rigido...gelu; in alio sterili...situ.—71 Unus Med. sub ulmo.—73 Plurimi

NOTÆ

53 <i>Æquato</i>] Gelu complanato.	63 <i>Misere</i>] Quia præsertim venenatæ sagittæ.
55 <i>Equo pollens</i>] Ea jam olim laus Scytharum, quæ hodieque permanet.	70 <i>Cessat</i>] Neque enim subigitur, neque fructum profert.
59 <i>Ruris</i>] Opes quas deripi dixit recenset.	<i>Rigido</i>] Scilicet induratur solum, quod aratro nullo exercetur.
62 <i>Larem</i>] Pro domo, ut sæpe alibi.	72 <i>Lacus</i>] Labra dicit aut cupas,

Aspiceres nudos sine fronde, sine arbore, campos. 75

Heu loca felici non adeunda viro!

Ergo, tam late pateat cum maximus orbis,

Hæc est in pœnam terra reperta meam?

a sua domina. Videre est agros vacuos sine arbore, sine foliis. Heu loca non visenda beato viro! Cum igitur vastissimus mundus tam late porrigatur, hæc telus quesita est in meum supplicium?

scripti Pom. vetat reg.—75 Pr. V. et alius *Aspiceret*; duo *Aspicio*; unus *Aspicias* vel *Aspicias*; verius refingendum putat Heins. *Aspicere est.*—77 Barb. Erg. cum patuit late via max.—78 Alii in *pœnas...meas*.

NOTÆ

quibus ex uva expressum mustum 73 *Acontius*] Cujus fabulam ex ejus Epistola repete, si placet.

ELEGIA XI.

ARGUMENTUM.

CRUELISSIMUM quendam suppresso nomine accusat Ovidius, quod cum in Scythica regione, orbatus omni re cara, in maximis degat incommodis, ille non his contentus, ei tamen insultet: additque, magnum illi esse dedecus, oppugnare hominem prostratum et jacentem. Monet postremo, ut, memor humanæ sortis, nolit amplius commemorare poëtæ crimina, sed ea sinat cicatricem obducere, cum præsertim nulla ejus fortuna possit fieri miserior.

Si quis es, insultes qui casibus, improbe, nostris,

Meque reum, demito fine, cruentus agas;

Natus es e scopulis, nutritus lacte ferino;

Et dicam silices pectus habere tuum.

Si quis es, perrixax, qui insultes nostræ calamitati, et saxes usque me arguas, ortus es ex cautibus, eductus lacte ferino, et dicam saxa occupare cor tuum. Quis

1 Heins. putat scribendum *Quisquis es, insult.* at Burm. vulgatam censet retinendam. Mox unus Cod. *invidet* pro *improbe*.—3 Quinque libri *scop.* *eductus lact.* pr. V. pr. Pol. et sex alii *et pastus*: Heins. *malit es pastus*. Duo

Quis gradus ulterior, quo se tua porrigat ira, 5
 Restat? quidve meis cernis abesse malis?
 Barbara me tellus, et inhospita littora Ponti,
 Cumque suo Borea Mænalis ursa videt.
 Nulla mihi cum gente fera commercia linguae:
 Omnia solliciti sunt loca plena metus. 10
 Utque fugax avidis cervus deprensus ab ursis,
 Cinctave montanis ut pavet agna lupis;
 Sic ego belligeris a gentibus undique septus
 Terreor, hoste meum pæne premente latus.
 Utque sit exiguum poenæ, quod conjuge cara, 15
 Quod patria carco, pignoribusque meis;
 Ut mala nulla feram, nisi nudam Cæsaris iram;
 Nuda parum nobis Cæsaris ira mali est?
 Et tamen est aliquis, qui vulnera cruda retractet;
 Solvat et in mores ora diserta meos. 20
 In causa facili cuivis licet esse diserto:
 Et minimæ vires frangere quassa valent.

gradus superest atrocior, quo tua ira se extendat? aut quid vides deesse meis ærumnis? Terra sæva, et littora inhospita Ponti, et ursa Mænalis cum suis Aquilonibus me aspicit. Nulla mihi consuetudo linguae cum natione barbara: omnia loca sunt plena timoris anxii. Et sicut cervus fugax correptus ab ursis funclieis, aut agna circumdata lupis montanis timet; ita ego circumclusus a nationibus bellicosus expavesco, hoste urgente meum latus. Et quamvis leve fuerit supplicium, quod sum orbis dilecta uxore, et patria, et meis liberis; quamvis nulla mala putiar, præter solam Cæsaris iram, sola Cæsaris ira estne leve supplicium? Et tamen est aliquis, qui tangat plagas recentes, atque aperiat ora eloquentia adversus meos mores. Cuius primum est esse facundo in causa facili; et tenuissimæ vires possunt rumpere

~~~~~

etiam lact. caprino.—5 Unus liber Qui grad. Mox Jun. ulter. aut quo se porr. et sic quidem multi alii: Lov. aut in quo porr. unus porrigit.—6 Heins. mallet erdis pro cernis.—8 Multæ Edd. Cumq. truci B. Tum duo vett. Parrhasis urs. et Be. Parrasis.—11 Quatuor libri, et unus Bersm. fug. rapidis cerv.—13 Be. Sic quoque bell. Mox Leid. undiq. captus.—15 Be. cum pro quod.—16 Leid. et Be. Et patr. Tum Lov. caream, pign. —17 Serv. nisi parum C. Jun. et P. magni nisi; Leid. solum nisi.—18 Leid. Sola parum.—19 Pro cruda Lov. dira; quatuor nostra; duo tarda. Tum quatuor retardet.—21 In plurimis Mss. quemvis l. e. disertum; in aliis curvis...disertum.—22 Jun. cir. vincere

NOTE

8 Mænalis] A Mænalo Arcadiæ monte altissimo Callisto Arcadica appellata, quæ in ursam mutata, deinde in cælum translata.

Videt] Atque adeo urget.

17 Nisi nudam] Cæsarem delinit.

19 Retractet] Ex quo renoventur et recrudescant.

Subruere est arces et stantia mœnia virtus :

Quamlibet ignavi præcipitata ruunt.

Non sum ego quod fueram. Quid inanem proteris umbram?

Quid cinerem saxis bustaque nostra premis ? 26

Hector erat, tunc cum bello certabat ; at idem

Vinctus ad Hæmonios non erat Hector equos.

Me quoque, quem noras olim, non esse memento :

Ex illo superant hæc simulacra viro. 30

Quid simulacra, ferox, dictis incessis amaris ?

Parce, precor, manes sollicitare meos.

Omnia vera puta mea crimina : nil sit in illis,

Quod magis errorem, quam scelus, esse putes.

Pendimus en profugi (satia tua pectora) pœnas, 35

Exilioque graves, exilique loco.

Carnifici fortuna potest mea flenda videri :

Te tamen est uno iudice mœsta parum.

quassata. Virtus est evertere arces, et muros erectos : quantumvis socordes proculcant diruta. Ego non sum quod fueram : quamobrem premis umbram vacuam ? Quamobrem insurgis lapidibus in favillam et nostrum tumulum ? Hector tunc erat cum dimicabat prælio ; at idem relictus ad equos Thessalos non erat Hector. Scias etiam me non esse quem quondam cognoveras. Hæc imago restat ex illo viro. Cur, scire, invehis in effigiem verbis asperis ? Noli, quasso, lacerare meam Umbram. Pone omnia mea crimina esse vera : nihil sit in illis, quod credas magis esse errorem quam flagitium. Ecce exules (exple cor tuum) exsolvimus pœnas acerbis fuga, et loco fugæ assignato. Sors mea potest videri lugenda tortori : est tamen leviter tris-

~~~~~

cassa val. et duo frangere cassa. Tum Lov. et alius solent.—24 Scripti et editi nonnulli Quilibet ; unus Quodlibet ; septem Qualibus. Mox ruunt Burm. reposuit ex duobus libris pro vulg. premunt.—25 Nonnulli omittunt ego : alii etiam legunt qui pro quod ; quidam etiam ego qui.—27 Pr. Pal. et unus Med. bell. certaret ; at. Quidam etiam et pro at.—28 Olim legebatur Tractus ab Hæmonio...equo : nostram lectionem excepit Heins. ex pr. Pal. uno V. et Ro. cum opt. Med. alii etiam Vectus ab Hæmonio...equo.—30 Serv. hæc simula ora vir.—31 Incessis ex quibusdam Codd. placet Burm. præ vulg. incendis, hoc tamen invenit in Jun. Leid. et nonnullis aliis ; et in Edd. Mycill. Gryph. et aliis.—33 Serv. vana pro vera.—38 Be. et Bersm. Et pro Te. Mox mœsta Heins. dedit ex Barb. et Gottleph. pro vulg. mersa : tres libri mensa ; unus

NOTÆ

26 *Hæmonios*] Thessalos Achilles, quibus circum mœnia Iliaca raptatus Hector.

32 *Manes*] Perinde loquitur Naso ac si Umbra quædam esset defuncti : perque elegans est hæc sui descriptio.

35 *Pendimus*] Argute ; quasi graviores quam meritis fuerit luerit pœnas, quas pro errore tanquam pro scelere expenderit.

37 *Carnifici*] Telum istud vehemens in accusatorem.

Sævior es tristi Busiride ; sævior illo,
 Qui falsum lento torruit igne bovem : 40
 Quique bovem Siculo fertur donasse tyranno,
 Et dictis artes conciliasse suas.
 Munere in hoc, Rex, est usus, sed imagine major :
 Nec sola est operis forma probanda mei.
 Aspicias a dextra latus hoc adapertile tauri ? 45
 Huc tibi, quem perdes, conjiciendus erit.
 Protinus inclusum lentis carbonibus ure :
 Mugiet, et veri vox erit illa bovis.
 Pro quibus inventis, ut munus munere penses,
 Da, precor, ingenio præmia digna meo. 50
 Dixerat. At Phalaris, Poenæ mirande repertor,
 Ipse tuum præsens imbue, dixit, opus.

tis tuo judicio. Crudelior es fero Busiride ; crudelior illo, qui ussit fictum taurum lento igne ; et qui dicitur dedisse taurum tyranno Siculo, atque commendasse suas artes verbis. Rex, inquit, utilitas est in hoc dono, sed major quam videtur : neque sola species operis mei est æstimanda. Videsne hoc latus bovis adapertile ? Huc tibi immittendus erit quem voles perimere. Torre continuo inclusum modicis carbonibus : mugitus edet, et ille sonus erit veri tauri. Pro quibus inventis, ut remunereris beneficium beneficio, præbe, quæso, mercedem dignam ingenio meo. Absolverat : at Phalaris, Inventor supplicii admirande, tu, inquit, præsens, unge tuum

versæ : Zulich. pressa.—41 V. fert. damnasse tyrann.—43 Bersm. Mss. et editi quidam usus, Rex, est.—44 Fr. Be. et plurimi alii habent est pecoris form. Leid. tanti ; unde Tauri faciebat Heins. ut Excerpt. Voss. et quatuor Codd. habent.—45 Plurimi Codd. et Bersm. a dextro.—46 Be. et plures editi Hac tib. P. Huic ; multi Hic : Lov. Hanc tib. quam perdis : alii etiam perdis.—49 Unus lib. inv. munus quod pro quo.—50 Multi munera pro præmia.—51 Gottorph. Pæn. memorande repert. alius miserande.—52 Heins. pro præsens scribit princeps ; Gottorph. pro var. lect. primus ; Burm. conj. præstans. Tum

NOTE

39 *Busiride*] Qui crudelissimus rex Egypti ab Hereule immolatus, ut dictum in Arte.

40 *Qui*] Phalarim designat, Agri-
 gentinorum tyrannum, qui præter
 cetera sævitæ instrumenta taurum
 æneum habuit, Perilli cujusdam arte
 fabricatum, in quem damnatos, qui,
 supposito igne, bovis mugitus ede-
 rent, crudeliter mittebat.

41 *Quique*] Hic cum muneris no-
 mine non leve pretium a tyranno

speraret, in taurum æneum conjectus
 ejus jussu, primus artis suæ specimen
 non temere præbuit.

42 *Dictis*] Scilicet munus tam egre-
 gium verbis quantum potuit ornavit
 Perillus.

43 *Munere*] Verba hæc sunt Perilli
 taurum suum commendantis.

52 *Præsens*] Laudaverat opus suum
 ille insignis artifex: Ergo, inquit
 Phalaris, faciamus rei ipsius pericu-
 lum, tuque ipse inventor tanquam

Nec mora; monstratis crudeliter ignibus ustus

Exhibuit querulos ore gemente sonos.

Quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque? 55

Ad te, quisquis is es, nostra querela redit.

Utque sitim nostro possis explere cruore;

Quantaque vis, avido gaudia corde feras;

Tot mala sum fugiens tellure, tot æquore passus,

Te quoque ut auditis posse dolere putem. 60

Crede mihi, si sit nobis collatus Ulixes,

Neptuni minor est, quam Jovis ira fuit.

Ergo quicumque es, rescindere vulnera noli;

Deque gravi duras ulcere tolle manus:

Utque meæ famam tenuent oblivia culpæ, 65

Fata cicatricem ducere nostra sine.

Humanæque memor sortis, quæ tollit eosdem,

Et premit; incertas ipse verere vices.

opus. Et sine cunctatione, tostus crudeliter ignibus indicatis emisit voces querulas ore trepidante. Quid mihi cum Siculis inter Scythiamque Getasque? Nostra querela ad te spectat, quisquis is es. Atque ut possis satiare sitim nostro sanguine, et fruaris voluptate quantam cupis pectore cupido, ego profugus tuli tot mala terra totque mari, ut credam te etiam posse dolere auditis. Crede mihi, si Ulysses sit nobis comparatus, ira Neptuni est levior quam ira Jovis. Quisquis es igitur, ne renoves plagas; et remore manus asperas ab inniti ulcere; et ut obliviam minuant famam mei criminis, patere infortunium nostrum ducere cicatricem. Atque recordans sortis humanæ, quæ exchit et deprimit eosdem, metue ipse dubias vices. Et

*****

unus Med. melioris notæ induc, dix.—54 Tres scripti cum Hamburg. *Emisit* pro *Exhibuit*. *Querulos* Heins. reposuit, quod quinque vett. confirmant; vulg. *geminos*. Tum Pol. pr. *ore fremente*; et multi alii *tremente*.—55 Quidam scribunt *Scythicosque, Scythicasq. vel Scythasq.* multi vett. cum vulg. *Scythiasque*: Heins. recepit *Scythiamque* ex V. Pol. Comb. et Med.—56 Plurimi Codd. *quisq. ades, nostr. sed is es* retinendum censet Burm. Mox ex vet. libro Ciofan. protulit *redit*: vulg. *venit*.—57 Unus liber poss. *replere cru.*—63 Unus Cod. *Erg. quisquis ades resc. Tum vulnera* cum melioribus duodecim reponendum Heins. docet pro vulg. *crimina*.—64 *Ulcere* ex Heins. emend. ceteri *vulnere*.—67 Immo *Fata* cum prim. Vatic. Combiano et tribus aliis. *Heins.* Vulg.

NOTÆ

præsens aliquod numen machinam
tuam moveas.

Imbue] Nanque ungi debent ut
melius flectantur machinæ.

56 *Ad te*] Ut, scilicet, pari modo,
quæcumque in me excogitas mala,
primus atque solus patiaris. Sed aperte
non dixit.

57 *Sitim*] Crudelitatem.

61 *Ulixes*] Qui quidem per decem
annos, 'Dum sibi, dum sociis reditum
parat, aspera multa Pertulit, adversis
rerum immersabilis undis.'

62 *Jovis*] Augustum cura Jove
Neptuno majore confert.

Et quoniam, fieri quod nunquam posse putavi,

Est tibi de rebus maxima cura meis;

70

Non est quod timeas. Fortuna miserrima nostra est.

Omne trahit secum Cæsaris ira malum.

Quod magis ut liqueat, neve hoc tibi fingere credar;

Ipse velim pœnas experiare meas.

quandoquidem, quod nunquam credidi posse fieri, est tibi maxima cura de rebus meis, non est quod paveas. Sors nostra est infelicissima. Cæsaris ira secum vehit omne malum. Quod ut magis constet, neve credar tibi istud falso dicere, velim ipse facias periculum meorum malorum.

Facta.—69 Medonian. *fieri, nusquam quod poss.* Leid. *quæ nunquam.*—71 *Quidam vett. miserr. tuta est: unde Heins. Non es, quem timeam; F. miserr. tuta est.*—72 *Tibi Heins. recepit ex duobus vett. alii ego: Leid. habet me f. credas.*

NOTÆ

71 *Non est quod]* Non enim quod times eveniet, ut Romam redeam.

ELEGIA XII.

ARGUMENTUM.

FRIGORIBUS pulsīs, adesse vernum tempus, cujus jucunditatem ex loco adjunctorum latius describit; incipiuntque etiam nautæ tunc navigare: qui, si in Scythiam pervenerint, se illis dicit occurrere, ut ab his intelligat de Cæsaris triumphis. Quod si quis aliquid referre potuit, protinus a Poëta domum ducitur, fitque ejus hospes: precatur demum, ut domus, quam habebat in Scythia, non sit perpetua Poëtæ sedes, sed hospitium, ut aliquando in patriam redeat.

FRIGORA jam Zephyri minuunt; annoque peracto
Longior antiquis visa Mæotis hyems:

Nunc Zephyri leniunt frigora: et anno absoluto hyems Mæotica visa est protior

2 Pro *Longior* vett. Edd. *Tardior*, et Arund. *Largior*. Plurimi etiam *anti-*

NOTÆ

1 *Zephyri]* Qui ab occasu æquinoctiali flantes atque molliores liquefaciunt nives, et veris sunt quasi præ-

cursores.

2 *Mæotis]* Multum sese hic torse-
runt interpretes, Mycillus præsertim,

Impositamque sibi qui non bene pertulit Hellen

Tempora nocturnis æqua diurna facit.

Jam violam puerique legunt hilaresque puellæ, 5

Rustica quam nullo terra serente gerit.

Prataque pubescunt variorum flore colorum,

Indocilique loquax gutture vernat avis.

Utque malæ crimen matris deponat hirundo,

Sub trabibus cunas parvaque tecta facit. 10

præteritis: atque ille qui male vexit Hellen sibi impositam facit tempora diurna paria nocturnis. Nunc pueri et puellæ ulacres carpunt violas, quas terra agrestis præfert nullo colente. Et prata sunt vestita floribus diversorum colorum, atque aves garrulæ lasciviant inerudito gutture. Et ut hirundo effugiat probum immitis matris, struit nidos sub tignis et humilibus tectis. Tum herba, quæ delituit tecta

*****

qua. Pro *Mæotis* Heins. conj. *Boötis* vel *Boreis*. Alii aliter. Bersm. habet *Longior antiquis v. meavit* h. Gronovius *Largior Antæcis instat Athois* h. ubi Burm. mallet *Antæctis* quam *Antæcis*; Mycillus *Turdior antiquis v. recedit* h. Alii volunt *Longior a vobis versa Mæotis* h. vel *Tardior antiquis v. Mæotis* h. vel, ut Francius, *Longior Euxinis*: denique Burm. conj. *Longior antiquis visa, fugatur* h.—3 Duo P. et alius *Hellem*.—5 *Violam* ex Pol. Pal. Med. et V. alii *violas*. Lov. *Jam violasque legunt pueri*.—6 Sic ex vett. Burm. vs. refingit: olim edebatur *Ruræque quæ nullo nata serente vehunt*. Pr. Pol. *Rustica quæ nullo terra serente venit*; et sic pr. V. pr. Pal. et quatuor meliores, nisi quod nata pro terra exhibent: quidam *Rustica quas nullo terra serente vehit*, vel *gerit*: nonnulli etiam *Pomaque quæ nullo terra serente vehit*, vel *Ruræque...vehunt*: unus etiam *colente pro serente*. Heins. putat scribendum *Rustica quam nullo terra serente dedit*.—8 Pro *vernât* Fr. et octo alii *cantat*; Be. et tres alii *garrit*.—9 P. *crim. volueris dep.* Unus etiam *matris*

NOTÆ

non tam ob correptam diphthongum, cujusmodi apud alios inveniuntur, quam ob constructionem et sensum; ut corruptum esse locum confidenter vir sane doctissimus pronuntiet. Aliquid esse fateor, quod non satis leniter fuit: ceterum cur illud idem ferri non possit non ego quidem video. Poëtæ valde longa visa est hyems in plaga Boreali. Cum denique mense Martio solverentur nives, verque adventare intelligeret, duo menti obversabantur, tedium hyemis, deinde veris jucunditas. De illo obiter, et quasi per parenthesis; in hac immoratur. Mæotis autem ab illo hyems dicitur, quæ Mæoticam paludem, atque adeo proximum Pontum, et Scythicas regiones infestabat,

3 *Qui non*] Aries est, de quo jam sæpius, qui Phrixum atque Hellen per Hellespontum vehebat; cui quidem illa cum non bene insisteret in mare decidit, quod ab ea Hellespontus dictus est. Translatus est autem ille aries inter sidera; quem Sol cum adit non veris modo facit initium, sed et vernum æquinoctium.

8 *Indocili*] Indocto. Aves enim non nisi a natura edoctæ, quæ agros frequentant.

Vernat] Veris sensu lascivit.

9 *Malæ*] Mala mater dicitur hirundo, quia Procnæ, quæ in eam avem mutata, Itym filium interfecit, patrique Terco epulandum apposuit: ut dictum in *Metam.*

10 *Cunas*] Nidum.

Herbaque, quæ latuit Cerealibus obruta sulcis,

Exerit e tepida molle cacumen humo.

Quoque loco est vitis, de palmite gemma movetur :

Nam procul a Getico littore vitis abest.

Quoque loco est arbor, turgescit in arbore ramus: 15

Nam procul a Geticis finibus arbor abest.

Otia nunc istic : junctisque ex ordine ludis

Cedunt verbosi garrula bella fori.

Usus equi nunc est, levibus nunc luditur armis :

Nunc pila, nunc celeri volvitur orbe trochus. 20

Nunc, ubi perfusa est oleo labente juvenus,

Defessos artus Virgine tingit aqua.

Scena viget, studiisque favor distantibus ardet :

Proque tribus resonant terna Theatra Foris.

sulcis Cerealibus, protrudit tenerum verticem ex terra tepida. Atque ubi sunt vites, oculus emittitur ex palmite : nam vites longe sunt dissitæ a littore Getico. Et ubi sunt arbores, ramus tumet in arbore ; nam arborcs procul sunt remotæ a finibus Geticis. Nunc otii sunt istic ; et certamina loquacia fori garruli locum faciunt ludis sibi invicem succedentibus. Nunc usus est equi ; nunc luditur armis levibus : nunc pila, nunc trochus vertitur gyro celeri. Nunc postquam juvenus est uncta oleo fluente, abluit lassa membra aqua pura. Scena celebratur, et favor flagrat votis dissidentibus ; et terna theatra perstrepunt pro tribus foris. O felicem qua-

depromat hir.—10 Quatuor libri trab. nidos parv. unus cuneos.—12 Multi cum Bersm. Erigit ; P. et Jun. Exit et : V. et Pal. Exit et expendit : unus Exiit. Septem alii Exeitat e tepida, et Leid. a. Tres et Be. Exerit a tepida, et Serv. a trepida.—14 Alii Sed pro Nam.—17 Admodum variant libri ; Otia sunt illic duo libri ; non male. Junctique ex ordine ludi septem codices. Edunt verbosi triginta fere. Garrula verba etiam quatuordecim. Verboso foro Regius et Bernens. et Moreti ; umbroso foro tres : forte scribendum, Otia sunt illic : junctique ex o. ludi Sedant v. g. b. f. Burn.—19 Heins. sic docet legendum ex Comb. Ro. et duobus aliis ; in multis vett. etiam est equis vel equi : sed olim edebatur Lusus equo nunc est.—20 Volvitur Heins. recepit ex pr. Pol. et aliis quibusdam pro vulg. vertitur.—21 Pro labente Heins. conj. liquente ; Francins splendente.—22 Unus liber Defessosque. Mox Virgine tingit aqua est in V. plurimi cum vulg. tingere gaudet aqua.—24 Proque plurimi vett. ceteri Cum-

NOTÆ

11 *Cerealibus*] Quibus fruges Cereris donum concreditum.

17 *Istic*] Romæ, scilicet.

Ludis] De Megalensibus exponunt ; frustra : nam neque mense Martio celebrabantur ; neque id Poëtæ verba sonant. ' Ludi juncti ex ordine ' dicuntur qui sibi invicem succedunt : quos in Fastis videre est ; nisi illis

satis sit, quos jam enumerat Naso.

18 *Cedunt*] Quia eo tempore non dicebatur jus Romæ quo ludi publice celebrabantur.

21 *Oleo*] Ceroma dicit, quo unguenti genere ex oleo atque terra in palæstra ungebantur.

22 *Virgine*] Sudorem et pulverem in vicino Tiberi eluebant qui in Campo

O quater, et quoties non est numerare, beatum, 25
 Non interdicta cui licet Urbe frui!
 At mihi sentitur nix verno sole soluta,
 Quæque lacu duro vix fodiantur aquæ.
 Nec mare concrescit glacie: nec, ut ante, per Istrum
 Stridula Sauromates plaustra bubulcus agit. 30
 Incipient aliquæ tamen huc adnare carinæ,
 Hospitaque in Ponti littore puppis erit;
 Sedulus occurram nautæ; dictaque salute,
 Quid veniat, quæram, quisve, quibusve locis.
 Ille quidem mirum, ni de regione propinqua 35
 Non nisi vicinas tutus ararit aquas.

ter, et quoties non licet recensere, cui conceditur potiri Urbe negata! At nix liquefacta sole verno a me sentitur, et aquæ quæ non effodiantur ex rigido labro. Neque mare congelatur; neque bubulcus Scythia ducit, ut ante, currus stridentes per Istrum. Attamen aliquæ naves incipient huc adnavigare, et puppis peregrina erit in littore Ponti; diligenter obriam ibo nautæ; et, salute dicta, petam quamobrem accedat, quisve sit, et ex quibus oris. Mirum equidem nisi ille de vicina regione cautus non

//////////

que. Mox Lov. curra pro terna.—25 Jun. Leid. et multi alii et Edd. quædam O quantum: Gryph. O quater, o quoties. Deinde Mervula legebat num. boatum.—26 Nonnulli libri libet pro licet.—28 R. Deque lac. Tum pro duro pr. Ed. diræ; et Serv. duræ. Heins. recepit vix ex tribus libris pro vulg. ucc. Plurimi non fodiantur: Gryph. non fodiantur: P. diffodiantur. Bersm. notat quosdam legere non fodiatur aqua.—31 Sic, teste Heins., scripti plerique, vel Incipiunt; Medonian. Incipiant: Heins. malit Incipiant aliquæ, vel Incipient si quæ. Editi aliquot Si tamen incipiunt aliquæ huc. Tum Ms. Bersm. transnare ear.—32 Erit plerique vett. et sic Heins. scribit, vel cat: vulg. adest.—35 Dan. Heins. malit Ille quidem, mirum, nisi de reg. et seq. vs. Nec nisi...araret aq. Tres scripti cum pr. Ed. Nunquam ric. Et pro tutus Voss. cautus. Tum Jun.

NOTÆ

Martio sese exercuerant.

23 *Studiis*] Alios aliis in ludis atque spectaculis favere solitos esse, magna etiam sponsione et depositis annulis, in Amoribus vidimus.

24 *Proque*] Quia non fora, sed theatra, per ludorum tempus frequentantur.

Tribus] Tria vero fuerunt Romæ fora negotiis civilibus tractandis comparata: Romanum antiquissimum, quod et Latinum dictum, Jul. Cæsaris alterum, tertium Augusti.

Terna] Tria illa fuerunt, Julii Cæ-

saris, Tauri Statilii, et Pompeii Magni.

26 *Urbe*] Atque adeo ludis, qui, si quæ est voluptas honesta, primum locum meo iudicio obtinent.

28 *Fix*] Non, i. e. ut ante per hyemem, pro rix repone ex veteri lectione; quia, ni fallor, magis ad sensum spectat. Hæc dicit se frui voluptate Poëta noster, quod jam aquam habeat denique solutam, pro illis omnibus bonis quibus fruuntur Romæ. Sequentia quod volo probant; cum dicit 'incipient aliquæ tamen.'

Rarus ab Italia tantum mare navita transit :

Littora rarus in hæc portubus orba venit.

Sive tamen Graia scierit, sive ille Latina

Voce loqui ; certe gratior hujus erit.

40

Fas quoque ab ore freti longæque Propontidos undis

Huc aliquem certo vela dedisse Noto.

Quisquis is est, memori rumorem voce referre,

Et fieri famæ parsque gradusque potest.

Is precor auditos possit narrare triumphos

45

Cæsaris, et Latio reddita vota Jovi :

Teque rebellatrix tandem, Germania, magni

Triste caput pedibus supposuisse Ducis.

Hæc mihi qui referet, quæ non vidisse dolebo,

50

Ille meæ domui protinus hospes erit.

Hei mihi ! jamne domus Scythico Nasonis in orbe ?

Jamque suum mihi dat pro Lare pœna locum ?

sulcaverit nisi aquas propinquas. Pauci nautæ tranant tam vastum mare ab Italia : pauci petunt hæc littora destituta portubus. Seu tamen ille scierit loqui sermone Græco sive Latino ; certe erit jucundior peritus hujus. Fieri potest etiam aliquem tradidisse huc carbasa secundo Noto ab ostio maris et fluctibus longæ Propontidos. Quisquis is est, potest narrare rumorem voce memori, et fieri pars et gradus famæ. Oro ut ille possit memorare triumphos, quos accepit, Cæsaris, et vota persoluta Jovi Latio ; teque, Germania rebellis, denique submisisse mœstum caput pedibus inclyti Ducis. Ille qui mihi hæc memorabit, quæ dolebo non aspexisse, continuo erit hospes meæ domui. Hei mihi ! domus Nasonis jamne est in regione Scy-

~~~~~

et tres alii adiret aq. quod Burm. præfert vulgato : Heins. vero putat aravit rectum esse ; sensu exigente ; nam duo scripti arabit, et totidem ararat.—37 Turbant vehementer libri. Excerpta Vossii terra vel tuto mare ; terra etiam Gallicus codex : quidam tutum mare ; sed nihil mutandum. Burm.—39 Graia ex Heins. emend. pro vulg. Græca ; unus Italicus Cod. grata.—40 Priscæ Edd. et quidam scripti, teste Heins. usus pro hujus.—45 Ms. Bersm. His prec. auditis.—47 P. et alius Te quoque bellatrix tand. Mox Got-torph. magno pro magni, et seq. vs. Duci.—49 Leid. et tres alii qui referat ; et ita pr. Ed. Mycill. Gryph. et alia.—51 Serv. Hei mihi ! jam Scythico nomen N. in orbe est : Excerpt. Voss. in urbe.—52 Jamne scribendum : pro pœna

NOTE

41 Ore freti] Hellespontum dicit, qua accessus patet Roma in Pontum venientibus.

Propontidos] Mare est quod Hellespontum inter et Bosporum Thracium porrigitur.

44 Pars] Uthinc aliquatenus veritas

intelligi possit.

46 Cæsaris] Tiberii, vel Augusti, cujus auspiciis tunc temporis ille militabat. De priore potius intelligendum censeo.

47 Rebellatrix] Quintilii enim Vari socordia tres legiones non ita pridem

Di faciant, Cæsar non hic penetrale domumque,
Hospitium pœnæ sed velit esse meæ.

thica? jamque pœna præbet mihi suas sedes in domicilium? Dii præstent, ut Cæsar velit hic esse diversorium mei supplicii, non penetrale et sedes.

////////

multi terra. Versus suspectus. *Heins.* Non puto statim expungendos versus difficiles et corruptos: forte scripserit, *Jamne novum mihi dat pro lare pœna focum?* *Locus* et *focus* passim permutantur. *Focus* autem est idem quod mox 'penetræ.' 'Novus' et 'suus' etiam confusa *Fast.* III. 34. *Amor.* II. 5. 37. Si quis suum tueri velit, explicet stabilem et perpetuum focum; sed metuo ne altius vulnus sedeat. *Burm.*—53 Olim legebatur *Di facite ut Cæsar non hoc pen.* 'Hoc Cæsar Zulichemianus. Lege *Di facite o.* Vide *Notas* [Not. Var.] *Epist.* I. 101. Nisi malis *Di faciant* cum tribus scriptis. *Hic pen.* pro hoc etiam quidam.' *Heins.*

NOTÆ

oppresserant Germani, duce Arminio. 52 *Pœna*] Hanc sicuti *Furiam* aliquam *Tomis* sedes habere suas fingit. 50 *Hospes*] Cui faveam maxime quam *Tomis* sedes habere suas fingit. propter lætum nuntium.

=====

ELEGIA XIII.

ARGUMENTUM.

Cum natalis Poëtæ adesset, superfluum fuisse dicit, in ea loca illum venisse, ubi non licet illi ex more solennia sacra exhibere: monetque, ne amplius redeat, dum erit in *Scythia*.

Ecce supervacuum (quid enim fuit utile gigni?)

Ad sua natalis tempora noster adest.

Ecce dies noster natalis frustra recurrit: quid enim profuit nasci? *Crudelis,*

////////

1 *Gigni* meliores, teste *Heins.* nisi quod pr. Pol. pr. V. et Med. nobis: vulg.

NOTÆ

1 *Quid enim*] Melius vero est non et usque adeo fatui reperti sunt Theologum quam miserum esse: quanquam ologi, ut contra docuerint.

Dure, quid ad miseros veniebas exulis annos?

Debueras illis imposuisse modum.

Si tibi cura mei, vel si pudor ullus inesset;

5

Non ultra patriam me sequerere meam.

Quoque loco primum tibi sum male cognitus infans,

Illo tentasses ultimus esse mihi.

Jamque relinquenda (quod idem fecere sodales)

Tu quoque dixisses tristis in Urbe, Vale.

10

Quid tibi cum Ponto? num te quoque Cæsaris ira

Extremam gelidi misit in orbis humum?

Scilicet expectes soliti tibi moris honorem,

Pendeat ex humeris vestis ut alba meis?

Fumida cingatur florentibus ara coronis?

15

Micaque solenni thuris in igne sonet?

Libaque dem pro me genitale notantia tempus?

Concipiamque bonas ore favente preces?

quamobrem accedebas ad tristes annos profugi? Debueras illis fecisse finem. Si tibi cura mei, vel si verecundia ulla adesset, non sequereris me ultra patriam meam. Atque conatus esses mihi novissimum esse in illo loco quo infans sum primum tibi cognitus. Tu etiam maestus Vale dixisses in Urbe jam deserenda, quod idem amici fecerunt. Quid tibi cum Ponto? Anne etiam offensio Cæsaris misit te in remotissimam terram orbis frigidi? Nimirum expectas honorem consuetudinis tibi præstita, ut vestitus candidus pendeat ex meis humeris? Altare incensum ornatur sertis florentibus? et mica thuris crepitet in igne solenni? Et offeram liba pro te indicantia diem natalem? atque proferam bonas preces ore benecolo? Non sum

//////////

nasci. Heins. conj. quid e. tulit utile nasci?—3 Pro miseros Ro. et Be. miseri: Burm. mallet seros.—5 Inesset scripti et editi quidam; alii adesset.—7 Strozze Cod. mal. creditus inf.—9 Relinquenda ex emend. Heins. vulg. relinquendo; pr. Pol. et duo alii relinquendum. Deinde Voss. dixere sodal.—12 Heins. malit Extr. Getici mis.—13 Expectes Bersm. profert ex uno Heins. vulg. expectas. Tuum Heins. ex nonnullis scriptis recepit soliti pro vulg. solitum. Præterea Jun. soliti tibi thuris h.—16 Voss. ign. crepet.—17 Ex pr. Pol.

NOTÆ

3 *Quid ad*] Quasi dicat melius fuisse, ut ante obiisset, quam in exilium mitteretur.

6 *Non ultra*] Me desereres. Morerer. Sed quanta fuerit quamque fecunda et elegans vis imaginandi in Nasone hinc cognosce. Hujus generis multa habes apud Jobum et Salomonem in sacra pagina.

Delph. et Var. Clas.

13 *Honorem*] Solennes festivitates, et celebritatem; ejusmodi Romæ inter sodales antea habuerat Naso.

14 *Alba*] Qua induebantur qui natales celebrabant.

15 *Fumida*] Genio præsertim sacra faciebant natali die.

17 *Libaque*] Placentam fuisse scribit Servius, quæ farre, melle, atque oleo

Ovid.

7 L

Non ita sum positus : nec sunt ea tempora nobis,

Adventu possim lætus ut esse tuo.

20

Funeris ara mihi, ferali cincta cupresso,

Convenit, et structis flamma parata rogis.

Nec dare thura libet, nihil exorantia Divos :

In tantis subeunt nec bona verba malis.

Si tamen est aliquid nobis hac luce petendum ;

25

In loca ne redeas amplius ista precor :

Dum me, terrarum pars pæne novissima, Pontus,

Euxini falso nomine dictus, habet.

ita adornatus ; neque ea sunt nobis tempora, ut possim esse festivus accessu tuo. Altare funebre circumdatum lugubri cupresso, et ignis paratus compositis pyris aut me facit. Neque placet præbere thura nihil impetrantia a Diis : neque bona verba occurrunt in tantis arumnis. Si tamen aliquid est poscendum a nobis hodie, oro ne amplius revertaris in ista loca : quamdium Pontus appellatus falso nomine Euxini, pars fere ultima terrarum, me tenet.

////////

Heins. restituit *me* ; vulg. *te* ; plerique *dem proprie*, et duo *propere* ; pr. Ed. *det propere* : quinque *deproprie* : Heins. conj. *depromum* ; et Burm. *deproperem*. Mox alii *geniale notantia*, et Be. *genitale vocantia temp.*—18 Be. *Concipiamq. preces o. f. pias.*—19 Pr. V. *Non ita suppositus.* Tum multi non pro *nec*. Ha. *nec s. tam temp.* Heins. putat vs. aut mendosum aut adulteratum esse. Burm. autem nil causæ videt, cur mereatur ejici : ‘positus’ non sum, non exulo in tam felici loco, ut ad tuum adventum lætus esse possum : præterea ‘nec sunt ea tempora nobis’ minime mutandum putat, nec habere quod offendant ; ‘ea’ enim pro talia, tam felicia positum esse.—21 Heins. mallet *Funeris ar.* recepitque *cupresso* ex melioribus pro vulg. *cupressu.*—22 Nonnulli *strictis* pro *structis* improbante Burm. Mox quinque vet. *flamm. reperta rog.* pr. V. et quatuor alii *peracta* ; unde Heins. olim *perupta* faciebat.—27 Sic legebat Heins. et Faber : olim edebatur *pars pæne novissima Ponti Euxini, &c.*

NOTÆ

constabat. Hujusmodi vero die natali discumbentibus apponebatur, de quo nullus prius gustabat quam qui natalem suum celebrabat : ceteri vero qui comederent bene precari tenebantur.

19 *Non ita*] Quamobrem mendosum aut adulteratum dixerit hunc versum clar. Heinsius, non ego quidem intelligo. Stupidus ideo videar forte. Summ cuique iudicium ; quod nunquam utilius quam cum a superbia et improbo

hominum metu verecunde liberum.

21 *Ferali*] Quia funeribus adhibebatur.

21 *Bona verba*] ‘Dicamus bona verba, venit natalis ad aras.’ Tibullus.

26 *In loca*] Acutissime per repulsæ speciem natalem diem lætum Romam mittit ; ut et ipse finatur patria.

28 *Euxini falso*] Ut ‘Axenus’ atque inhospitalis locorum asperitate, sed maxime hominum feritate, verius sit appellandus.

ELEGIA XIV.

ARGUMENTUM.

AMICI colligentis ejus scripta fidem et amorem laudat Poëta: hortaturque ut, quoad potest, ejus nomen in urbe retineat. Simulque exponit Metamorphosis opus inemendatum e manibus exisse. Postremo dicit, quicquid exilii tempore compositum a se fuit in Scythia, excusandum esse.

CULTOR et antistes doctorum sancte virorum,
 Qui facis ingenio semper, amice, meo;
 Ecquid, ut incolumem quondam celebrare solebas,
 Nunc quoque, ne videar totus abesse, caves?
 Suscipis exceptis ecquid mea carmina solis 5
 Artibus, artificii quæ nocuere suo?
 Immo ita fac, vatum, quæso, studiose novorum:
 Quaque potes, retine corpus in Urbe meum.
 Est fuga dicta mihi, non est fuga dicta libellis,
 Qui domini pœnam non meruere pati. 10

Fautor et sancte præses virorum eruditorum, amice, qui semper juvas ingenium meum; nonne, sicuti olim consueveras favere sospiti, nunc etiam prospicis ne videar totus exulare? Nonne colligis mea poemata, solis remotis Artibus, quæ obscurunt suo artificio? Immo sic age, precor, cultor recentium Poëtarum; et, quatenus licet, retine corpus meum in Urbe. Exilium jussum est mihi; non est jussum libellis,

////////

2 Alii *Quid fac.*—5 Pro *suscipis* octo vett. *Conficis*; plures *Conspicis*; nec pauci *Colligis*, quos Heins. sequitur: unus *Excipis*; alius *Exigis*. Mox pro *ecquid* Ms. Bersm. *equidem*; Lov. *quid enim*.—7 Unus liber *stud. tuorum*: alius *virorum*; unde olim Heins. *piorum*, vel *bonorum*.—8 Be. *Quamque pot.* Mox ex plerisque vett. Heins. *rescripsit corpus*; vulg. *nomen*.—10 *Pati* ex Excerpt. Voss. placet Burm. præ vulg. *sui*, quia mox iterum sequitur 'de domini fu-

NOTÆ

1 *Antistes*] Qui alios omnes antecellit. Ducta appellatio a sacrorum consuetudine.

4 *Caves*] Nomen celebrando, scil. Illud vero ad Poëtæ revocationem non parum conferebat. Homines postrema meminere; atque adeo cum

Invidia in pœnæ auctores redundat, si ea paulo gravior fuerit, tum etiam afflictorum dignitas atque meritum eosdem vindicat. Quanquam cautione maxima in ejusmodi rebus opus est, ne plus obsit quam prosit benevolus animus.

- Sæpe per extremas profugus pater exulat oras ;
 Urbe tamen natis exulis esse licet.
 Palladis exemplo, de me sine matre creata
 Carmina sunt. Stirps hæc progeniesque mea est.
 Hanc tibi commendo : quæ quo magis orba parente, 15
 Hoc tibi tutori sarcina major erit.
 Tres mihi sunt nati contagia nostra secuti :
 Cetera fac curæ sit tibi turba palam.
 Sunt quoque mutatæ ter quinque volumina formæ,
 Carmina de domini funere rapta sui. 20
 Illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
 Certius a summa nomen habere manu.
 Nunc incorrectum populi pervenit in ora :
 In populi quicquam si tamen ore meum est.
 Hoc quoque nescio quid nostris appone libellis, 25
 Diverso missum quod tibi ab orbe venit.

qui non digni sunt supplicio sui domini. Sæpe pater exul fugit per ultimas regiones; attamen conceditur liberis exulis manere in Urbe. Versus sunt de me producti sine matre, exemplo Palladis. Hæc mea est soboles atque proles. Hanc tibi commendo; quæ quo magis est destituta patre, eo gravior erit onus tibi curatoris. Tres mihi sunt liberi afflictis nostra peste: cura ut ceterum agmen sit tibi cordi apud omnes. Sunt etiam quindecim volumina formæ versæ, poema sublaturum ex funere sui domini. Illud opus, nisi ante interissem, potuit consequi famam clariorum ab ultima manu. Nunc deroit inemendatum in ora plebis, si tamen aliquid mei est in ore plebis. Adde etiam nostris libellis istud nescio quid, quod tibi venit

nere rapta sui.—11 *Extremas* multi, et placet. *Heins.* Vulg. *externas*.—15 *Pro Hanc* opinor legendum *Hæc*; et seq. vs. *sarc. maj. erunt.* *Heins.*—17 Unus Gallicanus *fratres pro nati*.—18 *Richel. cur. sint tib.* et *Serv. tib. cura pal.*—19 *Heins.* mallet *Sint quoq.*—23 Sexdecim libri *perv. ad or.*—24 Sic libri veteres recte, *Ciofan.* Leidensis tamen, et duodecim librorum cum editione principe, *Micyll. Gryph.* et aliorum lectio est, *si quid mei est*: sed ne ambiguum evadat, an ‘*mei populi*,’ an ‘*quid mei*’ velit, retinui *meum*. *Burm.*

NOTE

13 *Palladis*] Quæ, quia Dei unius Sapiëntia munus est, sine omni corporis voluptate, ‘de capitis fertur sine matre paterni Vertice cum clypeo prosihiisse suo:’ ut ipse docet Ovid. iii. *Factorum*.

16 *Major*] Namque ex se nihil possunt.

17 *Tres*] De Arte amandi libros intelligit.

Contagia] Quia damnati illi.

18 *Turba*] Libri a Nasone editi.

19 *Mutatæ*] Metamorphosim indicat.

20 *Rapta*] Quæ ipsemet Poëta volebat in ignem injicere, cum pulsus exilio.

22 *Nomen*] Famam. Non emendatos dicit libros Metam.

25 *Nescio quid*] Quasi turbata et

Quod quicumque leget, (si quis leget,) æstimet ante,
 Compositum quo sit tempore, quoque loco.
 Æquus erit scriptis, quorum cognoverit esse
 Exilium tempus, barbariemque locum. 30
 Inque tot adversis carmen mirabitur ullum
 Ducere me tristi sustinuisse manu.
 Ingenium fregere meum mala: cujus et ante
 Fons infœcundus, parvaque vena fuit.
 Sed quæcumque fuit, nullo exercente refugit, 35
 Et longo periit arida facta situ.
 Non hic librorum, per quos inviter alarque,
 Copia: pro libris arcus et arma sonant.
 Nullus in hac terra, recitem si carmina, cujus
 Intellecturis auribus utar, adest. 40
 Nec, quo secedam, locus est. Custodia muri
 Submovet infestos, clausaque porta, Getas.

missum a regione remota. Quod quisquis leget, si quis leget, prius perpendat quo tempore sit scriptum, et quo loco. Favchit scriptis, quorum intelliget tempus esse fugam, locum barbariem. Atque mirabitur me potuisse modulari ullum versum mæsta manu inter tot mala. Erumne perdidit meum ingenium, cujus etiam fons fuit minus uber et vena tenuis. Sed quæcumque fuit, oclusa est nullo instigante, et exolevit facta arida longo situ. Non hic copia librorum, per quos exciter, atque sustenter. Arcus et arma obstrepunt pro libris. Nullus adest in hac terra, cujus auribus intellecturis utar, si recitem versus. Neque est locus quo secedam. Custodia muri et porta obserata prohibet molestos Getas. Frequenter quero uli-

////////

—25 *Leid. nostr. o pone lib. et unus liber impone tabellis.*—32 *Quidam Codd. Scribere me;* quod Merula videtur præferre vulgato; quia addit ‘tristi manu:’ sed *Burm.* notavit ideo ‘ducere’ dici, quia manu ducimus literas.—34 *Heins.* malit *paraque.*—37 *Multi vett. quos sustenter al. et unus liber alarve.*—39

NOTÆ

afflicta mente hos dicat compositos libellos.

26 *Diverso*] Namque ab Urbe multum distabat regio Scythica.

28 *Quo tempore*] Cum adhuc florem, exposuerunt. Immo cum prostritus esset Poëta, atque in barbara regione jaceret. Quippe in eo est, ut suos Tristium libellos excuset: qui, siquidem excusatione aliqua opus haberent, loci atque temporis quo

scripti sunt, ratione maxime excusari debent.

37 *Alarque*] Ingenium certe studio atque aliorum exemplo maxime sustentatur et acuitur.

41 *Secedam*] Otium nempe, secessus, atque locorum amœnitas non parum ad studii et meditationis alacritatem confert.

Custodia] Ut urbe egredi non sit tutum.

Sæpe aliquod verbum quæro, nomenque, locumque :

Nec quisquam est, a quo certior esse queam.

Dicere sæpe aliquid conanti (turpe fateri)

45

Verba mihi desunt; dedidicique loqui.

Threicio Scythicoque fere circumsonor ore :

Et videor Geticis scribere posse modis.

Crede mihi, timeo ne sint inmixta Latinis,

Inque meis scriptis Pontica verba legas.

50

Qualicumque igitur venia dignare libellum,

Sortis et excusa conditione meæ.

quam vocem, et nomen, et locum: neque est quisquam, a quo possim esse certior. Sæpe (pudet agnoscere) vocabula non succurrunt mihi volenti aliquid proferre; atque oblitus sum loqui. Circumstrepunt fere semper lingua Thracia atque Scythica; et videor posse scribere numeris Geticis. Crede mihi, metuo ne sint inmixtæ voces Ponticæ Latinis in meis scriptis, easque legas. Placeat igitur parcere qualicumque libello, et excusare eum statu fortunæ meæ.

~~~~~

Plurimi scripti et editi nonnulli rec. cui *carm.*—47 Alii *Geticoque*; et in seq. vs. *Scythicis* pro *Geticis*. Pro fere duo scripti et editi nonnulli *fero*.—48 Leid. *Et vid.*—51 Mor. *Qualicumque*. Tum Heins. ex pr. Pol. pr. V. pr. Pal. opt. Med. et Ro. dedit igitur pro vulg. *legas*: nonnulli etiam *legis*: Serv. tamen.—52 Unus liber *Fortis et*. Lov. *Sortis et excussa cond.*

NOTÆ

45 *Sæpe aliquid*] Scilicet hic denuo grassatus est importune aliquis sciols, ut observavit clar. Heinsius.

47 *Circumsonor*] Nimirum Thracio et Getico sermone loquebantur qui Tomis erant.

P. OVIDII NASONIS
T R I S T I U M

LIBER IV.

ELEGIA I.

ARGUMENTUM.

EXCUSANDOS esse dicit Poëta suos libellos, si quid fuerit in his reprehendendum: siquidem exul hæc scribebat, non gloriæ cupiditate, sed ut requiem peteret, et dolorem exiliî carminibus consolaretur. Enumerat postremo mala quæ patitur in Scythia.

Si qua meis fuerint, ut erunt, vitiosa libellis;
Excusata suo tempore, lector, habe.
Exul eram; requiesque mihi, non fama petita est:
Mens intenta suis ne foret usque malis.

Si quædam sint reprehendenda, ut crunt, in meis scriptis, lector, excusa suo tempore. Eram profugus, et quies, non laus, a me quasita est; ne cogitatio semper

4 Lov. *intent. unis ne.*—5 Heins. ex scriptis recepit *cantet* pro vulg. *cantat*.

NOTÆ

2 *Suo*] Quo scripta sunt; quod um præbent: neque suis malis torquetur animus, qui ad alia, cogitando,

3 *Requies*] Studia enim, ut habet convertitur.
Cicero, adversis perfugium ac solati-

- Hoc est, cur cantet vinctus quoque compede fossor, 5
 Indocili numero cum grave mollit opus :
 Cantet et, innitens limosæ pronus arenæ,
 Adverso tardam qui trahit amne ratem.
 Quique ferens pariter lentos ad pectora remos,
 In numerum pulsa brachia versat aqua. 10
 Fessus ut incubuit baculo, saxove resedit
 Pastor ; arundineo carmine mulcet oves.
 Cantantis pariter, pariter data pensa trahentis
 Fallitur ancillæ decipiturque labor.
 Fertur et abducta Lyrnesside tristis Achilles 15
 Hæmonia curas attenuasse lyra.

esset affixa suis arumnis. Ea est causa quamobrem fossor etiam pressus catena cantet cum lenit molestum opus rudi cantilena ; et ille cantet etiam qui curvus trahit navem lentam flumine adverso calcans glaream lutosam. Qui etiam reducit remos lentos ad pectus, movet lacertos in numerum aqua agitata. Postquam opilio inuixus est baculo vel requirit in cante, oblectat oves versu arundineo. Labor famule pariter cautentis, et pariter ducentis pensa tradita fallitur et decipitur. Mæstus Achilles dicitur etiam minuisse amores lyra Hæmonia, Lyrnesside avecta.

—8 Pro trahit quidam scripti et editi *rebut*.—9 Olim legebatur *Quig*, refert *par*.—Non placet hoc loco verbum *refert*, propterea quod ejusmodi ac temporis verbum absque conjunctione sequatur : quare ad marginem participium *ferens* annotavimus. *Mycill*. Recte, non enim constat aliter sensus. Heinsius maluerat, *terens* ; sed vox *pariter* requirit *ferens* ; nimirum ut æquali ordine currant remi : Val. Flac. iii. 675. quod ad numerum, id est, ad celestia fiebat. Mox, *brachia lassat, jactat, laxat, movit, pulsat* codices diversi. Francinus volebat, *verset*, ut respondeat præcedenti *cantet*. Male ; id congruere debet cum *trahit*. *Burm*.—11 Multi libri *Fess. ubi incub.* Quidam etiam *ut incubit*.—12 Nonnulli *mule. opus* ; et R. *aves*.—13 Heins. malebat *Cantanti...trahenti*.—14 Pr. Ed. *Tollitur ancill*.—15 Heins. suadet *Lyrnesside* ; plurimi ex scriptis *Lerneside* ; pr. Edd. *Lyrnesside* ; *Arund. Lerneide* ; *Leid.* cum *Aldin.* et aliis

NOTÆ

5 *Hoc*] Ne suis malis usque sit mens intenta.

6 *Indocili*] Rustico, et sine arte, quam non didicit.

Mollit] Cantando molle et leve facit.

7 *Pronus*] Ut solent qui fune navem adversus profluentem summo conatu trahunt.

8 *Tardam*] Quia onusta, et contra fluminis cursum.

9 *Ferens*] Qui gestus est remigantis.

10 *In numerum*] Adeoque et cantat.

15 *Abducta*] Ab Agamemnonis legatis.

Lyrnesside] Hippodamia est, Brisei filia, Lyrnesso Troadis oppido oriunda, cujus prolixè historiam vidimus in ejus epistola.

16 *Hæmonia*] Quia ipse Achilles Hæmonius seu Thessalus. Ab Æmone vero, deinde et Thessalo, regibus, huic provinciæ datum nomen esse jam sæpe diximus.

Cum traheret sylvas Orpheus et dura canendo

Saxa, bis amissa conjuge mœstus erat.

Me quoque Musa levat Ponti loca jussa pctentem.

Sola comes nostræ perstitit illa fugæ.

20

Sola nec insidias hominum, nec militis ense,

Nec mare, nec ventos, barbariemque timet.

Scit quoque, cum perii, quis me deceperit error :

Et culpam in facto, non scelus, esse meo.

Scilicet hoc ipso nunc æqua, quod obfuit ante,

25

Cum mecum juncti criminis acta rea est.

Orpheus erat tristis uxore bis amissa, cum moveret arbores et rigidos lapides cantando. Musa etiam me solatur dum proficiscor in loca jussa Ponti. Illa sola permansit comes nostri exilii. Sola neque metuit fraudes, neque gladium militis Thræcii, neque mare, neque ventos, neque barbariem. Nocuit etiam quis error mihi fraudi fuerit, cum occidi: et inscitiam, non flagitium esse in meo facto. Nimirum ea ipsa causa nunc propitia est, quod nocuit prius; cum acta rea est mecum commu-

*****

edd. *Briseide*.—17 *Be. Contraheret sylv.*—19 *Richel. et alius M. jucat P. at Levat Burm.* putat magis convenire Poëtæ cuncti in exilium.—21 *Olim legabatur Sola n. i. inter, n. m. e. Octo vett. inter nec Thræcia tela; decem interque Thræcia tela; unus intra nec Thræcia tela; Barb. inter crudelia tela; alius inter Tirintia tela; alius item interque irentia tela; unus V. nec diri militis ense: Comb. hominum nec Thræcia tela: Heins. scribit Sola n. i. Thræci n. m. e. vel Sola n. i. nec iter, nec Thræcia tela. 'Alius, sacri nec militis ense: insidias, inter Thræcia tela Bernens. et Leidens. inter tot militis cases Jamian. Heinsii conjectura nimis abt a libris scriptis; nec illud inter hic commode inculcatum videtur: sola nec insidias horret unus Codex etiam non male; sed ego Combiani codicis lectionem praeferrem: Sola n. i. hominum, nec Thræcia tela.' Burm.*—23 *Tres libri qui pro quis.*—24 *In abest nni Cod. Heins. volebat in fato.*—26 *Excerpt. Voss. et R. Et nec.* Tam multi ex præstantioribus adjuncti;

NOTE

17 *Traheret*] Cantus suavitate traxisse feras et sylvas Orphenm, vel, quod est amplius, homines feros et stupidos ad vitæ atque morum honestatem perduxisse, jam sæpius quoque dictum.

18 *Bis amissa*] Atque adeo cantu mœrorem studuit delinire. Sed vide qua juvenilitate orationem variet Poëta. Orphenm quod attinet, bis Eurydiceen uxorem dicitur amisisse; quia primo serpentis morsu Aristæum persequentem fugiens e vivis sublata, deinde ab Inferis cum ipso rediens ad

eosdem retracta est. Legem enim a Proserpina datum, ne prius respiceret quam ad auras superas pervenisset, præpostera amoris impatientia violavit.

19 *Muse*] Carmina, quæ ejus instinctu scripsit Poëta.

Loca] Tomos.

21 *Nec insidias*] O nostri homines plerique si scirent, aut noscere velent, quantum ad felicitatem conferant bonæ literæ et optima cogitandi ratio, quam præstant Musæ! Scilicet aliquid de superfluis fortunæ bonis

Non equidem vellem, quoniam nocitura fuerunt,

Pieridum sacris imposuisse manum.

Sed nunc quid faciam? vis me tenet ipsa Sororum:

Et carmen demens carmine læsus amo.

30

Sic nova Dulichio lotos gustata palato,

Illo, quo nocuit, grata sapore fuit.

Sentit amans sua damna fere; tamen hæret in illis:

Materiam culpæ persequiturque suæ.

Nos quoque delectant, quamvis nocuere, libelli:

35

Quodque mihi telum vulnera fecit, amo.

Forsitan hoc studium possit furor esse videri

Sed quiddam furor hic utilitatis habet.

Semper in obtutu mentem vetat esse malorum;

Præsentis casus immemoremque facit.

40

Utque suum Bacchis non sentit saucia vulnus,

Dum stupet Edonis exululata jugis;

vis delicti. Cuperem equidem nunquam admovisse manum sacris Musarum, siquidem obfutura essent. Verum quid nunc agam? Ipsa potentia sororum me tenet; et insanus amo versus afflictus versibus. Ita nova lotos tucta palato Dulichio obfuit illo sapore quo jucunda fuit. Amans pæne sentit sua dispendia; nihilominus perstat in illis, et persequitur causam sui peccati. Libelli etiam, utut obfucrint, nobis placent; et diligo telum quod mihi iniegit plagas. Forte hæc cura possit videri vesania; sed hæc vesania habet aliquid compendii. Prohibet animum semper esse intentum malis; et facit ne recordatur præsentis infortunii. Et sicut Baccha vulnerata non percipit suam plagam, dum attonita est vociferans in clivis

*****

Heins. conj. *ah juncti*: Be. *incerti*.—28 *Burm. mallet Tunc eq. v. (q. n. f.) P. s. i. modum*; vel, si cui placet *manum*, in superiori vs. legendum putet *Tunc eq. nollem*, &c.—29 *Sororum* ex sex vett. placet Heins. præ vulg. *sacrorum*.—31 *Lov. lot. grotata pal.*—33 *Ed. Gryph. ferens pro fere*.—34 *Mor. Mat. damni pers. sui*: Heins. *malit curæ. suæ*. Editi etiam quidam et scripti *prosequiturque*.—39 Multi scripti et editi in *obtutu*; Be. *intuitu*: *Serv. obtutum*; tres *obututum*.—41 *Bacchis* ex pr. V. et *Serv. alii Bacche*.—42 *Edonis* ex

NOTE

sibi que inutilibus detraxerent, ut sese lucrificarent.

25 *Hoc ipso*] Hic videtur dormitasse interpres. Hoc ipso, id est, hac causa, hæc gratia mihi favet Musa quod ante obfuit, &c.

26 *Acta rea*] Propter versus amatorios, illius instinctu conscriptos.

28 *Imposuisse*] Animum ad huma-

niores literas adieccisse.

29 *Sororum*] Musarum.

31 *Dulichio*] Ulyssis socii cum in Africam tempestate ad Lotophagos delati essent, a loti mira quadam snavitare Homerus dicit fuisse delinatos, ut patriæ obliiti non nisi flentes atque ab Ulyssæ coacti navem voluerint conscendere.

Sic, ubi mota calent viridi mea pectora thyrsō,
 Altior humano spiritus ille malo est.
 Ille nec exilium, Scythici nec littora ponti, 45
 Ille nec iratos sentit adesse Deos.
 Utque soporiferæ biberem si pocula Lethes,
 Temporis adversi sic mihi sensus hebet.
 Jure Deas igitur veneror mala nostra levantes,
 Solicitæ comites ex Helicone fugæ: 50
 Et partim pelago, partim vestigia terra,
 Vel rate dignatas, vel pede, nostra sequi.
 Sint precor hæ saltem faciles mihi: namque Deorum
 Cetera cum magno Cæsare turba facit:

Edonis: ita postquam meum cor incaluit viridi thyrsō, ille spiritus est sublimior humano malo. Ille neque sentit exilium, neque littora Ponti Scythici, neque habere Deos infensos. Vel quemadmodum si ducerem pocula Lethes soporiferæ, ita sensus temporis adversi mihi retunditur. Merito igitur colo Deas solantes nostra damna, comites ex Helicone anxii exilii, et dignatas sequi nostra vestigia partim mari, partim terra, vel navi, vel pede. Oro hæ saltem sint mihi propitiæ; namque reliquum agmen Deorum stat a partibus Cæsaris. Atque me cumulant tot malis, quot

emend. Heins. amplectitur Burm. præ vulg. *Idæis*: Pol. pr. *Idonis*.—43 *Viridi* restituit Heins. ex pr. V. Ro. altero Pol. et octo aliis: vulg. *sacro*.—44 In Leid. erat *ill. loco est*.—46 *Adesse* ex septem vett. vulg. *habere*: Heins. conj. *habetve*.—48 *Hebet* ex corr. Heins. nam pr. V. *tempus hebet*: in vulgatis *sensus abest*; et in Medonian. *abit*.—50 *Solicitæ* reetius quam *Solicitas*, ut jam emendarunt docti: ita ‘solicita via,’ i. 11. 2. et mox vs. 85. ‘solicita’

NOTE

34 *Materiam*] Amorem, scil.

41 *Bacchis*] Quæ Bacchi orgia celebrat.

Vulnus] Furorem exponunt. Ego vero magis de eo crediderim intelligendum, quod forte inter discurrendum atque furendum indictum fuerit.

42 *Stupet*] Furit, vini plena, et, ut mos est, cum tædis accensis, inconditis clamoribus, atque ferali ululatu per montes sylvasque discurrit, ut fusc dictum in Metam.

Edonis] In ea parte Macedoniae quæ est Thraciæ proxima cum montem Edonem posuit Servius.

43 *Sic, ubi*] Poëticus est maxime

hic versus, et ex pectore Bacchi pleno.

Thyrsō] Fuit illud Bacchi gestamen hasta pampinis atque hedera vestita.

44 *Spiritus*] Apollinis scripserunt, immo Bacchi; quem et in remotis rupibus carmina docentem, Nymphasque discentes, vidisse se testatur Horatius.

46 *Deos*] Spectat istud ad Augustum: quod me maxime movet ut suspectum habeam hoc distichon.

47 *Lethes*] Lethæi fluminis, soporem et oblivionem inducentis.

49 *Deus*] Musas.

50 *Helicone*] Bæotiæ monte, Musis sacro.

- Meque tot adversis cumulant, quot litus arenas, 55
 Quotque fretum pisces, ovaque piscis habet.
 Vere prius flores, aestu numerabis aristas,
 Poma per autumnum, frigorisque nives;
 Quam mala, quæ toto patior jactatus in orbe,
 Dum miser Euxini littora læva peto. 60
 Nec tamen, ut veni, levior fortuna malorum est:
 Huc quoque sunt nostras fata secuta vias.
 Hic quoque cognosco natalis stamina nostri;
 Stamina de nigro vellere facta mihi.
 Utque nec insidias, capitisque pericula narrem, 65
 Vera quidem, vera sed graviora fide;
 Vivere quam miserum est inter Bessosque Getasque
 Illi, qui populi semper in ore fuit!
 Quam miserum, porta vitam muroque tueri,
 Vixque sui tutum viribus esse loci! 70
 Aspera militiæ juvenis certamina fugi,
 Nec nisi lusura movimus arma manu.

littus habet arenas, quotque mare pisces, vel piscis ova. Ante recenseas flores vere, aristas aestate, poma per autumnum, et nives hyeme, quam aerumnas, quas fero actus per totum orbem, dum infelix tendo ad sinistra littora Euxini. Neque tamen postquam accessi, sors et cohors malorum est mitior: fata sunt etiam secuta huc nostros calles. Illic etiam agnosco fila nostri natalis; fila ducta ex alba lana. Atque ut tacam fraudes, et discrimina vitæ, vera quidem, sed majora certa fide; quam miserum est vitam ducere inter Bessos et Getas illi, qui semper fuit in ore populi! Quam miserum defendere vitam valeis et manibus, atque agere esse securum firmitate sui loci! Adolescens vitæ dura prælia belli; neque tetigimus arma,

////////

sedes.' *Burm.*—54 *Be.* et *R. turb. favet.*—55 *Cumulant* ex nonnullis scriptis; alii cum vulgatis *cumulat.*—57 *Alter Pol. volucres pro flores.*—59 *Unus liber pat. disiectus in orb. alius dejectus.*—60 *Lara* ex *Buslidiano* *Heins.* putat rectum; vulg. *sæva*: *Medonian. jussu*, quod et minime *Heinsio* displicet.—61 *Jun. melior pro levior.* Duo etiam *fort. locorum est.*—63 *Be. Huc quoq. Tum Pal. cognoti*; et ita *Bersin.* edidit.—65 *Jun. insid. pontique peric.*—66 *Sic Heins. emend. ex Comb. et uno V. vulg. Vera q. vidi, sed: duo libri fateor; unus patior.*—67 *Serv. durum pro miserum.*—68 *Illic* *Heins. recepit ex Gottorpi. Jun. et Mor. pro vulg. Illis.*—70 *Pro viribus* *Heins. mallet turribus*; vel *manibus*, quod, teste *Burm.*, est in *Be.* et duobus aliis.—71 *Conta-*

NOTÆ

55 *Quot littus*] Hyperbolica admodum numeri notatio.

61 *Veni*] In Scythiam appuli.

62 *Secuta*] Quibus urgeor.

63 *Stamina*] Sæpius jam *Parcas* vitæ hominum habuimus præsides; quas atro filo infelicitatem, candido beatitatem, præfinire voluerunt.

Nunc senior gladioque latus, scutoque sinistram,
 Canitiem galeæ subjicioque meam.
 Nam dedit e specula custos ubi signa tumultus, 75
 Induimur trepida protinus arma manu.
 Hostis, habens arcus imbutaque tela veneno,
 Sævus anhelanti mœnia lustrat equo.
 Utque rapax pecudem, quæ se non texit ovili,
 Per sata, per sylvas, fertque trahitque lupus; 80
 Sic, si quem nondum portarum sepe receptum
 Barbarus in campis reperit hostis, agit.
 Aut sequitur captus, conjectaque vincula collo
 Accipit, aut telo virus habente cadit.
 Hic ego sollicitæ jaceo novus incola sedis. 85
 Heu nimium fati tempora longa mei!

nisi manu lusura. Nunc provecior ætate submitto latus ensi, et laram clypeo, et meos canos aut comam albam cassidi. Nam postquam excubitor fecit indicium tumultus ex specula, continuo corripimus arma manu timida. Hostis crudelis gerens arcus, et spicula tincta veneno, obit muros equo anhelato. Et sicuti lupus aridus rapit atque auferit per segetes et per nemora orem, quæ non recepit se in ovile, ita hostis barbarus trahit si quem inrenit per agros nondum tectum crate portarum. Corruptus vel sequitur, et admittit catenas alligatas collo, vel conficitur sagitta venenata. Ego hic jaceo novus incola habitationis anxie. Heu tempora minus longa mee

gia fugi V. et alius; non ineleganter. Burn.—72 Leid. et octo alii lus, novimus arm.—74 Quatuor libri subjicioq. mœa.—76 Induimur ex Comb. alii Induimus.—78 Tres scripti mœn. cingit eq.—79 In voc. pecudem Gottorph. pro var. lect. exhibet prædam; eleganter, judice Heins.—80 Alii cum vulg. fertq. refertque lup.—81 Jun. Sic quoque quem. Deinde sepe ex Mor. Barb. et Medonian. et Ro. pro var. lect. placet Heins. præ vulg. sede.—82 Agit longe elegantius multi ex antiquis. Heins. Vulg. habet.—83 Just. et Be. infectaque, et ita Bersm. edidit: P. et Lov. collectaque; alius dejectaque; Leid. conjunctaque.—84 Cadit Heins. dedit ex Jun. quod et Gottorph. et Ro. exhibent pro var. lect. alii perit.—85 In Francof. erat, Sarmaticæ jaceo novus i. gentis: in Vossiano Sic ego? Jaceo novus i. terræ Putean. nimis incola Polit. et Medic. munus Vatic. prim. corrupte: incola cædis Leidensis. Francius conjiciebat, vetus incola sedis, ut alibi se 'non novum incolam' vocat initio Ponticorum. Sed plus temporis abierat, cum illa scriberet, et inde probatur hic debere legi novus, quia ibi dicit jam se non novum esse incolam, ut ante se

NOTE

66 *Graviora*] Quæ vix quisquam credere possit.

68 *In ore*] Atque adeo comis, affabilis, et urbanitatis amator.

71 *Fugij*] Adolescens enim in Asia militaverat.

72 *Lusura*] Ludi et exercitationis causa.

75 *Tumultus*] Ea voce, a timore derivata, bellum præsertim Gallicum aut Italicum appellabant Romani, a quibus maximum periculum sibi im-

Et tamen ad numeros antiquaque sacra reverti
 Sustinet in tantis hospita Musa malis.
 Sed neque cui recitem quisquam est mea carmina; nec qui
 Auribus accipiat verba Latina suis. 90
 Ipse mihi (quid enim faciam?) scribeoque legoque:
 Tutaque iudicio litera nostra suo est.
 Sæpe tamen dixi, Cui nunc hæc cura laborat?
 An mea Sauromatæ scripta Getæque legent?
 Sæpe etiam lacrymæ me sunt scribente profusæ, 95
 Humidaque est fletu litera facta meo.
 Corque vetusta meum, tanquam nova, vulnera sentit;
 Inque sinum mœstæ labitur imber aquæ.
 Cum vice mutata quid sim fuerimque recordor,
 Et tulerit quo me casus, et unde, subit; 100

sortis? Et tamen Musa hospes non cretetur per tantus ærumnas redire ad numeros et vetera sacra. Verum neque ullus est cui recitem meos versus; neque qui audiat voces Latinus suis auribus. Ego (quid enim agam?) mihi scribo et lego: et nostra scriptura est secunda suo arbitrio. Frequens tamen dixi, Cui nunc hoc studium vigilat? Anne Sauromatæ et Getæ creverunt meos libellos? Sæpe etiam eruperunt fletus me ducente literas, et scriptura facta est madida meis lacrymis. Atque pectus meum tangitur antiqua plaga sicuti nova; et multus fletus tristis depluit in genium. Cum recurrit quid sim et quid fuerim vice mutata, et cogito quo et unde

*****

vocaverat. *Burm.*—86 Scripti plerique, teste Heins. *lenta pro longa*.—88 Cod. Gallicanus unus *hosp. digna mal.*—89 Mycill. et Gryph. *cui referam quisq.*—90 Unus Gallicanus *Aur. excipiat verb.* et ita coniecerat Francinus.—92 In uno Heins. erat *Totaque j. l. facta meo*, vel *suo*.—93 Quinque libri *nunc mea cura*; Heins. conj. *ea cura*, vel, quod magis placet, *nunc, mea Musa, laboras*: et *mea Musa* est in Gottorph. et Mor.—94 Heins. conj. *Anne ea*; Francinus *An tua*. Mox Leid. *Getæq. legant.*—95 Be. *lacr. sunt me prohibente prof.*—97 Vulg. *vulu. vorit*; plurimi *novit*; P. *noscit*; *Burm.* dedit *sentit* ex quibusdam aliis.—99 Multi editi et scripti *Dum vic.* Mox *quid* dedit Heins. ex Voss. et Ha.

NOTÆ

minere intelligebant.

86 *Naniam*] Jam sæpius illud questus est, quod ante non obiisset quam in exilium mitteretur.

87 *Numeros*] Poëticos, scilicet.

92 *Tuta*] *Tuta* ea est scriptura, quæ multorum hominum iudicio suis numeris est plane absoluta atque perfecta. Suo tantum esse tutam suam testatur Poëta; ne quis forte, quod omnia non viderit atque correxerit,

aspere reprehendat.

93 *Cui*] Quasi dicat nemini; siquidem Sauromatæ libellos suos non legant, Romani vero sint procul.

97 *Nova*] Quia in dies sese magis orbem sentiebat.

98 *Mœstæ*] Quia ex animi mœrore expressa.

100 *Quo*] In Scythiam, ubi Barbarorum mores et belluinam naturam quotidie necesse est ferre.

Sæpe manus demens, studiis irata malignis,
 Misit in arsuros carmina nostra focos.
 Atque ita de multis, quoniam non multa supersunt,
 Cum venia facito, quisquis es, ista legas.
 Tu quoque non melius, quam sunt mea tempora, carmen
 Interdicta mihi, consule, Roma, boni. 106

sors me abripuerit, sæpe manus vesana infensa studiis iniquis abjecit versus nostros in ignem flagraturum. Atque ita, siquidem pauca restant de plurimis, facito, quisquis es, legas ista cum indulgentia. Tu etiam Roma mihi interdicta boni consule Poëma non melius quam sunt mea tempora.

vulg. *qui*; alii *quis*.—101 *Malignis* ex Hamburg. et quinque aliis scriptis placet Heins. præ vulg. *sibi*que.—102 Francius volebat *arsur. crimina nostr.* Tum multi vett. *rogos pro focos*.—103 In Fr. *Quare ita*. Vulg. *Atque ea*; sed *ita* reposuit Heins. ex Barb. P. et Buslidian. putat enim *ea* ferri non posse, quia 'ista' sequitur: R. et Serv. *Atque eadem multis*.

NOTÆ

Unde] Roma gentium domina, bonarum artium matre, deliciarumque omnium generis inexhausto fonte. 101 *Malignis*] Ex quibus nihil boni aut iucunditatis capiat. 104 *Venia*] Siquidem per animi ægritudinem in exilio scripta sunt.

ELEGIA II.

ARGUMENTUM.

TIBERIUM Germanicam expeditionem suscepisse, in Scythiam ad Poëtam fama pertulerat. Dicit ergo, victoriam fortasse ab eo partam fuisse cum hæc scriberet. Ejus autem triumpho dicit se mente interesse, quandoquidem corpore non possit. Quod si quis ei triumphi formam retulerit, quamvis sero, tamen ostendit se auditurum tanta lætitia ut proprium incommodum sit posthabiturus publicæ lætitiæ.

JAM fera Cæsaribus Germania, totus ut orbis,
 Victa potes flexo succubuisse genu:

Jam ferox Germania potes subacta cessisse Cæsaribus, genu flexo, ut totus mun-

NOTÆ

1 *Jam*] Augusto atque Tiberio assentatur Naso, quos priusquam exilium pelleretur, gravissimum adversus Germanos atque Pannonios gerere bellum

Attaque velentur fortasse Palatia sertis;
 Thuraque in igne sonent, inficiantque diem;
 Candidaque adducta collum percussa securi
 Victima purpureo sanguine tingat humum:
 Donaque amicorum templis promissa Deorum
 Reddere victores Cæsar uterque parent:
 Et qui Cæsareo juvenes sub nomine crescunt,
 Perpetuo terras ut domus ista regat:
 Cumque bonis nuribus pro sospite Livia nato
 Munera det meritis, sæpe datura, Deis:

5

10

*lus: et forte excelsa Pulatia decorentur coronis, et thura crepilent in igne, et of-
 fuscent diem: et victima alba icta cervicem bipenni clata inficiat terram cruore
 rubro: et uterque Cæsar victores sese accingunt ad exsolvendum munera votu tem-
 plis Deorum parentium; itemque adolescentes qui crescunt sub nomine Cæsareo, ut
 ista domus semper imperet terris: atque Livia cum bonis nuribus sæpe præbitura*

////////

2 *Potes* dedit Heins. ex Hamburg. et tribus aliis pro vulg. *potest*. 'Præ-
 ferrem etiam cum quinque codicibus, *procubuisse*; ut respiciat ad habitum
 quo victi reges et gentes in nummis flexo genu procumbunt. Sic in nummis
 Domitiani Germania et Sarmatia procumbit, porrigens illa sentum, hæc
 signa: vid. Tab. Arch. xxxi. 12. et 14. et Parthus signa reddens flexo genu
 ibid. Tab. xiii. n. 11. *Procumbere* vero verbum supplicum; ut ii. ex Pont. 2.
 'Nec licet ante ipsos procubuisse Deos.' vid. Epist. ix. 82. xii. 186. Met. i.
 187. et alibi. Ita in alia re eandem in his verbis varietatem notavimus l. iii.
 Trist. iv. 2. *supposuisse* Vatie.' *Burm.* Vulg. *succubuisse*.—3 *Velentur* ex me-
 lioribus recepit Heins. pro vulg. *relantur*: Pol. et Voss. *vallantur*.—4 *Melio-*
res, teste Heins. *sonent inficiantque*; ceteri *sonant inficiuntque*.—6 *Tingat*
Heins. scribit cum pr. V. vulg. *tingit*; multi alii *pulset*: *Burm.* etiam putat
tingat convenire melius τῷ sanguine quam *pulset*.—8 *Parent* Hamburg. et unus
 Italicus: alii *parant*.—9 In notis Mycilli erat *gaudent*, pro *crescunt*; sed unde
 illud venerit *Burm.* nescit.—12 *Det* meliores, teste Heins. ceteri *dat*.—

NOTE

noverat. Neque tamen illum sua con-
 jectura fefellit; siquidem non hostes
 tantum profligaverunt illi, quo anno
 ejectus est Poëta, sed sequenti non-
 nullos debellaverunt, tertio denique
 triumphum meruerunt Tiberius atque
 Germanicus per quos Augustus bel-
 lum gerebat. Druso vero, qui jam
 diu perierat, cave cum Merula illorum
 laudem tribuas.

3 *Sertis*] In lætitiæ testimonium.

4 *Inficiant*] Fumo offuscent.

5 *Candida*] Quæ victoria parta im-
 molari solebat.

Adducta] Qui gestus est ictum mo-
 lientis.

8 *Uterque*] Augustus et Tiberius;
 illius namque auspiciis hic bellum
 gerebat.

9 *Juvenes*] Germanicus est atque
 Drusus Tiberii filius.

10 *Ista*] Caesarum.

11 *Nuribus*] Quales Agrippina Juliæ
 et Agrippæ filia, Germanici Cæsaris
 uxor; Livia Drusi junioris. Neque
 enim huc Juliam, Augusti filiam, jam
 diu relegatam, inducas.

Livia] Augusti conjux.

Et pariter matres, et quæ sine crimine castos
 Perpetua servant virginitate focos.
 Plebs pia, cumque pia lætentur Plebe Senatus ; 15
 Parvaque cujus eram pars ego nuper, Eques.
 Nos procul expulsos communia gaudia fallunt :
 Famaque tam longe non nisi parva venit.
 Ergo omnis poterit populus spectare triumphos ;
 Cumque ducum titulis oppida capta leget : 20
 Vinclaque captiva Reges cervice gerentes
 Ante coronatos ire videbit equos :
 Et cernet vultus aliis pro tempore versos,
 Terribiles aliis, immemoresque sui.
 Quorum pars causas, et res, et nomina quæret : 25
 Pars referet, quamvis noverit ipsa parum :

præbeat Diis meritis dona pro filio incolumi : et matres juxta, et quæ virginitate indelibata custodiunt purum ignem sine flagitio : tum populus pius, et Senatus cum pio populo lætentur, simul et Eques, cujus nuper ego eram pars exigua. Lætitia publica nos latet longe ejectos ; neque fama nisi tenuis fertur tam procul. Adeoque omnis populus poterit cernere triumphos, et leget urbes domitas cum titulis regum : et aspiciet reges ferentes catenas collo subacto ire ante equos coronatos : atque videbit faciem aliis mutatam pro tempore, aliis tremendam et sui nesciam. Quorum pars petet causas, et res, et nomina ; pars narrabit, quanquam ea parum cognoscat.

//////////

13 *Malo Dent pariter*, quæ repetitio sensum erigit. Heins.—14 *Be. Perp. subeunt virg.*—15 *Latentur* est ex Heins. emend. vulg. *lætatur* ; quidam meliores *lætetur* ; et duo *lætantur*.—18 *Pro parva* Heins. conj. *tarda* ; putat etiam *sera* vel *rara* posse legi : Francius volebat *parca*.—20 *Excerpt.* Voss. *tit. mænâ capt.* et Zinzerling. Mss. *opp. scripta leg.*—24 *Terribilesque* Ms. Bersm. et unus Heins.—25 *Et regum nomina* Hamburgensis. Forte, *et regna et nomina*, vel, *et gesta et nomina* : pro *causas* etiam *ausus*, vel quid tale, videtur reponendum. Heins. Ego nihil mutarem, nisi pro *causas* legerem libenter *casus*, quæ voces frequentissime confusæ apud Nostrum : vid. Fast. iv. 817. et alibi.

NOTÆ

Nato] Tiberio.	23 Aliis] Victis.
12 Sæpe] Ut hinc etiam Tiberii filii cognoscatur virtus.	Pro tempore] Humili enim et abjecto vultu solent esse qui victi sunt.
13 Matres] Pro sospitibus filiis.	24 Aliis] De captivis loquitur, qui, sui immemores, truces adhuc viderentur.
Quæ] Vestales intellige.	25 Causas] Quamobrem hæc aut illa ad triumphi pompam adhibeantur.
20 Titulis] Non duces modo sed loca ipsa picta, titulis suis insignita, in triumphis transvehantur.	Rcs] Quidnam sit hoc aut illud quod transvehitur.
22 Coronatos] Quatuor vero illi candidi qui triumphantis currum trahant lauro quoque coronabantur.	26 Quamvis] Alicubi Poëta monuit
Delph. et Var. Clas.	Ovid.
	7 M

Is, qui Sidonio fulget sublimis in ostro,
 Dux fuerat belli: proximus ille duci.
 Hic, qui nunc in humo lumen miserabile figit,
 Non isto vultu, cum tulit arma, fuit. 30
 Ille ferox, oculis et adhuc hostilibus ardens,
 Hortator pugnae consiliumque fuit.
 Perfidus hic nostros inclusit fraude locorum,
 Squalida promissis qui tegit ora comis.
 Illo, qui sequitur, dicunt mactata ministro 35
 Sæpe recusanti corpora capta Deo.
 Hic lacus, hi montes, hæc tot castella, tot amnes,
 Plena feræ cædis, plena cruoris erant.
 Drusus in his quondam meruit cognomina terris,
 Quæ bona progenies digna parente fuit. 40

Is qui excelsus splendet in purpura Sidonia fuerat dux belli: ille proximus duci, Hic qui nunc demittit oculos miserandos in terram, non fuit eo ore cum tractavit arma. Ille ferox, et adhuc micans lumine hostili, fuit instigator et consilium certaminis. Hic perfidus, qui velat vultum horridum longis capillis clausit nostros dolis locorum. Aiunt corpora captiva sæpe immolata Deo aversanti ab illo Sacerdote qui sequitur. Hoc stagnum, hi colles, hæc tot arces, tot flumina erant plena crudelis stragis, erant plena sanguinis. Drusus, qui bona fuit proles digna parente, olim

~~~~~

Causas, bellorum vicissitudines; res, prælia et res bello gestas; nomina captivorum. Illud regum nomina librarius, ut sæpe jam animadverti, transtulit ex Art. Am. 1. 219. In Lovan. erat, pars curas. Si causas retinendum est, bellorum causas intellige et res prælia; et quæ alia gesta sunt hoc bello. Burm.—26 *Ipsa* Heins. recepit ex uno Med. pro vulg. *illa*.—27 *Is* ex uno Medonian. alii *Hic*: Be. *Hic* homo Sid.—28 Serv. *Dux fuerit bell.*—29 Duo libri in *humum* *hunc*. Tum ex multis Heins. reposuit *figit* pro vulg. *fixit*.—30 Mycill. Gryph. et alii *Non tristi vult*. Be. *illo*.—32 Gryph. *consiliumq. dedit*.—33 Ex Fr. et optimis pluribus Burm. recepit *inclusit*; vulg. *illusit*, et sic pr. Edd. et scripti quidam: legitur etiam, teste Merula, *conclusit*.—34 Be. et alius *Aspera pr.* Tum *promissis* ex pr. V. et sex aliis; vulg. *prolixis*; plurimi etiam vet. *demissis*, vel *dimissis*; alii *diffusis*, et *permixtis*.—36 V. *Sap. renisenti* pro *renitenti*. Burm.—37 Lov. et septem alii *Hic locus, hi mont.* et Be. *Hic locus, hi mont. et tot.*—40 Tres *Qui*; quatuor *Qur*; versus

NOTE

in Amoribus, ut si quis cum puella ad ejusmodi spectacula prodisset, singula pro libitu fingeret; ut rerum sciens videretur, atque confabulandi causam nancisceretur.

27 *Is, qui*] Verba sunt ejusvis singula referentis: quem ita fingit Poëta, ut ipse adesse atque triumphum spectare videatur.

28 *Dux*] Hostium summus Imperator: nam dicit 'fuerat': deinde de Casare triumphum agente postea.

35 *Mactata*] Ex Druidum religionibus, qui, pro vita hominum nisi vita reddatur hominum, non posse numen Deorum immortalium placari arbitrabantur.

39 *Cognomina*] Namque Germani-

Cornibus hic fractis viridi male tectus ab ulva,

Decolor ipse suo sanguine, Rhenus erit.

Crinibus en etiam fertur Germania passis,

Et Ducis invicti sub pede mœsta sedet:

Collaque Romanæ præbens animosa securi

45

Vincula fert illa, qua tulit arma, manu.

Hos super in curru, Cæsar, victore veheris

Purpureus populi rite per ora tui:

Quaque ibis, manibus circumplaudere tuorum;

Undique jactato flore tegente vias.

50

meruit cognomina in his regionibus. Ille ruptis cornibus parum velatus ulva viridi erit Rhenus ipse decolor suo sanguine. Ecce Germania portatur quoque comis solutis, et tristis sedet sub pede ducis invicti; atque porrigens cervicem ferocem securi Romanæ gerit catenas illa manu qua gessit arma. Vheris rite super hos per ora tui populi, Cæsar, purpureus in curru victore; et qua transibis circumplauderis manibus tuorum, florè projecto undique operiente vicos. Miles habebit tempora

////////

corruptus. Tò bona, ut supra, 'Cumque bonis nris.' Scribe, *Quæ tulit*: ut ad nomen Germanici respiciat, qui Drusi filius: idque jam occupasse et præmonuisse video Tanaquillum Fabrum in Epistolis nuper editis Ep. 1. 40. cui loci hujus restituti gloriam cedo: potest et, *Quæ bene tulit*, hoc est, jure tulit: qui loquendi modus Nasoni perquam familiaris. *Heins.* Non damno hanc correctionem, sed tamen illud *bona* vel *bene* hic non placet, nec ad τὸ *progenies* referrem, sed ad *cognomina*: quare legerem, *Quæ nova progenies digna parente tulit*: quia novum nomen Germanici primus Drusus meruit, digna progenies Livia matre sua. Nam ante Drusum nemo de Germanis vel triumphaverat, vel nomen retulerat, quo passim respicit auctor Elegiæ in Drusum. Vid. vs. 338. 391. 457. *Novus* vero et *bonus* centies a librariis permutata. Vid. Remed. Amor. 567. *Burm.*—41 Duo vett. *Corn. infractis vir.* Deinde unus liber *mal. tutus ab.* Pr. Ed. *tectus ab aula*; et Bersm. in *herba*.—42 Gotthorp. et unus Med. *Discolor ips.* Mox erit *Heins.* recepit ex pr. Pol. et duobus aliis pro vulg. *erat*.—43 *Sparsis* pro *passis* plurimi.—44 *Jacet* Lovaniensis et quinque alii [pro *sedet*]; male: nam et in nummis gentes victæ et captæ sedentium habitu conspiciuntur, ut in nummis Domitiani, ubi Germania et Sarmatia victa videntur; et Judæa, in nummis Titi. *Burm.*—

NOTE

eus a victis Germanis dictus.

40 *Parente*] Pater fuit Tiber. Claud. Nero, mater Livia uxor Augusti, cui maxime assentatur Naso.

41 *Cornibus*] Non Deos modo fluminibus, sed et illis cornua attribuerunt Poëtæ, propter diversos et sinuatos aquarum cursus. Per flumina vero si populos et gentes intelligas,

cornua robur eorum designabunt, quæ fracta fractas vires significabunt.

43 *Passis*] Utpote in luctu, de more.

45 *Animosa*] Quia animosi Germani.

47 *Cæsar*] Tiberium intellige.

48 *Purpureus*] Veste indutus purpurea, intertexto auro.

Tempora Phœbea lauro cingetur; Ioque,
 Miles, Io, magna voce, Triumphe, canet.
 Ipse sono plausuque simul fremituque canentum
 Quadrijugos cernes sæpe resistere equos.
 Inde petes arcem, delubra faventia votis; 55
 Et dabitur merito laurea vota Jovi.
 Hæc ego summotus, qua possum, mente videbo:
 Erepti nobis jus habet illa loci.
 Illa per immensas spatiatur libera terras:
 In cælum celeri pervenit illa fuga. 60
 Illa meos oculos mediam deducit in Urbem;
 Immunes tanti nec sinit esse boni.

redimita lauro Phæbea, et cantabit, Io, Io Triumphe, elata voce. Ipse videbis equos quadrijugos sæpe resistere strepitu et plausu atque fremitu cantantium. Inde ibis in arcem et templa faventia votis: et laurea promissa offeretur Jovi merito. Ego pulsus ea aspiciam animo quo possum: ille habet jus loci nobis sublato. Ille liber discurrit per vastas terras: ille conscendit cælum brevi calle. Ille deducit meos oculos in Urbem mediam; neque patitur esse privatos tanti boni. Atque reperiet

~~~~~

47 P. et tres alii rict. traheris.—51 Arnd. laur. cingeris; Ioq.—53 Canentum Heins. dedit ex pr. Pol. pr. V. pr. Pal. et sex aliis pro vulg. canentis; duo canentes; Comb. parentes.—54 Multi Quadrijuges cern.—55 Be. Serv. et tres Ind. petent arc. tres alii petunt. Olim scribebatur arc. et delubr. Heins. monet 7d et tollendum cum septem scriptis, ut sit appositio.—56 Pro rota uterque Pol. pr. Pal. et multi alii rictu; Jun. et P. sarta. 'In Francfortensi erat laurea teucra, sub quo aliud quid latere suspicor: in alijs erat multa, nota, victa, juncta, nota; quod ultimum non malum videbatur Heinsio, ut aduletur Augusto, qui sæpe Jovi laurum dederat.' Burm.—58 Burm. conj. jus dabit ill.—59 Pro terras Lov. curas; Burm. conj. gentes.—60 In vulgatis legebatur illa via: sed quia mox sequitur 'Invenietq. viam' Burm. hic ex Leid. et plurimis vett. Edd. reponit fuga.—61 Be. Illa meos mediam visus deduc.—

NOTE

51 *Phæbea*] Phæbo seu Apollini sacram laurum, ob Daphnen in eam arborem mutatam, jam sæpe diximus. Lauro vero coronari triumphantes notius est quam ut opus sit dicere.

52 *Io*] Vox erat acclamantium atque applaudentium.

53 *Canentum*] Citharædorum enim ac tibicinum turba triumphantem Imperatorem comitabantur.

54 *Resistere*] Turba scilicet obstante, fremituque terrente.

55 *Arcem*] Capitolium; ubi templum Jovis.

Faventia] Quia ipse Jupiter, in templo Capitolino cultus, favens.

56 *Dabitur*] De more: triumphantes enim coronam auream, cum pretiosis manubijs Jovi dicatis, in Capitolio quasi in sinu ejus deponebant.

59 *Ille*] Mens, scilicet, quæ, ubicumque sit, corpus quodcumque libet agitare atque adeo cernere potest.

Invenietque viam, qua currus spectet eburnos.

Sic certe in patria per breve tempus ero.

Vera tamen populus capiet spectacula felix :

65

Lætaque erit præsens cum Duce turba suo.

At mihi fingenti tantum, longeque remoto,

Auribus hic fructus percipiendus erit.

Atque procul Latio diversum missus in orbem

Qui narret cupido, vix erit, ista mihi.

70

Is quoque jam serum referet veteremque triumphum.

Quo tamen audiero tempore, lætus ero.

Illā dies veniet, mea quā lugubria ponam ;

Causaque privata publica major erit.

viam, quā videat currus eburnos. Ita certe ero in patria per exiguum spatium. Beatus vero populus fruatur veris spectaculis : et agmen præsens festivum erit cum duce suo. At ea voluptas erit sumenda auribus tantum mihi imaginanti atque longe dissito. Vixque erit qui, missus in remotam regionem longe a Latio, referat ista mihi acido. Ille insuper narrabit triumphum serum, et jam veterem. Lætus ero tamen quo tempore accepero. Illa dies aderit, quā omittam mea tristitia ; et causa communis erit potior privata.

63 Olim legebatur *Invenietque animus quā curr.* ‘ *Invenitque* Hamburg. et tres alii cum Arundeliano : *Inveniatque* Richelien. *Inveniesque* alius : *Inveniesque arcem* Rottendorph. Tres, *Inveniesque viam* ; ut apud Virgil. ‘ *Inveni*, Germana, viam.’ Sed quia τὸ via paulo ante præcessit, scribe, *Invenietque aditum*. Supra etiam, *deducet*, et *sinet*. Heins. *Invenietque animus currus quos spectet* Be.—61 Be. in patriam.—65 Pro *felix* Mor. habet *præsens* ; et seq. vs. *felix pro præsens*.—67 Leid. *mih. surgenti tant*.—68 *Percipiendus*, quod est in nonnullis, Naugerius rectum putat ; vulg. *præcipiendus* : Leid. *perspiciendus*.—69 *Utque* quatuor scripti ; Heins. conj. *Aque*.—71 Excerpt. Voss. *Tam pro jam*.—73 Pro *veniet* Heins. scribendum putat *veniat*, ut sit optantis.

NOTÆ

Quamquam maxima est differentia inter modum quo mens quidpiam cogitat atque eum quo fruitur.

60 *Fuga*] Pro ipsa mentis celeritate aut motu.

63 *Eburnos*] Propter sellam curulem eburneam, scilicet.

64 *Sic*] Cogitando, atque singula evolvendo quæ Romæ per triumphii tempus aguntur.

65 *Vera*] Quia non vanis simulacris rerum, sicuti Poëta, sed rebus ipsis perfruetur. Quamquam hand scio annon majori voluptate gaudeat qui bene cogitare didicit, quam qui hujus-

modi oculis usurpat spectacula. Ea enim rudiores videntur larvæ, quibus minime movetur qui interiora scrutatur.

68 *Auribus*] Fama accipiendo quæ Romæ acta fuerint.

72 *Latus*] Conficta hæc omnia, Tiberio vel magis Augusto assentandi gratia.

73 *Dies*] Quā de triumpho mihi referetur.

74 *Major*] Ut de publico commodo gaudeam, tametsi magis ob privata mala legendum foret.

ELEGIA III.

ARGUMENTUM.

UTRAMQUE Ursam precatur Poëta ut Romanam urbem ac uxorem aspiciant : sibi que referant sitne ea mariti memor, an non. Postmodum seipsum arguit, quod dubitet de uxoris fide, a qua se amari intelligat. Tum eam laudat, doletque quod sua causa in assiduo luctu versetur. Demum hortatur ut in fide permaneat.

MAGNA minorque feræ, quarum regis altera Graias,
 Altera Sidonias, utraque sicca, rates :
 Omnia cum summo positæ videatis in axe,
 Et maris occiduas non subeatis aquas,
 Æthereamque suis cingens amplexibus arcem 5
 Vester ab intacta circulus extet humo ;
 Aspicite illa, precor, quæ non bene mœnia quondam
 Dicitur Iliades transiluisse Remus :

Major et minor belluæ, quarum una dirigit naves Græcas, alia Sidonias, utraque sicca ; cum affixæ sublimi polo omnia intueamini, neque descendatis in aquas occiduas, et vester circulus circumplectens sedes æthereas suo ambitu emineat extra terram intactam ; intueamini, quæso, illa mœnia, quæ Iliades Remus dicitur olim temerario

1 Lov. Jun. Leid. et plerique omnes, teste Burm. *regit* pro *regis*.—5 Quidam *Æthereum...axem* ; alii *orbem* : Medonian. *Ætheream...arcton*.—6 Lov. *circ. exit hum.*—7 Pr. Ed. *Aspice et ill.*—8 Alii *transiliisse R.*—9 Be. *nitidam* pro

NOTÆ

1 *Magna*] Ursam majorem dicit, seu Helicen, cujus aspectu Græci navigationes suas dirigebant. In illud vero sidus Callistonem Lyeaonis filiam mutatam fuisse, postquam Ursæ formam induisset, tædet toties repetere.

Minor] Ursæ minor Cynosura etiam dicitur, quam Phœnices spectabant.

2 *Sidonias*] Sidonis Phœniciae urbis opulentissimæ.

Sicca] Quia neutra occidit, neque adeo mari tingi videtur, siquidem ad

polum Septentrionalem nobis semper sublatum sunt positæ.

5 *Arcem*] Cælum. Quanquam circulus polaris seu Arcticus brevior.

6 *Intacta*] Quia nobis semper sese videndas præbent Ursæ in polo Septentrionali positæ, ut modo dixi.

7 *Non bene*] Valli enim a Romulo parati dum irridet angustias Remus, atque increpat saltu, dubium an jussu fratris, occisus est.

8 *Iliades*] Iliæ Vestalis filius.

Inque meam nitidos dominam convertite vultus :

Sitque memor nostri necne, referte mihi. 10

Hei mihi ! cur, nimium quæ sunt manifesta, requiro ?

Cur labat ambiguo spes mihi mixta metu ?

Crede quod est, quod vis ; ac desine tuta vereri :

Deque fide certa sit tibi certa fides.

Quodque polo fixæ nequeunt tibi dicere flammæ, 15

Non mentitura tu tibi voce refer :

Esse tui memorem, de qua tibi maxima cura est ;

Quodque potest, secum nomen habere tuum.

Vultibus illa tuis, tanquam præsentis, inhæret,

Teque remota procul, si modo vivit, amat. 20

Ecquid, ut incubuit justo mens ægra dolori,

Lenis ab admonito pectore somnus abit ?

superasse saltu : atque convertite oculos splendidos in meam dominam ; et nuntiate mihi recordeturne mei necne. Hei mihi ! quamobrem exquiro quæ sunt nimis aperta ? quamobrem spes mihi vacillat juncta dubio timori ? Crede quod est, quod cupis ; et omitte metuere quæ secuta sunt : et fides sit tibi indubitata de fide certa. Et narra tibi voce non falsa quod ignes in axe positi non possunt tibi dicere ; Eam, quam maxime amas, tui non esse oblitam ; et, quod licet, habere secum nomen tuum. Illa inhæret tuis oculis tanquam præsentis ; atque longe dissita, te diligit, si modo vivit. Nonne postquam tristis animus affixus est justo dolori, suavis somnus recedit

nitidos.—11 Olim legebatur *Hei mihi cur timui?* Heins. reposuit *nimium* ex pr. Edd. et quatuor scriptis : conj. etiam *timide* ; nam pr. V. et pr. Pal. *timeam*, et duo alii *timeo* : Leid. *timidus*, quod non displicet Burm.—12 *Pro mihi* vulg. habent *mea* ; ex quatuor scriptis Heins. reposuit *mihi* : Arund. *bona*. *Pro mixta* Heins. etiam malit *victa* ; in uno enim Italico erat *nixa* ; in uno *mæsta* ; in alio *nota* : unus *litera nostra metu*.—13 *Quod vis*, quinque vett. vulg. et *ris* ; Arund. *quamvis*.—15 Be. *Quæque pol.* Tum Voss. *positæ pro fixæ*.—16 Be. *Non matutinæ tu*.—17 *De quo* Puteanens ; recte : maxima scilicet cura est, an tui memor sit. Burm.—19 *Præsentis inhæret* ex septem vett. placet Heins. præ vulg. *præsentibus hæret*.—21 *Ut multi* vett. et prisce Edd. sed vulg. *ubi*. Jun. *ut incumbit*. Tum pro *justo* duo *mæsto* ; Be. *nullo* ; R. *certo*. Mor. etiam et Lov. *mens æqua dol.*—22 Malim, quod in aliis legitur, *Lenis, ab admonito, pectore somnus abit*. D. Heins. *Ab attonito* duo :

NOTÆ

9 *Nitidos*] Stellarum quippe nitidum lumen.

13 *Quod est*] Dominam esse mei memorem.

15 *Flammæ*] Utraque ursa, sidera cælo affixa.

18 *Quod potest*] Namque rem ipsam,

seu exulem Poëtam, habere non licebat.

21 *Incubuit*] Multum atque acriter cogitavit.

22 *Admonito*] De Poëtæ exilio, scilicet, cum illud subinde uxoris ejus mentem subiret.

Tunc subeunt curæ, dum te lectusque locusque

Tangit, et oblitam non sinit esse mei.

Et veniunt æstus, et nox immensa videtur; 25

Fessaque jactati corporis ossa dolent.

Non equidem dubito, quin hæc et cetera fiant;

Detque tuus casti signa doloris amor:

Nec cruciari minus, quam cum Thebana cruentum

Hectora Thessalico vidit ab axe rapi. 30

Quid tamen ipse precer dubito: nec dicere possum,

Affectum quem te mentis habere velim.

Tristis es? indignor, quod sum tibi causa doloris:

Non es? ut amisso conjuge digna fores.

Tu vero tua damna dole, mitissima conjux; 35

Tempus et a nostris exige triste malis:

a pectore sollicitato? Tunc curæ ingruunt, cum lectus et locus tangit te, neque patitur te esse mei immemorem. Atque exoriuntur anxietates, et nox videtur longissima; et ossa lassa corporis agitati dolent. Non equidem dubito quin hæc et cetera fiant, et tuus amor faciat indicia pudici doloris: neque torquaris minus, quam cum Thebana vidit Hectorem sanguinolentum trahi curru Thessalico. Neque tamen liquet quid ipse orem; neque possum dicere quem affectum animi cupiam te habere. Mæsta es? doleo, quod sim tibi causa mæroris: non es? vellem ut esses digna marito amisso. Tu vero defle tua mala, uxor amabilis; atque traducito tempus

//////////

ab ammonitu Be. Jun. et Leid. *Abest* prim. Pol. prim. V. et duo alii.—23 *Med. Nun subeunt cur.* Be. *Tunc veniunt cum te curæ lectusq.* Pro *locusq.* Heins. conj. *torusq.*—25 *Unus* Italic. *Tunc veniunt:* Comb. *Conveniunt.* Tum Barb. *questus* pro *æstus.* Heins. conj. *Nun veniunt questus;* ut et superiori hexametro *Nun* pro *Tunc.* Multi vett. *Tum;* Pol. pr. *Nec.*—26 Duo libri *Fessaq. versati corp.*—27 *R. hæc majoraque fiant.*—28 *Casti* est in Barb. pro var. lect. et placet Heins. prævulg. *masti:* Leid. *tacti.* Mox pro *doloris* Heins. ad Art. III. 720. citat *timoris.*—29 Pro *Thebana* Be. *Trojana.* Tum *cruentum* ex vett. dedit Heins. pro vulg. *perentum.*—30 Be. *vidit ab hoste rap.* Multi etiam *trahi* pro *rapi.*—34 *Fleas* præcæ editiones et quidam scripti: unus, *feres.* Carmen mendosum. Illa autem, *Tristis es* et *Non es*, per interrogationem lege. Si quid video, et hoc et superius distichon hic denuo inculcata sunt ab aliena manu. Heins.—35 *Lov. meu* pro *tua.* Deinde Excerpt. Voss. et alius *dol. mastissima conj.*—

NOTE

25 *Æstus*] Optime exprimit vox ista sollicitudines et anxietates quæ fluctuant mentem percellunt, et quodammodo convellunt.

29 *Thebana*] Andromache est, Hectoris uxor, Ectionis, Thebarum Ciliæ regis, filia.

30 *Thessalico*] Achilles Thessali, qui

Hectorem currui alligatum ter circum muros patrios raptavit.

31 *Digna*] Quamque adeo ob amissum virum tristem esse decet.

35 *Tu vero*] Non amplius ambigit Poëta, sed tristem esse uxorem suadet, siquidem et res et ratio ita ferant.

Fleque meos casus. Est quædam flere voluptas.

Expletur lacrymis egeriturque dolor.

Atque utinam lugenda tibi non vita, sed esset

Mors mea; morte fores sola relicta mea! 40

Spiritus hic per te patrias exisset in auras!

Sparsissent lacrymæ pectora nostra piæ!

Supremoque die notum spectantia cœlum

Texissent digiti lumina nostra tui!

Et cinis in tumulto positus jacuisset avito! 45

Tactaque nascenti corpus haberet humus!

Denique et, ut vixi, sine crimine mortuus essem!

Nunc mea supplicio vita pudenda suo est.

Me miserum, si tu, cum diceris exulis uxor,

Avertis vultus, et subit ora rubor! 50

Me miserum, si turpe putas mihi nupta videri!

Me miserum, si te jam pudet esse meam!

mæstum ex nostris arumnis. Et deplora meas vices. Est quoddam solatium plorare: dolor expletur et expuitur fletibus. Atque utinam non vita, sed obitus meus esset tibi flendus, et esses deserta sola meo obitu. Hæc anima emissa esset tuo auxilio in ærem patrium! Piæ lacrymæ irrigassent pectora nostra! Et digiti tui condidissent nostros oculos aspicientes cælum cognitum ultimo die! Et cinis compositus mansisset in sepulcro avito! Et terra tacta a me nascente haberet corpus! Denique et, sicut rixi, occidissem sine probro! Nunc vita mea est erubescenda sua pæna. Me infelicem, si tu, quando vocaris conjux profugi, detorques faciem, et robur spargitur in vultus! Me infelicem, si credis indecorum videri mihi juncta matrimonio! Me infelicem, si nunc pudet te esse meam! Ubi est illud tempus,

//////////

38 Mor. lac. exigiturque dol.—40 Barb. relict. mei.—41 Pro per Serv. et Be. pro; Heins. conj. prope: Burm. mallet certe patr. Richel. vacuas pro patrias. Mox Serv. et Excerpt. Voss. in oras.—42 Alii corpora pro pectora: et Be. cum Mor. et pr. Ed. nostr. tuæ.—44 Mor. et quatuor alii Clausissent dig. Francius malebat Texissent.—45 Be. jacuiss. amico.—47 Quinque scripti exhibent et ut, quod Heins. placet præ vulg. dum: pr. Edd. et scripti novem ut et. Mollius esse Burm. putat uti, nam in Leid. erat ut: Francius mallet ceu.—48 Mycill. Gryph. et aliæ Edd. Nec mea s. v. p. foret; et sic Be. Jun. R. Lov. et tres alii: Ne...foret sex alii; Mor. Nunc...foret; Excerpt. Voss.

NOTÆ

37 Quædam] Est profecto; verum unde petatur ea voluptas facile non est in transcurso expedire.

40 Morte] Non exilio. Minus miseram fore credit uxorem, siquidem morte sua, non exilio, vidua esset. Quod quidem quanquam verissimum fuerit, illud tamen erat quod nunquam

optasset fida conjux. Atque hæc sunt ad amorem percellendum cientesque lacrymas maxime idonea.

41 Per te] Quæ obeuntis manus mulsisses, oculos clausisses, &c.

43 Notum] Quantum ab exilio abhornerit Naso hinc patet, qui nequidem Scythico cælo conciliari potuerit.

Tempus ubi est illud, quo te jactare solebas

Conjuge, nec nomen dissimulare viri?

Tempus ubi est, quo te (nisi si fugis illa referre) 55

Et dici memini, juxit et esse meam?

Utque probæ dignum est, omni tibi dote placebam.

Addebat veris multa faventis amor.

Nec quem præferres, (ita res tibi magna videbar,)

Quemve tuum malle esse, vir alter erat. 60

Nunc quoque ne pudeat, quod sis mihi nupta: tuusque

Non dolor hinc debet, debet abesse pudor.

Cum cecidit Capaneus subito temerarius ictu;

Num legis Euadnen erubuisse viro?

quo consueveras gloriari me marito, neque dissimulare nomen conjugis? Ubi est tempus, quo, (nisi si non vis illorum meminisse,) et recordor te appellari meam, et profuit esse? Et sicut bonam decet, tibi gratus eram omni modo, favor amantis adjiciebat multa veris. Neque alius vir erat quem anteponeres, quemce malle esse tuum, ita videbar tibi res magna. Ne pudeat nunc etiam, quod sis mihi conjux: tuusque dolor non debet hinc procul esse, sed pudor. Cum audax Capaneus occubuit repentino ictu, anne legis Euadnen puduisse mariti? Nec quia Rex Orbis re-

Et...foret.—50 Novem scripti et Bersm. ora pudor.—53 Scribe, me jactare solebas Conjuge: et sic pro diversa lectione Vossianus. Nonnulli alii, Tempus ubi est, quo te de me jactare solebas. Heins. Si legamus me jactare, ablativo casu summi debet *70 me*, et intelligi *te jactare*, quod quam durum sit et parum Ovidianum manifestum est; et tunc satius foret cum Lovan. et sex aliis legere, Tempus ubi est, quo te de me jactare solebas? ego antiquam lectionem retineo, quia ita semper Noster et alii locuti. Epist. xii. 175. 'Forsitan et stultæ dum te jactare maritæ Quæris.' Epist. xxi. 62. 'Quod mihi te jactas.' Burm.—54 Mycill. et Gryph. dissim. meum.—55 Olim legebatur *T. ubi est, quo te (nisi non vis illa referri.)* 'Primus Vaticanus, *T. ubi est illud, quo non fugis illa referre*; primus Politiani et primus Palatinus, *T. ubi est illud, quo, ni fugis illa referre*; optimus Medicus, *T. ubi est, quo te nisi non fugis illa referre*. Alii aliter, sed longius a vestigiis veræ scripturæ, quam ecce, *T. ubi est, quo te (nisi si fugis illa referre)* Et dici memini, juxit et esse meam? Singula videamus. Tò nisi si passim corruptum est apud Nostrum. Vide Notas Epist. iv. vs. 3. referre pro meminisse, recordari: monitum a me ad Epist. v. vs. 113. fugis referre, pro inctois. Adi Notas Epist. ix. vs. 75.' Heins. Quo te nisi vita referri unus, tempus ubi quo te mihi non vis vera fateri Patav. nisi non vis vera fateri Bernens. deinde volebat Francius, ut dici meminî, juxit ut esse, meam.—57 Probæ ex castigatioribus recepit Heins. pro vulg. proba. Mox Mor. et Be. mihi...placebas pro tibi...placebam.—58 Be. A. veri m. favoris a. et Jun. futentis a.—59 Digna pro magna Jun. et duo alii.—62 Alii deb. dol. hinc. Heins. etiam mallet rubor quam pudor, quia 'pudeat' præcessit.—64 Num ex V. Ro. et

NOTÆ

58 Faventis] Tui, scilicet. Solent vero, aliquem qui amant, omnia ab eo in bonam partem magis accipere, atque in virtutum loco reponere, quæ

aliis nulla sunt.

63 Capaneus] Superbus fuit Deorum contentor, unus ex septem ducibus qui Thebas obsederunt. Is Jove in-

Nec, quia Rex mundi compescuit ignibus ignes, 65
 Ipse tuis, Phaëthon, inficiendus eras.
 Nec Semele Cadmo facta est aliena parenti,
 Quod precibus periit ambitiosa suis.
 Nec tibi, quod sævis ego sum Jovis ignibus ictus,
 Purpureus molli fiat in ore rubor: 70
 Sed magis in nostri curam consurge tuendi,
 Exemplumque mihi conjugis esto bonæ:
 Materiamque tuis tristem virtutibus imple.
 Ardua per præceps gloria vadat iter.
 Hectora quis nosset, si felix Troja fuisset? 75
 Publica Virtuti per mala facta via est.
 Ars, tua, Tiphy, jacet, si non sit in æquore fluctus:
 Si valeant homines, ars tua, Phœbe, jacet.

pressit flammæ flammis, ipse eras dissimulandus tuis, o Phaëthon. Neque Semele facta est aliena patri Cadmo, quia ambitiosa obiit votis suis. Neque pudor purpureus occupat tuos teneros vultus, quia ego sum afflatus feris ignibus Jovis: sed excitator mugis in curam nostri defendendi, et esto mihi exemplum bonæ uxoris: atque imple argumentum luctuosum tuis virtutibus. Gloria difficilis eat per viam arduam. Quis cognosceret Hectorem, si Troja fuisset beata? Via facta est publica Virtuti per mala. Ars tua sit inutilis, o Tiphy, si procella non sit in mari: ars tua sit inutilis, o Apollo, si homines prospera fruantur caletudine. Virtus quæ

////////

duobus aliis: vulg. *Non*. Deinde, quia in Ibid. 350 quidam Mss. habeant *erub. nulum*, propterea hic quoque Burm. putat posse legi *erub. virum*. In Be. hic vs. ita legitur *Mansit fida suo tristis Evathna viro*.—69 Quidam *ign. ustus*.—70 Be. *in orbe pudor*. Multi etiam *pudor* pro *rubor*.—74 *Scribe radat cum Juniano et alio; nisi tendat mavis: nam tendit est in tribus. Heins. Vulg. vadit*.—75 Be. *T. maneret*.—76 *Virtuti rectius legas cum uno Vaticano. Heins. Vulg. virtutis*.—77 *Pro jacet Pat. latet; Heins. conj. vacet*.—78 Hic

NOTÆ

vito cum eam urbem sese capturum gloriaretur, fulmine oppressus est.

64 *Eudænen*] Capanei fuit uxor, quæ in ejus rogam sese immisit, incredibili quadam impulsa impatientia amoris.

65 *Rex*] Jupiter, qui Phaëthontem Solis curru fulmine excussit.

Ignes] Quos ipse Phaëthon accendat, de quibus in Metam.

67 *Semele*] Ejus vide fabulam in tertio Metam.

69 *Jovis*] Augusti; quem per summum nefas jam sæpius Deum fecit

ineptus adulator.

Ignibus] Ira.

73 *Virtutibus*] Quæ tempore adverso magis elucescunt: quanquam difficilius secundis rebus illas tueri.

75 *Quis nosset*] Fortitudo vero ejus per certamina inclaruit, quæ nulla fuissent nisi hostis accessisset.

76 *Virtuti*] Fortitudini, scilicet, præsertim, atque animi firmitati.

77 *Tiphy*] Qui gubernator fuit Argo navis.

78 *Phæbe*] Apollinem seu Phæbum

Quæ latet, inque bonis cessat non cognita rebus,

Apparet virtus arguiturque malis.

80

Dat tibi nostra locum tituli Fortuna ; caputque

Conspicuum pietas qua tua tollat habet.

Utere temporibus, quorum nunc munere freta es.

En patet in laudes area lata tuas.

abscondita est, et jacet non cognita in rebus secundis, extat et ostenditur adversis. Sors nostra tibi præbet occasionem laudis; et pietas tua habet qua tollat caput conspicuum. Utere occasione, cujus beneficio nunc polles. Ecce vastus campus apertus est in gloriam tuam.

//////////

quoque cum Grottoph. Heins. mallet *P. vacet*; plurimi alii *vacat*.—83 Non intelligo hæc: nam si cum Merula explices, adjuncta es, sustentata es, 'munere temporum' quid sibi velit Poëta non capio. Cl. Heumannus in *Parergis Criticis* nuper editis p. 115. 'intrepide' se legere dicit, *fida es*; quod, pace viri doctissimi dixerim, minime placet: explicat autem, nunc ex suis malis occasionem datam uxori demonstrandi se fidam: sed an hoc significare possunt illa verba, 'quorum nunc munere fida es!' an ergo antea non erat fida? aliud est enim fidam esse, aliud occasione data fidem illam ostendere: hoc si voluisset aliis verbis usus fuisset. In Mss. Richel. erat, *quorum tibi copia nunc est*. Sed neque hoc sensum aptum facit: in quatuor aliis, *quorum tu munere freta es*: in Lovan. *quorum sic*: in optimis codicibus Juniano et Leidensi, *quorum non munere freta es*. Ex quorum vestigiis rectius legi posset, *Utere temporibus, quorum non munere spreto, En patet in laudes area lata tuas*. Utere infelicibus mariti tui temporibus, quorum munus, id est occasionem, si non spernas, ingens tibi in laudes area patebit, et ita erit, ut alibi dicit, aliquis usus in ipsis malis. *Munera* vero et *dona* temporis obvia et elegans locutio: ita Quint. x. 6. 'Refutare temporis munera longe stultissimum:' quod idem est quod *spernere*: sed de illo amplius, ad Val. Flac. ii. 252. jam egimus. *Burm.*—84 *En* ex Heins. emend. quomodo et unus V. *Mox lata* ex pr. Edd. et sex scriptis placet Heins. præ vulg. *magna*.

NOTÆ

medicæ artis inventorem sæpius diximus.

81 *Tituli*] Laudis.

83 *Freta*] Adeoque si Nasoni fidem

habueris, idem credideris quod et pagina sacra docet, beatum illum quem tentamina ipsa confirmaverint.

ELEGIA IV.

ARGUMENTUM.

AMICUM laudat Poëta, exponitque Tomitani exilii incommoda: precaturque eum latenter, ut ab Augusto mitius et paulo propinquius exilium petat; quod facile impetrari posse docet, cum magna sit ipsius clementia. Postremo narrat quemadmodum e locis non nimium longinquis fugerit Orestes cum Iphigenia sorore: ablata etiam inde Diana ad meliora loca.

O QUI, nominibus cum sis generosus avitis,
 Exsuperas morum nobilitate genus:
 Cujus inest animo patrii candoris imago,
 Non careat nervis candor ut iste suis:
 Cujus in ingenio patriæ facundia linguæ est, 5
 Qua prior in Latio non fuit ulla Foro:
 Quod minime volui, positis pro nomine signis
 Dictus es. Ignoscas laudibus ista tuis.
 Nil ego peccavi: tua te bona cognita produnt.
 Si, quod es, appares; culpa soluta mea est. 10

O qui, cum sis nobilis gloria avorum, vincis nobilitatem gloria morum; cujus ingenio insidet imago patrii candoris, ut iste candor non careat suis viribus: in cujus animo est eloquium linguæ paternæ, qua nulla fuit melior in foro Latino; appellatus es indicibus positus pro nomine, quod minime cupivi: concedas ista gloriæ tuæ. Ego nihil deliqui. Bona tua cognita te patefaciunt.

1 Multi scripti et editi *generosus avorum*: duo *generose tuorum*.—4 In Leid. *meritis pro nervis*: in Jun. Be. et sexdecim aliis *numeris*.—6 Leid. *Qua melior L.* Mox Gryph. *illa pro ulla*.—8 In Be. est *ignoras pro ignoscas*.

NOTÆ

1 *Nominibus*] Atque adeo genere nobili.

4 *Suis*] Non imaginem tantum candoris paterni habere istam suum amicum dicit Naso, sed insuper ipsi innatam virtutem et candorem proprium.

7 *Minime*] Quia mallet suo nomine appellare.

8 *Ignoscas*] Siquidem aliquis ex his indicibus te esse meum amicum cognoverit.

10 *Quod es, appares*] Quæ laus est maxima.

Culpa] Quia virtutes tuas celebravi, ut hinc cognoscere. Ceterum credibile est per uxorem traditas esse epistolas, atque ita, ut in tanta urbe,

Nec tamen officium nostro tibi carmine factum,

Principe tam justo, posse nocere puta.

Ipse Pater Patriæ, (quid enim civilius illo?)

Sustinet in nostro carmine sæpe legi.

Nec prohibere potest, quia res est publica Cæsar; 15

Et de communi pars quoque nostra bono est.

Jupiter ingeniis præbet sua numina vatum;

Seque celebrari quolibet ore sinit.

Causa tua exemplo Superiorum tuta duorum est:

Quorum hic conspicitur, creditur ille Deus. 20

Ut non debuerim, tamen hoc ego crimen amabo:

Non fuit arbitrii litera nostra tui.

Nec nova, quod tecum loquor, est injuria; nostro

Incolumis cum quo sæpe locutus eram.

Si videris quod es; ego vaco culpa. Neque tamen crede officium tibi exhibitum nostro carmine posse tibi obesse Principe tam justo. Ipse Pater Patriæ, (quid enim civilius illo?) patitur sæpe legi in nostro carmine. Neque Cæsar potest impedire, quia est res publica: et est etiam pars nostra de bono communi. Jupiter præbet sua numina ingeniis Poëtarum; et patitur se laudari quolibet ore. Causa tua est secuta exemplo duorum Deorum; ex quibus hic Deus videtur, ille creditur. Quamvis non debuerim, nihilominus ego diligam hoc peccatum: nostra epistola non fuit in tua potestate. Neque injuria nostra quod te alloquor, est nova; quem sæpe

*****

Mox ista est ex altero Pol. vulg. *ipse*.—12 *Putat* recepit Heins. ex quatuor vett. pro vulg. *puto*.—13 Meliores, teste Heins. *civilius*; tres tamen *communius*.—15 Lege cum optimis editionibus, sublata distinctione, *quia res est publica Cæsar*: nec coniungenda illa sunt, *Cæsar potest prohibere*: est enim res communis Cæsar, et in illo bono communi mihi quoque pars est. *Burm.*—17 Alii *sua nomina rat.*—20 Excerpt. Voss. *conspicitur*; alii cum vulg. *aspicitur*.—21 *Amabo* Heins. dedit ex pr. V. et Leid. pro vulg. *habebo*.—22 Francius legebat *nostr. sui*.—23 Sic *Burm.* distinctione sua locum levat: olim est *injuria nostra. Nos-*

NOTÆ

quem maxime compellaret Poëta, non ita facile esset intelligere, nisi aliunde cognitus foret. Messalam tamen oratorem designari conjece-
runt.

11 *Officium*] Quo te dignis laudibus celebravi.

13 *Civilis illo*] Qui non civium modo necessitudines quid ferant cap-
pit; sed et earum leges religiose ob-
servat.

10 *Duorum*] Jovis et Augusti. Quan-

quam me piget hujus impietatis.

20 *Creditur*] Immo non ubique mo-
do videtur Jupiter, siquidem per eum
Ethnico more Deum verum intelli-
gas, sed sentitur, cognoscitur max-
ime, atque per eum omnia.

21 *Hoc*] Te celebrare meis carmi-
nibus.

22 *Arbitrii*] Ut ipse sibi injurius
Augustus videatur, siquidem ob lite-
ras nostras tibi irascatur.

Quo vereare minus, ne sim tibi crimen amicus ; 25
 Invidiam, si qua est, auctor habere potest.
 Nam tuus est primis cultus mihi semper ab annis
 (Hoc noli certe dissimulare) pater :
 Ingeniumque meum (potes hoc meminisse) probabat :
 Plus etiam, quam me iudice dignus eram. 30
 Deque meis illo referebat versibus ore,
 In quo pars altæ nobilitatis erat.
 Non igitur tibi nunc, quod me domus ista recepit,
 Sed prius auctori sunt data verba tuo.
 Nec data sunt, mihi crede, tamen : sed in omnibus actis, 35
 Ultima si demas, vita tuenda mea est.
 Hanc quoque, qua perii, culpam scelus esse negabis,
 Si tanti series sit tibi nota mali.
 Aut timor, aut error nobis, prius obfuit error.
 Ah sine me fati non meminisse mei ! 40

allocutus eram sospes. Ut minus metuas, ne ego amicus sim tibi crimini ; auctor potest habere invidiam, si quæ est. Nam tuus pater est semper observatus a me ab annis teneris: noli certe hoc negare: atque laudabat meum ingenium (potes ista recordari:) etiam amplius quam erum dignus, me iudice. Atque narrabat de meis carminibus illo ore in quo erat pars excelsæ nobilitatis. Non ergo nunc tibi impositum est, quod domus ista me admisit, sed antea genitori tuo. Neque tamen impositum est, mihi crede ; sed si tollas postrema, vita mea est defendenda in omnibus factis. Negabis etiam peccatum quo occidi esse flagitium, si series tanti mali sit tibi perspecta. Aut metus, aut error, error potius nobis nocuit. Ah ! patere me

////////

tro est ex conj. Heins. vulg. nostra ; duo vet. nostri.—25 Plerique vet. teste Heins. crim. amice ; Heins. conj. amico.—27 Quatuor libri Namque tuis prim.—28 Scripti et editi plurimi Saltem hoc noli: Jun. Regius et Bernens. hoc noli ; ut ad patrem referatur, qui, si viveret, nollet dissimulare. Burm.—29 Hoc pr. Edd. et libri scripti ; vulg. hæc.—31 Lov. refer. plurimus or. Heins. malebat lusibus.—32 Plurimi scripti et editi magnæ pro altæ.—34 Franciscus malebat Sed magis auct. Tum Leid. R. et duo alii sint auct.—37 Heins. malit ess. negaris.—39 Ubique fere, ‘culpam,’ ‘errorem,’ ‘stultitiam’ vocat crimen suum : quare forte corruptus est locus, et cum Puteaneo codice legendum, Aut liber, aut error: ut intelligat artem amatoria: nam libro II. 207. duo crimina perdidisse se ait ‘carmen et errorem:’ ita hic liber est carmen. Sin timor retinendum est, ut defendi potest ex lib. II. ex Pont. II. 17. creden-

NOTÆ

25 <i>Sim tibi crimen</i>] Tibi vitio atque probro vertatur.	34 <i>Auctori</i>] Patri: ut frustra sit qui te hodie amicum meum cavilletur.
26 <i>Auctor</i>] Ipse ego, qui jam olim patrem tuum maxime colui.	35 <i>Nec data</i>] Quia deceptus non est pater tuus in me.
33 <i>Ista</i>] Tua, scilicet, Messala.	

Neve retractando nondum coëuntia rumpam

Vulnera ; vix illis proderit ipsa quies.

Ergo ut jure damus pœnas ; sic absuit omne

Peccato facinus consiliumque meo.

Idque Deus sentit : pro quo nec lumen ademtum est, 45

Nec mihi detractas possidet alter opes.

Forsitan hanc ipsam (vivat modo) finiet olim,

Tempore cum fuerit lenior ira, fugam.

Nunc precor hinc alio jubeat discedere ; si non

Nostra verecundo vota pudore carent. 50

Mitius exilium, pauloque propinquius, opto ;

Quique sit a sævo longius hoste, locum.

Quantaque in Augusto clementia ; si quis ab illo

Hoc peteret pro me, forsitan ille daret.

Frigida me cohibent Euxini littora Ponti : 55

Dictus ab antiquis Axenus ille fuit.

non recordari fati mei ! Et ne reseindam vulnera nondum coalescentia refricando ; vix ipsa quies illis erit utilis. Adeoque sicuti merito lumen pœnas ; sic omne scelus et data opera procul fuit ab omni mea culpa. Atque Deus id credit ; quamobrem neque rita mihi ablata, neque alius habet rem mihi ademtam. Forte, modo vivat, aliquando finem imponet huic ipsi exilio, cum ira fuerit mitior mora. Nunc oro jubeat hinc alio proficisci ; siquidem nostra desideria non careant honesta verecundia. Voreo lenius exilium et paulo vicinius ; et sedes quæ sint remotiores a ferro hoste. Atque ea est clementia Augusti, ut si quis hoc illum posceret pro me, forte ille concederet. Littora gelida Ponti Euxini me tenent ; ille fuit appellatus Axe-

dum est illum, cum aliquid per errorem viderit, ita fuisse attonitum, ut non potuerit se expedire, vel ausus fuerit errorem illum excusare ; et se innocentem probare. In quibusdam editis est, *aut amor aut error*. Burn.—39 Nonnulli plus pro prius.—40 Pro *Ah* alii *At*, vel *Aut*, vel *Sed*. In Be. *Ha sine me facti non memor esse mei*.—41 *Rumpam* Heins. rescripsit ex opt. V. opt. Med. et tribus aliis pro vulg. *rumpæ*.—42 Be. *illi* pro *illis*. Mox tres libri *ulla quies* ; et duo *illa*.—43 V. *tamen* pro *sic*. Tum Gryph. et Vincent. et quatuor scripti *absuit* ; Be. et duo *defuit*.—45 Duo libri *sensit* pro *sentit*. Tum *per quem non* V. quod Heins. probabat, si nec legeretur ; et Francius ita conjecerat. Quidam codd. etiam *lumen* pro *lumen*.—47 Mor. *viram mod.* et sex alii *finiat*.—48 Jun. et Mor. *Temp. quo fuer.*—49 Be. *Sed nunc hinc al.*—50 Be. *verba* pro *vota*.—51 Lov. *paulumque*. Tum meliores, teste Heins. *propinquius opto* ; alii *quietius oro*.—52 *Locus* pro *locum* plurimi scripti.—53 *Quantaq.* Heins. recepit ex altero Pol. et duobus aliis pro vulg. *Tantaque*.—54 *Hoc* Heins. scribit eum melioribus ; alii *Hæc*.—55 Hic Francius initium novæ elegiæ esse credebat. Be.

NOTE 6 p. 505 A 27

13 *Jure*] Quia ' in Superis etiam fortuna luenda est, Nec veniam læso numine casus habet.'

45 *Deus*] Augustus denno.

Lumen] Vita.

53 *Si quis*] Verecunde amico innuat, ut mitius exilium ab Augusto petere audeat.

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY

Los Angeles

This book is DUE on the last date stamped below.

4 WK JUN 19 1993

REC'D LD-URL

4 WK JUL 17 1993

JUL 18 1993

UC SOUTHERN REGIONAL LIBRARY FACILITY

AA 000 404 885 6

University of California Los Angeles

L 005 961 133 5

